Anutlo Sumange Mande Keda

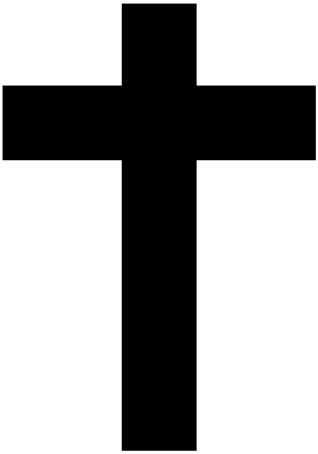

The New Testament in the Karo Dialect of the Rawa Language
of Papua New Guinea

Anutlo Sumange Mande Keda

The New Testament in the Karo Dialect of the Rawa Language of Papua New Guinea

Nupela Testamen long tokples Karo long Niugini

copyright © 2001 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Karo (Rawa) (Rawa)

Dialect: Karo

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.
You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:
You include the above copyright and source information.
You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.
Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2016-09-22

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 1 Oct 2024 from source files dated 31 Aug 2023
7f046ea9-a034-5c64-a5df-39d92fed8ae7

Contents

Anutlo Sumange Mande Keda 1
Preface 2
Matiyu 4
Mak 68
Luk 107
Yon 171
Aposel 217
Rom 277
1 Korin 306
2 Korin 333
Galesiya 352
Epesas 362
Pilipayi 372
Kolosi 380
1 Tesalonayika 387
2 Tesalonayika 394
1 Timooti 398
2 Timooti 406
Tayitas 412
Palimon 417
Hiburu 419
Yems 442
1 Pita 450
2 Pita 458
1 Yon 464
2 Yon 471
3 Yon 473
Yud 475
Rewelesen 478
Bible reading 507
Mande Gula Gula, Ngulo Damoni 519

Anutlo Sumange Mande Keda
The New Testament in the Karo dialect of the Rawa language of Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Karo long Niugini

Anutlo Sumange Mande Keda
The New Testament in the Karo dialect of the Rawa language of Papua New Guinea
[rwoK]
The Karo New Testament was translated for the 4,500 speakers of the Karo language living in the Madang Province of Papua New Guinea.

Translation by Wycliffe Bible Translators

© Wycliffe Bible Translators, Inc.

Print publication, 2001 by Bible League International

Web version
2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.
http://www.Wycliffe.org

http://pngscriptures.org

http://www.ScriptureEarth.org

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons license (Attribution-Noncommercial-No Derivative Works).
http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0

Your are free to share — to copy, distribute and transmit the text under the following conditions:

- **Attribution.** You must attribute the work to *Wycliffe Bible Translators* (but not in any way that suggests that they endorse you or your use of the work).
- **Noncommercial.** You may not use this work for commercial purposes.
- **No Derivative Works.** You may not alter, transform, or build upon this work.
- **In addition,** you have permission to port the text to different file formats, as long as you don't change any of the text or punctuation of the Bible.

Notice — For any reuse or distribution, you must make clear to others the license terms of this work.

Tok Orait
Dispela Buk Baibel i kam wantaim tok orait na lo bilong Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivative Works license. Em i tok olsem **yu ken givim kopi long narepela manmeri.** Yu ken wokim kopi na givim long husat i laikim. Tasol, yu mas tok klia dispela samting i kam long *http://tokplesbaibel.org*. Yu no ken kisim mani na salim dispela. **Yu mas givim nating.** Na tu, **yu no ken senisim Tok.**
Ol piksa i kam wantim ol Baibel na narapela buk i stap long dispela sait i gat tok orait long usim wantaim dispela samting tasol. Sapos yu laik narapela tok orait, yu mas askim husat i papa bilong copyright long dispela ol piksa.
Sapos yu laik stretim samting i no orait long dispela tok orait, stretim tok, salim Buk Baibel, o tainim Tok bilong God long nupela tok ples, yu ken **askim mipela.**
Olgeta tok orait na lo long tok ples English i stap long *http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode.*
Sapos yu gat askim long dispela, **plis askim mipela.**

Anutlo Sumange Mande Keda

English Preface

The Karo Preface explains the use of the New Testament, the Bible Helps and Maps in the back of the book.

The Cover design has the following symbolic meanings: the garamut drum is the Word of God or the Good News; the design on the drum shows the mountains and the ocean where the people live; the drum sticks are those who proclaim the Good News to others; the two candles show God's light as it goes out to everyone; the cross is the sacrifice that Jesus did to pay for our sins; and the dove bird shows the coming of the Holy Spirit into the lives of Christians.

Mande Tabango

Anutlo Sumange Mande Keda Buk, Ngulo Mande Tabango

Nga bukga nga, ngu Anutlo Mande Keda. Nga mandega nga ngu, Yesus Krayis Anutlo Nangoni ngulo mandeni.

Anutlo Yuka Kundingiyi, ngundo mande nga oni nowoondoyemo yeni tunootetoni, ngu yolo, so uyino nakangowolo. Koletelo ngu, onindo Anutlo mandeni, ngu Girik mande bungeyimo nakangowonggori. Kootusina, oni gidalegado Girik mande bungeyi ngu kandangelo, ingolo, ngu yowoolengolo, mande bungeyi gula gula oowooyinggano nakangowonggori.

Ngundilo nangge, noolendo Karo mande bungeyimo yowoolengolo nakangoweloyi naluno ngu, noolendo Girik mande, Inggilis mande, Graged mande, Nu mande, mande bungeyi nga bidodo kandangelo, ngulo damoni ingolo, ngunonggo noolengo Karo mande bungeyimo, yowoolengolo nakangowooto. Noolendo ngu noolengo ingoyingonayimonggo mande nga ma nakangoyingo. Kini, noolendo ngu koletelo Girik mande ngulo damoni ngu yolo, Karo mande bungeyimo yowoolengolo nakangowooto.

Anutlo Sumange Mande Kedamo ngu, Yesus Krayislo Mandeni Keda Mesalango nguno ooloote. Nga buk gulananggega ngano ngu, Anutdo oni gidalega logoyelolo, enengo mandeni yunowoku, ngu ingolo, ngundo nakangoyingo. Ngundilo ngulo, onindo 27 buk gula gula ngu nakangolo yowuluwootoyi, buk gulanangge tunooteyingo.

Koletelo buk nga nakangoyingo oni, ngundo Mande Tabango; ko, mande ngulo Gumi (sapta); Buk ngulo uyi gide (pes namba); mande gumi gulanangge ngulo gide (layin namba) gula gula, ngu ma nakangoyingo. Kini, ene Anutlo mande Yuka Kundingiyimonggo ingolo, yolo, ngu nangge nakangowonggori.

Kootuyisina, oni gidalegado oni hoolooweyeloweloyimbolo ngu sapta, layin namba gula gula, mande tabango nguya soweyolo nakangowonggori. Ngundilo ngulo, noole ndawu mandega kandangewelo, buk wesiyolo, erewelo oololo, mande ngulo tabango nenengo kenolo, mande ngu kandangewato. Ngu etuyeloyingo mande ngandilo: Matiyu 13:12 nguno, buk Matiyu ngulo Gumi (Sapta) 13 ngu Gide (Lain) 12.

Ngu buk uyi sungo sungo sosowoomo awuno oo kabusa ngandilo ooloote. Buk ngulo oowooyi, Gumi ngulo namba, ko, buk ngulo uyi gide nguya ooloote.

Tabango Mande ulungga buk sungo sungo koletelo nguno oolooteku, ngu Anutlo mande hamoo kini.

Ndawugalo ene bukno ooloote? Ngu ngandilo: buk damonimo oolooteku, ye etuyeloweloyimbolo ooloote. Ngundilo nangge, mande nakaya ngu kewooloko, mande tabango gula gula nguya ooloote. Mande tabango gidalega newendemo ngu buk ngulo oowooyi, ko, ngulo Gumi namba, ko, gide nguya ooloote. Ngu ngandilo: mande gulanangge ngu buk dobooyimo nguya oolooteku ngulo ngundilo nakangoyingo. Mande ngu nangge buk dobooyimo kandangelo, ingowelo ngu, asa, ye nakaya ngundilo kenolo, nguno wesiyolo, kandangelo ingowanggo.

Mande nakaya woosootoyi, newendemo utoni, ootuwo nakangoyingo kenolo ngu, asa, ye ingowanggo.

Ngu mande bungongga ngu Anutlo Mande Buk Kulimi ngunonggo yolo nakangowonggori. Nakaya ngu wengamo, buk oowooyi ngulo gumi, gide namba nguya ooloote.

Mande nakaya gula gula sosowoomo ngu sunggi dootu (*) ooloote. Ye sunggi kenolo ngu, asa, ye ngandilo ingowanggo. Mande ngulo damoni ngu pes wengamo ameno dootu sunggi kenoya, ngu mande awuno ngulo damoni dootu sunggidodo mandega ngulo damoni. Ngu Anutlo Mande bukno kini. Ngu mande awuno ngulo damoni nangge ye etuyelowelo nakangowonggori.

Anutlo Mande Buk kootusina nguno oo kabusa oolootenggo. Ngu ngandilo:

1. **Mande Gula Gula Ngulo Damoni** ngano ooloote. Yudalo damoniye, ko, mande gula gula ngulo damoni nguya ngano ooloote. Ye ngulo sumoo moole tetoningga ngu, asa, ye buk nga wengasina nguno wesiyoya, kandangeya ingoyi.
2. **Anutlo Mande Ingoweloyi (Baibel Stadi) Gula Gula** nguya ooloote. Nguno ngu Anutlo Mande gumi kande elaya kegidembolo namolaya (19) nguno ooloote. Anutlo Mande gumgum nguno mande tabango gulanangge ooloote. Baibel Stadi Koleteloga ngu Anut Ngu Oone ngulo mande damoni ooloote. Ngu newendemo mande bidodomo ngu Anut Ngu Oone ngulo mande nangge ooloote. Ngu newendemo ngu Anutlo Mande buk gula gula gumi ko gide oolooteku, ngu eleweya kandangeya ingoyi.
3. **Mela Gabogaboyi gula gula (Mepno) ngu Buk wenga** oolengo nguno ooloote. Yisasdo Yuda melako oluwoku ngulo gabogaboyi. Aposel Poldo ko telo, oololo, ombulo teyingo mela ngulo gabogaboyi ngu Buk Aposel nguno ooloote.

Nga bukga nga ngu onilo mande kini. Nga ngu Anutlo mande hamoo oolengo.

Ye doongeyembo nangge kandangetoyi ngu, asa, mande ngando nangge ye ma hoolooweyelowa. Ene yendo nga mandega nga kandangelo, yolo, nowoondoyemo siliyolo, mande nga hamoo keyowanggoku ngu, asa, Anutdo yengo oni oni oolengo tewa.

Noolengo Karo mande gumi damoni (leta) songo songo ngu ngandilo:
a, b, d, e, g, h, i, k, l, m, mb, n, nd, ng, ngg, o, oo, p, r, s, t, u, w, y.

Matiyu
Matiyulo Mande Tabango

Matiyu ngu, Yesus enengo sulena oni kande elaya kegidembolo elaya, ngulomu gula, enengo oowooyi gula ngu Liwayi. Ngu ene, gabmanlo ko oni telo, ene oni simoo balenonggo digi beye yololuwolo. Ko uyisina, Yesusndo ene sunggi yetoni ngu, asa, enengo sulena oni gula tunootewolo.

Matiyundo nga bukga nga, ngu Yuda oni oone enengo soweni nenengo ngulo nakangowolo.

Yesus Kristuslo Osi Sembeni Ngulo Oowooyi
(Luk 3:23-38)

1 Nga oni nga ngu, Yesus Kristuslo osi sembeni. Yesus ngu ene Dewitlo sowe. Ko Dewit ngu ene Ebarahamlo sowe.
2 Ebaraham ngu ene Ayisak eweyi, Ayisak ngu ene Yekob eweyi. Yekob ngu ene Yuda, ko konebobeyi ngulo awaye.
3 Yuda ngu ene Peres, Sira elaga awayali. Namoyali ngu Tema. Peres ngu ene Hesalon eweyi. Hesalon ngu ene Ram eweyi.
4 Ko Ram ngu ene Aminadap eweyi. Aminadap ngu ene Nason eweyi. Nason ngu ene Salomon eweyi.
5 Ko Salomon ngu ene Bowas eweyi. Nemi ngu Rehap. Bowas ngu ene Obet eweyi. Nemi ngu Rut. Obet ngu ene Yesi eweyi.
6 Yesi ngu ene Yuda onilo sobosobo koleteyingo oowooyi Dewit, ngulo eweyi. *
Dewit ngu ene Solomon eweyi. Nemi ngu kuli Yurayiya baleyi oluwoli.
7 Solomon ngu ene Riyabowam eweyi. Riyabowam ngu ene Abayisa eweyi. Abayisa ngu ene Asa eweyi.
8 Asa ngu ene Yehosapat eweyi. Yehosapat ngu ene Yoram eweyi. Yoram ngu ene Asayiya eweyi.
9 Asayiya ngu ene Yootam eweyi. Yootam ngu ene Ehas eweyi. Ehas ngu ene Hesekayiya eweyi.
10 Hesekayiya ngu ene Manasa eweyi. Manasa ngu ene Emos eweyi. Emos ngu ene Yosayiya eweyi.
11 Yosayiya ngu ene Yekoniya, ko konebobeyi ngulo awaye oodoni, ngu naluno me oni Babilonnonggo Iserel oni yoyolo yoyokootoyi, Babilon melako oololo oluwonggori.
12 Ngu naluno, ene Babilon melako oodoyi, Yekoniya ngu ene Siyalitiyel eweyi. Siyalitiyel ngu ene Serababel eweyi.
13 Serababel ngu ene Abayiyud eweyi. Abayiyud ngu ene Ilayiyakim eweyi. Ilayiyakim ngu ene Eso eweyi.
14 Eso ngu ene Sedok eweyi. Sedok ngu ene Ekim eweyi. Ekim ngu ene Ilayiyud eweyi.
15 Ilayiyud ngu ene Eliyesa eweyi. Eliyesa ngu ene Matan eweyi. Matan ngu ene Yekob eweyi.
16 Yekob ngu ene Yosep eweyi. Yosep ngu ene Mariya kameyi oode, Mariyando Yesus yomoowolo. Yesus ene Kristus Anutndo noole yoyowelo sunggi yeyingo oni ngu.
17 Ngulo ngu, Ebarahamlo sowe bidodo ombulo, wenga Dewitno ngulo osi sembesembeni kande elaya kegidembolo namolaya yokowonggori. Dewitlo sowe bidodo ombulo, wenga ene osisambaye kande elaya kegidembolo namolaya oololo, Babilon me onindo ngu, Iserel oni yoyolo, Babilonno yoyokowonggori. Yoyokootoyi, Babilon melako oluwonggoku oodoyi, wenga ombulo, ngulo sembesembeni nguya bidodo kande elaya kegidembolo namolaya oololo, Yesus Kristus tunootewolo.

Mariyando Yesus Kristus Yomoowolo
(Luk 2:1-7)

18 Yesus Kristus yomootoni tunooteyingo, ngulo mande ngu ngandilo. Nemi ngu Mariya, ene kuli Yosepndo sunggi yewolo. Ene goboolo ma oluwoku naluno, Yuka Kundingiyi, ngundo Mariya yeni, ene useyidodo tewolo.
19 Kameyi Yosep, ngu oni nenengo oolengo, ngulo ene Mariya oni doongeyemo oyumo inowelo ma ingowolo. Ngundilo ngulo, ene toligemangge yokoweloyimbolo ingowolo.
20 Yosep ngulo ingondandangelootoni, ngu naluno nguno, gabono ngu Oo Sembuli Sembunayimbolo Sambono Engel oni, eneno tunootelo ewolo. Yosep, Dewitlo osiyi, ge

* **1:6:** Mayika 5:2

balege Mariya ngu yowelo ma sosolewelo. Ndatelo ngulo, nga simoongongga useyimo
inowokungga, ngu Yuka Kundingiyimbo inowolo.
21 Ngu simoongga useyimo oolooteku, ngu yomootoningga ngu, gedo ngu oowooyi Yesus
eya e. Ndawugalo ngulo, ngundo enengo simoo balelo mbumbuwa andangeyunolo ko
yoyowalo ewolo.
22-23 Yo, Yuka Kundingiyimbo ngu simooyengga ngu yeni tunootewoku, ene Oo Sembuli
Sembunaye, ngundo Anutlo ingondudu eyingo oni manggowoomo, kuli ngandilo ewolo.
Ingoyi, bale gula ene simooya ma weleyingomu, ngu ene useyidodo telo simoongga
yomoowa. Ngu oowooyi Imanuwel ewanggolo ewolo. *Ayisaya 7:14*
Yo, nga mandega nga Anutlo ingondudu eyingo oni, enendo kuli eyingomu, ngu ataga
enggeni tunootete. Imanuwelngga ngulo damoni ngu ngandilo: Anut nooledodo ooloote.
24 Yosep welewoku, ngunonggo ene ootookoolo, Anutlo Sambono Engel onindo ewoku,
ngundilo tewolo. Ene baleyi Mariya yolo, enengo yano uwoli.
25 Ene Yosep Mariya nguya ma welewoli. Kini, ene ngundilo kingo oode oode oololo,
Mariya simoo yomoowolo. Simoonggaku yomootoni, ngu oowooyi Yesus ewolo.

2

Sa Ooletekusinanggo Ingoyingo Oni Sowe Gidalega, Ngundo Yesus Kenowelo Mayewonggori

1 Ngu naluno nguno ngu, Herod ene Yuda onilo tabango koleteyingo oluwokuno,
Mariyando Yesus Betelehem endemo, Yudiya melasina nguno yomoowolo. Mariya kuli
Yesus yomootoni ngu, ingondudu oni gidega sa ooletekusinanggo ngu, Yerusalem endemo
mayelo, sumoo ewonggori.
2 Yuda onilo sobosobo koleteyingo ulungga nemimbo keda simooye bodaga yomootoni
tunootewoku, ngu ndano? Noole komo enengo dootungga sa ooletekusinanggo kenolo,
ngu keyolo, ngulo noole yade yade ombulo, ngulo yambo mande teyinowelo mayetetoku
nga! Elo ewolo.
3 Mande ngundilo etoyi, mela sobosobo koleteyingo Herod ngu mandegaku ingolo, ene
soliyokowolo. Ngundilo nangge, Yerusalemno oni simoo bale bidodo, ene nguya ngu
mandega ingolo soliyokowolo.
4 Ngundilo ngulo, Herodndo Anutno woolo yeyingo oni ngulo sobosobo oniku, ko Iserel
oni mamana mande etuyeloyingo oni ngudodo goobooyingoyelolo, sumoo yunolo ewolo.
Kristus ngu ndawu endegano tunootewalo, sumoo yunolo ewolo.
5 Sumoo yunootoni, ene mande gumi ngundilo ewonggori. Betelehem endemo
Yudiyasina nguno tunootewalo ewonggori. Anutlo ingondudu eyingo onindo ngandilo
elo nakangowolo.
6 Ye Betelehem oni simoo bale Yuda onilo melako ooloottenggoku, yengo ende ngundo
ende bidodo dagayelolo, ngu oowooyidodo ulungga. Ndatelo ngulo, yeno nguno
ngu sobosobo oni ulungga tunootewaku, ngundo ngu, nolo oni Iserelno ngulo
sobosobo ulungga oluwa. Yo, ngu sobosobo oningga, ngundo Yudalo sobosobo
oni bidodo ko tewonggoku, ngu dagayelowa. Ngu oningga ngundo mande gome
nenengo ngu elo yunololuwalo ewolo. *Mayika 5:2*
7 Herodndo ngu mande ingolo, ngulo ene toligemangge ingondudu oni sa ooletekusi-
nanggo mayeyingoku, ngu negoyelootoni ombuwolo. Ombutoyi, sumoo sumoo yunolo
ewolo. Ndawu nalunggano ngu dootungga ngu koletelo kenootoyi tunootewo? Elo sumoo
yunowolo.
8 Ene mande gumi ingolo ewonggori. Ye sodedonangge Betelehemno oolouya, ko
yanggango teya, ngu simooyengga ngu ereweya kenoyi. Ye oolouya kenoya ngu, ariya,
ombuya, nono mande gumi etoyi ingowano. No ingolo ngu, asa, no nguya oololo, eneno
eseteyinowanolo ewonggori.
9-10 Ariya, Herodlo mande ewoku ingomukolo ngu, ene endesina oolelo, sa ooletekusina,
ngunonggo dootungga kenolo keyowonggoku, ngu ko kenolo, ngulo ene oni oni ulungga
tewonggori. Ngundilo tetoyi, dootungga ngundo ene ingondududodo oni ngu koletelo
oolelo, simoo buniyo, Yesus oolooteku yanggaku ngu etuyelolo, ngu sanganimo oluwolo.
11 Dootunggaku nguno oodoni, oniku ya newendemo ulo, ene simooyenggakuya, nemi
Mariya nguya yeyowonggori. Yeyolo, ene boodooye oondookelo, penggootelo, Yesusno
yambo mande telo eseteyinowonggori. Teyinolo, enengo Pawus andangelo, oo gome
gome uliyi ulungga ngu yolo, duwoo kingo inowonggori. Ene bobeye gol, ko, de elaya
ngulo situmi ngu woolo yetoyi, ndindingo gome teweloyi, ngu yolo, kingo duwoo Yesus
inowonggori. Ngundilo telo, ene Yesus bingaminidodo teyinowonggori.

12 Ngu suwoono, Anutndo ingondudu onikuno gabono yootunolo ewolo. Ye Herodno
ko ma oolouwelo. Ndawugalo ngulo, Herodndo Yesus uleyi kumooweloyimbololo ewolo.
Ngulo ene ingolo, oololo, Herodno ko ma oolouwonggori. Kini, ene oololo, oole gulawoole
ko enengo endemo sawonggori.

Yosepndo Baleyi Ko Nangoyali Yoyolo, Igip Melako Sodedonangge Oolouwonggori

13 Ingondudu oniku kuli satoyi ngu, suwoono Yosep gabono kenootoni, Oo Sembuli
Sembunaye, ngulo Sambono Engel onindo eneno yootunolo ewolo. Ge komo sodedo-
nangge ootookooya, balege ko nangongge yoyoya, Igip melako toongeya oolou. Ge Igip
melako nguno oodoga, nenengombo ko etoowega, ko ombuyi. Ndatelo ngulo, Gabman
oni tabango ulungga Herod, ngundo simooye yeyolo, yuleyi kumoowelo, mande ngundilo
ewolo.
14 Engelndo ngundilo etoni, Yosep ngu ingolo, asa, ene suwoono nangge ootookoolo,
nangoni ko baleyi Mariya nguya yoyolo, yade yade Igip melako oolouwonggori.
15 Yosep ngu melako oodoni, nguno oni tabango ulungga Herod ngu kumootoni, ngulo
ene Igip mela yokolo toongewonggori. Ngundilo tetoni ngu, asa, Anutlo mandeno,
ingondudu eyingo oni manggowoomo eyingo, ngu engge tunootewolo. Ene ngandilo
ewolo.
Nenengo nangone Igipno oolooteku, ngu meno etoowe ombuwalo ewolo. *Hoseya 11:1*

Gabman Oni Tabango Ulungga Herod Ngundo Etoni, Simooye Uleyi Kumoowonggori

16 Ngu naluno, Gabman oni tabango ulungga Herod ene ingowoku, ingondudu onindo
sa ooletekusina, ngundo ganangolo toongewolo. Ariya, ene newende sanggili ulungga
oolengo tewolo. Ngundilo telo, enengo me oni suleyelootoni oololo, Betelehemno,
ko, ende Betelehem namokono nguya simooye owita mooma elaya ma yokoyingomu,
ko, simooye moomaye elaya nguya, ngu yuleyi kumoomukowonggori. Ndatelo ngulo,
ingondudu oni, ngundo dootu mooma elaya kuli koletelo tunooteyingo ngu etoyi,
ingowoku, ngulo ene ngundilo tewonggori.
17-18 Ngu ooku kuli Anutlo ingondudu eyingo oni, Yeremayiya, ngundo eyingo ngu, ataga
engge tunootete. Ngu ngandilo ewolo.
Ene manggoye gula Rama ende Yudasinanonggo ingowonggo. Ene sendo mogulu biyobiy-
omi telo, nowoondoyi tewonggoku, ngu ingowonggo. Resel (Iserel oni simoo bale)
enengo simoongokulo sendolo biyomi ingowolo. Oni simoo baledo newende yeyi,
imakeweloyi nguya kini. Ndatelo ngulo, simoongo gula ma yokoyingo, ngu bidodo
utomukowonggorilo ewolo. *Yeremayiya 31:15*

Yosep Baleyi Ko Nangoni Yoyolo, Iserel Ko Ombuwonggori

19-20 Yosep baleyi ko nangoyali Igip melako oodoyi, ngu naluno nguno, Gabman oni ta-
bango ulungga Herod ngu kumoowolo. Kumootoni ngu, Oo Sembuli Sembunaye, enengo
Sambono Engel onindo Yosepno ombulo, gabono yootunolo ewolo. Ge ootookooya,
Mariya elanasa yoyoya, Iserel ko oolou. Oningga nangongge uleyi kumooweloyinggaku,
ngu kuli kumoowololo ewolo.
21 Ariya, Yosep mande ngu ingolo, ene ootookoolo, Mariya elanasa yoyolo, Iserel melako
ko oolouwonggori.
22 Ene Akeleyasndo eweyi Herodlo kongga ngu yolo, Yudiya mela ngulo tabango
ulungga oluwoku, ngu Yosep ingoote. Ngundilo ngulo, Yosep ngulo sosoletoni, ngulo
gabo gulano Anutndo Yosepno yootunolo ewolo. Ngundilo ngulo, ene Galili gumisina
oolouwonggori.
23 Ene oololo, ende oowooyi Nasaret nguno bibitewonggori. Nguno ngu, kuli Anutlo
ingondudu eyingo oni ngulo mandeye ewoku, ngu ataga engge ngundilo tunootete. Ene
Nasaret oni ewanggo.

3

Sonoyeloyingo Oningga Yon, Ngundo Anutlo Mande Wesiyolo Ewolo
(Mak 1:2-8; Luk 3:1-18; Yon 1:19-28)

1 Ngu naluno, Sonoyeloyingo oni Yon ngu tunootewolo. Ene Yudiyano, oni kini kingo
melako nguno, Anutlo mande oni simoo baleno wesiyolo ewolo.
2 Ngundo ngandilo ewolo. Ye komo nowoondoye yowoolengoyi, Anut Oo Bidodo
Sembuli Sembunaye, ngundo nalu enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu namoko
ombuwelo tetelo ewolo.
3 Yon oningga kuli Anutlo ingondudu eyingo oni, Ayisaya, ngundo mandega ewoku, ngu
ataga engge tunootete. Ene ngandilo ewolo.

Oni kini melako, ngunonggo oni gulado menongga ngandilo ewolo. Oo Sembuli
Sembunaye, ngulo oo bidodo yoonenengoya, ngulo oole yomosiyootoyiga, ene
ombuwalo ewolo.* *Ayisaya 40:3*
4 Yon ngu, ene bo gula oowooyi Kamel, ngu uyimbo nenggulo teyingomu ngu owoolongo
onindo nenggulo ngundilo telo, ko, utombo wanggango gosiyololuwolo. Enengo oowali
ngu katu, deguno siso ngu neloluwolo.
5-6 Ngu naluno, Yerusalem oni, Yudiya oni bidodo, ko, Yodan sono tanggeyimo ende,
ngunonggo oni ngu bidodo Yonno mayelo, enengo mbumbuwa wesiyootoyi, ngulo ene
Yodan sono newendemo utoyi, ngundo sono kundingiyimbo sonoyelowolo.
7 Yondo Moseslo mamana mande sobowooyingo oni oowooye Parisi, ko kumoononggo
ma ootookoowa elo ingoyingo oni oowooye Sadusi, ngu yeyootoni, sono gemuwelo
ombuwonggori. Yondo ene kuli ingowoku, Parisi ko Sadusi oni nowoondoye ngu ma
yowoolengoyingo, ngulo ngu, ene sanggili telo ewolo. Ye sile biyomi simoongo! Ye onendo
etoni, Anutlo sanggilini yeno ombutoni, ye mete sawanggo? Ye ereremo kini!
8 Ye nowoondoye yowoolengolo hamoo tetoyi ngu, asa, yengo endeyoyingo ngulo engge
nguya yowoolengolo, gome tunootewa.
9 Ye nowoondoyemonggo ngandilo ma ingowelo. Ebaraham ngu noolengo osinayi
ngulo Anutndo gome soboyelowaku ngu, elo ma ingowelo! No yeno eteno. Hamoo
oolengo, Anutndo mete nga digi nga tetoni, Ebaraham simoongo tunootelo, Anutlo
oowooyi elo okoowanggo!
10 Yo, Ebarahamlo sowe ngu de ngundilo. Sopolo kuli de damonimo ooloote. De gidega
gome ma enggeteku, ngu onindo doongoolo ngu, asa, ene de nombono oolongootoyi
dewa. Oni nguya ngundilo nangge, nowoondoyemo hamoo ma telo gome ma engge-
wanggoku ngu, asa, ngundilo yodoongoolo, Setanlo de nombo ma kumooweloyi nguno
oolongooyelootoni yoodewa.
11 Ye kuli nowoondoye yowoolengootoyi, ngulo nondo sono kundingiyimbo, ngu
sonoyelooteno. Ene oni gula no kootunesina ombuwaku, ene ngu oningga ngulo
yanggangoni ulungga oolengo. No yanggangone bodaga nangge, ngulo ngu, no enengo
ko oni nangge. Enendo ngu Anutlo Yuka Kundingiyi, de gookingo ngundo ye sonoyelowa.
Yo, Anutndo yengo mbumbuwaye delo, ngu nowoondoye yeni, namboyi oolengo yewa.
12 Yo, oni simoo bale bidodo Kopi tanggooli ngundilo. Oni Kopi tanggooli dangelo,
tuloolo, ene tanggooli metemimu ngu yomosiyolo yolo, enengo yano yewanggo. Ene Kopi
biyomimu yolo, ene de nombo ma kumooweloyi, nguno oolongootoni oluwalo ewolo.

Yondo Yesus Yolo, Sono (Kundingiyi) Newendemo Sonowoowolo
(Mak 1:9-11; Luk 3:21-22)

13 Ngu naluno, Yesus Galili mela yokolo, ene Yodan sonono ulo, Yondo sono kundingiy-
imbo sononelonilo ombuwonggori.
14 Ngundilo etoni, ene Yondo Yesuslo mande gosiyowelo ingolo, enendo sumoo
ewonggori. Ndawugalo ngulo, ge nondo sono kundingiyimbo sono nelolo ingolo ombute?
Gedo mete Yuka Kundingiyimbo no sono gemununo ewonggori.
15 Ene Yesusndo mande gumilo ewolo. Nguno yokoya, nondo etenoku ngundiya te.
Noole komo damoni mesalango oolengo, Anutndo damoni ngundilo ngulo ingooteku,
noole ngu keyowalolo ewolo. Ngundilo etoni, Yondo yo, mete, elo, ene sonowoowolo.
16 Yesus sono gemulo yokolo, sakiko ooletoni ngu, sodedonangge Sambo ende yamako
goosootoni, nguwoole Anutlo Yuka Kundingiyi Yesusno ombuwolo. Yuka ngu, nu
kundilimanggowo ngundilo telo ombuwolo.
17 Ombutoni ngu, asa, Anutlo manggowo Sambononggo ngandilo ewolo. Ngu nenengo
nangone. No enengo gome mesalango ingooteno. Nowoondone ngulo gome mesalango
oolengo ingootenolo ewolo.

4

Setando Yesus Tewoongowolo
(Mak 1:12-13; Luk 4:1-13)

1 Ngu naluno, Yuka Kundingiyimbo Yesus yolo, oni kini kingo melako toongetoni,
Setando nguno tewoongowolo.
2 Yesus ngu, ene sa onibi elaya, ko suwoo onibi elaya nguno oowali neweloyi oo ma
yowolo. Ene kingo oode oode ombulo, ngu naluno, ene oodoolo ulungga kumoowolo.

---

* **3:3:** Ngu oolega ngu oni simoo balelo nowoondoye yoonenengootoyi, ene Yesuslo Mande Keda Mesalango ngu nowoondoyemo ingootenggoku ngu.

3 Ngundilo oodoolo kumoolo oodoni, ene tewoongoweloyi oninggaku Setan, ngu
tunootelo, enendo Yesusya ewolo. Ge Anut Nangoni tetoningga ngu, ge etooga, digi nga
yowoolengoya, oomanangoyingo tunootetoningga nelo ewolo.
4 Ngundilo etoni, ene Yesusndo mande gumi ngandilo ewolo. Anutlo nakayano ngandilo
ete.
Oowali nelo, nguno nangge, oni sugi sugi keda ngu yunoweloyi nguya, ereremo kini.
Kini, mande bidodo Anut manggowoomonggo tunooteteku, ngundo nangge, oni
sugi sugi keda oluweloyi ngu yunowalo ewolo. *Dutoronomi 8:3*
5 Ene ngundilo etoni, Setando yolo, ende kundingiyimo Yerusalem oololo, ngu yolo,
Yudalo goobooyingo ya ulungga oowooyi Tempel ngu sanganimo oolewolo.
6-7 Oolelo, enendo ewolo. Ge Anut Nangoni tetoningga ngu, ariya, ge paleya amuno
sole. Ndawugalo ngulo, Anutlo mandeno ngundilo ete. Anutndo enengo Sambono Engel
nguno etoni, geno ombulo, ngundo kandeye sanganiwoole goyolo utoyi, ge digibo ma
gosanggawewa, ewolo. Ariya, Yesusndo enengo mande ngu ingolo, enebana gumi ewolo.
Anutlo oo nakayano ngandilo nguya ete. Gedo Oo Bidodo Sembuli Sembuge, ngu ma
tewoongowelo. Ngu gengo Anut Ulungga! Elo ewolo.
8 Ngundilo etoni, asa, Setando Yesus ko mela pulingga awuno oolengomu, nguno yolo
oolewoli. Setando nguno mela bidodo dulidalini, ko, oo gome gome nguya etungowolo.
9 Ene ngundilo oo gome gome etungolo ngu, asa, ngundo Yesusya ewolo. Ge nono
boodoo oondookelo, penggootelo, yambo mande tewaku ngu, ariya, nondo mete nga oo
nga, ge gunowanolo ewolo.
10 Ene mande ngundilo etoni, asa, Yesusndo mande yanggango gumi eneno ewolo.
Setan, ge toonge! Anutlo mandeno ngandilo ete. Ge Oo Bidodo Sembuli Sembunaye,
nguno nangge, yambo mande teyato! Ngu gengo Anut, ko, ge enengo ko nangge dowooya
ootoo! Elo ewolo.
11 Ngundilo ngulo, Setan ene yokootoni, ngu naluno nguno, Sambono Engel onikundo
ombulo, Yesus hooloowewonggori.

Yesus Galili Melako Ko Damoni Yelo Tewolo
(Mak 1:14-15; Luk 4:14-15)

12 Ngu naluno nguno, Yesus ngu ene Yon ngu dowoolo, ya biyomimo yewonggoku, ngu
ingolo, ngulo ene Galili melako oolouwolo.
13 Ene oololo, enengo ende damoni Nasaret yokolo, yade oololo, ene Kaperniyam
endemo tunootelo, nguno ko tewolo. Kaperniyam ngu sono koongewo ngu namoko,
Sebulan, ko, Naptalayi mela elayaga ngulo suleyembolo melako nguno oluwolo.
14 Yo, ene ngundilo ooloutoni, ngulo kuli Anutlo ingondudu eyingo oni Ayisayando
mandega ewoko, ngu engge tunootete. Enendo kuli ngandilo ewolo.
15-16 Sebulan ko Naptalayi oni simoo bale ngulo musiyo oolootenggoku, ngu oole
wendeyi tanggeyisina utenggoku, ngu Yodan sono anduloko, Galili mela gumisina,
nguno oni sowe oowooyingga ulungga nguno oolootenggo. Ngu melangga ngu
bidodomo, damoni biyomi oowooyingga telo oolootenggoku, ngundo solu himi
ulungga kenootenggo! Ngu oni simoo bale ngu, ene nowoondoyemo hamoo
kini oonateweloyi musiyomo oolouwelo telo oolootenggoku, nguno kuli solu himi
eneno tunootewoku ngu! Elo ewolo.* *Ayisaya 9:1-2*
17 Ngu nalunggano nguno, Yesus ene damoni yelo, mande wesiyolo ewolo. Ye
nowoondoye yowoolengoyi! Ndawugalo ngulo, Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye,
ngundo nalu enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu kuli namoko ombutelo ewolo.

Oni Namolaya Yesusndo Negoyelootoni, Ene Keyowonggori
(Mak 1:16-20; Luk 5:1-11)

18 Ngu naluno nguno, Yesus ene Galili sono koongeyingo dabemiwoole ombulo, elabasa
elaya ngu Sayimon oowooyi gula Pita, ko ngulo koneyo Enduru ngu yeyowolo. Elabasa
enengo isolo si sono koongeyingomo oolongoolo, iso yolo, ngu uliyoweloyimbolo.
19 Ene elayaga nguya ewolo. Yali no keneloya endeyoli. Yali oni simoo bale yoyolo,
Anutlo mandeno yoyoweloyi ngu etuyelowanolo ewolo.
20 Ene ngundilo etoni, asa, sodedonangge elayagaku isolo si yokolo, ene Yesus keyolo
sawonggori.
21 Ene ngundilo telo, ene songgula bodaga oololo ngu, ene elabasa elaya nguya
yeyowolo. Ngu Yems, Sebedilo nangoni, ko ngulo koneyo Yon. Elayaga ngu awayali
Sebediya wanggo sanganimo ootoolo, ene isolo si yomosiyolo, oodoli yeyowolo. Yeyolo,
asa, Yesusndo elayagaku negoyelowolo.

---

* **4:15-16:** Solu himi ulungga, ngu Yesus.

22 Ngundilo negoyelootoni, ariya, sodedonangge elayagaku awayali ko wanggo nguya
yokolo, ene ombulo, Yesus keyowoli.

Yesusndo Oni Sayi Oowooyingga Yomosiyelowolo
(Luk 6:17-19)

23 Yesus Galili mela bidodomo endeyolo, ene Yuda onilo goobooyingo ya newen-
demo ulo, oni simoo baleno Anutlo mande damoni, ngundo enengo oni simoo bale
soboyelooteku, ngulo mandeni gome wesiyolo yunoote. Ene mande ngundilo wesiyolo,
ngunonggo oni simoo bale sayi oowooyingga moondeye yombuliyeloyingomu nguya
yomosiyelowolo.
24 Enengo mandeni Siriya mela bidodomolo endeyowolo. Ngundilo ngulo, oni sayi
damoni gula gula yolo; ogingoyingo ulungga ingolo oolootenggoku, ngu yoyolo mayelo;
oni yuka biyomidodomu; oni gaboye kumoolo kekandeye mboolomboolo ulooteku; ko,
oni wembuye bingo yeyingomu nguya, ngu bidodo yomosiyelowolo.
25 Oni simoo bale oowooyingga oolengo Galilinonggo, ko Dikapolissinonggo, ende
kande elaya ngulo musiyo ulungga, Yerusalemnonggo, Yudiyanonggo, ko, Yodan andu-
loko nguya ene Yesus keyowolo.

5

Yesusndo Pulimo Enengo Sulena Oni Mande Yunolo Etuyelowolo
(Luk 6:20-23)

1 Yesus oni simoo bale oowooyingga oolengo yeyolo ngu, ene mela puli sanganimo
oolelo, bibitetoni, enengo sulena oniku, eneno oolewolo.
2 Nguno Yesusndo mande etuyelolo, yunolo, ngandilo ewolo.
3 Oni ene ingowanggo. Ene Anut doongeyimo ereremo kini, elo ingootenggoku ngu,
asa, ene oni oni tewanggo. Ndatelo ngulo, Anutndo ene kumana yunowa. Yo, ngundilo
oni, ngundo ngu Anutndo endega enengo oni simoo bale soboyelooteku, nguno ulo
oluwanggo.
4 Oni sendolo, nowoondoyemo kowuli ulungga ingootenggoku ngu, Anutndo
hoolooweyelolo, kowuliye andangelo, nowoondoye yeni imakewoku, ngulo ene oni oni
tewanggo.
5 Oni damoni mesalango imakeyingomo oolootenggoku ngu, Anutndo kumana yunolo,
mela oo yunowelo elo gosiyowoku, ngu yunowaku, ngulo ene oni oni tewanggo.
6 Oni oowalilo ko sonolo, ingolo, hahangetenggoku ngundilo, oni nowoondoyemonggo
Anutlo damoni nenengo ngu keyowelo hahangetenggo. Ene ngundilo telo oodoyi, asa,
Anut enengombo nowoondoye yeni, metemi oolengo telo, ngulo ene oni oni tewanggo.
7 Oni ene simoo bale gidalega nowoondoye yunootenggoku damoningga, ngulo ene oni
oni tewanggo. Ndatelo ngulo, Anutndo enengo nguya nowoondoyi yunowa.
8 Oni Anut doongeyimo nowoondoye mesalango oolengo oolootenggoku ngu, ene oni
oni tewanggo. Ndatelo ngulo, ene Anut kenowanggo.
9 Oni ebe toongootoyi, ene nowoondoye imakeyingomo oluweloyi oningga ngu, ene
mete oni oni tewanggo. Ndatelo ngulo, Anutndo ngu oni nguya nenengo simoonelo ewa.
10 Anut doongeyimo, oni nenengo oodoyi, ngulo oni gidalegado kingo kowuli oowooy-
ingga yunootoyi, ngulo ene nowoondoye kowuli ma ingowanggo. Kini, ene oni
oni tewanggo. Ndatelo ngulo, Anutndo ene yoyolo, endega enengo oni simoo bale
soboyelooteku, nguno oluwanggo.
11-12 Ngundilo nangge, ye no kenelootoyi, ngulo melako oni, ngando kootuyesina
mande biyomi elo kowuli oowooyingga yunolo, kingo mande ebe ganagana etoyi ngu,
ngulo ye nowoondoye kowuli ma ingowelo. Kini, ye komo oni oni teya, nowoondoye
imakeyingomo ootooya, Anut oowooyi bingami eya okooya, oni oni teyi. Ndatelo ngulo,
ye Sambo endemo oo ulungga ngu yowanggo. Ngundilo nangge, melako onindo Anutlo
ingondudu eyingo oni nguya koletelo yombulibaliyelowonggorilo ewolo.

Oni Anutno Nowoondoyemo Hamoo Teyingo Ngu, Sayi Nembo, Ko, Solu Ngundilo
(Mak 9:50; Luk 14:34-35)

13 Yesusndo mande gula ewolo. Ye Anutno nowoondoyemo hamoo teyingongga, ngu
melako ngano sayi nembo (Sol) ngundilo. Sayi nembo nengguloga ngu yoyokootoni ngu,
asa, noolendo ngu nengguloga Sayi nembo nguno, ngu ko yeweloyi nguya ereremo kini.
Yo, hamoo, sayi nembo ngu koni gula kini. Ngundilo ngulo, onindo oolongoolo, keyembo
wongooweloyi.
14 Ngundilo nangge, ye Anutno nowoondoyemo hamoo teyingo ngu, mela ngalo solu
himi ngundilo. Ende gula pulimo soludodo oluwaku ngu, kombiteyingo ma oluwa.

15 Kini, onindo solu kalo, kumbe gula newendemo ma oongoowanggo. Kini, solu ngu
yaba sanganimo tunoo yetoyi, oni ya newendemo oolootenggoku, ngu bidodo solu himi
kenowanggo.
16 Ngundilo nangge, oni nowoondoye Anutno hamoo teyingongga ngu, enengo solungga
ngu oni bidodomo tunoo oodoni, yengo damoniye nenengo kenolo ngu, Anut Sambo
Endemo oolooteku, ngu oowooyi bingami okoowanggolo ewolo.

Anutlo Mamana Mandeno Ewolo

17 Yesusndo mande gula ewolo. Ye ngandilo ma ingowelo, no ngano ombulo, Anutlo
mamana mande ingondudu eyingo onindo kuli nakangoyingo ngu andangewalo ma
ingowelo. Kini, nondo mamana mande ngu andangewelo ma ombuwonowolo. Nondo
mamana mande ngu bidodo engge yewe tunootemukoweloyi, ngulo ingooteno.
18 No yeno hamoo eteno. Sambo mela kinitetoni, ene nolo mamana mande ma kinitewa.
Anutlo mamana mande nguno noolengo mande gumi bodaga, ko, so uyi nakango bobodi
gulanangge nangge, ngu ma yokowa. Oo bidodo mamana mande ngu newendemo
oolooteku, ngu enggeni tunootewa.
19 Oni gula Anutlo mamana mande gumi gula ma keyolo, ngunonggo ene oni gula
ngundilo etuyelolo ngu, ariya, ngu oningga Sambo endemo ooleteku naluno, ene Anut
doongeyimo, ngu oowooyi kini oluwa. Ene oni Anutlo mamana mande ngu keyolo, oni
simoo bale oo ngundilo etuyelootoningga ngu, ariya, Anutndo Sambo endega enengo oni
simoo bale soboyelooteku, nguno ngu, oningga ngu oowooyidodo tewa.
20 No yeno hamoo eteno. Anut doongeyimo, yengo damoni nenengongga, ngundo komo
Moseslo mamana mande sobowooyingo oni Parisi, ko, mamana mande etuyeloyingo
oni nguya, enengo damoni nenengo ma dagatenggoku ngu, ariya, ye Anut Oo Bidodo
Sembuli Sembunaye, enengo oni simoo bale soboyelooteku endega, ngu newendemo ma
uwanggolo ewolo.

Yesuslo Mande Keda, Ngundo Kulimi Damoni Ngu Dagate
(Luk 12:57-59)

21 Ariya, Yesus mande gula ewolo. Moseslo mamana mande kulimi ngu, ye gome
ingootenggo. Ngu ngandilo ewolo.
Ye oni ma uleyi kumoowelo. Ene ge oni uleyi kumoowaku ngu, asa, ge mande wilikoyingo
onino oolelo, nguno gumi ulungga yowalo ewolo. *Eksodas 20:13*
22 Ene nondo mande gula nguya yeno eteno. Oni gula dobooyi gulaya newende biyomi
ingooteku, ngulo ene mande wilikoyingo onino ooletoni, ngulo gumi inowa. Ngundilo
nangge, oni gula ene oni doongeyemo, oni dobooyi kootuyisina mande elo, oyumo
inowaku ngu, asa, ene nguya mande wilikoyingo oni tabango ulungga nguno ooletoni,
ngulo gumi ulungga inowa. Ene oni gula dobooyiboya sanggili oolengo telo ewa, ge
mboolombo goyoyingo, ingondudu gula metemi kini! Ene ngundilo ewaku ngu, asa, ngu
oningga ngu Anutndo suleyootoni, Setanlo ende de nombo sugi sugi delolooteku, nguno
oololo, sugi oluwa.
23-24 Ge Anutno yambo mande tewelo ingolo, ngulo ge eneno kingo oo duwoo yewelo
uya ngu, doboogebo geya biyomi ingooteku ingolo ngu, asa, koletelo ge eneno oolouya,
biyomingga ngu andangeya, yomosiyoyago, kootusina ge ko uya, Anutno oo duwoo ye.
25 Dobooge gula geya newendemo kowuli ingolo, goyolo, mande wilikoweloyi musiy-
omo oolouwelo oolekono ooloutoningga ngu, sodedonangge ngu mande kowulingga ngu
yoonenengoli. Ge ngu mande kowuli koletelo ma yomosiyowaku ngu, ariya, ngu oningga,
ngundo goyolo, oo wilikoyingo onino ooloutoyi, ngundo goyolo, kumba ootuwoo oni
kandeyemo goyetoyi, ngundo ya biyomimo goyewanggo.
26 No yeno hamoo eteno. Ge ya biyomimo oode, ngunonggo gengo weti ngu bidodo ma
andangelo ngu, asa, ge ya biyomi ngu ma yokowalo ewolo.

Elambalisa Damoni Toongooweleyi, Ngulo Mande

27 Asa, ene mande gula ewolo. Moseslo mamana mande kulimi nakangoyingongga ngu,
ye kuli ingootenggo. Ene ngundilo ewolo. Ye oni gulalo baleyi yakakayi yodowoolo, ma
yombuliyowelolo ewolo.
28 Ene no mande gula yunooteno. Simoo gulado newendemonggo balega kenomayin-
golo, ngulo ingooteku, ngu ngandilo, ene balega nguya kuli welewoli.
29 Ngundilo ngulo, doongengge koondosina, ngundo goyeni, mbumbuwa tetoningga
ngu, andangeya yoko. Ngundilo nangge, moondege gumi, ngundo goyeni mbumbuwa
tetoningga ngu, andangeya yoko. Ngundilo tewaku ngu, asa, moondege bidodo yolo,
Setanlo ende de nombo ma kumooweloyi, nguno ma uwa. Ngundilo ngulo, ge oo biyomi
teteku, ngu sodedonangge yomosiyolo ngu, ngu gome metemi oluwa.

30 Mande yamonggawo gula ngundilo. Kandege koondosina, ngundo goyeni, mbumbuwa tetoningga ngu, toongooya oolongoo. Ngundilo tewaku ngu, asa, moondege bidodo yolo, Setanlo ende de nombo ma kumooweloyi nguno ma uwa. Ngundilo ngulo, ge oo biyomi teteku, ngu sodedonangge yomosiyolo ngu, ngu gome metemilo ewolo.*

Oni Baleyi Andangeweloyi, Ngulo Mande
(Matiyu 19:9; Mak 10:11-12; Luk 16:18)

31 Yesusndo mande gula ewolo. Moseslo mamana mandeno kuli ngandilo nakangowolo. Oni gula baleyi yokowelo ngu, ene komo so uyino mande ngundiya nakangoya, baleyi inonilo nakangowolo.
32 Ene nondo mande gula moole. Oni elambalisa ngu baleyibo oni gulaya ma weleyingo ngu yokolo owewaku ngu, ene baleyi yeni, mbumbuwa tewa. Ngu balegaku kuli kameyi yowoku, ngundo simoo gula kootu yootoni ngu, ariya, Anut doongeyimo, simoo kootungga, ngundo mbumbuwa tewalo ewolo.

Ye Mande Ebe Ganagana Elo, Ngunonggo Anut Oowooyi Kingo Ma Ewelo

33 Asa, Yesusndo mande gula ewolo. Kuli oo so uyi nakango teyingo ngu, ye gome ingootenggo. Ye Anut doongeyimo mande gagiwi, elo gosiyoyingongga, ngu ma toongoowelo, ngu hamoo teyilo nakangowolo.
34 Ene no ngulo mande soweyolo eweloyi moole. Ye melako onino mande gosiyowelo tetoyingga ngu, no ngu mandega Anut oowooyimo gosiyowelo elo, ma ewelo. Ye Sambo oowooyimo mande ma gosiyowelo. Ndawugalo ngulo, Sambo ngu Anutlo yaba bibiteweloyi.
35 Ye mela oowooyimo nguya mande ma gosiyowelo, ndatelo ngulo, ngu Anutndo keyi yeweloyi musiyo. Ye Yerusalem ende oowooyimo nguya mande ma gosiyowelo, ndatelo ngulo, ngu Anutlo ende ulungga.
36 Ye tabaye oowooyimo nguya mande ma gosiyolo ewelo. Ndatelo ngulo, ye tabaye uye namboyi ngu yeyi, iliyo yeweloyi nguya kini. Ngundilo nangge, tabaye uye iliyo ngu yeyi, namboyi yeweloyi nguya kini.
37 Ye mande gula elo, yo, etenggoku ngu, hamoo ewanggo. Ye, kini, etenggoku ngu nguya, hamoo ewanggo. Ye mande, yo, kini, etenggoku, nguno mande soweyolo ewanggoku ngu, Setando yeni tunootetelo ewolo.

Ye Ogingoyingo Yeno Yunootoyi, Ngulo Gumi Ma Teyunowelo
(Luk 6:29-30)

38 Asa, Yesusndo mande gula ewolo. Ye Moseslo mamana mandeno, ye kuli ingootenggo. Ene ngundilo ewolo. Oni gulado doongeye yombuliyootoyiga ngu, yebana ngundiya ene doongeyi gumi teyino. Oni gulado metoyi udoyiga ngu, yebana ngundiya ene metoyi gumi teyinolo ewolo.
39 Ene no yeno eteno. Onindo yeno oo biyomi yunootoyi ngu, yebana ko gumi ma yunowelo. Oni gulado gagiye koondosina udoyi ngu, ye yowoolengootoyiga, ko biyomisina nguya yuleyi.
40 Ngundilo nangge, oni gulado goyolo, mande wilikoweloyi musiyomo oololo, yengo nenggulo yootoyiga ngu, asa, mete ye dokikilo nenggulo nguya yunoyi.
41 Oni gulado yeya oole bodaga oolouwelo oolouya ngu, yendo ngu songgula oole pelungga nguya oolouyi.
42 Oni gulado oo gulalo sumoo yunootoyiga ngu, ariya, inoyi. Ngundilo nangge, oni gulado yeno weti telo, yowelo oo etoningga ngu, mete ye inoyilo ewolo.

Ye Me Oni Ngu Nowoondoye Yunoyi
(Luk 6:27-28,32-36)

43 Asa, Yesusndo mande gula ewolo. Ye Moseslo mamana mandeno kuli ingootenggo. Ene ngundilo ewolo. Ye dobooguliye konebaye ngulo gome ingoya, yengo me oni nguya sanggili teyilo ewolo.
44 Ene nondo mande gula soweyolo yunowelo. Yengo me oni ngu nowoondoye yunoya, enendo damoni biyomi yeno telo, kootu yunootenggoku ngu, yendo ngulo Anutno kila yunootoyi, enendo damoni biyomi tetenggoku, ngu hoolooweyelootoni, ngu yokowanggo.
45 Yo, yendo yengo me onino damoni metemi telo, nguno simoo bale etuyelolo ngu, hamoo oolengo, ye Awaye sambo endemo oolooteku, ngulo simoongo. Yo, Anutndo oni biyomi, ko, oni metemi nguya sa yeni eneno tunootewa. Ngundilo nangge, sono nguya

* **5:30:** Mande yamonggawo awuno ngulo damoni ngandilo. Ye nowoondoyemo ingondudu biyomingga oolooteku ngu, sodedonangge oo ngundilo ngu andangeya yokoyi. Ye ngundilo tewanggoku ngu, mbumbuwa engge ma tunootewa.

oni damoniye biyomi, ko, oni damoniye nenengomo nguya Anutndo sono yeni, eneno ombuwa.
46 Onindo yengo gome ingootoyi, ko yendo nguya enengo gome ingootenggoku, ngulo kowuli kini. Weti mbumbuwa tetenggoku oni, ko, Takis yoweloyi oni nguya ngundilo tewonggori. Ene yendo yengo me oni nowoondoyi yunowanggoku ngu, asa, Anutndo ngulo oni oni tewa.
47 Ye konebaye nguya kambayelootenggoku ngu, ko, oni sowe gidalega, ngundo nguya ngundilo tetenggo. Yengo damoningga ngundo enengo damoniye ngu ma dagawa. Kini, damoniye gulanangge.
48 Hamoo, Awaye Sambo endemo oolooteku, ngundo oni nenengo, ko, oni biyomimo nguno damoni gome nenengo ngu nangge yunoote. Ngundilo nangge, ye nguya ngundiya teyi.

6

Owoolongo Oni Hoolooweyeloweloyi, Ngulo Damoni

1 Ye ingondale teyi! Ye owoolongo oni nguno oo gomengga yunowelo ngu, oni doongeyemo ma yunowelo. Ndatelo ngulo, onindo ngu yendo oo tewonggoku, ngu tunoo kenolo, ngulo ye oowooye bingamilo okoowanggo. Ene ngundilo tetoyi ngu, asa, kootusina, Awaye Sambo endemo oolooteku, ngundo ngulo uli gula ma yunowa.
2 Ye owoolongo oni oo gomengga yunowelo ngu, asa, ye ngulo oni doongeyemo manggalu yanggango ma tewelo. Ndatelo ngulo, oni Anutlo nowoondoyemo hamoo ma teyingo, ngundo yambo yano ko oolekono nguya oo ngundilo telo, enengo oowooyi bingami okooweloyimbolo. No hamoo oolengo, yeno eteno. Ngu oni ngu, enengo uli kuli yowolo.
3 Ngundilo nangge, ye owoolongo oni hoolooweyelowelo ngu, aliya, kandeye biyomisinangga ngundo kandeye meteminggado oo tewaku ngu ma ingowa.
4 Ngundilo ngulo, oo gome yunowelo damoningga ngu kombiteyingo tewonggokungga ngu, kootusina, Awayembo uli gumi tunoo yunowa.

Yemboongeweloyi Ngulo Damoni
(Luk 11:2-4)

5 Ye kila tewelo ngu, oni mebuye sangala, ngundo kila tetenggoku, ngundilo ma tewelo. Ene newende bidodo enengo oowooyi okoowelo, oni doongeyemo yambo yano, oolekono nguya, kila tewelo gome ingootenggo. No yeno hamoo eteno. Ngundilo oni ngu kuli uli yowonggo. Ye ngundilo ma tewelo.
6 Ye kila tewelo ngu, yengo ya gumi nguno oolouya, ya goodooya, yesu nangge Awayemo kila teyi. Ye ngundilo tetoyi ngu, asa, Awayembo ngu oo kombiteyingongga tetenggoku, ngu kenolo, gumi yunowa.
7 Ye kila tewelo ngu, kingo mande mande ma eloluwelo, kapengo onindo tetenggoku, ngundilo ma tewelo. Kapengo oni, ngundo Anutndo ingoni elo, ene mande mande ngundilo oowooyingga tetenggo.
8 Ye ngundilo oni ngulo damoni ma keyowelo. Ndatelo ngulo, nowoondoyemo oo gulalo kowuli ingolo, nguno ma kila teyingomo ngu, Anutndo ngu oo ngu bidodo kuli kenolo ingomukoote.
9 Nondo ngu yemboongeweloyi damoni gome ngu etuyelowelo, ye mete ngandiya kila teyi.

Noolengo Awanayi, ge Sambo endemo oolooteku, gengo oowoongge ngu kundingiyi oolengo.

10 Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, gengombo nalungga gengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu mete ombuni. Sambono Onindo ge oo ingooteku, ngu nenengo kenggelolo oolootenggoku, ngundilo nangge, noole hoolooweyelootooga, ngano ngundilo keyolo oluwato.
11 Ge noolengo oowali atagambolo logoyimo yuno.
12 Noolendo oni gidalegalo kowuli andangelo, kapengo yetooyega ngu, gedo nguya ngundiya noolengo mbumbuwa andangeya kapengo yeyunowa.
13 Gedo Setan ma yokootoyi, ombulo, ngundo noole tewooyelolo, ngunonggo yoyolo, mbumbuwano yoyewelo. Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, gengombo nalu oni simoo bale soboyelooteku ngu, yanggangongge, bingamingge nguya, gengomu nangge sugi sugi oluwa. Ngu hamoolo ewolo.
14 Ye gome ingoyi! Ye oni gidalegado kowuli yeno tetoyi, ngu andangelo kapengo yetoyi ngu, asa, Anutndo nguya yengo kowuli andangelo kapengo yeyunowa.

15 Ngundilo nangge, ye oni gidalegado kowuli yeno tetoyi, ma andangelo kapengo yetoyi
ngu, asa, ngu Anutndo nguya yengo kowuli ngu ma andangelo kapengo yeyunowalo
ewolo.

Oowali Loogu Teweloyi, Ngulo Damoni

16 Asa, Yesusndo mande gula ewolo. Oo neweloyi nalunggano nguno, ene oowali
loogu telo, ene Anutno kila tewanggo. Ye oowali loogu tewelo ngu, omukumundooge ma
goweyewelo, oni mebuye sangala ngundo tetenggoku, ye ngundilo ma tewelo. Ngundilo
oni ngu, oni simoo bale doongeyemo ngundilo tetenggoku ngu etuyelolo, ene oowali loogu
tetenggo. Ariya, ngundilo oni, ene kuli uli yowolo.
17 Ye oowali loogu tewelo ngu, mete ye omukumundooye sonowooya, uye pitoya
yoonenengoya oliyi.
18 Ngundilo tetoyiga ngu, oni gulado ye oowali loogu tetenggoku, ngu ma ingowanggo.
Ene Sambono Awayembo, enesu nangge oo ngundilo ngu ingowa. Awayembo ye oo
kombiteyingo tetenggoku, ngu kenolo, oowooyi bingami okoowalo ewolo.

Noolengo Oo Sitowi Sambo Endemo Olini
(Luk 12:33-34)

19 Ye nowoondoye bidodo oo sitowi gome gomemu, ngu melako ngano goobooyingow-
eloyimbolo ma ingowelo. Nga melako ngano sago, siwi, kookoose, yakaka oni, ngundo oo
bidodo yombuliyootenggo.
20 Anut doongeyimo, ye enengo mande onino wesiyolo elo, oni yomosiyelolo, onilo
kowuli koolowoolo, oo ngundilo ko tetenggoku ngu, Sambono bobeye ngundilo goo-
booyingoya, nguno yeyi. Sambo endemo ngu sago, siwi, kookoose, ngundo ma yombu-
liyootoyi, yakaka onindo nguya ya toongoolo, oo yoweloyi nguya kini.
21 Yengo oo sitowi gome gomemu oolooteku, nguno yengo ingonduduye nowoondoye
nguya nguno oolootelo ewolo.

Doongeye Ngu Goweye Solu Ngundilo, Ngulo Mandeni
(Luk 11:34-36)

22-23 Asa, Yesusndo mande gula ewolo. Doongeye ngu goweye solu himi, suwoono
endeyoweloyi ngundilo. Ngundilo nangge, nowoondoyebo damoni metemi Anutnonggo
ombuteku ngu telo, hahangetenggoku ngu, ngu suwoonombolo solu himi gome oolengo
ngundilo. Ngulo ngu, yengo ingondudu nangge keyowelo ingootoyi ngu, yengo solu himi
ngu yanggango ma ootoolo, namoko kumootoni, ngulo ye ooleli oolengomo oluwanggolo
ewolo.

Oni Gulananggebo Sobosobo Oni Elayagomo Ko Teweloyi Mete Kini
(Luk 16:13)

24 Asa, Yesusndo mande gula ewolo. Oni gulananggebo sobosobo oni elayagomo ko
teweloyi nguya ereremo kini. Ene sobosobo gula ngulo gome ingolo, sobosobo gulalo
gome ma ingowa. Ene sobosobo gula gome keyolo, gula kootu inowa. Ene ngundilo
nangge, ye Anut keyolo, ko, bobeye yowelo hahangeweloyi damoni elayaga ngu teweloyi,
bine? Kini, Anut keyolo, ko, digi beye yowelo hahangeweloyi damoni elayaga ngu
keyoweloyi, ngu ereremo kinilo ewolo.

Nowoondoyemo Ingondudu Oowooyingga Telo, Ngulo Ma Hahangeloluwelo
(Luk 12:22-31)

25 Ariya, no yeno hamoo eteno. Ye yengo yanggangoye, oo neweloyi, sono neweloyi,
ko, towikumba teweloyim ngulo nowoondoye kowuli yelo, ingondudu oowooyingga ma
ingololuwelo. Anut doongeyimo, yengo keda oluweloyiga, ngu nowoondoye hamoo
teyingongga, ngulo oo bidodo dagamukoote. Yo, yengo keda oluweloyiga, ngundo oo
neweloyi, sono neweloyi, ko, towikumba yoweloyi, ngu bidodo dagate.
26 Ye nu ngu kenolo ingootenggo. Ene numbo ngu oowali ngu imilo, yolo, yano oowali
ma watayelo yetenggo. Ene Awaye Sambono oolooteku, ngundo soboyelolo, oo yunoote.
Ngundilo nangge, Anutndo noolengo gome ulungga ingoote. Yo, hamoo, ene noolengo
gome ingooteku damoningga, ngundo nulo ingooteku damoningga, ngu dagate.
27 Anutndo noolengo keda oluweloyi nalu sunggi yeyunowolo. Noole keda oluweloyi
nalungga Anutndo sunggi yewoku, ngu noole mete ma dagawato.
28 Ilosala gome deguno ooleteku ngu, ene kingo oolelo, nungo yewelo ko biyomi ma
tewa. Kini, ene Anut enengombo nungo inootoni, nungo yelo, gome tete. Ngundilo
nangge, Anutndo ye nguya hoolooweyelootoni, ye towikumba yowanggoku, ngulo ye
nowoondoye kowuli ulungga ma yewelo.

29 Kuli mela ngalo oni sobosobo koleteyingo ulungga oowooyi Solomon, enengo so
uyi nakango gome gomemu telo, enengo dulidalini ulungga oolengo telo oluwolo. Ene
Anutndo so uyi nakango melako yewoku, ngu ooga ngu Solomonlo nakayani, ngu bidodo
dagate.
30 Yo, Anutndo so uyi nakango melako nungo gome gome tetoni, ataga gome oode,
yangeni ngu buwoo yelo, makoolo solewa. Ariya, ene ye nguya hoolooweyelolo, noolengo
towikumba ngu logono yunowa. Ye simoo bale nowoondoye hamoo teyingongga, ngu
bodaga nangge. Ndatelo ngulo, Anutndo mete ye nguya gome soboyelowa.
31 Ngundilo ngulo, ye nowoondoye kowuli yelo, ingondudu oowooyingga ma yowelo
ewolo. Noole oo ndawuga newato? Noole ndawu sonongga newato? Noolengo
towikumba oo ndawuga tewato? Elo ewolo. Ye ngundilo ingondudu ulungga ma tewelo.
32 Kapengo oni ngundo oo ngundilo yoweloyimbolo ingolo hahangetenggo. Ene
yengo Awaye Sambono oolooteku, ngundo ene kuli gome ingowolo. Ye komo sono,
oowali, towikumba nguya yengo logono nenengo ngundilo yowanggo. Anutndo ngundilo
ingoote.
33 Ene ye koletelo oolengo, Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo damoni
enengo simoo bale soboyelooteku, nguno ulo, enengo damoni nenengo ene yendo teyi, elo
ingooteku, ngundilo keyootoyi ngu, ariya, Anutndo mete oo gidalega ye logono ngundilo
hoolooweyelowa.
34 Ngundilo ngulo, ye nowoondoye kowuli yelo, ingondudu oowooyingga yangenim,
ngulo ma ingowelo. Yangeni nalungga ngu, enesu nangge kowuli koolowoowa. Nalu
gulado kowulingga ngu, ene ngu nalungga ngulomu nangge. Ene ngundilolo ewolo.

7

Ye Oni Gulalo Damoni, Ma Wilikowelo
(Luk 6:37-38,41-42)

1 Yesusndo mande gula ewolo. Ye oni goweyemo enengo damoni ngu ma wilikowelo.
Ye ngundilo tetoyi ngu, asa, Anutndo ye nguya wilikoyelowa.
2 Ngundilo nangge, ye dobooguliye damoniye wilikootoyi ngu, Anutndo damoni
ngundilo yeno nguya tewa. Yengo mamana mandelo logoga dobooguliyemo tetenggoku,
ngu Anutndo yeno nguya ngundilo nangge gumi yunowalo ewolo.
3 Yo, no mande yamonggawo gula yeno ngandilo eteno. Ge ndawugalo dobooge
doongeyimo oo kakawu bodaga oo kenootoni oolooteku, ngu ge doongengge nenengo de
bingo ulungga oolooteku, nguno ge ma kenolo ingoote?
4 Ndawugalo ge doboogemo ngandilo ete? Doboone, nondo doongenggemo oo kakawu
bodaga oolooteku, ngu yewe toongewa. Ge ngundilo eteku, ene nalu bidodomo, de sosi
ulungga doongenggemo nguno ooloote.
5 Ge mebuge sangala oni! Ge koleteya de sosi ulungga doongenggemo oolooteku, ngu
andangeya yoko. Ge ngundiya teya ngu, asa, ge mete doboogemo ngu gome kenolo, oo
kakawu bodaga ngu andangewa.
6 Nga mande yamonggawo gula. Ye oo kundingiyi, ngu se, bo ma yunowelo. Ye oo
ngundilo gome gome bo yunowonggoku ngu, asa, sodedonangge ene bodo yombuliyolo,
wongooni utoni, ngundo yowoolengolo yokiwa. Ngundilo nangge, oni gula Anutlo Mande
Keda Mesalango ngu nalu bidodo ngu ma yootoningga ngu, asa, ye ene yokoyi. Ngundilo
ewolo.

Oni Anutno Yanggango Yemboongeweloyi, Ngulo Damoni
(Luk 11:9-13)

7 Yesusndo ngandilo ewolo. Ye nono oolo sumoo ewanggoku ngu, no yunowano.
Ye suwoo suwoo oo erewewelo ngu, ye kenowanggo. Ye yamako tanggeyisina dikalo,
yokakasangootoyi ngu, asa, Anutndo yamako goosooyunowa.
8 Ye Anutno yemboongelo, oolo sumoo ewanggoku ngu, Anutndo oo yunowa. Ngundilo
nangge, oni simoo bale oo yowelo ngu erewelo, ene kenowanggo. Ye yamako tanggeyisina
dikalo, yokakasangootoyi ngu, asa, Anutndo yamako ngu goosooyunowa.
9 Ngundilo nangge, oni gula nangonimbo oomanongoyingombolo etoni ngu, eweyimbo
digiga inowa bine? Kini.
10 Ngundi oni gula nangonimbo isolo etoni ngu, eweyimbo sile biyomi yolo, inowa,
bine? Hamoo oolengo kini.
11 Ariya, melako ngano awa awaye sungo sungo, ngundo oo kingo duwoo gome ngu
nangosumooye yunootenggoku, nguno ngu, ye hamoo ingowanggo. Awaye Sambono
oolooteku, ngundo nangosumooyemo sumoo elo etoyi ngu, hamoo oolengo, ngu oo gome
gomemu yunowelo ingowalo ingowolo.

12 Ariya, damoni gome oolengo yendo oni simoo baledo yeno teyi, elo ingootenggoku,
asa, ye ngu damoningga ngundiya nangge eneno teyi. Yo, ye ngu damoni nenengo
keyootenggoku ngu, asa, ngundo Moseslo mamana mandega Anutlo ingondudu eyingo
oni oo ngundilo etuyelowonggoku, ngu logono telo, engge tunootewolo.

Keda Oruweloyi Oolega, Ngu Oole Bodaga Ngundilo
(Luk 13:24)

13 Ariya, ye Anutlo mamana mande ngu keyolo ngu, ye Anutlo oni bidodo oole bodaga
tembaniwoolemu nguno oolelo, Anutlo Sambo endemo oolewanggo. Ene Setanlo oole
ngu ulungga mela nenengo gome nangge. Yo, oni simoo bale oowooyingga oolengo, ngu
oole ulungga ngu keyolo, oololo oonatewanggo.
14 Ene Sambo Endemo oole, ngundo oole tembaniwoolega ngu bodaga nangge. Yo,
keda sugi sugi oluweloyi oole tembaniwoolega ngu bodagamu, ngulo ye ko biyomi telogo,
erewelo nguno oolewanggo. Oni simoo bale nowoondoyemo hamoo teyingongga, ngundo
nangge kenolo, Anutno oolewanggo.

Ye Setanlo Ingondudu Eyingo Oni Ebe Ganagana, Ngulo Ingondale Teyi!
(Luk 6:43-44; 13:25-27)

15 Ye Setanlo ingondudu eyingo oni ebe ganagana ngulo ingondale teyi! Ngu oni ngundo
ye kewooloyemo, oolengo oololo dikalo, tolige mande yeno ewanggo. Ene imakeyingo
damoni telo, tolige yeno ombulo ooloutoyi, bo gula oowooyi Sipsip enengo damoni
ngundilo tewolo. Ene useye newendemo nguno ngu, ngu se goki biyomi ngundilo.
Ngundo ngu ombulo, sodedonangge yokiwanggo.
16 Ye koletelo enengo damoniyengga ngu wilikolo kenootoyi, ngu ene nenengo bine,
ngundi biyomi bine ewanggo. Nga oni nga enengo ootootooye, ngu gome tetoyi, kenolo
ngu, asa, ye nguno ingolo, enengo damoniye ngu nenengolo ingowanggo. Yo, Damoni
dega, ngundo ngu yowoolengolo, koonda ma tewa. Ngundilo nangge, dimoo uto, kakali
sanggili, ngundo yowoolengolo, mbako ma tewa. Hamoo oolengo kini.
17 Yo, de bidodo gome yanggango telo ngu, ene tanggooli gome nenengo nangge
enggewanggo. Ngundilo nangge, de biyomi, ngundo ene engge gome metemi ma
enggewa.
18 De metemi, ngundo engge biyomi ma enggewa. Ngundilo nangge, de biyomingga,
ngundo ene engge gome metemi ma enggewa.
19 De bidodo gome ma enggetoyi, asa, ene de ngu doongoolo, deko yokawanggo.
20 Ngundilo nangge, ye ngundilo oni ngu enengo damoni biyomi tetenggoku, ngu
kenolo, ye nenengo tunoo ingootenggo. Ene ebe ganagana eyingo oni nanggelo ingowolo.
Ngu oni nguno, ene Anutlo damoni ma keyoyingo, hamoo oolengo kinilo ingowanggo.
21 Ngulo ngu, oni guminggado ngu noolengo Anut Oo Bidodo Sembunaye etenggoku,
ngu gumi nenengo kini. Kini, oni ngu enengo bingamiye okoolo, ene Anut oowooyi
ngulo ma ingolo tetenggoku ngu, ene Anutlo Sambo endemo enengo oni simoo bale
soboyelooteku, nguno ma uwanggo. Ene oni gula Awane Sambo endemo oolooteku, ngu
gome keyolo ngu, asa, Awane kenowa.
22-23 Ariya, oode kootusina, Anutndo nalu wenganggakuno wilikoyeloweloyi naluno,
oni oowooyingga oolengo mayelo ewanggo. Oo Sembuli Sembunaye Ulungga, noole
gengo oowoonggemo, noolendo gengo mandege keda mesalango ngu wesiyolo, mela yuka
biyomi andangelo, damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyim nguya tewololo
ewanggoku, ene ngu nalunggano nguno, nondo mande ngandilo gumi ewano. Yendo ngu
yengo oowooye bingamiye nangge okoolo, nolo nowoondoye hamoo ma teyingo, ngulo
ngu, no yeno mande yanggango eteno. Nondo ngu ye watayi kini. Ye mbumbuwa oni
biyomi! Ye sodedo sayi! No ngundilo ewanolo ewolo.

Ya Yeweloyi Damoni Elaya, Ngulo Mande Yamonggawo
(Luk 6:47-49)

24 Ariya, Yesusndo mande yamonggawo gula ewolo. Oni gula nolo mandene gome
keyolo, ingolo ngu, ene ingondudu metemi yoote. Ngundilo oningga ngu, ngu ngandilo.
Ene ingondudu metemi yolo, ngulo ene ya yanggango ngundilo mela yanggangonggakuno
de nonggini gagiwi yolo, yeteku ngu.
25 Ngundilo telo, sono ulungga ombulo, sono tuwi ulungga ootookoolo, doogo ulungga
ombutoni ngu, enengo yangga ngu yanggango ootoolo, ma dookelo solewa. Ndawugalo
ngulo, ene mela yanggangonggano de nonggini gagiwi nguno yewolo.
26-27 Ngundilo nangge, oni gula nolo mandene ingolo ma keyolo, ene oni ingonduduni
kini ngundilo. Ene ya yeweloyi ngu ingondudu kini. Ngulo ene ya osiyi ngu mele setoni,
mela newendemo amuno ma uwolo. Kini, ene ya ngu mela sanganimo nangge yewolo.

Ngundilo ngulo, sono doogo ulungga ombulo, sono mewuyi ulungga tetoni, ngu enengo yangga ngu yanggango kini, ngulo sodedonangge dookelo solewa. Yo, hamoo oolengo, ngu dookelo, solelo yombuliyomukowalo ewolo.
28-29 Yesuslo mande ngu kinitetoni, oni simoo bale oowooyingga oolengo enengo mandeni etuyelowoku, ngu ingolo, ene soliyokolo hamoo ingowonggo. Ndatelo ngulo, Yesusndo mandeningga ngu wesiyolo eteku, ngu mamana mande etuyeloyingo onindo etenggoku, ngundilo ma wesiyolo ewolo. Kini, Yesusndo mande oni simoo bale yunowoku, ngu yanggango oolengo ewolo.

8

Yesusndo Oni Mambugolidodoga, Ngu Yomosiyowolo
(Mak 1:40-45; Luk 5:12-14)

1 Yesusndo pulingga ngu yokolo, ene ameno ombutoni, oni simoo bale oowooyingga oolengo ene keyolo oolouwonggori.
2 Ngu nalunggano nguno, oni gula mambugolidodoga, ngundo Yesus tanggeyimo ombulo, penggootelo ewonggori. Noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, no ingooteno. Ge mete nolo ingoya, noyega, mete tewelo ewonggori.
3 Ngundilo etoni, asa, Yesus ngu oni mambugolidodogaku ngu kenolo, nowoondoyi telo, kandeyi eneno yelo, ewonggori. No ngundilo tewelo gome ingooteno. Ge mete te. Ene ngundilo etoni, ariya, sodedonangge ngu oni mambugolidodogaku, enengo sayininggaku mete tewolo.
4 Asa, Yesusndo mande gula ewolo. Ge no manggone gome ingo! Ge oololo ngu, oni gulano gengo sayi yomosiyooteku, ngulo ma ewelo. Kini, ge sodedo oolouya, gengo gowege moondege Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi ngu etuyelo. Ene ge geyolo ingolo, gowege moondege sayi mete telo, elo ingolo ngu, kuli Mosesndo ewoku, ngundiya teyi. Ngundiya tetooga, oni simoo baledo geyolo, ataga gengo sayingge ngu mete tetelo ingowanggo.

Me Oni Tabangongga, Ngu Newende Hamoo Oolengo Tewolo
(Luk 7:1-10)

5 Yesus Kaperniyam endegano nguno utoni ngu, ngu naluno nguno, me onilo tabango ululu gula ngulo me oni ngu onibi kandegula (100), ngundilomu ngu soboyelooteku ngu, ngundo Yesusno ombulo, ngandilo sumoo ewolo.
6 Nolo Oo Bidodo Sembuli Sembune, nolo sulena oni gula sayi ulungga telo, yano ooloote. Ngu ene kekandeyi ngu kuli kumooyingo, ngu ene ogingoyingo ulungga yolo oolootelo ewolo.
7 Yesusndo enengo mande ngu ingolo, enebana gumi ewolo. Nondo oololo, ene yewe, mete tewalo ewolo.
8 Ene ngundilo etoni, asa, me oni tabango ulungga Yesusno mande gumi ewolo. Oo Bidodo Sembuli, no oni metemi kini. Ngundilo ngulo, ge nolo yano ma ombuwa. Ge mande kingo nangge etooga ngu, nolo sulena oningga ngu, ene mete tewa.
9 Nondo noso nangge nolo oni sobosobo ulungga moole. Ene oo etoni ngu, nondo oo ngundilo teteno. Ngundilo nangge, nolo me oni nowoondonemo oolootenggo. Ariya, nondo gulaya, oolou, ewanoku ngu, ene oolouwa. Nondo gulaya, ombu, elo ewanoku ngu, asa, ngu ombuwa. Nondo nenengo sulena oni gulaya ko ngundiya te, ewanoku ngu, ene oo ngundilo tewalo ewolo.
10 Yesusndo enengo mandega ngu ingolo ngu, soliyokolo, yowoolengolo, oni enedodo namoko nguno etuyelolo ewolo. No yeno hamoo oolengo eteno. No ngu Iserel oni gula newende hamoo teyingongga, ngundilo no ma kenowonolo ewolo.
11 No yeno hamoo eteno. Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo endega enengo oni simoo bale soboyelooteku, nguno oni simoo bale oowooyingga ngu sowe oowooyingga Yudalo oni kini, me oni tabango ulungga ngundilo. Yo, ngundo Sambo endemo nguya ombulo, oo simbo ulungga naluno, Ebaraham, Ayisak, Yekob, ngudodo bibitelo, oo nelo oluwanggo.
12 Ene Anutndo endega enengo Iserel oni simoo bale soboyelooteku, ngulo yomosiyowolo. Yomosiyootoni, ene enengo Iserel oni simoo bale oowooyingga nowoondoyemo hamoo ma telo, ngulo ene Sambo endemo ma oolouwanggo. Anutndo ngu oni ngu oweyelootoni, Setanlo ende biyomi de nombo ma kumooweloyi nguno oolongoowa. Oolongootoni, nguno ene uleli ulunggano sendo mogulu ulungga telo, metokalikali telo oluwanggolo ewolo.
13 Ngundilo elo ngu, asa, Yesusndo yowoolengolo, me oni tabango ulunggakuya elo, gengo yano u! Gengo nowoondoge hamoo teyingongga, nondo gengo ko oni yomosiyoowe

elo ingowokunggaku, ngu ataga engge tunootetelo etoni, nalu ngundilo nangge, Yesusndo etoni ngu, enengo ko oninggaku sodedonangge mete tewolo.

Yesusndo Pita Konggeyi Yomosiyowolo
(Mak 1:29-31; Luk 4:38-39)

14 Ariya, Yesusndo ombulo, Pitalo yano ulo, konggeyi kenowolo. Ene sayi goweyi
gookingo ulungga yetoni, yabano wetololuwolo.
15 Ngundilo ngulo, Yesusndo Pita konggeyi kandeyi dowootoni ngu, nguno nangge,
sayininggaku kinitetoni, ngulo ene ootookoolo, Yesuslo oo kalo yomosiyowolo.

Yesusndo Oni Simoo Bale Oowooyingga Sayidodomu Yomosiyelowolo
(Mak 1:32-34; Luk 4:40-41)

16 Ariya, suwootetoni, oni simoo bale oowooyingga yuka biyomimbo yoyoyingomu,
ngu yoyolo, Yesusno mayewonggori. Mayetoyi, asa, Yesusndo yuka biyomiku oni
nowoondoyemo oolootenggoku, nguno elo oweyelootoni, peselo toongewolo. Ngundilo
telo, sayi oniku nguya yomosiyelootoni, ko mete tewolo.
17 Kuli Anutlo ingondudu eyingo oni oowooyi Ayisaya, ngundo Yesuslo mande ngandilo
nakangolo ewolo.
Enendo enesu nangge sayinayi bidodo andangelo yokolo, ene noolengo sayi oowooyingga
kuli koolowoolo oolouwololo ewolo. *Ayisaya 53:4*

Oni Gulado Yesus Keyoweloyi Oolega, Ngu Tango Kini
(Luk 9:57-62)

18 Ngu naluno nguno, oni simoo bale oowooyingga oolengo mayelo, Yesus pawan-
gootoyi, ngulo enendo sulena onino ewonggori. Noole sono koongeyingo anduloko
oolewatolo ewonggori.
19 Ngu naluno, Anutlo mamana mandelo etuyeloyingo oni, ngundo Yesusno ombulo
ewolo. Oo etuyeloyingo oni, ge ende bidodo oolouwaku ngu, no nguya geya oolouwelo
ingootenolo ewolo.
20 Ngundilo etoni, asa, Yesusndo mande gumi ewolo. Deguno se goki oolootenggoku
ngu, ene kengeweloyi musiyo moole. Ngundilo nangge, nu nguya tagiyedodo moole. Ene
no, Anut Nangoni Oni Kilalongo, ngu weleweloyi musiyo hamoo oolengo kinilo ewolo.
21 Ngu naluno nguno, oni newende hamoo teyingo gulado Yesus keyolo ewolo. Oo
Sembuli Ulungga, mete bine, no koletelo oololo, Awane sobowootoowe, kumootoni
melengoologo ko ombuwanolo ewolo.
22 Ene ngundilo sumoo etoni, asa, Yesusndo gumi ewolo. Oni nolo nowoondoyemo
hamoo ma teyingo, ngundo mete oni bingo melengooyi. Ene komo ge no keneloya ombulo
ewolo.

Yesusndo Etoni, Doogo Ulungga Imakewolo
(Mak 4:36-41; Luk 8:22-25)

23 Ngu naluno nguno, Yesus enengo sulena oni nguya wanggo newendemo uwonggori.
24 Ariya, ngu naluno nangge, doogo ulungga oolengo tunootelo, wendeyi dookelo,
wanggo yowoolalingootoni, wanggo wendoni uwelo tewolo. Ngundilo tetoni, ene Yesus
wanggo newendemo wetololuwolo.
25 Ngundilo tetoni, enengo sulena oni sosoleyingo ulungga oolengo telo, Yesus yoku-
tuwoolo ewonggori. Oo Sembuli Ulungga, ge komo noole hoolooweyelo! Noole ataga
oonatewelo tetetoku ngalo ewonggori.
26 Ene ngundilo etoyi, asa, Yesusndo eneno mande gumi ewonggori. Ye ndawugalo
sosoletenggo? Yengo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu bodaga nangge! Ewonggori.
Ngundilo elo, ene ootookoolo, doogo sono nguya yeyolo etoni, sodedonangge imakewolo.
Yo, ene ngundilo etoni, doogo imaketoni, wendeyi nguya nenengo yewoli.
27 Ngundilo tetoni, enengo sulena oni ngu kenolo, ingondudu ulungga oolengo telo,
sosolelo, enengo nangge mande elo sumoo ewolo. Nga oningga nga ndatelo oningga,
ngulo wendeyi, doogo yeyolo etoni, ngundo manggowo ingolo, ngulo ene sodedonangge
imakewolo? Elo ewolo.

Yesusndo Oni Elayagomo Mboolo Biyomi Andangewolo
(Mak 5:1-17; Luk 8:26-37)

28 Ngu naluno, ene sono anduloko oni simoo bale mela nguno oolootenggoku, ngu
oowooyi Gadalin nguno ombutoyi ngu, oni elaya yuka biyomidodo ngu nguya goobooyin-
gowoli. Ene oni melengooweloyi musiyo yokolo, Yesusno ombuwolo. Mboolo biyomimbo
yoyoyingo oni elayaga ngu, se goki ngundilo. Ngundilo ngulo, oni simoo bale ngu oni
elayagado musiyo oole ma endeyootenggo.

29 Ngu naluno nguno, yuka biyomikundo Yesus kenolo, meno yanggango elo ewolo. Ge
Anut Nangoni, ge nooleno ngano ndawuga tewelo ombute? Ge noole ogingoyingo ulungga
yunowelo ombute, bine? Ataga nalungga, noole Setanlo ko oni yoyolo, Setando musiyo
biyomimo yoyeweloyi nalu kinilo ewolo.
30 Ngu naluno, bo oowooyingga oolengo sono koongeyingo namoko oo nelo oluwonggo.
31 Bo oo netoyi, yuka biyomi oni elayagaku nowoondoyalimo oluwonggoku, ngundo bo
kenolo, ngulo ene Yesusno solengoyelo, sumoo sumoo ewolo. Noole oweyelootoyi, oolelo,
mete noole bo andu nowoondoyemo uwato, bine? Elo ewolo.
32 Ene ngundilo sumoo etoyi, asa, Yesusndo ngu ingolo, mande gumi ewolo. Yo, mete
ngundiya teyi! Ene ngundilo etoni, ariya, yuka biyomiku oni elayagaku yoyokolo, boku
nowoondoyemo utoyi ngu, ariya, sodedonangge boku kendutelo oololo, mela tembanimo
solelo, sono koongeyingomo ulo, nguno kumoomukowonggori.*
33 Ngundilo tetoni, bo sobosobo oniku ngu kenolo, sodedonangge ene kendutelo,
endemo ko oololo, bo bidodo kumoowonggoku ngulo elo, ko, oni elayaga yuka biyomimbo
yoyoyingo ngu mete tewoliku, ngulo nguya elo endeyowoli.
34 Ngundilo etoyi, ngu endemo simoo baleku bidodo sanggili telo, Yesusno mayewong-
gori. Ene Yesus kenolo ngu, nguno solengoyelo, sumoo sumoo inolo, nga melangga nga
yokoya, gulasina toongelo ewonggori.†

9

Yesusndo Oni Kekandeyi Kuli Kumooyingongga Ngu Yomosiyowolo
(Mak 2:1-12; Luk 5:17-26)

1 Ngu naluno nguno, Yesusndo wanggo newendemo ulo, sono koongeyingo anduloko
oololo, enengo ende damonimo ko mayewolo.
2 Mayetoni, oni kekandeyi kuli kumooyingongga yabano yelo, oni gidalegado sumoolo,
Yesusno mayewolo. Ariya, Yesusndo ngu oni ngulo nowoondoye kenolo ingowolomu
ngu, ene enengo nowoondoyemo hamoo teyingo kenolo, ngulo ene ngu sayi oninggakuya
ewolo. Nangone, nowoondoge imakeyingomo ootoo. Nondo gengo mbumbuwage
andangelo yokolo kapengo yetenolo ewolo.
3 Ngundilo etoni, Moseslo mamana mandeno etuyeloyingo onindo ngu ingolo, enengo
nangge mande elo, ingolo ewolo. Nga oningga ngando, Anut kootuyisina elo yumooyinolo
mande biyomi etelo ewolo.
4 Asa, Yesusndo enengo nowoondoye bidodo kenolo ingolo, ngandilo sumoo ewolo. Ye
ndawugalo yengo nowoondoyemo ngundilo biyomi ingootenggo?
5 Oole elaya ngu sayi oningga nguya eweloyi ooloote. Ndawu oolega ngu dagate?
Nondo enedodo ewano, gengo mbumbuwa andangelo yokolo kapengo yewano; ngundi,
ge ootookooya ooloulo ewano, bine? Ndawu oolega ngu gome? Elo sumoo ewolo.
6 No nenengo etuyelolo ewelo. No Anut Nangoni Oni Kilalongo ootoolo, yanggan-
gonedodo no mete melako ngano oni bidodo mbumbuwa andangelo yokolo, kapengo
yewanolo ewolo. Ariya, ene ngu oni kekandeyi kuli kumooyingongga nguya ewolo. Ge
ootookooya, gengo yaba yoya, gengo yano ulo ewolo.
7 Ngundilo etoni, ene ootookoolo, enengo yano uwolo.
8 Oni simoo bale namoko oluwonggoku, Anutndo yanggango oni yunowoku, ngu kenolo
ngu, ene soli ulungga yokolo, Anut oowooyi bingamilo okoowonggori.

Yesusndo Matiyu Negongowolo
(Mak 2:13-17; Luk 5:27-32)

9 Ngu naluno nguno, Yesusndo nguno oololo, Gabman bobeye yoweloyi oni oowooyi
Matiyu ngu kenolo ewolo. Ge ombuya, no kenelo, ewolo. Ngundilo etoni ngu, asa, Matiyu
ootookoolo, Yesus keyolo oolouwolo.
10 Yesusndo sulena oni nguya, Matiyulo yano oololo, oo netoyi ngu, digi yoweloyi oni
gula, ko, mbumbuwadodo oni nguya ombulo, ngudodo oo newonggori.*
11 Moseslo mamana mande sobowooyingo oni, oowooyi Parisi, ngundo Yesuslo sulena
oniku yeyolo ewolo. Ndawugalo yengo oo Sembuli ngu bobeye yoweloyi oni, ko,
mbumbuwadodo oni nguya oo netenggo? Elo sumoo ewonggori.

---

* **8:32:** Moseslo mamana mandeno ngu, Iserel oni bo sobowoolo, ko, utolo neweloyi nguya, loogu oolengo tewolo. Ariya, Yesusndo boku yoyokootoni kumoomukowonggori. † **8:34:** Ene ngundilo ewonggoku, ndawugalo ngulo, Yesusndo enengo bo sobowoolo, digi yoweloyi koyi, ngu yombuliyowolo. * **9:10:** Yuda melako nguno Gabman bobeye yoweloyi oni, ngulo damoni biyomi ngu ngandilo. Ngu oningga, ngundo gabmando uli ewaku, enendo bobeye dagalo, awuloko elo, digi gumi enengo yolo, gumi gidalega ngu andangelo, Gabman nguno inoote. Yuda oni ngu enengo damoni watayi, ngulo ene yakaka onilo etenggo.

12 Yesusndo ngu mandega ngu ingolo, mande gumi ewolo. Oni sayi kini ngu, sayi
mambu yomosiyoweloyi Dokta onino nguno ma oolouwanggo. Kini, oni sayidodo,
ngundo nangge Doktano oolouwanggolo ewolo.
13 Kuli Anutlo ingondudu ewo onindo nakayanggano nguno Anutlo ewolo.
Nondo ngu nowoondoye ebe ino ino teweloyi damoningga, ngulo gome ingooteno. Ngu
damoningga, ngundo nono woolo yeweloyi, ngu dagatelo ewolo. *Hoseya 6:6*
Ene mande soweyolo gula ewolo. Ye Anutlo ingondudu ewo oni ngulo mande ngu gome
ingoyi, ngulo damoni ndatelo? Ngundilo nangge, no oni nenengombolo nangge ma
ombuwono. Kini, no oni mbumbuwadodomu negoyelowelo nguya ombuwonolo ewolo.

Oowali Loogu Teweloyi, Ngulo Damoni
(Mak 2:18-22; Luk 5:33-39)

14 Ngu naluno nguno, sonoyeloyingo oni Yon oningga ngulo sulena onindo Yesusno
ombulo, sumoo ewolo. Ndawugalo ngulo, nolo, ko Parisi oni nguya oowali loogu telo,
gengo sulena oni ngundilo ma tetenggo? Elo sumoo ewolo.
15 Yesusndo mande ngu ingolo, ngulo gumi ewolo. Bale yoweloyi naluno, dobooguline,
yayane, awa namone mayetoyi ngu, nguno oni oni teweloyi naluno, oowali ma loogu
teweloyi. No melako ngano ma oluwanoku nalunggano ngu, asa, nenengo sulena oni
oowali loogu tewanggolo ewolo.
16 Yesusndo mande yamonggawo elaya yunolo, ngu etuyelolo, damoni keda ko damoni
kulimi ngu ma gooboowoowelo. Ngu ngandilo: Oni kumba sosowoo kedaga yolo, ngundo
nenggulo kulimingga ngulo wetu ma ukingolo weyomoowanggo. Ene ngundilo tetoyi ngu,
ngu kumba sosowoongga, wetu ukingowonggoku, ngundo nenggulo ko oomboongewa.
Kedanggakundo kuliminggaku oomboongetoni, nguno wetu ulungga tunootewa.
17 Ngu ngandilo: oni gulado bo simoongo kedamu yolo, si kulimimo ma siliyoote.
Ndatelo ngulo, ngundilo tewaku, bo simoongonggakundo si kuliminggaku oomboongelo,
melako solelo, si, bo nguya yombuliyowa. Ngundilo nangge, oni bo simoongo, si kedamo
siliyootoyi, ngu bo, si nguya mete oluwalo ewolo.

Yesusndo Tabango Oningga Namboni Yokutuwoolo, Bale Sayidodoga Nguya Yomosiyowolo
(Mak 5:22-43; Luk 8:40-56)

18 Yesusndo mande soweyolo, elo etoni ngu, goobooyingo yalo tabango oni gula ombulo,
boodoo oondookelo ewolo. Anangu, no nambone kumoote. Mete, ge ombuya, kandege
eneno yeya, yokutuwootooga, ene ko ootookoolo, keda olinilo ewolo.
19 Ene ngundilo etoni, asa, Yesusndo, enengo sulena onidodo ootookoolo, ene keyolo
oolouwonggo.
20 Ngu naluno, bale gula kombolo sayi yolo, mooma nalu kande elaya kegidembolo elaya
oluwoku, ngundo Yesus kootusina oololo, nengguloni tanggeyisina dowoowolo.
21 Enengo newendemonggo ngu ngandilo ingolo ewolo. No nengguloni tanggeyisina
nangge dowoowanoku ngu, asa, nenengo sayine mete kinitewa, ingolo ewolo.
22 Ngundilo tetoni ngu, Yesusndo yowoolengolo, kenolo ewolo. Nambone, mete, ge
nowoondoge imakeyingo ootoo. Ge nolo nowoondoge hamoo teyingo ngulo ngundilo
nangge, sayingge kinitetelo ewolo. Ngundilo etoni, ngu naluno nangge, enengo saying-
gaku kinitewolo.
23 Ariya, Yesusndo tabango oninggakundo yano ombutoni, nguno oni simoo bale
oowooyingga oolengo nguno ootoolo, sendo mogulu telo, nggusi uwoolo oluwonggo.
24 Yesusndo oo ngundilo kenolo ewolo. Anangu, ye sayi! Nga bale buniyongga nga ngu
ma kumooyingo, ene wetoloote nanggelo ewolo. Ene ngu mandega ngu ingolo, ngulo ene
yumoo inowolo.
25 Ene ngundilo tetoyi, Yesusndo oni simoo bale oweyelootoni ngu, endesina ooletoyi,
ya newendemo ulo, bale buniyonggaku kandeyi dowootoni, ko keda telo ootookoowolo.
26 Ngu ooga tunootewoku, ngulo mandeni sodedonangge ende bidodomo ngu mela
guminggano oolooteku, ngu ingowonggo.

Yesusndo Oni Elaya Doongeyali Kilingomu, Ko, Oni Manggowo Gosiyoyingongga Nguya Yomosiyowolo

27 Ngu naluno nguno, Yesusndo ngu endega yokolo ooloutoni ngu, oni elaya doongeyali
kilingomu ene keyolo, meno yanggango ewoli. Ge Yuda onilo tabango ulungga Dewit
ngulo osiyi! Ge noolengo nowoondoyi yuno! Elo ewoli.
28 Yesusndo ngu ingolo, ene nowoondoyali kenowelo yano utoni, ngu oni doongeyali
kilingo elayagaku nguya uwoli. Yano utoyi ngu, asa, Yesusndo elayagaku yeyolo,
tewooyelolo, sumoo ewolo. Yali nowoondoyalimo ngu nondo yomosiyeloni ingooteli,

bine? Ene ngundilo etoni, doongeyali kilingo elayagakundo mande gumi ewoliyo. Oo
Sembuli Ulungga, ge mete noole yomosiyololo ewolo.
29 Ene mande ngundilo etoli ngu, asa, Yesusndo kandeyi doongeyalimo yelo ewolo.
Ariya, yali nowoondoyali nono hamoo tetoli ngulo, ataga ngundilo nangge, engge
tunootewalo ewolo.
30 Ene ngundilo etoni, sodedonangge doongeyali mete tewolo. Ngundilo tetoni, asa,
Yesusndo enedodo mande yanggango ewolo. Yali ingondale teli! Yali oni gulano nga ooga
ngalo ma ewelo! Elo ewolo.
31 Ene ngu oni elayagaku endesina oolelo, ngu ooga Yesusndo tewoku, ngulo mandeyi
sodedonangge ende bidodomo ngu mela guminggano oolooteku, ngu wesiyolo ewoli.†
32 Ngu naluno nangge, Yesusndo ngu endega yokolo, ooloutoni ngu, oni gidegado oni
gula yuka biyomimbo manggowo gosiyoyingomu, ngu yolo, Yesusno ombuwolo.
33 Ariya, Yesusndo ngu yuka biyominggaku owetoni, ngu oninggaku mande ewolo.
Oni simoo bale ngu kenolo, soliyokolo ewolo. Noole kuli ngundilo ooga Iserel melako
tunootetoni, ngu ma kenowololo ewolo.
34 Ngundilo ngulo, Parisi onindo Yesuslo ko kenolo, nowoondoyemonggo boguwoolo
mande ngandilo ewolo. Ene mboolo biyomi Setanlo yanggangomonggo ngu andangetelo
ewolo.

Noole Anutno Yemboongetooye, Ko Oni Oowooyingga Soweyelootoni, Enengo Kono Ombuwanggo

35 Ngu naluno nangge, Yesusndo ende bidodomo endeyolo, Yudalo goobooyingo yano
ulo, simoo bale etuyelolo, Anutlo Mande Keda Mesalango wesiyolo yunolo, oni simoo bale
yowoosoolo, Anutlo mande damoningga, ngundo enengo oni simoo bale soboyelooteku,
nguno utoyi, ene nowoondoye hamoo teweloyim. Ngundilo telo, ene oni sayidodomu, ko,
sayi oowooyingga nguya yomosiyelowolo.
36 Yesusndo oni simoo bale yeyootoni, ene kowuli oowooyingga ingolo, ngulo in-
gondudu ulungga telo, ene biyomi nangge oluwonggo. Yesus newendemonggo yeyolo,
ngulo nowoondoyi ulungga yunowolo. Ndawugalo ngulo, oni simoo bale ngu Sipsip
ingonduduye kini ngundilo, ko, sobowooweloyi ko oni gome nguya kini.
37 Ngundilo ngulo, enengo sulena onikuya mande gula ngandilo ewonggori. Oowali
oowooyingga kono kuli mandoni yewoku, ene ngulo ko oni oowooyingga kini.
38 Ngundilo ngulo, ye komo Anutno kila etoyi, ko oni oowooyingga suleyelootoni, Anutlo
kono ombulo, oni simoo bale goobooyelowanggo. Ewolo.‡

10

Yesusndo Enengo Sulena Oni Kilalongo Kande Elaya Kegidembolo Elaya Negoyelowolo (Mak 3:13-19; Luk 6:12-16)

1 Ngu naluno nguno, Yesusndo enengo sulena oni kande elaya kegidembolo elayagaku
negoyelootoni, ombutoyi, yanggango yunootoni, ene yuka biyomi owelo, oni sayidodo
ngu mete yomosiyelolo, moondeyemo kowuli ngu andangetenggo.
2-4 Yesuslo sulena oni ngu ngandilo: Sayimon oowooyi gula Pita, ko, enengo koneyo
Enduru; Yems ko Yon ngu Sebedi simoongo; Pilip; Batolomeyu; Tomas Matiyu, ngu bobeye
yoweloyi oningga; Yems ene Alipiyaslo nangoni; ko Tadiyas; Sayimon, ngulo damoni
ngandilo: enengo mela, ngu mela gula onindo, sobowooweloyi ingonduduni kini oolengo.
Ko Yudas Iskariyoot ngu oningga, ngundo damodamoni telo, Yesus me oni kandeyemo
yewolo.

Yesusndo Enengo Sulena Oni Kilalongo Kande Elaya Kegidembolo Elaya Ko Yunowolo (Mak 6:7-13; Luk 9:1-5)

5 Yesusndo enengo sulena oni kilalongo mamana mande ngundilo yunowolo. Ye oni
sowe oowooyingga Yudalo oni kini nguno ma uwelo. Ye ende gidega Sameriya mela
nguno oolootenggoku, nguno nguya ma uwelo.
6 Kini, ye Iserel oni simoo bale nangge nguno oolouyi. Ene Sipsip, ngundo enengo oole
yokootenggoku ngundilo.
7 Ye oolouya ngu, mande ngandiya wesiyoya eyi. Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye,
ngundo nalu enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu kuli namoko ombute.

---

† **9:31:** Yesusndo mande ngundilo eyingo ngu, ndawugalo ngulo, ene nalu logono sayi oni yomosiyelolo ngu, enengo ko nenengo Anutlo Mande Keda Mesalango wesiyolo eweloyi, ngu ma tewa. ‡ **9:38:** Nga mandega nga ngu, Yesusndo hamoo oowali kono ngulo ma ete. Kini, oowali mandoni yewoku, ngu oni simoo bale ene nowoondoyemo hamoo teweloyi namoko tetenggoku ngundilo.

8 Ye ko gula ngandiya teyi. Ye sayi oni yomosiyeloya, oni kumooyingomu yokutuyeloya,
ko moondeye golimambudodomu oni yomosiyelootoyiga mete tetoyiga, ko yuka biyomi
nguya oweyeloyi. Nondo ye Anutlo mamana mande yunolo, ko nondo ko biyomi
telo, yengo nowoondoye hamoo teyingongga, ngu yanggango kingo yunowono. Ariya,
ngundilo nangge, ataga, yengo nalu, yeba nangge saya, oni simoo baleno ngundiya kingo
yunoyi.
9 Mete, ye bobeye ma yolo, siliyowelo.
10 Ye siyaki, ko towi elaya, keye goweyi elaya, ko usutoko gula, ngu ma yowelo. Kini,
oni endemo oolootenggoku, ngundo mete oo bidodo yunolo hoolooweyelowanggo.
11 Ngundilo nangge, ye ende ululumo ko bobodimo, nguno ye oni gome ereweya,
yeyoya, oni metemi nenengongga kenoya, ngundo yano nangge oodega, oolouya, nalu
saweloyigakuno yokoya sayi.
12 Ye ya gulano uya ngu, oni ngu yano oolootenggoku, ngu kumana yunoyi.
13 Oni simoo bale ngu yano oolootenggoku, ngundo ye gome soboyelootoyiga ngu,
ngu Anutlo kumanangga enedodo mete oluwa. Asa, ngundilo nangge, enendo gome ma
soboyelootoyiga ngu, ngu Anutlo kumanangga eneno ma oluwa.
14 Ngundilo nangge, oni gulado yoyolo, enengo yano ma utoni ngu, ko endemo oni simoo
baledo Anutlo mande kootu inootoyiga ngu, asa, ye ende yokoya, oolouya ngu, keyemo
gugukakawu yonggulumooya, ye sayi.*
15 Nondo yeno hamoo eteno. Kootusina, oni simoo bale wilikoyeloweloyi nalu
ulunggano, ngu Anutndo ngu endemo oni simoo bale ngu kowuli ulungga oolengo
yunowa. Ngu endemo kowulingga yunoyingo, ngundo oni simoo bale Sodom ko Gomora
ende elayagano kowulingga, ngu dagatelo ewolo.†

Kootusina, Kristen Onino Tewootewoo Gula Gula Tunootewa
(Mak 13:9-13; Luk 21:12-17)

16 Yesusndo mande gula ewolo. Ye gome ingondale teyi! Nondo ye Kristen oni, Sipsip
ngundilo ngu suleyelootoowe, se goki kewooloyemo oolouwanggo. Ye silelo damoni
keyoyi. Ene ingondudu ulungga telo, oo gome kenolo ingolo, oo tewelo ingooteku, ngu
tete. Ye nu mumukondililo damoni nguya keyoya, ngunonggo damoni biyomi teweloyim,
ngu ma ingowelo.
17 Ye onilo ingonda gome teyi! Enendo yoyolo, ya biyomimo oolelo, wilikoyeloyi
musiyomo oolelo, enengo goobooyingo yano gisasaluyelowanggo.
18 Ye nono oni nowoondoye hamoo tetoyi, ngulo enendo ye yodowoolo, Gabman
oni, ko, melako oni koleteyingo tabango ulungga, ngu doongeyemo ombuwanggo.
Ngundilo ngulo, ngu naluno, ye Anutlo Mande Keda Mesalango ngu onino, ko oni sowe
oowooyingga Yuda oni kini, nguno nguya wesiyoya yunoyi.
19 Ye nono nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ngulo kowulingga ngu tunootetoni
ngu, ye nowoondoyemo sosolelo, ngandilo ma ingowelolo ewolo. No oni ululumo
ndatelo mandega ewano; ngundi, enendo etoyi ngu, nondo gumi ndatelo ewanolo ma
ingololuwelo. Ngu nalunggano nguno, ye ma sosolewelo. Ndatelo ngulo, yengo Anut,
ngundo ingondudu ye yunootoni, mande ngundilo wesiyolo ewanggo.
20 Yengombo ngu oo ngu ma wesiyolo ewanggo. Kini, Anutlo Yuka Kundingiyi, ngundo
nangge ingonduduyemo etoni ewanggo.
21 Kowuli naluno, oni gulado koneyo dowoolo, oo wilikoweloyi musiyomo ooletoni,
uleyi kumoowa. Ngundilo nangge, eweyimbo nguya nangonimo ngundilo tetoni,
simoongombo ewenemi nguya ngundilo tewa.
22 Yo, hamoo, ngu naluno, ye nolo nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ngulo oni
nowoondoyemo hamoo ma teyingo, ngundo yeya nowoondoye biyomi ulungga in-
gowanggo. Ene ngundilo tetoyi ngu, oni gula newende hamoo yanggango telo oode, nalu
wengamo oluwaku ngu, asa, Anutndo ene yootoni, ngu oningga ngu Anutya sugi sugi
oluwali.
23 Oni simoo bale ende gulado yombuliyelowelo tetoyiga ngu, ye ende gulano sodedo
sayi. Ngu endemo oni ngundo nguya damoni biyomi yeno tetoyi ngu, asa, ye ende gulano
sopiyoya sayi. No yeno hamoo oolengo eteno. Ye Iserel ende bidodomo ko ngundilo ngu
ma temukoyingomo, no Anut Nangoni Oni Kilalongo ko ombulo yoyowano.

---

* **10:14:** Ngundilo tetoyi ngu, Anutndo endemo oni kumana biyobiyomi ulungga ene yunowa. † **10:15:** Kuli Ebarahamlo naluno, ngu ende elayagano, simoo bale bidodo nowoondoye ingondudu biyomi ulungga, ko mbumbuwa ulungga oluwonggo. Ngundilo ngulo, Anutndo enengo mbumbuwa ulungga oolengo ngu kenolo, ngulo ene Sambononggo de suleyootoni, ombulo, ngundo ngu ende elayagaku, oni simoo bale nguya oo bidodo demukolo kinitewolo.

24 Simooye Skulno oolouwonggoku ngu, ngu komo enengo etuyeloyingo oningga ngu
nowoondoyemo oliyi. Ene ngundilo nangge, sulena oni nguya komo enengo sobosobo
oni ululu nowoondoyemo oliyi.
25 Mete Skul oni nguya, etuyeloyingo oni ngu kilalongo oolengo tunootewanggo.
Ngundilo nangge, sulena oni nguya enengo oni ululu kilalongo oolengo mete tunoote-
wanggo. Ngu hamoo, nondo yengo nowoondoye hamoo teyingo ngulo Awaye oolooteno.
Ene nolo me oni gidalegado no kootunesina oowoone biyomi Setan, ngundi, Biyelsebab
elo ngu, asa, ngundilo nangge, ye nolo kilalongo telo oolootenggoku, ye nguya ngundilo
kootuyesina oowooyi biyomi guladilo guladilo ewanggo.

Oni Komo Ene Anutlo Nangge Sosoleyi
(Luk 12:2-7)

26 Ngundilo ngulo, ye me oni melako ngano oolootenggoku, ngu ma sosolewelo. Ndatelo
ngulo, mande bidodo nowoondoyemo ngu ingolo, kombiteyingo oolooteku ngu, kootusina
oode, tunoo oolengo tunootemukowa. Ngu oo ngu wiliyoyingo ngu, kootusina, onindo
kenowanggo.
27 Nondo mande uleriko etuyelolo, yunootenoku nga ngu, yendo mela himi sano
wesiyoya yunoyi. Ngundilo nangge, ye mande tolige sodeyebo ingootenggoku ngu, ye
mande eweloyi musiyomo, ngunonggo mande wesiyoya eyi.
28 Ene ye oni goweye moondeye uleyi kumootenggoku, ngulo ma sosolewelo, ndatelo
ngulo, ene gaboye nguya mete ma uleyi kumoowa. Kini, ye komo Anutlo nangge sosoleyi.
Ngundo ngu, ene mete moondeye gaboye nguya elayadodo Setanlo ende biyomi, de
nombo ma kumooweloyi, nguno ye oolongooyelowa.
29 Oni ngu nu bobodi digi tanggooli gulanangge, ngundo nangge uliyootenggo. Ene
Awaye Sambono oolooteku, ngundo ma ingootoni ngu, asa, ngundilo nu bobodi ngu
melako ma solewa.
30-31 Yo, Anutndo nu ngulo gome ingolo, sobowoolo, ene ye soboyelolo ingooteku,
ngundo nu bobodi soboyelooteku damoningga, ngu dagate. Yo, Anutndo tabaye uye ngu
kuli kandangelo, ingowoku ngu, ye ngu watayi kini. Ngundilo ngulo, ye ma sosolewelolo
ewolo.

Yesus Oowooyi Wesiyolo Eweloyimbolo Ma Sosolewato
(Luk 12:8-9)

32 Ngulo oni gulado no oowoone oni simoo bale doongeyemo wesiyolo, ewaku ngu,
nondo nguya ngu oningga oowooyi Awane Sambono oolooteku, ngu doongeyimo nguya
wesiyolo ewano.
33 Ene oni gulado oni simoo bale doongeyemo no kootu nunootoni ngu, asa, nondo
nguya ngu oningga Awane Sambono oolooteku, ngu doongeyimo nguya kootu inowano.
34 Ye ngandilo ma ingondudu tewelo, no melako ngano ebe yeni, kumoowelo ombutelo,
ma ingowelo. Kini, no ebe yewe kumoowelo ma ombuwonowolo. No duge ngu Anutlo
mandeni ngundilo ngu yolo ombuteno.
35 Yo, nolo dugega ngando ngu oni simoo bale bidodo kewoolo wesowooyilootoni, wata
elaya tunootelo, gula oni simoo bale nono nowoondoyemo hamoo telo oodoyi, oni
simoo bale wata gula nowoondoyemo hamoo ma teyingo oluwanggo. No ngulo
ombuwono. Simoo gulado eweyimboya mundi telo, sungo sungo oluwali. Bale
gulado nemimboya mundi telo, sungo sungo oodoli, ngundilo nangge, bale gulado
neboyiboya mundi telo oluwali.
36 Ngundilo nangge, oni simoongolo ya gulananggemo oolootenggoku, nguya mundi telo,
sungo sungo oluwanggo. *Mayika 7:6*
37 Oni gula eweyi nemimbolo nangge ingooteku damoningga, ngundo nolo ingooteku
damoningga, ngu dagatoni ngu, ngu oningga ngu nolo doboone kini. Ngundilo nangge,
oni gula nangoninggalo ko namboninggalo gome ingooteku damoningga, ngundo nolo
ingooteku damoningga, ngu dagatoni ngu, asa, ngu oningga nguya nolo doboone kini.
38 Ene oni gula enengo newendemo hamoo teyingo ngulo ene ma kumoowelo telo,
ngunonggo ene no kenelowaku ngu, asa, ngu oningga nolo doboone kini.
39 Oni gula melako ngano enengombo enengo keda oluweloyiga ngu yowaku ngu,
oniyooge, kootusina, ene oonatewa. Ngundilo nangge, oni gula nolo ingolo, meyelo, nolo
konemo enengo keda sugi sugi oluweloyi yokowaku ngu, asa, ngu oningga, ngundo noya
keda sugi sugi oluweloyi ngu Sambo endemo yowa.

Oni Uli Metemi Yoote
(Mak 9:41)

40 Oni gulado ye yomosiyelowaku ngu, ene ngundilo nangge, no nguya yomosineloote.
Ngundilo nangge, oni gulado no yomosinelooteku ngu, asa, ene Anut, no suleneloootoni
ombuwonokungga, nguya yomosiyoote.
41 Oni gula Anutlo ingondudu ewo oningga ombutoni, kenolo, no Anutlo ingondudu
eyingo oni hooloowewelo ingolo, ene yolo, enengo yano ulo gome sobowooteku ngu, asa,
Anutndo ngulo uli ulungga inowa. Ngundilo nangge, oni gula oni nenengo metemingga
ombutoni, kenolo, ingolo, ene yolo, enengo yano ulo sobowoowaku ngu, asa, ngu oningga
nguya Anutndo uli ulungga inowa. Ndatelo ngulo, onindo oni Anutlo ko tetenggoku, ngu
hoolooweyelootenggoku ngu, Anutlo ko goboolo tetenggo.
42 Oni gulado ngu oni simoo bale nolo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu oowooyidodo
kini, ngu kenolo, ingolo, ngulo ene sono gingo tobano wendolo, inowaku ngu, asa, no yeno
hamoo eteno. Ngu oningga ngu uliyi gome yowalo ewolo.

11

Yondo Enengo Sulena Oni Gidega Soweyelootoni, Yesusno Oolouwolo
(Luk 7:18-35)

1 Yesusndo enengo sulena oni kande elaya kegidembolo elayagaku, ko teweloyi ngulo
mande yunowolo. Ene mande kinitetoni ngu, asa, ene ngu endegaku yokolo, ende
oowooyingga ngu Galili mela oolooteku nguno oololo, Anutlo mande wesiyolo etuyelolo,
oni simoo baleno yunowolo.
2 Ngu naluno nguno, Sonoyeloyingo oni Yonngga ya biyomimo oode, ngunonggo
Yesusndo ko tewoku ingolo, ngulo enengo sulena oni suleyelootoni, Yesusno oololo,
sumoo ewelo.
3 Ene Yesusno mande ngundilo sumoo ewolo. Ge nooleno nenengo tunoo oolengo e. Ge
Yuda onindo oni ulungga sobowootetoku, bine; ngundi, noolendo oni gula sobowoowato,
bine? Elo ewolo.
4 Ene oo ngundilo sumoo etoyi, asa, Yesusndo mande gumi ewolo. Ye oolouya, Yonno
oo kenolo ingootenggoku, nga eyi.
5 Ye oolouya, Yonno ngandiya eyi. Oni doongeyi kilingomu ngu ataga doongetetoyi;
oni keye biyomimu ataga gome endeyootoyi; golimambudodo oni enengo goweyi ataga
metemi tetoyi; oni sodeye tuwoomu ngu mande ingootoyi; oni kuli kumooyingomu ataga
ootookoodoyi; owoolongo oni Anutlo Mande Keda Mesalango ataga ingootenggo.
6 Oni gula newende nolo hamoo telo, ingonduduni elaya kini oluwaku ngu, ariya, ngu
oningga newende imakeyingo ootoolo, oni oni tewalo ewolo.
7-9 Ariya, Yonlo sulena oniku ngu ingolo, ene sawonggori. Ngundilo tetoyi, Yesusndo oni
simoo bale kewooloyemo, Yonlo mande ewolo. Ye kuli oni kini kingo melako oolouwong-
goku, nguno ndawuga kenowonggo? Ye, bine, doogobo kumuku nungo umamingootoni,
kenowelo oolouwonggo, bine? Kini, ye nguno ndawuga kenowelo oolouwonggo? Ye
bine, oni gulado nenggulo gomengga tetoni, ngu kenowelo oolouwonggo, bine? Kini, oni
nenggulo gome gomemu tetenggoku ngu, ene mela oni sobosobo koleteyingo ulungga,
ngundo yano nangge oolootenggo. Asa, ye nono eyi. Ye nguno ndawugalo oolouwonggo?
Anutlo ingondudu eyingo oningga kenowelo oolouwonggo, bine? Yo, no yeno hamoo
eteno. Yon, ngu Anutlo ingondudu ewo oni, ngundo Anutlo ingondudu eyingo oni gidega
ngu dagayeloote.
10 Yo, Yon ngu Anutlo ingondudu eyingo oni, ngundo Anutlo ingondudu eyingo oni
gidega ngu dagayeloote. Ndatelo ngulo, Anutlo mandeno, Anutndo Yonya ngandilo ewolo.
Nondo ko oni gula suleyootoowe, ngundo ge koletelo ulo, nolo mandene wesiyolo ewa.
Ngundo gengo oolege yoonenengowalo ewolo. *Malakayi 3:1*
11 Nondo yeno hamoo eteno. Sonoyeloyingo Yon ngulo oowooyi, ngundo melako oni
tunooteyingo nga bidodo dagayeloote. Ene Anut doongeyemo, nolo nowoondoye hamoo
tetenggoku, ngu kewooloyemo oni bingamini kiningga, ngudodo Sonoyeloyingo Oni Yonlo
oowooyi dagate.
12 Yo, kuli Sonoyeloyingo Oni Yondo no tunooteweloyi, ngulo mande wesiyolo ewolo.
Ngu naluno, ko ataga nga naluno nguya, Anutlo me oni enengo yanggangoye, ngundo
Anutlo mande damoni, ngundo enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu keyoyelolo,
andangewelo ko yanggango tetenggo. Ene ngundilo tetenggoku, ene oni oowooyingga
oolengo Anutno nowoondoyemo hamoo tetenggo.
13 Anutlo ingondudu eyingo oniku, mamana mandeno nguya, ko Sonoyeloyingo Oni
Yon nguya, ngu bidodo nga nalunggano ngano, Anutndo noole ko yoyoweloyi oni Kristus
suleyootoni ombuweloyi, ngulo mande ewolo.

14 Ene ye mete nowoondoyemo hamoo teya ngu, asa, ye ingoyi. Yon ene Ilayisa oningga
ngundo ombute.
15-16 Oni gula sodeyidodo tetoningga ngu, asa, ene komo gome ingoni! Oni simoo
bale ngano oolootenggoku, ngu simooyembo ende kewooloko koondoongetetenggoku
ngundilo. Simooye wata gulado simooye gidegalo meno yanggango ewonggori.
17 Noole nggusi uwoolo, yambo utooye, ngulo ye ma kunowonggori. Ngundilo nangge,
noole nggusi uwoolo, nowoondoyi teweloyi yambo utooye, ngulo ye ma sendowonggorilo
ewolo.
18 Ngundilo nangge, simooyembo koondoonge tewelo ma oni oni teyingo, ngulo ye
nguya, Sonoyeloyingo Oni Yon oningga, ngulo ko nolo nguya, ye noolengo ma oni oni
tetenggo. Yo, Sonoyeloyingo Oni Yon ngundo ombulo, ene oowali ko Wayin sonoyi nguya
oowooyingga ma netoni, ngulo oni simoo baledo enengo damoni ngundilo kenolo ewolo.
Nga oningga nga ngu, yuka biyomi eneno oolootelo ewolo.
19 Ene Anut Nangoni Oni Kilalongo nondo ombulo, oowali nelo, Wayin sono bodaga
netoowe, enendo neyolo etenggo. Nga oningga nga oowali ulungga oolengo, logoyimo
neweloyi, ngu dagalo nete. Ngundilo nangge, ene Wayin sonoyi nguya ulungga logoyimo
neweloyi, ngu dagalo nete. Ene Gabman bobeye yoweloyi oni ko mbumbuwadodo
oni nguya ngulo dobooyelo ewolo. Ene Anutlo ingondudu gomengga, onindo ngu
kenolo, ngandilo ingootenggo. Anutlo simoo bale, ngundo damoni gome nenengo ngu
keyootenggoku, ngundo simoo bale gidalega etuyelootoyi, kenolo etenggo. Hamoo
oolengo, Anutlo ingoyingoni gomengga nga ngu, nenengo oolengolo etenggo.

Ende Gidegalo Simoo Bale Nowoondoye Ma Yowoolengolo Teyingo, Ngulo Nowoondoyi
(Luk 10:13-15)

20 Yesusndo ende gidegawoole damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyim, ngu
oni simoo bale doongeyemo tewolo. Ngundilo tetoni, ene oni simoo baledo oo ngu kenolo,
nowoondoye ma yowoolengowonggori. Ngulo Yesusndo ngu naluno nguno damoni yelo,
ngu endemo simoo bale ngu yeyolo mamanayelowolo.
21 Ye Korasin, ko, Betsayida ende elayaga nguno simoo bale oolootenggoku, yengo
nondo nowoondoyi yunooteno! Nondo Tayiya ko Sayidon ende elayaga, nguno simoo
baleno damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyi, ngu nondo yengo endemo
tewonoku, ngundilo eneno tetoowe ngu, asa, ngu ende elayagano oni simoo bale, ngundo
ngundilo oo kenolo, nowoondoye kowuli ingolo, ngulo ene sodedonangge nowoondoye
yowoolengolo, nolo hamoo ingowanggo.
22 Asa, no yeno hamoo eteno. Kootusina, oni simoo bale wilikoyeloweloyi nalu
ulungga nguno, yendo kowuli yowanggoku, ngundo Tayiya ko Sayidon onilo kowuliye
tunootewaku ngu dagalo yowanggo.
23 Ariya, ataga, no ye Kaperniyam endemo oni yeya eteno. Yengombo ingootenggoku,
yengo ende ngundo ende bidodo melako oolootenggoku nga dagayeloote, bine? Ngundilo
nguya kini. Anutndo ye yoyolo, Setanlo ende biyomi de nombo ma kumooweloyi, nguno
oolongooyelowa. Oni gulado Sodom endemo, damoni sungo oolengo gula onindo ma
teweloyi, nondo ye kewooloyemo tewonoku ngu, ariya, ataga Sodom endega ngundilo
oluwa.*
24 Ene no yeno hamoo eteno. Kootusina, oni simoo bale wilikoyeloweloyi nalu ulungga
nguno, yengo kowuliye yowanggoku, ngundo Sodom onilo kowuliye tunootelo, ngu
dagawalo ewolo.

Ye Nono Ombuya, Kengeya Oliyi
(Luk 10:21-22)

25 Ngu naluno, Yesusndo Eweyimo yemboongelo ewolo. Awa, ge sambo melalo Sembuli
Ulungga. No oowoongge elo bingamingge okooteno. Ndatelo ngulo, gengo mande gome
ngu oni ingonduduyedodo nguno imangoolo, oni ingoyingoye bodaga, simooyembolo
ingoyingoye ngundilo oni ngu etuyelowolo.
26 Yo, awa, gengombo ingolo tewoku, ngulo ge oni oni tete. Ewolo.
27 Yesusndo mande gula ewolo. No Awanembo oo bidodo nunowolo. Awando nangge
enengo Nangoni ingoote. Ngundilo nangge, Nangonimbo nangge eweyi ingoote. Yo, Anut
Nangoni, ngundo eweyi ingolo, ene Anutlo Mande Keda Mesalango ngu oni simoo baleno

---

* **11:23:** Kuli, Ebarahamlo naluno, ngu endegano, simoo bale bidodo nowoondoye ingondudu biyomi ulungga, ko, mbumbuwa ulunggano oluwonggo. Ngundilo ngulo, Anutndo ngu mbumbuwa ulungga oolengo ngu kenolo, Sambononggo de gookingo ulungga ngu suleyootoni, ombulo, ngundo ngu endega, ko, oni simoo bale nguya oo bidodo demukolo kinitewolo.

wesiyolo yunowolo. Oni gidalega nowoondoyemo hamoo tewanggoku ngu, Nangoni kuli logoyelowoku, ngu oni ngundo Awa nguya ingootenggo.
28 Ye nolo kenemo oni simoo bale, ye kowuli ulungga koolowoolo, kiyayi yetenggoku ngu, asa, ye nono ombutoyi, nondo ye kengeyingo yunowano.
29 Ye ngu kongga yunowonoku, ngu kowuli kini. Ndatelo ngulo, no ye hoolooweyelootoowe, nolo damonine imakeyingo, ko, nondo nenengo oowoone bingami ngu ma okooteno. Ngundilo ngulo, ye nono ombutoyi ngu, nondo yengo gaboye hamoo kengeyingongga, ngu yunowano.
30 Yo, nolo kongga nondo ye yunowonoku ngu, ngu kowuli kini, imakeyingo nangge. Ngu ooga ngu koolowooyi, elo yunootenoku, ngu kowuli kinilo ewolo.

12

Yudalo Kundingiyi Nalu Sabat, Nguno Ko Loogu Teweloyi, Ngulo Mande
(Mak 2:23-28; Luk 6:1-5)

1 Yudalo nalu kundingiyi Sabat gulano, Yesus enengo sulena onindo nggile ko gula oole kewoolokuli oolouwolo. Ngundilo oololo, enengo sulena onikundo nggile engge wembuyimonggo andangelo, goweyi tuloolo, engge tanggoolimu keda newonggori.
2 Ene ngundilo netoyi, Moseslo mamana mande sobowooyingo oni oowooyi Parisi, ngundo yeyolo ewonggori. Yesus, keno! Gengo sulena onindo Sabatno ko tetenggoku, ngu mamana mandeno ewoku, ngu toongootenggoku ngu! Elo ewonggori.
3 Ngundilo etoyi, Yesusndo mande gumi ewolo. Ye kuli Iserel mela oni sobosobo koleteyingo ulungga Dewit, enengo me oni, ngundo oodoolo kumoolo teyingomu, ngu ye ngulo mande kandangelo, kuli ingowonggo.
4 Dewit ko enengo me oni Yudalo towimbo ya kundingiyi ngu newendemo ulo, oomanongoyingo kundingiyi ngu yolo newonggori. Ngu oomanongoyingo kundingiyi-ingga, enendo neweloyi kini. Kini, ngu Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi, ngundo nangge neweloyi.
5 Ye Moseslo mamana mandeno kuli kandangelo ingowonggo. Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi, ngu Sabatno ngu mete Yudalo towimbo yambo yano ngu ko teweloyi, ngulo loogu kini. Yo, ene Sabatno Anutlo simoo bale hoolooweyeloweloyi, ngulo kowulini kini.
6 Ariya, no yeno hamoo eteno. Nga oningga nga oolooteku, ngu oowooyi ngundo Yudalo goobooyingo ya ngulo yanggangoni ngu bidodo dagayeloote.*
7 Kuli, Anutlo mandeno ngandilo ewolo.
Anutndo no woolo kundingiyi ngulo ma oni oni telo, ene nowoondoyi teweloyi ngulo gome ingootelo ewolo. *Hoseya 6:6*
Ye nga mandega ngalo damoni gome ingolo ngu, asa, ye oni mbumbuwa ma tetenggoku ngu, ma kowuli yunowanggo.
8 Yo, hamoo, no Anut Nangoni Oni Kilalongo nondo Sabat ngulo Sembuli ulunggalo ewonowolo.

Yesusndo Oni Kandeyi Bingo Yeyingongga, Sabatno Yomosiyowolo
(Mak 3:1-6; Luk 6:6-11)

9-10 Yesus ngu musiyonggaku yokolo, ene Yudalo goobooyingo yano ulo, ene oni gula kandeyi bingo yeyingomu, oodoni kenowolo. Ngu naluno, Moseslo mamana mande sobowooyingo oni oowooyi Parisi, ngundo Yesus goweyi sanggawelo kingo mande eweloyi ngu erewelo, ngulo sumoo ewonggori. Moseslo mamana mandeno sayi oni mete Sabatno yomosiyeloweloyi, ngundi kini bine? Ewonggori.
11-12 Ene ngundilo sumoo etoyi, Yesusndo mande gumi ewolo. Sabatno yengo Sipsip ngu meleno soletoni ngu, ye ngundilo kenolo yokootoyi, meleno oluwa, ngundi yowanggo, bine? Ngundilo nangge, Anut doongeyimo, onindo Sipsip ngu dagate. Anut doongeyimo, ngu mete oni nowoondoye yunolo, Sabatno oni hoolooweyelowanggolo ewolo.
13 Ngundilo elo, ene yowoolengolo, oni kandeyi biyominggakuya ewolo. Kandege yoonenengo. Etoni, ene ingolo, ngundilo tetoni ngu, kandeyi biyominggaku kandeyi metemi gidalega ngundilo tunootewolo.
14 Ariya, Parisi onindo ngundilo kenolo, ene sanggili telo, ngu musiyonggaku yokolo, salo, goobooyingolo, Yesus uleyi kumooweloyimbolo mande oowooyingga ewolo.

Anutndo Yesus Enengo Ko Oni Oolengo, Elo Sunggi Yewolo

15-16 Yesus ene Parisi onindo uleyi kumooweloyimbolo mande ewonggoku ngu ingolo, ngulo ene ngu endega ngu yokolo toongewolo. Ene oni simoo bale oowooyingga, ene

* **12:6:** Yesusndo enengombolo ewolo.

keyolo, ooloutoyi, Yesusndo oni sayidodomu, ngu bidodo yomosiyelolo, enendo simoo
baleya mande yanggango ewolo. Ye ingondale teyi! Nondo ooga tetenoku nga, onino ma
yootunolo ewelolo ewolo.
17 Ngundilo ngulo, ngu tetoni ngu, kuli Anutlo ingondudu eyingo oni, Ayisaya, ngundo
mandega eyingomu, ataga engge tunootete. Ene Yesuslo ngandilo nakangolo ewolo.
18-21 Nga oningga, nolo ko oni oolengo, nondo kuli sunggi yewono. Nondo ngulo gome
ingolo, nowoondone ene inooteno. Nondo nenengo Yuka Kundingiyi ngu on-
inggano ngu newendemo yetoowe, ene nolo damoni nenengo oni simoo bale mela
bidodomo wesiyolo ewa. Ene longge sambi manggalu ma tetoni, oolekononggo
manggowo ngguyi ma ingowanggo. Ene oni nowoondoye yanggango kini ngundi
kowuli ingootenggoku, ngu nowoondoyi yunoyi. Ataga, ene ngundilo ko teteku
ngu, kootusina, wilikoweloyi nalu wengamo, nguno nowoondoyi teweloyi damoni
nenengo ngu simoo bale doongeyemo tunootelo, damoni sungo dagayelowa.
Ngundilo ngulo, oni simoo bale mela bidodomo nowoondoyemo hamoo telo, ene
nangge sobowoowanggolo ewolo. *Ayisaya 42:1-4*

Oni Simoo Baledo Yesus Ngu Biyelsebab Setan Nguya Ko Tetelo Ewonggori
(Mak 3:20-30; Luk 11:14-23; 12:10)

22 Ariya, ngu naluno, oni gula mboolo biyomimbo doongeyi manggowo gosiyoyingomu,
ngu yolo, Yesusno mayewolo. Yesusndo ngu oninggaku yomosiyootoni ngu, ene mande
gome elo, ko doongetelo, mela kenowolo.
23 Ene ngundilo tetoni, oni simoo bale ngu kenolo, soli ulungga yokolo, ewonggori.
Nga oningga nga, ene mela oni sobosobo koleteyingo ulungga Dewit, ngulo nangge
bine, ngundi, ene Anutndo noole ko yoyoweloyi oningga sunggi yewoku, ngu bine? Elo
ewonggori.
24 Parisi onindo simoo balelo mande ngu ingolo, ene Yuka Kundingiyi nguya, kootusina
mande ewonggori. Ngu Yesusga ene yuka biyomi oweteku, ngu mboolo biyomi ngulo
tabango ulungga, Biyelsebab Setan, ngundo yanggango inootoni, ko tetelo ewonggori.
25 Ene ngundilo etoyi, ariya, Yesusndo enengo ingonduduye ingolo ewolo. Mela
sobosobo koletelo oni gula, ngundo enengo oni simoo bale soboyelooteku nguya, enengo
nangge ebe utolo, nguno ma siyelo ngu, asa, ene mete yanggango ma dikalo oluwanggo.
Ngundilo nangge, ende gulananggemo oni nowoondoye goboolo ma siyelo ngu, asa, ngu
endega ngu ngundilo sugi yanggango ma oluwa. Ngundilo nangge, ya gulananggemo oni
wesowoolo, elaya tunootelo, enengo nangge, ngu ebe utolo, ngu yano oni ngu yanggango
ma ootoolo, ya toongoolo, sungo sungo sawanggo.
26 Ene ngundilo nangge, Setando enengo nangge yuka biyomimboya ebe utolo ngu,
wesowoolo, elaya telo, yanggango ma dikalo oluwa. Ene sodedo kinitewa.
27 Asa, nondo yuka biyomi Biyelsebab Setan ngu oowooyimonggo, owewanoku ngu,
ariya, yengo oni ngundo yuka biyomi owewelo ngu, ndawu oningga oowooyimo ko
tewanggo? Ngundilo ngulo, yengo onindo nangge yengo mande etenggoku ngu, ngu
wilikowanggo.
28 Ngundilo nangge, Anutlo Yukambo hooloowenelootoni, yuka biyomi owewanoku
ngu, ariya, ye ingootenggo. Anutlo nalu enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu ataga
yeno ombutelo ingootenggo.
29 Ngundilo nangge, no mande yamonggawo gula yeno eteno. Oni gula ene mete oni
yanggango gulalo yano kingo ulo, oo sitowini andangelo yowa, bine? Kini, ene koletelo
komo ngu oni yanggangongga ngu utombo gome gosiyolo yokolo, ngunonggo ene mete
yanimo ulo, oo sitowini bidodo andangelo yowa.
30 Oni gula no doboone kini oluwaku ngu, ngu oningga ngu nolo me oni. Ngundilo
nangge, oni gula no ma hooloowenelolo, Sipsip yoyolo, nowoondoye hamoo teyingo pawa
newendemo ma yoyetoyi ngu, asa, ene Sipsip yombuliyelowelo ingolo oluwa.
31 Ngundilo ngulo, no yeno hamoo eteno. Yengo mbumbuwa bidodo, ko Anut kootuy-
isina elo, yumooyinolo mande biyomi etoyi, ngulo ye nowoondoyi telo, yowoolengootoyi
ngu, asa, Anutndo kowuliye andangeyunolo kapengo yewa. Ene oni gulado Anutlo
Yuka Kundingiyi nguya kootuyisina mande biyomi ewaku, ngu nangge, Anutndo ngulo
mbumbuwa ma andangelo kapengo yewa.
32 Yo, oni gulado no Anut Nangoni Oni Kilalongo kootuyisina mande biyomi elo, Anutno
sumoo yemboongelo, ewaku ngu, Anutndo ngulo mbumbuwa andangelo kapengo yewa.
Ene oni gulado Anutlo Yuka Kundingiyi kootuyisina mande biyomi ewaku ngu, ngu
nangge Anutndo ngulo mbumbuwa ma andangelo kapengo yewa. Ngu mbumbuwaga
ngu sugi sugi oluwalo ewolo.

Oni Enengo Ingondudu Nowoondoyemo Oolooteku, Ngundo Yeni, Engge Ngundilo Tunootewa
(Luk 6:43-45)

33 Yesusndo Parisi oniya ewolo. De metemingga ngu gome enggewa. Ngundilo nangge,
de biyomingga ngu engge biyomi tunootewa. Koletelo, oni de tanggooli kenolo, ingolo,
ene de metemi ngundi biyomi, bine, ngu ingowa.
34 Ye sile biyomi simoongo! Ye nowoondoye biyomi oolengo oolooteku ngu! Ngundilo
nangge, ye mete manggoyemonggo mande metemi wesiyolo, ma ewanggo. Yo, hamoo
oolengo, ye nowoondoyemo ingondudu biyomi oolooteku, ngundilo nangge, manggoye-
monggo mande biyomi nguya tunootewa.
35 Ngundilo nangge, oni metemingga ngu, ene ingondudu gome nowoondoyemo
oolooteku ngu, ngu ene damoni metemi ngu yeni tunootete. Ngundilo nangge, oni
biyomingga ngu, ene nowoondoyemo ingondudu biyomi oolooteku ngu, ngundo damoni
biyomimu yeyi tunootete.
36 Asa, no yeno eteno. Anutndo wilikoyeloweloyi naluno, oni kingo mande mande
bidodo bulibali ewonggoku ngu, ngulo damoni Anut doongeyimo ngu, wesiyolo ewanggo.
37 Yo, hamoo, Anutndo yengo mande bidodo melako etenggoku ngu, ngulo ene ingolo,
enengombo wilikoyelolo, ye oni metemi, ngundi, oni biyomi bine, ewalo ewolo.

Oni Gidalegado Damoni Sungo Oolengo Gula Onindo Ma Teweloyimbolo, Ngu Gula Kenowelo Meno Ewonggori
(Mak 8:11-12; Luk 11:29-32)

38 Ngu nalunggano nguno, Moseslo mamana mande sobowooyingo oni, oowooyi Parisi,
ko, etuyeloyingo onindo Yesus tewoongolo ewonggori. Oo etuyeloyingo oni, mete ge oo
damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyim gula tetooga, noole kenowelo ingooteto.
Elo ewonggori.
39 Ene ngundilo etoyi, Yesusndo mande gumi ewolo. Ye melako oni oolootenggoku
nga, ye ingonduduye biyomi ingolo, bosebalese damoningga ngu telo, ngunonggo Anutno
nowoondoye hamoo ma telo, damoni sungo gula onindo ma teweloyim, ngu kenowelo,
nono elolootenggo. Ataga, nondo yeno sunggi gula ma tetoowe kenowanggo. Kini, nondo
ngu Anutlo ingondudu eyingo oni kulimi Yona, ngulo sunggiga ngu nangge ewano.
40 Yo, kuli Yona iso ulungga oolengo ngu useyi newendemo sa suwoo kabusa, nguno
oluwolo. Ngundilo nangge, no Anut Nangoni Oni Kilalongongga nguya sa suwoo kabusa,
mele newendemo ngu oluwano.
41 Yo, Yonando Anutlo mande Niniwa endemo oni ngu yunootoni, ngulo ene nowoon-
doye hamoo yowoolengowolo. Ene ye kewooloyemo oni gula (Yesus) oolooteku, ngundo
Yonalo yanggangoni ngu dagate. Ene ye ngulo mande ma ingolo, nowoondoye yowoolen-
golo, hamoo ma tetenggo. Ariya, ngulo ngu, nalu wengamo, oni wilikoyeloweloyi naluno,
Niniwa onindo ye nga oni oolootenggoku ngano dikalo, mande yanggango elo, goweye
sanggaweyelowanggo.
42 Kuli, Anutndo Yuda melako oni sobosobo koleteyingo ulungga, Solomon, ngu
ingondudu ulungga oolengo inowolo. Ngulo ngu, melako bale sobosobo koleteyingo
ulungga, ngundo Solomonlo ingondudu ulungga ngu ingowelo, ngulo ngu enengo
mela yowoko biyomimu ngu yokolo, yade yade mayelo, enendo ingondudu ulunggaku
ingowolo. Ene ye kewooloyemo, oni gula (Yesus) oolooteku, ngundo Solomonlo in-
gonduduni, ngu dagate. Ene ye ngu kenolo, nowoondoye hamoo ma yowoolengootenggo.
Aliya, ngu bale sobosoboga nguya nalu wengangga nguno ombulo, dikalo, yengo mande
damoni biyomi tewonggoku, ngu bidodo yengo goweye sanggawelo mande yanggango
oolengo ewalo ewolo.

Mboolo Biyomi Ko Ombuwolo
(Luk 11:24-26)

43 Yesusndo Parisi onino mande gula ko ewolo. Mboolo biyomingga, ngundo oni
newende yokolo ngu, ene mela arimo kengewelo musiyo erewelo oolouwolo. Ene
ngundilo telo, ene ma kenowolo.
44 Mboolo biyomi kengewelo musiyo ma kenolo ngu, ngulo ene enengo ya kuli oluwoku,
nguno ko oolouwelo ewolo. Ariya, ene yano ko ombulo, nguno oni kini, ya namboyi
kenolo, oo bidodo nenengo oodoni, ngu kenowolo.
45 Ariya, ene oo ngundilo kenolo oololo, yuka biyomi kandegula gidembolo elaya
yoyolo, ombulo, yano ulo, enedodo oluwonggori. Enengo dobooguliyi, ngulo damoni
biyomi oolengo, ngundo koleteloga damoni biyomi tewoku, ngu dagate. Kuli ngu oningga
biyomi oluwoku, ataga, ene biyomi oolengo ulungga ooloote. Ngundilo nangge, oni
damoni biyomi melako ngano telo oolootenggoku, ngundilo tewanggo. Elo ewolo.

Yesuslo Nemi Koneyo Ngu Oone?
(Mak 3:31-35; Luk 8:19-21)

46 Ngu naluno nguno, Yesus oni simoo bale kewooloyemo bibitelo, mande wesiyolo, yunolootoni ngu, nemi koneyo enedodo mande ewelo ombulo, endesina dikawonggori.
47 Dikatoyi, asa, oni gulado Yesusno ewolo. Ingo, nangge konege geya mande ewelo ombulo, endesina dikatenggolo ewolo.
48 Ene ngundilo etoni, asa, Yesusndo mande gumi ewolo. No namone konene ngu oone? Elo ewolo.
49 Yesusndo enengo sulena onikuno kandedisi telo ewolo. Ngu hamoo oolengo, oni endesina dikatenggoku, ngu nolo namone konedoboone. Ene nga oni ngano nowoondoyemo hamoo telo oolootenggoku, nga nguya nolo namone konedoboone.
50 Ngundilo nangge, oni simoo bale, ngundo Awane Sambo Endemo oolooteku, ngulo ingondudu keyowanggoku ngu, ngu oni ngu nolo konene, kuwookuwoone ko nanamonelo ewolo.

13

Onindo Oo Yuwooyi Gula Kono Kuliyoyingo, Ngulo Mande Yamonggawo
(Mak 4:1-9; Luk 8:4-8)

1 Ngundilo naluno, Yesus ya yokolo, oololo, Galili sono koongeyingo dabemimo nguno bibitewolo.
2 Ene ngundilo tetoni, oni simoo bale oowooyingga oolengo mayelo, Yesus tanggeyimo gooboowootoyi, ngulo Yesus ene wanggo sanganimo oolelo, bibitetoni, oniku ngu sono dabemimo kelidi sanganimo oluwonggori.
3 Asa, ngu naluno, ene mande yamonggawo yunolo, nguno oo oowooyingga etuyelolo ewolo. Oni gula kono Rayis yuwooyi kuliyowolo.
4 Ene kuliyootoni, Rayis yuwooyi gidega ooleko soletoni, nguno numbo mayelo nemukowonggori.
5 Oo yuwooyi gidega mela digi gumi digidodo musiyosina solewonggori. Mela nguno ulungga kini. Ngulo oo yuwooyingga ngu sodedonangge oolewonggori.
6 Ene uli ulo, mela newendemo uweloyi kini. Mela bodaga nangge ngulo ngundilo tewolo. Ene sa oolelo, kenootoni ariyewolo. Ngulo digi gookingombo dedoni, bidodo ariyelo kumoowolo.
7 Oo yuwooyi gidalega utoo so sanggilidodomu, kakali dimoo uto oo kewoolokono solewonggori. Kakali dimoo uto sanggilidodomu oolelo, ngundo doobengolo wiliyowonggori. Ngundilo tetoni, ngulo ma enggewolo.
8 Ene oo yuwooyi gidalega mela gome oolengomo solewonggori. Ngu oo yuwooyinggaku gome oolelo, ulungga yelo, gome enggewonggori. Gidalega engge onibi kandegula (100), gidalega engge onibi kabusa (60), gidalega engge onibiga kande elaya (30) enggewolo.
9 Oni sodeyidodo ngu mande ingoya, ene komo gome ingoyi! Elo ewolo.

Yesuslo Damoni Ngu Mande Yamonggawo Nangge Ewolo
(Mak 4:10-12; Luk 8:9-10)

10 Kootusina, Yesuslo sulena oniku eneno ombulo, sumoo ewonggori. Ge ndawugalo ngulo, mande yamonggawo nangge oni simoo baleno ete? Elo ewonggori.
11 Ene ngundilo sumoo etoyi, asa, ene mande gumi ewolo. Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo mande damoningga, ngundo enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu kombiteyingo oolooteku, ngu ye tunoo etuyelowa. Ene oni gidalegano ngu, no mande nga eneno yootunolo ma ewano.
12 Ngundilo nangge, oni gula Anutlo Mande Keda Mesalango ingolo, ngu dowootoni, Anutndo oo gula suleyolo, ingonduduni oowooyingga inowa. Ngundilo nangge, oni gula Anutlo Mande Keda Mesalango ngu ma dowoolo, ene koletelo yowoku ngu nangge dowoololuwaku ngu, asa, Anutndo ngu nguya andangelo yowa.
13 Nondo mande yamonggawo eneno etenoku, ngulo damoni ngandilo. Ene doongetelo, oo kenowanggoku ngu, ene ngulo damoni gome ma ingowanggo. Ngundilo nangge, ene mande ingolo ngu, ene ngulo ingondudu telo, nowoondoyemo yolo ma siliyowolo.
14-15 Ngundilo oni simoo bale, ngulo damoniye kulimi Anutlo ingondudu eyingo oni, Ayisaya, ngundo mandega eyingomu, engge tunootewolo. Ene ngandilo ewolo.
Ye mande ingootenggoku ngu, ene ngulo damoni ma ingootenggo. Ye doongetelo kenowanggoku ngu, ene oo ngulo ma ingowanggo. Oni simoo bale kuli nowoondoye ukingowonggori. Ene sodeye ukingolo, ngulo ko doongeye kumoondi tewonggori. Damoni ngundilo ma tetoyi ngu, ariya, doongeyembo oo kenolo,

ingolo, sodeyebo mande gome ingolo, yolo, nowoondoyemo gome siliyolo, ngu ingondudu tewanggo. Ene nowoondoye yowoolengootoyi ngu, asa, nondo mete ombulo, ene yomosiyelowano. Ene mande nenengo oolengo ngu ingowelo ngu yokootenggoku, ngulo enengo damoniye biyomi ngu ma yomosiyowanggolo ewolo.
Ayisaya 6:9-10

16 Yesusndo mande gula ewolo. Ngu gome oolengo, ye ngu oni ngundilo kini. Ye doongeyembo oo kenolo, nowoondoye gome ingolo, ko sodeyebo ingolo gome ingowanggo.
17 Asa, no yeno mande yanggango eteno. Kuli, Anutlo ingondudu eyingo oni, ko, oni gidalega nowoondoyemo hamoo teyingomu, ngundo nowoondoye bidodo yengo ataga kenootenggoku, ngu kenowelo ingowanggo. Ene yendo Mande Keda Mesalango ataga ingootenggoku, ene nguya ingowelo hahangewonggoku, ngulo ngu, ene ereremo kinilo ewolo.

Mande Yamonggawo Oo Yuwooyi Ngulo Damoni
(Mak 4:13-20; Luk 8:11-15)

18 Ye komo ingoyi! Onindo oo yuwooyi kono kuliyowoku mande yamonggawo, ngulo damoni ngu ngandilo.
19 Oni gidalega Anutlo mande damoningga, ngundo enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu ingolo, ingondudunimo nangge ingolo, ngulo gome ma ingootenggoku ngu, ariya, sodedonangge Setando ombulo, Anutlo mandega ingowonggoku, ngu andangelo yowa. Ngungga ngu, oo yuwooyi ooleko soleteku ngundilo.
20-21 Oni simoo bale gidalega ngu Rayis yuwooyi mela digidodomo soleteku ngundilo. Ene mande ingolo, sodedo yolo, ngulo ene oni oni tewonggori. Oni oni telo, ene kootusina ngulo ingondudu telo, ngu ene newendemo hamoo tewoku ngu yokowa. Ene uli moole kini ngundilo tewa. Enengo newende hamoo teyingo ngu, ootuwoo bodaga. Ene Anutlo me oni, ngundo oni simoo bale Anutlo mande ingowonggoku, ngu kowuli ulungga yunootenggo. Ngundilo tetoyi ngu, sodedonangge, oni simoo bale gidalega enengo nowoondoyemo hamoo ngu yokolo, Anut kootu inowanggo.
22 Oni simoo bale gidalega ngundilo oo yuwooyi utoo sanggilidodo kewoolokono solewonggori. Ene mande ngu ingootenggoku, ngulomu ene kowuli guladilo nga melangga ngalomu eneno tunootetoni, ko, bobeye ulungga yoweloyimbolo ngulo ingondudu bidodo, ngundo Anutlo mande doobengoote. Ngundilo oni simoo bale ene gome ma enggewanggo.
23 Oo yuwooyi mela gomemo soleteku ngu, ene oni simoo bale gidalega ngu, ene Anutlo mande ingolo, yolo, gome dowoolo, gome enggewanggo. Yo, oni Anutlo Mande Keda Mesalango ngu ingolo, nowoondoyemo gome siliyowonggori. Oo gidalega engge oowooyingga oolengo (100), gidalega engge logomo nangge (60), ko gidalega engge bodaga nangge (30). Elo ewolo.

So Biyomi Kono Ooleteku, Ngulo Mande Yamonggawo

24 Yesusndo mande yamonggawo gula yunolo ewolo. Anutlo mande damoningga, ngundo enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu oni kono oo yuwooyi gome kuliyooteku ngundilo.
25 Oni simoo bale suwoono wetomukootoyi, ko sembuliga ngulo me oninggakundo mayelo, kono so biyomi oo yuwooyi kewooloko oolongoolo toongewolo.
26 Kootusina, Rayis yuwooyi ko so biyominggaku nguya goobooyingolo oolewolo.
27 Ariya, ko oniku ko sembulimo oololo ewonggori. Oni ulungga, noolendo ingootetoku, ngu gengo kono oo yuwooyi gomemu ngu kuliyowonggori. Ndatelo ngulo, so biyomingga nga nguya oolete? Elo ewolo.
28 Ene ngundilo sumoo etoyi, enendo ko onikuya mande gumi ewonggori. Ngu me oninggado tewolo. Ngundilo etoni, ko onikundo enedodo gumi ewonggori. Ge ingootooga, noolendo oololo, so biyomi ngu mete gumoowato, bine? Elo sumoo ewonggori.
29-30 Ene ngundilo sumoo etoyi, enendo mande gumi ewolo. Kini, yendo so biyomi gumoolo nguno ngu, Rayis nguya gumoowanggo. Ngundilo ngulo, elayadodo yokootoyiga nguno olili. Kootusina engge mandoni yewo nalunogo, ngu koyi teweloyi onino ewano. Yendo koletelo so biyomimu gumoolo kaweloyimbolo wetumooyi. Ene yendo Rayis yolo, nolo oowalilo yano goobooyingolo, wata yewanggolo ewolo.

De Gula Oowooyi Mastet Ko Oomanongoyingo Koongeyeweloyi Yis Ngulo Mande Yamonggawo Elaya
(Mak 4:30-32; Luk 13:18-21)

31 Asa, Yesusndo mande yamonggawo gula yunolo ewolo. Anut Oo Bidodo Sembuli
Sembunaye, ngundo mande damoningga enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu de
gula oowooyi Mastet yuwooyi ngundilo. Onindo ngu Mastet yuwooyi yolo, enengo kono
imiwolo.
32 Mastet yuwooyingga ngu bobodi oolengo puka yuwooyi ngundilo. Oo ngu imitoyi
ngu, enengombo oolelo, de ulungga biyomi yelo, oowali gidalega kono ngu bidodo
dagayelolo, enengo kambini ulungga yelo, yongeyi tetoni, numbo ngu sanganimo
bibitetenggolo ewolo.
33 Asa, Yesusndo mande yamonggawo gula ene yunolo ewolo. Noole Anut Oo
Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo mande damoningga enengo oni simoo bale oo
soboyelooteku, ngu ene oomanongoyingo koongeweloyi, Yis ngundilo. Baledo ngu Yis
yolo, oomanongoyingododo goobooyingolootoni, Yisga, ngundo yeni oololo, oomanon-
goyingo ngu bidodo koongewa. Elo ewolo.*

Yesusndo Oni Simoo Baleno Mande Yamonggawo Nangge Wesiyolo Yunowolo (Mak 4:33-34)

34 Yesusndo oni simoo baleno mande yamonggawo nangge yunolo, ene mande gula
tunoo eneno ma wesiyolo yunowolo.
35 Ngundilo nangge, kuli Anutlo ingondudu eyingo oni gulado mandega eyingonggaku,
ataga engge tunootete. Ene Yesusya ngundilo ewolo.
Nondo manggone goosoolo, mande yamonggawo ewano. No mande kuli kombiteyingo
oluwoku, Anutndo amana nga sambo mela yewo naluno yade yade oololo, wenga
ombulo, ataga ngulo tunoo wesiyolo etenolo ewolo. *Sam 78:2*

Mande Yamonggawo So Biyomi Kono Ooleteku, Ngulo Damoni Ewolo

36 Ariya, Yesusndo enengo sulena onidodo oni simoo bale yokolo, yano ulo, eneno oololo
ewolo. So biyomi kono ooleteku, ngulo mande yamonggawo gedo ewoku, ngulo damoni
nooleno etooga, ingowato. Elo ewolo.
37 Yesusndo mande ngundilo ingolo, ene mande gumi eneno ewolo. Oni gula kono oo
yuwooyi metemi kuliyowoku ngu, ngu no Anut Nangoni Oni Kilalongo, ngu no ngundilo.
38 Enengo ko ngu, ngu mela bidodo ngundilo. Oo yuwooyi kono metemimu ngu oni
simoo bale Anutlo pawa newendemo oolootenggoku, ngu ngundilo. So biyomingga ngu,
ngu oni simoo bale gidalega Setanlomu.
39 Oni so biyomi kono kuliyowoku, ngu Setan. Engge yoweloyi nalungga ngu, ngu
nalu wenga wilikoyeloweloyiga ngu ngundilo. Engge yoweloyi oningga ngu, ngu Anutlo
Sambono Oni.
40 Onindo so biyomi gumoolo, goobooyingolo, de nombono kaweloyi ngu, ngu nalu
wengamo, nga melako ngundilo tunootewa.
41 No, Anut Nangoni Oni Kilalongo, Anutlo Sambono Oni ngu suleyelootoowe, ombulo,
ngundo oni simoo baledo oni gidega yowoosoolo, mbumbuwa tetenggoku oni ngu
keyoyelolo, ko, oni damoni biyomi tetenggoku nguya keyoyelowa. Keyoyelootoyi, Anut
Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo endega enengo oni simoo bale soboyelooteku,
ngu newendemo ma uwanggo.
42 Ngundilo oni ngu, ene Setanlo ende biyomi de nombo ma kumooweloyi nguno
oolongooyelootoni, ene sendo ulungga biyomi telo, metokalikali telo, ngundilo sugi sugi
oluwanggo.
43 Ngundilo naluno, oni biyomi Setanlo endemo oluwonggoku, oni nowoondoyemo
hamoo teyingo ngu Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo endega enengo oni
simoo bale soboyelooteku, nguno sugi sugi oluwanggo. Ngu ende gomenggano nguno,
Kristen oni simoo baledo damoni nenengo oolengongga, ngundo himi sa ngundilo oluwa.
Oni sodeyidodo tetoningga ngu, ene nga mandega nga gome ingonilo ewolo.

Onindo Kes Newendemo Bobeye Ngu Ereweyingo, Ngulo Mande Yamonggawo

44 Anutndo endega nguno enengo simoo bale soboyelooteku, ngu bobeye oowooyingga
oolengo ngundilo. Ngu bobeye ngu Kesdodo mele newendemo oongoowolo. Nalu
gulano, oni gulado ngu kenolo, enebana ko yolo, mele gumisina doobengolo oongoowolo.
Ngundilo telo, ene oni oni telo, sodedonangge oololo, enengo sitowi bidodo oni yunootoni,
uliyootoyi, ngulo ulini yolo, oololo, ene mela sembulimo mela ngu uliyowolo.

Beye Goyayi Gome Ngulo Mande Yamonggawo

* **13:33:** Nga mandega ngalo damoni ngandilo. Anutlo Mande Keda Mesalango Yesusndo enengo sulena oni kande elaya kegidembolo elaya ngu yunootoni ngu, ngu mandega yade yade oololo, mela bidodomo tunootewa.

45 Oni simoo bale Anutlo mande damoningga, ngundo enengo oni simoo bale
soboyelooteku, ngu ya dogoni Stuwa oni beye goyayi gula erewelo yoweloyi ngundilo.
46 Oni gulado ngu beye goyayiga kenowoku ngu, ngu gome oolengo tetoni ngu, enengo
oo yolo, oololo, oni gidalegano suleyolo, ngunonggo bobeye yolo oololo, ngu beye
goyayiga uliyowolo.

Iso Yoweloyi Si Ngulo Mande Yamonggawo

47 Mande yamonggawo gula oni simoo bale Anutlo mande damoningga, ngundo enengo
oni simoo bale soboyelooteku, ngu ngandilo. Isolo si sono koongeyingomo oolongootoyi,
iso oowooyingga enengo siko ulo oolootenggo.
48 Isolo si isombo hangetoni, yolo, ombulo, sakiko kelidi sanganimo yewolo. Oniku
bibitelo, iso metemi nangge wiyokolo, koondomo yewonggori. Ngundilo nangge, iso
biyomiku ngu oolongooyi uwonggori.
49-50 Ngundilo nangge, wilikoyeloweloyi nalu wengamo nguno, ngundilo tunootewa.
Anutlo Sambono Onindo ombulo, oni biyomimu, oni nowoondoyemo hamoo teyingo
kewooloyemo oolootenggoku, ngu andangeyelolo, Setanlo ende biyomi de nombo ma
kumooweloyi, nguno oolongooyelowanggo. Ngundilo oolongooyelootoni, ngu de ma
kumooweloyinggano nguno sugi sugi ootoolo ngu, sendo ulungga telo, metokalikali telo
oluwanggolo ewolo.
51 Yesusndo enengo mande gula sumoo ewolo. Ye mande nga bidodo ingootenggo bine?
Etoni, enebana gumi ewolo. Yolo ewolo.
52 Ngundilo etoyi, enendo gumi ewolo. Ariya, ngundilo ngulo, Moseslo mamana mande
etuyeloyingo oni, ngundo Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayimbolo mande damoningga,
ngundo enengo oni simoo bale soboyelooteku ngu, ngulo mande gome ingolo, ene ya
ulungga ngulo Sembuli ngundilo oolootenggo. Ngu oningga ngundo ene yano ulo, oo
kulimimu ko kedamu nguya yolo, goobooyingolo, dowoolo, koyi tewalo ewolo.†

Nasaret Endemo Onindo Yesus Kootu Inoyingo
(Mak 6:1-6; Luk 4:16-30)

53 Yesusndo mande yamonggawo yunomukolo ngu, ariya, ene ngu endegaku yokolo
toongewolo.
54 Ene yade yade oololo, enengo ende damoni oowooyi Nasaret nguno oololo, oni simoo
bale Yudalo goobooyingo yano, Anutlo Mande Keda Mesalango ngu wesiyolo yunowolo.
Yunootoni, oni simoo bale enengo mande ingolo, soliyokolo, sumoo ewonggori. Nga
oningga nga ingonduduni, ko, oo damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyim, ngu
yanggangongga ngu ndanonggo yolo tete?
55-56 Nga oningga nga ya yeweloyi oningga, ngulo nangoni nangge. Noole kuli
ingowooto. Enengo nemi, Mariya, ko, enengo konedoboongo, Yems, Yosep, Yudas, ko,
Sayimon. Enengo kuwookuwooyi nguya, ngano nooledodo oolooteto. Ngu ingondudun-
ingga, ko oo tewoku ngu, ndanonggo yowo? Elo ewonggori.
57 Ngundilo elo nowoondoyemo sanggili tewonggori. Ene Yesusndo gumi ewolo. Mela
bidodomo, Anutlo ingondudu eyingo oni yeyolo ngu, ngu oni ngu Anutlo oni ulungga.
Ene enengo yano, ko, enengo ende damonimo nguya oowooyi bingamiye kinilo ewolo.
58 Ndatelo ngulo, ene nowoondoye hamoo ma teyingo, ngulo Yesusndo ngu endegano
nguno, oo damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyi, ngu oowooyingga ma tewolo.

14

Yon Sonoyeloyingo Oningga Ngu Kumoowolo
(Mak 6:14-29; Luk 3:19-20; 9:7-9)

1 Ngu naluno, Herod ngu Rom Gabman oni, ngundo Galili onilo tabango oode, nguno
ene Yesuslo mande binga ngu ingowolo.
2 Ngundilo ngulo, Herodndo soli ulungga yokolo, enengo sulena onino mande yang-
gango ewolo. Eyi! Ngu oningga ngu, ngu Sonoyeloyingo Oni Yondo, kumoononggo ko
ootookooteku ngu! Ngulo ene damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyim, ngulo
damoni yanggangonidodo tunootete! Elo ewolo.
3-4 Herodlo sosoleyingo, ngu damoni ngandilo. Kulimi, Herodndo koneyo Pilip baleyi,
oowooyi Herodiyas, ngu yakakayi yowolo. Ngulo Yondo balega ngu elambalisa, ngulo

† **13:52:** Mande yamonggawo nguno oo kulimimu ngu Moseslo mamana mande ngundilo. Oo kedamu ngu Anutlo Mande Keda Mesalango ngundilo. Moseslo mamana mande etuyeloyingo oni, ngu ene Yesuslo nowoondoye hamoo telo, ngundo ene mete Moseslo mamana mande, ko, Yesuslo Mandeni Keda Mesalango nguya gome oolengo ingowa.

mbumbuwayali yootunolo mamanayelowolo. Ngundilo etoni, Herodlo me onindo Yon
dowoolo, ya biyomimo yewolo.
5 Ngundilo telo, Herodndo Yon uleyi kumooweloyimbolo, ene endemo oni simoo bale
yeyolo, sosolelo, ngulo ene yokowolo. Ndawugalo ngulo, ene ingootenggo. Yon ngu
Anutlo ingondudu eyingo onilo ingoote.
6 Herod ene oo simbo ulungga kayingo, ndatelo ngulo, enengo nalu nemimbo
yomoowoolo nalu ingondudu teweloyim oo kawolo. Ngu naluno nguno, Herodiyaslo
namboni, ngundo ya newendemo ombulo ngu, yambo utolo kunowolo. Herodiyas
nambonimbo yambo kunootoni, ngulo Herod gome ingowolo.
7 Ngundilo tetoni, ngulo Herodndo ngu bale buniyonggaku ngu kenolo, oni oni telo, ene
mande solumimonggo hamoo oolengo ewolo. Ge komo nono oo gula nuno ewaku ngu,
asa, no hamoo gunowanolo ewolo.
8 Ene ngundilo etoni, bale buniyonggaku enengo mande ingolo, nemimo oolelo, ngulo
ingondudu yolo, ulo, ene mande gumi Herodno ewolo. Anangu, ge Yon tabango
toongooya, koondo samayi gulano yeya, ombuya nunolo ewolo.
9-10 Herodndo bale buniyonggakulo mande ingolo, newende ngu kowuli ulungga
ingowolo. Ene kuli mande yanggango hamoo oolengo solumimonggo tewolo. Yo,
oni enedodo oo newonggoku, ngu doongeyemo ewokulo, ngulo ene bale buniyongga
ngulo mandeni ma yokowa. Ngundilo ngulo, ene me oni suleyelootoni, oololo, ya
biyomimonggo Yon tabango toongoowolo.
11 Toongoolo, koondo samayi gulano Yon tabango yelo, yolo, ombulo, bale buniyong-
gaku inootoyi, enendo yolo, nemi inowolo. Herodiyas Yon tabango kenolo ngu, ene
ingonduduno elo ingolo, nolo me oninggaku kuli kumootelo ingowonggori.
12 Ariya, Yonlo sulena oni mande ngundilo ingolo ngu, asa, ene ombulo, Yon bingo yolo,
salo melengoowonggori. Ngundilo telo ngu, oololo Yesusno ewolo.

Yesusndo Oni Simoo Bale Oowooyingga (5,000) Oowali Yunowolo
(Mak 6:31-44; Luk 9:10-17; Yon 6:1-13)

13 Yesus ngu mandegaku ingolo, ene ngu endegaku yokolo, ene wanggo yolo, oni kini
melako enesu nangge toongewolo. Ene oni simoo bale oowooyingga oolengo ngu ingolo,
enengo ende yokolo, enebana keyolo oolouwonggori.
14 Ene Yesus ko oololo, sono dabemimo mayelo, wanggo gosiyolo ngu, oni simoo bale
oowooyingga oolengo oodoyi yeyowonggori. Ngulo ene nowoondoyi yunolo, enengo sayi
nguya yomosiyelowolo.
15 Suwootetoni, enengo sulena oniku eneno ombulo ewonggori. Nga melasina ngano
oni kini, ngundilo ngulo, nalu kiniteteku nga. Mete ge oni simoo bale nga suleyelootooga
sayi. Ngulo ene mete ende namoko namoko ngano salo, ngunonggo enengo oowali
uliyowanggo. Elo ewonggori.
16 Ene ngundilo etoyi, Yesusndo enengo mandeye ngu gumi ewolo. Ndawugalo ngulo,
ene komo sawanggo? Yendo oowali yunoyi! Elo ewolo.
17 Ngundilo etoni, sulena oni enebana mande gumi ewonggori. Noole ngano oowali
oowooyingga kini. Ngano oomanongoyingo kandegula, iso elaya nangge moolelo
ewonggori.
18 Etoyi, enendo mandeye gumi ewolo. Ngu yoya, ombuya nunoyilo ewolo.
19 Ene oni simoo baleno elo, ye ombuya so sanganimo bibiteyi. Elo, Yesus ene ngu
oomanongoyingo kandegulagaku, iso elayagaku nguya yolo, ene Sambono doongetelo,
Anutno yemboongelo esetewolo. Enendo oomanongoyingoku oososowoolo, sulena oni
kilalongo yunootoni, ngundo oni simoo bale yunowonggori.
20 Yunootoyi, oni bidodo oo netoyi, useye ndindi tewonggori. Ngundilo tetoyi, oowali
gumi oodoni, enengo sulena oni ngu goobooyingolo, si kande elaya kegidembolo elaya
(12) siliyowonggori.
21 Oni simoo oomanongoyingo newonggoku ngu, ngu oowooyingga oolengo ngu 5,000.
Ene bale ko simooye ngu ma kandangeyelowonggori.

Yesus Galili Sono Koongeyingo Sanganiwoole Endeyowolo
(Mak 6:45-52; Yon 6:16-21)

22 Kootusina, Yesusndo enengo sulena onikuya elo, ye sodedo wanggo sanganimo
ooleya, ye koleteya Galili sono koongeyingo anduloko uleleyi. Elo nondo oni simoo bale
suleyelootoowe sawanggolo ewolo.
23 Ene oni simoo bale suleyelootoni, satoyi ngu, asa, Yesus enesu nangge mela pulimo
nguno, ene Anutno yemboongeweloyimbolo oolewolo. Ene suwootetoni, enesu nangge
mela pulinggakuno oluwolo.

24 Suwoono, Yesusndo pulimo yemboongetoni ngu, wanggo sono koongeyingo yowoko
oodoni, doogo ulungga oolelo, ngundo wanggo wenggelenggeremowolo. Ngundilo
tetoni, ene sono sanganiwoole wanggo woosoolo oolouweloyi, ko yanggango biyomi
teloluwonggo.
25 Sengewelo mela wendooketoni, ariya, Yesus ene Galili sono koongeyingo sangani-
woole kewoongolo, eneno oolouwolo.
26 Ngundilo ooloutoni, enengo sulena onikundo Yesus kenootoyi, sono sanganiwoole
oolouwolo. Ene Yesus kenolo ngu, oomboolo gulado elo ingolo, ngulo ene ki manggalu
ulungga telo ewolo. Eyi! Oomboologa nga! Elo ewolo.
27 Ngundilo manggalu tetoyi ngu, sodedonangge, Yesusndo enedodo mande mandelo
ewolo. Ye nowoondoye yanggango yeyi! Nondo nangge ombuteno. Ye ma sosolewelo!
Elo ewolo.
28 Etoni, Pitando gumi ewolo. Oo Sembuli Ulungga, gedo nangge tetoni ngu, ariya, mete
no nguya sono sanganiwoole geno oolouwano. Elo ewolo.
29 Ngundilo etoni, ene gumi ewolo. Yo, mete ombu. Yesus etoni, asa, Pita wanggo yokolo,
sono koongeyingo sanganiwoole Yesusno oolouwolo.
30 Oololo, ene doogo ulungga kenolo, sosolelo, damoni yelo, sono newendemo uweloyi
telo, manggalu ulungga tewolo. Oo Sembuli Ulungga, ge hooloowenelo! Elo ewolo.
31 Etoni, sodedonangge, Yesusndo kandeyi Pitano yelo, dowoolo, woosoolo ewolo. Ge
nowoondoge hamoo teyingo ngu bodaga nangge. Ge ndawugalo ingondudu elaya yoote?
Elo ewolo.
32 Ngundilo elo, enengo elayadodo wanggo sanganimo ooletoli ngu, sodedonangge,
doogo kinitewolo.
33 Doogo kinitetoni ngu, asa, enengo sulena onindo ngundilo kenolo, soliyokolo, boodoo
oondookelo, penggootelo ewonggori. Hamoo oolengo! Ge Anutlo Nangoni Kilalongo! Elo
ewonggori.

Yesusndo Genesaret Melako Sayi Oni Oowooyingga Yomosiyelowolo
(Mak 6:53-56)

34 Ngu naluno nguno, ene Galili sono koongeyingonggaku usowoolo, mela oowooyi
Genesaret, ngu gidesina mayelo, wanggo gosiyowolo.
35-36 Ene wanggo yokootoyi, sodedonangge, oni simoo bale Yesus kenolo, ene ingolo,
ende gulasina gulasina kendutelo, salo, ene sayi oni yoyolo, Yesus oluwoku, nguno
mayelo, Yesusno solengoyelo, sumoo sumoo ewonggori. Sayi onindo gengo nenggulo
sosowoomo kandedibiye yetoyi ngu, ge mete enengo sayiye bidodo yeyi kinitewa, bine?
Ngundilo etoyi, sayi onikundo Yesuslo nengguloni sosowoomo kandedibiye yetoyi ngu,
asa, enengo sayi bidodo kinitewolo.

15

Anutlo Mamana Mande, Ngundo Yuda Onilo Osisambaye Mamana Mande Ngu Dagate
(Mak 7:1-13)

1 Ngu naluno, Moseslo mamana mande sobowooyingo oni, oowooyi Parisi, ko, mamana
mandelo etuyeloyingo oni gidalega nguya, ngundo Yerusalemnonggo ombulo, Yesusya
goobooyingolo, sumoo ewonggori.
2 Ndawugalo, gengo sulena oni kandeye ma sonowoolo, oo dowoolo netenggo? Ene
noolengo osisambalo damoni ngu ma keyolo yombuliyootenggo. Elo ewonggori.*
3-4 Ene ngundilo sumoo etoyi, Yesus enebana enedodo sumoo gula gumi ewolo.
Ye osisambaye mamana mande ngulo damoni keyolo, ko ndawugalo Anutlo mamana
mande hamoo ngu, ye ma keyootenggo? Ye kuli Anutlo mamana mandeno Anutndo
ewoku, ngu ingootenggolo ewolo. *Eksodas 20:12*
Ene ngundilo ewolo.
Oni ene komo eweyi nemimbolo mandeyali gome keyoni. Oni gula ewenemi kootu
yunolo, mande biyomi ewaku ngu, asa, ngu oningga ngu, ene komo kumoowalo
ewolo. *Eksodas 21:17*
5-6 Anutndo ngundilo ewoku, ene ye ngu ma keyolo, yengo damoniye nangge key-
ootenggo. Oni gula bobeye ene mete ewenemi hoolooweyeloweloyi moolemu, ene ngu ma
hoolooweyelowelo ingowa. Ngundilo ingolo, ene ewenemimo ewolo. Gowugowulongo!
No digi kuli hoolooweyelowelo ewonoku, ngu yolo, no kuli Anut inowolo. Eneno inolo,

* **15:2:** Kuli, Anutndo kandeye sonowooweloyi ngulo mamana mande yunowolo. Ngundilomu, Parisilo osisambayebo, enengo mamana mande gidega yelo, Anutlo mamana mande sanganimo yelo goobooyingolo, ela elaya keyootenggo. Ene ngundilo telo ngu, oni simoo bale kowuli ulungga yunootenggo.

ngulo no mete yali ma hoolooweyelowanolo ewolo. Ngundilo elo ngu, ene Anutlo
mamana mande kootu inolo, enengo ingondudu nangge keyootenggo.
7 Ye mebuye sangala oni! Anutlo ingondudu eyingo oni, Ayisaya, ngundo, ye ngundilo oni
nguno mande nenengo ewolo.
8 Nga oni simoo bale nga manggoyebo nangge oowoone bingami etenggo. Ene nowoon-
doye ngu no ma nunootenggo.
9 Ene kingo nono yambo mande tetenggo. Ngundilo ngulo, oni enengo mamana mande
nangge etuyelolo, nolo mamana mande hamoomu ma etuyelootenggolo ewolo. *Ayisaya
29:13*

*Ndawuga Ngundo Oni Yoyeni, Sugabododo Tetenggo?
(Mak 7:14-23)*

10 Ariya, Yesusndo oni simoo bale negoyelootoni, eneno ombutoyi ewolo. Ye ingoya,
gome ingondudu teyi!
11 Oo gula oni goweyi sanganimo oolooteku, ngundo newendesina ulo, ngundo oni
yeni, ma biyomi yewa. Kini, damoni biyomi oni newendemo oolooteku, ngundo endesina
ooleteku, ngundo oni yeni, biyomi yewalo ewolo.
12 Ngu naluno nguno, Yesuslo sulena onindo Yesusno ombulo ewonggori. Ge Parisi
onindo gengo mandege ngu ingolo, geya nowoondoye biyomi yetenggoku, ge ngu ingoote,
bine? Elo ewonggori.
13-14 Ene ngundilo etoyi, Yesusndo mande gumi ewolo. Ngundilo oni, ngulo gome ma
ingowelo. Yo, hamoo, ene oni doongeyi kilingo ngundilo. Oni doongeyi kilingo gulado,
ko, oni doongeyi kilingo gula oole etungolo ngu, asa, enengo elayadodo meleno solewali.
Hamoo oolengo, no yeno eteno. Awane Sambo endemo oolooteku, ngundo enengo kono
oo imiwolo. Oo kono kingo ooleteku, ngu ulidodo gumoowa. Elo ewolo.
15 Ngundilo etoni, Pita mande gumi ewolo. Ngu mande yamonggawongga ngulo damoni
ndatelo? Ngu nooleno wesiyoya etooga ingowatolo ewolo.
16 Ngundilo etoni, Yesusndo eneno mande sumoo ewolo. Ye nguya ingonduduye kini,
bine?
17 Oo bidodo oni endesina oolooteku, ngundo oni useye newendemo ulo, ngunonggo
oolelo toongete. Ye ngundilo kuli ingootenggo.
18 Ene damoni biyomi oni newendemo oolooteku, ngunonggo endesina ooleteku,
ngundo oni yeni, sugabododo tete.
19 Damoni biyomi oni newendemo oolooteku, ngunonggo ootookoolo, endesina oolete.
Ene ngandilo ingondudu biyomi; oni uleyi kumooweloyi; elambalisa toongooweloyi;
oni bale gidalega yakakayi yodowoolo yombuliyelolo, yakaka teweloyi; mande ebe
ganagana, ko oniya mande kootuyisina yumoo inolo etenggoku, ngu damoni biyomi
bidodo nowoondoye newendemonggo oolelo, endesina oolete.
20 Ngundilo damoni, ngundo oni yeni, sugabododo tetenggo. Ene oo neweloyi naluno,
utakalo, kandeyi ma sonowoolo ngu, ngundo oni yeni, sugabododo ma tewalo ewolo.

*Balega Sowe Gula Yuda Oni Kini, Ngundo Yesusno Newende Hamoo teyingo
(Mak 7:24-30)*

21 Ngu naluno nguno, Yesus ootookoolo, ngu endega ngu yokolo, Tayiya ko Sayidon ende
elayagano nguno oolouwolo.
22 Nguno oololo, sodedonangge, bale Kenan melakonggo ngu melasina oolooteku, ngu
Yesus kenolo, solengoyelo, sumoo sumoo ewolo. Oo Sembuli Ulungga, ge Dewit osiyi! Ge
nolo nowoondoyi te! Mboolo biyomimbo nolo nambone yombuliyowolo. Ngulo ge mete
hoolooweneło! Elo ewolo.
23 Ngundilo etoni, Yesusndo nenetelo, mande gumi eneno ma ewolo. Ngundilo tetoni,
enengo sulena onikundo eneno ombulo ewonggori. Nga balega keyoyelolo, meno elo
ombuteku nga, mete gedo etooga oolouni! Elo ewonggori.
24 Ene mande gumi ewolo. Anutndo no sulenelootoni, Iserello Sipsip, enengo oole
yokoyingo, ngu hoolooweyelowelo ombuwonolo ewolo.
25 Ene ngundilo etoni, ene balega ngu enengo mande ingolo ombulo, Yesus keyi
damonimo boodoo oondookelo ewolo. Oo Sembuli Sembunaye, ge no hoolooweneło! Elo
ewolo.
26 Ngundilo etoni, ngulo ngu, Yesusndo mande gumi ngandilo ewolo. Noole simooyem-
bolo oowali ngu yolo, se ma yunowato. Ngu nenengo kinilo ewolo.†

† **15:26:** Yesusndo Yuda onilo ingondudu ngu ngandilo ingowolo. Yuda oni enengo ngu oni oolengo. Ngundilo nangge, oni sowe gula Yuda oni kini, ene se nanggelo ingootenggo.

27 Balega enengo mandeni ngu ingolo, gumi ewolo. Oo Sembuli, gedo hamoo ete. Ene
sebo ngu oo neweloyi yaba newendemo simooyembolo oo sosolango, ngu netenggolo
ewolo.
28 Yesus enengo mandeni ngu ingolo, enebana mande gumi ewonggori. Bale, gengo
nowoondoge hamoo tewoku, ngu ulungga. Ngulo ngu, oo sumoo ewoku ngu, ataga engge
tunootetelo ewonggori. Ngundilo etoni, ngu naluno nangge, namboni mete tewolo.

Yesusndo Oni Sayidodomu Oowooyingga Yomosiyelowolo

29 Ngu naluno, Yesus ene ngu endegaku yokolo, Galili sono koongeyingo tanggeyiwoole
oolouwolo. Oololo, ene puli sanganimo oolelo, nguno bibitewolo.
30 Oni simoo bale oowooyingga nguno mayelo goobooyingo. Ene oni keye biyomimu;
doongeye kilingomu; keyi biyomi yeyingomu; manggoye gosiyoyingomu; ko, sayi oni
gidalega nguya yoyolo, Yesus keyi namoko yoyetoyi, enendo yomosiyelowolo.
31 Ngundilo ngulo, oni simoo bale ingondudu ulungga tewonggori. Ndawugalo ngulo,
ene oni manggoye gosiyoyingoku mande etoyi, oni keyi biyomingga ngu mete telo, mela
wongoolo endeyootoyi, doongeyi kilingoku doongetewonggori. Ngundilo ngulo, ene
Iserello Anut ngu oowooyi bingami okoowonggori.

Yesusndo Oni Simoo Bale Oowooyingga Oolengo (4,000) Oni Oowali Yunowolo
(Mak 8:1-10)

32 Yesusndo enengo sulena oniku negoyelootoni, eneno ombutoyi ewolo. No nga oni
simoo bale ngalo nowoondoyi yunooteno. Nalu kabusa noya oluwootoku, ene oowaliye
moole nguya kini. Ene oodoolo kumootoyi, suleyelootoowe, enengo yano sawelo salo ngu,
asa, ene oolekono doongeye toongootoni, mela wongosogulumoolo yulewalo ewolo.
33 Enengo sulena onikundo enengo mande ingolo, mande gumi ewonggori. Nga mela
gumisina ngano oni kini, ngulo noole oowali ndanonggo yolo, oni simoo bale logono
yunootooye newanggo? Elo ewonggori.
34 Sumoo ngundilo etoyi, Yesusndo sumoo gula yunowolo. Ye oomanongoyingo
ndatelo? Etoni, onikundo mande gumi ewonggori. Kandegula gidembolo elaya (7), ko,
iso bobodi gidegalo ewonggori.
35 Ariya, Yesusndo simoo baleya ewolo. Melakono bibiteyilo ewolo.
36 Ariya, Yesus ngu oomanongoyingo, iso nguya yolo, Anutno yemboongelo yokolo ngu,
oososowoolo, enengo sulena oni yunowolo. Yunootoni, ngundo bayetelo, simoo bale
yunowonggori.
37 Yunootoyi, oo nelo mete tetoyi, oo sosolango oodoni, ngu goboolo, si kandegula
gidembolo elaya (7) siliyootoyi hangewolo.
38 Simoo oo newonggoku, ngu oowooyingga oolengo, ngu 4,000. Ene bale ko simooye
nguya ma kandangeyelowonggori.
39 Ngundilo telo ngu, Yesusndo oni simoo bale suleyelootoni, enengo endemo endemo
sawonggori. Satoyi, ngu naluno, Yesus enengo sulena onidodo wanggo sanganimo oolelo,
Magadan melasina nguno sawonggori.

16

Oni Gidalega Damoni Sungo Oolengo Anutnonggo Kenoweloyimbolo, Ngulo Sumoo Ewonggori
(Mak 8:11-13; Luk 12:54-56)

1 Moseslo mamana mande sobowooyingo oni, oowooyi Parisi, ko kumoolo ko ma
ootookoowa elo ingoyingo oni, oowooyi Sadusi, ngundo Yesus tewoongolo ewonggori. Ge
Sambononggo oo damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyim tetooga, oni simoo
baledo kenowanggo.*
2-3 Ngundilo ngulo, Yesus mande gumi ewolo. Ye Sambono doongetelo, enengo sunggi
kenolo, gome ingootenggo. Suwootetoni, sambo seleyingo yelo, kumu yetoni, kenolo
ngu, asa, ye ingootenggo. Yangeni nalu gome sa tewa. Ngundi, suwoononggo ye puli
sanganimo doongetelo, goboole kenolo, gululu nguya ingolo ngu, asa, ye ingootenggo.
Sono ombuwa, ingolo ewanggo. Yo, ye sambo melalo sunggi gome ingolo, wilikolo
ingootenggoku, ene ye ataga damoni keda yeno tunooteteku, ye gome ma wilikolo
ingootenggo.
4 Ye simoo bale biyomi nowoondoye hamoo kini! Ye bosebalese damoni biyomi
tetenggoku oni! Ye oo damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyim, ngu kenowelo
ngu meno etenggo. Ene no oo damoni sungo oolengo gula yeno ma tewano. Kini, ye

* **16:1:** Parisi oni, ko, Sadusi oni, ngundo Yesuslo damoni bidodo enengo mandeni bidodo kenomayingolo, ene uleyi kumooweloyi ngulo damoni erewewonggori.

Yonalo oo damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyim, ngu kuli ingowonggo. Yesus ngundilo elo, ene yoyokolo toongewolo.

Parisi Oni Ko Sadusi Onilo Yis Ngulo Mande Yamonggawo
(Mak 8:14-21)

5 Nalu gulano, sulena oniku sono koongeyingo usowoolo, sakiko oolouyingomu, ene
oomanongoyingo kapengo yelo, ma yolo oolouwonggori.
6 Yesusndo mande yunolo ewolo. Ye ingondale teyi! Parisi oni, ko, Sadusi oni ngulo
oomanongoyingo yeni, koongeweloyi Yis, ngulo gome doongeteyi! Elo ewolo.
7 Ene ngundilo etoni, ngulo sulena onikundo enengo nanggelo, ingolo ewonggori. Noole
oomanongoyingo ma yoyingo, ngulo ngu, ene ngundilo etelo ewonggori.
8 Ene Yesus ngu enengo mande ingolo, ngulo enendo ewolo. Ye nowoondoye hamoo
teyingo, ngu bodaga nangge. Ndatelo ngulo, yengo nangge mande ngundilo etenggo?
Noole oomanongoyingo kinilo ewolo.
9 Ye kuli ingowonggoku, ko ataga ye kapengo yetenggo. Nondo kuli oni oowooy-
ingga oolengo (5,000 oni) oomanongoyingo kandegula yolo, yemboongelo, oososowoolo,
bayetelo yunowonggori. Yunootoyi, nelo, mete tetoyi, gumi oodoni, ye oo sosolango gumi
si ndatelo siliyootoyi hangeyingo?
10 Ngundilo nangge, ye nga mandega nga nguya utakatenggo. Kuli nondo oni
oowooyingga oolengo (4,000 oni) oomanongoyingo kandegula gidembolo elaya (7) yolo,
yemboongelo, oososowoolo, bayetelo yunowonggori. Yunootoyi, nelo, mete tetoyi, gumi
oodoni, ye oo sosolango gumi si ndatelo hangewonggo?
11 Ndawugalo ngulo, ye gome ma ingootenggoku, nondo oomanongoyingombolo ma
eteno. Kini, ye Parisi oni Sadusi oni ngulo oomanongoyingo yeni koongeweloyi, Yis, ngulo
ingondale teyi! No ngulo eteno.
12 Ene ngundilo etoni, ariya, ngu naluno, ene ingootenggo. Yesus oomanongoyingo
yeni koongeweloyi, oo oowooyi Yis, ngulo ingondale teyilo ma ewolo. Kini, ene Parisi,
ko, Sadusi onilo mamana mande biyomi etuyeloyingo, ngulo ingondale teyi, ngulo etelo
ewolo.

Pitando Yesus Kristus Ngulo Damoni Yootunolo Ewolo
(Mak 8:27-30; Luk 9:18-21)

13 Yesus enengo sulena oniku ootookoolo, ende gula oowooyi Sisariya Pilipayi ngu
namoko sawonggori. Ngu naluno, salo, ooleko nguno ene sulena oni sumoo yunolo
ewonggori. Oni simoo baledo no ngu Anut Nangoni Oni Kilalongo, noya ndawu oningga
etenggo? Elo ewolo.
14 Ngundilo sumoo etoni, enebana mande gumi ewonggori. Oni gidalegado geya
ngandilo etenggo. Ge Sonoyeloyingo Oni Yon; ngundi, Ilayiya; ngundi, Yeremayiya;
ngundi Anutlo ingondudu eyingo oni gidalega, elo, geya ngundilo etenggolo ewonggori.
15 Ngundilo etoyi ngu, asa, Yesus enebana sumoo yunowolo. Ene yendo ngu noya
ndawu oningga etenggo? Elo ewolo.
16 Etoni, Sayimon Pitando mande gumi ewolo. Ge Kristus, Anutndo noole yoyowelo
sunggi yewo oni. Anutndo ataga sugi sugi keda oolooteku, ge ngulo nangonilo ewolo.
17 Ngundilo etoni ngu, Yesusndo mande gumi ewolo. Sayimon, Yonalo nangoni, ngu
gome oolengo, Anut enengombo ngu ingonduduga gunoote. Melako oni gulado, ngu
mandega ma etunggelowolo. Kini, Awane Sambo endemonggo oolooteku, ngundo nga
ooga etunggelowolo.
18 Pita, no geya eteno. Pita, gengo nowoondoge hamoo teyingo ngu digi yanggango
ndoni ngundilo tete. Ngulo ngu, Anutndo ge yanggango gunootoni, nguno ge mete
oni simoo bale oowooyingga goobooyelolo, nowoondoyemo hamoo teyingo yanggango
yunolo, enengo soboyeloyingo awaye oluwa. Ngulo ngu, Setanlo yanggangoni, nolo oni
ngu Anutlo pawa newendemo oolootenggoku ngu, ngundo ma keyoyelowa. Ene ereremo
kini.
19 Ene nondo ge logogelowonoku ngu, nolo mande damonine nguno gedo nenengo oni
simoo bale ngu gome etuyelolo soboyelowa. Yo, nondo enengo Sambo endega ngulo
yamako ngu goosoolo, hoolooweyeloweloyi ngulo elo, Ki gunooteno. Yo, nondo Sambo
endemo oolootenoku, ngunonggo ge yanggangone gunootoowe, ge oo gula melako ngano
ukingowaku ngu, nondo Sambono nguya ukingowano. Ngundilo nangge, ge oo gula
melako ngano yokowaku ngu, nondo Sambono nguya yokowanolo ewolo.†
20 Mande ngundilo elo ngu, asa, Yesusndo enengo sulena oniya mande yanggango
yunolo ewolo. Ye oni gulano noya Kristuslo, ma ewelo, ewolo.

---

† **16:19:** Ki ngulo damoni ngu ngandilo. Anutndo Pita ngu Kristen oni simoo bale ngulo tabango sunggi yewolo.

Yesus Enengombo Kumoolo Ko Ootookooweloyi, Ngulo Ewolo
(Mak 8:31–9:1; Luk 9:22-27)

21 Ngu naluno Yesus damoni yelo, enengo sulena oniku mande nenengo oo
tunooteweloyi ngu elo yunowolo. No kootusina, Yerusalem endemo ooloutoowe ngu,
Yuda onilo tabango oniku, Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi sobosobo oniku, ko,
mamana mande etuyeloyingo oni, ngundo nodowoolo, ogingoyingo nunolo, nuleyi
kumoowano. Kumoolo ngu, nalu kabusagomo, no mele yokolo, ko ootookoolo, keda
oluwano.
22 Pitando Yesus yolo, sosina oololo, damoni yelo, mamanangolo ewolo. Oo Sembuli
Ulungga, ge ngundilo ma ewelo! Ngu ooga geno ma tunootewa! Elo ewolo.
23 Pita mande ngundilo etoni, Yesus ingolo, yowoolengolo, kenolo, mamanangolo
ewolo. Pita, gengo ingonduduge ewoku, ngu Setannonggo mayeteku ngu! Ngu Anutlo
ingondudunonggo kini. Yo, ge onilo ingondudu nangge keyolo, nolo ko Anutndo no sunggi
yewoku, ngu gedo ma hooloweneloote. Elo ewolo.
24 Ngundilo elo ngu, Yesusndo enengo sulena oni negoyelootoni, mayelo, goo-
boowootoyi, mande yunolo ewolo. Oni gula no kenelowelo ngu, ene komo nolo
nowoondoyemo hamoo tetoni ngu, nguno ene mete enengo ingonduduni bidodo yokolo,
kowuli ene inootenggoku ngu, de mombi ngundilo koolowooya, no keneloya endeyoni.
25 Oni gula enengo ingondudu yanggangoni gome dowoolo, goweyi sugi oluweloyi
ingooteku ngu, asa, ngu oningga ngu, enengo goweyi gaboyi, Anut doongeyimo, ngu
hamoo oolengo oonatewa. Ngundilo nangge, oni gula enengo ingonduduni goweyi gaboyi
bidodo no nunolo ngu, asa, enengo goweyi gaboyi, kootusina, Sambo endemo sugi sugi
keda oluwa.
26 Oni gula mela ngalo oo bidodo yomukolo, oode kumoowaku ngu, ngu ndawu oogado
ene mete hooloowewa? Ngu oningga ngu, ene ndawugado enengo goweyi yanggangoni
keda oluweloyi, ngu uliyolo yowa? Ene ereremo kini.
27 Ariya, no Anut Nangoni Oni Kilalongo oode, no Awanembolo dulidalinidodo enengo
Sambono Engel oni nguya ombuwato. Ngu naluno, oni melako damoni tewonggoku,
ngulo gumi yunowano.
28 No hamoo oolengo yeno eteno. Oni gidalega nga oolootenggoku nga, ene ma
kumooyingomo, ngu koletelo, ene no Anut Nangoni Oni Kilalongo, nondo nalu nolo oni
simoo bale soboyelooteku, ngudodo ombutoni ngu kenowanggolo ewolo.

17

Yesus Moondeyi Guladilo Tunootewolo
(Mak 9:2-13; Luk 9:28-36)

1 Kootusina, nalu kandegula gidembolo gulanangge yokolo, Yesusndo Pita, Yems, ko,
koneyo Yon ngu oni kabusangga ngu yoyolo, mela puli pelungga ndandayingo awuno
oolengonggano oolewonggori. Nguno enesu nangge oluwolo.
2 Ngu naluno nguno, Yesus moondeyi ngu oni kabusagaku doongeyemo yowoolen-
gowolo. Yowoolengolo, Yesus enesu guladilo tunootewolo. Yo, enengo omukumundoongo
solu ngundilo tunootetoni, ko, towikumbani nguya solu ngundilo yowali namboyi
oolengo tunootewolo.
3 Ilayiya, Mosesya, Sambono kuli oode, ngunonggo ombulo, Yesus tanggeyimo tunoote-
woli. Tunootelo, Yesusya mande etoyi, sulena oni kabusagakundo yeyowonggori.
4 Pitando ngundilo kenolo, ene soliyokolo, Yesusno ngandilo ewolo. Oo Sembuli
Ulungga, noole ngano oluweloyi ngu gome. Gedo ngundilo ingootoyi ngu, asa, nondo
mete ya tookoododo kabusa yewano. Gula gengo, gula Moseslo, gula Ilayiyalo yewano.
Pita elo ewolo.
5 Ene mande eloodoni, goboole gula solu ngundilo tunootelo, ngundo doobeyelowolo.
Anutndo ngu goboole kewoolokononggo mande ewolo. Ngu nenengo nangone
mesalango. No nowoondone ngulo gome oolengo ingooteno. Ye ngulo mandeni gome
ingoyi! Anutndo mande ngundilo ewolo.
6 Ariya, sulena oni oo ngundilo ingolo ngu, ene soliyokolo, sosoleyingo ulungga telo,
ngulo ene omukumundooyesinanggo melako solewonggo.
7 Ene ngundilo tetoyi ngu, asa, Yesus tanggeyemo ombulo, ikakoyelolo enendo ewolo.
Ye ootookooyi! Ye ma sosolewelo! Elo ewolo.
8 Asa, ene mande ngundilo ingolo, doongetelo, Yesus enesu nangge eneno oodoni
kenowonggo.

9 Ngu naluno nguno, Yesusndo enengo sulena onikuya mela pulinggaku yokolo, yade
yade ooleko utoyi, Yesusndo mande yanggango yunolo ewolo. Ye awuno oo kenowong-
goku, ngu ataga nga nalunggano ngano, oni gulano ma ewelo. Kini, kootusina, no Anutlo
Nangoni Oni Kilalongo mele yokolo, ko ootookootoowegago, ariya, ngu nalunggano
nguno, ye mete yootunoya eyi. Yesusndo ewolo.
10 Ene ngundilo etoni, Yesuslo sulena onikundo Yesus sumoo inowonggo. Anut mamana
mande etuyeloyingo oni, ngundo ngandilo ewonggo. Anutlo ingondudu eyingo oni,
Ilayiya, ngundo koletelo ko ombutonigo, ge kootu ko ootookoowalo ewolo. Ndatelo ngulo,
ngundilo etenggo? Elo ewolo.
11-12 Ene ngundilo sumoo etoyi, Yesusndo mande gumi elo ewolo. Ngu hamoo, Ilayiya
ombulogo oo bidodo yomosiyowa. Ngulo, nondo yeno hamoo eteno. Ilayiya kuli
ombuwoku, ngu oni watayi kini. Kini, oni enengo damoni oowooyingga ene nangge
teyinowonggo. Ngundilo nangge, no Anut Nangoni Oni Kilalongo, nguya ngundilo
ogingoyingo nunowanggo. Ene nolo ko nenengo nguya, ene watayi kini. Yesusndo
ngundilo elo ewolo.
13 Yesus oo ngundilo etoni ngu, enengo sulena onindo ingolo, Sonoyeloyingo Oni, Yonya
eteku ngu elo ingowonggo.

Yesusndo Simoo Kosiyi Gula Mboolo Biyomidodomu Yomosiyowolo
(Mak 9:14-29; Luk 9:37-42)

14-15 Ene puli yokolo, ombutoyi, ngu naluno, oni simoo bale oowooyingga oolengo
oodoyi, oni gula ombulo, Yesusno boodoo oondookelo, penggootelo ewolo. Oo Sembuli
Ulungga, ge no nangonengga ngulo nowoondoyi te. Ene komo doongeyi ngganggangelo,
sagaga telo, mboolomboolo telo, gaboyi kumoololoote. Yo, nalu bidodo ene nombono, ko,
sono nguya solelo loote.
16 Ngulo ngu, nondo ene yolo, gengo sulena onino ngu keyoyi, etoowe, ene ngu
mboologa ngu andangeweloyi nguya, ereremo kini. Elo ewolo.
17 Yesusndo enengo mande ingolo, ngulo ene yuka oolongoolo, mande gumi ewolo. Ye
nowoondoye hamoo teyingo ngu yanggango kini, ko, ye nowoondoye nenengo nguya
kini! No yeya nalu pulingga oodoowe, nalu ndatelo oodego, no yengo nowoondoyi
tewano? Ariya, ye simooyengga ngu yoya, nono ngano ombuyi! Elo ewolo.
18 Asa, Yesusndo ngu yuka biyominggaku kenolo, mamanangolo, etoni ngu, simoo
kosiyinggaku ngu yokolo toongetoni, ngu naluno nangge, ngu simoo kosiyigaku mete
tewolo.
19 Ene ngundilo tetoni, ariya, sulena onikundo nangge ombulo, Yesus yolo, sosina
oololo, sumoo inolo ewonggo. Ndatelo ngulo, noole ngu yuka biyomingga ngu andan-
geweloyi, ngu ereremo kini? Elo ewonggori.
20 Ene ngundilo sumoo etoyi, asa, enebana mande gumi ewonggori. Ye ngu ooga ngu
mete ma yomosiyoweloyi, ndawugalo ngulo, yengo nowoondoye hamoo teyingo, ngu
bodaga nangge. Nondo yeno hamoo eteno. Mastet yuwooyi ngu puka yuwooyi ngundilo.
Yengo nowoondoye hamoo teyingo ngu Mastet yuwooyi ngundilo tetoningga ngu, asa, ye
mete nga pulingga nga etoyiga, nga musiyongga yokoya, musiyo gula etoyiga, ene nguno
oololo oluwa. Ngundilo nangge, nolo yanggangonemo ngu ko telo ngu, ye mete oo bidodo
temukowanggo.
21 Ariya, ye ngundilo yuka biyomi oweyeloweloyi damoningga ngu, ye amana komo
yanggango yemboongeya, oowali loogu telo, asa, nolo yanggangonemo ye mete yuka
biyomi ngu andangewanggolo ewolo.

Yesusndo Enengo Nalu Kumoolo Ko Ootookooweloyi, Ngulo Tambu Elayayigaku Ewolo
(Mak 9:30-32; Luk 9:43-45)

22 Ngu naluno nguno, ene Galili melako oololo, Yesusndo enengo sulena oniku mande
yanggango yunolo ewolo. Nalu bodagano, no Anut Nangoni Oni Kilalongo, onindo
nodowoolo, oni sungo kandeyemo noyewanggo.
23 Ene no nuleyi kumootoyi ngu, no sa kabusagomo mele yokolo, ko keda
ootookoowano. Ene ngundilo etoni ngu, enengo sulena oni ngu ingolo, nowoondoye
kowuli ulungga oolengo ingowolo.

Yesusndo Bobeye Goobooyingo (Tempel) Ya Inowolo

24 Yesusndo enengo sulena onidodo Kaperniyam endemo tunootewonggori. Ngu
naluno, Yuda goobooyingo yano bobeye yoweloyi oni, Pitano ombulo, sumoo inolo ewolo.
Yengo etuyeloyingo oni nguya bobeye yeloote, bine? Sumoo ewolo.
25 Ene ngundilo sumoo etoni, Pitando mande gumi ewolo. Yo, elo ngu, yano uwolo.
Utoni, asa, koletelo Yesusndo eneno sumoo ewolo. Sayimon, ge ndatelo ingoote? Bobeye

yoweloyi naluno, melako oni sobosobo koleteyingo ululu mela bidodomo, ngulo damoni ndatelo? Ene mela sembuguliye oni, ngunonggo bobeye yootenggo, bine; ngundi, oni sowe gidaleganonggo bobeye yootenggo, bine? Sumoo ewolo.
26 Pita enengo mande ingolo, gumi ewolo. Oni sowe gidaleganonggo nangge ewolo. Ngundilo etoni, Yesusndo mande gumi ewolo. Asa, ngundilo eteku, ngulo mela sembuguliye digi beye yoweloyi koyi ma tewanggo.
27 Ene noole ngundilo ma tetooye ngu, ene nooledodo sanggili tewanggo. Ngundilo ngulo, ge sono koongeyingomo uya, isolo si oolongoo. Oolongooya, iso amana gula yoya, manggowo goosooya ngu, bobeye manggowoomo oolooteku, ngu kenolo, yowaku ngu! Ngu bobeyega yowoku ngu, noolengo geyambolo ene yunolo ewolo.

18

Onendo Ngu Oni Ulungga?
(Mak 9:33-37; Luk 9:46-48)

1 Ngu naluno, sulena oni Yesusno ombulo, sumoo ewonggo. Anutlo endega enengo oni simoo bale soboyelooteku, nguno oni onendo ngu tabango ulungga? Elo ewolo.
2-3 Yesus ngundilo ingolo, ene simooyengga negongootoni, ombulo, kewooloyemo dikawolo. Dikatoni, Yesusndo ewolo. No yeno hamoo eteno. Ye nowoondoye yowoolengoya, hamoo teya, simooyembolo damoni ngundilo teyi. Ye ngundilo ma telo ngu, asa, ye mete Anutlo endega enengo oni simoo bale soboyelooteku, nguno ma uwanggo.*
4 Ngundilo nangge, oni gula ye kewooloyemo nguno enengo oowooyi bingami elo ma okootoni, simooye bodagado teteku, ngundilo tewaku ngu, asa, hamoo oolengo, ngu oningga ngu, Anutlo endega enengo oni simoo bale soboyelooteku nguno, ene oni gidalega oowooye ngu dagayelolo, ulungga tewa.
5 Oni ene no oowoonembolo ingondudu telo, ene oni simooye bodaga ngandilo yolo, hooloowewaku ngu, asa, ene no nguya ngundilo hooloweneloote. Elo ewolo.

Damoni Biyomi, Ngundo Oni Nowoondoyemo Hamoo Teyingo, Ngu Yombuliyoote
(Mak 9:42-48; Luk 17:1-2)

6 Yesusndo mande gula ewolo. Oni gulado simooye nga nolo nowoondoyemo hamoo ingolo oolootenggoku, nga gula yolo, nolo nowoondoye hamoo ingootenggoku, ngu yombuliyolo ngu, enengombo damoni biyomi tewoku, ngulo gumi ogingoyingo ulungga oolengo yowa. Yo, ngu oningga ngu enengombo biyomi ngundilo tewoku, ngu ngandilo: oni ngu digi ulungga ngu yolo, ngundo bungeyimo gosiyolo yolo, sono koongeyingo ulungga ngu kewooloko oolongoowonggori. Oolongootoyi, oni sono newendemo ulo kumooyingo, ngu ngandilo. Yo, ene oni buniyo newende hamoo teyingo ngu yombuliyowoku, ngulo gumi ulungga oolengo yowa.
7 Mela bidodomo, oo oowooyingga oni nowoondoye hamoo teyingo ngu woosootoyi yokootenggo. Nalu oowooyingga, oo ngundilo biyomi ngu tunooteloluwa. Ene oni oni yooge, onindo oni gidalega yowoosootoyi, mbumbuwa tetenggoku, ngulo ngu oningga ngu, ngu uliyi biyomi ulungga yowa. Yo, no ngundilo oni biyomi ngulo nowoondoyi teteno!
8 Ngulo ngu, ye keyembo ngundi kandeyebo yoyeni, mbumbuwa gula teya ngu, asa, ye mete ngu toongooya, andangeya, oolongooyiga uni. Ngundilo nangge, kandeye gulanangge, ngundi, keye gulanangge oodoni ngu, ngundo mete keda oluweloyi gome ngu yowa. Kinitetoni ngu, ye kandeye ela elaya, ngundi, keye ela elaya oodoni ngu, ngundo yoyolo, ende biyomi de nombo ma kumooweloyi (Hel) nguno oolongooyelowanggo.
9 Ngundilo nangge, doongeyembo yoyeni, mbumbuwa gula tetoyiga ngu, ye mete ngu doongeyengga ngu yokoya, oolongooyiga uni. Ye doongeye gulanangge, ngu ye mete Anutya keda sugi sugi oluweloyi, ngu yowanggo. Kinitetoni ngu, ye doongeye ela elaya oodoni ngu, ngundo ye yoyolo, ende biyomi de nombo sugi sugi ma kumooweloyi, nguno oolongooyelootoyi uwanggo. Yesusndo mande ngundilo ewolo.

Bo Gula Oowooyi Sipsip, Ngundo Enengo Oole Yokowolo, Ngulo Mande Yamonggawo
(Luk 15:3-7)

10 Yesus mande gula ewolo. Ye ingondale teyi! Ye simooye bobodi nono nowoondoyemo gome ingootenggoku, ngu ma kootu yunowelo. Kini, no yeno hamoo eteno. Sambono Anutlo oni, ngundo simooye bobodi gome soboyelolo, Awane Sambo endemo oolootenggoku, ngu tanggeyimo ootoolo, Anutlo omukumundoongo kenololootenggo.

---

* **18:2-3:** Simooye bobodi ngu, ene oowali, oo ngundilo ngulo ma ingondudu tetenggo. Ndawugalo ngulo, ene kuli ingootenggo. Ewenemimbo oo ngundilo ngulo sobowootoni, ngulo ene nowoondoye kowuli yelo, ingondudu oowooyingga ma yootenggolo ingowolo.

11 Ndatelo ngulo, no Anut Nangoni Oni Kilalongo, ngano ombulo, oni enengo oole
yokoyingo, ngu ko yoyowa.
12 Ye ndatelo ingonduduga ingootenggo? Oni gulado Sipsip onibi kandegula (100)
moolemu, Sipsip gula doboogulingo yoyokolo, enengo oole nenengo yokowolo. Ngundilo
yokowaku ngu, asa, ngu oninggaku Sipsip wata ulunggaku pulimo oolootenggoku, ngu
yoyokolo, ene toongewokunggaku erewelo toongewa.
13 Yo, no yeno hamoo eteno. Ngu Sipsip sobosobo oningga, ngundo enengo Sipsip
toongeyingongga ngu kenolo ngu, asa, ene oni oni ulungga tewa. Yo, enengo oni oni
tewaku, ngundo Sipsip oowooyingga pulimo oluwonggoku, ngulo oni oni teyingo, ngu
dagate.
14 Sipsip sobosobo oningga, ngundo enengo Sipsip gula yokootoni, toongewelo ma
ingooteku, ngundilo nangge, Awangge Sambo endemo oolooteku, ngundo nguya, enengo
simooye ngu gula yokowelo ma ingootelo ewolo.

Dobooguliyebo Damoni Biyomi Tetoyi, Yomosiyeloweloyi Ngulo Damoni

15 Yesus mande gula ewolo. Dobooge gulado geya damoni biyomi tetoningga ngu, ariya,
mete yalisu nangge bibiteya, enengo damoni biyomi, ngu yeyiga tunooteni. Ngundilo
tetoni, ene gengo mande ingootoni ngu, ariya, ge dobooge ko yowa.
16 Ene oni damoni biyomi tewoku, ngu oningga ngu mande ma ingootoningga ngu,
ariya, mete ge oni gula, ngundi, oni elaya yoyoya, geya oolouya, ngu oni damoni biyomi
tewoku, ngu yomosiyoyi. Ngu oni gula ngundi oni elaya, gedodo ngundo yalingo mande
ngu ingolo wilikowanggo.
17 Ene oni damoni biyomi tewokungga, ngu mande ma ingootoningga ngu, asa, mete
Kristen oni gooboono onino ooloutoyi gooboongoolo, mande telo yomosiyowanggo.
Nguno oni damoni biyomi tewokungga ngu, ene enengo mande ma ingolo keyootoni ngu,
ariya, ngu oningga ngu, ye nowoondoye hamoo teyingo gidalesina ene ma gooboongoolo
oluwanggo. Ngu mbumbuwa oningga ngu, Anut hamoo kootu inooteku oni ngundilo,
ngundi Takis bobeye yoweloyi oni ngu ngundilo.†
18 No yeno hamoo eteno. Ye oo bidodo melako ngano ukingowanggoku ngu, Anut
Sambo endemo oolooteku, ngundo nguya ukingowa. Ngundilo nangge, ye oo bidodo
melako ngano yokowanggoku ngu, Anutndo nguya Sambo endemo nguya yokowa.
19-20 Yo, no yeno ko eteno. Oni elaya melako ngano oo yowelo nowoondoyali gulanangge
yelo, yemboongewaliku ngu, ariya, Awane Sambo endemo oolooteku, ngundo yunowa.
Ngundilo nangge, oni elaya ngundi kabusa musiyo gulano no oowoonemo gooboon-
goowanggoku ngu, ariya, no ene kewooloyemo oluwanolo ewolo.

Ko Onindo Weti Ma Andangeteku, Ngulo Mande Yamonggawo

21 Ngu naluno, Pita Yesusno tunootelo ewolo. Oo Sembuli Ulungga, nalu ndatelo, do-
boonembo nono damoni biyomi tetoni, nondo enengo damoni biyomi ngu andangewano?
Tambu kandegula gidembolo elaya, bine? Ene ngundilo sumoo ewolo.
22 Sumoo etoni, Yesusndo eneno mande gumi ngandilo ewolo. No geno tambu
kandegula gidembolo elaya nanggega, ngulo ma ewolo. Kini, nalu bidodomo, ye komo
oni gidalegado yeno mbumbuwa tetenggoku, ngu andangeyunoyi.
23 Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo enengo endega oni simoo bale
soboyelooteku, ngu ngandilo. Ngu melako sobosobo oni koleteyingo enengo ko oniya
wetiye ngu andangelo yomosiyowa.
24 Oni ulungga, ngundo damoni yelo, enengo wetiye andangewelo, etoni, ngu ko oni
gula yolo, eneno ombuwolo. Ko oningga enengo wetini ngu bobeye kande elaya Miliyon
(10,000,000 Kina) ngundilo weti yowolo. Ngundilo ngulo, oni ulunggado ko oningga nguya
etoni, weti ko wendangelo inowa.
25 Ene enengo weti ulungga oolengo, oni ulungga nguno, ene mete ma andangewa. Ene
ereremo kini. Ngulo ngu, ngu oni sobosobo ulungga, ngundo enengo baleyi simoongo
enedodo suleyelootoni, ya biyomimo oodego, enengo weti ngu mete bidodo andangewa.
26 Oni ulunggado ngundilo etoni ngu, asa, ko oni wetidodoga enengo mande ingolo,
ngulo ene sosolelo, oni ulungga ngu keyi damonimo boodoo oondookelo, penggootelo,
sumoo sumoo elo telo, ewolo. Oo oni ulungga, ge nolo nowoondoyi teya, sobonelootooga,
nondo ngu weti bidodo yokowano! Elo ewolo.
27 Ngundilo etoni ngu, Oo Sembuli ulungga ngulo nowoondoyi telo, oninggaku yokolo,
enengo weti nguya yokoyinowolo.

---

† **18:17:** Yuda onilo bobeye yoweloyi damoniyengga ngu biyomi. Ene gabmanlo bobeye logoga ngu dagalo yolo, gabmanlo logono inolo, gumi dagalo, digi beye yootenggoku ngu, oni enengo yoyingo.

28 Yo, enengo oni ulunggado enengo weti bidodo andangetoni, ene ngu ko oninggaku
endesina oolelo, enengo ko goboologaku kenoyingomu ngu, eneno weti bobeye kande
elaya (10 Kina) ngu moole. Ngundo ngu, ko oninggakundo sanggili telo, sodedonangge
dobooyi bungeyi yanggango dowoolo, manggalu telo ewolo. Ge weti bidodo ataga
wendangeya nuno! Elo ewolo.
29 Ngundilo etoni ngu, oninggaku boodoo oondookelo, solengoyelo, sumoo sumoo
ewolo. Ge nolo ingoya, sobonelootooga, nalu bodagano, gengo weti bidodo ngu
andangegunowanolo ewolo.
30 Ngundilo etoni, ene ngu oningga ngulo mandeni ma ingowolo. Ngulo ngu, oni
ulungga ngundo etoni, kumba ootuwoo onindo ene dowoolo, ya biyomimo yetoyi, nguno
ootoolo, ngunonggo oo ngu wendangenilo yewolo.
31 Ariya, ko oni goboolokundo enengo damoni biyomi kenolo, nowoondoye kowuli
hamoo ingolo, ngulo ene enengo sobosobogakuno oololo, mande mande bidodo oningga
ngundo tewoku, ngu emukowonggo.
32-33 Sobosobogakundo mande ngu ingolo, ene ngulo sanggili ulungga telo, ko oning-
gaku negongootoni, ombutoni ewolo. Ge ko oni biyomi oolengo! Koletelo oolengo, ge
nono sendolo, sumoo sumoo elo tetoyi, ngulo nondo kingo gengo weti ulungga oolengo
ngu andangegunowono. Nondo gengo nowoondoyi tenggunootoowe, ndawugalo gedo
gengo ko goboologa, ngulo ma nowoondoyi teyinowo? Elo ewolo.
34 Sobosobo oninggaku sanggili ulungga telo, ko oninggaku dowoolo, kumbadogoni oni
kandeyemo yetoni, ngundo dowoolo, ya biyomimo yewonggori. Yetoyi, nguno ootoolo,
ngunonggo weti bidodo andangenilo yewololo ewolo.
35 Yesusndo mande yanggango gula eneno ewolo. Ariya, ye nga mande yamongga-
wongga ko oningga ogingoyingo yolo, kowuli yowoku, nga ye gome ingoyi. Ngundilo
nangge, ye nowoondoyemonggo dobooguliye kowuliye yeno tewonggoku, ngulo ye ma
andangelo, kapengo yewanggoku ngu, asa, Awane Sambo endemo oolooteku, ngundo
nguya, yengo mbumbuwa ngu ma andangelo kapengo yewalo ewolo.

19

Yesusndo Elambalisa Toongooweloyi Damoni, Ngulo Etuyelowolo
(Mak 10:1-12; Luk 16:18)

1 Ngu naluno, Yesus mande kinitetoni ngu, ene Galili mela yokolo, ene Yudiya mela
Yodan sono anduloko nguno ulelewolo.
2 Uleletoyi, oni simoo bale oowooyingga oolengo nguya, ene keyolo ooloutoyi, ngu mela
gumisina nguno, Yesusndo sayi oni yomosiyelootoni, ene mete temukowonggo.
3 Ngu naluno nguno, Parisi onindo ene tewoongowelo ombulo, sumoo ewonggo.
Noolengo mamana mandeno, ngu mete oni enengo ingonduduno baleyi andangewa,
bine? Elo ewonggori.
4 Ngundilo sumoo etoyi, asa, Yesusndo enengo mande ingolo, gumi ewolo. Ye kuli nga
mandega nga kandangelo ingootenggo. Anutlo mandeno ngandilo ewolo. Kuli amana
oolengo, Anutndo oo bidodo tewokuno nguno, ene simoo ko bale nguya tewolo.
5 Ngundilo ngulo, simoo ewenemi yokolo, nalu bidodo baleyiboya ebe dowoodowoo
telo, goweyali gulanangge oluwali. Anutlo mandeno ngundilo ewolo.
6 Yesusndo mande gula suleyolo ewolo. Ngundilo ngulo, elambalisa ngu, ene goweyali
elaya kini. Ene goweyali gulanangge. Ngulo Anutndo oo gosiyolo yokowoku ngu, onindo
ma toongoowelolo ewolo.
7 Parisi onikundo mande ingolo, gumi sumoo ewonggori. Ndawugalo ngulo, Moseslo
mamana mandeno simoondo baleyi yokowelo ngu, ene komo so uyi nakangolo, baleyi
inolo, owetoni toongewa? Elo ewonggori.
8 Ngundilo sumoo etoyi, Yesusndo mande gumi ewolo. Mosesndo yengo nowoondoye
yanggango oolengo elambalisa toongooweloyi damoni ngu kenolo, ngulo ngu damoni
damoninggano, ngunonggo yoyokootoni, elambalisa damoni ngu toongootenggo. Ene
Anutndo amana simoo bale yoyeyingomo, ngu naluno, ene elambalisa toongooweloyi
damoningga ngu, ene ma yewoli.
9 No yeno hamoo eteno. Ene oni gulado enengo baleyi bosebalese damoningga ma
teyingomu ngu yokolo, ene bale gula yowaku ngu, ngu oningga ngu, ene elambalisa
damoningga ngu yombuliyootelo ewolo.
10 Enengo sulena onindo enengo mande wilikolo ingolo, gumi ewonggori. Ngu
elambalisa damoni ngu oo ulungga oolengo. Ene sosoleyingo bodaga telo, ingolo, ngulo
ene mande gula ewolo. Ariya, noole bale ma yowato. Ngu damoni mete, bine? Elo
ewonggori.

11 Ngundilo sumoo etoyi, asa, Yesusndo mande gumi ewolo. Elambalisa teweloyi
damoningga nondo etuyelootenoku ngu, ngu oni bidodobolo kini. Kini, ngu elambalisa
teweloyi damoningga ngu, Anutndo oni sunggi yeyingomu, ngulomu nangge.
12 Ndawugalo ngulo, oni oowooyingga mete bale ma yowanggo. Bale ene simoo
yomoolo ngu, ene kenolo ingolo oode, bale ma yowelo ingowa. Oni gidalega ene bale
ma yoweloyi, ndawugalo ngulo, oni gulado ene moondeye yootoongooyingo ngulo. Oni
gidalega enesu nangge elambalisa teweloyi ngu gosiyolo, ndawugalo, ene Anutlo ko
telo, oni simoo bale yowoosoolo, Anutlo mandeni damoningga enengo oni simoo bale
soboyelooteku, ngu yoyeweloyimbolo Oni gula ene mete nga mandega ingowelo ngu, ene
komo gome ingonilo ewolo.

Yesusndo Simooye Kumana Yunowolo
(Mak 10:13-16; Luk 18:15-17)

13 Ngu naluno, oni simoo baledo simooye bobodi gidalega yoyolo, Yesusndo kandeyi
tabayemo yeya, yemboongeni, elo, yoyolo mayewonggori. Mayetoyi, ene ngulo sulena
onindo ngu oni simoo baleku manggaluyelolo oweyelowonggori.
14 Ngundilo tetoyi ngu, asa, Yesusndo ewolo. Ye simooye bobodi yoyokootoyiga, nono
ombuyi. Ye ngu ma oweyelowelo. Kini, ye Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye,
ngundo enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu komo simooye ngundilomu, ngundo
yowanggolo ewolo.
15 Ene ngundilo elo, kandeyi simooye tabayemo yelo, kumana yunolo, ene yoyokolo
toongewolo.

Simoo Kosiyi Gula Ene Sitowinidodo Mande
(Mak 10:17-31; Luk 18:18-30)

16 Ngu naluno nguno, oni gulado Yesusno ombulo, sumoo ewolo. Oo etuyeloyingo oni,
no ndatelo damoni gomengga telogo, no suwoo suwoo keda oluweloyi ngu yowano? Elo
ewolo.
17 Ene ngundilo etoni, asa, Yesusndo mande gumi ewolo. Ndawugalo ngulo, ge nono oo
gome ngulo sumoo ete? Anut enengombo nangge oni gome. Ge keda sugi sugi oluweloyi
ngu yowelo ngu, asa, ge komo Anutlo mamana mande ngu bidodo keyolo ewolo.
18-19 Yesusndo etoni, ngu simoo kosiyinggakundo sumoo ewolo. Ndatelo mamana
mandega? Ene ngundilo etoni, Yesusndo mande gumi ewolo. Mamana mande ngu
ngandilo: ge komo oni ma uleyi kumoowelo; ge komo bale gidalega yakakayi yodowoolo,
oweyelolo, ma yombuliyelowelo; ge komo yakaka ma tewelo; ge oni gulano mande ebe
ganagana ma ewelo; ge komo awanangge tanggeyemo gome ootooya, manggoye oweya,
gome oodoya; ge oni gidalega tanggegemo oolootenggoku, ngu hoolooweyeloya, gome
soboyeloya, gengo gowege sobowooteku ngundilolo ewolo.
20 Simoo kosiyinggakundo enengo mande ngu ingolo, gumi ewolo. No kuli bodagano,
ko, ataga nguya, no ngu mamana mande ngu bidodo keyolo, ombulo oolooteno. Ariya,
no ataga ndatelo oo gome gula tewano? Elo ewolo.
21 Yesusndo enengo mande ngu ingolo, gumi ewolo. Ge oni nenengo oolengo
tunootewelo ngu, asa, ge komo oo gulanangge ngu te. Ge komo oolouya, gengo oo bidodo
suleyoya, ngunonggo bobeye yoya ngu, owoolongo oni ngu bayeteya yuno. Ge ngundilo
tewaku ngu, asa, gengo bobeye oo gome gome Sambo endemo ooloote. Ge ngundiya teya,
ombuya, no keneloya endeyolo ewolo.
22 Simoo kosiyinggaku ngu mandeningga ngu ingolo, omukumundoongo yomoowelo
newende nguya kowuli ulungga ingowolo. Ndawugalo ngulo, ene oo sitowini ulungga
ngu yokolo, oni sungo yunoweloyi nguya kini. Ngundilo telo, ene ootookoolo toongewolo.
23 Ngundilo tetoni ngu, Yesusndo enengo sulena onino yowoolengolo ewolo. No yeno
hamoo eteno. Oni ene sitowidodo ngu, ene Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo
endega enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu newendesina uweloyi ngu, ngu kowuli
oolengo.
24 No mande gula ko eteno. Bo ulungga nga, ngu nggusi newendekuli uweloyi ngu
kowuli. Ene beye sitowidodo oni ngu Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo
endega enengo oni simoo bale soboyelooteku, nguno uweloyi nguya, ngundilo kowuli
ulungga oolengolo ewolo.
25 Yesus enengo sulena onikundo ngu ingolo, ene soli ulungga telo, enengo nangge
mande elo, ingolo, sumoo ewonggori. Ngundilo ngu, onendo ngu mete ene suwoo suwoo
keda oluweloyi ngu yowa? Elo ewonggori.
26 Enengo sulena onindo ngundilo sumoo etoyi, asa, Yesusndo ene gome gome yeyolo
ewolo. Anutndo oni ma hoolooweyelootoni ngu, asa, oni enesu nangge oo yanggango ngu

hamoo ma tewa. Ene Anutndo oni ootoolo ngulo, ngunonggo ene oo yanggangomu ngu
bidodo hamoo oolengo temukowalo ewolo.
27 Ngundilo etoni, Pitando mande gula Yesusnolo ewolo. Ingoyi, noole oo bidodo yokolo,
ge kenggelolo endeyolooteto. Ngulo ngu, noole ndawuga yowato? Elo ewolo.
28 Ene ngundilo sumoo etoni, asa, Yesusndo mande gumi ewolo. No hamoo oolengo
yeno eteno. Kootusina, oo bidodo keda tunooteweloyimbolo ngu naluno, no Anut Nan-
goni Oni Kilalongo yaba bingaminidodo Sambo endemo nguno, no Anutlo yanggangoni
dulidalinimo bibitewano. Ariya, ngu naluno, ye nguya yaba bingamidodo kande elaya
kegidembolo elayaga (12) nguno bibitewanggo. Bibitelo, ngunonggo Iserel oni wata
kande elaya kegidembolo elaya (12) ngu wilikoyelowanggo.
29 Yo, oni bidodo ene nolo ingolo, Anutlo mande metemi ngano ingolo wesiyolo, ene
enengo ya, konebobeyi, kuwooyi, ewenemi, simoongo, enengo oowali koyi yokolo ngu,
oo bidodo ye kuli yokowonggoku ngu, nondo ngu dagalo, ulungga oolengo ko yunowano.
Yo, ngu oo ngu ulungga oolengo onibi kandegula (100) ngu yowanggo. Ngandilo nguya,
ene keda sugi sugi oluweloyi, ngu yowanggo.
30 Ene oni gulado melako ngano ngu oowooyi bingamidodo telo ngu, Sambo endemo,
ene oowooyi kini. Ngundilo nangge, oni gula melako ngano ngu oowooyi kini oolooteku
ngu, ene Sambo endemo, ngu oowooyidodo ulungga tewalo ewolo.

20

Wayin Ko Ngulo Ko Oni

1 Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngulo mandeni damoningga ngundo enengo
oni simoo bale soboyelooteku, ngu oni gulado enengo mela ulungga ngu ngundilo. Ene
suwoononggo oolengo ko oni yoyolo, Wayin kono ko teyilo oolouwolo.
2 Ene ngundilo telo, Wayin ko ngulo sembuli enengo ko oni mande yunolo, no bobeye
Kina gulanangge ataga ko tetenggoku, ngulo nangge yunowano. Enengo ko oni mande
ingolo, ngulo ngu nangge keyolo, enengo Wayin kono oolouwonggo.
3 Asa, suwoononggo nalu kandegula gidembolo namolaya (9) nguno, ende oo uli
yoweloyi musiyomo oololo, oni kingo dikaloodoyi yeyowolo.
4 Yeyolo, ene mande eneno ngandilo ewolo. Ye nguya nolo Wayin kono ulo, ko tetoyi,
ngundilo logono, no bobeye yunowanolo ewolo.
5 Ngundilo etoni, ingolo, kono satoyi, asa, sambolo naluno (12), ko nalu suwootetoni (3)
nguno, ene oni gidalega yeyolo, ene nguya ngundilo tewonggori.
6 Ene suwootetoni, namoko ko yokoweloyi naluno, (5 Klok) ko sembuligaku ko oololo,
oni gidega yeyolo, sumoo ewolo. Ye ndawugalo sano ngano kingo oolootenggo? Elo ewolo.
7 Ngundilo etoni, enendo mande gumi ewonggori. Noole ko yunoweloyi oni kinilo
ewonggori. Ariya, ko sembuligakundo ingolo, mande gumi ewolo. Asa, ye nguya, nolo
Wayin kono uya, ko teyilo ewolo.
8 Wayin ko sobosobogakundo ngundilo elo, asa, suwootetoni ko kiniteteku naluno
ngu, enengo kono oololo, ko sobosobogakuno ewolo. Ye oolouya, ko oni negoyelootooga
ombutoyiga ngu, ngu beye yuno. Ge ko oni suwootetoni ko tewonggoku, ngu digi beye
yunoya, wenga suwoononggo ko tewonggoku oni, ngu bobeye yunolo ewolo.
9 Ene ngundilo etoni, asa, ko oni suwootetoni namoko ko yokoweloyi ene ko
ootookoowonggoku naluno, (5 Klok), eneno ombutoyi, ko oni sobosobogakundo sa
gulanangge ko tewonggoku, ngulo bobeye Kina gulanangge nangge yunowolo.
10 Ariya, ko oni suwoononggo ko tewonggoku, ngundo ko oni suwootetoni ko tewong-
goku, ngulo Kina gulanangge kenolo, ngandilo ingowonggori. Noolengo bobeyega
ngundo enengomu ngu dagawalo ingowonggori. Ene ngundilo nguya kini. Kini, ko
oni sobosobo ko oni bidodo ko tewonggoku, ngundo bobeye Kina gulanangge nangge
yunowolo.
11-12 Ngundilo ngulo, suwoononggo ko tewonggoku oninggakundo Kina gulanangge
ene bidodo yolo, kenolo, ngulo ene ko sembuligakuya sanggili telo, enedodo longgeyolo
ewonggori. Ndawugalo ngulo, nga oni nga kootu oololo, nalu bodaga nangge ko
tewonggoku, ngulo uli noolengo bidodo gulanangge yunoote? Noole sa ulunggano ko
ulungga telo, nosili yudoni, nalu bidodo ko tewootolo ewonggori.
13 Ngundilo etoyi, ko sembuligakundo mande gumi ewolo. Oo dobooguline, no yeno
hamoo ewono. No suwoononggo mande yunolo ewono. Sa gulananggembolo ko
tetenggoku, ngulo uli Kina gulanangge yowanggolo ewono. Nguno ngu, ye ngu mandega
ngu ingolo, metelo ewonggo.
14 Ariya, ye uli yoya sayi. Oni suwootetoni ko tetenggoku, ngulo uli ko yengo uli
gulanangge. No ngundilo tewelo gome ingolo teteno.

15 Ngu nenengo bobeyebo oni suwootetoni ko tetenggoku, ngu nowoondoyi yunolo,
ngundilo yunooteno. Ye, bine, nondo ngundilo oni ngu nowoondone yunootoowe, ngulo
sanggili tetenggo? Elo ewolo.
16 Yesusndo mande gula ewolo. Yo, ko oni bidodo uliyi gulanangge yowonggoku,
ngundilo nangge, simoo bale ululu ko buniyo bobodi nguya, nowoondoyemo hamoo
teyingongga ngu gulanangge. Ngulo ngu, ene bidodo Anutlo Sambo endemo nguno
uwanggolo ewolo.

Yesusndo Enengo Kumoolo Ko Ootookooweloyimbolo Tambu Kabusayi, Ngulo Ewolo
(Mak 10:32-34; Luk 18:31-33)

17 Ngu naluno nguno, Yesusndo enengo sulena oni nangge oolekanare Yerusalemno
yade yade ooloutoyi, Yesusndo enengo sulena oni kande elaya kegidembolo elayagakuno,
enengo mande yunolo ewolo.
18-19 Ingoyi! Ataga noole Yerusalemno ooletooye ngu, no Anut Nangoni Oni Kilalongo,
ngu Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi ngulo sobosobo oniku, ko, mamana mande
etuyeloyingo oni nguya, ngu me oni kandeyemo noyewanggo. Ngu oni ngundo mande
gulanangge nuleyi kumooweloyimbolo elo gosiyolo ngu, ene Gabman oni kandeyemo
noyewanggo. Ngundo ngu, kootunesina mande yumoonunolo, gisalunelolo nutolo, de
mombimo nuleyi kumoowano. Nalu kabusa yokolo, ko keda ootookoolo oluwanolo
ewolo.

Yems, Yon Elabasa Ene Oni Ululu Oluweloyimbolo Ewoli
(Mak 10:35-45)

20 Ngu naluno nguno, Sebedi simoongo elayagaku Yems, Yon, namoyalimbo yoyolo,
Yesus tanggeyimo ombulo, boodoo oondooketoni, namoyalimbo sumoo ewoli.
21 Ene Yesusndo koletelo namoyali sumoo inolo ewolo. Ge ndawu oo galo ingoote?
Etoni, namoyalimbo mande gumi ewolo. Kootusina, Sambo endemo, ge nguno yaba
gengo dulidalinidodo yabagemo bibitetoyi ngu, mete ge nenengo simoone elayaga,
ngundo kandege koondosina, gulado kandege dedalesina ngundilo bibitewali. Ngu mete,
bine? Elo ewolo.
22 Ene ngundilo sumoo etoni, asa, Yesusndo mande gumi ewolo. Ye ngu ooga nono
sumoo etenggoku ngu, ye damoni ma ingootenggo. Yali, bine, mete nondo kowuli
ogingoyingo koolowoowanoku, ngu yali nguya bine, mete koolowoowali? Ngundilo
sumoo etoni, elayagakundo enengo mande ingolo, gumi ewoli. Yo, noole metelo ewoli.
23 Etoli ngu, asa, Yesusndo enedodo ewolo. Hamoo oolengo, ngu sono tobaga
(kowuli koolowooteno) no netenokungga, ngu yali nguya newali. Ene onendo kandene
koondosina, kandene biyomisina bibiteweloyi ngu, nondo mete ma ewano. Kini, Awane
enengombo nangge, ene kuli oni yunoweloyimbolo yomosiyoyingolo ewolo.
24 Sulena oni kande elayagaku ngu mande ngu ingolo, ene Yems Yon elabasa nguya
sanggili biyomi tewonggo.
25 Ene Yesusndo enengo kowuli ingolo, negoyelootoni, eneno ombutoyilo ewolo. Oni
sowe gidalega Yuda oni kini ngulo sobosobo oni ululu, ngundo oni simoo baledo ene oni
ulungga, elo ingootoyi, nguno ngu, ene yanggango oolengo soboyelootenggo.
26-28 Ene ngu damoningga tabango onindo keyootenggokungga, ngu ye simoo bale
nowoondoyemo hamoo teyingo nguya ngundilo ma keyowelo. Kini, ene ye kewooloyemo
ulungga oowooyidodo oluwelo tewanggoku ngu, asa, ene yengo sulena oni tewanggo.
Ngundilo nangge, oni gula ye kewooloyemo tabango ulungga oluwelo tewaku ngu, ene
yengo kingo sulena oni oluwa. Ngundilo nangge, no Anut Nangoni Oni Kilalongo
nguya onindo ko teya, hoolooweneloyi elo, ma ombuwono. Kini, no onino ko telo,
hoolooweyeloweloyimbolo ombuwono. Nenengo keda oluweloyi, ngu nondo oni simoo
bale bidodo mbumbuwanonggo, ko uliyeloweloyimbolo ombuwonolo ewolo.

Yesusndo Oni Elaya Doongeyali Kilingomu Ngu Yomosiyelowolo
(Mak 10:46-52; Luk 18:35-43)

29 Asa, ngu naluno nguno, Yesusndo enengo sulena onindo Yeriko ende ngu yokolo,
yade yade ooloutoyi, oni simoo bale ene keyelolo oolouwonggori.
30 Ooloutoyi, oni doongeyali kilingo elayagaku, oole dabemimo bibitelo oodoli, Yesus
oolekana ooloutoni, ingolo, meno yanggango ewoli. Oo Sembuli Ulungga, ge Dewitlo
sembeni, ge noolengo nowoondoyi yuno! Elo ewoli.
31 Nguno oni simoo baledo sanggili telo, yeyolo ewonggori. Yali manggoyali gosiyoli! Elo
ewonggori. Ene elayagaku meno yanggango ulungga oolengo ewoli. Oo Sembuli Ulungga,
ge Dewitlo sembeni, ge noolengo nowoondoyi yuno! Elo ewoli.

32 Ene ngundilo meno yanggango etoli, asa, Yesusndo oni elayagakulo meno ingolo,
negoyelootoni, ombutoli ngu, sumoo yunolo ewolo. Nondo ndawuga yunowano? Elo
ewolo.
33 Elayagakundo enengo mande ngu ingolo, ngulo ene gumi ewoli. Oo Sembuli Ulungga,
noole doongetewelo ingootelo, elo ewoli.
34 Yesusndo enengo mandeyali ingolo, ngulo ene nowoondoyi yunolo, kandeyi
doongeyalimo yewolo. Ngundilo tetoni ngu, sodedonangge, ene doongetelo, Yesus kenolo,
keyolo sawoli.

21

Yesus Bingamidodo Yerusalem Ende Uwolo
(Mak 11:1-11; Luk 19:28-40; Yon 12:12-19)

1 Yesus enengo sulena onikudodo Yerusalem namoko oololo, Betipas ngu ende bodaga
Olib puli ngu tanggeyimo, ene nguno tunootewonggori. Ngu naluno nguno, Yesusndo
enengo sulena oni elaya ende bodagano suleyelowelo ewolo.
2 Yali endega namokono kenooteliku anduno oolouli. Yali oololo, Hos gula oowooyi
Donki gula nangonidodo de bungomo gosiyootoyi oolooteliku, ngu kenoya, wesiyoya,
kimbonanonggo dowooya, yoya, nono ombuli.
3 Ende oni ngundo yali sumoo yunootoningga ngu, ariya, yali ngandiya eli. Oo Sembuli
Ulungga, ngundo nga Donkingga nga ko inowelo etoni, ngundiya eya eli. Ngundilo etoni
ingolo ngu, asa, yali sodedonangge suleyelootoni, ko ombuwalilo ewolo.
4 Yesusndo mande gula nguya ewolo. Kuli, Anutlo ingondudu eyingo oni gulado
mandega eyingo, ngu ataga engge tunootete. Kuli ene ngandilo nakangolo ewolo.
5 Ye Yudalo oni simoo bale Sayon Yerusalem endemo oolootenggoku, nguno ye ngandiya
eyi. Nga kenoyi, gengo sobosobo oni koleteyingongga nga ataga ombute. Enendo
Donki nangoni sanganimo bibitelo ombutoni, Donki nangoni ngu newende
imakeyingo nangge oolooteku, ngulo ene oolengo yolo ombutelo ewolo. *Sekarayiya
9:9*
6 Ariya, sulena oni elayagaku oololo, Yesusndo ewoku, ngundilo tewoliyo.
7 Ene Donki nangoni nguya kimbonadodo yoyolo, Yesusno ombulo, enengo dokikilo
nenggulo ngu andangelo, Donki nangoni sanganimo yomiwoli. Ene ngundilo yomitoli,
ariya, Yesus oolelo, ngu sanganimo bibitewolo.
8 Enengo sulena oni ngundilo tetoyi, oni simoo bale oowooyingga oolengo nguya,
enengo dokikilo nenggulo oolekana yomilo yomilo oolouwonggori. Gidalegado de uyi
ulungga nguya toongoolo, oolekanare yomiwonggori. Ngundilo telo, Yesus oowooyi
bingaminidodo okoolo, mela ngano sobosobo koleteyingo ngundilo tewolo.
9 Ene ngundilo tetoyi, simoo bale koletetoyi, gidalega kootu telo, oololo, ene mogulu-
woolo ewonggori.
Hosana, gengo oowoongge awuno oolengo! Ge Dewitlo sembeni! Anutndo ene mete
kumana nga oningga nga inowolo. Ene Oo Sembuli Ulungga, oowooyimo ombuteku
ngu! Hosana, gengo oowoongge awuno oolengo! Elo meno ewonggori.
10 Asa, Yesus yade yade Yerusalem utoni ngu, endemo simoo bale oowooyingga ngu kenolo
soliyokolo, sumoo ewonggori. Nga oningga nga ndawu oningga? Elo ewonggori.
11 Simoo bale enedodo oolouwonggoku, ngundo enengo mande ingolo, gumi ewonggori.
Nga oningga nga ngu Yesus, Nasaret oni, Galili melakononggo ombulo, ene Anutlo
ingondudu eyingo oni gulalo ewonggori.

Oni Tempel Yano Oo Uliyootoyi Yesusndo Oweyelowolo
(Mak 11:15-19; Luk 19:45-48; Yon 2:13-22)

12 Asa, Yesus oololo, Yuda goobooyingo ya oowooyi Tempel newendemo ulo, damoni
yelo, oni Tempel yano bobeye oo koyi tewootoyi oweyelowolo. Ngu konggaku goo-
booyingo yano ngundilo telo, oni bobeye gulalomu gulalomu yowoolengolo, bayetetoyi,
ngulo Yesus sanggili tewolo. Sanggili telo, ene, yabagakudodo wenggelemootoni,
ukelo uwolo. Oni nu kundirimanggowo ngu uliyolo, koyi nguya tetoyi, ngulo yabani
wenggelemootoni, ukelo, utoni oweyelowolo.*
13 Awanembolo mande nakayano, ngandilo ete.
Nolo yane ngu oni simoo bale bidodobo yemboongeyingo yalo ewanggo. *Ayisaya 56:7*
Ngundilo nangge, ene yendo ngu yeyi, yakaka onilo kombiteyingo musiyo tetelo ewolo.

---

* **21:12:** Ndatelo ngulo, oni ende gidalegalo bobeye yolo, mayelo, Yerusalem ende ulungga ngulo bobeye yowoolengolo, yolo, ngundo oo nusago uliyolo, Anutno woolo yelo yemboongewelo.

14 Ngu naluno nguno, Tempel yano, oni doongeye kilingo ko kekandeye biyomi ngu
nguya Yesusno mayetoyi, ene bidodo yomosiyelowolo.
15-16 Ngundilo ngulo, Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi sobosobo oniku, ko, mamana
mande etuyeloyingo oni, Yesuslo oo damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyim
tewoku, ngu kenolo, simooye bobodi Tempel newendemonggo ngandilo meno etoyi
ingowonggo. Hosana, gengo oowoongge awuno oolengo! Yesus ge Dewitlo sembeni!
Elo etoyi, ngu ingolo, ngulo ene nowoondoye biyomi ulungga ingowonggori. Ngulo
ene Yesusno ewonggori. Ge bine, ngu mandega simooyembo etenggoku, ngu ingoote?
Ngundilo etoyi, Yesusndo mande gumi ewolo. Yo, no ingooteno. Anutlo mande ye kuli
kandangelo ingootenggo. Ene Anutno ngandilo ewolo.

Ge simooye bobodi ko simooye nonono nguya manggoye tango yetoni, ngulo ene gengo
oowoongge bingamingge etenggolo ewolo. *Sam 8:2*

17 Ngundilo elo yokolo ngu, asa, ene endesina oolelo, ende yokolo, Betani endemo oololo,
suwoono nguno oluwolo.

Yesusndo De Gula Oowooyi Pik Ngu Ma Enggetoni, Ngulo Yombuliyootoni Kumoowolo
(Mak 11:12-14,20-24)

18 Sengetoni, Yesus enengo sulena onikudodo endemo ko oolouwelo yade oololo,
oolekono Yesusndo oodoolo kumoowolo.
19 Oodoolo kumoolo, ngulo ene de gula oowooyi Pik, ngundo tanggooli nenggulo
ngundilo ngu yowoko kenowolo. Uyi oowooyingga tutu ulewolo. Ene namokono oololo,
engge doongetewelo damonimo oololo, engge gula ma kenowolo. Kini, uyi nangge
oluwolo. Ngundilo kenolo, ngulo ene Pik degakuya ewolo. Kootusina, ge ko ma enggewalo
ewolo. Ngundilo etoni, sodedonangge Pik degaku ariyelo kumoowolo.
20 Ngundilo tetoni ngu, asa, enengo sulena onikundo kenolo, soliyokolo ewonggori.
Ndatelo ngulo, Pik dega sodedonangge ariyelo kumoote? Elo ewonggori.
21 Yesusndo enengo mande ingolo, gumi ewolo. No yeno hamoo eteno. Ye nowoondoye
hamoo telo, nowoondoye elaya kini ngu, asa, ye nguya, nondo Pik degano tetenoku, ye
nguya mete ngandilo tewanggo. Yo, ye nowoondoyemo hamoo ngu yanggango oolootenggoku ngu, asa, ngu nguya, ye mete nga pulingga ngaya ewanggo. Ge ootookooya, ukeya,
wendeyino u. Ewanggoku ngu, asa, ene ngundilo tewa.
22 Ngundilo nangge, ye nowoondoye hamoo telo, nguno ye oo gulalo elo yemboongewanggoku ngu, ariya, Anutndo ngu ooga ngu yunootoni yowanggolo ewolo.

Oni Yesusno Sumoo Elo Inowolo. Onendo Ene Yanggango Inowo?
(Mak 11:27-33; Luk 20:1-8)

23 Ngu naluno nguno, Yesus ene Yuda onilo goobooyingo ya ulungga oowooyi Tempel,
ngu newendemo ulo, oni simoo bale oo etuyeloweloyimbolo. Ngundilo tetoni, Anutno
woolo yeyingo oni kundingiyi sobosobo oniku, ko, Yudalo oni simoo bale tabango oniku
nguya ombulo, eneno sumoo ewonggori. Onendo ngu mande damoni yanggangongga
ngu, ge gunowo? Onendo ge logogelootoni, nga kongga nga tete? Elo ewonggori.
24 Yesusndo enengo mande ingolo, gumi ewolo. No nguya, ye oo gulalo sumoo
yunowelo. Ye ngu gumi etoyi ngu, asa, nondo kongga tetenoku, ngulo yanggangoni nguya
ewano.
25-26 Ndawu oninggado Sonoyeloyingo Oni Yon suleyootoni ombuwolo? Anutndo
sono kundingiyimbo oni sonoyeloni elo, ngulo Yon suleyootoni ombuwo; ngundi, oni
simoo baledo bine suleyootoyi sonoyelowo? Ariya, ye nolo mandega gumi eyilo ewolo.
Etoni, ariya, enengo nangge elo, ingolo, ewonggori. Noole ngandilo ewato. Anutndo
Sonoyeloyingo Oni Yon suleyoyingo, ewatoku ngu, asa, enebana sumoo yunowa. Ye
ndatelo ngulo nowoondoyemo hamoo ma ingootenggo? Ngundilo nangge, noolendo
onindo Yon suleyoyingo ewatoku ngu, ariya, oni simoo baledo nooledodo sanggili ulungga
tewanggo, ngulo noole sosoleteto. Ndatelo ngulo, oni simoo bale ene kuli ingootenggo.
Yon ngu Anutlo ingondudu eyingo oni oolengolo ingowololo ewonggori.
27 Ngundilo ngulo, ene Yesusno mande gumi ngandilo ewonggori. Noole watayi kinilo
ewonggori. Ene ngundilo etoyi, asa, Yesus enebana ewolo. No nguya yengo sumoo nono
ewonggoku ngu, no yanggangonengga ndanonggo yolo, nga kongga tetenoku, ngu nguya
yeno ma ewanolo ewolo.

Simooye Elaya Awayali Gulanangge Ngulo Mande Yamonggawo

28 Yesusndo mande yamonggawo gula ewolo. Ye ndatelo ingootenggo? Oni gula
simoongo elaya nguno oololo, nangoni koletelogakuno ewolo. Ataga mete ge oolouya,
nolo Wayin kono uya, ko telo ewolo.

29 Ngundilo etoni, nangoni koletelogakundo gumi ewolo. Kini, no ma! Ewolo. Ngundilo
elo oode, ene kootusina ingonduduni yowoolengolo, kono toongelo ko tewolo.
30 Asa, awayalinggaku ulo, nangoni kootunggakuno nguya ngundilo etoni, ene gumi
ewolo. Yo, elo oode, ene kono ma uwolo.
31 Ariya, ndawu simoongongga, ngundo eweyi manggowo ngu keyowo? Ewolo.
Ngundilo etoni, ene mande gumi ewolo. Nangoni koletelogakundo, etoyi, Yesusndo
enengo mande ingolo ewonggori. Yo, no yeno hamoo oolengo eteno. Gabman bobeye
yoweloyi oni, ko, ooleko ooleko bale nguya, ene koletelo ye dagayelolo, Anut enengombo
oni simoo bale soboyelooteku endega, nguno ulo oluwanggo.
32 Ndatelo ngulo, Yon koletelo ombulo, ngundo oole nenengo ngu keyoyi, elo
etuyelootoni, ene ye nowoondoye ma yowoolengootenggo. Ene Gabman bobeye yoweloyi
Takis oni, ko, ooleko ooleko bale nguya, ene Anutlo Mande Keda Mesalango ngu ingolo,
ngulo ene nowoondoye yowoolengolo, hamoo tewonggori. Ene ye ngu yeyolo, ngulo
nowoondoye ma yowoolengolo, nowoondoyemo hamoo ma tetenggolo ewolo.

Ko Oni Biyobiyomi Ngundo Wayin Ko Sobowootenggoku, Ngulo Mande Yamonggawo (Mak 12:1-12; Luk 20:9-19)

33 Yesusndo mande yamonggawo gula ewolo. Asa, ye mande gula ingoyi. Oni gula
Wayin kongga telo, oonggoyi pawangolo, Wayin nguno imiwolo. Ene Wayin engge
yolo, wongoolo, winggooweloyi musiyo nguya tewolo. Ene ko ngu sobowooweloyimbo
ya pelungga Sambono yelo, ngunonggo ene mete Wayin kono oo bidodo gome kenolo,
sobowoolo oluwolo. Oni ko sembuliga, ngundo oni gidalegado ngu kongga ngu
sobowooya, Wayin ngulo engge gumi ko uliyi, enengo yoyi, elo logoyelolo yokolo, asa,
ene mela gula yowoko nguno toongewolo.
34 Ariya, Wayin enengo enggeyingo nalu, ngu tunootewolo. Tunootetoni, asa, ene ko
sembulibo enengo sulena oni suleyelootoni, Wayin koyi sobosobo tetenggoku onikuno
oolouwonggori. Ndatelo ngulo, ko sembuliga, ngundo ko ngulo oo engge gula yenunoyi,
elo, ngulo ene oni ngu suleyelootoni oolouwonggori.
35 Ooloutoyi ngu, asa, Wayin kono ko onikundo, oni ko sembuligakulo sulena oniku
yodowoolo, gulanangge ngu ene gome gome utolo, ko oni gula ene uleyi kumootoni, ko
oni gula ene digi oowooyingga yolo, moondeyimo oolongoowonggori.
36 Ene ngundilo tetoyi, ko sembuligakundo enengo sulena oni oowooyingga
suleyelootoni ooloutoyi, ngu damoningga koletelo tewonggoku, ngundilo nangge tewong-
gori.
37 Ngundilo tetoyi, ko sembulibo enengo nangoni gulanangge kootu ngu suleyootoni
oolouwolo. Ene ngandilo ingolo, nenengo nangone suleyootoowe, ooloutonigo, ngulo
manggowo mandeni keyowanggo. Elo ingolo suleyowolo.
38 Ene oni kono ko tetenggokundo, enengo nangge kewooloyemo mandelo, ingolo
ewolo. Nga oningga ngando ngu eweyimbolo oo bidodo yomukolo, enendo sembuli tewa.
Ariya, noole ene nguya uleyiga kumooni. Noole ngundilo telo ngu, asa, nga kongga nga
ngu, noolengombo sobowoolo, koyi tewatolo ewolo.
39 Ngundilo elo, ene oni ulungga nangoninggaku ngu dowoolo, uleyi kumoowolo.
Kumootoni, bingo okoolo, kanggaloko oolongooyi uwolo.
40 Ene ngundilo tetoyi, asa, oni ko sembuligaku ombulo, ko sobosobo oni biyomi nguno
ene ndatelo damoningga tewa? Sumoo ngundilo ewolo.
41 Ene mandeni ingolo, gumi ewolo. Ene ombulo ngu, ko oni biyomi ngu yutolo, yuleni
kumoomukowanggo. Ngundilo telo, ene kongga ngu ko oni sobosobo gome gidalega
yunowa. Wayin enggeteku naluno, asa, ko sobosobo keda, ngundo Wayin bayetelo,
gidesinanggo enengombo yolo, gidesina Wayin sembuli inootoyi yowalo ewolo.
42 Asa, ngu naluno nguno, Yesusndo mande gula yunolo ewolo. Anutlo mande
nakangoyingo ngu, ye kuli kandangelo, ngandilo ingootenggo.
Nga ya ungoombolo ndonggolomi nonggini gomengga nga ngu, ya yeweloyi onindo
yokootenggo. Ene ataga, ngu nonggini ndonggolomi ngu, ene ya kowuli ngu bidodo
koolowooweloyi nonggini koletewolo. Oo Sembuli Ulungga, enengombo ngu ooga
ngu yeni tunootewolo. Noole ngu kenootooye, ngu mesalango tetelo ewolo.† *Sam 118:22-23*
43 Ariya, no yeno hamoo eteno. Ye nowoondoye ma yowoolengolo, nowoondoye hamoo
ma teyingo, ngulo no Anutlo mandeni damoningga, ngundo enengo oni simoo bale
soboyelooteku, ngu yenonggo andangelo, oni sowe gidalega Yuda oni kini ngu yunowano.
Eneno nguno ngu, oo gome enggewa.

† **21:42:** Ya ungoombolo nonggini, ngu Yesus.

44 Oni gula Kristus Yesus kootu inolo, ngu ene ngandilo. Oni ya ungoombolo osiyingga
ngu sanganimonggo solelo ngu, ene biyomi yewa. Ko biyomi ngundilo tetoni, ngulo ngu
Kristus uli gumi biyomi teyinowa. Ene osiyi koleteyingo ngu Kristus, ngundo ngu oningga
ngu sanganimo solelo, utolo, yombuliyootoni, ene sosolango yelo kinitewalo ewolo.
45 Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi sobosobo oniku, ko, Parisi onindo Yesuslo
mande yamonggawo oowooyingga ingolo, ngulo ene ingootenggo. Yesusndo ngu enen-
gombolo mande nooleno sanggawelo ewolo ingowolo.
46 Ngundilo ngulo, ene sanggili telo, uleyi kumooweloyimbolo oole erewewonggori. Yo,
ene dowoolo, uleyi kumooweloyimbolo tewelo, ene oni simoo balelo sosolelo, ngulo ene
yokowonggori. Ndatelo ngulo, ene ingootenggo. Oni simoo bale ngu, Yesus ene Anutlo
ingondudu eyingo onilo ingootenggo.

22

Bale Yoweloyi Naluno Simbo Kawolo, Ngulo Mande Yamonggawo
(Luk 14:16-24)

1 Yesusndo eneno mande yamonggawo gidalega ewolo.
2 Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo endega enengo oni simoo bale
soboyelooteku ngu, ngu melako oni sobosobo koleteyingo ulungga, ngulo damoni
ngandilo. Melako oni ulungga, ngundo nangonimbo bale yowelo tetoni, ngulo simbo
ulungga kawolo.
3 Koletelo, ene (Yuda) oni ngu simbo ulungga nguno mayeyi, elo, nalu logo tewolo.
Ariya, oo neweloyi naluno, enengo sulena oni suleyelootoni, oololo, ngu oni sunggi
yeyingoku negoyelootoyiga, ombuyi, elo negoyelootoyi, ene yokowolo.
4 Ngu oniku yokootoyi ngu, asa, enengo sulena oni gidalega suleyelolo ewonggori. Ye
oni sunggi yeyingoku, nguno ngandiya eyi. Oni ulunggado kuli oo simbo ulungga kalo
yewolo. Bulmakau ko, oo nusago moondeyi ndindi teyingo gomemu nguya kuli yutolo,
kalo, oo bidodo yomosiyolo, yetoni ooloote. Nga nalungga nga, nangone bale yoweloyi,
ngulo ngu, ye nguya ombutoyi, ngu naluno, gooboongoolo, oni oni telo, oo newatolo
ewolo.
5 Ariya, sulena onikundo oololo etoyi, ene oniku enengo mandeni ma ingowelo, ngulo
yokolo sawonggori. Oni gidalega enengo oowali kono satoyi, oni gidalega enengo bobeye
yoweloyi kono nguno sawonggori.
6 Ngundilo satoyi, ene oni gidalega oni ulungga enengo ko oni yodowoolo, gisaluyelolo
yuleyi kumoowolo.
7 Ngundilo tetoyi ngu, melako oni sobosobo koleteyingo ulungga ngundo ingolo,
ngulo ene sanggili telo, enengo me oni suleyelootoni, oololo, ngundo enengo ko oni
yulewonggoku oniku yutomukolo, enengo ende yande nguya kamukowolo.
8 Ene ngundilo ya kamukootoyi ngu, asa, oni ulungga enengo sulena onikuya ewolo.
Bale yoweloyi oo simbo ulunggaku ngu oolooteku nga, ene oni negoyelowonoku, ngulo
damoniye nenengo kini, ngulo no ene yoyokootoni, ngano ma ombuwanggo.
9 Ariya, ye oolouya, oolesanga bidodomo onilo doongeteya, negoyelootoyiga, nga bale
yoweloyi simbogano ngano ombuyilo ewolo.*
10 Ngulo ngu, enengo sulena oniku ngundilo ingolo, ene oole sungo sungo oololo, oni
simoo bale bidodo yeyolo, goobooyelolo, oni biyomi ko oni metemimu nguya ombuyi
elo sumoo yunolo, suleyelootoyi ombuwonggori. Ngundilo tetoyi ngu, bale yoweloyi
musiyonggaku oni simoo bale oowooyingga hangewolo.
11 Ngu bale yoweloyi naluno, enengo damoniye ngu ngandilo. Oni simbo sembuliga,
ngundo oni kuli sunggi yewoku, nguno nenggulo keda bayetelo yunowolo. Ngu naluno,
melako oni sobosobo koleteyingo ulunggado yaloko ulo, oni simoo bale oo simbo
ulunggano mayewonggoku yeyoyingomu ngu, oni gula ngu nenggulo yunowoku, ngu ma
tewolo.†
12 Oni ulunggakundo ngu oninggakuya ewolo. Doboone, ge ndawugalo bale yoweloyi
nengguloga ngu ma tewolo? Ene sumoo etoni, ngulo oninggaku sosolelo, mande gumi ma
ewolo.
13 Ngundilo tetoni ngu, oni oo sembuligaku enengo sulena oniya ngandilo ewolo. Nga
oningga nenggulo inowonoku, ene ma teyingo, ngulo kekandeyi ukingoya, yoya, endesina
oolongootoyiga uya, uleliko olini. Ngu uleli musiyonggano nguno, ngu oni bidodo sendo
ulungga telo, metokalikali telo oluwanggolo ewolo.

---

* **22:9:** Ngu oni gidalegado oni sule oowooyingga Yuda oni kini.
† **22:11:** Oni nowoondoyemo hamoo teyingo ngu nenggulo keda gome teyingo ngundilo.

14 Yesusndo mande gumi gula soweyolo ewolo. Yo, Anutndo oni bidodo negoyelolo,
ngundilomu, ene gulanangge nangge logoyelootoni, newendesina ulolootenggolo ewolo.

Oni Rom Mela Onilo Sobosobo Ulungga Sisa Ngu Bobeye Inoweloyi, Ngulo Yesus Sumoo Inowolo
(Mak 12:13-17; Luk 20:20-26)

15 Ngu naluno nguno, Moseslo mamana mande sobowooyingo oni oowooyi Parisi,
ngundo enengombo mande gosiyolo, ingondudu ewonggori. Ene mande gosiyolo, Yesus
sumoo mande elo inootooye, ene mete mande gumi metemimu ma ewa. Ngulo ene oole
erewelo, Yesus goweyi sanggawelo mande ewanggo.
16 Ngundilo ngulo, Parisilo sulena oni, ko, Herodlo ko oni suleyelootoyi, Yesusno oololo,
sumoo ewonggori. Oo etuyeloyingo oni, noole ingooteto. Ge mande hamoomu nangge
ete. Ge oni gulalo nangge gome ma ingondudu tete. Kini, ge oni simoo bale bidodo
goobooyelolo, Anutlo mande damoni metemi nanggelo etuyeloote.
17 Ngundilo ngulo, ge nooleno e. Ge ndatelo ingoote? Noole Yuda oni nga, digi beye
Takis Sisano inowato, bine, ngundi kini bine? Elo ewonggori.‡
18-19 Ngundilo sumoo etoyi ngu, Yesusndo enengo mande ebe ganagana ngu in-
golo, enebana mande gumi ewolo. Ye mebuye sangala oni! Ndawugalo ye no
tewoonelootenggo? Ye bobeye gula Sisa inoweloyi ngu yoya, ombutoyiga, nondo
kenoowe. Ngundilo etoni, ingolo, ene beye gula yolo, ombulo, Yesus inowolo.
20 Inootoyi, Yesusndo kenolo, enebana sumoo yunowolo. Nga bobeye bungomo
gabogaboyi, ko, oowooyi nakangoyingo nga oonelomu? Elo ewolo.
21 Ene ngundilo sumoo etoni, enebana mande gumi ewonggori. Ngu Sisalomu.
Ngundilo etoyi, Yesus enebana mande gumi ewonggori. Sisalo oo ngu, ye komo Sisa inoyi.
Anutlo oo ngu, ye komo Anut inoyilo ewonggori.
22 Oniku ngu enengo mandega ngu ingolo, ngulo ene soliyokowonggori. Ngundilo
ngulo, ene Yesus yokolo sawonggori.

Oni Kumoolo Ko Ootookooweloyi, Ngulo Yesus Sumoo Inowonggori
(Mak 12:18-27; Luk 20:27-40)

23 Ariya, ngu naluno nangge, Yuda oni gidalega oowooyi Sadusi, ngundo Yesusno,
mayewonggori. Ngu Sadusi oni, ngundo ngu, ene ngandilo ingolo etenggo. Oni
kumootenggoku ngu, ene ko ma ootookoowanggolo ingootenggo. Ngu oni ngu Yesusno
ombulo, tewoongowelo sumoo inolo ewonggori.
24 Oo etuyeloyingo oni, Mosesndo mande gula ngandilo nakangolo yunowolo. Oni gula
simoongo kiningga kumoowaku ngu, ariya, kameyimbolo konebeyi gula ootoolo ngu,
ngundo ngu bale nggami ngu yowa. Nguno nangoningga tunootewaku ngu, ngu bobeyi
hoolooweyingo oluwalo ewolo.
25 Ariya, oni simoongolo gulanangge ngu, ene kandegula gidembolo elaya, noole
kewoolonayimo oluwonggo. Koleteloga, ngundo balega yowolo. Asa, ngu simoongo
kini oode, kootusina kumoowolo. Kameyi kumootoni ngu, asa, koneyombo ngu baleyi
nggaminggaku ngu yowolo.
26 Yo, koneyo enebana ngu balegaku yolo, ene nguya simoongo kini oode, kumoowolo.
Ngulo koneyo kabusayigaku enebana ngu balegaku nangge yolo oode, ene nguya
simoongo kini oode kumoowonggori. Ngundilo nangge, ngu simoongolo kandegula
gidembolo elayagaku bale gulanangge yolo, kumooloodoyi kinitewolo.
27 Kootusina, balegaku nguya kumoowolo.
28 Ariya, kootusina, oni kumooyingoku, ko ootookoowanggoku naluno nguno, ngu
balega ngu oone baleyi nenengo? Ge ingoote. Ngu kandegula gidembolo elayagaku, ngu
bidodo baleye gulanangge. Elo ewolo.
29 Yesusndo enengo mande ngu ingolo, gumi ewolo. Ye Anutlo mandeno, ko, enengo
yanggangoni nguya, ngu ma ingootenggo. Ngulo ngu, ye mande bulibali etenggo.
30 Oni kumooyingo ngu ko ootookooyingo naluno nguno, simoo bale kameyi baleyi
teweloyi kini. Kini, ene Anutlo Sambono Engel oni oolootenggoku, ngundilo oluwanggo.
31 Ene nga mandega oni kumooyingo ko ootookooweloyi ngu, ye Moseslo buk kuli
kandangelo ingolo, ene ye ngulo damoni nenengo ma ingootenggo. Ngu mandegano
nguno, Anutndo Moseslo ewolo.
32 No Ebarahamlo Anut, Ayisaklo Anut, Yekoblo Anut. Ewolo. *Eksodas 3:6*
Yesusndo mande gula soweyolo ewolo. Moseslo mande, ngundo etuyelooteku ngu, ngu
ngandilo. Oni simoo bale keda oolootenggoku, ko oni kumooyingomu, ngulo gaboye keda
oolootenggoku, ngulo Anut. Elo ewolo.

‡ **22:17:** Rom mela ngulo sobosobo oni koleteyingo ulungga oni ngu oowooyi Sisa.

33 Ngundilo etoni, oni simoo bale enengo mande etuyelowoku, ngu ingolo soliyokowonggori.

Anutlo Mamana Mande, Ngundo Mamana Mande Gidalega Dagayeloote
(Mak 12:28-31; Luk 10:25-28)

34 Ngu naluno, Parisi onindo mande ingootoyi, Yesusndo Sadusi onilo sumoo mande bidodo ewonggoku, ngu andangemukootoni, ngulo Parisi oni ene nguya Yesus tewoongoweloyimbolo oololo gooboongoowonggori.
35 Parisi oni gula, mamana mande gome watayi, ngundo Yesusno ombulo, tewoongoweloyi mande ngu ingolo, sumoo ewonggori.
36 Oo etuyeloyingo oni, ndawu mamana mandega, ngundo mamana mande gidalega ngu dagayeloote? Elo ewonggori.
37 Yesusndo mande ngundilo ingolo, gumi ewolo. Oo Sembuli Ulungga, ngu gengo Anut hamoo oolengo. Gengo nowoondoge bidodo, ingonduduge bidodo, ngu yanggangongge oo ngu bidodo komo Anut inoya, gome keyo.
38 Nga mamana mandega ngando mamana mande gidalega bidodo dagayeloote.
39 Ngu mamana mande elayayiga nguya ngandilo. Gengombolo gome ingooteku, ngundilo nangge, ge tanggegemo oni gidalega oolootenggoku, ngu bidodo nguya nowoondoyi yunolo ewolo.
40 Nga mamana mande elayaga geno etenoku nga, ngu Anutlo mamana mande bidodo ngulo damoni oolengo, ko, Anutlo ingondudu eyingo oniku, enengo mande bidodo ngulo damoni nguyalo ewolo.

Kristus Ngu Oone Nangoni?
(Mak 12:35-37; Luk 20:41-44)

41 Asa, ngu naluno nguno, Parisi oni gooboongoolo oodoyi, Yesusndo sumoo yunowolo.
42 Ye ndatelo ingootenggo? Kristus, Anutndo noole yoyoweloyi sunggi yewo oni, ngu oone nangoni? Etoni, Parisi onindo mande gumi ewonggo. Kristus, ngu Dewitlo sembenilo ewonggori.
43-44 Etoyi, enendo mande gumi ewolo. Ariya, Anutlo mandeno nguno, ndawugalo Yuka Kundingiyimbo Dewit newende yokutuwootoni, Kristuslo elo eyingo, Oo Sembuli Ulunggalo eyingo?

Anut Oo Sembuli Ulungga, ngundo nolo Sembune Oo Bidodo Sembuli, nguno ngandilo ewolo. Ge kandene koondosina musiyo bingamidodo nguno bibite. Kootusina ngu, nondo gengo me oni yoyewe, gengo kengge damonimo yoyewanolo ewolo. *Sam 110:1*

45 Ariya, ene ngu Dewit enengo osiyi nangge ngu, ariya, ndawugalo Dewitndo enedodo Oo Sembuli Ulungga, ewa? Yesusndo ewolo.
46 Yesusndo sumoo mande yanggangongga ewoku, ngulo mande gumi eweloyi, oni gula ene ereremo kini. Ene ngu mandega ngu ingolo, ngu naluno, damoni yelo, sosolelo, ngulo ene mande gulalo ko ma sumoo inowolo.

23

Mamana Mande Etuyeloyingo Oni, Ko, Parisi Onilo Damoniye Biyomi, Ngulo Ingondale Teyi!
(Mak 12:38-39; Luk 11:43-46; 20:45-46)

1 Ngu naluno, Yesusndo enengo sulena oni, ko, oni simoo bale oowooyingga ngu mande wesiyolo ewolo.
2 Mamana mande etuyeloyingo oni, ko, Parisi oni, ngundo Moseslo mamana mande ngu sobowoolo, ngunonggo ye etuyelootenggo.
3 Mamana mande bidodo etuyelootenggoku, ye komo ngu bidodo keyoyi. Ene nondo ye loogu yunooteno. Ye komo enengo damoniye tetenggoku, ngu ma keyowelo. Ndatelo ngulo, ene mande metemi wesiyolo elo, ene enengombo ngu ma keyootenggo.
4 Yo, Parisi oni, ngundo mamana mande oowooyingga oni simoo baleno yetoyi, ngulo ene ngu keyowelo ko biyomi telootenggo. Ngundilo telo, ene oni simoo bale ma hoolooweyelolo, mamana mande keyootenggo.
5 Ene oo bidodo tetenggoku ngu, onindo yeyoya, bingamiye okooyi, elo tetenggo. Ene kembwasayesina oo ulungga yelo, nguno Anutlo mamana mandeni gidalega nakangolo gosiyowolo. Ene towikumba pelungga pelungga oni bingamiyedodomu nguya yemulo, dokikilo nenggulo dalinidodo telo kuduwootenggo.

6 Yo, ene Yuda onilo goobooyingo yano, oni simoo bale doongeyemo tunoo bibiteweloy-
imbolo, ngulo gome oolengo ingootenggo. Ene oo simbo kayingo naluno nguya, yaba
koleteyingo nguno bibiteweloyimbolo, ngu gome ingootenggo.
7 Oowali uliyoweloyi musiyomo nguno, onindo ene yeyolo, kambayeloyi etoyi, ngulo
nguya gome ingootenggo. Ngundilo nangge, oni simoo baledo oo etuyeloyingo oni elo,
oowooye bingami okooyi, elo tewonggori.
8 Ene yendo oni gidalegado oowooye bingamiye okoolo, ngunonggo oo etuyeloyingo oni,
eyilo ma ingowelo. Ndatelo ngulo, ye bidodo Anut doongeyimo ngu siyelo oluwanggo.
Yengo oo etuyeloyingo oni gulanangge, ngu Anutndo nangge.
9 Ngundilo nangge, ye nga melako ngano, oni gulaya, Awanayilo ma ewelo. Ndawugalo
ngulo, ye Awaye gulanangge ngu, Anutndo nangge Sambo endemo ooloote.
10 Ngundilo nangge, onindo yeya, tabango onilo, ma ewelo. Kini, yengo tabango oni
ngu gulanangge Kristus nangge.
11 Ene ye kewooloyemo oni ulungga tunootewelo ingowaku ngu, asa, ene komo yengo
ko oni olini.
12 Ngundilo nangge, oni gula enengo oowooyi bingami okoowelo ngu, Anutndo ngu
oningga ngulo oowooyi yeni bodaga ameno uwa. Ngundilo nangge, oni gula, enengo
oowooyi ingootoni, ameno bodaga tewaku, Anutndo ngu oningga ngulo oowooyi yeni,
ulungga tewa.

Yesusndo Simoo Baleya, Ye Mamana Mande Etuyeloyingo Oni, Ko Parisi Oni, Ngulo Ingondale Teyi! Elo Ewolo

(Mak 12:40; Luk 11:39-42,44,52; Luk 20:47)

13 Ye mamana mande etuyeloyingo oni, ko, Parisi oni, ye mebuye sangala oni!
Ye ingondale teyi! Ye nowoondoye ma yowoolengolo, Anutno nguno ma oolouwelo
ingootenggo. Yo, ye nowoondoye hamoo ma teyingo, ngulo ye oni simoo bale gidalega
nguya, ye yoyokootoyi, ene Anutlo mandeni damoningga, ngundo enengo oni simoo bale
soboyelooteku, nguno ma utenggo. Yo, yendo enengo Anutlo nowoondoyemo hamoo
teyingo damoningga, ngulo oole gosiyolootenggo.
14 Ye mamana mande etuyeloyingo oni, ko, Parisi oni! Ye mebuye sangala oni! Ye in-
gondale teyi! Ye bale nggami ngu ganayelolo, tolige tolige ye enengo oo sitowi, ko, enengo
ya nguya ngu kingo yololootenggo. Ngundilo telo ngu, oni doongeyemo, ye Anutno kingo
kila pelu pelungga tetoyi, Anutndo mete ngu bale nggami ngu hoolooweyelowa. No yeno
mande yanggango eteno! Kootusina ngu, yengo damoni biyomi tetenggoku, ngu Anutndo
ngulo gumi kowuli ulungga oolengo yunowa.
15 Ye mamana mande etuyeloyingo oni, ko, Parisi oni, ye mebuye sangala oni! Ye
ingondale teyi! Ye wendeyino, ko, mela yowoko biyomi yade yade oololo, oni gula yootoyi,
ngundo yengo nowoondoye hamoo teyingongga ngu keyowa. Ene ye ngu ko oningga
ngu yolo, yengo damoniye biyomi etuyelootoyi, enengo damoni biyomi, ngundo yengo
damoni biyomingga ngu bidodo dagayelowa. Yendo ene nguya yolo, Setanlo ende biyomi
nguno uwanggo.
16-17 Ye doongeye kilingo oni, ye oni gidalega oole etuyelowelo ngu, ye ingondale teyi!
Ye oni simoo bale ngandilo damoni biyomi ngu, ebe ganagana mandelo etuyelootenggo.
Oni gula mande awuno oolengo solumimonggo elo, Anutlo goobooyingo ya kundingiyi
Tempel, ngu oowooyimonggo mande ewaku ngu, ariya, mande elo gosiyowoku, ngu
ene mete yokowa. Ngulo ngu, onindo ene yolo, mande wilikoyingo onino oolouweloyi
nguya kini. Ngundilo nangge, oni gulado mande elo, bobeye gol gome gome Tempelno
oolooteku, elo mande gosiyolo, ene mande awuno oolengo solumimonggo etoni ngu,
ariya, ngu mandega ngu, ene komo keyoni. Ene mande logo gosiyowoku, ngu ma keyolo
tetoni ngu, asa, onindo ene mete yolo, mande wilikoyingo onino oolouwanggo. Mande
ebe ganagana ngundilo elo etuyelootenggoku, ngu biyomi oolengo! Ye doongeye kilingo
oolengo! Ndawuga, ngu koleteyingo? Beye gol gome gome Tempelno oolooteku, ngundo
bine, ngundi, Anutlo Tempel, ngundo beye gome gome ngu yeni, kundingiyi tete, bine?
Tempel kundingiyi ngundo gol beye yeni, kundingiyi nguya tunootete.
18-19 Yendo mande biyomi gula nguya oni simoo baleno etuyelootenggoku, ngu
ngandilo. Oni gula mande gosiyolo ngundilo elo, Anutno woolo yeweloyi digi yawasano
ngu hamoo awuno oolengo solumimonggo etoni ngu, ariya, ene mande gosiyowoku, ngu
mete yokowa. Ngulo ngu, onindo ene yolo, mande wilikoyingo onino oolouweloyi nguya
kini. Ngundilo nangge, oni gula mande gosiyolo, ngundilo elo, oo Anut inowoku, ngu
woolo yeweloyi sanganimo oolooteku, ngu mande hamoo awuno oolengo solumimonggo
etoni ngu, asa, mande ewoku, ngu ene komo keyoni. Ene mande logo gosiyowoku ngu ma
keyolo tetoni ngu, asa, onindo ene mete yolo, mande wilikoyingo onino oolouwanggo.

Ye doongeye kilingo oolengo! Ndawuga, ngundo dagate? Oo Anut inowoku ngu, bine;
ngundi, Anutno woolo yeweloyi digi yawasa, ngundo oo Anut inowoku, nguno yeni,
kundingiyi tete, bine? Gol beye yemboongeyingo musiyomo yetenggoku, ngu musiyongga
ngundo yeni, gol beye kundingiyi nguya tunootete.
20 Ngu damoni ngu, nenengo kini. Oni gula mande gosiyolo, Anutno woolo yeweloyi
digi yawasa, ngulo mande awuno oolengo solumimonggo mande etoni ngu, ariya, ene
mande gosiyolo, Anutno woolo yeweloyi, ko oo nguno Anut inowoku, ngu sanganimo
nguno oolooteku, nguya gosiyowolo.
21 Ngundilo nangge, oni gula Tempel ngulo mande gosiyolo, awuno oolengo solumi-
monggo etoni ngu, ariya, ene mande gosiyolo, Tempelno ko Anut kundingiyi nguya
Tempelno oolooteku, ngu gosiyowolo.
22 Mande gula ngandilo. Oni gula Sambo ende ngulo mande gosiyolo, awuno oolengo
solumimonggo etoni ngu, ariya, ene mande gosiyolo, Anutlo yaba bingaminidodo, ko,
Anut nguya yaba sanganimo bibiteteku nguya, mandelo gosiyowolo.
23 Ye mamana mande etuyeloyingo oni, ko, Parisi oni, ye manggoye sangala! Ye
ingondale teyi! Ye yanggango yelo, oo bidodo yengo kono suwe oo sookiyagoolo nguya
yootenggoku, ngulomu kande elayaga ngu yolo, gulanangge andangelo, Anut inootenggo.
Ngu hamoo oolengo, ngu damoni gome tetenggoku, ngu metemi. Ene Anutlo mamana
mande oo ulungga oolengo ngu, ye ma keyootenggo. Yo, ye damoni nenengomo oni
wilikoweloyi; nowoondoye ebe ino ino teweloyi ngulo damoni; ko, nowoondoye hamoo
teyingo ngulo damoni, ngu ye ma keyootenggo. Ye komo ngu oo ngu teya, ko, Anut oo
inoweloyi nguya keyoyi. Ngundilo damoningga ngu, gome oolengo.
24-25 Ye mamana mande etuyeloyingo oni, ko, Parisi oni! Ye manggoye sangala! Ye
ingondale teyi! Ye oni doongeye kilingo, ngundo oni gidalega oole etuyelowelo teteng-
goku ngundilo. Yengo koondo samayi, toba sanganisina ngu sonowoolo, newendemo
ngu yakaka damoni, yengo ingondudu keyootenggoku, ngundo hangelo ooloote. Koletelo,
yengo toba newendemo ngu yomosiyootoyi, namboyi oodoni ngu, ariya, sangani nguya
namboyi oluwa. Ye oni gula enengo sonono imimoo bodaga ngu sanganimo ooleteku,
ngundilo. Oningga ngu sodedonangge mimoongga yolo, yokolo, ene bo ulungga biyomi
sono nelo nemukooteku ngundilo.
26 Ye Parisi oni, ye doongeye kilingo! Ye komo koletelo toba newende sonowootoyiga
namboyi yetoninggago, asa, kootu sanganisina nguya namboyi oluwa.
27 Ye mamana mande etuyeloyingo oni, ko, Parisi oni manggoye sangala! Ye ingondale
teyi! Ye oni melengooweloyi musiyo sanganimo kumu nomboyimbo dowootenggoku
ngundilo. Sanganimo ngu, gome oolengo kenomayingoweloyi, ene mele newendemo ngu,
oni wembuye oowooyingga, ko oo bidodomo biyomi buwoo ngundo nangge hangete.
28 Ye ngundilo nangge oolootenggo. Oni goweye sangani kenolo ngu, oni nenengolo
ingootenggo. Ene nowoondoyemo ngu, ye ebe ganagana teweloyi damoni, ngundo
nowoondoyemo hangelo oodoni, ngulo mamana mande nenengo ngu yokootenggolo
ewolo.

Yesusndo Oo Etuyeloyingo Oni Ngu Kootusina Kowuli Ulungga Yoweloyi, Ngulo Ewolo (Luk 11:47-51)

29 Ye mamana mande etuyeloyingo oni, ko, Parisi oni manggoye sangala! Ye in-
gondale teyi! Ye Anutlo ingondudu eyingo oni, ko, oni nenengo kuli kumooyingo, ngu
meleyeloyingo ngulo meleye ngu gome yomosiyolo, so uyi nakango imitoyi, gome tetoni
ngu, ngundilo oni ngulo oowooyi bingamiye okootenggo.
30 Meleyemo ye nakayangga tetenggoku, ngu oni simoo bale telo, etuyelowelo
ngundilo etenggo. Noole osisambado nalungga oluwonggoku, nguno ootoolo ngu, ariya,
noole Anutlo ingondudu eyingo oni yulewonggoku, ngundilo noole ma yulewootowolo
etuyelootenggo.
31 Ye simoo bale doongeyemo damoni ngundilo tetenggoku, ngundo tunoo oolengo
etuyeloote. Ngu hamoo oolengo, ye ngu oni kuli Anutlo ingondudu eyingo oni yuleyi
kumooyingo, ye ngulo osisambaye oolengo yootunolo etuyelootenggo.
32 Asa, yengo osisambayebo oo damoni tewonggoku, ngu yendo enengo musiyemo
dikaya, oo ngu bidodo temukoyi!
33 Ye sile! Ye sile biyomi simoongo! Ye osisambayeboya, Setanlo ende de nombo ma
kumooweloyi, nguno oolouwanggo. Ye saweloyi oole gula kini!
34 Ariya, no yeno etoowega, ye ingoyi! No Anutlo ingondudu eyingo oni, in-
gondudu gome oni, ko, Anutlo mande etuyeloyingo oni gome, no suleyelootoowe,
yeno oolouwanggo. Ene yendo gidalega yuleyi kumootoyi; gidalega de mombimo
yosanggawetoyi kumootoyi; gidalegado ye goobooyingo ya bidodo ngu newendemo

gisasaluyelowanggo; gidalega yendo ende gulanonggo oweyelootoyi, ene ende gulano satoyi, keyelolo sawanggo.
35-36 Ye ngu damoningga ngu tetenggoku ngu, ariya, oni nenengomu bidodo melako ngano me onindo yuleyi kumooyingo, ngulo kowuli kootusina, ye yowanggo. Ye ngundilo oni ngulo kowuliye koolowootoyi, kuli oolengo, Adamlo nangoni Ebel, bebeyibo uleni kumooyingomu ngundilo nangge ombulo, yade yade oololo, goobooyingo ya Tempel newendemo Anutlo woolo yeweloyi tanggeyemo, ngu naluno, oni gulado Sekarayiya, Berekayiya nangoni, ngu uleyi kumoowonggori. Ngulo no yeno hamoo eteno. Ye nga oni oolootenggoku nga, ye bidodo uli biyomi, ngu oo tewonggoku ngulo yowanggo.

Yesusndo Yerusalem Endega Ngulo Gome Ingolo Sendowoowolo
(Luk 13:34-35)

37 Oo Yerusalem, Yerusalem simoo bale! Suwoo suwoo, no nowoondoye hamoo teyingo, ngulo oole nenengo etuyelolo, kandenembo yodowoolo soboyelowelo ingooteno. No yodowoolo, hoolooweyelootoowe, kooduli nemimbo simoongo wileyo newendemo wiliyolo, boogoyelooteku, ngundilo tewelo ingooteno. Ene ye ngulo ma ingolo, no noyokowonggo. Ngundilo telo, ye Anutndo enengo ingondudu eyingo oni suleyelootoni yeno ooloutoyi, yendo ene yuleyi kumoolo, digi yolo, nolo ko onino oolongoolo, ene nguya yulewonggo.
38 Ngundilo ngulo, ye ingoyi! Anutndo ye yoyokootoni, ngulo ye kingo oluwanggo.
39 Yo, no yeno hamoo eteno. Ye ko no ma neyolo oode oode oololo, yengo manggoyebo mete ko ewanggo. Anut, gedo oningga ngu gengo oowoonggemo ombuteku, ngu kumana inolo ewanggo. (Sam 118:26)

24

Yesusndo Yuda Onilo Goobooyingo Ya Oowooyi Tempel Yombuliyoweloyi, Ngulo Ewolo
(Mak 13:1-2; Luk 21:5-6)

1 Yesusndo Yuda onilo goobooyingo ya oowooyi Tempel ngu yokolo ooloutoni, ngu naluno nguno, enengo sulena oniku eneno ombulo, ene Yesus Tempel ngu ya digibo yeyingo, ngu etungowonggori.
2 Ngundilo etungootoyi, Yesusndo mande gumi enedodo ewolo. Ye ngu oo ngu bidodo kenomukootenggo? No hamoo oolengo, yeno eteno. Ngundilomu, kootusina, Tempel ngu bidodo toongoolo yombuliyowanggo. Yo, digi gula yokootoyi, gula sanganimo ma oluwa. Nga digi nga bidodo usosowoolo, oolongooyi melako umukowalo ewolo.

Yesusndo Kowuli Oowooyingga Oolengo Kootusina Ombuweloyi, Ngulo Ewolo
(Mak 13:3-13; Luk 21:7-19)

3 Yesus mela puli ngu oowooyi Olib, nguno oolelo, bibitetoni, enengo sulena onikundo nangge, Yesus tanggeyimo ombulo, sumoo inolo ewonggori. Ge nooleno e. Ndawu nalunggano, ngu ooga ngu tunootewa? Ge ko ombuweloyi naluno, ko nalu wengamo oo tunooteweloyi, ngu ndawu sunggiga? Ene ngundilo ewonggori.
4 Yesusndo enengo mande ngu ingolo, enebana gumi ewolo. Ye komo ingondale teyi! Ye oni yoyokootoyi, ngundo ye ma ganayelowelo.
5 Oni oowooyingga oolengo no oowoonemonggo tunootelo, ngu ganayelolo, ngandilo ewanggo. No nangge, Kristus. Anutndo oni simoo bale yoyowelo elo, no sulenelootelo ewanggo. Ene ngundilo elo, nguno ene oni simoo bale oowooyingga oolengo ganayelowanggo.
6 Kootusina, ye me ebe ngguyi ingolo, me ebe ngulo mande binga nguya ingowanggo. Ngundilo ingolo, ye ngulo ma sosolewelo. Ndawugalo ngulo, oo ngu hamoo tunootewaku, ene ngu nalu wenga kini.
7 Ngu naluno nguno, oni sowe gulado ootookoolo, oni sowe gulaya ebe ulewali. Mela gulalo oo bidodo sobosobo oni, ngulo me oni, ngundo ootookoolo, mela gulalo oo bidodo sobosobo oni, ngulo me oniya ebe ulewanggo. Ngundilo nangge, mela bidodomo, simoo bale oodoolo kumooyingo ulungga tunootetoni, mela guminggano, ngu imimi ulungga yowa.
8 Yo, baledo simoo yomoowelo ogingoyingo ulungga koletelo ingooteku, ngu ye ingootenggo. Ene simoo yomooweloyi ngu namoko. Ngundilo nangge, ye ngu oo ngu tunootetoni kenolo ngu, asa, ye ingowanggo. Nalu wenga ngu namoko tetelo ingowanggo.
9 Yo, ngu naluno, me onindo ye yodowoolo, ogingoyingo ulungga kowuli nguya yunolo, yuleyi kumoowanggo. Mela bidodomo, oni simoo baledo ngundilo damoni biyomi yeno tetoyi ngu, ndawugalo ngulo, no oowoone yeno oodoni, ye nowoondoye nono hamoo tetenggokulo.

10 Kootusina, kowuli ulungga tunooteweloyi naluno, oni oowooyingga Anutno nowoon-
doye hamoo teyingo, ngu kowulingga ngu koolowooweloyi ma ingowelo. Ngundilo ngulo,
enengo nowoondoye hamoo teyingo, ngu yokolo, ene ko ma keyowanggo. Ngundilo
telo ngu, ene dobooguliye Anutlo pawa newendemo oolootenggoku, ngu yodowoolo, me
oni kandeyemo yelo, ene nguya ngu oni Anutno nowoondoyemo hamoo teyingo nguya
boguwoolo, sanggili tewanggo.
11 Ngu naluno, Setanlo ingondudu ewo oni ebe ganagana oowooyingga, ngundo
tunootelo, oni simoo bale oowooyingga oolengo ganayelowanggo.
12 Ngu naluno, mela bidodomo, damoni biyomi ulungga oolengo ngu tunootetoni,
nguno ngu, oni simoo bale enengo ingondudu nangge keyowanggo. Ngundilo ngulo,
enengo nowoondoye ebe ino ino teweloyi damoningga, ngu yokowanggo.
13 Ene oni simoo bale Anutno nowoondoye hamoo teyingo, ngu yanggango oode oode
oololo, nalu wengamo nguya oodoyi ngu, asa, Anutndo ngu ko yoyowa.
14 Kuli ngandilo kowulingga ma tunooteyingomo, ariya, koletelo, Anutndo enengo ko
oni suleyelootoni, mela bidodomo salo, oni simoo bale sowe oowooyingga nguno Anutlo
mandeni damoningga, ngundo enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu wesiyolo
yunowanggo. Ngundilo sunggiga ngu temukootoyi ngu, asa, hamoo oolengo, nalu wenga
nguno tunootewalo ewolo.

Oo Biyomi Oolengo Ngu Tunootewa
(Mak 13:14-23; Luk 21:20-24)

15 Yesus mande gula soweyolo ewolo. Ngu oo biyomi oolengo, Setan ngundo Anutlo
kundingiyi oolengo musiyomo dikatoni, ye ngu kenolo ingolo ngu, asa, ye ingowanggo.
Kuli Anutlo ingondudu eyingo oni Daniyel, ngundo mande ngundilo eyingo, ngu ataga
engge tunootetelo ewolo. Oni gula nga mande oo naka nga kandangeya, ene komo gome
ingoni.
16 Ngu naluno nguno, oni simoo bale Yudiyano oolootenggoku ngu, ene komo mete
sodedo salo, pulimo oolewanggo.
17 Oni endesina oolootenggoku ngu, ene ko ya newendesina ulo, enengo oo sitowi
yoweloyimbolo ma uwanggo.
18 Ngundilo nangge, oni kono oolooteku ngu, ene ko oololo, ya newendesina ulo, enengo
dokikilo nenggulo yoweloyimbolo ma uwanggo.
19 Yo, ngu naluno, bale useyedodo, ko, bale simooye nono yunootenggoku, ngulo oni
oni yooge! Ndatelo ngulo, ene sodedo kendutelo, mela pulimo ooleweloyi, ngu ereremo
kini.
20 Ngulo ye komo yemboongeyi. Doogo dokiki, ko, sono medugu naluno, ngundi,
kundingiyi naluno nguno oo ngundilo ngu ma tunootewelo. Ndatelo ngulo, ngu nalu
biyomimo tunootetoni ngu, oni pulimo ooleweloyi, ngu ereremo kini.
21 Ngu naluno nguno, kowuli ulungga oolengo tunootewa. Kulimi oolengo, Anutndo
oo bidodo yewo naluno, ngunonggo ombulo, ataga nga naluno ngano nguya, kowuli
ngundilo kuli ma tunootewolo. Kootusina nguya, kowuli ngundilomu nguya kini.
22 Ene Oo Sembuli Ulungga, ngu kowuli nalungga ngu woosootoni, ma ootutetoni ngu,
ariya, oni simoo bale bidodo Anutndo kuli logoyeloyingo, ngu keda oluweloyi ereremo
kini. Ngulo ngu, ene ngu nalungga ngu woosootoni ootutewa.
23 Ngu naluno nguno, oni gulado yeya ewaku ngu, kenoyi, Kristus nga oolooteku
nga; ngundi, kenoyi, ene andusina oolooteku andu! Ene ngundilo etoni ngu, ye ngulo
nowoondoyemonggo hamoo ma tewelo.
24 Ngulo ngu, Setanlo ko oni gidalegado tunootelo, ganayelolo elo, no Kristus, Anutndo
noole yoyowelo sunggi yewo onilo ewanggo. Ngundi, Setanlo ingondudu eyingo oni ebe
ganagana, ngundo elo ewanggo. No Anutlo ingondudu eyingo onilo ewanggo. Ene sunggi
guladilo guladilo sungo sungo tewanggoku, ngundo damoni sungo oolengo gula onindo
ma teweloyim, ngundilo telo, simoo bale Anutndo kuli enengo logoyelowoku ngu, ene
mete tetoni ngu, ene ngu ganaganayelolo yoyoweloyimbolo tewanggo.
25 Ingoyi, no oo bidodo kootusina tunooteweloyi, no ataga yeno etoowe, ye ingootenggoku, ngulo ye komo ingondale teyi! Elo ewolo.
26 Ngundilo nangge, oni gulado yeya elo, kenoyi, ene andesina oni kini kingo melako
oolooteku ande, etoyi ngu, ye nguno ma oolouwelo. Ngundilo nangge, ene ko ewanggo.
Kenoyi, ene nga yangga nga newendemo kombitelo oolooteku nga! Etoyi ngu, ye enengo
mande ingootoyi nowoondoyemo hamoo ma tewelo.
27 Yo, yowali soluyi sa ooletekusinanggo delo oololo, sa utekusinanggo delo toongete.
Yowaliwali soluyi kenooteku, ngundilo nangge, no Anutlo Nangoni Oni Kilalongo ngu
tunoo oolengo neyootoyi, ko ombuwano.

28 Ngu naluno, mela gumisina punggi ululumelo, oololo, ombulo tetoni, ye bidodo
nguno kenolo tunoo ingowanggo. Oo buwoo gula ngu melasina nguno ooloote. Ngundilo
nangge, no ko ombutoowe ngu, ye bidodo tunoo oolengo ingowanggo.

Kootusina, Anut Nangoni Oni Kilalongo, Ene Ko Ombuwa
(Mak 13:24-27; Luk 21:25-28)

29 Yesusndo mande gula ewolo. Ngu kowuli ulungga ngu kinitetoni ngu, ariya, sa kombo
nguya doobeyelootoni, himi ma yewali. Dootu bidodo ngu yokutuwoolo sisolewanggo.
30 Ngu nalunggano nguno, no Anut Nangoni Oni Kilalongo, nolo sunggi Sambono
tunootetoni, melako oni simoo baledo kenolo sendowanggo. Ndatelo ngulo, no Anut Nan-
goni Oni Kilalongo gooboolenо dulidalinedodo, yanggangone oolengododo ombutoowe
neyowanggo.
31 Anutlo unggu gula oowooyi Biyugel ngu yanggango uwootoni, ngu naluno, Anut-
ndo enengo Sambono Engel oniku ngu suleyelootoni, ombulo, mela bidodomo, ende
oowooyingga bidodomo oololo, oni simoo bale Anutno nowoondoyemo hamoo teyingo,
ngu bidodo yoyolo, ombulo, eneno watayewanggolo ewolo.

Kopi Dega, Ngundo Ngu Nalungga Ngu Logowoote
(Mak 13:28-31; Luk 21:29-33)

32-33 Yesusndo mande yamonggawo gulalo ewolo. Ye Kopi dega ngu kenoya, ko,
de gidalega nguya yeyoyi. Ye kenootoyi, nungo yelo, busiyo yetoni, ye ngu kenolo
ingootenggo. Ataga Kopi enggeweloyi naluwo tunootewelo tetelo ingootenggo. Ngundilo
nangge, kootusina, ye ngu ooga ngu kenootoyi, tunootewaku ngu, ariya, ye nguno
ingowanggoku ngu, ngu ooga ngu, Yesus ko ombuweloyi naluwo namoko tetoni, ngulo
sunggi ngundilo tunootewalo ewolo.
34 No hamoo oolengo, yeno eteno. Ataga nga naluno, ye Yuda sowengga ngalo simoo
bale nga ma kumoomukoyingomo, nga oo nga bidodo tunootewa.
35 Sambo mela nguya ngu oololo kinitewa. Ene ngundilomu, nolo mandene nga ngu ma
kinitewalo ewolo.

Oni Nalu Wenga Naluwo Tunootewaku, Ngu Ma Ingootenggo
(Mak 13:32-37; Luk 17:26-30,34-36)

36 Yesus mande gula ewolo. Oni ngu nolo nalu ko ombuweloyiga, ngu sangga nguya,
ene ngu ma ingootenggo. Anutlo Engel oni Sambono oolootenggoku ngu, ene nguya ma
ingootenggo. No nguya, ene ma ingooteno. Awane Anutndo nangge ngu ingoote.
37 Ngundilo damoni onindo kuli Nowa oodoni, nguno tewonggoku, ngundilo nangge,
no Anut Nangoni Oni Kilalongo ombutoowe, nguya damoni ngundilo tewanggo.
38 Yo, kuli Nowalo naluno, koletelo Anutndo sono tuwi ulungga oolengo suleyootoni,
ombulo, mela bidodo ma doobengoyingomo, ngu naluno, oni simoo bale oo nelo, sono
nelo, kamebale teloodoyi, Nowa nguno wanggo newendemo uwolo.
39 Ene ngundilo telo, Anutndo oo yeni tunooteweloyi, ngu ene ma ingowolo. Ngulo
Anutndo sono tuwi ulungga oolengo suleyootoni, ombulo, mela bidodo doobengootoni,
oni simoo bale yutomukowolo. Ngundilo nangge, nalu wenga oolengomo, no Anut
Nangoni Oni Kilalongo ombutoowe, ngundilo damoni nguya tunootewa.
40 Ngu naluno nguno, oni elaya kono oluwaliku ngu, Anutndo ombulo, oni gula yolo,
gula kono yokowa.
41 Ngundilo nangge, bale elaya oomanongoyingo tetoli ngu, Anutndo ombulo, gula yolo,
gula yokowa.
42 Ariya, no yeno hamoo oolengo eteno. Ye ingondale teyi! Ndawugalo ngulo, Oo
Sembuli Ulungga ngu ombuweloyi nalungga, ngu ye ma ingootenggo.
43 Ene ye komo ingoyi! Ya sembuli (Kristen) ene ndawu nalunggano yakaka oni ombulo,
ya usowooweloyi ngu ingolo ngu, ariya, ene meyelo oodoni, yakaka oni ombulo ngu, ene
ya usowooweloyi, ngu ereremo kini.
44 Ngundilo nangge, ye nguya komo meyeya, doongeteya oliyi! Ndatelo ngulo, no Anut
Nangoni Oni Kilalongo ombuweloyi nalu ngu, ye ngulo ma ingondudu tetoyi, nguno no
ko ombuwanolo ewolo.

Ko Oni Metemi, Ko Oni Biyomi, Ngulo Mande Yamonggawo
(Luk 12:42-46)

45 Ya sembulibo ene mela gulasina toongewelo ngu, ene ko oni gomengga ingondudu
gome ngu sunggi yetoni, ngundo ya ngulo ko oni sobosobo gome ootoolo, oo neweloyi
naluno, oo nenengo yunootoni, oo nelo gome oluwanggo.
46 Ngundilo nangge, kootusina, ya sembuligaku ko ombulo, ko oninggakuya oo ewoku,
ngundilo tetoni, kenolo ngu, ariya, enengo ko oni sobosobogaku, ene mete oni oni tewa.

47 Ariya, no yeno hamoo eteno. Ngu ya sembuliga, ngundo ko sobosobo oninggaku yelo,
ngulo oo nggilinggala bidodo, ngu ko oningga ngu kandeyimo yetoni, gome sobowoowa.
48-49 Ngundilo nangge, ngu ko sobosoboga ngulo damoni biyomi oluwaku ngu, enen-
gombo ngundilo ingolo ewolo. Nolo sobosobo oni ulunggaku nalu oowooyingga ngu ma
ombuwolo. Ene ngundilo ingolo, ngulo ene damoni yelo, enengo ko goboolo oni yutolo,
ene oni gidalega ngu oowali nelo, sono biya gome gome nelo, kapengo yelo oluwolo.
50 Kootusina, nalu gulano, ngu ko sobosobo oni biyomingga, ngu enengo sobosobo oni
ulunggaku ombuweloyi nalu ngu ma ingolo oodoni, ariya, enengo sobosobogaku ombulo,
ko oningga ngulo ko biyomi tewoku, ngu kenowa.
51 Ko biyomi ngundilo kenolo ngu, asa, ngu ko sobosobo oni biyominggaku ogingoyingo
ulungga inolo, suleyootoni, oololo, oni mebuye sangala oni oolootenggoku musiyo
biyominggano, nguno ene nguya oluwanggo. Ngu ende biyominggano nguno, sendo
ulungga telo, metokalikali telo oluwanggolo ewolo.*

25

Bale Kosiyi Kande Elaya, Ngulo Mande Yamonggawo

1 Ngu naluno, Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo nalu enengo oni simoo bale
ngu soboyelooteku, ngundo nga bale kosiyi simoondoya ma weleyingo kande elayaga,
ngulo damoni ngu ngandilo. Simoo gula bale yoweloyi naluno ngu, ngu bale ko enengo
bale doboogulingo mayelo, ngu balega ngundo yano kameyinggaku ombuweloyi, ngu
sobowoolo oluwanggo. Ariya, ngu simoongga ngu baleyi yoweloyimbolo ombutoni ngu,
enengo baleyi ngulo doboogulingo ngu kameyi ombutoni ngguyi ingolo, ngulo ene solu
kalo dowoolo, endesina oolelo, doongetelo, kameyi kenoweloyimbolo oolewanggo.
2 Asa, baleyi doboogulingo kande elaya ngulomu kandegula ngu ingondudu kini, ko,
bale kandegula ngu ene ingonduduyedodo.
3 Bale ingonduduye kiningga enengo solu ngu yowonggoku, ene Karasin ngu ene ma
yowonggori.
4 Ene bale ingonduduyedodo ngu, enengo solu, ko, Karasin nguya nggusingolo, ngu yolo
ombuwonggori.
5 Ene bale yowoku oninggaku, sodedo ma ombutoni, ngulo baleku kubooyelootoni
welewonggori.
6 Suwoo kewooloko oni meno mogulu telo, ewolo. Bale yowoku oninggaku ombuteku
ngu! Ngulo ye oolouya, ooleko kenoya, yoya ombuyi! Ewolo.
7 Ariya, baleku ngu ingolo ootookoolo, enengo solu yomosiyolo yoonenengowonggori.
8 Asa, ngu naluno nguno, bale ingonduduye kinikundo bale ingonduduyedodokuya
ewonggori. Yendo Karasin gula noole yunootoyiga nggusingowato. Noolendo solungga
kumoowelo teteku ngalo ewonggori.
9 Ene ngulo mande ingolo, enebana gumi ewonggori. Kini, noole Karasin ye nguya
ko noole nguya logoyimo kini. Noolengo logoyimo nangge. Ngundiloga ngu, mete ye
oolouya, Karasin gula uliyoyi. Elo ewonggori.
10 Ariya, ngu baleku Karasin uliyowelo ooloutoyi ngu, ngu naluno nguno, bale yoweloyi
oninggaku ngu ombuwolo. Bale kandegula ngu enengo solu kuli yomosiyolo, yoonenen-
golo oodoyi, bale yoweloyi oninggaku ngu ombulo, bale yolo, ngu bale kosiyi kandegula
nguya hoolooweyeloweloyi, ngu bidodo yoyolo, ya oo simbo kayingo yanggakuno utoyi,
ene yamako goodoowolo.
11 Kootusina, bale kandegulagaku Karasin uliyowonggoku ngu ombulo, yamako utolo
ewonggori. Ulungga, ulungga, ombuya, noolengo yamako goosooyuno! Elo ewonggori.
12 Ene ngulo mandeye ingolo, enebana gumi ewolo. No yeno hamoo eteno. No ye watayi
kinilo ewolo.
13 Asa, Yesusndo mande gula soweyolo ewolo. Ye komo ingondale teya sobowooyi! Ye
oni gulado ombuweloyi nalungga ngu, ko sangga nguya, ye ma ingootenggololo ewolo.*

Ko Oni Kabusagobo Bobeye Oowooyingga Sobowooyingo, Ngulo Mande Yamonggawo (Luk 19:11-27)

14 Yesusndo mande yamonggawo gula ewolo. Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye,
ngundo endega enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu ngandilo. Oni gula mela
yowokono oolouwelo ngu, ariya, ngu enengo ko oni negoyelootoni, ombutoyi, enengo
oo sitowi ko oni ngu kandeyemo yetoni sobowooweloyimbolo.

---

* **24:51:** Ya sembuli ngu Yesus. * **25:13:** Oningga bale yoweloyi, ngu Yesus. Kootusina, ene ombulo, oni Anutno nowoondoyemo hamoo teyingo ngu bidodo yoyolo, Sambo endemo oolewanggo. Ngu bale yoweloyi ngundilo.

15 Sobosobo oninggakundo enengo ko oniku wilikoyelolo, damoniye yanggangoye
kenolo, ingolo, ngulo ene ngundilo bobeye andangelo yunowonggori. Enengo sulena
oni ngulo damoniye metemi oolengo kenolo, ngulo ene ngu oninggaku ya sembuli-
gakundo bobeye oowooyingga oolengo K5,000 Kina sobowoonilo inowolo. Enengo sulena
oni ngulo damoniye metemi kenolo, ngu oninggaku sobosobo oninggakundo bobeye
oowooyingga K2,000 Kina sobowoonilo inowolo. Ngundilo nangge, ko oni gulalo ene
bobeye K1,000 Kina sobowoonilo inowolo. Ngundilo telo ngu, ene yoyokolo, yowokono
toongewolo.
16 Toongetoni ngu, ariya, enengo ko oni bobeye K5,000 Kina yowoku, ngundo ko
yanggango telo, ngunonggo digi gumi K5,000 Kina gula ngundilo soweyolo yowolo.
17 Ngundilo nangge, oni gulado digi beye K2,000 Kina yowoku, ene nguya ngundilo koyi
telo, digi K2,000 Kina gula yowolo.
18 Ngundilo nangge, ko oni bobeye K1,000 Kina yowokunggaku, ene digi yolo, oololo,
mele selo, nguno sobosobo oningga ngulo bobeyeku, nguno oongoowolo.
19 Kootusina, nalu kinitetekuno, sobosobo oningga ko mayelo, enengo ko oni
kabusagaku yeyolo, bobeye yunowoku, ngulo mande ingowelo.
20 Ariya, ko oni bobeye K5,000 Kina yowoku, ene ko telo, ngunonggo digi K5,000 Kina
ko yolo, enengo oo sobosobo onikuno oololo ewolo. Oo ulungga, ge kuli digi K5,000
Kina nunowoku, nguno nenengombo ko yanggango telo, digi K5,000 Kina gula soweyolo
yowonoku, nga kenolo ewolo.
21 Enengo oo sobosobo oninggakundo enengo mandeni ingolo, enebana gumi ewolo. Ge
ko oni gome oolengo! Gedo ko gome hamoo tewo! Gedo nga bobeye bodaga sobowookulo,
ngulo no digi beye oowooyingga gunootoowega sobowoo lo. Ariya, yano ombutooga, noya
oni oni tewalo. Elo ewolo.
22 Ko oningga bobeye K2,000 Kina yowoku, ngundo bobeye K2,000 Kina gula soweyolo,
yolo, ombulo, oo sembulinggaku etungolo ewolo. Oo sembuli ulungga, gedo bobeye
K2,000 Kina nunowoku, ngundo ko yanggango telo, bobeye K2,000 Kina gula ko
yowonoku, nga keno. Elo ewolo.
23 Etoni, enengo oo sobosobo oninggakundo enedodo mande gumi ewolo. Ge ko
oni gome! Gedo gome oolengo telo, ko gome tewo! Gedo nga bobeye bodaga gome
sobowookulo, ariya, ngulo no bobeye oowooyingga gunootoowega sobowoo lo. Ngulo
ngu, yano ombutooga, noya oni oni tewalolo ewolo.
24 Ariya, ko oni gula bobeye 1,000 Kina yowoku, nguya ombulo, oo sobosobo oni
ulunggano ewolo. Oo sembuli ulungga, no kuli ingootenoku, ge bobeye woosoolo,
yoweloyi oni yanggango. Ge onindo kononggo oowali, gedo ma imiwoko, ngu yoote.
25 Ngundilo ngulo, no gengo sosolelo, ngulo bobeye nunowoku, no sodedo oololo, mele
selo, nguno oongoowono. Ngu digi beye nunowoku ngu, nga oolooteku ngalo ewolo.
26-27 Asa, oo sobosobo oni ulunggakundo sanggili telo, mande gumi ewolo. Ge ko oni
biyomi oolengo! Ge suleyokinikini oni! Ge kuli ingooteku ngu, no onindo kononggo
nondo oowali ma imiwoko, ngu yootenoku, asa, ndawugalo ngulo, ge bobeye sobowoo,
elo gunowonoku, ngu bobeye yeweloyi musiyomo, nguno ma yewo? Noole bobeye
ngundilo oolooteku ngu, no ko ombutenokuno, ariya, ngunonggo bobeye gula nguya yolo,
gooboongoolo yowano.
28 Ariya, oni ulunggakundo enengo ko oniya ewolo. Ye ngu oningga, bobeye K1,000
Kina inowonoku, ngu sopiyoya, nolo ko oni gome bobeye K10,000 Kinadodoga, ngu inoyi.
29 Ndawugalo ngulo, oni gulado oo oowooyingga ngu gome sobowoowaku ngu, ariya,
no oo oowooyingga gula soweyolo inowano. Ngundilo nangge, oni gulado oo bodaga ngu
biyomi sobowoowaku ngu, asa, ngu oo bodaga ngu dowooteku, ngu andangelo yokowano.
30 Yo, ngundilo ko oni biyomingga ngu owetoowe, endeloko mela uleriko ootoolo,
ngunonggo sendo ulungga telo, metokalikali telo oluwanggolo ewolo.

Anut Nangoni Oni Kilalongo, Ngundo Oni Wilikoyelowa

31 Yesusndo mande elo yokolo ngu, asa, yowoolengolo, enengo sulena onino ngandilo
ewolo. Kootusina, no Anut Nangoni Oni Kilalongo nenengo dulidalinedodo ko om-
buwano. Nenengo Sambono Anutlo Engel oni ngudodo ombulo, ngu naluno dulidaline-
dodo nenengo yaba bingaminedodo nguno bibitewano.
32 Ngu naluno nguno, oni simoo bale nono mayelo gooboongootoyi, nondo wilikoyelolo,
wata elaya yoyewano. Yo, sobosobo onindo Sipsip andangelo, pawa gulano yelo, bo Meme
andangelo, pawa gulano yetenggoku, ngundilo tewano.
33 No Sipsip ngu andangeyelootoowe, ngu kandene koondosina ooloutoyi, ngundilo
nangge, bo Meme ngu andangeyelootoowe, ngu kandene biyomisina oolouwanggo.

34 Ngundilo ngulo, oo bidodo sobosobo koleteyingo oningga, ngu enengo kandeyi
koondosina oolootenggoku nguya ewa. Ye Awanembo kumana yunowa! Kuli mela nga
keda tunootetoni, Awa ngundo endega enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu kuli
yomosiyoyunowoku, ngu endegano nguno uwanggo.
35 Ndawugalo ngulo, kuli no oodoolo kumootoowe, nguno yendo oowali yolo
nunowonggo. No sonolo ingootoowe, nguno yendo sono yolo nunowonggo. Ngundilo
nangge, no ende gula oni, ene yendo noyolo, yengo yano uwonggo.
36 Ngundilo nangge, no towi kinimu, nguno yendo towi nunowonggo. No sayi yootoowe,
nguno yendo yomosinelowonggo. Ngundilo nangge, no ya biyomimo oodoowe, ye nguno
oololo neyowonggolo ewolo.
37 Ngu oni kandeyi koondosina oolootenggoku, ngundo sumoo inolo, ngandilo mande
gumi ewanggo. Oo Sembuli Ulungga, ndawu nalunggano, ge oodoolo kumootoyi,
oowali gunowooto? Ko ndawu nalunggano, ge sonolo ingootoyi, nguno noolendo sono
gunowooto?
38 Ndawu nalunggano, ge ende gula onimu geyolo goyolo, noolengo yano uwooto? Ko
ndawu nalunggano, ge towikumba kinimu, nguno noolendo towikumba gunowooto?
39 Ndawu nalunggano, ge sayidodo telo, ngundi, ge ya biyomimo oodoyi geyowooto?
Ene ngundilo elo, sumoo ewanggo.
40 Yesusndo enengo mandeye ngu ingolo, enebana gumi ewa. No hamoo oolengo, yeno
ewano. Ye melako ngano nolo konedoboonengga oowooyi kinimu, ngu yomosiyowong-
goku ngu, asa, ye no nguya yomosinelowonggo. Elo ewolo.
41 Ngundilo nangge, no oni kandene biyomisina nguya ewano. Ye oonateweloyi
oni! Ye noyokoya, de nombo ma kumooweloyi, nguno oolouyi! Ngu de nombo ma
kumooweloyingga ngu, ngu yengo Awaye Setando nguno enengo Engel oni biyomidodo
oliyilo yewolo.
42 Ndatelo ngulo, no kuli oodoolo kumootoowe ngu, nguno yendo oowali no ma
nunowonggori. Ngundilo nangge, no sonolo ingootoowe ngu, nguno ye sono yolo, no
ma nunowonggori.
43 No ende gulalo onimu oluwonoku ngu, ye noyolo, yengo yano ma uwonggori.
Ngundilo nangge, no towikumba kinimu, nguno yendo towikumba ma nunowonggori.
No sayi kumoolo, ko, ya biyomimo nguya oluwonoku, nguno ye ombulo, ma neyolo
hooloowenelowonggorilo ewano.
44 Yesusndo ngundilo etoni ngu, enebana mande gumi ewanggo. Oo Sembuli Ulungga,
ndawu nalunggano noole geyootooye, oodoolo kumoolo, sonolo ingolo, ngundi, ge ende
gula oni, ngundi, ge towikumba kini, ngundi, ge sayi kumoolo, ko, ge ya biyomimo nguya
oodoyi, nguno noole ge ma yomosinggelowooto? Ngundilo sumoo ewanggo.
45 Ngundilo sumoo etoyi ngu, asa, Yesus enebana mande gumi ewa. No hamoo oolengo,
yeno eteno. Ye melako ngano oni gula oowooyi kinimu, ma yomosiyoyingo ngu, ye no
nguya ma yomosinelowonggolo ewolo.
46 Ngundilo ngulo, ngu oni ngu uli biyomi yolo, Setanlo ende de nombo ma kumoow-
eloyingga, nguno oolongooyelootoowe, sugi sugi ogingoyingo yolo oluwanggo. Ngundilo
nangge, oni nenengo kandene koondosina oolootenggoku, ene ngu musiyo metemimo
nguno, Anutya sugi sugi keda oluwanggolo ewolo.

26

Tabango Onindo Yesus Uleyi Kumooweloyimbolo Mande Gosiyolo Ewonggori
(Mak 14:1-2; Luk 22:1-2; Yon 11:45-53)

1 Yesus mande bidodo etuyelomukolo, yokolo ngu, ngu naluno, enengo sulena oniya
ewonggori.
2 Ye kuli ingootenggo. Nalu elayaga nguya yokolo, Anutlo sunggi kenolo, dagayeloyingo
naluwo, oowooyi Pasowa, ngu tunootewa. Ngu naluno, no Anut Nangoni Oni Kilalongo,
onindo no mundi oni kandeyemo yootunonelolo, de mombimo nuleyi kumoowanolo
ewonggori.
3 Ngu nalu nguno, Anutlo woolo yewo oni kundingiyi sobosobo oniku, ko, Iserel
onilo tabango oni bidodo, Kayiyapaslo ya gome oolengo, nguno gooboongoowonggori.
Kayiyapas ngu Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi sobosobo oni koletewolo.
4 Yo, tabango onindo gooboongoolo, ene oole erewelo mande gosiyolo, Yesus yolo, ya
biyomimo yewelo telo, uleyi kumooweloyimbolo tewonggori.
5 Ene ngandilo ingondudu telo ewonggori. Noole nalu kundingiyimo, ngu ooga ngu ma
tewato. Ndatelo ngulo, oni simoo baledo me ebe ngu yeyi tunootewalo ewonggori.

Balegado Yesus Tabangomo Kumu Bo Ulumi Ndindingo Gomengga Wendowolo
(Mak 14:3-9; Yon 12:1-8)

6 Ngu naluno nguno, Yesus Betani endemo oololo, kuli oni golimambudodoga oowooyi
Sayimon, ene ngulo yano oolouwolo.
7 Ngu naluno nguno, bale gula ombulo, ngu nggusiyi gome oolengongga digibo
teyingo, ngu kumu bo ulumi gula ndindingo gomemu oluwoku, ngu ulini ulungga yokolo
uliyowolo. Ngu oo ndindingo gomengga ngu yootoni, Yesus ene oo neweloyi yabano
bibitetoni ngu, ene ngu bo ulumi nggusiga ngu Yesus tabangomo wendowolo. Ngu
balega ngundo damoningga teyingo ngu, ene Yesuslo gome oolengo ingolo, ngundilo telo
etuyelowolo.
8 Enengo sulena oni oluwonggoku, ngu kenolo, nowoondoye biyomi yelo ewonggori.
Ndawugalo, nga bo ulumi gomengga nga kingo yombuliyoote?
9 Nga ngu oni yunootoyi, ngundo uliyootoyi ngu, ngulo ulini ulungga yolo, ngundo mete
owoolongo oni yunoweloyilo ewonggori.
10 Yesusndo enengo nowoondoye kuli kenolo, ingolo ewolo. Ndawugalo, ye nga balega
nga kowuli inootenggo? Ene damoni gome ngu nono tete.
11 Owoolongo oni ngu yeya suwoo suwoo oluwanggo. Naludodomo, ye mete ene
hoolooweyelowanggo. Ene no ngu, yeya suwoo suwoo ma oluwato.
12 Balega ngundo ingolo, tenunooteku nga, ene bo ulumi no gowenemo yeteku ngu, ene
no meleno noyeweloyi, ngulo no yomosineloote.
13 No hamoo oolengo yeno eteno. Mela bidodomo, Anutlo Mande Keda Mesalango ngu
wesiyolo, ewanggoku ngu, nga bale ngando teteku nga nguya mandeni elo, ngulo nguya
ingondudu telo ingowanggo. Elo ewolo.

Yudasndo Yesus Tabango Oni Yunoweloyi Ngulo Mande Gosiyowolo
(Mak 14:10-11; Luk 22:3-6)

14 Ngu nalunggano nguno, Yesuslo sulena oni kande elaya kegidembolo elaya, ngulomu
gula, Yudas Iskariyoot, ngundo ene Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi ngulo sobosobo
onikuno oolouwolo.
15 Yudasndo eneno sumoo ewolo. Yendo ndawuga ngu nunootoyi, Yesus yolo, ombulo,
kandeyemo yunowano? Elo ewolo. Enengo mande ngundilo ingolo, ariya, ene bobeye
doobe kabusa (30 Kina) kandeyimo yewonggori.
16 Ngu naluno, Yudasndo damoni yelo, oole erewelo, ndawu nalunggano Yesus
yootunolo, me oni kandeyemo yeweloyimbolo.

Yesusndo Oowali Kundingiyi Sulena Oniya Newonggori
(Mak 14:12-21; Luk 22:7-14,21-23; Yon 13:21-30)

17 Kowooyingombolo nalu koleteyingo, oomanongoyingo Yis kini neweloyi naluwo
tunootetoni, sulena oni Yesusno ombulo, sumoo ewonggori. Gedo ngu noole ndano saya,
nalu kundingiyi ngulo oowali yomosiyolo, neweloyimbolo ingoote? Elo ewonggori.
18 Yesusndo enengo mandeye ngu ingolo, enebana gumilo ewolo. Ye ende gulano uya
ngu, oni gula Anutndo sunggi yewoku, nguno oolouya, ngandiya eyi. Oo etuyeloyingo
oningga, ngundo ete. Nolo nalu namoko tetoni, ngulo no nenengo sulena oniya gedo
yano oowali kundingiyi newatolo ete, ngundiya eyi.
19 Ene ngundilo etoni, ariya, sulena oniku ulo, Yesusndo ewoku ngundilo telo, ene
oowali kundingiyi ngu yomosiyowolo.
20 Suwootetoni, enengo sulena oni kande elaya kegidembolo elayagakudodo, oo
neweloyi yabano bibitewonggori.
21 Oo nelootoyi, Yesusndo ewolo. No hamoo oolengo, yeno eteno. Oni gula ye
kewooloyemo nganonggo, windoga no yootunonelolo, me oni kandeyemo noyewalo
ewolo.
22 Sulena oniku enengo mandeni ngu ingolo, ngulo ene nowoondoye kowuli ulungga
ingolo, gulanangge nangge oololo, Yesus sumoo inolo ewolo. Ge noya ete, bine? Elo ewolo.
23 Ngundilo etoyi, asa, Yesusndo mande gumi ewolo. Nga oningga noya kandenali
koondomo goboolo yetelokungga, ngando me onino yootunonelowa.
24 Yo, oo bidodo kuli Anutndo enengo mande nakangoyingo ngu, no Anutlo Nangoni
Oni Kilalongo, nono engge ngundilo tunootewa. Ngundilomu oningga no Anut Nangoni
Oni Kilalongo, me onindo oni yootunonelooteku ngu, ngu oni yooge! Yo, no ngu oningga
ngu oni yooge, ene nemimbo ma yomoowoolo ngu, kowuli ngundilo ngu eneno ma
tunootewalo ewolo.
25 Ngu naluno, Yudasndo me oni kandeyemo yewelo mande gosiyowoku, ngundo
Yesusno ewolo. Oo etuyeloyingo oni, ge noya ete, bine? Etoni, Yesusndo mande gumi
ewolo. Gengombo eteku ngu nanggelo ewolo.

Yesusndo Oowali Kundingiyi Damoni Yelo, Sulena Oni Yunowolo
(Mak 14:22-26; Luk 22:15-20; 1 Korin 11:23-25)

26 Ene oo nelo oodoyi, Yesusndo oomanongoyingo gula yolo, Anutno yemboongelo, oosowoolo bayetelo, yunolo ewolo. Nga yoya neyi. Nga nenengo songgiwinelo ewolo.
27-28 Ngundilo elo ngu, ene Wayin sonoyi tobaga ngu yolo, Anutno yemboongelo, yunolo ewolo. Ye bidodo nga Wayinngga nga neyi. Ngangga nga, ngu nenengo dalone. Nga dalonengga, ngando Anutndo sunggi mande keda ewoku, ngu gosiyoote. Ngu no oni simoo bale oowooyingga ngu, enengo mbumbuwaye andangewelo ingolo, nenengo dalone enengo wendowano.
29 Ngulo ngu, no yeno hamoo oolengo eteno. No nga Wayinngga nga ko ma newano. Kootusina, Anutndo endega nguno enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu Sambo endegano nguno, no Wayin sonoyi keda yeya, ko newatolo ewolo.
30 Ngundilo telo ngu, asa, ene Anutlo bingami okoolo, yambo gula utolo yokolo, kootusina ootookoolo, pulingga oowooyi Olib, nguno oolewolo.

Yesusndo Pitaya Ewolo. Ge No Noyokolo, Kootu Nunowa
(Mak 14:27-31; Luk 22:31-34; Yon 13:36-38)

31 Ngu naluno nguno, Yesusndo sulena onikuya ewolo. Nga suwoongga ngano, yengo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu, nono yombuliyowanggo. Yo, hamoo, ye bidodo noyokolo sawanggo. Kulimi, Anutlo mandeno ngu ngandilo nakangolo ewolo.
No Sipsip Sembuli utoowe, ngulo Sipsip sosolelo, mela bidodomo sungo sungo sawanggo.
Ngundilo nakangolo ewolo. *Sekarayiya 13:7*
32 Ene no melenonggo ko ootookoowanokuno, nguno no ye koletelo, Galili melako oolouwanolo ewolo.
33 Ene ngundilo etoni, asa, Pita Yesusya mande yanggango gumi ewolo. Oni bidodo ngu ge goyokolo, satoyi ngu, ene nondo ngu ge ma goyokolo toongewanolo ewolo.
34 Yesusndo enengo mandeni ngu ingolo, enebana gumi ewolo. No geno hamoo eteno. Nga suwoonggano ngano, kooduli ma eyingomo ngu, ge tambu kabusa no oowoone oongoowalo ewolo.
35 Ngundilo etoni ngu, Pitando Yesusya mande yanggango gumi ewolo. No mete geya kumoowaloku ngu, no ge oowoongge ma oongoowanoku ngu! Hamoo oolengo, kini! Etoni, sulena oni bidodo mande gulanangge ngundilo nangge ewolo.

Yesusndo Gesemani Kono Nguno Yemboongewolo
(Mak 14:32-42; Luk 22:39-46)

36 Ngu naluno nguno, ene oololo, musiyo gula oowooyi Gesemani, nguno oolouwonggori. Nguno Yesusndo enengo sulena onikuno ewonggori. Ye ngano bibiteya oliyi. Oodoyiga, no oololo, anduno Anutno yemboongewelo. Elo ewonggori.
37 Yesusndo sulena oni kabusa yoyolo, enedodo oolouwonggori. Ngu sulena oniku ngu, Pita ko Sebedi simoongo elaya, ngundo oolouwonggori. Nguno ngu, Yesus damoni yelo, newende kowuli ulungga oolengo ingowolo.
38 Ngundilo ingolo, ene sulena oni kabusagakuno ewolo. No gabone kowuli ulungga oolengo yelo, ngundilo telo, namoko yombulinelowa. Ngundilo ngulo, ye ngano ootooya, ye komo ingondale meyeya soboneloyilo ewolo.
39 Yesus ngundilo elo, ene bodaga sungo oololo, melako penggootelo welewolo. Ngundilo telo, Anutno yemboongelo ewolo. Oo Awane, nga toba kowuli ogingoyingo ulungga nga, ngu mete gedo andange. Ene ge nolo ingondudune ma keyowelo. Kini, no gengo ingonduduge ngu nangge keyowanolo ewolo.
40 Ngundilo yemboongelo yokolo ngu, ene ootookoolo, sulena oni kabusagakuno oololo, yeyootoni, wetoloodoyi, yeyolo, Pitaya ewolo. Ndawugalo, ye kabusaga nalu bodagano, no ma sobonelowonggo?
41 Ye gome sobowooya, yemboongeya, ngundilo tetoyi ngu, Setando tewooyelootoni ngu, ye yanggango oluwanggo. Hamoo, ye nowoondoyebo ngu tewelo ingootoni, ene goweyebo ngu suleyeyokiniyelo yanggango ma yetelo ewolo.
42 Ngundilo elo, ene tambu elaya ko oololo, Anutno yemboongelo ewolo. Oo Awane, ge nga tobagano ngano sono neni, elo ingolo, ma yolo yokowaku ngu, ariya, no bidodo nemukolo, gengo ingooteku, ngu nangge keyowanolo ewolo.
43 Ene ngundilo yemboongelo elo yokolo, ene sulena onino ko oololo, yeyootoni, ene kubooyelootoni, ene wetololuwonggori.
44 Ngundilo yeyolo, ene yoyokolo, ko oololo, tambu kabusa koletelo yemboongewoku, ngu ngundilo nangge, ko yemboongewolo.

45 Yemboongelo yokolo ngu, enengo sulena onino ko ombulo ewolo. Ye komo kengelo,
wetolo, oolootenggo, bine? Ye ingoyi! Ataga, no Anut Nangoni Oni Kilalongo me oni,
ngundo noyolo, mbumbuwadodo me oni kandeyemo noyewanggo.
46 Ariya, ye ootookootoyiga oolouwooto. Kenoyi! Me oni no yootunonelolo, oni sanggili
kandeyemo noyeweloyi oninggaku ngu, ombuteku andu! Elo ewolo.

Yudasndo Yesus Oni Sanggili Kandeyemo Yewolo
(Mak 14:43-50; Luk 22:47-53; Yon 18:3-12)

47 Yesusndo mande ewootoni, Yudas Yesuslo sulena oni kande elaya kegidembolo
elayaga, (12) ngulomu gula me oni oowooyinggadodo gooboongoolo ombuwonggori. Yo,
me oni oowooyingga nguya duge, mata komuko ebe uleweloyi oo ngu yootoyi, Anutlo
woolo yeyingo oni kundingiyi ngulo sobosobo oniku, ko, Yuda onilo tabango oni, ngundo
suleyelootoyi ombuwonggo.
48 Windoga oni Yudas, ngundo kuli sunggi gula yunolo ewolo. Nondo ngu oningga
kandeyi dowoolo, yenggonangootoowega ngu, ngu oningga ngu Yesus. Ngu dowooya,
yoya oolouyilo ewolo.
49 Asa, Yudas sodedonangge Yesusno oololo ewolo. Oo etuyeloyingo oni, suwoo gome
elo, ene kandeyi dowoolo yenggonangowolo.
50 Ene ngundilo tetoni, asa, Yesusndo mande gumi ewolo. Doboone, ooga tewelo ingolo,
ombuteku ngu, asa, sodedonangge te! Elo ewolo. Ngundilo etoni ngu, me onikundo
Yesusno kandeye oolongoolo dowoowonggori.
51 Ngundilo tetoyi ngu, asa, Yesuslo sulena oni gulado kewooloyemonggo sanggili
telo, enengo duge woosoolo, yolo, ngundo Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi ngulo
sobosobo oni koleteyingo, ngulo sulena oninggaku doongoolo ulewelo tewolo. Ngulo ene
duge oolongootoni, woosoolo ooloutoni, sodeyi nangge takatoni solewolo.
52 Yesus ngundilo kenolo ngu, enengo sulena oningga nguno ewolo. Gengo duge ngu
ko musiyomo ye. Oni bidodo dugebo oni uleyi kumoowanggoku ngu, ene nguya dugebo
yuleyi kumoowanggo.
53 Ge komo gome ingo! No mete Awanemo meno etoowe, enengo Sambo Endemo oni
oowooyingga oolengo suleyelootoni, ombulo, hooloowenelowanggo.
54 Ene no ngundilo tewanoku ngu, oo bidodo Anutndo kuli elo nakangoyingo, ngu
engge nenengo ma tunootewa. Ngundilo ngulo, ene komo oo ewoku, ngundilo nangge,
tunootewalo ewolo.
55 Ngu naluno, Yesusndo me onikuno ewolo. Ye ndawugalo duge, mata komuko
ebe uleweloyi oo ngu dowoolo, ombulo, no yakaka oni ngundilo nodowootenggo?
Nalu oowooyingga, no yeya Yuda onilo goobooyingo ya Tempelno ootoolo, mande
yunololuwonoku, ene ye nguno ma nodowoowonggo.
56 Ene ataga oo tunooteteku nga, kuli Anutlo ingondudu eyingo onindo nakangoyingo,
ngu ataga engge tunootete. Etoni, ngu naluno, enengo sulena oniku sosolelo, ngulo ene
Yesus yokolo, sodedonangge samukowonggori.

Oni Yesus Yolo, Oni Tabangokudodo Gooboongoowonggori
(Mak 14:53-65; Luk 22:54-55,63-71; Yon 18:13-14,19-24)

57 Onikundo Yesus yolo, Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo sobosobo
koleteyingo oowooyi Kayiyapaslo yano oolouwonggori. Moseslo mamana mande
etuyeloyingo oniku, ko, Yuda onilo tabango oni bidodo mayelo, gooboongoolo oluwonggo.
58 Ene Pitando Yesus keyolo, oololo, ene boda yowokoyi oluwolo. Pitando olen-
gomonggo tolige penggopenggootelo, kundingi onilo tabango ulungga, ngundo yasiliko
uwolo. Ngu yangga ngulo kumba ootuwoo onindo de katoyi, Pita ngu yokowelo nombono
ombulo, de yokolo, ngunonggo Yesusno ndatelo tewanggoku, ngulo ingoweloyimbolo
bibitewolo.
59 Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi ngulo sobosobo oniku, ko, gooboolo oni
tabango bidodo, ngundo Yesuslo mande ebe ganagana goweyi sanggaweloyi oninggaku
erewewonggori. Ndatelo ngulo, ene uleyi kumooweloyimbolo oole erewewonggori.
60 Nguno ngu, oni oowooyingga tunootelo, ngundo mande ebe ganagana oowooyingga
Yesusno sanggawelo ewonggori. Ene mande nenengo gula elo, ngu keyolo, nguno
uleweloyi ngu ma kenowonggori. Ngundilo tetoyi, kootusina, oni elaya tunootelo,
ombulo, ngandilo ewoli.
61 Nga oningga ngando ngandilo ewolo. Yudalo goobooyingo ya, Tempel, ngu nondo
mete toongoolo, nalu kabusagomo, ko yewanolo ewolo.
62 Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi ngulo sobosobo koleteyingongga, ngundo
enengo mande ingolo, kewooloyemonggo ngu ootookoolo, dikalo, Yesus sumoo inolo

ewolo. Ge mande nga gumi ma ewa? Nga mandega nga mande wilikoyingo oni doongeyemo, ge bungomo etenggo. Ge mande moole, ngundi kini bine? Elo ewolo.
63 Yesusndo enengo mande ngundilo ingolo ngu, nenetelo, mande gumi ma ewolo. Ngulo kundingiyi onilo tabangokundo, Yesus ko sumoo inolo ewonggori. Anut keda oolooteku, ngu oowooyimonggo mande hamoo awuno oolengo solumimonggo, nooleno etooga ingowato. Ge Kristus, Anutndo noole yoyoweloyimbolo sunggi yewo oni, ko, Anut Nangoni hamoo, bine? Elo ewonggori.
64 Asa, Yesusndo enengo mandeni ngu ingolo, enebana gumi ewolo. Gedo kuli ewoku, ngulo no yeno eteno. Ataga ko kootusina nguya, ye no Anut Nangoni Oni Kilalongo neyootoyi, no Anut yanggangonidodo ngu kandeyi koondosina bingamidodo bibitewano. Eme no Sambono goboole ngu sanganimo ombulo oodoowe, neyowanggolo ewolo.
65-66 Yesusndo ngundilo etoni ngu, asa, kundingiyi onilo tabangonggakundo enengo nenggulo dowoolo, oomboongelo, sanggili oolengo telo ewolo. Ene Anut kootuyisina yumooyinolo mande eteku nga! Noole oni gidalegano meno etooye ombulo, ngundo mande gula ma ewanggo. Kini, enengombo mande eteku nga, noolengombo nenengo enengo mandeni ingooteto. Ene Anut kootuyisina yumooyinolo mande ete. Ngulo ngu, ye enengo mande ingootenggoku ngu, ye ndatelo ingootenggo? Ngundilo sumoo etoni, enendo gumi ewolo. Yesusndo Anut yumooyinolo mande biyomi kootuyisina eteku, ngulo ene komo uleyiga kumoonilo ewolo.
67-68 Ariya, oni gidalegado Yesus ene doongeyi doobengolo, omukumundoongomo mukendongolo, nguno utolo ewonggori. Ge Kristus, gengo ingondudunonggo ngu yootunoya e. Onendo gulete? Elo yumooyinolo ewonggori.

Pitando Ewolo. No Yesus Watayi Kinilo Ewolo
(Mak 14:66-72; Luk 22:56-62; Yon 18:15-18,25-27)

69 Pita ngu endesina ya kosingeyimo nguno bibitelo oodoni, kundingiyi onilo tabango ulungga, ngulo sulena bale gula tanggeyimo ombulo ewolo. Ge nguya Yesus Galili mela oningga, ge nguya oluwolilo ewolo.
70 Sulena balegakundo ngundilo etoni, asa, Pitando oni oowooyingga doongeyemo, no ngu oningga ngu, no watayi kini. No gedo mandega eteku ngu, no watayi kinilo ewolo.
71 Ngundilo elo yokolo, Pita endesina sisipawa ngulo yamako dabemimo ooletoni, bale gulado kenolo, oni namoko dikayingokuno ewolo. Nga oningga nga nguya, Yesus Nasaret oningga nguya oluwolilo ewolo.
72 Ene ngundilo etoni, asa, Pita Yesus oowooyi ko imangoolo ewolo. Hamoo oolengo, solumimonggo, no nga oningga nga no watayi kini! Elo ewolo.
73 Asa, ene bodaga oode, oni namokono oluwonggokundo Pitaya ko ewolo. Hamoo oolengo, ge Yesuslo oni gula. Gengo mande eteku, ngu Yesuslo mande bungeyi ngundilolo ewolo.
74 Ene ngundilo etoyi, ariya, Pita manggalu telo ewolo. No yeno etenoku, no nenengo ma ewanoku ngu, asa, Anutndo ngulo ogingoyingo gumi nunowa. Ariya, no hamoo oolengo, solumimonggo awuno etenoku ngu! Ngu oningga yendo etenggoku ngu, no ma ingooteno! Elo ewolo. Ngundilo etoni, sodedonangge, kooduli ewolo.
75 Pitando kooduli etoni, ingolo, ariya, kuli Yesusndo mandega enedodo eyingo, ngu ingondudu ulungga tewolo. Kooduli ma eyingonggakuno ngu, ge no oowoone tambu kabusa oongoonelowa, ewolo. Pita ngu ingolo, ngulo ene oluwoku musiyo ngu yokolo, sendolo biyobiyomi oolengo tewolo.

27

Yesus Yolo, Payilat Oni Ulungga Nguno Oolouwonggori
(Mak 15:1; Luk 23:1-2; Yon 18:28-32)

1 Sengetoni ootookoolo, Anutlo woolo yewo oni ngulo sobosobo oniku, ko, Iserel onilo tabango oniku, ngundo goobooyingomo mande gulanangge gosiyolo, eweloyimbolo goo-boongoowonggori. Ngulo ene Yesus uleyi kumooweloyimbolo mande gosiyowonggori.
2 Mande ngundilo gosiyolo ngu, asa, Yesus utombo (sen) gosiyolo, yolo, oololo, Rom Gabman oni, Yuda mela ngulo oo sobosobo oni ulungga, oowooyi Payilat, ngu kandeyimo yewolo.

Yudas Ngu Damoningga Ngu Tewokulo, Ngulo Nowoondoyi Telo, Enengombo Bunge-bolo Tewolo
(Aposel 1:18-19)

3 Ngu naluno, Yudas oningga, ngundo Yesus damoni telo, me oni kandeyemo yunoyingo oningga, ngundo Yesus uleyi kumoowelo mande gosiyootoyi, ngu kenolo, ingolo, ngulo

ene damoni biyomi tewoku, ngulo nowoondoyi telo, Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi
ngulo sobosobo oniku, ko, Iserel onilo tabango onikuno oololo, bobeye doobe kabusa (30
Kina) ko yunowelo tewolo.
4 Yudasndo mande ngandilo onikuno ewolo. Nondo mbumbuwa telo, Yesus ye
kandeyemo yewono. Ene oo biyomi gula ma teyingomu, ngu nondo damoni tewonoku,
ngulo ene kumoowa. No mbumbuwa ulungga oolengo tewonolo ewolo. Enengo mandeni
ngundilo ingolo ngu, enebana mande gumi ewonggori. Ngu gengombo tewokulo, ngu
gengomu nangge! Elo ewonggori.
5 Yudas ngulo mande ingolo, ngulo ene newende kowuli ulungga oolengo ingolo,
bobeyeku yolo, Tempello yawasa sanganimo oolongooni uwolo. Ngundilo telo, ene oololo,
utono bungebolo telo kumoowolo.
6 Asa, ngu naluno nguno, Anutlo woolo yeyingo oni ngulo sobosobo oniku, ngundo ngu,
bobeyeku yolo ewonggori. Nga bobeyega ngando, ngu oni uleyi kumooweloyi ngulo uliyi.
Ngundilo ngulo, nga bobeye biyomingga nga, Tempello digi beye nguno ma gooboongoolo
yewatolo ewonggori.
7 Ngulo ene mela gumisina nguno, nogo kumbe gome nguno ooloote. Nguno ngu,
Anutlo woolo yeyingo oni ngulo sobosobo oniku, ngundo mande gosiyolo, nogo kumbe
teweloyi sembuligaku bobeye inolo, ngu mela kumbe musiyonggaku uliyowolo. Ngu mela
gumi uliyowonggoku, ngu oni sowe gidalega Yuda oni kini yowokonggo mayeyingo, ngu
kumootoyi, nguno meleyeloweloyimbolo, ngulo musiyo.
8 Ngundilo telo, ngu mela guminggaku ngu oowooyi, dalolo mela, ewolo. Ngu
oowooyinggaku, ataga ngundilo ooloote.
9 Ngundilo tetoyi ngu, kuli Anutlo ingondudu eyingo oni, oowooyi Yeremayiyando
mandega eyingomu, ataga engge tunootete. Ene ngandilo ewolo.
Ene ngu bobeye onibiga kande elaya ngu yolo, Iserel onindo ngu uliyowelo, ngundilo
sunggi yewolo.
10 Ngundilo tetoni, ngu bobeyekundo nogo kumbe teweloyi sembuligaku inolo, enengo
mela uliyowolo. Oo Sembuli Ulunggado nono mande eyingomu ngundilolo ewolo.
Sekarayiya 11:12-13

Payilatndo Yesus Sumoo Inowolo
(Mak 15:2-5; Luk 23:3-5; Yon 18:33-38)

11 Ngu naluno nguno, oni ngu Yesus yolo, ombulo, Gabman oni koleteyingo ulungga
doongeyimo yeyi dikawolo. Payilat ngundo Yesus sumoo inolo ewolo. Ge Yuda mela oni
simoo bale ngalo oni sobosobo koleteyingo ulungga, bine? Elo ewolo. Ngundilo sumoo
etoni, Yesusndo mande gumi ngandilo ewolo. Yo, gedo eteku ngundilolo ewolo.
12 Anutlo woolo yeyingo oni ngulo sobosobo oniku, ko, Iserel onilo tabango oniku,
ngundo kingo mande ebe ganagana Yesus goweyi sanggawelo etoyi, ene mande gumi
gula ma ewolo.
13 Ngu naluno nguno, Payilatndo ko Yesus sumoo inowolo. Ge gowegemo mande
oowooyingga geno sanggawelo etenggoku nga, ge ma ingoote? Ewolo.
14 Ene ngundilo sumoo etoni, ene Yesusndo mande ngu Payilatno gumi gula ma ewolo.
Ngundilo ngulo, Gabman oni mela sobosobo oni ulungga, ngundo ingondudu ulungga
tewolo.

Payilatndo Yesus De Mombimo Sanggaweyi Ewolo
(Mak 15:6-15; Luk 23:13-25; Yon 18:39; 19:16)

15 Mooma bidodomo, nalu kundingiyi oowooyi Pasowa, ngu naluno, mela sobosobo
oni ulungga ngulo damoniye ngu ngandilo. Ya biyomimo oni gulanangge andangetoyi
toongewa. Ngundilo ngulo, oni simoo bale enengombo oni gulalo etoyi ngu, ariya,
Payilatndo ngu oningga ngu nangge andangetoni toongewa. Payilatndo ngu damoningga
ngu telo, nguno Yuda oni simoo bale oni oni yunoweloyimbolo tewolo.
16 Ngu naluno, ene oni biyomi gula moole, ngu ya biyomimo oluwoku, ngu oowooyi
Yesus Barabas.
17 Ariya, oni simoo bale mayelo, gooboongootoyi, Payilatndo sumoo yunolo ewolo.
Yendo ngu, nondo ndawu oningga yokootoowega, toongenilo ingootenggo? Yesus
Barabas andangetoowega toongeni; ngundi, Yesus Kristus etenggokungga, ngu Anutndo
ye yoyowelo sunggi yewo oningga, ngu andangewe, bine? Elo ewolo.
18 Ene ngundilo sumoo elo, ndatelo ngulo, ene kuli ingowoku, ngu Yuda goobooyingo
yalo sobosobo oni ululuku, Yesusndo oo tewoku, ngulo nowoondoyemo boguwoolo,
ingolo, ngulo ene me oni kandeyemo yelo, uleyi kumoowelo tewolo.
19 Payilatndo ngundilo ingolo, ngulo ene bibitelo, Yesusno mande sanggawelo etoyi, ngu
wilikolo oodoni ngu, ngu naluno, enengo baleyibo mande yanggango soweyolo ewolo. Ge

ngu oni nenengonggano, nguno oo gula ma tewelo. Ndatelo ngulo, suwoono, no gabono
ene kenolo, ngulo nowoondone kowuli ulungga oolengo ingowonolo ewolo.
20 Ene Anutlo woolo yeyingo oni ngulo sobosobo oniku, ko, Iserel onilo tabango oniku,
ngundo oni simoo bale suleyelolo, Payilatno etoyiga, Barabas andangeya, yunoya, Yesus
uleyiga kumoonilo ewolo.
21 Ariya, Payilat ngundo ko sumoo yunolo ewolo. Nga oni elayaga nga, yendo ngu
ndawu oningga andangeya yokowelo ingootenggo? Ene ngundilo etoni ngu, asa, Barabas
andangeya yoko, elo mande gumi ewolo.
22 Payilatndo enengo mandeye ngu ingolo, enebana gumi ngandilo ewolo. Ngundilo
ngulo, nondo Yesus Kristus etenggokungga, ngu ndatelo teyinowano? Elo ewolo.
Ngundilo etoni, oni simoo bale bidodo manggalu ulungga telo ewonggori. De mombimo
boolowooyi! Ewonggori.
23 Ene ngundilo meno etoyi ngu, asa, Payilatndo mande gumi ewolo. Ndawugalo? Ene
ndawu oo biyomingga tewo? Etoni, ene oni simoo bale bidodo ko manggalu ulungga telo
ewolo. De mombimo boolowooyi! Elo ewonggori.
24 Ngundilo meno etoyi ngu, asa, ngu naluno nguno, Payilat ngu enengo ingonduduye
ngu ene ingooteku, ene damoni yelo, ebe ulungga yeyi, tunooteweloyi tetoyi, ngulo
enengo mandeni nguya ma ingowolo. Ngundilo ngulo, ene ngandilo ewolo. Nga oningga
nga, ene oo biyomi gula ma teyingo, ngulo no ene uleyiga kumooni, elo, ma sunggi
yeteno. Ngulo ngu, no ngu ooga ngulo kandene sonowoolo, andangelo, yengo kandeyemo
yetenoku ngu! Ataga ngu yengomu nangge. Elo ewolo. Ngundilo elo, ene sono yolo, oni
simoo bale doongeyemo kandeyi sonowoowolo.
25 Ngundilo tetoni, oni simoo bale bidodo mande gumi ewonggori. Nga kowulingga
mete ombutoni, noolengombo simoonayidodo koolowoowato. Elo ewonggori.
26 Ngundilo ngulo, Payilatndo ngu nangge ingolo, ngulo ene Barabas andangelo
yunowolo. Ene Yesus tulimbo gisasaluwolo, me oni kandeyemo yunootoni ngu, ngundo
de mombi sanganimo sanggaweyilo yunowolo.

Me Onindo Yesus Yumooyinolo Mande Ewonggori
(Mak 15:16-20; Yon 19:2-3)

27 Ariya, Payilatlo me oni bidodo Yesus yolo, Rom gabmanlo yano ulo, nguno Yesus
yumooyinolo, utolo, yombuliyowelo mayelo gooboongoowonggori.
28 Me onindo Yesuslo nengguloni ngu andangelo yokolo, enendo nenggulo seleyin-
gongga yolo teyinowolo.*
29 Ene uto sanggilidodomu ngu yolo, ngundo Yesuslo tomuku teyinoyingomu, ngu
yolo, enengo tabangomo kuduwooyinowolo. Ngundilo telo, kumuku wembuyiga yolo,
kandeyi koondosina yewolo. Ngu kumuku wembuyiga ngu mela oo sobosobo koleteyingo
yanggangoni, ngulo sunggiyi, elo, ngulo ene kandeyimo yetoyi dowoowolo. Ene ngundilo
telo, Yesus tanggeyimo boodooye oondookelo, yumooyinolo mande ulunggalo ewonggori.
Ge mayeteku nga! Ge Yuda onilo oo bidodo sobowooyingo oni koleteyingo ulunggaku ge!
Elo ewonggori.
30 Ngundilo elo, mukendongolo, ngu kumuku wembuyigaku kandeyimonggo woosoolo
yolo, ngundo tabangomo oolongoolo ulewolo.
31 Me onindo Yesus yumooyinolo yokolo ngu, ariya, enengo nenggulo seleyingonggaku
andangelo yokolo, Yesus enengo nenggulogaku yolo, ko teyinowonggori. Ngundilo telo,
Yesus yolo, de mombimo yuleweloyi musiyomo, nguno oolouwonggori.

Me Oniku Yesus Yolo, De Mombimo Sanggawewonggori
(Mak 15:21-32; Luk 23:26-43; Yon 19:17-27)

32 Ngu naluno nguno, me oniku oolekanare ooloutoyi, oni gula oowooyi Sayimon
ngu endeni oowooyi Sayirin, ngu ombutoni kenowonggori. Kenolo, ngu me onikundo
nguno dowoolo, woosoolo, suleyootoyi, oololo, Yesusndo de mombigaku ngu inootoyi
koolowoowolo.
33 Ene ngundilo koolowootoni, yade oololo, mela musiyo gula, oowooyi Golgata, nguno
tunootewonggori. Golgata oowooyingga ngulo damoni ngu ngandilo: tabaye wembuyi
musiyo.
34 Nguno ngu, ene sono kowoododo Wayindodo goobooyingomu Yesus inootoyi, ene
ngu sono kowoonggaku nelo tewoongootoni, ngu yokowolo.
35 Ngundilo telo ngu, ene Yesus de mombimo dowoolo, sanggawelo, enengo nengguloni
yolo, ebe dagadaga telo, yoweloyimbolo koondoongetelo, oni gulado dagayelolo ngu, asa,
ngundo yowolo.

---

* **27:28:** Ngu tomoku, kumba seleyingongga ngu oni tabango ululumbolo sunggi ngundilo teyinoyingo.

36 Ene ngundilo telo, ngu mela musiyonggakuno bibitelo sobowoowonggori.
37 Yesus tabango sanganimo de mombi sosowoomo wilikoyeloyingo oni, ngundo mande
ewoku, ngu so uyi gulano ngandilo nakangowolo. Nga Oningga Nga Ngu, Yesus. Ene Yuda
Onilo Sobosobo Oni Koleteyingo Ulungga Oolengo. Ngundilo nakangowolo.
38 Ngu musiyomo nguno, oni biyomi elaya Yesus tanggeyi gide gide booloyelowoli. Gula
kandeyi koondosina, gula kandeyi biyomisina booloyelowoli.
39-40 Oni simoo bale mayelo, kenolo, yumooyinolo mande elo, tabadoli telo, kandedisi
telo, kenolo ewonggori. Ehe! Ge nga oningga ngando goobooyingo ya tootoongolo yokolo,
nalu kabusagomo ko yewelo ewonggori. Ge ngu tewelo ngu, ariya, ge mete de mombi ngu
yokowa. Yo, ge Anut Nangoni tetoningga ngu, asa, ge de mombi yokoya, melako ombu!
Elo ewolo.
41-42 Ene ngundilo etoyi, Anutlo woolo yeyingo oni ngulo sobosobo oniku, mamana
mandelo ingondudu oni, ko, Iserel onilo tabango oniku, ngundo yumooyinolo mande
elo, yumoolo ewonggori. Ene oni gidalega yomosiyelolo, ene enengombo enengo ma
hooloowewolo. Ariya, ge Iserel onilo sobosobo koleteyingo ulungga tetoningga ngu,
asa, ge komo de mombi yokoya, melako ombutooga, noole geyolo ngu, asa, noole
nowoondonayimo hamoo tewa!
43 Yo, nga oningga nga, ene Anutno newende hamoo telo elo, No Anut Nan-
goni elolooteku ngu. Ariya, Anutndo gengo gome ingoya ngu, ene mete anangu
hooloowenggelonilo ewolo.
44 Ene ngundilo nangge, yakaka oni elayaga Yesus tanggeyimo de mombimo
booloyeloyingo elayagaku nguya, Yesus yumooyinolo mande ewoli.

Yesus Kumoowolo
(Mak 15:33-41; Luk 23:44-49; Yon 19:28-30)

45 Sa kewoolo sambolo oolengo nguno, mela bidodo suwoo ooleli telo, oololo, sa nemimo
utoni 3:00 Klok, ngu kinitewolo.
46 Ngu naluno, Yesusndo meno yanggango ulunggalo ewolo. Eloyi, Eloyi Lama
Sabakatani? Ewolo. Nga mandega nga, ngu damoni ngandilo. Nolo Anut, nolo Anut,
ge ndatelo noyokowo? Ewolo. (Sam 22:1)
47 Ene ngundilo meno etoni, oni simoo bale gidalega nguno oluwonggokundo, ngu
ingolo ewonggori. Nga oningga ngando ngu, ene Ilayiya negongoote. Elo ewonggori.
48 Ngundilo etoyi, sodedonangge kewooloyemo gulado kendutelo, oololo, sono kowoo
oowooyi Winiga ngu towi sosowoo nguno yelo, de sanggano gosiyolo, yeyi Yesus
manggowoomo nenilo inowolo.
49 Ene oni gidalegado ewonggori. Sobowoolo oode, kenowato! Ilayiyando ombulo
hooloowewa, ngundi kini bine? Elo ewonggori.
50 Ngu naluno nguno, Yesus ki yanggango ulungga ko elo, enengo gaboyi yokolo,
ooloutoni kumoowolo.
51 Ngu naluno nangge, Yuda onilo Tempel goobooyingo yano towi ulunggaku awu
wengamonggo kewoolokuli pitilo, oosowoolo, ombulo, wenga melako nggolongelo elaya
tunootewolo. Ngu naluno nguya imimi yolo, digi ululu udookewolo.
52 Ngundilo tetoni ngu, oni meleyeloyingo musiyonggaku goosootoni, Anutlo oni simoo
bale oowooyingga kuli kumooyingoku, ko ootookoowonggori.
53 Ene oni melengooweloyi musiyo yokolo oodoyi, kootu Yesus ko ootookoolo,
Yerusalem ende kundingiyi nguno oolouwonggori. Ooloutoyi, oni oowooyingga ngu
yeyowonggori.
54 Me oni ko enengo tabango, ngu Yesus sobowoolo oodoyi, mela imimi yootoni, oo
bidodo tunootetoni ngu kenolo, ngulo ene sosoleyingo ulungga telo ewonggori. Hamoo
oolengo, nga oningga nga, ngu Anut Nangoni nga! Elo ewonggori.
55 Ngu bale gidalega nguya ngu yowokoyi dikalo, ngunonggo Yesus kenondadangelo
oluwonggo. Ngu bale ngu, ene kuli Yesus Galili melako oliyingo, ene ngu Yesus keyolo,
oololo hooloowewonggori.
56 Ngu bale kabusaga ngu kewooloyemo, ngu Mariya Magadala; Mariya Yems Yosep
elaga namoyali; ko, Sebedi simoongo elayaga ngu namoyali nguya oluwonggo.

Arimatiya Mela Oningga Yosep, Ngundo Yesus Bingo Yolo Melengoowolo
(Mak 15:42-47; Luk 23:50-55; Yon 19:38-42)

57 Suwootetoni, Yosep Arimatiya melakonggo oningga ngu, ene bobeyenidodomu ngu
mayewolo. Ene nguya Yesuslo sulena oni gula.
58 Ene yanggango telo, Payilatno oololo, Yesus bingonggaku yoweloyimbolo sumoo
ewolo. Ariya, Payilatndo me onino etoni, Yesus bingonggaku Yosep yokoyinowolo.

59 Ariya, Yosepndo Yesus bingonggaku ngu yolo, kumba nomboyinggado doobengolo,
mbimboongowolo.
60 Ene ngundilo telo, yolo oololo, oni melengooweloyi musiyo gula keda teyingomu,
nguno yewolo. Ngu melengga ngu, digi kowu newendemo tewolo. Mele manggowo ngu
digi ulungga gula wenggelemoolo, ngundo ukingowolo. Ene ngundilo telo ngu, asa, ene
yokolo toongewolo.
61 Mariya Magadala, ko, Mariya gula, ngu bale elayagaku ene nguno mele tanggeyimo
bibitelo, ootoolo, ngunonggo doongetelo, Yesus ndatelo telo melengootenggoku, ngu
kenowelo oluwoli.

Me Onindo Yesus Melengooyingo Melenggaku Sobowooweloyimbolo, Ngulo Ewonggori

62-63 Nalu wengamo, oo yomosiyoweloyi Yudalo Kengeyingo nalu, oowooyi Sabat
kinitetoni, Anutlo woolo yeyingo oni ngulo sobosobo oniku, ko Parisi oniku ngu Payilatno
mayelo, gooboongoolo ewonggori. Oni ulungga, noolendo mande gula ngano ebe
ganagana oni ngundo kuli keda oluwokuno, mande eyingoku, ngu ingooteto. Ene
ngandilo ewonggori. Kootusina, sa kabusa yokolo, no ko ootookoowanolo ewolo.
64 Ngundilo ngulo, ge etooga, oni oolouya, ngu melengga ngu, sa kabusaga nguno
gome sobowooyi. Yokootoyi ngu, enengo sulena onindo ombulo, yakakayi yolo, salo, oni
simoo baleno ewanggo. Ene ko melenonggo ootookootoni, etoyi, kootu ebe ganaganangga
tewanggoku, ngundo koletelo ebe ganaganangga ewonggoku, ngu dagawalo ewolo.†
65 Ngundilo etoyi ngu, Payilatndo enedodo mande gumi ewolo. Ariya, ye sobosobo
oni gidalega yoyoya, ooloutoyiga, ngundo melengga ngu yanggango ukingoya sobowooyi.
Yengombo ngundiya teyi, ewolo.
66 Ngundilo ngulo, ene oololo, digi kowu melenggaku, ngu sunggi gula loogu teweloyim
ngu yetoni, me oni yoyetoni, ngundo ngu melenggaku sobowoowonggori.

28

Yesus Ko Ootookoowolo
(Mak 16:1-10; Luk 24:1-10; Yon 20:1-18)

1 Yudalo Kengeyingo nalu, oowooyi Sabat kinitetoni, sengetoni suwoononggo,
kowooyingo ngulo nalu koleteyingo, ngu Sande naluno, Mariya Magadala, ko, Mariya
gula nguya yade oololo, Yesus melengooyingo melenggaku kenowelo oolouwoli.
2 Asa, imimi ulungga oolengo yootoni ngu, ngu naluno nangge, Anutlo Sambono Engel
oninggado Sambononggo ombulo, Yesus melengooyingo musiyomo oololo, digi ulungga
mele manggowo ukingoyingonggaku ngu andangetoyi, ukelo, utoni, ngu sanganimo
bibitewolo.
3 Enengo omukumundoongo solu yowali ngundilo tunootelo, enengo nengguloni nguya
namboyi oolengo tunootewolo.
4 Me oni, Yesus melengooyingo mele ngu sobowoolo oodoyi, oo ngundilo kenolo ngu,
ene sosolelo, mboolomboolo telo, gaboye kumookumootewonggori.
5 Ene Anutlo Sambono Engel oningga, ngundo bale elayagakuya ewolo. Yali ma
sosolewelo! No kuli ingooteno. Yali Yesus de mombimo boolowooyingo oningga, ngu
erewelo ombuteli.
6 Ene ngano kini. Ene kuli enengombo ewo ngundilo, ataga ene keda ootookoote. Yali
ombuya, meleno yewonggoku musiyongga ngu kenoli.
7 Yali enengo musiyongga kenoya, sodedonangge oolouya, enengo sulena onikuno
ngandiya eli. Ene kuli mele yokolo ootookoolo, ye koleteyunolo Galili melako ooloute,
eya eli. Ye ngu mela gumisina nguno kenowanggo. Ingoyi, no ataga yeno etenoku ngu!
Elo ewolo.
8 Ene mande ngundilo etoni, asa, bale elayagaku mande ingolo ngu, ene sosolelo, oni
oni ulungga nguya telo, ngulo ene sodedonangge mele yokolo, sulena onikuno woosoolo,
ngu mande ngu ewelo oolouwoli.
9 Ene woosoolo, yade ooloutoli ngu, Yesus oolekono tunootelo, eneno ewolo. Yali
mayeteliku ngu. Etoni, bale elayakundo enengo mande ingolo, oololo, Yesus keyi
damonimo penggootelo, nguno yambo mande tewoli.
10 Ngundilo tetoli ngu, Yesusndo enedodo ewolo. Yali ma sosolewelo. Yali oolouya,
nolo sulena oni dobooguline oolengo nguno ngandiya etoliga, ene Galili oolouya, nguno
neyoyi. Yali ngundiya eli. Ewolo.

Me Onilo Mande

---

† **27:64:** Kristen onindo Yesus ngu Kristus, Anutndo noole ko yoyoweloyi suleyootoni ombuwololo etenggo. Ene Yuda onindo ngu mandega ngu ebe ganagana mande koleteyingo etenggolo ingootenggo.

11 Bale elayagaku oolekono ooloutoli, me oniku Yesus melengooyingo musiyongga
sobowooyingoku, ene endemo ulo, Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi ngulo sobosobo
onikuno oololo, oo tunootemukowoku, ngulo ewonggo.
12-13 Ngulo ngu, Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi ngulo sobosobo onikundo, ko
Iserel onilo tabango onikuya gooboongoolo, ngu oo tunootewonggoku, ngulo ndatelo
tewatolo, mande gosiyowolo. Ngulo ene me oniku digi beye oowooyingga kingo yunolo
ewolo. Ariya, ye saya, oni simoo baleno nga mande ngandiya eyi. Suwoono weteloootoole
ngu, sulena onindo ngu tolige ombulo, Yesuslo bingo yakakayi yolo sawonggo. Ngundiya
ewanggo.
14 Ngulo ngu, yengo Gabman sobosobo oni tabangongga, ngundo nga mandega yendo
etoyi, ingootoni ngu, ariya, ye nowoondoye kowuli ma ingowelo. Ndatelo ngulo, no yengo
sobosobo oninggano oololo, mande inowano. Inootoowe, ene ye kowuli ma yunowalo
ewolo.
15 Ngundilo etoni ngu, asa, me onindo digi beye yolo, oo ngundilo ewonggoku, ngundilo
tewonggori. Ngu mandegaku, ene Yuda oni simoo bale bidodo etoyi, ingoyingomu, ataga
nguya, ngu mandegakulo ingololootenggo.

Yesusndo Sulena Oni Ko Yunowolo
(Mak 16:14-18; Luk 24:36-49; Yon 20:19-23)

16 Ariya, enengo sulena oni kande elaya kegidembolo gulanangge, Galili melako oololo,
pulingga Yesusndo kuli eyingomu, nguno oolewonggori.
17 Ene nguno, Yesus kenolo, sulena oni bidodo penggootelo, eneno yemboongetoyi, ene
gidalega ingonduduye bulibali ingowonggori.
18 Ariya, Yesus tanggeyemo ombulo, mande wesiyolo ewolo. Anutndo kuli Sambo mela
ngalo nguya, yanggango bidodo nunowolo.
19 Ngundilo ngulo, ye oolouya, oni simoo bale bidodo, Anutlo Mande Keda Mesalango
yunoya, yoyeyiga, nolo sulena oni tunooteyi. Ene nowoondoyemo hamoo tetoyiga ngu,
ariya, ye sono (kundingiyi) newendemo utoyiga, ngu Awa, Nangoni, ko, Yuka Kundingiyi
oowooyimo sonoyeloyi.
20 Ngundiya teya, nolo mande bidodo etuyelowonoku, ngu bidodo yeba nangge oo
ngundilo eneno etuyelowanggo. Ye ma kapengo yewelo. Ingoyi, no suwoo suwoo yeya
oode, oololo, nalu wenga kinitetoni, nguno nguya, no yeya oluwatolo ewolo. Ngu hamoo.

Mak
Maklo Mande Tabango

Mak oowooyi gula Yon. Mak ngu ene oni koleteyingo, ngundo Anutlo Mande Keda Mesalango nga nakangowolo. Mak ngu ene sulena oni kande elaya kegidembolo elayaga, ngulomu gula kini. Asa, oni hamoo ingondudu eyingo oni ngu, enendo ngandilo ewolo. Mak, ene oo bidodo Pitando Yesuslo mata mandeni ngu wesiyolo etoni ngu, asa, ene so uyimo nakangowolo. Ene, ngu naluno Mak ngu simoo kosiyi oluwolo. Yerusalem endemo nguno oodoole, enengo doongeyimbo nenengo Yesuslo koni ngu kenowolo. Ngundilo ngulo, noolendo Maklo mandeni ngu kandangelo ingoweloyi ngu (Mak 14:51-52) ngulo Makndo mande ewolo, ngu enengombolo ewolo. Kootusina, ngu naluno nguno, ene Pol Banabas elayaga ngulo dobooyali tunootelo, asa, ene nguya goboolo ko tewonggori.

Sonoyeloyingo Oni Yon, Ngundo Mande Wesiyolo Ewolo
(Matiyu 3:1-12; Luk 3:1-9,15-17; Yon 1:19-28)

1 Nga mandega nga, ngu Yesus Kristus Anut Nangoni, ngulo Mande Keda Mesalango.
2 Anutlo ingondudu eyingo oni Ayisaya, ngundo kuli Sonoyeloyingo Oni Yon, ko, Yesuslo nguya nakangolo, ngandilo ewolo.
Ingoyi. Nondo nolo ko oni ge koleteyingo nolo sulenggelowano. Enendo ngu gengo oole yomosiyonggunowa.
3 Kootusina, ngu oningga, ngundo oni kini melako, nguno ombulo meno ewa. Oo Bidodo Sembuli, ngulo ooleni ngu yomosiyoyinowa! Ewolo.*
4 Ngulo ngu, Yon Sonoyeloyingo Oni, ene oni kini kingo melako nguno ombulo, oni simoo baleno mande wesiyolo ewolo. Ye komo nowoondoye hamoo yowoolengoya, sono (kundingiyi) gemuyi. Ngundilo tetoyi ngu, asa, Anutndo yengo mbumbuwa andangelo kapengo yeyunowa.
5 Ene mande ngundilo wesiyolo etoni, ngulo Yudiya mela, ngulo simoo bale bidodo, Yerusalem endemo simoo bale bidodo, ene Yonno oolouwonggori. Ene nguno oololo, enengo mbumbuwaye Yonno wesiyolo etoyi, ngulo Yondo Yodan sonono yoyolo ulo, sonoyelowolo.
6 Yonlo nenggulo ngu pelungga, ngu Hos gula oowooyi Kamel, ngu uyimbo nengguloni ngu tewolo. Ene Kamel goweyi, ngundo utoyi telo, wanggangomo nguya gosiyowolo. Enengo oowali ngu deguno katu, siso, ngu nelo oluwolo.†
7 Ene mande ngandilo wesiyolo ewolo. Kootusina, oni gula no kenelolo ombuwa. Ene ngu oningga, ngu yanggangoni ngu ulungga oolengo. Yo, hamoo, ngu oningga ngulo yanggangoni, ngundo nolo yanggangone ngu dagate. No ene newendemo ootoolo, enengo sulena oni nangge oolooteno.
8 No ye sonombo sonoyelooteno. Ene ngu oningga, ngundo ngu Anutlo Yuka Kundingiyimbo sonoyelowalo ewolo.

Yondo Yesus Dowoolo, Sono Newendemo Ulo Sonowoowolo
(Matiyu 3:13-17; Luk 3:21-22)

9 Ngu nalungga nguno, Yesus ene Nasaret ende Galili melakonggo mayewolo. Mayetoni, Yondo Yesus yolo, Yodan sonongga nguno ulo sonowoowolo.
10 Ene ngundilo sonowootoni, Yesus sono yokolo, sakiko ooletoni ngu, asa, sodedonangge Sambo goosootoni, nguwoole Yuka Kundingiyi Sambononggo nu kundirimanggowo ngundilo telo, Yesusno ombuwolo.
11 Ngu naluno nangge, Anutndo Sambononggo Yesusya ngandilo meno ewolo. Ge nenengo nangone. No gengo gome ingooteno. Nowoondone gengo gome oolengo ingootenolo ewolo.

Setando Yesus Tewoongowolo
(Matiyu 4:1-11; Luk 4:1-13)

12 Ngu naluno sodedonangge, Anutlo Yuka Kundingiyimbo Yesus suleyootoni, oni kini kingo melako toongewolo.
13 Toongelo, ene oni kini kingo melako nguno, sa nalu onibi elaya ene nusago goki kewooloyemo oluwolo. Nguno oodoni, ene Sambono Engel oni galodo ombulo, Yesus hooloowewolo. Ngu naluno nguno, Setando Yesus tewoongowolo.

---

* **1:3:** Nga mandega nga Sonoyeloyingo Oni Yon, ngundo Anut Nangoni ngulo ooleni yomosiyoyinowelo ewolo.
† **1:6:** Enengo nengguloni ngu Anutlo ingondudu eyingo oni ngulo nenggulo ngundilo.

Yesus Ene Galilino Ko Damoni Yelo Tewolo
(Matiyu 4:12-17; Luk 4:14-15)

14 Me onindo Yon dowoolo, ya biyomimo yetoyi oodoni, ngu naluno, Yesus Galili melako
ololo, nguno Anutlo Mande Keda Mesalango simoo baleno wesiyolo ewolo.
15 Ataga nalunggaku tunootete. Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo nalu
enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu kuli namoko ombute. Ngundilo ngulo, ye
mande gome ngalo nowoondoye yowoolengoya, Mande Keda Mesalango nga ingoya,
nowoondoyemo hamoo teni! Ewolo.

Yesusndo Oni Namolaya, Ene Keyoweloyi, Ngulo Negoyelowolo
(Matiyu 4:18-22; Luk 5:1-11)

16 Ngu naluno, Yesus ene Galili sono koongeyingo dabemiwoole oolouwolo. Oololo, ene
Sayimon koneyo Enduru nguya yeyowolo. Ngu elabasa elayaga ngu ene isolo si sono
koongeyingomo oolongoolo, ngu koyi tewoliyo. Ene ngu ko ngu telo, iso uliyolo beye telo
oluwoli.
17 Ene ngundilo tetoli ngu, Yesusndo elayaga nguya ewolo. Yali ombuya, no keneloya
endeyoli. Kootusina yalindo oni simoo bale yoyolo, Anutlo mandeno yoyoweloyi ngu
etuyelowano. Yo, hamoo, yali iso yooteliku ngundilo oni yoyowaliwali.
18 Ene ngundilo etoni, ngu naluno nangge elayagaku isolo si ngu yokolo, ololo, ene
keyowoli.
19 Ngu naluno, Yesusndo bodaga nguya ololo ngu, ene Yems, Yon elabasa, Sebedilo
simoongo yeyowolo. Ngu elayaga nguya wanggo sanganimo isolo si yomosiyoloodoli
yeyowolo.
20 Yesusndo elayaga ngu yeyolo negoyelowolo. Negoyelootoni, elabasa mandeni ngu
ingolo, ngulo ene awayali Sebedi enengo ko onidodo wanggono yoyokootoli, oodoyi, ene
ololo, Yesus keyowoli.

Yesusndo Oni Gulano Yuka Biyomi Owewolo
(Luk 4:31-37)

21 Ene Kaperniyam endemo ololo, ngu Yuda onilo Kengeyingo Nalu (Sabat) nguno ene
goobooyingo ya newendemo ulo, oni simoo baleno mande wesiyolo ewolo.
22 Ene ngundilo mande wesiyolo etoni, oni enengo mandeni ingolo, ngulo ene sosole-
wonggori. Ndatelo ngulo, enengo mandeni etuyelooteku, ngu yanggango oolengo. Yo,
enengo mandeni, ngu mamana mande onilo mande etuyelootenggoku, ngundilo kini.
23 Ngu naluno, oni gula goobooyingo yano oluwolo. Ngu oningga, nguno yuka biyomi
newendemo oolooteku, ngundo menolo ewolo.
24 Yesus Nasaret oni, ge nooleno ngano ndawuga tewelo ombute? Ge noole yombu-
liyelowelo ombute, bine? No ge kuli ingooteno. Ge Anutlo oni kundingiyi!
25 Ene ngundilo etoni ngu, Yesusndo yuka biyomingga ngu kenolo, manggaluwoolo
ewolo. Ge manggoge ukingoya, ge nga oningga nga yokoya toonge!
26 Ene ngundilo etoni, yuka biyomingga, ngundo mandeni ingolo, ngulo ene sode-
donangge oninggaku yeni, yanggango biyomi mboolomboolo tetoni, mboologa ngundo
manggalu telo, ene oningga ngu yokolo peselo toongewolo.
27 Ene ngundilo tetoni, oni simoo bale bidodo soliyokolo, enengo nangge kewooloyemo
mande mandelo ewolo. Ngu ndawuga? Nga mande damoni keda gula tunooteteku nga!
Nga oningga, nga enengo yanggangoni ngu yanggango oolengo. Ngulo ngu, ene mete
yuka biyomi mande yunootoni, enengo manggowo ingolo keyootenggolo ewolo.
28 Ngundilo tetoni, ngu mandegaku, sodedonangge Galili meladodo logowoowolo.

Yesusndo, Pita Konggeyi Yomosiyowolo
(Matiyu 8:14-15; Luk 4:38-39)

29 Ngu naluno, ene Yems koneyo Yon ngudodo goobooyingo ya yokolo, endesina oolelo,
ene ololo, Sayimon koneyo Enduru elagado yano uwolo.
30 Ene yano ulo, Sayimon konggeyi ngu yabano wetolo oodoni kenowolo. Ene sayi
ulungga moondeyi gookingo ulungga tetoni, ngulo ene sodedonangge Yesusno ngulo
ewolo.
31 Yesusndo mandeye ngu ingolo, ngulo ene balega ngu tanggeyimo oolouwolo. Oololo,
kandeyi dowoolo hooloowetoni ootookoowolo. Ene ngundilo tetoni, ngu naluno nangge,
sayini kinitewolo. Kinitetoni, ngulo ngu balegaku ootookoolo, mete telo, Yesus galolo oo
kalo yomosiyowolo.

Yesusndo Oni Simoo Bale Oowooyingga Yomosiyelowolo
(Matiyu 8:16-17; Luk 4:40-41)

32 Suwootetoni sa utoni, oni sayi oni, ko, yuka biyomimbo yoyoyingo nguya yoyolo
mayewonggori.
33 Ngundilo mayetoyi, ngulo endemo oni simoo bale bidodo endesina yamako dabe-
mimo gooboongoolo, ende ndindi telo oluwolo.
34 Asa, nguno Yesusndo oni simoo bale sayi oowooyingga yomosiyelolo, yuka biyomi
oweyelootoni sawonggori. Ngundilo telo, ene Yesusndo oo yuka biyomi nguya mande ma
ewelo, elo loogu yunoote. Ndatelo ngulo, yuka biyomi, ngundo ene ingoyingo, Anutndo
Yesus suleyootoni ombuyingo, ngu ingootenggo.

Yesus Ene Galili Mela Nguno Endeyolo, Ko Tewolo
(Luk 4:42-44)

35 Sengewelo tetoni, Yesus ootookoolo, ende oolelo, oni kini mela nguno toongelo, ene
nguno yemboongelo oluwolo.
36 Ene ngundilo yemboongelo oodoni, Sayimondo dobooguliyidodo ene erewelo
sawonggori.
37 Salo, oololo ene kenolo ngu, asa, ene Yesusno ewolo. Oni simoo bale bidodo ge
erewenggelootenggo!
38 Ngundilo etoyi, enebana gumi ewolo. Nguno yokoyi. Noole ende gidalega namoko
ngano salo, nguno no Anutlo mande nguya wesiyolo ewelo no ombuwono. Ngulo damoni
ngandilo: no Anutlo Mande Keda Mesalango wesiyolo ewelo ngulo ombuwonolo ewolo.
39 Ngulo ngu, ene Galili mela bidodomo oololo, Yuda onilo goobooyingo yano ngu
bidodomo uwolo. Nguno ulo, Anutlo mande wesiyolo elo, ene yuka biyomi nguya
andangewolo.

Yesusndo Oni Gula Golimambudodo Ngu Yomosiyowolo
(Matiyu 8:1-4; Luk 5:12-16)

40 Ngu naluno, oni gula golimambudodo ngu Yesusno ombulo sumoo elo, solengoyelo,
bodowo oondookelo, Yesusno ewolo. Ge mete tetoningga ngu, no yomosinelootooga, mete
tewelo ewolo.
41 Yesusndo, enengo mandeni ngu ingolo, nowoondoyi ulungga teyinolo, ngulo ene
kandeyi eneno yelo dowoolo ewolo. Yo, no ingooteno. Gengo sayingge kinitenilo ewolo.
42 Ene ngundilo etoni, ariya, sodedonangge mambugoli goweyimo oluwoku ngu peselo
kinitewolo. Ngundilo telo, ene mete tewolo.
43-44 Ariya, Yesusndo mande yanggango enedodo ewolo. Ge ingondale te! Ge oni gulano
nga mandega, nga ma ewelo. Kini, ge sodedonangge goobooyingo yano oolouya, Anutno
woolo yeyingo oni kundingiyingga, nguno gowege, ene etungo. Gowege mete tewoku
ngulo ge woolo yeya, Mosesndo kuli eyingo, ngundiya te! Ngundilo tetoyi ngu, oni ene
ingowanggo. Hamoo oolengo, enengo sayi ngu kinitetelo ingowanggo.
45 Ene ngu oninggaku, ene mande ngu toongoolo, oololo, enengo moondeyi mete
tewoku, ngulo mandeni mela bidodomo, elo endeyowolo. Ngundilo ngulo, Yesus ende
bidodo newendesina tunoo ko ma uwolo. Kini, ene deguno oni kini kingo mela gumisina
nguno nangge oluwolo. Ene nguno oodoni, ene oni simoo bale mela bidodomonggo eneno
mayewonggori.

2

Yesusndo Oni Gula Kekandeyi Biyomi Yomosiyowolo
(Matiyu 9:1-8; Luk 5:17-26)

1 Nalu gidega yokolo, Yesus Kaperniyam endemo ko oolouwolo. Ooloutoni, oni simoo
bale, ene Yesus ya gulano oolooteku ngulo, etoyi, ingowonggori.
2 Oni simoo bale oowooyingga ene ngundilo ingolo, ngulo ene oololo, Yesus oluwoku
yanggakuno gooboongootoyi, ngu yanggaku ndindi tetoyi, musiyo gula ma oluwolo.
Yamako dabemimo musiyo nguya ndindi tewolo. Nguno, Yesus ene Anutlo mande yunolo
oluwolo.
3 Mande wesiyolo eloodoni, oni gidalegado sayi oni gula yolo, Yesusno mayewonggori.
Ngu oningga ngu kekandeyi bidodo bingo yelo kumoowolo. Ngundilo tetoni, ngulo
oni namolayagobo ngu sayi oninggaku, yaba telo, nguno yelo, sumoolo koolowoolo
mayewonggori.
4 Ene onindo musiyo kuli ukingowonggo. Ngulo ngu, ene sayi oninggaku yolo, Yesus
tanggeyimo uweloyi nguya kini. Ngundilo ngulo, ene ya omungo Yesus oluwokusina
awuno andangelo, nguwoole ene sayi oninggaku wetoloodoni yawasadodo yeyi, Yesus
tanggeyimo uwolo.

5 Ene sayi oninggaku, yawasadodo yeyi utoni, Yesusndo enengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu kenolo, ngulo ene ngu sayi oninggakuya ewolo. Nangone, no gengo mbumbuwage kuli andangengunootoowe kinitetelo ewolo.
6 Ene ngundilo etoni, asa, ngu naluno nguno, Moseslo mamana mandelo etuyeloyingo oni, ene nguno bibitelo oluwonggoku, ngundo nowoondoyemo ingondudu telo, ngandilo elo ingowonggori.
7 Ndatelo ngulo, nga oningga, ngando ngundilo ete? Hamoo oolengo, ene Anut kootuyisina elo, yumooyinolo mande biyomi ete. Noole ingootetoku, oni gulado mbumbuwa andangeweloyi nguya kini. Ngu Anutndo nangge mete mbumbuwa andangewa!
8 Ene mande ngundilo ingowonggoku, ngulo Yesus ene sodedonangge ngu ingonduduyega nowoondoyemo ngu ingowolo. Ngundilo ngulo, enebana gumi ewolo. Ndawugalo, ye ngundilo ingonduduga ngu nowoondoyemo ingootenggo?
9 Nondo ndawu mandega etoowe, ngundo mande gumingga dagayeloote? Gengo mbumbuwa kinitete, ewano, bine; ngundi, ge ootookooya, gengo yawasa yoya, oolou ewano. Ndawu mandegado ngu dagate?
10 No, Oni Nangoni, melako ngano yanggangonedodo onilo mbumbuwa mete andangeweloyi, ngu telo etuyelowelo, ngulo no sayi oningga ngaya eteno.
11 Ge ootookooya, dikaya, gengo yaba yoya, gengo yano oolou! Ewolo.
12 Ngundilo etoni, sayi oninggaku mandeni ngu ingolo, sodedonangge ootookoolo, oni simoo bale bidodo doongeyemo, enengo yaba yolo, koolowoolo oolouwolo. Ngundilo tetoni, oni bidodo soliyokolo, mboolomboolo telo, Anut bingami elo okoolo, ene ngandilo ewolo. Hamoo oolengo, noole kuli oo ngandilo ma kenoyingo! Elo ewonggori.

Yesusndo Liwayi Negongootoni, Ene Keyowolo
(Matiyu 9:9-13; Luk 5:27-32)

13 Ngu naluno, Yesus ene Galili sono koongeyingo tamakuli ko ooloutoni, oni simoo bale oowooyingga oolengo eneno mayewonggori. Mayetoyi, Yesusndo Anutlo mande elo, nguno etuyelowolo.
14 Ngundilo telo, ene oololo, Liwayi, ngu Aripiyas nangoni kenowolo. Kenootoni, ene beye yoweloyi yano (Gabman Takis) nguno bibitelo oodoni, Yesusndo ewolo. Ge ombuya, no keneloya endeyo. Ngundilo etoni, Liwayi ootookoolo, Yesus keyolo, endeyowolo.*
15 Ende oololo, Liwayindo Yesus yolo, enengo yano ulo, bibitelo oo newonggori. Bobeye yoyingo oni oowooyingga, mbumbuwadodo oni oowooyingga, ko, Yesuslo sulena oni nguya Yesusndo bibitelo, oo newolo. Ngu naluno, oni oowooyingga Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo, ngulo ene nguya Yesus keyolo endeyowonggori.
16 Ngundilo tetoyi, Yuda oni gidalegado, Moseslo mamana mande etuyeloyingo oni, oowooyi Parisi, ngundo Yesus kenootoyi, mbumbuwadodo oniya, ko, bobeye yoyingo oniya oo netoni, yeyolo, ngulo ene Yesuslo sulena onikuno elo, sumoo ewonggori. Ndatelo ngulo, ene bobeye yoyingo oni, ko, mbumbuwadodo oni nguya oo netenggolo? Ewonggori.
17 Yesus enengo mandeye ngu ingolo, enebana gumi ewolo. Oni enengombo goweyimo, sayi kini ingolo ngu, ene sayi mambu yomosiyeyingo, onino (Dokta) nguno ma oolouwanggo. Ngundilo nangge, no oni metemi, ngu yomosiyelowelo ma ombuwono. Kini, no oni mbumbuwadodo ngu yomosiyelowelo ombuwonolo ewolo.

Oowali Loogu Teweloyi, Ngulo Mande Damoni
(Matiyu 9:14-17; Luk 5:33-39)

18 Nalu gulano, Yonlo sulena oni, ko, Moseslo mamana mande etuyeloyingo oni, oowooyi Parisi nguya oowali loogu tewonggo. Ndatelo ngulo, oowali neweloyi naluno, Anutno yemboongelo oowali ma newonggori. Asa, ngu naluno nguno, oni gidalegado ombulo, Yesusno sumoo ewonggori. Ndatelo ngulo, Yonlo sulena oni, ko, Parisi onilo sulena oniya, ngundo oowali loogu tetoyi, ene gengo sulena oni, ngando ngu oowali ma loogu tetenggo?
19 Ene ngundilo sumoo elo etoyi, asa, enebana gumi ewolo. Bale kame yoweloyi naluno, dobooye ngu kenolo, oowali kalo, ngu loogu tewanggo, bine? Kini, oni mayewonggoku ngu oodoyi, ene oni oni telo, oowali ma loogu tewanggo.
20 Ene kootusina, oni bale yoweloyiga ngu andangelo, enedodo nguya ma oodoni, asa, ngu naluno, ene mete oowali loogu tewanggo. Ngundilo nangge, no nenengo sulena oniya oolootetoku ngano, ene oowali ma loogu tewanggo. Ene kootusina, me onindo noyolo satoyi, asa, ene kowuli koolowootenggoku naluno, ene mete oowali loogu tewanggo.

---

* **2:14:** Liwayi oowooyi gula ngu Matiyu.

21 Oni kumba sosowoo kedaga yolo, ngundo nenggulo kulimingga ngulo wetu ngu ma
ukingolo wesibiyowanggo. Ene ngundilo tetoyi ngu, asa, ngu kumba sosowoongga wetu
ukingowonggoku, ngundo nenggulo ko oomboongewa. Kedaga ngundo kulimingga ngu
oomboongetoni, wetu ulungga tunootewa.
22 Parisi onilo mande kulimi, ngundo nolo mande keda nguya ma gooboongoowali.
Ngu ngandilo, oni gulado bo nangoni kedaga si kuliminggano siliyootoni ngu, asa, ngu
si kulimingga ngu oomboongelo, si bo nguya ngu biyomi yewali. Ngundilo nangge, ene
bo kedaga ngu yolo, si kedanggano siliyootoyi ngu, asa, ngu siga ngu, ko boga nguya ngu
gome oluwalilo ewolo.

Yuda Onilo Kengeyingo nalu Oowooyi Sabat, Ngulo Mande
(Matiyu 12:1-8; Luk 6:1-5)

23 Yuda onilo Kengeyingo nalu Sabat gulano, Yesusndo enengo sulena onidodo nggile
gula, oowooyi Wit, ko kewoolokuli endeyowonggori. Ene oololo, Wit engge gidalega
andangelo, newelo yowonggori.
24 Ene ngundilo tetoyi, Parisi onindo Yesuslo sulena onindo oo tewonggoku ngu yeyolo,
ngulo ene Yesusno sumoo elo ewonggori. Ingo, kengeyingo naluno, oo yolo neweloyi, ngu
loogu oolengo. Ndatelo ene ngundilo tetenggolo? Ewonggori.
25 Ene mande ngundilo sumoo etoyi, asa, enebana gumi ewolo. Ye bine Dewitndo oo
tewoku ngu mande ngu ma kandangelo ingootenggo? Ngu nalungga nguno, Dewitndo
enengo onidodo oo kini, ngulo ene oodoolo kumoolo oluwonggo.
26 Ngundilo telo, ngu naluno, Abayiyata ngu, ene Anutno woolo yeyingo oni, ngulo
sobosobo tabango oodoni, nguno Dewitndo Anutlo goobooyingo ya newendemo ulo,
ene ngu oomanongoyingo kundingiyi Anut doongeyimo oluwoku, ngu yolo newolo.
Ngu oomanongoyingo ngu loogu, oni kundingiyi ngundo nangge mete newanggo. Ene
Dewitndo ngu yolo, nelo, gumi enengo dobooguliyi nguya yunootoni newonggorilo ewolo.
27 Yesusndo mande gula suleyolo ewolo. Anutndo Kengeyingo Nalu Kundingiyi (Sabat),
ngundo oni hooloowetoni, ene kengelo, Anutlo ingondudu tewanggo. Anutlo Kengeyingo
Nalungga, ngundo oni ma sobowoowa. Hamoo oolengo kini.
28 Ngundilo ngulo, no Oni Nangoni, ngu Kengeyingo Nalu Kundingiyingga, no ngulo
Sembuli ulungga oolooteno.

3

Nalu Kundingiyimo, Yesusndo Oningga Kandeyi Biyomi Ngu Yomosiyowolo
(Matiyu 12:9-14; Luk 6:6-11)

1 Nalu gulano, Yesus goobooyingo ya newendemo ko uwolo. Utoni, oni gula nguno
oluwoku, ngu kandeyi biyomi, bingo yelo, oo ma dowooweloyi teyingongga, ngu
kenowolo.
2 Ngu naluno, Parisi oni, ko, oni gidalega nguya Yesusndo oo tewelo ingowoku, ngulo
sobowoowolo. Ndatelo ngulo, ene ngu oningga, ngu nalu kundingiyimo yomosiyowa,
bine; ngundi kini, bine? Ene nguno Yesusndo oningga yomosiyootoni, kenolo, ngunonggo
dowoolo mamanangowelo ngulo tewolo.*
3 Yesusndo ngu oni kandeyi biyomingga nguya ewolo. Ge ootookooya, kewooloko
dikaya ombulo ewolo.
4 Yesusndo ngundilo telo, yowoolengolo, yeyolo, Parisi onino ewolo. Anutlo mamana
mandedo kengeyingo nalu kundingiyi, nguno ndawu kongga tewelo ngulo ete? Noole
mete oni yomosiyoweloyi, bine; ngundi, noole damoni biyomi yunowato, bine? Ngundi
noole Sabatno oni hoolooweyelowato, bine; ngundi noole oni yuleyi kumoowato, bine?
Ene ngundilo sumoo etoni, ene Parisi onindo nenetelo, ene mande gumi gula ma
ewonggori.
5 Yesusndo yeyondandangelo, nowoondoye kenoyingo ngu, ko oo tewoku, ngulo
nowoondoye ma ingowonggori. Kini, enengo nowoondoye yanggango oolengo
ukingowonggori. Ngundilo tetoyi, Yesusndo sanggili telo, oni kandeyi biyomingga nguya
ewolo. Kandege yoonenengo! Ngundilo etoni, ariya, ene kandeyi yoonenengootoni,
kandeyi ko mete tewolo.
6 Ene ngundilo tetoni, kenolo, sodedonangge Parisi oni ootookoolo, salo, Gabman
onilo tabango oowooyi Herod ngulo keyimo onikuya salo gooboongoowolo. Ene nguno
gooboongoolo, Yesus uleyi kumoowelo ngulo oole erewelo ngulo mande mandelo
ingowonggori.

---

* **3:2:** Ngundilo telo, Parisi onindo, Yesusno damoni biyomi gula tetoni, ngu kenoya ngunonggo Yesus uleyi kumoowelo, ngulo oole erewelo, ngundilo teyingo.

Oni Oowooyingga Oolengo Sono Koongeyingo Tanggeyimo Gooboongoowonggori

7-8 Ngu naluno, Yesus, ko, enengo sulena onikudodo, ene ngu endega ngu yokolo, ene
Galili sono koongeyingo tanggeyimo uwonggori. Nguno simoo bale oowooyingga oolengo
Galilinonggo, Yudiyanonggo nguya, Yerusalem ende ngulo simoo bale, Idumiya mela
ngulo simoo bale, Yodan sono anduloko simoo bale, Tayiya ende, ko, Sayidon endemo
simoo bale oowooyingga oolengo, ngu bidodo Yesusndo ko oo tewoku, ngulo mandeni
ingowelo ngulo ene mayelo gooboongoowonggori.
9 Yesusndo oni oowooyingga yeyolo, enengo sulena oniya ewolo. Oni simoo bale
oowooyingga oolengo oolootenggoku, ngundo no wenggelenelowanggo, bine? Ngundilo
ngulo, ye wanggo gula yomosiyoya, no soboneloyi. No ngu sanganimo oolewanolo ewolo.
10 Kuli oni simoo bale oowooyingga yomosiyelowoku, ngulo oni sayidodo ngu ene
mayelo woologongowolo. Ndatelo ngulo, ene ingootenggoku, ngu kandeye Yesus
moondeyimo yetoyi, enengo sayiye kinitewalo ingootenggo.
11 Ngu naluno ngu, yuka biyomi oowooyingga oni nowoondoyemo oolootenggoku,
ngundo Yesus kenolo, ene boodoo oondookelo, kiyelo, Yesusno ewonggori. Ge Anut
Nangoni! Ewonggori.
12 Ene ngundilo etoyi ngu, Yesusndo mande yanggango mela yuka biyomi nguya ewolo.
Ge mande elo, no Anut Nangoni elo, oni gidalegano ma yootunolo ewelo ewolo.

Yesusndo Enengo Sulena Oni Kande Elaya Kegidembolo Elaya Logoyelowolo
(Matiyu 10:1-4; Luk 6:12-16)

13 Ngu naluno ngu, Yesus pulimo oolewolo. Ene oni gidalega enengombo ingowoku ngu,
oni ngu enengo sulena oni teyi, elo yootunoyelowolo. Ene ngu oniku negoyeloyingoku,
ngu eneno ombuwonggori.
14-15 Ene oni kande elaya kegidembolo elaya logoyelowolo. Ngu oni ngu enedodo
oluwelo, ngulo logoyelowolo. Ene ngu oni ngu suleyelootoni, toongelo, Anutlo mande
wesiyolo eweloyimbolo. Ene ngu oni ngu yanggango yunolo, yuka biyomi andangewelo,
ngulo ene yanggangododo yunowolo.
16-19 Ene oni kande elaya kegidembolo elaya yootunoyelowolo. Sayimon oowooyi keda
gula inolo, ngu Pita ewolo. Yems koneyo Yon elabasa Sebedi simoongo, Yesusndo ngu
oowooyali keda gula Bowaneslo yunowolo. Ngu oowooyingga ngu damoni ngu, gusilo.
Ndatelo ngulo, mandeyali, damoniyali ngu yanggango oolengo, gusilo ngundilo. Ene
Enduru; Pilip; Batolomeyu; Matiyu; Tomas; Yems, Alipiyas nangoni; Tadiyas; Sayimon,
nguya logoyelowolo. Sayimon oningga ngu Kenan melakonggo ombuwolo. Sayimonlo
damoni ngandilo. Enengo mela ngu mela gula onindo sobowooweloyi ingonduduni
kini oolengo. Yudas Isakaliyoot, ngu oningga, ngundo Yesus me oni kandeyemo yelo
yootunowa.

Onindo Yesusya Biyelsebab Oowooyimo Ko Tetelo Ewonggori
(Matiyu 12:24-32; Luk 11:14-23; 12:10)

20 Ngu naluno, Yesus yano ooloutoni, oni simoo bale oowooyingga nguya gooboon-
goowolo. Ngundilo ngulo, Yesus enengo sulena onidodo oo neweloyi nalu nguya kini,
ene Anutlo ko ngu nangge simoo baleno tewolo.
21 Oni simoo baledo ene ngundilo kenolo ewolo. Yesus kapengo yetelo ewolo. Ngundilo
etoyi, Yesus enengo konebeyibo mande ngundilo ingolo, ene yanggango yelo, Yesus
yowelo ngulo ene ombuwolo.
22 Ngu naluno nguno, mamana mande etuyeloyingo oni gidega, Yerusalemnonggo
ombuwonggoku, ngundo ewolo. Mboolo biyomi tabango ulungga oowooyi Setan,
oowooyi gula Biyelsebab, eneno oodoni, ene ngu yanggangomonggo yuka biyomi
gidalega oweyelootelo ewolo.
23 Ene mande ngundilo etoyi, asa, Yesusndo ngu oniku negoyelootoni, tanggeyimo
ombutoyi, ene mande yamonggawo gidalega eneno ewolo. Ndawuga Setan, ngundo mete
Setan ngu owewa?
24 Ende gulananggemo oni nowoondoye ma siyelo ngu, ngu endega ngu ngundilo sugi
yanggango ma oluwa. Hamoo oolengo kini.
25 Ngundilo nangge, ya gulananggemo oni ngu wesowoolo elaya tunootelo, enengo
nangge, ngu ebe utolo ngu, asa, ngu yano oni ngu, ene yanggango ma oluwanggo. Kini
ene ya toongoolo, sungo sungo salo oluwanggo.
26 Ngundilo nangge, Setando enengo nangge yuka biyomimboya ebe utolo ngu, asa,
wesowoolo elaya telo, yanggango ma oluwa. Ene sodedo kinitewa.
27 Oni gula ene mete oni yanggango gulalo yano kingo ulo, oo sitowini andangelo yowa,
bine? Kini, ene koletelo ngu, oni yanggangongga ngu utombo gome gosiyolo yokolo ngu,
asa, ene mete yanimo ulo, oo sitowini bidodo andangelo yowa.

28 No yeno hamoo oolengo eteno. Anutndo ene mbumbuwa, ko, kootuyisina yumooyi-
noyingo mande oni simoo baledo tetenggoku, ngu bidodo ene mete andangeyunowa.
29 Ene oni Yuka Kundingiyi kootuyisina yumooyinolo mande eteku, ngulo mbumbuwa
ngu nangge, Anutndo ngu ma andange inowa. Kini, ataga ko kootusina nguya, ngu
mbumbuwani ngu suwoo suwoo eneno sugi oluwa. Yesusndo ngundilo ewolo.
30 Ngu mande damoningga nguno, simoo baledo kuli ngandilo ingolo, Yesusno yuka
biyomi oolootelo ewonggori.

Yesuslo Nemi, Konebeyi
(Matiyu 12:46-50; Luk 8:19-21)

31 Ngu nalungga nguno, Yesus nemi, konedoboongo, ene Yesusno tunootelo, endesina
dikalo, oni gulano Yesuslo mande soweyowolo. Yesus eneno oolenilo, ewolo.
32 Ngu naluno ngu, oni simoo bale oowooyingga oolengo, ene Yesus pawangolo, bibitelo
oodoyi, enenolo ewolo. Ingo, nangge, konedobooge, ene endesina dikalo, ngunonggo
gengo etenggo.
33 Ene mande etoyi, enebana gumi ewolo. Oone ngu namone konedoboone?
34 Ene ngundilo elo, oni simoo bale pawangolo, bibiteyingo ngu, yeyondandangelo
ewolo. Yo, hamoo, ene ngu nolo namone konedoboone, ene nga oni simoo bale, nolo
nowoondoyemo hamoo teyingo nga ngu, ngu nguya nolo namone konedoboone.
35 Yo, hamoo, simoo bale ene Anutlo ingondudu keyootenggoku, ngu ene nolo
konedoboone kuwookuwoone, nanamonelo ewolo.

4

Oni Oo Yuwooyi Kono Kuliyowonggori
(Matiyu 13:1-9; Luk 8:4-8)

1 Nalu gulano, Yesus ene ko telo, oni simoo bale Galili sono koongeyingo tanggeyimo,
mande etuyelolo oluwolo. Nguno ngu, simoo bale oowooyingga oolengo mayelo, Yesus
tanggeyimo gooboowolo. Ngulo ngu, ene wanggo gula sanganimo oolelo, nguno bibitelo,
wanggo sono koongeyingo sanganimo oluwolo. Ngundilo tetoni, simoo bale ngu sono
dabemimo kelidi sanganimo oluwonggo.
2 Ngu naluno, ene mande mande oowooyingga oolengo mande yamonggawo nangge
elo yunowolo.
3 Ene mande ngandilo yunowolo. Ye ingoyi! Oni gula kono Wit yuwooyi kuliyowolo.
4 Ene ngundilo kuliyootoni, Wit yuwooyi gidega ooleko soletoni, numbo mayelo
nemukowolo.
5 Oo yuwooyi gidalega mela gumi digidodo musiyosina solewolo. Mela nguno ulungga
kini. Digi newendemo amuno mela nguya kini, digi nangge. Ngulo oo yuwooyiga ngu
sodedo oolewolo.
6 Ene uli ulo, mela newendemo uweloyi kini. Mela bodaga nangge ngulo ngundilo
tewolo. Ene sa oolelo, kenootoni aliyewolo. Ngulo digi gookingombo tetoni, bidodo
ariyelo kumoowolo.
7 Oo yuwooyi gidale uto so sanggilidodo, kakali dimoo uto oo kewooloko solewolo.
Kakali dimoo uto sanggilidodo oolelo, ngundo doobengolo wiliyowolo. Ngundilo tetoni,
ngulo ma enggewolo.
8 Ene oo yuwooyi gidalega mela gome oolengomo solewolo. Ngu oo yuwooyigaku gome
oolelo, ulungga yelo, gome enggewolo. Gidalega engge onibiga kande elaya (30), gidalega
engge onibi kabusa (60), gidalega engge onibi kande elaya (100) enggewonggori.
9 Yesusndo oni nguya ewolo. Oni sodeyidodo ngu mande ingoya, ene gome ingonilo
ewolo.

Yesuslo Damoni Ngu Mande Yamonggawo Oowooyingga Ewolo
(Matiyu 13:10-17; Luk 8:9-10)

10 Kootusina, Yesus enengo sulena oni kande elaya kegidembolo elayagaku, ko, oni
gidalega enedodo oolouwonggoku, ngundo nangge oluwonggori. Ngundilo oode, ene
mande yamonggawo ngulo Yesus sumoo inowonggori.
11 Ene sumoo etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo
enengo simoo bale soboyelooteku, ngu ye etuyelowa. Oni Anutlo mande ma ingooteku
ngu, ene mande yamonggawo nangge ingowanggo.
12 Ngundilo ngulo, Anutlo mande Ayisayando nguya ngandilo nakangowolo.
Ene nguya doongetelo, kenowanggoku ngu, ene oo gula ma kenowanggo. Ene mande
ingowanggoku ngu, ene damoni ma ingowanggo. Ndatelo ngulo, enengo damoniye
biyomi ma yokolo, yowoolengootoyi, ngulo Anutndo enengo mbumbuwa ma

andangewa. Ene mande nga gome ingolo, newende Anut inootoni ngu, asa, Anutndo oni ngulo mbumbuwa bidodo andangeyinowalo ewolo. *Ayisaya 6:9-10*

Mande Yamonggawo Oo Yuwooyi, Ngulo Damoni
(Matiyu 13:18-23; Luk 8:11-15)

13 Yesusndo sulena oniya ewolo. Ye nga mande yamonggawongga ngalo mande damoni
ma ingootenggo. Ngulo ngu, ye mande yamonggawo gidalega ndatelo telogo, ye damoni
ingowanggo?
14 Nga mande yamonggawongga, nga ngandilo. Ngu oningga oo yuwooyi imiteku ngu,
Anutlo mande ngu oo yuwooyi ngundilo imite.
15 Oo yuwooyi oole dabemimo soleteku ngu, oni simoo bale gidalega Anutlo mande
ingootoyi, nguno nangge Setando sodedo ombulo, Anutndo mandega oni nowoondoyemo
imiteku ngu, andangelo yoote.
16 Oni simoo bale gidalega ngu Wit yuwooyi mela digidodomo soleteku ngundilo. Ene
mande ingolo, sodedo yolo, ngulo ene oni oni tewonggo.
17 Ene mande ngulo ene nowoondoyemo yanggango kini. Ngundilo ngulo, nalu bodaga
nangge yanggango oodoyi, oni ene Anutlo mande uleyi uweloyi oni, ngundo oni simoo
bale, Anutlo mande ingowonggoku, ngu kowuli yunootenggo. Ngundilo tetoyi, sodedo
enengo nowoondoyemo hamoo ngu yokolo, ene Anut kootu inootenggo.
18 Oni simoo bale gidega, ngundilo oo yuwooyi uto sanggilidodo kewooloko soleteku
ngu, ene mande ingowonggo.
19 Mande ngu ingolo, ene kowuli guladilo nga melangga ngalo ngu tunootetoni, nguya
digi beye ulungga yowelo nowoondoye ngulo nangge hahangelo ingootenggo. Mande
ebe ganagana, ko, oo gula gulalo ingondudu telo, ngu damoningga, ngundo Anut mande
wiliyowa. Ngu oni simoo bale ngu, ene ma enggewanggo.
20 Oo yuwooyi mela gomemo soleteku ngu ngandilo, ene oni simoo bale gidalega ngu,
ene mande ingolo, yolo, gome dowootenggo. Ene ngandilo enggewanggo. Gidalega engge
onibiga kande elaya (30), gidalega engge onibi kabusa (60), gidalega engge onibi kande
elaya (100) ngundilo enggewanggolo ewolo.

Solu Tunoo Mindingootoyi Oluwa
(Luk 8:16-18)

21 Yesusndo ewolo. Oni ngu solu yolo, ombulo, kumbe newendemo yawasa newendemo
nguya yewa, bine? Kini, ene tunoo mindingowa.
22 Oo bidodo kombiteyingo, ngu kootusina tunootewanggo. Ene mande bidodo onindo
wiliyootenggoku ngu, kootusina, solu himimo tunootewanggo.
23 Oni sodeyidodo mande ingoweloyi ngu, ene komo gome ingoni. Yesusndo ngundilo
ewolo.
24 Yesusndo mande gula soweyolo ewolo. Mande ye ingootenggoku ngu, ye gome
oolengo ingondudu teyi. Yengo damoniye koye nguya ndatelo tewanggoku ngu, ngundilo
nangge, gumi yunolo, Anutndo yengo ngu suleyolo, sanganimo nguya yelo yunowa.
25 Ene oni gula, enengo damoni koni gome tewaku ngu, Anutndo ngu suleyolo, gumi
ulungga nguya inowa. Ene oni gula enengo damoni koni bodaga tewaku ngu, ngundilo
nangge, enengo koni damoni ngu yokowaku ngu, ene komo kingo oolengo oluwalo ewolo.

Mande Yamonggawo Oo Yuwooyi Ooleweloyimbolo

26 Yesusndo ewolo. Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo enengo simoo bale
soboyelooteku, ngu ngandilo. Oni gula oo yuwooyi melako kuliyoote.
27 Suwoono, oningga ngu wetolo oodoni, sano ngu ene ootookoolo endeyowa. Ngu
naluno nguno, oningga oo yuwooyi kuliyowoku ngu oolelo, ulungga yelo, enggewoku ngu
kenolo, sobowoolo ma ingowolo.
28 Mela enengombo nangge koyi tetoni, oo yuwooyiga ngu mbongeyi tunootelo, oolelo,
ngu uyi yelo enggewa.
29 Kootusina, oo enengo nalu tunootetoni ngu, oo sembuligakundo duge dowoolo,
ngundo koyi telo, engge yowalo ewolo.

De Gula Oowooyi Mastet, Ngu Yuwooyi Ngulo Mande
(Matiyu 13:31-32; Luk 13:18-19)

30 Yesusndo ewolo. Noole Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo enengo simoo
bale soboyelooteku ngu, noole ndawuga bungomo kilalongo tewato? Noole ndatelo
mandegano ooga bungomo kilalongo mande tewato?
31 Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo enengo simoo bale soboyelooteku, ngu
Mastet yuwooyi ngundilo. Ngu de gula oowooyi Mastet, oo yuwooyi gidalega ngu bobodi,
ene Mastet yuwooyi ngu buka tanggooli ngundilo, kondibo bobodi oolengo.

32 Oo ngu milo yokootoni, enengombo oolelo, ulungga oolengo yete. Ene oowali
gidalega kono ngu bidodo dagayelolo, enendo oolelo, de ulungga yewa. Enengo de
kandeyi ulungga yelo, yongeyi tetoni, numbo nguno bibitewanggolo ewolo.

Yesus Mande Yamonggawo Nangge Wesiyolo Ewolo
(Matiyu 13:34-35)

33 Yesusndo mande yamonggawo oowooyingga oni simoo baleno ngandilo wesiyolo
ewolo. Oni simoo bale ingonduduno ingoweloyi logoyimolo ewolo.
34 Ene mande gula tunoo oni simoo baleno ma wesiyolo ewolo. Kini, ene mande
yamonggawo nangge wesiyolo ewolo. Nalu gula oni simoo bale ma oodoyi, nguno
enesu nangge sulena oniya nangge oode, asa, nguno ngu, ene mande yamonggawo ngulo
damoni wesiyolo ewolo.

Yesusndo Doogo Ulungga Kenolo Etoni Imakewolo
(Matiyu 8:23-27; Luk 8:22-25)

35 Ngu sangga ngu suwootetoni, Yesusndo enengo sulena onikuya ewolo. Noole Galili
sono koongeyingo anduloko ulelewatolo ewolo.
36 Ene ngundilo etoni, ngulo Yesuslo sulena oni ngundo ene oni simoo bale ulungga
ngu yoyokolo, ene Yesus bibiteyingo wanggogakuno oolewolo. Oolelo, ene Yesus nguya
yolo, Galili mela anduloko ulelewonggori. Uleletoni, wanggo gidalega nguya ene keyelolo
ulelewonggori.
37 Uleletoyi, ngu naluno nangge, doogo ulungga oolengo tunootewolo. Ngundilo
tunootelo, wendeyi yowoolalingolo, dookelo, sono wanggo newendemo nguya uwolo.
Ngulo ngu, wanggogaku sonombo koongelo, manggowoomo oolewelo tewolo.
38 Ene ngundilo tetoni, ene Yesus ngu wanggo timbuyisina oode, ene nguno tabadudu
gula sanganimo welewolo. Wetoloodoni, ene yokutuwoolo mande yanggango ewonggori.
Oo etuyeloyingo oni, noole oonatewelo tetetoku nga! Ge bine ma ingoyingo? Ewonggori.
39 Ene ngundilo etoyi ngu, asa, Yesus ootookoolo, doogogaku kenolo, elo, sono
koongeyingongga nguya ewolo. Ge imakeya, tolige ootoo! Ngundilo etoni, sodedonangge,
doogo kinitetoni, sononggaku nguya bodaga ma ikakootewolo.
40 Ene ngundilo tetoli, enengo sulena oniya ewolo. Ye sosoletenggo? Ndatelo ngulo, ye
nowoondoyemo hamoo kinilo? Ewolo.
41 Ene ngundilo etoni, ene sosoleyingo ulungga telo, enengo nangge enengo ke-
wooloyemo mandelo ingolo ewonggori. Nga oningga nga, ngu oone? Ene mande nangge
etoni, ngulo doogo, sono nguya, enengo mandeni ingootelilo ewonggori.

5

Yesusndo Mboolombo Yoyingo Oni Gulano, Enengo Yuka Biyomidodo Oluwonggoku, Ngu Oweyelowolo
(Matiyu 8:28-34; Luk 8:26-39)

1 Yesusndo enengo sulena oniya, Galili sono koongeyingo sagi gidalesina mela gula,
oowooyi Gerasin, nguno tunootewonggori.*
2 Ene tunootelo, wanggo yokolo, sakiko sodedonangge oolewonggori. Ooletoyi, oni
gula mboolombo yoyingo oningga nguno oluwolo. Ene nguno ootoolo, ngunonggo ene
oni kumooyingo yoyeyingo melewoole bulibali endeyololuwoku, ngundo ombulo, Yesus
kenowolo.
3 Oningga ngu oni melewoole wetolo, endeyolo oluwolo. Oodoni, ene oni gulado nguya
ene uto yanggayanggango gula, oowooyi (sen), ngundo gosiyoweloyi nguya ereremo kini.
4 Ngundilo ngulo, nalu oowooyingga uto gula, oowooyi sen, ngundo kekandeyi
gosiyootoyi ngu, nguya oomboongeloluwa. Ndatelo ngulo, ene oni yanggango oolengo.
Ngulo ngu, oni gulado ene dowoolo, gosiyoweloyi nguya ereremo kini.
5 Ngundilo ngulo, ene suwoo sa ngu bidodo oni yoyeyingomo ko mela pupulimo nguno
nangge oluwolo. Nguno ootoolo, ene ki manggalu telo, digi kuningo ngu yolo, ngundo
enengo moondeyi doongoolo oluwolo.
6 Ene Yesus yowoko oodoni kenolo, ene kendutelo, ombulo, Yesusno penggootewolo.
7-8 Bogoomootoni, Yesusndo enedodo ewolo. Ye oo yuka biyomi, ye nga oningga nga,
yokoya sayi! Elo ewolo. Ene ngundilo etoni ngu, asa, oo yuka biyomingga, ngundo
manggalu ulungga oolengo telo ewolo. Yesus, ge Anut awuno oolengo ngulo Nangoni.
Ge ndatelo no tenunowa? Ge hamoo oolengo Anut awuno oolengo ngu oowooyimo, ge
hamoo eya. Ge no ogingoyingo ma nunololuwelo ewolo.

* **5:1:** Gerasin oowooyi gula ngu Gerasa.

9 Ene ngundilo sumoo etoyi, Yesusndo ene sumoo inowolo. Ge oowoongge ndatelo?
Etoni, enebana gumi ewolo. No oowoone me oni (Ami). Ndatelo ngulo, damoni ngu noole
me oni oowooyingga oolengo! Ewolo.
10 Ngu oomboolo biyomingga, ngundo solengoyelo, sumoo sumoo inolo ewolo. Ge noole
nga oomboolo nga oweyelootoyi, noole mela gulano ma sawatolo ewolo.
11 Ariya, mela puli bodaga namoko nguno, bo oowooyingga oolengo nguno oo nelo
oluwonggo.
12 Oomboolokundo Yesusno sumoo ewolo. Ge mete bine noole suleyelootooga, bo
kewooloyemo oolouwato. Noole mete ene nowoondoyemo umukowatolo ewolo.
13 Yesusndo melamboolokulo mandeye ngu ingolo, gumi ewolo. Ye mete ngundiya
teyilo ewolo. Etoni ngu, asa, oomblooloku ngu oninggaku yokolo, ene oololo, bokuno
newende uwonggori. Ngu bo oowooyingga (2,000) oolengo. Bo ngu yanggango
oolengo kendutelo oololo, ulo, mela biyomimo solelo ngunonggo sono koongeyin-
gomo umukowonggori. Boku sono koongeyingo newendemo ulo, ene sono nelo ku-
moomukowonggori.
14 Bo ene sono nelo kumootoyi, bo ngulo sobosoboku ngu kenolo, ngulo ene salo, ngu
mandegaku yolo, ende ulunggakuno ulo, ende bobodimo nguya oolouwonggori. Ene
ngundilo tetoyi ngu, oni simoo bale oowooyingga ombulo, ngu oogaku kenowonggori.
15 Ene Yesusno mayelo, kuli mboolombo yoyingo oninggaku, ngu kenowolo. Kuli
oomboolo oowooyingga eneno oluwonggoku, ene ataga ngu, ene kumba yemulo, enengo
ingondudu nguya himi yelo, ene metemi bibitelo oluwolo. Ngundilo oodoni, oni simoo
bale ngu kenolo, ngulo ene sosoleyingo ulungga tewolo.
16 Ngundilo ngulo, oni ngu oo ngu kenoyingokundo, oni sungokuno ngu oo tunoote-
woku, ngulo mandeni ewolo. Kuli, oo yuka biyomi ngu oningga nguno oluwoku ngulo,
ko, bokulo mande nguya wesiyolo ewolo.
17 Oni simoo bale mande ngu ingolo, ngulo ene Yesusno ombulo, mande yanggango
elo, eneno sumoo sumoo ewonggori. Ge komo nga melangga nga yokoya, mela sungomo
toongelo ewonggori.
18 Ariya, ene ngundilo etoyi ngu, Yesus ene wanggo sanganimo oolewolo. Ooletoni, ngu
oo yuka biyomi oluwokuno oninggaku, Yesusno sumoo sumoo inolo ewolo. No nguya
geya sawalo ewolo.
19 Etoni, ene Yesusndo gumi ewolo. Kini, ge gengo dobooguligemo oolou! Anut Oo
Sembuli, ngundo oo bidodo gengo nowoondoyi telo, oo tewoku, ngulo ge mete eneno
wesiyoyalo ewolo.
20 Ariya, ene ngundilo etoni ngu, ngu oninggaku oololo, mela oowooyi Dikapolis, nguno
ende kande elaya oluwolo. Ngu endemo nguno, Yesusndo eneno oo tewoku, ngulo mande
damoni wesiyolo ewolo. Ngulo ngu, oni simoo bale ngu oo ngulo ingondudu ulungga
tewonggo.

Yesusndo Yayiras Namboni Yokutuwoolo, Bale Gula Nguya Yomosiyowolo
(Matiyu 9:18-26; Luk 8:40-56)

21 Nalu gulano, Yesus wanggo sanganimo ko oolelo, Galili sono koongeyingo anduloko
ko ulelewolo. Ngu naluno, oni simoo bale oowooyingga oolengo mayelo, Yesus sono
koongeyingo tanggeyimo oluwokuno nguno enedodo gooboongoolo oluwonggo.
22 Ngu naluno nguno, Yuda onilo goobooyingo ya ngulo oni tabango gula, oowooyi ngu
Yayiras, ngu Yesus kenolo, ombulo, tanggeyimo bodo oondookelo, penggootelo, sumoolo
ewolo.
23 Nenengo nambone bodaga komo kumoowelo teteku nga! Ngulo ngu, ge ombuya,
kandege eneno yetooga, ene ma kumoowelo, mete tenilo ewolo.
24 Yesusndo, enengo mandeni ngu ingolo, ngulo ene Yayirasya ooloutoli, oni simoo bale
oowooyingga Yesus pawangolo, moguluwoolo, keyolo oolouwonggori.
25 Ariya, bale gula nguya ooloote. Ene suwoo suwoo kombolo sayi yambiyootelo
ooloote. Ngu balega ngu mooma nalu kande elaya kegidembolo elaya oluwolo.
26 Sayi mambu yomosiyoyingo oni (Dokta), oni oowooyingga oolengo yomosiyootoyi,
sayi ma yokowolo. Ene ogingoyingo ulungga ingololuwolo. Ngu balega ngu, enengo beye
bidodo oni yomosiyoyingo (Dokta) onino yokololuwolo. Ene enengo sayini ngu bodaga
ma yokowolo. Kini, enengo sayini ngu ulungga tunootewolo.
27 Ngu balega ngu Yesuslo mande binga ingowolo. Ngulo ngu, ene mayelo, Yesus
tanggeyimo, oni simoo bale ulungga, ngu kewooloyemo, ene nguya, nguno oluwolo. Ene
Yesus kootusinanggo ombulo, kandeyi enengo nenggulonimo yewolo.
28 Ndatelo ngulo, balega ngu ingowolo. No kandene enengo nenggulono yetoowe, ngulo
sayine yokootoni, no mete tewano.

29 Ngundilo elo ingootoni, asa, sodedonangge, enengo daloninggaku soli yewolo.
Enengo goweyimo ingootoni, ngu enengo sayinggaku, ataga kinitetelo, ingowolo.
30 Ene ngundilo tetoni ngu, Yesusndo ngu ingowolo. Nenengo yanggangone gidega no
noyokolo toongete. Ngundilo ingolo, oni simoo bale kewooloyemo yowoolengolo sumoo
ewolo. Onendo nolo towi nenggulonemo kandeyi yetelo? Ewolo.
31 Ene ngundilo sumoo etoni, Yesuslo sulena onindo gumi ewolo. Ge keno! Oni simoo
bale ulungga oolengo, ge woologogelootenggo. Ndatelo ngulo ge ngandilo ete? Onendo
nono kandeyi yetelo? Ewolo.
32 Yesusndo ngundilo elo, doongetelo endeyowolo. Ene ngu oningga ngu kenowelo,
onendo ngu tete.
33 Ene ngundilo tetoni ngu, asa, ngu balega sayini yokowoku, ngu ingowolo. Oo ngu
enendo tewokulo, ene sosolelo, mboolo utolo, ombulo, Yesus tanggeyimo penggootewolo.
Ngundilo telo, Yesusno oo bidodo tewoku, ngu yootunolo ewolo.
34 Ngundilo ngulo, Yesusndo eneno gumi ewolo. Nambone, gengo nowoondoge
hamoo teyingo, ngundo goyeni, mete tete. Ge oolouya, gengo nowoondoge ngu mete
imakeyingomo olini. Gengo sayinggega ngu mete kinitetelo ewolo.
35 Ariya, Yesus mande etoni, Yuda onilo goobooyingo yalo oni tabangongga ngulo
yanonggo ko onikundo ombulo ewonggori. Gengo namboge ngu kuli kumoowolo.
Ngundilo ngulo, ge ndawugalo Oo Etuyeloyingo Oni ko ulungga inowalo? Ewonggori.
36 Yesusndo ngu mandega etenggoku, ngu sodeyibo ingowelo ma ingowolo. Kini,
Yesusndo goobooyingo yalo oninggakuya ewolo. Ge ma sosolewelo. Ge gengo ingondudu
ngu, hamoo tenilo ewolo.
37 Ene ngundilo elo, oni simoo bale ene keyolo, ya newendemo ma uwelo, elo loogu
tewolo. Ene Yesusndo Yems, Yon elabasa, Pita ngu oni kabusaga ngu nangge yoyolo, ya
newendemo uwolo.
38 Ene Yayirasndo yano ulo, Yesusndo yeyoyingo ngu, oni bidodo mayelo, Yayiraslo ya
newendemo ulo, Yayiras namboni bingomo sendo mogulu ulungga tetoyi, ngu yeyowolo.
39 Yesus yeyolo, ya newendesina ulo ewolo. Ndawugalo ye sendo mogulu gilitaka
ulungga tetenggo? Nga bale buniyongga nga, ngu ma kumoowolo. Ene wetolo,
kapengoyelo ooloote.
40 Yesusndo ngundilo etoni ngu, asa, oniku ngu ingolo, ngulo ene yumooyinowonggori.
Ene ngundilo tetoyi, ene Yesusndo oni simoo bale bidodo keyoyelootoni, endesina
oolewolo. Eweyi, nemi Yesus enengo sulena oni kabusaga ngundo nangge Yesusndo onibi
yeyingo ya guminggakuno uwonggori.
41 Ngu naluno ngu, Yesus bale buniyonggaku kandeyi dowoolo, enengo mandenonggo
ewolo. Talita kumilo ewolo. Ngu mandega, ngulo damoni ngu ngandilo. Bale buniyo no
geya eteno. Ge ootookoolo ewolo.
42 Ene ngundilo etoni ngu, ariya sodedo oolengo, ngu bale buniyonggaku ootookoolo,
oololo, ombulo, tewolo. Bale buniyo, ngulo moomani, ngu kande elaya kegidembolo elaya
(12). Oniku oo ngu kenolo, ngulo ene soliyokowonggori.
43 Asa, Yesusndo mande yanggango enedodo elo ewolo. Ye nga ooga ngalo oni gulano
hamoo oolengo ma ewelo. Ene ataga ye oowali gula yoya, nga bale buniyongga, nga
inootoyiga nenilo ewolo.

6

Nasaret Oni Yesus Kootu Inowonggori
(Matiyu 13:53-58; Luk 4:16-30)

1 Ngu naluno ngu, Yesus ngu endega ngu yokolo, ene enengo ende damonimo
oolouwolo. Enengo sulena oni kilalongo nguya, ene keyolo oolouwonggori.
2 Yudalo Kengeyingo nalu Sabatno, ene goobooyingo yano ulo, oni simoo baleno Anutlo
mande etuyelo ewolo. Oni oowooyingga enengo mande ingolo, soliyokolo ewonggori.
Nga oningga nga, ndanonggo nga mandega nga yowo? Ngu ndatelo ingonduduga,
ngunonggo ene damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyi, ngu ngundilo tete?
3 Ngu oningga ngu, ya yeweloyi oni nangge. Ene Mariya nangoni. Ene ngu Yems, Yosis,
Yudas, Sayimon ngulo baye. Ngulo kuwookuwooye ngu, nooledodo oolootetoku nga,
ngundilo elo ewonggori. Ngundilo ngulo, ene Yesusya nowoondoye biyomi ingowonggori.
4 Yesusndo enengo mandeye ngu ingolo, ngulo enedodo gumi ewolo. Anutlo ingondudu
eyingo oni, ngu ende sungomo oowooye bingamidodo oluwa. Ene enengo ende
damonimo, enengo sowenimo, enengo ya goboolo onino ngu, ene oowooyidodo ma tewa.

5 Ngundilo ngulo, ene ngu endega nguno, damoni sungo oolengo gula onindo ma
teweloyi, oo ngu ma tewolo. Kini, ene sayi oni gulanangge nanggemo kandeyi okoolo
yomosiyelootoni, mete tewonggori.
6 Ene oni simoo bale Yesusno nowoondoyemo hamoo ma teyingo, ngulo Yesusndo ngu
oni ngulo ene ingondudu ulungga tewolo.

Yesus Ene Sulena Oni Kilalongo Kande Elaya Kegidembolo Elaya, Ngu Ko Yunowolo
(Matiyu 10:5-15; Luk 9:1-6)

7 Ariya, ngu naluno, ene oololo, ende sungomo nguno endeyolo, oni simoo baleno
Anutlo mande elo etuyelolo, enengo sulena oni kilalongo kande elaya kegidembolo elaya,
ngu negoyelootoni ombuwonggori. Ombutoyi, ene ela elaya suleyelootoni sawonggori.
Yesusndo ene yanggango yunowolo. Ngu yanggangongga ngu yuka biyomimbolo
andangeweloyi ngulo yanggango yunowolo.
8 Yesusndo ko oniya mande yanggango oolengo ewolo. Ye oomanongoyingo, siyaki,
beye, oo ngu bidodo ma yowelo. Usutoko nangge yoya sayi.
9 Ye towikumba elaya ma yowelo. Towi gulanangge nguya, keye goweyi nangge, keye
elaya elaya doobengoya sayi.
10 Ye ende gulano uya, oni gulado yeyolo, oni oni telo, yoyolo, enengo yano utoningga
ngu, asa, ngu yanggano nguno nangge oodega ngu, saweloyi naluno ootookooya sayi.
11 Ene ende gidalegano satoyiga, ene ye ma yoyoya, enengo yano ma uya, ko yengo
mande nguya ma ingootoyiga ngu, asa, ye mete ngu endega ngu yokoya sayi. Saweloyi
naluno ngu, ye keyemo gugukakawu oolooteku, ngu endega nguno yonggulumooya sayi.
Ngundilo tetoyi ngu, asa, enengo damoniye biyomi yeno tewonggoku ngu eneno sugi sugi
oluwalo ewolo.
12 Ariya, ene ngundilo etoni, sulena oni kilalongo sawonggori. Salo, Anutlo mande oni
simoo bale nowoondoye yowoolengoweloyi, ngu wesiyolo ewonggori.
13 Ene yuka biyomi oowooyingga oweyelolo, bo ulumi sayi onino yelo, sayi oni
oowooyingga moondeye dowoolo yomosiyelootoyi, mete tewonggori.

Yon Sonoyeloyingo Oningga Ngu Kumoowolo
(Matiyu 14:1-12; Luk 3:19-20; 9:7-9)

14 Herod ngu Rom Gabman oni, ngundo Yudiya melako simoo bale ngulo sobosobo
koleteyingo oluwoku, ngundo Yesuslo mande binga ngu ingowolo. Yesuslo oowooyi mela
bidodo pawangootoni, simoo bale gidalegado ngu ingolo ewonggori. Sonoyeloyingo Oni
Yon, ngu melenonggo ko ootookoote. Ngundilo ngulo, ene mete oo sungo oolengo gula
onindo ma teweloyi, ngu teweloyi, ngulo yanggangoni ulungga kandeyimo tunootetelo
ewolo.
15 Ngundilo etoyi, gidalegado ewonggori. Ngu Ilayisa ewonggori. Gidalegado ewong-
gori. Ngu Anutlo Ingondudu Eyingo Oni, kulimiku gulalo ewonggori.
16 Ngundilo ngulo, Herodndo Yonlo mandeni etoyi, ingolo, enebana ewolo. Yon ngu,
kuli nondo bungeyi toongoowolo. Ehe! Ene ataga ko ootookooteku ngu! Elo ewolo.
17 Herodlo sosoleyingo ngulo damoni ngandilo. Kulimi, Herodndo koneyo Pilip baleyi
yakakayi yowolo. Balega ngu oowooyi Herodiyas. Yondo Herod elambalisa ngulo
mbumbuwayali yootunolo mamanayelowolo. Ngundilo mamanayelootoni ngu, asa,
Herodiyasndo Yonya sanggili ulungga telo, Herodno ewolo. Herodndo enengo mandeni
ngu ingolo, ngulo ene enengo sulena oni suleyelootoni, oolelo, Yon dowoolo, utombo
gosiyolo, ya biyomimo yewolo.
18 Kuli, Yondo Herodya ewolo. Ge konege baleyi yooteku ngu, Anut doongeyimo ngu,
ge damoni biyomi tewolo ewolo.
19 Ngulo ngu, Herodiyas Yonya biyomi ulungga ingowolo. Ene Yon uleyiga kumoonilo
ingowolo. Ene Herodndo ngu Yon uleni kumoowelo, ma ingowolo.
20 Ndatelo ngulo, Herod ene Yonlo sosolelo ingoote. Yon ngu Anutlo oni nenengo
ootoolo, kundingiyi oluwolo. Ngulo ngu, ene gome sobowoowolo. Nalu oowooyingga,
Herod ngu Yonlo mandeni gome ingowelo ingolo, ene ngulo ingondudu kowuli ulungga
tewolo.
21 Kootusina, Herodiyas oole ngandilo erewewolo. Herod enengo nalu nemimbo
yomoowoolo nalu ngulo ingondudu tewelo ngulo ene oo simbo ulungga kawolo. Nguno
ngu, me oni tabango ululu, enengo Gabman oni tabango ululu ngulo nguya, Galili melako
oni tabango ngu nguya mayelo gooboongoowolo.
22 Ngu naluno nguno, Herodiyas namboni, ngundo ya newendemo ombulo, ngu gome
oolengo kunowolo. Herodiyas nambonimbo yambono gome kunootoni, ene ngulo gome
ingowolo. Ngundilo ngulo, Herodndo bale buniyongga nguya ewolo. Ge oo gulalo ingoya
ngu, ge nono e! Ngundilo tetoyi, hamoo oolengo, no gunowanolo ewolo.

23 Herod ene solumimonggo hamoo oolengo, ko ewolo. Ge komo nono oo gula nuno,
ewaku ngu, no hamoo gunowano. Ge nolo mela oo sitowine nga kewoolo wesowooya
gidale no nuno, elo ewaku ngu, ariya, no mete ngundilo telo gunowanolo ewolo.
24 Ngundilo etoni, balegaku mandeni ngu ingolo, ngulo ene endesina oolelo, nemimo
sumoo ewolo. No ndawugalo ewano? Etoni, nemimbo gumi eyingo, Ge Sonoyeloyingo
Oni, Yon, ngulo tabangombolo e! Ewolo.
25 Ariya, bale buniyonggaku nemimbolo mandeni ngu ingolo, ngulo ene sodedo ko
ombulo, Herodno ewolo. No Yon tabango yowelo ingoote. Anangu, ge Yon tabango
toongooya, koondo samayi gulano yeya, yoya, ombuya, nonunolo ewolo.
26 Ariya, Herodndo mandeni ngu ingolo, ngulo ene newende ngu kowuli ulungga
ingowolo. Ndatelo ngulo, ene kuli mande yanggango solumimonggo oni doongeyemo
elo gosiyowolo. Ngundilo ngulo, ene bale buniyo ngulo mandeni ngu ma yokowa.
27 Ariya, ngundilo ngulo, Herodndo me oni gula suleyootoni, ya biyomimo oololo, Yon
tabango toongoolo, yolo ombuwolo.
28 Toongoolo, koondo samayi gulano, Yon tabango yelo, yolo, ombulo, Herod inootoni,
ngundo bale buniyonggaku inowolo. Bale buniyongga, ngundo yolo, oololo, nemi
inowolo.
29 Ngundilo tetoni, Yonlo sulena oni mande binga ngundilo ingolo ngu, asa, ene ombulo,
Yon bingo yolo, salo melengoowonggori.

Yesusndo Oni Simoo Bale Oowooyingga Oolengo (5,000) Oowali Yunowolo
(Matiyu 14:13-21; Luk 9:10-17; Yon 6:1-13)

30 Ngu naluno nguno, Yesuslo sulena oni kilalongo ko mayelo, Yesusno gooboongoolo,
simoo baleno ko tewonggoku ngulo mandeni Yesusno wesiyolo ewonggori.
31 Ngundilo telo, Yesusndo sulena onikuya ewolo. Oni simoo bale oowooyingga oolengo
oololo, ombulo tetoyi, ngulo noole oo ma newato. Ariya, sodedonangge, noolengo nangge
mela gula oni kini nguno salo, noole bodaga kengewatolo ewolo.
32 Etoni, ngulo ene wanggo yolo, mela gula oni kini nguno sawonggori. Enesu nangge
sulena oniya nangge sawonggori.
33 Ene oni simoo bale oowooyingga oolengo yeyolo ingowolo. Ngulo oni simoo bale
oowooyingga endeni endeni bidodo kendutelo, ngu mela gidalesina nguno ene nguya
salo, ene koletelo, Yesusno tunootewonggori.
34 Ene Yesus oololo, sono dabemimo mayelo, wanggo gosiyolo, oni simoo bale oowooy-
ingga yeyowolo. Ngulo ene nowoondoyi yunolo ingowolo. Ngu oni ngu Sipsip sobosobo
kinilo ingowolo. Ngulo ngu, Yesusndo mande damoni yelo, mande oowooyingga oolengo
elo etuyelowolo.
35 Ngundilo telo oodoyi, sa uwelo tetoni, Yesuslo sulena oni Yesus tanggeyimo ombulo
ewonggori. Nga melasina ngano oni kini. Ngundilo ngulo, nalu kiniteteku nga.
36 Ge oni simoo bale nga suleyelootooga sayi. Ene mete ende namoko namoko ngano
salo, nguno ene oowali uliyowanggolo ewonggori.
37 Ene ngundilo etoyi, Yesusndo mande gumi ewolo. Yendo oowali yunowanggo. Etoni,
enengo sulena oni enebana gumi ewonggori. Ge, bine, noole oolouya, digi doobeno
nangge onibigado (Kina 200) oomanongoyingo uliyoya yunowootolo? Ewonggori.
38 Ene ngundilo sumoo etoyi ngu, asa, Yesus enebana gumi ewolo. Ye oomanongoyingo
ndatelo? Ye oolouya kenoyilo ewolo. Etoni, ene oololo, kenolo, gumi ewonggori. Noole
oomanongoyingo kandegula, ko, iso elaya nangge oolootelo ewonggori.
39 Ene ngundilo etoyi, Yesusndo enedodo gumi ewolo. Oni simoo bale ene mete tambuyi
tambuyi so metemimo nguno bibiteyilo ewolo.
40 Ariya, oni bibitewonggoku ngu, wata oowooyingga onibi elaya kande elaya (50), wata
oowooyingga onibi kandegula (100), ngundilo bibitewonggori.
41 Ene ngundilo bibitetoyi ngu, ariya, Yesus ene ngu oomanongoyingo kandegula,
ko iso elayaga ngu yolo, ene Sambono doongetelo, Anutno esetelo yemboongewolo.
Yemboongelo yokolo ngu, ene oomanongoyingo oososowoolo, sulena oni kilalongo
yunootoni, ngundo oni simoo bale bayetelo yunowolo. Iso elayagaku nguya ngundilo
nangge tewolo.
42 Ngundilo tetoyi, oni bidodo netoyi, useye ndindi tewolo.
43 Oni simoo bale oo ngu netoyi, oomanongoyingo sosolango, iso sosolango nguya
oliyingoku, ngu gooboongoolo, si kande elaya kegidembolo elaya (12) siliyootoyi, si
manggowoomo oolelo angewolo.
44 Oni ngu oomanongoyingo neyingo, simoo nangge oowooyingga oolengo (5,000).

Yesusndo Galili Sono Koongeyingo Sanganiwoole Endeyowolo
(Matiyu 14:22-23; Yon 6:15-21)

45 Kootusina, Yesusndo enengo sulena oni kilalongoku eririyelolo ewolo. Ye sodedo
wanggo sanganimo ooleya, ye koleteya Galili sono koongeyingo andu, Betsayida mela
gidalesina ooloutoyiga, nobana oni simoo baleno etoowe, satoyigo oolouwanolo ewolo.
46 Ene ngundilo elo, oni simoo bale suleyelootoni, satoyi, Yesus enesu nangge mela
pulimo oolelo, nguno Anutno yemboongewelo ngulo ene oluwolo.
47 Suwootetoni, wanggo sono koongeyingo kewooloko oodoni, Yesus enesu nangge puli
bodaga nguno yemboongelo oluwolo.
48 Ngu naluno ngu, doogo ulungga oolelo, ngundo wanggo wenggelenggereyelowolo.
Ngundilo tetoni, ene de sosimbo sono sanggawelo wanggo woosoolo oolouweloyi, ko
yanggango oolengo teloluwonggo. Sengewelo mela wendooketoni, ariya, Yesus ene Galili
sono koongeyingo sanganiwoole kewoongolo, enengo sulena onino oololo, dagayelowelo
tewolo.
49 Enengo sulena onikundo Yesus kenootoyi, Galili sono koongeyingo sanganiwoole
kewoongolo, eneno oolouwolo. Ooloutoni, sulena onindo Yesus kenolo, oo gabo elo
ingolo, ngulo ene ki manggalu ulungga tewonggori.
50 Oni bidodo ngundilo telo, kenolo, sosoleyingo ulungga tewonggori. Ngundilo ngulo,
sodedonangge, Yesusndo enedodo mandelo ewolo. Ye nowoondoye yanggango yeyi.
Nondo nangge ombutenoku nga! Ngulo ye ma sosolewonggolo ewolo.
51 Ngundilo elo, Yesus wanggo sanganimo ooletoni, ngu naluno nangge, doogogaku
kinitewolo. Ngundilo tetoni, nowoondoye sosolelo, ingondudu ulungga oolengo tewong-
gori.
52 Ndatelo ngulo, Yesusndo oomanongoyingongga oni simoo bale yunowoku, yanggan-
goningga ngulo ma ingondudu tewolo. Kini, enengo nowoondoye ukingowonggori.

Yesusndo Genesaret Melako Sayi Oni Oowooyingga Yomosiyelowolo
(Matiyu 14:34-36)

53 Ene Galili sono koongeyingonggaku usowoolo, mela oowooyi Genesaret, ngu gi-
dalesina mayelo, wanggo gosiyowonggori.
54 Ene wanggo yokootoyi, sodedonangge oni simoo bale Yesus kenolo, ene ingowong-
gori.
55 Ngundilo ngulo, oni sodedonangge ende gulasina gulasina kendutelo salo, ene sayi
oni yoyolo, Yesus ndano oolooteku, nguno mayewonggori.
56 Yo, hamoo, ende bobodi, ende ululu, ndawu melanggasina Yesus tunootetoni ngu,
asa, ene sayi oni ende kewoolokono yoyewonggori. Ene ngundilo telo, Yesusno sumoo
sumoo elo, inowonggori. Ndatelo ngulo, sayi onindo nangge kandeye Yesusndo nenggulo
dabemisina yetoyi ngu, asa, sayi oniku bidodo mete temukowonggori.

7

Anutlo Mamana Mande, Ngundo Yuda Onilo Osisambayebolo Mamana Mande, Ngu Dagate
(Matiyu 15:1-9)

1 Moseslo mamana mande sobowooyingo oni, ngu oowooyi Parisi oni gidalega, ko,
mamana mande etuyeloyingo oni gidalega, ngundo Yerusalemnonggo ombulo, Yesusya
gooboongoowonggori.
2 Ene Yesuslo sulena oni gidega kandeye ma sonowoolo oo dowoolo, netoyi yeyowong-
gori. Parisi onindo yeyolo, ngulo ene nowoondoye kowuli yelo ewonggori. Noolengo
osisambanayimbolo damoni ngundilo kini.
3 (Parisi oni, Yuda oni bidodo, enengo osisambaye damoniye keyelolo, kandeye gome
ma sonowoolo ngu, asa, ene oo ma dowoolo newanggo.
4 Ngundilo nangge, ene oo uliyoweloyi musiyomo salo, ngunonggo mayelo ngu, ene
kandeye ma sonowoolo ngu, asa, ene oo ma newanggo. Ene osisambaye mamana mande
oowooyingga damoni gidalega nguya keyolo, ngulo ene sono toba, kumbe, koondo, oo
ngu bidodo ngu damoningga ewoku, ngu keyolo sonowoowonggori.)
5 Ngundilo ngulo, Parisi oni, ko, mamana mande etuyeloyingo onikundo Yesus
sumoo inowonggori. Ndatelo ngulo, gengo sulena oni, ene osisambalo damoni ngu
ma keyootenggo? Enengo kandeye ngu sugabododo oo dowoolo netenggo. Noolengo
osisambanayimbolo damoni yombuliyootenggolo ewonggori.
6 Ene ngundilo etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Anutlo Ingondudu Eyingo Oni Ayisayando
yeya mebuye sangala nakangowolo. Ene mande ngandilo nakangowolo.
Ngu oni gidalega ngu, ene kingo manggoyemonggo no bingaminelo okootenggo.
Enengo nowoondoyemo biyomi ingootenggoku, ngu damoniyemonggo tunoo
etuyelootenggo.

7 Ngulo ngu, ene kingo nono yambo mande tetenggo. Ene onilo mamana mande nangge
oni simoo baleno wesiyolo etuyelootenggoku ngu, ngundilo ngu ebe ganaganalo ewolo.
Noole Anutlo mande nangge wesiyolo etetolo ewolo. Ayisayando ngundilo nakangowolo.
Ayisaya 29:13
8 Yesusndo ewolo. Ye Anutlo mamana mande ngu andangelo yokolo, ye onilo damoniye
ngu nangge, yanggango gome dowootenggolo ewolo.
9 Yesusndo mande gula soweyolo ewolo. Yengo ingonduduye yowoolalingoweloyi oni,
Anutlo mamana mande ngu andangelo yokowelo, gome ingootenggo. Yengo damoniye
ngu nangge keyootenggo.
10 Kulimi, Mosesndo Anutlo mamana mande nguno ewolo.
Ge mete gengo awanangge manggowo keyo. Oni gula enengo eweyi nemimboya mande
biyomi elo ngu, asa, ene hamoo oolengo udoyi kumoowa. *Eksodas 20:12*
11 Ye Anut kootu inolo, ngandilo etenggo. Oni gulado bobeye oododo eweyi nemi
hoolooweyeloweloyi, ene eweyi nemi elayagakuya elo ewa. Nga bobeyega nga ngu, no
Anut inowelo yewanolo ewolo.
12 Ene ngandilo etenggoku, damoni nenengo kini ewolo. Ariya, eweyi, nemi yomosiy-
oweloyi damoni ngulo gome ma ingootenggoku, ngulo ye ganayeloya, eneno etoyiga ene
ingoyi. Ngu damoningga tetenggoku, ngu gome oolengolo ewolo.
13 Ngulo ngu, ye damoni osisambayemonggo yoyingo ngu keyootenggoku ngu, ye Anutlo
mande ngu yeyi, kingo oo ngundilo tetenggo. Ye damoni oowooyingga ngundilo
oowooyingga tetenggo. Ye ngu mandega ngu elo etuyelootenggoku, ngu Anutlo mamana
mande toongootenggolo ewolo.

Damoni Biyomimbo Oni Yeni, Biyomi Yete
(Matiyu 15:10-20)

14 Yuda onilo damoniye ngu ngandilo. Oni sowe oowooyingga oowali oo dowootoyi, ngu
oo ngu ma newonggori. Nguno Yesusndo oni simoo bale ko negoyelo ewolo. Ye bidodo
nolo mande nga ingoya, ngulo ingondudu teyi!
15 Oni gula goweyi sanganimo oo oolooteku, ngundo newendesina ulo, ngundo oni
yeni, ma biyomi yewa. Kini, damoni biyomi oni newendemo oolooteku, ngundo endesina
ooleteku, ngundo oni yeni, biyomi yewa.
16 Oni sodeyi mande ingoweloyi tetoningga ngu, ene komo nga mandega nga, gome
ingonilo ewolo.
17 Ene oni simoo bale ngu yoyokolo, yano oolouwolo. Enengo sulena onikundo ngu
mande yamonggawongga, ngulo sumoo inowonggori.
18 Ene sumoo etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Ye nguya ingonduduye kini? Ye bine ma
ingootenggo? Oo bidodo oni endesina oolooteku, ngundo oni newendesina ulo, ngundo
oni yeni, ma biyomi yewa.
19 Ndatelo ngulo, oo ngundilo ngundo oni nowoondoye oolengomo ma ute. Kini, ngu
enesu useyi newendemo ulo, ngunonggo oolelo toongete. Ngu mandega nguno, ngu
Yesusndo oowali bidodo metemi ewolo.
20 Ene mande gula suleyolo ewolo. Damoni biyomi oni newendemo oolooteku,
ngunonggo endesina ooleteku, ngundo oni yeni, biyomi yete.
21-23 Damoni biyomi oni newendemo oolooteku, ngunonggo ootookoolo, endesina
oolete. Ngu ngandilo. Ingondudu biyomi teweloyi damoni; bosebalese teweloyi damoni
biyomi; yakaka teweloyi damoni; oni uleyi kumooweloyi damoni; oni bale gidalega
yakakayi yodowoolo yombuliyootenggoku damoni; oo kenomayingootenggoku damoni;
damoni biyomi oowooyingga; ebe ganagana mande teweloyi damoni; oyumoyumo
teweloyi damoni; oo kenomayingoweloyi damoni; yumooyinolo mande, sanggili teweloyi
damoni; oni enengombo enengo ingootoni, ulungga teteku ngulo damoni; wenonoyingo
mande eweloyi damoni; ngu damoni biyomi ngu bidodo oni nowoondoyemonggo
endesina tunootelo, ooleteku, ngu bidodobo oni yeni, biyomi yetelo ewolo.

Salopinisiya Melako Balega, Yesuslo Newende Hamoo Teyingo
(Matiyu 15:21-28)

24 Yesus ootookoolo, ngu endega ngu yokolo, Tayiya ende, Sayidon melasina oolouwolo.
Ene oololo, ya gula newendemo ulo, Yesus nguno kengewelo ingolo kombitetoni, oni
gulado nguno mayelo ma kenowelo, elo ingowolo. Ene Yesus kombiteweloyi nguya
ereremo kini.
25-26 Kini, sodedonangge bale gulado Yesusno nguno oolooteku, ngu etoyi ingowolo. Ngu
balega ngu, ene namboni bodaga nguno oo yuka biyomidodo ngu oluwolo. Ngu balega
ngu Girik balega ene ngu Salopinisiya melako mayelo, nguno oluwolo. Ngundo, ene
Yesus oluwoku ngu ingolo, ngulo sodedonangge ene yano ombulo, Yesus keyi damonimo

boodoo oondookewolo. Ene boodoo oondookelo, Yesusno sumoo sumoo ewolo. Yesus
gedo melamboolo nolo nambonemo oolooteku, ngu owenilo ewolo. Ndatelo ngulo, ngu
balega ngu newendemonggo hamoo ingoyingo, Yesus ene mete nambone yomosiyowalo
ingowolo.
27 Yesusndo Yuda onilo ingondudu ngu ngandilo ingowolo. Noole Yuda oni ngu noole
oni oolengo, elo, oni sowe gidalega Yuda oni kini, ngu se ngundilo, elo ingootenggo. Ngulo
ngu, Yesusndo ngandilo ewolo. Noole simooye oowali yunootooye, nelo yokootoyiga,
kootusina gumi yolo, se yunowato. Simooye oo ma neyingomo oo ngu yolo, se
ma inowatolo ewolo. Yesusndo ngu balega ngulo newendemo hamoo teyingo, ngu
tewoongolo, ngulo ene ngundilo ewolo.
28 Ene balegakundo Yesuslo mande gumi ewolo. O Oni Ulungga, ge hamoo ete. Ene sebo
ngu oo neweloyi yaba newendemo simooyembolo oo sosolango, ngu netenggolo ewolo.
29 Ene ngundilo etoni, Yesus enebana enedodo gumi ewolo. Ge ngundilo etekulo, ariya,
ge mete oolou! Melamboolo biyomi ngu kuli namboge yokolo toongewolo ewolo. Ndatelo
ngulo, Yesusndo enengo newendemo hamoo teyingo, ngu yanggango kenolo ngulo ene
mande ngundilo ewolo.
30 Ariya, balegaku enengo yano ko oolouwolo. Ene ko oololo, ene namboni yabano
wetolo oodoni, kenowoku, oomboolo ngu ene kuli yokolo toongewolo.

Yesusndo Oni Gula Manggowo Kini, Ko, Sodeyi Nguya Tuwoo Ngu Yomosiyowolo

31 Ngu naluno nguno, Yesus ko ootookoolo, Tayiya mela yokolo, Sayidon mela nguya
yokolo, yade mela gula oowooyi Dikapolis nguno oolouwolo. Ngu melako nguno ende
ululu kande elaya nguno oluwolo. Ngu kewooloye oolengowoole yade oololo, Galili sono
koongeyingo ngu tanggeyimo tunootewolo.
32 Oni sowe gidalegado oni gula sodeyi tuwoo ko mandeni moole nguya kini, ngu yolo,
Yesusno mayewonggori. Mayelo, ene Yesusno solengoyelo, sumoo sumoo inolo, ngu
oningga nguno kandeyi yeya yeningga, mete tenilo ewonggori.
33 Ariya, Yesusndo enengo mandeye ngu ingolo, ngulo ene oninggaku yolo, oni
simoo bale yoyokolo, sungo oololo, nguno enesu nangge dikawoliyo. Dikalo, Yesusndo
kandedibiyi ngu oningga ngu sodeyimo yewolo. Yelo, kandedibiyi yolo, muketelo,
oninggaku mebuyimo yewolo.
34 Yelo, Yesus Sambono randolo doongetelo, yanggango iyangelo, newende sendoweloyi
tewolo. Ene ngu oninggakuya enengo mandenonggo ewolo. Epata! Ewolo. Ngulo damoni
ngu ngandilo. Ge goosoo! Elo ewolo.
35 Asa, ngu naluno nangge, oni sodeyigaku ngu himi yetoni, oo mebuyi gosiyoyingong-
gaku sodedonangge peselo toongewolo. Ene mete mande metemi ewolo.
36 Ene mete tetoni, ene Yesusndo loogu yanggango yunowolo. Ene oni gulano nga
ooga ngalo ma ewelo. Ene Yesuslo mande ma ingolo, ene yanggango yelo, ngulo damoni
wesiyolo, elo endeyowonggori.
37 Yo, hamoo, simoo bale bidodo ngulo mandeni ngu ingolo, ene hamoo sosoleyingo
ulungga oolengo telo, ene ewonggori. Yesusndo oo bidodo tewoku ngu gome oolengo
tete. Ene komo oni sodeye tuwoo ngu tetoni, mande gome ingootenggo. Oni mandeye
kini, ngu nguya mande gome etenggolo ewonggori.

8

Yesusndo Oni Simoo Bale Oowooyingga Oolengo 4,000 Oowali Yunowolo
(Matiyu 15:32-39)

1 Ngu nalunggano, nguno oni simoo bale oowooyingga oolengo gooboowonggori. Ene
gooboongoolo, ene oowaliye nguya kini. Ngundilo ngulo, Yesusndo enengo sulena oniku
negoyelootoni, ombutoyi ewolo.
2 No nga simoo bale ngalo nowoondoyi yunooteno. Nalu kabusa noya oluwootoku, ene
oowaliye nguya kini.
3 Ene oodoolo kumootoyi, suleyelootoowe, enengo yano sawelo salo ngu, asa, oolekono
doongeye toongootoni, mela wongosogulumoolo yulewa. Ngulo ngu, oni gidalega ngu
yowokononggo mayewonggo.
4 Ene ngundilo etoni, sulena onindo gumi sumoo ewonggori. Nga mela gumisina ngano
oni kini, ngulo noole oowali ndanonggo yolo, oni simoo bale yunootooye newanggolo?
Ewonggori.
5 Ngundilo sumoo etoyi ngu, asa, Yesusndo sumoo gula yunowolo. Ye oomanongoyingo
ndatelo? Ewolo. Enebana gumi ewonggori. Kandegula gidembolo elayalo ewonggori.
6 Yesusndo mandeye ngu ingolo, ngulo ene simoo baleya ewolo. Ye melako bibiteyilo
ewolo. Bibitetoyi, Yesusndo ngu oomanongoyingo kandegula gidembolo elayagaku yolo,

Anutno yemboongelo yokolo, oososowoolo, enengo sulena oni yunowolo. Yunootoni,
ngundo bayetelo, simoo bale yunowonggori.
7 Ene iso bobodi gidalega nguya moole. Ngulo ngu Yesus ene nguya yolo, Anutno iso
ngulo esetelo, yemboongelo yokolo ngu, asa, ene sulena oniku iso yunolo ewolo. Iso nguya
bayeteya, simoo bale yunoyilo ewolo.
8 Ngundilo yunootoyi, oo netoyi, mete tetoni, oo sosolango oodoni gooboongoolo, nguno
ngu ene si kandegula gidembolo elaya siliyootoyi, angewolo.
9 Ngu oni ngu oowooyingga oolengo 4,000 oluwonggo. Ngundilo telo, Yesusndo oni
simoo bale suleyelootoni, enengo endemo endemo sawonggori.
10 Ene ngu naluno, enengo sulena onidodo wanggo sanganimo oolelo Dalumanuta
melasina nguno sawonggori.

Oni Gidalega Damoni Sungo Oolengo Gula Anutnonggo Kenowelo, Ngulo Sumoo Ewolo
(Matiyu 16:1-4; Luk 12:54-56)

11 Moseslo mamana mande sobowooyingo oni oowooyi Parisi ombulo, Yesusya mande
gumgum elo longgeyolo, Yesus tewoongowelo ngulo ene sumoo ewonggori. Sambo
ende sunggi oolengo gula onindo ma teweloyi, ngu teya, etuyelootooga kenowootolo
ewonggori. Ngu kenolo, noole ingowato. Hamoo oolengo, ge Anut Nangoni oolengo
yanggangonggedodo, elo tewoongowonggori.
12 Yesusndo mandeye ngu ingolo, ngulo ene kowuli ingolo, yanggango yuka oolongoolo
ewolo. Ndatelo ngulo, nga simoo bale nga nalungga ngano oode sunggilo etenggo? No
hamoo yeya eteno. No sunggi gula nga nalungga ngano hamoo ma tewanolo ewolo.
13 Ngundilo ngulo, ene ko yoyokolo, wanggo sanganimo oolelo, ene Galili sono
koongeyingo gidalesina toongewolo.

Yesusndo Enengo Sulena Oni, Parisi Oni, Ko, Oni Tabango Ulungga Herod Nguya Mande Yamonggawo Nguno Ewolo
(Matiyu 16:5-12)

14 Yesuslo sulena oni oowali kapengoyelo, oomanongoyingo ma yolo ombuyingo, ene
oomanongoyingo gulanangge wanggono oluwolo.
15 Ngu naluno nguno, Yesusndo mande yanggango enedodo ewolo. Ye ingondale
teyi! Parisi oni, Gabman oni tabango ulungga Herod ngundo oomanongoyingo yeni,
koongeweloyi Yis, ngulo gome doongeteyi. Enengo mandeye ngu Yis oomanongoyingo
newendemo utoni, koongeteku ngundilo.
16 Enengo nangge elo ingolo ewonggori. Ene ngundilo eteku ngu, ndatelo ngu, noole
oomanongoyingo ma yoyingolo ewolo.
17 Asa, Yesus ene ingolo, ngulo gumi ewolo. Ndatelo ngulo, yengo nangge mande
ngundilo etenggo? Noole oomanongoyingo kini? Ye, bine, ingonduduye kini? Ye bine
kuli ma ingoyingo; ngundi, nowoondoye ukingoyingo, bine?
18 Ye doongeyedodo, ye oo ma kenoyingo? Ye sodeyedodo, ye mande ma ingootenggo?
Kapengo yetenggo, bine?
19 Kuli, no oomanongoyingo kandegula oososowoowonoku, oni oowooyingga oolengo
5,000 yunowonoku, ngulo ngu gumi oodoni, ye si ndatelo siliyootoyi, manggowoomo
oolewolo? Ewolo. Etoni, enendo gumi ewonggori. Kande elaya kegidembolo elayalo
ewonggori.
20 Asa, Yesusndo mande gula soweyolo ewonggori. Nalu gulano, oomanon-
goyingo kandegula gidembolo elaya oososowoowonoku, oni oowooyingga oolengo 4,000
yunowonoku, ngu gumi oodoni, ye si ndatelo siliyootoyi, manggowoomo oolewo? Elo
sumoo etoni, enebana gumi ewonggori. Kandegula gidembolo elayalo ewonggori.
21 Ngundilo etoyi ngu, asa, Yesusndo sumoo gula elo yunowolo. Ye ngu kenolo ma
ingootenggo, bine? Elo ewolo.

Yesusndo Oni Doongeyi Kilingo Gula Betsayidano Yomosiyowolo

22 Yesus ko sulena oni nguya, ene Betsayidano oololo tunootewonggori. Ngu oni simoo
bale gidalega, ngundo oni gula yolo, Yesusno mayewonggori. Ngu oningga ngu, doongeyi
kilingo. Ngulo ngu, ene Yesusno solengoyelo, sumoo sumoo inolo ewonggori. Ge kandege
nga oninggano ngano yetooga mete tenilo sumoo ewonggori.
23 Ariya, Yesusndo mandeye ngu ingolo, ngulo ene oni doongeyi kilingonggaku
kandeyi dowoolo yolo, ende yokolo, ende dabemimo oolewoliyo. Yesusndo ngu oni
doongeyinggakuno muketewolo. Muketelo, Yesus kandeyi ngu oninggakuno yelo, sumoo
inolo ewolo. Ge oo kenoote, bine? Elo ewolo.

24 Ene ngundilo etoni, ngu oni doongeyi biyominggaku doongetelo, gumi ewolo. No oni
yeyootoowe ngu, de ngundilo telo, ene oololo ombulo tetenggo. Oo gome ma kenootenolo
ewolo.
25 Ngundilo etoni ngu, asa, Yesusndo kandeyi, oni doongeyi biyominggakuno ko yewolo.
Ngundilo tetoni, oni doongeyinggaku yanggango doongetelo, metemi oolengo telo, oo
bidodo gome tunoo kenowolo.
26 Ngundilo telo, Yesusndo ngu oninggaku suleyootoni, enengo yano oolouwolo. Ene
Yesusndo oninggakuya ewolo. Ge ende kewooloko sodedo ma uwelo ewolo.

Pitando Yesus Kristuslo Damoni Yootunolo Ewolo
(Matiyu 16:13-20; Luk 9:18-21)

27 Yesus enengo sulena oniya ootookoolo, ende gula oowooyi Sesariya, gula oowooyi
Pilipayi nguno sawonggori. Salo, ooleko sulena oni sumoo yunolo ewolo. Oni simoo
baledo noya ndawu oningga etenggo? Ewolo.
28 Ene ngundilo sumoo etoni ngu, asa, sulena onindo Yesusno gumi ewonggori. Oni
gidalegado ngu geya ngandilo etenggo. Sonoyeloyingo Oni Yon. Etoyi, ene oni gidalegado
ngu ngandilo etenggo. Ge Ilayisa, Anutlo Ingondudu Eyingo Oni. Etoyi, ene gidegado ngu
etenggo. Ge Anutlo Ingondudu Eyingo Oni gula, etenggo.
29 Ngundilo etoyi, Yesus enebana sumoo yunowolo. Yendo ngu noya ndawu oningga
etenggo? Ewolo. Pitando enengo mandeni ngu ingolo, ngulo ene sodedonangge gumi
ewolo. Ge Kristus, Anutndo noole yoyowelo sunggi yeyingo oni.
30 Ngundilo etoni, Yesusndo mande yanggango ewolo. Ye nga mandega nga onino ma
ewelo ewolo.

Yesus Enengombo Kumoolo Ko Ootookooweloyi, Ngulo Ewolo
(Matiyu 16:21-28; Luk 9:22-27)

31 Yesus damoni yelo, sulena oni mande keda mesalango ngu elo etuyelo ewolo. Oni
Nangoni tunootewoku, ene komo oo bidodo ogingoyingo ulungga yowa. Tabango oni,
Anutlo Woolo Yeyingo Onilo sobosobo mamana mande etuyeloyingo oni nguya, ngundo
mande biyomi elo, kootu inolo, uleyi kumoowa. Ene nalu kabusa oode, nguno ko
ootookoowalo ewolo.
32 Yesusndo ngu mandega ngu tunoo oolengo etoni, Pitando Yesus yolo, sosina oololo,
damoni yelo mamanangowolo.
33 Ngundilo tetoni ngu, asa, Yesusndo Pita kootu inolo, yowoolengolo, sulena oni yeyolo,
Yesus enebana Pita mamanangolo ewolo. Pita, ge Setanlo ingondudu ete. Setan, ge
ombuya kootunesina oolou! Ge Anutlo ingondudu ma ingoote. Kini, ge onilo ingondudu
nangge ingootelo ewolo.
34 Ngundilo elo, Yesusndo enengo sulena oni, ko, oni simoo bale nguya negoyelootoni,
mayelo, gooboongootoyi, mande yunolo ewolo. Oni gula no kenelowelo ngu, ene mete
enengo ingonduduni bidodo yokoya, kowuli ene inootenggoku ngu de mombi ngundilo
koolowooya, no keneloya endeyoni.*
35 Oni gula enengo ingonduduni, yanggangoni gome dowoolo, goweyi sugi oluweloyi
ingooteku ngu, enengo ootootoni Anut doongeyimo hamoo oolengo oonatewa. Oni gula
enengo ingonduduni ootootoni bidodo no nunolo ngu, ene ngunonggo mandene keda
mesalango ngulo ingolo, gome dowoolo ngu, asa, ene mete kootusina Sambo endemo
sugi sugi keda nguno oluwa.
36 Oni gula mela ngalo oo bidodo yomukolo oode, kumoowaku ngu, ndawugado ene
hooloowewa?
37 Ngu oningga ngu, ene ndawugalo enengo goweyi yanggangoni keda oluweloyi ngu
uliyolo yowa? Oni gulado Anutlo endemo oolouweloyi oole ngu enengombo oo gulado
hamoo oolengo uliyoweloyi kini.
38 Ataga, oni simoo bale endeni endeni bidodomo elambalisa oluweloyi yombuliyolo,
bulibali endeyolo, damoni biyomi ngulo ingondudu telo, Anutlo mande kootu inootenggo.
Ene oni gula oni ngu kewooloyemo ootoolo, ngunonggo nolo mandene damonine elo,
oyumo yolo oolooteku ngu, ariya, kootusina, no nguya Awanembolo yanggangoni
dulidalini, Sambono Engel oni kundingiyi, ngudodo ombutetoku naluno, no nguya hamoo
oolengo, ngu oningga nguya oyumo yowano.

---

* **8:34:** Ge Yesus oowooyi ngulo ko telo, mandeni damoni ngulo ko tetoyi, Yesus teyinoyingo, ngu ngundilo. Yesus oowooyi ngulo ene gutolo, yumoonggunolo, mandege biyomi etoyi ngu, ngu gengo de mombi ngundilo koolowoowa.

9

1 Ngu naluno nguno, Yesusndo enedodo ewolo. Hamoo oolengo, no yeno eteno. Oni
gidalega nga dikatenggoku nga, gumi ma kumooyingomo, Anutndo enengo simoo bale
soboyelooteku naluno, enengo yanggangonidodo tunootetoni ye kenowanggolo ewolo.

Yesus Moondeyi Guladilo Tunootewolo
(Matiyu 17:1-13; Luk 9:28-36)

2 Kootusina, nalu kandegula gidembolo gulanangge yokolo, Yesusndo Pita, Yems, Yon,
ngu oni kabusaga ngu yoyolo, mela puli pelungga ndandayingo oolewolo. Nguno oolelo,
enesu nangge oluwonggo. Ngu naluno, Yesus moondeyi ngu oni kabusaga doongeyemo
yowoolengolo, Yesus enesu guladilo tunootewolo.
3 Yo, hamoo, Yesuslo towikumbani ngu solu ngundilo yowali, ko, namboyi oolengo
tunootewolo. Melako ngano oni gulado towikumbani oo ngundilo yeni, ma namboyi
yewa.
4 Ngu naluno, Ilayisa, Mosesya Yesus tanggeyimo tunootelo, Yesusya mande etoyi,
sulena oni kabusaga, ngundo ngu yeyowolo.
5-6 Pitando oo ngundilo kenolo, ngulo ene soliyokolo, Yesusno ndawu mandega ewanolo,
ngu ma ingowolo. Ngundilo ngulo, ene Yesusno ngandilo ewolo. Oo etuyeloyingo oni,
noole ngano oluweloyi ngu gome. Ngulo ngu, gedo mete elo etoni ngu, asa, noole
tookoododo kabusa yewato. Gula gengo, gula Moseslo, gula Ilayisalo yewatolo ewolo.
7 Pitando mande etoni ngu, asa, ngu naluno nangge, goboole gula tunootelo, ngundo
doobeyelowolo. Doobeyelootoni, Anutndo ngu goboole kewoolokononggo tunootelo
ngandilo ewolo. Ngu nenengo nangone, no nowoondone ngulo gome ingooteno. Ye
enengo mandeni, ngu gome ingoyi!
8 Ene ngundilo etoni, asa, sodedo oolengo ene doongetelo, Yesus enesu nangge oodoni
kenowolo.
9 Ariya, Yesus, enengo sulena onikuya, mela pulinggaku yokolo, ko uwolo. Ulo,
Yesusndo mande yanggangolo ewolo. Ye awuno oo kenowonggoku, ngulo oni gulano ma
ewelo. Anut Nangoni Oni Kilalongo mele yokoya, ko ootookootoninggago, asa, ye mete
yootunoya eyilo ewolo.
10 Ene ngu mandega ngu gome dowoolo, enengo nangge mandelo ingowolo. Ngu
mandega mele yokolo ko ootookootoni, ngu ndatelo? Ingowolo.
11 Ngu naluno, Yesuslo sulena onikundo Yesus sumoo inowolo. Anutlo mamana mande
etuyeloyingo oni, ngundo ngandilo etenggo. Ilayisando, Anutlo ingondudu eyingo oni,
koleteyunolo ombuwalo etenggo. Ndatelo ngulo, ngundilo etenggo?
12 Ene mande ngundilo sumoo etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Hamoo, Ilayisa ombulogo,
oo bidodo yomosiyowa. Ngu ndatelo ngulo, Anut mandeno ngu mandega ngu ooloote?
Ngu ene Oni Nangoni, ngundo oo bidodo ogingoyingo ulungga koolowootoni, onindo
yumooyinolo mandeni biyomi ewanggo.
13 Ene no yeno eteno. Ilayisa ene kuli ombuwolo. Ene onindo ngu enengo ingondudu
nangge keyolo, damoni biyomi oowooyingga nguya ene teyinoyingo, Anutlo mande
nakayano ewoku, ngundilo teyinowololo. Ewolo.

Yesusndo Simoo Kosiyi Gula Melamboolododo, Ngu Yomosiyowolo
(Matiyu 17:14-21; Luk 9:37-43)

14 Yesus sulena oni kabusagakuya oololo, enengo sulena oni gidalegano tunootewolo.
Ene tunootelo, yeyoyingo ngu oni simoo bale oowooyingga oolengo mayelo, gooboon-
goolo, mamana mande etuyeloyingo oni gidalega, sulena oni nguya, mande gumgumlo
longgeyowolo.
15 Longgeyootoyi, oni simoo bale bidodo Yesus kenootoyi, ombutoni, sodedonangge
soliyokolo, kendutelo, Yesusno oololo, yenggonangowolo.
16 Ene ngundilo tetoyi, Yesusndo enengo sulena oniku sumoo yunowolo. Ye ndatelo
mandega enedodo elo longgeyootenggo?
17 Ngundilo sumoo etoni, ene oni gula ngu oni simoo bale ngu kewooloyemonggo,
Yesuslo mande gumi ewolo. Oo etuyeloyingo oni ulungga, no nangone, oo yuka biyomi,
ngundo newendemo ootoolo, ngunonggo manggowo wetumoololoote. Ngundilo ngulo,
no ngu yolo, geno ombuteno.
18 Nalu oowooyingga ngu, oomboologa, ngundo yanggango biyomi dowoolo ooloote.
Ene melako wenggelemootoni solelo ooloote. Koodo namboyi ngu manggowoomo nguya
ooletoni, metoyi gome kini ndindi telo, moondeyi sagaga tewa. Ngulo ngu, no gengo
sulena onino ngu oweyilo etoowe, ene ngu oomboologa ngu andangeweloyi nguya
ereremo kinilo ewolo.

19 Yesusndo ngu mandega ngu ingolo, enengo sulena oni, ko, simoo balekuya ewolo.
Ye simoo bale nowoondoyemo hamoo kini! No yeya nalu pelungga oolootetoku, ene nalu
ndatelo ngu yengo kowuliye koolowoowanggo? Ariya, ye simooye bodaga ngu yoya, nono
ombuyilo. Ewolo.
20 Ene ngundilo etoni, onikundo ngu simoonggaku yolo, Yesusno ombuwolo. Ene
ngu oomboologakundo Yesus kenolo, sodedo oolengo ngu simoo kosiyinggaku, newen-
demonggo yanggango oolengo wenggelemootoni, simoonggaku melako ukelo, wetolo,
nguno yowoolalingolo, sagaga telo, koodu namboyi manggowoomonggo oolewolo.
21 Ene ngundilo tetoni ngu, asa, Yesusndo eweyi sumoo inowolo. Nalu ndatelo ngundilo
teloluwo? Etoni, eweyimbo gumi ewolo. Kuli ene bodagano damoni yelo oolootelo, ewolo.
22 Nalu oowooyingga, oo yuka biyomi, ngundo simooyengga nga wenggelemootoni, de
nombono, sonono nguya ulo, uleni kumooweloyi teloloote. Ge mete tetoningga ngu, ge
nowoondoyi yunoya, ge noole hoolooweyelo ewolo.
23 Ene ngundilo etoni, Yesusndo simooyengga ngu eweyimboya ewolo. Ataga, ge noya
ngandilo ete. Ge mete tewa tetoni ngu, ge no nangone yomosiyo. Ndatelo ngulo, ge
ngundilo ete? Oni nowoondoyemo hamoo Anutno yelo ngu, asa, ene mete oo bidodo
teweloyi ingowa. Ewolo.
24 Yesusndo ngundilo oo etoni, asa, sodedo oolengo, oni eweyingga ngundo menolo
ewolo. No nowoondonemo hamoo tete. Ene nolo nowoondone hamoo ngu ootuwoo!
Ngulo ngu, ge no hoolooweneIo! Ewolo.
25 Etoni, Yesusndo yeyolo, ngu oni simoo bale oowooyingga oolengo mayelo, goo-
boongootoyi, ngulo ngu, ene ngu oomboologa nguya sanggili telo, kenolo ewolo. Ge
oomboolo manggowo sodeyi ukingoyingo, no geya eteno. Ge nga simooyengga nga
yokoya, kootusina, ge ene newendemo ko ma uwelo! Ngundilo ewolo.
26 Ariya, ene ngundilo etoni ngu, simoo kosiyigaku newendemonggo oomboologaku ki
biyomi elo, oninggaku yanggango oolengo wenggelenggeremowolo. Ngundilo telo, onin-
ggaku yokolo, peselo toongewolo. Oomboolo toongetoni, oninggaku gaboyi kumoowolo.
Gaboyi kumootoni, oni oowooyingga ngulo ewonggo. Oni kuli kumooteku nga! Elo
ewonggo.
27 Ene ngu naluno, Yesusndo kandeyimonggo dowoolo okootoni, ko ootookoolo dika-
wolo.
28 Kootusina, Yesus enengo sulena oniya ya gulano ulo, nguno enesu nangge ootoolo,
Yesusno sumoo ewolo. Ndatelo ngulo, noole ngu oomboologa ngu oweweloyi ma
ingowootolo? Ewolo.
29 Ene ngundilo sumoo etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Anutno yemboongetoyi ngu,
ngundilo oo yuka biyomi ngu ye mete andangetoyi toongewa. Oole gulano ngundilo yuka
biyomi ngu, ma andangetoyi toongewa. Kini, Anutno yemboongelo andangeweloyi ngu
mete.

Yesusndo Nalu Kumoolo Ko Ootookooweloyi Ngulo Ko Ewolo
(Matiyu 17:22-23; Luk 9:43-45)

30-31 Ene ngu endega ngu yokolo, oololo, Galili mela kewoolokuli oolouwolo. Ndatelo
ngulo, Yesus enengo sulena oni etuyeloweloyi naluno, ngulo ngu, Yesusndo enengo sulena
oni nguya kombitelo, Anutlo mande etuyelowelo ewolo. Oni Nangoni, ngu me oni
kandeyemo yetoyi, ngundo uleyi kumoowa. Uleyi kumootoni, nalu kabusa yokolo, ene
ko ootookoowalo ewolo.
32 Ene mande ngundilo etoni, ene sulena oni ngu mandega, ngu damoni ma ingolo,
ngulo ene sumoo inoweloyi nguya sosolewonggori.

Onendo Ngu Oni Ulungga?
(Matiyu 18:1-5; Luk 9:46-48)

33 Ariya, ene Kaperniyam endemo tunootewolo. Ene ende oololo, ya newendemo
ulo, ariya, Yesusndo sulena oni sumoo yunolo ewolo. Ye oolekono ndawu mandegalo
ewonggo? Elo sumoo ewonggori.
34 Ene sumoo ngundilo etoni, ene sulena oni mande gumi ma ewonggori. Ndatelo ngulo,
sulena oni oolekono oololo, mande ngandilo elo ingowolo. Onendo koleteyingo ulungga
oluwa? Ewonggoku ngulo ene oyumo yolo, Yesusno mande gula gumi ma ewolo.
35 Yesus enengo ingonduduye ngu kuli ingolo, ngulo ene bibitelo, sulena oniku kande
elaya kegidembolo elayagaku negoyelootoni, ombutoyi ewolo. Oni gulado koleteyingo
oluwelo, ingolo ngu, asa, ene komo ombulo kootu telo, oni bidodo sulena oni telo oluwalo.
Ewolo.
36 Yesus ngundilo elo, simooye gula bodaga yolo, kewooloyemo yelo, ngunonggo okoolo
boogomoolo, enengo sulena oni kilalongo nguno ewolo.

37 Oni ene no oowoonembolo ingondudu telo, ene oni simooye ngandilo bodaga yolo,
hooloowewaku ngu, ene no hooloowenelоote. Oni ene no hooloowenelolo ngu, ene no,
ko, nolo Awane no sulenelootoni ngano ombuwono, ngu ene nguya hooloowewalo ewolo.

Oni Nooledodo Ma Sanggili Tewaku Ngu, Ene Noolengo Doboonayi Oolengo
(Luk 9:49-50)

38 Yondo Yesusno ewolo. Oo etuyeloyingo oni, noole oni gula kenootooye, ene gengo
oowoonggemo melamboolo oweyelootoni, ngu noolengomu kini. Ngundilo ngulo, noole
ene loogu teyinowooto. Ndatelo ngulo, ene gengo sulena oni kini.
39 Ene ngundilo etoni, Yesusndo gumi ewolo. Ye ma loogu teyinowelo. Ene oni gula no
oowoonemo damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyi, ngu tewaku ngu, ene noya
mande biyomi sodedo ma ewa.
40 Ndatelo ngulo, oni gula nooledodo sanggili kini, ngu noolengo doboonayi ngundo
noole hoolooweyelowa.
41 No hamoo oolengo yeno eteno. Kristus oowooyimo, hoolooweyelowo, elo ingolo, sono
tobano ye yunowaku ngu, ariya, ngu oningga, ngulo Anutlo uli, ngu hamoo oolengo, ene
Anutlo endemo sugi sugi ngundilo ulini yololuwalo ewolo.

Damoni Biyomi, Ngundo Oni Nowoondoyemo Hamoo Teyingo, Ngu Yombuliyoote
(Matiyu 18:6-9; Luk 17:1-2)

42 Yesusndo sulena onino mande gula ewolo. Oni gulado simooye nga nolo nowoon-
doyemo hamoo ingolo oolootenggoku, nga gula yolo, newendemo hamoo ingooteku,
ngu yombuliyowaku ngu, enengombo damoni biyomi tewoku, ngulo gumi ogingoyingo
ulungga oolengo yowa. Ariya, ngu oningga, ngu enengombo ngundilo tewoku, ngulo mete
ngu digi ulungga yoya, ngundo bungeyimo ukingoya, yoya, sono koongeyingo ulungga
ngu kewooloko oolongootoyiga uni.
43 Ge kandegebo weti mbumbuwa gula tetoningga ngu, ge mete toongooya, andangeya,
oolongooga uni. Kandege gulanangge, ngundo mete keda oluweloyi gome, ngu yowa.
Kinitetoni, ge kandege ela elaya oodoni, ngundo goyolo, ende biyomi de nombono ma
kumooweloyi nguno oolongoonggelowa.
44 Ngu endega nguno, bunimbo suwoo suwoo oni goweyi songgiwi nelo oodoni,
oninggaku ogingoyingo ulungga ingolo, sugi sugi oluwa. Enendo de nguya ma wemoowa.
45 Ngundilo nangge, kengge gulado mbumbuwano goyoya, utoningga ngu, ariya, ngu
kengega ngu toongooya yoko. Ngundilo telo, ngu ge mete keda oluweloyi gome ngu
yowa. Kengge ela elaya oodoni ngu, ngundo goyolo, ende biyomi de nombo ma
kumooweloyimbolo endegano, nguno oolongoonggelowa.
46 Ngu endega, nguno bunimbo suwoo suwoo oni goweyi songgiwi nelo oodoni,
oninggaku ogingoyingo ulungga ingolo, sugi sugi oluwa. Enendo de nguya ma wemoowa.
47 Ngundilo nangge, ene doongenggebo mbumbuwa gula tetoningga ngu, ge mete
ngu doongenggega ngu yowukeya, oolongoongga uni. Ge doongengge gulanangge, ngu
ge mete Anutlo mande mande damoni nguno uwa. Ge doongengge ela elaya oodoni
ngu, ngundo goyolo, ende biyomi de nombo ma kumooweloyi oolengo (Hel) nguno
oolongoonggeloni uwa. Anutlo Mandeno ngandilo ete.
48 Ngu endega nguno, bunimbo suwoo suwoo oni goweyi songgiwi nelo oodoni, on-
inggaku ogingoyingo ulungga ingolo, sugi sugi oluwa. De nguya ma wemoowa.
Ayisaya 66:24
49 Kumbe gula dowoolo yetoyi, ngu gagiwi kini. Ariya, gagiwi yelo, ariyetoni, de
koondodongoombo poosowootoyi, yanggango oolengo yeteku ngundilo. Tewootewoo
ombulo, ngundo oni yeni, kumbe poosowootoyi, yanggango yeteku, ngundilo tewa.
50 Anutlo mande keda gome, ngu sayi nembo ngundilo. Sayi nembo ngu oo gome.
Ene sayi nembo, ngulo yanggangoni kuli kiniteyingo ngu, ye ndatelo tetoyi, ngu sayi
nembo ngu ko mete tewa? Sayi nembo ye nowoondoyemo oolooteku ngu, ye komo
dobooguliyeboya gome oolengo imakeyingomo bibiteya oliyi. Ngundilo ewolo.

10

Yesusndo Elambalisa Toongooweloyi, Ngulo Ewolo
(Matiyu 19:1-12; Luk 16:18)

1 Ngu naluno nguno, Yesus ootookoolo, ngu endegaku yokowolo. Endegaku ngu
yokolo, ene Yudiya mela Yodan sono anduloko ulelewolo. Uleletoni, ngu naluno,
Yesus tanggeyimo oni simoo bale ulungga oolengo gooboongoowonggori. Ngundilo
gooboongootoyi, Yesusndo enengo damoni ngu keyolo, Anutlo mande oni simoo bale
etuyelolo ewolo.

2 Ngu naluno, Parisi onindo Yesusno ombulo, Yesus dowoolo ulewelo ngulo ene Yesus
tewoongolo sumoo ewonggori. Noolengo Moseslo mamana mande ngu oni ene mete
baleyi andangewalo mete ete, ngundi kini, binelo? Ewolo.
3 Ngundilo etoyi, asa, Yesusndo enengo mandeye ngu ingolo, ngulo ene Parisi onilo
sumoongga ngu gumi ewonggori. Mosesndo ndatelo mamana mandega ye yunoyingolo?
Ewolo.
4 Ene ngundilo sumoo etoni, enebana gumi ewolo. Mosesndo ngu oni ene bale
andangeweloyi so uyi ngu nakangolo ngu, ene mete baleyi andangelo yokowalo ewolo.*
5 Ngundilo ngulo, Yesusndo Parisi onilo mande gumi ewolo. Ye mande unggalan-
goolo yanggayanggango yetoyi, ngulo Mosesndo ngu mamana mandega ngu nakangolo
yunowolo.
6 Koletelo oolengo, Anutndo oo bidodo yemukolo, ene oni simoongga ko balega nguya
yoyewolo.
7 Ngundilo ngulo, simoo ene eweyi nemi yokolo, baleyiboya nalu bidodomo, ebe
dowoodowoo telo, gooboongoolo oluwali.
8 Ngundilo ngulo, elambalisa ngu ene goweyali gulanangge. Ene ko goweyali elaya kini,
ngu goweyali gulanangge ngundilo.
9 Ngulo ngu, Anutndo oo gosiyowoku ngu, onindo ngu ma toongoowanggolo. Ewolo.
10 Kootusina, ene yano ko ooloutoyi, sulena onikundo nga mande ngalo damonimbolo
Yesus sumoo inowonggori.
11 Ngundilo etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Ene oni gulado enengo baleyi yokolo, bale gula
yowaku ngu, asa, enengo baleyi koletelo ngu yombuliyolo, ene mbumbuwa tete.
12 Ngundilo nangge, bale gulado enengo kameyi yokolo, simoo gula yowaku ngu,
enengo kameyi koletelo ngu yombuliyolo, ene mbumbuwa tetelo ewolo.

Yesusndo Simooye Kumana Yunowolo
(Matiyu 19:13-15; Luk 18:15-17)

13 Ngu naluno, oni simoo bale enengo simooye bobodi gidalega yoyolo, Yesus tanggey-
imo mayewonggori. Ngundilo yoyolo, mayetoyi, enengo sulena onindo simooye yoyolo,
ngano ma ombuwelo, elo, manggaluyelolo keyoyelowonggori.
14 Yesuslo sulena onindo ngundilo tetoyi, yeyolo, ngulo Yesus newende biyomi ingolo,
enengo sulena onikuya ewolo. Ye simooye bobodi yoyokootoyiga, nono ombuyi. Ye ngu
ma oweyelowelo. Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo endega enengo oni simoo
bale soboyelooteku ngu, ngu simooye ngundilo ngundo uwanggo.
15 No hamoo oolengo yeno eteno. Oni gula Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo
enengo simoo bale soboyelooteku endega, nguno simooye nowoondoyi ngundilo ma telo
ngu, asa, ene nguno hamoo oolengo ma uwalo ewolo.
16 Ngundilo elo, Yesusndo simooyeku yodowoolo, boogoyelolo, kandeyi tabayemo yelo,
kumana yunowolo.

Oni Ene Sitowinidodo Ngulo Mande
(Matiyu 19:16-30; Luk 18:18-30)

17 Ngu naluno, Yesus ootookoolo ooloutoni, oni gula kendutelo ombuwolo. Ombulo,
Yesus tanggeyimo boodoo oondookelo, sumoo ewolo. Oo etuyeloyingo oni gome, no
ndatelo telogo, no suwoo suwoo keda oluweloyi, ngu yowanolo? Ewolo.
18 Ene ngundilo sumoo etoni, Yesusndo gumi ewolo. Ndatelo ngulo ge noya oni gome
ete? Anut enengombo nangge oni gome nenengo.
19 Ge Anutlo mamana mande kuli ingoote. Ge oni ma uleyi kumoowelo; ge bale gidalega
yakakayi yodowoolo yowoosoolo ma yombuliyowelo; bulibali nguya ma endeyowelo; ge
yakaka ma tewelo; ge oni gulano mande ebe ganagana ma ewelo; ge ebe ganagana elo,
oni gulalo oo sitowini ma woosoolo yowelo; ge awanangge tanggeyemo gome ootooya,
ngulo manggoye keyoya ootoolo ewolo.
20 Yesusndo ngundilo etoni, ngu oningga ngundo Yesusno gumi ewolo. Oo etuyeloyingo
oni, no kuli bodagano, ko, ataga nguya, no ngu mamana mande ngu bidodo keyolo,
ombulo, oolootenolo ewolo.
21 Ene ngundilo etoni, Yesusndo ene kenondadangelo, oningga ngulo nowoondoyi
ulungga oolengo telo, ngulo gome ingolo, ngu oningga nguya ewolo. Ge oo gulanangge
ma tewolo. Ge oolouya, gengo oo sitowi bidodo onino uliyoya, ngunonggo beye yoya ngu,
asa, beye ngu owoolongo oni ngu bayeteya yuno. Ngundilo telo ngu, asa, gengo oo gome

* **10:4:** Anutndo Mosesno nga mandega ngalo ngundilo ma ewolo. Kini, oni enengombo baleyi yokowelo mande yanggango etoyi, ngulo Mosesndo enengo manggoye ngu keyolo, so uyi ngu nakangolo yunowolo.

oolengo ngu Sambo endemo ooloote. Ge ngundiya teya ngu, asa, ge ombuya, no keneloya endeyolo ewolo.
22 Ngu oningga ngu mandega ngu ingolo, omukumundoongo biyomi yomoowelo, newende nguya kowuli yewolo. Ndatelo ngulo, enengo sitowini ulungga ngu yokolo, oni yunoweloyi kini. Ngulo ngu, ene ootookoolo toongewolo.
23 Ngundilo tetoni, ene Yesus doongetelo, endeyolo, enengo sulena onino ewolo. Oni sitowidodo ngu, ene Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo endega enengo simoo bale soboyelooteku, ngu newendesina uweloyi nguya, kowuli oolengo.
24 Ngundilo etoni, enengo sulena oniku ngu ingolo, ngulo ene soliyokootoyi, Yesusndo mande suleyolo mande gula ewolo. Ye simoone, oni Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo endega enengo simoo bale soboyelooteku, ngu newendesina uweloyi ngulo koyi, ngu kowuli oolengo.
25 Yo, hamoo, bo ulungga nga ngu nggusiyi newendekuli uweloyi ngu kowuli, beye sitowinidodo oni ngu Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo endega enengo simoo bale soboyelooteku nguno uweloyi nguya ngundilo kowuli oolengolo ewolo.
26 Yesus enengo sulena oniku mandeni ngu ingolo, ngulo ene soli ulungga telo, enengo nangge mandelo ingolo ewolo. Hamoo, onendo suwoo suwoo keda oluweloyi, ngu mete yowalo? Ewonggori.
27 Ngundilo sumoo etoyi, Yesusndo gome gome yeyolo, mande gumi ewolo. Anutndo oni ma hooloowetoni ngu, asa, oni enesu nangge, oo yanggango ngu hamoo ma tewa. Kini, Anutndo oniya ootoolo, ngunonggo ene mete oo yanggango ngu bidodo hamoo oolengo tewalo ewolo.
28 Yesusndo ngundilo etoni, asa, Pitando mande gula Yesusno ewolo. Ingo, noolengo ya, ko, sitowi bidodo kuli yokolo, noole ge kengelolo endeyootetoku nga! Ewolo.
29-30 Ngundilo etoni, Yesusndo gumi ewolo. No hamoo oolengo yeno eteno. Oni bidodo sungo sungomo ene nolo ingolo, Anutlo Mande Keda Mesalango nga ingolo, ngu wesiyolo eweloyi ngulo enengo ya, konebaye, kuwookuwooye, awanamoye, enengo oowali koye nguya, yoyokowanggoku ngu, asa, oo bidodo ene kuli yokowonggoku, ngulo gumi ngu dagalo ulungga yowanggo. Yo, hamoo, ngu kedaga, nguno enengo ya, konebaye, kuwookuwooye, awanamoye, oowali koye nguya, ulungga oolengo yowanggo. Ene ye no oowoonemo ko tewanggoku ngu, oni gidalegado nolo ma ingootenggoku, ngundo damoni biyomi ngu ye yunowanggo. Ene kootusina ngu, suwoo suwoo keda oluweloyi, ngu yowanggo.
31 Ene oni gulado koleteyingo oluwelo ewaku ngu, ene ombulo, kootu telo, oni bidodo sulena oni telo oluwalo ewolo.

Yesusndo Enengo Kumoolo Ko Ootookooweloyi, Ngulo Ko Ewolo
(Matiyu 20:17-19; Luk 18:32-34)

32 Ene Yerusalem oolouwelo Yesusndo oole keyolo, koletelo oolouwolo. Ngundilo ooloutoni, enengo sulena oniku keyolo, oololo, nguno ingondudu ulungga telo soliyokowolo. Ngundilo tetoyi, oni simoo bale oowooyingga ene keyelolo oolouwonggoku, ngundo sosolewonggori. Ngulo ngu, Yesusndo enengo sulena oni kande elaya kegidembolo elayagaku yoyolo, sungo oololo, enengo goweyimo oo tunooteweloyi, ngulo mande yunowolo.
33 Ene ngandilo ewolo. Ingoyi, ataga noole Yerusalem endemo ooletooye, nguno Oni Nangoni, ngu Yudalo goobooyingo yalo tabango oni ululu, ko, mamana mande etuyeloyingo oni nguya kandeyemo yewa. Ngu oni ngundo, mande gulanangge ulewelo mande elo gosiyolo, oni sowe gidalegalo Gabman oni kandeyemo yewanggo.
34 Yetoyi, ngundo ngu yumooyinolo, mukendolo, gisalu utolo, uleyi kumoowa. Ene nalu kabusa yokolo, ene ko keda ootookoowa. Yesusndo ngundilo elo ewolo.

Yemsya Yonya, Ene Oni Ululu Oluwelo, Ngulo Ewoliyo
(Matiyu 20:20-28)

35 Sebedi simoongo elayagaku, Yems, Yon, ngundo Yesusno ombulo, sumoo inolo ewoliyo. Oo etuyeloyingo oni, noole oo gulalo ge sumoo gunowelo. Ge ngu ooga ngu noole yunolo ewoli.
36 Ngundilo etoli, ene mandeyali gumi ewolo. Nondo ndawuga yali yunoowelo? Ewolo.
37 Ngundilo etoni, elayagakundo gumi ewoli. Ge nooleno logo ye. Kootusina, gengo yabage dulidalinidodo nguno bibitetoyi, noole gulado kandege koondosina, gulado kandege biyomisina, nguno bibitewalolo. Ewoliyo.
38 Ene ngundilo sumoo etoli, Yesusndo mandeyali gumi ewolo. Yali ngu ooga ngulo nono sumoo eteliku, ngulo damoni ma ingooteli. Yali bine, nondo tobaga sono netenoku,

nguno yali nguya sono newali, bine? Ngundilo nangge, yali sono (kundingiyimbo)
sonowootenoku, ngu yali nguya, bine, mete ngu sonongga ngu gemuwali? Ewolo.†
39 Ngundilo etoni, sulena oni elayaga ngundo mande gumi ewoli. Noole mete, etoli,
Yesus enebana ewolo. Hamoo oolengo, ngu tobaga no sono netenoku, ngu yali nguya
sono newali. Ngu sono (kundingiyingga) nondo gemutenoku, ngu yali nguya gemuwali.
40 Ene onendo kandene koondosina, kandene dedalesina bibiteweloyi ngu, nondo ma
ewano. Ndatelo ngulo, Anut enengombo nangge, ene kuli oni yunowelo ngulo ene
yomosiyowolo ewolo.
41 Ene sulena oni kande elayagaku mande ngu ingolo, ene Yems, Yon elayaga nguya,
sanggili oolengo tewonggori.
42 Ngundilo tetoyi, Yesusndo negoyelootoni, eneno ombutoyi ewolo. Oni sowe gidale-
galo tabango oni ngu, ene yanggangoyedodo telo, dobooguliye soboyeloweloyi, ngulo
mamana mande enengo oni ululu ngundo etoyi, ngundilo yanggango soboyelootenggo.
43 Ene ngu damoningga ngu ye kewooloyemo ma oluwa. Hamoo oolengo kini. Ene ye
kewooloyemo oni gulado ulungga oluwelo tewaku ngu, asa, ene yengo kingo sulena oni
tewa.
44 Oni gula ene yengo koleteyingo oluwaku ngu, asa, ene oni ngu bidodo kingo ko oni
telo oluwanggo.
45 Ndatelo ngulo, Oni Nangoni, nguya onindo ko teya, hoolooweyilo, ma ombuwolo.
Kini, ene ngu onilo ko telo, oni hoolooweyelolo, enengo keda oluweloyi, ngundo simoo
bale bidodo mbumbuwanonggo, ko uliyelowelo ombuwolo ewolo.

Yesusndo Oni Doongeyi Kilingongga Yomosiyowolo
(Matiyu 20:29-34; Luk 18:35-43)

46 Ngu naluno, ene Yeriko endemo mayelo, ko, Yeriko dagalo, Yesuslo sulena oni, oni
simoo bale gidalega nguya, ngundo Yesusndo sawelo tewonggori. Nguno, Timiyaslo
nangoni Batimiyas, ngu doongeyi kilingo yeyingo, ngundo oole dabemimo bibitelo
oluwolo. Ene suwoo suwoo oni simoo baleno bobeye oolo solengoyelo, sumoo sumoo
eloluwolo.
47 Ngu oningga ngundo ingootoni, Yesus Nasaret oni ngu namoko ombutoni, ingolo,
damoni yelo, ene meno yanggango ewolo. Yesus, ge Dewitlo sembeni, ge nolo nowoondoyi
tenunolo! Ewolo.‡
48 Oni simoo bale oowooyingga oolengo sanggilitelo, kenolo ewonggori. Ge ali yoko!
Etoyi, ene oningga ngu ingolo, ene manggalu ulungga telo ewolo. Dewitlo sembeni, ge
nolo nowoondoyi tenunolo! Ewolo.
49 Ariya, Yesus enengo mandeni meno ewoku, ngu ingolo, ngulo ene ombulo, dikalo
ewolo. Oningga ngu negongootoyiga ombunilo etoni, oni sungokundo, ngu oni doongeyi
kilingonggaku negongolo ewolo. Yesusndo ge negogeloote. Nowoondoge metemi ingoya,
sodedo ootookooya ombulo! Ewonggori.
50 Ariya, oni doongeyi kilingonggaku meno ngu ingolo, ngulo enengo dokikilo nenggu-
logaku oolongooni, utoni, sodedo ootookoolo, dikalo, Yesus tanggeyimo oolouwolo.
51 Ooloutoni, Yesusndo oni doongeyi kilingonggakuya sumoo ewolo. Nondo ndawuga
tenggunowano? Etoni, ngu oni doongeyi kilingongga, ngundo gumi ewolo. Oo
etuyeloyingo oni ulungga, no doongetewelo ingootenolo ewolo.
52 Ngundilo etoni, Yesusndo ngu oni doongeyi kilingongga nguya ewolo. Ge mete
oolou. Ge nolo nowoondogemo hamoo teyingo, ngundo doongengge yeni, metemi tete.
Etoni, ngu naluno nangge, oni doongeyingga, ngu metemi tewolo. Ngundilo tetoni, ene
doongetelo, mela kenolo, ene oolekana Yesus keyolo, toongewolo.

11

Yesus Bingamidodo Yerusalem Ende Newendemo Uwolo
(Matiyu 21:1-11; Luk 19:28-40; Yon 12:12-19)

1 Yesus ko enengo sulena oni nguya Betipas, Betanino ngu, ende bobodi elayaga ngu,
Olib puli damonimo, ngu Yerusalem tanggeyimo oluwoliku nguno tunootewolo. Nguno
Yesusndo enengo sulena oni kilalongo elaya suleyelo ewolo.
2 Yali andu endega namoko kenooteliku, anduno sodedo oolouya, Hos gula oowooyi
Donki. Ngu nangoni duliyoga gosiyootoyi oolooteku, ngu wesiyoya, yoya ombuli. Oni
gulado kuli nguno ma bibitewolo.

---

† **10:38:** Sono toba, ko, sono (kindingiyimbo) sonowooweloyi mande elayaga ngu ogingoyingo koolowoolo kumooweloyi, ngulo ewolo. ‡ **10:47:** Kulimi Dewitndo Yuda onilo tabango koletelo oluwo.

3 Ene oni gulado yalino sumoo yunolo ewa. Yali ndawuga tewelo, etoningga ngu, asa,
yali ngandiya eli. Oo Bidodo Sembuli, ngundo Donki nga ko inolo, ko sodedo suleyootoni
ombuwa, eya elilo ewolo.
4 Ngundilo etoni, ariya, elayaga ngu oololo, Donki duliyoga ngu oole oolouweloyisina
nguno endesina yamako dabemimo gosiyoyingo, ngu kenowolo. Ngundilo kenolo,
elayaga, ngundo Donki ngu uto wesiyowoli.
5 Ngundilo tetoli, oni namoko dikayingo, ngundo elayaga nguno sumoo ewolo. Yali
ndawuga tewelo Donki duliyoga ngu uto wesiyootelilo? Ewolo.
6 Ngundilo sumoo etoyi, sulena oni elayaga, ngundo ewoliyo. Yesusndo ngalo ewololo
etoli, ngulo ene yokolo sawonggo.
7 Ariya, elayagaku Donki duliyogaku yolo, Yesusno ombuwoliyo. Ngundilo telo,
elayagakundo enengo dokikilo nenggulo andangelo, Donki sanganimo yomitoli, Yesus
ngu sanganimo bibitewolo.
8 Ngundilo bibitetoni, oni simoo bale oowooyingga oolengo enengo dokikilo nenggulo
andangelo, oole sanganiwoole yomilo yomilo oolouwonggori. Ngundilo tetoyi, gidalegado
kono oololo, de duwoo toongoolo, ombulo, oole sanganiwoole yomilo oolouwonggori.
9 Ngundilo telo, simoo bale koletetoyi, gidalega kootu telo oololo, ene meno mogulu
telo ewonggori. Sugi sugi oluwa! Hosana! Anutndo ene mete kumana nga oningga, nga
inootoni, ngu Oo Bidodo Sembuliga, ngu oowooyimo ombuteku nga!
10 Noole Yesus bingamilo okoowato! Ene osinayi, Dewitlo naluni ngundilo noole
soboyelowelo ombuteku nga! Hosana, awuno oolengo! Elo ewonggori.
11 Asa, Yesus Yerusalem endemo ulo, Yudalo goobooyingo ya oowooyi Tempel ngu
newendemo uwolo. Yesus oo bidodo kenondadangelo yokolo, suwootetoni, Yesus enengo
sulena oni kande elaya kegidembolo elayaga nguya Betani endemo oolouwonggori.

Yesusndo De Gula, Oowooyi Pik, Ma Enggeyingombolo Ewolo
(Matiyu 21:18-19)

12 Sengetoni, Yesus enengo sulena onikudodo Betani ende yokolo, ombulo, yade ooleko
Yesusndo oodoolo kumoowolo.
13 Yesusndo de gula oowooyi Pik, ngu de gudo, kukungo nenggulo ngundiloga, ngu
yowoko kenowolo. Uyi oowooyingga tutu uleyingo, ene engge doongetewelo namoko
de damonimo oololo doongetelo, engge gula ma kenowolo. Kini, uyi nangge oluwolo.
Ndatelo ngulo, de Pik enggeweloyi naluni kini.
14 Yesusndo ngu degakuya ewolo. Kootusina, onindo gengo tanggoolige ko ma yolo
newanggo. Ngundilo etoni, enengo sulena onindo ngu mandega ngu ingowonggori.

Yesusndo Oni Goobooyingo Yano Oo Uliyootoyi Oweyelowolo
(Matiyu 21:12-17; Luk 19:45-48; Yon 2:13-22)

15 Yesus enengo sulena oni nguya Yerusalem endemo oolouwonggori. Nguno Yesus
oololo, Yuda onilo goobooyingo ya oowooyi Tempel newendemo ulo, yeyootoni, oni
Tempel yano bobeye yowoolengoweloyi koyi tetoyi, ngulo ene damoni yelo oweyelowolo.
Ngundilo telo, Yesusndo yeyootoni, oni bobeye oowooyingga yowoolalingolo, bayetetoyi,
ngu yeyolo, yabakudodo wenggelemootoni, ukelo uwolo. Ngundilo nangge, oni nu
kundilimanggowo ngu uliyowelo koyi nguya teyingo ngulo yabaye nguya wenggele-
mootoni, ukelo, utoni oweyelowolo.*
16 Yesusndo loogu telo mamanayelo ewolo. Ye oo oowooyingga yolo, Tempel ngalo pawa
newendekuli ngando ma oololo, ombulo tewelo ewolo.
17 Ariya, Yesusndo oni ngu mamanayelolo mande gula ewolo. Anutlo mande nakan-
goyingo, ngundo ngandilo ete.
Nolo ya ngu oni simoo bale sowe mela bidodomo oolootenggoku, ngundo oowooyi
yemboongeweloyi ya, elo ewanggo. *Ayisaya 56:7*
Ene yendo ngu yeyi, yakaka onilo kombiteyingo musiyo tetenggolo ewolo. *Yeremayiya 7:11*
18 Yudalo goobooyingo yano Anutlo woolo yeyingo oni ngulo sobosobo oni, ko, Anutlo
mamana mandelo etuyeloyingo oni, ngundo Yesuslo mandeni ingolo ngu, ariya, ene
damoni yelo, Yesus uleyi kumoowelo ngulo ene oole erewewolo. Ndatelo ngulo, oni simoo
bale oowooyingga Yesuslo mandeni ingowelo gome ingootenggo. Ngundilo ngulo, Parisi
onindo Yesuslo koni ngu kenomayingolo, ngulo ene Yesus dowoolo uleyi kumoowelo,

* **11:15:** Ndatelo ngulo, oni ende gidalegalo digi beye yolo, mayelo, Yerusalem ende ulungga, ngulo bobeye ngu yowoolengolo yowolo. Ngu yolo, ngundo nu ko nusago gidalega uliyolo, yolo, Anutno woolo yelo yemboongewelo ngu uliyowolo. Ngu kongga ngu goobooyingo yano tetoyi, ngulo Yesusndo sanggili teyingo.

ngulo hahangewonggori. Ndatelo ngulo, oni simoo bale bidodo Yesuslo mandeni nangge
ingowelo ingootenggo.
19 Suwootetoni, Yesus enengo sulena oni, ngudodo Yerusalem ende yokolo sawonggori.

Oni Ene Newendemo Hamoo Telo, Nguno Yemboongewaku Ngu, Ene Hamoo Oo Yowa
(Matiyu 21:20-22)

20 Suwoononggo oolengo, Yesus, enengo sulena onidodo, ko oololo, Pik dega ngu
kenowonggoku, ngu kuli kumooni yewolo. Yo, hamoo, uyi uli oo ngu bidodo kuli ariyelo,
kumooni yewolo.
21 Pitando ngundilo kenolo, Yesusndo Pik dega nguya kuyowo mande ewoku ngu ingolo,
Yesusno ewolo. Oo Bidodo Sembuli, keno! Nga Pik dega nga gedo kuyowo kowuli eneno
yewoku, ngulo kuli kumoowoku nga! Elo ewolo.
22 Ngundilo etoni, Yesusndo mande gumi ewolo. Ye komo Anutlo nowoondoyemo
hamoo teyi.
23 No hamoo oolengo yeno eteno. Ye ngandiya ingoyi! Oni gula ene newende elaya kini
ngunonggo mela pulingga ngaya ewa. Ge ootookooya, ukeya, wendeyino u, elo ewaku
ngu, asa, hamoo oolengo, enendo ewoku, ngundilo tunootewa.
24 Ariya, no hamoo oolengo yeya eteno. Ye nowoondoyemo hamoo telo, nguno
ingoyingo elaya kini, ngunonggo ye oo gulalo yemboongewanggoku ngu, asa, hamoo
oolengo, Anutndo ooga ngu yunootoni yowanggo.
25 Yengo yemboongeyingo naluno nguno, oni gulado yeno damoni biyomi gula telo,
kowuli yunoyingo tetoni ngu, asa, ye Anutno sodedo yemboongeya, ingondudu biy-
omingga ngu Anut kandeyimo yetoyi, ngundo hoolooweyelolo, ngu kowulingga ngu
andangelo kapengoyeyunowa. Ye ngundilo tewanggoku ngu, asa, yengo Awaye Sambo
endemo oolooteku, ngundo yengo mbumbuwaye nguya andangeyunolo kapengoyewa.
26 Ene ye oni gulado kowuli ye yunowoku, ngu ma andangewanggoku ngu, asa,
yengo Awaye Sambo endemo oolooteku, ngundo nguya yengo mbumbuwa ma andan-
geyunowalo ewolo.

Onindo Yesusno Sumoo Ewonggori. Onendo Ge Yanggango Gunowo?
(Matiyu 21:23-27; Luk 20:1-8)

27 Yesus ko enengo sulena oniya Yerusalem ko oolouwolo. Ngu naluno, Yesus ene
Yuda onilo Tempel ya ngu newendewoole endeyootoni ngu, asa, Anutlo woolo yeyingo
oni ngulo sobosobo oni ululu, Moseslo mamana mandelo etuyeloyingo oni, ko, endemo
tabango oni ngudodo Yesusno mayewonggori.
28 Ngundilo mayelo, Yesus sumoo inolo ewonggori. Onendo ngu sunggiga ngu ge
gunolo, ngunonggo nga kongga nga telo logogelowo? Sumoo ewonggori.
29 Ene ngundilo sumoo etoyi, Yesusndo mande gumi ewolo. No nguya yeno oo gulalo
sumoo yunowelo. Ye nondo sumoongga ngu gumi etoyi ngu, asa, no nguya yengo
sumoongga ngu gumi ewano.
30 Ariya, onendo Sonoyeloyingo Oni Yon oningga ngu suleyootoni ombuyingo? Anutndo
sono kundingiyimbo oni sonoyeloni, elo, Yon suleyootoni ombuwo; ngundi, oni simoo
baledo suleyootoyi, sonoyelowo, bine? Ye nolo mandenengga nga gumi eyi.
31 Ngundilo sumoo yunootoyi, tabangoku enengo nangge mande elo, ingolo ewonggori.
Noole ngandilo ewato. Anutndo Yon suleyootoni, oni simoo bale sono kundingimbo
sonoyelowelo ombuyingo, ewatoku ngu, ariya, enebana ewa. Ye ndawugalo, ngu
nowoondoyemo hamoo ma ingowonggo?
32 Ngundilo nangge, noolendo ngandilo ewato. Onindo Yon suleyootoyi, ngu kongga
ngu teyingo ewatoku ngu, asa, oni simoo baledo nooledodo sanggili ulungga tewanggo.
Ndatelo ngulo, oni simoo bale ene kuli ingootenggo. Yon ngu Anutlo ingondudu eyingo
oni oolengo.
33 Ngundilo ngulo, ene Yesuslo mande gumi ngandilo ewonggo. Noole watayi kini,
etoyi, Yesus enebana ewolo. No nguya yengo sumoongga, ngu gumi ma ewano. Ndawu
oninggado nga sunggiga nga nunootoni, ngunonggo no ko nga tetenoku, ngu ma ewanolo
ewolo.

12

Wayin Ko Sobosobo Oni Biyomi, Ngulo Mande Yamonggawo
(Matiyu 21:33-46; Luk 20:9-19)

1 Ngu naluno nguno, Yesusndo mande yamonggawo gidalega nguya simoo baleno
ngandilo ewolo. Oni gula Wayin kongga telo, oonggoo pawangolo, Wayin nguno imiwolo.
Ene Wayin engge yolo, wongoolo, winggooweloyi musiyo nguya telo, ene kongga ngu
sobowooweloyi ngulo ya pelungga awuno yewolo. Ngundilo yetoni, oni nguno bibitelo,

Wayin kono oo ngu bidodo gome kenolo, sobowoolo oluwolo. Oni ko sembuliga, ngundo
oni gidalegado ngu kongga nguno digi beye koyi teyi, elo, ene yoyelo, ene mela gula
yowoko, nguno toongewolo.
2 Wayin enggeweloyi nalunimo, ko sembuli, ngundo enengo sulena oni gula suley-
ootoni, Wayin koyi tetenggoku onikuno oolouwolo. Ko oni ngundo kono oo engge gula
yenunoyi, elo, ko oni gula ngu suleyootoni oolouwolo.
3 Ngundilo ko oningga ngu suleyootoni, ooloutoni, Wayinlo kono oni, ngundo oni ko
sembuligakulo sulena oninggaku dowoolo, gome gome ulewolo. Ngundilo telo, oo gula
ma inowolo. Kini, ene kingo oolengo suleyootoyi oolouwolo.
4 Ngundilo tetoyi, ko sembulibo sulena oni gula ko suleyootoni oolouwolo. Ooloutoni,
ngu sulena oninggaku nguya utolo, tabangomo dongo sosowoolo, uleyi biyomi yetoni,
mandeni biyomi elo yumooyinowolo.
5 Ko sembulibo sulena oni gula nguya suleyootoni oolouwolo. Ooloutoni, kono
onikundo ngu ko oninggaku nguya, uleyi kumoowonggori. Ngundilo tetoyi, ko sem-
bulibo, sulena oni oowooyingga suleyelootoni oolouwolo. Ooloutoyi, gidalega yutolo,
oweyelootoyi, satoyi, gidalega yuleyi kumoowolo.
6 Ngundilo tetoyi, ko sembuli ngulo oni gula nguya moole. Ngu enengo nangoni
gulanangge oolengo. Ngulo gome ingolo, newende nangonimo ooloote. Kootu oolengo
ngu, enengo nangoni suleyootoni oolouwelo tetoni ewolo. Nga ngu nenengo nangone,
ngulo ene manggowo ingolo, keyowanggolo suleyootoni oolouwolo.
7 Ngundilo ooloutoni, ene kono oni ko tetenggoku, ngundo nangoni kenolo, enengo
nangge kewooloyemo mandelo, ingolo ewonggo. Nga oningga ngando ngu eweyimbolo
oo bidodo yomukolo, enendo sembuli tewa. Ariya, noole ene nguya utooye kumoowa.
Ngundilo telo ngu, asa, nga kongga nga ngu noolengo sobowoolo, koyi tewatolo ewong-
gori.
8 Ngundilo elo, kono oni, ngundo ene nguya dowoolo, uleyi kumoowolo. Kumootoni,
bingo okoolo, kanggaloko oolongooyi uwolo.
9 Ariya, oni ko sembuligaku, ndandilo tewa? Ene ombulo ngu, oni kono ko tetenggoku
ngu yutolo, yuleni kumoomukowanggo. Ngundilo telo, ene kongga ngu ko oni gidalega
yunowa.
10 Anutlo mandeno nakangoyingo, ngu ye kuli kandangelo ingowonggo. Yesusndo
ngandilo ewolo.
Nga ya ungoombolo osiyi yanggango ngu ya yeweloyi onindo andangelo yokowonggo.
Ene ataga, ngu ya osiyingga, ngundo ya yanggango dowoolo dikate.
11 Oo Bidodo Sembuli, enengombo ngu ooga ngu yeni tunootewolo. Noole ngu kenootooye
ngu, gome oolengolo ewolo. *Sam 118:22-23*
12 Yerusalem goobooyingo yano oni tabango ngu bidodo ngu mandega ngu ingootoyi,
Yesusndo ngu mande yamonggawongga eteku, ngu enengombolo tewolo. Ngundilo
ngulo, ene Yesus dowoolo, ya biyomimo yewelo tewonggo. Ene oni simoo balelo sosolelo,
ngulo ene yokolo, ootookoolo sawonggori.

Mela Ngalo Sobosobo Oni Koleteyingo Ngu, Bobeye Inoweloyi, Oni Ngulo Yesus Sumoo Inowonggori

(Matiyu 22:15-22; Luk 20:20-26)

13 Ene Parisi oni Herodlo oni gidalega, ngudodo Yesusno suleyelootoyi, tewoongowelo
oolouwonggori. Ndatelo ngulo, ene mande nenengo gula ma etoni ngunonggo yolo,
wilikoyingo onino yeweloyi ngulo sumoo inowelo tewonggori.
14 Ariya, ngu oni ngu ombulo, Yesusno ewonggori. Oo etuyeloyingo oni, noole ingooteto.
Ge mande hamoo nangge ete. Gedo ngu oni oowooyedodo, ko, oni oowooye kini nguya
mande damoni gulanangge eneno yunoote. Yo, ge oni simoo bale bidodo goobooyelolo
Anutlo mande damoni metemi nanggelo etuyeloote. Ariya, ge ngu ndatelo ingoote? Noole
Yuda oni nga bobeye (Takis) Sisa inowato, bine; ngundi, Anut nangge inowato, bine?
Anutlo mamana mande nguno ooloote, binelo? Ewonggori.*
15 Ngundilo sumoo etoyi, ene Yesus ingoyingo, ene ebe ganagana etenggo. Ngulo Yesus
enebana enedodo gumi ewolo. Ndatelo ngulo, ye no tewoonelootenggo? Ye bobeye gula
yoya, ombutoyiga, nondo kenoowelo ewolo.
16 Ngundilo etoni, ene bobeye gula yolo, ombutoyi, Yesusndo sumoo yunolo ewolo. Nga
oo gaboyiga nga oonelomu? Elo etoni, enebana gumi ewonggo. Ngu Sisa gaboyi.

---

* **12:14:** Rom onilo sobosobo koleteyingo ngu oowooyi Sisa. Parisi onindo ene Yesus tewoongolo mande kowuli nguno sumoo inowonggori. Ndatelo ngulo, ene mande gumi biyomi etoni, nguno ene mande wilikoyingo onino yeweloyi, ngulo ngundilo sumoo ewonggori.

17 Ngundilo etoyi, ariya, Yesus enebana gumi ewolo. Sisalo oo ngu, ye komo Sisa inoyi.
Anutlo oo ngu, ye komo Anut inoyi. Yesusndo ngundilo etoni, oniku ngu mandega, ngulo
ingondudu ulungga tewonggo.

Oni Kumoolo Ootookooweloyi, Ngulo Yesus Sumoo Inowonggori
(Matiyu 22:23-33; Luk 20:27-40)

18 Ariya, ngu naluno nguno, Yuda oni gidalega oowooyi Sadusi, Yesusno mayewonggori.
Sadusi oni, ngundo ene ngandilo etenggo. Oni kumootenggoku ko ma ootookoowanggolo
ingootenggo. Ene Yesus sumoo inolo ewonggo.
19 Oo etuyeloyingo oni, Mosesndo mande gula ngandilo nakangolo yunowolo. Oni gula
simoongo kini kumootoni ngu, ngulo konebeyi gula ootoolo ngu, asa, ngundo ngu bale
nggamingga ngu mete yowa. Nguno nangoningga tewaku ngu, beyi musiyomo oluwalo
ewolo.
20 Ariya, oni simoongolo gula simoo nangge kandegula gidembolo elaya oluwonggo.
Koleteloga, ngundo balega yowolo. Asa, ngu simoongo kini oode kootusina kumoowa.
21 Ngundilo kumootoni, enengo koneyo enebana ngu balegaku yolo, ene nguya
simoongo kini oode kumoowa. Ngulo koneyo kabusayigaku enebana ngu balegaku
nangge yolo oode, ene nguya simoongo kini oode kumoowa.
22 Ngundilo nangge, ngu simoongolo kandegula gidembolo elayagaku bale gulanangge
yolo, kumooloodoyi kinitewa. Ngulo simooye nguya kini. Kootusina, balegaku nguya
kumoowa.
23 Ariya, kootusina, oni kumooyingoku, ko ootookooweloyi naluno nguno, ngu bale-
gaku, ngu oone baleyi nenengo? Ge ingoote, ngu kandegula gidembolo elayagaku ngu
bidodo baleye gulananggelo ewonggori.
24 Ngundilo sumoo etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Ye Anutlo mandeno ma ingootenggo.
Ye Anutlo yanggangoni nguya ma ingootenggo. Ngulo ngu, ye mande bulibali etenggo.
25 Oni kumooyingoku ko ootookooyingo naluno, nguno simoo bale kameyi baleyi kini.
Kini, ene Anutlo Sambono Engel oni oolootenggoku, ngundilo oluwanggo.
26 Ene nga mandega nga oni kumooyingo ko ootookooweloyi, ngu ye bine Moseslo
Buk, ngu ye ma kandangelo ingowonggo. Ngu Anutlo mandega ngu de bodagano solu
tunootewolo. Ye ngu kuli kandangelo ingootenggo. Ngu mandegano nguno Anutndo
Mosesno ewolo.
No Ebarahamlo Anut, Ayisaklo Anut, Yekoblo Anutlo ewolo. *Eksodas 3:6*
27 Moseslo mande ngundo etuyelooteku ngu, ngandilo oni kumootoyi, ngulo gaboyi keda
oolootenggoku, ngulo Anut. Yengo mande ngu hamoo oolengo yombuliyolo etenggolo
ewolo.

Anutlo Mamana Mande Koleteyingo Oolengo
(Matiyu 22:34-40; Luk 10:25-28)

28 Anutlo mande etuyeloyingo oni gula ombuwolo. Ombulo, ingootoni, Sadusi onindo
Yesusya mande gumgum elo longgeyootoyi, ene ingootoni, Yesusndo Sadusi onilo mande
gumi gome oolengo ewolo. Ngundilo tetoni, enebana Yesus sumoo inolo ewolo. Ndatelo
mamana mandega, ngundo mamana mande gidalega dagayelolo koleteyingolo? Ewolo.
29 Ngundilo sumoo etoni, Yesusndo ngu oningga ngulo mande gumi ewolo. Mamana
mande gulanangge koleteyingo ngu ngandilo. Ngulo ye Iserel, gome ingoyi! Oo Bidodo
Sembuli Sembunayi, ngundo nangge, noolengo Anut gulanangge.
30 Ye komo Oo Bidodo Sembuli ngulo nangge gome ingoyi! Yengo Anut nguno ye komo
nowoondoye bidodo, gaboye bidodo, yengo ingonduduye bidodo, yengo yanggangoye
bidodo, ye ene inoya, ngu nangge keyoya endeyoyi.
31 Mamana mande elaya kootu, ngu ngandilo. Gengombolo gome ingooteku, ngundilo
ge tanggegemo oni gula nguya, nowoondoyi teyino. Mamana mande gulado nga mamana
mande elayaga, nga ma dagayelootelo ewolo.
32 Ngundilo etoni, mamana mande etuyeloyingo oningga, ngundo Yesusno ewolo. Oo
etuyeloyingo oni, gedo hamoo ete. Yo, hamoo, Anut gulanangge oolengo. Anut gula nguya
kini.
33 Yo, noole komo ngulo gome ingooteto. Noole komo nowoondonayi bidodo, in-
gondudunayi bidodo, yanggangonayi nguya bidodo Anut Oo Bidodo Sembuliga inowato.
Ngundilo telo, noole komo doboogulinayimbolo nowoondoyi yunoweloyi, ngu noolengo
ingootetoku, ngundilo ingowato. Noole nga mamana mande elayaga, nga gome keyowa-
toku damoningga, ngundo nusago utolo, deko kagisokolo, woolo yeweloyi damoningga,
ngu dagate.

34 Ngu oningga ngundo mande gumi etoni, Yesusndo ingootoni ngu, ene oni ingondudunі metemi. Ngulo ngu, Yesusndo oningga nguya ewolo. Ge Anutno nowoondogemo hamoo tetoni, ngunonggo ge oni gidalega nguya nowoondoyi teyunolo, ngunonggo ge Anutlo mande damoni, ngundo simoo bale soboyelooteku, ngu tanggeyimo ombulo ooloote. Yesusndo ngundilo etoni, ngulo oni gidalegado ingolo, sosolelo, ngulo ene oo gulalo Yesusno ko ma sumoo ewonggori.

Kristus Ngu Oone Nangoni?
(Matiyu 22:41-46; Luk 20:41-44)

35 Yesus Yuda onilo goobooyingo yano ootoolo, ngunonggo oni simoo baleno mande wesiyolo elo etuyelolo, sumoo yunolo ewolo. Anutlo mamana mande etuyeloyingo oni, ngundo ndatelo ngulo, ene Kristus ngu Dewitlo sembenilo etenggo?†
36 Yuka Kundingi, ngundo Dewit ingondudunimo yetoni, ngulo Dewit enengombo ewolo.
Anut Oo Bidodo Sembuli, ngundo nolo oni ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembune nguno ngandilo ewolo. Ge kandene koondosina bibite. Kootusina ngu, gengo me oni yoyewe, gengo kengge damonimo yoyewanolo ewolo.‡ *Sam 110:1*
37 Ndatelo ngulo, Dewit enengo sembeni tunooteweloyi ngu nolo Sembunelo etelo? Ewolo.

Mamana Mande Etuyeloyingo Oni, Ngulo Damoniye
(Matiyu 23:1-36; Luk 11:37-54; 20:45-47)

38 Yesusndo ngundilo etoni, simoo ulunggaku, Yesuslo mandeni ingowelo oni oni tewolo. Ngu naluno nguno, Yesusndo oni simoo bale mande yunolo ewolo. Ye Anutlo mamana mande etuyeloyingo oni, ngundo tetenggoku, ngundilo ma tewelo. Ndatelo ngulo, ene towikumba pelu pelungga oni bingamiyedodobo yemutenggoku, ngundilo yemutenggo. Ngundilo yemutoyiga, simoo baledo yeyoya, oni ululu, eya, ingoyilo, ngundilo tetenggo.
39 Ene ngundilo telo, Yuda onilo goobooyingo yano oni simoo bale doongeyemo tunoo bibitewelo gome oolengo ingootenggo. Ene oo simbo kayingo naluno, yaba koleteyingo nguno bibitewelo nguya, gome ingootenggo.
40 Ene bale nggami kamesumooye kumooyingo ngu ganaganayelolo, bale nggaminonggo ya oo sitowi kingo woosoolo yootenggo. Ngundilo yomukolo yokolo ngu, asa, enengo bingamiye elo okoolo, ngunonggo ene Anutno kingo yemboongeyingo pelu pelungga tetenggo. Nguno ngu, Anutndo nggami bale ngu hoolooweyeloni, elo ngundilo yemboongetenggo. Ene kootusina, oni ngundilo tetenggoku, ngu Anutndo ngulo gumi kowuli ulungga oolengo yunowalo ewolo.

Bale Nggami Sumbuyinggado Bobeye Anutno Yewolo
(Luk 21:1-4)

41 Yesusndo Yuda onilo goobooyingo yano ulo, bobeye yoweloyi musiyomo oolo, namokoyi bibitewolo. Bibitelo, ene ngunonggo simoo bale yeyootoni, bobeye musiyomo yetoyi yeyowolo. Yeyootoni, oni sitowiyedodo, ngundo ngu bobeye oowooyingga biyomi yetoyi yeyowolo.
42 Ngu naluno nguno, bale nggami gulado ombulo, enengo bobeye bobodi elaya nangge ngu kondibo yewolo, siko gula kini. Ngu bobeye bobodi elayaga, ngu Toya gulanangge ngundilo.
43 Ngundilo tetoni ngu, asa, Yesusndo enengo sulena onikuno negoyelootoni, tanggeyimo ombutoyi ewolo. No hamoo oolengo yeno eteno. Nga bale nggami howoolongonggangga, ngando ene bobeye ulungga oolengo yete. Yo, hamoo, oni simoo bale goobooyingo yalo bobeye musiyomo yetenggoku, ngu bidodo dagayeloote.
44 Ndatelo ngulo, nga oni nga bidodo bobeye oowooyingga yano ooloote. Ene gidalega nangge yolo, mayelo yetenggo. Ene nga bale nggamingga nga, ngu enengo yano gula kini, siko nguya gula kini. Ene oowali uliyoweloyi nguya gula kini. Enengo bobeye bidodo yeteku ngalo! Ewolo.

13

Yesusndo Yuda Onilo Goobooyingo Ya Tempel Yombuliyowanolo Ewolo
(Matiyu 24:1-2; Luk 21:5-6)

---

† **12:35:** Kristus ngulo damoni ngandilo. Anutndo oni sunggi yetoni, simoo bale ko yoyoweloyi oni. ‡ **12:36:** Oo Bidodo Sembuli Sembune, nga mandega nga, ngu Yesuslo ewolo.

1 Yesus Yuda onilo Tempel ya yokolo ooloutoni, enengo sulena oni gulado eneno ewolo.
Oo etuyeloyingo oni, digi yanggango ululu oolengo ngu digi goobe oo yowali gome gome,
ngundo yeyingo, nga kenolo! Ewolo.
2 Yesusndo sulena oningga ngulo mande eteku gumi ngandilo ewolo. Ge keno nga ya
ululu nga, kootusina, digi gula yokootoyi, gula sanganimo ma oluwa. Kini, onindo nga
digi nga ususowoolo, oolongooyi, melako umukowalo ewolo.

Yesusndo Kowuli Oowooyingga Biyomi Kootusina Ombuweloyi, Ngulo Ewolo
(Matiyu 24:3-14; Luk 21:7-19)

3 Yesus mela puli oowooyi Olib nguno bibitelo, ngunonggo Yuda onilo Tempel, ngu
andusina oodoni kenowolo. Ngu naluno nguno, Pita, Yems, Yon, Enduru, ngu oni
namolayaga, ngundo nangge Yesus tanggeyimo ombulo, Yesus sumoo inolo ngandilo
ewonggori.
4 Ge nooleno e. Ndawu nalunggano oo ngu tunootewa? Nalu sosowoomo oo
bidodo tunooteweloyi, ngu namokono tetoni, nguno noole ndawu sunggiga ngu koletelo
tunootetoni, nguno noole kenowato? Ewonggori.
5 Ene ngundilo sumoo etoyi, Yesusndo mande yunolo, gumi ewolo. Oni gulado
ganayeloweloyi ngulo ye ingondale teyi!
6 Oni oowooyingga oolengo no oowoonemonggo tunootelo, ngu ngandilo ewanggo. No
nangge Yesus Kristus. Anutndo oni simoo bale yoyoweloyi, elo, no sulenelootelo ewanggo.
Ngu oni ngundo ngundilo elo, ene oni simoo bale oowooyingga oolengo ganayelowanggo.
7 Kootusina, ye me ebe ulungga ngguyi ingolo, ko, me ebe ulungga mela sungomo
tunooteweloyi, ngulo mande binga nguya ingowanggo. Ngundilo ingolo, ye ngulo ma
sosolewelo, ngundilo damoni ngu hamoo koletelo tunootewa. Ene nalu wenga, nguno
kini.
8 Yo, hamoo, oni sowe gulado ootookoolo, oni sowe gulaya ebe ulewali. Ngundilo
nangge, mela gulalo oo bidodo sobosobo oni, ngundo ootookoolo, mela gulalo oo bidodo
sobosobo oniya ebe ulewanggo. Mela guminggano ngu imimi ulungga yootoni, oni simoo
bale oodoolo kumooyingo ulungga tunootewa. Ngu oo ngulo ogingoyingoyi ulungga
oolengo, ngu baledo simoo yomoowelo ogingoyingo ingootenggoku, ngundilo tunootewa.
9 Ngundilo oo ngulo, ye ingondale teyi! Nalu wenga ma tunooteyingomo, kowuli
ngundilo tunootewa. Ye nolo nowoondoyemo hamoo ingolo oodoyi ngu, ariya, mundi
onindo, ye nguya, enengo tabango oni goobooyingomo yoyeyi dikawanggo. Goobooyingo
yano nguya ene ye gisaluyelowanggo. Ndatelo ngulo, ene no oowoone, ko, nolo mandene
nguya wongooyi uwelo tewanggo. Yo, hamoo, ye oni mela ngalo oo sobosobo ululu ngu
doongeyemo yoyeyi dikawanggo. Ngundiya tetoyiga ngu, asa, ye nguno Anutlo Mande
Keda Mesalango ngu wesiyoya eneno eyi.
10 Ngundiya tetoyi ngu, asa, koletelo Mande Keda Mesalango ngu simoo bale mela
bidodomo oolootenggoku, nguno onindo wesiyolo eneno etoyi ingowanggo.
11 Ene ye yodowoolo, wilikoyingo oni goobooyingomo yoyetenggoku naluno nguno, ye
koletelo ma sosoleyingo, elo ingowelo. Noole ndawu mandega ewatolo, ma ingowelo.
Kini, ngu naluno nguno, Anutlo Yuka Kundingiyi, ngundo mande yendo eweloyi ngu
yetoni, ngu nangge ye yootunoya eyi.
12 Ene bebeyibo, koneyo, ngu wilikoyingo oni, goobooyingomo windoga yunootoni,
yuleyi kumoowelo tewanggo. Ngundilo nangge, eweyimbo enengo nangoni windoga
teyinootoni, nangosumooye ngundo awanamoyemboya nguya sanggili telo, windoga
yunootoyi, yuleyi kumoowanggo.
13 Ngundilo telo, oni bidodo yeya, nowoondoye biyomi oolengo yewanggo. Ndatelo
ngulo, no oowoone ngu yeno ooloote. Ngulo ngu, ene yeno ngu damoningga ngu
yunowanggo. Ene oni nolo mande yanggango dowoolo oodoni, oololo nalu wenga
tunootewaku ngu, asa, Anutndo ngu oningga ngu ko yowalo ewolo.

Oo Biyomi Oolengo Ngu Tunootewa
(Matiyu 24:15-28; Luk 21:20-24)

14 Yesusndo ngundilo ewolo. Ngu oo biyomi, ngundo Anutlo kundingiyi oolengo
musiyomo dikatoningga, ngu ingoyi. Ngu nalunggano nguno, oni simoo bale Yudiya
melako oolootenggoku ngu, ene komo sodedo salo, pulimo oolewanggo. (Oni nga
mandega nga kandangeya, ngu gome ingondudu teni!)
15 Oni endeloko oolooteku ngu, ene ya newendesina ulo, enengo oo sitowi nguya yowelo
ma ingowa.
16 Ngundilo nangge, oni kono oolooteku ngu, ene ko yowoolengolo, enengo towikumba
yowelo, yano ma oolouwa.

17 Ngu naluno, bale useyedodo; ngundi, bale simoonamboye nono yunootenggoku, ngu
oni oniyooge.
18 Ngulo ye komo yemboongeyi. Oo ngu doogo dokiki sono medugu naluno ma
tunootewelo.
19 Ngu nalungga nguno, kowuli ulungga oolengo tunootewa. Koletelo oolengo, Anutndo
oo bidodo yemukoyingo nalu ngu bidodomo, ombulo, nga naluno ngano nguya kowuli
ngundilo ngu kuli ma tunootewolo. Kootusina nguya, kowuli ngundilo ngu ko ma
tunootewa.
20 Ene Oo Bidodo Sembuli, ngundo kowuli nalungga ngu woosootoni, ma ootutetoni
ngu, asa, oni simoo bale bidodo oonatewanggo. Ene Anutndo oni simoo balelo ingolo,
enengo kuli logo yewolo. Ngulo ngu, ene nga nalungga nga woosootoni ootutewa.
21 Ngu nalungga nguno, oni gulado yeya ewa. Kenoyi! Kristus nga oolooteku nga;
ngundi, kenoyi, ene andusina oolooteku andu, etoni ngu, asa, ye ngulo nowoondoyemo
hamoolo ma ingowelo.
22 Oni gidalegado ombulo, ganayelolo ewanggo. No Kristus, Anutndo simoo bale
yoyowelo logoneloyingo etoni; ebe ganagana eyingo oni gidalega, ngundolo ewanggo. No
Anutlo ingondudu eyingo onilo ewanggo. Ene damoni sungo gula onindo ma teweloyi
ngu telo, nguno ene Anutlo simoo bale ngu tewooyelolo ganaganayelowanggo.
23 Ngulo ngu, ye ingondale teyi! No oo bidodo kuli yeno etoowe, ingootenggoku ngu!
Ewolo.

Kootusina, Oni Nangoni Ko Ombuwa
(Matiyu 24:29-31; Luk 21:25-28)

24 Yesusndo ewolo. Ngu kowuli ulungga ngu kinitetoni ngu, ariya, sa kombo
doobeyelootoni, himi ma yewali.
25 Dootu soletoyi, oo yanggango Sambono oolootenggoku, ngu bidodo Anutndo yoku-
tuyelowa.
26 Ngu nalunggano nguno, Oni Nangoni gobooleno dulidalini yanggangonidodo oolengo
ombutoni kenowanggo.
27 Ngu nalungga nguno, enengo Anutlo Sambono Engel oni ngu suleyelootoni, Anutlo
simoo bale Sambo mela bidodomo oolootenggoku, ngu yoyolo, mayelo goobooyelowang-
golo ewolo.

Pik Dega, Ngundo Wilikoweloyi Nalu, Ngulo Damoni Tete
(Matiyu 24:32-35; Luk 21:29-33)

28 Yesusndo ewolo. Ye Pik dega nguno ingoyi! Kambini sonoyidodo teteku naluno, ngu
nungoyelo, tanggooli keda ngu yeteku, ngu kenolo ingootenggo. Sa naluwo gome ataga
tunootetelo ingootenggo.*
29 Ye de ngundilo tetoni, kenolo, ye ingootenggo. Enggeweloyi nalu namoko tunootetelo
ingootenggo. Ngundilo nangge, kootusina, ye ngundilo oo ngu kenootoyi, tunootetoni
ngu, ariya, ye nguno ingowanggo. Yesus ko ombuweloyi naluni namoko tetoni, ngulo
sunggi ngundilo tunootetelo ingowanggo.
30 No hamoo oolengo yeno eteno. Nga naluno ngano oni simoo bale oolootenggoku, ngu
ma kumoomukoyingomo, ngu oo ngu bidodo tunootewa.
31 Yo, hamoo, Sambo mela ngu oololo kinitewali. Ene nolo mandene ngu ma kinitewalo
ewolo.

Oni Gulado Nga Mandega Ngalo Naluwo Ma Ingoote
(Matiyu 24:36-44)

32 Yesusndo ewolo. Ene oni gulado ngu nalungga ngu, ko sangga ngu ma ingoote. Anutlo
Engel oni Sambono oolootenggoku, ngu nguya ma ingootenggo. Enengo nangoni nguya
ma ingoote. Kini, Eweyi Anutndo nangge ngu ingoote.
33 Ye ingondale teya, gome sobowooya oliyi! Ndatelo ngulo, ye ma ingootenggo. Nalu
ndatelo tunootewa.
34 Ngu ngandilo: oni gula enengo ya yokolo, mela sungosina endeyowelo. Ngulo
enengo ko onindo oo sobowooyi, elo, ene ko bayetelo, sungo sungo yunowa. Ene yamako
sobosobo oningga nguya ewa. Ge gome oolengo soboneloya ootoo.
35 Ngulo ngu, ye nguya komo gome sobowooyi! Ndatelo ngulo, ye ma ingootenggokulo
ngulo, ndawu nalunggano ya sembuli ko ombuwa. Ene suwootetoni ombuwa; ngundi,
suwoo kewooloko, bine; ngundi, sengewelo kootoori etoni, bine; ngundi, suwoononggo,
bine; ngu ye ma ingootenggo.†

---

* **13:28:** Pik dega ngu gudo nenggulo ngundilo.

† **13:35:** Ya sembuli ngu Yesus kootusina ko ombuweloyi, ngulo ewolo.

36 Kinitetoni, ene sodedo ombulo, ye yeyootoni wetololuwanggo.
37 Nondo nga mandega nga, yengo, ko, simoo bale bidodo nguya elo yunooteno. Ngulo
ye komo gome sobowooya oliyi! Ewolo.

14

Yesus Uleyi Kumooweloyi Ngulo Mande
(Matiyu 26:1-5; Luk 22:1-2; Yon 11:45-53)

1 Nalu elaya nguya yokolo, Anutndo sunggi kenolo, dagayeloyingo naluwo (oowooyi
Pasowa) ngulo nalu kundingi, Oomanangoyingo Yis Kini, ngulo nalu kundingiyi oo simbo
ulungga neweloyi nguya tunootewa. Anutlo woolo yeyingo oni ngulo sobosobo ululu,
mamana mandelo etuyeloyingo oni ululu, ngundo tolige Yesus dowoolo ulewelo oole
erewewonggori.
2 Ene ewolo. Noole nalu kundingiyimo ngu ooga ngu ma tewato. Ndatelo ngulo, oni
simoo baledo me ebe yeyi tunootewalo ewonggori.

Balegado Yesus Tabangomo Kumu Bo Ulumi Gula Wendowolo
(Matiyu 26:6-13; Yon 12:1-8)

3 Yesus Betani ende oololo, golimambudodo oni oowooyi Sayimon ngulo yano ulo,
nguno oo neweloyi yabano bibitewolo. Ngu naluno, bale gula ombuwolo. Ngu balega
ngu bo ulumi nggusi gome oolengongga, ngu kumu bo ulumi gula ndindingo gome ngu
newendemo nggusingowolo. Ulini ulunggado uliyingo oowooyi Nard. Ene ngu nggusiga
ngu udookelo, Yesus tabangomo wendowolo.
4 Ene ngundilo wendootoni ngu, asa, oni gidalega nguno oluwonggoku, ngundo
nowoondoye biyomi yelo, enengo nanggelo ingolo ewonggori. Ndatelo ngulo, bo ulumi
gomengga nga kingo yombuliyoote?
5 Nga oni yunootoni, uliyootoyi, ngulo uliyi ulungga (300.00 Kina) yolo, ngundo
owoolongo oni yunoweloyi. Elo balegakuya boguwoolo kenolo ewonggori.
6 Ngundilo etoyi, ene Yesusndo ewolo. Nguno yokoyi! Ye balega nga ndatelo kenolo elo
kowuli ene inootenggo? Ene nolo damoni gome ngu tete.
7 Owoolongo oni ngu yeya suwoo suwoo oodoyi, naludodomo, ye mete ene
hoolooweyelowanggo. Ene no ngu yeya suwoo suwoo ma oluwato.
8 Ene balega, ngando bo ulumi gula no gowenemo wendooteku nga ngu, ene no meleno
noyeweloyi ngulo yomosineloote.
9 Nondo hamoo oolengo yeno eteno. Mela mela bidodomo, Mande Keda Mesalango ngu
wesiyolo ewanggoku, ngu melasina nguno nga balegado teteku ngalo mandeni elo, ngulo
nguya ingondudu telo ingowanggolo ewolo.

Yudasndo Yesus Tabango Oni Yunowelo Mande Gosiyowolo
(Matiyu 26:14-16; Luk 22:3-6)

10 Ngu nalunggano nguno, Yesuslo sulena oni kande elaya kegidembolo elayaga
ngulomu gula Yudas Iskariyoot, ngundo ene Anutlo woolo yeyingo oni ngulo sobosobo
ululu nguno oolouwolo. Ngundilo oololo, ene Yesus yootunolo, kandeyemo yewelo ewolo.
11 Yudasndo ngundilo etoni, Anutlo woolo yeyingo oni ngulo sobosobo ululu ngu ingolo,
ngulo ene oni oni telo, Yudas bobeye inowelo mande gosiyowonggori. Ngundilo ngulo,
Yudasndo damoni yelo, oole erewelo, ndawu nalunggano Yesus yootunolo, kandeyemo
yewanolo ingowolo.

Yesusndo Pasowa Sulena Oniya Neyingo
(Matiyu 26:17-25; Luk 22:7-14,21-23; Yon 13:21-30)

12 Kowooyingombolo nalu koleteyingo, Oo Omanongoyingo Yis Kini oowooyi Pasowa,
ngu neweloyi naluni tunootewolo. Ngu nalunggano nguno, ene Anutlo sunggi kenolo,
dagayeloyingo naluwo Sipsip nangoni utolo, ngulo oowali kawonggori. Ngulo ngu,
sulena onikundo Yesusno sumoo ewonggo. Gedo ngu noole ndano saya, oowali oo ngu
yomosiyolo, neweloyi ingoote? Elo sumoo ewonggori.
13 Ngundilo sumoo etoyi, ariya, Yesusndo sulena oni elaya suleyelolo ewolo. Yali
oolouya, ende uli. Nguno, oni gula sono nggusi koolowooya, oolekana ooloutoningga ngu,
yali kenoya, ene keyoya, endemo oolouli.
14 Ene oolouya, ya gula newendemo utoningga ngu, asa, yali ngu ya sembuliga, nguno
ngandiya eli. Oo etuyeloyingo oni, ngundo geno sumoo ewolo. Gengo ya gumi ndano, no
nguno nenengo sulena onidodo Pasowa oowali ngu newato?
15 Yali ngundilo sumoo etoli, enendo ya gumi ulungga awu sanganimo ngu etuyelowa.
Ngu ya gumingga ngu, oo neweloyi yaba, bibiteweloyi yaba, ngu bidodo kuli
yomosiyeyingo ngu. Yali nguno noolengo oowali yomosiyolilo ewolo.

16 Yesusndo ngundilo etoni ngu, ariya, sulena oni elayaga ngu endemo oololo, Yesusndo
ewoku ngundilo kenowoliyo. Ngundilo telo, ene nguno oowali yomosiyowoliyo.
17 Suwootetoni, Yesus enengo sulena oni kande elaya kegidembolo elayagakudodo
ombuwolo.
18 Ngundilo ombulo, ene oo neweloyi yabano bibitelo, oo nelo, Yesusndo ewolo.
Nondo hamoo oolengo yeno eteno. Oni gula ye kewooloyemo nganonggo, windoga no
yootunonelolo, me oni kandeyemo noyewa. Ngu oningga ngu, noya oo netelo ewolo.
19 Yesusndo ngundilo etoni ngu, asa, sulena oni nowoondoye kowuli oolengo yewolo.
Ngu mandega ngulo, ene damoni yelo, gulanangge nangge, Yesus sumoo inowonggori. Ge
noya ete, binelo? Ewonggori.
20 Ene ngundilo sumoo sumoo etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Ye kande elaya kegidembolo
elaya ngu kewooloyemo nga gulado. Nga oningga, noya kandenali koondomo goboolo
yetelokungga nga.
21 Yo, hamoo, no Oni Nangoni, Anutlo mandeno kuli eyingo ngundilo ooloute. Ene ngu
oningga Oni Nangoni yootunolo etekungga ngu, ngu oniyooge! Ngu oningga ngu oniyooge
nemimbo ma yomoowoolo ngu, kowuli eneno ma tunootewalo ewolo.

Yesusndo Oowali Wayin Damoni Yelo, Sulena Oni Yunowolo
(Matiyu 26:26-30; Luk 22:15-20; 1 Korin 11:23-25)

22 Ene oo nelo oodoyi, Yesusndo oomanongoyingo gula yolo, Anutno yemboongelo,
oososowoolo, bayetelo yunolo ewolo. Nga yoya neyi. Nga nenengo songgiwinelo ewolo.
23 Yesusndo ngundilo elo, ene toba gula Wayin sonoyimbo newendemo hangeyingo,
ngu yolo, Anutno yemboongelo, sulena oni yunootoni ngu, sono toba gulananggegakuno
goboolo newonggori.
24 Ngundilo netoyi, Yesusndo yeyolo ewolo. Nga sono tobaga nga nenengo dalone. Nga
ngu yeya, mande kedalo gosiyooteno. Nga dalonengga nga, ngu oni simoo bale bidodomo
wendoyunooteno.
25 No yeno hamoo oolengo eteno. No nga Wayinngga nga ko ma newano. Kootusina,
Anutlo Endega enengo simoo bale soboyelooteku nguno, no Wayin sonoyi ko newanolo
ewolo.
26 Ngundilo telo yokolo, Anut bingami okoolo, ene yambo gula utolo ngu, asa, ene
ootookoolo, Olib pulimo oolewonggori.

Yesusndo Pitaya Ewolo. Ge No Noyokolo Kootu Nunowa
(Matiyu 26:31-35; Luk 22:31-34; Yon 13:36-38)

27 Ngu naluno nguno, Yesusndo sulena onikuya ewolo. Ye bidodo noyokolo sawanggo.
Anutlo Mandeno ngu ngandilo nakangowolo.
No Sipsip sembuli utoowe, Sipsip sosolelo, sungo sungo sawanggo. Elo nakangowolo.
Sekarayiya 13:7
28 Ene no melenonggo ko keda ootookoolo ngu, no ye koleteyunolo, Galili melako
oolouwanolo ewolo.
29 Ngundilo etoni, Pitando Yesuslo mande gumi ewolo. Oni gidalebo goyokolo, satoyi, ene
nondo ngu ge ma goyokolo toongewanolo ewolo.
30 Ngundilo etoni ngu, asa, Yesusndo Pitaya ewolo. Nondo geno hamoo eteno. Ataga nga,
suwoonggano ngano, kootoori tambu elaya ma eyingomo, ge no oowoone imangoolo ewa.
No ngu oningga ngu watayi kini, elo, tambu kabusa ewalo ewolo.
31 Ngundilo etoni, ene Pitando yanggango yelo, gumi ewolo. No hamoo oolengo eteno.
No mete geya kumoowaloku ngu, no ge oowoongge ma oongoowanolo ewolo. Ngundilo
etoni ngu, asa, sulena oni bidodo mande ngundilo nangge emukowonggori.

Yesusndo Gesemanino Yemboongewolo
(Matiyu 26:36-46; Luk 22:39-46)

32 Ariya, ene oololo, musiyo gulano salo tunootewonggori. Ngu musiyongga ngu
oowooyi Gesemani. Nguno ngu, Yesusndo enengo sulena onikuno ewolo. Ye ngano
bibiteya oodoyiga, no oololo, anduno Anutno yemboongewelo ewolo.
33 Yesusndo ngundilo elo, sulena oni kabusa, ngu Pita, Yems, Yon, ngu yoyolo,
oolouwolo. Ngundilo oololo, nguno Yesus newende kowuli ulungga oolengo ingowolo.
34 Ngundilo ingolo, sulena oni kabusagakuno ewolo. No nowoondone kowuli ulungga
oolengo yetoni, no kumooweloyineloote. Ngulo ngu, ye ngano ootooya, ye komo
ingondale teya sobonelo ewolo.
35-36 Yesus ngundilo elo, ngulo ene bodaga sungo oololo, melako penggootelo welewolo.
Ngundilo telo, eweyi Anutno sumoolo yemboongewolo. Awa, Awane, oole moole tetoni
ngu, kowulingga ngu ombuya daganeloni. Ge nenengo awane, ge oo bidodo teweloyi

ingoote. Ngulo no ngandilo ingooteno. Gedo mete nga kowuli ogingoyingo ulungga nga
ngu, gedo andange. Ene ge nolo ingondudune ma keyowelo. Kini, gengo ingonduduge
ngu nangge, no ngu keyowanolo yemboongewolo.
37 Yesusndo ngundilo yemboongelo yokolo ngu, asa, ene ootookoolo, sulena oni
kabusaga nguno oololo yeyootoni, wetolootoyi, yeyolo, ngulo ene Pita yokutuwoolo
ewolo. Sayimon, ge wetololoote? Ge nalu gulanangge ma doongetelo oluweloyi kini?
Sumoo ewolo.
38 Ngundilo elo, sulena oni kabusagaku yeyolo ewolo. Ye doongeteya, yemboongeya
oliyi, Ye ngundilo telo oodoyi ngu, asa, Setando tewooyelootoni, yanggango ma yelo
oonatewanggo. Hamoo, yengo nowoondoyemonggo ngu tewelo ingootoni, ene goweyebo
ngu suleyeyokiniyelo yanggango ma yetenggolo ewolo.
39 Ngundilo elo, Yesus ko oololo, Anutno yemboongewolo. Ngu kilangga ngu koletelo,
Anutno ewokungga, ngundilo nangge ko ewolo.
40 Ngundilo yemboongelo yokolo ngu, asa, Yesus sulena onino ko ombulo yeyootoni,
ko wetolo oluwonggo. Ndatelo ngulo, nowoondoye kowuli ulungga oolengo yetoyi,
ngulo ene gome gome kubooyelootoni welewonggori. Yesusndo sumoo yunootoni, ene
oyumoyelootoni, ngulo mande gula eneno ma ewonggori.
41 Ariya, Yesus tambu kabusayi nguno oololo Anutno ewoku ngundilo ko yemboongelo
yokolo ngu, asa, ene ootookoolo, sulena oni kabusaga nguno oololo yeyootoni, ko wetolo
oluwonggori. Ngundilo telo oodoyi, Yesusndo yeyolo ewolo. Ye komo wetolo kengelo
oolootenggo? Ngu mete, ariya, nalu kiniteteku nga! Ye ootookooya kenoyi! Ataga,
mbumbuwadodo onindo, no yootunonelolo, me oni kandeyemo noyewanggo.
42 Ngulo ngu, ye ootookootoyi oolouwooto. Kenoyi! Windoga oni no yootunonelolo, oni
sanggili kandeyemo noyeweloyi oni ombuteku andu! Ewolo.

Yudasndo Yesus Me oni Kandeyemo Yewolo
(Matiyu 26:47-56; Luk 22:47-53; Yon 18:3-12)

43 Yesus mande etoni, sodedonangge Yudas, Yesuslo sulena oni ngulomu gula, ngundo
ombuwolo. Ombutoni, me oni oowooyingga ombulo, ene duge, idi, nasa, mata komuko
ebe uleweloyi, oo bidodo yolo ombuwonggori. Anutlo woolo yeyingo oni, ngulo sobosobo
oni ululu, mamana mande etuyeloyingo oni, ko, goobooyingo yalo tabango oni, ngundo
me oni suleyelootoyi ombuwonggo.
44 Windoga oni, oowooyi Yudas, kuli sunggi gula yunolo mandelo gosiyowolo. Nondo
ngu oni kandeyi dowoolo, yenggonangolo, yenggonangootoowega ngu, asa, ngu oningga
ngu Yesus. Ngu dowooya, yoya oolouyilo ewolo.
45 Ariya, Yudas tanggeyemo ombulo ewolo. Oo etuyeloyingo oni, elo, kandeyi dowoolo
yenggonangowolo.
46 Ngundilo tetoni, ariya, me oni Yudasdodo mayeyingo, ngundo kandeye oolongoolo,
Yesus dowoowolo.
47 Ngundilo tetoyi, Yesuslo sulena oni kewooloyemo gulado sanggili telo, enengo
duge woosoolo, ngundo woolo yeyingo oni ngulo sulena oningga, ulewelo oolongootoni
dagatoni, sodeyi nangge takatoni solewolo.
48 Ngundilo tetoni, Yesusndo yeyolo ewolo. Ye idi, nasa, duge, ngudodo ye yakaka oni
yodowoolo yoweloyi ngundilo me ombutenggo?
49 Nalu oowooyingga, no yeya Yuda onilo goobooyingo yano ootoolo, mande yunololu-
wono. Ene ye nguno ma nodowoowonggo. Ene Anutlo mande nakangoyingo ngu ataga
engge tunootetelo ewolo.
50 Ngu naluno nguno, enengo sulena oni bidodo Yesus yokolo samukowonggori.

Simoo Kosiyi Gula Sosolelo Toongewolo

51 Simoo kosiyi gula kumba nomboyingga nangge yemulo, Yesus keyolo ooloutoni, me
onikundo kenolo, ngulo ene nguya dowoowonggori.
52 Dowootoyi, simoo kosiyigaku, enengo kumba nomboyinggaku kandeyemo yokolo,
mbilimbili toongewolo.

Oni Yesus Yolo, Oni Tabangokudodo Gooboongoowonggori
(Matiyu 26:57-68; Luk 22:54-55,63-71; Yon 8:13-14,19-24)

53 Me onindo Yesus yolo, Anutlo woolo yeyingo ngulo sobosobo oni koleteyingo
ngulo yano oolouwonggori. Nguno Anutlo woolo yeyingo oni ngulo sobosobo ululu,
goobooyingo yalo tabango oni, mamana mande etuyeloyingo oni, bidodo mayelo goo-
boongoowolo.
54 Ngundilo gooboongoolo oodoyi, Pita ngu yowokoyi sungo Yesus keyolo oolouwolo.
Ngundilo telo, Pitando olengomonggo penggo penggo Anutlo woolo yeyingo onilo

sobosobo koleteyingo, ngundo yasiliko uwolo. Ngu yangga ngulo kumba ootuwoo onindo
de katoyi, Pita ngu yokowelo nombono ombulo, de yokowolo.
55 Anutlo woolo yeyingo oni, ngulo sobosobo ululu, gooboolo oni tabango bidodo,
ngundo Yuda oni negoyelootoyi, mayelo, Yesusndo mande biyomi gula eyingo tetoni,
ngunonggo Yesus uleyi kumoowelo ngulo sumoo elo, mande erewewolo. Ene mande
nenengo gula ma kenowonggori.
56 Oni oowooyingga mande ebe ganagana oowooyingga Yesusno ewonggori. Ene oni
ngulo mandeye ngu gulanangge kini.
57 Ngundilo nangge, oni gidale ootookoolo, mande ebe ganagana oowooyingga Yesus
goweyimo yelo, Yesus ganangolo ewonggori.
58 Yesus enengombo ngandilo etoni ingowooto. Nondo, Yuda onilo Tempel, nga
toongoowano. Kuli onindo kandeyebo nalu oowooyingga koyi telo yewonggori. Ene
nondo ngu nalu kabusagomo ko gula yewano. Ene onindo kandeyebo yeweloyi nguya
kinilo ewonggori.
59 Ene ngu mandega eyingo nguya, mande gulanangge kini.
60 Woolo yeyingo oni, ngulo koleteyingo oningga, ngundo tabango oni, kewooloye-
monggo ootookoolo, dikalo, Yesus sumoo inolo ewolo. Ge mande nga gumi gula ma ewa?
Nga mandega nga mande wilikoyingo oni doongeyemo ge bungomo etenggo. Ge mande
gula moole, bine, ngundi kinilo? Ewolo.
61 Ngundilo sumoo etoni, ene Yesusndo mande gumi gula ma elo, nenetelo oluwolo.
Ngundilo nenetetoni, woolo yeyingo oni, ngulo koleteyingo oningga, ngundo Yesus ko
sumoo inolo ewolo. Ge Kristus, Anutndo simoo bale yoyoweloyi sunggi yeyingo oni? Ge
Anut Oo Bidodo Sembuli, noole ngu bingami okootetoku, ngulo Nangoni, binelo? Ewolo.
62 Ngundilo sumoo etoni ngu, asa, Yesusndo gumi ewolo. Nondo nangge. Kootusina,
no Oni Nangoni, no Anut yanggangonidodo ngulo kandeyi koondoyisina bingamidodo
bibitelo, kootusina, Sambono gobooleno, ombutoowe, neyowanggolo ewolo.
63 Woolo yeyingo onilo koleteyingo oningga, ngundo sanggili ulungga telo, enengo
nenggulo dowoolo, oomboongeweloyi telo ewolo. Noole oni gidalegano sumoo ma ewato.
Kini, enengombo mande eteku, nga nangge.
64 Ene Anut kootuyisina yumooyinolo mande ete. Ngundilo ngulo, ye enengo mande
eteku, ngulo ye ndatelo ingootenggo? Ngundilo sumoo etoni, ene bidodo mande gu-
lanangge ewonggori. Yesus mande biyomi eteku, ngulo ene komo kumoonilo ewonggori.
65 Ariya, oni gidalega damoni yelo, mukendolo, towimbo doongeyi doobengolo, nguno
utolo ewonggori. Ge ingondudu eyingo oni tetoni ngu, asa, onendo ge gulete? Ngu
yootunoya e! Ngundilo elo, kumba ootuwoo onindo yolo, gisalu ulewolo.

Pitando Yesus No Watayi Kinilo Ewolo
(Matiyu 26:69-75; Luk 22:56-62; Yon 18:15-18,25-27)

66 Pita ngu yasiliko nguno bibitelo oodoni, Anutlo woolo yeyingo oni, ngulo sobosobo
oni koleteyingo oni, ngulo sulena bale gula ombuwolo.
67 Balegakundo ombulo, Pita kenootoni, de yokolo oodoni kenowolo. Ngu balega
ngundo Pita gome gome kenolo ewolo. Ge nguya Yesus Nasaret endemo oningga nguya
oluwolilo ewolo.
68 Ngundilo etoni, Pitando gumi ewolo. Kini, no ngu oningga ngu, no watayi kini. No
gedo mandega eteku ngu, no damoni ma ingooteno. Ngundilo elo yokolo, Pita endesina
yamako dabemimo ooletoni, ngu naluno, kootoori ewolo.
69 Ngundilo tetoni, sulena balegakundo, Pita ko kenolo, oni namoko dikayingoku, nguno
ewonggori. Nga oningga nga nguya, Yesuslo keyimo oni gulalo ewonggori.
70 Ngundilo etoni, Pitando gumi ewolo. Hamoo oolengo kini. Etoni, nalu bodaga oode,
oni namoko oluwonggoku, ngundo Pitaya ko ewonggori. Hamoo oolengo, ge Yesuslo
oni gula. Gengo mande eteku ngu, Yesuslo mandeni ngundilo. Ge nguya Galili onilo
ewonggori.
71 Ariya, Pitando sanggili sanganimonggo manggalu telo ewolo. No hamoo ma etoowe
ngu, Anutndo nulewa! Ngu oningga, yendo etenggoku ngu, no watayi kini! Ewolo.
72 Ngundilo etoni, ariya, kootoori tambu elayayiga ngu ewolo. Ariya, Pita ingowolo. Kuli
Yesusndo enedodo eyingo, kootoori tambu elaya ma eyingomo, ge no oowoone tambu
kabusa oongoonelowa. Pita mande ngu ingondudu telo, ngulo ene sendolo biyobiyomi
tewolo.

15

Ene Yesus Yolo, Oni Mela Oo Sobosobo Oni Ulunggano Oolouwonggori
(Matiyu 27:1-2,11-14; Luk 23:1-5; Yon 18:28-38)

1 Suwoononggo, Anutlo woolo yeyingo oni, ngulo sobosobo oni koleteyingo, mamana
mande etuyeloyingo oni, goobooyingo yalo sobosobo oni, Yudalo goobooyingo ya ngulo
tabango oni goobooyingomo, oni ngu bidodo mande gulanangge ewelo gooboowolo. Ngu
oni ngundo Yesus utombo gosiyolo, yolo, oololo, Yuda mela ngulo sobosobo oni ulungga,
ngu Rom Gabman oni, oowooyi Payilat, ngu kandeyimo yewonggori.
2 Payilat ngundo Yesus sumoo inolo ewolo. Ge, Yuda mela, ngalo oni simoo bale ngulo
sobosobo oni ulungga? Ngundilo sumoo etoni, Yesusndo mande gumi ngandilo ewolo.
Yo, gengombo eteku ngundilolo ewolo.
3 Anutlo woolo yeyingo oni, ngulo sobosobo oni koleteyingo, ngundo mande mande
oowooyingga kingo Yesus goweyi sanggawelo ebe ganagana ewonggori.
4 Payilatndo ko Yesus sumoo inowolo. Geno mande oowooyingga etenggoku nga, ge
gumi gula ma ewa? Ge ingoote! Mande yanggango oowooyingga, ge yombuligelowelo
etenggoku nga! Ewolo.
5 Ene, Yesusndo mande mande, ngu gumi gula ma ewolo. Ngundilo tetoni ngulo, Payilat
ngu, ene ingondudu ulungga ingowolo.

Yuda Onindo Yesus De Mombimo Sanggaweyilo Ewonggori
(Matiyu 27:15-26; Luk 23:13-25; Yon 18:39–19:16)

6 Mooma bidodomo, nalu kundingiyi oowooyi Pasowa, nguno ngu, Gabman sobosobo
oni ululu, ngulo damoniye ngundilo, ya biyomimo oni gulanangge andangetoyi toongewa.
Ngundilo ngulo, oni simoo bale enengombo oni gulalo etoyi ngu, oningga ngu nangge
andangetoyi toongewa.
7 Ngu naluno nguno, oni gula ya biyomimo oluwolo. Ngu oningga ngu, oowooyi
Barabas. Barabas ngu oni mela oo sobosobo onidodo ebe utolo, oni uleyi kumootoni ngu,
oni ngudodo, ene ya biyomimo yoyewonggori.
8 Ariya, oni simoo bale oowooyingga mayelo, Payilat sumoo inolo ewonggori. Ge suwoo
suwoo teteku ngundiya, ataga nguya telo ewonggori.
9 Ene, Payilatndo gumi ewolo. Yuda onilo mela oo sobosobo oni ulungga, nga bine,
andangetoowega toongenilo? Ewolo.
10 Payilat, ngundilo elo ene ingowolo. Anutlo Woolo Yeyingo Onilo sobosobo oni
koleteyingo, ngundo Yesusya boguboguwoolo nowoondoye biyomi ulungga yetoni, ngulo
ngundilo tewolo. Ndatelo ngulo, oni simoo bale ulungga Yesus bingami okoowonggori.
11 Ene Anutlo Woolo Yeyingo Onilo sobosobo oni koleteyingo, ngundo oni simoo
bale suleyelo ewonggori. Barabas andangeya, yuno, etoyiga ngu, ene komo Barabas
andangeya, yunonilo ewonggori.
12 Payilatndo oni simoo baleya ewolo. Ye nga oningga nga, Yuda onilo mela oo sobosobo
oni ulungga etenggoku nga, ndatelo teyinowano? Elo sumoo yunowolo.
13 Asa, oni simoo bale bidodobo gumi ngandilo meno manggalu telo ewonggori. De
mombimo sanggawetoyiga kumooni! Ewonggori.
14 Ngundilo etoyi, Payilatndo gumi ewolo. Ndatelo etenggo, enendo ndawu oo biy-
omingga tewo? Etoni, ene oni simoo bale bidodo meno mogulu ulungga telo ewonggori.
De mombimo sanggawetoyiga kumoonilo ewonggori!
15 Ngundilo etoyi, Payilatndo, oni simoo baledo ewonggoku, ngundilo nangge elo
ingolo, ene Barabas andangetoni toongewolo. Ene Yesus yolo, me oni yunootoni, tulimbo
gisasalu, uleyi biyomi yewolo. Kootusina, ngu de mombi sanganimo sanggawetoyi
kumoowa.

Me Onindo Yesus Yumooyinolo Mande Ewonggori
(Matiyu 27:27-31; Yon 19:2-3)

16 Me onindo Yesus yolo, Payilatlo ende pawaloko oolelo, ngunonggo, me oni gidalega
bidodo negoyelootoyi, mayelo gooboongoowolo.
17 Me onindo gooboongoolo nenggulo seleyingongga yolo, Yesus teyinowolo. Uto sang-
gilidodomu yolo, ngundo Yesuslo tomokuyi tewolo. Ngu uto sanggilidodo tomokuyingga
ngu yolo, Yesus tabangomo kuduwooyinowonggori.*
18 Ngundilo telo, Me oni ngundo damoni yelo, Yesus doongeyimo tabadoli telo,
nggunuwoolo ewonggori. Ge mayeteku nga, ge Yuda onilo mela oo bidodo sobowooyingo
oni koleteyingo ulunggaku nga! Ewonggori.
19 Ngundilo elo, mata yolo, ngundo Yesus tabangomo oololongoolo utolo, mukendolo,
kenolo, elo, Yesus tanggeyemo boodooye oondookelo, oni oowooye bingamiye okooteng-
goku, ngundilo tewonggori.

---

* **15:17:** Ngu tomokungga ngu ko kumba seleyingongga nguya ngu, mela ngalo sobosobo oni tabango koleteyingo, ngulo sunggi ngundilo teyinoyingo.

20 Ngundilo telo, me onindo Yesus yumooyinolo yokolo, ariya, Yesusno nenggulo
seleyingonggaku andangelo yokolo, Yesus, enengo nengguloni yolo, Yesus teyinowolo.
Ngundilo telo, Yesus yolo, de mombimo boolowoowelo, yolo oolouwonggori.

Oniku Yesus Yolo, De Mombimo Sanggawewonggori
(Matiyu 27:32-44; Luk 23:26-43; Yon 19:17-27)

21 Ngundilo oololo, ooleko oni gula oowooyi Sayimon ngu endeni oowooyi Sayirin. Ngu
oningga ngu, ene degunonggo ende uwelo mayewolo. Sayimon, enengo nangosumoongo
elayaga ngu oowooyali Aleksanda, Rupus. Me onindo oolekonggo dowoolo, woosoolo,
Yesuslo de mombigaku inootoyi koolowoowolo.
22 Ngundilo telo, me onindo Yesus yolo, mela musiyo gulano oolouwonggori. Ngu
melangga, ngu oowooyi Golgata. Golgata oowooyingga, ngulo damoni ngandilo: tabaye
wembuyi musiyo.
23 Golgatano mayelo, nguno sono kowoododo goobooyingo, ngu Yesus inowelo tewolo.
Ngundilo tetoyi, ene Yesusndo ngu sono kowoongga ngu yokolo, ene ma newolo.†
24 Ariya, ene Yesus de mombimo dowoolo sanggawewolo. Ngundilo telo, Yesuslo
nengguloni, ngulo ebe dagadaga koondoonge telo, oni onendo dagayelolo ngu, enendo
yowolo.
25 Yesus de mombimo boolowooyingo ngu, suwoononggo sa oolelo, mela yanggango
yeteku nalungga nguno, sa gaboyi nalu kandegula gidembolo namolaya (9:00am), nguno
sanggawewolo.
26 Yesus tabango sanganimo de mombi sosowoomo so uyi gula ngandilo nakangowolo.
Yuda Onilo Mela Oo Bidodo Sobosobo Oni Ulungga Oolengo. Ngundilo nakangowolo.‡
27 Oni biyomi elayaga, Yesus tanggeyi gide gide booloyelowolo. Oni gula kandeyi
koondosina, gula kandeya dedalesina booloyelowonggori.
28 Ngundilo teyingo ngu, kuli oolengo, Anutlo mandeno nakangoyingo ngulo engge
tunootete. Ngu ngandilo:
Ene oni biyobiyomimboya oluwonggolo ewolo. *Ayisaya 53:12*
29 Oni simoo bale mayelo, kenolo, yumooyinolo mande elo, tabadoli telo ewonggori.
Ehe! Ge nga oningga ngando yambo ya tootoongolo yokolo, nalu kabusagomo ko yewelo
ewonggori.
30 Ariya, ataga gengombo de mombi ngu yokoya, melako ombu! Ewonggori.
31 Ngundilo tetoyi, asa, Anutlo woolo yeyingo onilo sobosobo oni koleteyingo, Anutlo
mamana mande etuyeloyingo oni, ngundo nguya Yesus yumooyinolo mande ewolo.
Kenoyi! Ene oni gidalega yomosiyeloote. Ene enengombo hooloowewelo ma ingoote.
32 Nga Iserello mela oo bidodo sobosobo oni koleteyingo ulungga, Kristus, ene de mombi
yokolo, ombutoni ngu, asa, noole ngu kenolo, nowoondonayimo hamoo tewa! Ewolo. Oni
elayaga, Yesus tanggeyi gide gide de mombimo elayaga nguya, Yesus yumooyinolo mande
ewoliyo.

Yesus Kumoowolo
(Matiyu 27:45-56; Luk 23:44-49; Yon 19:28-30)

33 Sa kewooloko (12:00am) oolengo, mela bidodo suwoo ooleli ulungga telo, oololo, sa
nemimo uyingo (3:00pm).
34 Ngu naluno, Yesusndo meno yanggango ulunggalo ewolo. Eloyi Eloyi Lama
Sabakatani? Nga mandega ngalo, damoni ngandilo: Nolo Anut, Nolo Anut, ge ndatelo
noyokowolo? Ewolo.
35 Ngundilo etoni, oni simoo bale gidalega namoko oluwonggoku, ngundo ingolo
ewonggori. Ingoyi! Ene Ilayisa negongootelo ewonggori.
36 Ngundilo etoyi, oni gula kendutelo oololo, sono kowoo oowooyi Winiga ngu
towi sosowoo, nguno yelo, de sanggano gosiyolo, yeyi, Yesus manggomo nenilo inolo
ewonggori. Sobowoolo oode kenowato! Ilayisando ombulo, andangelo, yolo, ombuwa,
binelo? Ewonggori.
37 Yesus ki ulungga elo, yuka yokolo kumoowolo.
38 Yesus kumootoni, asa, Yuda onilo goobooyingo ya oowooyi Tempel, nguno towi
ulunggaku awu wengamonggo kewoolokuli pitilo, oosowoolo, ombulo, wenga melako
goloongewolo.
39 Ariya, me onilo tabango, ngundo Yesus omukumundoongomo dikalo, kenondadan-
gelo oluwoku, ngundo Yesus ngundilo telo, kumootoni ngu, kenolo ewonggori. Hamoo
oolengo. Nga oningga nga, ngu Anut Nangoni!

---

† **15:23:** Ngu sono kowoongga ngu sanggawetoyi, ogingoyingo ingoweloyingga ngu kiniteni, elo, inowelo teyingo.

‡ **15:26:** Yuda onino oni ulungga ngu mandega, nguno ulewolo. Ngu mandega ngu, enengo mbumbuwanilo nakangolo, etuyeloyingo.

40 Ngundilo etoni, bale gidalega yowokoyi dikalo, kenondadangelo oluwonggo. Ngu
bale ngu kewooloyemo, bale kabusa oowooyi nga, Mariya Magadala; Mariya, Yems,
bebeyi oowooyi Yosis nguya, namoyali; ko, Salomi, ngundo oluwonggo.
41 Ngu bale ngu, kuli Yesus Galili melako sulena teyinolo, yade ngunonggo bale gidalega
nguya keyolo, Yerusalem endemo enedodo mayewolo.

Arimatiya Mela Oningga Yosep, Ngundo Yesus Bingo Melengoowolo

42 Ngu nalungga ngu oololo suwootetoni, kundingi nalu yangeni, ngulo oo yomosiy-
oyingo naluwolo.
43 Ngu nalungga nguno, Yosep Arimatiya oningga, ngu tabango oni goobooyingo, ngulo
oni gula bingamidodo, ene Anutlo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngulo naluni enengo
oni simoo bale sobowooyeloweloyi, ngu sobowoolo oluwolo. Ene yanggango telo, Payilat
tanggeyimo oololo, Yesus bingombolo ewolo.
44 Ngundilo etoni, Payilatndo Yesus kumoowo, bine; ngundi ma kumoowo, binelo,
ingondudu ulungga telo, asa, me onilo tabango gula negongolo, sumoo inolo ewolo.
Oninggaku, kuli kumoowo, binelo? Ewolo.
45 Ngundilo sumoo etoni, me onilo tabangongga, ngundo Yesus kuli kumoowolo ewolo.
Ngundilo etoni, ingolo, asa, bingongga ngu, Yosep yokoyinowolo.
46 Ngundilo yokoyinootoni, asa, Yosepndo oololo, kumba namboyi gula uliyolo, oololo,
Yesus bingo andangelo yowolo. Ngundilo telo, kumba nomboyingga, ngundo Yesus bingo
doobengolo, mbimboongolo yolo, oololo, digi meleyi gula onindo kuli selo digi kowu
ngundilo tewolo. Ngu melengga nguno, Yesus bingo melengoolo, asa, mele manggowo
ngu digi gula ulungga wenggelemoolo, ngundo ukingowolo.
47 Mariya Magadala balega, ngu Mariya, Yosis nemi elayaga, ngundo, Yesus melen-
gootoyi kenowolo.

16

Yesus Ko Ootookoowolo
(Matiyu 28:1-8; Luk 24:1-12; Yon 20:1-10)

1 Yudalo Kengeyingo nalu oowooyi Sabat kinitetoni, Mariya Magadala balega; ngu
Mariya, Yems oningga ngu nemi; bale gula oowooyi Salomi, ngundo kumu, bo ulumi
ndindingo gome ngu uliyowolo. Ngu bo ulumi oo ngu yolo, oololo, ngundo Yesus bingo
moondeyi sonowoolo, yomosiyowelo tewonggori.
2 Kowooyingo ngulo nalu koleteyingo ngu, Sande suwoononggo sa ooletoni, ene oni
meleno oolouwolo.
3 Ngundilo oololo, enengo nangge mandelo, ingolo, ngandilo ewonggori. Onendo
noole hoolooweyelolo, digi ulungga mele manggowo ukingoyingo, ngu andangewalo?
Ewonggori.
4 Ngundilo elo, oololo, doongetelo, mele manggowo kenootoyi, digi ulungga mele
manggowoomo ukingoyingo nguno kini. Ngu digi ulungga mele manggowoomo ngu kuli
andangewonggori.
5 Ene oololo, mele newendemo uwonggori. Ulo, doongetetoyi, oni simoo kosiyi gula,
ngu mele newendemo nenggulo namboyi pelungga telo, kandeyi koondosina bibitetoni
kenowonggori. Ngundilo kenolo, ene soliyokowonggori.
6 Ngundilo kenootoyi, simoo kosiyiga meleno ngundo ewolo. Ye ma soliyokowelo. No
ingooteno. Ye Yesus Nasaret oningga de mombimo sanggawelo uleyi kumoowokungga,
ngu erewelo mayetenggo. Ene kuli ootookoowolo. Ene ngano kini. Nga kenoyi!
Yewonggoku musiyo nangge nga.
7 Ene, ye oolouya, enengo sulena onino eya, Pitano nguya eyi. Yesus ngu koletelo, Galili
melako ooloute, eya eyi. Ye ngu Galili melako ene kenowanggo. Yesusndo kuli yeno
eyingo ngundilo ewolo.
8 Ngundilo ingolo, ngu bale ngu mele sodedo yokolo, endesina oolelo sawoliyo. Ene
soliyokolo, sosolelo, ene oni gulano mande gula ma ewoli. Ndatelo ngulo, ene sosolelo
mboolomboolo tewoliyo.

Mariya Magadala Balega, Ngundo Yesus Kenowoliyo
(Matiyu 28:9-10; Yon 20:11-18)

9 Kowooyingombolo nalu koleteyingo ngu, Sande suwoononggo oolengo, Yesus
ootookoowolo. Yesus ngu koletelo, Mariya Magadala balega nguno tunootewolo. Ngu
balega nguno, kuli Yesusndo mela yuka biyomi kandegula gidembolo elaya andangewolo.
10 Mariyando Yesus kenolo oololo, oni Yesusya endeyoyingo, ngundo ngu nowoondoye
kowuli ingolo, sendolo oodoyi, nguno ewoliyo.

11 Mariyando ngu oni nguno ewolo. Yesus keda ooloote! No kuli kenooteno! Elo etoni,
ngu oni, ngundo mandega ngu ingolo, ene nowoondoyemo hamoolo ma ingowonggori.

Sulena Oni Elaya Ooleko Yesus Kenowoliyo
(Luk 24:13-35)

12 Kootusina, sulena oni elayaga, ende yokolo, oole keyolo ooloutoli, nguno Yesus, ene
guladilo oolengo telo, sulena oni elayaga ngu doongeyalimo tunootewolo.
13 Ngundilo tunootetoni, ngu oni elayaga ngundo oololo, sulena oni gidalegano ewoliyo.
Ene, sulena oni gidalegado, ngu oni elayaga, ngundo Yesus kenowoliku, ngu etoli, mande
ngulo nowoondoyemo hamoo etelilo ma ingowonggori.

Yesusndo Enengo Sulena Oni, Ko Yunowolo
(Matiyu 28:16-20; Luk 24:36-49; Yon 20:19-23)

14 Kootusina, sulena oni kande elaya kegidembolo gulanangge, ngu oowali newelo
bibitewonggori. Yesus ngu kewooloyemo tunootewolo. Yesusndo yeyolo, mamana yelo
ewolo. Ye nowoondoye yanggango yetoni, ye nowoondoyemo hamoo ma teyingolo ewolo.
Ndatelo ngulo, ene ootookoowoku, ngu kenolo, ngundo etoyi, ye ngulo nowoondoyemo
hamoo ma tewonggori.
15 Yesusndo mande yunolo ewolo. Ye oolouya, mela bidodomo mande keda mesalango
nga wesiyoya, oni simoo bale bidodo oolengomo eyi.
16 Oni ene newendemo hamoo ingolo, ngunonggo ene sono (kindingiyimbo)
sonowoowaku ngu, asa, Anutndo ngu oningga ngu yootoni, ene Anutlo oni telo oluwa.
Ene, Anutno newendemo hamoo elo, ma ingowoku ngu, ene Setanlo ende biyomi, de
nombo ma kumooweloyi, nguno ulo oluwa.
17 Ariya, oni nolo oowoone, ngulo nowoondoyemo hamoo tewaku, ngulo sunggi
guladilo guladilo yeni tunootewa. Oni simoo bale goweyemo yuka biyomi oodoyi ngu, asa,
no oowoonemo ngu oomboolo biyomi ngu oweyelootoyi sawanggo. Ene mande mebuyi
keda oowooyingga nguya ewanggo.
18 Ene kandeyebo sile biyomi dowoolo okoolo, ko, ene sono oo biyomi oni nelo
kumooweloyi, ngu nelo ngu, ene ma kumoowanggo. Ene ngu ooga, ngundo ma
yombuliyelowa. Ene sayi oni tabayemo kandeye okootoyi, sayi oni ngu mete tewanggolo
ewolo.

Anutndo Yesus Yolo, Sambono Oolewolo
(Luk 24:50-53; Aposel 1:9-11)

19 Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus, ngundo enengo sulena oni mande yunolo
yokolo, ene Anutndo yolo, Sambo endemo oolewolo. Yesus ngu Anut kandeyi koondoy-
isina bibitewolo.
20 Yesuslo sulena oni ende mela bidodomo salo, mande ngu wesiyolo ewonggori. Anut
Oo Bidodo Sembuli, ngundo enedodo ootoolo, ngunonggo ko telo, enengo mandeni ngu
yanggango teyinowelo, oo damoni sungo oolengo guladilo guladilo onindo ma teweloyi,
ngu telo, oni simoo bale etuyelowonggori. Mande ngu hamoo oolengo.

Luk
Luklo Mande Tabango

Luk ngu, ene Yesus enengo keyimo sulena oni ngu keyemo ma ombuwolo. Ngu ene Yuda oni kini. Ene Girik oni gula. Ingondudu oni, ngundo ngu, Luklo ende damoni ngu Antiyok, Siriya mela gidesina, ngunonggo ingolo ewonggo. Luk oningga ngu, sayi mambu yomosiyeloyingo oni. Oni simoo bale kenolo yomosiyoweloyi oni oowooyi Dokta. Girik mande damoni oolengo ngu, Luklo mandeni, ene mande elo, ko oo gome nakangowelo ngu oo bidodo, ene watayi telo, ngulo ene nakangowolo.

Nga bukga nga, ngu koleteyingo, oo ngu Lukndo nakangowolo. Nga bukga ngando ngu, Girik oni simoo bale ingondudu yunolo, Yesuslo mandeni ngu wesiyolo oni simoo bale Yesuslo mandeni ngu ingoya, nowoondoyemo ingootoyiga, hamoo tenilo nakangowolo. Ene nga mandega nga nakangoyingo ngu, ene oni sowe gidalega, Yuda oni simoo bale kini, nguno mande wesiyolo ewolo.

Lukndo Nga Mandega, Nga Tiyopilaslo Nakangowolo

1-2 Oni ulungga Tiyopilas, kuli oni oowooyingga kandeye tewoongolo, Kristusndo noole kewoolonayimo ko telo ene tunootewoku, ngu bidodo nakangowolo. Ene oni Yesus enengo doongeyembo kenowonggoku ngulo mande etoyi, oni sungombo ngulo mande ingolo wesiyolo etoyi, ngu ingolo nakangowolo.

3-4 Ngulo ngu, no nguya nga mandega nga gengo nakangooteno. Nalu pelunggano nga mande oo ngalo sumoo oowooyingga telo, damoni bidodo ingolo yowelo, asa, no mande nenengo oolengo kuli tunootewoku, ngu ataga nakangooteno. Ngulo ge komo gome nenengo oolengo ingo. No nga mandega nga nakangolo ge etunggelowonoku, ngu hamoo mande oolengo.

Anutlo Sambono Oni Oowooyi Engel Onindo Yon Tunoo Teweloyimbolo Sekarayiyano Ewolo

5 Ngu naluno, Herodndo Yudiya mela oo ngu bidodo sobosobo oni koleteyingo oodoni, ngu oni gula oowooyi Sekarayiya, ngundo Anutno woolo yeyingo oni telo oluwolo. Anutno woolo yeyingo oni ngu, Abayisa ngu Sekarayiyalo woolo yeyingo oni, watangga ngulo osiye. Ngulo baleyi oowooyi Ilisabet ngu, Eron oningga ngulo soweni.

6 Ngu oni elambalisa elayaga ngu, ene Anut doongeyimo ene oni nenengo oolengo oluwoli. Ngu elambalisa elayaga ngu Anut Oo Sembuli Ulungga, ngulo mamana mande oo ngu bidodo keyolo oluwoliyo. Ene oo biyomi gula ma tewolo.

7 Ngu elambalisa elayaga ngu, ene kuli dogoni oolengo. Ilisabet ngu ninggoo teyingo, ngulo elambalisa elayaga ngu ene simoo namboyali kini.

8 Sekarayiyalo keyimo woolo yeyingo oni ngu, ko tewelo mayewonggori. Sekarayiya ngu ene Anut doongeyimo woolo yeweloyi ko ngu teloluwolo.

9 Onindo Sekarayiyano sunggi yetoyi, ngundo ene Anutno woolo yeweloyi damonimo ene yambo ya ulunggano (Tempel) nguno ulo, Anut Oo Sembuli ulungga, nguno woolo ndindingo gomemu yewolo.

10 Ngu nalungga ngu, Anutno woolo ndindingododo yeweloyi naluwo, oni simoo bale oowooyingga oolengo endesina gooboongoolo, nguno Anutno yemboongelo oluwonggori.

11 Sekarayiya ko tewoodoni, asa, ngu naluno, Ulungga Oo Bidodo Sembuliga ngulo Sambono Engel oni gula kenootoni, woolo ndindingo yeweloyi nombo musiyo ngu kandeyi koondosina, dikatoni kenowolo.

12 Sekarayiya Sambono Engel oninggaku kenolo soliyokolo sosoleyingo ulungga oolengo tewolo.

13 Ene Sambono Engel oninggakundo sodedo elo ewolo. Sekarayiya, ge ma sosolewelo. Anutndo gengo yemboongengga ngu kuli ingowolo. Gengo balege Ilisabet, ngundo ngu nangongge simoongga yomoowa. Oowooyi ngu ge komo Yonya e!

14 Gengo nowoondoge ngu gome mete telo oluwaku, ngunonggo ge oni oni tewa. Baledo simoo yomootoni, asa, oni simoo bale oowooyingga oolengo, ene ngulo nguya oni oni tewanggo.

15 Ene ngu Oo Bidodo Sembuli Ulungga ngu doongeyimo, ene oowooyi ulungga oluwa. Ene Wayin sonoyi kowoomu, ko sono yanggangomu nguya ma newa. Ene nemi useyimo oolooteku ngu Yuka Kundingiyi ngundo newendemo ulo hangewa.

16 Enendo Iserel oni simoo bale oowooyingga oolengo mande yunootoni, nowoondoye yowoolengolo, enengo Anut ulungga nguno oololo keyowanggo.

17 Kuli, Anutndo Yuka Kundingiyimbo yanggango ulungga oolengo Ilayiya inootoni,
ene Anutlo ko tewoku, ngundilo nangge, Yon nguya Yuka Kundingiyimbolo yanggango-
nimo, Anutlo ko ngu tewa. Enendo simoo bale ululu hoolooweyelootoni, nowoondoye
yowoolengoya, ngunonggo enengo simoo namboye nguya hoolooweyelootoyi, nowoon-
doye yowoolengolo, awanamoyemboya nowoondoye goboolo gulanangge yewanggo. Oni
Anutlo damoni ma keyootenggoku ngulo nowoondoye nguya enengo mandeni ingolo
keyowanggo. Ngundilo damoningga ngunonggo oni simoo bale bidodo nowoondoye
yomosiyootoni, oo bidodo Sembuli Ulungga ngulo mandeni ingowanggolo ewolo.
18 Sekarayiyando Sambono Engel onino ewolo. Noole balenemboya kuli dogoni
yewoloku, ngulo simoo yomooweloyi naluwo ngu kuli kini tewolo. Ngundilo ngulo, no
gengo mandega eteku ngu, ndatelo telo ingootoowe hamoo tewa? Ewolo.
19 Ngundilo etoni, Sambono Engel oni enebana mandeni gumilo ewolo. No Gebiriyel
Anut doongeyimo dikalo oolooteno. Anut enengombo no sulenelootoni, no geno mande
gome nga wesiyolo ewelo ombuteno.
20 Ariya, ge ingo! Ge nolo mandene nga nowoondogemo hamoo ma tete. Ngulo ngu
ngandilo, ataga gengo gagige ngu wetumootoowe, ge mande ma ewa. Kootusina, nga
oo nga tunootetoni ngu, nolo mandega nga, ngu hamoo oolengo enengo naluno engge
tunootetoni ngu, asa, ge mete ko mande ewalo ewolo.
21 Oni simoo bale Sekarayiya, sobowoolo ingondudu bulibali ingolo ewonggo. Ndatelo
ngulo, Sekarayiya nalu pelungga ene ya gumi kundingiyingga, nguno ootoolo endesina
ma oolewolo ingootenggo.
22 Kootusina, Sekarayiya endesina oolelo, oni simoo baledoya mande eweloyi kini.
Ngundilo ngulo, ene ingoyingo, ene ya gumi kundingiyi newendemo ameno oo sungo
guladiloga Anutndo etungootoni kenootelo ingowonggori. Sekarayiya, ngu kandeyibo
nangge mande tewootewoongolo enedodolo ewolo. Gagingo manggowo ngu wetu-
mootoni, mande eweloyi ereremo kini.
23 Kootusina, Sekarayiya enengo ko kini tetoni, ngu naluno, ene enengo endemo ko
toongewolo.
24 Kootusina, Sekarayiya baleyi oowooyi Ilisabet, useyidodo tewolo. Ngundilo tetoni,
Ilisabet, ya newendemo kombo kandegula kombitelo oluwolo.
25 Oode ewolo. Oo Bidodo Sembuli Sembunayembo, ataga nolo sumange tenunolo, oni
simoo bale doongeyemo oyumonengga ngu andangenunowolo ewolo.

Sambono Engelndo Mariyano Yesus Tunooteweloyi, Ngulo Ewolo

26 Ilisabet, kombo kandegula gidembolo gulanangge useyidodo tewoolo. Ngu naluno,
Anutndo Sambono Engel oni oowooyi Gebiriyel suleyootoni, Nasaret, ende ulungga, Galili
melako, nguno oluwolo.
27 Ngu endemo nguno, ene bale buniyo gula, ene simoo gulaya ma weleyingongga,
nguno mande yolo oolouwolo. Ngu balega ngu simoo gulano kametenilo sunggi yewolo.
Ngu simoongga ngu oowooyi Yosep. Yosep ngu Dewitlo soweni. Ngu balega ngu, oowooyi
Mariya.
28 Gebiriyel eneno oololo ewolo. Ge oni oni teya ootoo, Anutndo ge bingamingge awuno
okoote. Anutndo kumana ge gunooteku, Oo Sembuli geya oolootelo ewolo.
29 Mariyando ngu mandega ngu ingolo, sosolelo, ingondudu ulungga telo, enengo
newendemonggo ewolo. Ndawugalo ngulo, ngu simoongga ngundo ombulo nono
ngandilo ete? Ewolo.
30 Anutlo Sambono Oni Engelndo Mariyano ewolo. Mariya, ge ma sosolewelo. Anutno
newende ngu gengo gome ingolo, sumangeni gunoote.
31 Gome ingo! Ge usenggedodo telo nangongge simoongga yomoowa. Ngu oowooyi ngu,
ge komo Yesusya e!
32 Ngu oningga ngu, oni ulungga oolengo oluwa. Ngu oningga nguya ngandilo
ewanggoku, ene Anut bingaminidodo enengo nangonilo ewolo. Anutndo ene yolo,
sobosobo oni koleteyingo ulungga yetoni oluwa. Enengo osiyi Dewitndo sobosobo
koleteyingongga, ngundo ko tewoku, ene ngundilo nangge ko tewa.
33 Ene ngu oo bidodo sobosobo koletelo oni, ngundo ngu, Yekob Iserel ngulo soweni,
ngulo sobosobo suwoo suwoo oluwa. Enengo oo bidodo sobowooteku nalu ngu ma
kinitewalo ewolo.
34 Mariyando ngundilo ingolo sumoo ewolo. No simoo gulaya ma welewolo. Ngulo
gengo mandega eteku ngu, ndatelo telo, engge tunootewa? Ewolo.
35 Sambono Engelndo mande gumilo ewolo. Anutlo Yuka Kundingiyi ngu geno om-
buwa. Anutlo yanggangoni awuno oolengo, ngundo ge wilinggelolo kuduwoonggunowa.

Ngundilo tetoni, kootusina ngu simoongga ngu ge yomoowa. Onindo enedodo ngandilo
ewanggo. Ene oni kundingi, Anut Nangonilo ewanggo.
36 Ingo! Momongge, Ilisabet ngu, ene kuli bale dogoni ngu, ene nguya useyimo
simoongga ooloote. Kuli ngu, oni sungombo ewonggori. Ene ninggootete ewonggori. Ene
ataga useyidodo oodoni, kombo kandegula gidembolo gulanangge kuli yokowolo.
37 Melako ngano, ko gula Anutndo teweloyi, kowuli ma ooloote. Hamoo oolengo kini.
Anutndo ene oo bidodo temukowalo ewolo.
38 Mariyando gumi ewolo. Ene ngu ooga ngu nono eteku, ngu mete tewa. No ngu oo
bidodo Sembuli, ngulo sulena bale nanggelo ewolo. Ariya, Sambono Oningga, ngundo
Mariyando oo teteku ngu ingomukolo, ene toongewolo.

Mariyando Ilisabet Kenowelo Oolouwolo

39-40 Ngu naluno, Mariya ootookoolo oo bidodo yomosiyolo, sodedonangge yade yade
ololo, Yudiya melako ende gula puli sanganimo nguno oolewolo. Ene Sekarayiyando
yano ololo ya newendemo ulo, Ilisabetno ewolo. O momo, Ilisabet! Elo ewolo.
41 Ilisabetndo, Mariyalo, manggowo ingootoni, Ilisabet useyimo simoongonggaku
palelo ooletoni, Yuka Kundingiyimbo Ilisabetlo newendemo ulo hangewolo.
42 Ngundilo tetoni, ene ki ulunggalo ewolo. Anutndo ge Kumana gunooteku ngu,
gedo bale gidalega ngu dagayeloote. Ge usenggemo nangonggega oolooteku nguya ene
kumanadodo.
43 No ndatelo ngulo, noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngulo nemi, no
bingamine okoowelo ombute?
44 Ingo! No mande gula geno ewelo. No sodenembo gengo manggoge ingootoowe,
usenemo simoongga ooloo teku, ngando palelo oolelo, oni oni tete.
45 Ndawugalo ngulo, Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo mande wesiyolo eteku,
ge nowoondoge hamoo teteku ngulo engge tunootewa. Ngulo ngu, Anutndo ge sobo-
gelootoni, ge mete oni oni tewalo ewolo.

Mariyalo Yambo

46-47 Mariyando ewolo. Nolo nowoondonemonggo Oo Bidodo Sembuli, ngulo bingami
oowooyi hahangelo okooteno. Nenengo gabone ngu Anutlo oni oni tete. Anut ngu nolo
hooloowenelowolo.
48 No kuli ngu, enengo sulena bale owoolongo oodoowe ngu, Anut enengo sumange
nunowolo. Asa, ngundilo ngulo, oni simoo bale kootusina tunootewanggoku, ngundo
nguya nolo oowoone bingamine okoowanggo.
49 Anut yanggangonidodo oolengo, ngundo oo ulungga telo, no nunowolo. Enengo
oowooyi kundingiyi oolengo olini!
50 Enengo sumangeningga ngu, oni enengo ingolo oowooyi okoolo manggowo keyolo
oolootenggoku ngu, ko kootusina ngulo oni sowengga tunootewanggoku, ngu bidodomo
nguya oluwa.
51 Enengo kandeyi yanggangomo, ngundo ko yanggango oolengo nenengo tete. Oni
ene nowoondoyemonggo enengo bingamiyembolo nangge ingolo endeyootenggoku,
ngundilo oni ngu, ene oweyelootoni, sungo sungo sawanggo.
52 Ene mela ngalo oo sobosobo oni yanggangoyedodo ngu yowoosootoni, enengo
oowooye ameno ombutoyi, oni oowooye kini ngu yowokolo, enengo oowooye bingamiye
okootoni, awuno oolewanggo.
53 Anutndo oni oodoolo kumoolo oolootenggoku ngu, ene oo gomemu yunootoni,
oni sitowiyedodo telo oolootenggoku ngu, Anutndo ene oweyelootoni, kingo kande
sawanggo.
54-55 Ene kuli osinaye Ebarahamno mande elo gosiyoyingo, ngulo nowoondoyi telo,
enengo simooye kootusina tunootewanggoku, ngulo sumange yunowa. Ngulo ngu, ene
noole enengo ko oni Iserel hoolooweyelolo sumange yunowalo ewolo.
56 Ngundilo elo, Mariya, ngu Ilisabetya, kombo kabusa oode yokolo, enengo endemo ko
toongewolo.

Ilisabetndo Yon Yomoowoowolo

57 Ilisabetndo simoo yomooweloyi naluwo tunootetoni ngu, ene nangoni simoongga
yomoowolo.
58 Ilisabetlo ende goboolo oni ko enengo sulena oniku nguya Ilisabetlo Anut Oo Bidodo
Sembuli Sembunaye Ulungga, ngundo sumange teyinolo simoongga inowoku, ngulo
mandeni ingolo, oni oni ulungga oolengo tewolo.
59 Nalu kandegula gidembolo kabusa, nguno (nalu 8) mayelo simooyenggaku moondeyi
yomosiyolo, sunggi yeweloyimbolo yambo ya ulunggano, (Tempel) mayewonggo. Mayelo,

gooboongoolo simooyengga ngulo oowooyi enengo eweyi oowooyi Sekarayiya ewatolo ewonggori.
60 Ngundilo etoyi, simooyengga ngu nemimbo ngu mandega ngu gumi ewolo. Kini, noole komo oowooyi Yonlo ewatolo ewolo.
61 Oni sungokundo nemimboya mande gumi ewonggo. Gengo gumoogumoongge degooge gula oowooyi ngundilo kinilo ewonggori.
62 Ngundilo telo, kande tewootewoo telo eweyi sumoo inolo, eweyimbo nangoni oowooyi ndatelo ewalo ewolo.
63 Sekarayiyando oo nakangoweloyi, oo ngulo kandeyibo tewootewoo telo sumoo ewolo. Ene nguno nangoni oowooyi nakangowelo, elo oowooyi Yonlo nakangowolo. Oniku ngundilo kenolo, ngulo ingondudu ulungga tewonggori.
64 Ngundilo nakangootoni ngu, asa, Sekarayiyalo gagingo tango yetoni, ene mande elo, Anut bingamilo okoowolo.
65 Ngundilo tetoni ngu, enengo ende goboolo oniku bidodo sosolewonggori. Ngulo mandeni ende ende toongetoni, ngulo mande mande ulungga elo ingolo, Yudiya mela pupulimo oolootenggoku oni, ngu bidodomo oolouwonggori.
66 Oni bidodo ngu mandega ngu ingolo, ngulo ingondudu ulungga nowoondoyemo ingolo ewonggori. Kootusina, ngu simooyengga ngu ndawuga tewa? Elo ewonggori. Oni simoo bale ene ingoyingoku, Anut oo bidodo Sembuli Sembunaye, ngulo yanggangoni, ngundo ngu simooyengga ngu sobowoote.

Sekarayiyando Yambo Utolo, Anutlo Bingami Okoowolo

67 Yuka Kundingiyimbo eweyi Sekarayiya, newendemo hangetoni, oo kootusina, tunooteweloyi ngu koletelolo ewolo.
68 Noolengo oo bidodo Sembuli Sembunaye, Iserel onilo Anutga, ngulo bingami okoowato. Ndawugalo ngulo, ene noole hoolooweyelowelo ombulo, noole enengo oni simoo bale uliyelowoolo ko yoyowelo ombuwa.
69 Anutndo enengo ko oni Dewit, ngulo sowenimonggo oni yanggango gula yeni, dikalo ngu, ngundo noole ko yoyowelo.
70-71 Ene kulimi enengo ingondudu eyingo oni kundingiyi, ngu manggoyemo mande ngundilo elo gosiyootoni, Anutndo noolengo longge oni yanggango ngu kandeyemonggo noole ko yoyolo; oni nooledodo nowoondoye biyomi yelo boguwootenggoku, ngu kandeyemonggo nguya ko yoyowa.
72 Ene noolengo osisambanaye ngu sumange teyunolo hoolooweyelowolo. Ene kulimi sunggi mande kundingiyi elo, ngulo suwoo suwoo ingondudu teloloote. Ene ma kapengoyewa.
73-75 Ene hamoo mande solumimonggo Ebarahamno sunggi mande ngandilo ewolo. Ene noolengo longge oni kandeyemonggo andangeyelolo yoyootoni, ngulo noole Anutlo koni tewelo ma sosolewato. Noole nalu bidodomo keda ootoolo, nguno ngu, noole gome nenengo oolengo kundingiyi ootoolo; asa, noole enengo koni damoni kundingiyimo, ko damoni gome nenengo nguno noole mete enengo doongeyimo endeyowato.
76 Ngundilo elo, Sekarayiya yowoolengolo nangoni kenolo ewolo. Ge nangone, oni geyolo geya elo Anut awuno oolengo ngulo ingondudu eyingo onilo ewanggo. Ge Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngu koleteyinolo ngulo oole yomosiyoyinowa.
77 Gedo enengo oni simoo bale ngu, ngulo mande elo etuyelootoyi, ene nguno ingowanggo. Ene enengo mbumbuwaye andangeyunolo ko yoyowa.
78-79 Noolengo Anutga ngulo sumange ayibiyi ulungga, ngundo noolengo ngandilo tete. Anutndo enengo nangoni suleyootoni ombuteku, ngu noolengo nowoondonaye oo biyomi oolooteku andangeyunowa. Ngu sengelo ooleli toongooteku, ngundilo ene oni nowoondoyemo ooleli biyomi oolooteku, ngu himi yunowa. Ene Sambo ende himingga ngu yeni, nooleno ombulo himi ngu, oni ooleliko oolootenggoku, ko oni kumoowelo telo oolootenggoku nguya himi yunowa. Noolengo kenaye yoonenengootoni, ayibi imakeyingo, oole metemimo nguno oololo ombulo tewatolo ewolo.
80 Kootusina, ngu simooyenggaku ulu tetoni, enengo goweyi ingonduduni yukani nguya yanggangonidodo ulu tewolo. Ene toongelo, deguno oni kini melako nguno enesu nangge oluwokuno, ngu nalu nguno, ene Iserel oni simoo bale doongeyemo, Anutlo mande etuyelowelo tunootewa.

2

Mariyando Yesus Yomoowoolo
(Matiyu 1:18-25)

1 Ngu naluno, mela bidodomo sobosobo oni koleteyingo, oowooyi Sisa Ogastas, ngundo
mamana mande gula yelo ewolo. Mela bidodomo, oni simoo bale komo bidodo oowooye
bukno nakangowelo ewolo.
2 Sayiriniyas oningga, ngundo Siriya mela ngulo Gabman sobosobo koleteyingo olu-
wolo. Ngu nalungga nguno, amana oolengo damoni yelo, oowooye bukno nakangowolo.
3 Ngundilo ngulo, oni simoo bale bidodo enengo ende damonimo salo, nguno oowooye
bukno yewonggori.
4 Ngundilo ngulo, Yosep ngu Dewitlo soweni, ene Galili melako Nasaret ende ngu yokolo,
ene Yudiya melako Dewitlo endemo yade yade oolouwoliyo. Ngu endega ngu, oowooyi
Betelehem.
5 Yosep ngu enengo bale sunggi yeyingo, ngu oowooyi Mariya nguya oolouwoliyo. Ene
oowooyali bukno yeweloyimbolo. Ngu nalungga ngu, Mariya useyidodo.
6 Yosep Mariya elaga ngu endemo nguno oodoli, Mariya simoo yomooweloyi nalu
tunootewolo.
7 Ngu naluno, endemo weleweloyi ya ngu kuli onindo ndindi tewonggori. Ngulo
ngu, elambalisa bulmakaulo yano oololo oode, nguno Mariya nangoni gogolo simoongga
yomoolo, towimbo doobengolo yolo, bulmakaulo oo neyingo koondomo yeni welewoolo.
Ndatelo ngulo, weleweloyi ya onindo kuli ndindi tewonggori.

Engel Onindo Sipsip Sobosobo Onino Ewolo

8 Ngu melasina nguno, sipsip sobosobo oni gidalega ende dabemimo suwoono Sipsip
sobowoolo oluwonggori.
9 Oo Bidodo Sembuli Sembunayembolo Sambono Engel oni, ngundo sipsip sobosobo
onino ombulo tunootewolo. Ulunggado enengo solu himi dulidalini ulungga yeni ombulo,
ngundo sipsip sobosobo oniku pawayelolo himi yewolo. Ngundilo tetoni ngu, sipsip
sobosobo oniku sosoleyingo ulungga tewonggori.
10 Ene Engel gulado mande yunowolo. Ye ma sosolewelo! Ingoyi! No mande gome
mesalango ngu yengo yolo ombuteno. Ngundo ngu oni simoo bale bidodo yoyeni, oni oni
tewanggo.
11 Ngu sa nalunggano nguno, Dewitlo endemo bale gula simoo yomoote. Ngu simoongga
ngu noolengo oo bidodo Sembuli Sembunaye. Ene Kristus, Anutndo sunggi yetoni, Noole
Ko Yoyowelo Sunggi Yeyingo oni ngu!
12 Ye ngu simooyengga ngu kenoweloyi, sunggi ngu ngandilo. Kumbabo doobengolo,
bulmakau, ngundo oo neweloyi koondomo yetoni, welooteku ngu! Elo ewolo.
13-14 Sambono Onindo ngundilo etoyi, ariya, sodedonangge Sambono Oni oowooy-
ingga oolengo ombulo tunootetoyi, gooboongoolo, Anut bingami okoolo, yambo utolo,
ngandilo ewonggori. Anut awuno oolengo, noole gengo oowoongge bingamingge okoolo,
noole gengo yemboongetooye, oni simoo bale mete gedo nowoondoge yunolo, gengo
imakeyingo damoningga nguya yunowalo yambo ulewonggori.

Sipsip Sobosobo Oni Oololo Yesus Kenowonggori

15 Sambono Oniku ngundilo telo, ene ko Sambono oolewonggori. Ariya, sipsip sobosobo
oniku enengo nangge mandelo ingolo ewonggori. Noole sodedonangge Betelehem
endemo oolouya, ngu ooga ngu Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo ewoku, ngu
oololo kenowatolo ewonggori.
16 Ngundilo elo, ene sodedonangge oololo, Mariya Yosep elaga yeyolo, ko simooyeng-
gaku bulmakaulo koondomo wetolo oodoni kenowonggori.
17 Ngundilo kenolo ngu, Sambono Onindo ngu simooyengga ngulo mande ewonggoku
ngu, wesiyolo ewonggori.
18 Oni simoo bale bidodo, Sipsip sobosobo onindo mande ngu etoyi ingolo, ene mande
ngulo ingondudu ulungga oolengo tewonggori.
19 Ene nemi Mariyando, ngu mande ngu bidodo gome newendemo yelo, gome dowoolo,
ene mande ngulo ingondudu teloluwolo.
20 Sipsip sobosobo oniku, enengo kono ko oololo, Anutlo dulidalini Sambono Onindo
etoyi, oololo kenowonggoku, ngulo ene Anutlo oni oni telo, oowooyi bingami okoolo-
luwolo.

Simiyon, Ana Elagado Anutlo Yambo Ya Ulunggano (Tempel) Nguno Yesus Kenowoliyo

21 Kootusina, sa nalu kandegula gidembolo kabusagomo (Nalu 8) simooyengga ngu
moondeyi yomosiyoweloyi naluwomo, oowooyi Yesuslolo ewolo. Mariya useyidodo ma
teyingomo ngu, oowooyingga ngu Engel oninggado ewolo.
22 Moseslo mamana mandeno eteku, Mariya ngu keyolo oodoni, ngu nalunggaku
tunootetoni, ene yambo yano ulo, Anut doongeyimo ko goweyi metemi teweloyim

oolouwolo. Ngundilo ngulo, Mariya, Yosep elambalisa, ngundo Yesus yolo, Yerusalem endemo oololo, goobooyingo ya ulunggano (Tempel), nguno Oo Bidodo Sembuli Sembunayemo woolo yewelo oolouwonggori.
23 Ngu Oo Bidodo Sembuli ngulo mamana mandeno nakangootoni oolooteku ngundilo. Nemimbo nangoni gogolo yomootoni ngu, nangoningga ngu yolo, Oo Bidodo Sembuli Sembunayingga ngulo kundingiyi oni ewolo. Anutndo ngu nangoni gogologa ngu sunggi yeyingongga, ngu enengo ko tenilo ewolo.
24 Ngulo Anutno woolo yewelo ngu, nu kundilimanggowo ululumu elaya, ngundi, owita duliyo elaya yolo, ngundo Anutno woolo yeweloyimbolo ewolo.
25 Moseslo mamana mandeno ewoku, ene ngundilo tewoliyo. Ngu naluno, oni gula oowooyi Simiyon ngu Yerusalemno oluwolo. Ene Anut doongeyimo, oni nenengo gome oolengo. Ene Anutno suwoo suwoo yambo mande nangge teloluwolo. Yuka Kundingiyi, ngundo Simiyondodo oluwolo. Ene Iserel oni nowoondoye yeni, imakelo ngulo kowuliye andangeweloyi oningga, ngu sobowoolo oluwolo.
26 Yuka Kundingiyi, ngundo Simiyonno kuli ewolo. Ge oode oo Sembuli ngulo Anutndo noole yoyowelo sunggi yeyingo oni, Kristus, kenologo ge kumoowalo ewolo.
27-28 Ariya, Yuka Kundingiyimbo yokutuwootoni, ene ootookoolo, yambo ya newendemo uwolo. Ulo doongetetoni, Mariya Yosep elambalisa nangoyali Yesus yolo, goobooyingo yano, mamana mandeno ewoku, ngundilo tewelo ombuwoliyo. Simiyonndo Yesus yolo, dowoolo, Anut oowooyi bingami elo okoolo, ngandilo ewolo.
29 Noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ataga gengo ko oningga nga yokootooga, sumangenggemo oolouni. Ataga no mete kumoowano. Nolo nowoondone imakeyingo ootoolo, kuli gengombo ewolomu, ngundilo ataga tunootete.
30 No doongenembo gedo noole yoyoweloyi oningga sunggi yewoku, ngu ataga kenooteno.
31 Ge nga oningga ngu sunggi yetoyi, ombulo, oni simoo bale bidodo hoolooweyeloweloyimbolo.
32 Ene ngu solungga ngu, Yesus oni sowe gidalega yunolo, oole etuyelootoni, Anutno nowoondoye yewanggo. Ngundo ngu, Iserel oni simoo bale nguya oowooye ulungga yunowalo ewolo.
33 Yesus eweyi nemi ngu, Simiyonndo mandega eteku, ngulo soliyokolo, ingondudu ulungga tewoliyo.
34 Simiyonndo kumana yunolo, simooyengga ngu nemi Mariyano oo eme tunooteweloyi, ngulo ewolo. Ingo, nga simoongga nga ngu, Anutndo sunggi yelo suleyowoku ngu, ye Iserel oni simoo bale enengo yanggangoni ngu etuyelo. Ene ngundilo tetoni, ngulo Iserel oni simoo bale oowooyingga enengo mandeni ngu ingolo, gidalega nowoondoye hamoo tetoyi, gidalegado ene kootu inolo, enedodo sanggili tewanggo.
35 Nga nangonggega ngando ngu oni simoo balelo ingonduduye bidodo nowoondoyemo kombitelo oolootenggoku, ngu yeni, tunoo oolengo etuyelowa. Kootusina, kowuli ulungga eneno tunootewaku, nguno ge nguya nowoondoge kowuli oolengo dugebo gosanggawetoni ogingoyingooteku ngundilo ingowalo ewolo.
36-37 Anutlo ingondudu eyingo bale gula oowooyi Ana, ngu eweyi Panuwel, ko enengo soweni oowooyi Aser. Ana ngu kuli dogoni oolengo, ene kuli kameyimboya mooma kandegula gidembolo elaya (7) nangge oode, ngu naluno nguno, ngu kameyi kumoowolo. Kameyi kumootoni, enesu nggami oodoni, moomani onibi namolaya ko mooma namolaya nguya (84) nggami oluwolo. Ene (Tempel) goobooyingo ya ulunggano ngu ma yokowolo. Ene suwoo suwoo, Anutno yambo mande telo oluwolo. Ene ngundilo telo nguno, nalu oowooyingga ene oowali loogu telo, ngulo yemboongelo oluwolo.
38 Ngu naluno, Ana nguya ombulo, Yesus kenolo, Anutno eselo, Anut bingami okoolo, Yesuslo mandeni oni simoo baleno wesiyolo ewolo. Yerusalem endemo oni, ko Iserel oni ngu bidodo ko yoyoweloyi oningga Anutndo yunowelo eyingo ngu sobowoolo oolootenggoku, ngu oningga ngu, Yesusngga nga!

Yosep, Baleyi, Nangoyali, Nasaret Endemo Ko Oolouwoli

39 Yosep, Mariya elagado, ene Oo Bidodo Sembuli Ulungga, ngulo mamana mandeno eteku, ngundilo temukolo ngu, asa, ene Tempel ya ngu yokolo, Galili melako enengo ende Nasaretno ko oolouwoliyo.
40 Simooye bodagaku ulu telo, ingonduduni ulungga oolengo telo, yanggangonidodo tewolo. Enengo ingo ingoni, ngu gome oolengo. Anutlo sumangeni, ngundo ene wiliyowolo.

Yesuslo Mooma Kande Elaya Kegidembolo Elaya Tetoni, Tempel Yano Oolouwolo

41 Mooma bidodomo, Yesus eweyi nemi, Yosep Mariya elaga, ene Yerusalem endemo
Anutlo sunggi kenolo dagayeloyingo oowooyi Pasowa, nguno oololo oolooteli.
42-43 Yesuslo mooma ngu kande elaya kegidembolo elaya, (12) tetoni, ariya, ngu nalu
kundingiyingga, nguno Yosep Mariya elaga, ko Yesus nguya yolo, ene Yerusalemno
oolouwonggori. Kootusina, Pasowalo nalungga ngu kinitetoni, Yosep Mariya elaga, oni
sungoku ngu bidodo enengo endemo endemo ko sawoliyo. Ene Yesus enesu nangge,
Yerusalemno oodoni, enengo eweyi nemimbo ngulo ma ingowoliyo.
44 Yosep, Mariya elagado, ngu Yesus ngu oni simoo bale gidalegaya kuli oololo sateng-
golo ingolo, ene nguya ngu sanggano nguno ooleko doongetelo doongetelo ooloutoli,
kinitewolo. Enengo konebobeyi dobooguliyi kewooloyemo doongetewoliyomu nguya
kini.
45 Elayaga ngu Yesus erewetoli, nguya kini. Ngundilo tetoni, ngulo elayaga ngu, ene
Yerusalemno Yesus erewelo ko oolouwoliyo.
46 Yosep Mariya elagado, Yesus erewelo endeyolo oodoli, sa kabusa kinitewolo. Koo-
tusina, Tempel ya newendemo oodoni kenowoli. Yesus ene oo nakangolo etuyeloyingo oni
kewooloyemo bibitelo, mande etoyi ingolo, ko enebana sumoo ngu oniku nguya yunolo
oluwolo.
47 Ngu ingondudu etuyeloyingo oni, ngundo Yesuslo mandeni ingolo, ko in-
gonduduni ingoyingongga, ko enengo mandeye gumi yootunolo ewokungga, ngulo ene
soliyokowonggori.
48 Eweyi nemi elaga nguya ngundilo kenolo sosolewoliyo. Nemimbo ewolo. Nangone,
ge ndatelo ngulo, ge nooledodo ngundilo tete? Noya awanggeboya nowoondonale ngu
kowuli oolengo yetoni, noole ge erewenggeloyingo ulungga tetelolo ewolo.
49 Yesusndo enengo mande gumilo ewolo. Yali ndawugalo no erewenelooteli? Nondo
awalo ko teweloyi, ngu yali ngundilo ma ingooteli, bine? Elo ewolo.
50 Ene elagado, Yesusndo mandega enedodo ewoku ngu, damoni ma ingowoliyo.
51 Ariya, Yesus ootookoolo, eweyi nemimboya oolouwonggori. Oololo, yade yade
Nasaretno tunootewonggori. Yesus ene suwoo suwoo, eweyi nemimbolo manggoyali
keyolo, sulena yunowolo. Nemi Mariyando ngu mande ngu bidodo ingondudunimo yelo,
gome dowoolo, ingonduduwoolo oluwolo.
52 Yesus ulu tetoni, enengo ingoyingo nguya gome ulungga oolengo tunootewolo.
Anut doongeyemo, oni simoo bale doongeyemo nguya, ene oni gome nenengo oolengo
oluwoolo.

3

Sono Yeloyingo Yondo Mande Wesiyolo Ewolo
(Matiyu 3:1-12; Mak 1:2-8; Yon 1:19-28)

1 Mela bidodomo, tabango koleteyingo oni oowooyi Tayibiriyas Sisa, ngu mooma kande
elaya kengga (15) ngu oni simoo balelo sobosobo oluwolo. Pontiyas Payilat ngundo
ngu, ene Yudiya onilo sobosobo koleteyingo oluwolo. Ngu naluno, Herodndo ngu Galili
mela ngulo sobosobo koleteyingo oluwolo. Beyi, Pilipndo ngu Ituliya ko Tarakonayitis
mela ngulo tabango oluwolo. Layiseniyas, ngundo ngu Abilini mela ngulo tabango telo
oluwolo.
2 Ngu naluno, Anas ko Kayiyapas elaga, ngundo ene Anutlo woolo yeyingo oni
kundingiyi ngulo sobosobo oni koletelo telo oluwoliyo. Ngu nalunggano nguno nangge,
Sekarayiya nangoni Yon, ngu deguno oni kini melako nguno oluwolo. Yon nguno oodoni,
Anutndo enengo mandeni soweyootoni, eneno ombutoni ingowolo.
3 Ngundilo tetoni, Yon ene oololo, Yodan sono dabemiwoole endeyolo oololo, oni simoo
bale bidodo komo nowoondoye yowoolengolo Anutno yetoyi ngu, asa, Anutndo oni simoo
bale ngulo mbumbuwaye andangeyunolo kapengo yewoolo. Ngundilo tetoni ngu, asa,
Yondo sonoyelowolo.
4 Nguno ngu Anutlo ingondudu eyingo oni oowooyi Ayisaya, ngundo kuli nakangolo,
ngandilo ewolo. Etoni, deguno oni kini melako, oni manggowo gula oni simoo bale
gidalegalo meno ewolo. Oo bidodo Sembuli Sembunaye, ngulo oole yoonenengoyino!
Enengo oole gome yomosiyoyino!
5 Anutndo oole nggitinggooto, mewuyi ngu bidodo wiliyoyi. Mela pupuli ngu doon-
gootoyiga guwu yeni. Oole wigiwagayingo ngu yoonenengoyi. Oole mela pikipokuli ngu
yomosiyoyi.
6 Nguno ngu, oni simoo bale bidodo ngu, Anutndo noole ko yoyowelo ko teteku, ngu
kenolo ingowanggolo ewolo.
7 Oni simoo bale oowooyingga oolengo Yon kandeyimo sono yowelo ombuwonggori.
Ngundilo ombutoyi, yeyootoni, nowoondoye ma yowoolengootoyi, ngulo ngu, Yon

sanggili ulungga telo, ene mamanayelolo ewolo. Ye sile dingeyi kosonggini biyomidodo!
Onendo yeno etoni, ye mete Anutlo sanggilini kootusina tunooteweloyi, ngu dagalo
sawanggo, bine?
8 Ye komo nowoondoye yowoolengootoningga ngu, ye komo engge yeyiga tunooteni.
Yengo nowoondoyemonggo ngandilo ma ewelo. Ebaraham ngu noolengo awanaye, ngulo
Anutndo nooledodo ma sanggili tewalo, ma ingondudu tewelo. Nondo yeno eteno.
Anutndo, ene mete nga digiga nga yoyeni, Ebaraham simoongo tunootewanggo. Ye
Anutlo ko yokootenggoku ngu, asa Anutndo mete oni gidalega yoyootoni, enengo ko
tewanggo.
9 Anutlo sopolo de damonimo kuli yetoni ooloote. De bidodo engge gome ma
enggewaku ngu, ene doongoolo, deko oolongootoni dewalo ewolo.
10 Yondo ngundilo etoni, oni simoo bale bidodo enengo mandeni ngundilo ingolo,
sumoo ewonggori. Noole ndatelo tewato? Ewonggori.
11 Yondo manggoye gumi ewolo. Oni gula ene nenggulo elaya moole ngu, oni gula
kenootoni, ene nenggulo kinitetoni, asa, ngu gula inowa. Oni oowalinidodo ngu, ene
komo nguya ngundilo tewalo ewolo.
12 Gabman Takis bobeye yoweloyi oni gidalega nguya, sono yowelo Yonno mayelo
ewonggori. Mande etuyeloyingo oni, noole ndawuga tewato? Ewonggori.
13 Yondo gumi ewolo. Ye ngu komo mela ngalo oo sobosobo onindo etenggoku, ngundilo
nangge, bobeye ngu yoyi. Yengombo, yengo ingonduduno bobeye sanganimo gula ma
yowelolo ewolo.
14 Ngu naluno, me oni gidalega nguya Yon sumoo inolo ewonggori. Noole ndatelo
tewato? Etoyi, Yondo mande gumi ewolo. Ye komo oni yutolo, ngulo enengo bobeye
kingo ma yowelo. Ye oni sungomo ebe ganagana mande elo bobeye sitowiye ma yowelo.
Ye komo yengo koye ngulo uliyi ngu nenengo yoya, ngulo oni oni teya oliyilo ewolo.
15-16 Oni simoo bale ingonduduyemonggo, ingondandangelo, Yonlo ewonggori. Nga
ngu Kristus bine, ngundi kini, bine? Elo ingowonggori. Yondo enengo mandeye ingolo
ngulo gumi ewolo. Nondo ngu sonombo nangge ye sonoyelooteno. Ngundilo, oni gula
no kenelolo ombuwa. Ngu oningga ngulo yanggangoni, ngundo nolo yanggangone, ngu
hamoo oolengo dagate. Nondo enengo keyi goweyiga ngulo utoyi wesiyoweloyi, ngu
ereremo kini. No enengo sulena oni nangge. Enendo ngu Yuka Kundingiyimbo, ko debo
nguya gooboongoolo, ngundo ye sonoyelowa ewolo.
17 Kootusina, Yesus oningga, ngundo ombulo, oni simoo balelo nowoondoye hamoo
teyingo ngu wilikoyelootoni, oni simoo bale bidodo eneno nowoondoye hamoo tetoyi ngu,
enendo yoyolo, enedodo Sambo Endemo oluwanggo. Ngulo ngu, oni simoo bale bidodo
eneno nowoondoye hamoo ma telo, Yesus ma keyootoyi ngu, asa, Anutndo ngu oni ngu
suleyelootoni, Setanlo ende biyomi de ma kumootekuno, nguno uwanggo ewolo.
18 Yondo mande mande yanggangomonggo elo, ngundo oni simoo bale ingonduduye
yokutuwoolo ewolo. Ngu damoninggano ngunonggo, Yondo Mande Keda Mesalango ngu
oni simoo baleno wesiyolo ewolo.

Herod, Mela Sobosobo Oni, Ngundo Yon Yolo, Ya Biyomimo Yewolo

19 Yondo Galili mela ngulo oo bidodo sobosobo oni ulungga oowooyi Herod, ngu kenolo,
elo mamanangowolo. Herodndo damoni biyomi oowooyingga telo, ngunonggo koneyo
Pilip baleyi Herodiyas woosoolo yowoolo, ngulo nguya mamanangolo kenolo ewolo.
Ngundilo telo, ngu damoni biyomingga nguya tetoni, tunoo oolengo tewolo.
20 Ngundilo telo, ngu damoni biyomingga, ngunonggo damoni gula soweyolo tewolo.
Ngulo Yon dowoolo, ya biyomimo yewolo.

Yondo Yesus Sono Newendemo Utoni Sonwoowolo
(Matiyu 3:13-17; Mak 1:9-11)

21-22 Yondo oni simoo bale oolootenggoku, ngu bidodo sono newendemo yodowoolo
ulo, sonoyelomukolo oodoni ngu, Yesus nguya Yondo dowoolo sonombo sonowoowolo.
Ngundilo tetoni, Yesus ngu Anutno yemboongelo oodoni, ngu naluno, Sambo yamako
goosootoni, nguwoole Yuka Kundingiyi ombuwolo. Onindo ngu Yuka Kundingiyingga
ngu kenoyingo ngu, nu kundilimanggowo ngundilo tewolo. Ngundilo telo, Yuka
Kundingiyingga Yesus tabango sanganiwoole ululumelo oololo ombulo, telo uwolo.
Anutndo Sambononggo menolo, ngandilo ewolo. Ge nolo nangone oolengo, no gengo
gome kumootenoku ngu! Nowoondone ngu bidodo gengo oni oni teteno! Ewolo.

Yesuslo Soweni Osi Sembeni Ngulo Oowooye
(Matiyu 1:1-17)

23 Yesuslo moomani ngu onibiga kande elaya tetoni, (30) ene nguno enengo koni
nenengo damoni yelo tewolo. Oni simoo baledo ngu Yesus kenolo ngu, ingondudu telo,
ngu Yosep nangonilo ingowonggori.
24 Hilayi ngu Matat nangoni. Matat ngu Liwayi nangoni. Liwayi ngu Melki nangoni.
Melki ngu Yanayi nangoni. Yanayi ngu Yosep nangoni.
25 Yosep ngu Matatayiyas nangoni. Matatayiyas ngu Emos nangoni. Emos ngu Neyam,
nangoni. Neyam ngu Esalayi nangoni. Esalayi ngu Nagayi nangoni.
26 Nagayi ngu Meyat nangoni. Meyat ngu Matatayiyas nangoni. Matatayiyas ngu Semen
nangoni. Semen ngu Yosek nangoni. Yosek ngu Yoda nangoni.
27 Yoda ngu Yowanan nangoni. Yowanan ngu Resa nangoni. Resa ngu Serababel
nangoni. Serababel ngu Siyalitiyel nangoni. Siyalitiyel ngu Nerayi nangoni.
28 Nerayi ngu Melki nangoni. Melki ngu Edayi nangoni. Edayi ngu Kosam nangoni.
Kosam ngu Elemedam nangoni. Elemedam ngu Eya nangoni.
29 Eya ngu Yosuwa nangoni. Yosuwa ngu Eliyesa nangoni. Eliyesa ngu Yolim nangoni.
Yolim ngu Matat nangoni. Matat ngu Liwayi nangoni.
30 Liwayi ngu Simiyon nangoni. Simiyon ngu Yuda nangoni. Yuda ngu Yosep nangoni.
Yosep ngu Yonam nangoni. Yonam ngu Elayiyakim nangoni.
31 Elayiyakim ngu Meliya nangoni. Meliya ngu Mena nangoni. Mena ngu Matata
nangoni. Matata eweyi ngu Netan nangoni. Netan ngu Dewit nangoni.
32 Dewit ngu Yesi nangoni. Yesi ngu Obet nangoni. Obet ngu Bowas nangoni. Bowas
ngu Salomon nangoni. Salomon ngu Nason nangoni.
33 Nason ngu Aminadap nangoni. Aminadap ngu Admin nangoni. Admin ngu Anayi
nangoni. Anayi ngu Hesalon nangoni. Hesalon ngu Peres nangoni. Peres ngu Yuda
nangoni.
34 Yuda ngu Yekob nangoni. Yekob ngu Ayisak nangoni. Ayisak ngu Ebaraham nangoni.
Ebaraham ngu Tera nangoni Tera ngu Nehor nangoni.
35 Nehor ngu Serak nangoni. Serak ngu Riyu nangoni. Riyu ngu Pelek nangoni. Pelek
ngu Iba nangoni. Iba ngu Sila nangoni.
36 Sila ngu Kenan nangoni. Kenan ngu Apaksat nangoni. Apaksat ngu Sem nangoni.
Sem ngu Nowa nangoni. Nowa ngu Lemek nangoni.
37 Lemek ngu Metusala nangoni. Metusala ngu Inok nangoni. Inok ngu Yeret nangoni.
Yeret ngu Mahalalil nangoni. Mahalalil ngu Kenan nangoni.
38 Kenan ngu Inos nangoni. Inos ngu Set nangoni. Set ngu Adam nangoni. Adam ngu
Anut nangoni.

4

Setando Yesus Tewoongowolo
(Matiyu 4:1-11; Mak 1:12-13)

1 Yuka Kundingiyi, ngundo Yesus newendemo hangetoni, Yesus ene ootookoolo Yodan
sono yokolo ooloutoni, ngu naluno, Yuka Kundingiyimbo yolo, oni kini kingo mela, degu
kewooloko toongewolo.
2 Yesus ene, oni kini melako oololo, nguno nalu onibi elaya (40) oode, ene oo ma newolo.
Ngu nalungga ngu kinitetoni ngu, Yesus oodoolo kumooyingo ulungga oolengo tewolo.
Ngu naluno, Setando Yesus tewoongowelo ombuwolo.
3 Setando Yesusya ewolo. Ge Anut Nangoni tetoningga ngu, ariya, ge nga digiga ngaya
etooga, oomanongoyingo oowali tenilo ewolo.
4 Yesusndo Setanlo mande gumilo ewolo. Anutlo mande nakangoyingomo ete. Oni ene
oowalilo nangge ngu keda ma oolootenggolo ewolo.
5 Ngundilo tetoni, Setando sodedonangge Yesus yolo, mela puli ndandayingonggano
oolelo, mela ngalo oo gome gome nga keno, elo, bidodo etungowolo.
6 Setando Yesusya ewolo. Mela bidodomo, nondo yanggango gunootoowe sobowoowa.
Oo sitowi gome gomemu oolooteku, ngu nguya gunowano. Nga oo nga ngu bidodo
nolomu. No oni gula inowelo elo ngu, no mete ene inowano.
7 Ge nono penggootelo, yemboongetoyi ngu, asa, oo nga ngu bidodo gengo oolengo
yowalo ewolo.
8 Yesusndo mandeni gumilo ewolo. Anutlo mandeno ete.
Ge komo gengo Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembuge, gengo Anut nguno nangge yambo
mande teya, ene gulanangge ngulo koni ngu nangge teyinolo ewolo.
9 Asa, Setando Yesus yolo, Yerusalemno Tempel ya ulunggaku, ngu sanganimo awuno
oolewoliyo. Tempel ya ungoomo awuno dikalo, ngunonggo Setando Yesusya ewolo. Ge
Anut Nangoni tetoningga ngu, asa, nganonggo paleya soleya u!

10 Anutlo mande nguno ngandilo ete.
Anutndo enengo Sambono Engel oni, nguno etoni, ngundo ombulo, sobogelolo goyolo, melako goyewanggo.
11 Enengo kandeyebo godowoolo goyolo utoyi, digi oo gulado kengge ma sanggayelo tutuwoowalo ewolo. *Sam 91:11-12*
12 Yesusndo Setanlo mande gumilo ewolo. Ge komo gengo ingondudugemonggo oo biyomi gula telo, ngulo Anutndo hooloowenelonilo ma ewelo. Anutlo Mande nakangoyingo oolooteku ngu ngandilo.
Gengo oo Bidodo Sembuli Sembuge, ngu gengo Anut. Ngu ma tewoongowelo! Ewolo.
13 Setando Yesus ngundilo oo ngu bidodomo tewootewoongolo yokolo, nalu gulano ko tewoongowelo ingolo, ene toongewolo.

Yesus Galili Melako Ko Damoni Yelo Ko Tewolo
(Matiyu 4:12-17; Mak 1:14-15)

14 Yesus ngu Yuka Kundingiyi ngulo yanggangoni, ngundo yolo, Galili melako ko oolouwolo. Yesuslo mandeni ngu Galili mela ngu bidodo elo endeyootoyi ingowonggori.
15 Yesusndo suwoo suwoo Yudalo goobooyingo yano ulo, oni simoo bale mande yunootoni, ngulo oni simoo bale bidodo Yesus bingami, elo okoowonggori.

Nasaret Ende Ngulo Onindo Yesus Kootu Inowonggori
(Matiyu 13:53-58; Mak 6:1-6)

16 Yesus Nasaret endemo oolouwolo. Kuli Yesus bodagano, ngu endemo nguno oode ulungga tewolo. Yesus enengo damoni ngu ngandilo. Sabat naluno, ene suwoo suwoo Yudalo goobooyingo yano oluwolo. Ngu naluno, ene dikalo, Anutlo mande kandangelo ewolo.
17 Ngundilo etoni, ene Anutlo ingondudu eyingo oni, Ayisayalo bukno oo naka yolo, Yesus inowolo. Yesusndo bukga ngu yolo wesiyolo, ene mande ngandilo nakangoyingomu ngu erewelo kenowolo.
18 Ngu ngandilo, Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngulo Yuka Kundingiyi nono ooloote. Ngundo no sunggi yenunootoni, ngunonggo no owoolongo oni simoo bale Anutlo mande keda mesalango nga wesiyolo yunowano. Ene no sulenelootoni ombuwonoku, ngu mande ngandilo etoowega, ye ya biyomimo oolootenggoku, ngu yokoya sayi. Oni doongeye kilingomu ene doongetelo, mela kenowanggo. Ene no sulenelootoni ombuwonoku ngu, oni hoolooweyelolo, enengo longge onilo kowuliye yunootoyi, andangeweloyimbolo ombuteno.
19 No mande wesiyolo, ngu Oo Bidodo Sembuli Sembunaye ngulo nalu gome ataga oolootelo ewolo.
20 Yesusndo mande ngundilo kandangelo yokolo, ene bukgaku ukingolo buk sembuli inolo yokolo, ene bibitewolo. Ene oni simoo bale yambo yano oluwonggoku, ngu bidodo Yesus nangge kenondadangewonggori.
21 Ngundilo kenootoyi, Yesusndo mande ngandilo elo ewolo. Anutlo mande nakangoyingo nga ngu, ene ataga engge tunootelo oolooteku nga! Ewolo.
22 Oni bidodo Yesuslo oni oni telo, enengo bingami okoolo elo, enengo mande nga gome tunoo oolengo ewoku, ngulo soliyokolo, ingondudu telo ewonggori. Ene nga oningga nga Yoseplo nangoni nangge, binelo ewonggori?
23 Yesusndo mande gumi ewolo. Hamoo oolengo, yengo ingonduduyemonggo mande ngandilo nono ewanggo, bine? Sayi mambu yomosiyeloyingo oni, Dokta, ge komo gengo sayingge yomosiyo. Ge Kaperniyam endemo oo tewoku ngu, noole ingowooto. Ngundilo nangge, gengo ende damonimo ngano nguya ngundiya telo ewolo.
24 Yesusndo mandelo ewolo. Hamoo oolengo yeno eteno. Anutlo ingondudu eyingo oni gula, enengo ende damonimonggo mande ngu gome ma ingowolo.
25 Nga ingonduduyega nga ngu, yengo osi sambaye oo biyomi ingoyingoku, ngundilo ingootenggo. No hamoo oolengo yeno eteno. Ilayiyalo naluno, Iserel bale nggami oowooyingga oluwonggori. Ngu naluno, mooma kabusa ko kombo kandegula gidembolo gulanangge sa nangge oodoni, sono ma ombuwolo. Ngundilo tetoni, oowalilo kumooyingo nalu ulungga mela bidodomo tunootewolo.
26 Ngundilo tetoni, Anutndo Ilayiya suleyootoni, Iserel onilo bale nggami gulano ma oolouwolo. Kini, Anutndo Ilayiya suleyootoni, Sarepat ende Sayidon melako, bale nggami gula nguno oolouwolo.
27 Ngundilo nangge, Anutlo ingondudu eyingo oni, Ilayisalo naluno nguya, Iserel oni goli mambudodo oowooyingga oluwonggori. Ngu kewooloyemo gula ma mete tewolo. Kini, Siriya oni oowooyi, Neyamando nangge mete tewolo. Yesusndo ngundilo ewolo.

28 Oni simoo bale Yuda onilo goobooyingo ya newendemo oluwonggoku, ngu mandega
ngu ingolo, sanggili biyomi tewonggori.
29 Ngundilo sanggili telo, oni simoo bale ootookoolo, Yesus uleyi kumoowelo tewong-
gori. Ngu endega ngu, puli sanganimo ngulo, ene ootookoolo, Yesus owelo moguluwoolo
yolo ulo, ende wengamo, kembemo wenggelemootoyiga uni, elo, ngundilo tewonggori.
30 Ngundilo telo utoyi ngu, Yesus ngu kewooloyemonggo kini telo toongewolo.

Yesusndo Oni Gulano Yuka Biyomingga Owewolo
(Mak 1:21-28)

31 Ngu naluno, Yesus ngu Galili mela nguno ende gula oowooyi Kaperniyam, nguno
uwolo. Ngu endemo nguno Sabat naluno, Yesusndo oni simoo baleno Anutlo mande
wesiyolo etuyelowelo damoni yewolo.
32 Yesuslo mandeni ingolo, ngulo soliyokowonggori. Ndatelo ngulo, enengo mandeni
ngu yanggango oolengo.
33-34 Goobooyingo ya nguno, oni gula yuka biyomimbo yoyingomu ombulo, nguno
oluwolo. Ngu oningga, ngundo manggalu ulungga telo ewolo. Ehe! Yesus Nasaret oni! Ge
ndawuga noole tewelo ombute? Ge bine noole yombuliyelowelo ombute? No ingooteno.
Ge Anutlo oni kundingiyi! Ewolo.
35 Ene Yesusndo manggaluwoolo ewolo. Ge manggoge ukingo! Ngu oningga ngu
yokoya toonge! Ewolo. Ngundilo etoni ngu, asa, yuka biyominggakundo oninggaku
wenggelemootoni, oni sungoku kewooloyemo melako wedoni yuka biyominggaku peselo
toongewolo. Ene oninggaku goweyi moondeyi ma utolo yombuliyowolo.
36 Oni bidodo ngundilo kenolo soliyokolo, enengo nangge mande, elo ingolo ewonggori.
Nga ndatelo mandega? Enengo yanggango oolengo etoni, yuka biyomi yanggangododo
ngu peselo oni yokolo, toongeteku ngalo ewonggori!
37 Yesuslo mandeni ko oo tewoku, ngulo mande ngguyi bingamini, ngu mela ngulo ende
ngu bidodomo logowoowolo.

Yesusndo Pitalo Konggeyi Yomosiyowolo

38 Nalu gulano, Yesus ootookoolo, ngu goobooyingo ya ngu yokolo, Sayimon Pitando
yano oololo uwolo. Sayimon Pita konggeyi ngu sayi ulungga oolengo telo, moondeyi
gookingo ulungga tewolo. Ngundilo tetoni, ngulo Yesusndo yomosiyonilo sumoo ewolo.
39 Yesusndo ngu balegakuno oololo, ngu sayinggakuya etoni, sayinggaku peselo toonge-
wolo. Ariya, ngu balegaku ootookoolo mete telo, oowali kayunowelo sulena tewolo.

Yesusndo Oni Simoo Bale Oowooyingga Yomosiyelowolo
(Matiyu 8:16-17; Mak 1:32-34)

40 Sa nemimo uwelo tetoni, oni enengo dobooguliyemo sayi damoni oowooyingga,
yoyolo mayewonggori. Yesusndo kandeyi ngu sayi onikuno sungo sungo yetoni, ngu sayi
oniku goweye moondeye gome mete temukowolo.
41 Ngundilo telo, mela yuka biyomiku nguya, oni simoo bale oowooyingga yoyokolo
peselo satoyi, oni mete tewonggori. Ngu mela yuka biyomi, ngundo meno manggalu telo
ewonggori. Ge Anut Nangoni! Elo etoyi, ene Yesusndo ewolo. Ye mande ma ewelo, elo
loogu yunowolo. Ndatelo ngulo, ene ingootenggoku, Yesus ngu Kristus.

Yesus Ende Sungomo Nguya Ko Telo Endeyowolo
(Mak 1:35-39)

42 Sengetoni suwoononggo Yesus ootookoolo, endesina oolelo, mela eluwooyingomo
oni kinimo toongewolo. Ngundilo tetoni ngu, oni simoo bale ootookoolo erewewonggori.
Ngundilo pawangootoyiga, ene ma yoyokolo toongenilo ngundilo tewonggori.
43 Ene Yesusndo ewolo. No komo ende ende nga bidodomo Anut Oo Bidodo Sembuli
Sembunaye, ngundo simoo bale enengo sobowooteku, ngu elo wesiyolo etuyelowano.
Ndawugalo ngulo, no Anutndo nga kongga ngalo sulenelootoni ombuwonowolo ewolo.
44 Enengo mandeni emukolo ngu, Yesus ene oololo, Galili mela ngulo ende ngu
bidodomo, Yuda onilo goobooyingo ya newendemo ulo, nguno Anutlo mande onino elo
etuyelowolo.

5

Yesusndo Etoni, Pitando Iso Oowooyingga Yowolo
(Matiyu 4:18-22; Mak 1:16-20)

1 Nalu gulano, Yesus ngu Genesaret sono koongeyingo ngu dabemimo dikatoni, oni
simoo bale oowooyingga oolengo, Anutlo mande ingoweloyimbolo mayelo, musiyo
bidodo ndindi tewonggori.

2 Yesus ene doongetelo, wanggo bobodi elaya yeyootoni ngu, sono koongeyingo ngu
tamako nguno oluwolo. Wanggo sembuguliyi ngu sono koongeyingo tamakono ulo, isolo
si sonowoolo oluwolo.
3 Yesus ngu Sayimondo wanggoga ngu sanganimo oolelo, Sayimonya ewolo. Wanggo
bodaga woosootooga sono kewooloko oolounilo ewolo. Ngundilo elo, ene wanggono
bibitelo, oni simoo bale ngu Anutlo mandelo etuyelowolo.
4 Yesusndo mande elo yokolo ngu, yowoolengolo, Sayimon Pitano ewolo. Wanggo
woosootooga, sono kewooloko ooloutoningga, ye isolo si oolongooya, iso yoyilo ewolo.
5 Sayimon Pitando Yesuslo mandega ngu gumi ewolo. Oni ulungga, noole suwoono
nalu ulungga ngu si oolongoowootoku iso gula ma yowolo. Ene gedo etoyi ngulo, asa,
tewoongolo ko oolongoowanolo ewolo.
6 Ene ngundilo tetoyi ngu, iso ulungga oolengo si newendemo uwonggori. Ene isombo
si oomboongewelo tewolo.
7 Ngundilo tetoni, ene dobooguliye wanggo gula sanganimo oluwonggoku, ngu ne-
goyelootoyi, ombulo ngudodo iso sigaku woosoolo yolo, wanggo ela elaya hangelo
ooletoli, sono newendemo uwelo tewolo.
8 Sayimon Pitando ngundilo kenolo ingowolo. Yesus komo ngu oni kundingiyi.
Ngulo, ene Yesus keyi damonimo penggootelo ewolo. Oni ulungga Oo Bidodo Sembuli
Sembunaye, ge no noyokoya toonge. No mbumbuwa oni biyomilo ewolo.
9-10 Pita iso oowooyingga oolengo yolo, ngu kenolo soliyokowolo. Oni gidalega nguya,
ngundilo nangge, soliyokowonggori. Sebedi simoongo elayagaku ngu oowooyali Yems,
Yon, elabasa nguya ngu Sayimon ko goboolo oniku nguya soliyokowoliyo. Soliyokootoyi;
asa, Yesusndo Sayimonya ewolo. Ge ma sosolewelo! Kootusina, ge oni simoo bale Anutlo
mande keda mesalango nguno ngundilo yoyowalo ewolo.
11 Ngundilo telo, Pita galo enengo wanggo woosoolo, sakiko yelo, enengo oo bidodo
yokolo, ene Yesus keyolo endeyowonggori.

Yesusndo Oni Gula Golimambudodomu Yomosiyowolo
(Matiyu 8:1-4; Mak 1:40-45)

12 Nalu gulano, Yesus ende gulano uwolo. Ngu endemo nguno, oni gula golimambudo
goweyi kondibo yombuliyootoni oluwolo. Ngundo Yesus tanggeyimo penggootelo wetolo,
solengoyelo, sumoo ewolo. Oni ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ge ma yokowelo,
ge no yomosinelootoyi ngu, asa, no gowene mete tewalo ewolo.
13 Yesusndo kandeyi sayi oninggakuno yelo ewolo. Nondo ge gowege mete tenilo, elo
ingooteno. Asa, ge mete te! Ngundilo etoni, ariya, sodedonangge ngu golimambuku
tootelo kinitewolo.
14 Yesusndo ngu oningga nguya mande yanggangolo ewolo. Ge oni gulano ma ewelo.
Ene ge oolouya, gowege Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi ngu etuyelo. Ge gowege
mete teteku ngulo Moseslo mamana mandeno eteku ngundilo, gowege ngulo Anutno
woolo yetoyi, oni simoo bale nguno ingowanggo. Ge gowege mete tewololo ingowolo.
15 Yesusndo ko mande oo tewoku, ngulo ende bidodomo elo toongewolo. Ngundilo
tetoyi, oni simoo bale oowooyingga oolengo Yesuslo mandeni ingowelo mayewonggori.
Enengo sayi oni nguya yomosiyelonilolo ewonggori.
16 Ene nalu gulanangge nangge, nguno Yesus enesu nangge tolige oni kini mela
eluwooyingomo toongelo, nguno Anutno yemboongelo oluwolo.

Yesusndo Oni Gula Kekandeyi Bingo Yeyingomu Yomosiyowolo
(Matiyu 9:1-8; Mak 2:1-12)

17 Nalu gulano, Yesus oni simoo bale Anutlo mande yunolo oluwolo. Mamana mandelo
sobosobo oni oowooyi Parisi, ko mamana mande etuyeloyingo oni gidalega nguya, ngu
Yudiya mela ngulo ende ende bidodomonggo, Yerusalem ende ulunggano ngunonggo ko
Galili melako ende ngu bidodomonggo mayelo oluwonggori. Anut oo bidodo Sembuli
Ulungga, ngundo yanggango Yesus inootoni, ngundo sayi oni yoyeni, metemi telo
toongewonggori.
18 Oni gidalegado oni gula wembuyi ko kekandeyi bingo yeyingomu, ngu yabanidodo
sumoolo, koolowoolo mayelo, yolo ya newendemo Yesus keyi damonimo yewelo tewong-
gori.
19 Ene simoo bale ulungga oolengo ngulo ya newendemo uweloyi kini. Ngundilo
ngulo, ene koolowoolo, ya sanganimo oolelo, ya uyi andangelo, nguwoole oni simoo bale
kewooloyemo sayi oninggaku wetoloodoni yawasadodo yeyi, Yesus tanggeyimo uwolo.
20 Yesusndo ngu oniku enengo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu yeyolo, sayi
oninggakuya ewolo. Doboone, gengo mbumbuwage andangetenolo ewolo.

21 Ngundilo etoni ngu, mamana mande etuyeloyingo oniya, Parisi oni ngudodo
enengo nangge ingondudunolo ingolo ewonggori. Nga oningga nga onendo? Ene
Anut yumooyinolo mande ngundilo ete. Onendo mbumbuwa andangeweloyi ingoote?
Ngu kongga ngu Anutlo nangge, Anut enengombo ngu mbumbuwa andangeweloyi ngu
ingooteku ngu! Ewonggori.
22-24 Yesusndo ngu oni ngulo ingonduduye ingolo, ngulo mande gumilo ewolo. Nondo
kowuli kini, no mete gengo mbumbuwa ngu andangewano. Ndatelo ngulo, ye ma
ingootenggoku, ngu hamoo bine, ngundi kini bine? Ene nondo ngandilo ewanoku
ngu, ge mete ootookooya, oolouwelo etoowe, asa, ye ngu tunoo kenolo, ngunonggo
ingowanggo. No Anutlo Onilo Nangoni no yanggangonedodo no mete mbumbuwa
nguya andangewano. Asa, no mete nga oni kekandeyi biyominggaya ewanoku ngu,
ge ootookooya oolou! No ngundilo etoowe ngu, ye kenolo, ngu ye ingowanggo. No
nguya mela nga bidodo simoo balelo mbumbuwa ngu mete andangeyunowano. Ene
ngundilo elo, Yesus yowoolengolo, oni wembuyi bingo yeyingonggakuya ewolo. Asa, ge
ootookooya, gengo yaba yoya, koolowooya, gengo yano ooloulo ewolo.
25 Ngundilo etoni, asa, ngu oni simoo bale ngu doongeyemo, ngu oni biyominggaku
ootookoolo, enengo yabaga kuli ngu sanganimo wetolo oluwokunggaku, ngu yolo
koolowoolo, Anut bingami ulungga elo okoolo, enengo yano oolouwolo.
26 Ngundilo tetoni ngu, oni simoo bale bidodo ngu kenolo soliyokowonggori. Ngundilo
telo, ene nguya Anutlo oowooyi bingamilo okoowonggori. Nowoondoye sosolelo ewong-
gori. Ataga, noole damoni sungo oolengo gula kenootetoku ngu! Ewonggori.

Yesusndo Liwayi Oningga, Ngu Negongowolo
(Matiyu 9:9-13; Mak 2:13-17)

27 Kootusina, Yesus ootookoolo, oololo, oni gula kenootoni, Gabmanlo bobeye yoweloyi
tookoododo yano bibitelo oodoni kenowolo. Ngu oningga ngu oowooyi Liwayi, (oowooyi
gula Matiyu), Yesusndo kenolo ewolo. Ge ombuya, no keneloya endeyolo ewolo.
28 Ngundilo etoni, Liwayi ootookoolo, enengo oo sitowi bidodo yokootoni oodoni, ene
Yesus keyolo oolouwolo.
29 Liwayindo enengo yano oo Simbo ulungga Yesuslo kawolo. Gabmanlo bobeye
yoyingo oni oowooyingga, ko, oni simoo bale gidalega nguya enedodo bibitelo oo
newonggori.
30 Parisi oniya, mamana mande etuyeloyingo oni, ngudodo Yesuslo sulena onikuya
boguwoolo mande mande ulungga ewonggori. Ndawugalo ye oni damoniye biyomi
Gabmanlo bobeye yoyingo oni, ko, mbumbuwadodo oniya sono oowali netenggo?
Ewonggori.
31-32 Yesusndo manggoye gumi ewolo. Oni goweye moondeye gome metemimu, ngu
sayi oni yomosiyeloyingo onino (Dokta) ma oolouwanggo. Kini, sayi onindo nangge
ene nguno oolouwanggo. Ngundilo nangge, no oni nenengo oolootenggoku, ngu
negoyelootoowega, nowoondoye yowoolengoyilo ma ombuwolo. Kini, mbumbuwadodo
oni ngu negoyelootoowega nowoondoye yowoolengoyi, elo ngulo ombuwonowolo ewolo.

Yesusndo Oo Kundingiyi Teweloyimbolo, Ngulo Ewolo
(Matiyu 9:14-17; Mak 2:18-22)

33 Ene Yesusno ewolo. Yonlo sulena oni, ko, Parisi onilo sulena oni nguya, ene oowali
yokolo kundingiyi telo, nalu ulungga yemboongelo oolootenggoku, ndawugalo gengo
sulena oni, ngundo ngu damoningga ma tewonggori? Ene oowali sono nguya netenggolo
ewolo.
34-35 Etoyi, Yesusndo mande yamonggawo gumi ewolo. Ye bine oni gula bale yoweloyi
naluno, ngulo keyimo dobooguliyi ngu oodoyi, ene oowali mete loogu tewanggo, bine?
Kini, kootusina, ngu oni bale yoweloyiga ngu yolo satoyigo, ngu naluno, nowoondoye
kowuli yelo, ene oowali loogu telo, kundingiyi tewanggolo ewolo. Yo, ngundilo nangge,
ngu naluno enengo sulena oni Yesusya oode, ene oni oni telo oluwonggori. Ene Yesus
toongeweloyi naluno, nguno ngu, enengo sulena oniku, kowuli yolo, ngulo oowali loogu
telo yemboongewanggo.
36 Yesusndo mande yamonggawo gula, elo yunowolo. Oni gulado kumba kedaga
oomboongelo, ngundo kumba kuliminggano wetu ma ukingolo wesibiyowa. Ene oni
gulado ngundilo tewaku ngu, ene kumbani kedagaku yombuliyowa. Ngu kumba kedaga
ngu kumba kulimingga nguya metemi kinilo ewolo.
37 No mande yamonggawo gula yeno eteno. Oni gulado bo nangoni keda ngu yolo, si
kulimimo nguno ma siliyowa. Ene ngundilo tewaku ngu, bo nangoni, ngundo ngu bo siga
ngu oomboongelo bo nangoni melako solelo yombuliyowa. Ngundilo tetoni, enengo si, bo
nguya biyomi yewali.

38 Kini, oni ene komo bo nangoni keda si kedamo nguno siliyowa. Ngundilo tewaku
ngu, enengo ela elaya keda, ngulo ene gome oluwali.
39 Ngundilo nangge, oni dogoni, ngundo mande damoni keda ngu keyolo endeyolo
oluweloyi, ngu kowuli oolengo. Ngundo mande damoni kulimi, ngulo ngandilo ete.
Damoni gome metemilolo ete.

6

Yesus Ngu Sabat Nalu, Ngulo Sobosobo Sembuli Ulungga Oolengo
(Matiyu 12:1-8; Mak 2:23-28)

1 Sabat nalu gulano, Yesus, enengo sulena oniku nguya, nggile ko gula kewoolokuli
endeyowonggori. Kono endeyolo, Yesus enengo sulena onikundo kono nggile ngulo engge
gidalega andangelo yolo, kandeyebo tuloolo, andangelo daboolo newonggori.
2 Parisi onindo ngundilo yeyolo ewonggori. Sabat naluno, ngundilo oo ngu ma teweloyi,
ngu loogu oolengo. Ndawugalo ye ngundilo tetenggo? Ewolo.
3-4 Yesusndo mande gumi ewolo. Ye Dewitndo teyingo ngu ma kandangelo ingootenggo,
bine? Dewitndo enengo keyimo onikuya oowalilo kumoolo biyomi telo, ene ndatelo
tewo? Dewitndo Anutlo yano ulo, oomanangoyingo, Anut doongeyimo oluwoku yolo
nelo, gidalega enengo keyimo oniku yunootoni newonggori. Ngu oomanangoyingo ngu
kundingiyi, kingo onindo ma neweloyi, goobooyingo yalo sobosobo oni, ngundo nangge
mete newanggo. Ye bine ngu ma kandangelo ingootenggo? Ewolo. Ngu Dewitndo
ngundilo tewolomu, ngu mete bine, ngulo nolo sulena onikundo teyingo ngu, nguya
metemi nangge? Ewolo.
5 Ngu naluno, Yesusndo mande gula elo ewolo. Onilo Nangoni ene Sabat nalu, ngulo
Sembuli ulungga oolengo. Noso nangge mete oni oo gula Sabatno tewelo ingowanggoku,
no mete sobowoowano ewolo.

Yesusndo Oni Kandeyi Kumooyingo Yeyingongga Sabat Naluno Yomosiyowolo
(Matiyu 12:9-14; Mak 3:1-6)

6 Sabat nalu gulano, Yesusndo Yuda onilo goobooyingo ya gula nguno ulo mande elo, oni
simoo bale etuyelowolo. Oni gula nguno oluwoku ngu, oningga ngu kandeyi koondosina
ngu biyomi yewolo.
7 Mamana mande etuyeloyingo oni, ko mamana mandelo sobosobo oniku oowooyi
Parisi, ngundo Yesus uleyi kumooweloyimbolo kenondadangelo sobowoowonggori.
Yesusndo Sabat naluno sayi oningga ngu yomosiyowa, ngundi kini, bine? Elo ingowong-
gori.
8 Yesusndo ngu oni ngulo ingonduduye biyomi ngu ingolo, ene yowoolengolo, oni
kandeyi biyomingga nguya ewolo. Ge ootookooya kewooloyemo dika. Ngundilo etoni,
oni kandeyi biyominggaku ootookoolo kewooloyemo dikawolo.
9 Yesusndo ngu onikuya ewolo. No ye sumoo yunooteno. Noole Sabat naluno, damoni
metemimu tewato, bine; ngundi, damoni biyomi ngu tewato, binengga? Oni yomosiyolo
yowato, bine; ngundi, yombuliyowato bine? Ewolo.
10 Ngundilo elo, enendo oniku yeyondandangelo yokolo, yowoolengolo kandeyi biy-
ominggakuya ewolo. Kandege yoonenengo, elo etoni, ene ngundilo tetoni, kandeyigaku
mete tewolo.
11 Ngundilo tetoni, onikundo ngundilo kenolo, ngulo sanggili biyomi oolengo telo,
enengo nangge mandelo ingolo ewonggori. Noole ndatelo ooga ngu Yesus teyinowato?
Ewonggori.

Yesus Enengo Sulena Oni Kilalongo Kande Elaya Ke Gidembolo Elaya Yoyowolo
(Matiyu 10:1-4; Mak 3:13-19)

12 Ngu naluno, Yesus mela puli gulano yemboongewelo oolewolo. Ngu suwoonggano
nguno, Anutno kila elo oodoni oololo sengewolo.
13 Sengetoni suwoononggo enengo sulena oniku negoyelootoni, ombutoyi, ke-
wooloyemo kande elaya kegidembolo elaya yoyolo oowooyi Aposello ewonggori. (Aposel,
ngu damoni ngandilo, ngu Yesuslo sulena oni kilalongo.)
14-16 Ngu oniku, ngu oowooyi nga: Sayimon, Yesusndo oowooyi Pitalo ewolo. Oowooyi
gula ngu Enduru ngu Sayimonlo koneyo; Yems, Yon, Pilip, Batolomeyu Matiyu, Tomas,
Yems, ngu Alipiyaslo nangoni, Sayimon. Enengo damoni ngandilo, enengo mela ngu
mela gula onindo sobowooweloyi ingonduduni kini oolengo. Yudas ngu Yemslo nangoni,
Yudas Iskariyoot, nguya yoyowolo. Yudas Isakaliyoot, ngundo kootusina, damodamoni
telo, Yesus longge onino yootunolo yunowa.

Yesusndo Sayi Oni Oowooyingga Oolengo Yomosiyelowolo
(Matiyu 4:23-25)

17 Yesusndo enengo sulena onikudodo mela pulimonggo ulo, mela ngguwungoomo
dikalo oodoyi, oni simoo bale oowooyingga oolengo mayewonggori. Ene Yudiya
melanonggo, Yerusalem endemonggo, ko wendeyi tamako ende Tayiya Sayidon
ngunonggo, Yesuslo mandeni ingowelo elo mayewonggori.
18 Enengo sayi oni nguya Yesusndo yomosiyeloni, elo yoyolo mayewolo. Oni gidalega
ngu yuka biyomimbo yombuliyeloyingomu, nguya Yesusndo yomosiyelootoni mete
temukowolo.
19 Oni simoo bale ulungga oolengo Yesus dowoolo ingowelo ingowonggori. Ndatelo
ngulo, enengo yanggangoni ngu goweyimonggo tunootewolo. Ngundo sayi oni bidodo
yomosiyelootoni, oni metemi tewonggori.

Oni Ene Oni Oni Teweloyi, Ko Kowuli Ingoweloyi Ngulo Mande
(Matiyu 5:1-12)

20 Yesus doongetelo enengo sulena oniku yeyolo ewolo. Ye owoolongo oni, oo
gidalegalo ootututetenggoku ngu, ye oni oni teya ingoyi. Anutndo ye ngu oo ngulo
hoolooweyelowa. Ataga ko kootusina nguya, Anut enengo endeningga sobowoolo
oolooteku nguno uwanggo.
21 Ye ataga Anutlo mandeni damoni gome ngulo hahangelo oolootenggoku, useyembolo
kumootenggoku ngundilo tetenggoku, ene kootusina, ye sambolo oowali nelo useye
ndindi tetoni, ngulo oni oni tewanggo. Ye ataga mbumbuwa tetenggoku ngulo nowoon-
doye ogingoyingootoni, sendolo oolootenggoku ngu, kootusina Anutndo yengo kowuli
ngu yowoolengootoni gome metemi tunootetoni, ye ngulo oni oni telo nggonggangolo
oluwanggo.
22 Ye oni oni teya oliyi. Mela ngalo onindo ye yeyootoyi, Onilo Nangoni, ngulo mande
damoni ngu keyolo oodoyi ngu, yeyolo nowoondoye biyomi kowoo oolengo ingolo, ye
keyolo yoyokolo, mande biyomi elo, yengo oowooye nguya oo biyomimonggo ewanggo.
Etoyi ngu, Anutndo ngu kowuliye ngu yolo yowoolengootoni gome metemi tunootetoni,
ye komo oni oni tewolo.
23 Nalu gulano, yeno ngundiya yunootoyiga ngu, ye ootookooya Anutno oni oni teyi.
Ngulo yengo uliye sitowiye Sambo Endemo ngu ulungga oolengo ooloote. Kowuli ye
yunootenggoku, kulimi enengo osi sambayebo Anutlo ingondudu eyingo oni, nguya
ngundilo yunowonggori.
24 Ene ye bobeye sitowiyedodo oni, ye ingondale teyi! Gowugowulongo! Yengo
nowoondoye ngu sitowiyembolo ingonduduye ngulo yetoyi, dowoomomoolo ooloote. Ye
nowoondoye yomosiyoyingo oo ngu ye kuli yomukowonggori.
25 Ye mela ngalo oowali, ko oo ngu oo sitowi yomukowelo hahangelo endeyootenggo.
Ngulo gowugowulongo! Anutndo oowali gomemu yunootoni, useye ndindi teweloyim
ngu ye yokootenggokulo, kootusina, ye komo biyomi oolengo tewanggo. Ye ataga oni
oni telo yumoolo gonggangootenggo. Ene kootusina, ye ngu sendolo biyobiyomi telo
oluwanggo.
26 Ene oni simoo bale bidodo ye oowooye bingamiye okootoyiga ngu, ariya, ye ingondale
teyi! Kulimi, osi sambayebo ingondudu eyingo oni ebe ganagana ngulo onino nguya
ngundilo tewonggori. Ene Anutlo ingondudu eyingo oni hamoo, oni simoo baledo enengo
mandeni ma ingolo, ngulo ene mande inolo, kowuli oowooyingga inowonggori.

Longge oni Nowoondoyi Teyunoweloyi, Ngulo Damoni
(Matiyu 5:38-48)

27 Ye nolo mandene ingootenggoku oni yeno eteno. Yengo longge oni ngu nowoondoyi
yunoyi. Oni yeya nowoondoye biyomi yetoyiga ngu, yendo ngu komo damoni gome
nangge eneno teyi.
28 Oni yeya mande biyomi eya yombuliyelootoyiga ngu, ye ngulo Anutno yemboonge-
toyi, Anutndo ene hoolooweyelowa. Oni ene kingo ye yombuliyelootoningga ngu, ye
Anutno yemboongetoyi, Anutndo ene hoolooweyelowa.
29 Oni gulado gagiye gidalesina oolongooya yudoningga ngu, ariya, gagiye gidale nguya
yowoolenggootooga uleni. Oni gulado yengo dokikilo nenggulo udageloya yootoningga
ngu, yengo kumbaye nguya ma solengowelo. Ngu nguya yokoyinootooga, udageloya yoni.
30 Oni gulado yeno oo gulalo kila etoni ngu, ye komo ngu ooga ngu inoyi. Oni gulado
yengo oo gula udayelolo yootoningga ngu, ye komo ko yowelo ma ewelo.
31 Ye oni nowoondoye yunolo, damoni metemi yeno tetenggoku, ye ngulo gome
ingootenggo. Ngundilo ngulo, ye nguya damoni ngundilo nangge oni sungomboya
tewanggo.

32 Oni ye nowoondoye yunootenggoku ngu, ye nguya ene nowoondoye yunolo ngu,
asa, ngungga ngu, oo ulungga kini. Mbumbuwadodo oni nguya, ene oni nowoondoye
yunootenggoku, ene nguya nowoondoye yunootenggo.
33 Oni gula yeno damoni gome telo, yooneneyelolo yomosiyelootenggoku, ye gumi
ngundilo nangge yomosiyolo ngu, asa, ngungga ngu, ngu nguya ulungga kini. Mbum-
buwadodo onindo nguya ngundilo nangge tetenggo.
34 Ye oo gula oni yunolo ngu, ndatelo ngulo ye ingootenggoku, enebana gumi
yunowalo ingootenggo. Ye ngulo ngu ndatelo eselo ewanggo? Hamoo oolengo kini.
Mbumbuwadodo onindo enengo dobooye oo kingo inolo ngu, enebana oo gumi ngundilo
nunowalo ingootenggo.
35 Ene nondo yeno eteno. Ingoyi! Yengo longge oni ngu komo nowoondoye yunoyi, ye
komo nenengo damoni gome ngu teya, oo kingo duwoo yunowolo. Ngulo ye ngu oo ngulo
gumi wendangelo, oo gula yunoyilo ma ingowelo. Oni Anutno ese ma tetenggoku, ko,
oni biyobiyomi nguya Anutndo ene sumange yunoote. Ye ngundilo telo ngu, kootusina,
yengo uliye ulungga oolengo Anutlo Sambo Endemo yolo, Anut ulungga ngulo simoongo
telo oluwanggo.
36 Yengo Awayembo yengo newende yunooteku, ngundilo nangge, ye komo nguya oni
sungo nowoondoye yunoyi.

Oni Wilikoyeloweloyi, Ngulo Damoni
(Matiyu 7:1-5)

37 Ye oni gidalega goweye sanggawelo mande elo ma wilikoyelootenggoku ngu, asa,
Anutndo nguya ye ma wilikoyelowa. Onilo kowuliye, wilikoyunolo, ngulo kowuliyengga
tewonggoku, ngulo yengo ingonduduyemo sugi sugi ma ingondudu telo oluwelo. Ye
ngundilo tetoyi ngu, Anutndo yengo kowuliye nguya ma ingonduduwoolo oluwa. Ye oni
guminggalo mbumbuwaye andangelo kapeyelowanggoku ngu, Anutndo yengomu nguya
andangeyunolo kapeyelowa.
38 Ye komo oni oo gidalega yunowanggoku ngu, enebana ye yunowa. Yo, yengo
oo wilikoyingo gome nenengo onindo nguya ngundilo oo gome nenengo oolengo
yunootenggo. Ye wilikolo, ulungga oolengo siko gome siliyootoyi, manggowoomo oolelo,
wendoni uweloyi tetoni, ngulo kowuli okooweloyi kinitetoni, ye yunowanggo. Yendo oni
yunowonggoku, ngundilo nangge, Anutndo ye nguya ngundilo yunowalo ewolo.
39 Yesusndo mande yumoonggawo gula nguya elo ewolo. Oni gula doongeyi kilingo,
ngundo oni gula nguya doongeyi kilingomu oole etungowa, bine? Kini, enengo ela elaya
meleno yoyolo solewali.
40 Skul simooye ngu oo etuyeloyingo oni ngu ma dagayelowanggo. Kini, ene ulu
telo, ingoyingo gome yologo ene etungoyingo oninggakundo ko tetenggoku ngundilo ko
tewanggolo ewolo.
41 Ene mande yumoonggawo gula ngandilo ewolo. Ndawugalo dobooge doongeyimo
oo kakawu bodaga oolooteku ngu kenolo ete, ko gengo doongenggemo de sosi ulungga
oolooteku, ngu ma ingowo?
42 Ge ndatelo ngulo doboogeboya ete, doboone, doongenggemo oo kakawu bodaga
oolooteku ngu, yewega toongenilo ete. Ene gengo doongenggemo, de sosi ulungga
oolooteku, ngu ge ma kenowo? Ge mebuge sangala oni! Ge koleteya komo gengo
doongenggemo de sosingga oolooteku ngu, ngu yega toongetoningga, ariya, kootusina,
ge dobooge doongeyimo oo kakawu oolooteku, ngulo gome doongetelo yeyi toongewalo
ewolo.

De Biyomi, Ngundo Biyomi Enggewa
(Matiyu 7:17-20; 12:33-35)

43 De metemi, ngundo engge biyomi ma enggete. Ngundilo nangge, de biyomi, ngundo
engge metemi ma enggewa.
44 Onindo ngu de engge nguno kenolo ingootenggoku, ngu de metemi, ngundi de biyomi
binelo ingootenggo. Onindo bata dega ngulo engge ngu utoo sanggilidodo oowooyi dimoo
utoo, ngu bungomonggo ma andangelo yootenggo. Ngundilo nangge, bo nggile ngundo
nggile oolengo engge ma enggewa.
45 Oni gome metemingga ngu, ene newendemo ingoyingoni gome metemimu newen-
demo ooloote. Ngulo ingonduduni mandeni gome gome nangge ingolo, enengo ootoo
ootoo damoni, nguya gome metemi ngu yeni tunootete. Oni biyomi ngu enengo
ootoo ootoo damoni nguya biyomi, ko ingonduduni biyomi ingooteku, ngu nguya yeni
tunootete. Enengo newendemo damoni oolooteku, ngundilo nangge ene koyi telo,
manggowoomo nguya yeni tunootete.

Ya Yeweloyi Damoni Elaya
(Matiyu 7:24-27)

46 Ndawugalo ye noya ngandilo etenggo? Ulungga, Ulungga oo Bidodo Sembuli
Sembunaye, elo etenggo, ngulo ye nolo manggone ma keyootenggo? Ene ye nolo mandene
damoni ma keyootenggoku ngu, asa, ye noya Oo Bidodo Sembuli Sembunayelo ma ewelo.
47 No ngandilo etuyelowano. Oni oowooyingga no tanggenemo ombulo, nolo mandene
ingolo ngu, ene ngandilo keyowanggo.
48 Ngu oni ngu ngandilo. Oni gula ene ya yewelo ingooteku ngandilo. Oni ya yewelo
ngu, ene mela selo, siyakiyolo, mela yanggangonggakuno mele selo de osiyinggaku nguno
yetenggo. Ngundilo telo ngu, asa, ngu sanganimo ya yewa. Kootusina, sono doogo
ulungga telo, mewuyi ombulo, ya samanga damoni setoni, yanggaku onggi anggi ma tewa.
Yanggango dikalo oluwa. Ndatelo ngulo, ene koletelo ya osiyi ngu mela gagiyimo mele
selo, nguno ya yewoku ngulo.
49 Ene oni gula nolo mandene ingolo yokolo, ngu ma keyooteku ngu, ene oni gula
mela mbumbuwango sanganimo mele bodaga nangge selo, nguno ya osiyi palalo, ya
osiyi imilo ma samangawolo. Ngundilo telo, ene kingo mela bodagado damoni wiliyolo
nguno ya yewolo. Ngundilo yetoni, kootusina, sono mewuyi tuwi ulo, yanggaku bungomo
oolongootoni, yanggaku onggi anggi telo, ukelo uwa. Oni ene nolo mandene ingolo
yokolo, enengo ingonduduni keyooteku ngu, ngundilo tewalo ewolo.

7

Yesusndo Me Onilo Tabangongga Ngulo Sulena Oningga Yomosiyowolo
(Matiyu 8:5-13)

1 Asa, Yesusndo oni simoo bale doongeyemo mande ngu yootunolo, elo etuyelolo yokolo,
ene Kaperniyam endemo uwolo.
2 Me onilo tabango gula nguno oluwoku, ngu oningga ngu Rom Gabman (Yuda oni
kini) ngunonggo mayelo, ene me oni ngu onibi kandegula (100), ngulo sobosobo oningga
oluwolo. Ngu oningga ngulo sulena oningga ngulo gome ingooteku, ngu sayi ulungga
yolo, kumoowelo tewolo.
3 Ngu me onilo tabangongga ngu mande ingowolomu ngu, Yesus Kaperniyamno
ooloote. Ngu ingolo, ene Yuda oni tabango gidalega suleyelolo eneno etoyiga ombuya
enengo sulena oningga ngu yomosiyonilo ewolo.
4-5 Ngundilo etoni, ene Yesusno ombulo, sumoo sumoo telo ewolo. Ge komo ma
yokowelo, ene oni gome, enengo sulena oni, ngundo sayi ulungga kumoowelo tetoni,
ngulo ge mete ene hooloowe! Enendo, noolengo Yuda onilo goobooyingo ya gula
yeyunowolo. Ene Yuda oni simoo bale noolengo gome ingolo, newende yunootelo ewolo.
6 Yesus enengo mande ingolo, ariya, ene ootookoolo, ngu Yuda onilo tabango onikuya
oolouwolo. Yade oololo, ya tanggeyimo ooloutoyi, ngu me onilo tabangongga, ngundo
dobooguliyi gidalega suleyelolo ewolo. Ye ende ooleya, ngandiya eyi. Ulungga Oo Bidodo
Sembuli, ge ngalo ko ulungga ma tewelo. No oni nenengo kini. Ngundilo ngulo, ge nolo
ya newendemo ma ombuwelo.
7 Ngulo ngu, no nenengombo ge tanggegemo ma oolouwonowo. Ngulo ge mande gula
nangge etooga, nolo sulena oninengga nga ko mete teni.
8 Ngu ngandilo. No ngu oni ko no nunootenggoku, ngulo sulena oni. Nondo nguya ngu
me oni gidalega sobosobo oolooteno. Ene nondo ngu me oni ngu gulaya eteno. Ge oolou,
elo etoowe ngu, ene ooloute. Gulaya eteno. Ge ombu, elo etoowe ngu, ene ombute. No
sulena oni gulaya eteno. Oo ngu yomosiyo, elo etoowe ngu, ene oo yomosiyootelo ewolo.
9 Ngundilo elo yokootoni ngu, Yesusndo ngu mandega ngu ingolo, ngulo ingondudu
ulungga ingolo, yowoolengolo, oni simoo bale ulungga ene keyolo endeyootenggoku,
nguno ewolo. No yeno eteno. Iserel oni kewooloyemo oni gula, nga oningga newendemo
hamoo teyingongga, ngandilo ma kenootenolo ewolo.
10 Me oni tabangongga, ngundo oni suleyelootoni, Yesusno oolewonggoku ngu, ya
newendesina ulo, sayidodo oninggaku kenowoku, ene kuli mete tewolo.

Yesusndo Nayin Endemo Simoo Kosiyi Gula Kumootoni Yokutuwoowolo

11 Kootusina, Yesus ootookoolo, Nayin endegano nguno oolouwolo. Yesus enengo sulena
oni ngu bidodo, ko, oni simoo bale oowooyingga oolengo nguya enededo oolouwonggori.
12 Yesus galo yade oololo, endesoono oolouwonggori. Ngu endega ngulo onindo, oni
gula kumootoni, bingo sumoolo koolowoolo uwonggori. Ngu simoongga kumoowoku,
ngulo nemi ngu, nangoni komo gulanangge ngu kumooteku ngu! Ngu endega ngulo
oni simoo bale ulunggaku, ngu bale nggaminggakundo sendolo utoyi, ngulo ene keyolo
uwonggori.

13 Ulungga oo Bidodo Sembuli, Yesus, ngundo ngu bale nggamingga ngu kenolo,
nowoondoyi ulungga telo, eneno ewolo. Ge ma sendowelolo ewolo.
14 Yesus ene onibi sumoolo ombuyingomu tanggeyimo oololo, onibigakulo Bogis
dowoowolo. Oni onibi koolowooyingo oniku dikalo, nenetelo oodoyi, Yesusndo ewolo.
Simoo kosiyi, no geya eteno. Ge ootookoo! Elo ewolo.
15 Ngu oni kumooyingonggaku ootookoolo, bibitelo, mande etoni, Yesusndo dowoolo,
oololo, nemi ko inowolo.
16 Ngundilo tetoni ngu, oni simoo bale bidodo soliyokolo, Anutlo bingami okoolo ewong-
gori. Anutlo ingondudu eyingo oni ulungga, noole kewoolonayemo ataga tunootetelo
ewonggori. Ngundilo elo, Anut kuli ombuwoku, ngundo enengo oni simoo bale
hoolooweyelowelo! Ewonggori.
17 Yesusndo ngu kongga tewoku, ngulo mandeni elo endeyootoyi, Yuda mela ngu
logowootoni, oololo mela sungomo nguya, elo soweyolo sawonggori.

Sonoyeloyingo Oni Yondo Enengo Sulena Oni Elaya Yesusno Mande Yolo Oolouwonggori (Matiyu 11:2-19)

18-19 Sonoyeloyingo Oni Yondo, enengo sulena onindo Yesus ko tewoku, ngu bidodo
damoni, Yonno etoyi ingowolo. Ngundilo tetoyi, ene ingolo, Yondo enengo sulena
oni elaya negoyelootoni ombutoli. Suleyelootoni, Oo Bidodo Sembuli Ulungga, nguno
mande yolo oolouwoliyo. Yali Yesusno oolouya, ngandiya sumoo eli. Ge Anutndo
sulenggelootoni, noole yoyoweloyi oninggaku, ngundi, noole komo oni gulalo doongetelo
sobowoowato, bine? Ewolo.
20 Ngu oni elayaga ngu Yesusno ombulo ewoliyo. Sonoyeloyingo Oni Yon, ngundo noole
ngandilo elo, suleyelootoni ombutelo. Ge nga oningga nga, Anutndo sulenggelootoni
noole yoyowelo, binengga, ngundi, noole oni gula sobowoowato, bine? Ewolo.
21 Ngu nalunggano nguno, Yesusndo oni simoo bale ulungga oolengo, sayi damoni
oowooyingga yomosiyelolo, oni mela yuka biyomidodo oowooyingga oweyelolo, oni
doongeye kilingomu yooneneyelootoni, ene doongetelo, oo kenowonggori.
22 Ngundilo telo yokolo, Yesusndo Yonlo sulena oni elayagakuya ewolo. Asa, yali
oolouya, Yonno eli. Oo ataga yalindo kenolo ingooteliku nga! Oni doongeye kilingomu
ene doongetetenggo. Oni kekandeye biyomi yeyingomu, ene mete telo, metemi endey-
ootenggo. Oni golimambudodomu ngu goweye metemi tetenggo. Oni sodeye tuwoomu,
mela mande ingootenggo. Oni kumooyingomu, ko keda ootookootenggo. Owoolongo oni,
ene Anutlo mande keda mesalango, nga ingootenggo.
23 Oni ene nolo newendemo hamoo telo bulibali ma teyingo ngu, asa, ngu oni ngu, ene
mete oni oni telo oluwalo ewolo.
24 Sonoyeloyingo Oni Yonlo sulena oni elayagaku mande ngundilo ingolo, ene Yon
tanggeyimo ko oolouwoliyo. Ngu naluno, Yesusndo oni simoo baleno Yonlo ewolo. Kuli
oni kini kingo melako nguno, ye oololo, ndawuga kenoyingo? Ye nggusi duwoo doogobo
yowoolalingootoni, kenowelo oolouyingo, bine; ngundi ye oololo, oningga oo bulibali
tetoni, kenolo oolouyingo, bine? Kini, Yon ngu ngundilo oni kini.
25 Ngundi ye ndawuga kenowelo oolouwonggo? Oni gula towikumba gome gomemu
telo oodoni kenowelo, bine? Kini, ingoyi! Oni towikumba gome gomemu telo ngu, ene
sitowiyedodo telo, enengo ya gome oluwanggo. Kini, Yon ngundilo kini.
26 Ene ye ndawuga kenowelo oolouwonggo? Ye Anutlo ingondudu eyingo oningga
kenowelo, bine? Yo, no yeno hamoo eteno. Yon ngu Anutlo ingondudu eyingo
oni. Enendo Anutlo ingondudu eyingo oniku, ngu dagayelolo, enendo nangge ulungga
oolengo.
27 Ngu Yonngga, ngulo Anutlo mandeno Anutndo enengo Nangonimboya ngandilo
ewolo.
Ingo, no oni gula suleyootoowe, ngundo nolo mandene yolo, ge koletelo oololo, gengo oole
yomosiyonggunowalo ewolo. *Malakayi 3:1*
28 No yeno eteno. Yondo Anutlo ko teteku ngu, ngu oni melako ngano ko telo
oolootenggoku, ngu bidodo dagayeloote. Ene oni Anutlo nowoondoye hamoo teyingo, ko
nolo mandene keyootenggoku ngu damoningga ngundo Yon ko yanggango tewoku ngu
dagalo ulunggalolo ewonggori.
29 Yesusndo Yonlo mande etoni, oni simoo bale bidodo ingolo yokolo, asa, simoo
baledoya, bobeye yoyingo oniya ewolo. Yo, Anutlo mande damoni ngu gome oolengolo
ewolo. Ngu oni ngu, ene Yon kandeyimbo sonoyelowolo.
30 Ene Parisi oni, ko mamana mande kandangelo etuyeloyingo oni nguya, ene Yondo
ma sonoyelowolo. Ene ngu Anutndo oole gomemu etuyelootoni, ene kootu inolo
yokowonggori.

31 Yesusndo ewolo. Nga naluno, oni simoo bale endeyootenggoku ngalo damoniye
wilikootoowe, ndatelo oningga ngundilo?
32 Ene ngu simooye koondoonge tetoyi ngandilo tewonggori. Ene ende kewooloko
bibitelo, enengo nangge meno manggalu telo ewonggo. Noolendo sumbi uwootooye, ye
yambo ma utolo kunowolo. Noolendo oni kumootoni solengoyelo nowoondoyi teweloyi
yambo ulewootoku, ye ma sendowolo ewolo. Simooye gidega oo tetoyi ko ngulo simooye
guminggado suleyeyokini yewonggori.
33 Ene Sonoyeloyingo Oni Yondo ombulo, ene oomanangoyingo ma nelo, Wayin sonoyi
nguya ma newolo. Yendo ngu ewonggori. Yuka biyomi eneno oolootelo ewolo.
34 Ene Onilo Nangoni Kilalongo ombulo, ene oowali nelo, sono nguya netoni, yendo ngu
kenolo etenggo. Kenoyi, nga oningga nga, ngu oo bidodo nemukolo, Wayin sonoyi nguya
gome gome neteku nga! Nga oningga nga, ngu bobeye yoyingo oni, mbumbuwadodo
oni ngulo dobooyelo etenggo. Noolendo oo gula tetoowe ngu, ngu bidodo ye ngulo ma
ingootenggo.
35 Oni simoo bale Anutno nowoondoye hamoo teyingo ngu, enengo keda oluweloyi ngu
enggedodo. Oni gidalega keda oluweloyi gomemu ngu kenolo, ngundilo ingootenggo.
Anutlo mande ngu hamoo oolengolo ingootenggo.

Mbumbuwadodo Balegado Yesus Keyi Bo Ulumimbo Sonowoowolo

36 Nalu gulano, Parisi oninggado Yesus negongootoni, enengo yano ombutoni, enedodo
goboolo oo neweloyimbolo ewolo. Ngundilo etoni, asa, Yesusndo ombulo, enedodo oo
neweloyimbolo oololo, Parisi oningga ngundo yano ulo, oo neweloyi yabano bibitewong-
gori.
37 Ngu endemo nguno, bale gula oluwolo. Ngu balega ngu, ene bulibali bosebalese
damoni biyomi keyooteku, ngundo ingowolomu, Yesus Parisi oningga ngulo yano ulo,
oowali netenggo. Ngulo ngu, balega ngu ene ootookoolo, digi nggusiyi gomenggano bo
ulumi ndindingo gomengga yolo ombuwolo.
38 Ngu balega ngu ombulo, Yesus kootusinanggo ombulo, Yesus keyi damonimo dikalo
sendootoni, doongeyi sonoyimbo ulo, Yesus keyi sonowootoni, ngu enengo tabango
uyimbo yonggulumoowolo. Ngundilo telo, Yesus keyinggaku mududu yunolo, nguno bo
ulumi gomengga ngu wendolo, ngundo Yesus keyi sonowoowolo.
39 Parisi oninggado Yesusno etoni, enengo yano ombuwonggokungga, ngundo ngundilo
tetoni ngu, kenolo, ene ngandilo elo ingowonggori. Nga oningga nga, ngu Anutlo
ingondudu eyingo oni tetoningga ngu, asa, ene balega ngalo damoni biyomi ngu
kenolo ingolo, asa, nga bale biyomingga ngando ombulo, tanggeyimo loogu yetoni, ma
ombuwalo ingowolo.
40 Ngundilo ingootoni, Yesusndo ngu oninggakulo ingondduningga, ngu gumilo ewolo.
Sayimon, no geno mande gula ewelo. Etoni, Sayimondo ewolo. Oo etuyeloyingo oni, mete
mandega ngu elo ewolo.
41 Yesusndo mande yamonggawo gula ewolo. Bobeyedodo oninggado oni elaya bobeye
gumimbolo yunowolo. Oni gulano doobe onibi elaya kande elaya (500 Kina) inolo, ko oni
gulano doobe kandegula (50 Kina) nangge inowolo.
42 Kootusina, bobeyeku wendangelo gumi ngundilo inoweloyi nguya ereremo kini.
Ngulo bobeye sembuliga, ngundo nguno yokolilo ewolo. Ariya, ngu oni elayaga ngu,
onendo bobeye sembuliga ngulo gome oolengo ingolo eloluwa? Ewolo.
43 Sayimondo ngundilo ingolo, gumi ewolo. Ngu oningga bobeye ulungga kingo
inoyingongga ngundo. Ngundilo etoni, Yesusndo ko ewolo. Ge hamoo nenengo ingolo
etelo ewolo.
44-45 Yesusndo balegakusina yowoolengolo, kenolo, Sayimonya ewolo. Nga balega
nga keno. No gengo ya newendemo ombutoowe, kene sonowooweloyi sono gula ge
ma nunowolo. Ene nga balega ngando enengo doongeyi sonoyimbo kene sonowoote.
Ngundilo telo, enengo tabango uyimbo yonggulumoolo yomosiyoote. Ge no ma yengg-
onayelolo mududu teyinolo, kuli gengo yano ombuwonoku, ngunonggo ombulo anangu
nga! Ene nga bale mbumbuwadodoga ngando, ngu ene kenengga ame mududu teyinolo,
gome ingolo, hahangelo yade mayelo mududu tete.
46 Ge nolo tabane bo ulumimbo ma sonowoolo domooyingo, ngulo ngu, ene balega
ngando moondene dowooweloyi bo ulumi ndindingo gome, ngundo kene sonowoolo
yoonenengoote.
47 Ngundilo ngulo, no geno eteno. Nga balega ngando, ene nolo newende ulungga
oolengo teteku, ngulo nondo enengo mbumbuwani ulunggaku andangetoowe ute. Ene
oni gulalo mbumbuwani bodaga tewoku ngu, Anutndo ngu andangelo inootoni uwa. Ngu
oningga ngundo newende bodaga nangge Anutno esetewalo ewolo.

48 Yesusndo ngu balega nguya ewolo. Gengo mbumbuwage ngu, nondo kuli andan-
getenolo ewolo.
49 Oni Yesusya oo newelo bibitewonggoku, ngundo ngu ingolo, enengo nangge mandelo
ingolo ewonggori. Nga oningga nga, ngu oone, ene mete mbumbuwa andangelo yokowa?
Ewonggori.
50 Yesusndo ngu balega nguya ewolo. Ge Anutlo nowoondogemo hamoo tewokuga,
ngunonggo Anutndo ge ko goyoote. Ge mete sumangedodo toongeya, nowoondoge
imakeyingomo ootoolo ewolo.

8

Bale Gidalega Ene Yesus Keyolo Endeyowonggori

1-3 Kootusina nalu gidalegano, Yesusndo enengo sulena oni kande elaya kegidem-
bolo elayaga nguya, Anut oo bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo enengo nalungga
sobowooteku ngulo mande mandeni damoni, ngu ende ululu, ende bobodi ngu
bidodomo, oni simoo baleno wesiyolo elo etuyelolo, oololo ombulo tewolo. Bale gula gula
nguya, ngu bale ngu Yesusndo kuli yuka biyomidodomu owelo andangeyunowoku ngu,
ko sayidodomu yomosiyeloyingoku, ngundo Yesus keyolo endeyowonggori. Ngulomu,
bale gula oowooyi Mariya nguya ngandilo etenggoku, Mariya Magadala balelo etenggo.
Ngu balegano nguno yuka biyomi kandegula gidembolo elaya (7) oweyelowolo. Bale gula
oowooyi Yowana, ngu Herodlo yanimo ko sobosobo oningga, oowooyi Kusa, ngulo baleyi;
Susana, ko bale gidalega nguya Yesus keyolo, mandeni ingolo yaliwolo. Ngu bale ngundo
enengo bobeyebo Yesus, ko, enengo sulena oniya hoolooweyelootoyi, ngundo oowali oo
uliyolo, nelo endeyowolo.

Oni Oowali Yuwooyi Kono Kuliyoyingo, Ngulo Mande Yamonggawo
(Matiyu 13:1-9; Mak 4:1-9)

4 Ende ende oni simoo bale oowooyingga oolengo ende bidodomonggo mewoosoolo,
Yesus tanggeyimo mayelo, gooboongoolo dikawonggori. Ngu naluno, Yesusndo mande
yamonggawo gula, ngu oni simoo balekunolo ewolo.
5 Oni gulado Rayis yuwooyi kono yolo oololo kuliyowolo. Ngundilo kuliyootoni,
Rayis yuwooyi gumingga ooleko soletoni, onindo wongoomukootoyi, numbo mayelo
newonggori.
6 Oo yuwooyi gidalega mela digi sangganimo solewonggori. Ngu oo yuwooyiku ngu
gome ooleyingomu, ene mela ngu ulumi kini. Ngundilo ngulo, bidodo oolelo, ariyelo
kumoomukowolo.
7 Gidalega ulu sodabo, kakali so oo kewoolokono solewolo. Ngu ulu so kakali ookudodo
oolelo, ngundo doobeyelootoni, siyokongo yewolo.
8 Rayis yuwooyi gidalega mela gome metemimo solewolo. Ngu nangge gome oolelo,
engge oowooyingga oolengo enggewolo. Yesusndo ngundilo elo yokolo, manggalu telo
ewolo. Oni gula mande ingoweloyi sodeyidodoga tetoningga ngu, ene komo mandega
nga gome oolengo ingonilo ewolo.

Yesuslo Mande Yamonggawo, Ngulo Damoni Ewolo
(Matiyu 13:10-17; Mak 4:10-12)

9 Yesus enengo sulena onindo, Yesus sumoo inolo ewonggori. Ge mande damoni
wiliyolo, ge mande yamonggawo nangge eteku, ngulo damoni ndatelo?
10 Etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Ye ngu, Anut oo bidodo Sembuli Sembunaye,
ngundo simoo bale enengo soboyelooteku, ngu mande kombiteyingongga ngu, ye kuli
Anutndo etuyelowolo. Ene simoo bale gidalegado ngu, ene mande yamonggawo nangge
ingootenggo. Ene kenowelo doongetewanggoku, ene ma kenowanggo. Ene mande
ingowanggoku, ene nowoondoyemo mande ngu ma ingowanggo.
11 Mande yamonggawo ewonoku, ngu damoni ngandilo. Ngu oo yuwooyingga ngu
Anutlo mande.
12 Oo yuwooyi gidalega ooleko soletelo ewonoku ngu, oni simoo bale Anutlo mande
ingootoyi, kootusina, Setando ombulo, ngu mandeku, oni nowoondoyemonggo andangelo
yootoni, nguno ene Anutlo nowoondoyemo hamoo ma tewonggo. Ngulo ngu, Anutndo
ene ma yoyowa.
13 Digi sanganimo elo ewonoku ngu, oni simoo bale koletelo Anutlo mande ingolo,
ngulo gome ingolo, oni oni telo, ngu koyi tewolo. Ene ngu nowoondoyemo hamoo
teyingo ngu bodaga nangge tetoyi, ngu naluno, kowulingga kenolo, nguno enengo hamoo
ingowonggoku, ngu yokowonggo.

14 Oo yuwooyi so daboo sanggilidodo kewooloko oolooteku, elo ewonoku, ngu ngandilo.
Simoo bale Anutlo mande ingootenggoku, kootusina, mela ngalo kowuli oowooyingga,
bobeye oo sitowi, oo ngulo hahangelo, ingondudu tewonggori. Oo ngulo nowoondoyemo
mande oo ngu doobengolo wiliyootoni, aliyelo, enggeni kini.
15 Mela gomemo oo yuwooyi solelo ooletelo, elo ewonoku ngu, simoo bale Anutlo
mande ingolo, ene nowoondoye gome yomosiyolo, hamoo ingolo, yolo, yanggango
dowoolo keyootenggo. Anutlo nangge ingondandangelo endeyootenggoku ngu, ene gome
enggetenggolo ewolo.

Solu Kumbe Newendemo Oongoowolo
(Matiyu 4:21-25)

16 Oni solu kalo, kumbe oo newendemo ma yelo wiliyolo, ko, yaba newendemo nguya
ma yetenggo. Kini, yaba sanganimo yetoyi, ngundo oni gumingga nguya himi yunoote.
Oni gidalega ya newendemo ombulo ngu, ene solu ngu kenowanggo.
17 Nga mande Anut oo bidodo Sembunaye, ngundo simoo bale enengo sobowooteku,
ngu oo bidodo kombiteyingo ngu, kootusina, oo ngu tunootewanggo. Oo bidodo onindo
oongooyingo ngu, kootusina, Anutndo yeni tunootemukowa. Oni oo ngu doongeyembo
tunoo kenomukowanggo.
18 Ye komo ingondale teyi! Ye komo ndatelo mandega nga, ngu gome ingoyi! Oni
ene Anut oo bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo simoo bale enengo sobowooteku ngu,
ngulo ingoyingo bodaga ingolo oolootenggoku ngu, ene newende bidodo hahangelo,
enengo mande ingolo keyootenggoku, asa, Anutndo enengo ingoyingongga ngu yeni,
ulungga yewa. Ene oni ene Anut oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo simoo bale
enengo sobowooteku ngu, ngulo damoni bodaga ingooteku ngu, asa, ngu ingoyingongga
soweyolo, gumi ma ingootoni ngu, asa, Anutndo enengo ingoyingo bodaga ngu yolo
oongoowalo ewolo.

Yesus Enengo Nemi, Ko, Konedoboongo
(Matiyu 13:18-23; Mak 4:13-20)

19 Ngu naluno nguno, Yesus enengo nemi, ko enengo konedobooge, ngundo Yesusno
mayewonggori. Ene oni simoo bale ulungga oolengo ngulo, ene Yesus tanggeyimo
ombuweloyi nguya kini.
20 Oni gidalegado Yesusno ewonggori. Gengo nangge ko konedobooge ge geyowelo
mayelo, endesina dikatenggoku awelo ewonggori.
21 Ngundilo etoni, Yesusndo mande gumi ewolo. Oni ene Anutlo mande ingolo, ngu
keyootenggoku, ngu nolo namone, ko nolo konedoboone. Ngundilo elo ewolo.

Yesusndo Doogo, Ko, Sono Koongeyingo Nguya Mande Etoni Imakewolo
(Matiyu 8:23-27; Mak 4:35-41)

22 Nalu gulano, Yesusndo enengo sulena oniya wanggo gula sanganimo oolelo ewolo. Ye
wanggo woosootoyiga, noole sono koongeyingo anduloko ulelewato. Yesusndo ngundilo
etoni, wanggo woosoolo, dowoolo ulelewolo.
23 Wanggo sono koongeyingo sanganiwoole uloluwootoni, Yesus wanggo sanganimo
wetolo kapengo yewolo. Ngu naluno, doogoga sono koongeyingo kewooloko tunootewolo.
Ngu doogo ulungga, ngundo wanggo yowoolalingootoni, wanggo nguya sono koongetoni,
ene oonatewelo tewolo.
24 Ngundilo tetoni, sulena oniku oololo, Yesus yokutuwoolo ewonggori. Awa, Awa!
Noole oonatewelo tetetoku nga! Ewonggori.
Etoyi, Yesusndo ootookoolo, doogo, sono koongeyingo nguya yeyolo etoni, imakelo
kinitewoliyo. Doogogaku ko sono koongeyingonggaku ma dokelo ikakooteyingo, ngu
kondibo imakewolo.
25 Ngundilo tetoni, Yesusndo sulena oniku mamanayelolo ewolo. Yengo nowoondoye
hamoo tewoku, ngu ndano? Ewolo.
Sulena oniku goweye mboolomboolo telo, sosolelo ngunonggo, enengo nanggelo ingolo
ewonggori. Nga oningga nga onendo? Doogoya elo, ko, sono koongeyingomboya etoni,
enengo ela elaya ene manggowo keyooteliku ngu! Ewonggori.

Yesusndo Gegesa Melasina Oningga Yuka Biyomigado Yoyingo Ngu Owewolo
(Matiyu 8:28-34; Mak 5:1-20)

26 Kootusina, ene Gegesa melasina nguno oolouwonggori. Ngu mela ngu, Galili sono
koongeyingo ngu gidalesina ooloote.*

* **8:26:** Oowooyi gula ngu Gadara, ko oowooyi nguya Gerasin.

27 Yesus ene sulena oniya wanggo yokolo, wendeyi tamako uwolo. Nguno ende gula oluwoku, nguno oni gula oo yuka biyomimbo yoyingomu, ngundo Yesusno ombuwolo. Ngu oni yuka biyomimbo yoyingongga ngu, ene nalu pelungga towikumba ma yemuyingo, ene mbilimbili endeyolo ootoolo, ene ya gulano nguya ma oluwolo. Kini, ene nalu bidodomo, oni yoyeyingo melewoole nangge wetolo oluwolo.
28-29 Kuli ngu, yuka biyomingga ngulo yanggangoni ngundo oningga ngu gome dowoolo oodoni, nguno enengo onindo ene dowoolo kekandeyi gome gome gosiyowolo. Gosiyolo ya biyomimo oni ngundilo sobowoolo oluwolo. Ene yuka biyomi ngulo yanggangoni, ngundo ngu sen uto bidodo oomboomboongelo ootoolo, ene oni yeni oni kini melasina nguno toongelo endeyolo oluwolo. Ngu oningga, ngundo Yesus kenolo meno manggalu telo, Yesus keyi damonimo ukelo melako welewolo. Ngu oni mboolombo yoyingongga, ngundo manggalu ulungga oolengo telo ewolo. Ge Yesus, Anut awuno oolengo ngulo Nangoni! Ge nono ndawuga tewa? No geno solengoyelo, yemboongetenoku, ge no ogingoyingo ma nunowelo! Ewolo. Yesusndo ngu yuka biyomingga nguya kuli, ene ngu oningga ngu yokoya toongenilo ewolo.

30 Ariya, Yesusndo sumoo inolo ewolo. Ge oowoongge ngu ndawuga? Etoni, yuka biyomingga ngundo gumi ewolo. No oowoone Ami ewolo. Ndatelo ngulo, yuka biyomi oowooyingga oolengo, ngu oningga ngu newendemo ulo oolootenggo.
31 Ngu yuka biyomi, ngundo mande yanggango oolengo Yesusno sumoo sumoo elo ewolo. Ge noole suleyelootoyi mele goloyi oolengo wenga kini nguno ma uwelo! Ewolo.

32 Ngundilo etoyi, ngu mela puli bodaga namoko, nguno bo oowooyingga nguno so erewelo neloluwonggo. Ene ngundilo kenolo Yesusno solengoyelo sumoo sumoo ewolo. Mete noole bo ngu nowoondoyemo uwato, bine? Etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Yo, ye ngundiya teyilo ewolo.
33 Ariya, ngu mbooloku oninggaku yokolo, sodedonangge ene oololo boku nowoondoyemo utoyi, asa, ngu boku yanggango oolengo kendutelo oololo, mela biyomi kembemo solelo sono koongeyingomo ulo sono nelo kumoomukowolo.

34 Ngundilo tetoni, bo sobosobo oniku ngundilo kenolo, sodedonangge endemo salo, ene oo tunootewoku ngu mandega ngu wesiyowolo. Ngu mandega ngu ende ulunggano onino, ko deguno ende bobodikuno onino nguya elo endeyowolo.
35 Ngundilo etoyi, simoo bale ngu ooga ngu kenowelo Yesus tanggeyimo mayelo oni mboolombo yoyingongga ngu kenowolo. Mbooloku ene kuli yokolo peselo satoyi, ene towikumba yemulo ingonduduni nguya himi yetoni, ene nenengo Yesus tanggeyimo bibitelo ooloote. Oni simoo baledo ngundilo kenolo ene soliyokowolo.
36 Oni Yesus kenootoyi, oni mboolombo yoyingonggano oo tewoku ngulo mandeni, simoo bale ngu kenowelo kootu mayetenggokuno ewolo. Kuli ngu yuka biyomimbo nga oningga nga, dowoolo oluwolo. Ene ataga ngu, ene metemi teteku nga! Ewolo.
37 Gegesa melasina oni simoo bale bidodo ngu oningga ngu kenolo, ko bo ngulo nguya ingolo, ngulo ene sosoleyingo ulungga telo, Yesusdodo ewonggori. Ge komo noole yoyokoya toonge! Ngundilo etoyi, ngulo Yesus ene sulena oniya wanggo sanganimo oolelo, ene sono koongeyingo gidalesinanggo ko oolouwonggori.

38-39 Ngu oningga ngu yuka biyomi ngundo yokowonggoku, ngundo Yesusya toongewelo Yesus sumoo sumoo inolo ewolo. No komo geya oolouwelo ewolo. Etoni, Yesusndo suleyolo ewolo. Kini, ge gengo endemo oolouya, Anutndo geno oo tetoni tunootewoku, ngulo mandeni yootunoyalo ewolo. Ngundilo ngulo, ngu oningga ngu ko yowoolengolo oolouwolo. Ene Yesusndo oo tetoni tunootewoku, ngulo mandeni enengo endemo oni simoo bale bidodomo yootunolo ewolo.

Yesusndo Tabango Oni Gula Oowooyi Yayiras Namboni Yokutuwoolo, Ko Bale Gula Nguya Yomosiyoyingo
(Matiyu 9:18-26; Mak 5:21-43)

40 Yesus ko yowoolengolo ombuwolomu ngu, simoo bale ulungga oolengo wendeyi tamako gooboongoolo Yesuslo doongetelo oluwolo.
41-42 Ngu naluno, oni gula oowooyi Yayiras ngu, ene Yuda onilo goobooyingo ya ngulo tabango oluwoku, ngundo Yesus tanggeyimo ombulo, keyi damonimo penggootelo, sumoo sumoo ewolo. Ge komo nolo yano ulo ewolo. Ene ngundilo ewoku ngu ndawugalo, Yayiras ngu namboni gulanangge enengo moomani ngu kande elaya kegidembolo elaya, (12) ene komo kumoowelo namoko tewolo.

Asa, Yesus ene Yayirasndo yano oolouwelo ooloutoni, ene simoo bale ulunggakundo oole doongoowolo.

43 Nguno bale gula nguya oluwoku, ene kombolo sayi yolo, yambiyootelo, mooma kande
elaya kegidembolo elaya (12) oluwolo. Sayi mambu yomosiyoweloyi oni gulado enengo
sayiningga ngu yomosiyoyinoweloyi nguya kini.
44 Ngu balega, ngundo Yesus kootusina, kendungomo ombulo, tolige kandedibiyi,
Yesusndo nenggulono yewolo. Ngundilo tetoni ngu, sodedonangge enengo dalo soli
yetoni, ko ma ombuwolo.
45 Ngundilo tetoni, Yesusndo ewolo. Onendo kandeyi nono yete? Ewolo.
Etoni, oni bidodo mande gumi ewonggori. No kini, no kini ewonggori. Etoyi, Pita
galodo ewonggori. Oo etuyeloyingo oni, simoo bale ulunggado pawanggelolo ngundo
woologogelootenggo. Ndawugalo, ge ngundilo sumoo ete? Elo ewonggori.
46 Ene Yesusndo ewolo. Oni gulado kandeyi nono yetoni, no ingootoowe, yanggangone
gidega noyokolo, eneno ooloutelo ewolo.
47 Asa, ngu balega ngu ingoyingo, ene kombiteweloyi nguya kini. Ngundilo ngulo, ene
sosolelo mboolomboolo telo, ene ombulo, Yesus keyi damonimo penggootelo, enengo
sayini ngulo damoni wesiyolo simoo bale doongeyemo ewolo. No sayi, ngundilo ngulo,
ombulo kandene Yesuslo nenggulono yetenoku ngu, ndawugalo ngulo, no nowoondone
hamoo tetoowe, Yesusndo mete yomosinelowa. Ngundilo tetoowe, nenengo sayine
sodedonangge kinitetelo ewolo.
48 Ngundilo etoni, Yesusndo gumi ewolo. Nambone, gengo nowoondogemo hamoo
teteku, ngulo Anutndo goyeni mete tete. Ngundilo ngulo, ge mete oolouya, nowoondoge
imakeyingomo ootoolo ewolo.
49 Yesus ngu mande ngu ewoodoni, Yayiraslo yanonggo oni gula ombulo, tabango
oninggakuno ewolo. Gengo namboge ngu kuli kumoote. Ge oo etuyeloyingo oni ngu keyi
ma ogingoyingolo oolouwelolo ewolo.
50 Yesusndo ngu mandega ngu ingolo, tabango oninggakuya ewolo. Ge ma soliyowelo.
Ge komo nowoondogemo hamoo teni. Namboge ngu ko mete tewalo ewolo.
51 Ariya, Yesus tabango oninggakundo yano oolouwonggori. Yesusndo simoo bale
enedodo ya newendemo ma uwelo, elo, ngulo ene oweyelowolo. Yesusndo Pita, Yon,
Yems, ko eweyi nemi ngudodo yoyolo, ya newendemo uwonggori.
52 Oni simoo bale ulungga ngu simooyengga ngulo sendo mogulu teloluwonggo. Ngulo
ngu, Yesusndo ewolo. Ye ma sendowelolo ewolo. Nga ngu ma kumoowolo. Ene ngu
wetolo oolootelo ewolo.
53 Yesusndo ngundilo etoni, ngulo ene ulungga yumooyinowolo. Ene ingoyingomu ngu
hamoo oolengo kumoowolo.
54 Ene Yesusndo bale bodaga ngu kandeyi dowoolo, menolo ewolo. Bale buniyo, ge
ootookoo! Ewolo.
55 Ariya, ngu bale bodaga ngulo gaboyi ombulo woologongootoni, ene sodedonangge
ootookoowolo. Ngundilo tetoni, Yesusndo mande yunolo ewolo. Ye oowali inootoyiga
nenilo ewolo.
56 Ngundilo etoni, bale bodaga ngulo eweyi nemi ngundo ulungga oolengo soliyokolo,
oni oni tetoli. Ariya, Yesusndo mande yanggango oolengo eweyi nemimo ewolo. Yali
ngalo mandeni oni gulano hamoo oolengo ma ewelolo ewolo.

9

Yesusndo Enengo Sulena Oni Kande Elaya Kegidembolo Elayaga Ngu Ko Yunowonggori (Matiyu 10:5-15; Mak 6:7-13)

1 Yesusndo enengo keyimo sulena oni kande elaya kegidembolo elaya ngu ne-
goyelootoni, ombulo gooboongoowonggori. Ngundilo tetoyi, Yesusndo yuka biyomi ko
sayi damoni oowooyingga nguya yomosiyoweloyi yanggango ulungga yunolo sunggi
yewolo.
2 Ngundilo soweyelootoni, salo, Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo enengo
simoo bale sobowooteku damoni ngulo mandeni ngu elo etuyelolo, ko sayiye nguya
yomosiyelootoyi, mete tewolo.
3 Yesusndo enedodo ewolo. Ye sawelo ngu, oo sitowi oowooyingga ma yowelo. Ye
usutoko, siyaki, oowali, oo uliyowelo bobeye, towi nenggulo ela elaya ma yowelo.
4 Oni gulado yoyoya, enengo yano utoningga ngu, ye komo ngu yanggano nguno nangge
oliyi. Ye ootookoolo saweloyi nalunggano, nguno nangge, ngu yangga ngu yokoya sayi.
5 Ye yoyolo yano ma utoyiga ngu, asa, ye ngu endega ngu yokoya sayi. Yengo keyemo
ende ngulo gugukakawu nogolu keyemo damoowoku, ngu enengo endemo nguno ko
siyakiyootoyiga uni. Ngundilo tetoni ngu, endemo oni ngu enengo damoniye biyomi
ngulo nangge ingondudu telo oluwanggolo ewolo.

6 Ngundilo etoni ingolo ngu, asa, ene sawonggori. Ene ende bidodomo salo, Anutlo
mande gome mesalango ngu wesiyolo elo etuyelolo, sayi oni oowooyingga ende bidodomo
yomosiyelootoyi, metemi temukowolo.

Herodndo Yesuslo Mandeni Ingolo, Ngulo Ingondudu Ulungga Tewolo
(Matiyu 14:1-2; Mak 6:14-16)

7 Yuda mela ngulo oo bidodo sobowooyingo oni koleteyingo oowooyi Herod, ngundo
Yesuslo sulena onindo oo tetenggoku, ngulo mande ingolo, ngulo ingondudu bulibali
ingowolo. Ndatelo ngulo, gidalegado Sonoyeloyingo Oni Yondo kumooyingo nga, ko
ootookootelo ewolo.
8 Gidalegado ewonggori. Ilayiya ko ombulo tunootetelo etoyi, gidalegadolo ewonggori.
Oni gidalegado etenggo. Anutlo ingondudu eyingo oni gula ko ootookoowo, ewonggori.
9 Ngundilo ngulo, Herodndo ewolo. Nondo Yon bungeyi toongootoowe kumoowolo.
Ngundo binengga ngundilo ko damoni oowooyingga tetoni, ngulo mande etoyi ingooteno,
bine? Ewolo. Herod nguya Yesus kenolo ingoweloyimbolo doongetelo sobowoowolo.

Yesusndo (5,000) Oni Simoo Bale Oowali Yunoyingo
(Matiyu 14:13-21; Mak 6:30-44; Yon 6:1-13)

10 Aposel oni ko mayelo, Yesusno ko tewonggoku, ngulo mandeni ewonggori. Yesus
enengo sulena oni nangge yoyolo, oni simoo bale gidalega yoyokolo enesu nangge, ende
gula oowooyi Betsayida ngu tanggeyimo oolouwonggori.
11 Ene simoo bale ngundilo yeyolo ingolo, enebana keyelolo oolouwonggori. Ene
ngu simoo bale keyelolo mayetenggoku ngu yeyolo, suleye ma kini yewonggori. Kini,
ene oni oni telo, Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo simoo bale enengo
sobowooteku damoningga, ngulo mande ngu wesiyolo elo etuyelowolo. Gidalega
sayidodomu yomosiyelowolo.
12 Ngu sangga ngu suwootetoni, Yesus enengo sulena oni kande elaya kegidembolo
elayaga, ngundo Yesusno ombulo ewonggori. Ge simoo bale nga yoyokootooga, enengo
endemo sungo sungo saya oowali kenoya neya weleyi. Ndawugalo ngulo, noole ngano
kingo melako ngano oolootetoku, nga melako ngano oni kinilo ewonggori.
13 Ene Yesusndo mande gumi ewolo. Yendo nangge oowali yunootoyi newanggo.
Ngundilo etoni, enebana ewonggori. Noole oowali kini. Noolengo oomanongoyingo
ngu kandegula, ko iso elaya nangge nguya ooloote. Noolendo bine saya oowali uliyoya
mayeya nga simoo bale nga bidodo yunootooye, mete newanggo, bine? Ewooto.
14 Simoo nangge kandangetoyi, 5,000 tewonggori.
Ariya, Yesusndo sulena onino ewolo. Ye oolouya oni ngu kandangeyeloya onibi elaya
kande elaya, (50), wata oowooyingga bibitetoyiga ngundiya tambuga tambuga bibiteyilo
ewolo.
15 Yesuslo sulena onikundo ngu tetoyi, oni simoo baleku ngundilo bibitemukowonggori.
16 Ngundilo telo, oomanangoyingo kandegulagaku, ko iso elayagaku yolo gooboongoolo
dowoolo, Sambono randolo doongetelo, Anutno esetelo yokolo, oomanangoyingoku iso
elayagaku nguya oososowoowolo. Ngundilo telo, enengo sulena oniku yunootoni, ngundo
oni simoo baleku bayetelo yunowolo.
17 Ngundilo tetoyi, oni simoo bale oowali netoyi, useye bakini yemukowonggori.
Ene oowali gumgum oodoni ngu gooboongoolo si kande elaya kegidembolo elaya (12)
siliyootoyi, manggowoomo oolewonggori.

Pitando Yesuslo Damoni Yootunolo Eyingo
(Matiyu 16:13-19; Mak 8:27-29)

18 Nalu gulano, Yesus enesu nangge sungo ootoolo, ene yemboongelo oluwolo. Enengo
sulena onindo nangge tanggeyimo oolouwonggori. Ngu naluno, Yesusndo sulena oniku
sumoo yunolo ewonggori. Oni simoo baledo noya ndatelo etenggo. No ndawu oninggalo
etenggo? Ewolo.
19 Sulena onindo gumi ewonggori. Ene ngandilo etenggo. Ge ngu sonoyeloyingo Yon;
gidalegado etenggo. Ge Ilayiya; ko gidalegado etenggo. Ge Anutlo ingondudu eyingo oni
kulimiku gula ko ootookoowolo etenggo.
20 Yesusndo yowoolengolo, sulena oniya ewonggori. Ene yendo ngu noya ndawu
oningga, elo etenggo? Ngundilo etoni, Pitando mande gumi ewolo. Ge ngu Kristus
Anutndo noole yoyoweloyi ngulo sunggi yeyingo onilo ewolo.

Yesusndo Kumoolo Ko Ootookooweloyi Ngulo Ewolo
(Matiyu 16:20-28; Mak 8:30–9:1)

21 Yesusndo mande yanggango oolengo sulena oninolo ewolo. Ye komo oni gidalegano
nga mandega nga ma ewelo elo soleyelowolo.

22 Nalu gulano, Yesusndo ewolo. Anut Nangoni Oni Kilalongo ene ogingoyingo ulungga
oolengo ingowa. Yudalo tabango oni, ko Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi ngulo
sobosobo oni, ko mamana mande etuyeloyingo oni, ngundo kootu inolo, uleyi kumoowa.
Ene nalu kabusa yokolo ko yokutuwootoni ootookoowalo ewolo.
23 Ngundilo elo, enengo sulena oni mande gula yunolo ewolo. Oni gula no kenelowelo
ngu, ene komo enengo ingonduduni damoni biyomingga ngu komo yokoya meyeya
oodoni, ngulo simoo bale nowoondoye hamoo ma teyingo, ngundo kowuli inowanggoku,
ngu koolowoowa. Ene komo ngundilo telo, ngu kenelolo endeyowa.
24 Oni gula enengo ingondudunimonggo nangge enengo oo teweloyi ko keda oluweloyi
ingooteku ngu, asa, kootusina nalu wengamo, ene oonatewa. Ene oni newende ngu
bidodo Anutno yeteku ngu, ngu oningga ngu enengo ingonduduni oololo ombulo teteku,
ngu komo yokowa. Ngundilo telo ngu, asa, ene kootusina suwoo suwoo Anutya keda
oluwa.
25 Oni gula mela ngalo bobeye oo sitowi nguno ingonduduni bidodo yelo endeyooteku
ngu, kootusina, ene Setanlo ende biyomimo oololo oluwaku, nguno ndatelo telo oo
ngundo ene hooloowewa?
26 Oni gula nolo mandene, ngalo oyumo yowaku ngu, asa, kootusina, no Oni Nangoni
nolo dulidaline ko awane ngulo Engel oni kundingiyi ombutetoku naluno, no enengo
oyumo yowanolo ewolo.
27 No hamoo oolengo yeno eteno. Oni nga dikatenggoku nga ngu, gidalega ma
kumooyingomo, ene oni oowooyingga oolengo Anutlo nowoondoyemo hamoo teyingo
damonimo nguno ulo kenowanggolo ewolo.

Yesuslo Moondeyi Yowoolengolo Guladilo Tunooteyingo
(Matiyu 17:1-13; Mak 9:2-13)

28 Yesusndo ngu mandega ngu elo yokolo, oode nalu kandegula gidembolo kabusa
yokolo, ene Pita, Yon, Yems, oni kabusaga ngu yoyolo, mela puli gulano awuno, Anutno
yemboongewelo oolewonggori.
29 Yesus nguno yemboongelo oodoni, enengo omukumundoongo yowoolengolo gu-
ladilo oolengo tunootewolo. Enengo towikumbani nguya nomboyi oolengo solu ngundilo
yowali oolengo yewolo.
30-31 Ngu naluno, Moses, Ilayiya oni elayaga, ngundo Anutlo dulidalinidodo tunootelo
Yesusya mandelo ingowoli. Ngu oni elayaga, ngundo kootusina Yerusalem endemo nguno
Yesus goweyimo oo tunooteweloyiku ngulo mande mandenilo ingowoli.
32 Pita ko enengo dobooguliyi elayagakuya kubooyelootoni, welewelo tewonggori. Ene
ma welewolo, Yesuslo moondeyimo oo yowali kenolo, ko oni sungo elayaga ngulomu
nguya kenowoli.
33 Ngu oni elayagaku yoyokolo sawelo tetoli, Pitando Yesusno ewolo. Oni ulungga, noole
ngano oluweloyi ngu gome. Ge etoyi ngu, noolendo mete tookoododo kabusa yewato.
Tookoododo gula gengo, gula Moseslo, gula Ilayiyalo yewatolo ewolo. Ene Pitando ngu
ma ingolo ngulo ngundilo mande ewolo.
34 Pitando ngu mande ngu ewoodoni, sodedonangge goboole gula ombulo, tabaye
sanganimo ombutoni, ngundo ene bidodo doobeyelootoni ngulo ene sosolewolo.
35 Goboole newendemonggo Anutndo menolo ewolo. Nga nolo nangone nga! Nondo
ene sunggi yewonoku ngu! Ye komo enengo manggowo ngu ingoyi! Ewolo.
36 Ene mandeni ngu ingolo yokolo, ene doongetelo Yesus enesu nangge kenootoyi
oluwolo. Ene mande gula ma elo, ene nenetelo oluwolo. Ngu naluno nguno, oo
kenowonggoku ngu, oni gidalegano ma ewonggori.

Yesusndo Simoo Kosiyi Gulano Oomboolo Biyomi Gula Yomosiyowolo
(Matiyu 17:14-21; Mak 9:14-29)

37 Yangeni ngundilo pulimonggo utoyi, simoo bale oowooyingga oolengo mewoosoolo
ombulo Yesus galo ooleko yeyowonggori.
38-39 Ngu oni simoo bale ulungga ngu kewooloyemonggo, oni gulado solengoyelo
ewonggori. Oo etuyeloyingo oni, no geno yemboongeteno. Ge nolo nangone nga keno.
No komo nangone gulanangge nga. Oo yuka biyomi gulado ene woologongolo ngundilo
dowootoni, ene sodedonangge, kiyelo biyobiyomi telo ooloote. Ngu oo yuka biyomingga,
ngundo yanggango oolengo melako wenggelemootoni, ulo sagaga telo nosilili udoni
kumootoni manggowoomo koodo nomboyi oolelo ooloote. Ngu oomboolo biyomingga,
ngundo ene gome gome utolo goweyi ulungga yombuliyolo ene sodedo ma yokolo
toongete.
40 No kuli gengo sulena onino etoowe, ene ngu oomboologa ngu owetoyi toongeweloyi,
ene ereremo kinilo ewolo.

41 Ngundilo etoni, Yesusndo mande gumi elo ewolo. Ye simoo bale, nga naluno
ngano oolootenggoku, ye nowoondoyemo hamoo teyingo ngu kini. Yengo nowoondoye
ngu nenengo oolengo kini. Nalu ndatelo no yeya ootoolo yengo kowuliye koolowoolo
oluwano? Ewolo. Elo, ene yowoolengolo oninggaku kenolo ewolo. Ge nangongge yoya
ombulilo ewolo.
42 Ene nangoni yolo ombuwootoli, ngu oomboolo biyomingga, ngundo simooyenggaku
yanggango oolengo wenggelemootoni, melako wetolo sagaga telo yowoolalingolo gome
gome ulewolo. Yesusndo kandedisi telo ngu mboologaku, kenolo elo ene simooyenggaku
yomosiyolo, yolo eweyi ko inowolo.
43-44 Ngu simoo bale, ngu bidodo Anutlo yanggangoni ulungga ngu kenolo, ene ulungga
oolengo soliyokowolo.
Ngu oo Yesusndo tewoku ngulo, simoo bale ngu kenolo sosolelo, ngulo ingondudu
ulungga tewonggori. Ngundilo tetoyi, ene Yesusndo enengo sulena oninolo ewolo. Ye
mande nga gome sodeyeya, gome oolengo ingoyi! Nalu bodaga nangge yokolo, Oni
Nangoni ngu yolo oni sungo kandeyemo yelo yunowanggolo ewolo.
45 Enengo sulena onindo ngu mandega ngu gome ma ingolo, yolo dowoowonggori.
Mande ngu damoni kombiteyingo, ene ngulo nowoondoyemo gome ma ingowonggori.
Ngulo ene Yesuslo sosolelo ngulo ma sumoo telo ingowolo.

Sulena Oni Onendo Ulungga Oluwa?
(Matiyu 18:1-5; Mak 9:33-37)

46 Yesuslo sulena oniku enengo nangge mande elo, onendo sungo bidodo dagayelolo
ulungga oluwa? Ewolo. Elo, mande gumgum elo longgeyowolo.
47-48 Yesusndo enengo sulena oni nowoondoyemo ngu mandega ngu oodoni kenolo
ingolo, ngundilo ngulo, ene simooye bodaga yolo enengo tanggeyimo yelo ewolo. Oni gula
ene no oowoonembolo simooye ngandilo gula yolo yomosiyolo yoonenengowaku ngu,
ene no hooloowenelolo yomosinelooteku ngundilo. Oni gula no hooloowenelooteku ngu,
ene oni no awane suleneloot oni, ngano ombuwonomungga ngu hooloowelo yomosiyoote.
Oni gula ye kewooloyemo nguno enengo oowooyi bingami elo ma okoolo, ene Anutlo
ko nenengo tewaku ngu, hamoo oolengo, ngu oningga ngu, ene oni gidalega dagayelolo
ulungga tewalo ewolo.

Oni Yeya Mundi Kini, Ngu Yengo Dobooguliye
(Mak 9:38-40)

49 Ngu naluno, Yondo mande gumi ewolo. Oni ulungga, noole oni gula kenootooye, ene
ge oowoonggemo oo yuka biyomi oweyelootoni kenowooto. Ene ngu noole ma keyelolo
endeyootenggoku, ngulo noolendo ene loogu teyinowootolo ewolo.
50 Ene Yesusndo Yonya ewolo. Ye ene ma loogu teyinowelo. Oni yeya mundiyi kini, ngu
oningga ngu yengo dobooyelo ewolo.

Sameriya Oni Gidalegado Enengo Ende Solengolo, Yesus Keyowolo

51 Yesus ngu Sambo endemo ooleweloyi nalu namoko tetoni ingolo ngulo ene in-
gonduduni gosiyolo Yerusalem oolouwonggori.
52 Yesusndo oni gidalega suleyelootoni, enengo mandeni yolo oolouwonggori. Ngu
oni ngu koletelo Sameriya ngulo ende gulano ulo nguno Yesus oluweloyimbolo oo
yomosiyowelo.
53 Ene ngu endemo oni, ngundo Yesus yolo, enengo yano oolouwelo yokowolo. Ndatelo
ngulo, ene ingoyingo, Yesus ngu ene Yerusalem ooloutelo ingowolo.
54 Yesuslo sulena oni elaya Yems, Yon elagado enengo damoniye biyomi kenolo sanggili
telo ewoliyo. Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ge etooga, Sambononggo de ombuya nga
oni nga yodemukoni. Ngundilo ewolo.
55-56 Ene Yesusndo yowoolengolo yeyolo mamanayelolo yokootoni, asa, ene ende gulano
sawolo.

Oni Yesus Keyoweloyimbolo, Ngulo Mande
(Matiyu 8:19-22)

57 Yesusndo enengo sulena oniya yade ooleko ooloutoyi, oni gulado Yesusno ombulo
ewolo. Ge ende bidodomo toongeteku ngu no nguya kenggelolo no nguya toongewanolo
ewolo.
58 Yesusndo ngu oningga ngulo mandeni gumi ewolo. Mando ngu, ene mela newen-
demo tagiyododo, ko nu nguya de sanganimo tagiyododo, ene Onilo Nangoni ngu, ene
bibitelo weleweloyi musiyoni nguya kini. Elo ewolo.
59 Yesusndo oni gulaya ewolo. Ge ombuya no keneloya oolou! Ewolo.

Ene ngu oningga ngundo ewolo. Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ge mete noyokootoyi
no oololo awane kumootoni kenolo, melengoologo eme ko ombuwanolo ewolo.
60 Yesusndo ngulo mande gumi ewolo. Nguno yoko, oni nolo nowoondoyemo hamoo ma
teyingo, ngundo ene sobowooya oodega kumootoningga ngu, enengo bingo melengooyi.
Ene ge ngu oolouya, Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye ngundo simoo bale enengo
sobowooteku, ngu wesiyoya oni simoo bale etuyelolo ewolo.
61 Oni gulado ewolo. Oo bidodo Sembuli Sembunaye, no nguya ge kenggelolo endey-
owano. Ene gedo mete elo etoyi ngu, asa, no oololo nenengo oni kandeye dowoologolo
ewolo.
62 Ngundilo etoni, Yesusndo oningga ngulo mande gumi ewolo. Anutndo oni gula
enengo koni logo teweloyim negongootoni nguno oodoni, ene ko gula gulano endeyolo
oode ngu, asa, ngu oningga ngundo Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo enengo
endega oni simoo sobowooteku, nguno ma uwalo ewolo.

10

Yesusndo Oni Onibi Kabusa Ko Kande Elaya (72) Yoyolo Anutlo Kono Suleyelowolo

1 Kootusina, Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo oni onibi kabusa kande elaya
kegidembolo elaya (72) sunggi enengo ko teweloyim ela elaya suleyelootoni sawonggori.
Ngundilo salo ngu, ene ende bobodi, ende ululu ngu bidodomo nguya koletelo satoyi, asa,
kootusina Yesus enebana keyelolo toongewonggori.
2 Yesusndo ngu oniku mande yamonggawo gula yunolo ewolo. Oowali kono gome
enggemukoote. Ene ko oni oowooyingga kini. Ngundilo ngulo, ye oolouya ko sembuli
Anutno yemboongetoyiga, ngundo ene mete ko oni suleyelootoni, oololo, kono oowali
engge ngu yolo gooboongoowanggo. Oowali ngu oni simoo bale ene Anutlo mandeni
ingowelo ingootenggo.
3 Ye oolouyi! Ingoyi! Nondo ye suleyelootoowe, satenggoku ngu, bo Sipsip nan-
goni imakeyingo damoningga ngundilomu ngu bo goki kewooloyemo suleyelootoowe
satenggo.
4 Ye bobeye sili, siyaki, ko keye goweyi nguya ma yowelo. Salo ooleko oni simoo bale
yeyolo nguya, mande mande ma ewelo kini ye komo dagayeloya sayi.
5 Ye salo ya gula newendemo uya ngu, ngandiya eyi. Nga ya newendemo simoo bale
nga Anutnonggo sumange ayibidodo ombuteku ngu yeya oliyilo ewolo.
6 Ene ngu yano nguno oni simoo bale gula ene nowoondoye damoni imakeyingo ngu
oodoyi ngu, asa, yendo Anutlo sumange ayibiningga yunootenggoku ngu, oololo ngu
oningga nguya oluwa. Ene kinitetoni ngu, yengo sumange ayibiga ngu ko yowoolengolo
yengomo ko ombulo oluwa.
7 Ye komo ngu ya gulananggega nguno nangge oliyi. Ye enendo oowali sono oo
yunootenggoku, ngu nelo oodoyi, nguno yengo ko tetenggoku, ngulo uliyi mete yowanggo.
Ye komo ngu yangga nguno nangge wetoya ngunonggo saya ko teyi.
8 Ene ende gulano saya utoyiga, ngu endemo oni, ngundo ye yoyoya enengo yano
utoyiga nguno oowali yunootoyiga, ngu nangge neyi.
9 Ye mete ngu endemo sayi oni yomosiyeloya, ye ngandiya eyi. Anut Oo Bidodo
Sembuli Sembunaye, ngundo simoo bale soboyeloweloyi naluni, ngu kuli ye tanggeyemo
ombuteku nga, eya eyilo ewolo.
10-11 Ye ende gulano ooloutoyiga, ngu oni, ngundo ye ma yoyoya yano uya yoyokootoyiga
ngu, asa, ye oolouya, endesoono nguno dikaya ye ngandiya eyi. Yengo ende ngalo
gugu nogolu noole kenayimo damoowoku ngu siyakiyootooye, yengo endemo ko uteku
nga, eya Anutlo sumbuyi andangeya yunootoyiga olini. Ene ye gome ingondudu teyi!
Ndatelo ngulo, Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo nalu enengo simoo bale
sobowooteku, ngu kuli namokono ombulo sobowooyelooteku nga! Ewolo.
12 No yeno hamoo eteno. Anutndo wilikoyeloweloyi nalu wenga ulunggano, nguno ngu
ende gulado Anutlo ko oni ma yoyolo kawararayelolo ngu, asa, ene ngulo ngu naluno
kowuli ulungga oolengo yowanggo. Ngu ogingoyingo ulungga ngu Sodom endemo oni
damoni biyomi teyingongga ngulo ogingoyingo yowanggoku ngu endemo oni damoni
biyomi tewonggoku ngu dagayelolo ogingoyingo ulungga oolengo yowanggolo ewolo.

Ende Gidalegalo Oni Nowoondoye Ma Yowoolengoyingo Ngu Oni Oniyooge!
(Matiyu 11:20-24)

13 Ye Korasin ende oni, ye Betsayida ende oni ye gowugowulongo! Tayiya Sayidon
ende elaya nguno damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyim ngu, yeno tewonoku
ngundilo ngulo tetoowe ngu, ene mete nowoondoye yowoolengootoyi, ngulo solengoyelo,
de nombo dabemimo bibitelo oliyingo ngundilo.

14 Hamoo oolengo Anutndo wilikoyeloyingo naluno, yendo kowulingga yoweloyiga
ngu, ngu Sayidon Tayiya ende elayaga ngundo kowuli yoweloyi ngu dagayelolo ulungga
oolengo yowanggo.
15 Ye Kaperniyam endemo oni ngundo yengo oowooye bingamiye okootoyi Sambono
oolelo oolootenggo, bine? Hamoo oolengo kini. Ye Anutlo nowoondoyemo hamoo ma
teyingo ngulo Anutndo yoyolo de nombono nguno oolongooyelootoni uwanggolo ewolo.
16 Yesusndo enengo sulena onino ewolo. Oni ene ye manggoye ingootenggoku, ngu ene
no manggone nguya ingowanggo. Oni ene kootuyunootenggoku ngu, asa, ene no nguya
kootu nunoote. Ene no kootu nunooteku ngu, ene Anutndo sulenelootoni ombuwonomu
nguya kootu inootelo ewolo.

Ko Oni (72) Ko Yowoolengolo Mayewonggori

17 Enengo ko oni onibi kabusa kande elaya kegidembolo elaya ngundo kono sayingoku
ko mayelo oni oni ulungga telo Oo Bidodo Sembuli Sembunaye nguno ewonggori.
Ulungga Oo Bidodo Sembuli, noole salo ko telo nguno, gengo oowoongge etooye oo yuka
biyomi ngu noolengo manggonayi nguya, gome keyolo sawonggolo ewonggori.
18 Yesusndo gumi ewolo. Kulimi, no Setan kenootoowe, Sambononggo himi, yowali
ngundilo solewolo.
19 Ye ingoyi! Ngu hamoo oolengo! Nondo yanggango ye kuli yunowono. Ngulo ngu, ye
sile biyomi, budegoolo dogingoyingo ko oo biyomi gula wongoowanggoku nguno, ko ye
longge oni oo biyomi ngulo yanggangoye ngu, ko oo biyomi gulado ye ma yombuliyelowa.
20 Oomboolo biyomimbo yengo manggoye ingolo keyowonggoku ngulo, ye ma oni oni
tewelo. Kini, Anutndo yengo weti biyomi ngu andangeyunowokulo ngulo yengo oowooye
ngu Sambo endemo kuli nakangoyunowoku, ngulo ye Anutlo oni oni teyilo ewolo.

Yesusndo Oni Oni Telo, Eweyi Anutno Ese Ewolo
(Matiyu 11:25-27; 13:16-17)

21 Ngu naluno nguno, Yuka Kundingiyi, ngundo Yesus yeni oni oni telolo ewolo. Awa,
ge Sambo ende ngulo, ko mela ngalo nguya oo ngu bidodo sembuli ulungga oolengo
ooloote. Ngulo no geno esetelo yemboongeteno. Gedo kuli oo ngu oni ingonduduye
mande mandeyedodo onino ngu oongoowolo. Ene ge simooye bobodi nangge tunoo
etuyeloote. Yo, Awa gengo ingonduduge ngundilo.
22 Nenengo Awanembo oo bidodo no kandenemo yemukowolo. Oni gulado enengo
Nangoni ngulo ma ingootoni ngu, Awa enengombo nangge Nangonimbolo ingoote. Oni
gulado Awa ma ingooteku, enengo Nangonimbo nangge Eweyi ingoote. Ene oni ngu
Nangonimbo Eweyi etuyelootoni ngu, ene nguya Eweyimbolo damoni ingowanggolo
ewolo.
23 Yesus enengo sulena oni nangge oodoyi ngusina yowoolengolo ewolo. Oni ene oo
yendo kenootenggoku nga, ene nguya ngu kenolo ngu, ene oni oni telo oluwanggolo
ewolo.
24 No yeno hamoo eteno. Kulimi, Anutlo ingondudu eyingo oni, ko mela ngalo oo
sobosobo oni Koleteyingo nguya ene oo nga kenowelo elo ene ma kenowonggori. Yendo
ataga oo kenootenggoku, ngandilo ene ma kenowonggori. Ene nga mandega yendo
ingootenggoku nga ingowelo ewonggori. Ene ma ingowonggorilo ewolo.

Sameriya Oninggado Longge Oningga Nowoondoyi Teyinowonggori

25 Nalu gulano, mamana mande etuyeloyingo oninggado Yesus tewoongowelo ewong-
gori. Oo etuyeloyingo oni, no ndatelo telogo, no suwoo suwoo keda gome oluwano?
Ewonggori.
26 Ngundilo etoni, Yesusndo mande gumi ewolo. Mamana mandeno ngu ndatelo
nakangoyingo? Ge ndatelo kandangelo ingoote? Ewolo.
27 Ngu oningga ngundo gumi ewolo. Anut ngu gengo Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sem-
buge. Gengo nowoondoge bidodo, gaboge bidodo, ingonduduge bidodo yanggangongge
ngu bidodo ene ino! Gengombolo ingooteku ngundiya nangge oni dobooge tanggegemo
oolootenggoku ngulo nguya gome ingolo ewolo.
28 Yesusndo ngu oningga nguya ewolo. Ge hamoo nenengo ete. Ge ngundilo nangge
telo endeyolo oluwaku ngu, ge keda suwoo suwoo oluwalo ewolo.
29 Ngu mamana mandelo oningga ngu newendemonggo Yesusndo mandega ewoku ngu
ingowelo yokolo, enengo ingondduningga wesiyolo ewelo no oni nenengo elo, ene ngulo
sumoo gula ewolo. Oni no tanggenemo oolooteku ngu, oone ngu nolo doboone? Ewolo.
30 Etoni, ariya, Yesusndo mande yamonggawo gula ngandilo ewolo. Oni gula
Yerusalemnonggo Yeriko uwelo uwolo. Ngundilo uwootoni, yakaka oni biyomi, ngundo

ooleko kenolo, dowoolo uleyi kumoowelo tetoni yokolo, enengo sitowini udangelo
yomukolo satoyi, oninggaku kumoowelo namoko tewolo.
31 Ngu naluno, Anutno woolo yeyingo oni gula, oole ngu keyolo ulo, ngu oningga ngu
kenolo, ene oole dabemisinanggo tolige tolige ulo dagalo toongewolo.
32 Ngu naluno nangge, yambo yalo sulena oni ngu oolega ngu keyolo uwolo. Ngu
oningga ngu kenolo yokolo, ene oole dabemisinanggo dagalo ulo toongewolo. Liwayi ngu
Yekob nangoni gula, ngulo sowe. Anutndo ene woolo yeweloyi ngulo oo sulena teweloyi
ko yunoyingo.
33 Kootu oolengo Sameriya oni gula, ngu oolega ngu nangge keyolo ombuwolo. Yuda
oni ngu Sameriya oni ngu ko goboolo ma tetenggo. Ngundilomu ene Sameriya oningga
ngu ombulo, ngu oningga ngu kenolo, nowoondoyi ulungga tewolo.
34 Tanggeyimo ombulo kenolo, Wayin sonoyi ko bo ulumimbo nguya mambuni
sonowoolo yomosiyolo Marasinmbo mambuniku gosiyolo yokolo, okoolo, enengo Hos
bodaga oowooyi Donki, ngu sanganimo yelo endemo toongelo, nguno ooleko oni mayelo
weleweloyi yano ulo, nguno yomosiyolo gome sobowoolo oluwolo.
35 Sengetoni, ene toongewelo ootookoolo, sa gulanangge ngulo ko uli bobeye ngu
ya sembuligaku inolo ewolo. Ge nga oningga nga gome sobowooya ootoo! Gengo
bobeye gula nga oningga ngalo yokowaku ngu, nobana ko ombulo, wendangelo gumi
gunowanolo ewolo.
36 Ge ndatelo ingoote? Oni kabusa ngu oolega ngu keyolo ombuwonggori. Onendo ngu
oningga ogingoyingo biyomi yolo oluwoku, ngulo dobooyi oolengo? Ewolo.
37 Ngundilo elo yokootoni, mamana mande etuyeloyingo oningga ngundo mande gumi
ewolo. Ngu oningga ngulo nowoondoyi telo hoolooweyingongga ngulo dobooyilo ewolo.
Etoni, Yesusndo gumi ewolo. Ge oolouya, ngundiya, nangge telo ewolo.

Mata, Mariya Elayaga Ngulo Mande

38 Nalu gula, Yesusndo enengo sulena onidodo, yade yade oololo, ende bodagano
tunootewonggori. Nguno bale gula oowooyi Mata, ngundo Yesus galo yoyowelo enengo
yano oolouwonggori.
39 Mata ngulo koneyo oowooyi Mariya. Mariya ngu ombulo Yesus tanggeyimo bibitelo,
mande etoni ngu ingolo oluwolo.
40 Ene Matando ngu oowali, ko oo ulungga telo, yomosiyoweloyi ngulo oololo ombulo
tewolo. Ngundilo telo, nguno Matalo ingonduduni ngu oowali oo ngu yomosiyolo, ngulo
ingondudu ulungga tewolo. Ngundilo telo, Matando Yesusno oololo ewolo. Oo Bidodo
Sembuli, konegene Mariya ngu ene no noyokootoni, noso nangge oo yomosiyootoowe,
ene ngu kingo bibitelo ooloote. Gedo ene suleyootooga, no hoolooweneloni. Ge ngulo ma
ingondudu tetelo ewolo.
41-42 Yesusndo manggowo gumi ewolo. Mata, Mata, gengo ingonduduge ngu ge oo
oowooyinggalo ingondudu bulibali telo, ge ngulo gome ingoote. Ene ge oo gulanangge
ngulo ge ma ingoote. Mariyando ngu ene oo gomengga ngulo ingoote. Noole ngu oo
gomengga Mariyando ingolo yootekungga, ngu ma woosoolo yoyinowatolo ewolo.

11

Yemboongeweloyi, Ngulo Damoni
(Matiyu 6:9-15; 7:7-11)

1 Nalu gulano, Yesus enesu nangge sungo yowoko oololo, nguno yemboongelo oode,
yokootoni, kootusina enengo sulena oni gulado ombulo ewonggori. Ulungga Oo Bidodo
Sembuli Sembunaye, ge noole nguya yemboongeweloyi damoni ngu etuyelo, Yondo
enengo sulena oni etuyeloyingo ngundilolo ewonggori.
2-4 Ngundilo etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Ye yemboongewelo naluno ngu, ye mete
ngandiya eyi. Awa, noolendo gengo oowoongge ngu komo kundingiyi olini, ngulo
ewelo eteto. Noolendo gengombo nalu oni simoo bale enengo soboyelooteku ngu komo
ombuyalini, noole ewelo eteto. Noolengo oowali engge nga nalungga ngalomu, ko nalu
bidodomo nguya yunololuwa. Oni gidalegado nooleno mbumbuwa tetenggoku ngulo
noole kowuli ngu andangelo kapengo yewato. Ngundilo nangge, mete ye nguya noolengo
kowulinayi andangeyunoya kapengo. Gedo oo biyomi noole tewooyeloweloyimbolo,
nguno ma yowoosoolo oolouwelolo ewolo.
5-6 Yesusndo ko ewolo. Ye kewooloyemo nguno oni gula enengo dobooyibo, suwoo
kewooloko oololo ewa. Doboone, ge oomanongoyingo kabusa nunolo ewa. Nolo doboone
gula yowokononggo mayetoni, ngulo no oowali gula ene inoweloyi nguya kinilo ewolo.

7 Ya newendemo oningga, ngundo mande gumi ewa. Ge ndatelo ngulo suwoo
kewooloko ombulo no yokutuneloote? Yamako kuli goodoowono. No nenengo simoone-
dodo yabano kuli welewooto. No ootookoolo oo ge gunoweloyi, ereremo kinilo ewolo.
8 No yeya eteno. Ene ngu oningga ngu enengo dobooyi oolengo ngulo ma ingolo, ngulo
ene ootookoolo oo ma inowa. Ene ngu oningga yemboongelo eriritelo oolooteku ngulo
ingolo, ene ootookoolo, oo bidodo eneno kini ngulo ewoku, ngu bidodo yolo inowa.
9 Ngu no yeno eteno. Ye Anutlo nowoondoye hamoomonggo oolo wenonolo, ngulo
Anutno yemboongetoyigo, enendo oo ye yunowa. Ye oo erewelo ngu, ye oo kenowanggo.
Ye oo ereweya ngu Anutno yemboongetoyi, enendo etuyelolo goosooyunowa.
10 Oni bidodo Anutno yemboongelogo oo yootenggo. Oni ene oo erewelo ngu, ene oo
kenootenggo. Oni yamako udoni ngu, Anutndo yamako goosooyunoote.
11 Ye kewooloyemo nguno oni gula nangonimbo isolo etoni, ngu eweyimbo yowoolen-
golo, sile biyomingga yolo, nangoni inowa, bine? Kini.
12 Ene nangonimbo nu mindiyo etoni, eweyimbo yowoolengolo, oo biyomi budegoologa
inowa, bine? Kini, ngundilo nguya ma tewa.
13 Ariya, ye oni biyomi melako ooloottenggoku, ngundo yengo simooye ngu oo gomemu
yunootoyi ngu, asa, yengo Awaye Sambono oolooteku nguno yemboongetoyi, enendo
enengo Yuka Kundingiyi ngundo oo ulungga oolengo yengo melako onilo damoniye, ngu
bidodo dagalo yunowalo ewolo.

Yesusndo Golemboolododo Ko Tetelo Ewolo
(Matiyu 12:22-30; Mak 3:20-27)

14 Yesusndo oo yuka biyomi gula manggowo kininggado oni gula yoyingomu owetoni
toongetoni, oninggaku manggowo tango yetoni, mande ewolo. Ngundilo tetoni, simoo
baledo ngu kenolo, ene soliyokolo ingondudu ulungga tewonggori.
15 Ene oni gidalegado ewonggori. Ene oo yuka biyomi oweteku, ngu oomboolo tabango
ulungga oowooyi Biyelsebab (Setan) ngulo yanggangoni, ngunonggo ko tetelo ewonggori.
16 Oni gidalegado Yesus tewoongowelolo ewonggo. Sambolo onindo ma teweloyi gula
teya etuyelootooga kenowato. Ngundilo kenolo ingowato, ge Anutndo sunggi yewolo.
17 Ene Yesusndo enengo ingonduduye ngu ingolo, ngulo elo ewolo. Ene mela oo so-
bosobo oni gulanangge ngulo oni simoo bale wesowootoni, wata elaya tetoni ngu, ngundo
enengo nangge ebe utolo, ngu oningga ngulo koni ngu biyomi yewa. Ya gulananggemo
oni simoongolo gula nowoondoye gulanangge kini wesowootoyi elaya tetoni ngu, ko gula
goboolo teweloyi, ene ereremo kini. Asa, nondo Setan yanggangonimbo oomboolo biyomi
owewonoku, ngu ngandilo nondo nenengo kone yombuliyowano. Ngu hamoo oolengo
ngundilo kini.
18 Ngundilo ngulo, Setando enengo keyimo oni wesowooyelootoni elaya tetoni, ngundo
enengo nangge ebe utolo ngu, enengo koni mandeni ngu ndatelo telogo, yanggango
oluwa? Ene ereremo kini. Yendo noya etenggo. Nondo Biyelsebab (oowooyi Setan)
oowooyimonggo oomboolo gidalega owetelo etenggo. Kini, no Setan yanggangonimonggo
oo yuka biyomi ngu ma oweteno. Kini, no Anutlo yanggangonimbo oweteno. No ngulo
eteno.
19 Ene nondo Biyelsebab oowooyimo ko ngundo no hooloowenelootoni, oo yuka biyomi
gidalega owewanoku ngu, onendo yengo ko goboolo ngu hoolooweyelootoni, ene oo yuka
biyomi ngu owetenggo? Ye ngundilo ingootenggoku ngu, asa yengo ko goboolo oo yuka
biyomi owetenggoku ngu Setanlo yanggangonimbo nguya tetenggo? Hamoo oolengo kini.
20 Ene Anutlo yanggangoni, ngundo no hooloowenelootoni, ngunonggo no oo yuka
biyomi ngu owetoowe ngu, ye ingowanggoku ngu, Anutndo nalungga enengombo
sobowooteku, ngu yeno ombulo tunooteteku nga!
21 Ene oni yanggango gulado (Setan) enengo yani gome sobowoolo, sangga dowoolo
oodoni ngu, enengo yanimo oo ngu bidodo gome oolengo oluwa.
22 Ene oni gula yanggango oolengo, ngundo mayelo ngu oni yanggangongga nguya ebe
utolo, duge, sangga ooni ngu woosoolo yolo ngu, asa, ene mete uleni kumootoni, yanimo
ulo, oo sitowi ngulo musiyo, ene watayi ingooteku ngulo wiyokolo, bayetelo dobooguli
yunowa.
23 Oni no doboone kini ngu, ene noya mundi tete. Oni ene nolo kone ngulo newende
gulanangge kini ngu, asa, ene kingo bulibali telo endeyooteku ngu, ene nolo doboone kini.
Ewolo.

Oomboolo Biyomi Ko Ombuwolo
(Matiyu 12:43-45)

24 Yesusndo mande gula ewolo. Oomboolo biyomi, ngundo oni gula yokolo toongewa.
Toongelo mela ariwoole endeyolo yade nguno musiyo ene kengelo oluweloyi musiyo

gula ma kenolo ngu, ene ewa. No ko oololo nenengo yangga kuli oluwonoku, nguno ulo
oluwanolo ewa.
25 Ene ngundilo elo, oololo yanggaku kenootoni, ngu yangga ngu onindo kitikata
siyakiyolo yomosiyootoyi, kingo oodoni, gome tewolo.
26 Ngundilo telo, ene oololo oomboolo kandegula gidembolo elaya nguya yoyolo, ngu
yanggano nguno ombuwonggori. Enengo yanggangoye ngu koleteloga ngu dagalo biyomi
oolengo. Ene ngu oningga ngu koletelo bodaga biyomiyi oluwolo. Ene ataga ngu, ene
biyomi oolengo telo oolootelo ewolo.

Oni Oni Teweloyi Ngu Yoweloyi Damoni

27 Yesusndo ngu mandega ngu etoni, simoo bale oowooyingga oolengo oluwonggori.
Nguno bale gula ngu oni ngu kewooloyemo oluwoku, ngundo meno elo ewolo. Ngu balega
ge yomoonggelolo nono gunoyingongga, ngundo enesu nangge kumana ulungga tewalo
ewolo.
28 Ene Yesusndo mande gumi ewolo. Yo, ngundilo oni ngu, ene mande ingolo,
nowoondoyemo hamoo telo, Anutlo mande ngu gome yolo dowoolo, keyootenggoku
ngulo ene oni oni ulungga tewanggolo ewolo.

Oni Gidalega Damoni Sungo Oolengo, Onindo Ma Teweloyimbolo, Ngu Kenowelo Ewolo
(Matiyu 12:38-42; Mak 8:12)

29 Oni simoo bale ulungga mayelo gooboongootoyi, Yesusndo mande yunolo ewolo. Nga
naluno oni simoo bale nga biyobiyomi. Ene damoni sungo oolengo onindo ma teweloyim
kenowelo etenggo. Ene nondo ngu ooga ngu gula telo ma etuyelowano. Yonando mande
oo teyingo ngu nangge etuyelowano.
30 Kulimi, Yona ngu Anutlo sunggi ngundilo telo, Niniwa oni simoo bale etuyelowolo.
Ngundilo nangge, Anut Nangoni Oni Kilalongo nguya Anutlo sunggi ngundilo, ataga nga
oni simoo bale nga etuyeloote.
31 Kootusina, Anutndo simoo bale wilikoyeloweloyi naluno nguno, mela ngalo oo
sobosobo bale koleteyingo gula yowoko oolengomonggo, nga naluno simoo bale nga
kondibo ootookoolo; enengo damoniye biyomi ngu yootunoyelowa. Ndatelo ngulo, ngu
balega mela wengamo oo bidodo sobosoboga, ngundo ombulo, Solomonlo ingonduduni
gome ngu etoni ingowolo. Ene ataga nga oningga nga oolooteku, ngando Solomonlo in-
goyingoni ngu dagalo oolooteku nga! Bale sobosobo koleteyingongga, ngundo Solomonlo
mandeni gome ingootoni, ene ye simoo bale ngano oolootenggoku, ngu nolo mandene
ingowelo yokootenggo.
32 Anutndo simoo bale wilikoweloyi naluno nguno, Niniwa oni nguya nga naluno oni
simoo bale ngaya ootookoolo, enengo damoniye biyomi ngu ewanggo. Ndatelo ngulo,
Niniwa oni ngu Yonalo mandeni ingolo, ene nowoondoye yowoolengootoni, ene hamoo
Anutlo ingowolo. Ene ataga nga oningga oolooteku, ngando ngu Yona dagate. (Yesus
enengombolo eyingo). Ene ye oni simoo bale ataga oolootenggoku ngu nolo mande ma
ingolo nowoondoye ngu ma yowoolengootelo ewolo.

Goweyebolo Solu
(Matiyu 5:15; 6:22-23)

33 Oni gulado solu (Lam) kalo yolo ya kosingeyimo ngundi kumbe oo gula newendemo
ma oongoowa. Kini, oni solu kalo ngu, ene tunoo oolengo mindingootoyi, oni ya
newendemo utenggoku, ngu nguya solu ngu gome kenowanggo.
34 Doongengge ngu gowege solu ngundilo. Gengo doongengge ngu gome metemi,
ngundo gengo gowege moondege ngu bidodo yeni soludodo tete. Ene gengo doongengge
ngu biyomi yetoni ngu, ngu gowege moondege ngu oolelidodo telo oluwa.
35 Ngulo ngu, ge ingondale te! Gengo solungga nowoondogemo oolooteku ngu gome
sobowoolo. Kinitetoni ngu, gengo solungga ngu ooleli tewa.
36 Asa, gengo gowege ngu bidodo himi oodoni ngu, asa, gumisina ooleli kini. Gengo
gowege moondege ngu bidodo himi, ngu solu (Lam) himi ngundilo oluwalo ewolo.

Parisi Oniya Mamana Mande Etuyeloyingo Oniya Damoni Biyomi Tewolo
(Matiyu 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 20:45-47)

37 Yesusndo mande ngu elo yokootoni, Parisi oni gulado Yesus enedodo oowali
neweloyimbolo negongowolo. Ngundilo tetoni, Yesus ene ngu Parisi oningga, ngundo
yano ulo oo neweloyi yabano bibitewolo.
38 Bibitelo oo netoni, Parisi oningga ngundo Yesus kenootoni ngu, ene kandeyi ma
sonowoolo ngundo oo dowoolo netoni, ngulo ene ingondudu ulungga tewolo. (Moseslo
mamana mandeno eteku ngu ma keyootoni ngulo gome gome kenowolo.)

39 Yesus Oo Bidodo Sembuli, ngundo ngu Parisi oningga ngulo ingonduduni ingolo
ewolo. Ye Parisi oni ngu koondo toba ngu goweyi nangge sonowoolo yomosiyootenggo.
Ene yengo nowoondoye ngu yakaka, ko, damoni biyomi, ngundo nangge hangelo ooloote.
40 Ye wenonoyingo oni! Anutndo ene oo goweyi sangani nangge bine yelo, ene
newendedodo nguya ma yeyingo, bine?
41 Ene Anutndo nowoondoye yomosiyooteku ngu, ngulo ye nguya oni gula nowoondoye
yunoya hooloowe. Onindo ngundilo kenolo ngu, ene ingowanggo. Gengo nowoondoge
ngu gome nomboyi.
42 Ene ye Parisi oni, ye ingondale teyi! Ye ngu oo sookiyagoolo, suwe oo bidodo
kono oolooteku, ngu kewoolo wesowoolo kande elaya ngulomu gula Anut inootenggo.
Ene ye mande damoni gome nenengo ngu dagalo yokolo, nowoondoye Anut inoweloyi
damoni ngu yokootenggo. Ye oo ngu yunoweloyi damoningga ngu mete tetenggo. Ene ye
nowoondoye bidodo oolengo Anut inoweloyi damoningga ngu ma yokowelo.
43 Ye Parisi oni, ye gowugowulongo ye ingondale teyi! Yengo yambo yano ye koletelo
oni doongeyemo bibitewelo gome ingootenggo. Ye oowali uliyoweloyi musiyomo, simoo
baledo yeyoya bingaminayi eya okooyi elo gome ingootenggo.
44 Ye ingondale teyi! Yengo nowoondoye ngu oni mele goloongelo uteku musiyo
ngundilo. Mele sanganimo ngu so uyi nakango oo gomemu ooloote. Ene mele
newendemo ngu buwoo biyomi telo, ndindingo biyomi oolootelo ewolo.
45 Ngundilo etoni, mamana mande etuyeloyingo oni gulado Yesuslo mande gumilo
ewolo. Oo etuyeloyingo oni, ge ngu mandega ngu nooledodo mande kootunayisina elo
yimitoolo eteku ngu! Ewolo.
46 Yesusndo mande gumi ewolo. Ye mamana mande etuyeloyingo oni, ye ingondale
teyi! Yendo mamana mande ulungga oolengo oni simoo bale yunootenggoku, ngulo ene
oo kowuli ulungga oolengo ene koolowooweloyi ereremo kini. Ene yendo kandedibiye
bodaga nguno yelo boda ma hoolooweyelolo kowuli ngu ma koolowootenggo.
47 Ye ingondale teyi! Yengo osi sambayebo Anutlo ingondudu eyingo oni, gidalega kingo
yuleyi kumoowonggori. Ene yengo damoniye ngu osisambaye damoniye ngundilo. Ngulo
ngu, ye meleye ngu nakayelootenggo.
48 Ngulo ngu, ye nguya enedodo damoniye gulanangge. Ngulo ye osisambaye mande
damoniye biyomi ngulo etenggo. Yengo nowoondoye ngu damoningga teyingongga ngulo
gome ingootenggo. Ene Anutlo ingondudu eyingo oni yuleyi kumoowonggori. Ye ngulo
meleye komoongolo nakangootenggo.
49 Ngulo ngu, Anutlo ingonduduni gomemo ene kuli elo ewolo. Nondo nolo
ingondudu eyingo oni, ko nenengo sulena kilalongo oni suleyelootoowe, eneno
oolouwanggo. Enendo ngu yutolo, mandeye biyomi elo yumooyunolo, gidalega yuleyi
kumoomukowanggo.
50-51 Ngulo ngu naluno, oni simoo bale nga osisambayebolo kowuliye yowanggo. Ene
kuli Anutlo ingondudu eyingo oni yulewonggoku ombulo, nga naluno ngano nguya
yulootenggo. Kulimi, Ebel uleyi kumooyingo, ngunonggo yade yade ombulo Sekarayiya
nguya ulewolo. Sekarayiya ngu Tempel, yambo ya newendemo Anutno woolo yeyingo
musiyomo uleyi kumoowolo. Ngulo kowuli ngu, ataga nga oni simoo bale oolootenggoku
ngano, ngulo kowulini weti gumi ngu bidodo ataga yowanggo.
52 Ye mamana mande etuyeloyingo oni, ye ingondale teyi! Yendo Anutlo hamoo mande
ngu oni bidodo ingoweloyingga ngu oongootenggo. Yengombo ngu ma keyolo ngulo ye
oni gidalegado ingolo keyoweloyinggaku nguya oole goodooyunootenggolo ewolo.
53 Ngundilo elo yokolo, Yesus ngu yangga ngu yokolo, ene endesina ooletoni, mamana
mande etuyeloyingo oniya, Parisi onidodo ngu mandega ngulo nowoondoye biyomi
oolengo ingolo oluwonggo. Ngu naluno, ene damoni yelo Yesus uleyi kumooweloyi ngulo
suwoo suwoo oole erewelo oo bidodo Yesus sumoo sumoo inolo oluwonggo.
54 Ene ngundilo telo, Yesus kenondadangelo sobowoolo endeyolo oluwonggo. Yesusndo
mande biyomi guladilo gula manggowoomonggo etoni ngu, ingolo, ene ngunonggo
dowoolo mande elo uleyi kumooweloyimbolo.

12

Mande Ebe Ganagana Ngulo Ingondale Teyi
(Matiyu 10:26-27)

1 Nalu gulano, oni simoo bale ulungga oolengo, ende ende bidodo mayelo gooboon-
goolo, ebelolo telo ombuwolo. Yesusndo ootookoolo enengo sulena oni mande yunolo
ewolo. Ye Parisi onilo ebe ganagana mande ngulo ingondale teyi! Ene oni doongeyemo

ngu oni damoni nenengo keyootenggoku ngundilo tewanggoku, nguno ngu ebe ganagana
tetenggo. Kootusina, ngu damoni elayaga tetenggoku, ngu endesina tunootewa.
2 Oo bidodo imangoolo wiliyootoni oolooteku ngu, kootusina, ngu tunoo temukowa.
Oo doobengootoni oolooteku ngu, kootusina, doobe wesiyootoni tunootetoni, oni nguya
kenolo ingowanggo.
3 Ngundilo ngulo, mande bidodo suwoo oolelikono ewonggoku ngu, oni simoo baledo
sano tunoo elo ingowanggo. Mande bidodo yendo ya newendemo tolige kisikoso telo
ingowonggoku ngu, onindo ende kewooloko dikalo, ngunonggo wesiyolo meno manggalu
telo ewanggolo ewolo.

Oni Ene Anutlo Nangge Sosolewanggo
(Matiyu 10:28-31)

4 Yesus mande gula ewolo. Ye nolo dobooguline, nondo yeno ngandilo eteno. Ye onindo
goweyega nga uleyi kumootekungga ngulo ma sosolewelo. Ndatelo ngulo, ene kootusina,
oo gula yeno teweloyi, ereremo kini.
5 Oni ye ngulo sosoleweloyi ngu etuyelowano. Ye komo Anutlo sosoleyi, ngundo oni
uleyi kumoowa. Kootusina, ene yanggangonidodo, ngundo oni yolo, de nombo ma
kumooteku nguno oolongooni uwa. Yo, no yeno eteno. Ye komo Anutlo nangge sosoleyi.
6 Ye ingoyi! Nu sibe bobodi kandegula ngu uliyi bodaga nangge (2 Toya 2 Toya). Ene
Anutndo nu bobodi ngundilo ngu ma kapengo yewolo.
7 Anutndo ye tabaye uyi ngu bidodo kandangemukoote. Ye ngulo ma sosolewelo.
Anutndo nu bobodi ngulo ingolo sobowoolo oo yunooteku ngu, asa, ye ingootenggoku,
ene ye nguya gome soboyelowalo ewolo.

Yesus Oowooyi Yootunolo Eweloyi Ngulo Damoni
(Matiyu 10:19-20,32-33; 12:32)

8 Yesusndo ewolo. No mande gula nguya yeno eteno. Oni gulado simoo bale
doongeyemo no oowoone yootunolo ewaku ngu, no Onilo Nangoni nguya ngu oningga
ngulo oowooyi Anutlo Engel onino yootunolo ewano.
9 Ene oni gula simoo bale doongeyemo, noya mande biyomi elo, no kootu nunowaku
ngu, no nguya Anutlo oni Engel doongeyemo enedodo mande biyomi elo kootu inowano.
10 Oni gulado no Onilo Nangoni yomooyinolo mandega ewoku, ngu andangeweloyim-
bolo yemboongewaku ngu, asa, Anutndo ngu oningga ngulo mbumbuwani andangeyi-
nowa. Ene oni gula Yuka Kundingiyi yumooyinolo mandega ewaku ngu, Anutndo ngu
oningga ngulo mbumbuwani hamoo oolengo ngu ma andangeyinowa.
11-12 Ene oni gidalega ye yoyolo yambo ya newendemo yoyelo, ngundi, Gabman oni
doongeyemo yoyelo, ngunonggo yoyolo oni oowooyedodomu nguno nguya yoyewang-
goku ngu, asa, ye ma sosolelo ngandilo ma ingowelo. Noole ndatelo mandega elo nguno
enengo mande ngu wongoowe utoni sawato? Noole mande ndatelo ewato? Elo, ma
ingowelo ewolo. Yuka Kundingiyimbo ngu naluno nguno nangge, ye mande eweloyi ngu
ingonduduyemo tunootetoni, ye ngu yolo eneno ewanggolo ewolo.

Oni Sitowiyedodo Teweloyimbolo Nangge Ingootenggoku Ngulo Mande Yamonggawo

13 Nalu gulano, ngu oni simoo bale ulungga kewooloyemonggo oni gulado Yesusno
elo ewolo. Oo etuyeloyingo oni, no ngandilo ingooteno. Gedo banemo etooga noolengo
awanarimbolo oo sitowiku wesowooya gumi gidale no nunonilo ewolo.
14 Ngundilo etoni, Yesusndo ngu oningga nguya ewolo. Onendo no sunggayetoni, no
yengo oo wilikolo ngu wesowoolo bayetelo, ye yunoweloyi tabango noyewo? Ewolo.
15 Ngundilo telo, Yesusndo simoo bale bidodomo ewolo. Ye ingondale teyi! Ye oo
sitowi ulungga yowelo ko oo gidalegalo nguya doongeye ma ulu tewelo. Anutndo keda
oluweloyiga ngu yunoote. Oo sitowi ngundo keda oluweloyi ngu uliyoweloyi, ereremo
kini. Kini, oo sitowi ngu gowenayi nga hoolooweyeloyimbolo nangge yunoote.
16 Yesusndo mande yamonggawo gulalo ewolo. Sitowidodo oni gulalo konimo oo
ulungga enggemukowolo.
17 Ngu sitowidodo oningga ngundo newendemonggo ingondudu telo ewa. No ndatelo
tewano? Oowaline nga yeweloyi yane nguya kini.
18 Ngu oningga ngundo enengo ingonduduno ingolo ewolo. Yo, no nenengo oowalilo ya
nga toongoolo ya ululumu nangge yelo, nguno oowali bidodo yolo, nguno wata yewano.
Nggile ko nenengo oo gome gome ngu yano nguno yetoowe oluwa.
19 No ataga mete elo ingondudunemo ingowano. Nenengo oo gome gome ulungga
oolooteku, ngalo ngu mooma oowooyingga oolengo yolo netoowe, ma kini tewa. No yolo
nelo, sonoyi nguya yolo nelo, kengelolo, oni oni telo, oluwanolo ingowolo.

20 Ene Anutndo kenolo enedodo ewolo. Ge wenonoyingo oni! Ataga suwoono ge
kumoowa. Ngundilo tetoyi, gengo oo yomosiyolo yewoku ngu onendo yowa? Anutndo
ewolo.
21 Oo ngundilo yeno nguya tunootewa. Oni ene oo sitowi ulungga yolo enengo
wata yetenggoku ngu, ene Anut nowoondoyemo hamoo teyingongga ngu kini. Anut
doongeyimo ngu, ene owoolongo oolengo yetenggolo ewolo.

Mela Ngalo Oo Sitowi Oowalilo Ingondudu Ulungga Telo Ngulo Ingowatoku Teweloyi
(Matiyu 6:25-34)

22 Yesusndo ngundilo elo, enengo sulena onikunolo ewolo. Ngundilo ngulo, no yeno
eteno. Ye goweyebolo oo ngulo ye ma ingondudu ulungga tewelo. Noole ndawuga
newato? Ngundi noole ndawuga kuduwoowato? Ngundilo elo, ye goweye ngalo ma
ingondudu ulungga tewelo.
23 Kedaga Anutndo yunoyingo ngu ulungga oolengo. Ngu oowali ngundi towikumba oo
ngulo ingootenggoku ngu oo bobodi nangge.
24 Ye nu yeyoya ingoyi. Ene ko telo oowali ma imitenggo. Ene oowali engge ma yolo goo-
boongoolo wata yetenggo. Ene Anutndo suwoo suwoo oowali oo yunolo muwooyeloote.
Ye oni simoo bale ngando Anut doongeyimo ngu, nu oo ngu dagayelootenggo! Anutndo
kuli watayi, ye towikumba, oo neweloyi, ya weleweloyi oo ngu yunowelo ingoote.
25 Ye kewooloyemo nguno oni gulado enengo ingondudu telo, enengo keda oluweloyi
ngulo nalu, ene mete suleyowa, bine? Kini, ye ereremo kini.
26 Ngulo ngu, yendo oo bobodi ngundilo ngu ma tetenggoku, ndawugalo ye gidalegado
ngundilo ingondudu ulungga tetenggo?
27 Ye so uyi nakango nga yeyoya ingoyi. Ene yaki koyi telo towikumba ma tetenggo.
Ngulo, no yeno eteno. Ye oolo ma ingondudu telo, ma hahangewelo. Kulimi Solomon
ngu, ene towikumbani gome mesalango ngu bidodo tewolo. Ene ataga nga oo naka
kenootenggoku, enengo so uyi nakango ngu Solomonlo ngu dagate.
28 Yo, ulu so oo kono ooletenggoku ngu, ataga nangge oolelo dikatenggo. Yangeni
ngu gumoolo de nombono oolongootoyi dewa. Kingo so ulu ngundilo ngu, Anutndo
ngu gome nakangoyeloote. Ngundilo ngulo, ye komo gome ingoyi! Ye simoo bale
yengo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu bodaga nangge. Anutndo yengo nowoondoyi
ulungga oolengo telo gome soboyeloote.
29 Ngundilo ngulo, ye ndawuga ko sonongga neweloyi ngundilo ingondudu ulungga ma
tewelo.
30 Oni ende ende ngu, ene oo ngalo erewetenggo. Ene yengo Awaye Sambono
oolootekungga, ngundo ngu yengo oo ngulo ingootenggoku ngu, oo ngu enendo
hoolooweyelootoni yowanggo.
31 Ene ye Anutlo nowoondoyemo hamoo teyingo nguno nowoondoye yelo, ngunonggo
dobooguliye nguya mande nguno hoolooweyelolo elo yunolo ngu, asa, Anutndo oo sungo
nguno hoolooweyelowalo ewolo.

Sambo Endemo Oo Gome Gooboongooweloyi, Ngulo Damoni
(Matiyu 6:19-21)

32 Ye nolo nowoondoye hamoo teyingo oni wata bodaga nangge, ye ma sosolewelo.
Yengo awayembo ene kuli enengo endega enengo simoo bale sobowooteku, ngu yunowelo
yomosiyowolo.
33 Yengo oo bidodo oni yunootoyiga uliyoyi, ngulo bobeye ngu yoya, owoolongo oni oolo
wenonootenggoku, ngu hoolooweyeloya yunoyi. Ngu damoni gomengga melako ngano
tetenggoku ngu, Sambo endemo ngu duwoo ma yokowa. Sambo endemo yakaka onindo
oo gomemu ma yowanggo. Nguno kookoose ma tetoni, toowumbo nguya ngu ma netoni
biyomi yewa.
34 Yengo oo gome oolooteku musiyongga nguno, yengo nowoondoye nguya nguno
yetoyi oluwa. Ye oo gome gome ngano oolooteku, ngulo hahangelo ingolo ngu, asa,
nowoondoye ngu bidodo nguno domoolo oluwa. Ngundilo nguya ye Anutlo ko tewelo
ngulo hahangelo ingootenggoku ngu, asa, yengo nowoondoyemo ngu bidodo Sambono
oluwanggo. Yo, hamoo, Anutndo Sambo endemo musiyo metemi nguno noolengo oo
gome yoonenengootoni oolootelo ewolo.

Doongedoongoodoongoo Telo Sobowoolo Oluweloyi

35-36 Ye oo yomosiyoya doongedoongoodoongoo teya noolengo Sembunaye ulungga
ngu sobowooya oodoyi, ene ombulo ko yoyoweloyi, ngu ko onindo enengo sobosobo
oni ulungga sobowootenggoku ngundilo. Ene towikumba ingondale telo, yemulo,
wanggayemo utombo gome gosiyolo, enengo solu kalo dowoolo oolootenggo. Ngundilo

telo, oodoyi, enengo oni ulunggaku bale kameyoweloyi oo simbo ngu kinitetoni suwoo kewooloko ombulo, enengo ko onikuno yamako udoni, ya goosootoyi, nguno yeyootoni, doongedoongoodoongoo telo ootoolo, ngulo ene sodedonangge yamako goosooyinootenggo.
37 Oni ulungga ngu ombulo, enengo sulena oniku yeyootoni, ma weleyingo doongetelo oodoyi yeyolo ngu, sulena oni ngu, ene oni oni tewanggo. No hamoo oolengo yeno eteno. Sulena oni enengombo kumba yemulo kimbonambo wanggaye gosiyolo, ya sembulibo sobowoolo oodoni, ombulo oo neweloyi yabano bibitetoyi, enengombo oowali yunowa.
38 Ngu oni ulunggaku suwoo kewoolo oolengomo ombuwa, bine, ngundi, sengeweloyi telo, nu kootoori koletelo etoni nguno, bine, ombulo, enengo sulena oni yeyootoni, ma welewolo. Ngulo ngu, sulena oni ngu, ene mete oni oni tewanggo.
39 Ye nga mande oo nga gome ingoyi! Ya sembuli ngu, ene yakaka oni ombuweloyi naluwo ingolo, ene ngulo doongedoongoodoongoo telo oluwa. Ndatelo ngulo, yakaka oni enengo yano ma ombuwelo elo ngulo.
40 Ye komo ngulo suwoo suwoo doongeteya, doongedoongoodoongoo teya oliyi! Onilo Nangoni ngu nalu gulano ombuweloyi ngu, ye ma ingootoyi nguno ene ko ombuwalo ewolo.

Sulena Oni Gome ko Sulena Oni Biyomi Ngulo Mande Yamonggawo
(Matiyu 24:45-51)

41 Pitando ewolo. Ulungga oo bidodo Sembuli Sembunaye, ge ngu mande yamonggawongga ngu nooledodo nangge ete, bine; ngundi simoo bale bidodo ete? Ewolo.
42 Etoni, Ulungga oo bidodo Sembuli Yesus, ngundo mande gumi ewolo. Oone ngu newende gome sobosobo ootoolo enengo ko gome tete? Enengo oni ulungga, ngundo ngu oningga ngu yetoni, ngundo enengo ko oni ngu soboyelolo, nalu nenengo oolengo looguyimo ingolo oowali yunowa.
43 Kootusina, oni ulunggaku ko yowoolengolo ombulo, ngu ko sobosobogaku kenootoni, ko kuli teloluwoku ngundilo telo oodoni kenolo ngu, asa, ngu sobosobo oninggaku ngu, ene oni oni ulungga teyinowa.
44 Hamoo oolengo no yeno eteno. Oni ulungga, ngundo ko oni gome ngundilo kenolo, asa, enengo bobeye sitowi bidodo ngu sobosobo oningga ngu kandeyimo yetoni ngundo gome sobowoowa.
45 Ene ngu ko oningga ngulo ingondudunimonggo ingowaku ngu, nenengo oni ulungga ngu sodedo ma ombuwalo ingolo, ngulo ene damoni yelo, ko oni simoo baleku yutolo, ene sono kowoo nelo, ngundo yeni wenonolo oluwa.
46 Ene ngundilo telo ngu, enengo oni ulungga ngu ma sobowoolo oodoni, nalu gulano, enengo oni ulunggaku ko ombulo ngu, ko sobosobo oninggaku gome gome utolo yombuliyolo yolo oni enedodo ko gome ma sobowoolo oolootenggoku nguno yetoni oluwa.
47 Ko sobosobo oninggakundo enengo oni ulungga ngulo ingonduduni koni damoni ngu gome oolengo ingooteku ngu, ene oo ma yomosiyolo enengo oni ulungga ngulo ingonduduni ma keyowolo. Ngundilo ngulo, enengo oni ulungga, ngundo gome gome utolo, uleni biyomi yewolo.
48 Ene ko sobosobo oningga ngu, enengo oni ulungga ngulo ingonduduni ngu, ene ma ingolo, ngundilo ko biyomi telo, ngulo enengombo kowuli bodaga ngu yowa. Oni ene oo oowooyingga yowoku ngu, ene ngundilo nangge gumi oowooyingga wendangelo hoolooweyelowa. Simoo baledo oo ulungga oni gula kandeyimo yetoyi, gome sobowoowaku ngu, asa, ingootenggoku ngu oningga ngu, ene mete ko oo ulungga oolengo telo ngu gome sobowoowalo ewolo.

Yesus Ngu Oni Simoo Bale Wesowooyelowelo Ombuwolo
(Matiyu 10:34-36)

49 No de kawelo melako ngano ombuwono. Nolo nowoondonemo ngu de solu delo sodedo denilo gome ingooteno. (Ene Anutlo mande keda gome mesalango ngulo ewolo.)
50 Ene koletelo no onilo mbumbuwalo de mombi koolowoolo ogingoyingo ingolo kumoowano. Kumoowelo, ngulo nowoondone kowuli oolengo yetoni, ene ngu ma tunootewolo.
51 Ye bine ngandilo ingootenggo? No melako ngano ombuwonomu ngu, imakeyingo damoni ngu yunowelo elo ma ombuwono. Kini, no yeno eteno. No mela ngano oni simoo bale wesowooyelowelo ombuwono. Gidalega Anutno nowoondoye hamoo tetoyi, gidalega nowoondoye hamoo ma tewonggo.

52 Ataga nga naluno ngano, nga wesowooyeloweloyi damoni nga, ngu ngandilo. Oni
gidalega nolo nowoondoyemo hamoo teweloyi ngulo ataga ko kootusina, oni simoon-
golo kandegula ya gulananggemo oodoyi, oni kabusa, ngundo oni elayaga nguya elo
boguwootoyi, ko oni elayaga ngundo kabusayi nguya boguwoolo longgeyolo sungo sungo
oluwanggo.
53 Eweyimbo nangonimboya sanggili tetoni, nangonimbo eweyimboya sanggili tewa.
Nemimbo nambonimboya sanggili tetoni, nambonimbo nemimboya sanggili tewa. Oni
gula baleyibo, neboyiboya sanggili tetoni, ko nangoni baleyi enebana ootookoolo neboy-
iboya sanggili tewalo ewolo.

Oo Tunooteweloyi, Ngulo Sunggi
(Matiyu 16:2-3; Mak 8:11-13)

54 Yesusndo simoo baleno elo ewolo. Ye Sambono goboole sa utekusina kenolo sodedo
ingootenggo, sono ombuwalo ingootenggo. Ngundilo ingootoyi ngu, hamoo oolengo sono
ombute.
55 Sono medugu nalu kinitetoni, doogo ulungga mayetoni ngu, ye ingolo etenggo. Sa
gookingo ulungga tewalo etoyi, ngundilo nangge tete.
56 Ye ebe ganagana oni! Ye mela ngalo nalu sunggi oo ko samboga awelo nalu sunggi,
oo ngu gome kenolo ingootenggo. Ene ndawugalo ngulo, ye nalu ngalo oo nga gome ma
wilikolo kenolo ingootenggo? Ewolo.

Oni Yeya Sanggili Mande Etenggoku, Nguya Mande Yoonenengowanggo
(Matiyu 5:25-26)

57 Ndawugalo yengombo ingondudu gome ma telo, ngunonggo damoni nenengo ngu
wilikootenggo?
58 Ye oni gulado yoyolo mande wilikoyingo onino ooloutoningga ngu, asa, ooleko
nguno yengo nangge mande sodedonangge yomosiyoyi. Kinitetoni, enendo ye yoyolo
mande wilikoyingo oni ulungga ngu kandeyemo yoyetoni, ngu oningga ngu enebana
yoyolo, kumba ootuwoo oni kandeyemo yoyetoyi, enendo yoyolo, oololo ya biyomimo
yoyewanggo.
59 No ye eteno! Ye ya biyomi ngu sodedo ma yokolo sawanggo! Ye komo koletelo yengo
weti ululu ko weti bobodi ngu bidodo wendangemukoya yokoyi! Elo ewolo.

13

Oni Gula Ene Newende Ma Yowoolengolo, Ngu Ene Oonatewa

1 Ngu nalunggano nguno, oni gidalega Yesusno mayelo ewonggori. Galili oni gidalegado
woolo yewelo yetoyi, ngu naluno, Rom Gabman tabango oni oowooyi Payilat, ngundo
ombulo, woolo yeyingo oniku gidale yutolo, ngulo daloye nguya wendoni melako
uwonggori. Ngulo ewolo.
2 Yesusndo enengo mande gumi ewolo. Ye ndatelo ingootenggo? Ngu Galili oni ngulo
damoniye biyomi ngu, Galili oni gidalega dagayelolo, ngulo ene mbumbuwa ulungga telo
ngulo kumootenggo, bine?
3 Ngundilo ingonduduga ngu nenengo kini. No yeno hamoo nenengo eteno. Ye bidodo
nowoondoye hamoo oolengo ma yowoolengowanggoku ngu, ye bidodo ngundilo nangge
hamoo oonatewanggo.
4 Kulimi ngu, oni kande elaya kengga gidembolo kabusa (18) ngu Sayilom endemo
nguno ya pelungga dookelo, ngundo yuleni kumoowonggori. Ngulo ye ndatelo in-
gootenggo? Enengo mbumbuwaye, ngundo Yerusalem oni oolootenggoku, ngulo weti ngu
dagayelolo, ene kumooyingo, bine?
5 Ngundilo ingonduduga nguya metemi kini. No yeno hamoo oolengo eteno. Ye
nowoondoyemo hamoo oolengo ma yowoolengolo ngu, asa, ye nguya bidodo ngundilo
oonatewanggolo ewolo.

De Ma Enggeteku, Ngulo Mande Yamonggawo

6 Yesusndo mande yamonggawo gula elo ewolo. Oni gulado enengo kono de gula
imiwolo. Kootusina, engge yowelo ombulo kenowoku, ngu engge kini.
7 Ngundilo kenolo, ngu kongga ngulo sobosobono ewolo. Ingo. Mooma kabusa (3)
no nga dega nga engge ombulo kenootoowe, engge kini tewolo. Ngundilo ngulo, ge
doongooya oolongooga uni. Oode, ngundo ko ngalo mela ulumi kingo yeni kinitewalo
ewolo.
8 Ko oninggakundo mande gumilo ewolo. Oni ulungga, nguno yokootooga, nga
moomangga nguya kono dikaya olini. Nondo damonimo mela ngu komoongolo nguno
bulmakau boga, ngulo use yolo mayelo yewano.

9 Anduno, moomanggano nguno enggetoni ngu, asa, ngu gome. Nguno ma enggetoningga ngu, ariya, ge mete doongoolo ewolo.

Kengeyingo Naluno Yesusndo Bale Gula Yomosiyowolo

10 Kengeyingo naluno, Yesusndo Yuda onilo yambo ya gulano oni simoo bale mande yunolo etuyelowolo.
11 Bale gula nguno oluwolo. Ngu balega ngu oomboolobo toobuli wembuyimo woologongolo oluwolo. Ene nenengo randolo nguya ma endeyowolo. Kini, ene penggo penggo nangge telo endeyolo oluwolo. Ngulo moomani ngu (18) kande elaya kengga ke gidembolo kabusa, oomboolo ngundo yeni biyomi yewolo.
12 Yesusndo balega ngu kenolo negongootoni, tanggeyimo ombutoni ewolo. Ge nga balega nga gengo sayingge kinitete. Oo yuka biyomi peseya sayilo ewolo.
13 Ngundilo telo, Yesusndo kandeyi ngu balega ngu tabangomo yetoni, ngu balega ngu sodedonangge ootookoolo, nenengo oolengo dikalo, Anutlo bingami ulungga oolengo elo okoowolo.
14 Yuda onilo yambo ya, ngulo tabango, ngundo Yesusya sanggili telo, oni simoo baleno ewolo. Ko teweloyi nalu ngu kandegula gidembolo gulanangge, (6) yengo sayiye goweyemo ngu onindo yomosiyoyi, elo ngu ye ko teweloyi naluno mayeyi. Ye ngu oo ngu yolo, Sabat naluno ma mayewelolo ewolo.
15 Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, Yesus, ngundo mandeni gumi ewolo. Ye nowoondoye ebe ganagana oni! Yengombo ngu kengeyingo naluno, bulmakau bo donki yoyolo salo, sono yunootenggo.
16 Ene nga balega nga, ngu Ebarahamlo sowe. Setando mooma kande elaya kengga kegidembolo kabusa, gosiyolo oluwolo. Ngundilo ngulo, Sabatno, no ngu utongga ene gosiyoyingongga, ngu wesiyooteno. Ngundilo damoningga ngu metemilo ewolo.
17 Yesusndo ngundilo etoni ngu, enengo longge oniku oyumo yelowonggori. Simoo bale bidodo Yesusndo ngu oo amana onindo ma teweloyim ngu tetoni kenolo, ngulo ene oni oni ulungga oolengo tewonggori.

Yesusndo Mastet, Yis Oo Ngulo Mande Yamonggawo Eyingo
(Matiyu 13:31-33; Mak 4:30-32)

18 Ariya, Yesusndo ko ewolo. Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye ngundo simoo bale enengo sobowooteku, ngu ndawuga ngundilo? Nondo ndawuga bungomo etoowe ngu mete ingowanggo?
19 Ngu ngandilo. Oowali yuwooyi gula oowooyi Mastet. Ngulo tanggooli ngu bobodi oolengo. Ngu oni gulado yuwooyi yolo enengo kono imitoni, kootusina oolelo, de ulungga ke kambinidodo tetoni, numbo nguno mayelo bibitelo nguno tagiyo telo mindiyo yomoowalo ewolo.
20 Yesusndo ko ewolo. Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo simoo bale enengo sobowooteku, ngu ndawuga ngundilo?
21 Ngu ngandilo. Ngu oomanangoyingo koongeweloyi oowooyi Yis. Bale gulado ngu Yisga ngu yolo ngundo oo kiki uleyingo koondo kabusa ngu yolo, Yis nguno yetoni, yowoolengolo, asa, kootusina, Yis ngundo ngu bidodo yeni koongemukowalo ewolo.

Anutlo Yoyo Pawano Uweloyi Ngu Ooleyi Ulu Kini Bodaga
(Matiyu 7:13-14,21-23)

22 Ngu naluno, ene ende bobodimo ululumo nguya salo, oni simoo bale mande elo etuyelolo, yade yade oololo, Yerusalem endemo tunootewonggori.
23 Ngu naluno, oni gulado Yesusno ewolo. Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, oni gulanangge nangge bine Anutndo yoyowa? Etoni, Yesusndo enengo mande ingolo gumi ngandilo ewolo.
24 Ye yanggango oolengo yelogo, ye komo yamako bodaga nguwoole uwanggo. No yeno eteno. Oni oowooyingga nguno uwelo ingootenggoku, ene uweloyi ereremo kinilo ewolo.
25 Kootusina, ya Sembulibo ootookoolo, yamako goodootoni, ye ngu naluno ombulo, endesina dikalo, ngunonggo yamako utolo ewanggo. Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunaye yamako goosooyunolo ewonggo. Ngundilo etoyi, enebana manggoye gumi ngandilo ewa. Ye ndawu oningga? No ye watayi kini! Ye ndanonggo mayetenggo? Ewolo.
26 Yendo eneno ngandilo ewanggo. Noole geya oowali sono oo goboolo nelo, ge noolengo ende kewooloko dikalo, ngunonggo mande nooleno elo etuyeloyingo, ngundo mayeteku nga.
27 Etoni, enebana manggoye gumi ngandilo ewa. Ye ndanonggo oni? No ye ma ingooteno! Ye nolo nowoondoyemo hamoo kini! Ngunonggo ko sayi, ye oo biyomimu telo yalatenggoku oni biyobiyomi, ye yokoya sayi! Ewolo.

28 Kootusina ye osisambaye Ebaraham, Ayisak, Yekob, ko Anutlo ingondudu eyingo
oniku Sambo endemo oolootenggoku, ngu yeyolo ngu, ye sendolo biyobiyomi telo
metooye kini ndindi telo oluwanggo. Ndatelo ngulo, ye Anutlo mande ingolo ma
keyowonggoku, ngulo ene ye yoyokootoni, Sambo endemo nguno ma uwanggo.
29 Oni simoo bale ene Anutlo nowoondoyemo hamoo tetenggoku ngu, mela
bidodomonggo ombulo, Anutlo endenimo nguno oo simbo ulungga katoyi, ngu
newanggo.
30 Ye komo gome ingoyi! Oni gidalega kootu ombutenggoku, ngundo oololo kolete-
wanggo. Oni koleteyingo ngu, ene ombulo, kootu tewanggolo ewolo.

Yesusndo Yerusalem Ende Sendoluwoowolo
(Matiyu 23:37-39)

31 Ngu naluno nangge, Parisi oni gidalega mayelo, Yesusno ewonggori. Ge nga endega
nga sodedonangge yokoya, ende gulano toonge. Ndawugalo ngulo, Herodndo ge guleni
kumoowelo etelo ewonggori.
32 Ngundilo etoyi, Yesusndo ngu onikuya mande gumi ewolo. Ye oolouya, ngu se
gokingga nguno ngandiya eyi! Ingo! Ataga ngu no simoo baleno oo yuka biyomi owelo,
sayi mambudodo oni yomosiyelolo, ngu no ko temukowano.
33 Ene ataga, yangeni, yangenggoodoo nguya, no yade yade oololo, Yerusalem ende
yootoowegago; ndatelo ngulo, Anutlo ingondudu eyingo oni gula, ende sungomo ma uleyi
kumoowa. Kini, ene komo Yerusalemno uleyi kumoowa.
34 Ye Yerusalem oni simoo bale, gowugowulongo, ye komo Anutlo ingondudu eyingo
oni, yuleyi kumoowonggo. Anutndo oni ye etuyelowelo suleyootoni, yendo digi yolo,
ngundo yulewonggo. Nalu oowooyingga no yengo simooye goobooyelowelo teteno.
Kootooribo simoongo yoyeni wileyo newendemo goobooyelooteku ngundilo. Ene ye ngu
yokowonggori.
35 Ye gowugowulongo ingoyi! Anutndo ye hoolooweyelowelo teni kinitetoni, ngulo
ene yengo ende ngu kuli yokowolo. No yeno eteno. Ye no ko ma neyolo oodoyi, oololo
ngu nalungga ngu tunootetoni ngunonggo ye ngandilo ewanggo. Ene oowooyi bingami
okoowato. Ene Ulungga Oo Bidodo Sembuli, ngu oowooyimo ombute. Ngundilo elo, ngu
naluno, ye no neyowanggolo ewolo.

14

Yesusndo Oni Gula Moondeyi Bidodo Koongeyingongga Yomosiyowolo

1 Sabat nalu gulano, Yesus oololo, Parisi onilo tabangonggalo yano enedodo oowali
newonggori. Ngu yano oni ngu bidodo Yesus kenondadangelo oluwonggori.
2 Nguno oni gula kekandeyi koongeyingongga Yesus tanggeyimo ombuwolo.
3 Yesusndo ngundilo kenolo, yowoolengolo mamana mandelo ingondudu onikuya,
Parisi oniya sumoo yunolo ewolo. Noole mete sayi oni nalu kundingiyimo ngano
yomosiyowato, bine, ngundi kini, bine? Ewolo.
4 Ene mande gumi ma elo nenetewolo. Ngundilo tetoyi, Yesusndo ngu oni moondeyi
koongeyingonggaku ngu yolo yomosiyolo suleyootoni toongewolo.
5 Yesusndo ene bidodo sumoo yunowolo. Oni gula ye kewooloyemo ngano, enengo nan-
goni bine ngundi bulmakau boningga sono meleno soletoni ngu, ene nalu kundingiyimo
sodedo ma woosoolo yowa, bine? Ewolo.
6 Ene ngu mandega ngu gumi ma ewolo.

Oni Enengombo Enengo Dowooni Uweloyi Mande

7 Yesusndo yeyootoni, ngu oowalingga nguno mayelo ene yaba koleteyingomo bib-
itewelo ingowonggori. Ngundilo tetoyi, ngulo Yesusndo mande yamonggawo gula elo
ewolo.
8 Oni gulado bale kameyowelo oo simbo gulano ge negogelootoni ngu, ge yaba
koleteloga nguno ma bibitewa. Ngu oningga, ngundo ene oni gula oowooyi ulungga ge
dagagelolo ene ulungga, ngulo nguya ombuwa, bine?
9 Ngundilo telo, oo simbo kayingo Sembuliga, ngundo ombulo geya ewa. Ge woosooya
ooloutooga nga oningga ngando ngu yabaga nguno bibitenilo ewa. Ge ngu yaba
koleteyingongga ngu yokolo, ene inootoyi bibitetoni, ge ngulo oyumo ulungga oolengo
yolo, ge oololo ulo, kootusina amuno bibitewa.
10 Ye ingoyi! Ge oni gulado oo simbo kaya, ge negogelootoningga ngu, ge ombuya,
yaba wengamo amuno oni kootuyesina bibite. Kootu oo simbo kayingo sembuli, ngundo
ombulo geyolo ewa. Doboone, ge ombuya oolouya, awuno bibitelo etoni, ge oni
mayewonggoku ngu doongeyemo koletelo bibitelo, ge bingaminggedodo tewa.

11 Oni gula enengombo enengo oowooyi bingami okooteku ngu, Anutndo oowooyi yeni
melako uwa. Ene oni gula, ene oni sungo nowoondoyemo ameno oolootekungga ngu,
Anutndo yolo oowooyi bingamidodo awuno oolengo yewalo ewolo.
12 Yesusndo Parisi oningga oo kayingo sembuliga nguya ewolo. Ge oowali gula kaya
ngu, ge gengo dobooguliige, konebage, ko gengo kenggemo oni, ko ende goboolo oni ngu,
ene bobeye digidodo oni ngu nangge ma negoyelowelo. Ge ngundilo tewaku ngu, enebana
gengo oo kawoku ngulo gumi oo kalo gunootoyi, ge enengo yano oololo, oowali gumi
newa. Gengo nowoondoge ngulo nangge ma ingowelo.
13 Kini, ge oo simbo ulungga ko kaya ngu, ariya, ge komo oni simoo bale owoolongo,
sayi mambudodo goweye biyomi ngu, kekandeye biyomi ko doongeye kilingo oni ngu
negoyelootoyi, ngundo mayelo newanggo.
14 Ge damoni ngundilo ngu tetoyi, ngulo Anutndo geyolo oni oni tewa. Ngundilo
oni, ngundo ene gengo oo simboga kalo yunowoku, ngu gumi ma kalo gunowanggo.
Ene ereremo kini. Kootusina, Anutndo gengo oo simboga kawoku ngulo ngu Anutlo
oni nenengomu melenonggo ko ootookoowanggoku naluno, ngundo gumi oo gunowalo
ewolo.

Oo Simbo Ulungga Ngulo Mande Yamonggawo
(Matiyu 22:1-10)

15 Ngu naluno, oni Yesusndo oowali neyingomu ngu gulado Yesuslo mandeni ngu
ingolo, ootookoolo Yesusno ewolo. Oni ene Anutlo ende musiyonimo simbo kayingo ngu
newaku ngu, ene mete oni oni telo oluwalo ewolo.
16 Ene Yesusndo ngu oningga nguya mande yamonggawo ewolo. Oni gula ene oo simbo
ulungga kawelo ngu, ene koletelo oni simoo bale oowooyinggano kuli elo endeyootoni
ingowanggo. Ngulo naluni nguya elo yunowa.
17 Oode oowali kaweloyi naluno, oni oo sembuligakundo enengo sulena oni suleyelolo
ewa. Ge toongeya, nondo kuli onino ewonoku nguno ngandiya e. Ye mete ataga mayeyi,
no oo kuli kalo yomosiyootenolo ewolo.
18 Ene ngu oniku bidodo enengo ko sungo sungolo ewonggo. Noole ma oolouwatolo
ewonggo. Oni gulado ewolo. No mela gula keda uliyowonoku, no toongelo ngu kenowano.
Oniyooge, no ma oololo kenowano. Gedo oolouya ngundiya e.
19 Ngundilo etoni, oni gulado elo ewolo. No bulmakau bo keda kande elaya (10)
uliyowonoku, ngulo no oololo ngu tewoongolo kenowelo ngulo oolouya awanggemo e.
Oniyooge, nolo ma ingowelolo ewolo.
20 Oni gulado ewolo. No ataga bale yolo, ngulo no ma oolouwano.
21 Ngundilo ngulo, sulena oni ko oololo, enengo oni ulunggakuno ngu bidodo ewolo. Ya
sembuligaku ngundilo ingolo, ene sanggili telo, enengo sulena oniya ewolo. Ge sodedo
oolouya, nga endega ngalo oole ulungga nguno ko oole bobodimo nguno, owoolongo oni,
oni goweye biyomi, doongeye kilingo, ko, oni kekandeye biyobiyomi ngu bidodo yoyoya
mayetooga, ngundo nolo yano ngano ombuyilo ewolo.
22 Kootusina, sulena oninggakundo, oni ulunggakuya ewonggori. Ulungga, gedo ewoku
ngundilo tewono. Ene yaba gidalega kingo oolootelo ewonggori.
23 Oni ulungga ngundo enengo sulena oninggakuya ewolo. Ge oolouya, oole ul-
ulu bidodomo endeyoya, ko kanggaguli endeyoya ngunonggo, oni simoo bale yoyoya
mayetooga, ngundo nolo yangga nga ndindi tenilo ingooteno.
24 No geno hamoo eteno! Nondo oni kuli elo endeyowonomu oni ngu bidodo ene nondo
oowali simboga katenoku, nga gulado bodaga ma nelo ingowalo ewolo.

Oni Ene Ingondudu Gome Teyago, Yesus Keyoya Endeyoni
(Matiyu 10:37-38)

25 Oni simoo bale ulungga Yesus keyolo endeyoyingomu ngusina yowoolengolo ewong-
gori.
26 Oni gula no tanggenemo ombulo ngu, ene komo Anutlo ingooteku ingonduduga,
ngundo eweyi, nemi, simoongo, konebeyi, kuwookuwooyi, ko enengo goweyi keda
oluweloyi, ingonduduga ngu Anutlo ingootekuga, ngundo oo bidodo dagayeloote. Ene
ngundilo ma telo ngu, asa, ene nolo sulena oni telo ma oluwa.
27 Oni gula nolo ingolo no kenelolo endeyootoni, ngulo ene komo meyelo kowuli
oowooyingga onindo inowanggoku ngu no oowoonembolo ngu koolowoo. Ene oni gula
kowuli ngundilo koolowooweloyi elelemo kini ngu, ene nolo sulena oni ma tewa.
28 Ye kewooloyemo oni gula ya pelungga Sambono yewelo ngu, ene komo koleteya
bibiteya ya ngu yemukoweloyi ngulo ulini ngu gome kandangelo ingowa.

29-30 Ene ngundilo ma telo ngu, ya ngulo ulini ma ingolo nguno damoni yelo, ene Simen
yemukolo yokootoni, asa, oni bidodo kenolo yumooyinolo ewanggo. Nga oningga nga
oniyooge ene, ya yeweloyi, ereremo kini. Oniyooge! Ewonggori.
31 Ngundilo elo, asa, mande yamonggawo gula ewolo. Mela ngalo oo sobosobo tabango
oni gula, ene toongelo tabango gulaya ebe ulewelo ngu, asa, koletelo, ene bibitelo
ingondudu gome telogo, enengo me oni (10,000) ngundo ene mete tabango gulado me
oni (20,000) ngu yutolo oweyelowa, bine, ngundi kini, bine? Ene komo gome ingondudu
telogo.
32 Ene ebe uleweloyi yanggangoni ereremo kini ngulo, asa, enengo me oniku yowoko
oodoyi, ene sodedonangge mande soweyolo ewa. Noole ebe sodedo ma ulewato. Kini,
noole komo koleteya bibiteya, imakeyingo damonimo doboo yeyigalo ewolo.
33 Ene koletelo ye komo nowoondoye, ingonduduye ngu bidodo Anutno yelo, enengo
ko tewanggo. Ngundilo nangge, oni gula ye kewooloyemo nguno, ene enengo oo bidodo
ma kootu inolo ngu, asa, ene nolo sulena oni kilalongo ma telo oluwalo ewolo.

Wendeyi Nembo Ngu Yanggangoni Kini
(Matiyu 5:13; Mak 9:50)

34 Ene mande yamonggawo gula ewolo. Wendeyi nembo (Sol) ngu oo gome. Ene
wendeyi nembo nenggulo kinitetoni ngu, asa, noole ndatelo tetooye, ngu nengguloga ngu
ko mete tewa? Kini, noolendo ngu yomosiyoweloyi, ereremo kini.
35 Wendeyi nembo (Sol) ngundilo ngu, mela oo imiweloyi kono nguno yeweloyi nguya
kini. Noole bulmakau usedodo gooboongoolo ngundo mela tetooye, ulumidodo teweloyi
nguya kini. Noole ngundilomu ngu kingo talangooteto. Oni sodeyi mande ingoweloyi
gome metemi ngu, ene komo mande nga gome ingoni! Ewolo.

15

Bo Sipsip Oonatetelo Ngulo Mande Yamonggawo
(Matiyu 18:12-14)

1 Gabman bobeye yoweloyi (Takis) oni, ko mbumbuwadodo onindo Yesuslo mandeni
ingowelo tanggeyimo mayewolo.
2 Parisi oniya, ko mamana mande etuyeloyingo oniya ngundilo kenolo, ngulo bogu-
woolo ewonggori. Nga oningga nga, ngu ene mbumbuwadodo oni yoyolo, nguya oowali
netenggoku eke! Ene nguya dobooyelo endeyootenggolo ewonggori.
3-4 Ngundilo etoyi, Yesusndo mande yamonggawo gula elo ewolo. Ye kewooloyemo
nguno oni gula ene Sipsip onibi kandegula (100) oluwolo. Ngulomu gula oonatetoni, ene
enengo Sipsip gidalega mela gulasina yokootoni oo newoodoyi, ene Sipsip nangoni gula
oonatewokungga ngu erewelo yade kenolo yologo, asa, ene kengewa.
5 Ene ngu Sipsipgaku kenolo yolo koolowoolo, oni oni telo oolouwa.
6 Ngu oninggaku enengo Sipsipku yoyolo ende mayelo, enengo dobooguliyimo elo ete.
Ye noya oni oni tewato! Nolo Sipsip gula oonatewoku, ene no erewelo ko yowonolo ewolo.
7 No yeno hamoo eteno. Oni gula ene mbumbuwa damoni yokolo newende yowoolen-
gootoni ngu, Sambono Oni ngu bidodo oni oni ulungga oolengo tetenggo. Oni oowooy-
ingga ene ngundilo ingootenggo. Noole nenengo elo ingootooye, ngulo ene Anutndo
nowoondoye ma yowoolengootoni ngu, asa, Engel oni Sambono oolootenggokundo ngu
enengo ma oni oni tewanggo. Kondibo kini, oni gula Anutno newende yowoolengootoni
ngu, ngulo ene oni oni oolengo tewanggolo ewolo.

Bobeye Toongewolo Ngulo Mande Yamonggawo

8 Yesus ene mande yamonggawo gula yunolo ewolo. Yengo bale gula ene bobeye
tanggooli kande elaya (10) enengo siko oluwolo. Kootusina, gulanangge toongewolo. Ene
solu kalo ngu himimo ya newendekuli, gugu so oo oolengo siyakiyolo, nguwoole erewelo
oode yologo ene kengewa.
9 Ene yolo yokolo ngu, asa, enengo dobooguliyi negoyelootoni, ombulo, gooboongoolo
bibitetoyi ewa. Ye noya oni oni tewato. Ngulo nolo bobeye gula toongetoni erewelo oode,
ko yootenolo ewolo.
10 No yeno hamoo eteno. Anutlo oni Engel, ngundo mbumbuwadodo oni gula newende
Anutno hamoo telo yowoolengootoningga, ngulo oni oni ulungga oolengo ngundilo
tewanggolo ewolo.

Simoo Kosiyiga Eweyi Yokolo Toongeyingo, Ngulo Mande Yamonggawo

11 Yesusndo mande yamonggawo ngu soweyolo ewolo. Oni gula ene nangosumoongo
elaya.

12 Nalu gulano, nangoni kootungga ngundo eweyimo ewolo. Awa, gengo bobeye
oo sitowi ngu wesowooya nolomu nunolo ewolo. Ene ngundilo etoni, ingolo, bobeye
sitowiku wesowoolo, enengomo enengomo yunowolo.
13 Ene nalu bodaga oode, ngu naluno, nangoni kootungga, ngundo enengo oo sitowi
bidodo telo tewoolo ende ulungga yowokomu, nguno toongelo nguno oluwolo. Ngu
simoongga ngu endega nguno oode, nguno bobeye sitowiniku ngu, bulibali endeyoyingo
damoni biyomi nguno oolongooni umukootoni kingo oluwolo.
14 Ngundilo oode, enengo bobeye oo sitowiku oolongooni umukootoni, kootusina, ngu
endega nguno oowalilo kumooyingo nalu ulungga tunootewolo. Ngu simoongga ngu, ene
oowali gula yolo neweloyi oo gula kini.
15 Ngundilo ngulo, ngu simoongga ngu, ene ende dabemiwoole oo sosolango erewelo
yade mayelo, ngu mela ngulo oni sitowinidodo oni ulunggano ko tewelo sumoo ewolo.
Ngundilo sumoo etoni, ngu oni ulungga, ngundo yolo suleyootoni, enengo bodolo yano
bo sobowoonilo, etoni oolouwolo.
16 Ngundilo telo, ene bodolo de tanggooli ngu yunootoni, nelo useye bakini yetoyi,
yeyolo ingowolo. No nguya gula netoowega usene ndindi teni, elo ingowolomu nguya
kini. Oni gulado kenolo oo gula ma inootoyi neyingo.
17-18 Ngundilo telo, newende himi yetoni, ingondudu telo ingowolo. Nenengo awanem-
bolo ko oni ngu ene oowaliye ulungga telo netenggo. Nondo ngano ootoolo oowalilo
kumooteno. Ngundilo ngulo, no ko awano oololo ewano. Awa, no Anut doongeyimo,
ge doongenggemo nguya mbumbuwa telo, endeyolo oode, ngunonggo ko mayeteno.
19 No oni biyomi, ngulo noya nenengo nangonelo ma ewelo. Kini, noyoya gengo sulena
oni eya noyelo ewanolo ewolo.
20 Ngundilo elo ingolo, ene ootookoolo eweyi tanggeyimo oolouweloyimbolo oolouwolo.
Ngundilo telo, yade yade mayetoni, eweyimbo yowoko anduno doongetelo, nangoni
kenolo, nowoondoyi telo, ootookoolo kendutelo oolouwolo. Oololo nangoni dowoolo
mududu telo yenggonangowolo.
21 Nangonimbo eweyimo oyumo ulungga yolo ewolo. Awa, no Anut, doongeyimo ko ge
doongenggemo nguya mbumbuwa telo endeyolo yade ngunonggo mayeteno. Ngundilo
ngulo, nalu gulano, nenengo nangone elo ma ewelolo ewolo.
22 Ngundilo etoni, eweyimbo enengo sulena onino ewolo. Sodedonangge, ye oolouya,
ye nenengo kumba gome pelungga ngu yoya ombuya yemuyinoyi! Kandeyimo tombo
yeya ko keyi goweyi nguya yoya yeyinoyi.
23 Ye bo bulmakau nangoni moondeyi ndindi teyingo ulumidodoga yoya utoya katoyiga
ngu nelo oni oni tewato.
24 Ndatelo ngulo, nga nangonengga nga kuli kumooyingo elo ingolo oodoowe, ene keda
oode ataga mayete. Ene kuli oonateyingomu, ene noole ataga kenolo ko yooteto. Ngundilo
ngulo, ene damoni yelo, oni oni tewonggori.
25 Ngundilo tewootoyi, asa, enengo nangoni koletelogaku ngu kono ko telo oluwoku,
ngunonggo kootu mayelo, ya tanggeyimonggo ingowolo ngu, yambo sumbimboolo telo,
kunobulo tetoyi, ngguyi ingowolo.
26 Ngundilo ingolo, ene sulena oni gula etoni tanggeyimo ombutoni ewolo. Ame
ndawuga tetenggo?
27 Ngundilo etoni, ngu sulena oningga ngundo gumi ewolo. Gengo konege yade yade
keda mayetoni, ngulo awanggebo bo bulmakau ulumidodoga utolo katoni, ngu nelo ngulo
oni oni tetenggo. Ndatelo ngulo, enengo nangoni kootungga ngu ma kumoowolo ewolo.
28 Ngundilo etoni, nangoni koletelogaku ngu ingolo, sanggili telo ya newendemo
uwolo. Ngundilo tetoni, eweyimbo ya newendemonggo oolelo oolengo oolengomangge
nangonimo mandelo ewolo.
29 Ngundilo tetoni, ene nangonimbo eweyimbolo mande gumi ewolo. Ge ingo! Mooma
oowooyingga no gengo ko kingo telo oolooteno. No nalu gulano gengo mandege
manggoge ma toongoowolo. Ge ngulo meme bo nangoningga kingo nunootoyi, utolo,
kalo doboogulinemboya nelo, ma oni oni tewolo. Hamoo oolengo kini!
30 Ene nangongge ngu gengo bobeye sitowi ngu bulibali ooleko ooleko se telo endeyolo,
nguno bobeye baleno yokomukolo yade mayetoni, ngulo ge bo bulmakau ulumidodomu
utolo kateku ngu! Elo ewolo.
31 Ngundilo etoni, eweyimbo mande gumi ewolo. Nangone, suwoo suwoo noole gome
goboolo oolootelo. Nolo oo sitowi ngu gengomu nangge.
32 Ene ataga ngu noole komo oni oni telo, nowoondonayi gome imakeyingomo oluwato.
Ndawugalo ngulo, ene nga konegega nga kuli kumooyingomu, ene ataga ko keda ooloote.
Ene toongelo kombiteyingomu, ene noole ko kenooteto.

16

Ko Sobosobo Oni Metemi, Ngulo Mande Yamonggawo

1 Yesusndo enengo sulena oniku mande yamonggawo gula ewolo. Beye sitowidodo oni
gula ene enengo ko sobosobo oni ooloote. Oni bobeye sitowinidodo oningga, ngu enengo
ko sobosobo oningga ngu goweyi sanggawelo mande ewonggo. Gengo ko sobosoboga
ngundo gengo bobeye oo sitowige kingo yombuliyowolo ewolo.
2 Ngundilo etoyi, ariya, ngu oni ulungga, ngundo ngu ko sobosobo oningga ngu
negongootoni ombutoni ewolo. Geya etoyi ingowonoku, ngu ndatelo? Oo tewoku ngulo
damoni wesiyoya e. Ge nolo ko sobosobo oni ko ma oluwalo ewolo.
3 Asa, ngu ko sobosobo oninggaku newendemonggo ingondudu telo ingowonggori. No
ndatelo tewano? Nenengo oni ulungga oo bidodo Sembuli, ngundo ooni no kandenemo
oolooteku ngu ko yolo, no sobosobo kono oweneloote. Ngundilo ngulo, no ndatelo
tewano? No ko ulungga yanggango teweloyi oni, ereremo kini. No oni gidalegano oowali
oolo yemboongewelo no oyumo ulungga moole.
4 Ene kowuli ingolo, ingondudunimonggo no oo gula ingooteno. Ulunggado sobosobo
kono, owenelooteku nalu nguno, no ndawu kongga tetoowe, ngundo dobooguliembo
nowoondoyi tetoyi, no enedodo ko doboo yewato? Elo ewolo.
5 Ngundilo ingolo, oni enengo oni ulungga, ngulo oo weti telo oo yoyingoku ngu,
gulanangge nangge sungo sungo sumoo yunolo ewolo. Ge ko sembuli ulungga ngulo weti
ndatelo inowa? Ewolo.
6 Ngu oni koleteloga, ngundo gumi ewolo. No Daram 100 de oo ulumi ngundilo inowano.
Etoni ngu, asa, ko sobosobo tabangonggakundo ewolo. Geno weti oolooteku ngulo,
ge bibiteya sodedonangge ngu weti tewoku Pepangga ngu yoya (50) nangge nakangolo
ewolo.
7 Ngundilo telo, oni gula sumoo inolo ewolo. Gedo ngu gumi ndatelo inowa? Etoni, ngu
oningga ngundo ewolo. Nondo ngu Rayis si 100 (onibi elaya 25 Kilo Bek Rayis) inowano.
Etoni, ko sobosobogakundo ewolo. Ge gowegemo wetidodo ngulo, ge sodedo bibiteya 80
Bek (onibiga kande elaya gidembolo elaya 25 Kilo Bek) nangge nakango.
8 Ngundilo telo, ngu ko sobosobo oningga ngu, ene ingondudunimonggo nowoondokara
telo, ko teweloyi oni ngulo ko sembuli ulungga, ngundo enengo ko sobosobo oningga
ngulo damoni biyomi ngu kenolo yokowelo ingowolo. Ene ko ingondududodo oni.
Ngu hamoo oolengo, nga naluno nguya oni ingonduduyedodomu ngundilo ulungga
oolootenggo. Oni simoo bale Anutno nowoondoye hamoo teyingo damonimo oolootenggoku ngu, ene ebe ganagana teweloyi nguno ingoyingo metemi nguya kini.
9 Yesusndo ewolo. No yeno hamoo eteno. Oni Anutno newende hamoo teyingo, ene
nguya enengo bobeye ngu gome sobowooya simoo bale gidega hoolooweya doboo yeyi.
Kootusina ngu oningga ngu oo tewelo wenonootoni, asa, ngu naluno dobooguliingombo
hooloowewanggo. Kootusina ngu oningga ngu oolelo Anutya sugi sugi oluwa.
10 Ene oni gula oo bidodogano newendemo hamoomonggo gome sobowoowaku ngu,
ene oo ulungga nguya ngundilo newende hamoomonggo sobowoowa. Oni ene ko
bodagano ko gome ma tewaku ngu, ene ko ulunggano nguya ngundilo ko gome ma
sobowoolo tewa.
11 Ene yengo bobeye kandeyemo oolooteku ngu, gome ma sobowoolo ngu, asa, Anutndo
hamoo engge gome ngu ye yunootoni, ngu gome sobowoowanggo? Hamoo oolengo kini.
12 Ye oni gulalo oo ngu gome ma sobowoolo ngu, onendo yengo oolengo oo ngu yunowa?
Kini, oni gulado oo gula ma inowa.
13 Ko oni gulado oni ululu elayagomo ko telo ma oololo ombulo tewa. Ngu ko oningga
ngundo ngu oni ululu elayagaku, gulano newende inolo, ngulo nangge ko tewelo ingolo,
gulagakuya newende biyomi ingolo, ngulo koni ma tewa. Ene gulalo konimo ngu suleyo
kiniyetoni, ko gulalo konimo ngu, ene ko gome telo yomoosiyolo ko teyinowa. Ngundilo
nangge, ye Anutlo ko oni telo, nowoondoye bidodo bobeye yoweloyimbolo nguno nangge
ma yewelo. Ye nowoondoye ko elaya teweloyi, ngu ereremo kinilo ewolo.

Anutlo Mamana Mande Ngulo Ewolo

14 Yesus mande soweyolo gula yunolo ewolo. Parisi oni ngu, ene bobeyedolo gome
ingolo, ngulo hahangetenggo. Ngulo ngu, Yesusndo mande nga bidodo etoni, ingolo, ngulo
ene yumooyinolo mande ewolo.
15 Ene Yesusndo yeyolo elo ewolo. Ye damoniye gome nenengo ngu simoo bale yengo
nowoondoye ingoote. Onindo oo bingami okootenggoku ngu, Anut doongeyimo ngu oo
ngu buwoo biyomi kookoosedodo.
16 Mamanalo mande nguya Anutlo ingondudu eyingo onilo mandeye oode oode
ombulo, Sonoyeloyingo Oni Yon ngulo naluno. Ene Yonlo nalunonggo ombulo, wenga

ataga nga, ngu Anutlo mande gome mesalango ngu Anutlo yoyo pawanonggo tunootelo,
ende bidodomo ooloute. Oni simoo bale bidodo ngu yoyo pawangga ngu newendemo
uwelo yanggango oolengo yetenggo.
17 Kootusina, Sambo ende mela nga nguya oololo kinitetoni, ene mamana mande ngalo
gumi bodaga ngu hamoo oolengo ma kinitewalo ewolo.

Yesusndo Elambalisa Toongooweloyi, Ngulo Damoni Ewolo
(Matiyu 5:21-22; 19:9; Mak 10:11-12)

18 Oni simoo bidodo enengo bale sumooye yoyokolo bale sungo yoyolo, nguno ene
elambalisa oluweloyi ngu yombuliyootenggo. Kuli kameyimbo ene yokowoku ngu,
ene elambalisa oluweloyi mamana mandega ngu yombuliyowolo. Simoondo bale gula
yooteku ngu, asa, Anut doongeyimo, ngundo bale elayaga ngu yombuliyelootelo ewolo.

Owoolongo Oni Lasaras Ko Beye Sitowinidodo Oni Ulungga Nguya Ngulo Mande

19 Yesusndo mande gula ewolo. Kulimi bobeye sitowinidodo oni gula oluwolo. Ene
suwoo suwoo towi nenggulo gome gomemu nangge telo, kumba seleyingo gome ngu
yemulo ootoolo, ngunonggo ene suwoo suwoo oowali gome nenggulomu nangge nelo oni
oni telo, oololo ombulo teloluwolo.
20-21 Ngu sitowinidodo oni ulungga ngulo yamako dabemimo nguno, oni owoolongo
gula oluwolo. Ngu oowooyi Lasaras, ngu mambubo goweyi kondibo yeni kini teyin-
gomu, ngu sitowinidodo oningga ngulo yamako dabemimo bibitelo, oowalilo sumoo
sumoo elo oluwolo. Ngu sitowinidodo oningga ngundo oowali neya sosolango yeni
melako soletoningga newelo Lasaras hahangelo, ingondudu ulungga telo oluwolo. Ene
yamako dabemimo nguno bibitelo oodoni, sebo mayelo, enengo mambuniku meyabolo
oluwonggo.
22 Kootusina, owoolongo oninggaku kumoowolo. Anutlo Engel onindo ombulo, Lasaras
gaboyi okoolo yolo oolelo, Ebaraham begowoomo yetoyi, bibitelo oluwolo. Kootusina,
ngu sitowidodo oninggaku nguya kumootoni melengoowolo.
23 Ngu sitowinidodo oninggaku gaboyi oolelo, ende biyomi de nombo buni ma ku-
mooteku, nguno uwolo. Ulo, nguno ogingoyingo ulungga oolengo ingolo oode, ngunonggo
doongetelo, Ebaraham yowoko anduno kenootoni, Lasaras begowoomo bibitelo oodoli
yeyowolo.
24 Ngundilo yeyolo, menolo ewolo. Awa, Ebaraham, ge nolo nowoondoyi teya, Lasaras
suleyootooga, kandedibiyibo sono bodaga sanggaweya ombuya, mebunemo yetoningga
bodaga gingo yeni. Ndatelo ngulo, no de nombono moondene gookingo oolengo yetoni,
ngulo hahangelo ogingoyingo ulungga ingootenolo ewolo.
25 Ngundilo etoni, ene Ebarahamndo gumi ewolo. Nangone, ge ingondudu te! Ge
kuli melako keda ootoolo nguno, oo gome gomemu bidodo kuli yomukowoku, nguno ge
Lasaras ma hooloowewolo. Ngundilo tetoyi, Lasarasndo ngu, ene oo biyomi nangge yolo
oluwoku, ngulo ene ataga nga endemo ngano ngu, ene newende imaketoni ooloote. Ene
ge ngu ogingoyingo ulungga ingooteku ngu!
26 Oo gula nguya ingo! Noole ko ye kewoolonayimo Anutndo kembe ulungga ngundo
logo yewolo. Ngundilo ngulo, oni ngalokonggo yeloko oolouweloyi nguya hamoo oolengo
kini. Ko yeloko ngunonggo nooleloko ngano mayeweloyi nguya hamoo oolengo kini.
27-28 Ngu sitowinidodo oningga, ngundo solengoyelo ewolo. Ngundiloga ngu, Awa,
ge Lasaras suleyootooga, nenengo awanembolo yano uya, nolo konebane kandegula
oolootenggoku ngu, ene nguno mande yanggango oolengo eya sodeye kookootoningga,
ene mande ngu gome ingolo, ene nguya nga ende biyomi oolengonggano ngano ma
ombuwanggo.
29 Ngundilo etoni, ene Ebarahamndo ngulo mande gumi ewolo. Ene Moseslo mande
ko Anutlo ingondudu eyingo oni ngulo mande nguya eneno ooloote. Ene komo ngu
ingowanggo!
30 Ngundilo etoni, sitowinidodo oningga ngundo gumi ewolo. Kini, Awa Ebaraham, oni
gula ene kumooyingomundo ko ootookoolo mayetoni, ngu kenolo ene soliyokolo ngu, asa,
ene nowoondoye yowoolengowanggo.
31 Etoni, Ebarahamndo mande gumi ewolo. Ngundilo kini. Ene Moseslo, ko Anutlo
ingondudu eyingo oni, ngulo mande ma ingolo keyolo ngu, asa, oni kumooyingo ngu ko
ootookoolo, ngundo mande etoyi, nguya ma ingolo, ngulo nowoondoyemo nguya hamoo
ma tewanggolo ewolo.

17

Damoni Biyomi, Ngundo Simoo Balelo Nowoondoyemo Hamoo Teyingo, Ngu Yombuliyoote

(Matiyu 18:6-7,21-22; Mak 9:42)

1 Yesusndo enengo sulena onino ewolo. Oo guladilo guladilo tunootelo, ngundo simoo
bale yoyeni, mbumbuwano uwanggo. Oni ene oni gula yolo, mbumbuwa damonimo
nguno yewoku ngu, ngu oniyooge oolengo!
2 Oni gula damoni biyomi tewoku ngu, ngulo uliyi ene kondibo digi ulungga yolo
bungeyimo gosiyolo wendeyi dumuyimo oolongooyi utoni kumoowa. Ngulo uliyi ngu,
ngu ulungga. Ene oni gula simooye nowoondoye yombuliyooteku ngu, asa, ngulo uliyi
ngu, ngu kowuli kondibo ulungga oolengo. Yengombolo ingondale teyi!
3 Gengo konegegado mbumbuwaga tetoningga ngu, ge kenoya sanggili tetooga, ene
newende yowoolengootoningga ngu, ge komo enengo weti ngu andangeyinoya wongooga
utoningga kapengoye.
4 Ene nalu gulananggemo geno mbumbuwa tambu kandegula gidembolo elaya telo, ngu
sanganimo nguno nangge tambu kandegula gidembolo elaya ombulo, geno solengoyelo
ewa. No nowoondone yowoolengoote, eya etoningga ngu, asa, ge komo mbumbuwani
andangeya wongooga utoningga kapengoyeyinolo ewolo.

Nowoondoyemo Hamoo Teweloyi Ngulo Damoni

5 Aposel onindo Oo Bidodo Sembuli ulungga, Yesus nguno elo ewolo. Ge komo nooleno
nowoondonayemo hamoo nga yega yanggango yeni.
6 Etoyi, oo bidodo Sembuli ulungga ngundo ewolo. Ye nowoondoyemo hamoo teyingo
bodaga oodoni ngu, asa, ngundo ye mete Anutlo ko ulungga tewanggo. Yo, hamoo
oolengo, ye nowoondoye hamoo teyingo ngu bodaga ngu Mastet yuwooyi ngundilo ngu,
asa, Anutndo ngu tetoni, ulungga oolengo yewa. Anutndo yeno ngundilo tetoni ngu, ye
mete ngu dega nguya ewanggo. Ge gengo damoningge ukeya toongeya uya wendeyi sono
koongeyingo kewooloko uya nguno dika elo etoyi ngu, asa, ene yengo manggoye keyolo
ngundilo tewalo ewolo.

Ko Oni Damoniyembolo Mande

7 Yesusndo mande yamonggawo gula ewolo. Ye gulado enengo sulena oni gula ene
kono mela doongoolo, ngundi Sipsip boga ngu sobowoolo oode ngunonggo mayetoni, ye
sodedo ngandilo ma ewanggo. Sodedo ombuya bibiteya oowali neya ootoo.
8 Etoyi ngu, ene ngandilo ewa. Ge nolo oowali kaya yomosiyoya, oo gidalega yomosiy-
ootooga, oo detoningga wendoya, no nunootooga, nelo sono nguya nelo yokootoowe,
ariya, gebana kootu oo nelo sono nguya newalo ewolo.
9 Enengo sulena oningga, ngundo manggowo keyolo oo bidodo temukootoni, sumange
teyinolo esetewa, bine? Kini, ngu enengo ko nangge.
10 Ngundilo ngulo, ye nguya, Anutndo etoni, ye oo bidodo ewoku ngundilo temukolo
ngu, ariya, ye ngandilo ewanggo. Noole ko oni biyomi, noolengombo ko oo nangge teteto.
Yo, oni Anutno newende hamoo teyingo ngu Anutlo oo ewoku ngu temukootoni, ngulo
ngu melako ngano onindo oni oni teyinowelo, ngulo ma ingowelo. Kini, enengo uliyi
hamoo ngu Sambo endemo nguno oolootelo ewolo.

Yesusndo Goli Mambudodo Oni Kande Elaya Yoyeni, Mete Tewolo

11 Yesus Yerusalem oolouwelo Galili Sameriya mela elayaga ngu kewoolokuli oolega
ngu keyolo oolouwolo.
12-13 Ngu naluno, Yesus ene ende gulano ulo tunootetoni, oni goli mambudodo kande
elayagobo ombulo, oole dabemimo sungo yowoko dikalo, Yesusno meno elo ewolo. Yesus,
oo etuyeloyingo oni, ge noolengo nowoondoyi teyunoya yomosiyelo! Ewolo.
14 Ngundilo etoyi, Yesusndo yowoolengolo yeyolo ewolo. Ye oolouya, Anutno woolo
yeyingo onino nguno goweye etuyeloyi! Ariya, ngundilo etoni ngu, oni goli mambudodo
yowoolengolo oolouwootoyi, ooleko goweye moondeyemo mambuku peselo toongetoni,
goweye mete temukowolo.
15 Ngundilo teyunootoni, ngu oni kande elayagaku ngulomu gula, ngu Sameriya
oningga enengo goweyi kenootoni, ko mete tetoni, ngulo ene yowoolengolo, Yesusno ko
oololo, meno manggalu telo, Anut bingamilo okoowolo.
16 Ene omukumundoongosinanggo Yesus tanggeyimo penggootelo wetolo, Yesusno
esetelo ewolo. Eso, no gowene mete tetoni ngulo ombutenoku nga! Ewolo.
17 Ngundilo etoni, Yesusndo ngu kenolo gumi ewolo. Nondo ngu kande elaya
bidodo metemi tetenggoku, elo ingooteno. Kandegula gidembolo namolaya ngu ndano
oolootenggo?

18 Ndatelo ngulo, ngu oningga ngu, ene Yuda oni kini, enesu nangge ombulo, Anutndo
oo goweyimo tewoku, ngulo elo okoowolo. Yuda oni kandegula gidembolo namolaya ngu
ndano? Elo ewolo.
19 Yesusndo ngu Sameriya oninggakuya ewolo. Ge ootookooya toonge! Gengo
nowoondogemo hamoo, ngundo goyeni gowege metemi tetelo ewolo.

Anutndo Enengo Simoo Bale Sobowooweloyi Nalungga, Ngu Ombuwa
(Matiyu 24:23-28,37-41)

20-21 Nalu gulano, Parisi onindo Yesus sumoo inolo ewolo. Ndawu nalunggano, Anutndo
oo bidodo Sembuli telo oo sobowooweloyi naluningga ngu ombuwa? Etoyi ngu, Yesusndo
mande gumi elo, Anutndo oo bidodo Sembuli telo simoo bale sobowooweloyi naluningga
ngu ombutoni ngu, oni simoo baledo ngu doongeyembo tunoo ombutoni ma kenowanggo.
Ene ngandilo ma ewanggo. Kenoyi nga oolooteku nga, ngundi, andusina oolooteku andu!
Ingoyi! Anutndo oo bidodo Sembuli telo oo sobowooweloyiga ngu ye nowoondoyemo
oolooteku nga! Ewolo.
22 Yesusndo simoo bale oowooyinggano mande emukolo yokolo ngu, ene yowoolengolo
enengo sulena onikunolo ewolo. Kootusina nalu wengamo ngu namoko tunootetoni ngu,
kowuli oowooyingga ombulo ye wiliyelowaku, ngu naluno ye nowoondoye hahangelo
Oni Nangoni ombutoningga kenowelolo etenggo. Ene yengo ingondudu ngu ma keyowa.
Kini, ene enengo ingonduduni nangge keyowa.
23 Ngundilo ingootoni, oni sungombo ewanggo. Kenoyi, Yesus oolooteku nga! Ngundi,
ene kenoyi andusina oolooteku andu. Ngundilo etoyi ngu, ye ngulo nowoondoyemo
hamoo ma telo, ye oololo ngu ma keyowelo.
24 Ye ingoyi! Sambononggo yowali soluyi ngundo Sambo bidodomo himi yelo oolouwa.
Ngundilo nangge, Oni Nangoni ngulo tunooteweloyi naluwo ngu sodedonangge ombuwa.
25 Koletelo, ene komo kowuli ulungga koolowoolo ogingoyingo ingolo oodoni, ngu
naluno, oni simoo bale ooloottenggoku, ngundo mandeni soweyo kini elo kootu in-
owanggo.
26 Nowalo naluno onindo damoni biyomi teyingo, ngundilo nangge Oni Nangoni
nalunimo nguya ngundilo tewanggo.
27 Ngu naluno, ene oo simbo kalo nelo, sono nelo, bale kameyolo oololo ombulo telo
oodoyi, ngu naluno, Nowa wanggo newendemo utoni, sono tuwi ulungga tunootelo,
ngundo oni simoo bale bidodo yutolo yombuliyelowonggori.
28-29 Lotlo naluno nguya ngundilo tewonggori. Ene oowali kalo nelo, ngulo sonoyi
nguya nelo, ene oo uliyolo yolo, ko ulilomu oni gidaleganonggo bobeye yolo oowali
koyi telo, imilo, yawudada telo ya yeloluwonggo. Ngundilo telo oodoyi, Lot ngu Sodom
ende yokolo toongewonggori. Ngundilo toongetoni, Sambononggo de soludodo, ko digi
gookingo wooloyi biyomi oni kumooweloyimbolo sambo sono ngundilo ombulo, ngundo
oni simoo bale bidodo yombuliyelootoni kumoomukowonggori.
30 Ngundilo nangge, Onilo Nangoni tunooteweloyi naluwomo ngundilo tewa.
31 Ngu nalungga nguno oni gula ene ya sanganimo awuno oolelo oode, ngunonggo
enengo oo sitowi ya newendemo oodoni ngu yowelo ya newendemo ma uwa. Ngundilo
nangge, oni gula kono toongelo oode, ngunonggo ene ko endemo mayelo sitowi yoweloy-
imbolo ma ingowa.
32 Ngundilo nangge, ye Lotlo baleyimo nguno ingoyi. (Ene Sodom endemo ko
doongetetoni ngulo Anutndo kowuli inolo uleni kumoowolo.)
33 Ene oni gula enengo keda goweyiga ngulo gome sobowoowelo nangge ingolo ngu,
ene oluweloyi ngu gome dowoolo solengolo oode ngu, asa, kootusina nalu wengamo, ngu
kedaga ngu oonatewa. Ene oni gula enengo keda oluweloyiga ngulo ma ingondudu telo
oluwelo kini. Ene Anutlo koni nguno yetoni oluwaku ngu, asa, ene enengo gaboyi Sambo
endemo keda gome suwoo suwoo oluwa.
34 Yo, no yeno eteno. Ngu suwoongga, nguno Yesus enengo oni simoo bale ko ombuteku
naluno, oni elaya yaba gulano welewaliku, ene suwoo kewooloko oni gula Anutndo
andangelo yolo, gulanangge yokootoni oluwa.
35 Bale elaya oomanangoyingo kawelo yowoolengolo yewoliku, Anutndo gula yolo, gula
yokootoni oluwa.
36 Oni simoo elaya kono oluwoliku, ene Anutndo ngu simoo elayagaku gula yolo, gula
yokootoni kono oluwa.
37 Ngundilo etoni ngu, Yesus enengo sulena onikundo ngu mandega ngu ingolo
sumoo ewonggori. Ulungga Oo Bidodo Sembuli, ngu ooga eteku ngu ndano tunootewa?
Ewonggori. Ngundilo etoyi, Yesusndo mande gumi ewolo. Oni kumooyingo bingongga

oolooteku musiyongga nguno, oni simoo bale ingootenggoku, ngu karakambi ululumelo mayelo gooboongoowanggolo ewolo.

18

Bale Nggaminggado Mande Wilikoyingo Onindo Hoolooweneloyi Elo Ngulo Mande Yamonggawo

1 Yesusndo mande yamonggawo gula enengo sulena oni ewolo. Ene nalu bidodomo Anutno yemboongelo oluweloyi ene suleye ma kini yewa.

2 Ene ngandilo ewolo. Ende gulano mande wilikoweloyi oni gula oluwolo. Ngu oningga mande wilikoweloyiga ngu, ene Anutlo ma sosoleyingo, oni simoo balelo nguya ma nowoondoyi teyunoote.

3 Bale nggami gula ngu endemo nguno oluwolo. Ngu bale nggamingga, ngundo ngu mande wilikoweloyi oninggano nguno suwoo suwoo ombulo, sumoo eloluwolo. Nolo longge onindo yombulinelowelo tetenggo. Ge hoolooweneloya mandene yomosiyolo ewolo.

4-5 Ngundilo tetoni, nalu pelungga, ene ngu bale nggamingga ngu ma hooloowewelo ewolo. Kootusina, enengo ingondudunimo ingowolo. No Anutlo ma sosoletenoku, ngulo no simoo balelo ma ingolo yombuliyelooteno. Ene nga bale nggami ngando suwoo suwoo enengo mande mande yomosiyowelo, no eririnelolo ooloote. Yokowanoku ngu, ene komo ngundilo eririnelolo oodoni, sulenekini yewa. Ngundilo ngulo, no komo ene hooloowelo mandeni elo yomosiyowanolo ewolo.

6-7 Ulungga Oo Sembuli ngundo ewolo. Eririteloototoni, ngulo nangge mande wilikoyingo oni biyomingga, ngundo bale nggamingga ngulo mandeningga ngu yomosiyowolo. Asa, Anutndo enengo oni simoo bale soleyelolo sunggi yewoku, ngulo mande mandeye yemboongega suwoo suwoo, nalu logono tetenggokungga, ngu Anutndo ngulo nowoondoyi ulungga telo, hoolooweyelolo mandeye yomosiyoyunolo oluwa. Ene sodedo hoolooweyelowa.

8 No yeno eteno. Hamoo oolengo, ene sodedo enengo simoo balelo kowuliyemo hoolooweyelowa. Ene kootusina, ngu Oni Nangoni, ngu ombulo, ngu naluno, ene mela ngalo oni simoo bale yeyootoni, ene nowoondoyemo hamoo telo oolootenggo, bine, ngundi kini, bine? Elo ewolo.

Parisi Oni Ko Gabmanlo Beye Yolo Goobooyingo Oni, Ngulo Mande Yamonggawo

9 Oni gidalegado enengombolo ingoyingo ngu, ene hamoo oni nenengo oolengo elo ingolo, ene oni gidalegaya ngu, ene ngandilo ingolo etenggo. Oni biyomilo ingootenggo. Ngu oni ngulo Yesusndo mande yamonggawolo ewolo.

10 Nalu gulano, oni elaya yambo ya oowooyi Tempel nguno yemboongewelo oolouwoliyo. Ngu oni elayaga ngu, gula Parisi, gula gabmanlo bobeye yoyingo oni.

11 Ngu Parisi oningga ngu dikalo, enengo newendemonggo, ngandilo yemboongewolo. O Anut, no oni gidalega ngundilo kini, ngundo geno yemboongeteno. No yakaka ma telo ko mande ebe ganagana ma teteno. No ooleko ooleko bulibali se telo ma endeyooteno. No nga bobeye yoyingo oningga ngandilo nguya kini!

12 Kowooyingo gulananggemo tambu elaya no oowali loogu telo kundingiyi oolooteno. No oo bidodo yootenoku ngulomu wesowoolo kande elaya ngulomu gulanangge ge gunootenolo ewolo.

13 Ngundilo yemboongetoni, ene Gabmanlo bobeye yoyingo oninggaku yowoko anduno dikalo, ngunonggo ene sambosina doongetewelo oyumo yolo, ngulo penggootelo yemboongelo ewolo. O Anut, no mbumbuwadodo oni! Ge gengo sumange ayibige ngu yoya wilinelo! Ewolo.

14 Yesusndo mande soweyolo gula ewolo. Ngu bobeye yoyingo oningga ngu, Anutno newende hamoo telo, enengo oowooyi ma okoowolo. Ngulo no yeno eteno. Ngu bobeye yoyingo oningga ngu, Anutndo nguya oni nenengolo etoni, ene ootookoolo, enengo yano oolouwolo. Ngu oni gulaga ngu ene kini. Oni gula enengombo bingami elo okootoni, oowooyi ulungga teteku ngu, Anutndo oowooyi dowoolo woosootoni ombulo, kootu tewa. Oni enengo oowooyi bingami ma eteku ngu, asa, Anutndo oowooyi bingami okoowalo ewolo.

Yesusndo Simooye Bobodi Kumana Yunowolo
(Matiyu 19:13-15; Mak 10:13-16)

15 Oni simoo baledo simooye bobodi yoyolo, Yesus tanggeyimo mayetoyi, ngulo Yesusndo kandeyi tabayemo yelo, kumana yunoweloyimbolo. Enengo sulena onindo ngundilo yeyolo, sanggili telo manggaluyelowolo.

16 Ngundilo tetoyi, ene Yesusndo simooyeku negoyelootoni, tanggeyimo ombutoyi
ewolo. Ye komo ingoyi! Yengo nowoondoye bidodo Anutno yetoyi ngu, simooye bobodibo
enengo awanamoye nowoondoye yunootenggoku ngundilo. Anut Oo Bidodo Sembuli
Sembunaye, ngundo simoo bale enengo sobowooteku, ngundilo oni ngulomu.
17 No yeno hamoo oolengo eteno. Oni ene Anutno newendemo hamoo oolengo ngu ma
oolooteku ngu, simooye bobodibo awanamoyembolo nowoondoyemo hamoo tetenggoku
ngundilo ma telo ngu, asa, ngu oningga ngu, ene Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye,
ngundo oni simoo bale sobowooteku nguno ma uwalo ewolo.

Sitowinidodo Oni Tabangonggado Ombulo, Yesus Sumoo Inowolo
(Matiyu 19:16-30; Mak 10:17-31)

18 Nalu gulano, sitowidodo oni tabango gulado ombulo, Yesus sumoo inolo ewolo. Oo
etuyeloyingo oni gome, no ndawu oo gula gomengga telo ngu, no keda suwoo suwoo sugi
sugi oluwano? Ewolo.
19 Ngundilo etoni, Yesusndo mande gumi ngandilo ewolo. Ge ndatelo ngulo, noya oni
gome, elo ete? Anut nangge, ene oni gome.
20 Ge mamana mande ngu, ge kuli kandangelo ingoote. Ge bulibali ooleko ooleko balese
mande ngu ma tewelo, oni ma uleyi kumoowelo, oo yakaka ma tewelo, oni dobooge
goweyi sanggawelo mande kootuyisina ma ewelo, awanangge tanggeyemo tolige kapengo
ootoolo ewolo.
21 Etoni, ngu tabango oningga ngundo mande gumi ewolo. Ngu mamana mande ngu
bidodo no kuli simooyemonggo keyolo yade ombulo ataga ngalo ewolo.
22 Yesusndo ngu mande ngu ingolo ewolo. Ge oo gulanangge ngu ge kuli ma tewolo.
Ngu gengo oo ngu bidodo oni sungomo uliyoya bobeye yo. Ngulo bobeyeni ngu bayeteya,
owoolongo oni ngu yuno. Ge ngundilo telo ngu, asa, gengo oo gome Sambo endemo
oluwa. Ngundiya teya, ge ombuya, no keneloya endeyolo ewolo.
23 Ngundilo etoni, ngu tabango oningga, ngu mandega ngu ingolo, newende kowuli
oolengo ingowolo. Ndatelo ngulo, enengo sitowini bobeyeni ulungga ngulo ingolo.
24 Yesusndo ngu oni tabangongga ngulo newendemo ingooteku ngu, enengo bobeye
sitowini ngulo biyomi ingowoku ngu, kenolo ewolo. Oni sitowiye ulunggadodo ngu, ene
nowoondoye bidodo Anutndo hoolooweyelootenggoku, nguno uweloyi kowuli ulungga.
Oni bobeye sitowiyedodo ngu, ene nowoondoye bidodo enengo bobeye sitowiye, ngundo
hoolooweyelowa elo nowoondoye bidodo nguno yetenggo.
25 Ngulo ngu, bo ulungga ngu nggusi yayimo uweloyi ngu kowuli. Ene bobeye
sitowidodo oni ngu, newende bidodo bobeye sitowinimo yeloolooteku ngu, ngu oningga
ngu, ene Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo simoo bale sobowoolo oolooteku,
nguno uweloyi ngu kowuli oolengolo ewolo.
26 Ngundilo etoni, oni simoo baledo ngu mandega ngu ingolo ewonggori. Ngundiloga
ngu, onendo ene mete suwoo suwoo keda oluweloyiga ngu yowa? Ewonggori.
27 Yesusndo enengo ingonduduni kenolo, mande gumi ewolo. Oo onindo ma teweloyi
ngu, Anutndo ngu oo ngu ene mete temukowalo ewolo.
28 Ngundilo etoni, Pitando ewolo. Noole noolengo ende oo sitowinayi ngu bidodo
yokomukolo, noole mayelo ge kenggelolo endeyootetolo ewolo.
29-30 Ngundilo etoni, Yesusndo mande gumi ewolo. Hamoo oolengo no yeno eteno! Oni
bidodo Anutlo mandeni koyi teweloyi ngalo ingolo, ngulo ene enengo ende, ya, baleyi,
simoongo, konebeyi, eweyi, nemi, ngu yoyokolo mayetenggo. Ngu oo yokowonggoku,
ngu Anutndo wendangelo oo ulungga oolengo ataga yunolo, ko kootusina naluno nguya
yunootoni, ene nguno suwoo suwoo keda oluweloyimbolo, ngu yowanggolo ewolo.

Yesusndo Enengo Kumoolo Ko Ootookooweloyi, Ngulo Tambu Kabusayi Ewolo
(Matiyu 20:17-19; Mak 10:32-34)

31 Yesusndo enengo sulena oni kande elaya kegidembolo elaya yoyolo, sungo oololo elo
ewolo. Ingoyi, noole Yerusalem oolewato. Anutlo ingondudu eyingo onindo, Oni Nangoni,
ngulo mande elo nakangoyingo ngu bidodo engge yeni tunootewa.
32 Ene yolo oni sowe gidalega Yuda oni kini ngu kandeyemo yeloyunootoyi, ngundo
kootuyisina mandeni biyomi elo utolo, yumooyinolo, mukendolo, gisalu utolo, uleyi
kumoowa.
33 Ene nalu kabusagomo, ene melenonggo ko ootookoowalo ewolo.
34 Ngundilo etoni, enengo sulena onikundo ngu mandega ngulo damoni nowoon-
doyemo ma himi yetoni ingowonggori. Sulena onindo ngu mandega Yesusndo eteku,
ngulo ingondudu gome ma tewonggori.

Yesusndo Oni Doongeyi Kilingongga Yomosiyoyingo
(Matiyu 20:29-34; Mak 10:46-52)

35 Yesusndo ene Yeriko ende tanggeyimo ombuwolo. Oni doongeyi kilingongga
oole dabemimo ootoolo, ngunonggo ene oni simoo baleno bobeye oolo solengoyelo,
yemboongelo oluwolo.
36 Ngu oni doongeyi kilingongga, ngundo ingowolomu ngu, oni simoo bale oowooyingga
oolengo mayetoyi, ngguyi ingolo, ngulo ene oni sumoo yunolo ewolo. Ngu oni ngu
ndawuga tetenggo? Ewolo.
37 Ngundilo sumoo etoni oni sungokundo, ngu oni doongeyi kilingonggakuno ewolo.
Nasaret oni Yesusga ngundo mayetelo ewolo.
38 Ngulo ngu, oni doongeyi kilingonggaku ngundilo ingolo, ene meno elo ewolo. Yesus
Dewitlo osiyi, ge nolo nowoondoyi nuno! Ewolo.
39 Oni koletewonggokundo manggaluwoolo ewonggori. Ge nenete! Etoyi, ene ngu ma
ingolo, ene meno ulunggalo ewonggori. Yesus Dewitlo osiyi, ge no nowoondoyi nuno!
Ewolo.
40-41 Ngundilo meno etoni, Yesus ingolo, ombulo dikalo ewolo. Ngu oningga ngu yoya,
no tanggenemo ngano ombuyi! Etoni, oninggaku yolo Yesus tanggeyimo ombutoyi,
Yesusndo sumoo inolo ewolo. Nondo ndawu ooga tenggunowelo ingoote? Elo sumoo
etoni, ngu oni doongeyi biyomingga, ngundo mande gumi ewolo. Ulungga Oo Bidodo
Sembuli Sembune, no doongetelo, mela oo kenowelo ingooteno.
42 Etoni, Yesusndo ewolo. Doongeteya keno! Gengo nowoondogemo hamoo teyin-
gongga, ngundo yomosinggelootoni, ge ko mete tetelo ewolo.
43 Yesusndo ngundilo etoni ngu, oni doongeyinggaku sodedonangge metemi telo
doongetewolo. Ene doongetelo mela kenolo, Yesus keyolo endeyolo, ene Anutlo bingami
ulungga oolengo elo okoowolo. Oni simoo bale ngundilo kenolo ngu, ene nguya Anut
oowooyi bingami elo okoowolo.

19

Sakiyaslo Mande

1 Yesus oololo, Yeriko ende yayimo ulo, oolouwelo tewolo.
2 Yeriko nguno oni gula oluwoku, ngu oowooyi Sakiyas. Ene ngu Gabmanlo bobeye
yoyingo oningga ngulo tabango, ene bobeye sitowinidodo.
3 Ene Yesus kenolo ingoweloyimbolo Yesus ngu onendo elo, ngulo kenowelo hahangelo
oluwolo. Ene oni simoo bale ulunggado doobengootoyi, ngulo ene ma kenoweloyi tewolo.
Ene oni ootuwoo oolengo tondongo ngulo ene Yesus kenoweloyi ereremo kini.
4 Sakiyas ingowolo. Yesus ngu, ene ngu oolega ngu keyolo ombuwalo ingowolo. Ngulo
ene koletelo kendutelo oololo, de oolelo ngunonggo ene Yesus gome kenowelo, elo tewolo.
5 Yesusndo ngu oolega, ngu keyolo yade ombulo, Sakiyasndo oluwoku degaku damon-
imo ombulo, randolo de sanganimo doongetelo, kenolo ewolo. Sakiyas, ge sodedo melako
ombu! Ataga no komo gengo yano geya oluwalolo ewolo.
6 Sakiyas ngundilo ingolo, ene sodedonangge somooluluwoolo melako ombulo, ene
newendemo oni oni telo, ngulo Yesus yolo, enengo yano oolouwoli.
7 Oni bidodo ngundilo kenolo, sanggili telo boguwoolo ewonggori. Yesus kenoyi! Ene
weti mbumbuwadodo oni Sakiyas, ngulo yano ulo, nguya oolooteliku eke! Ewonggori.
8 Sakiyas ene Yesus kenolo, enengo mbumbuwa tewoku, ngulo ingolo, newendemo
hamoo tetoni yowoolengowolo. Ngulo Sakiyas ootookoolo dikalo, Ulungga Oo Bidodo
Sembuli Yesusno ewolo. Oo Bidodo Sembuli Ulungga, ge ingootooga, no nenengo oo
bidodo kewoolo oolengo wesowoolo, gumi gula ngu owoolongo oni bayetelo yunowano.
Ene nondo oni gidalegalo bobeye oo kingo ganayelolo yowonoku ngu, nobana gumi ataga
tambu namolaya namolaya yunowanolo ewolo.
9 Yesusndo ngu ingolo, mande gumi ewolo. Ataga Anutndo nga yano oni simoo bale nga
yoyoote. Ndatelo ngulo, nga oningga nga, ngu Ebarahamlo osiyi gula.
10 No Onilo Nangoni, nondo oni oonatelo oolootenggoku ngu ereweyelolo ko yoyowelo
ombuwonolo ewolo.

Ko Oni Kande Elaya Beye Yowolo Elo Ngulo Mande Yamonggawo

11 Yesus Yerusalem ende namoko mayetoni, ngulo oni simoo bale ngandilo ingowong-
gori. Ataga, Yesus Yerusalem oolelo utoni ngu, Anut enengombo sobowooweloyi naluwo
ataga tunootewalo ingootenggo. Ngulo oni simoo bale enengo mande ingootoyi, Yesus
mande yamonggawo gula ewolo.

12 Ene ngandilo ewolo. Nalu gulano, oni ulungga ene yowoko ende gulano toongewelo,
nguno ene oowooyi ulungga oo bidodo sobosobo koleteyingo oowooyi ngu etoyi, ene ko
mayewa.
13 Ngu oningga, ngundo enengo ko oni kande elaya negoyelootoni ombutoyi, bobeye 20
Kina ko oni gulanangge nangge yunolo ewolo. Ye nga bobeye ngando ko teya ngulo gumi
yoya soweyoya yeyadoyiga, no ko yowoolengolo mayelo yeyowanolo ewolo.
14 Enengo ende goboolo onikundo oo sobosobo tewelo toongewoku, ngulo ene ngu
oningga ngu yokowolo. Ngundilo ngulo, ene enengo oni gidalega suleyelootoyi, keyolo,
salo ewolo. Nga oningga ngando oni ulungga telo noolengo sobosobo koleteyingo oodoni,
ngu ma ingowatolo ewolo.
15 Ene ma ingolo, ngulo ene oo bidodo sobosobo koleteyingo olini, elo sunggi yewonggo.
Oni ulunggado mande ngundilo ingolo, ariya, yade yade enengo melako ko mayewolo.
Oni nondo kuli bobeye yunowonomu, ngu negoyelootoyi, mayetoyi ewolo. Nondo kuli
bobeye yunowonoku ngu koyi telo, ngulo gumi ndatelo yowonggoku, ngu etoyiga, ingowe
ewolo.
16 Nga, koleteloga ngundo mayelo ewolo. Ulungga, gedo kuli bobeye doobe elaya (20
Kina) nunootoyi, ngundo ko teloodoowe, ngulo gumi yowonoku ngu, onibiga (200 Kina)
tunootewolo.
17 Ngundilo etoni, ngu oni ulungga ngundo ingolo, gumi ewolo. Ge ko oni gome! Ge ko
gome yanggango tewo! Ge oo bodaga ngu gome sobowoolo koyi tewolo. Ngundilo ngulo,
no ge goyewe oni ulungga telo, ende kande elaya ngulo sobosobo oluwalo ewolo.
18 Ariya, Ko oni elayayiga ngundo ombulo ewolo. Ulungga, kuli gengo bobeye doobe
elaya (20 Kina) nunowoku, no ngundo ko telo, gumi yolo yelootoowe, doobe kande elaga
(100 Kina) tunootewololo ewolo.
19 Ngundilo etoni, asa, oni ulunggakundo gumi ewolo. Gome oolengo! No ge goyewe
oni ulungga telo, ende kandegula ngulo sobosobo oluwalo ewolo.
20-21 Asa, ko oni kootungga ngundo ombulo ewolo. Ulungga, ge kuli doobe elaya (20
Kina) nunowomu ngu nga. No nga yolo, oololo, tolige towimbo doobengolo oongootoowe
oolooteku nga! Ndatelo ngulo, no ge geyootenoku ngu, ge oni sanggili ngulo, oni gulado
oo yetoni ngu, gedo ngu ooga ngu yoote. Oowali oni gulado imiteku ngu, gedo oo ngu selo
engge yoote. Ngundilo ngulo, no gengo sosolelo ngulo yetoowe oolootelo ewolo.
22-23 Ngu oni ulungga oo bidodo sobosoboga, ngundo sanggili ulungga telo ewolo. Ge ko
oni biyomi oolengo! Gengo mandege, ngundo goyeni, ge mandededodo tete. Ge ingooteku
ngu, no oni sanggili oo oni sungombo yetenggoku ngu no yooteno. Oni sungombo oowali
imitenggoku ngu, nondo ngu selo yooteno, elo ete? Ndawugalo ge nolo bobeyega nga, oni
bobeye yowoolalingoweloyi oni yunootoyi, ngundo ko tetoyi, no ombulo, nenengo bobeye
nga gumi yolo, ngulo duwoo nguya gula yoweloyi? Elo ewolo.
24 Ngu oni ulungga ngundo oni tanggeyimo dikayingokuya ewolo. Ye ngu bobeye doobe
elaya (20 Kina) ngu sopiyoya, oni bobeye onibiga (200 Kina) ngu inoyi! Ewolo.
25 Ngundilo etoni, ngu onikundo, oni ulunggakuno ewolo. Ulungga, nga oningga nga,
ngu ene onibiga (200 Kina) kuli yowo! Ewolo.
26 Oni ene ingondudu gidalega Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo simoo
bale enengo sobowooteku, ngulo damoniye sowoongga watayi, asa, Anutndo ngu enengo
ingondudu ngu soweyolo ulungga inowa. Asa, ene oni gula ngundilo ingondudu bodaga
ngu oodoni ngulo ma koyi telo ngu, asa, Anutndo enengo ingoyingo bodaga ngu bidodo
yolo yokowa.
27 Ene nolo longge oni, ngundo no enengo sobosobo ma oluwelo ewonggoku, ngu oni
ngu yoyoya, ngano ombuya, nenengo doongenemo yuleyiga kumooyilo ewolo.

Yesus Yerusalem Endemo Bingami Ngguyidodo Oololo Uyingo
(Matiyu 21:1-11; Mak 11:1-11; Yon 12:12-19)

28 Yesusndo ngu mande ngu elo yokolo, ene ootookoolo koletelo ene Yerusalem
ooloutenggoku oolega ngu keyolo oolouwolo.
29 Yesus yade yade oololo Betipas ko Betani ende elayaga ngu namoko mela puli
oowooyi Olib, ngu damonimo mayelo, ngunonggo enengo sulena oni elaya suleyelootoni,
koletelo oolouwoliyo.
30 Yesusndo sulena oni elayaga nguya elo ewolo. Yali andu endegano anduno oolouya,
uya Hos gula oowooyi donki duliyo gula gosiyootoyi oolooteku ngu, gulado kuli ngu
sanganimo ma bibiteyingongga ngu kenoya, yoya ombuli.
31 Ngu donkingga ngulo kimbonayi wesiyootoliga, oni gulado ewaku ngu, yali ndawu-
galo ngu wesiyolo yowelo, eya etoningga ngu, yali ngandiya eli. Ulungga Oo Bidodo
Sembuli, ngundo ko tewelo ngundiya eya yoya ombulilo ewolo.

32 Asa, sulena oni elayagaku mande ngundilo ingolo oololo, oo bidodo Yesusndo ewoku,
ngundilo nangge kenowoliyo.
33 Sulena oni elayagaku, ene donki duliyo kimbonayinggaku wesiyowootoli, ngulo
sembuguliyibo yeyolo, sumoo ewoli. Yali ndawugalo ngu donki nangoningga ngu
wesiyooteli? Ewolo.
34 Sulena oni elayagakundo gumi ewoliyo. Ulungga Oo Bidodo Sembuli, ngundo ko
tewelo ewokulo ewoliyo.
35 Ariya, sulena oni elayagaku donki nangoni duliyogaku yolo Yesusno ombuwoliyo.
Ngundilo telo, yolo ombulo, enengo towikumba ngu donki duliyogaku sanganimo
yomiwolo. Ngundilo yomitoyi, Yesusndo ngu sanganimo bibitewolo.
36 Yesusndo donki sanganimo bibitelo ooloutoni, asa, simoo baledo enengo nenggulo
andangelo oolekana yomitoyi, donki ngu sanganiwoole oolouwolo.
37 Yesus yade ombulo, Olib puliwoole oolegaku yokolo uwolo. Ngundilo utoni, asa,
Yesus enengo sulena onikuya oni sungo ulungga nganoku nguya, ene Yesusndo bibitelo
utoni, kenolo, ene oo bidodo onindo ma teweloyim ngu tetoni kenoyingoku, ngulo
ingondudu telo, ngulo ene damoni yelo, Anut bingami elo okoolo, oni oni tewonggori.
38 Ngundilo telo, ene meno mogulu telo ewonggori. Noole enengo bingami elo
okoowato! Anutndo kumana nga oni sobosobo koleteyingongga nga inootoni, ene Oo
Bidodo Sembuli Ulungga, ngu oowooyimo ombuteku ngu! Oni bidodo Sambo endemo
oolootenggoku nguya, ene komo Anut ulungga awuno oolengo oolooteku, ngulo oni oni
teya, bingamini dulidalinidodo teyingo! Ewonggori.
39 Yesuslo sulena onindo ali mogulu tetoyi, Parisi onindo kewooloyemo ootoolo,
ngunonggo ngundilo yeyolo Yesusno ewonggori. Oo etuyeloyingo oni, gengo sulena oni
kenggemo oni nga manggaluyeloya etooga, ali mogulu nga yokoyi! Ewonggori.
40 Ngundilo etoyi, ene Yesusndo gumi elo ewolo. No yeno hamoo eteno! Ene manggoye
gosiyolo nenetetoyi ngu, ariya, digi melako nga enengombo elo moguluwoowanggo!
Nondo nga oni nga manggoye ma gosiyelowano. Ene komo Anut oowooyi elo okoowang-
golo ewolo.

Yesusndo Yerusalem Ende Sendowooyingo

41-42 Yesus ende namoko tunootelo, ene Yerusalem ende kenondadangelo, oni simoo
balelo sendolo ewolo. Ye Yerusalem oni simoo bale gowugowulongo! Nondo ombu-
wonomu ngu, ye nowoondoye imakeyingo damoni ngu, ye Anutya goboolo yeyi etoowe,
ene ye ngulo ma ingondudu tetenggo. Ene ye yokootoyi, ngulo Anutndo oo doongeyemo
oongooyunootoni, ye ma kenowonggo. Ene ataga ngu naluni kini teteku nga!
43 Ye ingoyi! Kootusina, nalu gula tunootewaku nguno, yengo longge oni ngu ombulo,
ebe ulewelo pawayelolo, mele selo woodoo yelo, ende newendemo ulo ye bidodo
pawayelolo yutomukowanggo.
44 Ngundilo telo, ene ye yengo simoo namboye nguya yombuliyelolo yoyokowanggoku
ngu, ngu nguya kowuli koolowoolo oluwanggo. Ene yengo digi gula yokootoyi, digi
dobooyi sanganimo ma oluwa. Ndatelo ngulo, ye Anutndo nalu ngano ombulo yoyolo
hoolooweyeloweloyi ngu ma ingowonggoku ngulolo ewolo.

Yesusndo Tempelno Oni Oo Uliyolo Beye Koyi Tetoyi Oweyelolo Tempel Yomosiyowolo
(Matiyu 21:12-17; Mak 11:15-19; Yon 2:13-22)

45 Ngu naluno, Yesusndo yambo ya oowooyi Tempel ngu newendemo ulo, simoo bale
yeyondandangetoni, oo uliyolo yolo, oololo ombulo tetoyi, ngu oweyelootoni, oolelo
sawonggori.
46 Yesusndo elo ewolo. Anutlo mandeno ngandilo nakangowolo. Nolo ya ngu
yemboongeweloyi ya nangge oluwa! Ewolo. Ngundilomu, ene yendo ngu yeyi yakaka
onilo kombiteyingo digi wondokoyi ngundilo tetelo ewolo.
47 Yesusndo nalu bidodomo, Tempel yano mande damoni gomemu elo etuyelolo
oluwolo. Ene Anutno woolo yeyingo oni ngulo sobosobo mamana mande etuyeloyingo
oni, ko, Yuda simoo balelo tabango oni, ngundo uleyi kumooweloyimbolo oole erewe-
wonggori.
48 Ene oni simoo bale bidodo Yesuslo mande ingoweloyimbolo yanggango yetoyi, ngulo
ene teweloyi kini. Ngundilo ngulo, tabango oni ene Yesus uleyi kumooweloyi oole gula
ma kenowonggori.

20

Tabango Onindo Yesuslo Koni Ngulo Sumoo Inowolo
(Matiyu 21:23-27; Mak 11:27-33)

1-2 Nalu gulano, Yesus Tempelno damoni gome etuyelolo, mande mesalango ngu simoo
baleno wesiyolo elo oodoni, nguno Anutno woolo yeyingo oni, ngulo sobosobo, mamana
mande etuyeloyingo oni, ko, Yuda simoo balelo tabango oni, ngundo Yesusno ombulo
ewonggori. Ge nooleno e! Ge ndawu sunggiga geno oodoni, ge ngunonggo ngu kongga
ngu tete? Onendo sunggi ge gunowo? Ewonggori.
3-4 Yesus enebana mande gumi ewolo. No nguya no mande gulalo ye sumoo yunowelo,
ye nono eyi. Yondo sonoyeloyingongga ngu Sambo Endelomu, ngundi melako onilomu
nangge, bine? Ewolo.
5-6 Ariya, enengo nangge mandelo ingolo ewonggori. Sambo endelomu ewatoku
ngu, enendo nooledodo ewa. Ndatelo ngulo, ye nowoondoyemo hamoo kinilo ewa.
Noole ngandilo ewatoku ngu, oo melako oni simoo balelo ewatoku ngu, asa, simoo
baledo sanggili telo, digi yolo, ngundo noole yuleyi kumoowato. Ene Yonlo ngu
nowoondoyemonggo ngandilo hamoo ingootenggoku ngu, Yon ngu Anutlo ingondudu
eyingo oni gulalo ewonggori.
7 Ngundilo ngulo, ene Yesusno mande gumi ewonggori. Noole ma ingooteto. Ngu sono
gemuyingo mandega ngu Yondo, ndanonggo yolo mayewololo ewonggori.
8 Ngundilo etoyi, Yesusndo ngu oni tabango nguya gumi ewolo. Ngundilo nangge, no
ndawu sunggigano ko tetenoku, ngu yeno ma ewanolo ewolo.

Oowali Ko Oni Sobosobo Biyomi Ngulo Mande Yamonggawo
(Matiyu 21:33-46; Mak 12:1-12)

9 Asa, Yesusndo ootookoolo, ene nga mande yamonggawongga nga simoo baleno ewolo.
Nalu gulano, oni gulado Wayin kongga telo imiwonggori. Ene ngu Wayin kongga ngu,
ene oni gidalegado sobowooya bobeye koyi teyilo ewolo. Ngundilo telo, ko sembuli ngu
(Anutndo) ene toongelo, ende yowoko nalu pelungga nguno oluwolo.
10 Wayin engge yoweloyi naluwomo, ko sembuligakundo ko oni gula suleyootoni,
enengo Wayin kono ko oni ko tewootoyi nguno oolouwolo. Ko ngulo oo engge gula
inootoyiga, yoya ombunilo suleyowolo. Ene kono ko onikundo ngu oninggaku dowoolo
utolo suleyootoyi, kingo kande enengo oni ulunggaku tanggeyimo oolouwolo.
11 Ngundilo tetoyi, ko sembuligakundo ko oni gula suleyootoni oolouwolo. Kono
onikundo ngunggaku nguya dowoolo utolo yokolo suleyootoyi, kingo kande enengo oni
ulunggakuno oolouwolo.
12 Oni ulunggakundo enengo ko oni tambu kabusayi ngu suleyootoni oolouwolo. Kono
onikundo ngu ko oningga nguya utolo okoolo kanggaloko oolongootoyi uwolo.
13 Ngundilo tetoyi ngu, ko sembuli ngundo ingondudu telo ewolo. No ndatelo tewano?
No nenengo nangone gulanangge (Yesus) no ngulo gome ingootenoku nga suleyootoowe
oolouwa. Ene nenengo nangone kenolo ene sosolelo, enengo manggowo ingowanggolo
ewolo.
14 Ngundilo suleyootoni, ombulo, ene oni kono ko telo oluwonggoku, ngundo
doongetelo, ko sembuli nangoni kenootoyi ombutoni, enengo nangge mandelo ewolo.
Ngu oningga ngundo ngu kootusina eweyimbo oo ngu bidodo enendo yomukowa.
Ngundilo ngulo, noole ataga ene uleye kumoowa. Ngundilo telo ngu, asa, nga kongga
nga, ngu oode noolengo yowato.
15 Ngundilo elo, sobowootoyi ombutoni, dowoolo okoolo, kanggaloko oolongooyi utoni,
owelo ulo nguno utolo, uleyi kumoowolo. Ariya, Wayin kongga ngu sembulibo ngu oniku
ndatelo yunowa?
16 Wayin ko sembuli, ngundo ngu ko oniku bidodo yuleni kumoomukootoyi, ngu Wayin
kongga ngu oni sungo gidalega yunowa. Ngundilo etoni, ngu oniku ngu mandega ngu
ingolo gumi ewonggori. Enengo ko sobosobo oni ngundo ngundilo damoni ngu ma
tewanggolo ewonggori.
17 Yesusndo yeyondandangelo ewolo. Ngu mandega Anutlo mandeno oolooteku, ngulo
damoni ngu ndatelo? Nga Anutlo mande nakangoyingo ngano oolooteku ngu hamoo bine,
asa, mande yamonggawo nguno ko oni biyomi enengo nangoni uleyi kumooyingo ngu
nguya hamoo.

Nga ya nomonimbolo osiyi ko onindo andangelo yokowonggo. Ngungga ngu ya
nomonimbolo osiyi koletewolo ewolo. *Sam 118:22*

18 Oni bidodo sungo sungo Kristus Yesus kootu inolo ngu, ene ngundilo telo, ene ya
nomonimbolo osiyi, ngu sanganimo solelo, ene biyomi yewa. Ko biyomi tetoni, ngulo
ngu Kristus ko uliyi gumi biyomi yunowa. Ngundilo nangge, ya nomonimbolo u osiyi
koleteyingo, ngundo ngu oningga ngu sanganimo solelo utolo yombuliyootoni, sosolango
oolengo yewalo ewolo.

19 Mamana mande etuyeloyingo oni, ko, Anutno woolo yeyingo onilo sobosoboku,
ngundo ngu ingowonggoku, ngu mande yamonggawongga nguno ko oni oo biyomi
tewonggoku ngu, Yesusndo ene yosanggawelo ete. Ngundilo ngulo, ngu nalungga
nguno nangge dowoolo uleyi kumoowelo telogo, ene oni simoo balelo sosolelo, ngulo
yokowonggori.

Ngu Onikundo Bobeye Gabmanlo Tabango Koleteyingo Inoweloyi Ngulo Yesus Sumoo Inowonggori
(Matiyu 22:15-22; Mak 12:13-17)

20 Mamana mande etuyeloyingo oni, ko, Anutlo woolo yeyingo onilo sobosobo, ngundo
Yesus uleyi kumoowelo oole erewelo, ngulo ene oni gidalega suleyelootoyi, ombulo
Yesus kenondadangelo sobowoowonggori. Ngu oni ngu enengo damoniye biyomi ngu
imangoolo, ene oni gome nenengo eya eyi, ebe ganagana tewonggori. Ene Yesusndo
mande biyomingga etoningga, ngulo dowoolo, Gabman mande wilikoyunoyingo onino
yeweloyimbolo ngundilo tewolo.
21 Ngu onikundo Yesus sumoo inolo ewonggori. Oo etuyeloyingo oni, noole ingootetoku
ngu, gengo mandege ngu gome nenengo oolengo. Ge Anutlo mande gome nenengo
nangge oni simoo bale bidodomo etuyeloote. Ge oni goweye nangge ma kenolo ingoote.
Kini, ge oni nowoondoye wilikoyelolo kenoote. Nguno noole ingootetoku ngu, gedo
Anutlo mande hamoo nangge nenengo etuyeloote.
22 Ge ndatelo ingoote? Noole Gabman oni (Takis) bobeye inoweloyi ngu mete inowato,
ngundi Anutno bobeye yewato, bine? Ewonggori.
23-24 Ngundilo etoyi, ene Yesusndo enengo mande ebe ganagana etenggoku, ngundilo
ingoote. Nga oni ngando, ene no tewootewoonelowelo etenggo. Nondo gulalo etoowe ngu,
asa, enendo nosina mande sanggawelo ewanggo. Ene ngundilo ingolo yokolo, enebana
ewolo. Beye gula no etunelootoyiga kenoowe. Ngu Gabman tabango gabogaboyi, ko
oowooyi nguno oolootekungga ngu, oone oowooyi nakangootoyi ooloote? Etoni, ngu
enendo gumi ewonggori. Ngu Gabmanlomulo ewonggori.
25 Etoyi, Yesusndo ewolo. Ariya, Gabmanlo oo ngu Gabman inoyi. Anutlo oo ngu, Anut
inoyilo ewolo.
26 Ngundilo etoni, ene Yesus sodedo simoo bale doongeyemo dowooweloyi nguya kini.
Ene bidodo Yesuslo mandeni ngulo ingondudu ulungga telo, ingoyingomu ngu nenengo,
ngulo ene mandeni gumi gula ma ewonggori.

Oni Kumoolo Ko Ootookooweloyi Ngulo Yesus Sumoo Inowonggori
(Matiyu 22:23-33; Mak 12:18-27)

27 Sadusi oni ngundo oni kumoolo ngu, ene ko ma ootookoowa, elo nowoondoyemo
hamoo ingootenggo. Nalu gulano, Sadusi oni gidalegado ombulo Yesusno ngandilo
ewonggori.
28 Oo etuyeloyingo oni, Mosesndo mande gula ngandilo nakangowolo. Oni bale yolo
oode, ene simoongo kinimo kumootoni ngu, ene kootusina, koneyombo ngu balega ngu
yolo, baleyi telo oluwa. Oode, nangoni telo, banembolo nangonilo ewa.
29 Ariya, oni simoongolo gula ngu kandegula gidembolo elaya oluwonggo. Koletelo
bayega, ngundo bale yolo, simoongo kini oode kumoowolo.
30 Ariya, elayayiga ngundo ngu balega ngu yolo oode, ene nguya kumoowolo.
31 Kootusina, ngu koneyali kabusayi oode ngu balega ngu yowolo. Ngundilo nangge,
ngu oni simoongolo kandegula gidembolo elaya ngu bale gulanangge ngu yolo simooye
kini, kingo yolo, oode kumoomukowolo.
32 Kootusina, ngu balega nguya simoongo kini kingo kumoowolo.
33 Ariya, oni kumoononggo ko ootookooyingo naluno ngu, balega ngu kameyi oolengo
ngu oone? Kuli ngu oni simoongologa ngu baleye gulanangge ngulolo ewonggori.
34 Ngundilo etoyi, Yesusndo mande gumi ewolo. Nga naluno ngano, ngu oni bale yolo,
kameyi baleyi teweloyi damoni ngu tetenggo.
35 Ene oni bidodo Anutno nowoondoye hamoo teyingongga ngu, nalu wengamo, ene ko
keda ootookoolo Sambo endemo oluwanggo. Ngu naluno ngu, ene ko ma ebe yoyootelo
elambalisa ma tewali.
36 Kini, nalu gulano, ko ma kumoowanggo. Nguno, ene Anutlo Engel oni ngundilo telo
oluwanggo. Ene Anutlo simoongo telo oluwanggo. Ngundilo ngulo, Anutndo melenonggo
yokutuyelootoni ko ootookoowanggo.
37 Mosesndo nguya oni kumoononggo ko yokutuyelowa, elo etuyelowolo. Kulimi,
Anutndo de bodagano de solu tunootelo ngunonggo Mosesno ngandilo ewolo. Ataga nga
naluno ngano, no ngu gengo osi osingge Ebaraham, Ayisak, ko Yekob ngu Sembuye Anutlo

ewolo. Anutndo Mosesya mande ewolo. Osi osingge kuli kumooyingomu, enengo gaboye
ngu ataga Sambono keda oolootenggo.
38 Anutga ngu oni kumooyingo ngulo Anut kini. Kini, oni simoo bale Anutlo
nowoondoyemo hamoo telo kumoowanggoku ngu, ngulo gaboye keda sugi sugi Yesusya
oluwanggo. Anut doongeyimo ngu oni nowoondoyemo hamoo teyingomu, ngu ataga
keda oolootenggoku, ko kuli kumooyingomu ngulo gaboye keda oolootenggoku ngulo
Anut nguyalo ewolo.
39 Yesusndo ngundilo etoni, asa, mamana mandelo oni gidalegado mandeni gumi
ewonggori. Oo etuyeloyingo oni, ge hamoo nenengo mande enggemo elo etelo ewonggori.
40 Ngulo ene sosolelo, Yesus ko ma sumoo inowonggori.

Yesusndo Parisi Oni Kristus Oowooyingga Ngulo Sumoo Yunowolo
(Matiyu 22:41-46; Mak 12:35-37)

41 Yesusndo ewolo. Onindo noya ngandilo etenggo? Kristus ngu Dewitlo osiyi nanggelo
etenggo?
42-43 Ene ngundilo elo ngulo Anutlo yambo bukno ngu Dewitndo enengombo Kristus-
dodo ewolo.
Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo nolo Sembune ulungga ngandilo ewolo.
Ge kandene koondosina bibite. Kootusina, gengo longge oni yoyewe gengo kengge
damonimo wata yenggunowanolo ewolo. *Sam 110:1*
44 Dewit enengombo ngu ewolo. Oo Bidodo Sembuli Sembunaye Ulunggalo ewolo.
Ndatelo ngulo, enengo osiyi tewa? Ewolo. Dewitndo ngu ko uliyolo yoyoweloyi oni
tunooteweloyiga, Kristus, ngulolo ewolo.

Mamana Mande Etuyeloyingo Oni Ngulo Damoniye
(Matiyu 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 11:37-54)

45 Ngu naluno, oni simoo bale bidodo oode, Yesuslo mandeni ingootoyi, Yesusndo
enengo sulena oninolo ewolo.
46 Ye mamana mande etuyeloyingo oni ngulo ingondale teyi! Ene towikumba pelu
pelungga yemulo endeyowelo gome ingootenggo. Ene gobooyingo musiyomo simoo
baledo bingamiye elo okooweloyi, ngulo gome ingootenggo. Ene yambo yano oni
doongeyemo, amuno koletelo bibitewelo gome ingootenggo. Ene oo simbo ulungga
kayingo naluno, yaba koleteyingo nguno bibitewelo nguya gome ingootenggo.
47 Oni doongeyemo ngu oni nenengo gome, ene nowoondoyemo ngu Anutlo ma
ingootenggo. Ngulo, ene bale nggami ngu ganaganayelolo yemboongeyingo pelu
pelungga tetoyi, Anutndo bale nggami ngu hoolooweyeloni, elo tetenggo. Ene tolige
kombi telo, nguno bale nggami ngulo ya, oo sitowi bidodo ganaganayelolo, siyakiyolo
yoyunootenggolo ewolo.

21

Bale Nggami Owoolongonggado Enengo Beyeku Bidodo Anutlo Kolo Yewolo
(Mak 12:41-44)

1 Yesus doongetelo yeyootoni, oni bobeye sitowiyedodoku Anutlo yambo yano (Tempel)
Pawusno bobeye ulungga kingo duwoo yetoyi yeyowolo.
2 Ene bale nggami sumbuyiga nguya kenowolo. Ngundo enengo bobeye bobodi
elayagaku ene ela elaya yolo, oololo Pawusno yewolo.
3 Ngulo Yesusndo kenolo ingolo ewolo. Hamoo oolengo no yeno eteno! Nga bale nggami,
ngando oni pawusno bobeye ulungga yetenggoku, ngu dagayelolo, enendo ulungga
oolengo yete.
4 Ndatelo ngulo, oni nga bidodo ene bobeye ulungga enengo yano ooloote. Ene
ngunonggo gidalega andangelo, yolo ombulo, Anutlo koni ngulo yetenggo. Ene nga bale
nggami nga, ngu ene hamoo ooni kini. Ngundo enengo bobeye ngu bidodo yolo ombulo
yete. Ene oowali uliyolo neweloyi gula kinilo ewolo.

Yesusndo Oo Kowuli Ulungga Oolengo Kootusina Tunootewalo Ewolo
(Matiyu 24:1-14; Mak 13:1-13)

5-6 Yesuslo sulena oni gidalegado yambo ya oowooyi Tempel ngulo mande ewonggori.
Nga Tempelga nga, ngu onindo kuli digi oo gome nakayaye yelo oo ngu kingo sumangeno
Anutno yetoyi, ngundo ngu Tempel ya nakanakangoyingge tewonggori. Etoyi, Yesusndo
ingolo gumi ewonggori. Ngu oo ngu ataga kenootenggoku ngu, nalu gula tunootetoni,
digi gula yokootoyi, digi gula sanganimo ma oluwa. Onindo ngu bidodo usosowoolo,
dolowooyi melako uwanggolo ewolo.

7 Ene Yesus sumoo inolo ewonggori. Oo etuyeloyingo oni, ngu ooga ngu ndadi
tunootewa? Ngulo naluwo namoko tetoni, noole ndawu sunggiga kenolo, noole nguno
ingowato. Nalunggaku namoko tete, elo ingowato? Ewonggori.
8 Ngundilo etoyi, Yesusndo mande gumi ewolo. Ye komo ingondale teya oodoyi, oni
sungombo ye ma ganayelowanggo. Kootusina, no oowoonemo, oni oowooyingga oolengo
mayelo, ye ganayelolo ewanggo. No nga Anutndo noole yoyowelo sunggi yeyingo oningga
nga nangge, Kristus gula kini. Ngu hamoo! Nalu namoko tetelo ewanggo. Ye ngundilo
ingolo ngu, ye oololo, ngu ma keyolo oolouwelo.
9 Kootusina, me ebe ulungga teweloyi mande binga ye ingowanggo. Oni longge ebe
nguya telo, nowoondoye sungo sungo yelo, bulibali oodoyi, ye ngu ingowanggo. Ye ngulo
ma sosolewelo. Oo ngundilo ngu bidodo koletelo ombumukolo yokowa. Nalu wenga, ngu
nalunggano, nguno sodedo ma tunootewalo ewolo.
10 Asa, ngu naluno, Yesusndo ngu mande ngu soweyolo ewolo. Oni sowe gulado
ootookoolo, oni sowe gidalegaya ebe longge sambi telo, ebe ulewanggo. Melako ngalo
sobosobo oni gulalo keyimo onindo ootookoolo, sobosobo gulalo keyimo oniya ebe
kendukendu telo, ebe ulewanggo.
11 Imimi ululumu nangge mela nga dowoolo yokutuwoowa. Mela ngano, oowalilo
kumooyingo ulungga oolengo tunootewa. Sayi ko oo biyomi ululu mela gulano gulano
nguya tunootewa. Sambono oo sosoleweloyi sunggi guladilo guladilo nguya tunootetoni
kenowanggo.
12 Ene oo ngu ma tunooteyingomo nguno ye nolo nowoondoyemo hamoo tetenggoku
ngulo, onindo ye yodowoolo, ye kowuli oowooyingga yunowanggo. Ene ye yoyolo,
goobooyingo yano mande wilikoyingo onino yoyewanggo. Wilikoweloyi musiyomo,
yoyolo, ya biyomimo yoyewanggo. Mela ngalo oo sobosobo onino, ko, Gabman onino
nguya yoyolo ooloutoyi, ngundo yengo mandeye nguya wilikoyunowanggo. Ngu oo ngu
bidodo no oowoonembolo yeno tewanggo.
13 Ngundilo teyunootenggoku oni nguno, ngu ye Anutlo mande keda mesalango ngu
eweloyimbolo ooleyi yetenggo.
14 Mande nga nowoondoyemo nakangootoyiga nguno olini. Yeno ngundilo damoni
ngu ombuwelo tetoningga ngu, ye nowoondoye bulibali ma ingondudu telo ewelo, noole
ndatelo ewatolo ma ingowelo.
15 Ndawugalo ngulo, no nenengombo manggoye yewe tango yetoni, mandeye in-
gonduduye nguya yewe himi yetoni, ingondudu gome ye yunowano. Yengo longge oni,
ngundo yengo mandeye ngu ma utolo, oolongoolo yokowanggo.
16 Ngundilo nangge, ene nolo nowoondoyemo hamoo tetenggoku ngu, kootusina, yengo
awanamoye, konebaye, yengo sowisawi, dobooguliye, ngu bidodobo ye yoyolo, mundi
onino yoyetoyi, onindo ye gidalega yuleyi kumoowanggo.
17 Oni gula gulado yeya nowoondoye biyomi oolengo yewanggo. Ndatelo ngulo, no
oowoone ngu yeno oolooteku ngulo.
18 Ene yengo tabayemo uye gulanangge nguya ma oonatewa.
19 Ye yanggango ootoolo ngu, yengo keda suwoo suwoo sugi sugi oluweloyiga ngu
yowanggolo ewolo.

Yesusndo Yerusalem Kootusina Biyomi Yeweloyi, Ngulo Ewolo
(Matiyu 24:15-21; Mak 13:14-19)

20 Yesusndo mande gula ewolo. Ye Yerusalem kenootoyi, me oni mayelo, ngundo
pawangolo woolilingootoyiga ngu, ye nguno ingoyi. Yerusalem ende yombuliyoweloyi
naluwo namoko tete, eya ingoyi.
21 Asa, ngu nalungga nguno, oni Yudiyano oolootenggoku ngu, ene sodedo saya, mela
pupulimo kombiteyi. Oni Yerusalem endemo oolootenggoku ngu, ene mela sungomo sayi.
Oni Yerusalem dabemimo deguno oolootenggoku ngu, ende newendemo ma uwelo.
22 Ngu nalungga ngu, Anutndo mbumbuwa gumi yunoweloyi naluwolo. Ngundilo
ngulo, mande bidodo Anutlo mandeno oolooteku ngu, engge yeni tunootewa.
23 Ngu nalungga nguno, bale useyedodo, ko, bale simooye owita nono netenggoku,
ngu naluno, oni oniyooge! Kowuli ulungga oolengo nga melanggano ngano tunootewa.
Anutlo sanggili nga oni simoo baleno ngano ombulo kuduwooyunowa.
24 Me onindo dugebo yootoongoowanggo. Me onindo gidalega yoyolo, enengo melako
salo, ya biyomimo yoyetoyi, nguno oluwanggo. Oni sowe gidalegado Yerusalem ende
yanggango sugi sugi soboyelolo, yombuliyelolo oodoyi, oololo, Anutndo me ebe yeni,
kiniteweloyi naluno yokowalo ewolo.

Kootusina Anut Nangoni Oni Kilalongo Ngu Ombuwa
(Matiyu 24:29-31; Mak 13:24-27)

25 Yesusndo mande gula ewolo. Kootusina, Sambono sano, kombono, dootuno nguya
sunggi guladilo guladilo tunootetoni kenowanggo. Melako oni simoo bale nowoondoye
bulibali ingolo, hahangelo ingowatoku oolengo tewanggo. Ndatelo ngulo, wendeyi
nguya ulungga ulungga dokelo, tuwi telo ngguyi ulungga oolengo utoni ingolo, ngulo
sosolewanggo.
26 Oo kowuli ulungga ngundilo melako ngano ombuwelo tetoni, ngulo oni simoo bale
sosoleyingo ulungga oolengo telo, ngulo ingondudu tewanggo. Nowoondoyemonggo
ngundilo sosoleyingo ulungga telo, Sambono dootu oo ngu kenootoyi, pipalelo, mboolom-
boolo tetoyi, ngu kenolo, doongeye toongootoni, gaboye kumoowanggo.
27 Ngundilo oo ngu tunootetoni ngu, asa, Oni Nangoni ngu goobooleno ombutoni
kenowanggo. Ngundilo ombutoni ngu, enengo yanggangoni, bingami ko dulidalini ngu
bidodo kenowanggo.
28 Kootusina, oo ngu tunootewelo tetoningga ngu, ye ootookooya, dikaya, sambosina
randoya doongeteyi, Anutndo ye ko yoyoweloyi nalunggaku tunooteteku ngu! Elo ewolo.

Kopi Dega, Ngundo Ngu Nalungga Ngu Logowoote
(Matiyu 24:32-35; Mak 13:28-31)

29 Yesusndo mande yamonggawo gula elo ewolo. Ye Kopi dega ngu kenoya, ko, de
gidalega nguya yeyoyi.
30 Ye kenootoyi, nungo yelo, busiyo yetoni, ye ngu kenolo ingootenggo. Ataga Kopi
enggeweloyi naluwo tunootewelo tetelo ingootenggo.
31 Ngundilo nangge, ye nga oo kowuli etenoku nga, tunootetoningga ngu, ye nguno
ingoyi! Anutndo oo bidodo sobowooweloyi nalunggaku, ngu kuli namoko tete, eya ingoyi.
32 Elo, Yesusndo mande soweyolo ewolo. Hamoo oolengo no yeno eteno! Ataga nga
naluno, ye Yuda sowengga ngalo simoo bale nga ma kumoomukoyingomo, nga oo nga
bidodo tunootewa.
33 Sambo, mela nga, ngu oololo kinitetoni, ene nolo mandene nga, ngu sugi sugi oluwalo
ewolo.

Sulena Oni Ene Komo Doongedoongoodoongoo Teya Oliyi

34-35 Ngu naluno, Yesusndo ngandilo ewolo. Ene yengombolo ingondale teyi! Kinitetoni
ngu, ye sono kowoo nelo (biya), ye suwoo suwoo wenonolo oluwanggoku, ye goweye
oo gula gulalo ingonduduyemonggo ngulo hahangelo oode ngu, damoni ngundilo
ye wiliyelowaku, ngundilo telo oodoyi ngu, asa, ngu nalungga ngu sodedonangge
tunooteweloyi, ngu sepando sodedo nusago uleteku ngundilo oolengo tunootewa.
Ngu nalungga ngu mela bidodomo oni oolootenggoku, nguno kowuli ngu bidodomo
tunootewa.
36 Suwoo suwoo, ye komo sobowooya, doongedoongoodoongoo teya, ye komo Anutno
yanggango oluweloyi, ngulo yemboongeya oliyi! Ndawugalo ngulo, oo kowuli kootu
tunooteweloyi, ngulo Anutndo ye yanggango yunootoni ngunonggo yanggango dikaya
ngunonggo nowoondoye hamoo teyingongga ngu ma yokowelo. Kootusina, ye Anut Onilo
Nangoni ngu doongeyimo dikawanggolo ewolo.
37 Nalu bidodomo, Yesusndo Tempel ya newendemo simoo bale Anutlo mande etuyelolo
oluwolo. Ene suwoono ngu, Yesus oololo, Olib, mela pulinggano nguno wetolo oluwolo.
38 Oni simoo bale bidodo suwoononggo oolengo ootookoolo, Yesuslo mandeni ingow-
eloyimbolo, Tempel yano ngu newendemo ulo oluwolo.

22

Yudasndo Tabango Onino, Yesus Yootunolo Yunowelo Tolige Ewolo
(Matiyu 26:1-5,14-16; Mak 14:1-2,10-11; Yon 11:45-53)

1 Oomanangoyingo koongeweloyi ooga oowooyi Yis kini kingo kayingo ngu oowooyi
Pasowa naluwo, ngulo simbo kayingo kundingiyi tunootewelo tewolo.
2 Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi ngulo sobosobo, ko, mamana mandelo
etuyeloyingo oni, ngundo Yesus uleyi kumoowelo erewewonggori. Ene ngundo oni simoo
bale sosolelo ngulo ene ereremo kini.
3 Setando Yudas Iskariyoot newendemo uwolo. Yudas Yesuslo sulena oni kegidembolo
elayaga ngulomu gula.
4 Ngu Yudasga, ngundo oololo, Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo sobosobo,
ko, Tempelno kumba ootuwoo onilo tabango nguya mande elo, oole erewelo kenolo,
ngunonggo Yesus ngu oni tabango ngu kandeyemo windoga damoni telo yunowa.
5 Damoni telo yunowelo, ene etoni, ngulo tabango oni ene oni oni telo, nowoondoye
gulanangge yelo, ene Yudas bobeye inowelo ewonggori.

6 Ngundilo tetoyi, Yudasndo ngu metelo ingolo, asa, ene oole ndatelogano Yesus yolo,
tolige ngu oni tabango ngu kandeyemo yewelo, oole erewewonggori. Nalu gula oni simoo
bale oowooyingga kini, ngu naluno ngu, yootunowelo sobowoolo oluwolo.

Yesuslo Sulena Oni Elaya Pasowa Neweloyimbolo Yomosiyowoli
(Matiyu 26:17-25; Mak 14:12-21; Yon 13:21-30)

7 Oomanangoyingo koongeweloyi oo kini kingo kayingo naluwo kundingiyi, Pasowa,
ngu tunootewolo. Ngu nalunggano nguno, ene Sipsip nangoni woolo yeweloyimbolo
ulewolo.
8 Ngu naluno, Yesusndo Pita, Yon, elaga suleyelolo ewolo. Yali oolouya, noolengo
Pasowa yomosiyootoliga, noole nguya oo newatolo ewolo.
9 Ngundilo etoni, Pita, Yon elagado, Yesusno gumi ewoliyo. Noole ndano oo ngu
yomosiyowalo? Ewoliyo.
10 Etoni, Yesusndo elayagakuya gumi ewolo. Ingoli! Yali endemo oololo, ya oni gula
kumbe ulunggano sono moondoya koolowooya ombutoningga ngu, yali ngu keyoya
oolouya, enedodo ya newendemo uli.
11 Yali ya sembuliga nguno eli! Oo etuyeloyingo oningga, ngundo geya ewolo. Nolo ya
gumi ndano, no nguno nenengo sulena onidodo Pasowa oo newato? Ewolo.
12 Nguno ngu, ene ya gumi ulungga awu sanganimo ngu etuyelowa. Nguno ngu, oo
neweloyi yaba ko bibiteweloyi yaba nguya oolooteku ngu! Yali ngu ya guminggano nguno
Pasowa oo yomosiyolilo ewolo.
13 Ariya, sulena oni elayagaku oolouwoliyo. Pita, Yon elaga oololo, Yesusndo oo ewoku,
ngundilo kenolo, nguno Pasowa oo ngu yomosiyowoliyo.

Yesusndo Enengo Sulena Oni Oowali Kundingiyi Yunowolo
(Matiyu 26:26-30; Mak 14:22-26; 1 Korin 11:23-25)

14 Pasowa naluwo tunootetoni, asa, Yesus ko enengo sulena oni nguya oo neweloyi
yabano bibitewonggori.
15 Ngu naluno, Yesusndo ewolo. No nga Pasowa nga yeya newelo gome ingolo
hahangelo oolooteno. Ngundilo telogo, asa, no ogingoyingo kowuli ulungga ngu
koolowoowano.
16 No yeno eteno. No ngalomu ko ma nelo, ngu ooga ngu engge tetonigo, ngu Anutlo
endega sobowooteku newendemo nguno ko newanolo ewolo.
17-18 Ngundilo telo, Yesusndo sono tobaga yolo dowoolo, Anutno esetelo, yemboongelo
yokolo ewolo. Ye nga yoya, bayeteya neyi. No yeno eteno! No kootusina, Wayin sonoyi
ngalomu ko ma nelo, Anutlo nalungga sobowooteku tunootetoni, ngu nalunggano nguno,
sono ko newanolo ewolo.
19 Yesusndo ngundilo elo, ene oomanangoyingo yolo, Anutno esetelo, yemboon-
gelo yokolo, oososowoolo yunolo ewolo. Nga ngu, nenengo gowene nondo ye
hoolooweyeloyingo yunooteno. No yengo mbumbuwalo kumoowano. Ngulo ye nelo ngu,
nolo ingondudu telo oluwanggolo ewolo.
20 Oowali nelo yokolo, ene sono tobaga yolo ngundilo nangge dowoololo ewolo. Nga
sono tobaga nga, ngu nolo dalone ngu ye hoolooweyelolo wendooteno. Nga dalonengga
nga, ngu sunggi mande keda Anutndo enengo oni simoo baleyalo gosiyoote.
21 Ene ye nga ingoyi! Oni no yootunonelolo longge oni kandeyemo yeweloyi oningga
ngu, nga noya yabano bibiteteku nga!
22 Yo, Oni Nangoni ngu, kuli Anutndo ooleningga sunggi yeyinoyingongga ngu keyolo,
ngundilo nangge tewa. Ene oni ngu yootunolo, longge oni kandeyemo yetekungga ngu,
oniyooge oolengo! Ewolo.
23 Yesusndo ngundilo elo etoni, ngulo sulena onikundo enengo nangge sumoo sumoo
telo ewonggori. Onendo ngu mandega ngu tewa? Ewonggori.

Sulena Onikundo, Onendo Oni Ulungga Koleteyingo Oluweloyi, Ngulo Longgeyowong-
gori

24 Ngu naluno, Yesuslo sulena onikundo enengo nangge longgeyolo ewonggori. Onendo
noole gidalega dagayelolo, enendo oni ulungga oolengo telo, koleteyingo oluwa? Ewong-
gori.
25 Yesusndo enengo mande ingolo ewolo. Oni sowe gidalega, Yuda oni kini, ngulo oo
bidodo sobowooyingo oni koleteyingo ngu, ene oni yanggango oolengo telo, oni gidalega
yowongolo, enendo nangge ululu telo oluwanggo. Enengo oni ulungga, ngundo enengo
melako soboyelooteku ngu yoyeni, Oni Sumangeyi Damoni Metemi Teweloyi Oni, eya eyi.
26 Ene yendo ngundilo ma tewelo. Kini, oni gula ene ye kewooloyemo oni ulungga
telo, ene dagayelolo oluwelo ewaku ngu, ene ombulo enengo newendemo ngundilo

ingolo, (oni sungo hoolooweyelootooga, ngundo no oowoonengga ngu daganelootelo
ingowonggori. Ene oni tabangongga ngu, ene ombulo, ye hoolooweyeloyingo oni telo,
sulena yunowa.)
27 Oni onendo gidalega bidodo dagayelolo ulungga oolengo ooloote? Oni ene oowali
nelo bibiteteku nga, bine, ngundi, ko oni oowali yomosiyolo yolo ombutekungga ngu,
bine? Ye kuli ingootenggoku, ngu oningga bibitetekungga ngu! Ene no ngu ye
kewooloyemo hoolooweyeloyingo sulena oni nangge oolooteno. Ye oni tabangongga ngu,
ene ombulo ye hoolooweyeloyingo oni telo, sulena yunowa.
28 Kuli, ye ngu no tewootewooneloyingo nalu nguno ngu, ye no ma noyokolo sawong-
gori.
29 No Awanembo oni simoo bale bidodo sobowooteku yanggangoni no nunowolo.
Ngundilo nangge, nondo nguya ngu yanggangoningga ngu ye yunooteno.
30 Ngundilo tetoowe, Sambo endemo ye mete nolo yaba oo neweloyi nguno bibitelo,
noya oowali, sono newato. Ngundilo telo, ye mande wilikoweloyi yaba metemimo nguno
bibitelo, Iserel oni sowe kande elaya kegidembolo elayaga ngulo mandeye damoniye
wilikoyelowanggolo ewolo.

Pitando Yesus Kootu Inoweloyi, Ngulo Ewolo
(Matiyu 26:31-35; Mak 14:27-31; Yon 13:36-38)

31 Yesusndo ewolo. Sayimon Pita, ge ingo! Setando ye sulena oni bidodo yoyolo
yodowoolo tewooyelowelo meno elo, boguboguwoolo ooloote.
32 Ene nondo ge hoolooweng gelolo, Anutndo ge yanggango gunoni, elo yemboonge-
wonoku ngu, gengo nowoondogemo hamoo ngu ma yombuliyolo yokowelo. Ge koo-
tusina, nowoondoge ko yowoolengootoni, gengo doboogulige yanggango teyunoyingo
mande yunowalo ewolo.
33 Ngundilo etoni, Pitando Yesusno mande gumi ewolo. Oo Bidodo Sembuli Sembunaye
ulungga, no hamoo oolengo, no kuli yoonenengolo oode, no komo geya ya biyomimo
oololo, nguno goboolo kumoowalolo ewolo.
34 Yesusndo Pitaya mande gumi ewolo. Pita, no geno eteno. Ataga, nga suwoonggano
ngano, kootoori ma eyingomo, ge tambu kabusalo ewa. No Yesus oningga ngu no watayi
kini elo, no oongoonelowalo ewolo.

Beye Sili, Kingo Si, Ko Duge Sanggayi Ngulo Mandeni

35 Ngu naluno, Yesusndo sulena onino ewolo. Kuli, no ye suleyelootoowe toongewolo.
Ngu naluno nguno, ye bobeye sili, yengo kingo si, ko keye goweyi nguya ma yowonggori.
Ngu nalunggano nguno, ye oo gulalo ingolo wenonoyingo, bine, ngundi kini, bine? Etoni,
sulena onikundo mande gumi ewonggori. Kini.
36 Etoyi ngu, Yesusndo ngandilo ewolo. Ene ataga nga, ngu oni gula ene bobeye siga
tetoningga, ngu yoni, ko enengo si nguya ngundilo nangge yoni. Ene oni duge gula
kinitetoningga ngu, ene komo enengo nengguloga andangeya, oni sungomonggo dugega
uliyoya yoni.
37 Ndatelo ngulo, Anutlo mande ngundo no gowenemo engge yeni tunooteweloyi, ngulo
ewolo. Ene oni biyomidodo gooboongoowanggo. No yeno eteno. Ngu mandega ngu komo
no bungomo engge tunootewa. Yo, Anutlo mande bidodomo ngu nolo eyingoku ngu, ataga
engge yeni tunootewalo ewolo.
38 Ngundilo etoni, sulena onikundo ewonggori. Oo Bidodo Sembuli Sembunaye ulungga
keno! Duge elaya oolooteku nga! Etoyi, Yesusndo mande gumi ewolo. Ngu mete, nguno
yokoyilo ewolo.

Yesusndo Gesemanino Yemboongewolo
(Matiyu 26:36-46; Mak 14:32-42)

39 Ngu naluno, Yesus ene ootookoolo, ende yokolo, Olib, pulimo oolelo, ene suwoo
suwoo teteku damoningga ngundilo telo yemboongeweloyimbolo. Yesus enengo sulena
oniku enebana ootookoolo, keyolo oolouwonggori.
40 Ene ngundilo ooloutoyi, Yesusndo nguno tunootelo, sulena onino ewolo. Ye komo
Anutno yemboongetoyi, Anutndo nowoondoye yanggango inootoni, ye tewootewoono ma
kiyayi yewanggolo ewolo.
41-42 Yesusndo mande elo, ene sulena oni yoyokolo, ene musiyo sungosina, sungo oololo,
nguno bodowo oondookelo, mela sanggawelo bibitelo, Anutno ogingoyingo ulungga
koolowoowanoku, ngulo yemboongelo ewolo. Awa, ge etoyi ngu, nga sono tobaga nga
ombulo daganelowa. Ene nolomu kini. Awa, ngu gengomu nangge. Gedo etoyi, no komo
ngu nangge keyolo tewanolo ewolo.

43 Ngundilo yemboongetoni, Anutlo Engel oni gula Sambononggo Yesus tanggeyimo
ombulo, tunootelo, yanggango inowolo.
44 Yesus newende kowuli ulungga oolengo ingolo, ene yanggango yelo yemboongelo
oluwolo. Ngundilo telo oodoni, nosilili ulungga dalo ngundilo tunootelo, ombulo melako
uwolo.
45 Yesus ngundilo yemboongelo yokolo, ootookoolo, sulena onino oololo, yeyootoni,
kubooyelootoni wetolo oodoyi yeyowolo. Ene ngulo nowoondoye biyomi ingolo kowoo
yetoni, ngulo ene wetolo oluwonggori.
46 Yesusndo ngundilo yeyolo ewolo. Ye ndatelo telo, ngulo wetolo oolootenggo?
Ye ootookooya, yemboongeyi! Ye ngundilo telo ngu, Setanlo tewootewoo ngu yeno
ombutoni, yanggango telo, enengo ingonduduni ma keyowanggolo ewolo.

Yudasndo Yesus Dowoolo Longge oni Kandeyemo Yewolo
(Matiyu 26:47-56; Mak 14:43-50; Yon 18:3-12)

47 Yesusndo sulena oniya mande ewoodoni, me oni endega mayewonggori. Ngu
Yudasga ngu Yesuslo sulena oni kande elaya kegidembolo elayaga (12) ngulo gula,
ngundo koletelo yunolo ombulo, Yesus dowoolo yenggonangolo, duleyoweloyimbolo
ombuwonggori.
48 Ene ngundilo yenggonangootoni, Yesusndo ewolo. Yudas, ge Oni Nangoni yengg-
onangolo mududu, nguno yootunolo, longge oni kandeyemo yelo, yunowelo bine,
ombute? Ewolo.
49 Yesus ene sulena onikuno enedodo oluwonggoku, ngundo longge onindo Yesus
ndatelo teyinowanggo, elo kenolo ewonggori. Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunaye,
ge etooga, noole dugebo nga yulewato, bine? Ewonggori.
50 Ngundilo etoyi, sulena oni kewooloyemo gulado Anutno woolo yeyingo oni tabango
gulalo ko oni gula utolo, sodeyi gidalegasina takatoni solewolo.
51 Ene Yesusndo ngu kenolo ewolo. Ye ngundilo mande damoningga ngu yokoyi!
Yesusndo ngundilo elo, kandeyi ngu oni sodeyigaku yolo yetoni, ko mete tewolo.
52-53 Asa, Yesusndo Anutno woolo yeyingo onilo sobosobo, yambo yano kumba dogoni
onilo sobosobo, ko, Yudalo tabango oni gidalega nguya ewolo. Ye yakaka oningga
dowoowelo ngulo ye duge, so, mata komukododo ombutenggo? Nalu bidodomo, no yeya
Tempelno oolootetoku, nguno ye ma nodowoowelo ngulo, ene ataga nga nalungga nga,
ngu yengo nalu! Setanlo yanggangoni ngu ngano tunootetelo ewolo.

Pitando Ewolo. No Yesus Oningga Ngu Watayi Kini
(Matiyu 26:57-58,69-75; Mak 14:53-54,66-72; Yon 18:12-18,25-27)

54 Yesusndo ngundilo elo yokootoni, onikundo dowoolo, yolo oolouwonggori. Yesus
yolo, yade oololo, Anutno woolo yeyingo onilo tabango ulunggakulo yano uwonggori.
Pitando ngu keyelolo bodaga yowokoyi sungo oolouwolo.
55 Ngu yangga ngu yasiliko de kalo yokowelo kawonggori. Ngu degaku yokolo bibitetoyi,
Pita nguya ombulo, nguno enedodo de yokolo bibitewonggori.
56 Ngundilo telo, sulena bale gulado Pita kenootoni, ombulo, de yokolo bibitetoni, gome
gome kenondadangelo ewolo. Ge nga oningga nga nguya kuli Yesusndodo endeyowolo
ewolo.
57 Ene Pitando imangoolo ewolo. Ayi, ngu no kini! Ge nga balega ngando ebe ganagana
ete! No ngu oningga ngu ma ingooteno! Ewolo.
58 Asa, bodaga nguya oode, oni gulado Pita kenolo ewolo. Ge nguya ame oningga amelo
keyimo oni gula! Etoni, Pitando sodedonangge gumi ewolo. Ge ebe ganagana ete! No
kini! No ngu oningga ngu ma ingooteno! Ewolo.
59 Nalu bodaga nguya oode, oni gulado Pita bungomo kandedisi telo, mande yanggango
elo ewolo. Hamoo! Nga oningga nga, ngu enedodo endeyolo oluwolo! Ene nguya Galili
oni! Ewolo.
60 Asa, Pitando mande yanggango gumi ewolo. Ge nga oningga nga, ge ndatelo ete? No
ngu oningga ngu watayi kini! Pita ngundilo etoni, sodedonangge kootoori ewolo.
61 Ulungga Oo Bidodo Sembuli, Yesusndo yowoolengolo, Pita gome kenowolo. Pita
ngundilo kenolo, ene kuli Ulungga Oo Bidodo Sembuli Yesusndo ewolomu, ngu in-
gondudu tewolo. Yesusndo ngandilo ewolo. Nga suwoongga ngano kootoori ma
eyingomo, ge ewa. No ngu oni Yesusga ngu ma ingootenolo tambu kabusa ewalo ewolo.
62 Ngu ingonduduwoolo Pita ootookoolo, endesina oolelo, ya kootusina oololo, sendolo
biyobiyomi tewolo.

Yesus Yumooyinolo Mande Elo Uleyingo
(Matiyu 26:67-68; Mak 14:65)

63 Ngu naluno, me oni Yesus dowoolo kerekasi telo, yumooyinolo ulewonggori.
64 Towimbo Yesus doongeyi doobengolo ewonggori. Ge Anutlo ingondudu eyingo oni
tetoningga ngu, asa, oni gulootekungga ngu omukumundoongo nenengo kenoya e. Ngu
onendo gulete? Ewonggori.
65 Ene mande ngundilo oowooyingga oolengo elo, nguno yumooyinolo mande biyomi
elo yombuliyowonggori.

Yesus Yolo Mande Wilikoyingo Tabango Onino Yeyi Dikawolo
(Matiyu 26:59-66; Mak 14:55-64; Yon 18:19-24)

66 Sengetoni suwoononggo, Iserel onilo tabango oni, woolo yeyingo onilo sobosobo
oniku, ko, mamana mande etuyeloyingo oni ngu gooboongoolo oodoyi, nguno Yesus yolo,
mande wilikoyingo onino oololo, yeyi dikatoni, sumoo inolo ewonggori.
67-69 Ge nooleno e. Ge Kristus, bine, ngundi kini, bine? Etoyi, Yesusndo mande gumi
ewolo. Nondo yeno etoowe ngu, ye nowoondoyemo hamoo ma tewanggo. Nondo ye
mande gidalegalo sumoo yunootoowe ngu, ye ngu mandega ngulo gumi yootunolo ma
ewanggo. Ene ataga ngano ko kootusina nguya, nalu bidodomo Oni Nangoni ngu, ene
Anut yanggangonidodo, ngu kandeyi koondosina bingamidodo bibitelo oluwalo ewolo.
70 Asa, ngu oni ngu bidodo sumoo ewonggori. Ngundilo ngulo, ge Anut Nangoni, bine?
Ewonggori. Ngundilo etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Yengombo etenggoku ngu nangge, no
Anut Nangonilo ewolo.
71 Enengo mandeni elo ingolo ewolo. Noole ndawu mande gula ewato? Enengo
manggowoobo mande nenengo etoni kuli ingooteto. Elo ewonggori.

23

Yesus Yolo, Payilatno Oololo, Nguno Mande Ingowelo Yolo Oolouwonggori
(Matiyu 27:1-2,11-14; Mak 15:1-5; Yon 18:28-38)

1 Oni bidodo oolengo ootookoolo, Yesus yolo, Yuda mela (Rom Gabman) ngulo tabango
ngu oowooyi Payilatno oolouwonggori.
2 Nguno ene Yesus kingo ganangolo goweyi sanggawelo mande damoni yelo ewonggori.
Noole nga oningga nga kenootooye, ene ende ende noolengo oni ganaganayelolo
endeyoote. Ye (Gabman) bobeye ma inowelo elo, noole soleyelolo ete. Ene ngundilo
nguya ete. No ngu Kristus, mela ngalo oo bidodo sobosobo oni koleteyingo, etelo ewolo.
3 Mandeye ngundilo ingolo, Payilatndo Yesus sumoo inolo ewolo. Ge Yuda onilo oo
bidodo sobosobo koleteyingo, bine? Ewolo. Ngundilo etoni, Yesusndo mande gumi ewolo.
Gedo eteku ngu nangge, no Yuda onilo sobosobo koletewololo ewolo.
4 Ngundilo etoni, Payilatndo oni simoo baleno, ko, Anutno woolo yeyingo oni ngulo
sobosobo oniku, ngu bidodomo elo ewolo. No nga oningga nga, goweyimo mande kowuli
biyomi gula ma kenootenolo ewolo.
5 Etoni, ene meno manggalu telo ewonggori. Ene Yudiya mela nga bidodomo oni simoo
bale ganaganayelolo endeyoote. Ene Galili melako andunonggo ngundilo telo, yade yade
ngano mayewololo ewonggori.
6 Payilatndo ngu ingolo simoo bale sumoo yunowolo. Nga oningga nga Galili oni, bine?
Ewolo.
7 Yesus ngu Galili mela ngulo oni ngu ingolo, ngulo ene Yesus suleyootoni Herod
tanggeyimo oolouwolo. Herodndo ngu Galili melangga ngu sobowooteku, ngulo suley-
ootoni, eneno oolouwolo. Ngu nalunggano nguno, Herod nguya Yerusalem endemo
nguno oluwolo.
8 Herodndo Yesus kenolo, ngulo ene oni oni telo, newende gome ingowolo. Ndatelo
ngulo, ene kuli Yesuslo mandeni etoyi ingolo, ene komo kulimimonggo kenowelo
ingondudu telo, ene damoni sungo gula onindo ma teweloyim, ene doongeyimo tetoni,
kenolo, ingoweloyimbolo ingololuwolo.
9 Ngundilo ngulo, Herodndo oo gula gulano Yesus sumoo sumoo inowolo. Ene Yesusndo
Herodlo mande gumi gula ma ewolo.
10 Anutno woolo yeyingo oni, ngulo sobosobo oniku, ko mamana mande etuyeloyingo
oni, ngundo ombulo, Yesus bungomo mande ebe ganagana ulungga oolengo ewonggori.
11 Herodndo enengo me oniku, ko enengo keyimo oni ngu bidodo, Yesus yumooyinolo
mande elo mukendolo, oni biyomilo ewonggori. Ngundilo ngulo, ene towi nenggulo
gula nakanakangoyingo gomengga yolo, Yesus yemuyinolo ewolo. Kenoyi! Mela ngalo
sobosobo koleteyingo ulungga tunooteteku nga! Elo yumooyinolo yolo, Payilatno ko
suleyootoyi oolouwolo.
12 Kulimi Herod, ko Payilat, elaga ngu, mundi mundi telo oluwoli. Ene ataga ngano ngu,
ene dobooyelo siyelo oolooteli.

Payilatndo Yesus De Mombimo Sanggaweyilo Ewolo
(Matiyu 27:15-26; Mak 15:6-15; Yon 18:39–19:16)

13 Payilatndo Anutno woolo yeyingo onilo sobosobo oniku, ko simoo bale, Yudalo
tabango galo, ngudodo negoyelootoni ombulo gooboongoowonggori.
14 Payilatndo elo ewolo. Yendo nga oningga nga yolo, nono ombuwonggo. Nga oningga
ngando simoo bale ganaganayelolo endeyootelo ewonggo. Ene nondo ngu mandega
ngulo yengo doongeyemo nenengo sumoo inowonoku ngu, ye ingoyi! Nondo ngu yendo
enedodo mande etenggoku ngu wilikootoowe, eneno biyomi gula ma kenooteno.
15 Herodndo nguya ene ko suleyelootoni, noolengomo ko ombuteku nga! Ngulo ye
ingoyi! Oo biyomi gula ene ma tewolo. Nguno noole nguya ene ulewe kumooweloyi oo
biyomi gula eneno ma kenowolo. Payilatndo ngundilo ewolo.
16 Ngundilo ngulo, nondo gisalu sanggilidodo ngundo utolo, gisalu yokootoowe, ene
toongewalo ewolo.
17 Ngulo Yudalo damoni ngandilo oolooteku, nalu kundingiyi bidodomo, Payilatndo ya
biyomimonggo oni gulanangge nangge andangetoyi toongete.
18 Ngundilo telo, oni simoo bale bidodo meno manggalu telo ewonggori. Ngu oningga
ngu utooga kumootoningga, ge Barabas andangeyuno! Elo ewonggori.
19 Ngu Barabas oningga ngu, ene kuli (Gabman) oniya me yeni tunootewolo. Ende
kewooloko oni gula uleni kumootoni, ngulo ene dowoolo ya biyomimo yewolo.
20 Ariya, Payilatndo mande elo ko eyingo, ene Yesus yokootoni, toongeweloyimbolo
ewolo.
21 Ene meno manggalu telo ewonggori. De mombimo sanggawega kumooni! Ngu ma
yokootoyi oluwelo, sanggawega kumooni! Meno elo ewonggori.
22 Payilatndo tambu kabusayi sumoo yunolo ewolo. Nga Yesus oningga ngando ndawu
oo biyomingga tewoku, ngulo noole ene ulewe kumoowa? Nondo ene goweyimo mande
biyomi gula ma kenooteno. Ngundilo ngulo, nondo nangge utolo, gisalu sanggilidodo,
ngundo gisalu yokootoowe toongewalo ewolo.
23 Ene yanggango oolengo yelo, Payilatlo mande utolo wiliyolo meno mogulu telo
ewonggori. Kini, de mombimo sanggaweya uto! Ngundilo meno elo, ngundo Payilatlo
manggowo wiliyowonggori.
24 Ngundilo tetoyi ngulo, Payilat ene ko mande gula ma ewolo. Ene simoo bale
manggoye keyolo, ewonggoku, ngundilo nangge tewolo.
25 Ngu oningga, (Gabman) ebe utolo oni uleni kumootoni yolo, ya biyomimo yeyin-
gongga ngulo simoo baledo ewonggori. Mande ewonggoku, ngundilo nangge, Payilatndo
Barabas andangetoni toongewolo. Ene meno manggalu telo etenggoku, ngulo Yesus
ngundiya teyinoyi elo, me oni kandeyemo yelo yunowolo.

Yesus De Mombimo Sanggawewolo
(Matiyu 27:32-44; Mak 15:21-32; Yon 19:17-27)

26 Ene Yesus yolo oolouwonggori. Ene oni gula oowooyi Sayimon ngu Sayirinya mela
ngulo, ene oole ngundilo ombulo ende ulunggano nguno uwelo tewolo. Me oni ngu
oningga ngu dowoolo de mombigaku ngu mooleyomo yetoyi, ngundo koolowoolo, Yesus
keyiwoole oolouwolo.
27 Simoo bale oowooyingga oolengo ene keyolo ooloutoyi, bale oowooyingga oolengo
nowoondoyi telo, ngengeyolo sendolo keyolo oolouwonggori.
28-31 Ene Yesusndo yowoolengolo ewolo. Ye Yerusalem bale, ye nolo ma sendowelo.
Kini, yengom, ko yengo simooyembolo nguya sendoyilo ewolo. Ye ingoyi! Kootusina
nalu biyomi oolengo gula tunootewaku nguno, bale ninggooteyingomu, bale simoo kuli
ma yomooyingomu, bale simooye nono ma yunootoyi neyingomu, ngundo ene mete oni
oni tewanggo. Ndawugalo ngulo, ngu naluno nguno, ye kowuli ingolo, ye mela puli
nguya ewanggo. Ye bidodo sodedo ukeya mayeya wiliyelootooga kumoowooto. Mela
puli bobodiboya nguya ewanggo. Ye ukeya noole wiliyeloyi! Elo ewanggo. Ataga nono
damoni biyomi tetenggoku nga ngu, no ngu de keda biyomine gula kini ngundilo ene
ndatelo damoni biyomi gula ye oni simoo baleno yunowanggoku, ngu ye de kumooni
ngundilo? Ewolo. (Ene nalu wengamo Anutndo wilikoyeloweloyi nalu ngulo ewolo.)
32 Oni biyobiyomi elaya nguya yulewelo, yoyolo, Yesusndodo oolouwonggori.
33 Ene yade puli bodaga sanganimo oolewonggori. Ngu musiyongga ngu, oowooyi
tabango wembuyi (Golgata). Ngu musiyonggano nguno Yesus boolowoolo, oni biyomi
elayagaku Yesus tanggeyi gide gide booloyelowonggori. Gula kandeyi koondosina, gula
kandeyi dedalesina booloyelowonggori.
34 Ngundilo booloyelootoyi ngu, Yesusndo yemboongelo ewolo. Awa, no nutolo,
mukendonelolo, boolonelootenggoku, ngu ene ma ingolo ngulo tetenggo. Ngulo ge nga

kowuliyengga nga andangeyunoya yokoya kapengo! Elo ewolo. Ngundilo elo yokootoni,
asa, me oni Yesuslo nengguloni ngu yolo, ebe dagadaga telo, oni gulado oni dagayelolo,
ngundo nengguloga ngu yowolo.
35 Oni simoo bale yowoko pawayelolo dikalo yeyolootoyi ngu, Yuda onilo tabango
onindo yumooyinolo mande elo, tabadoli telo ewolo. Kenoyi, ene kuli oni gidalega
hoolooweyelowoku ngu, asa, ene Anutndo noole yoyoweloyi sunggi oni yeyingo oni
tetoningga ngu, ene komo enengombo enengo hooloowetoningga melako ko ombuni. Elo
ewolo.
36 Me oni nguya yumooyinolo mande elo, namoko ombulo, Wayin sono kowoo biyomi
Yesus inowelo tewolo.
37 Ngundilo telo, me oni enebana ewolo. Ge Yuda mela oni sobosobo koleteyingo oni
tetoningga ngu, asa, gengombo gengo hooloowenggeloya melako ombulo ewolo.
38 Ene de mombi sosowoomo awuno, so uyi nakango gula Payilatndo ngandilo
nakangowolo. Nga Oningga Nga, Ngu Yuda Onilo Sobosobo Ulunggalo nakangowolo
ewolo.
39 Asa, ngu oni biyomi gula Yesus tanggeyimo boolowoowonggoku, ngundo Yesus yu-
mooyinolo manggalu telo ewolo. Ge Kristus tetoningga ngu, asa, gengo hooloowenggeloya
ngunonggo noole nguya hoolooweyelolo ewolo.
40-41 Ngundilo etoni, asa, oni biyomi gulagakundo dobooyi mamanangolo ewolo.
Ndatelo ngulo, ge ene yumooyinolo ngundilo ete? Ene oo biyomi gula ma tewolo. Ngulo
ene kingo duwoo uletenggo. Ene noolendo ngu noolengo biyomi tewoloku ngu kenolo,
ngulo gumi ngundilo teyunootenggo. Noolengo bidodo ngu ataga kumoowato. Ngulo ngu,
noolengombo biyomi tewoloku, ngulo ge Anutlo ma sosolewa? Elo ewolo.
42 Ariya, ngundilo elo tabango yowoolengolo Yesusya ewolo. Oo Yesus, gengo
Awanggebo endemo oolouya ootooya ngu, asa, nolo ingondudu telo ewolo.
43 Ene ngundilo etoni, Yesusndo mande gumi ewolo. No hamoo oolengo geno eteno.
Ataga nga sanggano ngano, ge noya Awando ende gome mesalango oolengongga nguno
ulo oluwalolo ewolo.

Yesus Kumoowolo
(Matiyu 27:45-56; Mak 15:33-41; Yon 19:28-30)

44 Sa kewoolo oolengo, sambolo mela bidodo suwoo ooleli ulungga telo, oololo, sa
nemimo uteku naluno wenga, (3 klok) yokowolo.
45 Ngu naluno, Tempelno kumba gagiwi ulunggado ya gumi kundingiyi wemboongelo
boolowooyingonggaku, Anut enengombo kumbagaku wengamo awunonggo oomboonge-
toni, oosowoolo, ulo melako utoni, gide gide elaya tunootewoli.
46 Ngu naluno nangge, Yesusndo menolo ewolo. Awa, ataga no nenengo gabone
kandegemo yetenolo ewolo. Ngundilo elo, ene kumoowolo.
47 Ngundilo tetoni, me oni tabangongga, ngundo oo ngundilo kenolo, ene Anut bingami
okoolo ewolo. Hamoo oolengo, nga oningga nga biyomi gula ma teyingo! Ene oni nenengo
oolengo! Ewolo.
48 Ngu naluno, oni simoo bale oowooyingga oolengo mayelo, Yesus udooyi, kenowelo
dikayingoku nguya, ene ngundilo kenolo, nowoondoyi telo, solengoyelo, enengo yano
sawonggori.
49 Ene Yesus enengo dobooguliyi, ko bale gidalega Galilinonggo keyolo mayeyingomu,
ngu yowoko dikalo, ngunonggo Yesus bingo ndatelo tewanggolo ingolo oluwonggori.

Yesus Kumootoni Melengoowonggori
(Matiyu 27:57-61; Mak 15:42-47; Yon 19:38-42)

50 Oni gula, oowooyi Yosep, ngu endeni ngu Arimatiya ngunonggo mayewolo. Ngu
oningga ngu, ene Yuda onilo mande wilikoweloyi oni, ene oni nenengo oolengo.
51 Ngu oningga ngu, ene oni simoo bale Anutndo oo bidodo sobowooweloyi nalungga
ngu sobowoolo oodoni, nguno Yesus ulewelo mande elo etoyi, ene nguya nowoondoye
gulanangge kini.
52 Ariya, ene Payilat tanggeyimo oololo, Yesus bingo yowelo sumoo inowolo.
53 Ngundilo telo, ene oololo, Yesus bingo de mombimonggo andangelo yolo, towi
nomboyinggado doobengowolo. Ngundilo telo, enengo bingo yolo oololo, digi kowu
nguno mele seyingomu nguno melengoowolo. Ngu melengga ngu kuli oni gula nguno
ma melengoowolo.
54 Ngu nalungga ngu, (Sabat) nalu kundingiyi, ngulo oo yomosiyoweloyi nalu. Suwootе-
toni, ngu Sabatlo nalu namoko tunootewolo.
55 Ngu naluno, bale gidalega Yesus keyolo, Galilinonggo mayeyingo, ene Yosep keyolo
oololo, Yesus melengootoni, ngu kenowonggori.

56 Ngundilo telo, enengo yano sodedo oololo, ene sosara, bo oo ulumi ndindingo
gomemu winggoolo yomosiyowonggori. Ngu oo ngundo ko kootusina, Yesus bingo
sonowoolo yomosiyootoyi, sodedo ma buwoo yewelo. Asa, nalu kundingiyi, Sabat, nguno
ene ko kini mamana mandeno eteku, ngundilo telo kengelo oluwonggori.

24

Yesus Ko Ootookoowolo
(Matiyu 28:1-10; Mak 16:1-8; Yon 20:1-10)

1 Sande sengetoni suwoononggo, oo ulumi ndindingo gome ngu yomosiyowonggoku,
ngu yolo, yade meleno oolouwonggori.
2 Ene oni meleno ombulo, doongeteyingomu ngu, digi ulungga mele manggowo
ukingoyingonggaku, nguno kini. Mele manggowo kuli goosoowolo.
3 Ene mele newendemo ulo, Oo Bidodo Sembuli Sembunaye Yesus ngulo bingo ma
kenowonggori.
4 Ngundilo telo, ngulo ingoyingo oowooyingga telo oodoyi ngu, asa, sodedonangge oni
elaya enengo towikumbayali namboyi oolengo, yowali soluyi dedeku ngundilo tunootelo,
tanggeyemo dikatoli yeyowonggori.
5 Ngundilo kenolo, baleku sosoleyingo ulungga telo, penggootelo, melasina doongetelo
oodoyi, oni elayagakundo ewoliyo. Ye ndawugalo oni keda oolooteku, ngu meleno ngano
erewelo ombutenggo?
6-7 Ene meleno ngano kini, kuli ootookoowolo. Ye Galilino mande ewolomu ngu
ma kapengoyewelo. Ene ngandilo ewolo. No Oni Nangoni ngu mbumbuwadodo oni
kandeyemo yetoyi, ngundo de mombimo boolonelootoyi kumoowano. Ene sa kabusayi
yokolo ko ootookoowanolo ewolo.
8 Ngundilo etoni, ngu baleku nowoondoye imi yetoni ingowonggori.
9 Ene mele yokolo, sodedonangge ende oololo, oo bidodo kenowonggoku ngulo
sulena oni kande elaya kegidembolo gulanangge (11), ko oni gidalegano nguya, oo
kenowonggoku, ngulo mande mande ewonggori.
10 Ngu bale ngu oowooye ngandilo: Mariya Magadala, Yowana, Mariya gula Yems nemi,
ko, bale gidalega nguya, ngundo sulena onino oo kenowonggoku, ngulo ewonggori.
11 Ene sulena onikundo ngu ingolo ngu, ene nowoondoyemo hamoo etenggolo ma
ingowonggori. Baledo ganayelootenggolo ewonggori.
12 Asa, Pita ootookoolo, kendutelo, meleno oololo uwolo. Ulo, doongetetoni, hamoo
nguno kini. Towi nangge kenowolo. Ngundilo kenolo, ene yowoolengolo ende oololo,
ene Yesuslo bingo ngu ndatelo tewolo ngulo ingondudu ulungga telo oluwolo.

Oni Elayagobo Emeyas Ooleko Yesus Kenowoliyo
(Mak 16:12-13)

13 Ngu sanggano nguno nangge, sulena oni kewooloyemonggo oni elaya Yerusalem
endemonggo ootookoolo, Emeyas oole keyolo, yade (11 Kilomita) ngundilo oolouwoliyo.
14 Ngu oni elayaga, ngundo Yesusno oo tewonggoku, ngulo ene elo ingolo oole keyolo
oolouwoliyo.
15 Ngundilo elo, ingolo ingolo oolouwoodoli, Yesus enengombo doongeyalimo
tunootelo, nguya oolouwonggori.
16 Ene doongeyali ukingootoni, nga Yesusndo elo ma ingowoliyo.
17 Ngundilo telo, Yesusndo ewolo. Yali ndawu mandega elo ingolo ingolo oolouteli?
Ewolo. Ngundilo etoni, elayagaku omukumundooyali yumoowelo dikawoliyo.
18 Asa, oni gula oowooyi Kiliyopas oningga, ngundo yowoolengolo, Yesusya ewolo. Ge
Yerusalemno oolooteku ngu, oo Yerusalemno oo tewonggoku ngu, ma kenolo ingoyingo?
Ewolo.
19 Ngundilo etoni, enebana gumi ewolo. Ndawuga? Ewolo. Elayagakundo mande
gumi ewoliyo. Oo bidodo Nasaret oni, Yesus, goweyimo oo tewonggoku ngu! Ene Anut
doongeyimo, oni simoo bale doongeyemo nguya, ene Anutlo ingondudu eyingo oni.
Enengo mandeni, koni oololo ombulo teyingo, ngu yanggangonidodo.
20 Anutlo woolo yeyingo oni kundingi ngulo sobosobo oniku, ko Yuda onilo ta-
bango oniku, ngundo uleyi kumoowelo mande gulanangge elo gosiyolo, Gabman oni
kandeyemo yetoyi, ngundo dowoolo, de mombimo udoyi kumoowolo.
21-23 Noolendo kuli ngandilo ingowooto. Anutndo ngu oningga ngu yootunolo
yunootoni, ngundo noole Rom kandeyemonggo ko yoyootoyi, noole gome oluwatolo
ingowooto. Ene utolo yombuliyowonggoku ngu, ene ataga nalu kuli kabusa yokowooto.
Ngu oo ngu tewonggoku ngu, ene ataga noolengo bale gidalegado meleno oololo,
enengo bingo ma kenolo, ombulo, nooleno ngulo mandeni etoyi, ngulo noole soliyokolo

sosolewooto. Ene Anutlo Sambono Oni elaya (Engel) yeyootoyi, ngundo ewoli. Ene kuli keda ootookoowolo ewoli!

24 Noole ngu ingolo, noolengo oni gidalega ene melengoowonggoku, meleyimo oololo doongetewonggoku, ngu hamoo baledo ewonggoku ngundilo, ene Yesuslo bingo ma kenowonggorilo ewoliyo.

25 Ariya, Yesusndo mande gumi ewolo. Yali ingonduduyali himi kini, Anutlo ingondudu eyingo onindo eyingomu, ngu yali nowoondoyalimo hamoo ma tewoli!

26 Yali, bine, ma ingooteli? Anutlo ingondudu eyingo onindo, kuli ngandilo ewolo. Kristus ene komo ogingoyingo koolowoolo yokolo, ene kootusina, enengo ende dulidalin-idodomo oolouwalo ewolo.

27 Ngu naluno, Yesus ene damoni yelo, ene mande Mosesndo, ko Anutlo ingondudu eyingo onindo, enengombolo elo nakangoyingo, mande gumgumku bidodo damoni wesiyolo elayagakuno, elo etuyelowolo.

28 Ene ende namoko tetoni, Yesusndo mande ngu elo dagayelolo, toongewelo ewolo.

29 Ngundilo tetoli, elayagakundo solengolo ewoliyo. Suwootewelo teteku nga, ngundilo ngulo, ge nooledodo ngano oluwato. Ngundilo etoli, enedodo yano oolouwonggori.

30 Oo neweloyi naluno, yabano bibitelo, Yesusndo oomanangoyingo gula yolo, dowoolo, Anutno yemboongelo yokolo, oososowoolo yunowolo.

31 Ariya, ene nguno doongeyali himi yetoni yokolo, ngundilo ingootoli, Yesus, doongeyalimo kini telo, ko toongewolo.

32 Ngundilo tetoni, enengo nangge mande ewoliyo. Ene nooledodo oole keyolo, Anutlo mande bidodo damoni wesiyolo elo, etuyelootoni ngu, ingootoole, nowoondonayemo ngu hamoo himi yetoni, ngulo gome ingowolo! Elo ewoliyo.

33-34 Ngundilo elo, ene ootookoolo, suwoono nangge, ene Yerusalem ko oolouwoliyo. Ngundilo oololo, sulena oni kande elaya kegidembolo gulananggegaku ko oni gidalega nguya ereweyelolo yeyowonggori. Elayagakundo ewoliyo. Hamoo oolengo! Oo Bidodo Sembuli Ulungga ko ootookoowo! Sayimon doongeyimo tunootetoni kenowo! Ewoliyo.

35 Ariya, ngundilo elo yokootoyi, elayagakundo sodedonangge nguya gumi ewoliyo. Noole ooleko Yesusndo mande etoni, ingolo, ko yano ulo, oomanangoyingo oosowoolo yunootoni, nelo, ngu naluno, noole ingowooto. Yo, ngu hamoo, Oo Bidodo Sembuli Sembunayimbolo ingowooto! Ewolo.

Sulena Onindo Yesus Kenowonggori
(Matiyu 28:16-20; Mak 16:14-18; Yon 20:19-23)

36 Ngu oni elayagakundo mande ewootoli, ngu naluno nangge, Yesus enengombo kewooloyemo tunootelo dikalo ewolo. Ye nowoondoye imakeyingomo oliyi! Ewolo.

37 Ngundilo etoni, ene soliyokolo, sosoleyingo ulungga tewonggori. Noole enengo gaboyi kenootetolo ingowonggori.

38-39 Yesusndo enengo ingonduduye ingolo ngulo ewolo. Ye ndatelo sosoletenggo? Ye ndatelo ngulo nowoondoye bulibali ingootenggo? Ye ombuya, nolo kekandene nga kenoyi! No nenengombo nangge. Ye ombuya nodowooya kenoyi! Oomboolo ngu, no ngandilo songgiwine wembunedodo dowoolo kenootenggoku ngundilo kinilo ewolo.

40 Ene ngundilo elo yokolo, enengo kekandeyi nguya etuyelowolo.

41 Ene nowoondoye metemi ingolo, oni oni ulungga tewonggori. Ene nowoondoye-monggo hamoo nenengo elo ma ingowonggori. Nowoondoye kowuli ingowonggori. Ngundilo tetoyi, ngulo Yesusndo ewolo. No oodoolo kumooteno. Ye oowali bodaga ooloote, bine? Ewolo.

42-43 Ngundilo etoni, ene iso kayingomu gumi gula yolo, inootoyi, ene yolo, doongeyemo newolo.

44 Ene oo nelo yokolo ewolo. Moseslo mamana mande, Anutlo ingondudu eyingo onilo mande, ko Iserel onilo yambo bukno (Sam) nguya nakangoyingo ngu, ngulo mandeye kuli no yeya ootoolo etoowe ingowonggoku, ngu bidodo nolo ewolo. Ngu ataga engge nenengo ngundilo nangge tunootetelo ewolo.

45 Ngundilo telo, ene Anutlo mande damoni oowooyingga wesiyolo elo etuyelootoni, nowoondoye himi yewolo.

46 Ngu mande gula soweyolo ewolo. Anutlo mandeno ngandilo nakangolo ewolo. Kristus, Anutndo noole yoyowelo sunggi yeyingo oni, ngundo kowuli ogingoyingo ulungga ingolo, kumoolo, asa, nalu kabusayi melenonggo ko ootookoowa.

47 Kristus oowooyimo, nowoondoye yowoolengoweloyi damoningga ngu, ko Anutndo onilo mbumbuwa ngu andangeyunoweloyimbolo damoningga ngu oni simoo bale mela bidodomonggo wesiyolo etuyelowanggo. Ngu kongga ngu Yerusalem endemo nguno

koletelo damoni yelo ko telo, ngunonggo mela bidodomo nguya ko telo, elo etuyeloya
endeyoyilo ewolo.
48 Elo, Yesus mande gula soweyolo ewolo. Ye oo bidodo kenowonggoku, ngulo mandeni
yootunoya eya endeyoyi.
49 Ye ingoyi! Nolo Awanembo Yuka Kundingiyi yanggango ye yunowelo mande
gulanangge elo gosiyoyingongga ngu, nondo suleyootoowe, yeno ombuwa. Ye komo nga
endegano ngano sobowooya oodoyiga, ngu Yuka yanggangongga ngu Sambo endemo
awunonggo ombulo, ye nowoondoyemo ulo hangewalo ewolo.

Anutndo Yesus Yolo, Sambono Oolewolo
(Mak 16:19-20; Aposel 1:9-12)

50 Ene ngundilo elo yokolo, sulena oniku yoyolo, oololo yade Betani ende namoko nguno
oolouwonggori. Nguno oololo, Yesusndo sulena oni kandeyi tabayemo okoolo, kumana
yunowolo.
51 Ene kumana yunowootoni ngu, Anutndo ene Yesus okoolo, sulena oni yoyokolo,
Sambo endemo oolewolo.
52 Yesus Sambono ooletoni, sulena oniku Yesusno yemboongelo yokolo, ootookoolo, oni
oni ulungga oolengo telo, Yerusalem ko oolouwonggori.
53 Ene suwoo suwoo Tempelno ulo, Anut bingami nangge elo okoololuwonggo.

Yon
Yonlo Mande Tabango

Yon ngu, Yesus enengo sulena oni kande elaya kegidembolo elayaga ngulomu gula. Ene nalu oowooyingga Yesusya endeyolo, ene kenolo ingolo, Yesuslo koni, ko mande wesiyolo etoni ingolo, ngulo ene Yesuslo mande ewoku ingondudu gome yowolo. Ene Mak, Matiyu, ko Luk, ngu oni kabusaga ngundo koletelo oolengo Yesuslo mandeni nakangowonggori. Ene kootu wenga ngu Yondo Yesuslo mandeni nga nakangowolo.

Suwoo Suwoo Keda Oluweloyi Mandega, Ngulo Ewolo

1 Kulimi oolengo, Anutndo oo bidodo ma yeyingo, ngu naluno, Mande ngu (Yesus) oluwoliyo. Yo, Yesusndo ngu Anutya goboolo oluwoliyo. Ngu enengombo Anut.
2 Kulimi oolengo damonimonggo ngu, ene Anutya oluwoli.
3 Yo, Yesusndo ene oo bidodo temukowolo. Ngulo ngu, oo gula oole gulano ma tunootewolo. Kini, oo bidodo tunootewoku ngu, Yesus enengombo yeni tunootemukowolo.
4 Eneno keda sugi sugi oluweloyi oolooteku, ngu keda oluweloyiga ngu simoo balelo solu himi.
5 Ngu solu himingga ngu suwoono delo himi yetoni, ngu ooleli ngundo doobengoweloyi ereremo kini.
6-7 Oni gula tunootewo, ngu oowooyi Yon. Anutndo ene koletelo suleyootoni ombuwolo. Yo, ene ombulo oni simoo bale tunoo etuyelolo, Yesus ngu hamoo solu himi oolengo. Ngundilo tetoni, ngulo oni simoo bale mande ngu ingolo, ene nowoondoyemo hamoo tewanggo.
8 Yon enengombo ngu solu himingga ngu kini. Kini, ene ombuyingo ngu solu himingga (Yesus) ngulo mandeni wesiyolo eweloyimbolo ombuwolo.
9 Yo, Yesus ngu hamoo solu oolengo. Ngundo ombulo, oni simoo bale bidodo melako ooloottenggoku, ngu solu himi yunowelo ombuwolo.
10 Ngu ene melako ootoolo, ngunonggo ene melako, oni simoo bale, oo bidodo yewolo. Ene melako oni simoo baledo, ene kenolo, ma ingowonggori.
11-12 Ene enengo ende damonimo oolouyingomu, ene enengo Yuda onindo ngu ma yowonggori. Kini, oni gidalegado yowonggori. Ene oni ngu enengo oowooyimo nowoondoyemo hamoo tetenggoku ngu, ene mete Anutlo simoongo oolengo tunootetenggo.
13 Yo, ene Anutlo simoongo tunootetenggoku ngu, ene awa namoyembolo daloyebo kini, ko onilo ingonduduno nguya kini, enengo koyemo nguya kini. Anut enengombo yoyeni, enengo simoongo tunootetenggo.
14 Mande (Yesus) ngundo oni tunootewoku, ngu nalu ootuwoo bodaga nangge, noole kewoolonayimo oluwolo. Yo, eweyimbo suleyootoni, ombutoni, noole kuli enengo dulidalini ngu kenowootowolo. Ngu dulidaliningga ngu, enengo nangoni gulananggega ngulomu. Sumange ko damoni hamoo gome nenengomu, ngu eneno hangewolo.
15 Yondo ngu oningga ngulo mandeni wesiyolo elo, ngandilo meno ewolo. Ngu oningga ngu, kuli nondo yeno etoowe ingowonggoku, ngu ngandilo. Ene no kootunemo ombulo tunootewoku, ene no oowoone dagalo ulungga tunootete. Ndatelo ngulo, ene kuli tunootelo oluwoku, ngu naluno, no ma oluwololo ewono.
16 Eneno ngu sumange ulungga oolengo hangelo ooloote. Ngu sumangeningga, ngunonggo nangge suwoo suwoo oo gome gome guladilo guladilo, ene noole yunololoote.
17 Yo, hamoo, Moses kandeyimonggo Anutndo mamana mande noole yunowolo. Ene sumange nowoondoyi, ko mande damoni hamoo gome nenengo, ngu Yesus Kristusnonggo nangge tunootewolo.
18 Oni gulado hamoo oolengo Anut ma kenowolo. Anut Nangoni gulanangge, ngu Anut kilalongo. Ngundo eweyi tanggeyimo oolooteku, ngundo nangge, Anutlo damoni ngu nooleno yootunolo ete.

Sonoyeloyingo Oni Yon, Ngundo Mande Wesiyolo Ewolo
(Matiyu 3:1-12; Mak 1:7-8; Luk 3:15-17)

19 Yuda onindo Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi, Liwayi oni ngu suleyelootoyi Yerusalem yokolo, ombulo, Yon sumoo inowonggori. Ge ndawu oningga? Elo ewonggori.
20 Ngundilo sumoo etoyi, ariya, Yondo mande tunoo elo, mande gula ma oongoowolo. Ene ngandilo wesiyolo ewolo. No Kristus, Anutndo noole ko yoyoweloyi suleyowoku oningga ngu kinilo ewolo.
21 Yondo ngundilo etoni, enendo sumoo inowonggori. Ngu ndatelo? Ge ndawu oningga? Ge bine Ilayisando? Ewolo. Etoyi, enendo mande gumi ewolo. No Ilayisa kini. Etoni,

enendo sumoo gula ewonggori. Ge bine Anutlo ingondudu eyingo oningga, noolendo
sobowootetoku, ngu bine? Elo ewonggori. Asa, enebana mande gumi ewolo. Kini.
22 Ngundilo etoni, enebana Yonno sumoo gula ewonggori. Ge ndawu oningga? Noole
komo mande gumi oni noole suleyelootoyi ombuwootoku, nguno ewato. Ge, gengomboya
ngu, ge ndatelo ete? Elo ewonggori.
23 Ene ngundilo etoyi, Yondo gumi ewolo. No nga oningga ngalo Anutlo ingondudu
eyingo oni Ayisaya, ngundo ewolo. Oni gula kingo mela oni kini, ngunonggo manggowo
gula meno ete. Oo Sembuli Ulungga, ngulo oole yomosiyoyino! Elo ewolo. (Ayisaya 40:3)
24-25 Parisi onindo ngu oni ngu, suleyelootoyi ombuwolo. Ene Yon sumoo inowonggori.
Asa, ge Kristus kini, ge Ilayisa kini, ko Anutlo ingondudu eyingo oni kini, asa, ndawugalo
ngulo, ge oni simoo bale sono kundingiyimbo sonoyeloote? Elo sumoo inowonggori.
26 Ene ngundilo sumoo etoyi, asa, Yondo mandeye gumi ewolo. Nondo ngu sonombo
nangge sonoyelooteno. Ene oni gula kewooloyemo dikalo oolooteku ngu, ye ngu watayi
kini.
27 Ngu oningga ngu, no kootusina ombuteku, ngu oningga ngulo yanggangoni ulungga
oolengo. Nolo yanggangone ngu bodaga nangge, ngulo ngu, no enengo ko oni telo, ma
oluwanolo ewolo.
28 Nga mandega nga Betani ende, Yodan sono anduloko nguno tunootewolo. Nguno
Yondo oni simoo bale sono kundingimbo sonoyelowolo.

Yesus Anutlo Sipsip Nangoni

29 Sengetoni, Yesus ombutoni, Yondo kenolo ewolo. Kenoyi, nga ngu Anutlo Sipsip
Nangoni. Ngundo oni simoo bale mela bidodo mbumbuwaye andange yunowa.
30 Ngu oningga ngulo, nondo kuli ewonomu ngu. Oni gula no kenelolo ombuteku,
ngundo no daganelowolo. Ndatelo ngulo, ene no ma oliyingo naluno nguno, ene kuli
oluwolo.
31 No ngu oningga nguya watayi kini. Ene no ombulo, oni sono kundingiyimbo
sonoyelootoowe, nguno Iserel oni simoo baleno, ngu oningga ngu tunoo etuyelowanolo
ewolo.
32 Yondo mande ngandilo yootunolo ewolo. No Yuka Kundingiyi ngu, nu kundirimang-
gowo ngundilo telo, Sambononggo ombulo, ene tabango sanganimo oodoni kenowono.
33 No nenengombo ngu oningga ngu, kuli watayi kini. Anutndo oni sonoyelo elo,
sulenelolo ngu, ngandilo ewolo. Ge Yuka Kundingiyi kenootoyi, oni gula tabango
sanganimo oodoningga ngu, ariya, ngu oningga ngundo Yuka Kundingimbo oni simoo
bale sonoyelowalo ewolo.
34 Asa, no nenengombo ngu ooga kenootoowe tunootewolo. No ngulo mandeni yeno
kuli ewonoku, nga oningga nga, ene Anut Nangoni. Yondo ngulo ngundilo ewolo.

Yesusndo Sulena Oni Gidalega Yoyowolo

35 Sengetoni, Yon dikatoni, enengo sulena oni elaya nguya dikawoliyo.
36 Ene Yesus kenootoni, oole keyolo ombutonilo ewolo. Kenoli, ngungga ngu, Anutlo
Sipsip Nangoni! Elo ewolo.
37 Enengo sulena oni elayagaku Yonlo mande ngu ingolo, ene Yesus keyolo oolouwoliyo.
38 Ene ngundilo tetoli, Yesus yowoolengolo, elayagaku ene keyolo ooloutoli, yeyolo
ewolo. Yali ndawuga ereweteli? Ewolo. Etoni, elayagakundo gumi ewoliyo. Rabayi,
ge ndawu yanggano ooloote? Elo ewoliyo. Rabayi mandega ngulo damoni ngandilo, oo
etuyeloyingo oni ewolo.
39 Yesusndo gumi ewolo. Mete yali ombuya kenoli! Ewolo. Etoni, asa, elayagaku Yesus
keyolo oololo, ene oluwoku ya ngu kenolo, enedodo ngu sangga nguno oluwolo. Ene,
ngu sangga nguno mande elo oodoyi, oololo suwootetoni ngu, sa gaboyi nalu namolaya
tunootetoni, ko suwoono nguya oluwolo.
40 Nga oni elayaga, ngando Yonlo mande ingolo, ene Yesus keyolo oololo, ene oni gula
oowooyi Enduru, ngu Sayimon Pita ngulo koneyo.
41 Enduru, sodedonangge Yesusndo oluwonggoku yangga, ngu yokolo ulo, bebeyi
Sayimon koletelo erewelo kenolo ewolo. Noole kuli Mesayiya kenootetoku nga! Elo
ewolo. Mesayiya ngulo damoni ngandilo. Ene Kristus, Anutndo noole ko yoyoweloyi
sunggi yeyingo onilo ewolo.
42 Ngu naluno nguno, Endurundo Sayimon yolo, Yesusno oolouwolo. Yesusndo kenolo
ewolo. Ge Sayimon, Yonlo Nangoni. Kootusina oowoongge Sipas (Pita) ewanggolo ewolo.
Ngu oowooyi Pitangga ngulo damoni ngu digi ulunggalo ewolo.

Yesusndo Pilip Ko Nataniyel Elaga Negoyelowolo

43 Sengetoni suwoononggo, Yesusndo enengo ingondudunonggo, Galili melako
oolouwanolo ingowolo. Ene Pilip kenolo ewolo. Ge ombuya no kenelolo ewolo.
44 Pilip ngu ene Betsayida oni. Enduru Pita elagalo ende damoni nguya.
45 Pilipndo oololo, Nataniyel kenolo ewolo. Nga oningga nga ngu, ene kuli Mosesndo
mamana mandeno nakangoyingo, ko Anutlo ingondudu eyingo onindo nguya nakan-
goyingonggaku, noolendo kuli kenowooto. Ngu Yesus, Nasaret oni, ngu Yosep Nangonilo
ewolo.
46 Ene ngundilo etoni, ariya, Nataniyeldo eneno ngandilo sumoo ewolo. Oo metemi
gula Nasaretno tunootewa, bine? Ene ngundilo etoni, asa, Pilipndo mande gumi ewolo.
Ombuya kenolo ewolo.
47 Yesusndo Nataniyel kenootoni, eneno ombutoni, ngandilo ewolo. Keno, Iserel oni ene
hamoo! Eneno ebe ganagana mande ko damoni biyomingga nguya, eneno ma oolootelo
ewolo.
48 Ene ngundilo etoni, Nataniyeldo Yesus sumoo inowolo. Ndatelo, ge no watayi tewo?
Ene ngundilo etoni, Yesusndo gumi ewolo. Pilipndo ma negogeloyingomo, no nguno (Pik)
dega damonimo oodoni geyowonolo ewolo.
49 Etoni, Nataniyeldo gumi ewolo. Oo etuyeloyingo oni, ge Anutlo Nangoni! Ge Iserel
mela ngulo onilo sobosobo koleteyingo ulungga! Ene ngundilo ewolo.
50 Ngundilo etoni, Yesusndo gumi ewolo. No ge amana (Pik) de damonimo geyowonolo
etoowe, ngulo ge nowoondogemo hamoo tete. Kootusina, oo ulunggado nga ooga nga
dagatoni, ge kenowalo ewolo.
51 Yesusndo ene ko ewolo. No hamoo oolengo, yeno eteno. Kootusina, ye Sambo
goosootoni, kenootoyi, Anutlo Sambono Engel oni, ngundo Oni Nangoni, ngu tanggeyi
gidegide oolelo, ombulo tetoyi, ye yeyowanggolo ewolo.

2

Oni Gula Kena Endemo Bale Yowolo

1 Sa elaya nguno yokolo, sa kabusayiga nguno, Yesus nemimbo ngu, bale yoweloyi
yanggakuno oluwoliyo. Ngu bale yoweloyi nalungga ngu, Kena ende ngu, Galili mela
nguno tunootewolo.
2 Ene Yesus ko enengo sulena oni nguya, ngu bale yoweloyi nalungga, nguno ne-
goyelootoyi oolouwonggori.
3 Ngundilo oololo oodoyi, Wayin kinitetoni, Yesus nemimbo Yesusya ewolo. Ene Wayin
gula kinilo ewolo.
4 Yesusndo eneya ewolo. Namo, nondo ndawuga tewe? Ngu noolengo geya oo kini.
Nolo nalu ma tunooteyingolo ewolo.
5 Ene ngundilo etoni, asa, nemimbo ko onikuya ewolo. Yesusndo yeno mande gula
etoningga ngu, ye komo ngu keyoya teyilo ewolo.
6 Ngu yangga nguno, nogo kumbe kandegula gidembolo gulanangge oluwonggori.
Nguno Yuda oni enengo damoniye sono gemuweloyi sono oolengo, nguno oodoni, Anutlo
mamana mandeni Yuda onindo keyoyi elo, ngulo ewolo. Kumbe gulanangge nangge ngu
100 Lita ngundilo. (Ngu 6 ngundi 7 Kelo Dram ngundilo).
7 Yesusndo ko oniya ewolo. Kumbeno sono moondoya, kumbengootoyiga, hangeni. Ene
ngundilo etoni, asa, ko onindo Yesusndo ewoku, ene ngundilo tewonggori.
8 Yesusndo ko onikuya ewolo. Nga gumi wendoya, yoya, oolouya, oo simbo kayingo
sobosobo ngu inoyi. Ene ngundilo etoni, ko onindo gumi wendolo, yolo, oololo, oo simbo
kayingo sobosobogaku inowolo.
9 Oo simbo kayingo sobosobogakundo, sono tewoongolo netoni ngu, ngu naluno ngu,
Wayin oolengo tunootete. Ngulo ngu, ene ndanonggo yoyingo ngu, ene watayi kini. Ene
enengo ko oni ngundo nangge watayi, sono oolengo moondowonggori. Ariya, oo simbo
kayingo sobosobogakundo, bale yoweloyi oninggaku negongowolo.
10 Ombutoni ewolo. Oni bidodo koletelo Wayin metemimu bayetelogo, kootu oni
simoo oowooyingga netoyi ngu, ariya, ngu naluno, ene Wayin biyomi bodaga nguno
yunootenggo. Ene ge Wayin metemi oolengo ngu gosiyowoku, ge ataga kootu yolo
ombulo, bayeteteku nga!
11 Kena ende Galili melako nguno, Yesusndo koletelo damoni sungo oolengo gula onindo
ma teweloyim, ngu tewolo. Nguno enengo dulidalini ngu etuyelootoni, enengo sulena oni
ene damoni yelo, Yesusno nowoondoyemo hamoo tewonggori.
12 Ngu nalu ngu kinitetoni, Yesus, nemi, konebeyi, ko enengo sulena oni nguya,
Kaperniyam endemo ulo, nguno sa nalu gidalega kengelo oluwonggo.

Yesusndo Oni Goobooyingo Yano Oo Uliyootoyi Oweyelowolo
(Matiyu 21:12-13; Mak 11:15-17; Luk 19:45-46)

13 Yuda onilo kengeweloyi kundingiyi nalu oowooyi Pasowa, ngu namoko tete. Ngundilo ngulo, Yesus yade oololo, Yerusalemno oolouwolo.*
14 Yesus oololo, Yuda onilo goobooyingo ya oowooyi Tempel, ngu newendemo ulo, oni Bulmakau, Sipsip, nu kundirimanggowo uliyootoyi yeyolo, ko oni bibiteweloyi yabano bibitelo, bobeye yowoolengolo yunootoyi yeyowolo.†
15 Yesusndo uto gisalu telo, ngu yolo, Bulmakau, Sipsip ko nusago bidodo musiyomo oolootenggoku oweyelowolo. Ngundilo telo, ene oni digi yowoolengowonggokuno oololo, bobeye siyakiyoni satoni, yaba bidodo wenggelemootoni, ukelo utoni oweyelowolo.
16 Ene oni nu kundirimanggowo uliyoyingo nguno ewolo. Ye nu yoya, musiyo nga yokoya sayi! Ye nolo Awanembolo yangga nga yeyi, oo uliyoweloyi musiyo ma tewelolo ewolo.
17 Yesuslo sulena oni ngu, ene Anut mandeno kuli oolooteku, ngu ingonduduwoolo ingowolo.
No gengo ya ngulo gome oolengo ingolo, ngulo no ko yanggango oolengo tetoowega, gengo ya gome olinilo ingootenolo ewolo. *Sam 69:9*
18 Ene Yuda onilo tabango, ngundo ngundilo kenolo, Yesusya mande yanggango elo ewonggori. Anutndo nga kongga ngano logogelowo tetoni ngu, asa, ge oo damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyi, ngu anangu tetooga, noole kenolo ingowato. Ngu hamoo, Anutndo ngu kongga nguno logogelowolo ingowato ewonggori.
19 Ene ngundilo etoyi, Yesusndo mande gumi elo ewolo. Yendo nga yolo yangga nga toongootoyi ngu, nobana nalu kabusagomo ko yewe dikawalo ewolo.
20 Ngundilo telo, Yuda onindo ewonggori. Oni nga goobooyingo Tempel yangga nga yeloodoyi, mooma nalu onibi namolaya, kandegula ke gidembolo gulanangge (46) yokowonggori. Ngundilomu, gedo ngu ko sa kabusa nanggemo, ko yewelo ete? Elo ewonggori.
21 Ngu goobooyingo yangga Yesusndo ewoku ngu, enengo goweyimbolo ewolo.
22 Ngundilo ngulo, kootusina, Anutndo melenonggo Yesus ko yokutuwootoni, ko ootookooyingo, nguno enengo sulena oni ko ingondudu telo, Yesusndo mande kuli ewo, ngundilo tunootetoni, nguno ingowolo. Ngundilo tetoni, sulena oni ene Anutlo mande so uyi nakango, ko Yesusndo mande ewoku, ngu bidodo ingootoyi, nowoondoyemo hamoo oolengo tewonggori.

Yesusndo Oni Simoo Bale Bidodo Damoniye Kuli Ingowolo

23 Yesus ngu Yerusalemno Pasowa nalu kundingiyi ngu sobowoolo oodoni, oni simoo bale oowooyingga oolengo, Yesusndo oo onindo ma teweloyim ngu tetoni, kenolo, ngulo oni ulungga oolengo, eneno nowoondoyemo hamoo tewonggori.
24 Ene Yesusndo simoo bale bidodo ingonduduye bulibali ingootenggoku, ngulo ene ngu oningga, ngulo newendemo hamoo ma tewonggori.
25 Ndatelo ngulo, Yesusndo ene oni simoo bale bidodo damoniye, ingonduduye ingomukoote. Yesus ene onilo ingonduduye, ngulo oni gulado ma etoni ingowa. Kini, ene bidodo ingomukoote.

3

Yesusndo Nikodimas Oningga Nguya Mande Ewoli

1 Oni gula oluwoku, ngu oowooyi Nikodimas. Ngu Nikodimas oningga ngu Parisi oni, ko Yuda onilo tabango nguya.
2 Ngu oningga ngu, suwoono Yesusno ombulo ewolo. Oo etuyeloyingo oni, noole ingooteto. Ge oo etuyelowelo, Anutndo sulenggelootoni ombuwolo. Ene Anutndo oni gulaya ma ootoolo ngu, ene oo sungo gula oni ma teweloyi, gedo teteku, ngu ma tewalo ingooteto.
3 Ene ngundilo etoyi, asa, Yesusndo mandeni gumi ewolo. Hamoo oolengo, no geno eteno. Oni gula ene newende buniyo keda ngundilo ma tunootelo ngu, asa, ene Anutlo endega enengo oni simoo balelo soboyelooteku, nguno ma ulo oluwalo ewolo.

---

* **2:13:** Pasowa nalu ngulo damoni ngandilo. Kulimi Anutndo sunggi kenolo dagayeloyingo nalu, Yuda onilo nalu kundingiyi. † **2:14:** Ndatelo ngulo, oni ende gidalegalo beye yolo, mayelo, Yerusalem ende ulungga ngulo beye yowoolengolo, Yuda beye yolo, ngundo oo nusago uliyolo, Anutno woolo yelo yemboongewelo. Ngu kongga ngu goobooyingo yano ngundilo tetoyi ngulo Yesus sanggili tewolo.

4 Ene ngundilo etoni, asa, Nikodimasndo gumi ewolo. Ndatelo telogo, oni kuli dogoni
yeyingo, ngundo ene ko yowoolengolo, oni buniyo ngundilo tunootewa? Ene mete nemi
useyimo utoni, nemimbo ko yomoowa bine? Elo ewolo.
5 Ngundilo etoni, Yesusndo Nikodimaslo mande gumi ewolo. Hamoo oolengo, no geno
eteno. Oni ene sono (kundingiyi), ko Yuka Kundingiyimo nguya, keda ma tunootelo ngu,
ene Anutlo endega enengo oni simoo balelo soboyelooteku, nguno ulo ma oluwa.
6 Oni ene eweyi nemimbo kedaga yeli tunootete. Ene Yuka Kundingiyimbo oni
newendemo ulo, ngundo yeni keda tunootewa.
7 Ge nondo mandega geno etenoku, ngulo ingondudu ulungga telo, ma sosolewelo. Ye
komo yengo nowoondoye buniyo keda ngundiya tunooteyi!
8 Doogo ngu enengo ingonduduni keyolo, doogo yolo gulasina gulasina, oololo ombulo
tete. Ge kingo ngguyi nangge ingoote. Ene ndasinanggo ombulo, ndasina oolouteku
ngu, ge ma ingoote. Oni bidodo ko keda Yuka Kundingiyimo tunootewanggoku nguya,
ngundilo nanggelo ewolo.
9 Ene ngundilo etoni, Nikodimasndo gumi ewolo. Nga ooga nga ngu, ndatelo telogo
tunootewa?
10 Etoni, Yesusndo gumi ewolo. Ndatelo ngulo, ge Iserel onilo oo etuyeloyingo oni, ge
mande oo nga ma wilikolo ingoote?
11 Hamoo oolengo, no geno eteno. Noole oo kenolo ingootetoku, ngulo mandeni
yootunolo eteto. Ene noolendo mandega etetoku ngu, ye ingowelo yokootenggo.
12 Nondo kuli mela ngalo oo nguno elo etuyelowonoku ngu, ye ngulo nowoondoyemo
hamoo ma tewolo. Ngulo nondo Sambo ende oo nguno mande elo etuyelowanoku ngu,
ndatelo telogo, ye nowoondoyemo hamoo tewanggo?
13 Oni gula ene Sambono oolelo, Sambo ende oo damoni ma kenolo ingowolo. Kini,
Oni Nangoni, ngundo ene Sambo endemonggo ombuyingo, ngundo nangge, Sambo ende
damoni nenengo oolengo, ye etuyeloweloyimbolo ombuwolo.
14 Kulimi Mosesndo oni kini, kingo melako nguno sile gaboyiga telo, de bodaga sangan-
imo yelo boolowoolo okootoni, oni ngu kenolo, ene ma kumooyingo. Ngundilo nangge,
Anutlo Nangoni Oni Kilalongo nguya, de sanganimo yelo, okoolo boolowoowanggo.*
15 Oni simoo bale bidodo ngulo nowoondoyemo hamoo tewanggoku ngu, ene suwoo
suwoo sugi sugi keda gome oluweloyi, ngu yowanggo.
16 Yo, Anutndo oni simoo bale mela ngano oolootenggoku, ngu bidodo nowoondoyi
ulungga telo, ngulo enengo Nangoni gulananggega, ngu oni simoo bale yunowolo. Ene
ngundilo tewongga nguno oni simoo bale bidodo nowoondoyemo hamoo telo ngu,
asa, ene ma oonatewanggo. Ene ngundilo telo ngu, ene suwoo suwoo sugi sugi keda
oluweloyiga ngu yolo, oni oni telo oluwanggo.
17 Anutndo enengo Nangoni ngu melako ngano suleyootoni ombuwolo. Ene oni simoo
bale wilikoyelowelo ma ombuwolo. Kini, Anutndo ngu mela ngalo oni simoo bale bidodo
mbumbuwanonggo ko yoyoni elo, suleyootoni ombuwolo.
18 Oni ene ataga newendemo hamoo teteku ngu, asa, Anut doongeyimo oni nenengo
tunootete. Ene oni ene newendemo hamoo ma teteku ngu, Anut doongeyimo ene
mbumbuwano oonatelo ooloote. Ndatelo ngulo, ene Anut Nangoni gulananggega ngulo
newendemo hamoo ma tewoku, ngulo ene oonatewa.
19 Mande wilikoyingo damoni ngu ngandilo. Solu himi ngu kuli melako ngano tunoote-
wolo. Ene onindo ngu ooleliko oluwelo ingolo, ngulo ene solu himi ngu yokootenggo.
Ndatelo ngulo, enengo damoniye ngu biyomi oolengo.
20 Yo, ngundilo oni simoo bale ngu ooleliko damoni biyomi ngu telo oluwelo, gome
ingootenggo. Ngundilo ngulo, ene solu himimo ombuwelo ma ingootenggo. Ndatelo
ngulo, enengo damoniye biyomi ngu solu himi ngundo yootunoweloyi, ngulo ene
yokootenggo.
21 Ene oni damoni hamoo teteku ngu, ene solu himimo nguno ombute. Enengo damoni,
enengo koni, ngu Anutya ko teteliku ngu, oni doongeyemo tunoo kenowanggolo ewolo.

Sonoyeloyingo Oni Yondo Yesus, Ngulo Ewolo

22 Ngu naluno nguno, Yesusndo enengo sulena onikuya, Yudiya melasina oolouwong-
gori. Nguno, Yesus enengo sulena oniya nguno oode, oni simoo bale gidalega sono
(kundingiyi) gemuyunolo oluwonggo.
23 Ngu naluno nguno, Ayinon ende ngu, Salim ende ngu tanggeyimo, nguno Yondo
nguya, oni simoo bale sono gemuyunowolo. Ngu melasina nguno sono oowooyingga
oolooteku, ngulo oni simoo bale suwoo suwoo nguno mayelo, sono (kundingiyi) yowolo.

* **3:14:** Ye silelo mande ngu Anutlo Mande Buk kulimi (Namba 21:4-9), nguno kandangelo ingowanggo.

24 Ngu naluno nguno, Herodndo Yon yolo ya biyomimo ma yewolo.

25 Ngu naluno, longge mande gula Yonlo sulena oni, ko Yuda oni gulaya ngu kewooloyemo tunootewolo. Ndatelo sono gemuweloyi, Yudalo damoningga ngu keyolo ngu, ene Anut doongeyimo, namboyi tunootewatolo longgeyolo ewonggori.
26 Ngundilo telo, enengo sulena oni Yonno oololo ewonggori. Oo etuyeloyingo oni, kuli geya oningga Yodan sono anduloko ootoolo, gedo ngulo mandeni ewolo. Ngu oningga ngundo oni simoo bale sono (kindingiyimbo) sonowooyunootoni, simoo bale bidodo eneno ooloutenggolo ewonggori.
27 Ene ngundilo etoyi, asa, Yondo mandeye gumi ewolo. Anut Sambo endemo oolooteku, ngundo oni gula oo ma inootoni ngu, asa, ngu oningga ngu, ene mete ma yowa.
28 Nondo mandega yeno ewonomu, ye ngu kuli ingowonggo. No ngu oningga, Anutndo oni noole ko yoyowelo elo sunggi yewokungga, ngu kini. Ene no ngu, Anutndo ngu oningga ngulo ooleni yomosiyoyinoweloyimbolo elo, koletelo no sulenelootoni ombuwono.
29 Ngu ngandilo. Ene oni gula bale yowaku ngu, asa, ngu balega ngu, ene ngu simoongga ngulo baleyi. Ngu simoongga ngulo dobooyi ngu dikalo, sodeyelo, ataga bale yowoku oningga ngulo mandeni ingolo, oni oni tewa. Ngundilo nangge, no nguya nowoondonemonggo ngu oningga ombuyingo, ngulo no oni oni ulungga teteno. Ataga ngu engge oolengo tunootete.
30 Hamoo oolengo, ngu oningga ngu (Yesus), ngulo oowooyi ngu komo ulungga oolengo tunootetoni, nolo oowoone ngu komo ombulo bodaga telo, ameno uwalo ewolo.
31 Oni Sambono awunonggo ombuyingo ngu, enengo damoni ngundo mela ngalo damoniye ngu bidodo dagayeloote. Oni mela ngano tunooteteku ngu, ene mela ngalomu. Ene mela ngalo oo ngulo nangge mandenilo tete. Yo, hamoo, oni ene Sambo endemonggo ombuyingo ngu, enengo damoni ngundo mela ngalo damoniye ngu bidodo dagayeloote.
32 Ene oo kuli kenowoku, ko ingowoku, ngulo elo yootunolo ete. Ene oni gulado ngu mandega elo yootunooteku, ngu ma yolo dowoote.
33 Oni ene mande ngu gome ingolo, yolo dowoolo ngu, asa, ene yo elo ewaku, ngu mandega nguno ngu, Anut ene hamoo mande nangge etelo etuyelowalo ewolo.
34 Ngu oningga Anutndo suleyootoni ombuwoku ngu, ene Anutlo mandeni nangge yootunolo ete. Ndatelo ngulo, Anutndo Yuka Kundingiyi ngu ulungga oolengo inowolo.
35 Eweyimbo enengo Nangonimbolo gome ingolo, nowoondoyi teyinolo, ngulo oo bidodo ene kandeyimo yelo inowolo.
36 Oni ene Nangonimbolo newendemo hamoo teteku ngu, ene suwoo suwoo keda sugi sugi oluweloyiga ngudodo ooloote. Ene oni Nangonimbolo mandeni ngu ma ingolo keyolo ngu, asa, ngu oningga ngu, Anutya nguno keda ma oluwali. Kini, Anutlo sanggilininga ngu eneno oluwa.

4

Yesusndo Sameriya Mela Ngulo Balegaya Mande Ewoliyo

1 Ngu nalunggano nguno, Parisi onindo mande gula ngandilo ingowonggori. Yesusndo Yon dagalo, sulena oni oowooyingga oolengo yoyolo, sono (kindingiyimbo) sonowooyunootelo ingowonggori.
2 (Ene Yesus enengombo ma sonoyelowolo. Kini, enengo sulena onindo nangge oni sonoyelowonggori.)
3 Yesus ene Parisi onilo mandeye ngu ingolo ngu, ene Yudiya mela yokolo, ene ootookoolo, Galili melako ko oolouwolo.
4 Yesus ngu ene ootookoolo, Sameriya mela kewoolokuli oolega ngu keyolo oolouwolo.
5 Yesus ngundilo yade oololo, Sameriya mela ngulo ende gula oowooyi Sayika, nguno tunootewolo. Ngu endega ngu namoko mela gula Yekobndo enengo nangoni Yosep kuli inowolo.
6 Yo, ngu musiyonggano nguno, Yekobndo kuli sono melengga sewolo. Yesus oole yade yade ombulo, moondeyi ogingoyingootoni, ngulo ene sono melengga ngu tanggeyimo bibitewolo. Ngu nalungga ngu, sa kewoolo (12 Klok).
7 Ngu naluno nguno, Sameriya mela ngulo bale gula sono moondowelo ombuwolo. Ene ombutoni, Yesusndo ngu balega ngu kenolo, ngandilo ewolo. Sono bodaga nunootooga newelo ewolo.
8 Ngu naluno ngu, Yesuslo sulena oniku bidodo, oowali uliyowelo endemo umukowonggori.

9 Yesusndo ngundilo etoni, asa, Sameriya balega ngundo gumi ewolo. Ge ngu Yuda
oni, ko no ngu Sameriya bale. Ngulo ge ndawugalo, nono sonolo sumoo ete? Elo ewolo.
(Ndatelo ngulo, Yuda onindo Sameriya oniya doboo ma yelo, goboolo ma endeyootenggo.)
10 Ene ngundilo etoni, asa, Yesusndo ngu balega nguya gumi ewolo. Ene ge Anutndo oo
kingo duwoo gunooteku, ngu ingolo ngu, ko nga oningga ngando geno ete, sono bodaga
nunootooga newe eteku, ngu nguya ingolo ngu, gebana eneya ewa. Suwoo suwoo, keda
oluweloyi sono ngu, no nunootooga newe elo ewaku ngu, enendo suwoo suwoo keda
oluweloyi sono ngu gunootoni newa.
11 Ngundilo etoni, balega ngundo Yesuslo mandeni gumi ewolo. Oni ulungga, ge sono
moondoweloyi oo gula kini, nga sono melengga nga ngu, mela newendemo oolengo amu.
Ge sono suwoo suwoo keda oluweloyiga, ngu ndanonggo yowa?
12 Yekobndo nga sono melengga nga ngu, selo yunowolo. Ngu enengombo enengo
simoongo, ko enengo nusagododo nga sonongga nga neloluwolo. Ge noolengo osinayi,
Yekob, ngu dagalo ulungga, bine? Elo ewolo.
13 Yesusndo balega ngulo mandeni ngu ingolo, gumi ewolo. Oni bidodo nga sonongga
nga nelo ngu, ene kootusina sonolo ko ingolo hahangewanggo.
14 Ene oni gula nondo sonongga nga inootoowe newaku ngu, asa, ene sonolo bungeyi
ko ma soliyetoni hahangewa. Nga sonongga nondo inootenoku ngu, suwoo suwoo keda
oluweloyi sonongga ngu newendemo ngunonggo oolelo oolelo, ene sugi sugi oluwalo
ewolo.
15 Ene ngundilo etoni, asa, balegaku enebana Yesusno ewolo. Oni ulungga, ge ngu
sonongga ngu, no nuno. Nunootoyi ngu, asa, kootusina, no bungene soliyetoni, sonolo
hahangelo, no sono moondowelo, ngano ko ma ombuwanolo ewolo.
16 Etoni, Yesusndo mandeni gumi ewolo. Ge oolouya, kamengge negongoya, yalingo ela
ela ngano ombuli! Elo ewolo.
17 Ngundilo etoni, balegakundo gumi ewolo. No kamene moole kini. Etoni, Yesusndo
balegakuyalo ewolo. Ge ngandilo ete, no kamene kini, ge ngu hamoo oolengo ete.
18 Ndatelo ngulo, kuli ge kamesumoongge kandegula. Ataga simoongga ooloooteliku, ngu
gengo kamengge oolengo kini. Gengo mandega eteku, ngu hamoo oolengo etelo ewolo.
19 Etoni, balega ngundo Yesusno ewolo. Oni ulungga, ataga no ingooteno. Ge Anutlo
ingondudu ewo oni.
20 Noole osi sambanayimbo nga mela pulimo ngano gooboongoolo, Anutno yambo
mande tewonggori. Ene ye Yuda onindo ngu etenggo. Oni gooboongoolo yambo mande
teweloyi ngu, Yerusalemno nanggelo etenggo.
21 Baledo ngundilo etoni, asa, Yesusndo mandeni gumi ewolo. Ge bale, ge komo nolo
mande etenoku nga ingoya, nowoondogemo hamoo teni. Nalu gula tunootetoningga ngu,
ye nga mela pulimo ngano, ko ye Yerusalemno nguya, awanayimo yambo mande ma
tewanggo.
22 Ye ngu, oo ye ma ingootenggoku, nguno yambo mande tetenggo. Noole Yuda onindo
ngu oo ingootetoku, nguno yambo mande teteto. Ndatelo ngulo, Anutndo ko yoyoweloyi
koningga, ngulo ingonduduga ngu, noole Yuda oni simoo bale kandenayimo ooloote.
23 Nalu gula tunootetoni ngu, ngu nalunggaku ngu ataga kuli tunootewoku nga! Oni
bidodo hamoo yambo mande tewelo ngu, asa, ene komo Yuka Kundingimbolo Awangga
ngulo yanggangoni, damonimo, nguno yambo mande tewanggo. Ene damoni ngundilo
tetenggoku ngu, asa, Awando ngundilo oni ngulo gome ingoote.
24 Anut ngu Yuka oolengo. Ngulo oni simoo bale komo Yuka Kundingiyi, ngulo
yanggangonimo ngu yambo mande tewanggo. Yo, ene komo Anutndo damoni metemi
tewelo ingooteku, ngu nangge teyi.
25 Ene ngundilo etoni, asa, balegakundo mandeni gumi ewolo. No ingooteno. Mesayiya
ombuwa. Ene Kristus, Anutndo noole ko yoyoweloyimbolo elo sunggi yewo oni, ngundo
ombuya. Ene ombuteku naluno nguno, ene oo bidodo etoni, noole ingowatolo ewolo.
26 Balega ngundo ngundilo etoni ngu, Yesusndo enengo mandeni gumi ewolo. Ngu
nondo nangge, no ataga geya mande eteloku nga! Elo ewolo.
27 Yesusndo balega nguya ngundilo etoni, asa, ngu naluno nangge, enengo sulena oniku
ombulo, yeyolo, ene ngulo ingondudu ulungga tewonggori. Ene sulena oni gulado sumoo
ewelo ma ingowolo. Ge ndawuga yowelo erewete; ngundi, ge ndawugalo eneya mande
eteli? Elo ingowolo.
28 Ariya, ngu balega ngu, enengo sono nggusi nguno yokolo, ene kendutelo, endemo
oololo, oni simoo baleno ewolo.
29 Ye ombuya, ande oningga ande kenoyi! Ene nondo oo kuli tewonoku, ngu bidodo
yootunolo ete. Ene Kristus bine? Elo ewolo.

30 Ene ngundilo etoni, ariya, oni simoo bale endemo oluwonggoku, ngu bidodo
ootookoolo, ende yokolo, Yesus tanggeyimo ombuwonggori.
31 Ngu nalunggano nguno, sulena onindo Yesusya oo neni elo, eriringolo ewonggori. Oo
etuyeloyingo oni, ge komo oowali ne! Elo ewonggori.
32 Ene Yesusndo ewolo. No oowali gidalega moole, ye ngulo ma ingootenggo.
33 Ngundilo etoni, ngulo enengo sulena oni enengo nangge elo ingolo ewonggori. Oni
gulado bine, oowali kuli yolo, mayelo inowo? Elo ewonggori.
34 Yesusndo enengo ingonduduye ngu kenolo ingolo, ngulo ene ewolo. Nolo oowali ngu
ngandilo. No komo oni no sulenelootoni, ngano ombuwonomu, ngulo ingonduduni ngu
keyolo, enengo koni ngu temukowano. Ngungga ngu, nolo oowali nenengo.
35 Yendo ngandilo etenggo. Kombo namolaya yokolo ngu, kono oowali enggelo
mandoni yemukootoni, yolo, ngu neweloyi nalu. Ene no yeno eteno. Ye komo
ootookooya, doongeteya, endeyoya, oowali koyi nga kenoyi. Oowali kuli enggelo mandoni
yemukowolo.*
36 Oni oowali engge yooteku ngu, ene enengo uliyi yolo, ene suwoo suwoo sugi sugi keda
oluweloyi, ngulo oowali ngu gooboongoolo watayewa. Ngundilo ngulo, oni oo imiteku,
ko oni oo engge yooteku nguya, ene goboolo oni oni tewali.
37 Ngundilo ngulo, nga mandega nga ngu hamoo. Oni gulado ngu, oo yuwooyi imitoni,
ko oni gulado ngu oowali enggelo mandoni yetoni, ngu yoote.
38 Nondo kuli ye suleyelootoowe, ye ko telo oo ma imiyingomo, nguno oowali enggelo
mandoni yetoni yowanggo. Oni sungombo ko kuli yanggango ko tetoyi, oowali oolelo
enggewoku ngu. Yendo ngu kongga nguno ulo, oowali engge yowonggo. Yesusndo mande
ngundilo ewolo.
39 Sameriya ende ulungga ngulo oni simoo bale oowooyingga oolengo, balega ngulo
mandeni ngu ingolo, ngulo ene Yesusno nowoondoyemo hamoo tewonggori. Ndatelo
ngulo, balega ngundo ewolo. Nondo kuli oo biyomi telo endeyowonoku, ngu bidodo
yootunolo emukootelo ewolo.
40 Ngundilo etoni, Sameriya endemo oni simoo bale ngu, ene Yesusno ombulo ewong-
gori. Ge ombutooga nooledodo ngano oluwato. Ngundilo etoyi, ngulo Yesusndo ngu
endegano, nguno sa elaya oluwolo.
41 Sa elaya nguno oodoni, nguno ngu, oni simoo bale oowooyingga nguya Yesusndo
mande etoni, ngu ingolo, nowoondoyemo hamoo tewonggori.
42 Ene ngu balega nguya ewonggori. Noole gedo etoyi ingolo, ngulo noole nowoondon-
ayimo hamoo ma tewootowolo. Kini, noole ngu noolengombo enengo manggowoomo
mandeni nguya ingolo, ngulo noole nowoondonayimo hamoo teteto. Noole ingooteto.
Nga oningga ngando nangge, ene mela ngalo oni simoo bale bidodo ko yoyoweloyi oni
oolengolo ewonggori.

Yesusndo Gabman Onilo Tabango, Ngulo Nangoni Yomosiyowolo

43 Ngu sa elayaga nguno yokolo, ene ootookoolo Sameriya ende yokolo, yade yade
ooleko oololo, Galili melako tunootewolo.
44 Yesus enengombololo ewolo. Anutlo ingondudu eyingo oni ngu, enengo ende
damonimo oowooye bingami ma tunootewalo ewolo.
45 Ngundilo elo, Yesus ene yade oololo, Galili melako tunootewolo. Ene tunootetoni,
Galili oni ngundo Yesus kenolo, ene oni oni tewonggori. Ndatelo ngulo, ene nalu
kundingiyi nguno Yesusndo Yerusalemno ko oo tewoku, ngu ene nguya oololo kenowong-
gori.
46 Ngundilo telo, Yesus ene Kena ende Galili mela nguno mayelo tunootewolo. Ngu
endega nguno ene kuli sono yowoolengootoni, Wayin tunootewolo. Ngu melako nguno
ende gula oowooyi Kaperniyam. Nguno Gabman onilo sobosobo tabango gula oluwoku,
ngu enengo nangoni ngu sayidodo oluwolo.
47 Ngu oningga ngundo Yesuslo mandeni ingowolomu ngu, Yudiya mela yokolo, ene
mayelo, Galilino ooloote, elo etoyi, ingowolo. Ngulo, ene Yesus tanggeyimo oololo
ewolo. Ge komo ombuya, nolo nangone kumoowelo namoko tete. Ngulo ge ombuya,
yomosiyootooga mete tenilo ewolo.
48 Ene ngundilo etoni, asa, Yesusndo ewolo. Ene yeno Anutndo oo sungo gula onindo
ma teweloyim teteku, ngu kenolo, ngulo ye nowoondoyemo hamoo ma tetenggolo ewolo.
49 Yesus ngundilo etoni, asa, Gabman onilo sobosobo oni tabangongga, ngundo Yesusno
ewolo. O oni ulungga, ge komo sodedo Kaperniyam endemo ombu, no nangone
kumoowelo teteku nga! Elo ewolo.

---

* **4:35:** Oowali engge mandoni ngu oni simoo bale Anutlo mande keda ingolo, nowoondoyemo hamoo tewelo ingootenggo.

50 Tabango oningga ngundo ngundilo etoni, Yesusndo gumi ewolo. Ge mete oolou,
gengo nangongge ngu keda oluwa. Ene ngundilo etoni, asa, ngu oningga ngu, ene Yesuslo
mandeni ngu ingootoni, hamoo tetoni, ngulo ene oolouwolo.
51 Ngu oningga ngu ene ooloutoni, enengo yano sulena oni ooleko yeyootoni, ngundo
ewonggori. Gengo nangongge keda oolootelo ewonggori.
52 Ngundilo etoni, ngulo enengo sulena oniku sumoo yunolo ewonggori. Kuyowo
ndawunalunggano ene sayimbo yokootoni, ene metemi tewo? Ene ngundilo etoni,
enengo sulena onikundo gumi ewonggori. Ene kuyowo sa gaboyi ngu nalu gulananggemo
(1 klok), moondeyi gookingo ulunggaku yokootoni, mete tewo.
53 Ngundilo etoyi, eweyi ingoyingo, kuyowo ngu nalunggano nguno nangge, Yesus-
ndo gengo nangongge ngu keda oluwa, eneno ewolo. Ngundilo ngulo, ene Yesusno
newendemo hamoo tetoni, enengo keyimo oniku nguya eneno nowoondoyemo hamoo
temukowonggori.
54 Ngu naluno, Yesus ene Yudiya mela yokolo, Galili melako mayelo, nguno ene oo sungo
gula onindo ma teweloyim, ngu tambu elayayiga, nguno tewolo.

5

Yesusndo Betsayida Sono Koongewomo Sayi Oni Gula Yomosiyowolo

1 Yuda onilo nalu kundingiyi gula tunootetoni, ngulo Yesus ene Yerusalemno oolouwolo.
2 Yerusalem ende oonggoo pawa ngulo yamako ngu oowooyi, Sipsiplo yamako. Ngu
yamakongga ngu tanggeyimo nguno sono koongeyingo gula oluwolo. Ngu Hiburu
mandeno ngu oowooyi Betsayidalo ewolo. Ngu sono koongewongga ngu, dabemimo ya
tookoododo kandegula oluwolo.
3 Ngu ya tookoododo nguno, sayi oni oowooyingga oolengo oluwonggo. Oni doongeye
kilingomu, oni kekandeye nggiminggameyimu, ko kekandeye bingo yeyingo oni, ngudodo
nguno oluwonggo.
4 Nalu gidalegano, Anutlo Sambono Engel ngundo ombulo, sono newendemo ulo, sono
tetoyi, lolingolo, ikakowoowolo. Oni gula ene koletelo oolo lo, sonono uwaku ngu, enengo
sayini kinitetoni, mete tewa.
5 Ngu musiyomo nguno, oni gula ngu ya tookoododono oluwoku, ene sayidodo oodoni,
mooma onibiga kande elaya kengga kegidembolo kabusa (38) nguno oluwolo.
6 Yesusndo oningga ngu kenootoni wetolo oodoni, ene ingowolo. Nga oningga nga, ene
nalu pelungga ene sayidodo oluwolo. Ngundilo ingolo, Yesusndo oni sayidodoga nguya
sumoolo ewolo. Ge gengo gowege ngu gome metemi tewelo ingoote, bine? Elo ewolo.
7 Ene ngundilo sumoo etoni, sayi oninggakundo Yesuslo mandeni gumilo ewolo. Oni
ulungga, sono koodo oolelo ikakooteteku naluno ngu, oni gula no hooloowenelolo, noyolo
sonono noyeweloyi kini. No nenengombo oolouwelo ooloutoowe, oni sungombo oolo lo,
no daganelolo, enendo sonono koletelo oolo lo utenggolo ewolo.
8 Etoni, asa, Yesusndo ngu oni sayidodoga nguya ewolo. Ge ootookooya, gengo yaba, oo
ngu yoya, dikaya ooloulo ewolo.
9 Ene ngundilo etoni, ariya, sodedonangge ngu sayi oningga ngulo goweyi mete tetoni,
ene ootookoolo, enengo yaba oo ngu yolo, dikalo oolouwolo.
Ngu kongga ngu Sabat nalu kundingiyimo tewolo.
10 Yuda tabango onindo, oni sayidodoga ko mete tewokungga nguya ewonggori. Ataga
ngu nalu kundingiyi (Sabat). Moseslo mamana mandeno ngu, ge gengo yaba koolowoolo
endeyoweloyi nguya loogulo ewonggori.
11 Ene ngundilo etoyi ngu, asa, ngu oni sayidodoga mete tewokungga, ngundo mandeye
gumi ewolo. Oningga no yomosinelootoni mete tetenokungga, ngundo elo, nono ete.
Gengo yaba oo ngu yoya, koolowooya ooloulo ewolo.
12 Ngundilo etoni, Yuda onindo sumoo inolo ewonggori. Ndawu oninggado geno ete, ge
gengo yaba yoya, koolowooya ooloulo ete? Elo ewonggori.
13 Ene ngundilo sumoo etoyi, oni goweyi mete tewokungga ngu, ene onendo tewoku
ngu ma ingowolo. Ndatelo ngulo, oni simoo bale oowooyingga oolengo oodoyi, Yesus ene
ngu kewooloyemonggo kuli toongewolo.
14 Kootusina, Yesusndo ngu oninggaku goobooyingo yano kenolo ewolo. Ataga ngu ge
mete tewoku nga, ge mbumbuwa gula ma tewelo. Kinitetoni ngu, kowuli gula ulungga
oolengo ge moondegemo tunootewalo ewolo.
15 Ariya, ngu oningga Yesuslo mandeni ingolo ngu, ene oolo lo, Yuda onino ewolo. Nga
oningga ngando no yomosinelowoku, ngu oowooyi Yesuslo ewolo.
16 Ngundilo etoni, Yuda onindo ngunonggo Yesus yombuliyoweloyimbolo damoni
yewonggori. Ndatelo ngulo, ngu ooga ngu Sabat nalu kundingiyimo nguno tewoku ngulo.

17 Ene Yesusndo mandeye gumilo ewolo. Awanembo ngu nalu bidodomo ko telo
oolooteku, ngundilo ngulo, no nguya ko tewanolo ewolo.
18 Ngundilo etoni, Yuda onindo ngu ene komo Yesus uleyi kumooweloyimbolo yang-
gango yewonggori. Ndatelo ngulo, Yesusndo Sabat nalungga ngulo mamana mande ngu
yombuliyolo, ko nguya Yesusndo ete. Anut ngu enengo eweyi oolengolo ewolo. Ngu
mandega eteku, nguno ngu, enengombo Anut ngundilo tunootete.

Anut Nangoni Ngu Ene Ko Teweloyi Sunggidodo

19 Ariya, Yesusndo Yuda onilo mandeye gumi ewolo. Hamoo oolengo, no yeno eteno.
Nangonimbo enengo ingondudunonggo oo gula ma tewa. Kini, ene oo eweyimbo tetoni
kenowoku, ngu nangge tete. Eweyimbo oo bidodo teteku, ngu enengo Nangonimbo nguya
ngundilo nangge tewa.
20 Eweyimbo Nangonimbolo gome ingolo, nowoondoyi teyinolo, ngulo ene oo bidodo
gome etungootoni, Nangoni nguya tete. Eweyimbo ko nga dagalo ulungga nguya
etungootoni tewa. Nguno ye nowoondoye soliyokolo, ingondudu ulungga ingowanggo.
21 Eweyimbo oni kumooyingomu yokutuwootoni, ootookootoyi, keda oluweloyi ngu
yunoote. Ngundilo nangge, Nangonimbo nguya, ene keda oluweloyiga ngu yunowelo ngu,
ene mete keda yunoote.
22-23 Eweyi Anutndo oni gulalo mandeni ma wilikoote. Kini, oni wilikoweloyi ko ngu
bidodo enengo Nangoni kuli inowolo. Ndatelo ngulo, oni bidodo Anut oowooyi bingami
elo okootenggoku, ngundilo nangge, enengo Nangoni nguya ngundilo oowooyi bingami
elo okoowanggolo ingoote. Oni ene Nangoni oowooyi bingami ma elo okooteku ngu, asa,
ene Eweyimbo, Nangoni suleyootoni ombuwoku, nguya oowooyi bingami ma elo okoote.
24 Hamoo oolengo, no yeno eteno. Oni ene nolo mandene ingolo, keyolo, Anutndo
sulenelowoku, nguya newendemo hamoo tewaku ngu, asa, ngu oningga ngu, ene keda
sugi sugi oluwa. Yo, hamoo, ngundilo oningga ngu Anutndo oni nenengo etekungga ngu,
kootusina, Anutndo ene ko ma wilikowa. Kini, ene Anutya keda oluwali.
25 Hamoo oolengo, no yeno eteno. Nalu tunooteweloyi ngu, ataga kuli tunooteteku nga,
oni kumooyingo ngu, ene Anut Nangoni ngulo manggowo ingolo ngu, asa, ene suwoo
suwoo keda oluweloyi ngu yowanggo.
26 Eweyi enengombo ngu oni simoo bale yoyeni, keda oluweloyi ngu tunootete. Ngu
yanggangongga ngu nangge Nangoni inootoni, ngulo ene nguya keda oluweloyiga ngu
oni simoo bale yunoote.
27 Ene Oni Nangoni, ngundilo ngulo, Eweyimbo oni wilikoweloyi kongga ngu ene
inowolo.
28-29 Ngu hamoo, tunooteweloyi naluno tunootetoni ngu, oni bidodo kumooyingomu
meleno oolootenggoku, ngu ene nenengo manggone ingolo ootookoolo, endeloko oole-
wanggo. Yo, hamoo, oni ene damoni gome nenengo endeyolo oluwonggoku ngu, ene keda
ko ootookoolo Anutya sugi sugi oluwanggo. Ene oni damoni biyomi telo oluwonggoku
ngu, ene ko ootookoolo, mandeye wilikoyingo onino oololo, dikalo, ngunonggo ene
Setanlo ende biyomi nguno sugi sugi oluwanggo. Ye ngulo ma soliyokolo tewelo.

Oni Gidalegado Yesuslo Mandeni Yootunolo Etenggo

30 Yesusndo Yuda oni tabango nguya mande ngandilo ewolo. No nenengombo nenengo
ingondudunemonggo oo gula ma tewano. Kini, no Awanonggo mande ingowonomu ngu
nangge keyolo, no oni wilikoyelowano. Nolo mande wilikoyingo ngu nenengo oolengo.
Ndatelo ngulo, no nenengo ingondudune ma keyooteno. Kini, Awando no sulenelootoni,
ombuyingongga ngulo manggowo nangge keyolo ko teteno.
31 Ene no gulanangge, nondo nangge nenengo mandene wesiyolo elo ngu, asa, ngu
mandega wesiyolo ewonoku, ngu hamoo kini.
32 Ene gula (Anut) nguya oolooteku, ngundo ene nolo mande elo yootunoote. Ngu nolo
mandega ewoku, ngu hamoo oolengolo ingooteno.
33 Kulimi, yendo oni gula suleyootoyi, Yonno oololo, ene nolo mande wesiyolo etoni
ingowonggo. Mande bidodo ingowonggoku ngu, ngu hamoo mande nangge.
34 Oni dikalo, nolo mande, oowoone elo yootunootenggoku, ngulo no ma ingondudu
teteno. Ene nondo ngu Anutndo ye ko yoyoni elo, ngulo gome ingooteno. Ngundilo ngulo,
nondo nga mandega nga yeno etenoku, ngu Yonlo koni ngulo mande ewolo.
35 Yon ngu solu ngundilo delo, oni simoo bale himi gomemo yunowolo. Yengo
nowoondoye ngu mete tetoni, ye nalu ootuwoo bodaga enengo himimbolo oni oni
tewonggo.
36 Ene nolo kone, damonine, oo sungo gula onindo ma teweloyim, ngu ye kewooloyemo
tewonoku, ngundo Yonlo mande hamoo ewoku, ngu dagawolo. Ene ataga nolo damonine
ngu nga yootunolo ete. Ko bidodo awando no nunowoku ngu, no temukowano. Yo,

hamoo, nondo ko tetenoku, ngu enengombo oni simoo bale etuyelootoni, Awando no
suleneloootoni, no ombuwonolo ingowanggo.
37 Awando no suleneloootoni, ombuwonoku, ngu enengombo no yootunonelolo, mande
elo yunowolo. Yo, hamoo, ye enengo manggowo bodaga ma ingolo, ko enengo
omukumundoongo nguya ma kenowonggori. Ene enengo mande ngu bukno ooloote.
38 Ene ye ngulo mandeni nowoondoyemo ngu ma ooloote. Ndatelo ngulo, ye Anutndo
no suleneloootoni ombuwonoku, ye ngulo nowoondoyemo hamoo ma tewoowonggori.
39-40 Ye ngandilo ingootenggo. Anutlo mande so uyi nakangoyingo, ngundo suwoo
suwoo keda oluweloyi kedaga ngu yunootoni, suwoo suwoo gome oluweloyilo etenggo.
Ngundilo ngulo, ye mande bidodo ngu so uyi nakango ngu newendemo oolooteku, ngulo
koyi telo erewetenggo. Ene ngu oo naka, ngu nolo yootunolo ete. Ene ye nono ombulo
suwoo suwoo keda oluweloyiga ngu ma yowelo ingootenggo.
41 No onindo bingamine eya okooyi elo, ma sumoo yunooteno.
42 Ene nondo ye ingooteno. Yendo ngu, yengo nowoondoyemo Anutno hamoo ma telo
oolootenggo.
43 No kuli awanembolo oowooyimo ombuwonoku, ene ye nolo mandene ma yolo
ingootenggo. Ene oni gula enengo oowooyimo elo ombuwaku ngu, ye ngulo mandeni
ngu ye hahangelo yolo ingowanggo.
44 Ye yengo bingamiye ngu yengo dobooguliyemonggo yootenggo. Ene ngu bingam-
ingga ngu Anutndo yunowelo ingooteku, ngu ye yowelo ma ingootenggo. Ngundilo ngulo,
ye nowoondoyemo hamoo ma telo, ngulo nguya ma ingootenggo.
45 Ye nowoondoyemonggo ngandilo ma ingowelo, nondo Awano ye wilikoyelowelo
mande eweloyi kini elo, ma ingootenggo. Ye Mosesndo nangge ye hoolooweyeloweloyi
elo, ingondudu tetenggo. Kini, ngu ingonduduga ngu nenengo kini. Mosesndo ngu yengo
wilikoyeloweloyi oni.
46 Mosesndo nolo newendemo hamoo tewolo. Ngulo ngu, ye Moseslo mande nowoon-
doyemo hamoo telo ngu, ye nolo mandene nguya nowoondoyemo hamoo tewanggo.
Ndatelo ngulo, Mosesndo ngu ene nolo mandene nakangowolo.
47 Ene ye Mosesndo mande nakangoyingo ngu nowoondoyemo hamoo ma telo ngu, ye
ndatelo telo ngu, ye nolo mandene ngalo nowoondoyemo hamoo tewanggo? Ye ereremo
kini! Ewolo.

6

Yesusndo Oni Simoo Bale Oowooyingga Oolengo 5,000 Oowali Yunowolo
(Matiyu 14:13-21; Mak 6:30-44; Luk 9:10-17)

1 Ngu mandega ngu kinitetoni, Yesus ene Galili mela ngulo sono koongeyingo oowooyi
Tayibiriyas, (Galili) ngu anduloko nguno ulelewolo.
2 Nguno ulooletoni, oni simoo bale oowooyingga oolengo, ngundo Yesusndo oo
sungo gula onindo ma teweloyim sayi onino tetoni, ngulo ene Yesus kenolo, keyolo
endeyowonggori.
3 Ene ngundilo tetoyi, Yesusndo enengo sulena onikuya pulimo oolelo, nguno bibite-
wonggori.
4 Ngu naluno nguno, Yuda onilo Pasowa nalu kundingiyi, ngu namoko tete.
5-6 Yesus doongetelo, endeyolo, oni simoo bale oowooyingga oolengo yeyootoni, ene
tanggeyimo ombuwonggori. Ombutoyi, Yesusndo oo teweloyi kuli ingolo, ngulo ene Pilip
tewoongolo, ngandilo sumoo ewolo. Noole oomanongoyingo ndanonggo uliyolo, nga oni
simoo bale nga yunootooye newanggo? Elo ewolo.
7 Pilipndo mandeni ngu ingolo, gumilo ewolo. Noole sa nalu onibiga (200) ko tetooye
ngu, ko ngulo uliyi yowatoku, ngundo nga oni simoo bale ulungga ngalo oomanongoyingo
bodaga uliyootooye, ma mete tewa. Hamoo oolengo kinilo ewolo.
8 Ngu naluno nguno, Yesuslo sulena oni gula, oowooyi Enduru, ngu Sayimon Pita
koneyo, ngundo Yesusnolo ewolo.
9 Simoo kosiyi gula nooledodo ngano oolooteto. Ngundo ene oomanongoyingo kandeg-
ula ko iso elaya bodaga nguya moole. Ene ngundo oni simoo bale ngandilo ulungga nga
ma mete tewalo ewolo.
10 Ene ngundilo etoni, asa, Yesusndo ewolo. Simoo baleno etoyiga, ene bibiteyi, so gome
gome nguno oluwolo. Ene ngundilo etoyi ngu, asa, oniku nguno bibitewonggori. Ngu
simoo ngu bidodo gooboongootoni, ngu ulungga oolengo (5,000).
11 Oni simoo bale bibitemukootoyi, Yesusndo ngu oomanongoyingoku yolo, Anutno
esetelo, enengo sulena oni yunootoni, ngundo bayetelo, oni simoo bale yunowonggori.
Ngundilo telo, Yesus ene iso elayagaku nguya yolo, Anutno esetelo, bayetelo yunootoni,
nelo, ene useye mete tewonggori.

12 Oowali netoyi mete tetoni, asa, Yesusndo enengo sulena onikuno ewolo. Ye oowali
netoyi sosolango gumgum oolooteku, ngu yoya, ngu gula ma yokootoyi biyomi yewelo
ewolo.
13 Ngundilo etoni, ene oowali oomanongoyingo gumgum gooboongoolo, siliyootoyi, si
kande elaya kegidembolo elaya hangewolo. Ngu oowali oomanongoyingo kandegulaga,
ngu netoyi, gumi oodoni, ngundilo siliyowonggori.
14 Oni simoo bale ngu oo sungo gula onindo ma teweloyim, ngu Yesusndo tetoni
kenolo ewonggori. Hamoo oolengo, nga oningga nga, ene Anutlo ingondudu eyingo oni
Mosesndo sobowooyi, elo ewoku, ngu nga oninggaku nga! Elo ewonggori.
15 Ene ngundilo etoyi ngu, ariya, Yesus ene ingowolo. Oni simoo baledo ene dowoolo,
enengo mela nga oo bidodo sobosobo ulungga yeweloyimbolo ingowonggori. Ngundilo
ngulo, Yesus enesu nangge oololo, mela pulimo oolewolo.

Yesus Sono Koongeyingo Sanganiwoole Oolouwolo
(Matiyu 14:22-33; Mak 6:45-52)

16 Ngu nalungga ngu suwoo tetoni, Yesuslo sulena oniku sono koongeyingomo uwong-
gori.
17 Ene wanggo gula sanganimo oolelo, ene sono koongeyingo kewoolo oolengowoole
oolouwonggori. Ene Kaperniyam endemo ulelewelo ooloutoyi suwootewolo. Suwoote-
toni, Yesus eneno ma tunooteyingo.
18 Ngu naluno nguno, doogo yanggango ulungga oolengo yootoni, sono koongeyingong-
gaku dookelo, pigipokuli ulungga yewolo.
19 Ene wanggo woosoolo bodaga yowoko (Kilomita) kandegula (5) ngundi kandegula
gidembolo gulanangge (6) ngundilo oololo ngu, ene Yesus kenootoyi, sono koongeyingo
sanganiwoole eneno ombuwolo. Yesus yade oololo, wanggo tanggeyimo ombuwelo
tetoni, ngulo enengo sulena oniku sosoleyingo ulungga oolengo tewonggori.
20 Ene Yesusndo enengo sosoleyingo, ngu yeyolo ingolo, ngulo ene sodedonangge ewolo.
Ye ma sosolewelo! Nondo nangge, yeno ombutenoku nga! Elo ewolo.
21 Ene ngundilo etoni, ariya, enengo sulena onikundo Yesus wanggo sanganimo oolenilo
etoyi, ngulo ene sanganimo oolewolo. Ooletoni, wanggo ngu naluno nangge, melangga
sawelo ewonggoku, nguno tunootewolo.

Oni Simoo Baledo Yesus Erewewonggori

22 Sengetoni, oni simoo bale sono koongewo anduloko oluwonggo. Ene ngandilo
ingowonggori. Kuyowo wanggo gulanangge oodoni, nguno Yesus ooletoni, ngu ma
kenowonggori. Kini, enengo sulena oni ngundo nangge wanggo ngu sanganimo oolelo
sawonggori.
23 Ene ngu naluno nguno, wanggo gidega Tayibiriyas endemonggo ngu mayelo, sakiko
oni simoo bale oolootenggoku, nguno gosiyowonggori. Ngu musiyonggano, nguno
Yesusndo kuli oomanongoyingo Anutno esetelo yunootoni, newonggoku melanggano
nguno.
24 Oni simoo baledo, ngu Yesus enengo sulena oni nguya, ereweyelolo, ene nguno ma
yeyowonggori. Ene ma yeyolo, ngulo ene wanggo gidega sanganimo oolelo, Yesus erewelo
Kaperniyam endemo oolouwonggori.

Yesus Ngu Sambo Endebolo Oomanongoyingo Oolengo

25 Oni simoo bale ngu Yesus sono koongeyingo anduloko kenolo, sumoo inolo ewong-
gori. Oo etuyeloyingo oni ulungga, ge ndawu nalunggano ngano mayewo? Elo ewonggori.
26 Ene ngundilo sumoo etoyi ngu, asa, Yesusndo mande gumi ewolo. No hamoo oolengo,
yeno eteno. Ye oo sungo gula onindo ma teweloyim, nondo tetoowe tunooteteku ngu, ye
ma kenolo ingolo, ngulo ye no erewenelootenggo. Kini, ye no erewenelootenggoku ngulo
damoni ngandilo. Ye oomanongoyingo newonggoku, ngundo useye bakini yewoku, ngulo
ye no erewenelootenggo.
27 Ye oowali ngundilo biyomi yeweloyi, ngulo nangge, ma koyi telo yowelo. Kini, ye
komo oowali sugi sugi oluweloyi ngulo koyi teya yoyi. Ngu oowalingga ngu Oni Nangoni
ngundo ye yunowa. Yo, enengo eweyimbo ngu kongga ngulo eneno elo sunggi yewolo
ewolo.
28 Ngundilo etoni, enebana Yesusno sumoo inolo ewonggori. Noole komo ndatelo telo,
noole Anutlo ko ngu tewato? Elo ewonggori.
29 Ene ngundilo sumoo etoyi, asa, Yesusndo gumi ewolo. Anutlo koni ngu ngandilo. Ye
komo nga oningga Anutndo suleyootoni, ombuyingo, ngulo ye nowoondoyemo hamoo
teyilo ewolo.

30 Ngundilo etoni, enebana Yesusno sumoo ewonggori. Ge ndatelo oo sungo gula
onindo ma teweloyiga ge tewaku, ngulo noole ngu kenolo, gengo mandege ingootooye,
nowoondonayimo hamoo tewa? Ge ndawu kongga tete?
31 Noolengo osi sambanayi, ene kuli oni kini melako ootoolo, nguno ene oowali gula yolo
newonggori. Ngu oowalingga ngu oowooyi Mana. Anutlo mandeno ngandilolo ewolo.
Ene Sambo endemo oowali ngu yunootoni, yolo newolo ewolo. *Eksodas 16:13-21*
32 Ngundilo etoyi, Yesusndo ewolo. Hamoo oolengo, no yeno eteno. Mosesndo Sambo
endemo oomanongoyingo ye ma yunowolo. Kini, nolo Awane ngundo Sambo endemo
oowali oolengo ngu ye yunowolo.
33 Nga oomanongoyingo hamoongga nga, ngu Anutndo Sambo endemonggo oningga
suleyootoni ombuyingongga ngu. Ombulo, ngundo keda oolengo oluweloyi ngu oni simoo
bale melako ngano oolootenggoku, ngu yunootelo ewolo.
34 Ngundilo etoni, onikundo Yesusno ewonggori. Oni ulungga, ge komo ngu oowali
oomanongoyingongga ngu suwoo suwoo noole yunoyatolo ewonggori.
35 Ene ngundilo etoyi, asa, Yesusndo gumi ewolo. Nondo nangge, no suwoo suwoo keda
oluweloyi ngulo oomanongoyingo oolengo. Oni ene nono ombulo ngu, ene oowalilo ko
ma kumoowa. Ngundilo nangge, oni nolo newendemo hamoo teteku ngu, ene sonolo ko
ma ingolo hahangewa.
36 Nondo yeno eteno. Ye kuli no neyowonggoku, ene ye nono nowoondoyemo hamoo
ma tewonggori.
37 Oni simoo bale bidodo ngu Awando no nunootoni, ene nono ombuwanggo. Oni nono
ombuwanggoku, ngu nondo ene ma oweyelootoowe, sawanggo. Hamoo oolengo kini!
38 No Sambo Endemonggo ombuyingo ngu, no nenengo ingondudune keyowelo ma
ombuwonowo. Kini, no mela ngano ombuwonoku ngu, nolo Awane, ngundo no
suleneloootoni, ombuwonokungga, ngulo ingonduduni nangge keyolo ombuwonowo.
39 No suleneloootoni ombuyingo, Awanengga ngulo ingonduduni, ngu ngandilo. Oni
simoo bale ene kuli no nunoyingo, no ngu gula ma yokowano. Kini, no komo nalu
sosowoomo ko yokutuyelootoowe, ootookoowanggo.
40 Nolo Awanembolo ingonduduni ngu ngandilo. Oni bidodo nangoni kenolo, ngulo
nowoondoyemo hamoo telo ngu, asa, ene suwoo suwoo sugi sugi kedaga ngu yowanggo.
Nondo kootusina nalu sosowoomo ko yokutuyelootoowe ootookoowanggolo ewolo.
41 Yesusndo ewolo. No nangge, no nga oomanongoyingongga ngando Sambo ende
ngu yokolo, ombuwonoku nga! Yesusndo ngundilo etoni, ngulo Yuda onindo ngu ingolo
sanggili telo, mande mande ulungga eneya ewonggori.
42 Enendo ewonggori. Nga Yesus oningga nga, ngu Yoseplo nangoni. Noole enengo
eweyi nemi nguya ingooteto. Ndatelo ngulo, ene ngandilo ete. Nondo Sambo ende yokolo
ombuwonowo, elo ete? Elo ewonggori.
43 Ene mande ngundilo etoyi, asa, Yesusndo mande gumi ewolo. Yengo nangge mande
oowooyingga elo, ma boguwoolo oluwelo.
44 Oni gula kingo nono ma ombuwa. Kini, Awando no suleneloootoni, ombuwonoku,
ngu enengombo oni gula ingoyingo inootoni, ngunonggo ene nono ombuwaku ngu, asa,
nalu sosowoomo, nondo yokutuwootoowe, ene ko keda ootookoowa.
45 Mande nga ngu, Anutlo ingondudu eyingo onilo nakayano ooloote.
Anutndo oni simoo bale bidodo etuyelowalo ewolo. *Ayisaya 54:13*
Oni bidodo ene Awalo mandeni ingolo yootenggoku ngu, asa, ene nolo nguya in-
gootenggo.
46 Oni gulado ene no Awane kuli ma kenowolo. Kini, nga oningga ngando nangge, ene
Anut tanggeyimonggo ombuwoku, ngundo nangge ene Anut kenolo oluwoli.
47 Hamoo oolengo, no yeno eteno. Oni nolo newende hamoo tewaku ngu, ene ngu
suwoo suwoo sugi sugi keda oluwa.
48 Nondo nangge, no oowali oomanongoyingo oolengo suwoo suwoo keda oluweloyiga
ngu!
49 Kulimi yengo osisambayebo, ene oni kini melako oluwonggoku, nguno ene Sam-
bononggo Mana nelo, ene kuli kumoomukowonggori.
50 Ene nga oowali oomanongoyingo hamoongga, ngu Sambo endemonggo yokootoni,
melako ngano ombuyingongga nga, oni ngu nelo ngu, ene ma kumoowanggo.
51 No nga oomanongoyingongga nga ngu, suwoo suwoo keda oluweloyiga nga Sambo
ende yokolo, melako ngano ombuwonowo. Oni gula ene ngu oowali oomanongoyin-
gongga ngu nelo ngu, ene suwoo suwoo keda oluwa. Yo, hamoo, nenengo gowene nga
ngu, mela ngalo oni simoo balelo woolo yeweloyimbolo yunootoowe, ene nguno suwoo
suwoo keda oluweloyiga ngu yowanggolo ewolo.

52 Ngundilo etoni ngu, Yuda onindo enengo nangge longgeyolo ewonggori. Ndatelo
ngulo, nga oningga ngando enengo songgiwi ngu noolendo neweloyi yunowa? Elo
ewonggori.
53 Ene ngundilo etoyi, ngulo Yesusndo Yuda oninolo ewolo. Hamoo oolengo, no yeno
eteno. Ye Oni Nangoni, ngulo songgiwi ma nelo, ko ye ngu oningga ngulo daloni nguya
ma nelo ngu, asa, ye suwoo suwoo kedaga ngu yengombo ma yowanggo.
54 Oni ene nolo songgiwi nelo, ko dalone nguya newaku ngu, ene suwoo suwoo gome
keda oodoni, nondo nalu sosowoomo yokutuwootoowe, ko keda ootookoowa.
55 Ndatelo ngulo, nolo songgiwine, ngu oowali oolengo, ko nolo dalone ngu, neweloyi
sono gome oolengo.
56 Oni ene nolo songgiwine, dalone nelo ngu, ene noya oodoni, no eneya oluwalo.
57 Awa ngu ene suwoo suwoo sugi sugi oluweloyi keda ngudodo, ngundo no su-
lenelootoni ombuwono. Ngulo ngu, no keda yanggango Awanemo oolooteno. Ngundilo
nangge, oni no nonelo ngu, ene ngunonggo yanggango yolo, ene noya sugi sugi keda
oluwalo.
58 Ngangga nga, ngu ene oowali oomanongoyingo oolengo Sambo endemonggo su-
leyootoni ombuwolo. Nga ngu kuli osi sambado oomanongoyingo nelo kumooyingo,
ngundilo kini. Oni nga oomanongoyingongga nga nelo ngu, ene suwoo suwoo keda sugi
sugi oluwalo ewolo.
59 Yesusndo Kaperniyam ende ngulo goobooyingo ya newendemo, nga mandega nga
elo etuyelowolo.

Yesus Ene Suwoo Suwoo Keda Oluweloyi, Ngulo Mande

60 Ariya, sulena oni oowooyingga Yesuslo mandeni ngu ingolo ewonggori. Nga mandega
nga ngu, kowuli oolengo. Onendo ene mete ingowa? Elo ewonggori.
61 Ene Yesusndo newendemonggo ingooteku ngu, sulena onindo mande ngulo bogu-
wootoyi, ngulo ewolo. Nondo nga mandega etenoku, ngando yengo ingonduduye
yombuliyoote, bine?
62 Ariya, ye Oni Nangoni kuli Sambo endemo oluwoku, nguno ko ooletoni, kenolo ngu,
ye ndatelo ewanggo?
63 Yuka Kundingiyi, ngundo oni suwoo suwoo keda oluweloyi ngu yunoote. Ene oni
enengombo oni keda yunoweloyi ngu ereremo kini. Ene nga mandega nondo ye yunolo
etenoku nga ngu, ene Yuka Kundingiyi ngundo yeni, ene suwoo suwoo keda oluweloyiga,
ngu yeno oluwa.
64 Ene Yesusndo ene kulimimonggo oni ene kewooloyemo, nowoondoyemo hamoo kini
ngu ingolo, ko kootusina, oni ngundo ene dowoolo, mundi oni kandeyemo yeweloyi
nguya, ene kuli ingowolo. Ngundilo ngulo, ene ngandilo ewolo. Ye kewooloyemo nguno
oni gidalega ngu, ene nowoondoyemo hamoo ma tewolo ewolo.
65 Yesusndo mande ngu soweyolo ewolo. Ngu damoninggano nguno, no yeno eteno.
Ene Awando yo elo ma etoni ngu, asa, ngu oningga ngu ene nono ombuweloyi nguya
kini. Ewolo.
66 Yesusndo mande ngundilo etoni, ngulo enengo sulena oni ulungga ene Yesus yokolo,
enengo endemo ko sawonggori. Ene Yesus keyolo, ko ma endeyowonggori.
67 Ngundilo tetoyi, Yesusndo yowoolengolo, enengo sulena oni kande elaya kegidem-
bolo elayaga, nguno elo ewolo. Ye nguya bine, no noyokolo sawanggo? Elo ewolo.
68 Ene ngundilo etoni ngu, Sayimon Pitando gumi elo ewolo. Oo Bidodo Sembuli
Sembunayi Ulungga, noole ndawu oninggano oolouwato? Gengo mandege ngu suwoo
suwoo keda gome oluweloyimbolo yunoote.
69 Noole nowoondonayimo hamoo tetoni, ngandilo kuli inooteto. Ge nangge, oni
kundingiyi Anutndo sulenggelootoni ombuwolo ewolo.
70 Yesusndo enengo sulena onikulo mandeye gumilo ewolo. Yo, hamoo, nondo ngu ye
kande elaya kegidembolo elayaga kuli logoyelowono. Ene ye kewooloyemo nguno, oni
gulano boolomboyoyingo biyomi eneno oolootelo ewolo.
71 Yesusndo ngu Yudas, Sayimon Iskariyoot nangoningga, ngulo ewolo. Ngu oningga
ngu Yesus enengo sulena oni kande elaya kegidembolo elayaga ngulomu gula. Enendo
kootusina Yesus dowoolo, me oni kandeyemo yetoni uleyi kumoowa.

7

Yesuslo Konedoboongombo Yesusno Nowoondoyemo Hamoo Ma Tewonggori

1 Ngu naluno, Yesus ene Galili mela nguwoole ko telo, oololo ombulo telo, ene Yudiya
melasina ko oolouwelo ma ingowolo. Ndatelo ngulo, Yuda onindo ngu uleyi kumoowelo
tewonggori.

2 Yuda onilo nalu kundingiyi, oowooyi Towimbo ya Tookoododo (Sel Ya) Nalu
Kundingiyi, ngu namoko.
3 Ngundilo ngulo, enengo konedoboongombo Yesusno ewonggori. Ge komo ootookooya,
nga endega nga yokoya, ge Yudiya melako oolou! Gengo sulena oni ngundo ene mete gedo
ko teteku, ngu kenowanggo.
4 Oni gula ene tunoo oni doongeyemo oluwelo ngu, ene oo tewelo nguya, kombitelo ma
tewa. Yo, ge ko oo nga tunoo tewaku ngu, asa, oni simoo bale bidodo doongeyemo ge
tunoo dikalo, ko mete telo etuyelowalo ewonggori.
5 Yesus enengo konedoboongo nguya, Yesusno nowoondoyemo hamoo kini. Ngulo ene
ngundilo ewolo.
6 Ngundilo ngulo, Yesusndo ewolo. Nolo nalune, ngu ma tunootewolo. Ene nalu bidodo
ngu yengo naluye.
7 Mela ngalo oni simoo baledo yeya mundi ma tewanggo. Kini, ene ngu nolo me oni
tewanggo. Ndatelo ngulo, nondo enengombo damoni biyomi tetenggoku, ngu yootunolo
etenoku ngulo.
8 Yengombo oolouya, ngu nalu kundingiyingga ngu kenoyi. Kootusina no nguya nalu
kundingiyingga nguno oolouwanoku, ene ataga no nguno, no ma oolouwanolo ewolo.
9 Yesusndo ngundilo elo, ngulo ene sa nalu gidega Galilino oluwolo.

Yesus Ene Tookoo Ya (Sel Ya) Yewoku Nalu Kundingiyi Ngu Kenowelo Oolouwolo

10 Yesus enengo konedoboongo ene nalu kundingiyi ngu kenowelo kuli Yerusalemno
oolouwonggori. Kootusina, Yesus ene nguya Yerusalemno oololo, ene oni doongeyemo
tunoo ma oolouwolo. Kini, ene tolige nalu kundingiyi nguno oolouwolo.
11 Yuda onindo, nalu kundingiyi nguno, ene erewelo ewonggori. Yesus oningga ngu
ndano ooloote? Elo ewonggori.
12 Oni simoo baledo Yesuslo mande mande ulungga oolengo, enengo nangge ewonggori.
Oni gidalegado, ene oni gome, etoyi, gidalegado ewonggori. Kini, ngu oningga ngundo
simoo bale ganaganayelolo endeyootelo ewonggori.
13 Ene Yuda tabango onilo sosolelo, ngulo oni gulado Yesuslo mandeni tunoo ma elo
endeyowonggori.
14 Nalu kundingiyi ngu kewooloko, Yesus ene goobooyingo ya ngulo yasiliko ulo, oni
simoo baleno mande elo etuyelowolo.
15 Yuda oni mandeni ngu ingolo, ngulo ingondudu ulungga telo ewonggori. Nga oningga
nga, ndanonggo ingoyingo nga yolo, ete? Ene kuli ngu oo ngulo ingondudu yowelo ma
Skul tewolo ewonggori.
16 Ngundilo etoyi, Yesusndo enengo mandeye gumi ewolo. Nga mandega nondo
yeno etenoku nga, nolo mandene kini. Nga mandega nga ngu, Anutlomu. Enendo no
sulenelootoni, no ombuyingo ngulo mandeni eteno.
17 Ene oni gula Anutlo mandeni keyolo ingowelo ngu, ngu oningga ngu, ene nga
mandega elo etuyelootenoku, ngalo damoni ingowa. Ene ngandilo ingowa. Nga mandega
nga, ngu Anutlo ingondudunonggo bine, ngundi no nenengo ingondudunemonggo eteno
bine, ngu wilikoya ingoyi.
18 Oni enengo ingondudunimonggo, mande mande ewaku ngu, ene nguno oowooyi
bingamidodo teweloyim tete. Ene oni ene suleyootoni, ombuyingongga ngulo oowooye
bingami elo okoowaku ngu, asa, ene oni nenengo oolengo telo, ene ebe ganagana ma ewa.
19 Kulimi Mosesndo mamana mande ye yunowolo. Ene ye kewooloyemo nguno oni
gulado ngu mamana mandega ngu ma keyoote. Ndawugalo, ye no nulewelo ingondudu
tetenggo? Elo ewolo.
20 Ene ngundilo etoni, simoo baledo mandeni gumi ewonggori. Geno oo yuka biyomi
gula oolooteku ngu! Onendo ge guleni kumoowa? Elo ewonggori.
21 Ene ngundilo etoyi ngu, Yesusndo mandeye gumi ewolo. No kuli oo sungo gula onindo
ma teweloyi ngu tewonoku, ye ngu kenolo ngulo soliyokowonggo.
22 Mosesndo goweye doongoolo, yomosiyoweloyi mande damoningga ngu, ye
yunowolo. Hamoo, ngu damoningga ngu Mosesno ma tunootewolo. Kini, ngu damon-
ingga, ngu osi sambano tunootewolo. Ene yendo ngu yengo nangosumooye ngu, Sabat
naluno nguya goweye doongootenggo.*
23 Yendo ngu Moseslo mamana mande ngu keyowelo ingolo, ye nangosumooye gula
Sabat naluno tunootetoni ngu, asa, ye Sabat naluno goweyi doongoolo yomosiyootenggo.

---

* **7:22:** Moseslo mamana mandeno ngandilo elo ooloote. Yuda oni ene komo enengo nangosumooye ngu, nalu kandegula gidembolo kabusayi (7) nguno moondeye doongoolo yomosiyeloweloyi.

Ariya, nondo ngu Sabat naluno nguno, no oni gula sayidodomu yomosiyootoowe ngu,
yendo ndawugalo ngulo noya sanggili tetenggo?
24 Ye oo doongeyembo nangge kenolo, ngulo elo ma wilikowelo. Kini, ye komo oo bidodo
damoni gome nenengo nguno wilikowanggoku, ngu metemilo ewolo.

Nga Oningga Nga Kristus, Binengga?

25 Yerusalem ende ngulo oni simoo bale gidalegado elo ewonggori. Ndatelo ngulo, nga
oningga nga nangge uleyi kumoowelo tetenggo?
26 Kenoyi, ene mande mande tunoo oolengo eteku nga, ene oni ululu ngundo mande
gula eneya ma etenggo. Ene nguya bine nga oningga nga ene Kristuslo ingootenggo?
27 Ene noole nga oningga ngalo endeni ngu noole ingooteto. Kristus tunootewelo naluno
ngu, oni gulado ngulo endeni ngu kenolo ingoweloyi kinilo ewolo.
28 Yesus ngu Tempel ya newendemo ootoolo ngu, onino mande elo etuyelolo oode,
ngunonggo ene manggalu telo ewolo. Yengo ingoyingoyemo ngu nolo ingolo, ko nolo
endene nguya ingootenggo. Ene no nenengo ingonduduno ma ombuwono. Kini, Awando
sulenelootoni, no ngano ombuwono. Awa enengo damoni ngu hamoo oolengo, ene yendo
ngulo ma ingootenggo.
29 Ene nondo ngu Awane ingooteno. Ndatelo ngulo, no kuli eneya oluwolo, enendo no
sulenelootoni, ngano ombuwonolo ewolo.
30 Ngu naluno, ene dowoolo ya biyomimo yewelo tewonggori. Ene Yesuslo nalu ma
tunootewoku, ngulo oni gulado Yesus dowoowelo ma tewonggori.
31 Ene oni simoo bale oowooyingga Yesusno nowoondoyemo hamoo telo ewonggori.
Kristus ombulo ngu, nga oningga ngando oo sungo gula onindo ma teweloyim teteku,
nga dagalo, enendo oo ulungga oolengo tewa, bine? Elo ewonggori.

Tabango Onindo Yesus Dowooya, Ya Biyomimo Yeyilo Ewonggori

32 Parisi oni ingootoyi, oni simoo baledo Yesusya mande guladilo guladilo ewonggori.
Ngundilo ngulo, Anutno woolo yeweloyi ngulo sobosobo oni, ko Parisi oni nguya, ngundo
enengo kumba ootuwoo oni gidalega suleyelootoyi, Yesus dowoolo, ya biyomimo yewelo
oolouwonggori.
33 Ngu naluno nguno, Yesusndo ewolo. Nalu bodaga nangge no yeya oode, Awando
sulenelootoni, no ombuwonokungga, ngu tanggeyimo no ko oolouwano.
34 No oolouwanoku, ene ye no erewenelolo, ko ma neyowanggo. No oolootenoku
endegano nguno, ye nguya oolouweloyi kini. Ewolo.
35 Ene ngundilo etoni ngu, asa, Yuda oni enengo nangge mande mandelo ewonggori.
Ene ndawoole utoni, noole ene ko ma kenowato? Ene bine, noolengo doboogulinayi, Girik
oni, enengo mela kewoolokono ulo, nguno Girik oni, mande yunolo etuyelolo oodoni,
nguno noole ene ma kenowato?
36 Mande eteku, ngulo damoni ndatelo ete? Ene ngandilo ewolo. Ye no erewenelolo,
ye no ma neyowanggo. Nondo endega oolootenoku, nguno ye nguya, ma oolouwanggolo
ewolo.
37 Kundingiyi nalu wengangga, ngu enengo nalu kundingiyi ulungga. Ngu naluno
nguno, Yesus ootookoolo, dikalo, manggalu telo ewolo. Oni oowooyingga sonolo ingoya
ngu ene komo no tanggenemo ngano ombuya, sono nga neyi.
38 Ngungga ngu, Anutlo mande so uyi nakangoyingo, ngundo ngandilo ete. Oni ene nolo
ingootoni newendemo hamoo telo oolooteku ngu, ene newendemo ngunonggo suwoo
suwoo sugi sugi keda oluweloyi, ngulo sono ulungga oolelo ulooluwalo ewolo.
39 Yesusndo Yuka Kundingiyi oo ngulo ewolo. Oni simoo bale ene Yesusno nowoon-
doyemo hamoo telo, ngundo ngu Yuka Kundingiyi yowanggo. Ene ngu nalunggano
nguno, Anutndo Yesus enengo dulidalini ngu yolo ma teyinowolo. Ngulo ngu, Anutndo
Yuka Kundingiyi nguya ma suleyootoni ombuwolo.
40 Oni simoo bale gidalega, ngu mandega ngu ingolo ewonggori. Hamoo oolengo,
nga oningga nga ngu, ene Anutlo ingonduduni eyingo oni, noole sobowootetokungga
ngundolo ewonggori.
41 Ene ngundilo etoyi, gidalegado ewonggori. Ene Kristus Anutndo noole ko yoyoweloyi
sunggi yewo oni ngu! Ewonggori. Etoyi, ene oni gidalegado ewonggori. Galili melako
nguno Kristus mete tunootewakulo bine?
42 Kini, Anutlo mande so uyi nakangoyingo ngundo kuli ete. Kristus ngu Dewitlo soweni
ngulomu. Ngu Betelehem endemo nguno tunootewa. Ngu endega ngu Dewitndo kuli
oluwolo ewolo.
43 Ngulo ngu, simoo bale usowoolo, wata elayaga tetoyi, wata gulado Yesusya sanggili
telo, mundi tewonggori.

44 Yo, hamoo, oni gidalegado dowoolo, ya biyomimo yewelo ewonggori. Ene oni gulado
kandeyi sodedo Yesusno ma yelo dowoowolo.
45 Ngundilo ngulo, kumba ootuwoo oni ene Tempelno ko ooloutoyi, woolo yeweloyi
sobosobo onindo, ko Parisi onindo ene yeyolo ewonggori. Ye ndawugalo, Yesus oningga
ngu yolo ma ombuyingo? Elo ewonggori.
46 Ene ngundilo etoyi ngu, asa, kumba ootuwoo onikundo mande gumi elo ewonggori.
Kulimi oni gulado ngundilo ingondudu mandega ande oningga andedo mande eteku,
ngundilo ma ewololo ewonggori.
47 Ngundilo etoyi, Parisi onindo sanggili telo, mande gumi ewonggori. Enendo ye nguya
ganayeloote bine?
48 Noole tabango oni, ko Parisi oni nga kewoolokono gula kenootoyi, ene ngu Yesus
oningga, ngulo newendemo hamoo tete, bine? Hamoo oolengo, kini!
49 Ene nga oni simoo bale nga ngu, ene mamana mande ma ingootenggo. Ngulo ene
Anut doongeyimo kuli biyomi yemukowonggolo ewonggori.
50 Nikodimas ngu nalu gulano, Yesus tanggeyimo oolouyingo, ene nguya ngu tabango
oni ngulomu gula, ngundo sumoo ewolo.
51 Noolengo mamana mande ngando oni mandeni ma ingolo, nguno mete wilikowa,
bine? Kini, koletelo noole enengo mandeni wilikolo ingologo, nguno ngu, noole mete oo
enendo teteku, ngu gome oolengo ingowatolo ewolo.
52 Ene ngundilo etoni ngu, asa, tabango onikundo mandeni gumi ewonggori. Ge nguya
Galili oni, binengga? Anutlo mande nakangoyingomo oolooteku, ngu gome kandangeya
ingo. Anutlo ingondudu eyingo oni gula Galili melako ma tunootewalo ewonggori.
53 Ariya, oni bidodo enengo yano ko oolouwonggori.

8

Ooleko Ooleko Bale Gula Yolo, Yesusno Mayewonggori

1 Oni simoo bale bidodo enengo yano samukootoyi, ene Yesus Olib pulimo oolewolo.
2 Sengetoni suwoononggo, Yesus ene ootookoolo, Tempel yasiliko oolouwolo. Nguno
oni simoo bale bidodo Yesus tanggeyimo ombulo gooboongootoyi, Yesusndo mande elo
etuyelolo bibitelo oluwonggori.
3 Ngu naluno, mamana mande etuyeloyingo oni, ko Parisi oni, ngundo ooleko ooleko
bale gula enengo kameyi yano oodoni, ene oololo simoo gulaya wedoni, kenowonggori.
Ngundilo oo biyomi tetoni, ngulo kenolo, yolo ombuwonggori. Oni Yesusya gooboongoolo
oodoyi, ngu kewooloyemo yeyi dikawolo.
4 Ene ngundilo telo, Yesusno ewonggori. Oo etuyeloyingo oni, nga balega nga
ngu enengo kameyi oodoni, ene oololo, simoo gidalegaya bosebalese telo endeyootoni
kenowonggo.
5 Moseslo mamana mande ngundo nooledodo ngandilo ete. Bale gula ngundiya tetoni
nga ngu, asa, digi yoya, yudoyiga kumooyilo ewolo. Ene gedo ngu ndatelo ete? Elo
ewonggori.
6 Ene Yesus tewoongowelo elo ngundilo tewonggori. Ene nguno Yesusndo mande
biyomi gula etoni, ene ngunonggo Yesus yolo, mande wilikoyingo onino yelo, ene
ganangolo, mande ebe ganaganangga etoningga ingowootolo tewonggori. Ene ngundilo
sumoo etoyi, Yesus ene nenetelo, melasina penggootelo, kandedibiyibo mela bungomo oo
nakangowolo.
7 Ene ngundilo tetoni, tabango onikundo sumoo sumoo ulungga elo oodoyi, asa,
Yesusndo ootookoolo ewolo. Ye kewooloyemo nguno, oni gula ene mbumbuwani
kiningga, ngundo ene mete koleteya, digi yoya, nga balega nga bungomo oolongoonilo
ewolo.
8 Yesusndo ngundilo elo yokolo, asa, ene melako ko penggootelo, mela bungomo ko
nakangowolo.
9 Tabango oniku mande ngundilo ingolo, ene bidodo gulanangge nangge endesina
oolewonggori. Oni tabango ulungga ene mande damoni yelo ewoku, ngundo oolelo
toongetoni, sungoku bidodo ende oolelo samukowonggori. Yesusndo enesu nangge
penggootelo oodoni, ko balega ngundo nangge Yesus tanggeyimo dikalo oluwolo.
10 Yesus ootookoolo, dikalo, balegakuyalo ewolo. Bale, oni geya ewonggoku, ndano?
Oni gula ngano, gengo biyomingga, ngu eweloyi nguya kini, bine? Elo ewolo.
11 Ene mande ngundilo etoni ngu, balega ngundo gumi ewolo. Oni Ulungga, ngano oni
gula kini. Etoni, Yesusndo gumi ewolo. No nguya gengo biyomingga ngulo ma ewano. Ge
toongelo, kootusina mbumbuwa gula ma tewelolo ewolo.

Yesus Ngu Mela Ngalo Solu Himi

12 Yesusndo ene ko ewolo. No ngu mela ngalo solu himi. Oni ene no neyolo kenelolo
ngu, ene ooleliko ma endeyowa. Kini, enengo keda oluweloyiga ngu, ene solu himidodo
oluwalo ewolo.
13 Ene mande ngundilo etoni, asa, Parisi onindo Yesusdodolo ewonggori. Ge, gen-
gombolo mandege elo wesiyoote. Ngundilo ngulo, gengo mandege ngu hamoo kinilo
ewonggori.
14 Yesusndo mandeye ngu ingolo, gumi ewolo. Ngu hamoo, nondo nenengo man-
dene yootunolo eteno. Ene nolo mandega ngu hamoo oolengo. Ngundilo ngulo, no
nenengombo ootookoolo ombuwonomu endega ngu ingooteno. No nganonggo nguno
oolouweloyi ngu, no ingooteno. Ene yendo nolo ende damoni ngu ma ingootenggo. No
ndawoole toongewanoku nguya, ye ma ingowanggo.
15 Yendo ngu mela ngalo damonimo oni wilikoyelootoyi, ene nondo ngu oni ma
wilikoyelooteno.
16 Ene nondo oni wilikowelo ngu, no oni gome nenengo wilikowano. Ngundilo ngulo,
nondo noso nangge oni ma wilikoyelooteno. Kini, Awane no sulenelootoni ngano
ombuyingongga, ngu noya goboolo ko tetelo.
17 Yengo mamana mandeno ngu ngandilo ooloote. Oni elaya enengo mandeyali elo
wesiyooteliku, ngu gulanangge etoli ngu, asa, ngu oni elayaga ngulo mandeyali, ngu
hamoolo ewolo.
18 No nenengo mandene wesiyolo etoowe ngu, Awando no sulenelootoni ombu-
wonomu, ene nguya nolo mande wesiyolo etelo ewolo.
19 Ene ngundilo etoni ngu, asa, ene Yesusno sumoo ewonggori. Gengo Awangge ndano
ooloote? Etoyi, Yesusndo mandeye gumi ngandilo ewolo. Ye nolo ma ingootenggo. Ngulo
ngu, ye nolo Awane nguya ma ingootenggo. Ene ye nolo ingolo ngu, ye Awanembolo
nguya ingowanggolo ewolo.
20 Yesusndo nga mandega nga ngu, Beye yeweloyi ya gumimo ewolo. Ene oni simoo
bale Tempel ya newendemo oolootenggoku, ngu mande elo etuyelolo oluwolo. Ene oni
gulado ene dowoolo, ya biyomimo ma yewonggori. Ngundilo ngulo, Yesuslo naluni ma
tunootewolo.

Ye Nondo Endega Ooloutenoku, Nguno Ye Nguya Ma Oolouwanggo

21 Yesusndo ko ewolo. No toongetenoku nga, ye no erewenelolo ma neyowanggo. Ye
mbumbuwa telo oode ngu, asa, ye kumoowanggo. Ye nondo musiyongga ooloutenoku
nguno, ye ma oolouwanggolo ewolo.
22 Ngundilo etoni, Yuda tabango onindo enengo nangge mandelo ewonggori. Ndatelo
ngulo, Yesusndo ete? Ye nondo musiyongga ooloutenoku, nguno ye ma oolouwanggo, ete.
Enengombo enengo uleni kumoowelo bine ete? Elo ewonggori.
23 Ene ngundilo etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Ye ngu ameno, no ngu awuno. Yo, hamoo,
ye ngu mela ngalomu, ene no ngu mela ngalomu kini.
24 Ngundilo ngulo, no yeno kuli ewonoku ngu. Ye kumootoyi ngu, yengo mbumbuwa
ngu yengomo oluwa. No tambu elaya yeno eteno. Ye no nga oningga ngando yeno
etenoku, ngu nowoondoyemo hamoo ma telo ngu, ariya, ye kumootoyi ngu, yengo
mbumbuwaye yengomo oluwalo ewolo.
25 Ene ngundilo etoni, asa, Yuda onindo gumi ewonggori. Ge onendo? Ngundilo etoyi,
Yesusndo gumi ewolo. Nondo, no nga oningga ngando no kuli yeno ewonoku ngu!
26 No mande oowooyingga, no komo yengomo yengo damoniyemo ewono. Nondo
yengo damoniye ngu, mande wilikoyingo oni ngundilo mandeye wilikowano. Ene oni no
sulenelootoni ombuwonomu, ngu enengo damoni ngu hamoo oolengo. Mande bidodo
no eneno ingowonomu, ngu nangge, no mela ngalo oni simoo baleno elo etuyelootenolo
ewolo.
27 Yesusndo eweyimbolo mande ewoku ngu, Yuda onindo ngu nenengo ma ingowong-
gori.
28 Yesusndo ewolo. Kootusina, yendo Oni Nangoni dowoolo, boolowoowanggoku, ngu
nalunggano nguno, ye nolo tunoo oolengo ingowanggo. Nondo nenengo ingonduduno ko
oo gula ma teteno. Kini, no mande elo, wesiyolo etuyelootenoku nga ngu, Awando ene
kuli no etuneloyingo, ngu nangge eteno.
29 Awando no sulenelootoni, no mela ngano kuli ombuwonomu ngu, ene Awa noya
ooloote. Ene no ma noyokootoni, noso nangge ma oolooteno. Kini, suwoo suwoo no
Awando oo nondo tewelo ingooteku, ngu nangge tetenoku, ngulo ene oni oni tetelo ewolo.
30 Yesusndo ngundilo etoni, oni simoo bale ulungga oolengo, enengo mandeni ngu
ingolo, nowoondoyemo hamoo tewonggori.

Hamoo Mande Ngundo Oni Yeni Newende Imakelo Oluwa

31 Yesusndo Yuda oni ene kuli enengo nowoondoyemo hamoo tetenggoku, nguno ewolo.
Ye nolo mandene nga gome ingolo yolo, dowoolo, keyolo ngu, ariya, ye ngu nolo sulena
oni oolengo.
32 Ye ngu Anutlo hamoo mande ngu ingowanggo. Hamoo mande, ngundo ye
hoolooweyelootoni, yengo endeyoyingo ngu gome sobowoolo, nguno ye kingo ko oni ma
oluwanggolo ewolo.
33 Yuda onindo Yesuslo mande ngu ingolo, gumi ewonggori. Noole ngu Ebarahamlo
soweni. Noole nalu gulano, oni gulalo kingo ko oni ma tewooto. Ndatelo ngulo, ge
ngundilo ete, ge kingo ko oni ma oluwanggolo ete?
34 Etoyi, Yesusndo mande gumi ewolo. Hamoo oolengo, no yeno eteno. Oni
bidodo mbumbuwa tetenggoku, ngu ene mbumbuwalo yanggangoni, ngundo gosiyelolo
wetumooyelootoni oolootenggo.
35 Hamoo, kingo ko oni ngu, ene ya sembuli ngulo nangoni ngundilo kini. Kini, enengo
nangoni oolengo, ngundo nangge ene suwoo suwoo sugi sugi oluwa.
36 Ngulo ngu, Anut Nangoni, ngundo yengo mbumbuwa ngu andangeyunootoni ngu,
asa, ngundo hoolooweyelootoni, ngunonggo yengo mbumbuwalo yanggangoni ngu
andangelo yokootoyi, ngundo ye ko ma soboyelowelo.
37 No ingooteno. Ye Ebarahamlo soweni, ene nolo mandene nga ngu, ye nowoondoyemo
nguno ma ooloote. Ngundilo ngulo, ye no nuleyi kumoowelo tetenggo.
38 No mande wesiyolo elo etuyelootenoku nga ngu, no kuli Awanembo oo etunelootoni,
kenolo ingowonoku, ngu elo etuyelooteno. Ene yendo ngu yengo awayemonggo mande
damoni yoyingo, ngu tetenggolo ewolo.
39 Ene ngundilo etoni, asa, Yuda onindo gumi ewonggori. Noolengo awanayi, ngu
Ebaraham! Etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Hamoo ye Ebaraham simoongo tetoni ngu, ye
komo Ebarahamlo damoni ngu yoya keyoyi.
40 Nondo kuli hamoo mande bidodo Anutlo manggowoomonggo ingowonomu ngu,
yeno elo etuyelowonoku ngu. Ene yendo ataga no nuleyi kumoowelo tetenggo. Ebara-
hamndo ene damoni ngundilo ma tewolo.
41 Ye ngu yengo awayembolo mande damoni nangge tetenggo. Yesusndo mande
ngundilo etoni, asa, Yuda onindo gumi ewonggori. Namo galodo ene kuli bulibali
endeyolo, nguno noole ma yomoowonggori. Hamoo oolengo, noole ngu awanayi
gulanangge, ngu Anut! Elo ewonggori.
42 Ene ngundilo etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Ngu hamoo, Anut ngu yengo Awaye teton-
ingga ngu, asa, ye nolo nguya ingowanggo. Ndatelo ngulo, no Anutya oode, ngunonggo
no nenengo ingondudunemonggo ma ombuwono. Kini, Anutndo no sulenelootoni, no
ombuwolo.
43 Ndatelo ngulo, ye nolo mandene ngalo ma ingondudu telo, nowoondoyemo siliy-
ootenggo? Ngulo damoni ngu ngandilo. Ye nolo mande nga ingowelo yokolo, ngulo ye
nowoondoye ukingootenggo.
44 Ye ngu, awaye Setan ngulo simoongo! Ye ngu awayengga ngundo yendo oo tewelo
ingootenggoku, ngu nangge tewelo gome ingolo, koyi tetenggo. Kulimi ngu, ene oni yuleyi
kumooweloyi, ngulo nangge oluwolo. Ene damoni hamoo nenengo ngu ma keyowolo.
Ndatelo ngulo, damoni hamoo nenengo ngu eneno kini. Ene mande ebe ganagana
eweloyi damoningga ngulo sembuli oolengo.
45 Ngu damoningga ngunonggo nangge, ye nondo hamoo mande nga elo
etuyelootenoku, ye ngulo nowoondoyemo hamoo ma yolo siliyootenggo.
46 Ye kewooloyemo nguno oni gulado nondo mbumbuwa tewonoku, ngu ingowoku ngu,
ariya, wesiyoya etoningga noolengododo ngu wilikolo kenowato. Ene nondo mbumbuwa
ma teyingo tetoni ngu, ndatelo ngulo, nondo hamoo mande elo etuyelootoowe, ye ngulo
nowoondoyemo hamoo ma tetenggo?
47 Hamoo, Anutlo simoongo ngu, ene Anutlo mandeni gome ingootenggo. Ene ye ngu
Anutlo simoongo kini. Ngundilo ngulo, ye enengo mandeni ma ingootenggoku ngu! Elo
ewolo.

Ebaraham Ma Tunooteyingomo, No Oluwonowo

48 Yuda onindo Yesuslo mandeni ngu ingolo, sanggili telo gumi ewonggori. Noole
hamoo oolengo, geno eteto. Ge ngu Sameriya ende ngulo oni gula. Ngulo ngu, geno
oomboolo biyomi gula oolooteku ngu! Elo ewonggori.
49 Ene ngundilo etoyi ngu, asa, Yesusndo mande gumi ngandilo ewolo. Nono ngano
oo yuka biyomi gula ma ooloote. Kini, no nenengo Awanembolo oowooyi bingami elo
okooteno. Ene yendo nolo oowoone ngu yombuliyootenggo.

50 No nenengo bingamine elo ma okooteno. Ene oni gulado (Anut) nolo bingamine elo
okoote. Ngu oningga ngundo nolo damonine wilikonelowa.
51 Hamoo oolengo, no yeno eteno. Oni gula ene nolo mandene nga keyolo ngu, asa, ene
ma kumoowalo ewolo.
52 Yesusndo ngundilo etoni, asa, Yuda onindo gumi ewonggori. Noole ataga ingooteto.
Geno oo yuka biyomi gula oolooteku ngu! Ebaraham ngu kuli kumooyingo, ko Anutlo
ingondudu eyingo oni nguya kuli kumoomukoyingo, ene gedo ngandilo ete. Oni gula ene
nolo mandene gome keyolo ngu, ene ma kumoowalo ete.
53 Ndatelo ngulo? Gedo bine noolengo osinayi Ebaraham dagate? Ene kuli kumoowolo.
Anutlo ingondudu eyingo oni nguya, ene kuli kumoomukowonggori. Gengombo ngu ge
oone, elo ingoote? Elo ewonggori.
54 Yesusndo mandeye ngu ingolo, gumi ewolo. Nondo nenengo oowoone bingami
nangge okoowanoku ngu, asa, nolo oowoone bingamine ngu kingo oo ngundilo tewa.
Ene Awanembo nolo oowoone bingamine elo okootekungga, ngu yendo noolengo Anut,
elo etenggo.
55 Ene yendo ngulo ma ingootenggoku, ene nondo ngu, no ene ingooteno. Ene nondo
ene ma ingootenolo ewanoku ngu, asa, no yendo etenggoku, ngundilo ebe ganagana oni
tewano. Ene no enengo kuli ingootenoku, ngulo ngu, no enengo mandeni ngu gome
keyooteno.
56 Yengo osiye Ebaraham ngu, ene no tunooteweloyi nalune nga kenowelo, ene oni
oni oolengo telo, sobowoolo hahangelo oluwolo. Ebaraham ene kuli ingowoku hamoo
oolengo no ombuwanolo, ene newendemonggo gome ingowololo ewolo.
57 Ene ngundilo etoni, asa, Yuda onindo mande gumi ewonggori. Gengo mooma onibi
elaya kande elaga (50) kini, nguno ge Ebaraham kuli kenowonolo ete? Hamoo oolengo
kini! Elo ewonggori.
58 Ene ngundilo etoyi, asa, Yesusndo gumi ewolo. Hamoo oolengo, no yeno eteno.
Kulimi oolengo, Ebaraham ma tunooteyingo naluno, no kuli oluwonolo ewolo.
59 Yesusndo mande ngundilo emukootoni ngu, Yuda onindo sanggili telo, digi yolo,
ngundo Yesus ulewelo oolongoowonggori. Ene Yesusndo ngu oni ngu kewooloyemonggo
ene kombitelo, tolige oololo, Tempel yasili pawa ngu yokolo, endesina oolewolo.

9

Oni Doongeyi Biyomi Kilingongga Oo Kenowolo

1 Yesus ngu ene oololo, oni doongeyi kilingo gula kenowolo. Ngu oningga ngu nemimbo
doongeyi kilingo ngundilo yomoowolo.
2 Yesus enengo sulena onikundo sumoo inolo ewonggori. Oo etuyeloyingo oni,
onendo mbumbuwa tetoni, ngulo nga oningga nga nemimbo ngandilo doongeyi kilingo
yomoowolo? Nga oningga enengombo mbumbuwa tetoni, ngundi enengo eweyi ne-
mimbo mbumbuwa tetoli, bine? Elo ewonggori.
3 Ene ngundilo sumoo etoyi, Yesusndo mande gumi ngandilo ewolo. Nga oningga
ngando mbumbuwa ma tewo, ko enengo eweyi nemimbo nguya mbumbuwa ma tewoli.
Kini, nga ooga nga ngu, ngano Anutlo koni damoni nguno tunoo oolengo teweloyim
tunootewolo.
4 Mela himi oodoningga, noole komo Anutndo no sulenelootoni ombuwonoku, ngulo
enengo koni tewato. Ndatelo ngulo, suwoo tunooteweloyimbolo ngu, oni gulado ene ko
teweloyi kini.
5 No mela ngano oolootenoku naluno ngu, simoo balelo oole etuyeloyingo, ngulo solu
himilo ewolo.
6 Ngundilo elo, Yesusndo melako muketelo, muke ngu tetoni, nogoluyi yetoni, ngu yolo,
oni doongeyi kilingongga ngu doongeyimo yewolo.
7 Yesusndo ngu oningga nguya ewolo. Ge oolouya, Silowam sono koongeyingo
ngu gemulo ewolo. Silowam mandega ngulo damoni ngu ngandilo. Ene suleyootoyi
oolouwolo. Asa, ngu oni doongeyi kilingongga ngu oololo, Silowam sonono sono gemulo
ombutoni, doongeyi mete tetoni doongetelo oo kenowolo.
8 Ngu oningga doongeyi kilingongga ngu, enengo ende goboolo oni, ngundo ene kuli
kenolo ingowonggori. Nga oningga nga, ene oni simoo baleno bobeye oolo kalongoyelo,
yemboongeloluwolo ingowonggori.
9 Oni gidalegado ewonggori. Yo, nga oningga ngando nangge. Etoyi, gidalegado
ewonggori. Kini, nga oningga ngandilo, ene ngu oningga ngu gula. Etoyi, ene ngu
doongeyi kilingo oningga ngu enengombo ewolo. Ngu nondo nanggelo ewolo.

10 Ene ngundilo etoni, simoo baledo oninggakuya ewonggori. Ndatelo telo, ge
doongengge mete tewo? Elo ewonggori.
11 Ngu oni doongeyi kilingongga, ngundo mandeye ngu ingolo, gumi ewolo. Ngu
oningga oowooyi Yesus elo etenggoku, ngundo no doongenengga nga, melako muketetoni,
nogoluyi yetoni, ngundo no doongenemo nogolu yonggulumoolo sulenelolo ewolo. Ge
oolouya, Silowam sono koongeyingomo sono gemulo ewolo. Etoni, ngulo no oololo, sono
gemutoowe, doongene mete tetoni, no doongetewonolo ewolo.
12 Ene ngundilo etoni ngu, onikundo ngu oni doongeyi kilingongga nguya ewonggori.
Ngu oningga ngu ndano ooloote? Etoyi, ngu oningga ngundo gumi ewolo. No watayi
kinilo ewolo.
13 Ariya, ngu naluno, ene ngu oningga kuli doongeyi kilingongga ngu yolo, Parisi onino
oolouwonggori.
14 Ngu nalunggano nguno, Yesusndo mela yeni nogoluyi yetoni, ngundo oni doongeyi
yeni, mete teyingo nalungga ngu Sabat nalu.
15 Ariya, Parisi onindo sumoo inolo ewonggori. Ge doongengge ndatelo telo, ko
mete tewo? Ewolo. Etoyi, ngu oningga ngundo gumi ewolo. Ene mela nogoluyi yolo,
doongenemo yetoni, no sonono oololo sonowootoowe, nguno doongene mete tetoni, no
mete oo kenootenolo ewolo.
16 Ngundilo etoni, Parisi oni gidalegado ewonggori. Anutndo ngu oningga ngu, ma
suleyootoni ombuwolo. Ndatelo ngulo, ene Sabatlo mamana mande ngu ma keyowolo.
Etoyi, Parisi oni gidalegado ewonggo. Ndatelo telogo, mbumbuwadodo onindo, ngundilo
oo sungo gula onindo ma teweloyi, ngu tewa? Ngundilo elo, Parisi oni usowoolo, wata
elaya tunootewoliyo.
17 Ariya, ngu naluno, Parisi onindo ko yowoolengolo oni doongeyi kilingongga nguno
ewonggori. Ngu oningga doongengge yeni mete tewokungga nguya, ge ndatelo ete?
Ewolo. Etoyi, enebana ewolo. Ngu oningga ngu, ene Anutlo ingondudu eyingo oni gulalo
ewonggori.
18 Ngu hamoo, kuli ngu oningga ngu, ene doongeyi kilingo oolengo, ene ataga ngu
doongeyi mete tete. Ene Yuda onindo ngulo nowoondoyemo hamoo ma tewong-
gori. Ngulo ngu, oni doongeyi kilingongga, mete tewokungga, ngulo eweyi nemi
negoyelowonggori.
19 Ene oningga ngulo eweyi nemi sumoo yunolo ewonggori. Nga oningga nga
yali nangoyali, bine? Nga doongeyi ngundilo kilingo biyomi, nemi gedo ngundilo
yomoowoolo, bine? Ariya, ndatelo telo, ngulo ene ataga oo mete kenowa? Elo ewonggori.
20 Ngundilo sumoo etoyi ngu, eweyi nemimbo mande gumi ewoliyo. Noole ingootelo,
nga ngu noolengo nangonali. Nemimbo yomootoni, ngunonggo doongeyi ngundilo
kilingo yeyingomu, ngu noole ingootelo.
21 Ene ataga ngano doongeyi mete teteku nga, ndatelo ngundilo tewoku, ngu noole
nguya watayi kini. Onendo doongeyi yeni mete tewoku, ngu nguya noole watayi kini.
Ene kuli oni ulungga ngulo enengo sumoo inoya ingoyilo ewoliyo.
22 Oningga ngulo eweyi nemi ngu, Yuda onilo tabango oni ngulo sosolelo, ngulo ene
ngundilo ewoliyo. Yuda onindo mande gulanangge ngandilo elo gosiyowonggori. Oni
gulado, Yesuslo Kristus elo ewaku ngu, asa, Yuda onilo tabango, onindo ngu oningga ngu,
goobooyingo yanonggo owetoyi, oolelo toongewalo ewonggori.
23 Ngu damoningga ngulo nangge, eweyi nemimbo ewoliyo. Ene kuli oni ulungga nga,
ngulo ye komo enengo sumoo inoya, mande nenengo oolengo ingoyilo ewoliyo.
24 Ngu oni doongeyi kilingongga ngu tambu elayayigaku negongolo, nguno ewonggori.
Ge komo Anutlo oowooyimonggo, ngunonggo ge mande nenengo oolengo, nooleno etooga
ingowooto. Noole kuli ingooteto. Ngu oningga ngu gengo doongengge yomosiyowoku
ngu, ene mbumbuwadodo oni! Elo ewonggori.
25 Ene ngundilo etoyi, oni doongeyi kilingongga ngundo gumi ngandilo ewolo. Ene
bine mbumbuwadodo, ngundi kini, no ngulo watayi kini. Ene nondo ngu oo gulanangge
ingooteno. Kulimi, no doongene kilingo oluwonoku, ene ataga nga ngu no doongene mete
tetelo ewolo.
26 Ene mande ngundilo etoni, asa, Yuda onindo ngu doongeyi biyomi oningga nguya
ko ewonggori. Enendo geno ndatelo tewo? Enendo ndatelo telo doongengge yeni mete
tewo? Elo ewonggori.
27 Ene mandeye ngu ingolo, gumi ewolo. No yeno kuli ewono. Ene ye ngu ma
ingowonggo. Ndawugalo ye ko ingowelo? Ye nguya enengo sulena oni tewelo, bine? Elo
ewolo.
28 Ene mandeni biyomi eyinolo gumi ewonggori. Gedo nangge enengo sulena oni teya
ootoo! Ene noole ngu Moseslo sulena oni telo oolootetoku ngu!

29 Noole kuli ingooteto. Anutndo Moses mande kuli inowolo. Ene ngu oningga ngu
ndanonggo tunootewoku, ngu noole ma ingootetolo ewonggori.
30 Tabango onindo mande ngundilo etoyi, oni doongeyi kilingongga ngundo gumi
ewolo. Yengo mande etenggoku, ngu nenengo kini! Yendo ewonggo. Ngu oningga
ngu ndanonggo mayewoku, noole watayi kini ewonggo. Ene ngu oningga, ngundo no
doongene yeni mete tewolo.
31 Noole ingooteto. Anutndo mbumbuwadodo onilo manggoye ma ingowa. Ene oni
gula ene Anutno yambo mande telo, ngulo ingonduduni manggowo keyootoni ngu, asa,
Anutndo ngu oningga ngulo mandeni nguya ingowa.
32 Kulimimonggo ombulo, ataga nga, oni gula nemimbo doongeyi kilingo yomootoni,
oni gulado kootusina doongeyi yomosiyoyingomu, ngulo mandeni ma ingooteto.
33 Hamoo oolengo, Anutndo ngu oningga ngu ma suleyootoni, ombulo ngu, asa, ene
ngandilo ko nga tewelo ngu, ene ereremo kini! Elo ewolo.
34 Ene ngundilo etoni, asa, Yuda tabango onindo sanggili telo, mande gumi ewonggori.
Gengo nanggebo, ge mbumbuwa damonimo yomoonggelootoni, ge mbumbuwalo oni
oolengo telo ooloote! Ene ataga gedo noole mande yunolo damoni gome ngu etuyelowelo
ete, bine? Yuda onindo ngundilo elo yokolo ngu, ene oni doongeyi kilingongga,
doongeteyingo oningga ngu goobooyingo yanonggo owelo, ko eneya yambo mande ma
tewelo elo, loogu teyinowonggori.

Oni Nowoondoyemo Hamoo Kini, Ngu Oni Doongeyi Kilingo Ngundilo

35 Yuda onindo ngu oni doongeyi kilingongga owetoyi toongetoni, Yesusndo ngu ingolo,
ene ngu oningga ngu erewelo kenololo ewolo. Ge Oni Nangoni, ngulo nowoondogemo
hamoo tete bine, ngundi kini? Elo ewolo.
36 Ene ngundilo etoni, ngu oningga ngu enebana gumi ewolo. Oni ulungga, Oni Nangoni
ngu oone? Ge nono etooga, no ene kenolo, nowoondonemo hamoo tenilo ewolo.
37 Yesusndo mandeni ngu ingolo, gumi ewolo. Ge kuli kenowolo. Ngu nga oningga ataga
geya mande mande etelikungga nga! Ewolo.
38 Yesusndo mande ngundilo etoni, ngu oningga ngundo gumi ewolo. Oo Bidodo
Sembuli Sembunayi, no nowoondonemo hamoo tetelo, ene Yesus keyi damonimo
penggootelo, eneno yambo mande tewolo.
39 Yesusndo ewo, No melako ngano ombuwonomu ngu, simoo balelo mbumbuwa
yootunolo etuyelowelo ombuwono. Ngundilo ngulo, oni doongeye kilingo ngu ene
doongetewanggo. Ene oni doongeye mete oo kenootenggoku, ngu doongeye kilingo yetoni
oo ma kenowanggolo ewolo.*
40 Parisi gidalega, Yesus tanggeyimo oluwonggoku, ngundo enengo mande ngu ingolo,
sumoo inolo ewonggori. Noole nguya doongenayi kilingo bine? Elo ewonggori.
41 Ene ngundilo sumoo etoyi, asa, Yesusndo gumi ewolo. Ye doongeye kilingo telo ngu,
ye mbumbuwaye kini. Ene yendo ngandilo etenggo. Noolengo doongenayi ngu metemi
elo etenggokulo, ngulo yengo mbumbuwaye, nguya sugi oolootelo ewolo.

10

Yesus Ngu Sipsiplo Sobosobo Gome Oolengo

1 Yesusndo ngandilo ewolo. Hamoo oolengo, no yeno eteno. Oni ene Sipsip ngulo
sisipawa newendesina yamakowoole ma uwaku ngu, ene sisipawa kalongolo, sisipawa
newendemo uteku, ngu oningga ngu, ene Sipsip yakakayi yolo, yutolo yoyoweloyi oni.
2 Ene oni Sipsiplo sisipawa ngulo yamakowoole, newendemo uteku ngu, asa, ngu
oningga ngu Sipsip ngulo Sembuli.
3 Sisipawa ngulo sobosobo, ngundo ngu Sipsip sembuli yamako goosooyinoote. Ene
yamako goosootoni, Sipsip ngundo sembuye manggowo ingootoyi, sembuyebo enengo
Sipsip oowooye elo mudiyelootoni, keyolo, endesina ooletenggo.
4 Ene Sipsip bidodo yoyolo, ende oolemukolo yokolo, ariya, sembuyebo koletelo
ooloutoni, Sipsip ngu, sembuye manggowo ingolo, ene keyolo kootu ooloutenggo.
5 Ene Sipsip ngu, oni gula manggowo sungo ingolo, ene ma keyootenggo. Kini, ene
sosolelo sungo sungo sawanggo. Ngundilo ngulo, ene oni sungo gulalo manggowo ma
ingootenggolo ewolo.
6 Yesusndo ngu mande yamonggawo ngu etoni, ene onindo mandeningga ngulo damoni
ma ingowonggori.

---

* **9:39:** Oni ene Anutlo mande ingolo, yolo nowoondoyemo ma siliyoyingo, ngundo oni doongeye metemimu ko kootusina doongeye kilingo tunooteteku ngundilo.

7 Ngulo ngu, Yesusndo mande yootunolo, oni simoo baleno ko ewolo. No yeno hamoo
oolengo eteno. Nondo nangge, Sipsiplo sisipawa ngulo yamako.
8 Oni bidodo no koletenunolo ombutenggoku, ngu ene yakaka oni, ko yutolo enengo
oo udayelolo yoweloyi oni. Ndatelo ngulo, Sipsip ngundo enengo manggoye ma
ingowonggori.
9 No nenengombo nangge no yamako. Oni gula ene nono ombulo sisipawa newendemo
uwaku ngu, ene imakeyingo ootoolo, ene oni oni telo, ene sisipawa newendemo ulo, ko
endeloko oolelo, oowali gome yolo nelo oluwa.
10 Ene yakaka oni ngundo Sipsip yomosiyelowelo ma ombute. Kini, ene Sipsip
yakakayi yoyolo, yombulibaliyelolo yuleyi kumooweloyimbolo nangge ombutenggo.
Ene nondo ombuwonomu ngu, no yoyolo, suwoo suwoo keda oluweloyi kedaga ngu
yunoweloyimbolo ngulo ombuwono. Yo, hamoo, oni ene nolo newendemo hamoo
tetoni ngu, asa, no eneya keda oluweloyi kedaga ngu inootoowe, eneno hangelo oolelo,
ngunonggo sugi sugi hooloowelo oluwa.
11 Yo, hamoo, no Sipsip ngulo sobosobo gome oolengo. Sipsip ngulo sobosobo gome ngu,
ene enengo Sipsip ngu hoolooweyelolo, kumooweloyimbolo meyelo oluwa.
12 Oni ene ulilo nangge ko telo oolooteku, ene Sipsip ngulo sembuye kini. Ngulo
ngu, ene se goki oo biyomi ombutoni, ngu kenolo ngu, ene sosolelo toongewa. Ene
ngundilo toongetoni, se goki oo biyomi, ngundo ombulo, Sipsip ngu yutolo, yoonelo,
yombuliyelootoni, ngulo Sipsip sungo sungo sawanggo.
13 Ngundilo ngulo, ngu oningga ngu ene ulilo nangge ko teteku ngulo. Yo, hamoo, ene
Sipsip ngulo ma ingondudu telo nowoondoyi yunowa.
14 Nondo nangge no Sipsip sobosobo gome oolengo. No nenengo Sipsip ngulo
ingootoowe, ko nolo Sipsip ngundo nguya, ene nolo ingootenggo.
15 Ngu ngandilo, Awando nolo ingootoni, nondo ngu Awalo nguya no ingooteno.
No nenengo Sipsip ngu hoolooweyelolo, nenengo kedaga, ngu yokolo, hoolooweyelolo
kumoowano.
16 Nolo Sipsip gidalega, nga sisipawangga, ngano ma oolootenggoku, ngu nguya yoyolo,
ombulo, nga sisipawano ngano yoyetoowe, ene nguya nolo manggone ingowanggo.
Ngundilo telo, Sipsip wata gulanangge, ko Sipsip ngulo sobosobo nguya gulanangge
oluwa.*
17 Awando nolo gome nowoondoyi tenunolo, newende no nunoote. Ngundilo ngulo, no
kumoolo nenengo kedaga ngu yokolo ngu, ene no kedaga, oluweloyi ngu ko yowano.
18 Oni gulado, nolo kedaga oluweloyiga, ngu ma andangewanggo. Kini, no nenengombo
ngu kedaga ngu yokowano. No kumooweloyimbolo yanggangonedodo, ko no keda
ootookooweloyi, ngulo nguya yanggangonedodo. Ngu mamana mandega ngu, no
Awanemonggo yowonowolo ewolo.
19 Yesusndo mande ngundilo etoni, ingolo, Yuda oni simoo bale kewoolo usowoolo wata
elaya tunootewonggori.
20 Oni oowooyingga ewonggori. Oo yuka biyomi eneno oodoni, ngundo yeni kapeteteku
eke. Ndatelo ngulo, ye enengo mandeni ingolo keyootenggo? Elo ewonggori.
21 Ene ngundilo etoyi, gidalegado ewonggori. Nga ngu oni mboolomboyoyingo, ngulo
mandeni ngundilo kini. Oo yuka biyomidodo, ngundo ene mete oni doongeyi kilingomu
ngu yeni, doongeyi mete telo, ko doongetewa, bine? Hamoo oolengo kini! Elo ewonggori.

Yuda Oni Yesusya Sanggili Telo, Mundi Tewolo

22 Yerusalem ende ulungga nguno nalu kundingiyi tunootewolo. Ngu ngandilo. Anutlo
goobooyingo ya oowooyi Tempel ngu yelo goosooyingo, ngulo ingondudu teweloyi
naluwo tunootewolo. Ngu nalungga ngu, doogo dokiki gingo yewo naluwolo.
23 Ngu naluno nguno, Yesus ene Tempel ya koneyo oowooyi Solomon, ngu newendekuli
oolouwolo.
24 Ngundilo tetoni, Yuda oni ombulo, Yesus pawangolo, sumoo inolo ewonggori. Nalu
ndatelo, ge noole nowoondonayi yeyi bulibali teloluwato? Ge Kristus tetoningga ngu, asa,
ge komo nooleno nenengo oolengo tunoolo ewonggori.
25 Yesusndo mandeye ngu ingolo, gumi ewolo. No yeno kuli ewonoku ngu, ene ye ngulo
nowoondoyemo hamoo ma tewonggori. Nondo oo sungo gula onindo ma teweloyim, ngu
bidodo awane oowooyimo tewono. Ngundo nolo damonine yootunoote.
26 Ye nondo oo sungo gula tetenoku, ngulo nowoondoyemo hamoo ma tetenggoku ngu,
ndatelo ngulo, ye nolo Sipsip kini.

* **10:16:** Sipsip gidalega nga sisipawangga ngano ma oolootenggoku, ngu oni sowe gidalega Yuda oni kini.

27 Nolo Sipsip bidodo ngu, ene nolo manggone ingootoyi, nondo nguya enengo
ingootoowe, ene no kenelolo endeyootenggo.
28 Ngulo ngu, nondo suwoo suwoo sugi sugi keda oluweloyi ngu yunootoowe, ene
ma oonatewanggo. Ngu oni ngu, oni gulado no kandenemonggo, hamoo oolengo ma
andangelo yoyowa.
29 Nolo Awanembo ngu oni ngu, ene kuli no nunowoku ngu. Awane ngu, ene
oo bidodobolo koleteyingo awuno oolengo. Oni gulado Awa kandeyimonggo ene
andangeyelolo yoyoweloyi nguya kini.
30 No nenengo Awane nguya noole gulananggelo ewolo.
31 Ngundilo etoni ngu, asa, Yuda onindo sanggili ulungga telo, ngulo ene digi yolo,
ngundo Yesus uleyi kumoowelo tewonggori.
32 Ngundilo tetoyi, Yesusndo eneno ewolo. Nondo Awalo oo sungo gula onindo
ma teweloyi, ngu oowooyingga telo etuyelowono. Nondo ngundilo etuyelootoowe,
ngunonggo nondo ndawu ko metemingga tetoowe, kenolo, yendo ko ngulo ndatelo
ingondudu telo, ngulo ye digi yolo, no bungomo oolongoolo nuleyi kumoowelo tetenggo?
Elo ewolo.
33 Yesusndo mande ngundilo etoni, Yuda onindo eneno gumi ewonggori. Noole gengo
ko gome gulalo ingolo, noole digi ge bungomo ma oolongooteto. Kini, gedo Anut
kootuyisina yumooyinolo mande etoyi ngulo. Ge ngu oni oolengo nangge. Ene gedo
ngandilo ete, gengombo no Anut, elo etelo ewonggori.
34 Onindo mande ngundilo etoyi ngu, asa, Yesusndo gumi elo ewolo. So uyi nakan-
goyingo, ngu yengo mamana mandeno nakangolo, Anutlo ewolo. Nondo kuli ewono. Ye
ngu anut ngundilo, elo ewolo.
35 Noole kuli ingooteto. Anutlo mande bidodo bukno oolooteku, ngu hamoo mande
nangge, ngu sugi sugi oluwa. Ngu bukno nguno, Anutndo oni mande yunolo, ngu oni
nguya anut ngundilo elo ewolo.
36 Ene awa enengombo no logonelowolo. Enendo no sulenelootoni, no melako ngano
ombuwonowolo. Asa, nondo eteno, no Anut Nangoni, ngulo ndawugalo yendo etenggo,
ge Anut kootuyisina yumooyinolo mande ete, elo etenggo? Elo ewolo.
37 Ene no nenengo Awanembolo koni ma tetoowe ngu, ariya, ye mete nolo mandene
ngalo nowoondoyemo hamoo ma tewanggo.
38 Ene no enengo koni tetoowe ngu, ye nolo mandene ngulo nowoondoyemo hamoo
ma teya ngu, asa, ye mete nondo oo sungo gula onindo ma teweloyim tetenoku, ngulo
nowoondoyemo hamoo teni. Ngulo ngu, ye mete ingondudu metemi ngu, ngandiya
ingoyi. Awando noya oodoni, nondo Awaya oolootelolo ewolo.
39 Yesusndo mande emukootoni ngu, asa, Yuda onindo sanggili ulungga telo, Yesus ko
tewoongolo, dowoolo, ya biyomimo yewelo tetoyi, ene Yesus Yuda oni kandeye dagalo,
tolige toongewolo.
40 Yesus toongelo, oololo, Yodan sono ko wongoolo, gidaleloko ulelelo, ene yade oololo,
kuli Yondo oni sono (kindingiyimbo) sonowooyunoyingo endega, nguno tunootelo, nguno
oluwolo.
41 Ngu naluno, oni simoo bale oowooyingga oolengo, ene Yesusno mayelo, mande
enengombo ngandilo ewonggori. Hamoo oolengo, Yondo oo sungo gula onindo ma
teweloyim gula ngu ma tewoku, ene Yondo nga oningga, ngalo mande ewoku, ngu hamoo
nenengolo ewonggori.
42 Ngu mela gumisina nguno, oni simoo bale oowooyingga oolengo, ene Yesusno
nowoondoyemo hamoo tewonggori.

11

Lasaras Sayi Yolo Kumoowolo

1 Oni gula oowooyi Lasaras ene sayi yowolo. Lasaras ngu Mariya, Mata, elaga ngulo
gumooyali, enengo endeyali oowooyi Betani.
2 Ngu Mariyangga ngundo ene kuli bo ulumi (Sanda) Ulungga Oo Bidodo Sembuli Yesus,
ngu keyimo wendolo, enengo uyimbo yonggulumooyingongga ngu. Ngu enengo gumooni
Lasaras ngu sayidodo tewolo.
3 Ngundilo ngulo, kuwookuwooyi elayagakundo mande Yesusno suleyolo ewoli.
Ulungga Oo Bidodo Sembuli, gengo oningga ngulo gome ingootekungga, ngu ene sayidodo
telo oolootelo ewoli.
4 Ene mande ngundilo soweyootoli ngu, asa, Yesusndo ngu mandega ngu ingolo ewolo.
Ngu sayingga ngundo oni yeni ma kumoowa. Kini, ngu sayingga ngundo tetoni, oni simoo

baleno Anutlo dulidalini tunootewa. Ngu oo nguno Anutlo Nangoni ene dulidalinidodo
tunootelo, enengo oowooyi bingamidodo oluwalo ewolo.
5 Yesusndo Mariya, Mata, elabasa ko gumooyali Lasaras, ngulo gome ingoote.
6 Ene mande etoyi, Yesus ingowolomu ngu, Lasaras sayi kumoolo oolootelo etoyi ingolo
ngu, ene sa elaya nguya ngu endega oluwokungga, nguno oluwolo.
7 Ngu naluno nguno, Yesusndo enengo sulena onikuno ewonggori. Noole Yuda
melasina ko oolouyigalo ewolo.
8 Ene ngundilo etoni ngu, asa, sulena onikundo eneno ewonggori. Oo etuyeloyingo
oni, kuyowo yange nga, Yuda onindo, digibo gulewelo tewonggoku, nguno ge ataga ko
oolouwelo ete? Elo ewonggori.
9 Etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Sa gulanangge nangge ngu sa ooloote. Oni ene sano
endeyolo ngu, ene digino ma yulewa. Ndatelo ngulo, ene melangga ngalo himimo mela
kenolo endeyowa.
10 Ene oni suwoono endeyolo ngu, ene digi wongosogulumoolo welewa. Ndatelo ngulo,
ene solu himi kini ngulo ewolo.
11 Yesusndo ngundilo elo, kootusina ene mande gula soweyolo ewolo. Noolengo
doboonayi Lasaras kuli wetolo kapengoye yewolo. Ene nondo oololo, yokutuwootoowe
ootookoowalo ewolo.
12 Ngundilo telo, sulena onindo ewonggori. Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ene wetolo,
kapengoyelo ngu, ene ko mete telo oluwalo ewonggori.
13 Yesusndo ngu Lasaras ngu kuli kumootoni, ngulo ngundilo ewolo. Ene sulena onindo
ngu, Lasaras ngu hamoo wetolo kapengoyelo oodoni, ngulo etelo ingowonggori.
14 Ngundilo tetoyi, Yesusndo yootunololo ewolo. Lasaras doboonayi ngu hamoo
kumoowolo ewolo.
15 Ene no yengo ingolo, nowoondoyemo yanggango yunowelo, ngulo no anduno eneya
ma ootoolo, ngulo no oni oni teteno. Ariya, ataga noole mete ene tanggeyimo oolouyigalo
ewolo.
16 Yesusndo mande emukolo ngu, Tomas oowooyi gula Didimas, ngundo sulena oni
gidalegaya ewolo. Ariya, noole ootookootoyiga, oolouya, enendo Yesus uleyi kumootoni
ngu, noole eneya goboolo kumoowootolo ewolo.

Oni Ko Ootookooweloyi, Ko, Oni Sugi Sugi Suwoo Suwoo Keda Oluweloyi, Ngu Yesus Sembuli

17 Ariya, Yesus enengo sulena oniya yade oololo, Betani endemo tunootelo ingoyingo,
Lasaras bingo ngu meleno nalu kuli namolaya oluwolo.
18 Betani endega ngu Yerusalem ende ulungga ngu tanggeyimo. Ngulo logo ngu 3
(Kilomita), ngundilo nangge.
19 Yuda oni simoo bale oowooyingga oolengo Mariya, Mata, elagano gumooyali
kumoowoku naluno nguno mayelo, enengo nowoondoyali yeyi imakeweloyimbolo
oluwonggori.
20 Ngu naluno nguno, Matando ingowolomu ngu, Yesus mayewolo. Ngulo, Mata
ootookoolo, Mariya yokolo, ooleko oololo, Yesus kenowolo.
21 Matando Yesus kenolo, eneno ewolo. Ulungga Oo Bidodo Sembuli, ge ngano oodoyi
ngu, nolo gumoone ma kumoowa.
22 Ene no ingooteno. Ge oo gulalo Anutno yemboongewaku ngu, asa, ngu ooga ngu, ene
ge gunowalo ewolo.
23 Ene ngundilo etoni ngu, Yesusndo Matano gumi ewolo. Gengo gumoonggega ngu ko
ootookoowalo ewolo.
24 Ene ngundilo etoni, Matando eneno gumi ewolo. No ingooteno. Ene nalu
sosowoomo ko ootookoowa. Ngu nalunggano nguno, oni simoo bale melenonggo ko
ootookoowanggolo ewolo.
25 Ene ngundilo etoni, Yesusndo gumi ewolo. Ko ootookooweloyi ngu nondo nangge,
ko keda sugi sugi suwoo suwoo oluweloyi nguya, nondo nangge. Oni ene nolo ingootoni,
newendemo hamoo telo, nguno ene kumoowaku ngu, asa, ene noya keda oluwalo. Yo,
ene keda ko ootookoolo sugi sugi oluwa.
26 Oni bidodo doongeye keda ootoolo, ngunonggo nolo nowoondoyemo hamoo telo
oolootenggoku ngu, ene ma kumoowanggo. Kini, ene suwoo suwoo sugi sugi keda
oluwanggo. Ge ngulo nowoondogemo hamoo tete bine, ngundi kini? Elo ewolo.
27 Etoni, Matando eneno ewolo. Yo, Ulungga Oo Bidodo Sembuli, no nowoon-
donemo hamoo ge Kristus, Anut Nangoni, ge nga oningga nga Anutndo mela ngano
sulenggelootoni ombuwolo ewolo.

28 Matando ngundilo elo yokolo, ene ko oololo, Mariya yolo, sungo oololo ewolo. Oo
etuyeloyingo oningga ngu ombulo, ge negogelootelo ewolo.
29 Mariyando mandeni ngu ingolo, ene sodedonangge ootookoolo, Yesusno oolouwolo.
30 Ene Yesus endemo ma tunootewolo. Kini, Yesus ngu Mataya mande ewoliku,
musiyongga, nguno nangge oluwolo.
31 Yuda oni Mariyadodo yano ootoolo, ene ngunonggo Mariya newende yeyi
imakeweloyimbolo oluwonggori. Ngundo Mariya kenootoyi, sodedonangge ootookoolo,
endesina ooletoni, ngulo ene keyolo, ene nguya endesina oolewonggori. Ndatelo ngulo,
Mariya ngu meleno sendowelo ooloutelo ingowonggori.
32 Mariya ngu ene Yesus oluwoku mela musiyonggakuno oololo, kenolo ngu, ene Yesus
keyi damonimo penggootelo ewolo. Ulungga Oo Bidodo Sembuli, ge ngano oodoyi ngu,
nolo gumoone ma kumootonilo ewolo.
33 Ene ngundilo etoni ngu, asa, Yesusndo Mariya ko Yuda oni Mariya keyolo oolouwong-
goku nguya sendootoyi yeyowolo. Ngundilo yeyolo, Yesus newendemonggo, enengo
nowoondoyi yunowolo.
34 Yesusndo ngundilo telo ewolo. Ye enengo bingo yolo ndano melengoowonggo? Etoni
enebana ewonggori. Ulungga Oo Bidodo Sembuli, ombuya kenolo ewonggori.
35 Yesusndo sendowolo.
36 Ngundilo tetoni, Yuda onindo kenolo ewonggori. Kenoyi, ene ngu oningga ngulo
gome ingootelo ewonggori.
37 Etoyi, ene oni gidalegado ewonggori. Nga oningga nga ngu, oni doongeye kilingo
yomosiyootoni doongetetenggo. Ene Lasaras hooloowetoni ngu, ene bine ma kumoowolo
ewonggori.

Yesusndo Lasaras Melenonggo Ko Yokutuwootoni, Ootookoowolo

38 Ariya, Yesus ngu newende kowuli oolengo yetoni, oni mele tanggeyimo oolouwolo.
Ngu oni melengga ngu, digi kowu ulungga newendemo oni meleyi yomosiyolo, oni nguno
melengoolo, digi ulungga yolo, ngundo mele manggowo ukingowonggori.
39 Yesusndo ewolo. Ye digiga mele manggowo ukingoyingongga ngu andangeyi.
Ngundilo etoni, oni kumooyingongga ngulo kuwooyi, Mata ngundo Yesusno gumi ewolo.
Ulungga Oo Bidodo Sembuli, ene kumootoni, melengooyingo ngu noole nalu namolaya
kuli yokowooto. Ngundilo ngulo, ndindingo ukayi biyomi melenonggo oolewa! Elo ewolo.
40 Matando ngundilo etoni ngu, asa, Yesusndo eneno gumi ewolo. No kuli geno
ewonoku, ge nowoondogemo hamoo tetoni ngu, ge Anutlo dulidalini yanggangoni ngu
kenowalo ewolo.
41 Ariya, ene Yesuslo mandeni ingolo, ngulo ene digigaku andangewonggori. Ngundilo
andangetoyi, Yesusndo randolo doongetelo ewolo. Awa, ge nolo yemboongene ingowoku,
ngulo no geno eseteteno. Ndatelo ngulo, ge nolo yemboonge ngu kuli ingowoku ngu!
42 No kuli ingooteno, ge suwoo suwoo nondo mande etenoku, ngu ingolo ooloote. Ene
nondo, ataga nga oni simoo bale dikatenggoku, ngando ngu ingoya, ene nowoondoyemo
hamoo tetoningga, gedo nangge kuli no sulenelootoyi, ombuyingo, ngulo elo, meno
yanggango telo, yemboongewolo.
43 Yesusndo yemboongewo ngundilo elo yokolo ngu, ene meno ewolo. Lasaras, ge
endesina oole! Elo ewolo.
44 Ariya, Yesusndo mande ngundilo etoni ngu, oni kumooyingonggaku ootookoolo,
endesina oolewolo. Keyi kandeyi, omukumundoongo ngu towikumbabo doobengolo
mbimboongolo gosiyowonggori. Ene ngundilo oodoni, Yesusndo ewolo. Towikumba ngu
wesiyoya yokootoyiga oolouni! Elo ewolo.

*Tabango Onindo Mande Gulanangge Yesus Uleyi Kumooweloyimbolo, Elo Gosiyowong-
gori*

(Matiyu 26:1-5; Mak 14:1-2; Luk 22:1-2)

45 Ariya, ngundilo tetoyi, Yuda oni oowooyingga ene kuli mayelo, Mariyadodo oluwong-
goku, ngundo ngu oo Yesusndo teteku ngu kenolo, ene ngulo nowoondoyemo hamoo
tewolo.
46 Ene Yuda oni gidalega kewooloyemo ngundo Parisi onino oololo, Yesusndo oo
tewoku, ngulo ewonggori.
47 Ngundilo ngulo, Anutno woolo yeyingo onilo sobosobo oniku, ko Parisi oni, ngundo
Yuda tabango oniya gooboongoolo ewonggori. Noole ndatelo tewato? Ngu oningga
ngundo ene oo sungo gula onindo ma teweloyim, ngu oowooyingga tete.
48 Ene noole doongenayimbo nangge kenowatoku ngu! Ngu oningga ngu yokootooye
ngu, asa, ene ko ngundilo ulungga tewa. Ngundilo tetoni ngu, simoo bale oowooyingga
enengo nowoondoyemo hamoo tewanggo. Ngundilo tetoyi, asa, Rom onindo ombulo,

noolengo goobooyingo ya kundingiyi oowooyi Tempel, ko noolengo Yuda oni simoo bale
kenayimo nguya yombuliyelowanggolo ewonggori.
49 Ene mande ngundilo etoyi, asa, oni gula ene kewooloyemo, ngu oowooyi Kayiyapas,
ngu oningga ngu, ene ngu moomangga nguno, ene Anutno woolo yeweloyi ngulo
sobosobo tabango oluwolo. Ngundo mandelo ewolo. Ye ingonduduye kini.
50 Ye oo gula ma ingootenggoku, ngu mete oni gulananggebo oni simoo bale
hoolooweyelolo kumoowa. Kini tetoni ngu, noolengo kenayimo Yuda oni simoo bale nga
oonatewanggolo ewolo.
51 Kayiyapasndo, enengo ingondudunonggo ma ewoku, enendo kootusina oo
tunooteweloyi ngulo ewolo. Kini, Kayiyapas ngu moomangga, nguno ene Anutno woolo
yeweloyi ngulo sobosobo sunggi yetoyi, Yesuslo mande ngulo ene koletelo ingondudu telo
ewolo. Yesusndo Yuda oni simoo bale hoolooweyelolo kumoowa.
52 Ene Yuda oni nangge hoolooweyelowelo nangge ma kumoowa. Kini, ene kumoow-
eloyingga ngu Anutlo simoongo mela bidodomo oolootenggoku, ngu goobooyelootoni,
wata gulanangge tunootewanggo.
53 Ariya, ene ngu sa nalungga nguno, oololo, ene Yesus uleweloyimbolo mande elo oole
erewewonggori.
54 Ngundilo ngulo, Yesus ene Yuda oni kewooloyemo tunoo ma endeyowolo. Kini, Yesus
ngu, ene ngu endega ngu yokolo, oololo, oni kini kingo mela ngu tanggeyimo, Ipirim ende
bodaga, nguno enengo sulena onidodo nguno oluwonggo.
55 Yuda onilo sunggi Anutndo dagayeloyingo naluwo, Pasowa, ngu namoko tewolo.
Pasowa ma tunooteyingomo, oni oowooyingga endeni endenimonggo, Yerusalem en-
demo mayelo, nguno enengo yoyeyi, Anut doongeyimo, mete teweloyim mayewonggori.
Ndatelo ngulo, ene Moseslo mamana mandeni ngu nenengo keyolo oolootenggo.
56 Mayelo, ene Yesuslo doongetelo, erewelo ewonggori. Ye ndatelo ingolo etenggo?
Yesus ene nalu kundingiyi ngalo mayewa, ngundi kini, bine? Elo ewonggori.
57 Yuda onindo Yesus erewewo ngu damoni ngandilo. Anutno woolo yeyingo onilo
sobosobo oni, ko, Parisi oniya mande ngandilo kuli ewonggori. Onindo Yesus ndano
oolooteku ngu ingoya ngu, asa, ene komo mayeya etoni, ingolo, nguno dowoolo, yolo,
ya biyomimo yewatolo ewonggori.

12

Mariyando Yesus Keyimo Bo Ulumi Wendolo, Ngundo Yesus Keyi Sonowoowolo
(Matiyu 26:6-13; Mak 14:3-9)

1 Nalu kundingiyi ngu ma tunooteyingomo, nalu kandegula gidembolo gulanangge
oodoni, Yesus nguno ene Betani endemo oolouwolo. Betani endega ngu, Lasaraslo
ende. Ngu Lasaras oningga ngu, kuli Yesusndo melenonggo ko yokutuwootoni,
ootookoowokungga ngu.
2 Ene Yesuslo oo simbo gula ngu endemo nguno kawonggori. Mata ngu ene oowali
moondootoni, Lasarasndo ngu oniya nguya bibitelo, Yesusndo oowali newolo.
3 Ene oowali netoyi, Mariyando kumu bo ulumi gula oowooyi Nard, ngu ndindingo
gome, (Kilo) gumi nangge yolo, ngundo Yesus keyi sonowoowolo. Ngundilo sonowoolo,
enengo tabango uyimbo yonggulumoowolo. Ngu kumu bo ulumngga ngulo ulini ngu
ulungga oolengo. Yo, ndindingo ngu gome, ngunonggo ndindingo gomengga ngu yangga
ngu nangge tewolo.
4 Ene sulena oni gula, ngu oowooyi Yudas Iskariyoot, ngu oningga, ngundo kootusina
Yesus yootunolo, me oni kandeyemo yelo yunowaku, ngundo boguwoolo ngandilo ewolo.
5 Ndawugalo ngulo, noole nga kumu bo ulumngga nga oni yunolo, ngulo ulini ngu,
mooma gulanangge ko telo, bobeye yolo, owoolongo oni ma yunoyingo? Elo ewolo.
6 Ene Yudasndo owoolongo onilo ingondudu telo ma ewolo. Kini, ene ngu yakaka oni,
ene ngu bobeye sobowoolo, ngunonggo ene beye onindo yetoyi, enendo yakakayi gidalega
yololuwolo.
7 Ngundilo etoni, Yesusndo gumi ewolo. Nguno yokoyi! Ye nga balega ngando teteku,
ngulo ma ewelo. Ndatelo ngulo, no kumootoowe, meleno meleneloweloyi nalungga, ngu
yootunoote.
8 Yo, hamoo, owoolongo oni ngu, ene yeya suwoo suwoo oluwanggo. Ene nondo ngu
yeya suwoo suwoo ma oluwatolo ewolo.

Anutno Woolo Yeyingoku Ngulo Sobosobo Oni, Ngundo Lasaras Uleyi Kumooweloyim-
bolo Ewonggori

9 Yuda oni simoo bale oowooyingga ene Yesus Betanino oolooteku ngu ingolo, ngulo
ene nguno ombuwonggori. Ene Yesus kenowelo nangge kini. Yesusndo ene kuli

Lasaras melenonggo yokutuwootoni ootookooyingo, ngulo ene Lasaras nguya kenowelo ombuwonggori.
10 Ngundilo ngulo, Anutno woolo yeyingo oni ngulo sobosoboku, ngundo Lasaras nguya uleyi kumooweloyimbolo mandelo gosiyowonggori.
11 Ndatelo ngulo, Yuda oni oowooyingga, ene Lasaras kenolo ingolo, ngulo ene Yesusno nowoondoyemo hamoo tetoyi, enengo tabango oni yoyokowonggori.

Yesusndo Bingamidodo Yerusalem Endemo Oololo Uwolo
(Matiyu 21:1-11; Mak 11:1-11; Luk 19:28-40)

12 Sengetoni, oni simoo bale ulungga oolengo ene nalu kundingiyi ngu kenowelo mayelo oolootenggo. Ngu nalungga nguno, ngu simoo bale ngundo Yesus ene Yerusalemno ombuteku ngu ingowonggori.
13 Ngundilo ngulo, ene toonggoo uyi toongoolo yolo, ilosarayi dowoolo, umamingolo, Yesus oowooyi bingami okoolo oololo, ooleko Yesus kenolo, meno mogulu ulungga telo ewonggori.
Hosana! Gengo oowoongge awuno oolengo! Nga oningga nga ngu, ene Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngu oowooyimo ombuteku nga! Ene Iserel onilo oo bidodo sobowooyingo oni ulungga! Elo ewonggori.
14 Yesus ngu Hos gula oowooyi donki nangoni gula kenolo, yolo, nguno bibitewolo. Ngu Anutlo mandeno ngandilo ewolo.
15 Ye Sayon (Yerusalem) endemo oni simoo bale, ye ma sosolewelo! Kenoyi! Yengo oo bidodo sobosobo oni ombuteku ngu! Ene donki nangoningga sanganimo bibitelo ombute! Elo ewolo. (Sekarayiya 9:9)
16 Yesus enengo sulena oni ngu, ene ngu mandega ngulo damoni ma ingowonggori. Ene, Yesus ko ootookoowongga, ngu dulidalinidodo tunootetoni, ene nguno nowoondoyemo ingondudu tewonggori. Ngu naluno nguno, sulena onindo Anutlo mandeno ewoku, tunoo oolengo ingolo, ngunonggo onindo Yesusno teyingomu ngulo ingondudu tewonggori.
17 Kuli Lasaras kumootoni melengootoyi, nguno oodoni, oni simoo bale ulungga oolengo Yesusndo oode, ngunonggo Lasaras negongootoni, ko ootookootoni kenowonggori. Ngu oni simoo bale ulungga, ngundo ene ngu ko mande oo Yesusndo tewoku, ngulo mande mandeni elo yootunowonggori.
18 Ene ngundilo mande mandeni yootunootoyi, oni simoo bale oowooyingga ene Yesusndo kuli oo sungo gula onindo ma teweloyim tewoku, ngu kenolo ingolo, ngulo ene oololo, ooleko Yesus kenowelo oolouwonggori.
19 Ngundilo tetoyi, Parisi onindo enengo nangge mande elo ingolo ewonggori. Nga kenoyi! Oni simoo bale ene oololo, Yesus keyolo endeyootenggoku nga! Noolendo oo tetetoku ngu, kingo oo ngundilo tunootete! Elo ewonggori.

Yesusndo Enengo Kumooweloyilo Ewolo

20 Oni simoo bale ene Yerusalem endemo oolelo, nalu kundingiyimo nguno Anutno yambo mande tewelo ooletoyi, Girik oni gidalega nguya yambo mande tewelo, ngulo ene Yerusalemno oolewonggori.
21 Ngu Girik oni ngu, ene Pilipno ombulo ewonggori. Ulungga, noole Yesus kenowelolo ewonggori. Pilip oningga ngu, ene Betsayida ende Galili mela ngunonggo ombuwolo.
22 Ariya, Pilipndo enengo mandeye ngu ingolo oololo, Enduruno elo enengo ela ela oololo, Yesusno Girik onilo mande ewoli.
23 Ene ngundilo etoli ngu, asa, Yesusndo mandeyali gumi ewolo. Anut Nangoni Oni Kilalongo ngulo nalu ombutoni, ene dulidalinidodo ngu yoweloyi nalungga ngu kuli tunootete.
24 Hamoo oolengo, no yeno eteno. Nggile yuwooyi melako ulo ma kindangelo ooletoni ngu, asa, enesu nangge oluwa. Ene oo yuwooyi kindangelo oolelo ngu, oo engge oowooyingga tunootewa.*
25 Oni enengo goweyi ngulo nangge ingolo sobowoolo oluwaku ngu, ngu oningga ngulo keda oluweloyiga ngu oonatewa. Ene oni enengo kedaga ngu mela ngano kootu inolo, ene dobooguliyi nowoondoyi yunolo, Anutlo koni ngu telo hoolooweyelolo ngu, asa, ene suwoo suwoo keda sugi sugi oluwa.
26 Ene oni gula nolo kone nga dowoowelo telo ngu, ene komo no keneloni. Ene ngundilo kenelolo ko tetoyi ngu, asa, nondo endega oolootenoku, nguno nolo ko oni nguya noya goboolo oluwalo. Yo, ene ngundilo telo no hoolooweneloolo ko telo oodoole ngu, nolo Awanembo ene oowooyi bingamidodo inowa.

---

* **12:24:** Nga mandega nga ngu damoni ngandilo: Yesus enengombo kumoolo ko ootookooweloyi, ngulo ewo.

27 Ataga, nolo nowoondone kowuli oolengo yetoni, ngulo no ingondudu oowooyingga
teteno. Ngulo no ndatelo ewano? Nondo bine ewano, Awa ge nono oo ataga
tunootewelоyiga nga andangenuno, ewano? Kini, no ngundilo ma ewano. No ngu
kowulingga ngu koolowoowelo, ngulo nangge no melako ngano ombuwono.
28 Awa, gengo oowoongge yega ulungga tunooteni! Yesusndo ngundilo etoni, Anutndo
Sambononggo ngandilo meno ewolo. Nondo nenengo oowoone kuli yewe ulungga
tunootewoku, ko kootusina nguya no oowoone yewe ulungga oolengo tunootewalo ewolo.
29 Ene ngundilo etoni, asa, oni simoo bale oowooyingga oolengo ene tanggeyimo
dikayingo, ngundo ngu ingolo ewonggori. Gululu gusiloga ngguyi utelo ewonggori. Oni
gidalegado ewonggori. Sambono Engel oninggado eneno mande etelo ewonggori.
30 Ene ngundilo etoyi, Yesusndo mande gumi ewolo. Kini, nolo Awanembo mandega
eteku nga ngu, no hooloowenelowelo ma ete. Kini, ye hoolooweyeloweloyimbolo ngulo
ete.
31 Ataga nga nalunggano ngu, Anutndo mela ngalo oni simoo bale wilikoyelolo ete.
Yengo damoniye ngu biyomi nanggelo ete. Ataga ngu mela ngalo damoni biyomi ngulo
sobosobo tabangongga, ngu Anutndo andangelo owewa.
32 No ataga melako ngano oolooteno. Ene kootusina, onindo nowokoolo awuno
noyetenggoku, nalungga nguno, oni simoo bale bidodo yoyewe, nono ombuwanggolo
ewolo.†
33 Yesusndo ngundilo ewokungga ngu, enengo kumooweloyi, ngulo damoni tunoo
yootunolo ngundilo ewolo.
34 Ngundilo etoni, oni simoo bale ulungga, ngundo Yesuslo mande gumi eneno
ewonggori. Noole mamana mandeno, mande eteku, ngu ngandilo ingooteto. Kristus,
ene Anutndo simoo bale ko yoyowelo sunggi yeyingo oningga ngu, ene ngano ombulo,
sugi sugi oluwa. Ndatelo ngulo, gedo ete, oni ene komo Oni Nangoni, ngu okoolo
boolowoowanggo? Etoni, ngu Oni Nangoni oningga, ngu oone? Elo ewonggori.
35 Ene ngundilo sumoo inootoyi, Yesusndo ngandilo ewolo. Nalu bodaga nangge nolo
solu himi ngu yeya oluwa. Ataga ngu ye solu himidodo oolootenggo. Ngulo ngu, ye
komo solu himimo endeyoyi. Kini tetoni ngu, suwoo ooleli biyomi, ngundo ombulo
ye wiliyelowa. Oni ene ooleliko endeyooteku ngu, ene oole oolouteku, ngu kenolo, ma
ingootenggo.
36 Ataga, ye nolo solu himidodo oolootenggo. Ngulo ngu, ye komo, nondo solu himi
yolo ombuyingo, ngulo nowoondoyemo hamoo teyi! Ye ngundilo telo ngu, asa, ye nolo
simoone ngulo solu himimo nguno endeyowanggo. Yesusndo ngu mandega ngu elo
yokolo, ene musiyo sungosina oni nguno kini nguno oolo kengewololo ewolo.

Yuda Oni Oowooyingga Yesuslo Nowoondoyemo Hamoo Ma Tewonggori

37 Oni ene Yesus kenootoyi, oo sungo gula onindo ma teweloyim, ngu ulungga tetoni
kenolo, ngulo ene nowoondoyemo hamoo ma tewonggori.
38 Ngundilo ngulo, Anutlo ingonduduni eyingo oni, Ayisayalo mandeni, ngulo engge
tunootete. Ayisayando kulimi ngandilo ewolo.
Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, onendo ngu noolengo mandenayi ngalo newen-
demo hamoo tewa? Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo enengo
yanggangoni ngu oone etungowo? Elo ewolo. *Ayisaya 53:1*
39 Ene Yesusno nowoondoyemo hamoo ma tewonggori. Ngulo damoni ngu, Ayisayando
so uyi nakangoyingo gulano ngandilo nakangowolo.
40 Anutndo enengo doongeye ngu, kuli ukingoyingo, enendo tetoni nowoondoye yeni digi
ngundilo gagiwi oolengo yewolo. Ngundilo ngulo, ene doongeyembo oo kenolo,
nowoondoyemo hamoo ingoweloyi nguya kini. Nguno ngu, ene nowoondoye ma
yowoolengootoyi, nondo ma yomosiyelowanolo ewolo. *Ayisaya 6:10*
41 Anutndo Yesuslo dulidalini tunootelo teweloyi, ngu Ayisaya etungootoni, kenolo, ngulo
ene Yesuslo mandeni ewolo.
42 Hamoo, oni tabango ulungga nguya Yesuslo nowoondoyemo hamoo tewonggori.
Ene Parisi onilo sosolelo, ngulo enengo nowoondoyemo hamoo ngu, ene yootunolo ma
ewonggori. Ene tunoo etoyi ngu, asa, Parisi onindo yambo yanonggo oweyelolo, yambo
mande teweloyi ngulo loogu teyunolo, elo ingolo, ngulo ngundilo tewonggorilo ewolo.
43 Ene tabango onindo enengo ingonduduye ulungga ngu simoo baledo enengo
oowooye eya okooyi elo, gome ingootenggo. Yo, hamoo, ngundilo ingoyingongga, ngundo
Anutndo oowooyi okooweloyiga, ngu dagate.

Yesuslo Mandeni, Ngundo Onilo Mandeye Ngu Wilikowa

---

† **12:32:** Yesus de mombimo boolowooweloyi ngulo ewo.

44 Yesusndo manggalu telo ewolo. Oni ene nolo newendemo hamoo teteku ngu, ene
nolo Awane no sulenelootoni ombuwonoku, ngulo nguya newendemo hamoo tete.
45 Oni ene no neyolo ngu, ene nolo Awane no sulenelootoni, no ngano ombuwonoku
ngu nguya kenowa.
46 No ngu mela ngano ombuwonoku, ngu solu himi ngundilo ombuwono. Ngulo
ngu, oni bidodo ene nolo nowoondoyemo hamoo tewanggoku ngu, ene ooleliko ma
oluwanggo.
47 Ene oni gula nolo mandene ingolo, ene ngu ma keyolo ngu, asa, no nguya ene ma
wilikowano. Kini, no mela ngalo oni simoo bale wilikoyelowelo ma ombuwono. Kini,
nondo ngu enengo mbumbuwanonggo andangeyelolo yoyoweloyimbolo ombuwono.
48 Oni ene no kootu nunolo noyokolo, ene nondo mande ewonoku, ngu ma ingolo, yolo
dowoolo ngu, asa, nalu sosowoomo, nondo mandega ewonoku, ngundo ene wilikowa.
49 Nondo nenengo ingondudunonggo mande nga ma eteno. Kini, Awane enengombo
no sulenelootoni ombuwonoku, ngundo oo bidodo nunootoni mete temukowanoku, ngu
no ngu nangge yootunolo eteno.
50 No ngu ingooteno. Awalo mamana mandeni ngundo suwoo suwoo sugi sugi keda
oluweloyiga, ngu oni Awalo nowoondoyemo hamoo tetenggoku, nguno yeni tunootete.
Ngundilo ngulo, nondo mande bidodo etenoku nga ngu, Awando kuli etoni, ingowonoku,
ngu nangge etenolo ewolo.

13

Yesusndo Enengo Sulena Oni Keye Sonowoowolo

1 Nalu kundingiyi oowooyi Pasowa, ngulo naluwo namoko tetoni, nguno Yesus ene
ngandilo ingowolo. Ene komo nga melangga nga yokolo, ene eweyi tanggeyimo, ko
ooleweloyi naluwo ngu tunootewolo. Enengo oni simoo bale mela ngano ooloote-
ngoku, ngulo nowoondoyi yunowolo. Ene bidodo nowoondoyi yunolo oode oololo, ene
kumooyingo naluno wenga.
2 Suwootetoni ene oowali nelo oodoyi, Setando ingondudu biyomimu, kuli Yudas
Iskariyoot, Sayimon oningga ngulo nangoni, nguno yewolo. Yo, hamoo, Setando Yudas
eriringootoni, ngu Yesus yolo, me oni kandeyemo yeweloyimbolo oole yomosiyowolo.
3 Yesusndo ngu ene kuli ingowolo. Eweyimbo oo bidodo ene kandeyimo yelo inowolo.
Eweyimbo ene suleyootoni, ombuyingomu, ngu Eweyi tanggeyimo ko oolewa.
4 Ngundilo ingolo, Yesus ene oowali nelo yokolo, ootookoolo, enengo towi pelungga
nengguloyi ngu andangelo yelo, ene sono gemuweloyi towingga yolo, wanggangomo
gosiyowolo.
5 Yesusndo ngundilo telo, ene sono yolo, koondo gulano wendolo, sono ngundo
enengo sulena oni keye damonimo yelo sonoyelowolo. Ngundilo sonoyelolo, enengo
wanggangomo sono gemuweloyi towingga, ngundo yonggulumooyunowolo.
6 Yesusndo ngundilo telo, yade Sayimon Pitano ombutoni, Pitando Yesus sumoo inolo
ewolo. Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ge no kene nguya sonowoowelo, bine?
Elo ewolo.
7 Ene ngundilo sumoo etoni, Yesusndo mandeni gumi ewolo. Nondo ataga oo tetenoku
nga, ge ngulo damoni ge ma ingoote. Ene kootusina ngu ge ngalo damoni ingowalo ewolo.
8 Ngundilo etoni, Pitando mande gumi ewolo. Ge nolo kene hamoo oolengo ma
sonowoowelo. Etoni, Yesusndo gumi ewolo. Nondo ge ma sononggelowanoku ngu, ge
noya goboolo ma oluwalolo ewolo.
9 Etoni, Sayimon Pitando eneno gumi ewolo. Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunayi,
ge kene nangge ma sonowoowelo. Kini, ge komo kene, kandene, tabane nguya
sonowoomukolo ewolo.
10 Etoni, Yesusndo gumi ewolo. Oni ene goweyi bidodo sono gemuwoku ngu, ene
sugabo kini. Ene mete keyi nangge sonowoowaku ngu, asa, ene goweye moondeye bidodo
namboyi. Yo, ye bidodo mete oolootenggo. Ene, ye kewooloyemo, ngano oni gulanangge
ene mete kinilo ewolo.
11 Yesus ene kuli ingoote. Ngu oningga ngundo ene yootunolo, me oni kandeyemo yewa.
Ngundilo ngulo, ene ngandilo ewoku, ye kewooloyemo oni gula ngu mete kinilo ewolo.
12 Ariya, Yesusndo keye sonowoolo yokolo, enengo nenggulogaku yolo telo, bibitelo,
enengo sulena oniku sumoo yunolo ewolo. Ye bine nga kongga yeno tetenoku ngalo
damoni ingootenggo?
13 Yendo noya ngandilo etenggo. Oo etuyeloyingo oni, ko, Oo Bidodo Sembuli
Sembunayilo etenggo. Ngu yendo hamoo etenggoku, no ngu nangge.

14 Ngu hamoo, no ngu yengo Ulungga Oo Bidodo Sembuli, ko, no yengo Oo Etuyeloyingo
oni nguya, nondo yengo keye sonowootenoku ngu, ariya, yendo nguya dobooguliye keye
sonowooyi.
15 Nondo ataga ye etuyelootenoku damoningga ngu, kingo gaboyi nangge etuyelooteno.
Yendo nguya ngu damoningga ngu teyaliyi.
16 Hamoo oolengo, no yeno eteno. Ko oni ngu, enengo sobosobo oningga ngu dagalo
awuno ma oluwa. Ngundilo nangge, oni gula ko gulano oololo ngu, enengo oningga
suleyootoni kono oolouteku, ngu dagalo awuno ma oluwa.
17 Ene ye nga oo nga ingolo, ye nguya ngundilo telo ngu, asa, ye mete oni oni tewanggo.
18 Nondo ye bidodo ma eteno. Nondo oni nenengo sunggi yewonoku, ngulo ingooteno.
Ene ngu ooga, ngu Anutlo mande, ngu engge tunootete. Anutlo mandeno ngandilo ete.
Oni ene noya oomanongoyingo goboolo nelo, ene no nowoondowelo keyi okoowalo
ewolo. *Sam 41:9*
19 Ngu ma tunooteyingomo, no yeno eteno. Ngulo ngu kootusina ngu tunootetoni, asa, ye
nowoondoyemo hamoo teweloyi ngu no nga oningga nga.
20 Nondo hamoo oolengo yeno eteno. Oni nondo ko oni suleyootoowe, oolouteku ngu yolo,
gome telo, yomosiyolo ngu, asa, ngu oningga ngu, ene no nguya noyolo yomosinelowa. Yo,
ngu oningga ngu no noyolo ngu, ene nolo Awane no sulenelootoni, ombuwonomungga,
ngu nguya yowalo ewolo.

Yudasndo, Yesus Yootunolo, Me oni Kandeyemo Yewolo
(Matiyu 26:20-25; Mak 14:17-21; Luk 22:21-23)

21 Yesusndo ngundilo elo yokolo, ene newende kowuli oolengo yetoni, ngulo ene
yootunolo ewolo. Hamoo oolengo, no yeno eteno. Ye kewooloyemo nganonggo gulado
no yootunonelolo, mundi oni kandeyemo noyewalo ewolo.
22 Yesusndo ngundilo etoni, sulena oni enengo nangge ebe keno keno telo, ngu ooneya
etelo ingowonggori.
23 Ene ngundilo tetoyi, sulena oni gula, Yesusndo ngulo gome oolengo ingooteku,
ngundo Yesus tanggeyimo oluwolo.
24 Ngundilo oodoni, Sayimon Pitando tabangombo telo, eneno ewolo. Gedo sumoo ino
ene ooneya etelo ewolo.
25 Ariya, ngu oni Yesus tanggeyi oolengomo bibitewonggokungga, ngundo Yesus
tanggeyi oolengomo oololo, sumoo inolo ewolo. Oo Bidodo Sembuli, ge ooneya ete? Elo
ewolo.
26 Ene ngundilo sumoo etoni, Yesusndo mandeni gumi ewolo. Nondo oomanongoyingo
gumi gula oo sonoyimo yelo yolo, oni gula inootoowega ngu, ngu oningga ngu! Ngundilo
elo, ene oomanongoyingo gumi gula yolo, oo sonoyimo yelo, yolo, Yudas Iskariyoot,
Sayimonlo nangoni, ngu inowolo.
27 Yudas oowali ngu yolo netoni, ngu naluno, Setando newendemo utoni, Yesusndo
Yudasya ewolo. Ge oo tewelo ingooteku, ngu ge komo sodedo ngundiya te! Elo ewolo.
28 Yesusndo mande ngundilo Yudasya etoni, oni oo neweloyi yabano bibitewonggoku,
ngundo mande ingolo, ene ngulo damoni ma ingowonggori.
29 Yudasndo ngu, Yesus galo ngu bidodobolo bobeye ngulo si, ngu enendo sobowoote.
Yesuslo sulena oni gidalegado ngu, Yesusndo mande ngu etoni, ene ingowonggori. Nalu
kundingiyi ngulo oo gula uliyoni, ngundi, oo gula owoolongo oni yunoni, elo eteku, ngu
elo ingowonggori.
30 Ariya, Yudas oomanongoyingo gumingga ngu yolo, ene ende oolelo toongewolo.
Ngundilo toongetoni, ngu nalungga ngu, suwoo ooleli tewolo.

Mamana Mande Keda

31 Yudas endesina oolelo toongetoni, ngu naluno, Yesusndo ewolo. Ataga Oni
Nangoni, ene bingaminidodo tetoni, ngunonggo Anut nguya enengo nangonimonggo
bingaminidodo tete.
32 Ene Anutndo enengo nangonimonggo bingamidodo yolo ngu, asa, Anutndo bingami-
dodoga ngu yolo, enengo Oni Nangoni nguya ko inootoni, enengo ela ela sodedonangge
bingamiyalidodo tunootewali.
33 Ye simoone, nalu bodaga nangge, no yeya oode, kootusina, ye no erewenelowanggo.
No kuli Yuda onino ewonomu, ngundilo nangge, ataga yeno nguya eteno. Ye nondo
endega ooloutenoku, nguno ye ma oolouwanggo.
34 Ene ataga nondo mamana mande keda gula ye yunooteno. Ye komo dobooguliye
nowoondoyi teyunoyi! Yo, nondo yengo nowoondoyi yunootenoku, ngundilo nangge, ye
komo dobooguliye nguya nowoondoyi yunoyi!

35 Ye dobooguliye nowoondoyi tewanggoku ngu, asa, oni simoo bale bidodo ye yeyolo
ingowanggo. Ye ngu nolo sulena oni oolengolo ewolo.

Yesusndo Pitaya Ewolo. Ge No Kootu Nunowalo Ewolo
(Matiyu 26:31-35; Mak 14:27-31; Luk 22:31-34)

36 Sayimon Pitando Yesusno ewolo. Oo Bidodo Sembuli, ge ndawoole ute? Etoni,
Yesusndo mandeni gumi ewolo. Nondo endega ooloutenoku, nguno ge no kenelolo
oolouweloyi, ngu ereremo kini. Ene kootusina, ge no kenelolo nguno oolouwalo ewolo.
37 Ene ngundilo etoni, Pitando gumi ewolo. Oo Bidodo Sembuli Ulungga, ndatelo
ngulo, no ataga ge ma kenggelolo oolouwano? No nenengo kedaga, ngundo ge
hooloowenggelowelo, ingootenolo ewolo.
38 Ene ngundilo etoni, Yesusndo mandeni gumi ewolo. Gedo gengo kedaga ngu yokolo,
no hooloowenelowelo ete? Hamoo oolengo, no geno eteno. Kootooli ma eyingomo, ge no
oowoone tambu kabusa elo oongoonelowalo ewolo.

14

Yesus Ngu Awano Oolouweloyi Oole

1 Yesusndo enengo sulena onino mande gula ewolo. Yengo nowoondoye soliyokolo
ma sosolewelo. Ye Anutlo nowoondoyemo hamoo tetoningga, ngunonggo ye komo nolo
nguya nowoondoyemo hamoo teyi.
2 Nolo Awanembolo yangga ngu, ya gumi kowookowoo ooloote. Ngundilo kini ngu,
asa, no kuli yeno ewano. No yeno hamoo eteno. No yengo musiyo yomosiyoyunowelo
oolouteno.
3 No oololo, yengo musiyo yoonenengolo yokolo ngu, asa, no ko ombulo, ye yoyolo
oolelo, noya goboolo oluwato. Yo, nondo musiyongga oolootenoku, nguno ye nguya noya
goboolo oluwato.
4 Yo, hamoo, nondo ngu endemo nguno oolouweloyi ooleyiga ngu, ye kuli ingootenggolo
ewolo.
5 Ene ngundilo etoni, Tomasndo mande gumi ewolo. Ulungga Oo Bidodo Sembuli, ge
ndaruwelo ete? Noole ma ingooteto. Ariya, ndatelo telogo, noole ngu oolega ngu kenolo
ingowato? Elo ewolo.
6 Etoni, Yesusndo gumi ewolo. No, nondo nangge no oole. No nangge hamoo mande
ngulo Sembuli. Nondo nangge, suwoo suwoo keda oluweloyi ngulo Sembuli. Oole
gulanonggo Awa tanggeyimo oolouweloyi kini. Hamoo oolengo kini. Nononggo nangge
Awa tanggeyimo oolouweloyi.
7 Ene ye kuli nolo ingootenggoku, ngulo ngu, ye nolo Awanembolo nguya ingootenggo.
Ataga ye damoni yelo, ye ene ingolo kenootenggolo ewolo.
8 Ene ngundilo etoni, Pilipndo eneno ewolo. Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ge
Awangge etuyelo! Ge ngundilo etoyi ngu, asa, noole mete elo ingowatolo ewolo.
9 Ene ngundilo etoni, Yesusndo gumi ewolo. Pilip, nalu pelungga no yeya goboolo
oluwootoku, ge nolo ma ingoote? Oni ene no neyooteku ngu, ene Awane nguya kenoote.
Ndatelo ngulo, ge Awangge noole etuyelo, elo ete?
10 No Awano oodoowe, ko, Awando ene nono oolooteloku, ngulo ge nowoondogemo
hamoo ma tete, bine? Nondo mande yeno etenoku nga ngu, nondo nenengo in-
gondudunonggo ma eteno. Kini, Awa noya ootoolo, ngunonggo enengo ingondudunimonggo nangge enengo koni ngu tete.
11 Ye ngu komo nga mande ngalo nowoondoyemo hamoo teyi. No awano oodoowe, ko,
Awa ene nono ooloote. Ye ngulo nowoondoyemo hamoo mete ma tetoni ngu, asa, ye komo
nondo oo sungo gula onindo ma teweloyi tetenoku, nga bidodo ingondudu teya, ngulo ye
komo nolo nowoondoyemo hamoo teyi.
12 Hamoo oolengo, no yeno eteno. Oni ene nolo newendemo hamoo tetoni ngu, nondo
ko oo tetenoku nga, ene nguya ngu ko oo ngu mete tewa. Ene ko ulungga oolengo telo,
ene nondo kongga tewonoku, ngundo no daganelowa. Ndatelo ngulo, no Awa tanggeyimo
oolouteno.
13 Yendo oo bidodo no oowoonemo yemboongewanggoku ngu, no ngu ooga ngu tewano.
Ngundilo ngulo, Awa ngu enengo nangonimo ene bingami dulidalinidodo tewa.
14 Yo, hamoo, ye no oowoonemo oo gulalo yemboongelo teni ewanggoku ngu, asa, no
ngu ooga ngu komo hamoo tewanolo ewolo.

Yesusndo Yuka Kundingiyi Suleyootoni Ombuweloyi, Ngulo Mandelo Gosiyowolo

15 Yesusndo ngandilo ewolo. Ene ye nowoondoye no nunolo ngu, ariya, ye nolo mamana
mandene ngu gome keyowanggo.

16 Nondo Awano yemboongetoowe, enendo ngu oo gula ye hoolooweyelolo yanggango
yunootoni (Yuka Kundingiyi), ngundo yeya suwoo suwoo sugi sugi oluwanggo.
17 Ngungga ngu, hamoo mande eweloyi Yuka. Mela ngalo oni simoo bale ngu, ene
ma yowanggo. Ndatelo ngulo, ene nowoondoye hamoo ma teyingo, ngulo ene kenolo
ingoweloyi nguya, ereremo kini. Ene yendo ngu ingootenggo. Ene yeya goboolo ootoolo,
ngunonggo ye nowoondoye newendemo ulo, yeya oluwanggo.
18 Nondo ye yoyokootoowe, ye awanamoye kini koogewa ngundilo ma oluwanggo. Kini,
no ye tanggeyemo ombulo, yeya oluwato.
19 Nalu bodaga nangge, mela ngalo oni simoo baledo, ngu no ma neyowanggo. Ene
yendo nangge no neyowanggo. Ndatelo ngulo, nondo keda sugi sugi oluwanoku, ngundilo
nangge, ye nguya sugi sugi kedaga nguno oluwanggo.
20 Yo, hamoo, ngu naluno nguno, ye ingowanggo. No Awanemboya oodoowe, ko, yendo
ngu noya oodoyi, nondo yeya oluwato.
21 Oni ene nolo mamana mande yolo, gome keyooteku ngu, ngu oningga ngu ene
newende no nunoote. Oni ene newende no nunooteku ngu, Awando newende nguya
ene inowa. Nondo nguya nowoondone ene inolo, nenengo damonine, ene doongeyimo
yootunolo etungootoowe, ene no neyolo ingowalo ewolo.
22 Yesusndo ngundilo etoni, Yudas gula, Yudas Iskariyoot kini, ngundo Yesusno ewolo.
Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ndatelo ngulo, ge noole doongenayimo tunootewelo
eteku, ene ge mela ngano oni simoo bale doongeyemo ma tunootewa? Elo ewolo.
23 Yudas ngundilo sumoo etoni, asa, Yesusndo mandeni gumi ewolo. Oni ene newende
no nunolo ngu, ene nolo mande gome keyowa. Ene ngundilo keyootoni ngu, asa, nolo
Awanembo nguya, ngu oningga ngu, newende inootoni, noole eneno ombulo eneya
suwoo suwoo sugi sugi oluwato.
24 Oni ene newende no ma nunolo ngu, ene nolo mandene gome nga ma keyoote. Nga
mandega yendo ingootenggoku nga, ngu nolomu kini. Nga ngu Awa no sulenelootoni
ombuyingongga, ngulo mandeni.
25 No ataga yeya goboolo ootoolo, ngunonggo mande oo nga tunooteweloyi ngu yeno
elo etuyelootenoku nga.
26 Ene ye hamoo oolengo Hoolooweyeloyingo ngu, Yuka Kundingiyi. Ngu no
oowoonemo ngu Awando yengo suleyootoni ombuwa. Enengo koni ngu ngandilo.
Ngundo ngu oo bidodo etuyelolo, nowoondoye yokutuwootoni, ngunonggo nondo mande
yeno ewonoku, ngu bidodo tunoo oolengo ingomukowanggo.
27 Ariya, no ye yoyokowelo, ngulo nolo nowoondoyi imakeyingo oolooteku, ngu yeno
nguya yewe tunootelo oluwa. Nondo yengo nowoondoyiga ko nowoondoyi imakeyingo
yunootenoku, ngundo mela ngalo oni simoo baledo nowoondoyi imakeyingo yunooteng-
goku, ngu dagate. Ngulo ye nowoondoye ma soliyokolo sosolewelo.
28 Ye nga mandega nga ngu etuyelowonoku, ngu ye kuli ingowonggo. No ye yoyokolo
oolelo, no ko yeno ombuwanolo ewonoku, ngu ingoyi. Ene kuli ye nowoondoye no
nunowonggoku ngu, asa, ye ingolo oni oni tetoyi, no Awano ko oolouwano. Ndatelo ngulo,
Awando no daganelolo, ene Ulungga oolengo.
29 Ataga oo ngu ma tunooteyingomo, no yeno kuli elo etenoku nga. Ngundilo ngulo,
kootusina oo ngu tunootetoni ngu, asa, ye nguno nowoondoyemo hamoo tewanggo.
30 Ariya, no yeya mande mande ulungga ko ma elo ingowato. Ndatelo ngulo, mela
ngalo ngulo sobosobo tabango ulungga ngu ombute. Enengo yanggangoni ngundo no
ma sobonelowa.
31 Ene mela ngalo oni simoo bale ngu komo ingowanggo. No nowoondone Awane
inooteno. Ngundilo ngulo, no Awando oo teweloyi mande elo no nunowoku, ngu nangge
teteno. Ariya, ye ootookootoyiga oolouwooto! Elo ewolo.

15

Yesus Ngu Ene Wayin De Oolengo

1 Yesusndo mande gula ewolo. No ngu Wayin de oolengo. Awanembo ngu ene Wayin
kongga ngulo Sembuli.
2 Nolo kandene ngu ma enggetoni ngu, Awando andangelo yokowa. Ene ko kandene
bidodo enggeteku ngu, Awando gome toongoolo, gome yomosiyowa. Ngundilo tetoni,
engge gome oowooyingga oolengo enggewanggo.
3 Ye ngu nondo mande ngu elo etuyelowonoku, ngundo ye nowoondoye yeni gome
namboyi tunootewonggo.

4 Ye komo no dowoolo oodoyi ngu, asa, nondo nguya ye yodowoolo oluwato. Wayin
dega ngu kandeyi wembuyi bungomo ma dowoolo ngu, ene enggeweloyi nguya kini.
Ngundilo nangge, ye nguya nono ma ootoolo ngu, ye ma enggewanggo.
5 No de Wayin. Ye ngu Wayin de ngulo kandeyi. Oni ene nono oodoni ngu, no nguya
eneya oodoole, ene ngunonggo gome ulungga enggewanggo. Ene ye no noyokolo ngu,
asa, ye oo gula nguya ma tewanggo.
6 Ene oni gula nono ma oluwaku ngu, asa, ene ngu de kandeyi ngundilo andangelo
yokootoyi aliyewa. Yo, onindo ngu de kandeyi, ngu gooboongoolo siyakiyolo, de nombono
katoyi demukowa.
7 Ene ye noya oodoyi, nolo mandene yeya oodoni ngu, ariya, ye oo gulalo ingolo
yemboongewanggoku, ngu oo ngu ngundilo yeno tunootewa.
8 Ene yendo gome ulungga enggewanggoku damoningga nguno, ye nolo sulena oni
kilalongo, ngu simoo bale etuyelowanggo. Ngundilo damoni gomengga, ngunonggo nolo
Awane ngulo oowooyi bingaminidodo tunootewa.
9 Awando newende no nunoyingo, ngundilo nangge, nondo yengo kuli nowoondone
nguya yunowono. Ngulo, ye komo nolo mandene nga suwoo suwoo ingolo oodoyi, ngu
nondo hamoo nowoondone ye yunowano.
10 Nondo kuli Awanembolo mamana mandeni gome keyowonoku, ngulo ngu, no
Awane enengo nowoondoyiningga ngu newendemo oolooteno. Ngundilo nangge, ye nolo
mamana mande gome keyowanggoku ngu, ariya, ye nguya nolo nowoondoyinengga ngu
newendemo oluwanggo.
11 No ngandilo ingooteno. Nolo oni oningga ngu yeno oodoni, ye nowoondoyemo
nguno hangeya manggowoomo ooleni, elo ngundilo ingooteno. Ngundilo ngulo, no nga
mandega nga yeno eteno.
12 Nolo mamana mande ngu ngandilo. Nondo yengo nowoondoyi yunootenoku,
ngundilo nangge, ye komo dobooguliye ngundiya teyi!
13 Ene oni gulado ene dobooguliyi hoolooweyelowelo, enengo kedaga ngu yokowaku
ngu, ariya, nowoondoyi teyingo damoningga, ngundo nowoondoyi teweloyi damoni
gidalega, ngu hamoo oolengo dagayeloote.
14 Ye nondo etenoku damoningga nga tetoyi ngu, asa, ye ngu nolo dobooguline.
15 Ko oni ngu enengo oni ulungga, ngundo ko oo teteku ngu ma ingoote. Ngundilo ngulo,
nondo yeya ko oni elo ma ewano. Kini, mande bidodo nondo Awanonggo ingowonoku,
ngu yeno etoowe, ingomukowonggoku ngu! Ngulo nondo yeya ngu dobooguliinelo ewano.
16 Yendo no ma logonelowonggori. Kini, nondo ye ngu nenengo logoyelowonoku, ngulo
ye komo oolouya, gome oolengo enggewanggo. Yengo enggeyega ngu gome sugi sugi
oluwanggo. Ye ngundilo telo, ngunonggo ye oo gula yowelo, no oowoonemo Awano
yemboongetoyi ngu, asa, Awando ngu ooga ngu, hamoo oolengo, ye yunowa.
17 Nondo nga mamana mandega nga ye yunooteno. Ye komo dobooguliye nowoondoyi
teyi! Elo ewolo.

Oni Nowoondoyemo Hamoo Kini, Ngundo Yesuslo Ko Oni Nguya Mundiyi Tewanggo

18 Yesusndo ngandilo ewolo. Mela ngalo oni simoo bale ngando yeya mundiyi tetoyiga
ngu, asa, ye ingoyi! Ene noya koletelo mundi tewonggoku, ngulo yeno nguya tewanggo.
19 Ene hamoo ye mela ngalo damoni biyomi ngu keyootoyi ngu, ariya, mela ngalo
damoni biyomi tetenggoku oni simoo baledo, ene mete yengo ingowanggo. Ye enengo
keyemo oni ngulo, elo ingowanggo. Ene ye ngu damoni biyomimbolo oni kini. Kini,
nondo ye kuli logoyelowonoku ngu, ye mela ngalo damoni biyomi yokootoyi, yoyolo,
sungo yoyewono. Ngundilo ngulo, mela ngalo oni simoo bale, ngundo yeya mundi
tewanggo.
20 Ye komo nondo mandega yeno ewonoku, ngulo ingondudu teyi! Ko oni ngu
enengo oni ulungga ngu dagalo ma oluwa. Ngulo ngu, no noyolo yombulinelolo, no
keyonelowonggoku ngu, asa, ye nguya ngundilo keyoyelolo yombuliyelowanggo. Ene
nolo mandene keyolo ingolo ngu, asa, yengo mande nguya keyolo ingowanggo.
21 Ene nolo Awanengga no sulenelootoni, no ngano ombuyingo, ngulo nowoondoyemo
hamoo ma tetenggo. Ngundilo ngulo, ene nolo nowoondoyemo hamoo ma tetoyi ngu, asa,
ene yeno nguya damoni biyomi tewanggo.
22 Hamoo, nondo kuli ma ombulo mande gome nenengo ngu ma etuyelootoowe ngu,
ariya, ene mbumbuwaye telo ngulo damoni ma ingowanggo. Ene ataga, ene oole gulano
mbumbuwaye oongooweloyi kini.
23 Oni ene noya mundiyi tetenggoku ngu, ene nolo Awanemboya nguya mundiyi
tetenggo.

24 Ko oowooyingga, oni sungombo kuli ma tewoku ngu, nondo ngu ko ngu ene
kewooloyemo kuli tewono. Ngu hamoo, nondo ko ngundilo ngu ma tetoowe ngu, ariya,
ene mbumbuwaye telo, ngulo damoni ma ingowanggo. Ene ataga ngu, ene kuli kenolo
yokolo, ngulo ene noya ko Awanemboya nguya mundiyi telo boguwootenggo.
25 Ene ngundilo damoniyengga tetenggoku, ngundo enengo mamana mandeno nakan-
goyingo ngu, ataga engge tunootete. Ngu mandega ngu ngandilo.
Ene noya kingo mundiyi tetenggolo ewolo. *Sam 35:19; 69:4*
26 Ene, ye Yanggango Teyunolo Hoolooweyeloweloyi oningga ngu (Yuka Kundingiyi)
ene Awaya goboolo oolooteli. Nondo ngu suleyootoowe, yeno ombulo, ngundo nolo
mandene nolo damonine elo yootunolo etuyelowa.
27 Ngundilo ngulo, yendo nguya komo nolo mandene, nolo damonine nguya yootunolo,
wesiyolo ewanggo. Ndatelo ngulo, kuli ye noya oluwootokuno, no ko damoni yetoowe,
ye nguno oode oode ombulo, ataga nga naluno ngalo ewolo.

16

Yesusndo Enengo Sulena Onino, Oo Kootu Tunooteweloyi Ngulo Ewolo

1 Yesusndo ngandilo ewolo. Nondo ngandilo ingooteno. Ye nowoondoye kiyayi yelo,
nowoondoyemo hamoo ngu yokoweloyi, ngulo ma ingooteno. Ngundilo ngulo, no nga
mandega nga yeno kuli ewonoku ngu!
2 Kootusina nalu gula tunootetoni, ene onindo Yudalo goobooyingo yanonggo ye
oweyelowanggo. Yo, hamoo, onindo ye yuleyi kumooweloyi, ngundo ingolo ewanggo.
Nga oni, ngando ene mbumbuwa tetenggolo ingowanggo.
3 Hamoo, ene nolo Awane, ko, no nguya ma ingootenggo. Ngundilo ngulo, ene ngu
damoningga ngu tewanggo.
4 Oo ngu ma tunootewonoku, nondo yeno kuli etoowe ingowonggo. Ariya, kootusina
ngu oo ngu tunootetoningga ngu, asa, ye nondo ewonoku, ngu ingonduduyemonggo ko
ingoyilo ewolo.

Yuka Kundingiyimbolo Koni

5 Ene no ataga oni no sulenelootoni, no ngano ombuwonomungga nguno ko oolouteno.
Ene ye kewooloyemo ngunonggo oni gulado, no sumoo nunolo, ngandilo ma ewolo. Ge
ndarute? Elo ewolo.
6 Nondo nga mandega yeno etenoku ngalo, ye ataga nowoondoye kowuli oolengo
yetenggo.
7 Ene nondo hamoo oolengo yeno eteno. No ye yoyokolo oolouwanoku ngu,
Hoolooweyeloyingo, yewe yeno ombuwa. Ngulo no ma oolouwanoku ngu, asa, oni ye
Yanggango Yunolo Hoolooweyeloweloyi Yuka Kundingiyi ngu yeno ma ombuwa. Ene no
oololo ngu, ariya, nondo ene suleyootoowe, yeno ombuwa.
8 Enendo ombulo, mela ngalo oni yoyeni, mbumbuwa ngulo damoni yootunolo, nolo
damoni gome nenengo ngulo damoni, ngu wilikoyeloweloyi naluwo tunooteweloyi, ngulo
nguya etuyelowa.
9 Onilo weti mbumbuwaye, ngulo damoni ngandilo. Ene no kootu nunolo nolo
nowoondoyemo hamoo ma tetenggo.
10 Koletelo, ngu no Awanonggo ombuwonoku, kootusina no ko Awano oolewano.
Ngungga ngu, damoni gome nenengo ngulo hamoo ngu simoo bale melako ngano ngu
ma ingootenggo. Ngulo no Awano ooloutoowe ngu, ye no ko ma neyowanggo.
11 Wilikoyeloyingo ngulo damoni nguya ene watayi kini. Yo, hamoo, Anutndo mela nga
sobowooteku, ngulo tabango oowooyi Setan, ngu ene kuli oonateweloyi ngulo sunggi yete.
12 No mande mande ulungga ye yunowelo ingootenoku, ene yendo ataga ingolo
yoweloyi nguya, ereremo kini.
13 Ene Yuka Kundingiyingga ngundo ombulo ngu, hamoo mande Anutlomu, ngu bidodo
etuyelolo yunowa. Enendo enengo ingondudunonggo nangge ma ewa. Kini, mande ene
ingowoku ngu nangge ewa. Enendo ngu oo kootusina tunooteweloyi, ngu nguya elo
etuyelowa.
14 Ene nononggo mande yologo yeno yootunolo ewa. Ngu damoningga nguno ene nolo
oowoone bingamine elo okoowa.
15 Awanembolo oo bidodo ngu nolomu, ngulo no yeno eteno. Yuka Kundingiyi ngu
nononggo mande yologo, yeno yootunolo ewalo ewolo.

Nowoondoye Kowuli Ngu Yowoolengootoni, Oni Oni Teweloyi Tunootewa

16 Nalu bodaga nangge ye no ma neyowanggo. Kootusina, nalu bodaga nangge ye ko no
neyowanggolo ewolo.

17 Yesusndo mande ngundilo etoni ngu, asa, sulena oni gidalegado enengo nangge
mande mande ngandilo ewonggori. Ene ngu mandega ngu, ndawu mande damoninggalo,
ene mande ngu nooleno ete? Enendo ngandilo ete. Nalu bodaga nangge, ye no ma
neyowanggo. Kootusina nalu bodaga nangge, ye no neyowanggo. Ndatelo ngulo, no
hamoo oolengo Awanemo ooloutenolo ewonggori.
18 Asa, enengo sulena, onindo mande gula nguya ewonggori. Nalu bodaga nangge elo
eteku, mandega nga ndatelo? Noole ngu mandega eteku, ngulo damoni ma ingootetolo
ewonggori.
19 Yesus ene ingoyingo, sulena onindo ene sumoo inowelo tetoyi, ngulo ene ewolo. Ye
bine nondo mandega etenoku, ngulo sumoo ewelo etenggo? Nondo ngandilo ewono.
Nalu bodaga nangge, ye no ma neyowanggoku, kootusina, nalu bodaga nangge, ye no
ko neyowanggolo ewono.
20 Hamoo oolengo, no yeno eteno. Kootusina, ye sendo mogulu ulungga telo, ebe
sendosendolutelo oluwanggo. Yo, yendo ngundilo tetoyi, ene mela ngalo oni simoo
bale ngu, ene ngulo oni oni telo oluwanggo. Ene yendo nowoondoye kowulingga ngu
yowoolengootoni, ye nowoondoye oni oni oolengo tunootewa.
21 Bale simoo yomooweloyi naluno ngu, ene komo ogingoyingo ingolo, newende kowuli
ingowanggo. Ene kootusina simoongongga ngu yomootoni, melako soletoni ngu, ene
newende mete ingolo, ogingoyingo ngulo ma ingowa. Kini, ene simoongongga ngulo oni
oni tewa.
22 Ngundilo nangge, ataga ye nguya nowoondoye kowuli yetenggo. Ene nondo ye ko
yeyootoowe, nguno ye nowoondoye ko oni oni tewanggo. Ngundilo tewanggoku, oni
gulado yengo oni oningga ngu ma andangelo yowa.
23 Ngu nalunggano nguno, ye oo gulalo no ma sumoo nunowanggo. No hamoo oolengo,
yeno eteno. Ye oo gula Awando noole yunoni elo, no oowoonemo yemboongewanggoku
ngu, asa, Awando ngu ooga ngu, ye yunowa.
24 Kuli ye oo gula yowelo no oowoonemo ma yemboongeyingo. Ene ye ngandilo
yemboongelo ngu, ye oo yowanggo. Ngundilo telo ngu, yengo nowoondoyemo oni
oningga ngu yeyi gome oolengo tunootewalo ewolo.

Yesusndo Mela Ngalo Damoni Ngu Kuli Dagawolo

25 Nondo mande ngalo kuli mande yamonggawononggo nangge elo ewonomu ngu.
Kootusina no mande yamonggawomonggo yeno ko ma ewano. Kini, no Awalo mande
tunoo yootunolo yeno ewano.
26 Ngu naluno nguno, ye no oowoonemo Awano yemboongewanggo. Ye ngundilo
tetoyi ngu, asa, nondo ye hoolooweyelolo, Awano ma yemboongewano. Kini, ye mete
yengombo Awano nenengo yemboongeyi. Ngulo ngu, nondo ngu ye hoolooweloolo ma
yemboongewano.
27 Yendo ngu nolo nowoondoyemonggo gome ingolo, yengo nowoondoye hamoo tetoni,
ngulo no Awaya oode, ngunonggo ombuwono. Ngundilo ngulo, Awando yengo gome
ingoote.
28 Kulimi no Awaya oode, no ngunonggo ene yokolo, no melako ngano ombulo
oolooteno. Ataga ngu no mela nga yokolo, Awano ko oolewelo ingootenolo ewolo.
29 Yesus ngundilo etoni ngu, enengo sulena onikundo mande gumi ewonggori. Ataga
ge mande yamonggawo ma ete. Kini, ge mande tunoo oolengo eteku ngu!
30 Ataga noole ingooteto. Ge onindo sumoo ewanggo elo ma soboyelolo, ge ngu noolengo
ingondudu kenolo ingomukoote. Kini, ge oo bidodo ingomukoote. Ngundilo ngulo, noole
ge kuli Awanggeboya oode, ngunonggo ombuyingo, ngulo nowoondonayimo hamoo
teteku ngalo ewonggori.
31 Ene mande ngundilo etoyi ngu, asa, Yesusndo mandeye gumi ewolo. Ye ataga
nowoondoyemo hamoo tetoni, gome ingomukootenggo?
32 Ingoyi! Nalu kuli namoko tunoo tewelo tete. Yo, ene kuli tunoo telo namoko teteku
ngu! Ene ye oweyelootoyi, ye sungo sungo yengo endemo sawanggo. Nguno ngu, ye no
noyokootoyi, noso nangge oluwano. Ene nondo noso nangge ma oluwano. Kini, nolo
Awane ene noya oluwaloku ngu.
33 Nondo ngandilo ingolo, yeno eteno. Yengo nowoondoye ngu nono yetoyi oodoyi
ngu, ariya, yengo nowoondoyemo nguno nguya, nolo imakeyingongga ngu yeno oluwa.
Ngundilo ngulo, no nga mandega nga, ngu yeno ewonoku ngu! Oni melako ngano
ye ogingoyingo kowuliyedodo yunowanggo. Ene ngundilo yunowanggoku, ene yengo
nowoondoye ngu, ye komo oni oni teya yanggango oliyi. Ndatelo ngulo, nondo mela ngalo
damoni yanggangoni, ngu hamoo oolengo bidodo wongoowe uwoku ngu! Elo ewolo.

17

Yesusndo Sulena Oni Hoolooweyelolo Yemboongewolo

1 Yesusndo mande ngundilo elo yokolo, ene sambosina doongetelo yemboongelo ewolo.
Awane, nalu kuli tunootete. Gengo dulidalige no nunoyingomu, ngu oni simoo bale
melako ngano oolootenggoku, ngu etuyelo. Ngunonggo gengo nangongge nguya, gengo
dulidalige simoo baleno yootunolo etuyelowa.
2 Ndatelo ngulo, gedo ene simoo balelo tabango ulungga kuli ene sunggi yewolo. Ngulo
ngu, ene mete simoo bale gedo kuli elo sunggi yewoku, ngundo sugi sugi keda oluweloyiga
ngu yunowa.
3 Suwoo suwoo keda oluweloyi ngu ngandilo. Ene gengo ingootenggoku, ge gulanangge
hamoo Anut oolengo. Ngundilo nangge, ene no Yesus Kristusndo, gedo gengo sunggi
yeyingo oni, ge kuli sulenelootoyi, ngano ombuyingo, ngulo nguya ene nowoondoyemo
hamoo tetenggo.
4 Gedo ko elo nunoyingoku, ngu no kuli temukowono. Ngundilo tewonoku ngundo
gengo dulidalige simoo bale doongeyemo yootunolo tunoo oolengo etuyelowolo.
5 Awa, kuli mela oo nga ma tunooteyingomo, no geya oluwoloku naluno, no bingamine
dulidalinedodo. No ataga nguya ngu dulidaline bingaminengga, ngu ko nunolo in-
gooteno.
6 Nondo gengo damoningge, mela ngalo oni gedo no nunowoku, nguno kuli elo
etuyelowono. Gengo oni ngu, gedo kuli no nunowolo. Ene gengo mandege ngu gome
keyootenggo.
7 Ataga ene ingootenggo. Oo bidodo gedo no kuli nunowoku ngu, ngu genonggo nangge
ombuwolo.
8 Mande bidodo gedo no nunowoku ngu, nondo ene kuli yunomukootoowe, ene yolo,
ene hamoo oolengo ingowonggo. Kuli no geya oode, ngunonggo no ombutoowe, ngulo ene
gengo nowoondoyemo hamoo tetenggoku, gedo no sulenelootoyi, no ngano ombuwonolo
ingowonggori.
9 Nondo ene hoolooweyelolo yemboongeteno. Nondo ataga mela ngalo oni gengo ma
ingootenggoku, ngulo ma eteno. Kini, no ataga gedo oni no nunowoku, ngulo no geno
yemboongeteno. Ndatelo ngulo, ngu oni ngu gengomu.
10 Nolo oni nono nowoondoyemo hamoo tetoyi, ngu gengomu nguya. Ngundilo nangge,
oni ngu gengomu, ngu nolomu nguya. Yo, ene nolo nowoondoyemo hamoo tewokungga,
ngulo ene oowoone bingamine elo okootenggo.
11 No ataga mela nga yokolo, geno ko oolouwanoku ngu, ene gengo nowoondoye hamoo
teyingo oni melako ngano oluwanggo. Awa, ge kundingiyi oolengo! Gengombo gengo
yanggangongge no nunowoku, ngundilo ge ene soboyelowa. Ge ene soboyelootooga, ene
nowoondoye gulanangge, noole geya nowoondonali ngundilo, gulanangge oluwanggo.
12 No enedodo oluwootoku naluno, nondo gengo yanggangongge no nunowoku, nguno
ene gome soboyelowono. Yo, hamoo oolengo, no gome soboyelootoowe, ngulo ngu, ene
bidodo ma oonatewonggo. Kini, oni (Yudas Iskariyoot) ene ge kootu gunolo, ngulo ene
oonateweloyi musiyomo nguno oololo, enendo nangge oonatete. Gengo mande nakayano
oolooteku, ngulo engge tunooteweloyimbolo tete.
13 Ataga no ge tanggegemo ma oolouyingo naluno nguno, nondo melako ngano ootoolo,
nguno nga mandega nga eteno. Ndatelo ngulo, nolo nowoondonemo oni oni telo
oolootenoku, ngundo nolo oni simoo baleno ngu oni oni tewokungga, ngundilo nangge
eneno hangelo oolenilo, ngulo gome ingooteno.
14 Gengo mandege nunowoku ngu, nondo kuli elo yunowono. Ngundilo ngulo, mela
ngalo oni simoo baledo kowuli yunootenggo. Yo, no mela ngalo damoni biyomi, nguno
no ma endeyolo oolooteno. Ngundilo nangge, no kenelootenggoku, simoo bale nguya, ene
mela ngalo damonimo ma endeyootenggo.
15 Gedo mela nganonggo ene andangeya yoyo, elo ma yemboongeteno. Kini, gedo ene
soboyelolo, ngulo yemboongeteno. Awa, gedo oni damoni biyomi eweyingga, (Setan) ngu
yokootoyi, ngundo ene nolo simoo bale ma yutolo yombuliyelowelolo, ngulo no geno
yemboongeteno.
16 Yo, no mela ngalo damoni biyominimo no ma endeyooteno. Ngundilo nangge, nolo
kenemo simoo bale nguya, ene mela ngalo damonimo ma endeyootenggo.
17 Awa, ge nolo keneloyingo simoo bale ngu yoyega, ene gengo mandege nguno
nowoondoye bidodo, nguno damooya, ngunonggo ene oni kundingiyi tunooteyi. Yo,
gengo mandege, ngu hamoo mande oolengo engge.

18 Kuli ge no sulenelootoyi, no oni simoo bale kewooloyemo, mela ngano ombulo
oolooteno. Ngundilo nangge, no ene suleyelootoowe, ene oololo mela mela oni simoo
bale kewooloyemo, gengo mandege wesiyolo elo etuyelowanggo.
19 No nenengombo nowoondone bidodo gedo kongga nunowoku, nguno domoolo
ngu telo, kundingiyi oolooteno. No ngundilo tetenoku, ngunonggo gengo simoo bale
kosiyingo, ene hoolooweyeloweloyimbolo, ngulo ene nguya enengombo gedo kongga
yunowoku, nguno nowoondoye bidodo nguno domoolo ngu kundingiyi telo, ngunonggo
ene ko tewanggo.
20 Yo, nondo oni nolo nowoondoyemo hamoo teyingo nga hoolooweyelolo, geno
yemboongetenoku ngu, ko, ngundo kootusina, nga oni ngando mande etoyi, ingolo, nolo
nowoondoyemo hamoo tewanggoku, ngulo nguya geno yemboongeteno.
21 Nondo ngundiya yemboongetoowega, nguno oni ngu bidodo ene nowoondoye
gulanangge oliyilo ingooteno. Awa, ge noya oodoyi, ko nondo geya goboolo oolooteloku,
ngundilo nangge, ene nooledodo nguya goboolo oluwatolo ingooteno. Ngundilo telo ngu,
mela ngalo oni simoo bale, ene hamoo ingowanggo. Gedo no sulenelootoyi, no melako
ngano ombuwonomu, ngulo nowoondoyemo hamoo ingowanggo.
22 Gedo dulidaliga no nunoyingongga ngu, nondo kuli ene yunowono. Nguno ene
nowoondoye gulanangge siyeya oliyi, noolendo awa, geya nowoondonali gulanangge
siyelo oolooteloku ngundilo.
23 Nondo eneya ootooye, ko gedo ngu noya oolooteku, ngulo nondo ngu komo enengo
nangge nowoondoye gulanangge oolengo yeya oliyilo ingolo yemboongeteno. Ngundilo
tetoyi ngu, asa, mela ngalo oni simoo bale ene ingowanggo. Gedo kuli no sulenelootoyi, no
mela ngano ombuwono. Gedo nolo ngundilo nowoondoyi tenunooteku, ngundilo nangge,
gedo enengo nowoondoyi teteku ngu! Elo ingowanggo.
24 Awa, nondo ngandilo elo ingooteno. Oni simoo bale gedo kuli no nunowoku ngu,
ene noya gedo musiyongga no nunowoku, nguno eneya goboolo oluwato. Ene nguno
nolo dulidaline ngu kenoweloyimbolo ingooteno. Yo, kulimi mela nga ma tunooteyingo
naluno nguno, gedo nolo nowoondoyi tenunolo, ge ngu dulidaliga nunoyingongga ngu,
ene nguya kenoyilo ingooteno.
25 Awa, gengo damoningge, ngu gome nenengo oolengo. Mela ngalo oni simoo bale
ngu gengo ma ingootenggo. Ene nondo ngu gengo ingootoowe, ko, nolo oni nga nguya
gengo ingootenggo. Gedo kuli no sulenelootoyi, no melako ngano ombuwonomu, ngu
ingootenggo.
26 Nondo gengo damoningge elo etuyelootoowe, ingowonggoku, ngu ataga nguya ngu
damoningga, ngu suleyolo etuyelooteno. Ngundilo tetoowe, nguno ene komo enengo
nangge nowoondoyi teweloyi damoningga ngu gome ingowanggoku, ngu gedo, nolo
nowoondoyi teyingo damoningga, ngu gome ingolo dowoowanggo. Ene ngundilo tetoyi,
nondo ene nowoondoyemo ulo, eneya goboolo oluwatolo yemboongewolo.

18

Yudasndo Yesus Yolo, Me Oni Kandeyemo Yewolo
(Matiyu 26:47-56; Mak 14:43-50; Luk 22:47-53)

1 Yesusndo yemboongelo yokolo, Yesusndo enengo sulena onidodo ene oololo, Kidolon
nggooto ngu kalongolo, anduloko ngu Olib dega ngulo ko gula oluwoku, nguno uwong-
gori.
2 Yudas, ngu Yesus yolo, me oni kandeyemo yewoku oningga, ngu nguya ngu kongga
ngu ingoote. Ndatelo ngulo, nalu oowooyingga Yesus ene ngu kongga nguno enengo
sulena oniya gooboongoowonggori.
3 Ngulo Yudas ngu Rom Gabman ngulo me oni Anutno woolo yeyingo onilo sobosobo
oni, ko, Parisi oni ngulo kumba ootuwoo oni, ngu yoyolo, ngu melasina nguno mayewong-
gori. Ene solu ko Lam nguya kalo, dowoolo, ko, me ebe uleweloyi idi sangga yolo
mayewonggori.
4 Yesus eneno oo bidodo tunooteweloyi ngu, ene kuli ingowolo. Ngundilo ngulo,
Yesusndo tanggeyemo oololo, sumoo elo ewolo. Ye oone erewelo mayetenggo? Elo ewolo.
5 Ene ngundilo sumoo etoni ngu, asa, mandeni gumi elo ewolo. Noole Yesus, Nasaret
oningga, ngu erewelo mayeteto, etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Ngu no nangge. Ene
ngundilo etoni, ngu Yudasga Yesus yootunolo, eweloyingga ngu eneya goboolo dikawoli.
6 Yesusndo ewolo. Ngu no nangge, etoni ingolo ngu, asa, ene soliyokolo, woosoolo
oololo, melako ukelo, ulo welewonggori.

7 Ngundilo tetoyi, Yesusndo ene ko sumoo yunowolo. Ye ndawu oningga erewetenggo?
Ngundilo etoni, me oniku enebana gumi ewonggori. Nasaret oni, Yesusga ngu erewelo
mayetetolo ewonggori.
8 Ene ngundilo etoyi, Yesusndo mande gumi ngandilo ewolo. Nondo kuli yeno
ewono. Ngu oningga, ngu no. Ene ye no erewenelolo noyoya ngu, asa, ye ngu oni nga
yoyokootoyiga sayilo ewolo.
9 Ene ngundilo elo, ngundo kuli mandega ewoku, ngulo engge yeni tunootete. Ene ngu
mandega ngu ngandilo ewolo.
Ngu oni ngu gedo no kuli nunoyingo, no ngu gula ma yokowanolo ewolo. *Yon 6:39*
10 Sayimon Pita ngu ene duge moole. Ngu naluno, ene duge ngu woosoolo yolo, woolo
yeyingo oni sobosobo, ngulo tabango onilo ko oningga, ngu ulewelo duge oolongootoni,
ene woosoolo ooloutoni, sodeyi koondosina gidale nangge, ngu tagatoni, melako solewolo.
Ngu oningga ngu oowooyi ngu Malkus.
11 Ene ngundilo tetoni, asa, Yesusndo ewolo. Pita, gengo duge sili, ko siliyo. Ndatelo
ngulo, Awando ngu sono tobaga no nunowoku, ngu nondo ma neni, elo ingoote, bine?
Ngundilo nguya kinilo ewolo.

Onikundo Yesus Yolo, Anasno Oolouwonggori

12 Ngundilo tetoyi, me oniku, ko, enengo sobosobo oni, Yuda onilo kumba ootuwoo onilo
sobosobo, ngundo Yesus dowoolo, utombo gosiyolo, yolo oolouwonggori.
13 Ene Yesus yolo, Anasno koletelo oolouwonggori. Anas ngu Kayiyapas tengali.
Kayiyapas ene Anutno woolo yeweloyi oni, ngulo tabango ulungga, ngu moomangga,
nguno yeyi tunootewolo.
14 Kayiyapas oningga, ngundo ene kuli Yuda onino ngandilo ewolo. Mete oni
gulananggebo kumoolo ngu, asa, ngundo oni simoo bale ulungga hoolooweyelowalo
ewolo.

Pitando Yesusno No Watayi Kinilo Ewolo
(Matiyu 26:69-70; Mak 14:66-68; Luk 22:55-57)

15 Sayimon Pitando, sulena oni gulaya, ene Yesus keyowoliyo. Sulena oni gulaga ngu
Anutno woolo yeyingo oni ngulo sobosobo tabangongga ngundo ene watayi. Ngundilo
ngulo, ene sobosobo tabangongga, ngulo ende sisi ngulo pawaloko, Yesus keyolo, nguno
uwolo.
16 Ene Pitando ngu ene yamako dabemimo endesina dikalo oluwolo. Sulena oni gulaga
ngu Anutlo woolo yeweloyi sobosobo tabango ngu ingooteku, ngundo oolo, yamako
sobowoolo oluwoku balega, nguno ewoku, ene Pita yoya, ya newendesina unilo ewolo.
17 Yamako sobosobo balega, ngundo Pitaya ewolo. Ge bine nguya, Yesus oningga, ngalo
sulena oni gula, bine? Ene ngundilo sumoo etoni ngu, Pitando gumi ewolo. No kini! Elo
ewolo.
18 Ko oni ko kumba ootuwoo oni, ngundo de gula kalo, mela gingo yetoni sosolelo, ngulo
ene de yokowelo de kawonggori. Ngundilo tetoyi, Pita nguya ngu dega ngu yokowelo
eneya nguno dikalo oluwolo.

Anutno Woolo Yeweloyi Oni, Ngulo Sobosobo Tabango, Ngundo Yesus Sumoo Inowolo
(Matiyu 26:59-66; Mak 14:55-64; Luk 22:66-71)

19 Anutno woolo yeweloyi onilo sobosobo tabango, ngundo Yesusno sulena onilo sumoo
elo, ko enendo simoo bale mande elo etuyelowoku, ngulo nguya sumoo ewolo.
20 Ene ngundilo sumoo etoni, asa, Yesusndo mandeni gumi ngandilo ewolo. Nondo ngu
kuli oni simoo bale tunoo oolengo endemo mande elo etuyelowono. No suwoo suwoo
goobooyingo ya newendemo, ko Tempel ya newendemo, Yuda oni simoo bale gooboon-
gootenggoku, nguno nguya mande elo etuyelolo yunowono. No mande kombitelo, gula
ma ewono.
21 Ge ndawugalo, no sumoo nunoote? Ge komo oni ene kuli mande no mang-
gonemonggo ingowonggoku, ngu sumoo yunowa. Ene kuli nolo mandene ingowonggolo
ewolo.
22 Ene ngundilo etoni, kumba ootuwoo gula dikalo oluwoku, ngundo Yesus utolo ewolo.
Ge Anutno woolo yeweloyi onilo sobosobo ngulo tabangongga, ngalo mandeni ngu gumi
ngundilo ete?
23 Ene sumoo ngundilo etoni, asa, Yesusndo mandeni gumi ewolo. Nondo mande
biyomingga etoowega ngu, asa, ge komo ngu nangge yootunoya nono e. Ene nondo
mande metemi etoowe ngu, ariya, gedo ngulo ndatelo telo, no nulete? Elo ewolo.

24 Ariya, utombo Yesus gosiyoyingo utooku ngundilo oodoni, ene Anasndo Yesus
suleyootoyi, Anutno woolo yeweloyi onilo sobosobo tabango oowooyi Kayiyapas, nguno
oolouwolo.

Pitando Yesus Oowooyi Ko Oongoowolo
(Matiyu 26:71-75; Mak 14:69-72; Luk 22:58-62)

25 Sayimon Pita ngu dikalo, de yokolo oodoni, oni sungokundo Pita sumoo inolo
ewonggori. Ge nguya enengo sulena oni, bine? Ene ngundilo etoyi, Pitando imangoolo
ewolo. No kini! Elo ewolo.
26 Woolo yeweloyi oni, ngulo sobosobo tabango, ngulo ko oningga, Pitando kono anduno
sodeyi tagawokungga, ngulo dobooyi gulado ewolo. Hamoo oolengo, no ge geyowono. Ge
nguya kono anduno geyowonoku ngu! Elo ewolo.
27 Ene mande ngundilo etoni ngu, asa, Pitando ko elo, imangoolo ewolo. No kini! Ene
ngundilo etoni, asa, ngu naluno nangge, kootoori ewolo.

Yesus Yolo, Payilatno Oolouwonggori
(Matiyu 27:1-2,11-14; Mak 5:1-5; Luk 23:1-5)

28 Ene Yesus yolo, Kayiyapaslo ya yokolo, Gabman koleteyingo ngulo yano mande
wilikoweloyi musiyomo oolouwonggori. Ngu nalungga ngu suwoononggo oolengo, ngulo
ene sodedo yano ma oolewonggori. Ndatelo ngulo, ngu Gabman oni koleteyingo, ngu Rom
oni. Moseslo mamana mandeno, ene ngandilo ewolo. Yuda oni ngundo Yuda kini enengo
yano ulo ngu, ene wetidodo telo, Pasowa nalu kundingiyi nguno noole ulo, bibitelo,
oowali ma newatolo ewolo.
29 Ngundilo ngulo, ene endesina oluwolo. Gabman onilo oni koleteyingo, oowooyi Pay-
ilat, ngundo eneno oolelo sumoo ewolo. Yendo nga oningga nga ndawu oo biyominggalo,
nga yolo mayetenggo?
30 Ene sumoo ngundilo etoni, asa, mandeni gumi elo ewonggori. Nga oningga nga, ene
damoni biyomi ma tetoni, ngu noole ene yolo, geno ngano ma mayewatolo ewonggori.
31 Ngundilo etoyi, Payilatndo ko ewolo. Yengombo yoya, oolouya, yengo mamana
mande, nguno yengombo mandeni wilikoyi! Ene ngundilo etoni, asa, Yuda onindo eneno
gumi ewonggori. Rom onilo mamana mande, ngundo ngandilo ewolo. Noolendo oni
uleye kumooweloyi ngu loogu oolengolo ewonggori.
32 Yesusndo ene kumooweloyimbolo kuli ewoku ngu, ene kumooweloyi damonimo
teyingo, ngu mandegaku ataga engge tunootewelo tete.
33 Ngulo Payilatndo Gabman ya newendemo ko ulo, ngunonggo Yesus negongootoni,
ombutoni, sumoo inowolo. Ge Yuda onilo mela sobosobo ulungga (King), bine? Elo ewolo.
34 Ene ngundilo sumoo etoni, Yesusndo mande gumi ewolo. Gengombo bine, ngu
mandega ngu ingolo ete, bine, ngundi, oni sungombo geno etoyi, ingolo, bine, ge ngundilo
ete?
35 Ene ngundilo sumoo etoni, Payilatndo mandeni gumi ewolo. No bine, Yuda oni, ngulo
ge ngu mandega ngu noya ete? Hamoo oolengo kini! Gengo oni simoo bale, ngu ko gengo,
Anutno woolo yeyingo onilo sobosoboku, ngundo goyolo nono mayetenggoku nga! Ngulo
ge ndawu ooga tewo? Elo ewolo.
36 Ene ngundilo sumoo etoni, Yesusndo mandeni gumi ewolo. Nondo endega oni
simoo bale sobowooweloyi, ngu mela ngalomu kini. Ene nondo mela, ngano simoo bale
sobowooweloyi ngu, asa, nolo ko oni, ngundo ngu ebe yeyi tunootetoni, ebe utolo, nguno
oni gula no noyolo, Yuda oni kandeyemo nguya ma noyewa. Ene ataga ngu, nondo endega
simoo bale sobowooweloyi, ngu melako ngano kinilo ewolo.
37 Ene ngundilo etoni, Payilatndo Yesuslo mandeni gumi ewolo. Ngulo ge mela sobosobo
oni ulungga (King) gula, bine? Etoni, Yesusndo mandeni gumi ewolo. Gedo eteku ngu, ge
nenengo oolengo ete. No ngu mela sobosobo oni ulungga (King). Ngundilo ngulo, no
namondo no yomooneloootoni, mela ngano ombulo tunootewono. Yo, no melako ngano
ombuwonoku, ndatelo ngulo, no hamoo mande ngu elo yootunolo eweloyi oni. Oni
bidodo hamoo mande ngu keyolo ngu, ene nolo mandene ngu ingootenggolo ewolo.
38 Yesusndo mande ngundilo etoni ngu, asa, Payilatndo mande gumi ewolo. Hamoo
mande ngu ndawuga? Elo ewolo. Payilatndo ngundilo elo yokolo, ene Yuda onino
endesina oolelo ewolo. Nondo nga oningga, ngano biyomi gula ma kenootenolo ewolo.
39 Ene yengo damoniye gula, ngu Pasowa nalu kundingiyi nalungga, nguno ya
biyomimo oni gula andangetooye toongete. Ngundilo ngulo, nondo Yuda onilo mela
sobosobo ulungga (King) nga bine, andangeya yunowe? Elo ewolo.
40 Yuda oni simoo bale enengo mande ngu ingolo, ngulo ene meno manggalu ulungga
telo ewonggori. Ngungga ngu kini! Ge komo Barabas andangeya yuno! Elo ewonggori.
Barabasndo ngu oni yuleni kumootoyi, ko oni sungombolo oo sitowiye yakakayi yowolo.

19

Payilatndo Yesus De Mombimo Boolowoowelo Ewolo
(Matiyu 27:15-31; Mak 15:6-20; Luk 23:13-25)

1 Asa, ngu naluno nguno, Payilatndo enengo me onino etoni, ngundo Yesus yolo, utolo,
gisasalu polo gome gome ulewonggori.
2 Ngundilo telo, me onindo tomoku gula uto sanggilidodomundo telo, yolo, Yesus
tabangomo yewonggori. Ngundilo telo, towi seleyingo yolo yemuyinowonggori.*
3 Me oni bidodo Yesus doongeyimo mayelo, yumooweloyi mande oowooyingga telo
ewonggori. Ge Yuda onilo King ge e! Ngundilo elo ulewonggori.
4 Ngu naluno nguno, Payilatndo ko endesina Yuda onino oolelo ewolo. Ye ingoyi! Nondo
ene yolo, yeno endesina ooletoowega, yendo kenoyi! Nondo ene goweyimo oo biyomi
gula ma kenooteno!
5 Ene ngundilo etoni, ariya, Yesus endesina ooletoni, ngu tomoku uto sanggilidodobo
tewonggokungga, ngu Yesus tabangomo oodoni, ko, towini seleyingo nguya teyingo
ngudodo ooletoni, Payilatndo Yuda onino etuyelolo ewolo. Ye nga oningga nga kenoyi!
6 Ngundilo etoni, Anutno woolo yeyingo oni ngulo sobosobo, ko, kumba ootuwoo
oni, ngundo Yesus kenolo, ngu ene manggalu ulungga telo ewonggori. De mombimo
sanggawetoyiga kumooni! Yo, de mombimo sanggaweyiga kumooni! Ene ngundilo etoyi,
Payilatndo Yuda onilo mande gumi ewolo. Yengombo yoya, de mombimo sanggaweyiga
kumooni, ene nondo ene goweyimo biyomi gula ma kenooteno!
7 Ene mande ngundilo elo yokolo ngu, asa, Yuda onindo mandeni gumi ewonggori.
Noole mamana mande gula oolooteku, ngu mamana mandega ngundo ete. Oni gula ene
Anut yumooyinolo mandega elo ngu, ene komo kumoowa. Ngundilo eteku, ngulo ngu
oningga ngu, ene komo kumooni. Ndatelo ngulo, ene ngandilo ewolo. No Anut Nangoni,
ewoku ngulo ewolo.
8-9 Payilatndo ngu mandega ngu ingolo, ene sosoleyingo ulungga telo, ngulo ene
Gabmanlo ya newendemo ko ulo, Yesus sumoo inowolo. Ge ndanonggo mayewo?
Ngundilo sumoo etoni, ene Yesusndo eneno gumi ma ewolo.
10 Yesus nenetelo oodoni, ariya, Payilatndo Yesusya sanggili telo ewolo. Ndatelo ngulo,
ge nolo mandene gumi ma ete? Nondo ge goyokootoowe, toongeweloyi ngulo yanggan-
gonedodo, ko, de mombimo gosanggawetoowe, kumooweloyi nguya yanggangonedodo,
ge ngu ma ingoote? Elo ewolo.
11 Ene ngundilo etoni, Yesusndo mandeni gumi ewolo. Anut awuno oolengo, ngundo
yanggango ge ma gunootoni ngu, asa, ge no nodowoolo nuleweloyi nguya ereremo kini.
Ene nondo geno hamoo eteno. Oni no noyolo, ge kandegemo yootunonelolo noyewoku,
ngulo mbumbuwani, ngundo gengo mbumbuwage ngu dagalo, ulungga oolengo! Elo
ewolo.
12 Ene mande ngundilo etoni ngu, asa, Payilatndo ngu ingolo, ene oole erewelo kenolo,
Yesus yokootoni, toongewelo oole erewewolo. Ene Yuda onindo meno elo ewonggori.
Gedo ngu oningga, ngu yokootoyi toongewaku ngu, asa, ge Sisa dobooyi kini! Oni gula
enengombo ene King elo ngu, ene Sisa nguya mundiyi teteku ngu! Elo ewonggori.
13 Payilatndo ngu mandega ngu ingolo, ngulo ene Yesus yolo, endesina oolelo, ene
oololo, mande wilikoweloyi yabano yeyi bibitewolo. Musiyo gula oowooyi digi yabayi,
Hiburu mandeno ngu oowooyi Gabata.
14 Ngu sa nalungga ngu, Pasowa nalungga ngulo oo yomosiyoweloyi naluwolo. Ngu
nalungga, ngu sa kewoolo oolengo, ngu naluno, Payilatndo Yuda onino ewolo. Kenoyi,
yengo mela sobosobo ulungga (King) nga! Elo ewolo.†
15 Payilatndo ngundilo etoni, asa, Yuda onindo manggalu ulungga telo ewonggori. Ngu
andangeya yoko! Andangeya yokootooga, de mombimo sanggaweya uleyi! Ene ngundilo
manggalu tetoyi, Anutlo woolo yeyingo onilo sobosobo oni, ngundo mande ngandilo
meno ewonggori. Noolengo mela sobosobo ulungga (King) gula kini! Sisa nangge, ngu
noolengo mela sobosobo ulungga (King)! Elo ewonggori.
16 Ngundilo etoyi, Payilatndo enengo mandeye ngu ingolo, ngulo ene Yesus dowoolo,
enengo kandeyemo yelo ewolo. Ye mete, ene yokootoyiga, me onindo dowoolo, oololo, de
mombimo sanggaweya uleyiga kumoonilo ewolo.

Yesus Yolo, De Mombimo Sanggawelo Ulewonggori
(Matiyu 27:32-44; Mak 15:21-32; Luk 23:26-43)

---

* **19:2:** Tomoku ko nenggulo seleyingo, ngu mela sobosobo ulungga (King), ngulo sunggi ngundilo teyinolo, nguno ebe ganagana teyinolo eneno penggootewolo. † **19:14:** Pasowa Nalu Kundingiyi ngu Anutndo sunggi kenolo dagayeloyingo nalu kundingiyi.

17 Payilatndo ngundilo etoni ngu, asa, me onindo Yesus yolo, enengo de mombi
inootoyi, koolowoolo, ende yokolo oololo, musiyo gula oowooyi tabango wembuyi, nguno
oolouwolo. Hiburu mandeno musiyo ngu oowooyi Golgata.
18 Ngu mela musiyonggano nguno, Yesus de mombimo sanggawewonggori. Ene oni
sungo elaya nguya Yesusndo de mombino booloyelowonggori. Oni elayagaku, Yesus
tanggeyi gide gide, ko Yesus kewooloko boolowoolo de mombino elaya gide gide, nguno
booloyelowonggori.
19 Payilatndo mande gula nakangolo, oni yunootoni, de mombi sosowoomo yewong-
gori. Ngu oo naka ngu ngandilo. Nasaret Oni Yesusga, Ngu Yuda Onilo Mela Sobosobo
Ulungga (King) Ewolo.
20 Ngu musiyongga Yesus de mombimo boolowooyingo musiyongga ngu, Yerusalem
ende ulungga ngu tanggeyimo. Ngundilo ngulo, Yuda oni ulungga ngu mandega
ngu kandangelo ingowonggori. Payilatndo ngu mandega ngu Hiburu mandeno, Rom
mandeno, ko Girik mandeno nguya nakangowolo.
21 Ngundilo ngulo, Anutno woolo yeyingo onilo sobosobo, ngundo Payilatno ewonggori.
Ge ngundilo ma nakangowelo, Yesus, Yuda Onilo Mela Sobosobo Ulungga (King). Ge komo
mande ngandiya nakango. Nga oningga ngando ewoku, No Yuda onilo Mela Sobosobo
Ulungga (King), ngulo ngundilo nakangowalo ewonggori.
22 Ene ngundilo etoyi, asa, Payilatndo gumi ewolo. Nguno yokoyi, nondo mandega
nakangowonoku ngu, no komo kuli nakangowonoku ngu! Elo ewolo.
23 Ngu naluno me onindo Yesus deno boolowoolo yokolo, enengo kumbaninggaku yolo
wesosoowootoyi, namolaya tunootewolo. Namolaya tunootetoni, me onikundo gumgum
yowonggori. Ngundilo telo, ene Yesus enengo nengguloni oolengo pelunggaku ngu ma
toongoolo wesibiyoyingo, ngu gulanangge pelungga ndandayingongga.
24 Ngundilo ngulo, me oni enengo nangge mande ewonggori. Noole nga nengguloga
nga, ngu ma oomboongewato. Noole komo ebe dagadaga koondoonge telo, oni gulado
oni sungo dagayelolo ngu, asa, ngundo yowa. Ene ngundilo elo, koondoonge tewonggori.
Anutlo mandeno mande nakangolo ewoku, ngu engge tunootete. Mande ngu ngandilo.
Ene nolo nenggulone, oo ngu bayetelo yowonggori. Ene nolo nenggulone pelungga ngu so
uyi (Kad) koondoonge telo, ndawu oninggado dagayelolo ngu yowalo ewolo. *Sam
22:18*
25 Yesuslo de mombi tanggeyimo, enengo nemi nguno dikalo oluwolo. Mariya Yesus
nemi ngulo bobeyi, ngu Kolpas baleyi oowooyi Mariya, ko, Mariya gula Magadala, ende
ngulo balega, ngu nguya oluwonggori. Ngu bale ngu, de mombi tanggeyimo nguno
oluwonggori.
26 Yesusndo doongetelo, nemimboya sulena oni ene ngulo gome ingootenggoku, ngu
nguya yeyootoni, dikalo oodoli, yeyolo, nemimboya ewolo. Namo, ge keno, ngungga ngu,
gengo nangonggelo ewolo.
27 Yesusndo ngundilo elo, sulena oningga nguya ewolo. Keno, ngungga ngu gengo
nanggelo ewolo. Ngu naluno nguno, ngu sulena oningga, ngundo Mariya Yesus nemingga
ngu yolo, enengo yano oololo, gome kawararangolo oluwolo.

Yesus Kumoowolo
(Matiyu 27:45-56; Mak 15:33-41; Luk 23:44-49)

28 Ngu naluno, Yesus enengo koni ngu bidodo ataga kinitetoni ingowolo. Ariya, Anutlo
mandeni so uyi nakangoyingomo, ngu engge tunooteteku, ngulo ene ngandilo ete. No
sonolo ingootenolo ewolo.
29 Sono nggusi gula oluwoku, ngu Wayin kowoo nangge nggusi manggowoomo oolelo
oluwolo. Ngundilomu ene towi sosowoo gula yolo, Hisop dega ngu kandeyi pelunggano
gosiyolo, yolo, Wayin sonoyimo yetoyi, Wayin kowoo nguno koongetoni, ngu yolo, Yesus
manggowoomo yeyi oolewolo.
30 Yesusndo ngu Wayin kowoo sonongga ngu nelo yokolo ewolo. Asa, nolo kone
kinitete. Ene ngundilo elo yokolo, mudungo kiyayi yetoni, penggootelo, yukani yokootoni,
ooloutoni kumoowolo.

Me Onindo Yesus Bebulimo Sanggawewolo

31 Ngu nalungga nguno, Yuda onilo nalu kundingiyi ngulo oo yomosiyoyingo naluwo,
oowooyi Pasowa. Ngundilo ngulo, Yuda oni ene oni bingo yokootoyi, de mombimo
nalu kundingiyimo ma oluwa. Ngulo ene Payilatno oololo, oni de mombimo ngu keye
udooketoyi, ngulo ene sodedo kumootoyi, oni bingoye yoyolo meleyelowelo ewonggori.
32 Ariya, me onindo oololo, oni elayaga Yesusya booloyelowonggoku, ngu keyali
udoodokewonggori.

33 Ene ngundilo telo, ombulo, Yesus kenootoyi, ene kuli kumoowolo. Ngundilo ngulo,
ene Yesus keyi ma udookewonggori.
34 Ene ngundilo kenolo, me oni gulado Yesus tanggeyisina bebulimo sanggabo sang-
gawewolo. Ene ngundilo sanggewetoni, sodedonangge dalo sono nguya wendoni
ombuwolo.
35 Oni gula (Yon enengombolo ete) enengo doongeyimbo me oninggado Yesus
sanggawelo utoni, ngu kenowoku ngulo mande yootunolo ewolo. No nenengombo
yeyootoowe, sanggawetoyi kenowonoku, ngulo no hamoo oolengo mandeni elo
etuyelootenoku nga! Ye ngu ingoya, ngulo ye nowoondoyemo hamoo teyilo ewolo.
36 Nga oo tunooteteku nga ngu, Anutlo mande ngu engge tunootete. Ngu mandega ngu
ngandilo.
Onindo enengo wembuyi gula ma udookewanggolo ewolo. *Eksodas 12:26*
37 Ko Anutlo mande gula ngandilo.
Oni sanggawewonggoku oningga ngu kenowanggolo ewolo. *Sekarayiya 12:10*

Digi Kowuno, Yesus Melengoowonggori
(Matiyu 27:57-61; Mak 15:42-47; Luk 23:50-56)

38 Kootusina, Yosep, Arimatiya mela ngulo oningga, ngundo Payilatno oololo, Yesus
bingo yolo, melengoowelo sumoo inolo ewolo. Yosep ngu Yesuslo keyolo, endeyoyingo
oni gula, ene Yuda onilo tabango ngulo sosolelo, ngulo enengo newendemo hamoo ngu
oongoowolo. Payilatndo mete elo etoni, ngulo Yosep ene oololo, Yesus bingo yowolo.
39 Ngu Nikodimas oningga ngu ene kuli suwoono Yesusno mayelo tunootewoku, ene
Yosepya ombuwoli. Ngu oningga ngundo de elaya situmi gooboongoolo yowoolalingoyin-
gomu ngu yolo ombuwolo. Ngu de situmi ngulo kowuli ulungga, ngu onibiga kande elaya
(30 Kilo).
40 Ngu oni elayaga, ngundo Yesus bingo yolo, de situmi ndindingo gomemu ngundo
kumbadodo gooboongoolo doobengowoli. Yuda onindo onibi meleyelowelo telo melen-
gootenggoku, ngundilo tewoliyo.
41 Yesus de mombimo ulewonggorimu musiyongga, nguno ko gula oluwolo. Ko nguno
oni mele keda gula oluwolo. Oni gula nguno kuli ma melengoowolo.
42 Ngu nalungga ngu, Yuda onilo nalu kundingiyi ngulo oo yomosiyoweloyi nalu, ngu
oowooyi Pasowa; ko, ngu oni melengga ngu namoko oluwolo. Ngundilo ngulo, elayaga
ngundo Yesus bingo yolo, nguno melengoowoli.

20

Yesus Kumoolo Ko Ootookoowolo
(Matiyu 28:1-8; Mak 16:1-8; Luk 24:1-12)

1 Kowooyingo ngulo naluwo koleteyingo nguno, Mariya ngu Magadala balega,
ngundo suwoononggo oolengo oolelidodomonggo, Yesus melengooyingo melengga,
nguno oolouwoliyo. Ene meleno oololo, ene digiga mele manggowo ukingoyingongga,
ngu mele manggowoomo ma kenowoliyo. Kini, oni gulado ngu digiga kuli andangewolo.
2 Ngundilo ngulo, ene kendutelo, Sayimon Pitano, ko, Yesus enengo sulena oni gula
ngulo gome ingooteku, nguno nguya ewolo. Oni sungombo Ulungga Oo Bidodo Sembuli
Sembunayingga, ngu mele manggowo andangelo, kuli yowonggoku ngu! Ene yolo, ndano
yewonggoku, ngu noole ma ingootetolo ewolo.
3 Ngundilo etoni, ngulo Pita ko, sulena oni gula nguya ene ende yokolo, damoni yelo,
meleno oolouwoliyo.
4 Ngu sulena oni elayaga ngu enengo ela ela kendutelo oololo, ene ngu sulena oni gulaga,
ngundo Pita dagalo, enendo koletelo oololo, meleno tunootewolo.
5 Ene meleno penggootelo, doongetelo, kumba nomboyingga ngu nangge meleno
oodoni kenowolo. Ene ngundilo kenolo, ene mele newendemo ma uwolo.
6 Ene ngundilo tetoni, Sayimon Pitando kootu ene keyolo, ombulo, ene mele newen-
demo ulo, ene nguya kumba nangge oodoni kenowolo.
7 Kumba gula nguya, ngundo Yesus tabangomo gosiyoyingo kumbaga ngu, kumba
sungomboya nguno ma oluwolo. Towingga Yesus doobengolo yewonggokungga ngu
nangge oondookelo, musiyo sungosina yewonggoku, ngu kenowolo.
8 Ariya, ngu sulena oni gulaga koletelo meleno oolouyingongga ngu nguya, oni mele
newendemo ulo, oo ngu kenolo, ene Anutndo melenonggo Yesus yokutuwoowoku, ngulo
newendemo hamoo tewolo.
9 Ngu naluno nguno, ene Anutlo mande so uyimo kuli elo nakangoyingo ngu, ene ma
ingonduduyemo ingowonggori. So uyi nakangoyingomo, ngundo ngandilo ete. Yesus ngu
kumoononggo ngu komo hamoo oolengo ko keda ootookoowalo ewolo.

10 Ariya, sulena oni elayaga ngu, endega oluwonggoku, nguno ko oolouwoli.

Mariya Magadala Balega, Ngundo Yesus Kenowolo
(Matiyu 28:9-10; Mak 16:9-11)

11 Yo, sulena oni elayaga ngu, enengo endemo ko ooloutoli, ene Mariya ngu mele tanggeyimo endesina dikalo, sendolo oluwolo. Ngundilo sendoya sendoya penggootelo, mele newendemo doongetewolo.
12 Ene doongetelo, mele newendemo Anutlo Sambono Oni, Engel elaya, nengguloyali namboyi elayaga, ngu Yesus kuli yewoku mele musiyomo nguno yeyowolo. Engel oni elayaga ngu gulado tabango musiyosina, gulado ngu keyi musiyosina bibitelo oodoli yeyowolo.
13 Engel oni elayagakundo, Mariya sumoo inolo ewoliyo. Bale, ge ndatelo telo, ge sendolo ooloote? Ene ngundilo etoli, Mariyando gumi ewolo. Oni sungombo nolo oni Ulunggaku yolo, ndano yewonggoku, ngu no ma ingooteno! Elo ewolo.
14 Mariyando ngundilo elo, ene yowoolengolo, Yesus kenolo, ngu Yesusndo elo ma ingowolo.
15 Asa, Yesusndo Mariyano ewolo. Bale, ge ndatelo telo, ge sendoote? Ge oone erewelo ooloote? Ene ngundilo etoni ngu, Mariyando ngu kongga ngu sembulibo elo ingolo, ngulo ene gumi ewolo. Oni ulungga, gedo yoya yeya ngu, ge komo yewoku musiyongga ngu etunelootooga, no nguno kenolo, no oololo yowanolo ewolo.
16 Ene mande ngundilo etoni, asa, Yesusndo eneno gumi ewolo. Mariya. Etoni ngu, sodedonangge Mariyando yowoolengolo, Hiburu mandenonggo Yesusya ewolo. Rabonayi! Elo ewolo. Ngulo damoni ngu ngandilo, Oo etuyeloyingo oni!
17 Yesusndo Mariyano ewolo. Ge no ma nodowoowelo, no awuno Awano ma ooleyingo. Ene ge komo oolouya, nolo dobooguline nowoondoyemo hamoo teyingo nguno ngandiya etooga ingoyi. No awuno nenengo Awanemo, ko, yengo Awayengga nguno ooleteno. Yo, nolo Anut, ko, yengo Anut nguya, nguno ooletenolo ewolo.
18 Ariya, Mariya Magadala balega enengo mandeni ngu ingolo, sodedonangge ngu oololo, sulena oninolo ewolo. No Ulungga Oo Bidodo Sembuli, kuli kenootenoku ngu! Ngundilo elo, ene Yesusndo mande ewoku nguya ewolo.

Enengo Sulena Onindo Yesus Kenowonggori
(Matiyu 28:16-20; Mak 16:14-18; Luk 24:36-49)

19 Yesuslo sulena onindo ngu Yuda onilo tabango ngulo sosolewonggori. Sosolelo, ngulo ene ya ene oluwonggoku, ngulo yamako goodoolo, ene ya newendemo nangge oluwonggo. Ngu nalungga ngu, kowooyingo ngulo nalu koleteyingo, ngu suwootetoni, Yesusndo kewooloyemo tunootelo ewolo. Yengo nowoondoye imakewomo oliyi! Elo ewolo.
20 Ene ngundilo elo, kandeyimo ko tanggeyimo nguya mambu doongoo ngu etuyelowolo. Ngundilo tetoni, Yesus enengo sulena oniku Ulungga Oo Bidodo Sembuli, ngu kenolo ngu, ene nowoondoye metemi ingolo, ene oni oni tewonggori.
21 Ariya, Yesusndo ko ewolo. Ye nowoondoye imakewomo oliyi! Awando no sulenelootoni, no ngano ombuwonoku, ngundilo nangge, nondo nguya ye suleyelooteno.*
22 Yesusndo ngundilo elo, enengo yukani sulena onino uwoolo, yunololo ewolo. Ye Yuka Kundingiyi yoyi! Ewolo.
23 Yendo oni gidalegalo mbumbuwaye andange yunowanggoku ngu, asa, ngu mbumbuwangga ngu hamoo kinitewa. Ene yendo oni gidalegalo weti mbumbuwa ngu, oni enengo goweyemo olinilo, yokoyunowanggoku, ngu hamoo, oni enengo mbumbuwa ngu sugi sugi goweyemo oluwalo ewolo.

Tomasndo Yesus Kenowolo

24 Yesusndo enengo sulena onino tunootewoku, ngu nalunggano nguno, sulena oni kande elaya kegidembolo elayaga, ngulomu gula nguno eneya ma oluwolo. Ngu Tomas oowooyi gula Didimas (sangala).
25 Ngulo ngu, sulena oni gidalegado Tomasno ewonggori. Noole Ulungga Oo Bidodo Sembuli, ngu ngano kuli kenowooto! Ene mande ngundilo etoyi, ene Tomasndo gumi ewolo. Nondo kandeyimo disi musiyo ma kenolo, nenengo kandene dibiyi ene kandeyimo disi musiyomo ma sanggawelo, ko kandene dibine ene tanggeyisina sangga doongoomo ma yelo sanggawelo ngu, asa, hamoo oolengo, no nowoondonemo hamoo ma tewano. Hamoo oolengo kini! Elo ewolo.

---

* **20:21:** Awando no sulenelootoni, no ngano ombulo, mande keda mesalango ngu elo etuyelowonoku, ngundilo nangge, nondo nguya ye suleyelootenoku, ngu ye oolouya, Mande Keda ngu wesiyoya, oni etuyeloyi.

26 Kowooyingo gula yokolo, Yesuslo sulena oni ene ya newendemo, Tomas nguya
oluwonggoku nalungga ngu, yamako goodoomukolo ya newendemo oluwonggori. Ngu
naluno nguno, Yesusndo tanggeyemo ko tunootelo ewolo. Ye nowoondoye imakeyingomo
oliyi! Ewolo.
27 Ngundilo elo, ariya, ene yowoolengolo, Tomasno ewolo. Gengo kandege dibiyi disiyi
teya, ombuya, disi musiyo nga sanggaweya kenoya, ko kandege dibiyi yega tanggenemo
sangga musiyomo ngano ye! Gengo nowoondogemo hamoo ngu bulibali ma ingowelo.
Kini, ge komo nowoondogemo hamoo teni!
28 Ene mande ngundilo etoni ngu, asa, Tomasndo gumi ewolo. Ge nolo Ulungga Oo
Bidodo Sembuli Sembune, nolo Anut!
29 Ngundilo etoni, Yesusndo gumi ewolo. Ge no neyolo, ngulo nowoondogemo hamoo
tete? Oni ene no ma neyolo, ene nono nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ene ngu oni
ngu oni oni ulungga tewanggolo ewolo.

Yondo Nga Bukga Nga Ngulo Mande Damoni Nakangowolo

30 Yesusndo oo sungo gula onindo ma teweloyim nguya, sulena oni doongeyemo tewolo.
Ene nondo ngu oo ngu bidodo, nga bukgano ngano ma nakangowono.
31 Ene nga mandega nga kuli nakangowonoku nga ngu, ye nowoondoyemo hamoo
teweloyim nakangowono. Ngu ngandilo. Yesus ene Kristus, Anut enengo Ko Yoyoweloyi
Ngulo Sunggi Yewolo. Ngu Anut enengo nangoni. Ene ye ngulo nowoondoyemo hamoo
telo ngu, asa, ye suwoo suwoo oluweloyi kedaga ngu yowanggo.

21

Enengo Ko Oni Yesus Ko Kenowonggori

1 Kootusina, Yesusndo Tayibiriyas sono koongeyingongga, nguno enengo sulena oni
doongeyemo ko tunootewolo. Ngu sono koongeyingo ngu oowooyi gula Galili. Ngu
ngandilo.
2 Sayimon Pita, Tomas, ngu oowooyi gula Didimas, Nataniyel ngu Kena ende Galili
melangga ngunonggo, Sebedi simoongo elayagaku, ko, Yesuslo ko oni elaya nguya
oluwonggori.
3 Ngu naluno nguno, Sayimon Pitando ewolo. No toongelo, iso erewewelo. Ene
ngundilo etoni, oni gidalegado nguya ewonggori. Noole nguya geya oolouwatolo ene
oololo, wanggo sanganimo oolewonggori. Ene ngu suwoonggano nguno, ene iso gula ma
yowonggori.
4 Sengetoni, sa oolewelo tetoni, Yesus ngu sono tamako dikawolo. Dikatoni, enengo ko
onindo, ngu Yesusndo elo, ngu ma ingowonggori.
5 Asa, Yesusndo sumoo yunolo ewolo. Simoone, ye iso gula yowonggo? Ene ngundilo
etoni ngu, asa, sulena onindo gumi ewonggori. Kinilo ewonggori.
6 Ene mande ngundilo etoyi, Yesusndo mande gumi ewolo. Ye isolo si yoya, wanggo
tanggeyi koondosinanggo oolongootoyi, utoni ngu, asa, ye iso gidalega yowanggo. Ene
mande ngundilo etoni, ngulo ene isolo sili oolongootoyi, wendeyino uwonggori. Ngundilo
telo, ene iso oowooyingga oolengo yowonggori. Ngulo ene iso sigaku woosoolo, ene
wanggo sanganimo ooleweloyi kini. Ndatelo ngulo, ngu kowuli oolengo.
7 Ngu Sulena oningga, Yesusndo ngulo gome ingootekungga, ngundo Pitano ewolo.
Andu, ngu Ulungga Oo Bidodo Sembuliga ngu! Ene ngundilo etoni, Sayimon Pita ngu, ene
nenggulo andangelo yelo ko tetoni, nguno ngu, mande ngundilo etoni ingolo ngu, asa, ene
sodedonangge ootookoolo, enengo nenggulo yewoku yolo, telo, ene sonono solelo oololo
sakiko ulelewolo.
8 Pitando sonono uleletoni, ko, oni gidalega ngu ene wanggo sanganiwoole mayelo, iso
sigaku woosootoyi, sakiko namoko ombuwolo. Ene yowoko ma oolouwonggori. Kini, ene
100 Mita nangge oolouwonggori.
9 Ene ombulo, wanggo gosiyolo yokolo, ene de nombo gula oodoni kenowonggori. Ngu
de nomboga ngu iso, ko, oomanongoyingo nguya oodoni kenowonggori.
10 Ngundilo kenootoyi ngu, asa, Yesusndo ewolo. Yendo ataga iso yootenggoku ngu
gidalega yoya ombuyi! Elo ewolo.
11 Ngundilo etoni, ngulo ngu Sayimon Pitando wanggo sanganimo oolelo, isolo sigaku
woosootoni, wendeyi tamako oolewolo. Ooletoni, iso ululu oowooyingga oolengo, ngundo
siga ngu manggowoomo hangelo oolewonggori. Yo, iso ngu oowooyingga oolengo (153),
ene isombo siga ngu ma oomboongeyingo.
12 Ngundilo tetoni, Yesusndo ewolo. Ye ombuya, oowali nga neyi! Ene ngundilo etoni
ngu, ko oni gulado, ge onendo elo, sumoo inowelo ma ingowonggori. Kini, ene ingoyingo,
nga ngu Oo Bidodo Sembuliga, ngundo elo ingowonggori.

13 Ngu naluno, Yesusndo ombulo, oowali oomanongoyingoku yolo, ko, iso yolo,
bayetelo, yunootoni newonggori.
14 Yesus, melenonggo kuli ootookooyingo naluno nga, ngu tambu kabusayi, enengo
sulena oni doongeyemo tunootewolo.

Yesusndo Pita Sumoo Inowolo

15 Ene oowali nemukolo yokolo, asa, Yesusndo yowoolengolo, Sayimon Pitano ewolo.
Sayimon, Yonlo nangoni, gedo nga oni nga dagayelolo, ge nolo gome ingolo, nowoondoge
bidodo no nunoote? Ene ngundilo sumoo etoni ngu, asa, Pitando gumi ewolo. Yo, Ulungga
Oo Bidodo Sembuli, ge ingoote. No gengo ingootenolo ewolo. Yesusndo enengo mandeni
ngu ingolo, gumi ewolo. Ge nolo simoo bale soboyeloweloyi ngu, Sipsip nangoni oowali
yunolo muwooweloyi, ngundiya te!
16 Ene ngundilo elo, asa, tambu elayayigaku eneno ko ewolo. Sayimon, Yonlo nangoni,
gengo nowoondoge ngu bidodo no nunoote, ngundi kini, bine? Ngundilo sumoo etoni
ngu, Pitando gumi ewolo. Yo, Ulungga Oo Bidodo Sembuli, ge kuli ingoote. No gengo
ingootenolo ewolo. Ngundilo etoni, asa, Yesusndo gumi ewolo. Ariya, gedo nolo Sipsip
ngu oowali yunolo gome soboyelowalo ewolo.
17 Asa, tambu kabusayigakuno, ene sumoo inolo ewolo. Sayimon, Yonlo nangoni, ge
bine nolo ingoote? Ngundilo sumoo etoni, Pita ene newende kowuli yewoku, ndatelo
ngulo, Yesusndo tambu kabusayi sumoo inolo, ge nolo ingoote, etoni, ngulo ene gumi
ewolo. Ulungga Oo Bidodo Sembuli, ge oo bidodo ingomukoote. Ge ingoote, no gengo
ingootenoku ngu! Ene ngundilo etoni ngu, Yesusndo Pitaya ewolo. Ariya, gedo komo
nolo Sipsip ngu oowali yunolo, gome muwooyelowa!
18 Hamoo oolengo, no geno eteno. Kulimi ge simoo kosiyi ootoolo ngu, gengombo gengo
Let kimbona, ngundo gengombo wanggagemo gosiyolo, ende gulano toongewelo elo ngu,
ge nguno toongete. Ene kootusina ngu, ge oni dogoni yeteku naluno ngu, ge kandege
okootoyi, oni gulado Let yolo, wanggagemo gosiyogunolo, goyolo, ende ge nguno ma
oolouwelo ewoku, nguno goyolo oolouwalo ewolo.
19 Yesusndo ngandilo ewolo. Kootusina, onindo Pita yolo, uleyi kumooweloyi, ngulo
mande damoni elo etungowolo. Pitando kumooteku nalunggano nguno ngu, ene Anutlo
bingami elo okoowa. Ngulo Yesusndo Pitano yootunololo ewolo. Ge no keneloya endeyo!
Ewolo.

Yesusndo Sulena Oni Gulalo Ingooteku, Ngulo Mandeni

20 Pitando yowoolengolo, ngu sulena oningga Yesusndo ngulo gome ingootekungga,
ngu kenootoni, ene keyelolo ombuwolo. Ngu oningga ngundo kuli oowali newoku, ngu
naluno, ene Yesus tanggeyimo, nomoni lolowoolo, bibitelo, ngunonggo ewolo. Ulungga
Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, onendo ngu ge me onino yootunonggelowa? Elo ewolo.
21 Pitando ngu kenolo, Yesusno ewolo. Ulungga, nga oningga nga, kootusina, ndawu
ooga eneno tunootewa? Ewolo.
22 Ene ngundilo etoni, asa, Yesusndo Pitano gumi ewolo. Nondo ngu ene oodoningga,
oolouya, no ko ombuyingo naluno nguno keda olini ewanoku ngu, gengo oo kini. Ge komo
ombuya, no keneloya endeyo! Ewolo.
23 Ngulo ngu, dobooguliyi gidalega kewooloyemo, ngu mandega ngu nangge elo
endeyowolo. Yesuslo ko oni ngu, ene ma kumoowalo ewolo. Ene Yesusndo ngu ene ma
kumoowalo ma ewolo. Kini, ene ngandilo ewolo. Nondo ngu ene oodoningga, oolouya,
no ko ombuwanoku naluno nguno keda olini, ewanoku ngu, gengo oo kinilo ewolo.
24 Ngu sulena oningga, ngundo nangge, ene ataga ngulo mandeni elo wesiyolo, mande
nga nakangoote. Noole nga mandega nga ngu, ene hamoo yootunolo ewoku ingooteto.
25 Yesusndo oo gidale ulungga oolengo nguya tewolo. Ene oni nga mande oo nga sungo
sungo gulanangge nangge nakangowelo ngu, asa, ngulo Buk nguya oowooyingga oolengo
nakangowanggo. Nondo ngu ngandilo ingooteno. Noolengo mela nga bidodomo, ene Buk
nangge tewa. Ngu hamoo.

Aposel
Aposello Mande Tabango

Nga bukga ngalo oowooyi damoni ngu ngandilo, enengo koye ngu Anutlo mande yolo ombuwolo. Nga bukga nga ngu, buk kootu elayaga Lukndo nakangowolo. Nga bukno ngano ngu, Lukndo sulena oni (Aposel) gulanangge nangge, ngulo mandeye ewolo. Ko sulena onilo mandeye gidalega, enengo ingondudunonggo etenggo. Ariya, mande gidega ngu, Luk enengo doongeyimbo kenolo ingolo ngu, asa, ene nalu gidega ngu, sulena oni (Aposel) nguya endeyolo, nguno oluwonggo. Nga oo naka ngano ngu, Lukndo so uyi nakaya kande elaya kegidembolo gulanangge (Gumi 16), nguno ngu kenowato. Lukndo ngandilo ete. Noole ngu tunootetooye ngu, asa, oni gidalegado yeyolo, ngandilo ewonggori. Ene Pol ngu, Rom melako ya biyomimo oodoni, Lukndo nga bukga nga ngu, enendo nakangowolo.

Ngundilo ngulo, nga bukno ngano mande gumgum oolooteku, ngu ngandilo:

Ngulo damoni, ko yanggangoni ngu nowoondoyemo hamoo teyingo oni ngunonggo tunootewolo. 1:1–5:42

Ngu nowoondoyemo hamoo teyingo oni ngu kowuli koolowoolo, ene kowuli ngu dagawonggori. 6:1–9:31

Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo oni, ngundo Yesusno mandeni keda mesalango ngu Yuda oni simoo bale ko Sameriya oni simoo baleno wesiyolo ewonggori. 9:32–12:31

Pollo oole koletelo endeyowolo. 13:1–14:28

Nowoondoyemo hamoo teyingo oni, ngulo tabango onindo Yerusalem endemo gooboongoowonggori. 15:1-41

Pollo oole elaya endeyowolo. 16:1–18:23

Pollo oole kabusa endeyowolo. 18:14–21:14

Onindo Pol dowoolo, yolo, Romno ombuwonggori. 21:15–28:31

Yesusndo Kootusina Yuka Kundingiyi Yeni Ombuweloyimbolo Ewolo

1-2 O Tiyopilas, kuli ngu bukgano nguno nondo nakangowonoku, ngu oo bidodo Yesusndo telo, ko mande nguya oni simoo baleno ewolo. Ngu ko ngu bidodo temukootoni ngu, asa, Anutndo Yesus yolo, Sambono ko oolewolo. Ene Sambono ma ooleyingomo, ngu naluno ngu, Yuka Kundingiyi ngulo yanggangonimonggo, Yesusndo sulena onino kuli ene sunggi yelo, enengo koni teweloyi damoningga ngulo etuyelowolo. Ngu bidodo nakangowonoku ngu!

3 Kuli ene ogingoyingo ulungga ingolo kumoolo, kootusina ootookoolo enengo sulena oni doongeyemo tunootewolo. Ene ko oowooyingga telo, ene nguno ingootoyiga hamoo teni, ene keda ooloote. Nalu onibi elaya (40) sulena onino tunootetoni kenowonggori. Ngu naluno, Yesusndo sulena onino, Anutlo mande damoningga, ngundo simoo bale enengo sobowooteku, ngu wesiyolo ewolo.

4 Yesusndo sulena oniya oode ngu, ene mande yunolo ewolo. Ye Yerusalem ende ngu ma yokowelo, yengo ooga Awando yunowelo mande elo gosiyolo eyingonggaku, ngu sobowooya oliyi! Kuli nondo yeno etoowe ingoyingongga ngu, ngu Yuka Kundingiyi yolo, elo eyingongga ngu!

5 Sonoyeloyingo Oni, Yon, ngundo sonombo oni simoo bale sono (kundingiyi) newendemo ulo gemuwolo. Ene nalu bodaga nangge yokolo ngu, Yuka Kundingiyi nguno nowoondoyemo ombuwalo ewolo.

6 Ngu naluno, sulena onindo gooboongoolo, Yesus sumoo inolo ewonggori. Noolengo Oo Bidodo Sembuli Ulungga, ataga nga nalunggano ngano, ge nga melangga nga Iserel oni kandeyemo yeyi, ko tunootewa, bine? Sumoo ewonggori.

7 Ene Yesusndo sulena onino gumi ewolo. Awa Oo Sembuli Ulungga, enengombo nangge ngu sa nalungga ngu sobowoote. Yendo ngu nalungga ngu ingoweloyi kini.

8 Ene kootusina Yuka Kundingiyi ombulo, yeya oodoni ngu, ye yanggango yowanggo. Ye ngunonggo nolo mandene damonine ngu yootunolo, Yerusalem endemo oni simoo baleno wesiyolo elo, Yuda oni bidodomo elo, Sameriya oni bidodomo elo, toongelo, yade oololo, mela bidodomo, nguno nolo mande damoni yootunolo ewanggolo ewolo.

Yesus Sambono Oolewolo
(Mak 16:19-20; Luk 24:50-53)

9 Yesusndo mande ngu elo yokootoni, sulena oni kenootoyi, Anutlo yanggangoni,
ngundo Yesus yolo, oolelo, goboole newendemo utoni, ngulo enengo sulena onikundo
ko ma kenowonggori.
10 Yesus ooletoni, sulena oni Sambono doongetelo, kenondadangelo oodoyi, asa,
sodedonangge Sambono oni Engel elaya sulena oni tanggeyemo dikawoliyo. Ngu oni
elayaga ngu nengguloyali ngu namboyi oolengo.
11 Oni elayagakundo ewoliyo. Ye Galili oni, ye ndatelo ngano dikalo, ngunonggo
Sambono doongetelo oolootenggo? Nga Yesusga ataga ye tanggeyemonggo Anutndo
yolo, Sambono ooletoni kenootenggo. Nga Yesusga, nga nangge, ngandilo ooletoni,
kenootenggoku, ngundilo nangge, ene kootusina ko ombuwalo ewoliyo.

Ene Oni Gula Yootunootoyi, Yudas Musiyomo Tunootewolo

12 Ngundilo etoni, Yesuslo suleyeloyingo Aposel onindo ngu mela pulingga ngu yokolo,
ene Yerusalem ende ko oolouwonggori. Ngu mela pulingga ngu oowooyi ngu Olib. Ngu
pulingga ngu Yerusalem ende ngu tanggeyimo.
13 Ene endemo ulo, ene ya gula ya gumi awu sanganimo nguno oolelo oluwonggori.
Ngu oni ngu oowooye ngu ngandilo: Pita, Yon, Yems, Enduru, Pilip, Tomas, Batolomeyu,
Matiyu, Yems Alipiyas ngulo nangoni, Yudas Yemslo nangoni, ko, Sayimon. Sayimon,
ngundo enengo mela ngu yuto onindo sobowooweloyi ingonduduni kini.
14 Ngu oni ngu bidodo nowoondoye gulanangge yelo, Anutno yemboongelo oluwonggo.
Bale oowooyingga nguya, Yesus nemi Mariya, Yesuslo konebeyi nguya yemboongelo
oluwonggori.
15 Ngu nalu gulano, oni bidodo ngu onibi kandegula, onibiga gula nguya (120)
oluwonggo. Ngu naluno nguno, Pitando oni dobooguliyi, ootookoolo, dikalo, mande
ewolo.
16 Pitando ewolo. Ye dobooguline, nakangoyingo gula oolooteku, kulimi Yuka
Kundingiyimbo Dewit manggowoomonggo Yudaslo ewolo. Ngu oningga, ngundo oni
gidalega oole etuyelootoni, ene Yesus dowoowonggori. Ngu mandega ngu engge tewa.
Ngu hamoo, ngundilo nangge tunootewolo.
17 Kulimi Yudas nooledodo oluwooto. Ene nga kongga nga, ene nooledodo goboolo
yowootowo. Pitando ngundilo ewolo.
18 Yudasndo oo biyomi teyingomu, ngulo uliyingga yowoku, ngundo mela gula
uliyowolo. Ngu melanggano nguno, Yudas melako ukelo, ulo, utolo useyi pokomelo,
usekawooyi bidodo wendoni, ende ombutoni kumoowolo.
19 Kootusina, oni simoo bale bidodo Yerusalemno oluwonggoku, ngu Yudaslo mande
ingolo ewonggori. Ngu melangga ngu oowooyi ngu Akelidama ewonggori. Enengo
mandenonggo ngu damoningga ngundilo: ngu dalo mela.
20 Ariya, Pitando ewolo. Ngu oo nakangga ngu, Sam bukno ooloote. Ngu ngandilo:
Enengo mela ngu kingo olini. Oni gulado nguno ma oluwelo kingo olinilo ewolo. *Sam 69:25*
Sam bukga ngundo gula ete.
Oni gulado enengo koni ngu yowalo ewolo. *Sam 109:8*
21 Ngulo ngu, ataga oni gula yootunowato. Ngu oningga ngu, nooledodo ko goboolo
tewato. Ngu oningga ngu, kuli ulungga Yesus nguya endeyowootomu, oni ngu gula
yootunolo ewato.
22 Sonoyeloyingo Oni Yonngga, ngundo oni simoo bale sonoyeloyingo naluno, Yesus oni
simoo baleno ko damoni yelo, telo, ombulo, Anutndo Yesus, noolenonggo yolo Sambono
oolewoku, ngu bidodo kenolo, ombulo, ataga nguya ngundilo oni ngu gula yootunolo
yewato. Ene nooledodo gooboongoolo, ko goboolo telo, Yesus ko ootookooyingo ngulo
damoni yootunolo ewatolo ewolo.
23 Ariya, ene oni elaya yootunolo ewoliyo. Gula ngu Yosep, ene oowooyi gula Barabaslo
etenggo. Ene nangge oowooyi gula nguya ngu Yasitas. Oni gula nguya, ngu oowooyi ngu
Matiyas.
24 Oni bidodo Anutno yemboongelo ewonggori. Ulungga Oo Bidodo Sembuli, ge oni
bidodo nowoondoye kenolo ingoote. Ge mete noole etuyelo, nga oni elayaga nga oone,
ngu gedo etuyeloya yootuno.
25 Ene Aposel kongga ngu onendo yowa. Yudas ngu kuli ko yokolo, Setanlo ende
biyomimo toongelo, nguno oluwalo ewolo.
26 Ariya, oni elayagaku tewooyelolo, ebe dagadaga tetoyi, Matiyasndo tunootete.
Ngundilo tunootetoni, ene yolo, sulena oni kande elaya kegidembolo gulananggegakuno
(11) gooboongoowonggori.

2

Yuka Kundingiyi Ombuwolo

1 Nalu kundingiyi, oowooyi Pentikos tunootetoni, nguno Yesuslo sulena onindo ya
gulananggemo nguno gooboongoolo oluwonggori.
2 Sodedonangge oo ngguyi gula Sambononggo ngguyi ulo ombuwolo. Ngguyi ngu
doogo yanggango ulungga ngguyi ngundilo telo ombuwolo. Ngundilo ombulo, ya ene
oluwonggokungga ngu newendemo ulo, ya newende ene bibiteweloyi yangga ngu, bidodo
ndindi tewolo.
3 Ene kenoyingomu ngu, de solu ngundilo tunootewolo. Ngu wilikolo Anutndo
suleyeloyingo oni ngu ko oni gidalega, ngu yano oluwonggoku, ngu bidodo tabayemo
sungo sungo bibitewonggori.
4 Ariya, Yuka Kundingiyi, ngundo sulena oni bidodo ene nowoondoyemo hangewolo.
Ngundilo tetoni, ene mande bungeyi gula gulanonggo mande etenggo. Yuka Kundingiyi
enengombo mande oowooyingga yunootoni, manggoyemonggo ngundilo ewonggori.
5 Yuda oni Anutlo ingondudu telo oluwonggoku, ngu mela bidodomonggo mayelo,
Yerusalemno oluwonggori.
6 Oni simoo bale oowooyingga oolengo ngu ngguyiga ngu ingolo, asa, ene sodedo
ombulo gooboongoowonggori. Ombulo, dikatoyi, Yesuslo sulena onikundo mande
bungeyi gula gulanonggo, oni enengo mandenonggo mande etoyi ingowonggori. Ngulo
ene soliyokowonggori.
7 Oni bidodo soliyokolo, ingondudu telo ewonggori. Kenoyi! Nga oni mande etenggoku
nga, ngu bidodo ngu Galili oni nangge!
8 Ndatelo ngulo, noolengomo noolengomo sungo sungo noolengo mandenonggo,
mande etoyi ingooteto.
9 Noole ngu Patiyan oni, Midiyan oni, Ilam oni. Noole oni gidalega Mesopootemiya,
Yudiya, Kapadosiya, Pondas, Esiya,
10 Perigiya, Pampiliya, Igip, Libiya mela Sayirin oni ko noole gidalega Romnonggo
nguya ngano ombulo oolooteto.
11 Noole Yuda oni, ko, oni sowe gidalega, ngundo Yudalo damoni keyootenggoku, noole
Krit oni, Arebiya oni nguya, noole bidodo ingootooye, ene Anutlo mandeni damoni
yanggango, ngu noolengo mandenonggo mande wesiyolo etoyi ingootetolo ewonggori.
12 Ngundilo elo, ene bidodo soliyokolo, wenonoyingo ulungga telo, enengo nangge
mandelo ingolo ewonggori. Nga mande etenggoku nga ngu damoni ndatelo? Ewonggori.
13 Ene oni gidalegado yomooyunolo, mandelo ewonggori. Ene Wayin sonoyi ulungga
oolengo nelo, ngulo ngundilo mande etenggolo ewonggori.

Pitando Mande Wesiyolo Ewolo

14 Asa, Pitando sulena oni kande elaya kegidembolo gulanangge nguya dikawonggori.
Ene manggalu telo, oni simoo baleno ewolo. Ye Yuda oni simoo bale, ko, ye ngano
Yerusalemno oolootenggoku, ye sodeyeya nolo mande nga gome ingoya, ye nguya nga
mandega ngalo damoni ngu gome ingoyi!
15 Yendo ngu ingootenggoku, nga oni nga Wayin sonoyi ulungga nelo, mande ngandilo,
elo ingootenggo. Ene hamoo oolengo kini, ene sa gaboyi nalu kandegula gidembolo
namolaya nangge teteku nga (9:00am)!
16 Ene nga mandega nga, ngu Anutlo ingondudu eyingo oni, oowooyi Yowel, ngundo
kulimi ngandilo ewolo.
17 Anutndo ewolo. Nalu wenga namokono tetoni ngu, nolo Yuka Kundingiyi ngulo
yanggangoni ngu suleyootoowe, oni simoo baleno uwa. Yengo simoo namboye ngu
Anutlo ingondudu eyingo oni ewonggoku, ngundilo nangge ngu wesiyolo ewanggo.
Nolo oo oowooyingga yengo simoo kosiyi nguno gaboya gaboya oo etuyelowano.
Yengo oni dogodogoni ngu gabono etuyelowano.
18 Yo, ngu nalunggano nguno, nolo Yuka Kundingiyi ngulo yanggangoni wendootoowe,
nolo ko oni simoo baleno nguya uwa. Ene ngunonggo nolo mandene, damoni Anutlo
ingondudu eyingo oni ngundilo eyingomu, ngu wesiyolo ewanggo.
19 No Sambono awuno, ko, melako ngano nguya, nondo damoni sungo oolengo gula
onindo ma teweloyim, ngu tewano. Ngundilo tetoowe, ngu dalo, de solu, woolo sobugo
ulungga ngu tunootewa.
20 No sa yewe ooleli tunootetoni, kombo yewe, seleyingo dalododo ngundilo yewa.
Kootusina Oo Sembuli Ulunggalo nalu ulungga dulidalinidodo tunootewa.
21 Ngundilo tetoni, oni simoo bale ene Anut Oo Sembuli Ulungga ngulo oowooyimo meno
etenggoku ngu, Anut enengo kandeyibo yodowoolo yoyootoni, enengomboya oluwanggo.
Anutlo ingondudu eyingo oni, Yowelndo ngundilo ewolo. *Yowel 2:28-32*

22 Ye Iserel oni, ye nga mande nga ingoyi! Yesus Nasaret oni, Anutndo damoni sungo
oolengo gula onindo ma teweloyim ko telo, Anutndo Yesus ene kandeyimo yewolo.
Yesus oo ngundilo tetoni, ngulo oni simoo bale kenolo ingolo, ene Anutndo suleyootoni
ombuwolo.
23 Anutndo kulimi oolengo Yesusno oo tunooteweloyi ngu ingolo, kuli mande gosiy-
owolo. Ngu ngandilo: Oni Yesus yolo, ye Yuda oni, ko, oni biyomi gidalega nguya ngu
kandeyemo yunowa. Yo, ene ye hoolooweyelolo, Yesus de mombi sanganimo sanggawelo
udoyi kumoowolo.
24 Yesusndo ogingoyingo ulungga koolowoolo kumoowolo. Ene Anutndo ogingoyin-
gonggaku, ngu andangetoni, mele yokootoni, ko keda yokutuwoowolo. Kumoo ngulo
yanggangonimbo Yesus dowooweloyi nguya kini.
25 Yo, kuli Dewitndo ngu Yesuslo mandelo ewolo.
No Oo Sembuli Ulungga doongenemo suwoo suwoo dikalo ooloote. Ene kandene
koondosina ootoolo, ngu oo bidodomo hooloowenelowolo.
26 Ngulo ngu, nowoondone manggone bidodo oni oni teteno. Gowene nguya oo
sumangeyi ngulo sobowoowano.
27 Anut ge nolo yuka yokootoyi, kumoo musiyomo ma oluwa. Kini, gengo oni kundingiyi
ma yokootoyi, ene meleno buwoo yewa.
28 Gengo endeyoyingo damoni gome ngu kuli etunelowolo. Dewitndo ngundilo ewolo.
Sam 16:8-11
29 Pitando ewolo. Ye dobooguline, nondo noolengo osinayi Dewitlo nenengo tunoo
etoowega ingoyi. Ene kulimi kumootoni melengoowonggori. Enengo meleni ngu ataga
nguya oodoni, kenootetoku ngu.
30 Ene Dewit ngu Anutlo ingondudu eyingo oni. Ngu ene ingoyingo, Anutndo mande elo
gosiyolo, ngandilo ewolo. Nondo gengo sowengge gula (Yesus) yetoowe, ngundo gengo
mela ngalo oni sobosobo koleteyingo musingge ngu yowalo ewolo.
31 Anutndo oo teweloyi ngu kuli Dewit etungootoni, kenolo, Anutndo Kristus yeni ko
ootookooweloyi ngu nguya ewolo. Anutndo ene ma yokootoni oni kumooyingombolo
musiyomo ootoolo, nguno goweyi ma buwoo yewa.
32 Ngu Yesusga ngu Anutndo kuli yokutuwootoni, noole bidodo kenowootoku, ngulo
eteto.
33 Ataga ene kuli eweyi Anut tanggeyimo awuno oolelo, Anut kandeyi koondosina
bingaminidodo musiyomo bibitelo ooloote. Ene eweyi Anut kandeyimonggo Yuka
Kundingiyi inowelo kuli mande elo gosiyoyingomu, ngu yowolo. Ngulo ataga nga ooga
nga suleyootoni, ye kenolo ingootenggo.
34-35 Dewitndo ngu ene Sambono ma ooleyingomo, ene Yesuslo mande ngandilo ewolo.
Anut Oo Sembuli Ulungga, ngundo nolo Oni Ulungga nguno ngandilo ewolo. Ge no
kandene koondosina bingaminidodo bibite. Kootusina gengo me oni nondo
yoyewe, gengo kengge damonimo oolouwanggo. Anutndo elo ewolo. *Sam 110:1*
36 Ariya, ye Iserel oni simoo bale, ngu gome ingoyi! Ngu Yesusga yendo dowoolo,
de mombi sanganimo sanggawelo udoyi kumoowokungga ngu, Anutndo ene Oo Bidodo
Sembuli, sunggi yewolo. Ene Kristus, noolengo yoyowelo sunggi yeyingo oni oolooteku
ngu! Pitando ngundilo ewolo.

*Oni Simoo Bale Oowooyingga Nowoondoye Yowoolengolo, Sono (Kundingiyi) Newen-
demo Ulo Gemuwolo*

37 Oni simoo balekundo ngu Yesus uleyi kumooyingo mandega ngu ingootoyi ngu,
ngundo nowoondoyemo utoni, ene hamoo ingolo, ngulo ene Pitano, Yesuslo suleyeloyingo
Aposel oni gidalegano nguya sumoo ewonggori. Ye dobooguliniayi, noole ndawuga
tewato? Elo ewonggori.
38 Ene ngundilo sumoo etoyi, Pitando oni simoo balekuya gumi ewolo. Ye komo
nowoondoye yowoolengootoningga, ye Yesus Kristus oowooyimo sono gemulo ngu, asa,
ye enengo oni tewanggo. Ye ngundilo tetoyi ngu, Anutndo yengo mbumbuwa andangelo,
kapengo yeyunolo, Yuka Kundingiyi ngu ye kingo duwoo yunowa.
39 Anutndo Yuka Kundingiyi ye yunowelo, yengo simooye, ko, oni simoo bale mela
gidalegasina nguya yunowelo, mande kuli elo gosiyowolo. Yo, Anut noolengo Oo Bidodo
Sembuli Sembunayi, ngundo oni simoo bale kuli sunggi yewoku, ngu bidodo Yuka
Kundingiyi yowanggolo ewolo.
40 Pitando mande oowooyingga elo mamanayelolo, ingonduduye yokutuwoolo ewolo.
Ye ingondale teyi! Kinitetoni ngu, ye oni biyobiyomi nguya oonatewanggolo ewolo.
41 Oni simoo bale Pitalo mandeni hamoo ingolo, Yesusno nowoondoyemo hamoo tetoyi,
ene sono (kundingiyi) nguya newendemo ulo gemuwonggori. Ngu nalunggano nguno,

Anutndo oni simoo bale oowooyingga oolengo (3,000) ngu yoyolo, nowoondoyemo hamoo teyingo oni ngudodo soweyowonggori.

Yesusno Nowoondoyemo Hamoo Tewonggori, Oni Simoo Bale Ngulo Damoni Gome

42 Nalu bidodomo, ene Anutndo suleyeloyingo Aposel oni ngulo mande ingowelo etuyelowonggoku, ngu gome ingolo, ene ngunonggo dobooguliye hoolooweyeloweloyi koyi ngu telo, oowali goboolo nelo, Anutno nguya yemboongewonggori.
43 Ngu nalungga nguno, Yesuslo sulena oni, ngundo damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyim oowooyingga tetoyi, oni simoo bale bidodo ngu kenolo ngu, ene Anutno ingondudu ulungga tewonggori.
44 Oni simoo bale bidodo Yesus Kristus ngulo nowoondoyemo hamoo tewonggoku, ene nowoondoye gulanangge yelo, ene ngunonggo enengo oo sitowi ngu gulado nolomu nangge, elo ma ewonggori. Kini, oo ngu oni bidodobolo ingowonggori.
45 Ene mela oo gula oni gulano uliyolo ngu, ngulo bobeyeni yolo, wilikolo bayetetoyi, oni simoo bale oo wenonolo, ngundi, oowalilo kumootenggoku yunowonggori.
46 Nalu gulanangge nangge, ene Anutlo goobooyingo yano Tempel gooboongoolo, goboolo oluwonggo. Ene ya gulano gulano nguya oowali nelo, nowoondoye ngu gulanangge yelo, oni oni telo, oni sungo sungo oowali yunolo, yolo neloluwonggo.
47 Suwoo suwoo, ene Anut bingami okoolo oluwonggo. Simoo bale bidodo doongeyemo nowoondoye gome metemi oodoyi, yeyolo, gome tetenggolo ewonggori. Nalu gulanangge nanggemo, Oo Bidodo Sembuli, ngundo oni simoo bale gidalega yoyootoni, eneno nowoondoyemo hamoo teyingo, Anutlo nowoondoyemo hamoo tewonggoku oni watangga, ngu soweyelowonggori.

3

Oni Gula Keyi Biyomi Ngu Mete Tewolo

1 Nalu gulano, Pita Yon elaga yemboongeweloyi naluno suwooya (3:00pm) Anutlo goobooyingo ya Tempel nguno oolewoliyo.
2 Oni gula nguno oluwoku ngu nemimbo yomoowoolomu nalunonggo oololo, ataga nguya keyi biyomi oluwolo. Nalu bidodo ngu oni keyi biyomingga ngu sumoolo, koolowoolo, mayelo, ngu Tempel yamakongga, oowooyi ngu gome oolengo, nguno yeloluwonggo. Ngu oningga nguno oodoni, oni Tempel yano uwelo mayetoyi, yeyolo ngu, ene ngu oni nguno bobeye oolo kalongoyelo kilalo ewolo.
3 Ngu oningga ngu Pita Yon elaga yeyootoni, Tempel ya newendemo nguno uwelo tetoli ngu, oo ene inoweloyimbolo yemboongewolo.
4 Pita Yon elagado oninggaku kenootoli, Pitando ewolo. Ge doongeteya, noole yeyo! Ewolo.
5 Etoni, ene ngulo elayagakusina yowoolengolo, ngandilo ingowoliyo. Oo gula nunowelo, eteliku ngulo ingowoliyo.
6 Ene Pitando ewolo. No bobeye kini. Ene no oo gula moolemu ngu gunowelo. Ngu ooga ngu Yesus Kristus Nasaret oningga, ngu oowooyimo no geno eteno. Ge ootookooya oolou! Ewolo.
7 Ngundilo elo, Pita kandeyi koondosinanggo dowoolo, okootoni, ootookoowolo. Ariya, sodedonangge bodowo keyi kendibiyi ngu bidodo yanggango yetoni, wembuyi nguya yanggangododo tetoni, ootookoolo dikawolo.
8 Ngu oninggaku dikalo pipalelo endeyowolo. Ene nguya elagaya ngu Tempel ya newendemo ulo, endeyolo, pipalelo, ombulo telo, oololo, Anut Oo Sembuli ngu bingami elo okoowolo.
9-10 Ngundilo tetoni, oni simoo bale bidodo ngu oningga kenootoyi, ene keyi mete telo, ene pipalelo oololo ombulo telo, Anut oowooyi bingami ulungga okootoni, ngu kenolo, ingolo, ewonggori. Nga oningga nga nangge, ngu Tempel yamako oowooyi gome oolengo, ngu dabemimo bibitelo, bobeye oolo suwoo suwoo solengoyelo, elo oluwoku ngu oninggaku nga! Ene ngundilo ingolo kenoyingo, ngu ene ataga mete tetoni, ngulo ene soli yokolo, ene ngulo ingondudu oowooyingga tewonggori.

Pitando Tempel Ya Newendemo, Nguno Mande Wesiyolo

11 Oni keyi biyomingga mete tewoku, ngundo Pita Yon elaga yodowootoni ngu, oni simoo bale bidodo kendutelo, ombulo, Tempel yasiliko, oowooyi Solomon, nguno gooboongoowonggori. Ene ngu kenolo, soli ulungga yokowonggori.
12 Ulungga soliyokolo tetoyi, Pitando ngundilo kenolo, simoo bale mande yunolo ewolo. Ye Iserel oni, ye ndawugalo soli yokootenggo? Ndatelo ye noole yeyondandangelo, noolengombo nangge noolengo yanggangonalimo ingondudu gomemo, nga oningga nga

tetoole, mete telo endeyootelo ingootenggo? Hamoo oolengo ngundilo kini! Anut enengombo nga oningga nga yomosiyoyingo!

13 Yo, Anut ngu Ebaraham, Ayisak, Yekob ngulo Anut noolengo osi sambanayi ngulo Anut, ngundo enengo ko oni Yesus ngulo bingami okoote. Ene ngu oningga ngu nangge, yendo me oni kandeyemo yewonggori. Mela ngalo sobosobo oni Payilat, ngundo yokootoni, toongeweloyimbolo etoni, ene yendo sobosobo doongeyimo Yesus kootu inowonggori.

14 Ene yendo ngu oni kundingiyi, ene oni gome nenengo oolengongga ngu kootu inowonggori. Kootu inolo, yendo Payilatno meno manggalu telo ewonggori. Oni gula oni uleni kumooyingongga ngu andange! Ewonggori. Ngundilo etoyi, Payilat, ngundo ngu oni biyomingga ngu andangelo, ye yunowolo.

15 Enendo nangge ngu, keda oluweloyi ngulo Sembuli, ngundo noole yoyolo, sugi sugi keda oluweloyi ooleko yoyeweloyi ngu, ene yendo ngu uleyi kumoowolo. Ene Anutndo melenonggo ko yokutuwootoni, ko keda ootookoowolo. Noolengombo nangge kenolo, ngulo mandeni yootunolo eteto.

16 Yo, noole Yesus oowooyimo ko yanggangonimo eneno nowoondonali hamoo tetoole, nga oningga nga mete tetoni, kenootenggoku nga! Yo, ene Yesus oowooyimo, ko enengo newende hamoo teyingo damoningga, ngundo nangge, ene yeni mete tewolo.

17 Hamoo, dobooguline, no ingootenoku, ye yengo tabango oni nguya ngu gome ma ingolo, ngulo ye ngu damoningga ngu tewonggori.

18 Ene kulimi ngu, Anutlo ingondudu eyingo oni ngu bidodo manggoyemo, Anutlo mande yootunolo ewonggori. Enengo Kristus ene komo kingo ngu koolowoowa. Ngu damoningga ngu yendo kuli tewonggoku, ene ngu mandega eyingongga ngu, ngu engge tunootewolo.

19 Ngulo ngu, ye komo ingonduduye yowoolengoya nowoondoyemo hamoo teni. Ngundilo tetoyi ngu, Anutndo yengo mbumbuwa bidodo yonggulumoolo andangetoni, asa, yengo nowoondoye ngu nomboyi oolengo tunootewa.

20 Ngundilo tetoyi ngu, asa, Oo Bidodo Sembuli ngundo yanggango keda ngu yeno yeni tunootetoni, ngu Kristus, Anutndo noole yoyowelo sunggi yeyingo oni, ngu yeni yeno ombuwa. Ngu oni Yesusga Anutndo ene kuli sunggi yewolo.

21 Ataga Yesus Sambono ootoolo, kootusina Anutndo oo bidodo ko yeni keda nangge tunooteweloyi nalungga ngu, ngu sobowoolo oode, ngu naluno nguno, ene ko ombuwa. Kulimi enengombo Anutlo ingondudu eyingo oni kundingiyi manggoyemo, ngundilo ewolo.

22 Mosesndo ngandilo ewolo.

Yengo Anut Oo Bidodo Sembuli, ngundo yengo kewooloyemo oni gula yolo yetoni, ngundo ene Anutlo ingondudu eyingo oni gula no ngandilo tunootewa. Ye ngu komo enengo mandeni ingolo, ngulo yeno oo eteku, ngu bidodo keyolo oluwanggo.

23 Oni bidodo ngu Anutlo ingondudu eyingo oningga ngulo mandeni ma ingootenggoku, asa, ene Iserel oni kewooloyemo ma oluwanggo. Anutndo andangeyelootoni oonatewanggo. *Dutoronomi 18:15,18,19*

24 Kulimi Anutlo ingondudu eyingo oni, ko, Samuwel nguya, ngundo oo kootu kootu tunooteweloyi nalungga, ngulo ewolo.

25 Ye ngu Anutlo ingondudu eyingo oni ngulo simooye oolootenggo. Ye ngu Anutndo sunggi mandega elo gosiyoyingo, ngulo oo yengo osi sambayemo yeyingongga, ngu yootenggo. Ene osiye Ebarahamno ewolo.

Gengo simoonggemonggo mela bidodomo oni simoo bale kumana yowanggolo ewolo. *Yenesis 22:18; 26:4*

26 Anutndo enengo ko oni Yesus ngu koletelo suleyootoni, yeno ombuwolo. Ngundo hoolooweyelolo, kumana ye yunowelo ombuwolo. Yo, ene ombulo hoolooweyelootoni nowoondoye yowoolengolo, yengo damoni biyomi ngu yokoyilo ngulo ombuwolo.

4

Ene Pita Yon Elaga, Ya Biyomimo Yoyewonggori

1 Pita Yon elaga oni simoo baleno mande wesiyootoli, Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi; Anutlo Tempel ngulo me oni tabango koleteyingo oni; ko, Sadusi, oni kumoolo ko ma ootookoowanggo eyingo oni, ngudodo mayelo tunootewonggori.

2 Ngundo Pita Yon elagado simoo bale mande yunolo, Yesus melenonggo ko
ootookooyingo ngulo mandeni wesiyolo elo, ko, oni kumooyingomu ko ootookoowang-
goku, ngu nguya wesiyolo etoli ingowonggori. Ene ngundilo ingolo, ngulo ngu, ene
sanggili ulungga tewonggori.
3 Ngundilo ngulo, ene Pita Yon elaga yodowoolo, ya biyomimo yoyewonggori. Suwootetoni ngulo, yangenigo mandeyali tewato.
4 Ene ngu naluno, oni simoo bale ulungga biyomi elagalo mandeyali ingolo, Yesusno
nowoondoyemo hamoo tewonggo. Ngu 5,000 oni simoo bale nowoondoyemo hamoo
tewonggori.

Pita Yon Elagalo Mandeyali Tabango Oni Goobooyingo Doongeyemo Wilikoyelowonggori

5 Sengetoni suwoononggo ngu naluno, sobosobo oniku, enengo goobooyingo yalo
tabango onikudodo, mamana mande etuyeloyingo oni ngu bidodo Yerusalemno mayelo
gooboongoowonggori.
6 Ngundo Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi ngulo sobosobo oni ulungga, oowooyi
Anas, nguno gooboongoowonggori. Kayiyapas, Yon, Aleksanda oni ulungga, ko, Anas
ngulo dobooguliyi gidalega ngu bidodo nguya mayelo gooboongoowonggori.
7 Pita, Yon elaga ngu, oniku doongeyemo yoyeyi, dikatoli, sumoo yunolo ewonggori.
Ndatelo telo, yali ngu oningga ngu mete yomosiyowali? Yali ndawu yanggangonggano,
ko tewoli? Ene sumoo ewonggori.
8-9 Ene ngundilo sumoo etoyi, ariya, Yuka Kundingiyi, ngundo Pita ingondudunimo ulo,
hangetoni, enebana eneya ewolo. Ye Iserel sobosobo oni, ye onilo tabango oni, ye bine
noolendo oni keyi biyomingga hooloowewoloku, ngulo sumoo yunowelo etenggo? Ye ngu
ingowelo, bine?
10 Ngulo ngu, ariya, ye, ko, ye bidodo Iserel oni, ye gome ingoyi! Ngu oni keyi
biyomingga ngu, Yesus Kristus Nasaret oningga ngu oowooyimo, ene mete tewolo. Ene
ataga ye doongeyemo dikate. Yendo Yesus de mombi sanganimo sanggawelo udoyi,
kumoowokungga ngu, ene Anutndo melenonggo ko yokutuwootoni ootookoowolo. Ngu
Yesusga, ngundo nangge oni keyi biyomingga ngu yeni, mete tewoku ngu!
11 Anutlo bukno, Anutndo ngu Yesuslo mande ngandilo eyingo:

Nga ya ungoo ndonggolomingga nga, ye ya yeweloyi onindo, elo yokowonggo. Ene ataga
ngu ya ungoo ndonggolomi ngu, ene ya osiyi koletewololo nakangowolo. *Sam
118:22*

12 Yesusndo nangge ene mete oni simoo balelo nowoondoye yoonenengolo,
hoolooweyelolo, ko yoyowa. Yo, Anutndo Yesus sunggi yetoni, ngundo nangge, noole ko
yoyoweloyi inowolo. Mela bidodomo, oni gula oni ngundilo hoolooweyeloweloyi nguya
kini. Pitando ewolo.
13 Elo yokootoni, asa, goobooyingomo onikundo Pita Yon elaga yeyootoyi, mande
yanggayanggango yootunolo, etoyi, ene elayaga ngu, ene ma sosoleyingo. Yeyolo, ene
ingowonggori. Pita Yon elaga ingondudu yano Skul ma tewoliyo. Ene kingo oni oluwoli,
elo ngulo oniku ingondudu ulungga telo ingowonggori. Elayaga nga ngu kuli Yesusdodo
endeyowonggokulo ingowonggori.
14 Ene tabango onindo ngu oningga goweyi mete tewoku kenootoyi, Pita Yon elagaya
dikatoni, ngulo ngu, ene elagado mandeku gumi gula ma ewoliyo.
15 Ngundilo ngulo, ene elayaga nguya ewonggori. Tabango onilo goobooyingo ya
yokoya, endesina ooleli! Etoyi ngu, asa, Pita Yon elaga endesina ooletoli, tabango
onikundo enengo nangge mandelo, ingolo ewonggori.
16 Noole oni elayaga ngu ndatelo yunowato? Oni elayaga, ngundo ngu damoni sungo
gula onindo ma teweloyim ngu tewoliku, ngu oni simoo bale Yerusalemno ngu kuli
ingomukowonggo. Ngulo ngu, noole nguya ma oongoowato.
17 Ngu ooga ngu mela bidodomo elo ingowanggokulo, ngulo noole mande yanggango
oolengo eneno ewato. Yali oni simoo bale gidalegano Yesus oningga ngu oowooyi ko ma
ewelolo ewato.
18 Ngundilo elo yokolo ngu, ariya, ene elaga ngu ko negoyelootoyi, yano ko ombutoli,
mande yanggango oolengo ewonggori. Yali Yesus oningga ngu oowooyi oni gidalegano, ko
ma elo endeyowelo. Hamoo oolengo, yali ngu kongga telo, simoo bale ma etuyelowelolo
ewonggori.
19-20 Ngundilo etoyi, elagado mande gumi ewoliyo. Noolendo Anutlo mande yokolo,
ye manggoye keyowaloku ngu, Anut doongeyimo ngu mete bine? Ngu yengombo ngu
ingondandangeya wilikoyi. Noolendo ngu ene manggowoomo ingolo, doongenalimbo

nguya oo bidodo kenoyingomu, ngulo ngu, noole komo ma yokowalo. Kini, noole tunoo
yootunolo, elo endeyowalo ewoliyo.
21 Ngundilo etoli, ngulo oni simoo bale Anut oowooyi bingami okootoyi, tabango oniku
elayagado oo tewoliku, ngulo kingo yunoweloyi gula ma kenowonggori. Tabangoku ngu
simoo balelo sosolelo, ngundilo ngulo, ene mande yanggango oolengo elagano manggalu
telo, yeyolo, elo yoyokootoyi, ende oolelo sawoliyo.
22 Pita Yon elagado oningga yomosiyowoliku ngu, mooma onibi elaya (40) ko mooma
gula nguya yokolo oodoni, yomosiyowoli.

Anutno Nowoondoye Hamoo Teyingo Oni, Ngundo Yanggango Yowelo Anutno Yemboongewonggo

23 Asa, Pita Yon elaga goobooyingomo salo, dobooguliyali tanggeyemo ko oolouwoliyo.
Oololo, Anutno woolo yeyingo onilo sobosobo oniku, onilo tabango onidodo, ngundo
mande mande ewonggoku ngu, ngu bidodo wesiyolo ewoliyo.
24 Etoli, dobooguliyali ngu mande mande ngu ingolo, gooboongoolo, nowoondoye
bidodo gulanangge yelo, Anutno ngandilo yemboongelo ewonggori. Anut ge sambo,
mela, wendeyi, ko, wendeyi ngu newendemo oo yetoyi oolootenggoku nguya, ngu bidodo
Sembuli Ulungga.
25 Kulimi Yuka Kundingiyi, ngundo noolengo osinayi Dewit gengo sulena oningga, ngu
manggowoomo tunootelo, ngandilo ewolo.
Ndawugalo oni sowe gidalegado Yuda oni kini, ngundo sanggili ulungga tetenggo?
Ndawugalo, endeni endeni oni nguya ingondudu oowooyingga bulibali telo, Anut
yombuliyolo tetenggoku, ngu ingondudu kini ngundilo?
26 Mela mela oni bidodo sobosobo oni koleteyingo, tabango oni ululu nguya gooboongoolo
ootookoolo ngu, Oo Bidodo Sembuli ngu ebe ulewelo tetenggo. Ngundilo telo, enengo
Kristus noole ko yoyowelo oni Anutndo suleyootoni, ye nguya ebe ulewelo tetenggolo
ewolo. *Sam 2:1,2*
27 Hamoo oolengo, Herod, Pontiyas Payilat nguya oni sowe gidalega, Iserel onidodo
ende ulunggano gooboongoolo, Yesus gengo ko oni kundingiyingga, noole ko yoyoweloyi
oningga, gedo sunggi yewoku, ngu ebe uleweloyimbolo.
28 Yo, ene gooboongoolo, Yesusno oo tewonggoku, ge kuli yanggangongge ingonduduge
ngu bidodo sunggi yeyunowoku, ngundilo nangge tewonggori.
29 Nguno ngu, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, tabango onindo mande yanggayang-
gango nooleno etenggo. Ngulo ngu, ge ataga ingondudu teya, ge komo yanggango
noole yunoya, hoolooweyeloya, gengo mandega nga yanggangonidodo wesiyolo elo, ma
sosolewato.
30 Anut, gedo mete sayi oni yomosiyelootooga, ene mete teyi. Gedo mete mande
mande sungo onindo ma teweloyim oowooyingga bidodo, Yesus gengo ko oni kundingiyi
oowooyimo yega tunooteni. Elayaga ngundo ngundilo yemboongelo ewoliyo.
31 Ene yemboongelo yokootoyi ngu, yangga gooboongoolo, bibitelo, oluwonggoku
yanggaku imimi ngundilo yokutuwoowolo. Ya yokutuwootoni, Yuka Kundingiyi om-
bulo, ngundo oni nowoondoye sungomo sungomo siliyolo, yanggango yunootoni, ene
ngunonggo Anutlo mandeni ngu yanggango mete wesiyolo elo, ene ma sosolewonggori.

Kristen Oni Bidodo Nowoondoye Gulanangge Yewonggori

32 Oni Yesusno nowoondoyemo hamoo tewonggoku, ngu bidodo nowoondoye gu-
lanangge yelo, ene ingonduduye nguya gulanangge yewonggori. Ngulo ngu, oni gulado
enengo oo gula kenolo yolo, ngu nolomu nanggelo ma ewonggori. Kini, oo ngu oni
bidodolo ewonggori.
33 Aposel onindo Oo Bidodo Sembuli Yesus melenonggo ko ootookooyingo, Anutlo
yanggangoni ulungga oolengo, ngulo damoni wesiyolo elo, koyi tewonggori. Ngulo Anutlo
sumange ulungga, oni simoo baledodo eneno oluwonggori.
34 Oni bidodo yaye, melaye, oowaliye, koye, ngudodo oni gidalegano uliyolo ngu,
ngulo beyeni ngu bidodo yolo, mayelo gooboongoowonggori. Ngundilo ngulo, ene
kewooloyemo oni gula oodoolo, ma wenonowonggori. Kini, ene bidodo oo sitowi
logoyimo.
35 Ngu beyeku Yesuslo suleyoyingo Aposel oni tanggeyemo watayewonggori. Yesuslo
suleyoyingo Aposel onindo ngu beyeku yolo, logoyino logoyino bayetelo, yunolo oluwong-
gori.
36 Yesuslo suleyoyingo Aposel oni kewooloyemo oni gula oowooyi Yosep, nguno
oluwolo. Yesuslo Aposel onindo oowooyi gula Banabaslo ewonggo. Ngu oni oowooyingga
ngu damoni ngandilo: oni yanggango yunoweloyi onilo ewolo. Banabas ngu Liwayi oni
gula meladoni ngu Sayiparas, ngunonggo ombuwolo.

37 Banabasndo enengo mela gumi gula oni gulano uliyowolo. Uliyolo, ngulo beyeni ngu
yolo, Yesuslo suleyoyingo Aposel oni tanggeyemo yewolo.

5

Ananayiyas Sapayira Biyomi Tewoliyo

1 Oni gula oowooyi ngu Ananayiyas, ngu baleyi oowooyi Sapayira. Ananayiyas ngundo
enengo mela gumi gula onino uliyowoliyo.
2 Uliyolo, ngulo beyeni gumi nangge yolo oololo, Anutlo suleyoyingo Aposel oni
tanggeyemo yewolo. Gumi ngu enengo imangoolo yokowolo. Ngundilo tetoni, baleyi
nguya kenolo ingowolo.
3 Pitando beye ngu kenolo ewolo. Ananayiyas, ndatelo Setando nowoondogemo ulo
yootoni, ngulo ge Yuka Kundingiyi ganangowo? Ge mela ngulo beye gumi gengo
imangoolo yokowoku ngu!
4 Kuli mela ngu ma uliyoyingomo, ngu melangga ngu gengomu kini, bine? Kootusina
ngu melangga ngu onindo uliyootoyi, ngulo beyeni ngu gengombo bine sobowoowelo?
Ndawugalo, ge ngu damoningga ngu gengo ingonduduno nangge, ngu ingolo ngundilo
tewo? Ge oni ma ganayelooteku, kini, ge Anut ganangowololo ewolo.
5 Ananayiyas ngu mandega ngu ingolo, ukelo ulo melako kumoo oolengo tewolo. Oni
simoo bale ngulo mandeni ingolo ngu, ene sosoleyingo ulungga tewonggori.
6 Simoo kosiyi gidalega ootookoolo, Ananayiyas bingonggaku yolo towi kumbabo
doobengolo, yolo salo melengoowonggori.
7 Kootusina, sa gaboyi nalu kabusa yokolo (3 awa) Ananayiyas baleyi ombuwolo. Ene
kameyi kuli kumoowoku, ngu ene ma ingowolo.
8 Pitando Sapayiraya, ewolo. Yali melangga uliyowoliku, ngulo beyeni nga nangge,
ngundi kini? Etoni ngu, Sapayirando ewolo. Yo, nga nanggelo ewolo.
9 Ngundilo etoni, Pitando Sapayirano ewolo. Ndatelo ngulo, yali mande gulanangge elo
gosiyolo, yali Anut Oo Sembuli ngulo Yukani ngu ganangooteli? Ingo! Kamengge sumoolo
melengootenggoku oniku ombulo yamakono dikatenggoku, ngundo ge nguya ngundilo
koolonggelolo oolouwanggolo ewolo.
10 Ariya, ngundilo etoni, sodedonangge Sapayira ukelo ulo, Pita keyi damonimo
kumoowolo. Simoo kosiyi ya newendesina ulo, ngu balega ngu kuli kumoowoku,
kenowonggoku ngu, ariya, ene yolo sumoolo oololo kameyi melengoowonggoku mele
tanggeyimo melengoowonggori.
11 Kristen oni simoo baleku, oni gidalega nguya ngu ingolo ngu, sosolelo mbooloboolo
yulewonggori.

Oo Damoni Gula Gula Yesuslo Sulena Onindo Tewonggori

12 Yesuslo suleyoyingo Aposel oni damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyim
ngu telo, ko sunggi yanggango oowooyingga oni simoo bale kewooloyemo tewonggori.
Oni simoo bale Yesuslo ingolo nowoondoye hamoo teyingo ngu, ngundo nowoondoye
gulanangge yelo, Tempel yasili oowooyi Solomon, nguno gooboongoolo oluwonggori.
13 Oni gidalega sosolelo ngulo, ene ombulo ngu, Yesuslo onikuya ma gooboongoolo
oluwonggori. Ene simoo bale Yesuslo sulena oni bingamiye, elo okoowonggori.
14 Oni simoo bale ulungga biyomi Yesusno nowoondoyemo hamoo telo ombulo, Yesuslo
dobooguliyedodo gooboongoowonggori.
15 Anutlo suleyoyingo Aposel oni ko ngundilo tetoyi, onindo sayi oni oowooyingga
yabayedodo yoyolo mayelo oole dabemimo yoyetoyi, nguno oluwonggo. Oodoyi, Pita
ombulo ooloutoningga ngu, sa gabogaboyimo yolo sayi onino ooloutoningga ngu, ariya,
ene mete teyi.
16 Ende bidodo Yerusalem tanggeyimo ngulo oni simoo bale nguya mayelo gooboon-
goolo, sayi oni, oni mela mboolombo yuleyingo oni nguya yoyolo mayewonggori. Ngu
oni biyomiku, ngu bidodo yoyeyi mete temukowonggori.

Sambono Anutlo Engel Onindo Yesuslo Suleyoyingo Aposel Oni Ya Biyomimonggo Andangeyelolo Yoyowolo

17 Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi onilo sobosobo tabango ngu, ko Sadusi oni
enedodo oluwonggoku, ngu ene Yesuslo suleyoyingo Aposel onilo nowoondoye biyomi
ingolo, sanggili tewonggori. Sadusi oni watangga ngu kumoononggo ma ootookoowaku
elo ingoyingo oni.
18 Ngu oniku ootookoolo, Yesuslo suleyoyingo Aposel oni yodowoolo ya biyomi ulungga,
oni oo biyomi tetoyi yoyetoyi oolootenggoku yano nguno yoyewonggori.

19 Ene suwoono Oo Bidodo Sembuli ngulo Sambono Oni, oowooyi Engel, gulado ombulo,
ngundo ya biyomimbolo yamako yanggango ulungga ngu goosoolo, nguwoole Yesuslo
sulena oni yoyolo endesina oolelo ewolo.
20 Ye oolouya, Tempel goobooyingo yano uya dikaya, simoo baleno Yesuslo damoni keda
oluweloyi, ngulo damoni bidodo wesiyoya, yootunoya eyi! Elo ewolo.
21 Yesuslo suleyoyingo Aposel oni ngu mandega ngu ingolo oodoyi sengetoni, Yesuslo
suleyoyingo Aposel oni suwoononggo oolengo oololo Tempel goobooyingo yano ulo, oni
simoo baleno keda oluweloyi ngulo mande yunowonggori.
Asa, ngu naluno nguno, Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi onilo sobosobo tabango,
enengo dobooguliye tabango goobooyingomo ngu mayelo gooboongoowonggori. Goo-
boongoolo ene Iserel onilo tabango oni, ngu bidodo negoyelootoyi mayelo gooboon-
goowonggori. Ngundilo telo, mande yeyi ya biyomimo uwonggori. Yesuslo sulena oni
yoyoya goobooyingomo ombuyilo ewonggori.
22 Etoyi, kumba ootuwoo oni sobosobo ya biyomimo oololo, Anutlo suleyoyingo Aposel
oniku ma yeyolo ngulo ene goobooyingo yano ko oololo ewonggori.
23 Noole ya biyomi yamako ngu kenowootoku ngu, yanggango goodooyingo ngulo
sobosobo nguya yamako ngu bidodo sobowoolo oluwonggo. Ene noole yamako goosoolo
ya newendemo doongetewootoku ngu, oni gula nguno ma kenowootolo ewonggori.
24 Ariya, Tempel ya kumba ootuwoo ngulo sobosobo, Anutno woolo yeyingo kundingiyi
onilo sobosobo ngu mandega ngu ingolo ngu, ene ingondudu ulungga tewonggori. Ene
ewonggori. Ngu ooga ngu ndatelo tewo? Ewonggori.
25 Ngu naluno nangge, oni gulado mayelo ewolo. Ingoyi! Ngu oni yendo ya biyomimo
yoyewonggoku, ene Tempel goobooyingo ya newendemo dikalo, ngunonggo ene simoo
bale mande yunolo ooloottenggolo ewolo.
26 Etoni, ene ngundilo ingolo kumba ootuwoo onilo sobosobo oni, kumba ootuwoo oni
nguya ootookoolo, oniku yoyolo, ko oolouwonggori. Ene ma yulewonggori. Ndawugalo
ngulo, ene ingoyingoku, noole ngundilo tetooye ngu, asa, simoo baledo digi yolo ngundo
noole nguya yulewanggolo ewonggo.

Yesuslo Suleyoyingo Aposel Oni Tabango Oni Goobooyingomo Onino Mande Wesiyolo Eweloyi, Ngulo Ma Sosolewonggori

27 Ene yoyolo, ombulo, tabango oni goobooyingomo oni kewooloyemo yoyeyi dika-
wonggori. Ngundilo dikatoyi, Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi onilo tabango
ulunggakundo yeyololo ewonggori.
28 Noole kuli mande yanggango ewooto. Ye oni oowooyi Yesusga ngu simoo baleno
ma ewelolo ewooto. Ene yendo mandega ngundo Yerusalem ende ngu nangge tete.
Ye nooleno ngandilo ewelo, yendo ngu oningga ngu uleyi kumooyingolo eweloyimbolo
ewonggori.
29 Etoni, ene Pita, Yesuslo suleyoyingo Aposel oni gidalegado mande gumi ewonggori.
Noole Anutlo mande ngu komo keyolo, melako oni ngalo mande ngu ma keyowato.
30 Yendo Yesus yolo, de mombi sanganimo sanggawelo uleyi kumoowolo. Ene osi
sambanayimbolo Anut ngundo ko yokutuwootoni, ko keda ootookoowolo ewolo.
31 Anutndo yolo, Sambo Endemo oolelo kandeyi koondosina bingami musiyomo,
yeni bibitewolo. Ene yengo tabango, yengo mbumbuwano teyingomu andangelo, ko
uliyeloweloyi oni ngu! Iserel simoo bale nowoondoye yowoolengolo Yesusno hamoo
tetooye ngu, asa, Anutndo mbumbuwaye andangewa.
32 Noole ngu oo bidodo kenolo ingowooto. Yuka Kundingiyi ngundo nguya ngu
mandega ngu wesiyolo, ete. Anutndo Yuka Kundingiyi ngu simoo bale enengo mande
keyootenggoku ngu, ngulo ene kuli yunoyingolo ewolo.

Gameliyelndo Ewolo

33 Ene mande ngu ingolo, sanggili ulungga telo, oni yuleyi kumooweloyi tewonggori.
34 Ngu naluno nguno, tabango oni goobooyingomo oni gula oowooyi Gameliyel, ngu
ootookoolo dikawolo. Ngu oningga ngu, ene mamana mande etuyeloyingo oni, Parisi
oni. Simoo bale bidodo ngu oningga ngulo ingolo, ene bingami okootenggo. Ngundo
ootookoolo ewolo. Oniku andangeyelootoyiga endesina ooleyi! Elo ewolo.
35 Endesina ooletoyi ngu, asa, ene goobooyingo onino ewolo. Ye Iserel oni, ye oo gula
nga onino ngano tewelo ngu, ye ingondale teyagogo ooga ngu teyi!
36 Ye ingootenggo. Nga nalu nga ma tunooteyingomo ngu, Tiyudas oningga ngundo
ootookoolo ewolo. No oni ulungga yanggangonedodo. Ngundilo etoni, oni ulungga (400)
ootookoolo ene manggowo keyowonggori. Ene oni mela oo sobosobo ulungga, Tiyudas
onindo ngu uleyi kumoowolo. Kumootoni, oni ene owewonggoku ngu, sungo sungo
sawonggori. Enengo koye nguya kingo kini tewolo.

37 Kootu oni simoo bale mela sobosobo oni ulungga doongeyimo oowooyi nakangowonggori. Ngu naluno Galili oni oowooyi Yudas, ngundo simoo bale gidalega ganayelolo yoyootoni keyowonggori. Ene ngu oningga ngu nguya kumootoni, ngulo keyimo oni simoo baleku bidodo ootookoolo, sungo sungo samukowonggori.
38 Ngulo ngu, no ataga yeno eteno. Ye nga oni nga yoyokootoyiga saya, enesu nangge enengo kongga ngu teyi. Oni enengombo ko ngu telo ngu, biyomi yelo kinitewa. Yo, kinitelo nga oni wata elaga ewonoku, ngundilo tewanggo.
39 Ene Anut enengombo ngu kongga ngu damoni yelo telo ngu, ngu ma kinitewa. Yendo keyootoyi nguya ma yokowa. Ngundilo telo ngu, ye Anutya ebe ulewanggo. Ngulo ye ingondale teyi! Ewolo.

Anutlo Suleyoyingo Aposel Oni Yesus Oowooyimbolo Ogingo Koolowoolo, Ngulo Oni Oni Tewonggori

40 Ngundilo elo yokootoni ngu, ariya, Gameliyelndo mande ngu keyowonggori. Tabango onindo Yesuslo suleyoyingo Aposel oni ko negoyelootoyi yasina utoyi, yutolo, gisasaluyelolo, manggaluyelolo ewolo. Ye Yesus oni oowooyingga ngu ko ma ewelo. Ngundilo elo yoyokootoyi, sawonggori.
41 Ngundilo telo, Yesuslo suleyoyingo Aposel oni tabango oniku yoyokolo endesina oolelo, ene Anutlo bingami okoolo, ngulo oni oni telo ingowonggori. Noole oni oni telo, ndawugalo ngulo, Yesus nowoondonayimo hamoo teyingomu, ngulo noole mete ogingoyingo koolowoowelo, elo ingowonggori.
42 Nalu bidodo ene Anutlo goobooyingo yano, enengo ya gula gulano nguya, oni simoo baleno Yesuslo mandeni gome ngulo damoni, ngu wesiyolo elo etuyelowonggori. Ene Yesus ene Kristus Anutndo noole yoyowelo sunggi yeyingo oni, ngu etuyelowonggori. Ngulo ene manggoye ma ukingolo yokoyingo.

6

Oni Kandegula Gidembolo Elaya, Yesuslo Suleyoyingo Aposel Oni Hoolooweyeloweloyimbolo Yootunoyelowonggori

1 Ngu naluno, Yesuslo sulena oni oowooyingga tunootewonggori. Sulena oni Giris melakonggo ene Girik mande ingootenggoku, ngundo ko sulena oni Iserel melakonggo, ene Hiburu mande ingootenggo. Yuda oni Girisnonggo Yuda gidalega nguya sanggili telo ewonggori. Yendo noolengo bale ngami ngu, nalu gulanangge nangge oowali ma bayetelo, yunolo hoolooweyelootenggolo ewonggori.
2 Ngundilo etoyi, Yesuslo suleyoyingo Aposel oni kande elaya kegidembolo elayaga, ngundo Yesuslo koni tetenggoku onino meno etoyi, mayelo gooboongootoyi ewonggori. Noole Anutlo mande nga yokolo, oowali nangge bayetelo yunolo oluwatoku ngu, ma mete tewa.
3 Kristen doboogulinayi, ye oni kandegula gidembolo elaya ye kewooloyemo nguno ereweyi. Ene simoo bale doongeyemo oni nenengo ereweyeloya yeyoyi. Bingamiyedodo, Yuka Kundingiyi ingonduduyemo hangeyingo oni, ngu kenootoyi, ngu yootunowato. Ngundo oowali bayeteweloyi kongga, ngu tewanggo.
4 Ene ko ngundilo tetoyi, noole Anutlo suleyeloyingo Aposel, oni ngu Anutno yemboongelo, enengo mandeni simoo baleno ko teweloyi, hoolooweyelolo, Anutlo mande koyi ngu nangge tewatolo ewonggori.
5 Oni simoo bale bidodo ngu mandega ngulo metelo ewonggori. Ene oni gula oowooyi Stiwen oningga ngu yootunowonggori. Ene newendemo hamoo teyingo yanggango, Yuka Kundingiyi newendemo hangewolo. Oni kandegula gidembolo gulanangge nguya oni ngu oowooyi Pilip, Polokoras, Nikanoor, Timon, Pamenas, Nikolas. Nikolas ngu Antiyok ende oni. Ene kuli mayelo Yuda onilo damoniye newendemo hamoo telo, Yuda oniya goboolo oluwonggo.
6 Ngu oni ngu, Anutlo suleyeloyingo Aposel oni doongeyemo yoyetoyi, dikatoyi, Anutlo suleyeloyingo Aposel onindo kandeye ngu oniku tabayemo yelo, Anutno yemboongelo yootunoyelowonggori. Ene ngundilo tetoyi, asa, oni sunggiyelowonggoku, ngundo oni simoo bale oolo wenonootoyi, ngu bayetelo yunowonggori.
7 Ngundilo tetoyi, ene Anutlo mande ende bidodomo etuyelootoyi, ngulo sodedonangge oni oowooyingga biyomi, Yesusno nowoondoyemo hamoo telo tunootewonggori. Anutno woolo yeyingo oni ululu nguya kewooloyemo, ngundo Yesuslo mande ingolo, nowoondoyemo hamoo tewonggori.

Yuda Onindo Stiwenya Sanggili Tewonggori

8 Stiwen oningga ngu Anutlo sumangeni, yanggangonidodo eneno hangewolo. Ngulo
ene mande damoni gula gula onindo ma teweloyim, simoo bale kewooloyemo, ulungga
oolengo tewolo.
9 Ngu Yuda oni ngu, Sayirin melakonggo, ko, Aleksandariya mela, ngulo Yudalo
goobooyingo ya gulanonggo mayewonggori. Oni Sayirin oni Aleksandariya oni, Silisiya
oni, Esiya oni, ngundo ootookoolo, Stiwendodo longge sambi tewonggori.
10 Anutlo Yukambo ingondudu gome Stiwen inowolo. Ngundilo ngulo, oni Stiwenlo
mande ngu gumi ingondandangelo eweloyi nguya kini.
11 Ngulo ene sanggili ulungga telo, ene damoni biyomi tetenggoku oni nguno tolige
oololo, bobeye yunolo, ngundo oolouya Stiwen goweyi sanggaweya mande eyi! Elo
uliyelowonggori. Ngulo ngu, oni ngundo ganayelolo ewonggori. Noole nguya ngu
oningga ngu manggowoomonggo ene Moses, Anut nguya yumooyunolo, kootuyalisina
mande etoni ingowooto. Ene mande ganayelolo ngandilo ewonggori.
12 Ene ngando ngundilo ganayelootoyi, nguno ngu, simoo bale, tabango oni nguya,
mamana mandelo etuyeloyingo oniku nguya nowoondoye yeyi, sanggili tewonggori.
Ngundilo tetoyi, ene oololo, Stiwen dowoolo, yolo, tabango oni goobooyingo onino
oolouwonggori.
13 Tabango onindo oni gidalega yoyetoyi, ngundo Stiwenya mande ebe ganagana ewelo
dikawonggori. Suwoo suwoo nga oningga ngando Anutlo Tempel ya kundingiyi, ko ngulo
mamana mandelo nguya mande biyomi eloluwa.
14 Noole ingootooye, ene ewolo. Ngu Nasaret oni Yesus, ngundo nga Anutlo goobooyingo
ya ulungga Tempel musiyongga nga yombuliyolo, Mosesndo damoningga yunoyingoku,
ngu yowoolengolo, keda gula yewelo ewolo. Ene ganayelolo ewolo.
15 Oni bidodo mande wilikoyingo yano bibiteyingo ngu, Stiwen gome gome kenon-
dadangetetoyi, ngu Stiwen omukumundoongo yowoolengolo, Anutlo oni, Engel omuku-
mundoongo ngundilo tetoni kenowooto.

7

Stiwendo Tabango Onilo Goobooyingomo Mande Wesiyowolo

1 Ngundilo kenootoyi, nguno ngu, Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi ngulo sobosobo
oni ulungga, ngundo sumoo ewolo. Ngu mandega ngu hamoo? Elo ewolo.
2 Etoni, Stiwendo mande gumi ewolo. Dobooguline, awa awane ingoyi! Kulimi
noolengo sambanayi Ebaraham ene Haran endemo nguno ma oliyingo. Ene
Mesopootemiya melako oluwolomu, ngu naluno nguno, Anut Oo Bidodo Sembuli duli-
dalinidodoga, ngundo eneno tunootewolo.
3 Ngu naluno nguno, Anutndo Ebarahamno ewolo.
Gengo mela gengo konebage nguya yoyokoya, ge nondo mela gula etunggelowanoku,
nguno toongeya ootoolo ewolo. *Yenesis 12:1*
4 Anutndo ngundilo etoni, asa, Ebaraham ootookoolo, Kalidiya mela yokolo, ene oololo,
Haran melako oluwolo. Kootusina eweyi kumootoni, Anutndo Ebaraham yolo, ombulo,
nga melangga ye oolootenggoku ngano yokootoni, ene nguno oluwolo.
5 Oodoni, Anutndo mela gumi gula Ebaraham enengo oolengo ma inowolo. Kini,
hamoo oolengo, mela bodaga nguya ma inowolo. Ene Anutndo mande gosiyolo
ewolo. Kootusina, nga melangga nga bidodo gunolo, gengo osisambage simoongo nguya
kootusina nguya melanggano ngano ngu oluwanggolo mande gosiyowolo. Ebaraham
simoongo kini naluno, Anutndo ngu mandega ngu, elo gosiyowolo.
6 Anutndo Ebarahamno, ngandilo ewolo.
Gengo osisambage ngu ene oni gidalegado melako oluwanggo. Ene yuto oni ngundilo
oluwanggo. Ngu mela sembuli, ngundo gengo sowengge ngu, kingo sulena
oni tetoyi, kowuli ulungga biyomi yunolo oodoyi, mooma oowooyingga (400)
yokowanggo.
7 Oni gidalegado gengo sowengge ngu enengo kingo ko oni tewanggoku, ene kootusina,
no ngu simoo bale ngulo mandeye wilikoyelolo, ngulo gumi kowuli yunowano. Kootusina
ngu sowengge ngu, ene ngu melangga ngu yokolo, yade oololo, nga melangga ngano ko
ombulo, nono yambo mande telo, bingamine okoowanggo. Anutndo ngundilolo ewolo.
Yenesis 15:13,14
8 Anutndo sunggi mande gula Ebaraham, ko osiyi nguya gosiyolo inowolo. Ngu sung-
giga ngu simoo moondeye doongooweloyi. Ngundilo ngulo, kootusina, Ebaraham ene
nangoni Ayisak tunootetoni, nalu kandegula gidembolo kabusa nguno Aiysak moondeyi
doongoowolo. Ayisak nangoni Yekobno ngundilo tewolo. Yekob nguya simoongo kande
elaya kegidembolo elaya nguya yunowonggorilo ewolo.

9 Stiwendo mande gula nguya ewolo. Osi osinayi, Yekob simoongo, ngundo koneyo
Yosep nguya boguwoolo, ngulo ene Yosep yolo, oni sowe gidalega yunowonggori. Yunolo,
ene beye yootoyi, ene kingo sulena oni tunootewolo. Ngu oni, ngundo Yosep yolo, Igip
melako oolouwonggori. Ene Anutndo Yosep ma yokoyingo, kini, eneya oluwoliyo.
10 Anutndo Yosep hooloowelo kowulini nguya andangelo, ingondudu metemi inolo,
sumange teyinowolo. Ngundilo ngulo, Anutndo Yosep Pelo doongeyimo ingondudu
ulungga inowolo. Pelondo Igip mela sobosobo koleteyingo onindo ngu Yosep yolo, Igip
onilo sobosobo ulungga yelo, ngu enengo yano oo ngu bidodo sobosobo ulungga yetoni
oluwolo.
11 Kootusina, oowalilo kumooyingo nalu ulungga Igip mela ko Kenan melako nguno
tunootetoni, ngulo ene kowuli ulungga ingowonggori. Osisambanayi ngu oowali erewelo
yolo, neweloyi nguya kini.
12 Ene Yekobndo ingoyingo, Igipno ngu oowali ooloote, elo ingolo, ngulo ene koletelo
osi osinayi suleyelootoni, Igip melako oolouwonggori.
13 Kootusina, ene ko Igip ooloutoyi, nguno Yosepndo enengo yootunolo, bebeyimo
ewolo. No Yosepndo. Ngundilo etoni, Pelo nguya ngunonggo mande ingowolo.
14 Yosep eweyi Yekob, ngundo enengo keyimo oni ngudodo ombuyi, elo mande
soweyowolo. Yekob enengo keyimo oni simoo bale bidodo ngu ngandilo: onibi kabusa
ko kande elaya kengga nguya (75) oluwonggo.
15 Ariya, Yekob Igipno oode, nguno kumoowolo. Noolengo osi osinayi gidalega nguya
Igip melako kumoomukowonggori.
16 Kumootoyi, enengo biye nangge yoyolo, oololo, Sekem endemo meleyelowonggori.
Ngu melengga ngu, kulimi Ebarahamndo Hemorlo simoongomonggo beyebo uliyowolo.
17 Kulimi, Anutndo Ebarahamno sunggi mande elo gosiyoyingomu, ngu nalungga
namoko teweloyi tetoni, Igip melako Iserel oni simoo bale oowooyingga oolengo tunoote-
wonggori.
18 Igip onilo sobosobo koleteyingo gula tunootewolo. Ngu sobosoboga, ngundo Yoseplo
ma ingondudu tewolo.
19 Ngulo, ngu oningga, ngundo ngu noolengo oni ngu ko ulungga yunolo, ene damoni
biyomi oolengo osisambanayimo teyunowolo. Ene yanggango yetoni, Iserel simooye
owita yomoolo ngu talangootoyiga kumoomukoyi, Pelondo ngundilo ewolo.
20 Ngu naluno, Moses nemimbo yomoowoolo nalungga ngu, ene simoo gome
bodaga tunootewolo. Ngundilo ngulo, eweyi nemimbo ya newendemo nangge gome
sobowooloodoli oode, kombo kabusa yokowolo.
21 Ngu naluno nguno, ene yolo, sonono yetoni, ngunonggo Pelo nambonimbo enengo
yowolo. Yolo, enengo nangoni ngundilo sobowooloodoni, ulungga tewolo.
22 Moses ngu Igip onilo ingondudu yano ulo, nguno Igip onilo mande mande ngu bidodo
gome ingowolo. Moses ngu ene oni yanggango, mandeni nguya yanggango biyomi, ko,
enengo koni nguya ngundilo.
23 Kootusina, Moses ene moomani onibi elaya yokowolo. Moseslo ingondudu ngu, ene
enengo dobooguliyi Iserel oni yeyowelo ingowolo.
24 Ngu naluno nguno, ene Igip oni gula kenootoni, Iserel oninggaku gome gome
ulewolo. Ngundilo kenolo, Mosesndo Iserel oninggaku hooloowelo, Igip oninggaku uleni
kumoowolo.
25 Ngundilo telo, Moses ngandilo ingowolo. Dobooguline nguya, ngandilo ingowanggo.
Noole Anutndo Moses kandeyimonggo hoolooweyelowa. Ene ngundilo ma ingowonggori.
26 Yangeni ngundilo Iserel oni elaya ebe udoli, nguno Moses mayelo yeyowolo. Moses
ngu oni elayaga ngu yeyootoni, ebe udoli, ngulo kawarara telo ewolo. Yalingo nangge
ndatelo ngulo ebe uleteli? Dobooguline, yali elabasa yalingo nangge, ngulo yali ngundilo
ma tewelo.
27 Etoni, oningga dobooyi yombuliyoyingongga, ngundo Moses wenggelemoolo, sumoo
inolo ewolo.
Onendo ge noolengo sobosobo mande wilikoyingo oni goyewo?
28 Ge kuyowo Igip oningga uleyi kumoowoku, ataga ge no nguya nuleyi kumoowelo ete,
bine? *Eksodas 2:14*
29 Oningga ngundo ngundilo etoni, Moses ngu ingolo, ngulo ene sosolelo, toongewolo.
Moses toongelo oololo, Midiyan onilo melako nguno yuto oluwolo. Kootusina, Moses
Midiyan balega yolo, ngunonggo simoongo simoo elaya tewolo.
30 Mooma onibi elaya yokolo, nguno Mosesndo oni kini kingo melako oluwolo. Nguno
pulingga oowooyi Sayinayi, nguno oodoni, ngu namoko nguno dimoo uto sanggilidodo
utongga, nguno de solu tunootetoni, nguno Anutlo Sambono Engel oni gula, ngundo de
solu kewooloko dikatoni, Mosesndo ngu kenowolo.

31 Moses ngu kenolo soliyokolo, ingondudu ulungga ingowolo. Ngu ooga tunooteyingo,
ngulo Moses ngu kenowelo, tanggeyimo oolouwolo. Ooloutoni, Oo Bidodo Sembuli ngulo
manggowo nguno tunootelolo ewolo.
32 No gengo osisambagebolo Anut, Ebaraham, Ayisak, Yekob ngulo Anut. *Eksodas 3:6*
Etoni, Moses ngu ingolo, sosolelo, mboolomboolo telo, dimoo uto kewooloko solung-
gaku kenoweloyi nguya ma tewolo.
33 Ngundilo tetoni, Oo Bidodo Sembuli, ngundo Mosesno ewolo.
Gengo kenggemo keyi goweyi (Su) ngu andangeyago. Ge dikateku, mela ngu kundingiyi.
34 No nenengo oni simoo baleno damoni biyomingga Igip melako tetenggoku ngu, kuli
kenowono. No enengo sendo mogulu nguya ingowono. No ataga ene hoolooweyelow-
elo ombuteno. Eneno kowulingga ngu andangelo hoolooweyelowelo. Ngulo ge
ootookootooga, no ge sowenggelootoowe, Igip melako ko oolouwalo ewolo. *Eksodas
3:5,7,8,10*
35 Ngu Mosesngga kuli Iserel onindo kootu inolo, sumoo ewonggori. Onendo ge
noolengo sobosobo tabango ko mande wilikoyingo oni goyewo? Ewonggori.
Yo, ene ngu oningga ngu nangge, Anutndo suleyootoni, oololo, sobosobo telo, ko Igip oni
kandeyemonggo andangelo yoyowolo. Anutndo ngu Engel oningga de sanggilidodo
dimoo utono tunootelo, ngunonggo Moses yanggango inowolo.
36 Ngundilo ngulo, Mosesndo yoyolo, Igip melako ko sono wendeyi seleyingomo nguya,
damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyi, ngu telo etuyelowolo. Mela kewooloko
oni kini melako nguya mooma onibi elayagomo (40), nguya ngundilo telo etuyelowolo.
37 Ngu Mosesngga, ngundo nangge Iserel onino ewolo. Anutndo yengo dobooyega yolo
yetoni, ngundo no ngandilo Anutlo ingondudu eyingo oni oluwalo ewolo. *Dutoronomi
18:15*
38 Kootusina, Iserel oni simoo bale bidodo Mosesya mela kewooloko, oni kini melako
goobooyingo tewolo. Moses ngu noolengo osi sambanayimboya oodoyi, ko, Anutlo Engel
oningga Moses mande inoyingo oningga nguya, Sayinayi pulimo nguno oluwolo. Ene
Anutlo mande ngu keda yanggangonidodo ngu yolo, noole yunowolo.
39 Ene osi sambanayi ngulo mandeni ma ingowonggori. Ene mandeni utolo, oolongoolo,
ma ingowonggori. Nowoondoye ngu Igip melalo ingolo oluwonggo.
40 Ngu naluno, noolengo sambanayi Eronno ewolo.
Ge noolengo anut gidalega yuno. Ngundo ngu, noole koleteyunowanggo. Ngano
Mosesngga nganoku ngu, ene Igip melakononggo noole yoyolo, ngano mayelo, ene
noole ma ingootooye, ene noole kuli yoyokolo toongeyingolo ewolo. *Eksodas 32:1*
41 Ngu naluno nguno, ene bulmakau nangoni gula gabogaboyi telo, ngu anut ebe
ganagana nguno woolo yelo oluwonggo. Ene ngu ooga ngu enengo kandeyebo tewong-
gokungga, ngulo oni oni tewonggori.
42 Ngundilo tetoyi, Anutndo kootu yunowolo. Ngundilo ngulo, ene sa kombo dootu oo
nguno yambo mande tewonggori. Anutlo ingondudu eyingo onilo bukno eteku ngandilo.
Ye Iserel oni, kulimi oni kini melako mooma onibi elaya (40) nguno ootoolo, ye ngu no,
bulmakau, sipsip, oo utolo, ye woolo yeloluwonggoku ngu, ye nono ngundilo ma
tewonggori.
43 Kini, ye anut ebe ganagana oowooyi Molok ngulo mboolo ya yolo, koolowoolo, dootu
gabogaboyi oomboolo ebe ganagana oowooyi Repan, ngu oo gabogaboyi ngu yengombo
telo, ngulo goobooyingo ya newendemo yewonggori. Ngundilo ngulo, no ye yoyolo
Babilon, mela tanggeyi andu gidalesina yoyetoowe oluwanggo. Anutndo kulimi ewolo.
Emos 5:25-27
44 Kulimi osisambanayi oni kini melako oluwonggoku, ngu naluno, ene towimbo
goobooyingo ya yewonggori. Ngu Anut Oo Sembuli, ngulo goobooyingo ya nguno
enengo mande hamoo nguno tunootewa. Ngungga ngu, Mosesndo gabogaboyi kenowolo.
Ngundilo Anutndo Mosesno ngundiya yenilo ewolo.
45 Kootusina, osisambanayi Yosuwaya oni simoongolo gidalega yutolo, oweyelolo,
melaye yolo mayewolo. Anut Oo Sembuli, ngundo osisambanayi hoolooweyelootoni,
ngundilo tewolo. Ngu towimbo goobooyingo yangga ngu osisambanayi kandeyemo
oodoni ngu, yolo mayewonggori. Ngu towimbo goobooyingo yangga ngu oodoni, oololo,
Dewitlo naluno nguya oluwolo.
46 Anutndo Dewitlo damoni ngulo oni oni tewolo. Dewitndo Anutno yemboongelo,
sumoo ewolo. Mete no ge Yekoblo Anutga ngulo, goobooyingo ya oolengo goyetoowe,
nguno ge sugi sugi oluwa, bine? Elo ewolo.
47 Ene ngu goobooyingo yangga ngu Solomondo yewolo.
48 Ene Anut Oo Sembuli awuno oolengo ngu melako onindo ya yetoyi, nguno ma oluwa.
Anutlo ingondudu eyingo oni, ngundo ngandilo ewolo.

49 Oo Bidodo Sembuli, ngundo ngandilo ewolo. Sambo ende ngu nolo bibiteweloyi yaba
bingamidodo. Mela ngu nolo kene ngu sanganimo yeweloyi musiyo. Ndatelo
yangga yendo nolo yewelo? No bibitelo, kengeweloyi ngu, ndatelo musiyongga?
No onindo ya yetenggoku, nguno no ma oolooteno.
50 Ingoyi! Noso nangge oo bidodo yemukowonolo ewolo. *Ayisaya 66:1,2*
51 Ngu naluno nguno, Stiwendo mande yanggango oolengo tabango oniya yosang-
gawelo ewolo. Mela ngalo oo nguno nowoondoye yetoyi oodoni, ye Anutno hamoo
oolengo nowoondoye nguno ma yetenggo. Ye nowoondoye sodeye doongeye nguya
wenonoyingo oni oolootenggo! Ye suwoo suwoo Yuka Kundingiyi keyootenggoku, ngu
yengo osisambayebo teyingo ngundilo!
52 Anutlo ingondudu eyingo oni kuli oodoyi, nguno yengo osisambayebo nguno damoni
biyomi tewonggori. Kulimi oni nenengo metemi (Yesus) ombuweloyi, ngulo mande
etoyi, ngu oni nguya yuleyi kumoowonggori. Nga naluno nguya, yendo Yesus ngu tolige
windoga me onino yootunolo, kandeyemo yetoyi, uleyi kumoowolo.
53 Yendo Anutlo mamana mande Engel oni kandeyemonggo yowonggoku, ene ye ngu
ma keyootenggoku ngu! Stiwendo ngundilo ewolo.

Stiwen Digibo Uleyi Kumoowolo

54 Oni ngu mandega ngu ingootoyi, nowoondoye biyomi ulungga yetoni, mawukim-
boongelo, Stiwenya sanggili tewonggori.
55 Ene Yuka Kundingiyimbo Stiwen newendemo ulo, hangetoni, ene Sambono gome
gome doongetelo, Anutlo dulidalini kenowolo. Yesus kenolo, Anut kandeyi koondosina
bingamidodo dikalo, oodoni kenowolo.
56 Stiwendo ngundilo kenolo ewolo. Kenoyi! No Sambo goosootoni kenooteno. No
Anut Nangoni Oni Kilalongo, Yesus, ngu Anut kandeyi koondosina bingamidodo, dikatoni,
kenootenoku ngu! Elo ewolo.
57 Ngundilo etoni ngu, oniku manggalu ulungga telo, sodeye ukingolo enengo bidodo
ootookoolo, kendutelo oololo, Stiwen dowoowonggori.
58 Stiwen dowoolo, woosoolo, ende oolelo, keyolo ooloutoyi, endesoono oololo, nguno
digi yolo, ngundo damoni yelo ulewonggori. Oni koletelo Stiwenya mande ebe ganagana
eyingomu, ngundo enengo nenggulo andangelo, simoo gula oowooyi Sol, ngu tanggeyimo
watayewonggori.
59 Digibo Stiwen udoyi, ene ngandilo yemboongewolo. Oo Bidodo Sembuli Sembunaye
Yesus, ge nolo yukane yo! Elo ewolo.
60 Stiwen ngundilo yemboongelo, ene boodoo oondookelo, kiyelo ewolo. Oo Bidodo
Sembuli, ge nga oni ngalo mbumbuwa ngu gumi ma telo yunowelo. Stiwen ngundilo elo,
ene kumoowolo.

8

Solndo Anutlo Kristen Oni Simoo Bale Yombuliyelowolo

1 Solndo, Stiwen udoyiga kumooni, elo newende oni oni tewolo. Ngu naluno nangge,
me onindo, ene Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo oni simoo bale Yerusalemno
oluwonggoku, damoni yelo yombuliyelowonggori. Ngundilo ngulo, Kristen oni simoo
bale Yudiya, Sameriya melako sungo sungo sawonggori. Yerusalemno ngu Yesuslo sulena
onindo nangge oluwonggo.
2 Oni gidalega Anutlo mande gome ingowonggoku, ngundo Stiwen bingo yolo, sendo
mogulu ulungga telo melengoowonggori.
3 Ngundilo tetoyi, ene Solndo ngu Anutlo simoo bale yombuliyelowolo. Enendo
ya bidodomo ulo, simoo bale bidodo yoyolo, yowoosoolo, ya biyomimo yoyelo, ya
goodooyunowolo.

Pilipndo Sameriya Mela Ende Gulano Mande Keda Mesalango Wesiyolo Ewolo

4 Kristen oni mela bidodomo salo, ende gulano gulano Anutlo Mande Keda Mesalango,
ngu wesiyolo ewonggori.
5 Pilip ngu Sameriya mela ende ulunggano uwolo. Nguno Yesus Kristus oowooyi
yootunolo ewolo.
6 Oni simoo bale ulungga oolengo Pilip oningga, ngundo mande gome ngu etuyelootoni,
gome ingowonggori. Ngu gome ingowelo sodeyelo, gome ingolo, ko damoni sungo
oolengo gula onindo ma teweloyi ngu tetoni, ngu kenowonggori.
7 Oni simoo bale gidalega oolengo, mela mboolombo woologoyelowonggori. Ngu mela
mbooloku oni yoyokolo, ki mogulu telo, peselo sawonggori. Oni simoo bale ulungga
oolengo kekandeye bingo yelo, biyomi yeyingo ngu, ko mete temukowonggori.

8 Ngundilo ngulo, ngu endemo oni simoo bale bidodo oni oni ulungga oolengo
tewonggori.

Sayimon Ngu Kosonggi Oni

9 Oni gula oowooyi Sayimon, ngu endemo nguno ootoolo, kosonggi oowooyingga telo
oluwolo. Ngundilo tetoni, Sameriya oni simoo bale bidodo ingonduduye guladilo guladilo
ingondudu telo oluwonggo. Ngu oningga, ngundo ngandilo ewolo. No, noso nangge oni
ulungga oolootenolo ewolo.
10 Oni simoo bale oowooyedodo, oni oowooye kini nguya bidodo Sayimonlo mande
ingowelo yanggango yewonggori. Ene ngandilo ewonggori. Nga oningga nga ngu, Anutlo
yanggangonidodo. Ene yanggangoni ulungga oolengolo ewonggori.
11 Ngulo ngu, Sayimondo ngu damoningga ngu yowoolalingolo, kosonggi guladilo
guladilo tetoni, ngu kenolo keyowonggori. Ene ngulo ingondudu ulungga oolengo
tewonggori.
12 Ene kootusina, Pilipndo Anutlo Mande Keda Mesalango Anutlo simoo bale
soboyelooteku ngu wesiyolo, elo, Yesus Kristus oowooyi etoni ingowonggori. Ngu naluno,
oni simoo bale ene hamoo elo ingolo, nowoondoye yowoolengolo, Anutno yelo, sono
(kundingiyi) sonowoowonggori.
13 Sayimon nguya Anutno newendemo hamoo tetoni, ene nguya sono (kindingiyimbo)
sonowoowolo. Ngundilo telo, Sayimon ngu Pilip tanggeyimo oluwolo. Sayimon ngu Pilip
kandeyimo damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyim, ngu tetoni, kenolo, ene
ingondudu guladilo guladilo ulungga telo soliyokowolo.
14 Yesuslo Aposel oni Yerusalemno ootoolo, mande ngandilo ingowonggori. Sameriyano
simoo bale Anutlo mande gome ingolo, Yesusno nowoondoyemo hamoo tewonggori.
Ngundilo ingolo, ngulo Aposel onindo Pita Yon elaga suleyelootoyi, ene Sameriya melako
oni simoo baleno oluwoli.
15 Oololo, elagaya ulo, Anutno yemboongewoliyo. Ge Sameriya oni simoo bale Yuka
Kundingiyi yunoni, elo hoolooweyelolo, ngundilo yemboongewoliyo.
16 Kuli ene Sameriya simoo bale Yesuslo nowoondoyemo hamoo telo, ngulo sono
(kundingiyi) nangge Yesus oowooyimo sonowoowonggori. Ndatelo ngulo, Yuka
Kundingiyi eneno ma ombuwolo.
17 Ngundilo ngulo, elagado kandeyali Sameriya simoo bale tabayemo okootoli, Yuka
Kundingiyi yowonggori.
18 Sayimondo elaga yeyootoni, kandeyali oni simoo baleno okootoli, Yuka Kundingiyi
yootoyi, ngu yeyolo, ene bobeye yolo, elagano Yuka Kundingiyi ngu uliyowelo ombulo
ewolo.
19 Yali komo ngu yanggangongga ngu no nguya nunoli. Ngundilo tetoli ngu, no nguya
oni gula tabangomo kandene yetoowe, ene Yuka Kundingiyi ngu yowalo ewolo.
20 Ngundilo etoni, ene Pitando Sayimon mamanangolo ewolo. Anutndo ge gengo
beye nguya yombuliyelowaku ngu! Ngundilo ngulo, nga Yuka Kundingiyingga nga, ngu
Anutndo kingo duwoo yunoote. Gedo ngu ingolo, ene ngu beyebo uliyoweloyi, elo ma
ingowelo!
21 Nga kongga noolendo oo tetetoku, ngu gengomu nguya kini. Gumi hamoo ma yowaku
ngu! Ndatelo ngulo, nowoondoge ngu Anut doongeyimo gome nenengo kini!
22 Ge komo nowoondoge yowoolengoya, Anutno yeyago, ngundilo yelo gengo da-
moningge biyomi ngu nguya yokoya kootuyino. Ge komo Anut Oo Bidodo Sembuli
nguno yemboongetoyi, Anutndo ngu gengo nowoondogemo ingondudugemo biyomingga
yeteku, ngu andangewa. Yemboongetoyi, Anutndo yemboongeteku, ngu ingowa bine,
ngundi kini, bine? Ngu noole watayi kini.
23 Ndawugalo ngulo, nondo nowoondoge kenootenoku ngu, oo biyomi ulungga oolengo
kowoo, ngundo nguno ooloote. Gengo damoningge biyomi, ngundo gosigelootoni, ge
biyomi oolootelo ewolo.
24 Etoni, Sayimondo mande ingolo sosolelo, gumi ngandilo ewolo. Yali komo noolengo
Oo Bidodo Sembuli Sembunayi nguno yemboongetoliga, oo biyomi ngu nono ma
tunootewelo, elo ewolo.
25 Aposel oni Pita Yon elagado simoo baleno Oo Bidodo Sembuli ngulo mandeni
wesiyolo elo, Sameriya ende yokolo, Yerusalemno oolouwelo ko oolouwoliyo. Oololo
ooleko, Sameriya ende oowooyingga nguno oololo, simoo baleno Anutlo Mande Keda
Mesalango ngu wesiyolo, elo oololo, Yerusalemno ko oolouwoliyo.

Pilipndo Itiyopiya Goweyi Iliyo Oninggano Mande Keda Mesalango Wesiyolo Ewolo

26 Ngu naluno, Anut Oo Bidodo Sembuli ngulo Engel oninggado Pilipno ewolo. Ge
ootookooya, Yerusalem oole yokoya, Gasa ende utenggoku oole kulimingga, ngu keyoya
u! Ngu oolega ngu, oni nguno kini kingo degu mela nangge nguwoole oolou!
27 Ngundilo etoni, ariya, Pilip ootookoolo, ulo, oololo, ngu oolegakuno ulo Itiyopiya
oningga kenowolo. Itiyopiya mela ngulo bale sobosobo koleteyingo ulungga oowooyi
Kandes. Ngu ko oningga, ngundo ngulo beye sobosobo oluwolo. Ene Itiyopiya ko
sobosobo oningga kootoyi doongootoyi, kingo oluwolo. Ene Yerusalemno Kengeyingo
naluno, Anutlo mande ingowelo yemboongewelo ombuwolo.
28 Ngu naluno, ngu enengo endemo toongewelo oolouwolo. Enengo Hosmbo karis
ngundilo yabagakuno bibitelo, oololo, ene nguno Anutlo ingondudu eyingo oni Ayisayalo
buk ngu kandangelo, kandangelo oolouwolo.
29 Asa, ngu naluno, Yuka Kundingiyimbo Pilipno ewolo. Ge ngu oningga ngu
tanggeyimo oolouya, eneya ooloulilo ewolo.
30 Etoni, ariya, Pilip kendutelo, oololo, Itiyopiya oningga tanggeyimo oolouwolo.
Oololo, ingootoni, ngu oningga ngundo Anutlo ingondudu eyingo oni Ayisayalo buk ngu
kandangelo, ombutoni, Pilipndo ingolo sumoo ewolo. Ge ngu mande kandangeteku, ngu
damoni ingoote bine? Elo ewolo.
31 Ngundilo etoni, ngu oningga, ngundo gumi ngandilo ewolo. Oni gulado mande
damoni ma etunelootoni ngu, no oo ngu ma watayi tewano. Ge mete noya ngano bibitelo,
no hooloowenelootoyi oolouwalolo ewolo.
32 Itiyopiya oninggado Anut mandeno Yesuslo eteku, ngu ngandilo kandangete. Ngulo
damoni ngandilo.
Ene Sipsip, uleyi kumooweloyimbolo dowoolo, woosoolo satenggo. Sipsip nangoni uyi
toongootoyi, ma kiyelo, ene neneteteku ngundilo. Ngundilo nangge, ngu oningga
nguya, ene ma manggakelo ewolo.
33 Onindo enengo mandeni utolo wiliyowonggori. Ngulo mandeni nenengo ma tewolo.
Onindo ngu oningga ngulo osiyi ma kenowanggo. Ndatelo ngulo, ene kuli kumooyingo
ngulo simoongo kinilo ewolo. *Ayisaya 53:7,8*
34 Ngu oni sobosoboga, ngundo Pilipno ewolo. No ge sumoo gunooteno. Anutlo
ingondudu eyingo oni, ngundo ooneya ngu mandega ngu eyingo? Enengombolo eyingo,
ngundi bine, oni gulalo eyingo?
35 Etoni, ariya, Pilipndo Anutlo mandega ngu damoni yelo, wesiyolo elo, ko, Yesuslo
Mande Keda Mesalango, nguya damoni wesiyolo ewolo.
36 Mande ngu wesiyolo elo, ingolo ingolo oololo, sono gula tanggeyimo oolouwoliyo.
Ngu oningga, ngundo Pilipya ewolo. Keno, sono ame. Mete no nguya sono (kindingiy-
imbo) sonowoowano, bine? Ewolo.
37 Ngundilo etoni, Pilipndo gumi ewolo. Ene ge komo Yesusno nowoondogemo hamoo
ngu bidodo ingootoyi ngu, ge mete sono (kindingiyimbo) sonowoowa. Ngundilo etoni,
ngu oningga, ngundo mande gumilo ewolo. No nowoondonemo hamoo telo ingooteno.
Yesus Kristus ngu Anut Nangoni oolengolo ewolo.
38 Ariya, ene ngundilo etoni, karis ngundilo yawasanggakuno dikatoni, ene melako ulo,
Pilipndo oningga ngu yolo, sonono ulo, sono (kindingiyimbo) sonowooyinowolo.
39 Ngundilo telo, ene sonowoolo yokolo, sakiko oolewoliyo. Sakiko oolelo, dikatoli,
Oo Bidodo Sembuli ngulo Yukambo Pilip yolo, tolige kombitelo, gulasina toongewolo.
Ngulo oni sobosoboga ngu, ene Pilip ma kenowolo. Ngu sobosobo oningga, ngu enengo
newende hamoo teyingo keda, ngulo oni oni telo, enengo oole keyolo, enengo endemo ko
toongewolo.
40 Ngundilo tetoni, Pilipndo Asodus endemo nguno tunootelo, Yesuslo mande damoni
wesiyolo elo etuyelolo, endeyolo, ene ende bidodomo yade yade oololo, Sisariya endemo
nguno tunootewolo.

9

Solndo Newende Yowoolengolo, Yesusno Newende Hamoo Tewolo
(Aposel 22:4-16; 26:9-18)

1 Ngu naluno ngu, Sol ngu mande yanggango oolengo elo, Oo Bidodo Sembuli ngulo
sulena oni ngu yutolo, yowoosoolo, yuleni kumoowelo ewolo. Ngundilo telo, ene Anutno
woolo yeyingo oni kundingiyi ngulo sobosobo oni ulungga nguno oolouwolo.
2 Solndo oololo, Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi sobosobo oni ulunggakuno
ewolo. Ge Yuda onilo goobooyingo ya ngulo tabango Damaskas ende ulunggano
oolootenggoku, ngulo so uyi nakangolo ewolo. Ngu so uyi nakangoyingongga ngu no
nunowa. Ngu so uyi nakangoyingongga, nguno ngu ngandilo nakangowolo. Oni simoo

bale oowooyingga Yesuslo mande damoni keda ngu keyootenggoku, ngu yeyolo ngu,
Solndo ngu oni ngu mete gosiyelolo yoyolo, Yerusalemno mayelo, ya biyomimo yoyewa.
Ngundilo nakangowolo.
3 Nakangootoni, ariya, Sol ngu so uyi so uyi nakangoyingo, ngudodo yolo oolouwolo. Sol
Damaskas namoko tetoni, sodedonangge Sambononggo solu gula ombulo Sol moondeyi
bidodo woolilingolo himi yewolo.
4 Ngundilo tetoni, Sol melako solewolo. Solungga ngunonggo manggowo gula Solno,
ewolo. Sol, Sol, ndawugalo, ge no yombulibalineloote? Ewolo.
5-6 Ngundilo etoni, Solndo gumi ewolo. Oo Bidodo Sembuli, ge onendo? Ngundilo
elo etoni, enebana ewolo. No Yesusndo. Ge no yombulinelootekungga ngundo! Ge
ootookooya, endemo u! Kootusina, oni gulado geno ewaku, ngu kongga ngu tewa. Ngundo
ewolo.
7 Oni Solya endeyoyingoku ngu, ene dikalo oodoyi, ene nenetelo, mande ma elo, oni
engge ma kenowonggori. Kini, ngu manggowooga ngu nangge ingowonggori.
8 Sol ootookoolo, doongetewelo doongetetoni, ene doongeyi ooleli telo, ene oo ma
kenoweloyi tewolo. Ngundilo tetoni, ngulo oni sungombo kandeyimonggo dowoolo,
Damaskas ende uwonggori.
9 Utoyi, Sol ngu endemo nalu kabusa ootoolo, doongeyi ooleli teyingo, ngundilo oluwolo.
Ngulo ene oowali sono nguya ma neyingo.
10 Yesuslo sulena oni gula Damaskas endemo nguno oluwolo. Ngu oningga ngu
oowooyi Ananayiyas. Ene gaboya gaboya ingootoni, Oo Bidodo Sembuli, ngundo ewolo.
Ananayiyas, ngundilo etoni, enebana mande gumi ewolo. Oo Bidodo Sembuli, no
oolootenoku nga! Elo ewolo.
11 Ngundilo etoni, Anutndo eneno ewolo. Ge ootookooya, oole gula oowooyi Nenengo,
nguno oolou! Tarsas endemo oni gula oowooyi Sol mayelo, Yudaslo yano yemboongelo
oolooteku, ngulo sumoo e!
12 Sol gaboya gaboya ene oni gula kenowolo. Ngu oningga ngu oowooyi Ananayiyas.
Ngundo ya newendemo ombulo, kandeyi eneno okoowolo. Ngundilo tetoni, ene ko
doongetewolo. Ene ngundilo kenowolo. Oo Bidodo Sembulilo ewolo.
13 Ananayiyas mande ingolo, gumi ewolo. Oo Bidodo Sembuli, no ingootenoku, oni
oowooyinggado ngu oningga ngulo mande etoyi ingowono. Ene damoni biyomi ngu oni
geno nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu Yerusalemno oolootenggoku, nguno tetoni, no
ingowono.
14 Ene woolo yeyingo oni kundingiyi ngulo sobosobo so uyi sunggi yanggango yowolo.
Yowoku ngu, nga endemo oni simoo bale gengo mande ingolo, keyolo, geno yem-
boongetenggoku, ngu oni ngu yoyolo, ya biyomimo yoyewelo mande elo gosiyowolo.
15 Etoni, Oo Bidodo Sembulibo Ananayiyasno gumi ngandilo ewolo. Ge oolou! Ngu
oningga ngu ataga ngu nolo ko oni. No kuli ene yowono. Ene nolo oowoone koolowoolo,
oololo, oni sowe gidalegano elo, ngunonggo enengo mela sobosobo oni koleteyingo, ko,
Iserel onino nguya nolo mandene nguno wesiyolo ewa.
16 No kowuli ogingoyingo oowooyingga ene etungolo, inootoowe, koolowoolo,
ngunonggo ene nolo oowoone yootunolo, elo endeyowalo ewolo.
17 Ariya, Ananayiyas ngu mande ngu ingolo, ootookoolo oolouwolo. Ene oololo, ya
newendemo ulo ewolo. Doboone, Sol, gowulongo! Oo Bidodo Sembuli Ulungga, Yesus,
ngundo ooleko geno tunootewoku, ngundo no sulenelootoni, geno ombuteno. Ngundilo
ngulo, nondo tabagemo kandene yetoowe, ge mete doongengge himi yetoningga, ko, Yuka
kundingiyi nguya ge nowoondogemo hangeni, elo gunooteno. Ananayiyasndo ngundilo
ewolo.
18 Ngundilo etoni, sodedonangge mambu toobelango ngundilo telo, ngundo Sol
doongeyi ukingoyingonggaku, ngu peselo soletoni, Sol doongeyi ko himi yewolo.
Ngundilo tetoni, Sol ootookootoni, Ananayiyasndo sono (kundingiyimbo) sonowoowolo.

Solndo Damaskasno Yesuslo Mande Keda Mesalango Ngu Wesiyolo Ewolo

19 Ngundilo telo, kootusina Sol oo nelo, yanggango ko yewolo. Nalu gidalega, Sol Yesuslo
sulena onidodo Damaskasno oluwonggo.
20 Ngu naluno, sodedonangge Sol ngu Yuda onilo goobooyingo ya ngu bidodomo
toongelo, Yesuslo mande wesiyolo ewolo. Ngu Yesus oningga ngu Anut Nangonilo ewolo.
21 Ngundilo etoni, oni simoo bale Sollo mandeni ingolo, soliyokolo ewonggori. Eke
oningga ekendo nangge ngu, oni simoo bale oowooyingga Yerusalemno Yesus oowooyimo
yemboongetoyi, ngu yoyolo, yombuliyelolo tewolo. Ene oo nguno tewoku, ko, ataga
ngano nguya ombulo, yoyolo, oololo, Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi ngulo
sobosobo onino oololo, ya biyomimo yoyetelo ewonggori.

22 Ene Sol Yesuslo mande wesiyolo eloodoni, oni simoo oowooyingga oolengo ngu
Yesusno nowoondoyemo hamoo tewonggori. Yuda oni Damaskasno oluwonggoku, Sollo
mandeni ingolo, soliyokootoyi, ngulo Solndo Yesus ngu Kristus, Anutndo noole yoyowelo
sunggi yeyingo oni, elo, gome tunoo oolengo etuyelowolo.
23 Nalu ulungga yokolo, Yuda oni gooboongoolo, Sol uleyi kumooweloyimbolo mande
ewonggori.
24 Ene Sol enengo mande ngu ingowolo. Ngulo ngu, Yuda oni ngu Sol uleweloyimbolo
elo, ngulo ene ende ngulo oonggoo pawa yamako ngu bidodo suwoo sa nguya meyelo
sobowoowonggori.
25 Ene Sol enengo sulena onikundo suwoono Sol yolo, ende ngulo digi oonggoo
sanganimo oolelo, si ulunggano siliyolo, utombo si tawooyimo gosiyolo, utono dowoolo,
oolengo yokootoyi, yade ulo, endeloko oonggoo damonimo ulo toongewolo.

Sol Ngu Yerusalemno Oluwolo

26 Sol ngu Yesuslo sulena onidodo gooboongoowelo, ngulo ene Yerusalemno oolouwolo.
Ene oni bidodo Sollo sosolewonggori. Solndo no Yesuslo sulena oni elo ewoku, ngulo
simoo baledo nowoondoyemo hamoolo ma ingowonggori.
27 Ene Banabasndo Sol yolo, Yesuslo sulena onino oololo ewolo. Sol ngu Damaskas
ooleko Oo Bidodo Sembuli Yesus kenowokulo etoni, ingowonggori. Ngu naluno ngu,
Oo Bidodo Sembuli, ngundo mande mande Solno etoni, ingowonggori. Nguya, Solndo
Damaskas ende, ngulo oni simoo baleno, Yesuslo mande yanggango oolengo eyingoku,
nguyalo ewolo.
28 Ngundilo ngulo, Sol eneya Yerusalemno oode, ngunonggo oololo, ombulo teloluwonggo. Sol ngu suwoo suwoo nguno ene Oo Bidodo Sembuli, Yesus, ngulo mandeni
oowooyi ngulo mande mande yanggango elo, ngulo ene ma sosoleyingo.
29 Ngundilo telo, Yuda oni Girik melakononggo mayeyingo, ngu mande yunootoni,
ngulo Solndo eneya longgeyowolo. Ngundilo telo, ngulo Yuda onindo Sol uleyi kumooweloyimbolo oole erewewonggori.
30 Kootusina, dobooguliyibo ngu mande ngu ingolo ngu, ene Sol yolo, Sesariya endemo
uwonggori. Ngunonggo yeyi, Tarsas enengo ende damonimo toongewolo.
31 Ngu naluno, oni simoo bale Yesuslo nowoondoyemo hamoo tetenggoku, Yudiya
mela bidodomo, Galili meladodomo, ko, Sameriya meladodomo nguya, ngundo gome
ootoolo, nguno ebe longge nguya kini. Anutlo yambo mande yanggango yelo, ene
Anut Oo Bidodo Sembuli ngu newendemo nangge oluwonggo. Anutlo Yuka Kundingiyi,
ngundo nowoondoye yanggango yunootoni, oni simoo bale oowooyingga oolengo yambo
mandeno ombuwonggori.

Pitando Iniyas Yomosiyowolo

32 Pita ngu mela bidodomo endeyolo, ene Lida endemo nguya ulo, nguno Yesusno
nowoondoyemo hamoo teyingo onidodo oluwolo.
33 Ngu endemo nguno, oni gula kenowoku, ngu oowooyi Iniyas. Iniyas ngu kekandeyi
ngu bidodo kumoowolo. Ene ngu yabano nangge oode, mooma kandegula gidembolo
kabusa yokowolo.
34 Pitando Iniyasya ewolo. Iniyas, ataga Yesus Kristusndo gowege yeni, mete tete. Ge
ootookooya, gengo yaba yomosiyo! Ngundilo etoni, ingolo, ariya, Iniyas sodedonangge
ootookoowolo.
35 Lida, Selon ende elayaga ngulo oni simoo bale bidodo ngundilo kenolo, ene bidodo
nowoondoye yowoolengolo, Oo Bidodo Sembulimo nowoondoye yewonggori.

Pitando Tabita Yokutuwoowolo

36 Yopa endemo, bale gula, oowooyi Tabita, ngu Yesuslo sulena telo oluwolo. Girik
mandeno ngu enengo oowooyi ngu Dokas. Suwoo suwoo ngu balega ngundo damoni
gome telo, owoolongo oni nguya oolo wenonootenggoku, ngu hoolooweyelolo oluwolo.
37 Ngu nalunggano nguno, ene sayi yolo kumoowolo. Kumootoni, enengo onindo
bingonggaku sonowoolo, ya gumi gula awu sanganimo, nguno bingo yetoyi oluwolo.
38 Kumootoni, Lida ende ngu Yopa ende tanggeyimo sulena oni gidalegado ingowonggori. Ngu naluno ngu, Pita ngu Lida endemo ooloote. Ngulo oni elaya suleyelootoyi,
oololo, Pitano elo eriringolo, ngandilo ewoliyo. Ge nooledodo ombu. Ge pelungga ma
tewelo, sodedo ombu! Elo ewoliyo.
39 Ngundilo etoli, ariya, Pita ootookoolo, oni elayagakuya oolouwolo. Pita oololo,
endemo tunootetoni, Yopa oni ngundo Pita yolo, onibi yetoyi oluwoku, ya gumimo
oolelo, ngu ya guminggakuno uwonggori. Utoyi, bale nggamiku ngu bidodo mayelo, Pita

tanggeyimo dikalo sendoluwoowonggori. Sendolo, kumbadali Dokasndo kuli metemi
ootoolo, telo yunoyingoku, Pita etungowonggori.
40 Etungootoyi, Pitando simoo bale bidodo oweyelootoni, ende oolewonggori. Ngundilo
telo, Pita boodoo oondookelo yemboongewolo. Pitando omukumundoongo bale ku-
moowokunggasina yowoolengolo ewolo. Tabita, ge ootookoo! Elo etoni, asa, balegaku
doongetelo, Pita kenolo, ootookoolo bibitewolo.
41 Bibitetoni, Pitando kandeyimonggo dowootoni, ootookoolo dikawolo. Dikalo, ko keda
oluwolo. Pitando oni Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo ngu, bale nggamiku nguya
negoyelootoni, yasina utoyi, Dokas ko keda oodoni, ngu etuyelowolo.
42 Ngu mandega ngu elo endeyolo, Yopa endemo oni simoo baleku oowooyingga ingolo,
nguno ene Oo Bidodo Sembuli nguno nowoondoyemo hamoo tewonggori.
43 Ngundilo tetoyi, Pita Yopa endemo nalu oowooyingga nguno oluwolo. Pita ngu ende
ngulo oni gula oowooyi Sayimon nguya oluwoli. Sayimon ngulo koni ngu bulmakau
goweyi yomosiyolo oluwoku oningga nguya oluwoli.

10

Engelndo Ombulo, Koniliyas Mande Inowolo

1 Ngu naluno, oni gula oowooyi Koniliyas ngu Sisariyano oluwolo. Koniliyas ngu Yuda
oni kini. Ene ngu me oni onibi kandegula (100) ngulo tabango. Ngu Koniliyas, ko, enengo
me oniku nguya, ngu Itali melakononggo ombuwonggori.
2 Ene ngu Anutno yambo mande telo oluwolo. Eneya ya goboolo oni ngu bidodo
Anutlo sosolelo oluwonggori. Koniliyasndo oni simoo bale ngu oni oolo wenonoyingo ngu
hoolooweyelolo, oo ulungga yunolo, suwoo suwoo, ene Anutno yemboongelo oluwolo.
3 Nalu gulano, sa gaboyi nalu kabusayi nguno, ene gaboya gaboya gula tunoo
oolengo doongeyimbo kenowolo. Gaboya gaboya oo kenootoni, Anutlo Engel oni gula
ya newendemo ombutoni, tunoo kenowolo. Kenootoni, Engel ombulo, eneya ewolo.
Koniliyas! Elo ewolo.
4 Ngundilo etoni, Koniliyas Engel kenolo, sosoleyingo ulungga oolengo telo ewolo. Oo
Sembuli Ulungga, ndawugalo? Ngundilo etoni, Engelndo eneno gumi ewolo. Gengo
yemboongewoku, ngu gengo simoo bale oolo wenonootoyi yunowoku, ngu bidodo Anutlo
ingonduduno tunoo ooloote.
5 Ataga ge komo oni gidalega suleyelootooga, Yopa oolouyi. Oni gula oowooyi Sayimon
nguno oolooteku, ngu ereweya kenoyi! Sayimon oningga ngu oowooyi gula Pita. Ene ngu
oningga nguno negongootoyiga ombuni.
6 Sayimon ngu akeyombo yano ooloote. Ngu okeyingga ngu bulmakau goweyi koyi tete.
Ngu oningga ngulo yani ngu wendeyi tanggeyimo ooloote. Engelndo ngundilo ewolo.
7 Engelndo Koniliyas mande ngundilo inolo, ene toongewolo. Ariya, Koniliyas
ootookoolo, enengo ko oni elaya, enengo me oni gulaga negoyelootoni ombuwonggori.
Ngu me oningga ngu oni metemi Anutno yambo mande telo, ene suwoo suwoo Koniliyas
tanggeyimo oluwonggori.
8 Koniliyasndo mande Engelndo etoni ingowoku, ngu oni kabusagakuno mande
ngundilo elo soweyelootoni, Yopa oolouwonggori.

Pitando Anutnonggo Oo Ombutoni, Gabo Kenoyidingowolo

9 Koniliyaslo oni kabusagaku sengetoni suwoononggo yade yade oololo, sambolo
ngu Yopa ende tanggeyimo tunootewonggori. Ngu naluno, Pita yawasa sanganimo
yemboongewelo oolewolo.
10 Nguno ootoolo, Pita ngu ootoolo kumoolo, ngulo oo newelo ingolo etoni, oni oowali
yomosiyowolo. Ngu naluno, Pita ngu ene doongeyimbo oo gabogaboyi kenowolo.
11 Ene sambo kenootoni, yamako goosootoni, nguwoole oo gula kumba gome oolengo
ulungga ngundilo ombuwolo. Ngu ooga mundumi namolaya ngu yokootoni, olen-
gomonggo ombuwolo.
12 Ngu kumbaga ngu sanganimo ngu nusago oowooyingga, nu, kinikunali, nggunde oo
ngudodo ombutoni kenowolo.
13 Oo kenootoni ngu, Anutlo manggowo ngunonggo eneno ewolo. Pita, ge ootookooya,
nusago gula utoya ne! Elo ewolo.
14 Etoni, Pitando gumi ewolo. Nolo Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, no ma newano.
Moseslo mamana mandeno, ngu oo ngu loogu teyingo, ngulo no ma newanoku ngu! Elo
ewolo.
15 Etoni, ngu Anutndo tambu elayayiga ewolo. Nondo oo bidodo mete neweloyi
ewonoku, ngu gedo ngu loogu tewolo elo ma ewelo ewolo.

16 Ngundilo etoni, ngu ooga ngu tambu kabusa ngundilo telo, sodedonangge ngu
kumbagaku woosootoyi, Sambono ko oolewolo.
17 Pita ngu ooga kenolo, ngulo damonimbolo ingondudu ulungga oolengo ingondandan-
gewolo. Ingondandangelootoni, oni Koniliyasndo suleyelootoni mayewonggoku, ombulo
tunootewonggo. Tunootelo, oni sumoo yunolo yade ombulo, Sayimondo yamakono
dikawonggori.
18 Yamakono dikalo, Koniliyaslo onikundo meno elo ewonggori. Sayimon oowooyi gula
Pita ngu ngano ooloote, bine? Elo ewonggori.
19 Ngundilo etoni, Pita ingondudu tewoodoni, Yuka Kundingiyimbo ewolo. Ingo! Oni
kabusa ge erewenggelootenggo.
20 Ge ootookooya, uya, enedodo oolouyi! Ge ngu oni nguya oolouwelo ma sosolewelo.
Nondo oni ngu suleyelootoowe ombutenggolo ewolo.
21 Yuka Kundingiyimbo mande ngundilo ingolo, asa, Pita ngu onikuno ulo ewolo. Ye
oningga erewetenggoku, ngu no nga! Ye ndatelo mayetenggo? Elo ewolo.
22 Ngundilo etoni, onikundo mande gumi ewonggori. Koniliyasndo, ene ngu me oni
onibi kandegula (100) ngulo tabango, ngundo suleyelootoyi, ge goyowelo mayeteto. Ene
oni nenengo gome. Ene Anutlo sosoleyingo oni. Yuda oni bidodo Koniliyaslo mande
ingolo, ngulo ene oowooyi bingami okootenggo. Ene oni gome ngulo Engel kundingiyi
gulado ombulo, eneno ngandilo ewolo. Ge oolouya, ngu oningga ngu yoya, gengo yano
ko ombuya, mande mande etooga, gome ingoni! Elo ewolo.
23 Ngundilo etoyi, Pitando ngu onikuya mande gumi ewolo. Yano ombuya, nga
suwoongga ngano welewatolo ewolo. Sengetoni, Pita ootookoolo, onikudodo oolouwong-
gori. Yopa ende ngulo oni Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo oni gidalega nguya
oolouwonggori.

Pita Koniliyasndo Yano Oolouwolo

24 Pita onikuya sengetoni suwoononggo, yade oololo, Sisariyano tunootewonggori.
Koniliyas ngu soboyelolo oluwolo. Koniliyas ngu enengo konebeyi enengo dobooguliyi
ngu bidodomo negoyelootoni, mayelo, Koniliyasndo yano gooboongoolo oluwonggo.
25 Yano oodoyi, Pita yade oololo, Koniliyasndo yano uwolo. Utoni, Koniliyas ootookoolo,
Pita doongeyimo ombulo, keyi damonimo boodoo oondookelo, penggootelo eseteyi-
nowolo.
26 Ngundilo telo ngu, Pitando Koniliyasya ewolo. Ge ootookoo! No nguya oni oolengo,
ngundilo ewolo.
27 Elo, Pita Koniliyas elaga mande elo ingolo, ya newendemo uwoliyo. Ya newendemo
ulo, oni simoo bale oowooyingga gooboongoolo oodoyi yeyowonggori.
28 Yeyolo, Pitando mande yunolo ewolo. Yengombo ngu noolengo Yuda onilo damon-
inayi ingootenggo. Yuda oni ngu oni sowe gidalegaya goboolo oluweloyi, ngu loogu
oolengo. Ene Anutndo no ngandilo etunelowolo. No oni sowe gulaya ewelo loogu kinilo
ma ewano.
29 Yo, Anutndo oo etunelowoku, ngulo ge negonelowoku ngu, no nowoondone kowuli
ma ingolo, ngulo no oni oni telo ombuteno. Ene no ye sumoo yunowelo, ye ndawugalo
no negonelootoyi mayeteno? Sumoo ewolo.
30 Ngundilo etoni, Koniliyasndo gumi ewolo. Nono oo tunootewoku, ngulo ewelo. Nalu
namolaya yokolo ngu, no nenengo yano kundingiyi oode yemboongewono. Yemboongelo
oodoowe, sa gaboyi nalu kabusagomo suwootetoni, sodedonangge oni gula doongenemo
dikawolo. Oningga ngulo towikumbani ngu, yowali nomboyi oolengo.
31 Ene nono elo ngandilo ewolo. Koniliyas, Anutndo gengo kila ngu kuli ingowo. Gengo
bobeye oo oni wenonootoyi, hoolooweyelolo yunooteku, nguya ingolo kenowolo.
32 Ngundilo ngulo, ge komo oni suleyelootooga, Yopa endemo oolouya, Sayimon
oowooyi gula Pita nguno negongoyilo ewolo. Ngu oningga ngu okeyi Sayimondo yano
oolooteku ngu, ngu oni ya sembuliga ngu, ene bulmakau goweyi yomosiyooteku oni.
Ngulo yani ngu wendeyi tanggeyimo ooloote.
33 Etoni, ngulo no sodedonangge oni suleyelootoowe, ge goyowelo oolouwonggori.
Ge damoni gome telo ombute. Ngulo ngu, noole bidodo mayelo, nga gooboongoolo,
Anut doongeyemo oolooteto. Oo Bidodo Sembuli Anut, ngundo ge mande gunowoku
ngu, nooleno etoyi, ingowelo mayelo, ge sobogelolo, nga oolootetoku nga! Koniliyasndo
ngundilo ewolo.

Pitando Koniliyaslo Yano Mande Wesiyolo Ewolo

34 Ariya, Pita damoni yelo, mandelo ewolo. Hamoo oolengo, ataga no damoni nenengo
ingooteno. Anutndo oni mela bidodomo onino damoni gulanangge yunoote.

35 Anutndo mela bidodomo oni sowe enengo yemboongelo, damoni gome nenengo
oolengo telo ngu, asa, Anutno newendemo mesalango tetenggoku, ngulo gome ingoote.
36 Ye ingootenggo. Anutndo nga mandega nga yeni, Iserel oni nooleno ombuwolo.
Ngu ngandilo. Ene Yesus Kristuslo Mande Keda Mesalango ngu wesiyolo, oni simoo
bale etuyeloote. Nguno ngu, ene Yesus Kristusno ngu, ene noole yoyeni, Anutya
nowoondonayi goboolo siyeyingo oolooteto. Yesusndo nangge oni simoo bale bidodo
Sembuli.
37 Yengombo ingootenggoku ngu, kuli Yondo sono kundingiyimbolo mande wesiyolo
ewolo. Ngu nalunggano nguno, Galili melako damoni yelo, ngunonggo oololo, Yudiya
mela ngu bidodomo oolouwolo.
38 Nga mandega nga, ngu Yesus Nasaret oningga ngulo mandeni Anutndo ene sunggi
yelo, Yuka Kundingiyimbo ko yanggangoni ulungga, ene inowolo. Nguno ngu, Yesus en-
deni endeni toongelo, oni simoo bale hoolooweyelowolo. Anut eneya oodoni, ngunonggo
oni simoo bale Setando yombuliyelolo oodoni, ngu yomosiyelootoni, mete tewolo.
39 Noole ngu Yesuslo koni oo bidodo tewoku, Yuda ende bidodomo Yerusalemno
nguya tetoni kenowooto. Ene me onindo ngu oningga ngu yolo, de mombi sanganimo
sanggawelo udoyi kumoowolo.
40 Ene sa nalu kabusayi nguno, Anutndo ko yokutuwootoni, keda ootookootoni, yolo,
tunoo endesina yewolo.
41 Melenonggo ootookoowoku, ngu naluno, oni simoo bale bidodo doongeyemo ma
yeni tunootewolo. Kini, oni bodagano nangge Anutndo kuli sunggi yewoku, tunootetoni
kenowonggori. Ngu naluno, noole ene kenolo, oo nelo, sono nelo, oo ngu tewooto.
42 Ene noole mamana mande yunolo ewolo. Ye komo nolo mandene oni simoo baleno
nenengo wesiyoya, ngandiya eyi. Anutndo ngu oni Yesusga ngu nangge sunggi yetoni,
ngundo oni simoo bale keda oolootenggoku, kumooyingomu nguya, wilikoyelowalo
ewolo.
43 Anutlo ingondudu eyingo oni bidodo, ngu oningga ngulo mandeni wesiyolo ewong-
gori. Yesus ko tewoku, ngundilo ngulo, oni simoo bale bidodo nowoondoyemo hamoo
teyingo ngu, asa, Anutndo enengo mbumbuwaye hamoo andangelo, wongooni utoni
kapengo yewalo ewolo.

Oni Sowe Gidalega, Yuda Oni Kini, Ngundo Yuka Kundingiyi Yowonggori

44 Pita ngu mande ngu etoni, ngu naluno nangge, Yuka Kundingiyi, ngundo oni Anutlo
mande ingoyingomuku ngu bidodomo ombuwolo.
45 Yo, Yuda oni Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo ngu Pitadodo mayewonggoku,
ngundo Yuka Kundingiyi oni sowe gidalegano nguya suleyootoni, ngulo ngundilo kenolo
ngu, enengo ingonduduno soliyokoyingo ulungga telo, ewonggori.
46 Ene ingootoyi, Yuka Kundingiyimbo mande bungeyi keda yunootoni, ngunonggo
Anut bingami okoowonggori. Ngundilo telo etoyi, Pitando ewolo.
47 Onendo nga oni ngano sono (kundingiyi) ngu sunggi yeyunowa? Ndatelo ngulo, ene
Yuka Kundingiyi ngu nooleno ngundilo yootenggolo ewonggori.
48 Ngundilo elo, Pitando Yuda oniku mande yunolo ewolo. Ye komo Yesus Kristus
oowooyimo sono (kundingiyi) Koniliyas, ko, enengo keyimo oni ngadodo sono kundingiy-
imbo sonoyeloyilo ewolo. Ngundilo sono (kundingiyi) sonowoomukootoyi ngu, asa,
Koniliyas, galodo Pita sumoo inololo ewolo. Ge komo nooledodo ngano nalu gidalega
oodegago, noole Anutlo mande gome etuyeloyago toongelo ewonggori.

11

Pitando Enengo Ko Tewoku, Ngulo Yerusalemno Oni Simoo Baleno Ewolo

1 Aposel oni, ko, enengo oni Yesuslo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu, Yudiya
mela bidodomo oolootenggoku ngu, ngandilo ingowonggori. Oni sowe gidalega Yuda
oni kini nguya, Anutlo mande kuli yolo, ingolo, nowoondoyemo hamoo tewonggorilo
ingowonggori.
2 Ngundilo ngulo, Pita Yerusalem endemo oolouwolo. Yuda oni, ngundo Yesusno
nowoondoyemo hamoo teyingo, ngundo Pita kenolo ngu, boguwoolo mande sanggawelo
ewonggori.
3 Ge kuli oni sowe gidalega Yuda oni kini ngulo yano ulo, nguya oo newonggoku ngu!
Elo ewonggori.
4 Ngundilo etoyi, Pitando ingolo, oo bidodo eneno tunootetoni tewoku, ngu bidodo
wesiyolo ewolo.
5 No Yopa endemo oode, ngunonggo yemboongelo oluwono. Ngundilo tetoowe, nolo
ingondudune yowoolengootoni, oo gula gabono ombutoni, ngundilo kenowono. Ngu

ooga ngu kumba ulungga ngundilo, mundumi ngu namolaya. Ngu Sambononggo yeni, oolengo ulo, no doongenemo ombutoni kenowono.
6 Nondo kumba newendemo gome gome doongetelo kenowonoku, ngu nusago mela ngano oluwonggo. Nguno nusago deguno sile, kinikunali, nggunde, nu oo guladilo guladilo oluwonggo. Ngu oo ngu, nondo bidodo kenolo ingoweloyimbolo.
7 Ngundilo kenootoowe, Anutndo noya ewolo. Pita, ge ootookooya, nusago ngu gula sanggaweya, utoya, kaya ne! Elo ewolo.
8 Ngundilo etoni, nondo gumi ewono. Oo Bidodo Sembuli Sembune hamoo oolengo, no ma! Nusago nga ngu sugabododo biyomi, no kuli ngundilo ngu gula ma newono. Ngundilo ngulo, no ma newanolo ewono.
9 No ngundilo etoowe, ene ngu manggowooga Sambononggo ko ombulo ewokungga, ngundo tambu elayayigakulo ewolo. Oo bidodo, Anutndo yeyingomu, ngu gome metemi nangge. Ngulo ngu, gedo komo ngu oo ngu sugabododo, elo ma ewelo. Anutndo ngundilo ewolo.
10 Ngundilo etoni, Pita mande kuli ewoku ngundilo ko ewolo. Ngundilo tambu kabusayigaku Anutndo emukolo ngu, asa, ooku bidodo woosootoni, Sambono ko oolewolo.
11 Kumba woosootoni, ooletoni, ngu naluno nangge, oni kabusa noole oluwootoku yanggano nguno mayewonggori. Oni gula Sisariyano oolooteku, ngundo suleyelootoni, nono mayewonggori.
12 Ngu naluno, Yuka Kundingiyimbo nono ewolo. Ge nga oni ngaya oolouyi! Ge ingondudu bulibali ulungga ma ingowelo. Ngundilo etoni, ngulo oni dobooguline kandegula gidembolo gulanangge ngu noya yade yade oololo, noole Koniliyasndo ya newendemo uwootowo.
13 Noole utooye, Koniliyasndo nooleno ewolo. Engel oningga nolo yano ombulo, dikatoni, kenowonoku ngundo mande etoni, nondo ingowono. Engelndo nono mande elo ngundilo ewolo. Ge oni suleyelootooga, Yopa endemo oolouya, Sayimonno etoyiga ombuni. Ene oowooyi gula Pita ngu.
14 Enendo mande gidalega etoni ingowa. Ngu mandega nguno ngu Anutndo gengo mbumbuwa andangelo, yomosinggelolo, ngunonggo gengo yano oni ngu nguya bidodo ko yoyootoni, ngulo mande ngundilo etuyelowa. Ngu Engel oningga ngundo ngundilo ewolo.
15 Ariya, no mande damoni yelo, etoowe, Yuka Kundingiyi eneno ombuwolo. Koletelo nooleno ombuyingo, ngundilo oolengo eneno nguya ombuwolo.
16 No Oo Bidodo Sembuli ngulo mande ngu ko ingowonolo ewolo. Yondo ngu sonombo oni simoo bale sonoyeloyingo, ene ye ngu Yuka Kundingiyimbo sonoyelowa. Etoni, Pita mande gula ewolo.
17 Ene kuli noole Yesus Kristus Oo Bidodo Sembuli ngulo nowoondonayimo hamoo teyingo, ngulo Anutndo sumange ulungga yunowolo. Ngundilo nangge, Anutndo ene nguya sumange yunowolo. Ngulo ndawu oninggado ene komo Anutlo mandeni, ngu owelo yokowa? Oni gulado mete Anutlo mandeni ma ukingowa. Hamoo oolengo kini. Pitando ngundilo ewolo.
18 Ene Pitalo mande ngu ingolo ngu, ene ngu mandega ngu yokolo, ene Anut bingami okoololo ewolo. Ngu naluno, ene ngandilo ingowolo. Anutndo oni sowe gidalegalo nowoondoye nguya yowoolengolo, ene mete mande keda nguya yunootoni oluwanggo. Ngundilo elo ingowolo.

Antiyok Oni Yesuslo Nowoondoyemo Hamoo Teyingo Oni Simoo Bale, Ngu Keda Tunootewonggori

19 Kuli Stiwen uleyi kumootoni, nguno ngu, Yesuslo keyimo oni ngu kowuli ulungga tunootewonggori. Ngulo oni Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo gidalega sungo sungo samukowonggori. Salo, oololo, Pinisiya mela, Sayiparas meladoni, Antiyok ende nguno ko tewonggori. Ene Anutlo mande ngu oni sowe sungo Yuda oni kini, nguno ma wesiyolo ewonggori. Kini, ene Yuda onino nangge Anutlo mande wesiyolo ewonggori.
20 Ene oni gidalega ene kewooloyemo ngu Sayiparas meladonimonggo, ko, Sayirin endemonggo, ngundo Antiyok endemo oololo, Girik oni mande yunowonggori. Ene Oo Bidodo Sembuli Yesus, ngulo Mande Keda Mesalango ngu wesiyolo ewonggori.
21 Wesiyolo etoyi, Oo Bidodo Sembuli ngulo yanggangoni eneya oluwolo. Ngundilo ngulo, oni simoo bale oowooyingga Yesusno nowoondoye yowoolengolo, Oo Bidodo Sembuli ngulo nowoondoyemo hamoo tewonggori.
22 Ngundilo tetoyi, Yerusalemno Yesuslo keyimo oni simoo bale mande ngu ingolo, ene Banabas suleyootoyi, Antiyok oolouwolo.

23 Banabas Antiyok oololo, yeyootoni, Anutlo sumange eneya oodoni, yeyolo, oni
oni telo, oni simoo bale bidodo ingonduduye samangalo mande yunowolo. Ye komo
nowoondoye ingonduduye bidodomo yeya, ene komo Oo Bidodo Sembuli enengo
mandeni nangge keyoyi, elo mande yunowolo.
24 Banabas ngu oni gome Yuka Kundingiyi, ko, Yesuslo nowoondoyemo hamoo teyingo
damoni, ngu enengo newendemo ulo, hangelo, yanggango oluwolo. Ngulo ngu, simoo
bale ulungga oolengo Yesuslo nowoondoyemo hamoo telo, Oo Bidodo Sembuli nguno
ombuwonggori.
25 Ariya, ngu naluno, Banabas ngu Tarsas endemo ulo, Sol erewewelo oolouwolo.
26 Banabas Sol erewelo, kenolo, yolo, Antiyok endemo ko oolouwoliyo. Mooma gula ngu
bidodomo, Sol Banabasya Antiyok nguno ootoolo, Anutlo oni simoo bale mande yunolo,
etuyelootoli oluwonggo. Yo, hamoo, ene oni simoo bale ulungga oolengo Anutlo mande
yunowolo. Antiyok nguno ngu, Yesuslo sulena onindo oowooyi ngu Kristen oni koletelo,
elo ewonggori.
27 Ngu naluno, Anutlo ingondudu eyingo oni gidalega Yerusalemnonggo ootookoolo,
ende yokolo, Antiyok nguno oolouwonggori.
28 Oni gula kewooloyemo oluwoku, ngu oowooyi Agabas. Ene dikalo, Yuka Kundingiyi
ngulo yanggangoni, ngundo etoni, elo ewolo. Oodoolo kumooyingo nalu ulungga Iserel
mela bidodomo, ko, endeni endeni mela bidodomo nguya ombulo tunootewa.
29 Ngu mande ewoku ngu ingolo, ngulo Yesus keyimo oni simoo bale ene beye
yeyi, Yudiya melako Yesuslo keyimo dobooguliye hoolooweyeloweloyimbolo suleyowelo
mande gulanangge, elo gosiyowonggori. Ngundilo teweloyim, Yesuslo sulena oni sungo
sungo beye enengomo oodoni, ngunonggo wesowoolo, gumi ngu kongga ngu tewelo, elo
ewonggori.
30 Ene ngundilo tetoyi, Banabas Sol elagado beye ngu yolo, Yesuslo keyimo oni ngulo
tabango onino yunoweloyimbolo Yerusalemno oolouwoliyo. Kootusina, ngu mande
Agabas ewoku, ngu Rom melako sobosobo oni koleteyingo, Koloodiyas, enengo naluno,
mande ewoku, ngu engge tunootewolo.

12

Herodndo Yems Uleni Kumootoni, Pita Yolo, Ya Biyomimo Yewolo

1 Ngu naluno, Iserel mela sobosobo koleteyingo oni oowooyi Herod, ngundo Anutlo
Yesus keyimo oni simoo bale gidalega yutolo, yombulibaliyelolo, ya biyomimo yoyewolo.
2 Ene Yems, Yon koneyo, uleni kumoowolo. Ene dugebo doongooni kumoowolo.
3 Ene ngundilo tetoni, Yuda oni yeyolo, ngulo gome ingootoyi, ngulo Herod ene Pita
nguya yolo, ya biyomimo yewolo. Ene ngu damoningga ngu Yuda oni Oomanongoyingo
Yis Kini Kingo Kayingo Kundingiyi Naluno (Enengo Pasowa Naluwo) nguno tewolo.
4 Ngu naluno, ene Pita dowoolo, ya biyomimo yelo, me oni wata namolaya kandeyemo
yewolo. Ngu me oni watangga gulanangge nanggega, nguno me oni namolayayi ko
telo oluwonggo. Ngundo ngu Pita sobowooyi elo nguno yewolo. Herodndo ngandilo
ingondudu tewolo. Pasowa naluwo kinitetoningga ngu, Pitalo mandeni Yuda oni simoo
bale doongeyemo wilikolo, Pita uleyi kumoowalo ingowolo.
5 Ngundilo ngulo, Pita ya biyomimo oodoni, me onindo nguno sobowoowonggori. Ene
Yesuslo keyimo oni simoo baledo ngu gooboongoolo, Pitalo Anutno yanggango oolengo
yemboongewonggori. Anutndo Pita gome sobowooni, elo ngulo yemboongewonggori.

Anutlo Sambono Oni Engel, Ngundo Pita Ya Biyomimonggo Andangewolo

6 Herod ene Pita yolo, tabango onino Nggawo (Koot) mandeno yewelo ingowolo. Ngu
suwoono, Pita ene me oni elaya kewooloyalimo welewonggori. Ene ngu uto yanggango
oowooyi sen, ngundo kekandeyi ela elaya gosiyowolo. Ene toongeweloyi kini, ngulo me
oni ngu yamakono sobowoolo oluwonggori.
7 Ngu naluno nangge, Anut Oo Sembuli ngulo Sambono Oni, Engel, ngu tunootewolo.
Ngu oningga ngu tunootetoni, solu himi ya newendemo himi yewolo. Engelndo
Pita tanggeyisina dowoolo, yokutuwoolo ewolo. Sodedo ootookoo! Elo etoni, Pita
ootookootoni, kekandeyimo utoku peselo, nggolongelo, melako solelo toongewolo.
8 Ngundilo tetoni, Engelndo ewolo. Pita gengo towi nenggulo yoya, yemuya, wang-
gagemo uto ngu yoya, ukingoya, gengo kengge goweyi (Su) ngu yoya, kenggemo ye!
Ngundilo etoni, Pita ootookoolo, Engelndo oo ewoku, ngundilo temukowolo. Ngundilo
tetoni ngu, Engelndo mande gula ewolo. Gengo dokikilo nenggulo yoya, teya, no keneloya,
ombu, elo etoni, ngundilo tewolo.
9 Pita ngu ya gumingga ngu yokolo, ene Engel keyolo, oolelo, ene ngu ingowolo. Ngu
ooga Engelndo etoni, hamoo ma tewolo. Ene ngu gabono nangge kenootenolo ingowolo.

10 Asa, Pita Engel elagaya oolouwoliyo. Oololo, me oni watangga koleteloga ko wata
kootungga nguya dagayeloyingo ngu, ene watayi kini. Elagado ya biyomi yokolo, yade
yade oololo, Yerusalem oonggoo pawa ngulo yamako yanggango biyomi teyingonggakuno
oolouwoliyo. Ngu yamakongga ngu kuli enengombo goosoolo, kulundodo oluwolo. Ngulo
Pita elaga nguwoole ende oolelo, oole gula keyolo, salo oolouwoliyo. Oololo, Engelnggaku
sodedonangge Pita yokolo toongewolo.
11 Ngundilo tetoni ngu, ngu naluno, Pitalo ingonduduni himi yetoni, ene ingowolo.
Yo, no ataga ingootenoku, Anut Oo Bidodo Sembuli Sembune, ngundo enengo Engel
suleyootoni, ombulo, ngundo Herod kandeyimonggo no noyoote. Ene oo bidodo Yuda oni
simoo baledo biyomi nono tewelo ingondudu tewonggoku nguya, ngunonggo noyootelo
ingowolo.
12 Pita ngundilo elo ingolo, Yon nemi Mariyando yano oolouwolo. Yon ngu oowooyi
gula Mak. Ngu yanggano nguno, oni simoo bale oowooyingga gooboongoolo, Anutno
yemboongelo oluwonggoku, Pita nguno oolouwolo.
13 Oololo, Pitando yamako endesinanggo ulewolo. Ngundilo yamako udoni, ya nguno ko
teteku bale gulado ingowolo. Ngu balega ngu oowooyi Roda, ngundo yamako goosoowelo,
yamakono oolouwolo.
14 Oololo, ngu balega, ngundo Pita manggowo ingolo, oni oni ulungga telo, ngulo ngu,
ene yamako ma goosooyingo, sodedonangge yowoolengolo, kendutelo, ya newendemo
ulo, meno manggalu telo ewolo. Ehe! Pita endesina dikateku awe! Meno manggalu telo,
elo ewolo.
15 Ngundilo etoni ngu, yano onikundo ngu balega nguya ewonggori. Ge mboolombo
goyoote! Ngundilo etoyi, ngu balega ngundo yanggango oolengo meno ewolo. No hamoo
oolengo eteno! Pita endesina awe! Elo ko ewolo. Etoni, yano onikundo gumi ewonggori.
Ngu enengo Engelkundo ngu bine? Elo ewonggori.
16 Ene Pitando yamako senggedodo udolo oluwolo. Ngundilo telo oodoni, ariya, ene
yamako goosoolo, Pita kenolo, soliyokowonggori.
17 Pitando kandeyi okoolo ewolo. Ye ali ma tewelo, elo ewolo. Ariya, Pitando ndaditelo
mayeteku, ngulo damoni wesiyolo eweloyimbolo tewolo. Oo Bidodo Sembuli, ngundo
ya biyomimonggo noyolo, endesina yewoku, ngulo mande wesiyolo ewolo. Ye komo,
nga mande damoningga ngalo, Yemsno ko dobooguline gidalegano nguya etoyiga ingoyi.
Ngundilo elo, Pita endesina ko oolelo, ene ende yokolo, yade ende gulano toongewolo.
18 Kootusina, sengelo sa ooletoni ngu, me oni Pita erewewonggori. Erewelo sumoo
ewonggori. Pita ndano? Elo erewelo ma kenowonggori.
19 Herodndo ngu ingolo, ngulo ene oni suleyelootoni, ngundo Pita ko erewelo ma
kenowonggori. Ngulo ngu, Pita erewelo yokolo, ngulo yamakono me oni watangga Pita
sobowoowonggoku ngu, wilikoyelolo, ngu onikuya sanggili ulungga telo, ngu yoyolo,
yuleni kumoowelo mande gosiyolo ewonggori. Ngundilo elo, Herod ene Yudiya ende
yokolo, ene Sisariya endemo ulo, nguno oluwolo.

Herod Kumoowolo

20 Herod ene Tayiya, Sayidon ende elayaga ngulo oni simoo bale longge sambi telo,
nguya sanggili ulungga tewonggori. Ngundilo telo yokootoyi, ngu ende elayaga ngu
gooboongoolo, Herodno mande yomosiyoweloyimbolo mande soweyolo ombuwonggori.
Herodlo ya musiyomo ngulo sobosobo oni oluwolo. Ngu oowooyi Balastas. Ngu
Tayiya Sayidon ende elayaga ngulo oni, ngundo Balastas sumoo inolo, suleyootoyi,
ngundo Herodno oololo mande yoonenengowalo ewonggori. Nguno etoyi, ngundo ngulo
sanggilini yeni imakeni, elo ngulo sumoo ewonggori. Ngu oni ngu, ene Herod ngulo
melakonggo oowali uliyootenggoku, ngulo ene siyeweloyimbolo ewonggori.
21 Ariya, nalu gula Herodndo yeyingo, ngu naluno nguno, Herod ene mela oo bidodo
sobosobo koleteyingo ngulo nenggulo gome gomemu telo, ombulo, oo bidodo sobosobo
onilo yabano bibitelo, ngunonggo mande mande ulungga oolengo simoo baleno ewolo.
22 Mande emukootoni ngu, mandeni gome ingolo, ngulo oni simoo baledo meno
manggalu telo, elo ewonggori. Ngu manggowooga ngu anut gula manggowo! Ngu onilo
manggowo ngundilo kini! Elo ewonggori.
23 Ngundilo etoyi, Herod ene Anut oowooyi bingamini ma ewolo. Kini, ngu enengo
newendemo gosiyolo, ene yowoolengolo, Anut bingami ma ewolo. Ngundilo tetoni, ngulo
sodedonangge Anutlo Engel onindo ombulo, Herod udoyi, goweyimo buni tunootelo,
ngundo songgiwi kilo netoyi, Herod kumoowolo.
24 Ene Oo Bidodo Sembuli ngulo mandeni yanggangododo telo, ngundo oni simoo
bale nowoondoyemo udoni, ene gome keyowonggori. Ngu mandeningga ngu ulungga
tunootelo, ngundo endeni endeni bidodomo oolouwonggori.

25 Banabas, Sol elagado, enengo kongga ngu temukolo ngu, asa, ene Yon nguya yolo,
Yerusalemno ko oolouwonggori. Ngu Yonngga ngu oowooyi gula Mak.

13

Banabas, Sol Elaga, Anutlo Kono Suleyelowonggori

1 Antiyok endemo, Yesus keyimo oni simoo bale kewooloyemo Anutlo ingondudu
eyingo oni, ko, etuyeloyingo oni nguya nguno oluwonggo. Ngu oni ngu oowooyi ngandilo:
Banabas; Simiyon, ene oowooyi gula Nayisa, (ngu damoni ngundilo goweyi iliyo); Lusiyas,
ngu Sayirin endemonggo oni; Maneyen ngu Herod, mela sobosobo koleteyingo oningga,
ngulo dobooyi; ko, Sol oningga nguya oluwonggori.
2 Nalu gulano, Yesuslo keyimo oni simoo bale Anut Oo Sembuli nguno yambo mande
telo, oowali oo nguya loogu telo, yemboongetoyi, ngu naluno, Yuka Kundingiyi, ngundo
eneya ewolo. Ye komo Banabas, Sol, elaga, nolo ko nangge telilo sunggi yelowolo. Yo, ene
ondo ko teyi, elo negoyelowonoku, ngu nangge teyaliyilo ewolo.
3 Ariya, Yuka Kundingiyimbolo mande ingolo, ene oowali oo bidodo loogu telo, ene
kundingiyi ootoolo, ngunonggo ene yanggango yemboongelo oluwonggo. Ngundilo oode
yokolo ngu, asa, ene Banabas, Sol, elaga, tabayalimo kandeye yelo, Anutno yemboongelo
ngu, ko ngulo nangge teli, elo logoyelowonggo. Ngundilo telo, Banabas, Sol, elaga,
suleyelootoyi sawoliyo.

Banabas, Sol, Elaga, Sayiparas Meladonimo, Mande Gome Ngu Yootunolo Ewoliyo

4 Yuka Kundingiyi ngundo suleyelootoni, Banabas, Sol elaga sawoliyo. Ngundilo ngulo,
Banabas dobooyi Sol nguya ende gula oowooyi Selusiya nguno ulo, ngu wendeyino nguno
wanggo sanganimo ooletoli, wanggobo yoyolo, Sayiparas meladonimo oolouwoliyo.
5 Oololo, Sayiparas meladoni nguno ende gula oowooyi Salamis nguno tunootewoliyo.
Ngu endega nguno, Yuda onilo goobooyingo ya nguno ulo, Anutlo Mande Keda Mesalango
ngu yano wesiyolo ewoliyo. Yon oningga ngu nguya Banabas, Sol, elaga hoolooweyelolo,
ko tewolo.
6 Banabas, Sol, elaga, Sayiparas meladoni, ngu bidodomo endeyolo, yade oololo, Pepos
endemo uwoliyo. Ngu endemo nguno, Yuda oni gula kenowoliyo. Ngu oningga ngu, ene
kosonggi oowooyingga teloluwolo. Ngu oningga ngu enengombo ngandilo ete. No Anutlo
ingondudu eyingo oni eteku ngu, ene ebe ganagana ete. Ngu oningga ngu oowooyi Ba-
Yisas, oowooyi gula ngu Elimas.
7 Ba-Yisas oningga, ngundo Gabman mela koleteyingo oni ngulo dobooyi. Koleteyingo
oningga ngu oowooyi Serigiyas Polas. Enengo ingondudu ngu gome oolengo. Ene Anutlo
mande ingowelo, ngulo Banabas, Sol, elaga negoyelowolo.
8 Ene Elimas kosonggidodo oningga ngu, oowooyi Girik mandeno ngu damoni ngandilo:
ngu kosonggi oni. Ngu oningga, ngundo Banabas, Sol, elagado, Anutlo mande wesiyolo
etoli, enendo tootoongolo gosiyoweloyimbolo. Ngundilo tetoni, ngulo ene mela oo
sobosobo koleteyingongga, ngundo Anutlo mande ingolo, newende nguno ma yewelo,
elo ingolo gosiyowolo.
9 Asa, Sol, oowooyi gula ngu Pol, ngundo Yuka Kundingiyi ulungga bidodomonggo
Elimas gome gome kenondadangelo, manggaluwoolo ewolo.
10 Ge Setan nangoni! Ge damoni gome mesalangombolo sanggili teteku ngu, gengo da-
moningge ngu biyomi, ko, gengo ebe ganagana oo biyomingge, ngundo nowoondogemo
ulungga ooloote! Ngundo Oo Bidodo Sembuli oole damoni gome ngu yombuliyeloloote!
Gengo damoni biyomingga, ngu ma yokowa, bine?
11 Ariya, ingo! Ataga, Oo Bidodo Sembuli enengombo gulewa! Gutolo doongengge
ukingowa! Ataga, ge sa ma kenowa! Ge ngundilo oode, nalu gidalega yokowalo ewolo.
Polndo ngundilo etoni, sodedonangge goboole woolo iliyo gula tunootelo, ngundo Elimas
doongeyi ukingowolo. Ngundilo ukingootoni, mela ma kenowolo. Mela ma kenoweloyi
telo, ngulo ene oni erewelo erewelo oololo, oni gula dowoolo, ingootoni, ngundo mete
hoolooweneloniło erewewolo.
12 Mela oo sobosobo oni ulungga ngu kenolo, soliyokolo, sosolelo, ene Anut Oo Bidodo
Sembuli, ngulo mandeni ingolo, newendemo Anut ingootoni, hamoo tewolo.

Banabas, Sol, Elaga, Pisidiya Melako Antiyok Ende Nguno Ko Tewoliyo

13 Polya oni endeyoyingo, ngu bidodo Pepos ende yokolo, wanggo sanganimo oolelo,
Pega ende, ngu Pampiliya melako oolooteku, nguno oolouwonggori. Oololo, Yondo oniku
yoyokolo, enesu nangge Yerusalemno ko oolouwolo.

14 Ooloutoni, oni sungoku Pega ende yokolo, oololo, yade Antiyok ende, Pisidiya melako
oolouwolo. Ngu nalungga ngu, Kengeyingo nalu ngulo ene Yuda onilo goobooyingo yano
ulo, nguno bibitewonggori.
15 Bibitetoyi, goobooyingo ya ngulo tabango, ngundo mamana mande Anutlo in-
gondudu eyingo onilo mande kandangewolo. Kandangelo yokootoyi, kootusina, Polndo
enengo dobooguliyi nguya negoyelolo ewolo. Dobooguline, ye mande gula simoo bale
nowoondoye yanggango yunoweloyi moole tetoningga ngu, mete wesiyoya, etoyiga
ingoyilo ewolo.
16 Ngundilo etoyi, asa, Polndo ootookoolo, kandeyi okoolo, elo ewolo. Ye Iserel oni, ye
oni sowe oowooyingga Yuda oni kini Anutlo ingolo, yambo mande tetenggoku ngu, ye
ingoyi!
17 Nga Iserel oni ngalo Anutga, ngundo osisambanayimo yootunoyelolo, sunggi eneno
yewolo. Ngu naluno, ene Igip melako yuto oodoyi, ene Anutndo oode, oni simoo
bale oowooyingga yoyeni tunootewonggori. Kootusina, Anutlo yanggangonimbo ko
yoyootoni, Igip mela yokolo sawonggori.
18 Oni kini kingo melako nguno, mooma onibi elaya (40) nguno, Anutndo Iserel oniku
enengo mandeye damoniye biyomi teyingomu, ngulo Anutndo newende kowuli ulungga
oolengo ingowolo.
19 Anutndo Kenan melako oni simoo bale sowe kandegula gidembolo elaya (7) yombu-
liyelowolo. Yombuliyelolo, melaye Iserel oni simoo bale yunowolo. Ene ngu melangga
nguno oluwonggoku, ngu mooma ulungga oolengo (450) nguno oluwonggo.
20 Kootusina, Anutndo Iserel oni wilikoyeloweloyi oni ngu kandeyimo yetoni, ngundo
Iserel simoo bale soboyelowolo. Ene ngundilo telo oodoyi, oololo, Anutlo ingondudu
eyingo oni oowooyi Samuwel oningga ngulo naluni ngu kinitewolo.
21 Ngu naluno, Iserel simoo baledo mela oo bidodo sobosobo koleteyingo oni gula
yowelo, ngulo Anutno sumoo elo ewonggori. Etoyi, ngulo Anutndo oni gula oowooyi Kis,
ngu nangoni ngu yunowolo. Ngu Kis oningga ngu nangoni oowooyi ngu Sol. Ngu oningga
ngu, Beniyamin oningga, ngulo sembeni. Sol ngundo sobosobo oluwoku ngu, mooma
onibi elaya (40) oluwolo.
22 Ene Anut Oo Bidodo Sembuli, ngundo Sol oningga ngu andangelo, Dewit yolo, ngu
musiyomo yewolo. Anutndo oni simoo baleno Dewitlo, ngandilo ewolo. No Dewit Yesi
nangoni kenowono. No nowoondone ngu enengo gome ingooteno. Dewitndo ngu nondo
ingootenoku, ngundilo ko tewa. Anutndo ngundilo ewolo.
23 Anutndo ngulo kuli mande gosiyoyingo ngundilo tunootewolo. Ngu ngandilo
ewolo. Dewitndo ngulo sowenimo ngu, nguno nondo Yesus yewe tunootewalo ewolo.
Ngu oningga, ngundo ngu Iserel oni simoo bale bidodo damoni biyomimonggo ngu
andayelolo, ko yoyowa. Ene noole Ko Yoyoweloyi Oni.
24 Kulimi Yesus ma ombuyingomo, ngu naluno, Yondo Iserel oni simoo bale bidodomo
mande wesiyolo yunolo ewolo. Ye komo nowoondoye hamoo yowoolengoya, sono
(kundingiyi) nga sonoyilo ewolo.
25 Yon enengo koni namoko yokoweloyi naluno, ene sumoo yunolo ewolo. Ye noya
ndatelo etenggo? No ngu yendo oningga sobowoolo oolootenggokungga ngu kini. Ene ye
ingoyi. Oni gula no kenelolo, ombutekungga ngu, ene oni ulungga oolengo oowooyidodo.
No ngu enengo ko oni nangge.
26 Ye dobooguline, Ebarahamlo osisembeni, ko, ye oni sowe gidalega Anutlo yambo
mande tetenggoku oni, ye ingoyi! Anutndo mandega ngu nooleno soweyowoku ngu
ngandilo. Anutndo Yesus ngu noole ko yoyoweloyimbolo soweyowolo.
27 Ene oni Yerusalemno ko enengo tabango oni ngudodo, Yesus oningga ngulo ene
gome ma ingolo, kootu inowonggori. Ene Kengeyingo nalu bidodomo, Anutlo ingondudu
eyingo onilo mande ngu kandangelo ingowonggoku, ene nowoondoyemo ma yewonggori.
Yo, Anutlo ingondudu eyingo onindo oni simoo baledo Yesus kootu inowanggolo kuli
eyingomu, ngu ataga engge tunootewolo.
28 Yudalo tabango onikundo ngu Yesus goweyimo biyomi gulalo uleyi kumooweloyi, oo
gula ma kenowonggori. Kini, ene Rom Gabman oni, ngundo Iserel melako oo sobosobo
koleteyingo oni oowooyi Payilat, nguno meno manggalu telo ewonggori. Udooga
kumooni! Elo ewonggori.
29 Ene ngundilo telo yokolo, kootusina, de mombi sanganimonggo andangelo yolo, mele
gulano melengoowanggo. Ene Anutlo ingondudu eyingo onindo mande nakangoyingo
ooku bidodo temukowolo.
30 Yesus kumootoni, melengooyingomu, Anutndo ngunonggo, ene ko yokutuwootoni,
ko keda ootookoowolo.

31 Ngundilo tetoni, oni Galili melakonggo Yesusndo Yerusalem mayeyingomu ngu, nalu
oowooyingga Yesus kenowonggori. Ngu oni, ngundo Yuda oni simoo baleno ngulo mande
wesiyolo ewonggori.
32-33 Ene mande gula ewolo. Noolendo mande gome ngu yeno wesiyolo eteto. Ngu
ooga kuli Anutndo noolengo osisambanayi yunowelo mandelo gosiyowolo. Yo, ngu ooga
Anutndo elo tewelo mande elo gosiyoyingomu, ngu ataga, noole enengo bugobugonimo
engge tunootete. Yo, yambo Sam bukno Anutndo Yesuslo ngandilo ewolo.
Ge nolo nangone. No ataga oni doongeyemo wesiyolo no gengo awanggelo ewolo. *Sam 2:7*
34 Anutndo Yesus melenonggo ko yokutuwooyingomu, ene meleno ko ulo, ma buwoo
yewolo. Ngulo ngu, Anutlo mandeno ene ngandilo ewolo.
No oo gomemu kundingiyi ye yunowanoku, kulimi no oo ngundilo Dewit inowelo mande
gosiyolo ewonowolo ewolo. *Ayisaya 55:3*
35 Ngundilo ngulo, yambo Buk Sam gulado Anutya ete.
Ge gengo oni kundingiyi yokootoyi, ma buwoo yewalo ewolo. *Sam 16:10*
36 Noole ingooteto. Dewit ene Anutndo ingooteku, ngundilo oni simoo bale ke-
wooloyemo enengo mandeni ngu keyolo, ko tewolo. Kootusina, ene kumootoni, enengo
osisembeni tanggeyemo melengoowolo. Ene ngu goweyi ngu buwoo yewonggori.
37 Yo, Dewitlo goweyi buwoo yetoni, ene ngu oningga ngu Anutndo yokutuwootoni,
keda ootookooyingongga ngu, ene ma buwoo yewolo.
38-39 Ariya, ye dobooguline, ngu mandega ngu gome ingoyi! Noolendo mande ngandilo
ngulo yeno wesiyolo eteto. Ye Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo ngu, Yesus ngundo,
yengo mbumbuwa bidodo andangelo, sonowoolo kapengo yewolo. Ene Moseslo mamana
mandeno, ene mete yengo mbumbuwa andangetoyi ngu, ene ngu ooga, ngundo Anut
doongeyimo goyeni, oni nenengo ma tunootewanggo. Kini, nga Yesus oningga ngando
nangge ene mete oni simoo bale bidodo mbumbuwa andangetoni, Anut doongeyimo
yoyeni, ye oni nenengo gome tunootewanggo.
40 Ngundilo ngulo, mande nga yeno ombuteku ngu, ye ingondale teyi! Ngu ooga
yeno ma ombuwakulo, ngulo kulimi Anutlo ingondudu eyingo onindo, ngulo ewonggori.
Anutlo bukno, enendo ngandilo ewolo.
41 Ye yumooyinolo, kootusina mande ewonggoku oni, ye ingoyi! Ye ngu ooga ingondudu
ulungga ingolo, ngulo biyomi yewa. Ngulo no yengo naluno ko gula tewanoku, ene
oni gulado ngu kongga ngulo yeno etoni, ye ngu ingolo, hamoo etelo ma ingowelolo
ewonggori. *Habakak 1:5*
42 Ngundilo mande emukolo ngu, Pol, Banabas elaga, endesina ooletoli, oni simoo
baledo eneya, elo ewonggori. Andeno nalu kundingiyingga nguno nguya, nga mandega
nga nangge, nooleno ko wesiyoya elilo ewonggori.
43 Ene goobooyingo ya yokolo, endesina oolelo, Yuda oni simoo bale oowooyingga
oolengo, oni sowe sungoku nguya Anutlo mande ingolo, ngulo koyi tetenggoku oni,
ngundo Banabas, Pol elaga keyelowonggori. Ngundilo keyelootoyi, elagado Anutlo
sumange mande ngu yanggango teya oliyi, elo ingondudu yunowoliyo.
44 Andeno, nalu kundingiyimo, ngu endemo oni simoo baleku namoko bidodo, ngundo
Oo Bidodo Sembuli ngulo mandeni ingowelo, goobooyingo yano ulo gooboongoowong-
gori.
45 Oni simoo bale ulungga oolengo mayelo, gooboongootoyi, Yuda onindo ngu oni
sowe gidalega Yuda oni oowooyingga oolengo ngu yeyolo, nowoondoyemonggo biyomi
ulungga ingowonggori. Ngulo ngu, ene damoni yelo, Pol elagalo mandeyali tootoongolo,
yombuliyolo yumooyunolo, kootuyalisina nguya mande mande tewonggori.
46 Ngundilo tetoyi, ngulo ngu, Pol, Banabas elagado mande yanggango oolengo
manggalu telo ewoliyo. Hamoo, noole Anutlo mande komo ye Yuda onino koletelo elogo,
ene ye nga mandega nga ngu yokolo, kootu inowonggori. Kootu inolo, ye yengombo
ingonduduyemo ye mete Anutya suwoo suwoo keda sugi sugi oluweloyi, ngu ma yowelo
ingootenggo. Ngulo ngu, ye ingoyi! Ataga noole yowoolengolo, oni simoo bale sowe
gidalegano, Yuda oni kini nguno sawalo.
47 Anut Oo Bidodo Sembuli, ngundo nooleno mande yanggango yunolo, Pollo ngandilo
ewolo.
No ge goyetenoku ngu, ge oni sowe gidalega Yuda oni kini ngulo solu. Gedo ende mela
bidodo nguno, oni simoo bale bidodo hoolooweyelolo ewolo. Ngundilo tetoyi,
Anutndo ngu oni simoo bale ngu mbumbuwa andangeyunolo, ko yoyowalo ewolo.
Ayisaya 49:6
48 Oni sowe gidalega Yudalo goobooyingo yano oolootenggoku, ngu mandega ngu,
mandeni ingolo ngu, ene oni oni telo ewonggori. Anut Oo Bidodo Sembuli, ngulo mandeni

ngu gome oolengo! Elo ewonggori. Ngulo ngu, simoo bale bidodo Anutndo sunggi
yewoku, ngundo keda suwoo suwoo oluweloyiga, ngu oolo, ene Anutlo nowoondoyemo
hamoo tewonggori.
49 Ngu naluno, Oo Bidodo Sembuli mande ngu mela gidalega bidodomo oolouwolo.
50 Ene Yuda onindo ende ngulo bale yambo mande tetenggoku oowooyedodomu, ende
ngulo tabango oni ululumu oowooyedodomu, ngu nguya nowoondoye yeyi, sanggili
tetoyi, ngundo Pol, Banabas elaga yutolo, enengo ngu endega ngu yokoya sali, elo
keyowonggori.
51 Ngundilo tetoyi, ngulo Pol, Banabas elagado ootookoolo, keyalimo gugukakawu
mela ngu endemo nguno kasiyootoli, melako uwolo. Simoo bale ngu enengo damoni
biyomiye, ngu ngundiya olini, elo ngulo kumana biyomi yeyunowoliyo. Ngundilo telo,
elaga ootookoolo, Ayikoniyam ende oolouwoliyo.
52 Yesuslo ko oni simoo bale ngu, ene Yuka Kundingiyimbo nowoondoyemo yanggango
oolengo ulo, hangetoni, ene ngunonggo oni oni ulungga oolengo tewonggori.

14

Banabas, Pol Elaga, Ayikoniyam Endemo Ko Tewolo Mande Wesiyowoliyo

1 Ayikoniyam endemo nguya, ene Anutlo mande wesiyolo, ngundilo tewoliyo. Banabas,
Pol elaga, enengo damoniyali ngundilo teteliku, ngu Yuda onilo goobooyingo yano ulo,
nguno Yesuslo mande wesiyolo ewoliyo. Elayaga ngu mande gome wesiyolo etoli, ngulo
Yuda oni simoo bale, ko, oni simoo bale sowe gidalega oowooyingga oolengo nguya
mandeyali ingolo, nowoondoyemo hamoo tewonggori.
2 Ene Yuda oni gidale ngu nowoondoyemo mande ngu ingootoyi, hamoo ma tewonggori.
Ngulo ngu, ene oni sowe gidalega nowoondoye yokutuwootoyi, ngulo ene oni elayaga
nowoondoye sanggili telo, longge tewonggori.
3 Banabas, Pol elaga, Ayikoniyamno nalu pelungga nguno oluwoliyo. Elayaga ngu Oo
Bidodo Sembuli ngulo mandeni wesiyolo ewelo, yanggango yewoliyo. Oo Bidodo Sembuli
ngundo, elayaga ngu kandeyali yeni, yanggangododo tetoni, ngundo ko damoni sungo
oolengo onindo ma teweloyim ngu telo, ene oni simoo bale etuyelowoliyo. Oo Bidodo
Sembuli ngulo sumangeni ko mandeni ngu hamoo oolengo, elo ngundilo etuyelowoliyo.
4 Ene ngu endemo oni simoo bale ngu wesowoolo, wata elaya tewonggori. Wata gula
Yuda oniya siyewonggori. Wata gula Yesuslo Aposel oni elayagakuya siyewonggori.
5 Ngundilo tetoyi, kootusina, oni sowe gidalega, Yuda onidodo, ko enengo tabango oni
nowoondoyemo hamoo ma teyingomu, ngudodo ootookoolo, gooboongoolo, mande elo
gosiyolo, Pol, Banabas elaga, biyomi yunowelo ingowonggori. Ngulo ngu, ene digi yolo,
oolongoolo, yuleyi kumoowelo, elo ingowonggori.
6 Mande ngundilo gosiyootoyi, ene Banabas, Pol elaga, ngu ingolo, ngulo sodedonangge
ene yade oololo, Layikoniya melako nguno Listara, Debi ende elayaga, ngu tanggeyimo
ende nguno nguya sawoliyo.
7 Salo, ene Anutlo Mande Keda Mesalango ngu ende nguno koyi telo, wesiyolo ewoliyo.

Banabas, Pol Elaga, Listara Endemo Ko Tewoliyo

8 Ngu naluno nguno, Listara endemo, oni gula bibitelo oluwoku, ene keyi ngu
yanggango kini. Ene kulimi nemimbo keyi biyomi ngundilo yomoowoolo. Ngu oningga
ngu keyimbo bodaga ma endeyoyingo.
9 Polndo mande etoni, ngu oni keyi biyominggakundo Pollo mande gome ingolo
oluwolo. Ngundilo ingootoni, Polndo gome gome kenondadangelo, ingowoku, ene
newendemo hamoo, ngundo ngu ene metemi teweloyi, ngu kenowolo.
10 Ngundilo ngulo, Polndo mande eneno meno ewolo. Ge ootookooya, kenggebo
nenengo dika! Elo etoni, oninggaku ngundilo ingolo, ariya, sodedonangge ene palelo
oolelo, kewoongolo oolouwolo.
11 Ene ngundilo tetoni ngu, oni simoo bale ulungga oolengo ngu ooga Polndo teteku,
ngu kenolo ngu, Layikoniya mandenonggo meno manggalu telo ewonggori. Anut, galo
oni ngundilo tunootelo, nooleno ombutenggoku ngu! Meno elo ewonggori.
12 Banabas anut gula oowooyi Sus, elo, ko, Pol ngu anut gula, oowooyi Hermis
ewonggori. Ngundilo oowooyi etoyi, ndawugalo ngulo, Polndo ngu keyi biyomingga
nguya ootookoo, elo etoni, ngulo ene Polya anut Hermislo ewonggori.
13 Suslo koodu ya, ngu ende ngu dabemisina oluwonggori. Ngu goobooyingo yangga
ngulo Suslo woolo yeyingo oningga, ngundo bulmakau ulumoni gula yolo, ilosala utono
gosiyoyingomu yolo, ombulo, sisi pawa yamakono ombuwonggori. Ngundilo tetoyi, ende
ngulo oni simoo bale ngu bidodo gooboongoolo, Banabas, Pol elagano, woolo yewelo, elo
tewonggori.

14 Ene ngundilo tetoyi ngu, Aposel oni elayaga, ngu Banabas, Pol, mande ngu ingolo
ngu, ariya, enengo nengguloyali dowoolo, oomboongeweloyi telo, kendutelo, simoo bale
kewooloyemo oololo, manggalu telo ewoliyo.
15 Ye oni simoo bale, ndatelo ngulo, ye ngundilo tetenggo? Noole ngu oni oolengo, noole
ye ngundilo! Ngu hamoo noole oni nangge! Noole ombulo, Mande Keda Mesalango ngu
wesiyolo, yeno elo, ngulo ye ngu ingolo, damoni biyomi ngu yokoya, ye yowoolengoya,
nowoondoye Anutno yeya, nguno keda oliyi. Anut ngundo sambo, mela, wendeyi, nguya
yewolo. Ngano oo oolootenggoku, ngu bidodo nguya yewolo.
16 Hamoo, kulimi ngu oni simoo bale mela bidodomo yoyokootoyi, enengo damoniye
biyomimo endeyolo oluwonggori.
17 Ene Anut doongeyimo, oo ngu bidodo ma kombitewolo. Kini, ene oo gomemu
nooleno teteku, ngulo noole tunoo oolengo etuyelooteku, ene Anut gome. Ene Sambono
oode, ngunonggo sono medugu yeni, yeno ombulo, ngundo tetoni, oowali ulungga gome
oolete. Enendo oowali gome noole yunolo, ngunonggo ye nowoondoye yeni, oni oni tetelo
ewoliyo.
18 Banabas, Pol elagado, ngu mandega ngu ewoliyo. Ene elayaga ngu oni simoo baledo
woolo yewelo tewonggoku ngu yokoyi, elo, ko yanggango tewoliyo. Nguno ngu, ye komo
noole elagano, woolo ma yewelolo ewoliyo.

Onikundo Digi Yolo, Pol Ulewonggori

19 Ariya, ngu naluno nguno, Yuda oni gidalega ngulo ende elayaga ngu Antiyokno
Ayikoniyamno, ngu Listara endemo mayelo, endemo oni simoo bale nowoondoye
yokutuwoolo ganaganayelowonggo. Ngundilo ganaganayelootoyi, ngulo endemo oni ngu
sanggili ulungga telo, ene digi yolo, ngundo Pol uleyi kumoowolo. Pol bingo woosoolo,
endesina oolelo, nguno yewonggori. Oni Pol ulewonggoku, ngundo ngu Pol kumoowolo
ingowonggori.
20 Ene Yesuslo keyimo oni simoo bale mayelo, Pol bingonggaku pawangolo oluwonggori.
Oodoyi, Pol ko ootookoolo, ende newendesina ko ulo welewolo. Sengetoni, dobooyi
Banabasya, Debi endemo oolouwoliyo.
21 Ngu Debi endega nguno, ene mande gome ngu wesiyolo ewoliyo. Nguno simoo
bale ulungga koyi tetoli, ene Yesuslo ko oni tunootewonggori. Kootusina, ene Listara,
Ayikoniyam, Antiyok endemo ko oolouwoliyo.
22 Nguno Yesuslo keyimo oni simoo bale nowoondoye yanggango yunolo, mande
ewoliyo. Ene mande yanggango elo ewoliyo. Ye komo nowoondoyemo hamoo teyingo
yanggango olini. Noole Anutlo endega enengombo oni simoo bale soboyelooteku, ngu
newendesina uwelo ngu, asa, koletelo ngu, noole komo melako ngano kowuli ulungga
koolowoologo uwatolo ewoliyo.
23 Ende ngu bidodomo, Pol, Banabas, elagado, ngu oni Yesusno nowoondoyemo
hamoo teyingo ngu yanggango yunolo, ngu sunggi yetoli, ngu oni, ngundo tabango
tunootewonggori. Ngundilo tetoyi, oni simoo bale ene oowali yokolo, kundingiyi telo,
yemboongelo nangge ootoolo, ngunonggo tabango oniku ngundo Oo Bidodo Sembuli
Sembunayi ngu kandeyemo yelo, ndawugalo ngulo, ene nguno nowoondoyemo hamoo
tewonggoku ngulo.

Banabas, Pol Elaga, Ene Antiyok Ko Oolouwoliyo

24 Kootusina, Banabas, Pol elaga, Pisidiya mela kewoolo oololo, Pampiliya melakokuli
tunootewoliyo.
25 Elagado oololo, Pega endemo mande wesiyolo elo yokolo, ene kootusina, elayaga ngu
Ateliya ende wendeyino nguno uwoliyo.
26 Ngundilo ulo, Ateliya endemonggo ngu wanggono ooletoli, wanggobo yoyolo, Antiyok
endemo ko ulelewoliyo. Kuli ngu endemo Yesuslo keyimo oni simoo bale, ngundo elayaga
ngu Anutlo sumangeni nguno nangge ko teli, elo sunggiyelowoliyo. Elayaga ko ngu teli,
elo sunggiyelootoyi, ene ko ngu temukowoliyo.
27 Banabas, Pol elaga, Antiyok endemo mayelo ngu, Yesuslo keyimo simoo bale
goobooyelolo, ko tewoliku ngulo mandeni oo bidodo wesiyolo, elo ewoliyo. Ene oo bidodo
Anutndo eneya telo tewonggoku, ngu bidodo ewoliyo. Anutndo oni simoo bale sowe
sungombolo yamako goosootoni, ene nguya nowoondoyemo hamoo tewonggori.
28 Ngundilo elo, elaga, Yesuslo keyimo oniya nalu ulungga nguno oluwoliyo.

15

Aposel Onilo Goobooyingo Ulungga Yerusalemno Tunootewolo

1 Ene Yuda oni gidalegado, ngu Yudiya mela yokolo ngu, Antiyok endemo mayelo,
Yesuslo keyimo oni simoo baleno mande mande etuyelolo, elo ewonggori. Ye Moseslo
mande damoni ngu ma keyolo, moondeye ma yomosiyootoyi ngu, ariya, Anutndo ye ma
yoyowa. Ngundilo ngulo, ye komo Mosesndo damoningga ngu keyoyilo ewonggori.
2 Ngundilo mande etuyelolo, etoyi, Pol, Banabas elaga, mande ngu ingolo, ariya, ene
sanggili ulungga ngu oni nguya tetoli, ngu oni nguya longgesambi ulungga tewonggori.
Ngundilo tetoyi, asa, Yesuslo keyimo oni simoo baledo Pol, Banabas elaga, ko, ngu melako
oni gidalega nguya suleyelootoyi, Yerusalem nguno ngu, mandega ngu, Yesuslo Aposel
oni, ko tabango oni ululu ngudodo yomosiyowelo oolouwonggori.
3 Ngulo simoo baledo ngundilo suleyelootoyi, salo, oololo, Pinisiya mela, Sameriya mela
ngu ende elayaga ngu kewoolokuli oololo uwonggori. Yade oololo, Yesuslo keyimo oni
ngu oo tewoliku, ngulo Anutndo oni sowe gidalega nowoondoye yowoolengootoni, ene
nowoondoyemo hamoo tewonggori. Ngundilo etoli, Yesuslo keyimo oni nowoondoyemo
ingolo, ngulo ene oni oni tewonggori.
4 Pol, Banabas, elaga oololo, Yerusalemno tunootewoliyo. Yerusalemno Yesus keyimo
simoo bale, Yesuslo Aposel oni, tabango oni, ngundo yeyolo kambayelowonggori. Pol,
Banabas elagado, Anutndo ko tewoliku, ngulo mande bidodo yootunolo ewoliyo.
5 Ngundilo etoli, ngu naluno, Parisi oni gidalega ngu Yesusno nowoondoyemo hamoo
teyingomu, ngundo ootookoolo, Pol Banabas elaga goweyalimo mande sanggawelo
etenggo. Ye komo oni sowe gidalegalo moondeye yomosiyelootoyiga, ene komo Moseslo
mamana mande ngu keyoyi! Ewonggori.
6 Ngundilo etoyi, ariya, Yesuslo Aposel oni, tabango onidodo goobooyingo, ngu mandega
ngu yomosiyowelo ewonggori.
7 Ene mande mande ulungga elo, mande pelungga woosoowonggori. Ngundilo tetoyi,
Pitando ootookoolo ewolo. Yesuslo keyimo dobooguline, ye ingootenggo! Anutndo kuli
ko nga bayetelo, noole yunowolo. Ene no yootunonelowoku ngu, no mande gome ngu
nangge etoowe, ngulo oni sowe gidalega ngu mande ingolo, nowoondoye yowoolengolo,
hamoo tewanggo.
8 Anutndo ngu oni bidodo nowoondoye kenolo ingoote. Ene galo etuyelolo, ene
nowoondonayemo metemi ingootenggoku, ngulo ene Yuka Kundingiyi ene yunoote.
Noole yunowoku ngundilo.
9 Anutndo damoni gula noole yunolo, damoni guladilo gula ene ma yunoote. Kini, ene
Anutlo nowoondoyemo hamoo tetoyi, nguno ene nowoondoye yeni namboyi mete tetoyi,
nooleno nguya ngundilo tewolo.
10 Ngundilo ngulo, ye ngundilo tetoyi, ngulo Anutndo ye gumi ogingoyingo yeyunowa,
bine? Ye ngu oo kowulingga, ngundo Yesuslo keyimo simoo bale bungeye ma gosiyowelo.
Kulimi osisambanayi noole nguya ngu kowulingga ngu koolowooweloyi, ngu ereremo
kini.
11 Kini, ene noole ngu nowoondonayimo hamoo tetoni, hamoo ingowato. Oo Bidodo
Sembuli Sembunayi Yesuslo sumangeningga, ngundo nangge noolengo bidodo yoyowoku
ngu! Ngundilo nangge, ngu oni nguya yoyowaku ngu! Elo ewolo.
12 Pitando mande ngundilo emukootoni, goobooyingo ngundo mande gome ingolo, ene
nenetewonggori. Ngu naluno, Pol, Banabas elagado, damoni sungo oolengo gula onindo
ma teweloyim, ngu tewoli; ngu Anutlo sumange mande, Anutndo ene kandeyalimo
tetoni, simoo bale sowe gidalega kewooloyemo, mande oo tewoliku ngu nangge etoli, ene
sodeyelo ingowonggori.
13 Elagado mande elo yokootoli, asa, Yemsndo ewolo. Yali dobooguline, yali nolo mande
nga ingoli!
14 Sayimondo yalino kuli ewoku ngu, koletelo Anutndo oni sowe sungomo ombulo, ene
ngu kewooloyemo enengo simoo bale nenengomu yoyowolo.
15 Yo, Anutndo oni sowe gidalega ngu kewooloyemo, ene gidalega Anutno nowoon-
doyemo hamoo teyi, elo negoyelowoku, ngu nowoondoyemo hamoo tewonggori.
Ngu mandega ngu ingondudu eyingo oni, ngundo nakangolo, Anutndo simoo bale
soboyelowaku, ngu Dewitndo kuli soboyeloyingo ngundilo. Ene oo ngulo ngundilo
nakangowolo.
16 Oo Bidodo Sembuli, ngundo ewolo. Kootusina, no ko ombuwano. Ngu naluno, Dewitlo
yangga ngu kuli dookewolo. Ngu nondo ngu ko yewano. Ngu yangga ngulo oo
biyomi yewolo. Ngu nondo ko yomosiyootoowe, mete tewa.
17 Ngundilo ngulo, simoo bale bidodo, ene mete Anut Oo Sembuli erewelo kenowanggo.
Oni sowe gidalega nga ngu, nondo nolo oni oolengo elo, sunggi yewonoku, ngundo nguya
erewenelolo neyowanggo.

18 Kulimi oolengo, Anut Oo Bidodo Sembuli, ngundo nga mandega nga tunoo oolengo
ewolo. Enengombo ataga nguya ngundilo, elo ewolo. Ngundilo elo nakangowolo. *Emos*
9:11-12
19 Ngundilo ngulo, nolo ingondudune ngandilo: oni sowe gidalega nowoondoye
yowoolengolo, Anutno nowoondoye yetoyi ngu, ngulo noole ko kowuli gula ene ma
yunowato.
20 Kini, noole komo so uyi nakangolo yunowato. Ngu so uyingga nguno ngandilo
nakangowelo. Ene oowali oowooyingga mbooluyi ngu ko woolo yeweloyimbolo, anut
ebe ganagana nguno ngu ma newanggo. Ene kameyi baleyi yombuliyoweloyi damoni ngu
yokoyi. Nusago onindo utombo bungeyi gosiyootoyi, kumooyingomu, ngu ma newelo. Oo
dalododo nguya ma newelo.
21 Noole ingooteto. Kulimimonggo ombulo ataga nga, loogu mande namolaya Moseslo ma-
mana mandeno oolooteku, ngu endeni endeni nga bidodomo wesiyolo ewolo. Kundingiyi
naluno, Yudalo goobooyingo ya bidodomo ngu, Moseslo mande ngundilo ngu kandangelo
ingootenggolo ewolo.

Ene So Uyi Nakangolo, Oni Sowe Gidalega Yunowolo

22 Ngu naluno, Yesuslo Aposel oni, tabango oni, Yesus keyimo oniku bidodo mande
gulanangge elo, ene oni elaya, ko, enengo oni gidalega nguya suleyelowelo ewonggori.
Ngu oni elayaga ngu, Yudas ngu oowooyi gula ngu Banabas, ko, oni gula oowooyi Sayilas.
Ngu oni elayaga ngu, Yesuslo keyimo oni simoo balelo oni tabango oluwoliyo. Oni
elayagado ene nguya Antiyok endemo Pol, Banabas, elayagadodo oolouwonggori.
23 Ngu oni elayaga ngu, kandeyalimo ngu so uyingga ngu yelo, mande elo nakangowoku,
ngu ngandilo. Noole Yesuslo sulena oniya, tabango oni, noole yengo dobooguliye, noole
nga so uyingga nga, ye Yesuslo keyimo oni sowe gidaleganonggo, ngulo nakangowooto. Ye
Antiyokno, Siriyano, Silisiyano oolootenggoku, ngu bidodo akeyo, elo soweyelowonggori.
24 Noole kuli ingowooto. Noolengo oni gidalega yeno oololo, ye ganaganayelolo, yengo
ingonduduye yombuliyowonggo. Ngu oni ngu noolendo yeno ngundiya teyi, elo ma
suleyelowooto.
25 Ngundilo ngulo, noole mande ngu ingolo, noole mande gulanangge, elo gosiyolo,
nowoondonayi nguya gulanangge yelo, doboogulinayi elaya suleyelootooye, ko, do-
boogulinayi elaya noole enengo gome ingootetoku, Pol, Banabas nguya ooloutenggoku
ngu!
26 Pol, Banabas elaga, enengo keda oluweloyingga ngu yokoweloyimbolo ma soso-
leyingo, ene noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus, ngulo nangge
oowooyi bingami okoowoliyo.
27 Ariya, noole Yudas, Sayilasya suleyelootooye oolouteli. Ene manggoyalimbo nga so
uyino mandega nga, yeyunolo ewali.
28-29 Yuka Kundingiyi nooledodo oodoni, ngunonggo noole mande elo gosiyolo, yeno
etetoku, ngu ngandilo. Noole kowuli gula ye ma yunowato. Mande etetoku, ngu nangge
teyi! Ngu ngandilo: anut ebe ganagana nguno yemboongelo oowali katenggoku, ngu ye
ma newelo. Ye dalo ma newelo. Ye onindo nusago bungeyi gosiyootoyi kumooteku, ngu
ma newelo. Ye kameyi baleyi yombuliyoweloyi damoningga ngu dagayi. Ye ingondale
telo, ngu damoni biyomi ngu dagalo ngu, ngu gome oolengo. Akeyo, ye komo gome oliyi.
Ngundilo nakangolo soweyowonggori.
30 Ngundilo telo, ariya, ene Yesuslo keyimo onindo suleyelootoyi, ene Antiyok endemo
oolouwonggori. Nguno ngu, ene Yesuslo simoo bale goobooyelolo ngu, so uyingga
yunowonggori.
31 Yesuslo simoo bale ngu so uyinggaku ngu kandangelo, ingoyingomu ngu mande
gome, ngulo ene oni oni tewonggori.
32 Ngu naluno, Yudas, Sayilas elaga, Anutlo ingondudu eyingo oni, ngulo ene mande
gome gome oowooyingga Yesuslo simoo baleno elo, yanggango yunowonggori.
33 Elaga ngu nalu pelungga bodaga Antiyokno nguno oodoli, ariya, Yesuslo simoo baledo
gome elo, imakeyingomonggo sali, elo suleyelowonggori. Suleyelootoyi, Yerusalemno
Yesuslo Aposel oni tanggeyemo ko oolouwonggori.
34 Ooloutoli, ene Sayilas enengo ingondudu keyolo, ene Antiyok melako nguno oluwong-
gori.
35 Ene Pol, Banabas elaga, ngu Antiyokno oluwoliyo. Elayaga ngu oni ulungga
hoolooweyelootoyi, ene oni simoo baleno Anut Oo Bidodo Sembuli ngulo Mande Keda
Mesalango ngu wesiyolo, elo etuyelowoliyo.

Pol, Banabas Elaga, Longgeyolo, Sungo Sungo Tewoliyo

36 Kootusina, nalu gidalega yokolo, Polndo Banabasno ewolo. Noole ko oolouya, ende
bidodomo Yesuslo keyimo doboogulinali yeyoya, endeyoya goobooyelowolo. Kuli noole
Oo Bidodo Sembuli ngulo mande wesiyolo ewoloku, ngundilo eneno oololo ngu, noole
ngu ingowalo. Ene mete bine oolootenggo, ngundi, kini binelo ewolo.
37 Polndo ngundilo etoni, Banabasndo ngu Yon nguya yolo, sawelo ingowolo. Yon ngu
oowooyi gula ngu Mak.
38 Ene Polndo mande gumi ewolo. Ngu oningga ngu, ene kuli Pampiliyano ene noolengo
ko kewoolonayimo ngu yoyokolo toongewolo. Ngundilo ngulo, ene nooledodo salo, ko ma
tewolo. Ngulo ngu, noole ene yolo, ma sawatolo ewolo.
39 Etoni, ngunonggo ingonduduyali sungo sungo telo longgeyowoliyo. Nguno ngu,
mande gosiyolo, Polndo sungo toongetoni, Banabasndo Mak yolo, eneya sungo sawoliyo.
Ngulo ngu, Banabas ene Mak yolo, wanggo gula sanganimo oolelo, Sayiparas meladon-
ingga nguno ulelewoliyo.
40 Ngundilo tetoni, ariya, Polndo ngu Sayilas yolo, nguya saweloyi ngulo Yesuslo keyimo
simoo baledo eneno ewonggori. Noole Anutno elo yemboongelo, Oo Bidodo Sembuli
ngulo sumangeni yalidodo sawalilo ewonggori.
41 Etoyi, ariya, Pol ngu Siriya mela, Silisiya mela kewoolokuli salo, Yesuslo keyimo simoo
bale yanggango yunolo, mande yunowonggori.

16

Timooti Ngundo Pol Sayilas Elagadodo Sawonggori

1 Ngu naluno, Pol ene oololo, Debi ende, Listara endemo tunootewolo. Ngu endemo
nguno, Yesuslo keyimo oni gula oowooyi Timooti oluwolo. Ngu nemi Yuda bale ngu
Yesusno newendemo hamoo teyingo bale. Ene enengo eweyi ngu Girik oni.
2 Yesuslo keyimo oni Listarano, Ayikoniyamno oolootenggoku, ngundo Timooti ngulo
damoni wesiyolo, elo ewolo. Timooti ngu, ene oni gome metemilo ewolo.
3 Polndo, Timooti yolo, eneya saweloyimbolo ngulo gome ingowolo. Ene Yuda oni ngu
mela gidalesina nguno oolootenggoku, ngulo Pol ene Timooti moondeyi doongooweloyi
damoningga, ngu tewolo. Polndo ngu damoningga ngundilo telo, ndatelo ngulo, ene
ingooteku, Yuda oni ene tolige bibitelo, Anutlo Mande Keda Mesalango, ngu gome
sodeyelo ingowanggo. Ndatelo ngulo, oni bidodo ingootenggo. Timooti eweyi ngu Girik
oni, nemi ngu Yuda bale, elo ingowonggori.
4 Ene yade endemo oololo, Yesuslo Aposel oni, tabango oniya, Yerusalemno mandega
ewonggokungga ngu, Yesuslo keyimo simoo baleno elo yunowolo. Pol galodo ewonggo.
Ye komo nga mandega nga keyoya oliyi! Elo ewonggori.
5 Ngundilo ngulo, simoo balelo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggangododo
tunootetoyi, ngulo ngu, nalu bidodomo, oni simoo bale oowooyingga, ko, gidalega
nguya, eneno nowoondoyemo hamoo tetoyi, ngundilo yade oololo, oowooyingga oolengo
tewonggori.

Polndo Masedoniya Oni Gula Gabono Kenowolo

6 Pol, galo Perigiya, Galesiya ende elayaga ngu kewoolokuli oolouwonggori. Yuka
Kundingiyi, ngundo Esiya melako nguno, mande ma wesiyolo ewelo, elo soleyelowolo.
7 Ngulo ene oololo, Misiya mela wengamo oololo, Bitiniya melasina oolouwelo tewoon-
gowonggori. Ene Yesuslo Yuka, ngundo suleyelowolo.
8 Ngundilo tetoni, ngulo ene Misiya mela ngu dagalo, ene Trowas melako ulo tunoote-
wonggori.
9 Nguno ngu, suwoono, Pol ene oo gula gaboya gaboya nguno kenowolo. Ngu ngandilo:
Masedoniya oni gula dikalo, Polno meno elo ewolo. Ge komo sonongga ngu wongooya,
Masedoniya ngano mayeya, noole hoolooweyelo! Elo ewolo.
10 Polndo ngu gabono kenolo ngu, ariya, ngundilo ingowolo. Anutndo noole ne-
goyelooteku, ngu Masedoniya melako nguno Mande Keda Mesalango nguno wesiyolo, oni
simoo baleno ewatolo ingowolo. Ngundilo ngulo, noole sodedo oole gula kenolo, noole
Masedoniya ulelewato.

Lidiyando Yesusno Newendemo Hamoo Tewolo

11 Ngundilo telo, noole wanggo sanganimo oolelo, Trowasnonggo nenengo
Samooteresno oololo welewootowo. Sengetoni suwoononggo, noole Niyapolisno
oolouwootowo.
12 Oololo, noole ngu endega ngu yokolo, Pilipayi endemo oolouwootowo. Ngu endega
ngu, kuli Rom oni nguno ombulo oode, ko gula nguya, ene Masedoniya mela ngulo ende
tabango ulungga oluwootowo. Noole nalu gidalega, ngu endega nguno oluwootowo.

13 Nalu kundingiyimo, noole endesina oolelo, ende dabemimo sono gula ombuteku,
nguno uwootowo. Noole sonono ulo, ngu tanggeyimo ngu bibitelo, yemboongelo
teweloyim. Ngu sonongga nguno, ngu bale gidalega gooboongoolo oodoyi, noole yeyolo,
enedodo mande elo, noolendo mande gome ngu wesiyolo yunowootowo.
14 Bale kewooloyemo ngu bale gula ngu oowooyi Lidiya. Ene Anutno yambo mande
telo oode, enengo endeni ngu Tayatara. Ene kumba seleyingo koyi telo, suleyolo,
beye yololuwolo. Oo Bidodo Sembulibo ene newende yowoolengowolo. Ene Polndo
mande ewoku, ngulo sodeyelo gome ingowolo. Oo Bidodo Sembuli, ngundo newende
yowoolengootoni, ngulo ene Pollo mande ewoku ngu ingolo, newendemo hamoo tewolo.
15 Ngundilo ngulo, ngu balega ngu, sono (kundingiyi) sonowootoni, enengo oni simoo
bale ya goboolo oluwonggoku, ngu bidodo nguya sono gemuwonggori. Ene sono gemulo
yokootoyi ngu, Lidiya ngundo nooleno ewolo. Ye noya Oo Bidodo Sembuli ngulo
nowoondonemo hamoo tetenoku, ingoya ngu, ariya, ye ombutoyiga, noya nenengo yano
ngano oodoyi no ye yelowano. Ngundilo etoni, ene nooledodo yanggango oolengo yelo,
ngulo ngu, noole ene manggowo keyolo, enendo yano eneya oluwootowo.

Pol, Sayilas Elaga, Pilipayi Endemo Ya Biyomimo Uwoliyo

16 Nalu gulano, noole yemboongeweloyi musiyomo uwooto. Ngu musiyonggano nguno,
kingo sulena bale gulado ooleko noole yeyowolo. Ngu kingo sulena balega ngu, ene ke
dalo teyingo bale. Yuka biyomimbo ene mande kombiteyingomu yootunolo eloluwolo.
Ngu balega ngu, enengo mbooloni ngu sumoo inootoni ngu, mande mande gumi etoni,
ingowa. Ngundilo ngulo, ngu balega ngu, sobosobo onindo enengo koni ngulo uli ulungga
yololuwonggo.
17 Ngu balega ngu, Pol ko nooledodo keyelolo, ombulo, manggalu telo ewolo. Nga
oningga nga, ngu Anut Sambo oolengo ngulo ko oni! Ene noole Anutndo ko uliyelolo
yoyoweloyi oole ngu etuyelootenggo! Elo meno ewolo.
18 Nalu ulungga balega, ngundo mande mande ngundilo meno elo ariyolo oodoni, Pol
ngu ingolo oode, suleyokini yewolo. Ngulo ngu, Pol yowoolengolo, yuka biyomingga
nguya mande yanggango ewolo. No Yesus Kristus oowooyimonggo geno eteno. Ge
nga balega nga, yokoya toonge! Mande yanggango ngundilo etoni, sodedonangge yuka
biyominggaku peselo toongewolo.

19 Peselo toongetoni, ngu balega ngulo sobosobo onikundo beye yololuwonggoku
damoninggaku kinitetoni, ngundilo ingolo ngu, ariya, ene Pol, Sayilas elaga, yodowoolo,
yowoosoolo oololo, goobooyingo musiyomo tabango oni kewooloyemo yoyewonggori.
20 Ngundilo telo, oni elaga ngu yoyolo, wilikoyeloweloyi onino oololo ewonggori. Nga
oni elayaga nga, ngu Yuda oni, ngundo noolengo endemo oni simoo bale yombuliyooteli.
21 Nga oni elayaga, ngando damoni gidalega yolo, noole Rom oniya ngu ma tewelo elo,
loogu yunolo damoni gidalega yolo, nga keyoyi! Elo eteli.
22 Ngundilo etoli, oni simoo bale nguya Pol, Sayilas elagaya, mande ebe ganagana
gidalega goweyalimo etenggo. Ngundilo etoyi, ariya, oni mela oo sobosobo ulungga
onindo ewonggori. Ye elagalo towikumba andangelo, yokolo tulimbo yuleyi! Elo mande
yanggango ewonggori.
23 Ngundilo etoni, tulimbo elaga, gome gome yutolo, yoyolo, ya biyomimo yoyewong-
gori. Yoyetoyi, ene mande yanggango ya biyomi sobosobo nguno elo ewonggori. Ye komo
gome soboyeloyi!
24 Ngundilo etoyi, sobosobo onindo mande yanggango ngundilo ingolo, asa, Pol, Sayilas
elaga yoyolo, ya gumi newende oolengomo yoyelo, utombo keyali de sosi bungomo
gosiyelowonggori.

25 Ngundilo tetoyi, suwoo kewooloko, Pol, Sayilas elaga, Anutno yemboongelo, yambo
utolo, ngengeyolo oodoli, ya biyomimo oni gidalega ngu ingolo oluwonggori.
26 Ngundilo telo oodoli, sodedonangge, imimi ulungga tunootewolo. Imimi ngundo ya
biyomi ngulo samanga yokutukutuwoowolo. Ngundilo tetoni, sodedonangge yamakoku
bidodo andandangelo, kulundodo yokowolo. Ngundilo tetoni, oni keyemo uto yanggango
oowooyi sen, ngu bidodo peselo solewonggori.
27 Imimi ulungga ngu ingolo, sobosobo oningga ngu ootookoolo, ya biyomingga
ngulo yamako kulundodo oodoni kenolo, ene ngandilo ingowolo. Oni bidodo kuli
samukowonggo. Ngundilo ingolo, ngulo enengo duge ngu woosoolo, enengombo enengo
sanggaweni kumoowelo tewolo.

28 Ene Polndo sobosobo oningga ngu kenolo, sodedonangge manggalu telo ewolo.
Gengombo gengo gowege ma yombuliyowelo. Noole bidodo oolootetoku nga! Elo ewolo.

29 Ngundilo etoni, ingolo, sobosobo oninggaku solulo, meno ewolo. Solu yoya, sodedo
ombuyi! Elo meno ewolo. Ene sosolelo, mboolomboolo telo, ene Pol, Sayilas elagano,
boodoo oondookewolo.
30 Boodoo oondookelo, ene elayaga ngu yoyolo, ende oolelo, sumoo yunowolo. Yali
oni ululu, no ndatelo ooga tetoowe, Anutndo no hooloowenelolo ko noyowa? Elo sumoo
yunowolo.
31 Ngundilo sumoo etoni, Pol, Sayilas elagado mande gumi ewoliyo. Gedo Oo Bidodo
Sembuli Yesus, ngulo nowoondogemo hamoo tetoni ngu, asa, Anutndo ge goyowa. Ge,
ko, gengo simoongge balege nguya yoyowa. Elagado ngundilo ewoliyo.
32 Ngu nalu nguno, Pol, Sayilas elagado, Oo Bidodo Sembuli ngulo Mande Keda
Mesalango ngu etoli ngu, sobosobo oningga ngu enengo yano oniku bidodo, Oo Bidodo
Sembuli ngulo mande ingowonggori.
33 Ene Anutlo mande gome ingolo, nowoondoyemo hamoo tetoyi, ngulo ene
ngu suwoono, ngu oningga ngundo Pol, Sayilas elagano, mambuyaliku sonowoolo
yomosiyelowoliyo. Ngundilo tetoni, ariya, elagado, ngu oninggaku enengo simoongo,
baleyi ngu bidodo sono (kundingiyimbo) sonoyelowoliyo.
34 Ngundilo tetoli ngu, asa, ngu oningga, ngundo Pol, Sayilas elaga, yoyolo, enengo yano
oololo uwonggori. Ulo, elaga oo yunootoni newoliyo. Enengo yano oniku bidodo Anutno
nowoondoye hamoo tetoyi, ngulo oni oni tewonggori.
35 Sengetoni suwoononggo, wilikoyeloweloyi onikundo enengo me oni sobosobo gi-
dalega suleyelootoyi, ombulo ewonggori. Ge elayaga ngu yoyokootooga salilo ewonggori.
36 Asa, me oni sobosoboku, ngu ya biyomi sobosobo onindo ngu mandega ngu etoyi
ingolo, ngulo ene Pol, Sayilas elagano ombulo ewoliyo. Wilikoyeloweloyi onikundo
ewonggori. Yali yoyokootoyiga salilo etenggo. Ngundilo ngulo, yali ya biyomi yokoya
sali. Saya, nowoondoyali imakeya olililo ewonggori.
37 Ene Polndo me oni sobosobo onikuya, mande gumi ngandilo ewolo. Noole Rom oni!
Ye noole kingo mande ebe ganagana gowenali sanggawelo, noolendo oo biyomi tewoloku,
ngulo ye noole kingo yoyolo, simoo bale doongeyemo yutolo, gisaluyelolo yoyolo, ya
biyomimo yoyetenggo. Ene ngu mandega ngu yolo, koletelo mande wilikoyeloyingo oni
nguno ooloutoyi, mandeno ma yomosiyowonggori. Yo, ngu oo ngu oni doongeyemo
tewonggoku, ene ye ataga ngu ko tolige windoga ooleya, kingo sali, etenggo, bine? Hamoo
oolengo kini! Kini, ye oolouya, yengo sobosoboga nguno etoyiga, ombuya, enengombo
noole yoyoya, endesina oni simoo bale doongeyemo yoyokootoni, sawaloku ngu! Elo
ewolo.
38 Ariya, me sobosobo onikundo ngu mandega ngu yolo, oololo, wilikoyeloweloyi onino
ewonggori. Etoyi, wilikoyeloweloyi oni mande ngu ingowonggoku ngu, ene Rom oni
elayaga, ngulo, ene sosolewonggori.
39 Sosolelo, sobosobo onikundo oololo, Pol Sayilas elagaya mande imakeyingo elo,
yoyolo, endesina oolelo yoyokowoliyo. Elayagakuya mande oolengo ewonggori. Yali
mete nga endegano ngano ma oluwelo, ende nga yokoya, yali mete mela gulasina salilo
ewonggori.
40 Ngundilo etoyi, Pol, Sayilas elaga, ya biyomi yokolo, ene Lidiya balega ngundo yano
oolouwoliyo. Nguno Yesuslo keyimo simoo bale nowoondoye yanggango yunolo, Mande
Keda Mesalango ngu elo yunolo yokolo ngu, ariya, ene ko sawoliyo.

17

Tesalonayika Endemo Oni, Ngundo Pol, Sayilas Elaga, Yulewelo Tewonggori

1 Pol, Sayilas elaga yade oololo, Ampipolis endemo tunootewoliyo. Ngu endega
ngu yokolo, yade oololo, Apoloniya endemo oololo, yade oololo, Tesalonayika endemo
tunootewoliyo. Ngu endemo nguno, ngu Yuda onilo goobooyingo yano oluwoliyo.
2 Pol enengo damoni kuli goobooyingo yano teloluwoku, ngundilo nangge, goobooyingo
ya newendemo ngu oni ngudodo uwolo. Nalu kundingiyi kabusagomo, ene Anutlo mande
nakangoyingo, ngulo mande wesiyolo ewolo.
3 Pol ngundilo telo, ene Anutlo mande damoni ngu wesiyolo etuyelolo ngu, oni simoo
baleno nguno ewolo. Anutndo, Yesus Kristus yeni, ombulo, ngundo ogingoyingo ulungga
koolowoolo, kumoolo, ko keda ootookoowolo. Ngu Yesusga ngulo mandeni wesiyolo, yeno
etenoku nga, ngu Kristus Anutndo noole ko yoyowelo sunggi yeyingo oningga ngu! Ewolo.
4 Pol mande ngundilo wesiyolo etoni, Yuda simoo bale gidalega kewooloyemo, ngu
mandega ngulo nowoondoyemo hamoo tewonggori. Ngulo ene Pol, Sayilas elaga
keyelolo, mande ngu gome ingowonggori. Girik oni ulungga oolengo Anutno yambo

mande tetenggoku ngu, ko, bale oowooyedodo oowooyingga nguya Pollo mandeni keyowonggori.
5 Ene Yuda tabango oniku, ngu Yuda oni nowoondoyemo hamoo tetoyi, ngu oni gidalega gula Pol Sayilas elagalo mande ingolo, nowoondoyemo hamoo tetoyi, ngu yeyolo, ngulo nowoondoye biyomi ulungga yewonggori. Ngundilo biyomi ingolo, Yudalo tabango onikundo windawinda telo, damoni biyomi tetenggoku oni ngu negoyelolo, nowoondoye yokutuwootoyi, ene sanggili mande oowooyingga elo, Pol Sayilas elaga yuleweloyimbolo tewonggori. Ngundilo tetoyi ngu, endemo oni oowooyingga nguya nowoondoye yokutuwootoyi, ngulo ene mayelo, Yesondo ya newendemo ulo, Pol, Sayilas elaga ereweyelolo, yoyolo, oolelo, oni simoo bale kandeyemo yoyetoyi wilikoyeloweloyimbolo tewonggori.
6 Ene elaga ngu ma yeyowonggori. Ngundilo ngulo, ene Yeson yolo, Yesuslo keyimo simoo bale gidalega yoyolo, ngu endega ngulo oni mela oo sobosobo onino enengo goobooyingomo oololo, manggalu telo ewonggori. Nga oni nga mela bidodomo damoni biyomi tetenggo. Ataga ngano noolengo endemo mayelo, oolootenggoku nga!
7 Ngundilo biyomi tetoyi, ene Yesondo yoyolo, enengo yano ulo, nguno oolootenggo. Ngu oni ngu bidodo Rom mela oni sobosobo koleteyingo Sisalo mamana mande ngu yombuliyolo, ene ngandilo etenggo. Oo bidodo sobosobo koleteyingo oni gula ooloote! Ngu oowooyi Yesus! Ewonggori.
8 Ngundilo etoyi, mela oo sobosobo ulungga oni, ko, simoo bale ngu endemo oluwonggoku, ngu mandega ngu ingolo, ene soli yokoyingo ulungga telo, bulibali ingondudu oowooyingga yowonggori.
9 Ngundilo ngulo, Yeson, Yesuslo keyimo simoo bale ngunonggo beyelo etoyi, ngu mandega ngu uliyolo yoyokootoyi, Yeson galo sawonggori.

Pol, Sayilas Elaga, Ene Beriya Endemo Ko Tewoliyo

10 Ngu suwoongga, nguno ngu, Yesuslo keyimo oni simoo baledo Pol, Sayilas elaga tolige yoyolo, Beriya endemo suleyelolo yoyokowonggori. Elaga Beriya endemo oololo, ene Yuda onilo goobooyingo yano uwoliyo.
11 Yuda oni Beriyano oolootenggoku, ngu ene Anutlo mande keda ingolo, nowoondoyemo wilikootenggo. Ene Tesalonayikano Yuda oni oolootenggoku, ngundilo kini. Tesalonayikano, ngu Beriya oni ngu mande ingolo, ngulo gome ingowonggori. Ene suwoo suwoo, Anutlo mande kandangelo, ingolo eteliku, nguya elayaga ngulo mandeyali ngu wilikolo, Pollo mande eteku, ngu hamoo bine, ngundi kini bine, elo wilikoyelolo ingowonggori.
12 Ngundilo ngulo, Yuda simoo bale ulungga nowoondoyemo hamoo tewonggori. Girik simoo bale oowooyedodomu nguya nowoondoyemo hamoo tewonggori.
13 Kootusina, Yuda oni Tesalonayikano oolootenggoku, ngulo Pol, Beriya endemo oni simoo bale ngu Anutlo mande wesiyolo yunooteku, ene ngundilo ingolo, ngulo ene Beriya endemo oolouwonggori. Oololo, ngu endemo oni simoo bale Polndo mande elo ganaganayelolo, nowoondoye yokutuwootoyi, ngulo ngu, ene nguya nowoondoye biyomi yewonggori.
14 Ngundilo ngulo, Yesuslo keyimo oni, ngundo Pol yolo, enedodo wendeyino oolouwonggori. Ene Sayilas, Timooti elaga, ngu Beriya endemo oluwoliyo.
15 Oni Pol yolo, oolekana ulo, yade yade oololo, Atens endemo uwolo. Ngundilo utoyi ngu, asa, Polndo ngu onikuya ngandilo mande ewonggori. Ye Beriya endemo ko ooleya, Sayilas Timooti elagano mande ngandiya eyi. Yali komo sodedo nono ombuli. Polndo mande elo yokootoni, asa, onikundo Pol yokolo, Beriya nguno ko oolouwonggori.

Polndo Atens Endemo Mande Wesiyolo Ewolo

16 Pol, ene Sayilas, Timooti elaga soboyelolo, Atens endemo oluwolo. Polndo ngu endega ngu kenowoku ngu, ebe ganagana anut oowooyingga oolengo oodoyi, kenolo, ngulo ene newende ngu biyomi oolengo yewolo.
17 Ngulo ngu, Pol goobooyingo yano ootoolo, Yuda oni, ko, Girik oni Anutno yambo mande tetoyi ngulo mandeni ingowonggori. Mandeni ingolo, ngudodo Polya longge sambi mande mandelo ingowonggori. Ngundilo tetoyi, naludodomo, Pol ene goobooyingo ya musiyomo nguya oololo, simoo bale nguno mayelo gooboongoowonggori. Nguno ngu, Polndo Anutlo mande wesiyootoni, ngudodo nguya longge sambi mande mande elo ingowonggori.
18 Ngu naluno, Epiguliyan onilo etuyeloyingo oni gidalega, ko, Sitowik onilo etuyeloyingo oni gidalega ngudodo Polno ombuwonggori. Ombulo, Polya mandebo nangge, elo longgeyololuwonggo. Ngu naluno, Polndo Yesuslo Mande Keda Mesalango ngu wesiyolo elo yunowolo. Ngu ngandilo: Yesus melenonggo ko keda ootookooyingo ngulo mandeni wesiyolo ewolo. Oni mandeni ingolo, ene ngulo sumoo elo ewonggori.

Nga oningga ngando mande mande eteku, ngu ene ndawu mandega ewelo, ete? Ngundilo
sumoo etoyi, gidalegado mande gumi ewonggori. Ene mela gidalegalo anut ngulo mande
ewelo etelo ewonggori.
19 Ngu onikundo, Pol yolo, tabango oni goobooyingo musiyomo oowooyi Ariyopagas,
nguno oololo ewonggori. Noole gedo mande amana gula simoo baleno eteku, ngu gome
wesiyolo, nooleno etoyi ingowato.
20 Noole gengo mande ingootooye, ngu sungo guladilo oolengo tete. Ngulo ngu, noole
ngu mandega ngu, damoni nenengo ingowelo elo ewonggori.
21 Atens ende ngulo oni, ko, ende gidalegalo oni mayelo, nguno oolootenggoku, ene
mande keda nga wesiyolo elo ingoweloyimbolo oluwonggori. Yo, ene mande keda
ingowonggoku, ngulo kewooloyemo enengo nangge mande mande eloluwonggo. Ngu
bidodo ene oo gula ma tewonggori.
22 Ngundilo ngulo, Pol ene tabango oni goobooyingomo oni kewooloyemo Ariyopagas
musiyomo ngu dikalo, ngunonggo Anutlo mande wesiyolo, elo ewolo. Ye Atens oni, no ye
yeyootenoku, ye yambo mandelo yanggango oolengo tetenggo.
23 Koletelo, no yengo ende ngu bidodomo toongelo, yengo anut gabogaboyi oowooy-
ingga oolengo oodoyi, ye nguno yambo mande tetenggoku, ngu kenowolo. Ene anut gula
gabogaboyi bungomo ngu, ye nguno ngandilo nakangowonggori. Nga Anut gula noole ma
ingooteto, elo nakangowonggori. No ngu Anutga ye ma ingootenggokungga ngu, ene ye
kingo nguno yambo mande tewonggoku, ngulo ngangga nga nangge, nondo ataga ngulo
mandeni wesiyolo, yeno eteno.
24 Anutndo mela oo bidodo ko melako ngano oo oolootenggoku, ngu bidodo yewolo.
Ngu Anutga ngu sambo, mela ngalo Sembuli Ulungga oolengo. Ngundilo ngulo, ene
goobooyingo ya oni simoo baledo yetenggoku, newendemo ma bibitelo ooloote.
25 Ene oo gulalo ma wenonootoni, oni kandeyebo ooga ngu yolo, ma inolo
hooloowetenggo. Kini, ene enengombo oni simoo bale Yukadogo ko keda oluweloyi, ngu
oo bidodo yunoote.
26 Anutndo osinayi gulanangge yetoni, ariya, ngunonggo simoo bale oowooyingga
oolengo yeni tunootelo, mela bidodomo oolootenggo. Yo, kulimi Anutndo oni ma
yeyingomo ngu naluno nangge, Anutndo oni sunggi yelo, ndawu nalunggano tunootelo,
ko, enengo musiyo oluweloyi, ngulo kuli sunggi yeyunowolo.
27 Yo, Anutndo oni yoyeteku, ngulo damoni ngandilo: oni ene Anut erewelo ko
yanggango telo oode ngu, ene mete Anut kenowa. Yo, oni ene ko ngundilo tewoongolo
tewoongolo telo ngu, hamoo oolengo, ene Anut ingowa. Anut ngu ene noole gulanangge
nanggemo ooloote.
28 Anutno nangge noole keda ootoolo, noole oololo, ombulo telo oolooteto. Ngu
ngandilo: yengo ingoyingo oni gidalegado, ene kuli ene ewonggo. Noole nguya enengo
simoongolo ewonggo.
29 Yo, noole Anutlo simoongo oolootetoku nga! Noole ngandilo ma ingowato. Anut ngu
oo yowali (Gol, Siluwa) digi oo gabogaboyi, ngundilo elo ma ingowato. Onindo kandeyebo
ingondudunonggo oo kuli tewonggoku ngu, Anut elo ma ingowato.
30 Kulimi, Anutndo sambo, mela, oni, ngu bidodo yeyingo; ene oni ngundo gome
nenengo ma ingowonggori. Ngundilo ngulo, onindo enengo kandeyebo ngu anut ebe
ganagana ngulo gabogaboyi oowooyingga ngu yelo, nguno yambo mande tewonggori. Yo,
ene ngundilo telo, ene gome nenengo ma ingootoyi, ngulo Anutndo oni oo tewonggoku,
ngulo mande ulungga ma eyingo. Ene ataga nga ngu ende ende mela nga bidodomo,
Anutndo oni simoo baleno ete. Ye komo nowoondoye yowoolengoya, nono nowoondoye
hamoo yeyilo ewolo.
31 Anutndo ene nalu gula sunggi yeyingo, nguno ngu, ene simoo bale bidodo damoniye
ngu nenengo oolengo wilikoyelowa. Yo, Anutndo oni gulanangge ngu wilikoyeloweloyi
kongga ngu dowoowaku, ngu sunggi yewolo. Anutndo noole tunoo oolengo etuyelowoku
ngu, hamoo oolengo, ene ngu oningga ngu, nga kongga ngalo elo sunggi yelo, ene
ngandilo ewolo. Ngu oningga ngu, nondo ene melenonggo yokutuwootoowe, ko keda
ootookooyingo oningga ngu! Anutndo ngundilo elo ewolo.
32 Ene oni melenonggo ko ootookooyingo mandega ngu ingolo ngu, asa, oni gidalegado
damoni yelo, yumooyinolo mande etoyi, ko, oni gidalegado ewonggori. Nalu gulano,
noole ngu mande oo ngulo manggogemo ko ingowatolo ewonggori.
33 Ngundilo etoyi, Pol, ene ngu ingolo, ngulo ene kewooloyemonggo ngu yoyokolo
toongewolo.
34 Ene oni gidalegado Pol keyolo, endeyolo, mandeni ingolo, Yesusno nowoondoyemo
hamoo tewonggori. Ende ngulo oni gula oowooyi, Dayiyonisiyas, ngu oningga ngu
tabango onilo goobooyingomo oowooyi ngu Ariyopagas ngulo tabango; ngu bale gula,

oowooyi ngu Damalis; oni gidalega nguya, ngundo Yesusno nowoondoyemo hamoo tewonggori.

18

Polndo Korin Endemo Ko Tewolo

1 Kootusina, Pol, Atens ende yokolo, Korin endemo oolouwolo.
2 Ngu Korin endemo nguno, Polndo, Yuda oningga oowooyi ngu Akuwila ngu kenowolo. Baleyi ngu oowooyi Prisila. Ngu oningga ngu, enengo ende damoni ngu Pontiyas. Kuli, ene baleyiboya Itali melangga ngu yokolo mayewoliyo. Ndatelo ngulo, Koloodiyas, Rom Itali mela sobosobo koleteyingo oni, ngundo kuli Yuda oni ngu bidodomo ene komo Rom ende ngu yokoya sayilo etoni, ngulo Korin endemo mayewoliyo. Ariya, Polndo ngu oni elambalisa elayagakuno oolouwoliyo.
3 Pol ngu eneya ko goboolo, ngundilo ngulo, Pol nguya nguno, ko telo oluwonggo. Ene towimbo ya yelo, nguno oluwonggori.
4 Kengeyingo nalu kundingiyi bidodomo, Polndo Yuda onilo goobooyingo yano oololo, Yuda oni simoo bale, Girik oni simoo bale, ngu nguya Yesusno nowoondoyemo hamoo teyilo, ngulo ene mande mande elo ngundilo longgesambi teloluwolo.
5 Kootusina, Sayilas, Timooti elaga, Masedoniya mela yokolo, Korin endemo ombuwoliyo. Elagado Korin ombutoli ngu, asa, ngu naluno nguno, Polndo Yesuslo mandeni ngu nalu bidodomo, Yuda onino nangge ngu wesiyolo, elo oluwolo Yo, Polndo ngu mande yanggango oolengo ngu Yuda onino ewolo. Yesus ngu Kristus, Anutndo noole ko yoyowelo sunggi yeyingo oningga ngu! Elo oluwolo.
6 Ene Pollo mandeku ingolo, yokolo ngu, asa, ene Pol tewootewoongolo, yumooyinolo, Yuda onindo mande kootuyisina ewonggori. Ngundilo tetoyi, ngulo Polndo enengo nenggulono oo kakawu oolooteku, nguno kuliyootoni utoni, Yuda oni endemokuya ewolo. Anutndo ye yoyeni, yombuliyelooteku ngu, yengombo tetenggoku, ngulo gumi ngu nolo mbumbuwa kini. Ataga ko kootusina oololo nguya, no oni sowe gidalega Yuda oni kini, ko nguno toongewanolo ewolo.
7 Polndo ngu mande elo yokolo, asa, ene goobooyingo yangga ngu yokolo, ende oolelo, oni gula oowooyi, Titiyus Yasitas, ngundo yano oolouwolo. Ngu oningga ngu, ene Anutno yambo mande teloodoni, ngulo yani ngu Yuda onilo goobooyingo ya ngu tanggeyimo nangge ooloote.
8 Ngu naluno ngu, Yuda onilo goobooyingo ya ngulo tabango oni, ngu oowooyi Krispus, nguno oluwolo. Ngu enengo simoongo baleyi ngu bidodo, ene Oo Bidodo Sembuli ngulo nowoondoyemo hamoo tewonggori. Ngu nguya Korin oni oowooyingga, ene Polndo mande ewoku, ngu ingolo, ene nowoondoyemo Oo Bidodo Sembuli nguno nowoondoyemo hamoo tetoni, sono (kundingiyi) sonowoowolo.
9-10 Suwoo gulano, Polndo oo gula gaboya gaboya nguno kenowolo. Oo Bidodo Sembuli, ngundo Polno ewolo. Ge ma sosolewelo. Kini, ge komo tunoo e! Ge manggoge ma gosiyolo nenetewelo, no geya nguno oluwalo. Oni gulado ootookoolo, ge ma yombuligelowa. Ndatelo ngulo, nga endemo ngano, nolo oni simoo bale ulungga oolootenggolo ewolo.
11 Ngundilo etoni, gome ingolo, asa, Pol ngu Korin ende nguno mooma gulanangge bidodo, ko, mooma gulalo kombo kandegula gidembolo gulanangge nguya, nguno yokowolo. Nguno ngu, Pol ene Anutlo mande wesiyolo elo, oni simoo bale etuyelolo oluwolo.
12 Ene kootusina Galiyo ngu Akayiya mela ngulo tabango koleteyingo oodoni ngu, ngu naluno, Yuda oni ene ootookoolo, Polya sanggili telo, ene Pol yolo, Kootno yewonggori.
13 Ngundilo telo ewonggori. Nga oningga ngando ngu, ene mande yanggango oni simoo baleya longge mande tetoni, oni Moseslo mamana mande ngu toongoolo, Anutno yambo mande damoni guladilo nguya tete. Ene ngundilo telo, ko nguya, ene oni simoo bale gidalega yowoosoolo, ngu damoni biyomingga ngu newendemo utenggoku ngu! Elo ewonggori.
14 Polndo mande gumi ewelo tetoni, ene Galiyondo Yuda oni yeyolo ewolo. Ye Yuda oni, ye nga oningga ngando mamana mande kalongootoni, ko, damoni gula sungo tetoningga ngu, goweyi sanggawelo mande ewonggoku, ngulo no yengo mande ingowano.
15 Ene ye nono mayelo, no sumoo nunolo, ko, yengo mamana mande elo ewonggoku, no ngulo mandeni mete ma ingowano. Ngu yengombo nangge ngu mandega ngu yomosiyoyi. No ngundilo oo ngulo Nggawono Yewelo (Koot) mande ngu ma ingolo wilikowanolo ewolo.
16 Galiyondo ngundilo emukolo ngu, asa, ene Nggawono Yewelo (Koot) ngunonggo Yuda oniku oweyelootoni sawonggori.

17 Yo, Galiyo ene mandeye ma ingowelo, ngulo ene Yuda onilo goobooyingo ya
ngulo sobosoboga, oowooyi Sositenis, ngu Nggawono Yomosiyeyingo (Koot) yamakono
kandeyebo dowoolo, gome gome ulewonggori. Elo utoyi, ene Galiyo oni ulungga, ngu
ooga ngulo ingondudu ulungga ma ingowolo.

Pol Ene Antiyok Ende Siriya Melako Ko Oolouwolo

18 Pol Korin endemo nalu pelungga bodaga nguno oode ngu, ene kootusina, Polndo
Yesus keyimo simoo baledoya akeyolo ewolo. Ngundilo elo, Pol ngu wanggo sanganimo
ooletoni, Prisila, Akuwila, elambalisa nguya ooletoli, ngu endega yokolo, Siriya mela
oolouwelo oolouwonggori. Senikiriya endemo ngu, Pol ngu uyi toongoowolo. Ndatelo
ngulo, Yudalo damoni ngu ngandilo: Polndo ene mande yanggango Anutno kuli mande
elo gosiyolo, ngulo ene enengo uyi toongoowolo.
19 Ene ngundilo telo, oololo, Epesas endemo tunootewolo. Tunootetoyi, asa, Polndo
elambalisa ngu endemo nguno yoyokolo, Pol enesu nangge Yuda onilo goobooyingo yano
ulo, longgeyolo, Anutlo mande wesiyolo, elo yunowolo.
20 Ngundilo emukootoni ngu, asa, ngu endemo oni, ngundo Polya ewonggori. Mete ge
nooledodo nalu mooboga nguya oodegago, asa, toonge. Ngundilo etoni, ene Polndo ngu
mande ewoku, ngu ma keyowolo.
21 Kini, Polndo eneno mande, akeyolo ewolo. Anutndo etoni ngu, no ko ombulo
yeyowano. Polndo mande ngundilo elo gosiyolo ngu, asa, ene wanggo sanganimo oolelo,
Epesas ende yokolo toongewolo.
22 Wanggowoole yade yade oololo, Sisariya endemo uwolo. Ulo, Pol wanggo yokolo,
oolelo, simoo baleya, akeyo, elo yokolo, asa, ene Antiyok endemo oolouwolo.

Pol Tambu Kabusayi Endeyoweloyinggaku Damoni Yewolo

23 Polndo ene nalu bodaga Antiyok endemo oodego, kootusina, ene Antiyok ngu yokolo,
toongelo, Galesiya, ko, Perigiya mela gidesina nangge, ngu bidodomo gulasina gulasina
endeyowolo. Nguno ngu, ene Yesuslo keyimo simoo bale yanggango yunolo, mande
yunolo endeyowolo.
24 Ngu naluno nangge, Yuda oni gula ene Aleksandariya enengo ende damonimo
nguno mayelo, Epesas endemo oluwolo. Ngu oningga ngu oowooyi ngu Apolos. Ene
ingonduduni gome oolengo oni oode, ko, ene Anutlo mande nakangoyingo, ngu gome
ingowolo.
25 Oni gulado ngu Apolos Oo Bidodo Sembuli mande ngu gome etungowolo. Ngulo
enengo newende ngu nguno yanggango oolengo yewolo. Ngundilo ngulo, ene simoo bale
gidalega Yesuslo mande tewoku ngu, nenengo eloluwolo. Ene Yondo sono (kundingiyi)
newendemo ulo sonowooyingongga, ngu nangge ingowolo.
26 Ene Yuda onilo goobooyingo yano damoni yelo, mande yanggango yootunolo ewelo
ewolo. Ngundilo tetoni, Prisila, Akuwila elambalisa, ngundo ngu kenolo, ingolo ngu, asa,
ene Apolos yolo, enengo yano oolouwonggori. Nguno ngu, ene Anutlo mande nenengo
oolengo etungolo, mande oo ngu suleyolo telo inowoliyo.
27 Apolos ene Akayiya mela oolouwelo tetoni ngu, Epesas endemo Yesuslo keyimo
oni simoo baledo enengo ingonduduni yanggango teyinolo, ene komo ngundiya tenilo
ewonggori. Ngundilo ngulo, ene so uyi Akayiya Yesuslo sulena onino nakangowonggori.
Ene ngu so uyingga nakangootoyi, kandangelo, ingolo, ene Apolos gome hooloowe-
wonggori. Apolos Akayiya tunootelo ngu, ene oni simoo bale Anutndo sumange
yunootoni, ngunonggo nowoondoyemo hamoo tunooteyingo, ngulo ene mande yang-
gango yunowonggori.
28 Apolosndo Yuda oniya mande gumgum yanggango oolengo elo, ngulo ene simoo
bale doongeyemo ngu mandeku wongooni uwolo. Ene ngundilo telo, tunoo oolengo
etuyelowoku, Anutlo mande so uyi nakango nguno, ngu hamoo oolengo oolooteku ngu
ngandilo: Yesus Kristus, Anutndo noole Ko Yoyowelo Sunggi Yeyingo Oni ngu! Elo
etuyelowolo.

19

Pol Ngu Epesas Endemo Ko Tewolo

1 Apolos ngu Korin endemo oodoni ngu, ngu naluno, Pol ene mela puli andu tanggey-
isina, deguno yade yade oololo, Epesas endemo tunootewolo. Epesasno ngu Yesuslo
keyimo simoo bale gidalega yeyowolo.
2 Yeyolo, Polndo ngu sumoo yunolo ewolo. Ye kuli Yesusno nowoondoyemo hamoo telo
ngu, ye Yuka Kundingiyi yowonggo, bine? Sumoo etoni, enendo ngundilo ingolo, gumi
ewonggori. Kini, noole Yuka Kundingiyi gula oolootelo ma ingootetolo ewonggori.

3 Etoyi, Polndo eneya gumi ewolo. Ariya, ye ndatelo sonongga yowonggo? Etoni, simoo
balekundo gumi ewonggori. Noole Anutno nowoondonayi yowoolengootooye, ngulo
Yondo oni sonoyelowoku, ngundo noole nguya sonoyelowololo ewonggori.
4 Etoyi, asa, Polndo gumi ewolo. Kuli Yondo simoo bale sonoyelolo, ngu ewolo.
Ye komo ngu nowoondoye yowoolengoya, hamoo oolengo ingoya ngu, asa, ye sono
(kundingiyimbo) sonowoolo ewolo. Ene simoo baleno, elo ewolo. Ye komo ngu oningga
no kenelolo ombuteku, ngulo nowoondoyemo hamoo teyi. Ngu oningga ngu oowooyi
Yesuslo ewolo.
5 Ene ngu mandega ngu ingolo, ene Oo Bidodo Sembuli Yesus oowooyimo sono
(kundingiyi) yowonggori.
6 Polndo kandeyi tabayemo okootoni ngu, Yuka Kundingiyi eneno ombuwolo. Ene
mande bungeyi gula gulano mande elo, ene Anutlo ingondudu eyingo oni gumimbo
mandeye ngundilo nguya mande wesiyolo ewonggori.
7 Ngu oni ngu kande elaya kegidembolo elaya, ngu bidodo Yuka Kundingiyi yowonggori.
8 Ngu naluno, Anutlo mande Polndo Yuda onilo goobooyingo yano ulo, ene ko
yanggango oolengo, ngu oni ngulo ingonduduye yokutuwoolo yowoolengoweloyimbolo.
Yo, ene kombo kabusa ko telo, ngu oni simoo bale, ngundo Anutlo mande damoningga,
ngundo simoo bale enengo soboyelooteku, ngundo mande wesiyolo elo hoolooweyelow-
eloyimbolo.
9 Ene gidalega nowoondoye ngu yanggango yelo, ene nowoondoyemo hamoo teyingo
ngu kini. Kini, ene simoo bale doongeyemo ngu, ene Oo Bidodo Sembuli Anut oowooyi,
ngu kootuyisina mande elo, ko nowoondoyemo hamoo tunooteweloyimbolo damoni, ngu
mandeni nguya biyomilo ewonggori. Ene ngundilo tetoyi, ngulo Pol ene yoyokolo, ngu
Yesuslo keyimo oni simoo bale oolootenggoku ngu yoyolo, Tiranasndo gooboongooyingo
ya gumi nguno uwolo. Ulo, nalu gulanangge nangge, ene ngu oni simoo bale ngu mande
wesiyolo yunolo etuyeloluwolo.
10 Ene ngundilo telo oodoni, mooma elaya yokowolo. Ngundilo ngulo, simoo bale
bidodo Esiya melako oolootenggoku, Yuda oni, ko, Girik oni nguya, ngu ene Oo Bidodo
Sembuli ngulo mandeni ingowonggori.

Siwalo Simoongo Bidodobolo Mandeyi

11 Pol kandeyimo Anutndo yanggango gula ene damoni sungo oolengo gula onindo ma
teweloyim, ngu tewolo.
12 Ngundilo tetoni, asa, oni towikumba sosowoo Pol moondeyemo yelo, ngu yolo,
salo, sayi oni moondeyemo yetoyi ngu, asa, sayi oniku ngu mete teloluwonggori. Ngu
damoningga ngu nangge, oni melamboolobo yoyoyingomu nguya ngundilo tetoyi ngu,
asa, sodedonangge melamboolo biyomiku peselo saloluwonggori.
13 Yuda oni gidalega ene endeyolo, oninonggo melamboolo ngu oweyelolo, ngulo
bobeye oo yunololuwonggo. Ngundilo telo, ene Yesuslo keyimo oni yeyootoyi, enengo oo
oweyelootenggoku damoningga, ngudodo yeyolo ngu, asa, ene nguya ngu damoningga
ngundilo tewoongowelo, ngulo mande gosiyowonggori. Ene Yesus nowoondoyemo
hamoo ma teyingo, ngulo ene melamboolo onino oolooteku, ngundilo mande tewoongolo
ewonggori. Yesus oowooyimonggo Pol yootunolo ewoku, no geno mande yanggango
eteno! Ge nga oningga yokoya, peseya toonge! Elo ewonggori.
14 Yuda onilo woolo yeyingo oni ngulo sobosobo gula oowooyi Siwa, ngu simoongo
kandegula gidembolo elaya oluwonggori. Ngundo ngu damoningga ngundilo ngu
tewoongolo ewonggori.
15 Ngundilo tetoyi ngu, asa, ngu yuka biyomingga, ngundo mande gumi elo ewolo. No
Yesus ngu ingolo, Pol nguya no ingooteno. Ene ge onendo? Elo ewolo.
16 Mande gumi ngundilo etoni, asa, ngu oningga mela yuka biyomi oluwoku, ngundo
onikuno palelo oolelo, yutolo talayelolo, towikumbaye oomboomboongelo yudoni, dalo
gemulo biyomi telo oolelo, ngulo ene ya yokolo, kingo mbilimbili oolelo woosoolo
toongewonggori.
17 Kootusina, Yuda, Girik oni simoo bale Epesasno oolootenggoku, ngu mande ngu
ingolo, sosoleyingo ulungga oolengo telo, ene Oo Bidodo Sembuli Yesuslo bingami
ulungga oolengolo okoowonggori.
18 Ngundilo okoolo, oni simoo bale ulungga oolengo ene ngu mande nguno nowoon-
doyemo hamoo telo, nguno mayelo, enengo damoniye biyomi kuli tewonggoku, ngu
wesiyolo, elo yokowonggori.
19 Ngundilo tetoyi, ariya, oni simoo bale gidalega enengo kosonggi bale muwooweloyi
oo dogoni ngulo mandeni bukno oolootenggoku, ngu bidodo yolo, mayelo, simoo bale
bidodo doongeyemo, ngu gooboongoolo, watayelo, ariya, ngu oo ngu ene de kalo, nguno

kamukowonggori. Ngu kamukolo yokolo ngu, ene ngandilo ingolo, buk ndatelo kamukolo
yokolo, ko buk gulanangge nangge ngulo uliyi ndatelo elo, wilikolo ingoyingo? Ngundilo
sumoo ewonggori. Ngulo ngu, ene bidodo gooboongoolo kandangetoyi, ngu ngandilo,
(50,000) Kina ngu yokowonggori.
20 Ngu damoninggano nguno, Oo Bidodo Sembuli enengo yanggangoni onino yeni,
ulungga tunooteni. Ngulo ngu, ene Anutlo mandeni wesiyootoyi, ingolo, ngulo oni simoo
bale oowooyingga nowoondoyemo hamoo tewonggori.
21 Ngu oo ngu temukootoni ngu, Polndo enengo ingondudunimonggo ingolo oode,
gosiyolo ingowolo. Ene ngu Masedoniya, Akayiya melasina endeyowelo mande elo,
kootusina, no Yerusalem nguya oolouwelo ewolo. Asa, ngunonggo kootusina no komo
yade yade oololo, Rom ende mela oo ngu kenowanolo ingowolo.
22 Ene ingondudunimo mande ngundilo gosiyolo yokolo ngu, asa, Polndo oni elaya
ene hooloowelo oolooteliku, ngu oowooyali ngu Timooti, Erasitas ngu suleyelootoni,
Masedoniya melako oolouwoliyo. Elaga Masedoniya ooloutoli, ene Pol enengombo ngu
Esiya mela ulungga nguno, nalu bodaga nguya oluwolo.

Epesas Oni Polya Sanggili Telo, Nowoondoye Goboolo Yelo, Gooboongoolo, Uleyi Kumooweloyimbolo

23-24 Ngu naluno, oni gidalega endemo oni nowoondoye yokutuwootoyi, ngulo ene Yesus
keyimo oni simoo bale watangga oolootenggoku, ngudodo sanggili ulungga telo, mogulu
ulungga oolengo tewonggori. Ngulo damoni ngandilo: Ngundilo naluno nangge, oni
gula ngu oowooyi Dimitiriyas nguno oluwolo. Ene ngu digi gula oowooyi Siluwa ooga,
ngundo anut ebe ganagana ngulo gabogaboyi yelo oode, nguno ngu, oni oowooyingga oo
ngulo bobeye uliyootoyi, yolo, ngulo ene bobeye ulungga yololuwolo. Ngu bale anut ebe
ganaganangga ngu oowooyi Atemis.
25 Asa, ngu naluno, Dimitiriyas, ngundo enengo ko goboolo oniku goobooyelolo, ene
yeyolo, Pollo mande ngandilo ewolo. Ye oni, ye kuli ingootenggo. Noolengo anut ngulo
gabogaboye tetetoku kongga, ngano uliyi ngu ulungga oolengo ngu gome tunootete.
26 Ene ngu oningga ngu Pol, ngundo oni simoo bale ulungga oolengo nowoondoye
ingonduduye yombuliyeloote. Ngu ye kenolo, ingowonggoku, ene ngano Epesasno
ngundilo telo, Esiya mela namoko bidodomo nguya ene ngandilo ete. Noolendo anut
kandenayimbo tetetoku nga, ngu anut hamoo kinilo ete.
27 Polndo ngu mandeningga, ngundo ngu noolengo beye koyingga nga ngu yombuliy-
owa. Nguno nangge, nguya kini, ngu mandeningga ngundo Atemis anut balega ngulo
koodu yaningga nga ngu, simoo baledo yeni, ingootoyi, ngu kingo ya ngundilo tewalo
ingowanggo. Koletelo, ngu Esiya mela bidodomo oni simoo bale ngu, ngu bale anutga
nguno yambo mande tewonggori. Ene ataga Polndo mandega, ngundo ngu ene Atemis
oowooyi enengo dulidalini ngu yombuliyowelo, mande eteku ngu! Elo ewonggori.
28 Ngundilo etoni, ene ngu mandega ngu ingolo, ene nowoondoye yokutuwootoyi, ngulo
ene sanggili biyomi telo, meno manggalu yanggango telo ewonggori. Atemis ngu ulungga
oolengo anut balega ngu noolengo Epesas onilomu! Elo meno ewonggori.
29 Dimitiriyas mande emukootoni, enengo ko goboolo oni nowoondoye yokutuwootoyi,
ngundo oololo, oni simoo bale endemo oolootenggoku nguya, nowoondoye ngu yokutu-
woowonggori. Ngundilo telo, meno manggalu ulungga oolengo ngu endemo tunootelo,
oni simoo bale bidodo mogulu ulungga tewonggori. Oni simoo bale bidodo ootookoolo,
goobooyingo mela musiyomo kendutelo oolouwonggori. Endemo onindo ngu Gayiyas,
Aristakas elayaga, sodedonangge yodowoolo, yoyolo, goobooyingo musiyomo nguno
oolouwonggori. Ngu oni elayaga ngu, ene Masedoniya oni ene Poldodo endeyowonggo.
30 Ngundilo mogulu ingootoyi, ngulo Pol ene simoo bale kewooloyemo oololo, mande
yunowelo etoni, ene Yesuslo keyimo simoo baledo solengowonggori.
31 Ngundilo solengootoyi, Esiya melako oni mela oo sobosobo ululu ngu gidalega nguya
Pol dobooguliyi, ngundo mande soweyootoyi Polno ombutoni, ngundilo ewonggori.
Pol ge goobooyingo mela musiyomo ma uwelo! Ngundilo mande yanggango elo
solengowonggori.
32 Ngu naluno, goobooyingo musiyomo nguno, oni simoo bale ulunggaku ingonduduye
sungo sungo tunootewonggori. Ene ndawugalo mayelo, gooboongootenggoku, ene ngu
ma ingowonggori. Gidalegado mande ene sungo gula ewonggori. Gidalegado ene sungo
mande gula ewonggori. Ene bidodo ngundilo temukolo, ene mayelo gooboongootenggoku, ngulo damoni ma ingowonggori.
33 Asa, Yuda onindo oo ngundilo kenolo, Aleksanda kewooloyemo oodoni, ngu
wenggelemootoyi, ooloutoni, oni gidalegado Aleksandaya eriringolo mande damoni ngu

enenolo ewonggori. Aleksanda ngundilo ingolo, enebana mande gumi simoo baleno
manggoye gosiyolo, ewelo kandeyi okoowolo.
34 Ene ngu oni ngu kuli kenolo, ingowonggoku ngu, ene Yuda oni. Ngundilo ngulo,
oni bidodo manggoye gulanangge moguluwoolo, elo ewonggori. Atemis ngu Epesas oni
noolengo anut ulungga! Ene ngundilo meno manggalu telo oodoyi, sa gaboyi nalu elaya
yokowolo.
35 Asa, kootusina, Epesas ende ngulo so uyi oo nakangoyingo oni, ngundo ootookoolo,
ngu kandeyebo manggoye gosiyoweloyimbolo, ngulo ene manggalu telo ewolo. Ye simoo
bale manggoye ukingoyi! Ye Epesas oni, ye kuli ingootenggo. Kulimi oolengo, digi
kundingiyi Sambononggo solelo, ngano ombuwolo. Ngu digiga nguno, Atemis gabogaboyi
nguno ooloote. Ye ngundilo ingoyingo, ngundilo ngulo, noole Epesas oni ngano, noolendo
Atemis ngulo koodu ya ulungga oolengo ngu gome sobowoolo, ko, digi kundingiyi nguya
gome sobowooteto.
36 Ariya, ye bidodo nga mande etenggoku nga, hamoo nangge. Ene ye komo manggoye
ukingoyi! Ye sodedonangge eriritelo, oo gula ma tewelo.
37 Yengombo ngu oni elayaga ngu yoyolo mayetoyi, ene elayaga ngundo koodu ya, ngulo
oo gula yakakayi ma yowolo. Elayaga ngundo noolengo ulungga Atemis ngu yumooyinolo
mandega, ngu anut balega nguya ma ewoliku ngu!
38 Ariya, ene Dimitiriyasya enengo ko goboolo oniya, oni gulaya mande gula moole
tetoningga ngu, ariya, ene mete mande wilikoyingo onino mandeyi teyi. Sobosobo oni
koleteyingomu ooloottenggoku nga, ngundo ngu mandeyega ngu Nggawono (Koot) nguno
yomosiyowanggo.
39 Ene ye mande gidalega nguya moole tetoningga ngu, mete ye goobooyingo nalu
oolengomo nguno, mande ngu yomosiyowanggo.
40 Noole ataga nga nalungga ebe yeyi tunooteteku, ngalo damoni oolengo gula kini.
Ngulo onindo sumoo yunootoyi ngu, noole nga nalungga ngalo mande damoni nguya
kini, ngulo noole mande gumi eweloyi nguya kini, ngundo ngundilolo ewolo.
41 So uyi nakangoyingo oninggakundo mande ngundilo elo yokolo ngu, ene oni
simoo bale ngu meno manggalugano mayelo, gooboongoowonggoku oweyelootoni
samukowonggori.

20

Pol Ngu Masedoniya Melako, ko, Girik Melako Nguya Endeyowolo

1 Ngu kowuli ulungga Epesasno ngu kinitetoni ngu, asa, Polndo Yesuslo keyimo oni
simoo balelo etoni, eneno mayelo, gooboongootoyi, nowoondoye yanggango yunolo,
mande yunowolo. Ngundilo mande yunolo yokolo, ariya, ene Masedoniya oolouweloyi
ngulo akeyolo oolouwolo.
2 Pol ene ngu mela gumisina nguno endeyolo, ene Yesuslo keyimo simoo bale mande
ulungga yunolo, endeyootoni, ngulo simoo bale nowoondoye yanggango yunowolo.
Kootusina, Pol ngu Girik melako oololo tunootewolo.
3 Tunootelo, Pol ngu kombo kabusa Girik melako oode, kootusina, ene wanggo yolo,
Siriya melasina oolouwelo ewolo. Ene Yuda onindo ngu Pol uleyi kumoowelo mande
gosiyolo etoyi, ngulo ene Masedoniya melako ko oolouwelo ingolo, mande gosiyolo ewolo.
4 Beriya endemo oni, Sopata ngu Piras, nangoni; Tesalonayika endemo oni elaya
oowooyali Aristakas, Sekandas; Debi endemo oni elaya oowooyali Gayiyas, Timooti; Esiya
melako oni elaya oowooyali Tikikas, Taropimas, ngu oni ngu bidodo Poldodo sawonggori.
5 Ngu oni ngu koletelo, salo, oololo, Trowas endemo noole soboyelolo oluwonggori.
6 Ngundilo soboyelolo oodoyi, oomanongoyingo koongeweloyi kini, ngulo kundingiyi
nalu gula yokolo ngu, asa, noole Pilipayi mela ngu yokolo, wanggo yolo, yade yade nalu
kandegulayigano Trowas endemo mayelo, noole nalu kandegula gidembolo elaya nguno
oluwonggori.

Trowas Endemo, Polndo Yutikas Melenonggo Yokutuwoowolo

7 Kowooyingombolo nalu koleteyingo, ngulo noole oo neweloyimbolo gooboowootowo.
Goobooyingomo nguno, Polndo oni simoo baleno mande mande pelungga oolengo elo
oodoni, suwoo kewoolo yewolo. Sengetoni, ene toongewelo ingowolo.
8 Ngu ya gula ngu ebe sanga sanga kabusa ooloote. Ngu ya gumi awu sanganimo nguno
solu oowooyingga delo oodoni, noole ngu musiyomo nguno gooboongoowootowo.
9 Ngu musiyomo nguno, simoo kosiyi gula, ene oo kenoweloyi wetu ngu sanganimo
bibitelo oluwolo. Ngu oowooyi ngu Yutikas. Polndo mande mande eloodoni, Yutikas ene
kuboongootoni, wetolo kapengo yelo ngu, ya gumi kabusayi, ngu sanganimo awunonggo

melako solewolo. Ene ngundilo soletoni, sodedonangge, oni sungombo ulo, okoolo,
dowootoyi, ene ngu kuli kumoowolo.
10 Simoo kosiyigaku kumootoni, asa, Polndo ulo, ngu simoo kosiyigaku sanganimo
penggootelo, simooyenggaku boogomoolo, oni simoo baleno ewolo. Ye ma sosolewelo,
ngulo ene keda oolooteku nga! Ene ngundilo ewolo.
11 Ngundilo telo, Pol ngu yano ko oolelo, oomanongoyingo oosowoolo newolo. Koo-
tusina, Polndo mande mande pelungga ko elo oodoni, sengetoni ngu, Pol ene mande
yokolo toongewolo.
12 Ngu oni simoo bale, ngundo simoo kosiyigaku ko keda oodoni, ngu yolo, ooloutoyi,
nguno ene nowoondoye gome oolengo mesalango ingowonggori.

Pol Ngu Trowas Ende Yokolo, Mayilitas Endemo Oolouwolo

13 Polya ko goboolo onikundo ewonggori. Noole koletelo ulo, wanggo sanganimo oolelo,
oololo, yade Asos endemo oolouwootowo. Noole Asos nguno Pol erewelo kenolo, yolo,
wanggo sanganimo oolouweloyimbololo ewootowo. Koletelo, Pol enengombo mande
ngandilo ewolo. No kuli kenembo Asos oolouwano, ewokulo ngulo.
14 Ngundilo ngulo, Pol ene ombulo, noole Asosno ebe kenokeno telo, Pol nguya
nooledodo wanggo sanganimo oolelo, Mitilini endemo nguno ulelewootowo.
15 Sengetoni, noole Mitilini ende ngu yokolo, oololo, yade Kayiyos ende namoko oololo,
nguno welewootowo. Sengetoni, noole oololo, yade Samos meladoni ngu kenowootowo.
Welewootomu sengetoni, noole oololo, yade Mayilitasno tunootewootowo.
16 Polndo ene Epesasno ko uwelo ma ingowolo. Ndatelo ngulo, ene nalu ulungga
Esiya mela yokowelo ma ingolo, ngulo ene Epesas ende ngu dagawolo. Ene ngundilo
telo, ngulo sodedo Yerusalem oololo, ngu nalu kundingiyingga oowooyi Pentikos ngu
kenowelo oolouwolo.

Polndo Epesas Tabango Onikuya, Akeyolo Ewolo

17 Noole Mayilitasno oodooye, ngunonggo Polndo mande yeni, Epesasno oolouwolo.
Ene Yesuslo keyimo oni simoo balelo tabango onilo mande soweyolo ewolo. Tabango oni,
ngundo komo ombuyilo ewolo.
18 Ngundilo etoni, tabango oniku ombutoyi ngu, ene mande yunolo ewolo. Yengombo
ingootenggo. No koletelo, Esiya melako nguno oololo, ko damoni tetoowe kenolo,
ingoyingomo ngu, no suwoo suwoo yeya oluwolo.
19 Ye ngu ingootenggo. Nalu bidodo Yuda onindo mande gulanangge elo, nolo
mandene yombuliyolo, no yombulibalinelowelo tetoyi, nguno no nowoondone kowuli
ko tewootewoo gidalega nguya, nono tewonggo. Ene nondo ngu no imakewonoku, Oo
Bidodo Sembuli ngulo ko ngu nangge tewono. No enengo ko oni nangge.
20 No mande gome ngu yeno wesiyolo eweloyi ngulo no ma sosoleteno. Kini, no ye
hoolooweyeloweloyimbolo ngulo eteno. Yo, nondo ngundilo telo, goobooyingo naluno,
ko yengo ya bidodomo mande elo etuyelowono. Ngu mande ngu ye kuli ingootenggo.
21 Suwoo suwoo, no mande yanggango Yuda oni, Girik onino nguya ewono. Ngu
ngandilo. Noole komo nowoondonayi yowoolengoya, Anutno nowoondonayi yewato.
Noole komo noolengo Oo Bidodo Sembuli, Yesus ngulo nowoondonayimo hamoo tetoni,
nowoondonayi nguno nangge yewato.
22 Ariya, ingoyi! Ataga ngu Yuka Kundingiyimbo no gosinelootoni, ngulo no komo
Yerusalemno oolouteno. Ndawuga, Yerusalem nguno nono tunootewa? Ngu no ma
ingooteno.
23 Ene no oo gula ingooteno. Ende bidodo no toongelo, nguno endeyootoowe, Yuka
Kundingiyi, ngundo mande yanggango wesiyolo, nunolo, ewolo. Ge ngu ya biyomimo
ulo, ko, kowuli ulungga oolengo ngu kenowa, Yuka Kundingiyi ngundo ngundilo ewolo.
24 Ngundilo etoni, ene no ngandilo ma ingowono. Nenengo keda oluweloyi, ngulo no
ingooteno. No nowoondonemo nenengo kumooweloyiga ngulo no kowuli ma ingooteno.
Kini, no nga oolega no endeyootenoku, nga nangge keyooteno. No nga kongga nga,
Oo Bidodo Sembuli, Yesusndo nunowoku, nga nangge telo, yade wenga yokowano.
Nga Anutlo mande gome metemingga wesiyolo eweloyi koyingga nga ngu, Anutlo
sumangenimo nangge, no ko teteno.
25 Ariya, ataga ye ingoyi! Kuli no ye kewooloyemo endeyowono. Nguno ngu, no
Anutlo mande damoningga, nguno simoo bale enengo soboyelooteku ngu, wesiyolo,
yeno ewonoku ngu, ene ataga ngu, no ingooteno. Kootusina ngu, ye bidodo no
omukumundoone, ko ma kenowanggo.
26 Ngundilo ngulo, no mande yeno ataga eteno. Ingoyi! Ene ye kewooloyemo nguno oni
gula Yesusno newendemo hamoo ma telo, oonatetoni ngu, asa, ngu nono kowuli kini.

27 No Anutlo ingonduduni ngu bidodo yeno wesiyolo ewonoku, no ngulo ma sosolewono.
28 Ngundilo ngulo, ye ngu yengombo yengo gome ebe sobosobo teya oliyi! Ngundilo nangge, ye komo simoo bale ngu nguya gome soboyeloyi. Yuka Kundingiyi, ngundo ye yootunoyelootoni, ye simoo balelo sobosobo tewonggo. Ngulo ngu, ye komo Anutlo keyimo simoo bale ngu gome soboyeloyi. Ndawugalo ngulo, Yesus enengombo enengo dalowobo onilo mbumbuwa ngu andangeyunolo, ko yoyowoku ngu!
29 No ingooteno. No ye yoyokolo ngu, se goki biyomi oolengo (etuyeloyingo oni ebe ganagana), ngundo ye kewooloyemo nguno ombulo, ngundo Yesuslo keyimo simoo bale yombuliyelowelo ombuwanggo.
30 Ngulo ngu, yengo oni gidalegado nguya ootookoolo, ngu mande ebe ganagana etuyelolo, endeyolo, ngundo Yesuslo keyimo simoo bale elo yowoosootoyi, ene ngu keyelolo endeyowanggo.
31 Ngundilo ngulo, ye komo naludodomo ngulo doongedoongoodoongoo teya, gome doongeteya oliyi! Ye komo ngulo ingondudu teya oliyi! Mooma kabusa no ye mande yunolo, ingonduduye yoonenengowelo, no ma sulenekini yeyingo. Suwoo sa ngundilo nangge telo, ye etuyelowonoku ngu, no yengo sendologo, mande yunowono.
32 Ariya, ataga nondo ye yoyolo, no Anut kandeyimo yoyelo, eneno ngandilo yemboongeteno. Gengo nowoondoge yunoweloyi mandega, ngundo ngu gedo mete ene yanggango yunowa. Gengo simoo bale bidodo gengombo soleyelolo, sunggi yewoku ngu, oo bidodo gome mesalango ngu nangge yunowa. No ngulo elo yemboongeteno.
33 No oni gulalo beye towikumbani, oo ngu kenomayingolo, ngulo ma ingooteno.
34 Yengombo ngu ingootenggo. Nga kandene elayaga ngando ko oo ngu telo, oowali, towikumba, beye oo ngu yolo, nenengo hoolooweneloote. Oo gulalo wenonolo ngu, kandenembo koyi telo yooteno. Ngunonggo oni noya oolootenggoku, nguya hoolooweyelooteno.
35 Ngundilo telo, nenengo kone ngu bidodomo, ngu nondo ye etuyelooteno. Ye komo nosilidodo ngundiya ko teyi. Noole ngundilo telo, oni yanggango kini ngu mete hoolooweyelowato. Noole komo Oo Bidodo Sembuli, Yesusndo mande eyingo ngu ingondudu tewato. Ene ngandilo ewolo. Oni gula enengo oni oni teyingomonggo oo oni gula inootoni ngu, asa, ngu inoweloyi damoningga, ngundo oo yoweloyi damoni ngu dagatelo ewolo.
36 Polndo ngu mandega ngu elo yokolo ngu, asa, ene bodowo oondookelo, ngu oni tabangokudodo Anutno yemboongewolo.
37 Yemboongelo yokootoni ngu, asa, kootusina, tabango oniku bidodo sendo mogulu ulungga telo, Pol dowoolo yenggonangowonggori.
38 Yenggonangolo, Polndo mande ewoku ngu ingonduduwoowonggori. Ngu ngandilo ewolo. Ye no omukumundoone ko ma kenowanggo. Ngundilo etoni, ngulo tabango oniku biyomi ulungga ingolo, ene Pol yolo, wanggono ulo, yokootoyi toongewolo.

21

Pol Wanggo Sanganimo Oolelo, Yerusalem Oolouwelo Oolouwolo

1 Noole Epesasno Yesuslo keyimo onilo tabangoku yoyokolo ngu, asa, noole wanggo sanganimo oolelo sawootowo. Oololo, yade nenengo Kos meladoningga nguno tunootewootowo. Sengetoni, noole Los meladonimo nguno ulo, tunootelo, ngunonggo mela ulungga nguno, ende gula, oowooyi Patara, nguno ulelewootowo.
2 Noole ngunonggo wanggo gula Pinisiya uleleweloyingga kenoyingo, ngulo noole ngu wanggo sanganimo oolelo oolouwootowo.
3 Noole yade yade oololo, Sayiparas meladoni ngu wanggo kande dedalesina oodoni, kenolo, noole ngu dagalo, salo oololo, Siriya melako oololo, Tayiya endemo uwootowo. Tayiya ulo, wanggo gosiyolo, nguno oo sitowi yewelo etoni ngulo.
4 Ngu naluno, noole nguno ulo, oololo, Yesuslo keyimo oni simoo bale yeyolo, nguno nalu kandegula gidembolo elaya nguno oluwootowo. Yuka Kundingiyi, ngundo Yesus keyimo simoo baleno utoni, ngundo Polya Yerusalem ma oolouwelolo ewonggori.
5 Etoyi, ene noolengo nalu gidalega ngu endemo nguno yokoyingoku, noole ngu endega ngu yokolo, sawelo tewootowo. Sawelo tetooye, asa, Yesuslo keyimo simoo bale, simooye ngu bidodo noole yoyolo oololo, ende dabemimo, wendeyi tamako boodoo oondookelo, Anutno noolengo yemboongewonggori.
6 Ngundilo telo, asa, ene noole kambayelolo, akeyolo etoyi, noolendo nguya ngundilo kambayelolo yokolo ngu, asa, noole wanggo sanganimo ooletooye, ene ko enengo yano yano oolouwonggori.

Sisariya Endemo Agabas Oningga, Ngundo Polndo Kootusina Oo Teweloyi, Ngulo Ewolo

7 Noole wanggo sanganimo oolelo, Tayiya yokolo, kondibo salo, oololo, Potolemayisno
tunootewootowo. Noole Yesus keyimo simoo bale kandeye dowoolo, enedodo nalu gula
nguno oode welewootowo.
8 Sengetoni, noole Potolemayis yokolo, toongelo, yade oololo, Sisariyano tunoote-
wootowo. Noole oololo, oni gula oowooyi Pilip enengo yano ulo, enedodo oluwootowo.
Piliplo ko ngu Anutlo mande wesiyolo eweloyi. Oni kandegula gidembolo elayaga
ngulomu gula, ngundo oowali nggami baleku bayetelo yunowolo.
9 Pilip ngu nambosumoongo namolaya ngu ma kameteyingo. Ngu bale namolayaga ngu
Anutlo ingondudu eyingo onindo mande ngundilo, ko tetenggo.
10 Noole Sisariyano nalu gidalega nguya nguno oodooye ngu, ngu naluno, Anutlo
ingondudu eyingo oni gula oowooyi Agabas ngu ene Yudiya mela yokolo, Sisariyano
ombuwolo.
11 Ombulo, ngu oningga ngundo nooleno mayelo, Pollo Let ngu yolo, enengo kekandeyi
gosiyolo, Yuka Kundingiyimbo etoni, ngandilo ewolo. Yerusalemno Yuda oni, ngundo nga
Letga nga sembuli ngu, ngandilo kekandeyi ukingowanggo. Ngundilo telo, yolo, oni sowe
gidalega Yuda oni kini, ngu kandeyemo yewanggolo ewolo.
12 Ngundilo etoni, noole ngu mandega ingolo, nguno ngu, noole ko ende ngalo simoo
bale nguya gooboongoolo, Pol solengoyelo, sumoo sumoo ewootowo. Ene Yerusalem ma
oolouwelo elo mande yanggango ewootowo.
13 Ene ngundilo etoyi, ene Polndo mande gumi ewolo. Ndatelo ngulo, ye sendo sambi
telo, nolo ingondudune yombuliyootenggo? No meyelo, ya biyomimo uweloyimbolo telo,
ko, no Yerusalemno kumooweloyimbolo nguya meyelo ngu, Oo Bidodo Sembuli Yesus,
ngulo oowooyi bingami okooweloyimbololo ewolo.
14 Ene ngundilo etoni, asa, noole ene solengoweloyi mande gula eweloyi nguya kini.
Noole manggonayi ukingolo, noole ngandilo ewootowo. Oo Bidodo Sembuli ngulo
ingonduduni ingooteku, ngu nangge teyi! Elo ewonggori.

Pol Yerusalem Oolouwolo

15 Nalu gidalega yokolo, noole oo yomosiyolo, Yerusalemno oolewootowo.
16 Sisariya ende ngulo Yesus keyimo simoo bale gidalega nguya nooledodo oolouwong-
gori. Ene noole yoyolo, oololo, Yesus keyimo oni gula oowooyi Nason, ngundo yano ulo
oluwootowo. Nason ngu Sayiparas meladoni ngulo oni, ene kulimi oolengo Yesuslo sulena
oni tunootewolo.
17 Noole Yerusalem mayelo, tunootetooye ngu, Yesus keyimo simoo baledo oni oni
ulungga telo, noole yoyowonggori.
18 Sengetoni, noole Pol ngudodo Yems kenowelo oololo, tabango oni goobooyingomoku
ngu bidodo Yemsdodo oliyingoku, ngu yeyowootowo.
19 Polndo ewolo. Noolendo mayetetolo ewolo. Anutndo Pol hooloowetoni, oni simoo
bale sowe gidalega, ngu kewooloyemo ko oo tewoku, ngu bidodo damonimonggo nenengo
wesiyolo, tabango onino ewolo.
20 Tabango oniku Pollo mande ingolo ngu, ene Anut bingami okoolo, Polya gumi
ewonggori. Doboonayi, ge ingoote. Yuda oni simoo bale, ene ulungga oolengo biyomi
Yesus keyimo oni tewonggori. Ngu Yesus keyimo simoo bale ngu, ene Moseslo mamana
mande ngu keyowelo mande yanggango oolengo yetenggo.
21 Ene oni gidalegado gengo etoyi, ingolo, ngandilo ewonggori. Polndo ngu Yuda oni
ngu, oni sowe gidalega kewooloko oolootenggoku, nguno ewonggori. Ye Moseslo mamana
mande ngu yokoya, yengo nangosumooye moondeye ma yomosiyelowelo, Yudalo damoni
kulimi ngu ma keyowelolo ewonggori.
22 Ngundilo ngulo, noole ndatelo tewato? Hamoo oolengo, ene ge mayewoku nga, elo
ingowanggo.
23 Ariya, noolendo ooga geno etooye, ngu nangge ge oo ngundiya te! Noolengo oni
namolaya ngu Anutno mande hamoo oolengo eneno elo gosiyolo ewonggori.
24 Gedo komo oni Anutno mande gosiyowonggoku nguya Anutno woolo yeyingo
oni kundingiyi nguno oololo, yengo bobeye ene yunootoni ngu, asa, woolo yeyingo
oni, ngundo yengo woolo yeyunowanggo. Ye ngundilo telo ngu, ye Moseslo mamana
mandeno ye nomboyi oolengo ootoolo, ariya, ye mete tabayemo uye ngu toongoolo, oni
doongeyembo kenolo ingootoyi ngu, ye kundingiyi oluwanggo. Oni ngu kenolo, ene
tunoo ingowanggo. Ge nguya Moseslo mamana mande ngu keyoote. Yo, oni ngu kenolo,
ene ingootoyi, mande gulaga ge gowege sanggawelo ewonggoku ngu, ngu ebe ganagana
mande nanggelo ingowonggori.

25 Yesus keyimo oni sowe gidalegalo ngu, noole kuli mande, elo nakangolo soweyowootowo. Ene komo ingondale teyi! Ene onindo nusago utolo, mela yuka biyomi nguno oo kalo yemboongetoyi ngu, ngu ma newelo. Ene nusago dalododo ma newelo. Nusago bungeyi gosiyootoyi kumootoni ngu, ngu ma newelo. Ene oni elambalisa tewelo damoningga, ngu ma toongooyelowelo telo, bosebalese damoningga biyomi nguya ma tewanggolo ewonggori.
26 Enengo mande ngundilo ingolo, asa, sengetoni, Polndo ngu oniku yeyolo, yoyolo, enendo damoni oo tetoyi, Pol nguya ngu telo, enedodo Moseslo mamana mandeno ewoku, ngulo ene oni namboyi mesalango tewonggori. Ene ngundilo telo, Yudalo goobooyingo ya ulungga, Tempel, newendemo ulo, woolo yeyingo onino enengo nalu kundingiyi ndawu nalunggano kinitewaku ngulo ewolo. Ngu kundingiyi nalungga kinitetoningga ngu, asa, woolo yeyingo onino ko oolouwonggokuno, bobeye ene yunootoyi, ngulo ene Anutno enengo woolo yewolo.

Tempel Goobooyingo Yano, Yuda Onindo Pol Dowoowonggori

27-28 Kootusina, nalu kandegula gidembolo elayagaku namoko kiniteweloyi tetoni, ngu naluno, Yuda oni Esiya melakononggo, ngundo goobooyingo ya ulungga, oowooyi Tempel, nguno oololo, Pol kenowonggori. Ngundilo kenolo, oni oowooyingga nowoondoye yokutuwootoni, sanggili telo, ootookoolo, Pol dowoolo gosiyowonggori. Ngundilo telo, ene meno manggalu telo ewonggori. Ye Iserel oni, ye nguya noole hoolooweyeloyi! Nga oningga ngando ende bidodomo noolengo oni simoo bale manggoye utolo, wiliyolo, nga goobooyingo yangga, oowooyi Tempel, ngalo mamana mande nguya yombulibaliyoote. Ene oo gula nguya telo, ene Girik oni yoyolo, goobooyingo ya Tempel newendemo ombulo, ngulo ene ya kundingiyi nga yeni, sugabododo teteku nga! Ngundilo elo ewonggori.
29 Ngu damoninggano ngunonggo ene mande goweyimo sanggawelo tewonggoku, ngu ngandilo: kulimi ene kenootoyi, Taropimas, Epesas oningga nguya endemo oluwoliyo. Ene ngu kenolo, ngandilo ingowonggori. Polndo ngu oningga nguya yolo, goobooyingo ya newendemo uyingolo ingowonggori.
30 Mande ngundilo ingolo, nowoondoye sanggili ulungga telo, asa, Yerusalem endemo simoo bale bidodo kendutelo, mayelo, Pol dowoolo, woosoolo, endesina oolelo, uleyi kumooweloyimbolo tewonggori. Ene ngundilo tetoyi, ariya, sodedonangge, ene Tempel yamako bidodo goodoomukowonggori.
31 Pol uleyi kumoowelo tetoyi, oni gidalegado me onilo tabangonggaku mande ngu soweyolo, ngundilo etoyi, Yerusalem oni simoo bale bidodo soliyokowonggori.
32 Ngundilo tetoyi, ingolo, asa, me oni tabango koleteyingongga, ngundo sodedonangge me oni gidalega yoyolo, ko, me tabango oni gidalega nguya yoyolo, kendutelo, Pol dowoowelo goobooyingomo uwonggori. Yuda onindo me tabango ulungga koleteyingongga, ngu kenolo, me oni nguya yeyolo ngu, asa, ene Pol uleweloyingonggaku ngu yokowonggori.
33 Me onilo tabango koleteyingonggakundo tanggeyemo ombulo, Pol dowoolo, enengo keyimo me onikuno etoni, uto yanggango elaya, oowooyi sen yolo, ngundo Pol gosiyoyi! Etoni, ngundilo tetoyi, tabangonggakundo Yuda oni mande yunolo ewolo. Nga simoo nga onendo? Ndawuga tete? Elo sumoo ewolo.
34 Tabangonggakundo ngundilo sumoo yunootoni ngu, asa, ngu naluno, oni simoo bale ulungga oolengo ngu enebana manggalu tewonggori. Gidalegado ngu mande gula elo, manggalu tetoyi, sungombo ngu ene mande gula elo, manggalu tewonggori. Meno manggalu ulungga mela ma ingoweloyi tewonggori. Me onilo tabango oninggaku, ngu mandega ngu damoni ma kenolo ingowolo. Ngundilo ngulo, me onikuno ewolo. Pol yoya, yengo me onilo yano oolouyi! Elo ewolo.
35 Ngundilo etoni, ngulo ene Pol yolo, yade ya woodooyimo ooloutoyi ngu, simoo baledo yanggango yelo, Pol uleyi kumooweloyimbolo tewonggori. Ngulo ngu, me onindo Pol okoolo, koolowoolo, ya newendemo oolouwonggori.
36 Yolo, ya newendemo uwelo tetoyi, ene oni simoo bale oowooyingga meno manggalu telo, keyelolo, oololo ewonggori. Ngu oningga ngu uleyiga kumooni! Elo ewonggori.

Polndo Enengo Damoni Yuda Onino Yootunolo Ewolo

37-38 Me onindo Pol yolo, enengo ya newendemo uwelo tetoyi, ngu naluno, Polndo me onilo tabangonggakuno ewolo. No mete mande gula geno sumoo ewe? Etoni, me onilo tabangonggakundo gumi ewolo. Ge Girik mande ingoote? Nondo ngu ge Igip onilo ingooteno. Kuli gedo oni ulungga oolengo, 4,000, ngu yoyolo, mela oo sobosobo ulungga oniya ebe ulewelo, ye oni kini melako nguno oolouwonggoku, ge ngundo bine? Sumoo ewolo.

39 Ngundilo sumoo etoni, asa, Polndo mande gumi ewolo. Kini, no Yuda oni. Endene
oowooyi Tarsas, ngu Silisiya melako. Nolo ende ngu oowooyi bingamidodo. No geno oo
gulalo sumoo ewelo. No mete simoo bale nga mande yunowe? Elo sumoo ewolo.
40 Etoni, me onilo tabango oninggakundo gumi ewolo. Yo, mete mande e! Etoni, ngulo
Pol woodoo sanganimo dikalo, ngunonggo kandeyi simoo baleno okoololuwolo. Ngundilo
tetoni, oni bidodo nenetewonggori. Polndo Yuda onilo mande Hiburu ngunonggo ewolo.

22

1 Polndo ngandilo ewolo. Ye konebane awanamone, ye ingoyi! No yengo mande ngu
gumi ewelo ewolo.
2 Polndo Yuda onilo mandenonggo etoni, ene Hiburu mande ngu ingolo, nenetelo
oluwonggori.
3 Ngundilo tetoyi, asa, Polndo ewolo. No Yuda oni. Namonembo Tarsas ende
Silisiya melako yomoonelowolo. Ene no nga endemo ngano ootookoolo, ulungga tewolo.
No oo etuneloyingo oni, Gameliyelno Skul telo, ingondudu yowono. Ene noolengo
osisambanimbolo mamana mande ngu gome gome etunelowolo. Ngundilo ngulo, no
Anut keyolo, ngulo damoni nguno no yanggango yeteno. Yendo Anut keyowelo, ataga
yanggango yetenggoku ngandilo.
4 No nguya ngundilo oni Yesusno nowoondoyemo hamoo tetoyi, no ngu yombu-
liyelowono. Simoo bale nguya no yulewe kumoowelo nguya tewono. No uto yanggango
(sen), ngundo gosiyelolo, yoyolo, ya biyomimo nguya yoyewono.
5 Woolo yeyingo onilo tabango, simoo balelo mande wilikoyingo tabango oniku, ngundo
etoyi, ye ingowanggoku, ene nguya ingootenggoku, ngulo ene no so uyi nakangolo
nunowonggori. Nunootoyi, Yuda dobooguline Damaskas endemo oolootenggoku, no ngu
yoyowelo Damaskas uwelo oolouwono. Oni Damaskasno oodooye, Yesusno nowoon-
doyemo hamoo teyingomu, ngu yoyolo, ya biyomimo yoyewelo, ngulo no oolouwono.
No ngu oni simoo bale ngu yoyowelo oololo, Yerusalem ngano mayelo, nguno enengo
biyomiye ngulo ogingoyingo yoyi, elo oolouwono.

Polndo Enengo Newende Hamoo Teyingo, Ngulo Damoni Wesiyolo Ewolo
(Aposel 9:3-19; 26:12-18)

6 Polndo mande gula ewolo. No yade yade oololo, Damaskas namoko tetoowe, sa
kewoolo sambolo ngundilo nguno, asa, sodedonangge solu gula ulungga Sambononggo
no moondene omukumundoone himi oolengo nunowolo.
7 Ene ngundilo tetoni, no melako solelo welewonowo. Ngundilo tetoowe, manggowo
gula ngu solungga ngunonggo tunootelo, noya ewolo. Sol, Sol, ge ndatelo telo, ngulo ge
no yombulineloote?
8 Etoni ngu, nondo mande gumi ngandilo ewono. Oo Sembuli Ulungga, ge onendo?
Etoowe, enebana gumi ewolo. No Yesus Nasaret oni. Ge no yombulinelowelo, ko telo,
endeyooteku ngu! Elo ewolo.
9 Ngundilo etoni ngu, oni noya oolouwootomu ngu, ene solu ngu kenolo, ene oni
manggowooga noya mande eyingongga ngu, ene ma ingowonggori.
10 Oo Bidodo Sembulimo, no ndatelo tewano? Etoowe, Oo Bidodo Sembuli, ngundo noya
gumi ewolo. Ge ootookooya, Damaskas u! Ngu endemo nguno, oni gulado geno ewaku,
nondo oo bidodo gedo telo ewonoku, ngu etoningga, ngu nangge te! Elo ewolo.
11 Ene ngundilo etoni ngu, ngu solungga ngu ngundilo teloodoni, no mela oo ma
kenoweloyi tewonowo. Ngulo ngu, oni noya oolouwootomuku, ngundo no kandene
dowoolo, noyolo, Damaskas uwonggori.
12 Oni gula no neyowelo nguno oluwoku, ngu oowooyi Ananayiyas. Ene mamana
mande gome keyoyingo oni. Yuda oni Damaskas endemo oolootenggoku, ngundo eneya
oni gomelo etenggo.
13 Ngu oningga ngundo nono mayelo, tanggenemo dikalo, noya ewolo. Sol doboone,
doongengge ngu mete himi yetoningga, doongeteya, mela keno! Elo ewolo. Ngu
nalunggano nguno nangge, doongene mete tetoni, no ene gome kenowonowo.
14 Doongene mete tetoni ngu, enendo ewolo. Noolengo osisambanayimbolo Anut,
ngundo ge goyowelo sunggi yewolo. Ge nguno ngu, ge ene ingootoyi, hamoo tetoningga;
ge nguno enengo ingonduduni nguya ingolo; ge oni nenengo Yesus ngu kenowaku,
manggowoobo mande etoningga, ngu komo gome ingo!
15 Ge enengo mandeni yootunolo ewa. Ge komo simoo bale bidodomo oo kenolo, mande
ingowonoku, ngu etoyi ingowanggo.

16 Ene ge ataga oo ndawuga sobowoote? Ge ootookooya, Sono (kundingiyimbo) sonowoo! Ge enengo oowooyimbolo meno etoyi ngu, Anutndo gengo mbumbuwa biyomingga, ngu sonowootoni toongewalo ewolo.

Anutndo Pol Suleyootoni, Oni Sowe Gidalega Yuda Oni Kini, Nguno Toongewolo

17 Polndo mande gula ewolo. Kootusina, no Yerusalemno ko ombulo, no goobooyingo yano (Tempelno) yemboongelo oodego, no oo gaboya gaboya gula kenoyingo ngundilo tewono.

18 Nguno ngu, no Oo Bidodo Sembuli no kenootoowe, enendo nonolo ewolo. Sodedonangge, ge Yerusalem ende yokoya toonge! Ge ngano nolo mandene wesiyolo ewaku ngu, ene ge manggoge ma ingowanggolo ewolo.

19 Ene ngundilo etoni ngu, nondo gumi eteno. Oo Sembuli, enengombo ingootenggo. Kuli no goobooyingo ya bidodomo oololo, oni Yesusno nowoondoyemo hamoo tetoyi, no yoyolo, ya biyomimo yoyelo, no ene yutolo gisaluyelowonowo.

20 Kuli Stiwen ngu uleyi kumooyingo ngu, no ngulo nowoondone nguya metelo ingowono. Nondo ngu oni Stiwen uleyingomu, ngulo dokikilo nenggulo ngu sobowooyunolo oodoowe, ene Stiwen uleyi kumooyingolo ewolo.

21 No ngundilo etoowe ngu, asa, Oo Sembuli, ngundo noya gumi ewolo. Ge toonge! Nondo ge sowenggelootoowe, mela yowoko toongewa. Oni sowe gidalega gula gula Yuda oni kini, nguno toongewalo ewolo.

Rom Onilo Me Tabango Oninggakundo Pol Gome Sobowoowolo

22 Oni simoo baledo Pollo mande ewoku, ngu ingolo, oololo, Polndo ngundilo ewoku, Anutndo ene elo, oni sowe gidalegano enengo mandeni wesiyoya eni, elo sunggi yewolo. Polndo ngundilo etoni, asa, ngu naluno nguno, simoo baledo enengo mande wenga ngu yokowonggori. Ngu yokolo ngu, asa, simoo bale damoni telo, meno manggalu ulungga telo ewonggori. Ngu oningga ngu uleyiga kumooni! Oni ngundilomu ngu, melako ngano ma oluwelo! Ene keda nguya ma oluwa! Elo ewonggori.

23 Ene meno manggalu yanggango telo, enengo dokikilo nenggulo andandangelo, gugukakawu dolowoolo, oolongootoyi, ooletoni, ene sanggili ulungga tewonggori.

24 Ngundilo tetoyi, me onilo tabangonggakundo sodedo enengo me onino etoni, Pol yoya, enengo ya newendesina uya, Pol utoya, mande damoningga ngu ndawugalo simoo baledo Polya meno manggalu tetenggoku, ngu no damoni gome ingowelo ewolo. Mande ngu sumoo inoya ingoyi! Elo ewolo.

25 Ene ngundilo etoni ngu, asa, me onikundo Pol kandeyi yolo, de bungomo gosiyolo, gisaluboweloyimbolo tewonggori. Ngu naluno, Polndo tabangonggakuya tanggeyimo oolooteku nguya sumoo yunolo ewolo. Rom onilo mamana mande, ngundo Rom oni ngandiya teyilo ete, bine? Ye Nggawo (Koot) ma teyingomo koletelo ene ulewanggo, bine? Ngu damoningga ngu metemi bine? Elo ewolo.

26 Ene ngundilo etoni ngu, me onilo tabangonggaku mande ngu ingolo, ene sodedonangge oololo, enengo me onilo tabango ulunggakuno, oo ngulo elo ewolo. Pol oningga nga ngu, ngu Rom oni nenengo! Ngulo ge ndawuga, ene teyinowelo? Elo ewolo.

27 Ngundilo etoni, me onilo tabango ulunggakundo soliyokolo, ombulo, Polno ewolo. Ge nono e! Ge Rom oningga, ngundi kini, bine? Etoni, Polndo gumi ewolo. Yolo ewolo.

28 Ngundilo etoni ngu, me onilo tabango ulungga, ngundo mande gumi ewolo. Nondo Rom oni tewelo ngu, ngulo no bobeye ulunggado uliyolo, no Rom oni tewono. Etoni ngu, ene Polndo mande gumi ewolo. No ngu namonembo Romno no yomooyingo! Elo ewolo.

29 Ene mande ngundilo elo yokolo ngu, asa, oni sumoo yunolo, ulewelo teyingoku nguya, sodedonangge sosolelo yokowonggori. Me onilo tabango ulungga oninggaku ingowolo. Pol ngu Rom oni gosiyowonggokulo, ene nguya sosolewonggori.

30 Me onilo tabango ulunggaku, ene komo gome oolengo ingowelo. Polndo ndawu oo biyomingga tewoku, ene ngu ingowelo. Ngundilo ngulo, sengetoni suwoononggo, ngu Pol gosiyowonggoku, sen uto yanggango ngu wesiyowonggo. Ene mande soweyootoyi, Anutno woolo yeyingo oni sobosobo, simoo balelo mande wilikoyingo tabango onino toongelo ewolo. Ye oni ngu bidodo mayeya gooboongoolo ewolo. Ene Pol yolo, ombulo, oni tabango doongeyemo etoni dikawolo.

23

Pol Ene Yuda Onilo Mandeye Wilikoyingo Onino Mande Wesiyolo Ewolo

1 Ngu naluno ngu, Polndo mande wilikoyingo tabango oniku, gome gome yeyondandangelo ewolo. Ye konebane, no Anut doongeyimo endeyolo ootoolo, nenengo nowoondone

ngu metemi oolengo telo, endeyolo, yade mayelo, ataga no oo biyomi gula ma ingootenolo ewolo.
2 Polndo ngundilo etoni, Anutno woolo yeyingo oni ngulo sobosobo oni ulungga, oowooyi Ananayiyas, ngundo oni Pol tanggeyimo dikayingokuno ewolo. Ngu mang-gowoomo uto mandega etekungga, ngu yokoni!
3 Ngundilo etoni, asa, Polndo ngu tabango oninggakuya sanggili ulungga telo ewolo. Ge ngu de sosi biyomi! Kumu nomboyimbo gowege sangani nangge metemi, ene newendemo ngu buwoo nangge! Ngulo Anutndo ge gulewa! Ge ngano bibitelo, ge mamana mande keyolo, nolo mandene wilikolo kenowelo, ene gengombo Moseslo mamana mande yombuliyolo, ge no nuleyilo ete! Elo ewolo.
4 Ngundilo etoni, oni Pol tanggeyimo dikayingokundo, enengo mande ingolo, sodedo-nangge gumi ewonggori. Ge mete Anutlo woolo yeyingo onilo sobosobo oni koleteyin-gongga nguya mande biyomi ete, bine? Elo ewonggori.
5 Ene mande ngundilo elo yokootoni ngu, asa, Polndo mande gumi ewolo. Ye konebane, ene oni Anutno woolo yeyingo onilo sobosobo oni koleteyingo, ngu no ma ingooteno. Anutlo mandeno ngu ete.
Gengo tabango oni nguya mande biyomi ma ewelolo ewolo. *Eksodas 22:28*
6 Polndo ngu ingowolo. Tabango oni goobooyingo ngano, oni ngu gidalega ngu Sadusi, gidalega ngu Parisi watangga oolootenggo. Ngulo ngu, Polndo mande wilikoyingo tabango oni negoyelowelo, ngandilo ewolo. Ye konebane, no ngu Parisi oni, ko, no ngu Parisi oni nangoye nguya. Nondo ingootenoku, ngu oni kumoolo ko ootookoowanggoku, nondo ngu mandega ngu hamoo oolengolo ingooteno. Ngulo nondo ngu mandega ngu wesiyolo etoowe, ngu damoningga, ngulo ene ataga no noyolo, Nggawono (Koot) nguno noyetenggolo ewolo.
7 Polndo ngundilo etoni ngu, asa, ngu naluno nguno, Parisi oni ngando Sadusi oni nguya sanggili tewonggori. Ngundilo telo, goobooyingonggaku toongoolo, sungo sungo tewonggori.
8 Sadusi onindo ngandilo ewonggori. Oni kumootoyi meleyelootenggoku ngu, ko ma ootookoowanggo. Elo, ko ene gidalega nguya ingowonggori. Engel oni, Yuka nguya kinilo ingootoyi, ene Parisi onindo ngu oo ngu bidodo, hamoo, elo, ngulo nowoondoyemo hamoo tewonggori.
9 Ngu naluno, goobooyingomo oni nowoondoye biyomi yelo, ngulo ene meno manggalu ulungga tewonggori. Mamana mande etuyeloyingo oni gidalega, ngu Parisi oni ngundo ootookoolo, dikalo, mande yanggangolo ewonggori. Noole nga oningga nga kenootetoku ngu, ene oo biyomi gula ma teyingo. Yukangga, ngundi, Engel oningga bine, nguya mande elo ingoyingolo ewonggori.
10 Ngundilo etoyi ngu, nguno enengo sanggiliyegaku yeyi, ulungga oolengo tewonggori. Ngundilo ngulo, me onilo tabango ulungga enengo koleteyingonggaku sosolelo ingowolo. Nga oni wata elayaga, ngando Pol kandeyi gide gide dowoolo, woosootoli, pitilo kumoowalo ingowolo. Ngulo, ene enengo keyimo me onikuno sodedonangge etoni, ulo, kewooloyemonggo Pol dowooya, yoya, yengo yano ooleya, ya newendemo yokoyi! Elo ewolo.
11 Yangeni suwoono, Oo Bidodo Sembuli, ngundo Pol tanggeyimo dikalo, eneno ewolo. Nowoondoge ngu komo yanggango olini! Ge nolo mandene yanggango Yerusalemno ewoku, ngundiya nangge, Romno nguya ngundilo wesiyolo ewa. Oo Bidodo Sembuli, ngundo ngundilo ewolo.

Yuda Onindo Pol Uleyi Kumoowelo, Elo Mande Gosiyowonggori

12 Sengetoni suwoononggo, Yuda oni gidalega gooboongoolo, mande gulananggelo gosiyolo ewonggori. Hamoo oolengo, noole Pol uleye kumoowa. Noole Pol ma uleye kumootoni ngu, noole oowali sono ngu ma newatolo ewonggori.
13 Yuda oni mande gulanangge elo gosiyowonggoku, ngu onibi elaya ko gidalega nguya ko tewonggori.
14 Ene ngundilo telo, ngu oniku oololo, Anutno woolo yeyingo oni ngulo oni sobosobo oniku, ko, tabango oni gidalegano ewonggori. Noole mande yanggango gulanangge hamoo oolengo, elo gosiyooteto. Noole oowali sono oo ngu ma nelo ngundilo oode, oololo, Pol uleye kumootonigo, asa, ngu naluno nguno, noole ko oo newato.
15 Ngundilo ngulo, ye Yuda onilo mande wilikoyingo tabango oni komo mande soweyootoyiga, me onilo tabango koleteyingongga, nguno ooloutoningga, ngundo Pol yoya, yeno ombuni. Nguno ngu, ye mete Pollo mande damoni ko etoni ingowanggo. Noole kuli yoonenengowooto. Pol yeno ma ombutoni ngu, ngu naluno nguno, ooleko nguno, noole ene uleye kumoowalo ewonggori.

16 Ene Pol enengo kuwooyi nangonimbo ngu Yuda oni oole meyelo, Pol uleyi kumoowelo etoyi, enengo buliyiga, ngundo ingowolo. Pol buliyiga ngu ene ingolo, ngulo ene oololo, me onilo yano oololo, ya newendemo ulo, yeyeyi Polno ewolo. Yuda onindo oole meyelo, ge gulewelo etenggoku ngu! Elo ewolo.
17 Ene ngundilo etoni, asa, Polndo me onilo tabango oninggano ewolo. Nga simoo kosiyiga nga yoya, me onilo tabango ulungga nguno oolouya, ene mande gula eneno ewelolo ewolo.
18 Ngundilo etoni, ngulo me oni sobosobogakundo Pol buliyigaku yolo, me onilo tabangonggakuno oololo ewolo. Ya biyomi oni Pol, ngundo no sulenelootoni, nga simoo kosiyiga nga yolo, geno ombuteno. Ene mande gula geno eweloyimbolo mayetoni, ngulo no ene yolo ombutenolo ewolo.

19 Ngundilo etoni, me onilo tabango ulungga, ngundo ngu simoo kosiyigaku kandeyimo dowoolo, sungo oololo, enesu nangge telo, sumoo inolo ewolo. Ge ndawu mandega, nono ewelo mayete? Elo ewolo.
20 Etoni, ngu simoo kosiyiga, ngundo gumi ewolo. Yuda oni mande gulanangge, elo gosiyootenggo. Ge sumoo elo, yangeni Pol yolo, tabango oni goobooyingomo onino uwelo, ngulo ene Pol ko sumoo inolo, enengo mande damoni ingowelo, mande geno ngundilo sumoo gunowanggo. Ene oo ngundilo geno ewanggoku, ene ganagelowanggo.
21 Ge enengo mande ngu ma keyowelo. Ngu oni gidalega ngu bidodo onibi elaya ko gidalega nguya, ngu oowali bidodo ngu loogu telo ewonggori. Ene oowali oo hamoo oolengo ma newatoku, Pol uleye kumootonigo, noole oowali ko newatolo etenggo. Ngundilo elo, ene oole meyelo oolootenggo. Ge nangge sobogelootenggoku, gedo yo, elo ewa bine, elo sobogelootenggolo ewolo.

22 Ngundilo etoni, ariya, me onilo tabango elayagakundo, Pol buliyigaku mande yanggango inolo ewolo. Ge nono mandega eteku ngu, oni gulano ma ewelo. Ngundilo elo, ene simoo kosiyigaku suleyootoni toongewolo.

Me Onilo Tabangonggakundo Pol Oni Mela Oo Sobosobo Piliks Suleyowolo

23 Ariya, me onilo tabango ulungga koleteyingonggakundo, me oni sobosobo elaya negoyelootoni, ombutoli ewolo. Yali me oni onibi kande elaya 200 oni yoya; onibi kabusa ko kande elaya (70) ngu, Hos sanganimo bibitetoyiga ngu yoya; ko, oni onibi kande elayaga (200), ngundo idi, nasa, dowootoyi, ngu yoya, Pol yoya, Hos sanganimo yetoyiga, bibitetoningga ngu yoya, suwoono sa nalu kandegula gidembolo namolaya, nguno Sisariya oolouyi.
24 Ye Hos gidalega yomosiyootoyiga, Pol nguno bibitetoningga, yoya, gome sobowooya, yadega oolouya, oni mela oo sobosobo ulungga koleteyingo Piliksno oolouya, nguno yokoya ngu, asa, ye ko ombuyi! Elo ewolo.
25 Me onilo tabango ulungga oni koleteyingongga, ngundo enengo me onindo, elo yokolo ngu, ene so uyi ngandilo nakangowolo.

26 No Koloodiyas Lasiyas, nondo nga mandega nga oni ulungga oni mela oo sobosobo ulungga Pilikslo nakangooteno. Akeyo.
27 Yuda onindo nga oningga nga dowoolo, uleyi kumoowelo tetoyi, ene nondo ingowonoku ngu, ene Rom oni. Ngundilo ngulo, noya me oniya ulo, kandeyemonggo woosoolo yowolo.
28 No nga oningga, nga goweyimo mande etenggoku, ngulo damoni ingowelo, ngulo no yolo, tabango onilo goobooyingomo uwono.
29 Ene no kenowonoku ngu, enengo mamana mande gidalegano ene goweyi kingo sanggawelo ewonggori. Ene nga oningga nga goweyimo mande biyomi gulano, noole ene uleye kumooweloyi gula ma kenowooto. Ya biyomimo yeweloyi nguya ma kenolo ingowooto.
30 Ataga, mande gula nono mayelo etenggo. Yuda onindo mande gulanangge elo, gosiyolo etenggo. Noole tolige windoga nga oningga nga uleyi kumoowelo tetetolo ewonggori. Ngundilo ngulo, no sodedo yewe, geno oolouteku ngu, no ngu oni eneno Nggawo (Koot) mande tetenggokuno ewano. Ene mete ge doongenggemo, enengo mande ngu yootunolo ewanggo. Ge enengo mande nga oningga ngaya etenggoku, ngu damoni mete ingo! Elo ewolo. Ngundo so uyino mande ngundilo nakangowolo.

31 Ngundilo tetoni, me onindo manggowo keyolo, Pol yolo, suwoono nangge Antipatris endemo oololo welewonggori.
32 Sengetoni, me oniku yowoolengolo, enengo endemo ko ooloutoyi, oni hos sanganimo bibitewonggokundo nangge Pol yolo, Sisariya oolouwonggori.

33 Oni hos sanganimo bibiteyingoku, yade oololo, Sisariyano tunootewonggori. Ene so
uyinggaku yolo, oni mela oo sobosobo ulungga koleteyingonggaku inolo, Pol nguya yolo,
ombulo, koleteyingonggaku kandeyimo yewonggori.
34 Asa, oni mela oo sobosobo koleteyingonggakundo so uyi kandangelo yokolo ngu, asa,
ene Pol sumoo inolo ewolo. Ge ndawu mela gidalesinanggo oningga? Elo etoni, Polndo
gumi ewolo. No Silisiya onilo ewolo.
35 Ngundilo etoni, ariya, oni koleteyingonggakundo gumi ewolo. Oni geya mande
gowegemo etenggoku mayetoyiga ngu, no gengo mande ingowano. Elo, Pol ngu Herodlo
yano yokoya, gome sobowooya olini! Elo ewolo.

24

Yuda Onilo Tabango Oni, Ngundo Pol Nggawo (Koot) Nguno Yewonggori

1 Kootusina, nalu kandegula yokolo, Anutno woolo yeyingo ngulo sobosobo oni
koleteyingo oowooyi Ananayiyas, ngundo onilo tabango oni gidalega, Yuda onilo oni gula
oowooyi Tetulas, ngundo simoo balelo manggoye yolo, Nggawono (Koot) nguno mande
eweloyi. Ngu oni ngu bidodo, ngundo Sisariya ulo, oni mela oo sobosobo koleteyingo
nguno Pol goweyimo mande eweloyiku, ngu ewonggori.
2 Oni mela oo sobosobo koleteyingongga, ngundo Pol negongootoni ombuwolo. Asa,
ngu naluno ngu, Tetulasndo Pol goweyimo mande damoni yelo ewolo. Piliks, ge oni
ulungga! Ge noole hoolooweyelowoku, ngulo noole gome bibitelo oolooteto. Longge-
sambi ebe oo nguya kini. Gengo ingonduduge ngu metemi gome, ngulo ge noolengo
hoolooweyeloyingo ngu nenengo. Oo oowooyingga bidodo kuli ende bidodomo biyomi
yeyingomu, ngu tetoyi, mete temukowolo.
3 Ngundilo ngulo, noolengo nowoondonayi ngu oo ngulo geya gome mesalango ingolo,
noole ese ulungga geno eteto.
4 Ene nondo ge ma gosigelowano. No geno mande bodaga ewelo. Gengo sumangengga
ngunonggo noolengo mande ootuwoo bodaga nga mete ingo!
5 Noole nga oningga nga kenootetoku, ngu ene mandeni damoni biyomi ulungga yeni
tunootete. Ene mela bidodomo, Yudalo oni nowoondoye yokutuwootoni, bulibali ingolo,
sanggili telo, ebe uleweloyimbolo tewonggori. Ene Yuda oni noole oni wesowoolo,
gidalega oowooye Nasaretlo etenggo, ngulo tabango.
6 Ene goobooyingo ya (Tempel) ngu sugabo teyinowelo nguya tete. Ngundilo ngulo,
noolendo ngunonggo dowoowooto.
7 Ene me onilo tabango koleteyingongga, Layisiyas, ngundo ombulo, yanggango oolengo
yelo, noole kandenayimonggo andangelo yowolo.
8 Ngundilo yolo, Layisiyas elo, oni gengo Nggawo (Koot) teyilo ewoku, ngulo ene ge
doongenggemo ngano mayeya eyi. Ngundilo tetoyi, gengombo nga oningga nga sumoo
inowaku ngu, ge nga oningga nga enengo manggowoomo mande mande Nggawono (Koot)
nguno etenggoku, ngu nenengo ingowa. Tetulasndo ewolo.
9 Ene mande elo yokootoyi ngu, asa, Yuda oni nguya ngu oningga ngu hooloowelo, Polya
mande ebe ganagana ewonggori. Ene mande yootunolo, nga mande nga hamoo Pollo
mandelo wesiyolo, Piliksno ewonggori.
10 Ariya, ngu naluno, oni mela oo sobosobo ulungga koleteyingongga, ngundo kandey-
ibo nangge Polno tewootewootewolo. Ngulo Polndo mande damoni yelo, ngandilo ewolo.
No ingooteno. Mooma oowooyingga oolengo, ge nga oni ngalo mande wilikoyunolo
ooloote. Ngulo no nenengo mande geno wesiyolo ewanoku, nguno ngu, no nowoondone
gome mesalango oolengo telo ingooteno.
11 Ge ene sumoo yunootoyi, enengombo mande ngu etoyi, ge ngu ngandilo ingowaku
ngu, no nalu kande elaya kegidembolo elaya yokolo, no Yerusalemno tunootewonoku,
ngulo no Anutno yambo mande tewelo oolewono.
12 No goobooyingo ya (Tempel) newendemo oluwonoku, nguno nondo oni gulaya
longgeyootoole, Yuda onindo ma yeyowonggori. No simoo balelo goobooyingo ya (Tem-
pel) newendemo ngu yombuliyootoowe, ene no ma neyowonggori. Ende newendemo
nguya, no oo gula ma yombuliyowono. Hamoo oolengo kini!
13 Nga mandega noya etenggokungga nga, ngu damoni gula nenengo oolengo ma
yootunolo etoyi, ngulo ge hamoo elo, ma ingowaku ngu!
14 Ene no nga mande nga gula geno yootunolo ewelo. Nga mandega enengombo
etenggo. No Yesusno nowoondone hamoo telo, enengo damoningga ngu hamoo no
ngu keyooteno. Ngundilo etoyi, yo, hamoo no ngu damoningga ngu keyootoowe, ene
Yuda oni ene nowoondoyemo hamoo ma tewonggori. No noolengo osisambanayembolo
Anutga nguno yambo mande ngundilo teteno. No mande bidodo mamana mandeno, ko,

Anutlo ingondudu eyingo onindo nakangoyingomu, ngu bidodo keyolo, telo, no ngulo
nowoondonemo hamoo telo, ko teteno.
15 No Anutno nowoondonemo hamoo tetoni, ngunonggo Anut sobowootoowe, oni
kumooyingomu yokutuyelootoni, keda oluweloyi, ngulo no sobowooteno. Yo, oni
nenengo, ko, oni biyomimu nguya Anutndo melenonggo yokutuyelowa. Yuda oni enengo
nguya oo ngu sobowootenggo.
16 Ngulo no nalu bidodomo, nowoondone gome tunoo oolengo ingootenoku, Anut
doongeyimo, ko, simoo bale doongeyemo nguya nenengo oolengo biyomi ngulo kini.
17 No kuli mooma gidalega ende gidalegano oluwono. Kootusina, no dobooguline
oowalilo kumootenggoku ngulo ingolo, no beye oo ngu yolo, hoolooweyelowelo ko
mayewono. No Anutno kingo esetewelоyi, ngulo beyeni nguya yolo mayewono.
18 Mayelo, no ngu koyi tewono. Ngulo no nenengo damonine ngu tetoowega, mete
mesalango teni, elo, ngulo no goobooyingo ya (Tempel) newendemo oodoowe, ene nguno
neyowonggo. Oni simoo bale ulungga noya ma oluwonggori. Nguno oni gulano alimbosi
oo gula ma tewono.
19 Ene Yuda oni Esiyano oolootenggoku, ngundo mayelo, ene noya mande moole
tetoningga ngu, ene mete ngano mayeya, ge doongenggemo ngano noya mande ngu eyi.
20 Ene kinitetoningga ngu, ariya, nga oni ngando ene komo nondo oo biyomingga
tewonoku ngu, nenengo oolengo neyowonggoku ngu, no tabango oni goobooyingomo
tabango oni doongeyemo dikawonoku, ngulo geno eyi.
21 Ene no mande gulanangge, kuli no ene kewooloyemo dikalo, no ngandilo manggalu
tewono. No Anutlo nowoondonemo hamoo tetenoku, ngu Anutndo oni kumooyingomu
yokutuyelowaku, ngungga ngulo nangge, ene no noyolo, ye doongeyemo mayelo,
etenggoku nga! Polndo ngundilolo ewolo.
22 Ariya, Piliks ngu, ene Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo damoningga ngulo
mande ngu, ene gome watayi. Ngulo ene Yuda onino ewolo. Ene komo me onilo tabango
Lasiyas sobowooya oodoyiga, ene ombutoninggago, yengo mandega nga yomosiyowatolo
ewolo.
23 Elo ngu, Piliks ene ya biyomi sobosobogakuno ewolo. Ge Pol yoya, ya biyomimo yelo
ewolo. Ene ya gumi ngu ma goodoowelo. Nguno ngu, Pol enengo dobooguliyi mayelo, Pol
kenolo, oo inowelo mayetoyi ngu, loogu ma yunowelo. Ene mete mayelo, Pol kenolo, oolo
wenonootoni, ngu oo inolo hooloowewanggolo ewolo.

Piliksndo Pol Yolo, Mooma Elaya Ya Biyomimo Yetoni Oluwolo

24 Kootusina, nalu gidalega yokolo, Piliks baleyi oowooyi Darusila nguya ombuwoliyo.
Piliks baleyi Darusila ngu Yuda balega yowolo. Ngu naluno ngu, Piliksndo Pol negongolo,
ngulo mandeni ingowelo. Polndo ewolo. Yesus Kristus ngulo nowoondoyemo hamoo
tetenggoku, ngulo damoni Piliksno wesiyolo ewolo.
25 Ngu naluno, Polndo Piliks etungolo, damoni ngandilo wesiyolo etungowolo. Anut
doongeyimo damoni nenengo oluweloyi damoningga ngu; goweye gome sobowoow-
eloyi damoni; ko, Anutndo kootusina wilikoyeloyingo naluno Nggawo (Koot) nooleno
tunooteweloyi damoni; ngu damoni bidodo telo etungowolo. Ene oo ngandilo etun-
gootoni ngu ingolo ngu, ngulo ene sosolelo, Polya ewolo. Ariya, mande mete ete. Ge
ataga toonge. Kootusina nalu gula oodoni ngu, no ge ko negogelowanolo ewolo.
26 Piliks ene oo gula nguya sobowoolo oluwolo. Ene Pol sobowootoni, Polndo beye
inootoni ngu, ya biyomi yokolo toongeweloyi ngulo tewoongoyingo, ngulo Piliksndo
sobowoote. Ngundilo ngulo, ene Pol negongootoni, enengo yano utoni, eneya suwoo
suwoo mande elo ingolo oluwolo. Ene Polndo beye ma inoyingo.
27 Piliks ngu Yuda onilo ingonduduye ingootenggoku, ngu gome ingolo, ngulo kootusina,
mooma elaya yokolo, ene Pol solengootoni, ya biyomimo oluwolo. Ngu naluno nguno,
Politiyas Pestas, ngundo Piliksndo ko ngu enendo yolo, nguno ko tewolo.

25

Polndo Oni Ulungga Mela Bidodo Sobowootekungga, Ngulo Meno Ewolo

1 Pestas ngu kuli enengo Prowinsno ombulo, ene nalu kabusa Sisariyano oode, ene ko
Yerusalemno ombuwolo.
2 Ngu naluno, Anutno woolo yeyingo kundingiyi onilo sobosobo oniku, Yuda tabango
oni ululu, ngundo Pestasno oololo, Polya mande gidalega goweyi sanggawelo ewonggori.
3 Tabango onikundo Pestasya ewonggori. Ge komo noole hoolooweyeloya, Pol oningga
ngu etooga, Yerusalem ngano ko ombunilo ewonggori. Ndawugalo ngulo, ene ngundilo
etenggoku, ngu ngandilo: Pol ngu Nggawono (Koot) nguno ma ombuyingo, ngu naluno,
noole tolige oole meyelo, Pol uleyi kumoowelo elo, ngundo ngundilo gosiyolo etenggo.

4 Ngundilo etoyi, Pestasndo enengo mande ngu gumi ewolo. Pol ngu Sisariya ya biyomi
nguno ooloote. Nalu bodaga nangge, no ngano yokolo, no Sisariya ko oolouwano.
5 Ngundilo ngulo, yengo tabango oni, ngundo nododo oolouwato. Ngu oni ngundo Pol
damoni biyomi gula tetoni ngu, asa, ene mete nguno Nggawo (Koot) tewanggolo ewolo.
6 Pestas eneya oode, nalu kandegula gidembolo kabusa bine, ngundi kande elaya
yokolo, asa, ene Sisariya ko oolouwolo. Sengetoni suwoononggo, ene mande wilikoweloyi
musiyomo nguno, ene bibitewolo. Ngundo Pol yoya ombuyilo ewolo.
7 Pol ngu ombutoni, Yuda oni Yerusalemnonggo mayewonggokundo, Pol tanggeyimo
dikawonggori. Ngundilo dikalo, mande mande oowooyingga eneno sanggawelo ewong-
gori. Ene Polndo oo biyomi tewoku, ngu tunoo yootunolo, Pestasno eweloyi, ereremo
kini.
8 Asa, Polndo mande gowenemo sanggawelo etenggoku, ngu gumi Pestasno ngandilo
ewolo. No oo biyomi gula Yuda onilo mamana mande nguno ma teyingo. Tempel yano
nguya kini. Oni ulungga Rom mela bidodo sobosobo koleteyingo, oowooyi Sisa, nguno
nguya biyomi gula ma tewono. Ngu bidodo kini! Elo ewolo.
9 Ngundilo etoni, ene Pestasndo, Yuda onilo mande kuli ewonggoku, ngu ingolo, ngulo
ene Polno sumoo ewolo. Ge mete Yerusalem oolouwa? Ngu mete tetoni ngu, ariya, no
mete Yerusalemno gengo mande gowege sanggawelo ewonggoku, ngu ingowanolo ewolo.
10 Ngundilo sumoo etoni, ene Polndo mande gumi ewolo. Nga yangga nga, ataga no
dikatenoku nga ngu Gabmando mande wilikoweloyi ngulo ya. Nga yangga ngano nangge
Nggawo (Koot) telo, noole mande ingoweloyi. Ge kuli ingoote. No Yuda onilo oo gula ma
yombuliyowono.
11 Ene no oo biyomi gula tetoowe ngu, ngulo nuleyi kumooweloyi ngu, asa, ene mete
nuleyi kumoowano. Ene nga mandega noya Nggawo (Koot) tetenggokungga nga, ngu
hamoo mande kinitetoningga ngu, ariya, oni gulado no noyolo ene yunoweloyi, nguya
kini. No Rom mela sobosobo koleteyingo, oowooyi Sisa, ngulo etoowe, mayetoni, ngundo
nolo mande nga kenowaku ngu! Elo ewolo.
12 Ngundilo ngulo, Pestas ene tabango oni goobooyingomo oniya mande mande elo
gosiyolo ingolo, Polya gumi ewolo. Ge oni mande wilikoweloyi onilo meno ewelo eteku
ngu, ngundo gengo mande nga ingoni, ariya, mete ge Sisano nguno oolou! Ewolo.

Pestasndo Pollo Mela Agripa Oni Koleteyingongga, Ngu Sumoo Inowolo

13 Nalu gidalega yokolo, mela oo bidodo sobosobo koleteyingo oni, oowooyi Agripa,
ene kuwooyi oowooyi Bernis elagado, Pestas kenolo, kandeye dowoowelo Sisariyano
mayewoliyo.
14 Agripa elaga Sisariyano nalu oowooyingga oluwoliyo. Ngundilo ngulo, Pestas Pollo
mande ngu Agripano ewolo. Oni gula ngano oode, kuli ene Piliksndo yolo, ya biyomimo
ngano yetoni ooloote.
15 Kulimi, no Yerusalemno oodoowe ngu, nguno Anutno woolo yeyingo onilo sobosobo
oniku nguya, Yuda onilo tabango oni, ngundo goweyimo mande sanggawelo elo, nguno
uleyi kumooweloyimbolo sunggi yelo, no sumoo nunowonggori.
16 Ngundilo sumoo nunootoyi, asa, nondo enengo mande ngu gumi ngandilo ewono.
Noole Rom onilo damoni ngu oni gula kingo ogingoyingo, ko kowuli ma inoweloyi.
Oni ene mandedodo ngundo nangge oningga eneya Nggawo (Koot) mande sanggawelo
tetenggoku, ngu doongeyemo dikawolo. Dikatoni, noole komo musiyo inootooye, ene
eneya mande etenggoku, ngu gumi ewolo.
17 Ngulo ngu, ene noya ngano ombulo ngu, no pelungga ma teyingo. Kini, ombulo,
weleyingomu sengetoni, no Nggawo (Koot) yano bibitelo ewono. Ngu oningga ngu yoya
ombuyi, elo etoowe, yolo ombuwolo.
18 Oni ene Nggawo (Koot) nguno dikalo, ene mande eneno mande sanggawelo eyin-
gomu, ngu mande nenengo gula kini, ko, mande biyomi gula nguya kini. Ngundilo ngulo,
ene mande gulano Nggawo (Koot) inoweloyi nguya kini.
19 Ene enengo yambo mande ngulo ko oni kuli kumooyingomu, ngu oowooyi Yesus
ngulo mande ewolo. Ene Polndo ewolo. Ngu oningga ngu ko keda oolootelo ewolo.
20 No ngundilo mande ngu ingolo, ene no ngu wilikolo eweloyi, ereremo kini. Ngundilo
ngulo, nondo Pol sumoo inowono. Ge mete Yerusalemno ko ooloutoyi, ngu naluno nguno,
nondo Nggawono (Koot) nguno gengo mandega nga ingowano, bine?
21 No ngundilo etoowe, Polndo mande gumi ewolo. No ngano oodoowega, nganonggo
sulenelootoyi, Rom endemo oolouwano. Nguno ngu, mela bidodomo koleteyingo oni Sisa,
ngundo nolo mande ngu yomosiyowa. Etoni, ngundilo ngulo, nondo yokootoowe, ene ya
biyomimo oode, nalu gulano, nondo ene elo suleyootoowe, Sisano toongewalo ewolo.

22 Ngundilo elo yokootoni ngu, Agripando Pestasno mande gumi ewolo. Nondo
nenengombo ngu oningga ngulo mandeni ingowano. Etoni, Pestasndo gumi ewolo. Yo,
mete. Yangeninggago, ngu ingo! Elo ewolo.
23 Ngundilo telo, sengetoni suwoononggo, Agripa Bernis elaga Nggawono (Koot) nguno
ombuwelo tetoli ngu, asa, ngu naluno nguno, oni bidodo dikalo, ngulo oowooyali bingami
elo yunootoyi, goobooyingo yano uwoliyo. Utoli, ariya, me onilo tabango bidodo, ngu
ende ngulo tabango oni ululu, ngu bidodo elayaga ngu keyelolo, goobooyingo yano
uwonggori. Ngu naluno ngu, Pestasndo etoni, Pol yolo, ombulo, ngu yano uwonggori.
24 Pestasndo ewolo. Oni ulungga Agripa, ye oni nooledodo oolootetoku nga, ye
bidodo nga oningga nga kenoyi! Yuda oni simoo bale Yerusalemno ngu, ko, Sisariyano
ngano oolootenggoku nguya, ene no doongenemo Nggawo (Koot) inowonggo. Ene meno
manggalu telo ewonggori. Ge komo ngu oningga utooga kumooni, ene keda ma oluwalo
ewonggori.
25 Ene nondo kenootoowe ngu, ene oo biyomi gula ma teyingo. Ene oo ngundilo ngulo,
uleyi kumooweloyi nguya kini. Enengombo ngu Sisa Agastas enengo mandeni ingonilo
ewolo. Ngundilo ngulo, no ene suleyootoowe, Romno toongewalo ewono.
26 Ene no mande damoni gula ma kenolo, ngulo no ngu mandega ngu nakangolo,
ngudodo suleyootoowe, noolengo ulungga Sisa nguno oolouwa. Ngulo ngu, oni ulungga
Agripa no nga oningga nga yolo, geno ombuteno. Ye bidodo doongeyemo ombuteku ngu,
noole enengo mandeni mete ingowato. No nguno mande damoni gidalega kenowelo
ngulo nakangowano.
27 Nondo ya biyomimo oni gula mandeni Nggawo (Koot) teweloyi mande kini kingo
suleyootoowe, toongeweloyi ngu, no ingootoowe, ngu nenengo kinilo ewolo.

26

Polndo Agripano Mande Wesiyolo Ewolo

1 Ngu naluno, oni ulungga Agripando Polno ewolo. Ariya, mete gengo mande ngu e!
Etoni, asa, Polndo kandeyi okoolo, enengo mande ngu ngandilo ewolo.
2 Oni ulungga Agripa, no oni oni telo, no mete nga dikatenoku, no nenengo mande nga
ge doongenggemo wesiyolo ewano. Yuda onindo noya mande gowene kingo sanggawelo
elo tetenggoku, ngulo no ataga ngu gumi ngandilo ewano.
3 Ge ngu noolengo Yuda onilo damoninayi, ko, noolengo ingondudunayi sungo sungo
teweloyi damoningga ngu, ge komo gome ingoote. Ngundilo ngulo, no geno sumoo sumoo
etenoku, ge nolo mandene ingolo, ge sodedo ma sulengge kiniyewelo.
4 Kulimi, no Silisiya melako oluwonokuno, no bodaganonggo ombulo, ataga nga, ngu
naluno no nenengo onidodo Yerusalemno oluwonokuno nguno ngu kewooloyemo ngu,
damonine ngu Yuda oni simoo bale ngu ene bidodo ingootenggo.
5 Ene kuli no ingootenggo. Ene ngu mande ngu ewelo ngu, ene mete ewanggo. No kuli
Parisi onilo damoniye keyowono. Parisi oni, ngundo Yuda onilo yambo mande teweloyi
damoningga ngu bidodo keyowono. Yo, enengo yambo mande teweloyi damoningga ngu
noole Yuda onindo yambo mande tetetoku damoningga ngu dagalo, ene yanggango.
6 Ataga, no nga Nggawono (Koot) nguno dikatenoku nga, ngulo damoni ngandilo. No
Anutndo noolengo osisambanayimo oni kumooyingo ko yokutuyeloweloyi mande elo
gosiyoyingo, ngulo nowoondonemo hamoo tetoni, ngu sobowooteno. Ngulo ngu, no ataga
Nggawono (Koot) nguno oolootenoku nga!
7 Noolengo oni sowe kande elaya kegidembolo elaya (12) ngundo suwoo sa bidodo, nga
Anutga ngano yambo mande telo oluwonggo. Ene ngulo nowoondoyemo hamoo tetoni,
ene ngu ooga ngu nangge sobowoolo oluwonggo. Oo Agripa, oni ulungga, no nguya
nowoondonemo ngu ooga ngulo hamoo tetoni, no ngu sobowooteno. Ngu damoningga
nguno, Yuda onindo noya mande elo, noyolo, Nggawono (Koot) nguno noyetenggoku nga!
8 Ndatelo telo, ye oni nowoondoyemo hamoo ma teyingo Anutndo oni kumooyingomu
ngu yokutuyelootoni, ko keda ootookoowanggo?
9 Kuli, nondo nguya no oo oowooyingga telo, nguno Yesus Nasaret oningga oowooyi
wongoowega unilo tewono.
10 No Yerusalemno ngundilo tewono. No Anutlo woolo yeyingo oni ngulo sobosobo
onikundo ngu ko ngu nondo teweloyilo sunggi yeyunowonggori. Ngulo no Yesuslo oni
simoo bale oowooyingga yoyolo, ya biyomimo yoyewono. Oni gidalega yuleyi kumoowelo
etoyi ngu, no nguya mete yuleyilo ewono.
11 Yo, nalu oowooyingga yambo ya bidodomo oololo, ngu newendemo ulo, nguno oni
kowuli yunowono. No suleyelootoowe, oni Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingomu
yeningga ngu Yesuslo oowooyi ngu biyomi eya yokoyilo ewono. No eneya sanggili biyomi

telo, ngulo no oni simoo bale yoyolo, kowuli yunoweloyimbolo tewono. Ngundilo nangge, nondo ende yowoko nguno nguya ko ngundilo nangge telo toongeyingolo ewono.

Pol Enengombo Yesusno Newendemo Hamoo Teyingo, Ngulo Damoni Wesiyolo Ewolo (Aposel 9:3-19; 22:6-16)

12 Polndo mande gula ewolo. Yo, ngundilo telo, no ko ngu Anutno woolo yeyingo onilo sobosobo oniku, ngundo no sunggi yenunolo so uyi nunootoyi, ngulo no yolo Damaskas oololo, Yesus keyimo oniku yombuliyeloweloyimbolo oolouwono.
13 Oni ulungga, sa nalu kewoolo nguno Sambononggo solu gula no gowenemo delo ombutoni kenowono. Ene solu ulungga oolengo sa dagalo ulungga oolewolo. Ngundilo telo, nono ombulo, ngunonggo noya oni oolouwootomu nguya himi yunowolo.
14 Noole bidodo melako ulo, wetolo, omukumundoonayi wiliyowooto. No manggowo gula ingootoowe, Hiburu mandenonggo noya ngandilo ewolo. Sol, Sol, ge ndawugalo no yombulineloote? Ge oo kuningo ngu kenggebo utoya ngu, gengombo ogingoyingo yo! Elo ewolo.
15 Ngundilo etoni, nondo sumoo ewono. Oo Bidodo Sembuli, ge onendo? Etoowe, Oo Bidodo Sembuli ngundo gumi ewolo. No Yesus. Ge no yombulinelolo, endeyooteku ngu!
16 Ene ge ootookooya, kenggebo mela wongooya dika! No gedo kongga telo endeyooteku, ngulo geno ombuteno. No ge goyolo sunggi yetoowe, nolo kone ngu teya, ngunonggo ge mande damonine kenowoku, ngu bidodo wesiyoya, eya endeyo. Ngundilo elo, ngulo no geno ombuteno. Oo gidalega nguya kootusina, no ge etunggelowano.
17 No gengo doboogulige, ko, oni sowe gidalega Yuda oni kini, kandeyemonggo andangelo goyowolo. No sulenggelootoowe, oni sowe gidalega Yuda oni kini nguno oolouwa.
18 Nondo ge sulenggelootoowe, oni sungo ngu doongeye himi yetoni doongetewanggo. Ngundilo tetoyi, ene ooleliko oolootenggoku ngu yokolo, ene yowoolengolo, himimo ombuwanggo. Ene Setanlo yanggango ngu yokoya, yowoolengoya, Anutno oolouyi. Ngundilo tetoyi, nondo enengo mbumbuwa ngu andangetoowe uwa. No ene goweyemo sunggi yetoowe, simoo bale ene nolo nowoondoyemo hamoo telo, ene kundingiyi tunootewanggolo ewolo.
19 Polndo mande gula ewolo. Ariya, Oni Ulungga Agripa, no Sambononggo oo gaboya gaboya ngandilo etunelootoni, kenolo, ngulo no manggowo ma toongoowono.
20 No koletelo enengo mandeni Damaskas ende ngulo oni simoo bale, nguno wesiyolo ewono. Kootusina, no Yerusalem endemo oni simoo bale, Yudiya onilo ende ngu bidodomo nguya, ko, oni sowe gidalega Yuda oni kini, nguno nguya no mande ngandilo wesiyolo ewono. Ye komo nowoondoye hamoo yowoolengoya, Anutno oolouyi. Ye Anutno nowoondoye yowoolengoya oni nenengo tunootetoyi ngu, ariya, yengo endeyoweloyi damoningga ngu nguya, simoo bale doongeyemo, ngu nomboyi nenengo tunooteyi.
21 No ngundilo etoowe, ngu damoni damoningga ngulo nangge, Yuda onilo goobooyingo yano ene nodowoolo, nuleyi kumoowelo tewonggo.
22 Ene Anutndo no hooloowenelolo, yade ombulo, ataga nga. Ngundilo ngulo, no nga dikatenoku nga! Ngulo ngu, no enengo mandeni wesiyolo, oni bingamiye kinimo, ko, oni bingamiyedodomo nguya etenoku nga! No mande sungo gula ma eteno. Kini, kulimi, Moses, Anutlo ingondudu eyingo onindo nga mandega kootusina oo tunooteweloyi ewonggoku, no nguya ngu nangge eteno.
23 Kulimi, Moses, ko, Anutlo ingondudu eyingo oni, ngundo ngandilo ewonggori. Kootusina, Kristus ngu, ene komo ogingoyingo koolowoolo kumoowa. Ene mele yokolo, oni simoo bale bidodo koletelo, ko keda ootookoowa. Ene Yuda oni simoo bale, sowe gidalega Yuda oni kini nguno ombulo, enengo Mande Keda Mesalango wesiyolo, elo ko yoyoweloyimbolo ombuwolo. Ene solu himi ngundilo noole enengo oole etuyelowololo ewolo.
24 Polndo mande eloodoni, ngu naluno ngu, Pestasndo Pollo mande toongoolo, manggalu telo ewolo. Pol ge mboolombo goyoote! Ge Skul oowooyingga yelo, ingondudu ulungga telo, ingonduduge ulungga oolengo ngundo goyeni wenonoote! Elo ewolo.
25 Ngundilo meno manggalu tetoni, asa, Polndo gumi ewolo. Pestas oni ulungga, no mboolombo ma noyowonggori. No hamoo mande elo, no hamoo nenengo ingondudu telo, etenoku ngu!
26 Oni ulungga Agripa, gedo nga oo nga bidodo kuli ingomukoote. Ngundilo ngulo, nondo ngu wesiyolo, geno etenoku ngulo no ma sosoleteno. No ingooteno. Nga mande oo nga bidodo ngu gengo sodege, doongengge, ngu ma dagate. Kini, ge ingooteku, ngulo no ngundilo etenoku, ndawugalo ngulo, nga oo nga ma kombitelo, tunooteyingo.

27 Oni ulungga Agripa, ge bine Anutlo ingondudu eyingo onilo mande, ngulo nowoondogemo hamoo ingoote? No kuli ingooteno. Ngu ge nowoondogemo hamoo tetelo ewolo.
28 Ngundilo etoni, asa, Agripando Polya kootuyisina mande gumi ewolo. Nalu ootuwoo bodaga ngano, ge mete ingolo noyeyi, Kristen tewano, bine? Elo ewolo.
29 Ngundilo sumoo yunolo etoni, Polndo mande gumi ewolo. Nalu ootuwoomo, ngundi, nalu pelunggano nguya, no ngulo ma ingooteno. Ene no Anutno ngandilo yemboongetoowe, enendo mete ge, ko, oni bidodo ngano nguya nga mandega nga etoowe ingootenggoku, Anutndo hoolooweyelootoni, ene Yesusno nowoondoye, no nowoondone ngundilo, hamoo tewanggo. Ene no Anutno ma yemboongetoowe, ene sen no nunoyingo ngundilo ye ma yunowalo ewolo.
30 Polndo ngundilo etoni ngu, ariya, ngu naluno, Agripando, Gabman Pestas, Bernis nguya, oni mela oo sobosobo oni eneya bibitelo oluwonggoku ngu, ngu nguya ootookoowonggori.
31 Ene ootookoolo, endesina oolewelo oolelo, enengo nangge mande mande elo, ingolo ewonggori. Nga oningga nga ngu, ene oo biyomi gula ma teyingo, ngulo ene uleyi kumooweloyi kini, ko, ene ya biyomimo oluweloyi nguya kinilo ewonggori.
32 Ene ngundilo ingolo, etoyi ngu, asa, Agripando Pestasno gumi ewolo. Nga oningga nga ngu, ene mela bidodo sobosobo ulungga Sisa enengo mande ingowelo ngu, ngulo ge mete ene ma yokootoyi toongewelolo ewolo.

27

Ene Pol Yolo, Wanggo Sanganimo Yetoyi, Rom Melako Oolouweloyimbolo

1 Ene kuli mande elo gosiyolo yokootoyi, noole Itali melako Rom endemo oolouweloyi, ngulo elo, ya biyomimo oni gidalega Poldodo suleyelootoyi, Rom oolouweloyimbolo. Enendo me onilo tabango oowooyi Yuliyas, noole ngu kandeyemo yoyetoyi, ngundo yoyolo oolouweloyimbolo. Ngu me onilo tabango, enendo me oni onibi kandegula (100) sobosobo oluwolo. Yuliyas me oni yanggango oowooyidodo, ngundo ngu me oni gidalega oowooyidodo ngulomu gula, ngundo Sisalo ya oo bidodo sobowoowolo.
2 Ngu naluno, noole ngu Adaramitiyam ende ngulo wanggo ngu sanganimo oolewooto. Ngu wanggoga ngu Esiya melako wanggo uteku, nguno uwelo oolouwonggori. Asa, noole ooloutooye, Aristakas oningga ngu Tesalonayika ende oni, melani ngu Masedoniya, ngundo nooledodo wanggono oolelo oolouwooto.
3 Sengetoni suwoononggo, noole yade oololo, Sayidon endemo wanggo gosiyowooto. Yuliyasndo damoni metemi Polno elo tetoni, ngulo ene Polndo mete ngu endemo uya, dobooguliyi yeyonilo ewolo. Ngunonggo ene oolo wenonootoni ngu, enengo dobooguliyibo inowonggori.
4 Asa, noole Sayidon ende yokolo, ootookoolo, ooloutooye, doogo ulunggado wanggo wenggelemoowolo. Wenggelemootoni, ngulo noole Sayiparas meladoni, ngu kootusina oolouwooto.
5 Ariya, noole yade oololo, Silisiya mela, Pampiliya mela ngulo wendeyi ngu kewoolokuli toongoolo oolouwooto. Noole yade oololo, Mayira ende Lisiya melako nguno tunootewootowo.
6 Ngu endemo nguno ulo, me onilo tabangonggaku wanggo gula kenootoni, ngu wanggoga ngu Alekisandiriyanonggo, ene Itali melako oolouwelo tewolo. Ngulo ngu, ngundo noole yoyolo, wanggono oolewootowo.
7 Ariya, noole ngu wanggoga nguwoole oolengo yade yade oololo, nalu gidalega nguno kinitewolo. Ene ko yanggango teloodoyi, noole yade yade oololo, Nayidas mela namoko tunootewootowo. Ngu naluno nguno, doogo yanggango ulungga ootookoolo, ngundo noole nenengo toongeweloyigaku ngu gosiyelootoni, ngulo noole gulasinanggo sawooto. Ngundilo ngulo, noole yade yade oololo, Krit meladoni ngu kootusina, Salomon ende ngulo mela sosowoo ngu namoko oolouwootowo.
8 Ene ko yanggango oolengo telo, noole Krit wendeyi ngu dabemiwoole oolouwooto. Kootusina, noole musiyo gula ngu wendeyi kandeyi musiyo gome, wanggo nguno gome oluweloyi. Ngu musiyonggano ngu Lasiya ende ngu namoko.
9 Doogobo wendeyi yeni biyomi yetoni, ngulo nalu oowooyingga ngu noole kuli yokowolo. Yuda onindo oowali sunggi yeyingomu, ngu nalu kundingiyi ngu kuli kinitewolo. Ngundilo kinitetoni ngu, asa, Yuda oni bidodo ene gome watayi. Wendeyi biyomi oolengo yeteku naluno, nguno ngu, wendeyino endeyoweloyi nalu kinilo ingowonggori. Ngundilo ngulo, Polndo mande yanggango yunololo ewolo.

10 Ye ingondale teyi! Ataga ngu wendeyino doogo ulungga tunooteyingo nalu. Noole
ataga oololo ngu, asa, noole kowuli kenowato. No kuli ingooteno. Noole oololo ngu, asa,
wanggo, oo sitowi, noolengo nguya oonatewatolo ewolo.
11 Ene ngundilo etoni, me onilo tabango, wanggo dowooweloyi oni tabango, ko, wanggo
ngulo tabango oni, ngu bidodo Pollo mandeni ngu ingootoyi, ene hamoo ma teyingo.
12 Ngu musiyongga ngu doogo ulungga, ngulo wanggo oluweloyi nenengo kini.
Ngundilo ngulo, wanggono oniku bidodo mande gulanangge, elo gosiyolo, ngu musiy-
ongga ngu yokolo sawelolo ewonggori. Ngundilo ngulo, ene salo, oololo, Piniks endemo
oluwato. Nguno ngu, doogo ulunggano mete oluweloyilo ewonggori. Piniks ngu Krit
meladoni ngulo wendeyi kandeyiga. Ngu musiyongga ngu doogo ulunggano kombitelo
oluweloyi musiyo gome.

Doogo Ulunggado Wendeyi Yeni, Biyomi Yewolo

13 Sa utesinanggo, ngu doogo imakeyingo tunootewolo. Wanggono oniku ngundilo
kenolo ingowonggori. Ataga metemi, nga wendeyi gidalesina nganonggo sawatolo
ingowonggori. Ngundilo telo, ene wanggo utoyiku, wesiyolo, yolo, ene Krit meladoni
ngulo wendeyi dabemi nguwoole oolouwonggori.
14 Nalu bodaga nangge yokolo ngu, asa, ngu naluno, sono doogo yanggango ulungga
oolengo, ngu Krit meladonimonggo nguno ombuwolo.
15 Doogobo wanggo ngu yanggango oolengo wenggelemoolo, wanggo pawangolo ulo,
ngulo ngu, ene nenengo toongeweloyi kini. Ngundilo tetoni, ngulo noole ngu wendeyi
songgulano nguno, kingo awoongololuwootowo.
16 Ngundilo telo, doogobo wenggeleyelootoni, noole meladoni bodaga ngu oowooyi
Kooda, ngu kootusina uwootowo. Noole ngundilo ulo, ko yanggango telo, wanggo
bobodimu yowokolo, wanggo ulunggaku sanganimo yoyelo gosiyowonggori.
17 Wanggo bodagaku yowokolo, wanggo ulunggaku sanganimo yemukolo ngu, asa, uto
yolo, ngundo wanggo ulunggakudodo gooboongoo yelo, yanggango gosiyowolo. Wanggo
tabango oniku ngu elo, doogobo noolengo wanggo ngu yolo yeni, Aprika melako sakiko
nguno solelo yulewa, bine, elo, ngulo ene sosoleyingo ulungga tewonggori. Ngundilo
ingolo, ngulo ene wanggolo uto yanggango pelungga, ngu sosowoomo nguno Ayen
kowuli ulungga oolooteku ngu yolo, wendeyi newendemo oolongootoyi, kelidi sono
newendemo oolooteku, ngu dowoowolo. Ngundo kelidi dowootoni, nguno wanggoga ngu
uto yanggangongga, ngundo dowootoni, kingo pawangolo, awooyelootoni oluwolo.
18 Doogobo noole yanggango biyomi yombulibaliyelootoni, ngulo noole sosoledooye
sengetoni ngundilo, ene damoni yelo, sitowi dolowooyi wendeyino uwonggori.
19 Nalu kabusayi ngu kinitetoni nguno, wanggo ngulo oo nggilinggalani nguya
dolowooyi wendeyino uwonggori.
20 Nalu oowooyingga oolengo, noole sa, dootu nga ma kenoyingo. Doogo ulunggado
noole yombulibaliyelolo oluwootowo. Ngundilo ngulo, noole ngandilo ma ingowooto.
Kootusina, mela gulano tunootewato, bine, ngundi kini bine? Kinitetoni ngu, asa, noole
ngu oonatewatolo ingowootowo.
21 Nalu oowooyingga, wanggono oniku oowali ma neyingo. Ngulo ngu, Polndo
ootookoolo, kewooloyemo dikalo ewolo. Ye nolo mande ingoyingo ngu, asa, Krit
mela ma yokolo, ngu noole ngandilo kowuli ma kenootooye, oo sitowi nguya ma
yombuliyootenggo.
22 Ene no ataga yeno eteno. Ye komo nowoondoye imakeni. Ndatelo ngulo, ye
kewooloyemo ngano oni gula ma oonatewa. Kini, wanggoga nga nangge ngu oonatewaku
nga!
23 Suwoono, Anutlo Engel oni, ngundo no doongenemo ombulo dikawolo. Ngu Anutga
nguno nangge no yambo mande telo, no enengo ko oni telo oolooteno.
24 Ngu Engel oningga, ngundo nono ngandilo ewolo. Pol ge ma sosolewelo. Ge komo
oolouya, melako oni koleteyingo, Sisa, Nggawono (Koot) nguno doongeyimo dika. Ingo!
Anutndo enengo sumangeni, ngundo wanggono oni oolootenggoku, ko, ge nguya ngundo
gome soboyelowalo ewolo.
25 Ngundilo ngulo, ye ma sosolewelo. No Anutno nowoondonemo hamoo, ngulo mande
ewoku, ngundilo nangge, komo engge tunootewa.
26 Ene wanggoga nga, ngu yade oololo, meladoni gula ngulo kelidi sanganimo oolelo,
nguno biyomi yewalo ewolo.
27 Suwoo kande elaya kegidembolo namolaya nguno, wendeyi ngundo kingo
awooyelolo, yade oololo, wendeyi oowooyi Ederiyatik, nguno ngu, suwoo kewoolo
oolengomo ngu wanggolo ko onindo ngu ingoyingomu, ngu meladoni gula namoko
mayetetolo ingowonggori.

28 Ngundilo ngulo, ene wendeyi yowoko ngu logo yowelo. Ngundo onibi elaya (40
Mita) logowoowonggoku ngu, ngundilo kenolo, yokolo, noole bodaga nguya oololo, ko
yowoko logowoowonggori. Logowootoyi ngu, onibiga kande elaya (30 Mita) yowoko logo
yewonggori.
29 Ngulo ene sosolewonggori. Noole yade oololo, mela digidodomuno ngu sanganimo
bine oolewatolo ingowonggori. Ngundilo ngulo, ene wanggo ngulo dowooweloyi digi,
oowooyi Anka namolaya yokootoyi uwonggori. Ene mela sodedo sengetoni kenowelo,
elo ngulo yemboongewonggori.
30 Wanggo ngulo ko oniku wanggo yokolo, saweloyimbolo oole erewewonggori.
Ngundilo telo, ene wanggo bodagaku uto wesiyolo yokootoyi, oolengo wendeyi sangan-
imo uwolo. Ene ngundilo telo saweloyimbolo, ene wanggolo oni sobosoboku ganayelolo,
wanggo yanggango dowooweloyi Anka wesiyootoyi, oolengo wendeyino uwonggori.
Ene ngundilo ganayelootenggoku, ene hamoo oolengo wanggo sosowoosina gosiyolo,
nguwoole saweloyimbolo tewonggori.
31 Ene ngundilo tetoyi, Polndo oo kenolo, wanggo ngulo tabango nguno, me onikuno
nguya elo ewonggori. Nga ko oni, ngando wanggoga nga yokolo samukootoyi ngu, ye
oonatewanggolo ewolo.
32 Ngundilo ngulo, me onikundo wanggo bodaga ngulo utoku toongootoyi, wendeyino
uwonggori.
33 Sengewelo, mela debi udooketoni, Polndo oni simoo bale bidodo mande yunowolo.
Polndo ngu oowali neyi, elo, mande ingonduduye yanggango yunololo ewolo. Nalu kande
elaya kegidembolo namolaya kingo yokootoyi, noole usenayimo kingo neyingo. Noole
oowalingga nguya ma newootowo.
34 Ariya, ngundilo ngulo, no ye yanggango mande yunooteno. Ye komo oowali gula
neyi! Ngundo ngu ye yanggango yunowa. Ingoyi! Yengo tabayemo uye gula ma biyomi
yewa. Kini, ye bidodo gome oluwanggoku ngu! Elo ewolo.
35 Ngundilo elo, asa, ene doongeyemo oomanongoyingo gula yolo, Anutno esetelo,
oosowoolo damoni yelo newolo.
36 Ngundilo tetoni, oni simoo bale nowoondoye metemi ingolo, ene nguya oowali yolo
newonggori.
37 Noole wanggono oni ngu bidodo onibi kande elaya, ko, onibi kabusa kande elaya gula,
ko, kandegula gidembolo gulanangge gula soweyolo nguya (276) ngundilo wanggono
oluwootowo.
38 Oniku oowali mete nelo yokolo, ene Wit sisiku yolo, dolowooyi wendeyino utoyi,
ngulo wanggo kowuli ulungga ma yeyingo.

Wanggo Biyomi Yewolo

39 Sengelo sa ooletoni, ene mela kenowonggoku ngu, mela gula ene ngu melangga ngulo
ma ingowonggori. Ene wendeyi omuyi gula kenootoyi, ngulo kelidi tama nguya gome.
Ngulo ene wanggo nguno gosiyowelo ingowonggori. Wanggo yade ulo, tolige kelidigo
ooletoni ngu, ngu metelo ingowonggori.
40 Mande ngundilo elo ingolo, asa, wanggo gosiyowonggoku utoyiku bidodo toon-
gootoyi, wanggo ngulo dowooweloyi digi, oowooyi Anka, ngu wendeyino nguno
yokowonggori. Nguno nguya wanggo yoonenengootoni toongeweloyi, ngulo utoyi
nguya toongoowonggori. Ngundilo telo, ene wanggo ngulo towi ngu doogobo ngu
dowootoningga, wendeyi tamako oolouni, elo ngu yeyi oolewonggori.
41 Ene oo ngundilo tetoyi ngu, asa, wanggogaku, ngu digi sanganimo oolelo, nguno
ndindi tewolo. Nguno yanggango oolengo gagiwi yewolo. Wendeyi ulungga dookelo,
ngundo wanggo sosowoomo oolongootoni, wanggogaku ukewolo.
42 Ngundilo tetoni, me onindo ngu ya biyomimo oni wanggono yoyolo mayeyingoku,
yuleyi kumoowelo tewonggori. Ngundilo ingolo, ngulo wanggono oni ngu gula ma
toongewelolo ingowonggori.
43 Ene me oni ngulo tabango oninggakundo, ngu Pol hooloowewelo ingolo, ngulo ene
me onino ewolo. Oni sono sanganiwoole sawelo ingootenggoku ngu, ene mete koleteya
sakiko oolouyi.
44 Ye oni sungo ngu, ene de sosi yoya, ko, wanggo ngalo gidale sosisosi yoya, ngu
sanganiwoole sakiko oolouyi! Elo ewolo. Ngundilo etoni, ngulo oni bidodo sakiko mete
oolemukowonggori.

28

Pol Ngu Malta Meladonimo Nguno Oluwolo

1 Noole sakiko nenengo gome metemi mayelo ngu, noole melako oni gula ngu sumoo
yunolo ingowootowo. Ngu meladoningga ngu oowooyi Malta.
2 Ngu meladoningga nguno, oni simoo bale ngundo damoni gome nooleno tewonggori.
Sambononggo sono ombulo, mela gingo yewolo. Ngundilo tetoni, ene de kalo, ene noole
yoyolo ooloutoyi, noole de yokowootowo.
3 Polndo de made gula bidodo yolo, de nombono kawolo. Ngu de madega nguno, sile
gula de gookingo ingolo, endesina oololo, Pol kandeyimo oolelo, wagalo kiwolo.
4 Sile biyomingga, ngundo ngundilo tetoni, ngu meladonimo oni simoo bale, ngundo sile
biyomingga ngu Pol kandeyimo kilo boolowootoni, ngu kenolo, enengo nangge elo ingolo
ewonggori. Hamoo nga oningga nga, ngu oni yuleni kumooyingo! Ene wendeyino ma
kumooyingo, ene ngano ooloote. Ngulo ngu, ene damoni nenengo ngulo Anutga, ngundo
ene keda ma olini elo ingowonggorilo ewonggori.
5 Etoyi, Polndo ngu sile biyominggaku yolo oolongootoni, de nombono solewolo. Ene
Pol ngu silengga ngundo kiwoku, ngulo ma kumooyingo.
6 Ngu oni ngu Pol sobowoolo oluwonggoku, Pol silembo kiwoku ngu, koongetoni,
ukelo, ulo kumoote. Ene Pol sobowooloodoyi, nalu pelungga oodoyi kinitetoni, ene Pol
ma kumootoni, ngulo enengo nangge enengo mandenonggo elo ingolo ewonggori. Nga
oningga ombuwoku nga, ngu anut gula oolooteku nga! Elo ingowonggori.
7 Ngu meladoningga nguno, oni tabango koleteyingo ngu oowooyi ngu Pabiliyas nguno
oluwolo. Ngu oningga, ngu ene melani koni nguya ulungga moole. Ngu oningga ngundo
noole yoyolo, enengo yano oolouwootowo. Ene noole gome soboyelolootoni, nalu kabusa
yokowootowo.
8 Pabiliyas ngu eweyi ngu sayi. Sayini ngu moondeyi ogingoyingolo, use sisilelo
oluwolo. Polndo ngu oololo, kenolo, Anutno ngulo yemboongelo, kandeyi tabangomo
yelo, Anutno ngu oningga ngu sayiningga ngulo yemboongewolo. Ngundilo tetoni ngu,
oningga ngu mete tewolo.
9 Ene ngundilo tetoni, ngu meladoningga nguno, oni sungoku ngu kenolo, ingolo ngu,
ene nguya sayi oni gidalega yoyolo, Polno mayewonggori. Ngundilo yoyolo mayetoyi,
Polndo Anutno yemboongelo, kandeyi tabayemo okootoni, mete temukowonggori.
10 Ngundilo ngulo, ene damoni metemi ngu nooleno telo, noole gome soboyelowong-
gori. Kootusina, noole sawelo tetooye, oo sungombolo ingolo, wenonowootomu ngu,
bidodo wiyakolo, wanggono yewonggori.

Pol Ngu Yade Yade Oololo, Romno Tunootewolo

11 Ene koletelo noole kombo kabusa ngu meladoningga nguno oluwootowo. Kootusina,
noole wanggo gula doogo ulungga naluno mayelo ngu, meladoningga nguno oodoni,
noole ngu sanganimo ooletooye, ngundo yoyolo oolouwolo. Ngu wanggoga ngu Alek-
sandariya endemonggo ngulo wanggomu, ngu sosowoomo ngu, anut ebe ganagana ngu
simoongo sangala elaga gabogaboyali tewolo. Ngu simoongo sangala elaga ngu oowooyali
ngu Kasto, ko, Polas.
12 Noole ngu wanggoga nguno oolelo, yade yade Sirakiyus endemo oololo tunoote-
wootowo. Noole nguno nalu kabusa oluwootowo.
13 Noole ngu endega ngu yokolo, yade oololo, Regiyam endemo tunootewootowo.
Kootusina, nalu gulano, doogo sa uteku, ngu dedalesina ngu tunootewolo. Ngulo ngu,
noole yade yade oololo, sengetoni, noole Putiyoli endemo tunootewootowo.
14 Ngu endega nguno, ngu Yesuslo keyimo oni gidalega yeyowooto. Ngundilo yey-
ootooye, ene noole soleyelootoyi, enedodo nguno nalu kandegula gidembolo elaya (7)
enedodo oluwootowo. Ngundilo telo, noole Rom ende oolewootowo.
15 Rom endemo, Yesuslo keyimo oni simoo bale ngu noole mayewootoku, ngulo mande
ingowonggori. Ngulo ngu, ene ootookoolo, yade ombulo, Apiyasno goobooyingo ya nguno
sono oowali uliyoweloyi ya kabusa, nguno ene ooleko noole yeyowonggori. Polndo ene
oniku yeyolo, ene Anutno esetelo, ene newende yanggango ingowolo.

Polndo Rom Endemo Mande Gome Ngu Wesiyolo Ewolo

16 Noole Rom ende newendesina utooye ngu, Rom ende ngulo mela sobosobo on-
ingga, ngundo ya gula inootoni, nguno ene sungo olinilo ewolo. Nguno ngu, me oni
gulananggebo nguno, Pol sobowooya olinilo ewolo.
17 Nalu kabusa yokolo, Polndo Yuda onilo tabango oni negoyelootoni, mayelo goo-
booyingo. Polndo mande yunolo, ngandilo ewolo. Ye dobooguline, no oo gula telo,
noolengo oni nga ma yombuliyelowono. Noolengo osisambanayimbolo mamana mande
ngu gula ma yombuliyowono. Ene Yerusalemno ngu, no kingo noyolo, ya biyomimo
noyewonggo. Ngunonggo noyolo, Rom oni kandeyemo noyewonggo.

18 Rom onindo nolo mandene ngu ingolo ngu, ene ngandilo ewonggori. No biyomine
gulano nuleyi kumooweloyi nguya kini. Ngundilo elo, ngulo ene noyokootoyi, toongewelo
tewonggori.
19 Ene Yuda onindo ngu mandega ngu utolo, oolongoolo, yokootoyi ngu, ngulo no oole
gula kini. Ngundilo ngulo no oni ulungga, Sisa, ngundo nolo mande ingonilo, no ngulo
meno ewono. Ene ngu nolo dobooguline nguya oo gulano eneya mandega, elo kini.
20 Ngu damoningga ngulo ye negoyelootoowe, nga mayetenggoku nga, no ye yeyolo,
mande yunowelo. Noole Iserel oni bidodo ene sobowootetoku, ngu Kristus ngu Anutndo
noole ko yoyoweloyi sunggi yeyingo oni, ngundo sobowootenggo. No nguya ooga
newendemo hamoo tetenoku, ngundilo damoningga nangge, nga uto yanggangongga nga
ngu, ene no gosinelootoyi oolootenoku nga! Elo ewolo.
21 Ngundilo etoni, Yuda onikundo Polno mande gumi ewonggori. Yuda melako oni ngu
gulado ngu mandega ngulo gengo mande ngu noolengo so uyi ngano mayetoni, noole ma
kenowootowo. Yuda oni gulado ngano mayelo, geya mande biyomi gula nguya nooleno
etoyi, ma ingowootowo.
22 Ene noole gengo ingondudu ko gengo manggogemonggo etoyi, ingowelo ingootetoku
nga! Noole mande ngandilo ingowooto. Oni simoo bale mela bidodomo, ngundo gengo
Yesuslo keyimo oni nguya mande biyomi kootusina etoyi, ngulo noole gengo manggogemo
mande nenengo ingowelo ingowatolo ewonggori.
23 Ene nalu gulano ko goobooyingo tewatolo mande gosiyolo ewonggori. Ngu naluno
ngu, oni simoo bale oowooyingga oolengo Pol oluwoku yangga, nguno mayewonggori.
Suwoononggo yade oololo suwootetoni ngundilo, nguno ngu, Polndo mande koyi ngu
telo, ngu Anutlo mande damoningga, ngundo simoo bale enengo soboyelooteku, ngu
damoni nenengo etuyelowolo. Pol ene ko yanggango tewoongolo telo, oni simoo bale
enengo mandeni tunoo oolengo hamoo nangge wesiyolo etuyelowolo. Ngu ngandilo
ewolo. Kulimi Moses, Anutlo ingondudu eyingo oni, ngudodo Anutndo Mesayiya Kristus,
noole ko yoyoweloyi oni, enendo suleyoweloyi, ngulo ewolo. Ngundilo eyingomu, ngu oo
ngu bidodo Yesusno engge tunooteyingo ngu! Elo ewolo.
24 Oni gidalega ngu Polndo mande ewoku, nguno nowoondoyemo hamoo tewonggori.
Ene oni gidalega ngu nowoondoyemo hamoo ma tewonggori.
25 Ngu onikundo enengo kewooloyemo mande mande ngu elo, ingonduduye ngu sungo
sungo ingolo, ngulo ene damoni yelo sawonggori. Ene koletelo, Polndo mande gula
wesiyolo yunolo ewolo. Yuka Kundingiyi, ngundo mande hamoo oolengo elo, noolengo
osisambanayi ngu yunolo, Anutlo ingondudu eyingo oni Ayisaya manggowoomonggo,
ene Anutndo ngandilo ewolo.
26 Ge ngu oni simoo bale nguno oolouya, mande ngandiya yuno. Ye mande mande ingolo
ngu, ene ye ngulo damoni gome ma ingowanggo. Ye doongeteloluwanggoku, ene
ye oo gula gome ma kenowanggo.
27 Ngu oni simoo bale ngulo nowoondoye ngu ukingowonggori. Sodeye nguya mande
ingowelo soweyokini yewonggori. Ene doongeye kuli ukingowonggo. Ene nga oo
nga bidodo ma telo ngu, asa, doongeyembo oo gome kenolo, sodeyebo mande gome
ingolo, nowoondoye ngundo mande damoni ngu gome ingonduduwoolo ingowanggo.
Ngundilo telo ngu, asa, ene nowoondoye yowoolengolo, nono ombutoyi, nondo ene
yomosiyelootoowe, mete tewanggo. Anutndo ngundilo ewolo. Nga mandega nga
Anutndo ewoku, ngu ataga nguya, ngu hamoo mandelo ewolo. *Ayisaya 6:9-10*
28 Asa, Polndo mande gula soweyolo ewolo. Yo, ye Yuda onilo tabango ye komo ingoyi!
Anutndo noole ko yoyoweloyi damoningga, ngunonggo Anutndo oni sowe gidalega Yuda
oni kini nguno mande elo suleyootoni oolouwolo. Enendo ngu mande ngu ingowanggoku
ngu! Elo ewolo.
29 Polndo ngu mandega ngu elo yokootoni, Yuda oni ene sawonggori. Enengo nangge
mandelo, longgesambi ulungga tewonggori.
30 Mooma elaya bidodo, Pol enengombo ya gula uliyolo, nguno oluwolo. Oni Polno
mayetoyi, ene damoni gomemu ngu yunowolo.
31 Polndo Anutlo mande damoningga, ngundo simoo bale enengo soboyelooteku, ngulo
gome gome wesiyolo ewolo. Oo Bidodo Sembuli Yesus Kristus, ngulo mande ngu
simoo bale bidodomo wesiyolo elo, ene ma sosoleyingo, ene gome etuyelowolo. Ene
mande yootunolo, yanggango oolengo etoni, oni gulado mande ma ewelo, elo ma loogu
teyinoyingo.

Rom
Romlo Mande Tabango

Polndo nga so uyingga nga nakangolo, nowoondoyemo hamoo teyingo oni Rom endemo oolootenggoku, ngu yunowolo.

Ariya, mande gumi ngu nga so uyinggano ngandilo ooloote:

Kambayeloyingo mande ko so uyingga ngalo ingonduduni nguya ooloote. 1:1-17.

Oni simoo bale bidodo biyomi oodoyi ngu, asa, Anutndo noole yombuliyelowa. 1:18–3:20.

Loogu keyoweloyi, ngulo oo damoningga ngundo ngu, mete noole mbumbuwanonggo yoyowa. Kini, ngu nowoondoye ebe ino ino teweloyi ngulo damoni, asa, Kristusno nowoondoyemo hamoo telo oodoyi ngu, asa, ngu damoninggano ngunonggo ngu noole yoyowa. 3:21–4:25

Noole ngu komo Kristusdodo gooboongoowatoku, ngunonggo ngu noole keda sugi sugi suwoo suwoo oluweloyiga, ngu yowato. 5:1–8:39.

Iserel oni simoo baledo ngu Anut kootu inowonggori. Ene kootusina Anut enengombo ko yoyolo, enengo nowoondoyemo hamoo teyingo pawa newendemo ko yoyowelo ombuwa. 9:1–11:36.

Kristen oni simoo balelo damoni gome nenengo. 12:1–15:13.

Polndo kambayeloyingo mande elo, enengo ingonduduye ngu yokutuyelowolo. 15:14–16:27.

Aposel Polndo Ko Teyingo, Ngulo Damoni

1 No Polndo, no Kristus Yesuslo sulena oni. Yesusndo no noyolo, enengo ko oni kilalongo (Aposel) noyewolo. No nguno Anutlo Mande Keda Mesalango ngalo koyi teweloyi noyewolo.

2-3 Kulimi oolengo, Anutndo enengo Mande Keda Mesalangongga ngu elo gosiyolo, ngu enengo Nangoni Yesus Kristus, ngulo ewolo. Ngu enengo ingondudu eyingo onino etoni nakangowolo. Yo, ene Dewit oni ulungga ngulo sowenimonggo oni oolengo tunootewolo.

4 Ene Anut Nangoni yanggangonidodo, ene Yuka Kundingiyimbo yeni tunootewolo. Yo, Anutndo melenonggo Yesus yokutuwooyingo naluno, nguno yootunolo etuyeloote. Ngu hamoo, ene noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, Yesus Kristus, ngu Anut Nangoni.

5 Anutndo, Yesus Kristusnonggo sumange yolo yunowolo. Kristus oowooyimonggo noyolo, enengo ko oni kilalongo (Aposel), enengo kono ngano yoyewolo. Ene ngundilo tetoni, oni simoo bale mela bidodomonggo negoyelootoni ngu, Yesusno nowoondoyemo hamoo telo, enengo mandeni keyowanggo.

6 Ye Rom melako oni simoo bale nguya Anutndo ye negoyelowoku, ngulo ye Yesus Kristuslo menongga ngu kuli ingowonggoku, ngu ye keyoyi.

7 Ye simoo bale Romno oolootenggoku, ye Anutndo kuli newende ye yunolo enengo elo negoyelootoni, nondo mande nga, yengo nakangooteno. Anut noolengo awanaye, nguno yemboongetoowe, nguya noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, Yesus Kristus, ngundo sumange noole suwoo suwoo yunolootoni, nguno ye nowoondoye imakeyingomo oliyi.

Polndo Rom Melako Oni Simoo Bale Ngu Yeyowelo Ingowolo

8 Mela bidodomo, oni simoo bale yengo nowoondoyemo hamoo teyingo gomengga ngu mande ingootoyi, ngulo no ngu oni oni telo, Anutno Yesus Kristus oowooyimo, esetelo yemboongeteno.

9 Nowoondone bidodo Anut Nangonimbolo Mande Keda Mesalango wesiyolo yunolo ngu, ngu no Anutlo ko oni nenengo tunooteteno. Ngulo ngu, Anut kuli ingowoku ngu, suwoo suwoo no yengo ingondudu telo, Anutno yemboongeteno.

10 No yeno ombulo, yeyowelo ingondudu ulungga teteno. Ngulo ngu, no suwoo suwoo yemboongetenoku ngu, Anutno mete tetoni ngu, ene oole gula etunelootoni, nguwoole ombulo yeyowano.

11 No ye yeyowelo nowoondone gome ingolo hahangeteno. Ndatelo ngulo, nondo ye Yuka Kundingiyi, ngundo oo kingo duwoo yunootenoku, ngulo ye nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango yunowa.

12 Ngu ngandilo. Yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngundo no hoolooweneloot oni, ngundilo nangge, no nowoondonemo hamoo teyingo, ngundo ye hoolooweyelowano. Ngundilo tewatoku, ngundo noolengo bidodo Yesusno nowoondonayimo hamoo teyingo ngu, yanggango teyinowa.

13 Ye Kristen dobooguline, ye komo gome ingoyilo ingooteno. Nalu oowooyingga,
no yeno oolouwelo ingootoowe, ene oo oowooyinggado nolo oole ukingoote. Nolo
kone oolengo, ngundo oni simoo bale sowe gidalega, Yuda oni kini hoolooweyelootoni,
Yesuslo simoo bale tetenggo. Ngundilo ngulo, no ye nguya hoolooweyelolo, yengo
nowoondoyemo hamoo teyingo ngu, yanggango samayeloweloyi ingooteno.
14 Anutndo oo gome no nunowoku, ngulo no Anutno wetidodo. Ngulo ngu, no komo
oni simoo bale bidodo hoolooweyelowano. Ngundilo ngulo, no tuko oni, wendeyi oni
nguya, ingondududodo oni, ko, ingonduduye kini oni nguya, no komo ngu bidodo
hoolooweyelowelo ingooteno.
15 Ngundilo ngulo, no nowoondonemonggo ngu, ye Rom melako oolootenggoku, ngulo
nguya, mande keda gome nga yeno ewelo ingondudu teteno.

Mande Keda Mesalango Ngu Anutlo Yanggangoni

16 No Anutlo Mande Keda Mesalango ngalo ma oyumoneloote. Ndatelo ngulo, Mande
Keda Mesalango ngu Anutlo yanggangoni. Ngundo ngu, ene mete yoyeni, Anutndo oni
simoo bale ngulo nowoondoyemo hamoo tewanggoku ngu, ngu yoyowa. Koletelo, Yuda
oni yoyolo, kootusina, oni sowe gidalega nguya yoyowa.
17 Anutlo mande, ngundo oni yoyeni, oni gome nenengo oolengo tunootewanggo. Oni
nenengo yeni tunooteweloyi ngu, Anutlo mande damoni tunootelo oluweloyi ngu, oo
bidodo Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo, ngundo nangge yeni tunootete. Anutlo
mandeno, ngu kuli ngundilo ewolo.

Oni ene Mande Keda Mesalango ngu gome ingolo, ngulo ene nowoondoyemo hamoo
tewanggoku ngu, asa, ene oni nenengo tunootelo, suwoo suwoo keda oluweloyi
ngu yowanggolo ewolo. *Habakak 2:4*

Oni Simoo Bale Bidodo Anut Kootu Inootenggo

18 Noole ingooteto. Anutlo sanggilini, ngundo oni bidodo melako mande biyomi,
ko, mbumbuwa tetenggoku, ngulo Sambo endemonggo ombulo, ngano tunootelo loote.
Onilo mbumbuwaye, ngundo Anutlo mande wiliyolo, yolo oongootenggoku, ngulo Anutlo
sanggilini, ngu oni nguno tunootewa.
19 Oni bidodo Anutlo mande damoni ingootenggo. Anutlo hamoo ingoweloyi, ngu
mandeni tunoo oolengo oolooteku ngu, Anut enengombo kuli etuyelowolo.
20 Kulimi oolengo oo bidodo yeyingo naluno, Anut ene suwoo suwoo, yanggangonidodo,
enengo mande damoni ootootoni, ngu bidodo onindo kenolo ingootenggo. Yo, oni ene
Anutndo mela nga oo bidodo yeyingo, ngu kenolo, nguno ngu, Anutlo mande damoni
ngulo yanggangoni oo nguya kenolo ingootenggo. Ngundilo nangge, kootusina, onindo
enengo mbumbuwaye oongooweloyi oole gula kini. Ngulo ngu, ene ma ingootetolo ma
ewanggo.
21 Oni ene Anutndo mela ngano oo yeyingo, ngu kenolo ingootenggo. Ene Anut hamoo
oolengo, elo ma ingolo, ngulo bingami ma okoowonggori. Eneno oni oni nguya ma
tewonggori. Kini, ene Anut kapengo yelo, enengo ingonduduye ngu kingo nangge yelo,
nowoondoye ooleliko oolootenggo.
22 Ngundilo ngulo, ene ingondududodo oni, elo etenggoku ngu, ene Anut doongeyimo,
ene oni ingonduduye kini tunootetenggo.
23 Anut dulidalinidodoga ngu ma kumooteku, ene ngu kootu inolo, nguno nguya
yambo mande ma tetenggo. Ene ngu melako ngano oo kumootenggoku, ngu gabogaboyi
telo, ngu bingamiye okoolo, nguno yambo mande tewonggori. Oo kumootenggoku ngu
ngandilo: oni, nu, nusago, silesoombalaku, oo kekandeyedodomu endeyootenggoku, ngu
gabogaboyemo telo, nguno yambo mande tetenggo.

Damoni Biyomi Gula Gula

24 Ngundilo ngulo, Anutndo yoyokootoni, enengo damoniye biyomi, ngundo yoyolo,
nowoondoye sugabododo telo yunootoni, ngunonggo enengombo bulibali endeyootenggokuno, goweye yeyi, biyomi oolengo yetenggo. Nguno goweye yombuliyolo, nguno
oyumo yootenggo.
25 Ngundilo oni simoo bale ngu, ene Anutlo hamoo mande ngu ma keyolo, ene Setanlo
ebe ganagana ngu nangge keyowonggori. Yo, ene Anut mela ngano oo bidodo yeni
tunooteyingongga, ngu kootu inowonggori. Yo, ene Anut oowooyi bingami ma elo
okoowonggori. Kini, ene Anutno yambo mande teweloyi ngu ma telo, ene Anutndo oo
melako ngano yeyingo, oo nguno nangge yambo mande tewonggori.
26 Ngundilo ngulo, Anutndo yoyokootoni, ene mande biyomimo oodoyi, enengo bale-
sumooye ngu kame nenengo teweloyi damoni ngu yokolo, bale gidalega ngu bosebalese
telo, damoni biyomi ngu, keyololootenggo.

27 Simoo nguya ngundilo nangge, balesumooye yoyokolo, ene simoo gidalegaya enengo
nangge bosebalese telolootenggo. Nowoondoyemo damoni biyomingga, ngulo nangge,
hahangelolootenggo. Ene oni dobooguliyeboya damoni biyomi ngu nangge tewonggo.
Simoo enengo nangge oyumo mande ngu oni gulano tetenggo. Oni enengombo enengo
damoni biyomi tetoyi, Anutndo ngulo goweyemo kowuli ulungga ngundilo nangge gumi
yunoote.
28 Oni enengo ingonduduyemonggo, Anutlo mande nenengo ngu yokowonggori.
Ngundilo ngulo, Anutndo yoyokootoni, enengo damoniye biyomi, ngu nangge ingolo
keyootenggo. Nguno ngu, ene ingonduduye damoni oowooyingga, Anutndo oniya ma
tewelo, elo logo teyingo, ngu tewonggori.
29-30 Enengo damoniye biyomi, ngundo nangge, nowoondoyemo hangete. Ngu
ngandilo: mbumbuwa biyomi; onilo oo kenomayingoweloyi; oni sungomboya damoni
biyomi tetenggo; oni gidalega ngulo sitowiye kenolo, ngulo nowoondoye biyomi in-
goweloyi; oni uleyi kumooweloyi; bigibogu longgesambi; oni ganayelolo enengo oo
sitowi yoweloyi; oni gidalega goweye sanggawelo mande biyomi etenggo; ngundo
nangge nowoondoye hangetenggo. Yo, ene oni kootuyesina mande biyomi elo oowooye
yombuliyoweloyi; Anutya mundi telo manggalu teweloyi; windawinda telo, enengo
oowooye bingami okooweloyi; ene mande damoni biyomi keda nguya yeyi tunootetoni;
ko, oni ene awanamoyembolo mande ma keyootenggo.
31 Oni ene ingonduduye kini; ene oni mande etenggoku ngu, ene enengombo ngu ma
keyootenggo. Ene dobooguliye nowoondoyi ma telo, oni gidalegalo nguya nowoondoyi
ma tewonggori.
32 Anutlo mamana mande nenengo ngu ngandilo ewoku, oni damoni biyomi bulibali
ngundilo tetenggoku ngu, ene Setanlo ende biyomi de nombo ma kumooweloyi nguno
oololo oluwanggo. Ngundilo oni simoo bale ngu, ene komo ngu Anutlo mamana mandega
ngu gome ingolo, ene ngu yokolo, kootu inolo, damoni biyomi nangge telolootenggo.
Ene ngu damoninggano nguno ootoolo, ngunonggo oni gidalega nguya yoyolo, ngu
damoni biyomingga ngu etuyeloweloyimbolo ngulo oni oni telo, nowoondoye bidodo
ngulo nangge ingootenggo.

2

Anutndo Wilikoyeloweloyi, Ngu Nenengo Oolengo

1 Ye simoo bale bidodo oni gidalega goweyemo mande biyomi etenggoku, ngu no ye sun-
gomo sungomo eteno. Ingoyi, ye oo ngundilo tetoyi ngu, asa, kootusina wilikoyeloyingo
naluno, Anutndo yengo mande damoniye nguya ngu ngundilo wilikoyelowa. Ngu mande
damoninggano ngunonggo yengo goweye bungomo mande nguya etenggo. Ndawugalo?
Ye oni sungo goweye bungomo nguno mande biyomi etenggokulo ngulo, nalu bidodomo,
yengombo nguya ngundilo mande damoningga ngu telolootenggo.
2 Noole hamoo ingooteto. Oni mande damoni biyomi ngundilo tetenggoku, ngulo
gumi biyomi ulungga oolengo Anutndo yunowa. Ndatelo ngulo, Anutndo oo bidodo
wilikoweloyi naluno, ngu nenengo oolengo wilikoyelowa.
3 Ge mela ngalo oni nangge, ge oni gulado oo teteku, ngu bungomo mande ma ewelo.
Ndatelo ngulo, gengombo nguya ngu damoni biyomingga, ngu tete. Ngundilo tetekulo
ngulo, ge Anut doongeyimo ma kombitewa. Kini, Anutndo gengo damoningge nenengo
wilikowa.
4 Nalu pelunggano, Anutndo ge gome sobogelolo yomosinggeloote. Ene suwoo suwoo
nowoondoyi telo, sobogelolo ootoolo, geya sodedo ma sanggili tete. Yo, Anutlo mande
damoni gome metemi. Ge bine ngulo ingootoyi, kingo oo ngundilo tete? Kini, Anutndo
ngu mande damoningga telo hooloowenggelootoni, nowoondoge yowoolengoya, Anutlo
nowoondogemo hamoo tewa.
5 Ene ge komo nowoondoge gagiwi, ngulo ge nowoondoge Anutlo ma ingolo yowoolen-
goote. Ngu mande damoninggano nguno, gengombo gengo mande damoni biyominggega
ngu, soweyootoyi ulungga tete. Ngundilo ngulo, kootusina, nalu gulano, Anutlo sanggilini
ngu tunootelo, nguno ngu enengo yanggangonidodo, gengo mande damoningge biyomi
ngu nenengo wilikootoni, nguno ge biyomi gumi yowa.
6 Yo, hamoo, Anutndo oni simoo bale bidodo oo mande damoni tewonggoku, ngulo gumi
ngundilo nangge yunowa.
7 Anutndo sugi sugi oluweloyi ngu oni ngandilo yunowa. Oni ene suwoo suwoo mande
damoni gome ngulo ko yanggango tetoyi, Anutndo enengo dulidalinidodo bingamiyedodo
teweloyi, ko, sugi sugi keda oluweloyi ngu yunonilo ingootenggo. Ngundilo oni ngu
Anutndo sugi sugi keda oluweloyi ngu yunowa.

8 Ene oni gidalegado ngu enengombolo nangge ingootenggo. Ene mande hamoo
ngu kootu inolo, Anutlo mande damoni gome nenengo, ngu ma keyootenggo. Ngulo
ngu, Anutndo ngu oni nguya sanggili biyomi telo, ogingoyingo gumi ulungga yunootoni
yowanggo.
9 Yo, hamoo, oni bidodo mande damoni biyomi tetenggoku, ngulo Anutndo kowuli
ogingoyingo ulungga oolengo yunowa. Enengombo mande damoni biyomi tetenggoku,
ngulo Yuda oni simoo baledo kowuli koletelo yootoyigo, kootu, oni sowe gidalega enebana
kowuli ngundilo nangge yowanggo.
10 Ene oni simoo bale mande damoni gome nenengo tetenggoku ngu, asa, Anutndo
Sambo endemo oowooyi bingami gome metemi, ngu inootoni, newende imakeyingomo
sumangeyi oluwa. Ngundilo ngu, Yuda oni ngu koletelo, ko, oni sowe gidalega ngu kootu
nguya yowanggo.
11 Anut doongeyimo, oni oowooyedodo, ko, oowooye kini oolootenggoku ngu wil-
ikoyeloweloyi logo gulanangge oolengo ereremo ooloote.
12-15 Ngu ngandilo: Anutndo oni bidodo mbumbuwa tetenggoku, ngulo ogingoyingo
gumi biyomi yunowa. Yo, hamoo, oni bidodo Moseslo mamana mande ma ingolo,
weti mbumbuwa tetenggoku ngu, asa, Anutndo ngundilo oni ngu ogingoyingo gumi
yunootoni, ene Setanlo ende biyomimo uwanggo. Ndatelo ngulo, Anutndo enengo
mamana mande ngu nowoondoyemo yetoni, ngundo newende sanggawetoni, ene mande
damoni biyomi ngundi metemi tewonggoku, ngu nenengo etuyelowolo. Ngundilo
nangge, Yuda oni simoo bale bidodo Moseslo mamana mande ingolo oolootenggoku,
ngundo weti mbumbuwa tewanggoku ngu, asa, Anutndo ngu oni ngulo mande damoniye,
wilikoyelolo ogingoyingo gumi biyomi nguya yunowa. Ndatelo ngulo, ene mamana
mande kuli inowonggoku, ene ngu kootu inolo, ma keyoyingo, ngulo ene oonatewanggo.
Yo, hamoo oolengo, oni ene Anutndo damoni gome nenengo onindo teyi, elo ingooteku,
ngu tetoyi ngu, asa, Anutndo ngu oni ngu yoyowa.
16 Nga mande kedaga Anut wilikoyeloweloyi, ngulo nondo wesiyolo etenoku nga,
ngu kootusina, ngundilo tunootewa. Oni enengo mande damoniye bidodo imangoolo
tetenggoku ngu, Anutndo oni bidodo nenengo wilikoyelowa. Ene ngu wilikoyeloweloyi
kongga ngu, Anutndo ngu Yesus Kristus inootoni tewa.

Yuda Onindo Mamana Mandelo Nowoondoyemo Hamoo Tetenggoku, Ngundo Ene Hoolooweyelowa

17 Yengombo noole Yuda oni, elo etenggo. Yo, ye Moseslo mamana mande ngu
nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ngulo nangge ingolo, nguno yengo bingamiye nangge
elo okoolo etenggo. No Anutlo oni, elo meno manggalu kingo etenggo.
18 Ene ye Anutlo mamana mandeno etuyelootoyi, ye ingowonggoku Anutndo ndawuga
yeno yeni, tunootewaku ngu, ngundilo ngulo, ye mande damoni biyomi, ngundi, metemi
ngu wilikolo ingootenggo.
19-20 Ye ngandilo ingondudu tetenggo. Mamana mandeno, noole kuli hamoo mande
ngu damoni ingolo yowooto. Ngundilo ngulo, noole Yuda oni Anutlo mamana mande
ma ingoyingo, doongeye kilingo ngundilo, ngu oole etuyelowato. Noole Yuda oni ngu
oni ooleliko oolootenggoku, ngulo solu himi. Noole ngu oni ingonduduye kini, ngu
Moseslo mamana mande ngu etuyelolo, ngulo ingondudu yunoweloyi oni oolootetо.
Noole simooye bobodi Moseslo mamana mande, ngulo etuyeloyingo oni oolootetolo
ingootenggo.
21 Yo, ye oni gidalega mande damoni gome metemi etuyelootenggoku, ndawugalo ngulo,
yengombo yengo ma etuyelootenggo? Yo, ye oni sungomboya, ye yakaka ma tewelo, elo
etuyelootenggo. Ene no ye sumoo yunooteno. Yengombo nguya yakaka tetenggo, bine?
22 Ye ngandilo nguya etenggo. Oni elambalisa oluweloyi ngu yokolo, bulibali ma
endeyowelo. Elo etuyelootenggo. Ene no ye sumoo yunooteno. Yengombo nguya
bulibali endeyootenggo, bine? Ye ngandilo nguya etenggo. No oo yuka biyomimo ma
yemboongewanolo ewonggori. Ene no ye sumoo yunooteno. Yengombo nguya ngu
oomboolo oo nusago gabogaboyi yakakayi yolo, yengo yano yetenggo, bine?
23 Ye yengo oowooye bingamiye nangge okoolo, meno manggalu kingo etenggoku ngu,
noole Anutlo mamana mande ingootetolo ewonggori. Ngundilo elo ngu, ngu mbumbuwa
telo, ngundo Anutlo mamana mande ngu yombuliyowonggo. Ngundilo damoninggano
nguno, ye Anut oowooyi ngu yombuliyolo, oyumo teyinootenggo.
24 Anutlo mandeno, ngu ngandilo nakangowonggori.

Ngu yengo mande damoniye biyomi, nguno oni sowe gidalegado Anut oowooyi yumooyi-
nolo yombuliyootenggo. Elo nakangowonggori. *Ayisaya 52:5*

Onendo Ngu Yuda Oni Oolengo?

25 Yuda oni ngu Anutlo sunggiga goweyemo ngudodo ngu, ene Anutlo oni oolengo
etuyeloote, bine? Ene mamana mande keyolo ngu, ngu sunggiga ngu gome oolengo. Ene
ye mamana mande ngu kalongolo ngu, sunggiga yeno oolooteku ngu, kingo oo ngundilo
tunootewa.
26 Ngulo ngu, oni ene sunggi goweyimo ma yeyingo ngu, ene mamana mande ngu gome
keyolo, damoni gome nenengo ngu tewaku ngu, asa, ngu oningga ngu Anutlomu. Ene
Anut doongeyimo, sunggi eneno kuli oolooteku, ngundilo ene sunggidodo.
27 Oni ngu sunggiga ngu kini, ngu oni ngu Anutlo mamana mande gome keyolo,
ngunonggo enengombo ye Yuda onilo damoniye kenolo, ngu mamana mandeno wil-
ikoyelowanggo. Ndatelo ngulo, ye mamana mande so uyi nakango yeno oolooteku ngu,
ko, yeno sunggiga ngu nguya ye goweyemo oolooteku, ngu ene ye mamana mande ma
keyootenggo.
28-29 Ndawu oningga ngu Yuda oni? Oni gula ene sunggi ngu goweyimo nangge, ngu
Anutlo oni kini. Kini, oni gula ene sunggi ngu, ene newendemo oolootekungga ngu, ene
Yuda oni oolengo Anutlomu. Sunggi hamoongga nga Anutnonggo Yuka Kundingiyimbo
yolo ombulo, oni nowoondoyemo yete. Ngundilo oningga ngu, oni doongeyemo oowooyi
kini. Ene Anut doongeyimo ngu, ene oowooyi bingamidodo ooloote.

3

Damoni Biyomi, Ngundo Mande Damoni Gome Ngu Yeni, Ma Biyomi Yewa

1 Ngundilo ngulo, Yuda onindo oni sowe gidalega ngu ndawugalo dagayelootenggo?
Ndawu oo metemingga goweyemo sunggiga nguno tunootete?
2 Yuda onindo ene oo gome guladilo guladilo ooloote. Koletelo ngu ngandilo: Anutndo
enengo mandeni ngu Yuda onino yetoni, ngundo sobowooyi, elo yunowonggori.
3-4 Oni gidalega, ene Anutlo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu yanggangoye ulungga
kini, ngulo ene oo gula tewelo elo ewonggoku, ngu ma tetenggo. Ngundilo ngulo, Anutndo
nguya enengo mande elo gosiyoyingo, ngu ma tewa, bine? Hamoo oolengo kini. Ngulo
ngu, oni bidodo ebe ganagana mande etenggoku, suwoo suwoo Anutndo mande oo elo
gosiyoyingo, ngu bidodo temukowa. Anutlo mandeno, ene Anutdodo ngandilo ete.

Gengo mandege ngu, hamoo oolengo nenengo. Ene onindo gengo mande wilikowelo
tewanggoku ngu, gedo ene dagayelololuwalo ewonggori. *Sam 51:4*

5-6 Ndatelo ngulo, oni gidalegado mande ngandilo etenggo. Noolengo mande damoni
biyomi ngu, Anutlo mande damoni nenengo ngu yeni tunootetoni, ngu mete noole
mbumbuwa ulungga tewato, bine? Noole damoni biyominayi, ngundo Anutlo damoni
ngu yeni tunootetoni ngu, ndawugalo Anutndo noolengo mbumbuwa ngulo gumi
yunowa? Ene no Polndo eteno. Ngu ingonduduga ngu, ngu hamoo kini. Anut nenengo
kini tetoni ngu, ndatelo telo, ene mete endeni endeni oni simoo bale bidodo damoniye
ngu wilikoyelowa. Kini, Anut ene oo bidodo ulungga oolengo.
7 Ene nolo ebe ganagana mande, ngundo Anutlo mande damoni metemi yeni
tunooteteku ngu, ngundo yeni, oowooyidodo tunootewaku ngu, ndawugalo ngulo, no
komo mbumbuwadodobo ngulo kowuli gumi yowano?
8 Ene noole ngandilo ingowato. Noole mbumbuwa oo biyomi temukootooye, oni simoo
bale kenolo ingootoyi, Anutndo nangge, ene mande mande damoni gome nenengo tewa.
Ene no Polndo eteno. Ngu ingonduduga ngu, ngu hamoo oolengo kini. Oni mande
ngundilo etenggoku ngu, Anutndo ngulo gumi biyomi oolengo yunowa.

Oni Simoo Bale Bidodo Mbumbuwadodo

9 Ndatelo ingonduduga tewato? Anut doongeyimo, noole Yuda onindo oni sowe
gidalega dagayelolo oolooteto, bine? Hamoo oolengo kini. No kuli ewonoku ngu, Yuda
oni, ko, oni sowe gidalega nguya noolengo bidodo mbumbuwabo wiliyelolo, gosiyelootoni
oolooteto. Ngulo Anutndo noolengo bidodo mande yosanggawelo ete.
10 Anutlo mande ngandilo nakangowonggori.

Oni gula gome nenengo ma ooloote. Kini, oni bidodo biyomimo oolootenggo.
11 Ndatelo ngulo, oni gula Anutlo ingondudunidodo nguya kini. Oni gulado Anut nguya
kenowelo ma erewetenggo.
12 Kini, oni bidodo kuli Anut kootu inolo yokolo, ene kuli oni biyomi oolengo temukowong-
gori. Oni gulado mande damoni metemingga ma tetenggo. Hamoo oolengo gulanangge
ma ooloote. *Sam 14:1-3*

13 Ye mande manggoyemonggo, ngu usembi mele ndindingo biyomi ooleteku ngundilo.
Ene mebuyemonggo, mande ebe ganagana oowooyingga oolengo etenggolo ewonggori. *Sam 5:9*
Ene oni goweyi yombuliyelowelo mande guladilo etenggoku ngu, sile dingeyi biyomi oni yokitoni, kumootenggoku ngundilolo ewonggori. *Sam 140:3*
14 Ene suwoo suwoo, oni kootuyisina yumooyinolo mande biyomi, sanggili mande kowoo ngu nangge manggoyemonggo etoyi tunootelo loote. Ngundo oni kowuli yunootenggolo ewonggori. *Sam 10:7*
15 Ene sodedonangge oni sungomboya sanggili telo, yudoyi kumootenggo.
16 Suwoo suwoo, ene oo oowooyingga yombulibaliyolo, ngunonggo kowuli ulungga oni yunootenggo.
17 Ene oni simoo baledoya nowoondoye goboolo yelo, imakeyingomo oluweloyi damoni, ngu ma ingootenggolo ewonggori. *Ayisaya 59:7-8*
18 Ene nowoondoyemonggo Anutlo boda ma sosoletenggolo ewonggori. *Sam 36:1*
19 Noole ingooteto. Oni simoo bale Moseslo mamana mande newendemo oolootenggoku ngu, ene komo mamana mande keyoyi. Ngulo ngu, oni gulado ngandilo ma ewa. No oni nenengo oolengolo ma ewa. Kini, noole mela bidodomo oni simoo bale, noole Anut doongeyimo, mbumbuwadodo oolootetoku ngu, noole ngulo gumi yowato.
20 Ndatelo ngulo, oni ene mamana mande ngu nangge keyolo ngu, ene Anut doongeyimo, mamana mande ngundo hooloowetoni, nenengo ma tunootewa. Hamoo oolengo kini. Mamana mande ngulo koni ngu, noolengo mbumbuwanayi ngu yeni tunootete.

Oni Ene Yesus Kristus, Ngulo Nowoondoyemo Hamoo Tewanggoku Ngu, Asa, Anutndo Oni Nenengolo Ewa

21 Ataga, Anutndo oole keda gula oni simoo baleno yootunolo etuyeloote. Ngulo damoni ngandilo. Anutndo enengo doongeyimo, oole oni nenengo oolengo tunooteni, elo ingolo tewolo. Ngungga ngu mamana mande kulimi ngu gome keyoyingo, ngulo ooleyimo kini. Ngu ene sungo oole gulano tunootewolo. Kulimi, Anutlo ingondudu eyingo oni, ngulo oo nakaya, ko, mamana mandeno nguya ngandilo ewonggori.
22 Nga Anutlo damoni nenengongga nga, ngu ngandilo. Oni ene Yesus Kristus, ngulo nowoondoyemo hamoo tewanggoku ngu, asa, Anutndo ngu oni nenengo, elo, oowooye gome metemi ewa. Hamoo oolengo, oni gula ene oole sungo guladilo ma tewa.
23 Kini, noole bidodo mbumbuwadodo telo, Anutlo mande damoni ma keyowooto. Ngundilo ngulo, noole Anutlo ende dulidalinidodoga nguno ma uwato.
24 Ene Anutlo sumangeni ngu, Yesus Kristus ngulo koni, ngundo noole uliyelolo, ko yoyowolo. Ngungga ngu Anutndo noole kingo duwoo yunowolo. Ngulo ngu, Anutndo nooledodo oni nenengolo eyunoote.
25 Kulimi, Anutndo Yesusno sunggi yelo ewolo. Yesusndo kumootoni, ko, enengo daloni, ngu wendoni ombulo, ngundo oni enengo nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ngulo mbumbuwa ngu sonowoolo yoyowolo. Yo, hamoo, kulimi, Anutndo oolengo ko telo, oni simoo baledolo mbumbuwa ngulo gumi biyomi sodedo ma yunowolo.
26 Ngundilo ngulo, ene ataga nga ngu, enengombo enengo damoni nenengo ngu gome tunoo oolengo etuyeloote. Ngulo ngu, noole ingooteto. Anut enengombo ngu nenengo oolengo. Ngundilo ngulo, oni simoo bale bidodo Yesuslo nowoondoyemo hamoo tewanggoku ngu, Anutndo ngu oni simoo bale nguya oni nenengo gomelo ewa.
27 Ngundilo ngulo, noolengo bingaminayi elo okooweloyi, oole gula ma ooloote. Ndawugado ngu oolega ngu doongoowo? Moseslo mamana mande nga keyolo, ngunonggo noole mete oni nenengo tunootewato? Ngu hamoo oolengo kini. Yesusno nowoondoyemo hamoo teweloyi oolega, ngu nangge noole mete oni nenengo oolengo tunootewato.
28 Noole ngandilo eteto. Oni Yesusno newendemo hamoo teteku ngu, Anutndo oni nenengolo ewa. Yo, hamoo, oni ene mamana mande ngulo ooleni, enengo mande damoni keyooteku, nguno Anutndo ene oni nenengolo ma ewa.
29 Anutga ngu, Yuda onilo Anut nangge, bine; ngundi, oni sowe gidalegalo Anut kini, bine? Hamoo oolengo kini. Anutga ngu oni bidodobolo Anut.
30 Yo, Anut gulanangge ooloote. Ngulo Yuda oni nowoondoyemo hamoo tewanggoku ngu, Anutndo oni nenengo gome oolengolo ewa. Oni sowe gidalega nguya ngulo nowoondoyemo hamoo tewanggoku, Anutndo oni nenengo oolengolo ewa.
31 Nowoondoyemo hamoo teyingo damoningga nguno, mamana mande yombuliyowa, bine? Ngundilo nguya kini. Nowoondoyemo hamoo teyingo damoningga, ngundo mamana mande yanggango teyinolo, yeni dikate.

4

Anutndo Ebarahamdodo, Oni Gome Nenengo Oolengolo Ewolo

1 Ngulo noole ndatelo ewato? Ebaraham ngu noolengo osinayi. Ngundo nowoon-
doyemo hamoo teyingo damoningga, ngu etuyelowolo.
2 Ene Anutndo Ebarahamndo ko tewoku, ngulo oni nenengo etoni ngu, asa, nguno ngu,
Ebarahamndo enengo oowooyi bingami elo okooweloyi, ngu mete. Ene ngu nenengo
oolengo kini. Ngu Anut doongeyimo, Ebaraham enengo oowooyi bingami elo okooweloyi,
ngu ereremo kini.
3 Anutlo mandeno ngandilo ete.
Ebarahamndo, Anutlo mande ngu ingootoni, hamoo tetoni, ngulo Anutndo ngu kenolo
ewolo. Ge oni gome nenengo oolengolo ewolo. *Yenesis 15:6*
4 Noole nguno ingooteto. Oni ene ko telo, uliyi yootekungga ngu, sobosobo oni, ngundo
sumange telo yunootelo ma ewato. Kini, ngu kolo uliyi gumi yootenggo.
5 Oni gula Anutlo mamana mandelo koyi ma telo, ene Anutlo newendemo hamoo tewaku
ngu, Anutndo ngu mande damoninggano nguno weti mbumbuwadodo oningga nguya
oni nenengolo ewa. Anutndo ngu nowoondoyemo hamoongga, ngu nangge ingootoni,
ngu gome nenengo oolengo tewa. Ngungga ngu, kolo uliyi kini. Ngu Anutlo sumangeni
kingo yunoote.
6 Dewitndo nguya mande ngandilo ewolo. Anutndo oni nenengo eteku ngu, ngulo oni ene
mete oni oni tewa. Anut enengombo oni nenengo etoni, onindo ngundilo ma tetenggo.
7 Dewitndo ngu ngandilo nakangolo nguya ewolo.
Anutndo oni mbumbuwa damoniye biyomiye ngu kuli andangelo wiliyolo yokoyi-
nowoku, ngulo ene mete oni oni tewanggo.
8 Ndatelo ngulo, Anut Oo Bidodo Sembuli Ulungga, ngundo onilo mbumbuwa ngu ingolo,
nowoondoyi yunolo, enengo mbumbuwaye ngu kapengo yeyunootoni ngu, ngulo ene
mete oni oni tewanggolo ewolo. *Sam 32:1-2*
9 Ngu oni oni teweloyiga ngu Anutndo yunowoku ngu, Yuda onilo nangge kini. Ngu oni
sowe gidalegalomu nguya. Ngulo mande damoni ngandilo. Ebaraham Anutno newende
hamoo tetoni ngu, Anutndo ngu kenolo, oni nenengo oolengolo ewolo.
10 Ariya, Ebaraham ndatelo oodoni, ngulo Anutndo ene kenolo, ingolo, ene oni gome
nenengo oolengolo ewolo. Ene bine, kuli goweyi yomosiyolo sunggidodo teyingomo?
Kini, ene goweyi ma yomosiyolo, sunggidodo teyingomo, nguno ene Anutlo newendemo
hamoo tetoni, ngulo Anutndo ngu kenolo, ngulo oni gome nenengo oolengolo ewolo.
11 Ebaraham ene goweyimo sunggiga ngu ene goweyimo ma yoyingo ngu naluno, ene
Anutlo newendemo hamoo teyingo. Ngu naluno, Anutndo oni gome nenengo oolengolo
ewolo. Ngu sunggiga Ebaraham goweyimo teyinowoku ngu, Anutndo oni nenengo
ewokungga, ngu yootunowolo. Ngundilo ngulo, oni sowe gidalega nowoondoyemo
hamoo tetenggoku nguya, ngu sunggiga goweyemo kini, ngulo osiye koletewolo. Yo, ene
nowoondoyemo hamoo tetenggoku ngudodo nangge Anutndo oni gome nenengolo ete.
12 Yuda oni nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu Ebaraham newendemo hamoo teyingo
ngundilo tewanggoku ngu, ene goweyemo ngu sunggiga ngudodo tetenggoku ngu, ngulo
nguya osiye koleteyingo ngu Ebaraham. Ndatelo ngulo, Ebaraham kuli goweyi ma
yomosiyoyingo naluno, ene Anutno newendemo hamoo teyingo.

Anutlo Sunggi Mande Elo Gosiyoyingo, Ngu Oni Anutlo Nowoondoyemo Hamoo Teyingo Ngulomu

13 Ngu sunggi mandega elo gosiyoyingongga ngu, Anutndo Ebaraham enengo
sowenidodo yunowolo. Ngu mela bidodomo yoweloyimbolo eyingongga, ngu mamana
mandenonggo kini. Ebaraham ngu Anutlo mande ngu ingolo, ene gome dowoolo, ngu
keyolo, Anutno newendemo hamoo tetoni, ngulo Anutndo Ebarahamdodo, oni gome
nenengo oolengo, elo, ngulo nangge, sunggi mande ngu, elo gosiyowolo.
14 Ngu ngandilo. Oni ene mete mamana mande nangge keyolo ngu, newendemo hamoo
teyingo, ngu kingo oo ngundilo. Ene ngundilo nguya kini.
15 Anutndo kowuli ulungga oni mamana mande ma keyootenggoku, ngu yunowa.
Mamana mande kini ngu, asa, oni mbumbuwaye nguya kini.
16 Ngundilo ngulo, Anutndo Ebaraham, ko, enengo osisembeni ngudodo sumange
yunolo, ngu mande sunggiga, ngu elo gosiyowolo. Ngundilo ngulo, oni ene oo Anutndo
elo, sunggi mande elo yunowoku ngu yowelo ngu, ene komo nowoondoye Anutno yelo,
ngulo nowoondoyemo hamoo tetoni ngu, ene ngu yowanggo. Ngu oo ngu oni mamana
mande gome dowootenggoku, ngulomu kini. Oni bidodo Ebaraham newende ngundilo
nowoondoyemo hamoo teyingo, Yuda oni, ko, oni sowe gidalega nguya, ngundilo nangge

yowanggo. Ebaraham ngu noolengo bidodo nowoondonayimo hamoo teyingo, ngulo sambanayi koletewolo.
17 Anutlo mandeno, ngandilo nakangolo ewolo.
Oni simoo bale oowooyingga mela bidodomo ngulo awaye, nondo ge goyetenolo ewong-
gori. *Yenesis 17:5*
Anutndo mande elo gosiyowolo. Oni mela bidodomo, Anutno nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu Ebarahamndo newende hamoo teyingo ngundilo tetoyi ngu, asa, Anutndo oni nenengolo ewa. Anutndo mande ngundilo elo gosiyolo, ene mete oni kumooyingomu yokutuyelootoni, keda oodoyi, ene mete oo ma tunooteyingo ngu negoyelootoni, ngu oo kuli tunooteyingo ngundilo.
18 Ene Ebaraham, Sera elambalisa ngu, ene kuli dogoni oolengo yewoli. Enengo simoo yomooweloyi naluwo, ngu kuli dagawoliyo. Ngu naluno, Ebaraham simoongo kini, ene Anutndo sunggi mande oo ewoku ngu, ene newendemo hamoo teyingo. Anutndo yeni tunootewalo ingowolo. Ene hamoo ingoyingo ngu, Anutndo simoongo osisembeni oowooyingga inowalo ingowolo. Anutlo mandeno, Anutndo ngundilo ewolo.
Gengo osi sambage oowooyingga oolengo tunootewanggolo ewolo. *Yenesis 15:5*
19 Ebarahamlo moomani ngu namoko onibi kande elaya (100). Baleyi Sera nguya enengo ela elaya kuli dogoni oolengo, goweyali oni kumooyingo ngundilo tewoli. Sera ninggoo oode, dogoni yelo, ngulo ene simoo ma yomoowoolo. Ene Ebaraham ngulo ingolo, newendemo hamoo Anutlo ingowokungga, ngu ma yokolo, kiyayi yewolo.
20 Anutndo oo kootusina tunooteweloyimbolo ewoku, ngulo newendemo hamoongga ngu ma yokowolo. Kini, ene newendemo hamoo ngu yanggango ootoolo, ngunonggo Anut bingami okoolo eloluwolo.
21 Yo, hamoo, Ebarahamndo, Anutlo mandeni hamoo ingolo, gome dowoowolo. Ngundilo ngulo, Anut ene kuli eyingoku ngundilo, ene mete teweloyi ingoote.
22 Ngulo ngu, Anutndo, Ebarahamlo newendemo hamoongga ngu kenolo, ngulo ene ge oni gome nenengo oolengolo ewolo. *Yenesis 15:6*
23-24 Anutndo enengo mandeno ngandilo ewolo.
Ye oni gome nenengo no doongenemo oolootenggolo ewolo. *Yenesis 15:6*
Nga mandega nga Ebarahamlo nangge ma ewolo. Kini, ngu noole oni simoo bale bidodo Yesus Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, Anutndo melenonggo yokutuwooyingongga, ngulo noole nowoondonayimo hamoo tewatoku ngu, asa, Anutndo nooledodo nguya oni gome nenengo oolengolo ewa.
25 Anutndo Yesus suleyootoni, melako ngano ombulo, oni simoo baledolo mbumbuwa wongooni utoni, ene ngu kowuliye ngulo kumoowolo. Ene Anutndo melenonggo ko yokutuwootoni ootookoowolo. Ngulo ngu, Anutndo ngu Yesus oowooyimonggo nooledodo oni simoo bale nenengolo ete.

5

Anutndo Nooledodo Simoo Bale Nenengolo Ete

1 Ariya, noole Yesusno nowoondonayimo hamoo tewootoku ngu, ngulo Anutndo nooledodo oni simoo bale gome nenengo oolengolo ete. Ngundilo ngulo, noolengo Oo Bidodo Sembuli, Yesus Kristus, ngundo yoyeni, Anutya nowoondonayi gulanangge sumange tunootewolo.
2 Kristusndo nangge noolengo oole yoonenengootoni, ngundilo ngulo, noole ataga nga sumangengga ngano, sugi sugi oolooteto. Ngulo ngu, noole Yesusno nowoondonayimo hamoo tetoni, noole oni oni telo, ene sobowoolo oodooye, Anutndo yoyootoni, noole enengo endemo gome bibitelo, sugi sugi sumangeno oluwato.
3 Mande gula ngandilo kini. Kowuli nooleno tunootetoni, ngulo nguya oni oni tewato. Ndatelo ngulo, noole kowuli solondodo koolowootetoku naluno yoyeni, yanggango yeteto.
4 Oo tewootewoo naluno, noole ngundilo yanggango oodooye ngu, ariya, Anutndo ngu mande damoningga ngu kenolo, ngulo oni oni yunowa. Ngundilo yunootoni ngu, asa, noole Yesus sobowoolo oodooye, ene ombulo, yoyootoni, kootusina, noole eneya metemi oluwato.
5 Noolendo Yesus sobowootetoku ngu, kingo ma yokowato. Ndatelo ngulo, Anutndo Yuka Kundingiyi noole nowoondonayimo yeni ombuwolo. Ngundo Anutlo sumangeni ulungga oolengo noolengo wendootoni, ombuyingongga ngu etuyelowolo.
6 Kulimi, noole mbumbuwadodo oluwootoku naluno, kowulinayi andangeweloyi yanggangonayi kini. Anutndo kowulinayi ngundilo kenolo, ene Kristus Yesus suleyootoni, ombulo, noolengo kumoolo, ngunonggo ene noole ko uliyelolo yoyowolo.

7 Oni gulado ene oni gome nenengo ngu hooloowelo kumooweloyi, ngu kowuli oolengo,
sodedo ma teweloyi. Ene nalu gulanangge nangge, oni gome nenengo oolengo ngu kingo
kumoowa, elo sunggi yetoyi ngu, nalu gidalegano, ngundilo oni ngu hoolooweyelolo, oni
gulanangge nanggebo, ene musiyo yolo kumootenggo.
8 Anutndo newende ulungga oolengo yunolo, ene Kristus Yesus ngu yeni tunootewolo.
Noole mbumbuwadodo oodooye, Yesus Kristus ombulo, ngundo noolengo kumoolo,
Anutlo sumange ngu etuyelowolo.
9 Enengo dalowo wendootoni, ombulo, ngundo noole sonoyelootoni, noole gome
metemi tunootewooto. Ngundilo tetoni, Anutndo nooledodo oni simoo bale gome
nenengolo ete. Noole ngulo gome ingootetoku ngu, Kristusndo noolengo mbumbuwanayi
ngulo kumoowolo. Ngundilo ngulo, Anutndo noole ngulo kowuli ma yunowa.
10 Kulimi, noole weti mbumbuwadodo, ngulo noole Anut tanggeyimo ma oluwooto.
Ndatelo ngulo, Anut ene kundingiyi oolengo. Ngulo ngu, Anut enengo nangoni yeni,
melako ombulo, hoolooweyelolo, noolengo weti mbumbuwa andangelo kumoowolo.
Ngundilo ngulo, ngu naluno, noole Anutdodo goboolo siyewooto. Yo, hamoo, Anut enengo
nangoni melenonggo ko yokutuwootoni ootookooyingongga, ngulo noole gome ingooteto.
Ngulo Anutndo noolengo mbumbuwa teyingoku, noole sugi sugi keda oluweloyi ngu
yowato.
11 Ngu nangge kini. Noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunaye Yesus Kristus ngulo
konimo, nguno noole yoyootoni, ataga, noole Anutya nowoondonayi goboolo yelo, oni
oni teteto.

Adamndo Kumoo Ngu Yeni Tunootetoni, Ene Yesusndo Keda Ngu Yeni Tunootewolo

12 Ngundilo ngulo, noole ingooteto. Adam ngundo nangge kuli mbumbuwa tetoni,
ngu mande damoninggano nguno, melako ngano mbumbuwa mande damoningga ngu
tunootewolo. Yo, noole oni simoo bale bidodo mbumbuwa, ngundo ngu kumoo yeni
tunootewolo. Ngundilo ngulo, noole nguya kumoo damoningga, ngundo gowenayimo
sugi sugi ooloote.
13 Moseslo mamana mande ma tunooteyingomo, mbumbuwa melako ngano kuli
oluwolo. Mamana mande kini ngu, ariya, oni mbumbuwa sungo sungo ma tewelo
ingowanggo.
14 Ene kumoongga ngu, Adamnonggo damoni yelo, ombulo, Moseslo naluno nguya,
ngundilo kumoowonggori. Kumoo ngundo oni simoo bale bidodo oolengo yulewonggori.
Oni gidalega Adamndo mamana mande ma keyowoku, ngundilo ma teyingo, ene nguya
kumoowonggori. Adamndo koletelo kumootoni, ngunonggo damoni yelo, ombulo, ataga
nguya kumooteto. Adamndo kumoo ngulo oole etuyelowolo. Ene Kristusndo ngu keda
oluweloyiga ngu etuyeloote.
15 Ene Adamlo mbumbuwa ngu, Anutlo sumangeni ngundilo kini. Hamoo oolengo
kini. Oni gulanangge mbumbuwanimo, oni oowooyingga kumootenggo. Ene Anutlo
sumangeni ulungga oolengo noolengo wendootoni, ombuyingo ngu, nooleno ooloote.
Anutlo sumange ngu kingo yunowolo. Ngu sumangeningga yunowoku, nguno kumoo
ngu dagalo, Anutndo oni simoo bale oowooyingga oolengo suwoo suwoo, sugi sugi keda
oluweloyi ngu yunowolo.
16 Ngu oni Adamga ngulo mbumbuwani ooloote. Ene Anutlo sumangeni kingo noole
yunooteku ngu, ene sungo guladilo oolengo ooloote. Oni mbumbuwa teyingongga, ngulo
gumi oni simoo bale bidodo yunowonggori. Ene Anutlo ayibiyini sumangeyiga ngu, oni
simoo bale bidodo mbumbuwaye andangeyunolo kapengo yeyunoote. Ngundilo ngulo,
ene mete Anut doongeyimo, oni nenengo tunootewanggo.
17 Oni gulanangge Adam ngulo mbumbuwa ngulo oni bidodo kumootenggo. Ene oni
simoo bale onendo Yesusno nowoondoyemo hamoo telo, ko, ngulo Anutlo sumangeni
yoyingo, nguno ngu, Anutndo oni nenengolo ete. Yo, hamoo, Yesusndo ko teyingongga
nguno, ngundilo oni simoo bale ngu, ene keda oluweloyi ngulo sobosobo tabango
tunootewanggo.
18 Ngundilo ngulo, noole ngulo ingondudu gome tewato. Adam ngundo nangge
mamana mande kalongoyingoku ngu, ngu mbumbuwagano nguno, noole oni simoo bale
bidodo Anutndo gumi yunootoni oonatewato. Ene oni gula Yesus Kristus, noolengo
mbumbuwalo kumooyingongga, ngulo Anutndo nguno ingolo, ene noole oni simoo bale
oone nowoondonayimo hamoo tetetoku, ngulo oni nenengo gomelo ete. Nguno noole
keda oluwato.
19 Oni gula oowooyi Adam, ngundo kuli Anutlo manggowo toongooyingo damoni ngu
tetoni, nguno oni simoo bale oowooyingga oolengo yoyeni, mbumbuwadodo tunoote-
wolo. Ngundilo nangge, Yesus Kristus, ngundo Anut mande eyingoku ngu keyowolo.

Ngulo ngu, noole Anut doongeyimo, oni nenengo gome oluweloyi damoni, ngu oni simoo
bale oowooyingga bungomo tunootewolo.
20 Ngu Moseslo mamana mandega ngu Anutnonggo onilo mbumbuwa yootunolo,
etuyelowelo ombuwolo. Ene onilo mbumbuwa ulungga tunootetoni, asa, Anutlo suman-
geni nga, mbumbuwa dagalo, ulungga oolengo tunootelo loote.
21 Mbumbuwa, ngundo kumoo damoni ngu yeni, oni bidodo kumooweloyiga, ngulo so-
bosobo tunootete. Ngundilo ngulo, ataga Anutlo sumangeni, ngundo noole soboyelootoni,
noole oni nenengo tunootelo, nguno sugi sugi keda oluwato. Ngundo ngu suwoo suwoo,
sugi sugi keda oluweloyiga, ngu noolengo Yesus Kristus Oo Bidodo Sembuli Sembunaye
ngulo konimo ngunonggo yeni tunootewolo.

6

Noole Kristus Yesusndo Kuli Kumoowooto

1 noole mande ndatelo ewato? Noole bine mete mbumbuwa ko tetooye Anutndo
noolengo sumange ulungga yunowa, noole mete ngundilo ewato bine? Hamoo oolengo
kini!
2 Noolengo ingondudunayi ngu, ene mbumbuwa keyolo, endeyolo, ene kuli ku-
moowolo. Ngundilo ngulo, noole komo mbumbuwalo damoni, ngu yokowato.
3 Ye nga mandega nga ingoyi! Noole kuli Yesus Kristusdodo gooboongoolo, sono
(kundingiyi) sonowoowootowo. Ngu damoninggano, noole bidodo oni gidalega
etuyelootetoku ngu, enengo kumooyingomo, nguno noole Yesus Kristus nguya gooboon-
goolo, goboolo oolooteto.
4 Ngulo sono (kundingiyi) mandeningga, ngundo etuyelooteku, ngu ngandilo.
Noolengo ingondudu biyomi, wetinayi, ngu Yesus Kristus nguya goboolo kumootooye
meleyelowonggori. Ngundilo nangge, noole ataga keda oluweloyi gomengga ngu,
Yesusndo ngundilo yunololoote. Ngulo ngu, noole damoni keda, sugi sugi oluweloyi,
ngudodo endeyowato.

Noole Kristus Yesusya Suwoo Suwoo Keda Oluwato

5 Ngulo ngu, ataga noole kuli Yesus Kristusno gooboongoolo, noolengo mbumbuwa,
ingondudu biyominayi, ngu kuli Kristus kumooyingomo nguno, eneya gooboongoolo
kumoowooto. Ataga ngu, Yesus Kristusndo nowoondonayimo mande keda amana gula
yunooteku ngu, Yesus Kristus enengombo keda amananggano ootookooyingo ngundilo.
6 Noole ingooteto. Yesus Kristus, ngudodo nowoondonayi kulimingga nguya de
mombimo sanggawelo udoyi, Kristus Yesusndo kumoowolo. Ngulo damoni ngandilo. Ene
mete mbumbuwalo yanggangoni gowenayimo, ngundo ko teloluwoku, ngu andangelo
yokowolo. Ngundilo ngulo, ataga noole mbumbuwalo sulena oni telo, ma oluwato.
7 Ndatelo ngulo, oni noolengo ingondudu biyominayi kuli kumooyingo ngu, ene
mbumbuwalo yanggangoni nooleno ma oluwa.
8 Yo, noolengo ingondudu biyomi, weti mbumbuwanayi, Yesus Kristusdodo kuli
kumoowooto. Ngundilo ngulo, noolengo nowoondonayimo hamoo oolengo ngu eneya
suwoo suwoo keda oluweloyi, nguno oluwato.
9 Noole ingooteto. Yesus Kristus melenonggo ko yokutuwootoni ootookoowolo.
Ngundilo ngulo, ene ko ma kumoowa. Yo, hamoo, kumoo ngulo yanggangoni kinitewolo.
Kumoo ngundo ene ko yeni, ma kiyayi yewa.
10 Yesusndo nalu gulanangge noolengo mbumbuwalo kumoowolo. Ngu kumoonggano
nguno, ene mbumbuwalo yanggangoni yokowolo. Ene ataga keda ooloote. Ariya, Yesus
ene Anutdodo keda suwoo suwoo oluweloyi, nguno ootoolo, eweyi bingami okoololoote.
11 Ngundilo nangge, yengo ingondudu biyomiye nguno dowoomomoolo oluweloyi, ngu
kuli kumoowonggori. Ene kumoo ngulo, ko, mbumbuwa ngulo yanggangoni ko ma
oolooteli. Kini, ye Yesus Kristusdodo, gooboongoolo, ootookoolo, keda Anutdodo ootoolo,
ngunonggo enengo bingami suwoo suwoo okooyaliyi.
12 Ariya, yengo goweyemo mbumbuwa, ngundo yengo sobosobo telo soboyelootoni, ma
oluwelo. Kini, goweye mbumbuwa biyomingga ma keyowelo.
13 Yengo kekandeye, ko, goweye ngulo gumi gide gide ngu bidodo gome sobowooyi.
Ye komo yengo goweye yanggangoye, ingonduduye ngu bidodo Anut inoyi. Ndatelo
ngulo, Yesus melenonggo ootookoolo, keda oolooteku, ngundilo nangge, ye nguya goweye
nowoondoye bidodo Anutno inoya, nguno damoni gome nenengo ngu teyaliyi.
14 Ngundilo ngulo, mbumbuwadodo ye ma soboyelootoni oluwelo. Ndatelo ngulo, ye
Moseslo mamana mande ngu newendemo ma oluwelo. Kini, Moseslo mamana mande,
ngundo mbumbuwa ma andangewa. Ene Anutlo sumangeni ayibi, ngundo nangge yengo
mbumbuwaye, ngu mete andangeyunowa.

Noole Mande Damoni Nenengo Ngulo Ko Oni Tewato

15 Ngu ndatelo tewato? Noole Moseslo mamana mande ngu kuli yokolo, noole Anutlo
sumange ngu newendemo oolooteto. Ngundilo ngulo, noole mete mbumbuwa tewato,
bine? Hamoo oolengo kini.
16 Ye komo ingoyi! Ye yengo goweye oni gula inolo ngu, asa, ye ngu oningga ngulo ko
oni telo, ngulo mandeni nangge keyololuwa. Ngu ngandilo. Ye mbumbuwalo ko oni telo,
ngulo mande damoni keyolo oode ngu, asa, ye Setanlo ende biyomimo oololo oluwanggo.
Ene ye Anutlo koni teya, ngu keyoya, enengo mandeni ingoya, Anutlo sulena oni teya,
enengo doongeyimo, gome nenengo oluwanggo.
17 Hamoo, kulimi ye mbumbuwalo ko oni telo, ngulo mande damoni keyolo oluwonggo.
Nga naluno ngu Anutndo ye yoyolo, enengo mandeni etuyelowoku ngu, ye nowoondoye
bidodo Anut inoyi. Ngundilo telo ngu, ye Anutlo bingami okoolo esetewanggo.
18 Anutndo kuli, yengo mbumbuwanonggo andangeyelolo yoyowolo. Ngundiya teya,
ye yowoolengoya, ataga ye mande damoni gome nenengo ngulo ko oni teya oliyi.
19 Ye ingonduduye ngu yanggango kini. Ngulo no yeno onilo ingondudu ngu keyolo,
ngandilo eteno. Kuli yengo goweye bidodo sugabo mande damoni nguno ko mamana
mande tootoongolo, damoni biyomi nguno, mamana mande ulungga toongoolo olu-
wonggo. Ene ataga ngu, ye komo yengo goweye bidodo tetoyi, oo ngu nangge telo ngu,
Anut doongeyimo, damoni gome nenengo ngu nangge telo, yeyi kundingiyi tunooteni.
20 Kulimi yengo ingonduduye mbumbuwalo owoolongo telo oluwonggo. Ngu naluno,
ye mande damoni gome nenengo, ngulo damonimo ma oluwonggori.
21 Asa, mande damoni biyomi tewonggoku, ngulo engge ndatelo tunootewolo, ngulo
engge ngu ataga oyumo yolo ingootenggo? Ngu ooga ngulo gumi ngu kumoo damoni
nguno ye Anutno yowoko oluwanggo.
22 Ene Anutndo mbumbuwabo gosiyeloyingo, ngunonggo andangeyelolo, ko yoyowolo.
Ngundilo telo, yoyolo, enengo sulena oni yoyewolo. Ataga ngulo engge ngu, ye eneya
kundingiyi ootoolo oode, kootusina, ye suwoo suwoo sugi sugi keda oluwanggo.
23 Weti mbumbuwa ngulo gumi ngu kumoo ngu damoni nguno, ye Anut yowokoyi
oluwanggo. Nga mandega nga, ngu mbumbuwa ngulo ulini ngundilo. Ene Anutndo
Kristus Yesuslo koni, ngunonggo ngu, ene suwoo suwoo keda oluweloyi mande ngu kingo
duwoo yunowolo.

7

Kristus Yesusndo, Mamana Mande Ngulo Kowulinimonggo Andangeyelowolo

1 Ye Kristen konebane, no nga mandega yeno etenoku nga ngu, ye mamana mande gome
ingootenggoku, ngulo eteno. Oni keda oolooteku naluno, nguno nangge, ene mamana
mandedo soboyeloote.
2 Bale kameyi keda oolooteku naluno ngu, mamana mande, ngundo elambalisa
damonimo gosiyolootoni oolooteli. Ene bale kameyi kumooteku nalungga nguno ngu,
mamana mandega gosiyelolo oolootekungga, ngu toongoowa.
3 Ngulo ngu, ene kameyi keda oodoni, balega ngu ene toongelo, simoo gula yowaku
ngu, asa, ngu balega ngundo elambalisalo mande damoni ngu yombuliyoote. Ngu balega
ngu bulibali bale, elo ewanggo. Ndatelo ngulo, kameyi ma kumoowolo. Ene kameyi
kumootoni ngu, mamana mande ene elambalisalo mande damoningga, ngu toongoowa.
Ngundilo ngulo, ene simoo gula yolo, kameyi tewaku ngu, asa, ngu mbumbuwa kini.
Ndatelo ngulo, kameyi kuli kumoowolo.
4 Ngulo ngu ngandilo. Kristen konebane, ye ngu kuli Yesus Kristus ngu goweyi
moondeyimboya gooboongoolo kumoowonggori. Moseslo mamana mande ingondudu
biyomi nguya kuli kinitewolo. Ngundo ye ko ma yodowoowa. Ngu oningga Yesus, kuli
melenonggo ootookooyingongga, ngundo ye yoyowolo. Nguno ngu, noole Anutlo damoni
gome metemi ngu yolo tetooye, engge gome ngu tunootewa.
5 Noole kuli nalunggano nguno ngu, mbumbuwalo ingonduduni newendemo ootoolo,
ngundo noole yoyeni, mamana mande toongoolo, ngu ma keyowooto. Ngulo ngu, noole
ngu damoni biyominggano nguno ootoolo ngu, asa, noole Setanlo ende biyomimo nguno
ooloutooye, Anutndo yoyokootoni oonatewooto.
6 Ene nga naluno, noole mamana mandedo ko ma gosiyelowa. Kini, noole kumootooye
ngu, mamana mandega gosiyelooteku, ngu yokowooto. Noole ataga ngu mamana
mandega nakangoyingo, ngu ma keyowato. Kini, noole Anutlo mande damoni keda, Yuka
Kundingiyimbo nowoondonayimo yeni tunooteteku, ngu tewato.

Moseslo Mamana Mande Ngu Oo Gome Metemi Kundingiyi

7 Ngundilo ngulo, noole ndatelo ewato? Moseslo Mamana mande, ngundo noole yoyeni,
mbumbuwa teteto, noole ngundilo ewato, bine? Hamoo oolengo kini. Moseslo mamana
mande, ngundo no mbumbuwa ngu ma etunelootoni ngu, no mbumbuwa ma kenolo
ingowano. Moseslo mamana mandedo ete. Ge onilo oo ma kenomayingowelo, elo ewolo.
Ene mamana mandedo ma etoni ngu, no onilo oo kenomayingoweloyi damoningga, ngu
ma ingowano.
8 Ene nga ingondudu biyomingga ngando nowoondonemo mbumbuwa teweloyim
noyeni, hahangelo oodoni, ngunonggo mamana mande, ngundo loogu tenunootoni, oo
gidalega teweloyi ngu nowoondonemonggo ngu oo biyomi ngu tewelo hahangeteno.
Ene noole mamana mande kini ngu, asa, noolengo mbumbuwanayi nowoondonayimo
oolooteku, ngu ma ingowato.
9 Kulimi no bodagano, mamana mande ma ingoyingo, ngu naluno keda oluwono.
Ene kootusina, Anutlo mamana mande nono ombutoni, ngu naluno, mbumbuwa nguya
ootookoolo, ulungga tunootetoni, ngulo ngu, no Setanlo ende biyomimo oolouwelo
mande damoni yewonowolo.
10 Ngundo ngu mamana mandedo Anutno oolouweloyi oole ngu etunelowaku, ngulo
ingondudu tetoowe, ene ngundilo kini. No oonateweloyi oole ngu nangge keyoweloyi,
ngu nangge etuneloloote.
11 Ndatelo ngulo, mamana mandedo ngu, mbumbuwalo oole erewelo kenootoni, nguno
keda oluwalo ganayelootoni, ngulo ngu, mande damoningga ngu, no mamana mandedo
Anutno ingootenoku, nuleni kumoowa.
12 Ngundilo ngulo, noole ingooteto. Anutlo mamana mande ngu enengombo kundingiyi
ooloote. Mamana mande ngulo mandeni bidodo nguya kundingiyi, ngu mande gome
nenengo oolengo.
13 Ariya, mamana mande ngundo tetoni, no oonateweloyi oole nguno oolouteno, bine?
Kini, mbumbuwa nowoondonemo oolooteku, ngundo nangge noyeni, oonateweloyi oole
ngu keyolo endeyooteno. Yo, mamana mande, ngundo nenengo mbumbuwa ngu biyomi
oolengo, ngu tunoo etuneloote.

Nowoondonemo Mbumbuwa Ooloote

14 Noole ingooteto. Moseslo mamana mande ngu Yuka Kundingiyimonggo Anutlo
ingondudunі ngu noole etuyeloote. Ene nowoondone kulimi, ngundo gosinelootoni, no
Anutlo ingondudunі ngu ma keyooteno. Kini, mbumbuwa ngundo nodowootoni, no
nguno dowoomomoolo oolooteno.
15 No oo tetenoku ngulo mande damoni nguya ma ingooteno. No oo tewelo elo gome
ingootenoku, ene ngu ma teteno. Ene damoni gula tewelo gome ma ingootenokungga
ngu, no yowoolengolo, ngu nangge telolooteno.
16 Suwoo suwoo oo ma tewanolo, ene ko telolootenoku, Anutlo mamana mandedo
etunelootoni, nguno nenengo biyomi ingootenoku ngu, Anutlo mamana mande ngu oo
gome oolengo.
17 Ene ataga noole ingooteto. No nenengombo ngu oo mande damoni biyomingga ngu
ma teteno. Kini, mbumbuwa no nowoondonemo oolootekungga, ngundo no noyeni, ngu
oo biyomingga ngu teteno.
18 No ingooteno. No nowoondonemo ngu oo metemi gula ma ooloote. Ngulo ngu, no
mande damoni metemi ngu tewelo ingootenoku, ngu no ereremo kini.
19 Yo, no mande damoni metemi tewelo ingootenoku, ngu damoningga ngu ma teteno.
Ene mande damoni biyomi ngu no ma tewanolo ingootenoku, ene no ngu damoni
biyomingga ngu teteno.
20 Ariya, no oo mande damoni yokowelo ingootenoku ngu, ko teteno. Ngundilo, ngu,
no nenengombo ngu oo ngu ma teteno. Kini, mbumbuwa oo biyomi nowoondonemo
oolooteku, ngundo noyeni, oo ngu teteno.
21 No ngundilo oolootenoku, ngu kenowono. Suwoo suwoo no oo damoni gome
metemimu tewelo ingootenoku ngu, ene mande biyomi, ngundo nangge nolo nowoon-
donemo sugi ngundilo ooloote.
22 Hamoo, nenengo ingondudune ngu, Anutlo mamana mande ngulo gome oolengo
ingooteno.
23 Ene mamana mande gula nguya gowenemo ingooteno. Ngu mamana man-
dega, ngundo ngu Anutlo mamana mande, ngundo nolo ingondudunemo ebe udoli
ingooteno. Ngu ingondudu biyomingga gowene gumi gidalegano oolooteku, ngundo
noyolo, gosinelolo, mbumbuwalo ya biyomimo noyetoni oolooteno.
24-25 Ehe! Oni yooge! No komo oni biyomi oolengo! Nolo ingondudune ngu Anut inolo,
ngulo mamana mande newendemo yetoowe oluwa. Ene ingondudune kulimimo, ngundo

nolo mbumbuwa ngu newendemo ngulo mamana mandeni, ngundo gosinelootoni, ene nguya ooloote. Onendo mete nga gowene weti mbumbuwa tewelo ingootenokungga ngulo damoni andangemukolo yomosinelowa? Yesus Kristus Oo Bidodo Sembuli Sembunaye ngu oowooyimo, Anutndo mete ngu andangemukolo yokowa. Ene ngulo ngu, no Anutno yemboongelo, ese ulungga tewano.

8

Yesus Kristusndo Mbumbuwanonggo Andangeyelolo, Enengo Yuka Kundingiyi Ngu Yunowolo

1 Ariya, ngundilo ngulo, noole oni simoo bale Kristus Yesusno nowoondonayimo hamoo telo, eneno woologongolo oodooye ngu, asa, Anutndo nooledodo oni nenengolo ete. Ngulo ngu, ataga Anutndo noolengo mbumbuwanayi andangeyunolo, kapengo yelo yokoyunowa. Nguno ngu, ene noole bungomo mande gula ko yosanggawelo, ma ewa.

2 Ndatelo ngulo, no ngu Yesus Kristusno nowoondonemo hamoo tetenoku nguno ngu, no Yuka Kundingiyi ngulo mamana mande keyowono. Ngundilo keyootoowe, nguno ngu, Yuka Kundingiyi, ngundo nowoondone yeni, keda tunootewa. Ngundo mbumbuwa ko kumoo ngulo mamana mandeno andangenelolo noyowoku, ngulo Setanlo yanggangoni nguno no ko ma oluwano.

3 Ngu ngandilo. Noole ingondudu kulimingga ngu Moseslo mamana mande keyoweloyi yanggangoni kini. Enengo mamana mande, ngundo noole ma yomosiyelowa. Ngundilo ngulo, ngu mamana mandega, ngundo mbumbuwa ma andangeyingo, ngulo Anutndo nangge enengombo ngu tewolo. Yo, hamoo, Anut enengombo enengo nangoni gulanangge ngu Yesus Kristus suleyootoni, oni kilalongo oolengo tunootewolo. Enendo nangge ombulo, noolengo mbumbuwa ngu andangewolo. Noole onilo biyominayi ngu, Anutndo Yesus gulanangge ngulo koni ngunonggo andangeyunowolo.

4 Ngundilo tetoni ngulo, mamana mande ngundo damoni nenengo ngu, noolengo endeyoyingomo tunootewa. Ndatelo ngulo, ataga noole ingondudu kulimimo ma endeyooteto. Kini, noole Yuka Kundingiyimbolo ingonduduno endeyooteto.

5 Oni ene ingonduduni kulimi ngulo damonimo endeyootenggoku, ngu enengo ingonduduye ngu, ene goweye oo nguno ingolo, nguno nangge nowoondoye yetenggo. Ene oni Yuka Kundingiyi ngulo oo damonimo endeyootenggoku ngu, ene Yuka Kundingiyimbolo oo ngulo ingolo, nguno nangge nowoondoye yetenggo.

6 Ene oni ingondudu kulimi, nguno nangge ingolo, endeyowaku ngu, ngu oningga ngu, ene Setanlo oole keyolo, oololo, ngulo ende biyomimo ootoolo, Anut tanggeyimo ma oluwa. Oni ene Yuka Kundingiyi ngulo ingolo, newende nguno yelo, endeyooteku ngu, ene suwoo suwoo keda oluweloyi ngu yolo, ene newende imakeyingo damoningga, nguno oluwa.

7 Onilo ingondudu nangge keyolo endeyootenggoku, ngundo Anutya boguwoolo, sanggili tete. Ndatelo ngulo, ene Anutlo mamana mande, ngu ma keyoote. Hamoo, ene ngu tewelo ma ingondudu tewa.

8 Oni ene ingondudu kulimimo endeyootenggoku ngu, ngundilo oni ngu, ene Anutndo oo damoni ingooteku ngu, hamoo oolengo ma tewanggo.

9 Ene Anutlo Yuka Kundingiyi ye nowoondoyemo ootoolo, ngundo ye soboyelootoni ngu, asa, ngungga ngundo Setanlo yanggangoni toongoowolo. Ye ene doongeyimo ma oolootenggo. Ataga, ye Anutlo Yuka ngundo soboyeloote. Ene oni gula Kristus Yesus ngulo Yukani eneno ma oolooteku ngu, asa, ene Kristus Yesuslo oni kini.

10 Mbumbuwa ngundo yengo goweye udoni, kootusina, ye Setanlo ende biyomimo oluwanggo. Ene Yesus Kristus ye nowoondoyemo oodoni ngu, asa, ye oni gome nenengo tetoyi, yengo gaboye ngu Anutya sugi sugi keda oluwanggo.

11 Anutndo Yesus Kristus melenonggo ko yokutuwootoni, ootookoolo, keda ooloote. Anutlo Yuka ye nowoondoyemo oodoni ngu, ariya, ye nguya kumoowanggoku, Anutndo gowenayingga nga ko yokutuyelootoni, nguya keda ootookoolo, sugi sugi oluwanggo.

Anutlo Yuka Kundingiyimbo Tetoni, Noole Anutlo Simoongo Tunooteteto

12 Ariya, ye Kristen konebane, Anutlo Yuka noole nowoondonayimo oolootekulo ngulo noole komo Anutlo Yukani ngulo ingonduduno endeyololuwato. Ngundilo ngulo, noole ingondudu kulimimo, ko ma endeyololuwato.

13 Ye ingonduduye kulimimo endeyowanggoku ngu, Anutndo ye yoyokolo, kootu yunolo, Setanlo ende biyomi nguno yoyokootoni oluwanggo. Ene ye yanggango yelo, Yuka Kundingiyi ngulo yanggangoni, ngundo goweye mande damoni biyomi ngu uleyi kumootoni ngu, ariya, ye Anutya keda sugi sugi oluwanggo.

14 Oni simoo bale ene Anutlo Yuka Kundingiyi ngu keyolo, endeyowanggoku ngu, ngu
oni simoo bale ngu, ene Anutlo simoongo telo oluwanggo.
15 Ye Anutndo enengo Yuka Kundingiyi yunowoku, ngundo yoyeni, sulena oni kilalongo
ngundilo telo, ye Anutlo ma sosolewanggo. Kini, ye ngu Anutlo Yuka Kundingiyi
yowonggoku ngu, ataga ye Anutlo simoongo tetenggo. Ngulo ngu, Yuka Kundingiyi ngulo
yanggangoni, ngundo tetoni, ye meno elo, Awa Awane, mete ewanggo.
16 Yuka Kundingiyi ngu enengombo noolengo yuka ngu hoolooweyelolootoni, noole
Anutlo simoongo elo, ingolo oluwato.
17 Ariya, noole ataga Anutlo simoongo ootoolo, nguno noole awanayimbo yunowelo
sunggi mande elo gosiyoyingo, ngu yowato. Yo, hamoo, noole Yesus Kristusdodo oo ngu
yowato. Ene noole eneya ataga Anutlo koni ngulo ogingoyingo koolowoologo, nguno ngu,
noole eneya dulidalidodo gome bibiteweloyi musiyo, ngu yowato.

Kootusina, Gome Bibiteweloyi Ngu Sambo Endemo Yowato

18 No ngandilo ingooteno. Ngu naluno, Anutndo enengo dulidalini ulungga kootusina
noole etuyeloweloyi ngulo ingolo, melako ngano kowuli ogingoyingo oo bidodo ataga
koolowootetoku, ngu ingootooye, oo bobodi nangge tewa.
19 Mela ngalo oo bidodo Anutndo yeyingomu, ngu oo ngundo ootookoolo, doongetelo,
Anut kenootoyi, oone ngu enengo simoongo elo, sunggi yetoni, kenoweloyimbolo ngulo
soboyelolo oolootenggo.
20 Kuli amana mbumbuwabo koletelo tunooteyingo, oo bidodo mela ngano Anutndo
yeyingo ngu, damoni yelo, kumoolo, buwoo yelo oolootenggo. Ene oo bidodo Anutndo
kuli yeyingo ngu, ngundo Anut sobowoolo, ya biyomi buwoo yeweloyi ngunonggo
yoyootoni, eme gome tunootewanggo.
21 Mela ngalo oo bidodo Anutndo buwoo yeweloyi damonimo yokowa. Nga nalunggano
ngano, Anutndo oo teteku, ngunonggo dulidalidodo Anutlo simoongo nowoondoyemo
hamoo teyingo nguya yunowa.
22 Noole ingooteto. Oo bidodo Anutndo yeyingo, ngundo oo ogingoyingo ingolo,
ngetolo telo, Anutlo doongedoongoodoongoo telo oolootenggo. Ngundilo telo oodoyi,
ombulo, ataga ngano bale simoo yomoowelo ogingoyingo ingootenggoku, ngundilo
ingolo, sobowoolo oolootenggo.
23 Ngu oo ngu nangge kini. Kini, noole Yuka Kundingiyi oo gome gogolo Anutndo noole
yunoyingoku nguya noole ogingoyingo ingolo, ngetolo telo oodooye, Anutndo ko yoyolo,
enengo simoongo telo, oluweloyi nalungga ngu sobowoolo oolouwato. Ngu nalunggano
nguno, mela ngano Anutndo noolengo kumoolo, buwoo yeweloyi damoningga ngu
yokolo, gowenayi keda gome yunowa.
24 Anutndo noole mbumbuwa andangelo yokoyunootoni, noole Anutlo nowoondonay-
imo hamoo teteto. Nguno noole damoni yelo, Anutndo dulidalini ngu yunoweloyimbolo
sobowoowato. Ene noole ngu kenolo, ngulo ndatelo mande damoni gula nguya
sobowoowato?
25 Ene oo ngu noole ma kenowooto. Noole ngulo nowoondonayimo hamoo telo, ariya,
oo ngulo ingondudu ulungga telo sobowoololuwato.
26 Ngu damoninggano nguno, noole Kristen oni yanggangonayi kini ngu, asa, Yuka
Kundingiyi, ngundo hoolooweyelolo, yanggango yunololoote. Nalu gidalegano, noole
kowuli oolengo ingolo, yanggangonayi Anutno yemboongeweloyi ngu ma ingootooye,
ngu naluno, Yuka Kundingiyimbo hoolooweyelolo Anutno yemboongete.
27 Ngulo ngu, Anutndo ngu onilo nowoondoyega ngu kenolo, ingolo, Yuka Kundingiy-
imbolo ingondudunningga nguya, ene ingoote. Ndatelo ngulo, Yuka Kundingiyi ngu, ene
Anutlo ingondudunі ngu keyolo, ene Anutlo oni simoo bale ngu hoolooweyeloote.
28 Noole ingooteto. Oni nowoondoye Anut hamoo inootenggoku ngu, Anutndo ooleye
gome yoonenengolo yunootoni, ngu keyolo hoolooweyeloote. Ngundilo telo, ene
noole negoyelootoni, ngu kongga noolengo elo sunggiga telo yunoyingo ngu yeni, engge
tunootewa.
29 Ndatelo ngulo, oni ngu Anutndo kulimi oolengo yeyolo, ingoyingo ngu, Anutndo
ngu oni ngu enengo Nangoni Yesuslo damoni ngundilo tunooteyilo ewolo. Kristen oni
oowooyingga oodoyi ngu, Kristus Yesusndo ngu enengo baye koleteyingo oluwa.
30 Anutndo kulimi oolengo ingoyingo oni nowoondoyemo hamoomonggo tunootetoyi
ngu, nguno Anutndo negoyelowelo logo yewolo. Ngu naluno, oni tunootetoyi ngu, asa,
Anutndo oni gome nenengolo ewolo. Ngu oni nguya oni gome nenengo oolengolo eteku,
ngu oni ngu, ene oni gome nenengo Yesuslo dulidali yanggangoyedodo teyi, elo yunowolo.
Nguno sugi sugi keda oluweloyi gomengga, ngu ene yunowolo.

Anutno Nowoondoyi, Ngundo Noole Ma Yoyokowa

31-32 Anut enengombo ko telo, noole hoolooweyelolooteku, ariya, mela ngalo onindo
kowuli noole yunootoyi ngu, noole ingowato. Ngu kingo oo ngundilo tetoni, ngulo
ngu, noole Anutlo yanggangonimo oluwato. Ngulo ngu, Anutndo enengo Nangoni noole
hoolooweyelolo yunootoni, me oni biyomi kandeyemo yetoyi, ngundo utolo, ogingoyingo
inolo, uleyi kumoowolo. Ngundilo ngulo, noole ingootetoku, ene mete oo bidodo nguya
noole kingo yunooteku ngu, noolengo logoyimo yunoote.
33 Oni Anutndo enengo elo, kuli sunggi yelo eteku ngu, oni gome nenengo oolengo.
Ngulo oni onendo ngu yombuliyelowelo mande nooledodo ewa? Ngundilo nguya kini.
34 Onendo oni ene goweye sanggawelo mande ewanggo? Oni gula kini. Ngulo
ngu, Kristus Yesus ene kuli kumootoni, Anutndo ko yokutuwootoni ootookoowolo.
Ene Anut kandeyi koondosina bingaminidodo musiyomo bibitelo, ngunonggo noole
hoolooweyelolo, Anutno yemboongelo ooloote.
35 Ndawugado Kristus Yesus ngulo nowoondoyiningga ngu andangewa? Ene kowuli
nooleno tunootetoni bine; ngundi, ogingoyingo yootooye bine; ngundi, onindo noole
yombuliyelootoyi bine; ngundi, noole oowalilo kumootooye bine; ngundi, towikumbalo
mbilimbili oodooye bine; ngundi, oo biyomimbo yombuliyelootoni bine; ngundi, noole
dugebo yuleyi kumoowato, bine? Ngundilo oo ngu nooleno tunootetoni, nguno Kristus
Yesusno nowoondoyi teyingongga ngu andangewa, bine? Hamoo oolengo kini.
36 Hamoo, oo ngundilo ngu nooleno tunootete. Ene ngu Anutlo mandeno nguya
ngundilo ete.

Noole gengo simoo bale oolooteto. Ngundilo ngulo, naludodomo yuleyi kumoowelo
teteto. Ene noole yeyootoyi, Sipsip ngundilo yuleyi kumooweloyi nanggelo ewolo.
Sam 44:22

37 Ene ngundilo oo ngulo ma ingowelo. Ene Yesus Kristus, ngundo noolengo nowoondoyi
telo yunowolo. Ngulo ngu, ene naludodomo, noole hoolooweyelootoni, noole oo kowuli
nooleno tunooteteku, ngu bidodo dagayelolooteto.
38-39 Yo, no nowoondonemo hamoo oolengo, oo gula Anutndo noolengo nowoondoyi
teteku, ngunonggo andangeyeloweloyi nguya kini. Ngu ngandilo: kumooweloyi; keda
oluweloyi ngulo kowulini; ngundi, Anutlo Sambono Oni oowooyi Engel; oo yuka
biyomi; oo koletelo tunooteyingoku; ngundi, kootusina tunooteweloyimbolo; Setanlo
yanggangoni bidodo; oo Sambono awuno; oo mela newendemo amuno; oo Sambono
melako oolootenggoku; ngundo oo bidodo Anutndo noolengo nowoondoyi tetekungga
ngu, ngu komo ma andangewa. Anutndo noolengo nowoondoyiga tetoni yowootomu ngu,
Yesus Kristus ngu noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunaye ngu oowooyimo yowolo.

9

Polndo Iserel Onilo Newende Kowuli Oolengo Yewolo

1 No Kristuslo oni. Ngundilo ngulo, no hamoo oolengo eteno. No ebe ganagana nguya
ma eteno. Nenengo nowoondonembolo ingondudunemo ngu Yuka Kundingiyi, ngundo
ingondudu mandene hooloowetoni, ngunonggo eteno.
2 No suwoo suwoo nowoondone kowuli yeteku ngu, ndatelo ngulo, Iserel oni Yesusno
nowoondoyemo hamoo ma tewonggori. Ngundilo ngulo, no biyomi ingolo, sendo nguya
telolooteno.
3 Ndatelo oole gula oodoni, no nguno nenengo konebane dalo goboolo ngu
hoolooweyelootoowe, Yesusno nowoondoyemo hamoo tewanggo? Ene no mete Yuda
oni konebane hoolooweyelootoowe, Yesusno nowoondoyemo hamoo teweloyi damonimo
nguno ombutoyi ngu, asa, no nenengo nowoondonemo hamoo ngu yokolo, keda
oluweloyi nguya yokolo, ende biyomimo uwanoku, nguno no mete hooloowelоyimbolo
ingooteno.
4 Anutndo Iserel oni simoo bale yoyolo, ene nenengo simoone, elo yoyewolo. Ene
Anutlo dulidalinidodo kenowonggori. Ene nguya Anutlo sunggi mandelo gosiyoyingo
ngu yowonggori. Ene Anutlo mamana mande, Anutlo yambo mande teweloyi, ngulo
damoni nguya yowonggori. Anutlo mandeno gosiyoyingo, ngu Yuda oni nenengo gula
suleyootoni, ngundo ombulo yoyowolo. Ene oo ngu bidodo yunootoni, ene Anutlo ma
ingolo, nowoondoyemo hamoo ma tewonggori.
5 Kulimi, osi sambaye amuno damoningga, ngu Iserel onilo osi sambaye, ngu oni ngu
soweyemonggo Yesus Kristus oni kilalongo tunootewolo. Anutndo ngu oni oo ngu bidodo
tabango ooloote. Ngu Anutga ngulo bingami elo, oowooyi suwoo suwoo okoowato. Ngu
hamoo oolengo.

Anutndo Ngu Oni Simoo Bale Ngu, Enengo Logo Tewolo

6 Ene Anutlo mandeni ngulo noole ngundilo ma ewato. Engge ma tunootewalo ma
ewato. Kini, oni Iserel oni kewooloyemo oolootenggoku, ngu Iserel oni oolengo kini.
7 Noole ngundilo ma ewato. Ene ngu Ebarahamlo dalo sowe tunootewonggori.
Ngundilo ngulo, ene bidodo Ebaraham simoongo oolengolo ewato. Kini, kulimi, Anutndo
ngandilo Ebarahamno ewolo.

Ayisak gengo dalo sowengge, ngundo nangge oowooyidodo telo, gengo sowengge tunootewanggolo ewolo. *Yenesis 21:12*

8 Ngu ngandilo. Yengo simooye yomootenggoku, ngu ene Anut simoongo kini. Ene
simooye gidalega Anutndo mande elo gosiyoyingo, ngulo nowoondoyemo hamoo tetenggoku ngu, ngulo ene oowooyedodo telo, ene Ebarahamlo simoongo oolengo tunootewanggo.
9 Ngu sunggi mandega ngu Anutndo Ebarahamno elo gosiyoyingo, ngu ngandilo.

Ngu nalungga ngu no kuli sunggi yewonoku, nguno no ombulo, Sera hooloowetoowe, nangoningga yomoowalo ewolo. *Yenesis 18:10,14*

10 Ngu nangge kini. Rebeka simoongo sangala elaya yomoowolo. Ngu awayali ngu
Ayisak, ngu noolengo sambanayi.
11-12 Ene kuli simoo ma yomooyingomo, oo metemi gula, ko, oo biyomi gula nguya ma
tewonggori. Ngu naluno, Anutndo newende yunolo, sunggi mandega ngu nangge keyolo,
Rebekaya ngandilo ewolo.

Nangosumoongge sangala usenggemo oolooteliku ngu, koleteloga, ngundo kootungga ngulo ko oni tewa. Nga mandega nga ngu onilo oo kini, Anut enengombo elo sunggi yeteku, ngundilo tunootewa. *Yenesis 25:23*

13 Anutlo mandeno ngandilo ete.

No nenengombo nowoondone Yekob inooteno. Ene no Isooya boguwooteno.* *Malakayi 1:2-3*

14 Ngulo ngu ndatelo ewato? Anutndo oo ngu nenengo ma wilikowa, bine? Hamoo
oolengo kini.
15 Anutndo Mosesno ewolo.

No oni gula sumange teyinowelo elo ngu, asa, no nowoondoyi teyinolo, sumange yolo inootenolo ewolo. *Eksodas 33:19*

16 Ngundilo ngulo, oni enengombo newendemonggo ingolo ngu, mete no nenengombo ko
yanggango tetenoku, nganonggo Anutlo sumangeni yooteno. Ngundilo ingonduduyega
ngu nenengo kini. Anutndo enengo newendemonggo, ko, enengo sumangeni ayibini,
ngunonggo oni hoolooweyelolo, ko ma hoolooweyeloweloyi nguya sunggi yete.
17 Anutlo mandeno ete. Anutndo Igip onilo sobosobo ulungga oowooyi Pelo nguya
ngandilo ewolo.

No nenengombo ge yootunonggelootoowe, tabango tunooteteku, ngulo damoni gulanangge. No nenengo yanggangone ngu geno yootunootoowe tunootewa. Ngundilo nangge, mela bidodomo, oni simoo bale bidodo nolo oowoone bingaminelo ingowanggo. *Eksodas 9:16*

18 Ngulo ngu, noole ingooteto. Anutndo oni oowooyingga sumange yolo, inowelo elo ngu,
yolo inoote. Ene oni gula newende ukingolo, inowelo eteku ngu, ene ngundilo nangge
newende ukingoyinoote.

Anutlo Sanggilini, Ko, Anutlo Sumangeni, Ngulo Mandeni

19 Ngungga ngu hamoo tetoni ngu, asa, ndawugalo noolengo biyomi tewootoku ngulo
Anutndo noolengo biyominayi ngulo yosanggawelo mande ewa? Ngu ngandilo. Anutndo
oo tewelo tetoni ngu, oni gulado ene ma ukingowa.
20 Nondo mande gumi ngandilo eteno. Ene ge oni, ge onendo Anutya manggalu tewa?
Anut enengombo goyetoni, ge eneya mande gumi ma ewelo. Kini, hamoo oolengo kini. Ge
kumbe ngundilo. Kumbegado sembulimo mande gula ma ewa. Ge ndatelo, no ngundilo
telo noyete?
21 Kumbe dowooweloyi oningga, ngundo nogo wande gula yelo, ngundo kumbe elaya
dowoowa. Kumbe gula ngu oo kaweloyi dowoowo, kumbe gula gome nakangoyingomu
ngu ooloote. Kumbe sembuliga ngulo ingonduduni nangge.
22 Anutndo nguya ngundilo nangge tewa. Anut enengo sanggilini noolengo mbumbuwalo, ngu yeni, tunoo oolengo tunootetoni, nguno ngu, oni simoo bale nguno
Anutlo yanggangoni kenolo ingowanggo. Oni bidodo mbumbuwa tetetoku, ngulo gumi
ogingoyingo yunoweloyi. Ene oni biyomi tetoyi, ngulo Anutndo gumi sodedo ma yunoote.

---

* **9:13:** Anutlo mande eyingoku, ngundilo tunootewolo. Yekob ngu nangoni kootungga nga.

Kini, suwoo suwoo ene nowoondoyi telo yunolo hoolooweyelooteku, ngu noole oni nenengo tunooteweloyimbolo.
23 Anutndo oni simoo bale sumange yunowelo elo ngu, enengo dulidalini gome ngu ene tunoo etuyelowa. Anutndo oni nowoondoyemo hamoo teweloyi kuli yoonenengootoni oolootenggoku, ngu oni sumange yunootoni, enengo dulidalini ngu kenowanggo.
24 Noole nguya, Anutndo negoyelowolo. Yo, hamoo, ene Yudalo simoo bale, ko, oni sowe gidalega nguya negoyelowolo.
25 Hoseya Anutlo ingondudu eyingo oni, ngulo oo nakaya nguno ngandilo ete.
Nga oni simoo bale nga ngu nolo oni simoo bale kini, ene nondo yoyewe, nenengo oni tewanggo. Nga oni sowengga nga, kuli nondo nowoondoyi ma yunoyingo, ene nondo nowoondone ene yunowanolo eyingo. *Hoseya 2:23*
26 Ene mande gula ngandilo ewolo.
Nondo kuli yeno, ye nolo oni simoo bale kini, etoowe ingowonggori. Ngu musiyonggano nguno nangge, no yeya ewano. Ye Anut suwoo suwoo keda oolootekungga, ngulo simoongolo ewano. *Hoseya 1:10*
27 Ayisayando Iserel oniya meno elo ngandilo ewolo.
Iserel onilo simoongo ngu oowooyingga oolengo tunootewanggoku, ene Anutndo gidalega nangge ko yoyowa.
28 Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo sodedonangge ombulo, oni simoo balelo mandeye damoniye ngu bidodo wilikoyelowa. Ngundilo telo, mela ngalo oni simoo bale biyomi ngulo gumi biyomi yunowalo ewolo. *Ayisaya 10:22-23*
29 Kulimi Ayisayando ngandilo elo ewolo.
Anut Oo Bidodo Sambono, melako ngulo Sembuli Sembunaye, yanggangoni ulungga oolengo, ngundo osisambanayi gidalega yoyokootoni, ma oodoyi, ngu yoyokootoni ngu, noole Sodom Gomora endemo oni simoo bale Anutndo bidodo yutomukoyingo ngundilo. Ngundilo ngulo, noole Sodom Gomora ende elayaga enengo oni simoo bale ngundilo tunootewatolo ewolo. *Ayisaya 1:9*

Iserel Oni Ngu Damoni Gome Nenengo Oolengo Ngu Yoweloyimbolo Ko Tewolo

30 Ngulo noole ndatelo ewato? Oni sowe gidalega ngu, ene mande damoni gome nenengo, Anut doongeyimo tunooteweloyi, ngulo koyi yanggango ma telo erewewonggori. Ene ngundo Yesusno nowoondoyemo hamoo tetoni ngu, ene mande damoni gome nenengo ngu yootenggo.
31 Iserel oni nguya Anutndo oni nenengo oolengo eweloyimbolo ngulo oole erewewonggori. Ene ngu mamana mande ngulo koyi yanggango telo, ngu gome keyolo endeyowonggo. Ene mamana mande bidodo keyoweloyi, ereremo kini.
32 Ndatelo ngulo? Ngu damoni ngandilo. Ene Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo ngulo damoni, ngu ma keyowonggori. Enengo ingonduduyemonggo mande damoni oowooyingga telo, oni nenengo Anut doongeyimo, tunootewelo oole erewewonggori. Ene Yuda oni Yesusya sanggili telo, ngulo ma ingowonggori. Ngundilo nangge, oni endeyootoyi, digino kendibiye tutuwootoni ukelo, ulo, ngulo sanggili tetenggo.
33 Anutlo mandeno Anutndo ngandilo ewolo.
Ye gome ingoyi! Sayonno (Yuda oni simoo balelo) nondo digi soloyi gula oni kendibiye sanggaweloyimbolo yeteno. Oni gula ngulo newendemo hamoo tetoni ngu, ene ngulo oyumo ma yowa.† *Ayisaya 8:14; 28:16*

10

Iserel Oni Simoo Bale Ene Anutlo Damoni Nenengo, Ngu Ma Yowonggori

1 Ye Kristen konebane, nolo nowoondone ngu ngandilo ingolo hahangeteno. Yesusndo ye Iserel onilo mbumbuwaye andangelo, nowoondoyemo ulo, nguno sugi sugi olinilo ngulo yemboongelolooteno.
2 Nondo hamoo eteno. Iserel oni simoo bale ene Anutndo mande damoni ngulo koyi yanggango tetenggoku, ene nowoondoyemo ngulo ooleyi Anut doongeyimo, nenengo tunooteweloyi, ngulo ene ma ingootenggo.
3 Yuda oni Anutlo oole nenengo erewelo, ma kenolo, ingootoyi, nguno Anutndo oni gome nenengo, elo eweloyi nguya kini. Ene Anutlo mandega nga ma keyolo, enengo ingonduduye nangge keyootenggo.
4 Noole ingooteto. Moseslo mamana mande kulimingga ngu oololo, Yesus Kristusno wenga yokowolo. Yokootoni, ataga ngu, oni Yesuslo mamana mande keda keyowanggo.

† **9:33:** Ngu digiga ngu Yesus Kristus.

Ngundilo ngulo, oni simoo bale bidodo Yesus Kristusno nowoondoyemo hamoo tewanggoku ngu, Anutndo oni simoo bale gome nenengolo ewa.

Oni Simoo Bale Yesus Kristusno Nowoondoyemo Hamoo Teyi

5 Mosesndo ngandilo nakangowolo.
Oni simoo bale ene mete Moseslo mamana mande bidodo keyolo ngu, ene mamana mande nguno sugi sugi oluwanggolo ewolo. *Lewitikas 18:5*
6 Oni Yesusno nowoondoyemo hamoo tetoni oolootenggoku, ngulo Anutndo oni gome nenengolo ete. Ge nowoondogemonggo nangge ma ewelo. Onendo Sambo endemo oolelo, Yesus Kristus yolo, ombutoni, ngundo hoolooweyelowa?
7 Ge nowoondogemo ngundilo ma ewelo. Onendo ene mela newendemo oni kumooyingombolo musiyomo ulo, ngundo Yesus Kristus yolo, ooletoni, ngundo hoolooweyelowa?*
8 Mosesndo ngandilo ewolo.
Anutlo mande ge tanggege oolengomo ooloote. Anutlo mande ngu gengo manggogemo, nowoondogemo nguya oodoni, ngunonggo eteto. *Dutoronomi 30:14*
Oni komo bidodo Yesusno nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ngulo mande damoni, noole oni bidodomo wesiyolo eteto.
9 Anutndo geya oo elaya telo ingoote. Gengo manggogebo, Yesus Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngu oowooyi yootunolo, oni simoo baleno elo, ko, Anutndo melenonggo Yesus yokutuwooyingo, ngulo ge nowoondogemo hamoo tetoyi ngu, asa, Anutndo gengo mbumbuwage andangelo yokolo, ko goyowa.
10 Noole nowoondonayimo hamoo telo oluwatoku, ngulo Anutndo oni simoo bale gome nenengo oolengolo ewa. Yo, hamoo, noolengo manggonayi ngundo Yesusno nowoondonayimo hamoo teyingo ngu, yootunolo etooye, ngulo Anutndo ngu yeyootoni, noole mete eneya sugi sugi oluwato.
11 Anutlo mande nakayano, ngu ngandilo ete.
Oni gula ene (Yesusno) newendemo hamoo telo ngu, ene oyumo ma yowalo ewolo. *Ayisaya 28:16*
12 Anutlo Mande Keda Mesalango ngu oni bidodo, Yuda oni, ko, oni sowe gidalega ngulo oo goboolo. Yesus ngu oni bidodo Sembunaye ulungga. Oni gulado enengo newendemo hamoo tetoni, Anutno meno ewaku ngu, asa, Anutndo sumangenonggo kumana yolo inowa.
13 Anutlo mandeno ngandilo nakangowolo.
Ngulo ngu oni simoo bale bidodo, ene Oo Bidodo Sembuli Sembunaye nguno meno etenggoku ngu, asa, Yesusndo enengo weti mbumbuwaye andangeyunolo, ko yoyolo, enengo nowoondoyemo ulo, eneya sugi sugi oluwanggolo ewolo. *Yowel 2:32*
14 Ene Yuda oni nowoondoyemo hamoo ma telo, ngulo ene Anut ma negongootenggo. Ngundilo nangge, oni Anutlo Mande Keda Mesalango ma ingolo ngu, asa, ene ndatelo telo, nowoondoyemo hamoo ma tewanggo? Ene Anutlo mande gome etuyeloweloyi oni kini ngu, ene ndatelo telo, Anutlo mande gome ngu ingowanggo?
15 Anutndo mande wesiyolo etuyeloweloyi oni eneno suleyootoni, ma oolouwaku ngu, ariya, oni ngu ene mande wesiyolo eweloyi yanggangoye kini. Anutlo mandeno ngandilo ewolo.
Anutlo ko oni mayelo, oni simoo baleno Anutlo Mande Keda Mesalango etuyelootenggoku oni ngu metemilo ewolo. *Ayisaya 52:7*

Iserel Oni Ene Mande Keda Mesalango, Ngu Ma Keyootenggo

16 Ene oni gidalega Mande Keda Mesalango nga ma keyootenggoku, ngulo Ayisayando ngandilo ewolo.
Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, nolo mande nga wesiyolo etooye, ndawu oninggado mandenayi ingolo, ngulo newendemo hamoo tete? Elo ewolo. *Ayisaya 53:1*
17 Ariya, noole ingooteto. Noole Yesuslo Mande Keda Mesalango nga ingootooye, ngundo nowoondonayi hamoo teyingo ngu yeni tunootewa. Yo, hamoo, noole Kristuslo Mande Keda Mesalango ngu ingolo, nowoondonayi hamoo tewooto.
18 Nondo ngandilo eteno. Hamoo oolengo, ene mande keda gomengga nga kuli ingowonggo. Anutlo mandeno ngandilo ewolo.
Enengo mandeni ngguyi ngu mela bidodomo toongewolo. Yo, enengo mandeni ngu mela bidodo looguwootoni, oololo, mela wengamo tunootewalo ewolo. *Sam 19:4*

---

* **10:7:** Yesusndo kuli Sambononggo ombulo, kumoolo, ko melenonggo ootookoolo, ngundo mbumbuwanonggo uliyelolo, noole ko yoyoyingo.

19 Ene nondo ko eteno. Iserel oni Anutlo mandega nga ma ingootenggo, bine? Kini,
ene kuli ingowonggoku, ko, kootu inolo yokowonggo. Ene kuli Moseslo nakayano, ngu
Anutndo Iserel oni simoo bale ngulo ewolo.
Nondo oni simoo bale sowe gidalega sungo sungo ngu wiyokolo yoyootoowe, ge ngu
yeyomayiyelolo, ye ngulo nowoondoye biyomi yetoni, ngulo boguboguwoowanggo.
No oni sowe gidalega ene ingonduduye kini yoyootoowe, ye ngulo sanggili
tewanggolo ewolo. *Dutoronomi 32:21*
20 Ene Ayisayando mande nga ewelo ma sosolewolo.
Oni simoo bale ene no ma erewenelolo neyowonggori. Ene oni gidalegano nolo sumoo
ma eyingo, ene no nenengombo ene doongeyemo tunooteyingolo ewolo. *Ayisaya
65:1*
21 Ene Iserel onilo Anutga ngundo ngandilo ewolo.
Nalu pelungga oolengo no nga (Iserel) oni simoo bale nga yododowoolootoowe, nga oni
sowengga nga (nowoondoyemo hamoo teyi elo negoyelolo oodoowe,) ene mande
ngu toongoolo, yokolo, ene mande gumi biyomi ewonggorilo ewolo. *Ayisaya 65:2*

11

Anutndo Iserel Oni Simoo Bale Gidalegalo Sumange Yunowolo

1 Ngulo no ngandilo eteno. Anutndo enengo Iserel oni simoo bale bidodo andangeyelolo
yoyokowo, bine? Ngu hamoo oolengo kini. No nguya Iserel oni. No nguya Ebaraham
sembeni Beniyamin ngulo soweni oolootenoku nga. Anutndo no ma kootu nunoote.
2-3 Anut enengo oni simoo bale ngu, ene kuli sunggi yeyingo, ene ma yoyokolo
oweyelowolo. Ye Anutlo mandeno, Ilayiyalo mandeni kuli kandangelo ingootenggo.
Ilayiyando Iserel oni simoo baledoya sanggili telo, Anutno ngandilo yemboongewolo.
Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, onindo gengo ingondudu eyingo oni yuleyi
kumoowonggo. Geno woolo yeweloyi digi yawasa nguya tootoongowonggo. No
noso nangge geno nowoondonemo hamoo telo, keda oolooteno. Ene no nuleyi
kumooweloyimbolo erewenelootenggolo ewolo. *1 King 19:10,14*
4 Ene Anutndo Ilayisalo mandeni gumi ewolo.
No oni oowooyingga oolengo (7,000) soleyelootoowe oolootenggo. Ene oomboolo oowooyi
Bal, nguno ma boodoo oondookelo yemboongetenggolo ewolo. *1 King 19:18*
5 Yo, Ilayisa naluno Iserel oni gidalegado Anutlo nowoondoyemo hamoo tewonggori.
Ngundilo nangge, ataga nga nalunggano ngano nguya, Iserel oni simoo bale guming-
gado nowoondoyemo hamoo telo oolootenggo. Ene Anutndo ngu enengo sumangeni
ngunonggo oni simoo bale yoyoote.
6 Yo, Anutndo enengo sumangeni ngu Iserel onindo koyi tetenggoku, ngunonggo kini.
Anut enengo ingonduduni nowoondoyimonggo ngu, sumangengga ngu yunoote. Ene
ngundilo kini ngu, Anutlo sumange ngu, hamoo engge kini tunootewa.
7 Ngundilo ngulo, noole ndatelo ewato? Nga ooga nga ngu Iserel onindo Anut doongey-
imo oni gome nenengo tunooteweloyi damoningga, ngu yoweloyimbolo koyi yanggango
tewonggori. Ene ma yowonggori. Anutndo Iserel oni gidalega sunggiyelowolo. Ngundo
nangge nowoondoyemo hamoo teweloyi ngu yowonggo. Oni gidalega ngu nowoondoye
kuli yanggango yetoni, ngulo ene Anutlo mandeni ma ingowonggori.
8 Anutlo mande ngundo ngandilo ewolo.
Anutndo enengo nowoondoye kuli yeni, ukingootoni, kapengo yewolo. Ngundilo
tetoni, ene (Anutlo mande damoni oo bidodo ngu) kenolo, ma ingowonggori.
Enengo sodeyebo nguya mande damoni nenengo ma ingowonggori. Ene ngundilo
oluwonggoku, ombulo, ataga nguya ngundilo oolootenggo. *Dutoronomi 29:4*
9 Dewitndo enengo me onilo Anutndo yoyeni kapengoyi, elo ngandilo yemboongewolo.
Enengo oo simbo kayingo naluno, nowoondoye imakeyingo oodoyiga, ge yoyega kapengo
yetoyiga, me oni kewooloyemo ulo, yoyoya yuleyi. Ngu ngandilo, sepa bowela
ngundilo, ko, nusago yoweloyi mele ngundilo, nguno Anutndo enengo biyomiye,
ngulo gumi ngundilo yunowa.
10 Enengo doongeye ngu ooleli tetoni, ene doongetelo, Anutlo mande damoni ngu ma
ingowanggo. Enengo kowuliye ulungga oolengo koolowoolo, ngulo ogingoyingo suwoo
suwoo ingolo oluwanggo. *Sam 69:22-23*

Anutndo Oni Sowe Gidalega Nguya Yoyowolo

11 Ngulo nondo ko sumoo eteno. Iserel onindo kuli enengo mbumbuwayemo soletoyi,
ngulo Anutndo kootu yunololuwa, bine? Hamoo oolengo kini. Ngulo ngu, Iserel oni
Yesusno nowoondoyemo hamoo ma tetoyi, ngulo Anutndo Mande Keda Mesalango ngu
yolo, oni sowe gidalega yunootoni, ene nowoondoyemo hamoo tetenggo. Yo, Anutndo

oni gidalega kumana yunootoni, ngulo Iserel onindo ngu kenomayingoya, ene nguya
yowoolengoya, nowoondoye Anut inoyi, elo ngundilo tewa.
12 Yo, Iserel oni oole gome metemi ngu, ene kuli yokowonggori. Ngundo ngu
Anutlo kumana metemi ko enengo mande damoni, ngu oni simoo bale bidodo, kuli
yokowonggori. Ngundilo ngulo, ngu Anutlo kumanangga ngu, oni sowe gidalegano
tunootewonggori. Ngulo ngu, noole gome ingowato. Iserel oni simoo bale Yesusno
nowoondoyemo hamoo tetoyi ngu, Anutlo kumana gome ngu yolo yunootoni, oni sowe
gidalega dagayelolo, awuno oolengo yowanggo.
13 Ataga nondo oni sowe gidalega, ye mande yunooteno. No ngu Anutlo ko oni (Aposel),
ye oni sowe gidalega yengo ko oni. Ngundilo ngulo, no nenengombo ko tetenoku, ngalo
oni oni teteno.
14 Nga kongga nga, no gome tewelo ingooteno. Ye nenengo oni simoo bale Iserel oni
yendo Yesusno nowoondoyemo hamoo telo yootenggoku, ngulo ene nguya ngu keno-
mayingoya, ngu yowanggo. Ndatelo ngulo, nolo Iserel oni nguya Anutlo nowoondoyemo
hamoo teyingo nguno ulo, sugi sugi oluwato.
15 Ngundilo ngulo, Iserel oni simoo bale Yesuslo Mande Keda Mesalango yokootoyi,
ngulo ngu, mela bidodomo oni simoo bale mande gome ngu yootoyi, ngudodo nowoon-
doye gulanangge yelo oolootenggo. Ngundilo ngulo, Anutndo Iserel oni simoo bale ko yoy-
oweloyi, ngu ngandilo. Oni melenonggo ko ootookootenggoku ngundilo tunootewanggo.
16 Oomanangoyingo koondomo oolooteku ngu bodaga Anutlomu, asa, gumi bidodo
koondomo oolooteku nguya, Anutlomu nangge. Ngundilo nangge, de damoni kundingiyi
ngu, ngu kambini duwoo nguya kundingiyi tunootewa. Kuli Anutndo Ebaraham ngu
yoyingo ngulo soweni Iserel oni, ene nguya Anutlomu nangge.
17 Anutndo ko kedaga telo, mela doongoolo, yomosiyolo, mela yeni, ulumidodo tewolo.
Ene ngu kono nguno koono imitoni (Iserel oni), oolelo, engge ulungga enggewonggori.
Koono gidalega gome ma oolelo enggewonggori. Ngundilo ngulo, ene gumoolo, oo-
longooni utoni, ngu musiyomo koono yuwooyi siyakongo ngu (oni sowe gidalega) de-
gunonggo yoyolo, mayelo, ngu musiyomo imitoni, gome oolelo enggewonggori. Ndatelo
ngulo, ko mela himimo mela ulumidodo ngulo kono koono koletelo imiyingo ngundilo,
gome oolelo enggewonggori.
18 Ngundilo ngulo, ye oni sowe gidalega ngu koono degunonggo siyakongo ngundilo
yoyowonggori. Ngulo ye Anutlo kumana, ngu yeno nangge ombuni. Ene Iserel oni enengo
kumana ombuni, elo ma ingowelo. Ngulo ye ingondale teyi! Anut enengombo yanggango
ye yunoote. Yengombo yanggango gula ma yootenggo.
19-21 Ngundilo ngulo, ye ngandilo ewanggoku ngu, noole Iserel oni musiyomo, Anutlo
kono ulo oolooteto. Ngu hamoo. Ene ye ingondale teya oliyi! Anutndo Iserel oni ene
nowoondoyemo hamoo ma telo, ngulo engge ma tetoyi, ngulo andangeyelowolo. Ye
nowoondoyemo Yesus oowooyimbolo hamoo tetenggoku, ngulo nangge ye mete oliyi. Ye
nguno ingondale teya oliyi! Anutndo Iserel oni nowoondoyemo hamoo ma tetoyi, ngulo
keyoyelowolo. Ngulo ngu, ye nguya ngundilo nowoondoyemo hamoo ma tewanggoku
ngu, ye nguya Anutndo ngundilo yunowa.
22 Ngulo ngu, Anutlo ayibiyini ko ngulo wilikoyeloyingo mande yanggangoningga in-
gootenggoku nga. Oni Anutlo mande damoni ngu yokootenggoku ngu, ngulo Anutndo ene
nguya mande gookingo telo yunoote. Anutndo yengo ngu nowoondoyi telo yunooteku,
ngu nowoondoyi yunolo nguno ooloote. Kinitetoni ngu, Anutndo ye nguya yoyokolo,
oweyelowelo ingoote.
23 Nalu gulano, Yuda oni damoni yelo, Yesus keyootoyi ngu, ariya, Anutndo ko yoyolo,
enengo kono ko yoyewa.
24 Yo, ye oni sowe gidalega, ye koono yuwooyi siyakongomu degunonggo yolo, Anutlo
kono imiyingo ngundilo. Yuda oni ngu koono koletelo kono imiyingo, ngu ngundilo. Yuda
oni ene nowoondoyemo hamoo Yesusno tewanggoku ngu, ene Anutndo yoyolo, enengo
kono ko yeweloyi, ngu kowuli kini.

Anutndo Oni Simoo Bale Bidodo Sumange Yunowolo

25 Kristen konebane, nondo ngandilo ingooteno. Ye nga hamoo mande nga ye kuli
ma ingowonggoku, ene ataga ye mande damoni gome nenengo oolengo tunootewanggo.
Iserel oni simoo bale gidalega ngu nowoondoye yanggango yelo, Yesuslo mande sodedo
ma keyootenggo. Anutndo Iserel oni nowoondoye yeni kapengo yewonggori. Ndatelo
ngulo, oni sowe gidalega Anutndo kuli sunggi yeyingo ngu yoyootoni, nowoondoyemo
hamoo tewanggo. Ngundilo damoningga ngu, Iserel onino oodoni, oololo, nalu wengamo
tunootewa. Ngu naluno, Anutndo Iserel oni bidodo yoyeni, Yesusno nowoondoyemo
hamoo teyingo, ngulo yoyolo pawa kewooloko uwanggo.

26 Ngu mande damoninggano nguno, Anutndo Iserel oni simoo bale Yesusno nowoon-
doyemo hamoo tetenggoku, ngu bidodo yoyowa. Anutlo mandeno ngandilo ete.
Sayon melakonggo (Yuda onino) hoolooweyeloweloyi oni tunootewa. Ngu oningga,
ngundo Yekob osisembenimbolo weti mbumbuwa bidodo andangeyunowelo om-
buwa.
27 No eneya mande elo gosiyooteno. No enengo mbumbuwa andangeyunowanolo ewolo.
Ayisaya 59:20-21; 27:9
28 Ene Yuda onindo Yesuslo Mande Keda Mesalango ngu kootu inowonggoku ngu, Anutya
longge tewonggo. Ngulo ngu, ye oni sowe gidalega Yesusno nowoondoyemo hamoo
teyingo damoninggano nguno utenggoku, ngu hoolooweyeloote. Anutndo Yuda oni simoo
bale ngulo gome oolengo ingoote. Ndatelo ngulo, Anutndo enengo osisambaye, newende
ulungga yunoyingo ngulo.
29 Yo, Anutlo sumangeni kumana ngulo Anutndo oni gula negongolo, yowaku ngu, ene
kootusina, enengo ingonduduni ma yowoolengowa.
30 Kulimi ye oni sowe gidalega Anutlo mande ngu utolo, oolongoolo yokowonggori.
Ene ataga ngu, Iserel oni simoo baledo Yesuslo Mande Keda Mesalango ngu toongoolo
yokoyingongga, ngulo ngu, ye oni sowe gidalega, Anutlo sumangeni, ngu yowonggori.
31 Ene kuli Yuda oni damoni gome nenengomo ma endeyowonggori. Ngulo ngu,
Anutndo oni sowe gidalega sumange yunoote. Ngulo ngu, Yuda onindo ngu kenolo,
kenomayingolo, ene nguya nowoondoyemo hamoo tewanggo. Ene ngundilo tetoyi ngu,
asa, Anutndo ene nguya sumange yunowa.
32 Oni simoo bale bidodo Yuda oni, ko, oni sowe gidalega nguya, Anutlo mande damoni
ngu ma keyootoyi, ngulo Anutndo yoyeni, ya biyomimo oni ngundilo tewolo. Ndatelo
ngulo, Anutndo ngu enengo sumange yolo, oni simoo bale bidodo yunowa.

Anutlo Mande Damoni Ngu Dulidalinidodo

33 Yo, hamoo oolengo Anutlo sumangeni damoni nguya mela ngalo oo bidodo dagayeloote.
Enengo ingonduduni ingoyingoni nguya onilo ingonduduye bidodo dagayelolo,
pelungga ndandayingo oolengo. Onindo Anutlo oole oolouweloyi ngu wilikolo,
kenoweloyi kini.
34 Kuli, Anutlo mandeno ngandilo ewolo.
Yo, onendo Oo Bidodo Sembuli Sembunaye ngulo ingonduduni ngu ingoote? Onendo
enengo ingonduduni ene mete Anut inoyingo? Mela ngalo oni gulado kini, elo
ewolo. *Ayisaya 40:13*
35 Onendo oo koletelo ene gumimbolo Anut inootoni, enebana oo ngulo gumi wendangelo
Anut inowa? Elo ewolo. *Yob 41:11*
36 Ngundilo nguya kini. Eneno nangge oo bidodo tunootelo, enengo dulidaliyedodo
oolootenggo. Ene oo bidodo Sembuli Sembunaye oolengo. Suwoo suwoo, noole Anut
oowooyi bingami okoolo, dulidalini teyinolo oluwato. Ngu hamoo oolengo.

12

Gowenayingga Nga Anut Inolo, Nguno Kundingi Teyinowato

1 Ariya, ye Kristen konebane, Anutlo sumangeni suwoo suwoo ye telo yunooteku, ngulo
no mande nga elo yokutuyelolo, ngandilo eteno. Ye goweye, moondeye, ingonduduye,
nowoondoye, yanggangoye, ootootooye bidodomo, ye komo keda oolootenggoku, nguno
Anutno woolo yeya inoyi. Ye komo yengo keda ootootooye, ngu bidodo gome nenengo
oolengo eneno yetoyi, ngulo ene oni oni tete. Ye gome ingoyi! Nalu bidodomo, Anutndo
ye gome soboyelolo, hoolooweyelooteku, ngundilo ngulo, yengo de wooloye ngu, ene
inootoyi, ngu metemi.
2 Oni mela ngalo mande damoni biyomi keyootenggoku, ngu ye ma keyelowelo. Kini,
yengo ingonduduye ngu Anutno yetoyiga, ngundo nowoondoye yowoolengootoningga,
damoni keda, ingondudu kedamu nguya yunootoningga oliyi. Ngundilo telo ngu, ye
Anut doongeyimo, ndawuga ngu gome teweloyi ngu ingowanggo. Yengombo nguya
ndatelo mande damoni gome nenengo telo ngu Anutlo ingowanggo. Mande damoni gome
nenengo biyomi kini, oo ngu bidodo Anutndo ngulo gome ingooteku, ngu nangge teya
oliyi.

Noole Komo Anutndo Sumange Telo, Oo Yunooteku, Ngulo Koni Tewato

3 Anutndo sumange no nunootoni, ngunonggo ye sungomo sungomo eteno. Anutndo
ye ingonduduyemo ingonduduga ngu yunowolo. Ngulo logoga ngu ma dagawelo.
Logo dagalo awuno, ameno nguya ma tewelo. Kini, Anutndo yengo nowoondoyemo
hamoongga ngulo logoga yunooteku, ye komo nguno nangge oliyi.

4 Noole ingooteto. Noolengo gowenayi ngu gulanangge, ngulo sosi gumi kowookowoo,
ene ngulo koye nguya sungo sungo. Ngu bidodo ko gulanangge ma tetenggo.
5 Ngundilo nangge, noole oni simoo bale bidodo Yesuslo nowoondonayimo hamoo
tetetoku ngu, noole Yesus Kristusdodo gowenayi gulanangge. Ngundilo ngulo, noole
Kristen oowooyingga ngu bidodo doboogulinayi wata gulanangge oolengo oolooteto.
Noolengo ingondudunonggo ngandilo ma ingowato. Noolendo Kristen oni gidalega
dagayelootetolo ma ingowato. Kini, noole gowenayi gulanangge.
6 Anutndo noole sumange yunolo, ingonduduno ingoweloyingga, ngu sungo sungo
guladilo guladilo kingo duwoo noole yunootoni, nguno enengo koni tetetoku nga. Oni
gula, Anutndo enengo mande wesiyolo eweloyi logoga inowoku ngu, oni enengo newende
hamoo teyingongga, ngu logono hamoomonggo wesiyolo ewa.
7 Ene oni gula ene Kristen oni gidalega hoolooweyelowelo elo, ingolo ngu, ene komo oni
Anutlo nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ngu gome hoolooweyeloyi. Ngundilo nangge,
oni gula etuyeloyingo oni tewelo elo ngu, ariya, ene komo ngu kongga ngu teya, hamoo
mande ngu oni etuyeloni.
8 Ngundilo nangge, oni gula ene oni ingonduduye samangaweloyi oni tetoningga ngu,
ariya, ene komo ngu kongga ngu nangge gome teni. Oni gula ene oni oo gula yunowelo
ingoya ngu, asa, ene komo newende bidodomonggo, oni oo ngu yunoni. Ngundilo nangge,
oni gula ko gulalo sobosobo tabango teya ngu, asa, newendemonggo ngu kongga ngulo
oni oni teya, ko ngu teni. Oni ene nowoondoyi telo, oni hoolooweyelowelo ngu, asa, ene
komo oni oni teya, oni hoolooweyeloni.

Dobooguliye Nowoondoye Telo Yunoweloyi, Ngu Gome Nenengo

9 Ye dobooguliye nowoondoyi telo yunoweloyi ngu, ye komo hamoomonggo nowoon-
doye yunoyi. Ye ebe ganagana elo, ma ganayelowelo. Ye komo mande damoni biyomi
bidodo ngu kootu inoya, mande damoni gome nenengo ngu nangge yanggango dowooyi.
10 Ye komo dobooguliye nowoondoye yunoya, ngunonggo ye sungo sungomo do-
booguliye bingamiye sodedo okooyi.
11 Nowoondoye ngu suwoo suwoo Anutlo konimo nangge ingondudu teya, sulekinikini
ma tewelo. Anutlo Yuka Kundingiyi, ngundo nowoondoyemo hangetoningga, ngunonggo
hoolooweyeloni. Oo Bidodo Sembuli Sembunaye ngulo koni ye gome teyi.
12 Ye gome oni oni teya, doongedoongoodoongoo teya, Anutndo yeno oo teweloyi ngulo
sobowooya oliyi. Ene kowuli gula yeno tunootetoningga ngu, ye komo Yuka Kundingiyi
nguno yanggango dikaya, Anutno nangge oo bidodo yemboongeya, yanggango teyaliyi.
13 Anutlo oni simoo bale oo sitowilo wenonootoyiga ngu, ariya, ye komo
hoolooweyeloyi. Ende gidaleganonggo oni yeno mayetoyiga ngu, ye komo gome
soboyeloya kawararayeloyi.
14 Oni gidalegado ye yombuliyelootoyiga ngu, ye Anutno yombuliyeloni, elo, ma
yemboongewelo. Kini, ye Anutno oningga ngu nowoondoye imakeni, ko, kumana biyomi
ma yunowelo eya yemboongeyi.
15 Oni nowoondoye gome oni oni teya oodoyiga ngu, asa, ge nguya oni oni teyi. Ngundilo
nangge, oni ene sendo sambi tetoyiga ngu, ariya, ge nguya nowoondoyi yunoya sendoyi.
16 Ye oni bidodoboya nowoondoye gulanangge teyi. Yengombo yengo oni ululu
telo oluweloyi, ngulo ma ingowelo. Ye komo oni oowooye kini nguya ko goboolo
teyi. Yengombolo nangge ingolo, ngandilo ma ewelo. No nangge no oni ulungga
ingondudunedodo, elo ma ewelo.
17 Ene oni gulado mande damoni biyomi gula yeno tetoningga ngu, ariya, yebana ngu
gumi mande damoni biyomi eneno ma tewelo. Kini, ye komo mande damoni gome oni
simoo bale doongeyemo metemi nangge teyi.
18 Ge ebe ulewelo ingondudu ma tewelo. Kini, oole moole tetoningga ngu, asa, ye komo
oni bidodoboya nowoondoye goboolo yeya ayibinonggo oliyi.
19 Ye Kristen dobooguline, no ye nowoondoyi ulungga teteno. Oni sungombo yeno
mande damoni biyomi yunootoyiga ngu, asa, yendo eneya gumi yunowelo, ngu ma
ingondudu tewelo. Kini, ye komo ngu kowulingga ngu, Anutlo sanggili ngu yokoyi. Anutlo
mandeno, ngandilo ete.

Nondo nangge onilo mbumbuwa ngulo gumi wendangewano. Nondo gumi biyomi
ulungga wendangelo yunowano. Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo
ngundilo elo ewolo. *Dutoronomi 32:35*

20 Asa, yengo me oningga oowalilo kumootoningga ngu, ye mete oowali inootoyiga neni.
Ngundilo nangge, ene sonolo ingootoningga ngu, asa, sono inootoyiga neni. Ye ngundilo
tewanggoku ngu, ariya, ene oo biyomi tewoku, ngulo oyumo ulungga yowa.

21 Ye mande damoni biyomi ngu yokootoyi, ngundo ye ma dagayelowelo. Kini, yengo
mande damoni metemi, ngundo mande damoni biyomingga ngu wongooni uwa.

13

Noole Komo Mela Ngalo Gabman Sobosobo Oni Ngulo Manggoye Keyowato

1 Oni simoo bale bidodo mela ngalo sobosobo oni ngu nowoondoyemo oluwanggo.
Noole ingooteto. Mela ngalo sobosobo oni oolootenggoku, ngu enengombo kingo ma
tunootetenggo. Kini, ngu sobosobo tabango oni ngu Anut kandeyimonggo tunootewong-
gori. Ngundilo ngulo, Anut enengombo mela ngalo sobosobo tabango oni yoyetoni
oolootenggo.
2 Ngundilo ngulo, Anut enengombo Gabman oni sobosobo melako ngano yeni tunoote-
wonggori. Ariya, ngu oni ngulo manggoye ma keyolo ngu, ene Anutlo mandeni nguya
toongoote. Yo, hamoo, sobosobo oni ngulo manggowo ngu toongoolo, keyolo yokolo ngu,
asa, oni ngundilo tetenggoku, ngundo gumi kowuli ulungga oolengo yowanggo. Kowuli
ngundilo wendangeweloyi ngu, Anutndo elo yunoyingo, ngundilo yunowa.
3 Oni enengo damoni nenengomo ootoolo, sobosobo Gabman onilo mamana mande
keyolo ngu, ariya, ene Gabmanlo ma sosolewanggo. Ene oni sobosobo sanggili onilo
Gabman ngulo mande ma keyolo ngu, asa, ene sosolelo oluwa. Ge mande damoni gome
nenengomu nangge tetooga, ariya, ene ge bingaminggelo okoowa.
4 Anutndo Gabman oni ngulo koye ngu, ye hoolooweyeloweloyi ko ngu inowolo. Ye
mande damoni biyomi tewanggoku ngu, enengo yanggangoni, ngundo yengo mande
damoniye biyomingga ngulo ogingoyingoni yunowa. Anutndo Gabman sobosobo oni
yootunoyeloyingo ngu onilo biyomiye ngulo gumi etuyeloweloyimbolo yoyewolo.
5 Ngundilo ngulo, noole komo enengo manggowo keyolo, mandeni yolo keyowato.
Ndatelo ngulo, Anutndo ngu mamana mandega ngu nowoondonayimo yewolo. Ngundilo
ngulo, noole komo, nowoondonayi ngulo gome ingolo, ingonduduwoolo manggowo
keyowato.
6 Noole komo bobeye Takisno yeweloyi ngu, mela ngalo sobosobo oni tabango ngu
Anutndo sunggiyelowoku oni, ngu yunowato. Ndatelo ngulo, ene Gabman sobosobo oni
ngundo ko yanggango telo, sobowoolo ko tetenggo.
7 Ge bobeye Takislo yoweloyi onindo sunggiga elo gunootenggoku, ngu komo bobeye
ngundiya yuno. Oni bobeye yoweloyi onino oo bidodo ge bobeye yuno. Ngundilo
nangge, ge oni gulano weti moole tetoningga ngu, ngulo sumoo etoningga ngu, asa, ge
mete wendangeya ino. Yengo manggoye, nowoondoye nguya oni ululu ngulo bingamiye
okooyi.

Oni Ene Dobooyi Newende Inooteku Ngu, Ene Mande Gome Keyoote

8 Ye weti telo oni gulanonggo oo gula ma yowelo. Ene noole weti gulanangge ngu suwoo
suwoo ooloote. Ngu ngandilo. Oni bidodo ene dobooguliye nowoondoye yunoweloyi
damoningga, ngulo weti ulungga ngu nangge olini. Ndatelo ngulo, oni gidalegado,
oni gidalega nowoondoye telo yunowanggoku ngu, ene Anutlo mamana mande bidodo
keyootenggo.
9 Yo, Moseslo mamana mande ngu ngandilo. Ge elambalisa ma yombuliyelowelo. Ge
oni ma uleyi kumoowelo. Ge yakaka ma tewelo. Ge oni gulalo oo ma kenomayingowelo.
Moseslo mamana mande oolooteku, ngu metemi. Ene nga mamana mande kedaga,
ngando mamana mande kulimi ngu bidodo dagayeloote. Ngu ngandilo. Gengombo
gengombolo gome ingooteku, ngundilo nangge, oni ge tanggegemo oolootenggoku, ngulo
nguya ingo.
10 Oni ene dobooyi tanggeyimo oolooteku, ngu newende inolo, ngulo ene mande
damoni biyomi ma teyinowa. Ngundilo nangge, oni ene dobooyi newende inooteku ngu,
ene Anutlo mamana mande hamoo keyoote.

Noole Anut Doongeyimo Nenengo Oolengo Oluwato

11 Noole ingooteto. Yesus ko ombulo, noole yoyoweloyi nalu, ngu namoko oolengo.
Ataga ngu nalu wenga namoko tete. Ngundilo ngulo, weleweloyi nalu kini, doongedoon-
goodoongoo telo, sobowoolo oluweloyi naluni nga. Kulimi noole amana nowoondonay-
imo hamoo teyingo naluno, Yesusndo yoyoweloyi nalungga ngu yowoko oluwolo. Ene
ataga nalungga nga, ngu namoko oolooteku nga.
12 Yo, noole mela ngano oluweloyi namoko kinitewelo tete. Suwoo oololo kinitetoni,
sengewelo namoko tetoni, ngu ngandilo. Ngulo ngu, noole suwoolo mande damoni
biyomi ngu yokolo, noole Anutlo kondimu me idi sangga yolo, Setanya yanggango ebe
ulewato.

13 Noole komo Anut doongeyimo gome nenengo endeyowato. Ngundilo ngulo, noole
sono biya nelo, ma kapengo yewato. Ngundilo nangge, noole ooleko ooleko bulibali ma
endeyolo, ngunonggo mande damoni biyomi gidalega nguya ma tewato. Sanggili telo,
nguno ebe utolo, ngunonggo oni gidalegalo koye ngulo ma kenomayingolo oluwato.
14 Kini, ye komo Oo Bidodo Sembuli Sembunaye Yesus Kristus ngu yoya, goweyemo
woologongootoyiga oni sungombo ye yeyolo, nguno Yesuslo mande damoni nangge
kenowanggo. Ngundilo ngulo, ye ingonduduye kulimi ngulo mande damoni ngu kapengo
yeyi. Ngundilo telo ngu, asa, yengo mande damoniye biyomi, ngu ko ma tewelo.

14

Noole Kristen Oni Doboonayimbolo Damoni Ma Wilikolo Kenowato

1 Oni ene newendemo hamoo teyingo ngu yanggango kini, ngundilo oni ngu, ye
yoyoya, Kristen oni simoo baleno ombuya gooboongooyi. Ye ene newende yanggango
inoweloyimbolo mande gome ngu eneno etoyiga, gome ingoni. Ye mande oowooyingga
nangge bulibali eneno ma ewelo.
2 Ene oni gula newendemo hamoo ngu yanggango teteku ngu, ene oo bidodo ne-
mukoote. Ene oni gula newendemo hamoo ngu yanggango kini, ngu ene nusago loogu
telo, ma nelo, ene oowali gidalega nangge nete.
3 Oni ene oo bidodo bulibali neteku, ngundo oni nusago oo ma neteku nguya
nowoondoye biyomi ma ingowelo. Ngundilo nangge, oni nusago ma neteku nguya biyomi
elo ma ingowelo. Ene oo bidodo bulibali neteku, ngulo ene kootuyisina mande ma elo
yumooyinowelo. Ndatelo ngulo, Anutndo ngu oningga nguya kuli yowolo.
4 Ge oni gulalo ko oni ngulo koni ma wilikolo ewelo. Ndatelo ngulo, ene enengo
sobosobo oningga, ngundo nangge enengo ko oningga ngu wilikolo kenolo ewa. Enengo
koni metemi, ngundi, biyomi, bine? Elo wilikowa. Ene hamoo yanggango dikalo, ko tetoni
ngu, Oo Bidodo Sembuli ngundo ene mete yeni, yanggango oolengo dikawa.
5 Oni gulado Anut doongeyimo, nalu gula ingootoni, kundingiyi nalu ulungga, nalu
gidalega dagayeloote. Anut doongeyimo, oni gulado nalu bidodo ngu nalu gulanangge
ngundilo Anut bingami okooweloyi ingoote. Oni bidodo enengo nowoondoyemo Anutndo
ingondudu yunoyingongga, ngu nangge ingonduduyemo yanggango teya oliyi.
6 Oni ene nalu gula ingootoni, nalu gidalega koleteyingo tetoni ngu, ngu oningga ngu, Oo
Bidodo Sembuliga ngulo ingoote. Ngundilo nangge, oni ene oo bidodo netekungga ngu,
ene Oo Bidodo Sembuli nguno esetelo nete. Yo, oni gulado ene oo bulibali ma neteku
ngulo ene Oo Bidodo Sembuli nguno nguya Anutno esetete.
7-8 Noole keda oluweloyi, ko, kumooweloyi ngu noolengomu kini. Noole keda oluwato,
bine, ngundi, kumoowato, bine, ngu Oo Bidodo Sembuli Sembunaye nguno nangge
ooloote. Keda oluweloyi, ko, kumooweloyimbolo nguya, ngulo damoni ngu, Oo Bidodo
Sembuli Sembunaye ngulo bingami elo okooweloyi.
9 Ngundilo ngulo, Kristus Yesus kumoolo, ko, keda ootookooyingo, ene ngunonggo ngu,
oni keda oolootenggoku, ko, oni kumooyingomu nguya ngulo Sembuli oolengo ooloote.
10 Ndatelo ngulo, ye Kristen dobooye ootootoni, wilikolo, kenowelo mande biyomi ene
goweyi sanggawelo ma ewelo. Ye dobooye yumooyinolo kootuyisina mande ma ewelo.
Ndatelo ngulo, ye ingootenggo. Kootusina, noolengo bidodo Anut doongeyimo dikatooye,
enengombo mande damoninayi wilikoyelowa.
11 Oo Bidodo Sembuli Anut ngulo mandeno ngandilo ete.
No keda ootoolo, ngunonggo hamoo oolengo eteno. Oni bidodo nono boodoo oondookelo,
nono yambo mande tewanggo. Oni bidodo manggoyemonggo, no oowoone Anut
ngu yootunolo ewanggolo ewolo. *Ayisaya 49:18; 45:23*
12 Ngundilo ngulo, noolengomo noolengomo Anut doongeyimo dikalo, noolengo damon-
inayi telo, endeyowootoku, ngu yootunolo, Anutno ewato.

Noole Kristen Doboonayi Yombuliyowelo Oo Gula Ma Tewato

13 Ngundilo ngulo, noole Kristen oni doboogulinayi ingonduduye ma wilikoyelowato.
Ndatelo ngulo, ngu Anutlo koni. Noolengo ingondudunayi ngu komo ngundiya dowoomo-
mooni. Ye oo biyomi gula telo, ngundo Kristen dobooye, ngulo newendemo hamoo
teyingo ngu, ma yombuliyelowelo. Ngundilo telo ngu, asa, ye nguya mbumbuwa
tewanggo.
14 No ingooteno. No Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, Yesus Kristus, nguno nowoondone
yetoowe, ngundo etunelootoni, oowali enengombo biyomi ma yewa. Oni gula newen-
demo ene oowali gulalo loogu tewelo ingooteku ngu, ngu oningga ngundo loogu tewoku,
ngu nangge keyoni.

15 Ngu ngandilo. Gedo oo neteku, ngundo dobooge newende yombuliyooteku, asa, ge
nguno ingooteku, ge nowoondoge ebe ino ino teweloyi mande damoni, nguno ma ooloote.
Ndatelo ngulo, Kristus Yesusndo ngu doboogega ngu yowelo, ene kuli kumoowolo.
Ngundilo ngulo, gengo oowali ngundo dobooge ma yombuliyowelo.
16 Yengo oo gome ingolo oodoni, ngulo onindo ngu oo nguya mandeni biyomi ma
ewanggo.
17 Anutndo noole Kristen oni ene oowali, sono oo neweloyi nguno ma ingondudu
tewelo. Kini, Anutlo damoni ngundo enengo simoo bale soboyelooteku, nguno noole
nowoondonayi imakeyingo, gome nenengo endeyoweloyi, ko, oni oni teweloyi nguya
Yuka Kundingiyi ngunonggo ombulo, noole hoolooweloyimbolo ingoote.
18 Oni ene Kristus Yesuslo ko oni telo, ngulo koni telo, endeyowaku ngu, asa, Anutndo
ngulo gome ingowa. Oni simoo baledo nguya, oni gome oolengolo ewanggo.
19 Ngundilo ngulo, nalu bidodomo, noole sumange, ayibi mande oo ngulo damonimo,
noole komo ebe hooloowe hooloowe telo, nowoondonayi gulanangge yelo, doboogulinay-
imboya goboolo oluwato. Nalu bidodomo, ye Kristen dobooguliye nowoondoyemo hamoo
teyingo, ngu yanggango yunoyi.
20 Ge oowali gidalegalo gome ingolo ngu, Anutlo koni ngu ma yombuliyowelo. Hamoo,
oo bidodo ngu oo neweloyi. Ene ye oni gidalega oowalino yoyeyi, mbumbuwa telo, nguno
ma wenonowelo. Ngundilo ngulo, dobooge oo ma neteku ngu, asa, ye nguya loogu teyi.
21 Ye Kristen dobooguliye nowoondoyemo hamoo ngu ma yombuliyowelo. Ngulo ngu,
dobooye nusago songgiwi Wayin, ma netenggoku, nguno ye nguya loogu teyi. Ngundilo
telo nguno, mande damoni metemi tewanggo.
22 Gengo nowoondogemo hamoo teyingo ngu yalingo Anutya nangge. Oni ene oo gula
ingootoni, oo gome elo newende, ngulo ingooteku, ooga ngundo newende kowuli ma
inootoni ngu, asa, ngu oningga ngu, ene mete oni oni tewa.
23 Ene oni gula newendemonggo bulibali ingolo, ngunonggo oowali gula loogu teyingo,
ngu newaku ngu, asa, ene Anut doongeyimo, mbumbuwa tewa. Ndatelo ngulo, enengo
newendemo hamoo teyingo, ngu nenengo kini.

15

Noole Kristen Oni Doboogulinayi Hoolooweyelootooye, Ene Nowoondoyemo Hamoo Ngu Yanggango Tewanggo

1 Noolengo ingondudu nangge, ma keyowato. Kini, noole nowoondonayimo hamoo
yanggango, ngundo oni gidalega nowoondoye hamoo teyingo ngu yanggango kini, ngu
hoolooweyelolo, samangayelootooye, nguno ene yanggango dikawanggo.
2 Noole Kristen oni doboogulinayi oolootenggoku, ngu mande damoni metemimo
hoolooweyelootooye, nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango tewanggo.
3 Noole ingooteto. Kristus Yesus ngu enengo ingondudu, ngu ma keyowooto. Kini,
Anutlo mande ngundo Yesuslo ngandilo ewolo.
Onindo geya mande biyomi etenggoku, ngundo ombulo, no wilinelowanggolo ewolo. *Sam 69:10*
4 Yo, Anutlo mande bidodo kuli nakangoyingo, ngu noolendo kandangelo, ingoweloy-
imbolo nakangowolo. Ngu mande nakangoyingo ngu, noolengo nowoondonayimo
hamoo teyingongga, ngu yanggango yunowa. Noole ngunonggo yanggango dikatooye,
Anutlo mande, ngundo oole gome etuyelolootoni, Anutndo kawararayelootoni, noole ene
sobowoolo oodooye, ene ombulo yoyowa.
5 Anut ngulo damoni, ngundo oni nowoondoye yanggango yunootoni, ngunonggo
oni yanggango dikalo, Anutya nowoondoye gulanangge yelo oluwanggo. Enendo
hoolooweyelootoni, noole ngunonggo Kristus Yesuslo damoni gome ngu keyolo,
ngunonggo ingondudu gulanangge yelo oluwanggo.
6 Ngundilo ngulo, yengo nowoondoye, manggoye gulananggemo Anut oowooyi bingami
eya okooyi. Yo, hamoo, Anut noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunaye ngu Yesus Kristus
ngulo eweyi ngu bingami elo okoowato.

Kristusndo Yuda Oni, Ko, Oni Sowe Gidalega Nguya Hoolooweyelowolo

7 Kristusndo kuli noolengo nowoondoyi telo yunowolo. Ngulo ngu, ye bidodo Kristen
dobooguliye yoyoya, nowoondoye gulanangge goboolo yetoyiga, oni bidodo ngundilo
damoni ngu kenolo, Anut bingami elo okoowanggo.
8 No ngandilo eteno. Kristus Yesus ngu kuli Yuda oni ngu hoolooweyelowelo ko oni
tunootewonggori. Ene ngundilo telo ngu, Anutlo mandeni hamoo ngu yanggango telo

yunoote. Nguno Anutndo Yuda oni ngulo osisambayemo sunggi mandega Mesayiyalo elo
gosiyoyingo, mande ngu bidodo ataga engge yeni tunootete.*
9 Oni sowe gidalega, ngundo ngu Anutlo sumangeni ngu kenoya, ngunonggo Anut
bingami okooyi elo, ngulo Anutlo mandeno eteku ngundilo.
Ngundilo ngulo, nondo oowoongge bingamingge oni sowe gidalegano yootunolo ewano.
Nondo gengo oowoonggemo yambo utolo, nguno elo, yambo ulewanolo ewolo.
Sam 18:49
10 Mosesndo Anutlo mande gula ngandilo ete.
Ye oni sowe gidalega, ye enengo Yuda oni sowengga nguya mete oni oni teyilo ewolo.
Dutoronomi 32:43
11 Mande gumi gulano nguya ete.
Ye oni sowe gidalega bidodo, ye nguya komo Oo Bidodo Sembuli Sembunaye ngu bingami
eya okooyi. Oni simoo bale bidodo komo enengo oowooyi ulungga oolengo okooyilo
ewolo. *Sam 117:1*
12 Ayisayando nguya Yesuslo ewolo.
Ngu Yesi oningga ngulo sowenimonggo oni gula tunootewa. Ngu oningga, ngundo
ootookoolo, oni sowe gidalega nguya soboyelowa. Oni sowe gidale ngu, ene
nowoondoyemo hamoo tetoni, Anutndo mande elo gosiyoyingo ngu sobowoolo
oluwanggo. Ayisayando ngundilo ewolo. *Ayisaya 11:10*
13 Anut ngu, nowoondonayimo hamoo tetetoku, ngulo Sembuli. Ngulo ngu, noole
mete enendo ombulo, yoyoweloyi ngulo sobowoowato. Yengo nowoondoyemo hamoo
teyingo ulungga, ngundo yoyeni, oni oni teya, ayibi imakeyingo damoni, ngu yeno olini.
Ngundilo telo ngu, Yuka Kundingiyi ngulo yanggangoni ngu, ye mete yowanggo. Yesusno
nowoondoyemo hamoo teyingo, nguno ye Yesus sobowoolo, hahangelo oolootenggoku,
ngundo ye nowoondoyemo hangelo ooleloluwa.

Polndo Anutlo Mande Koyi Telo, Ngulo Oni Oni Tewolo

14 Ye Kristen konebane galo, nondo yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ko,
yeno damoni gidalega gome tetenggoku kenolo, ngulo nowoondonemo hamoo hangelo
ooloote. Ye ngu ingondudu gomemudodo, ngundilo ngulo, yengombo mete ebe hooloowe
hooloowe telo, ingonduduye gome ngu dobooguliye etuyelolo yunowanggo.
15 Nondo mande gidalega yengo nakangooteno. Ndatelo ngulo, ngundo ngu, ye
mete hoolooweyelolo, yanggango yunowa. Ene no nakangoweloyi ngu ma sulinekini
yete. Kini, nondo yengo ingondudu ngu yokutuwoowelo nakangooteno. No yeno ko
yanggango telo, ingonduduye samangawelo. Ndatelo ngulo, Anutndo enengo koni ngalo
no loogunelowolo.
16 Ngundilo telo, no Kristus Yesuslo ko oni telo oolooteno. No oni sowe gidalega
kewooloyemo Anutlo mande gome ngu koyi telo, wesiyolo eteno. Nguno ngu, no oni sowe
gidalega ngu yoyolo, Anutno ombuteno. Yuka Kundingiyi, ngundo yoyeni, kundingi oni
tewanggo. Ngundilo ootoolo ngu, ene Anutno woolo ngundilo tunootetoyi, Anutndo ngulo
gome ingoote.
17 Ngundilo ngulo, no Kristus Yesusdodo ko telo, no Anutlo koni tetenoku, ngulo oni oni
teteno.
18 No Kristus Yesus ngulo koni, damoni, ngulo mande nangge oni sowe gidalegano
elo etuyelowano. No mande oowooyingga ma ewano. Ndatelo ngulo, Kristus-
ndo no hoolooweneloło, yanggango tenunootoni ngu, no komo oni sowe gidalega
hoolooweyelootoowe, Anutlo mande gome ngu keyoweloyi ngulo ko teteno.
19 No mande elo, ko tetenoku ngu, Anut enengo sunggi, ko, damoni sungo gula oolengo
onindo ma teweloyim, ngu bidodo Yuka Kundingiyi ngulo yanggangonimonggo tewono.
Ngundilo telo, no Yerusalem ende ngunonggo ko telo, Kristuslo Mande Keda Mesalango
ngu mela bidodomo wesiyolo, elo yade yade ombulo, Ilirikam melako mayewolo.
20 Yo, nondo ngu ngandilo ingooteno. Oni Kristus oowooyi ma ingoyingo, oni simoo
baleno nguno, no Kristus Yesuslo Mande Keda Mesalango ngu wesiyolo elo, nguno ko
tewelo ingooteno. No oni gulalo ya osiyi sanganimo nenengo ya ma yewano.
21 Kini, Anutlo mandeno eteku ngundilo.
Oni ene kuli Anutlo mandeni ma ingowonggoku ngu, ene nga kenowanggo. Ngundilo
nangge, oni ene Anutlo mande ma ingowonggoku ngu, ene komo mande gome
oolengo ingowanggolo ewolo. *Ayisaya 52:15*

Pol Ene Rom Oololo, Ngunonggo Speyin Melako Ngudodo Oolouwelo Tewolo

* **15:8:** Mesayiya oningga, ngu Anutndo ko yoyoweloyi ngulo sunggi mande, elo gosiyolo yunoyingo.

22 Ngundilomu nga kongga ngando nolo oole suwoo suwoo goodoote. Ngundilo tetoni,
ngulo no yeno ma oolouteno.
23 Ataga, no nga melako ngano ende bidodo ngu, ene Yesus oowooyi ingomukootenggo.
Ngundilo ngulo, no ko teweloyi musine kini. Ngulo ngu, no mooma oowooyingga yeno
oolouwelo gome oolengo ingooteno.
24 Ngulo ngu kootusina, no Speyin melako ooloutenoku naluno nguno, no yeno
tunootelo, yeyologo, no ngunonggo oolouwano. No yeya bodaga oode, nowoondone
metemi ingootoowe, asa, ye hooloowenelolo, oo gidalega nunolo, noyolo, ombulo, Speyin
oole sangako noyokowanggo.
25 Ene ataga ngu, no Yerusalem nguno oololo, Anutlo simoo bale hoolooweyelolo,
bobeye yunowelo oolouteno.
26 Ngu ngandilo: Masedoniya, ko, Giris mela ngulo Kristen onindo mande gulanangge
elo gosiyolo, Yerusalem Kristen oni simoo bale hoolooweyelowelo, bobeye gooboon-
goowonggo. Ndatelo ngulo, Yerusalemno Kristen oni simoo bale oowalilo kumootoyi
ngulo.
27 Yo, nowoondoye gomemonggo nangge ngundilo tewonggo. Ene Yerusalem Kristen
oni simoo baleno wetidodo. Ngundilo ngulo, Yuda Kristen onindo Anutlo Mande
Keda Mesalango ngu oni sowe gidalegano wesiyolo elo etuyelowonggori. Ngulo ngu,
oni sowe gidalegado enebanangge goweye oo ngundo enengo weti ngu wendangelo
hoolooweyelowanggo.
28 Ngundilo ngulo, no bobeye yewonggoku nga, enengo kandeyemo yelo yokolo ngu,
asa, no yeno oololo, yeya nalu bodaga oode, ngunonggo Speyin melako oolouwano.
29 No ingooteno. No ye tanggeyemo oolouwanoku ngu, Yesus Kristus ngulo kumana
yanggangonidodo nono hangetoni, yeno nguya oolouwano. Ngundilo nangge, yeno
nguya ngundilo hangewa.
30 Ye Kristen dobooguline, ye komo noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, Yesus
Kristus, ngulo ingondudu teyilo ingooteno. Nga mandega nga Yuka Kundingiyi, ngundo
nowoondonayi yokutuwootoni, ngundilo ngulo, noole Kristen bidodo nowoondonayi
gulanangge goboolo yelo oluwato. Ngulo ye komo nolo yanggango telo, hooloowenelolo,
Anutno yemboongewanggo.
31 Ye oo elaya goboolo yemboongeyi. Ngu ngandilo. Yuda oni gidalega ene Anutlo
mande ma ingolo, manggo unggalanggara tetenggoku, ngundo ma nodowooweloyi ngulo
yemboongeyi. Ye ngundiya teya, Yerusalem Kristen onino nga bobeyega nga yunolo,
ngulo koyi tewanoku, ngulo Anutno yemboongeya hoolooweneloyi.
32 Ngundilo tetoyi, Anutndo mete elo, ingootoni ngu, asa, no oni oni telo, yade oololo,
ye tanggeyemo nalu bodaga kengelo, nowoondone metemi ingowano.
33 Anut ene nowoondoye imakeyingo, ngulo sembuli. Ngundo ye bidodoboya oluwa.
Ngu hamoo.

16

Polndo Kristen Dobooguliyi Kambayelowolo

1 Noolengo Kristen kuwoonayi Pibi ngu, ene Kristen bale gome. Enendo ngu Senikiriya
endemo Kristen oni simoo bale ngu hoolooweyelolo, ko teteku ngu.
2 Pibi balega ngu Anutno newendemo hamoo teyingo ngu, ye Kristen onindo Oo Bidodo
Sembuli oowooyimo, sobowooya kawararangoyi. Ene oo gulalo wenonootoningga ngu,
ye komo hoolooweya, oo ngu inoyi. Ndatelo ngulo, ene suwoo suwoo no hoolooweneloo,
ko, simoo bale oowooyingga nguya hoolooweyelowolo.
3 Prisila nguya kameyi Akuwila elambalisa ngu noya Kristus Yesuslo koni goboolo
tewooto. Ngundilo ngulo, ngu no dobooguline.
4 Nowoondoyali hamoo teyingo, ngu yanggango. Ngundilo ngulo, ngu elayaga ngu,
no hoolooweneloo, ene nguya kumoowelo meyewoli. Ngundilo ngulo, nondo oni oni
ulungga telo, enengo eseteteno. Ngu nondo nangge, elayaga nguya ese ma teteno. Kini,
oni sowe sungomo, Kristen onindo nguya elambalisa ngulo esetetenggo.
5 Ye Kristen simoo bale enengo yano gooboongoolo yambo mande tetenggoku nguya
esetelo kambayelooteno.

Ye nolo esetelo, mande etenoku nga, ngu doboone Epayinitus nguya etoyiga ingoni. Ngu
nenengo doboone oolengo. Esiya mela ulungga oolengo nguno, oni simoo bale bidodo
nguno oolootenggoku, Epayinitus ngu koletelo Kristen oni tunootewonggori.
6 Ye Mariya nguya nolo ese ngu inoyi. Ndatelo ngulo, ene ye kewooloyemo nguno ye
hoolooweyelowelo ko yanggango tewonggori.

7 Ye nolo dobooguline Andronikas, dobooyi Yuniyas, nguya ese ngu yunoyi. Ngu elayaga
ngu noolengo Yuda oni. Ene noya ya biyomimo goboolo uwootowolo. Ene Aposel oni
kewooloyemo ene oowooyali gome metemi. Ngu elayaga nguya ene nododo koletelo,
Kristusno nowoondoyali hamoo teyingo oluwoliyo.
8 Ampliyatus ngu Kristen doboone oolengo. Ngulo nondo enengo gome ingootenoku,
ngulo ye nolo ese mande nga nguya inoyi.
9 Ye Urubanusno nguya, nolo ese mande nga etungootoyiga kenoni. Ene ngu Kristus
Yesuslo konimo ngano, ngu noolengo doboonayi. Nolo ese mande nga ngu, Stekis etoyiga
ingoni. Ene nguya nolo doboone oolengo.
10 Ye nolo ese mande nga Apeles, nguya inoyi. Ene ngu Kristus Yesus ngu hamoo
keyoyingo oni oowooyidodo. Ngundilo nangge, ye nolo ese mande nga Aristobulus,
simoongolo nguya, enengo yano oni oolootenggoku nguya, Yesuslo ingolo oolootenggoku,
ngu nguya yunootoyiga kenoyi.
11 Ye nolo ese mande nga ngu, Herodiyan oni nguya inoyi. Ene ngu noolengo Yuda oni.
Ye nolo ese mande nga ngu, Narasisus simoongolo nguya, enengo yano oni nguya Yesuslo
ingolo oolootenggoku, ngudodo yunoyi. Ene ngu Oo Bidodo Sembuli Sembunaye nguno
oolootenggo.
12 Ye nolo ese mande nga Trayipina, Trayiposa, ko, Perasis nguya yunoyi. Ngu bale
kabusa ngu, ene Oo Bidodo Sembuli Sembunaye ngulo koni ngulo ko yanggango tetenggo.
13 Ye nolo ese mande nga Rupus nguya inoyi. Ene ngu Oo Bidodo Sembuli Sembunaye
ngulo ko ulungga oolengo tete. Enengo nemi, ngu no namone ngundilo, ene nguya ese
mande inoyi.
14 Ye nolo ese mande nga oni nguya yunoyi. Aristobulus, Prigon, Hemis, Patolobas,
Hemas, ko, Kristen dobooguliye eneya oolootenggoku, nguno nguya eyi.
15 Ye nolo ese mande nga oni nguya yunoyi. Pilologus, ko, baleyi Yuliya; Neriyas, nguya
kuwooyi Olimbas, ngundo oni simoo bale bidodo Anutlo nowoondoyemo hamoo telo,
yeya oolootenggoku, ngu nguya yunoyi.
16 Nalu bidodomo, yambo uleweloyimbolo, Kristen dobooguliye yeyolo ngu, kandeye
dowoolo, kambayeloya, oni oni yunoyi. Kristuslo oni simoo bale, goobooyingo bidodomo,
ngu bidodo ye ese teyunolo kambayelootenggo.

Oni Gidalegado Kristen Oni Simoo Bale Goobooyingomo Oodoyi Yombuliyelowonggori

17 Ye Kristen konebane, no yeno eteno. Oni gidalegado ombulo, Kristen oni simoo
bale ngu tootoongooyelolo, yoyeni, boguwoolo, nowoondoyemo hamoo teyingo ngu
yombuliyootenggoku, ngulo ye gome doongeteya, ingondale teyi! Ngundilo oni ngu, ene
mande damoni gidalega Anutlo mandeno ma eteku, ngu elo etuyelootenggo. Ye nguya
goboolo ma bibitewelo.
18 Ngundilo oni ngu, ene noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, Kristuslo koni
ma tetenggo. Kini, ene enengo goweye ingondudu biyomi ngu nangge keyootenggo.
Ngundilo telo, ngunonggo ene mande gome oolengo ngu elo, oni mande damoni biyomi
ma ingootenggoku, ngu ganaganayelootenggo.
19 Oni bidodo yengo mande damoni gome Anutlo mande gome ingolo, keyootenggoku
ngu ingolo, ene ngulo etoyi, no ingolo, ngulo no oni oni ulungga yengo teteno. Yengo
ingonduduye samangawelo mande eteno. Ngundilo ngulo, nondo ngandilo ingootenoku,
ngu ye komo oo gome nenengo teweloyi, ngulo damoni nangge teya oliyi. Ye komo
oo biyomi gidalega ngulo damoni, ngulo ingonduduye ukingoya, kapengo yeya yokoya,
kootu inoyi. Yo, ye komo mande damoni biyomi bidodo ngu yokoya, sungo yowoko oliyi.
20 Anut ngu nowoondoye imakeyingo, sumange, ayibi, ngulo sembuli oolengo. Nalu
bodaga nguno ngu, Anutndo Setan wongoolo, oolongooni keyi damonimo uwa. Noolengo
Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, Yesus Kristuslo sumange, ayibini, ngu yeya olini.

Oni Gidalega Pol Hoolooweyingo, Ngundo Rom Oni Simoo Bale Kambayelowolo

21 Nolo ko goboolo, Timooti, ngundo yengo esetelo kambayeloote. Nolo dobooguline
oowooyi ngu Rusiyas, Yeson, ko, Sosipata, ngu noolengo Yuda oni, ene nguya ye
kambayelootenggo.
22 No Talitiyas, nondo Pol manggowoomonggo mande yolo, nga so uyi nga nakan-
gooteno. Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, Yesus, ngu oowooyimo, no yeno mande esetelo
kambayelooteno.
23 Gayiyas, ngundo nguya ye kambayeloote. Enendo enengo yano gome sobonelowolo.
Ene Anutlo oni simoo bale goobooyingo nguya ngundilo soboyelowolo. Erasitas, ngu ende
ngalo beye sobowooyingo oni, ko, doboonayi Kuwootas, ngu elayaga nguya yeno esetelo
kambayelooteli.

24 Noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, Yesus Kristus, ngulo ayibi, sumangeni, ngu
ye bidodoboya olini. Ngu hamoo.

Noole Komo Anut Oowooyi Bingami Elo Okoowato

25-26 Ariya, noole komo Anutlo oowooyi bingami elo okoolo, oni oni tewato. Anutndo
Yesus Kristuslo Mande Keda Mesalango, nondo yeno wesiyolo etenoku, ngu yeni,
yanggango yewa. Nga mande kombiteyingongga nga, ngu kulimi kombitelo oluwoku,
ene ataga ngu, Anutndo yeni, tunoo oolengo tunootete. Anut sugi sugi oolooteku, ngundo
enengo mande nenengo kuli enengo ingondudu eyingo onino etoni, ngulo mandeni
nakangowolo. Anutndo enengo mande ngu enengo ingondudu eyingo oni yunoyingo,
ngulo damoni ngandilo. Nguno enengo mande, damoni oololo, oni simoo bale bidodo
melako ngano oolootenggoku, ngundo ingoya, nowoondoye hamoo teya, yowoolengoya,
ene keyoyi elo ingootelo ewolo.
27 Anut enengombo nangge ingondudunidodo. Ngundilo ngulo, Yesus Kristus oowooyi,
suwoo suwoo dulidalidodo oluwa. Ngulo noole komo enengo oowooyi bingami elo
okoololuwato. Ngu hamoo.

1 Korin
1 Kolindlo Mande Tabango

Pol ngu Epesas, endemo nguno ootoolo, ene ngu naluno, nga so uyi nga nakangolo, Korin oni simoo bale nowoondoyemo hamoo teyingo, ngulo soweyowolo. Korin endega ngu ulungga, ene oowooyi gome etenggo. Ngu mela gumisina Akayiya ko Giris. Ngu endegano nguno ngu, ngu oni simoo bale gumingga ngu Yudanonggo, ko, oni simoo bale gumingga ngu Giriknonggo ombuwonggori. Oni simoo bale oowooyingga ngu mela gumisina, nguno ngu, ene sitowi ye ngu oowooyingga oolengo. Ene bobeye oowooyingga, ko, ingonduduye nguya ulungga. Ngundilomu, ene ebe ganagana anut nguno yambo mande telo, enengo ingonduduye ngu ukingootoni, ko, enengo ingonduduye oowooyingga, ko damoni biyomi ngundo ukingoyunoote.

Mande gumgum ngu, nga bukgano ngano oolooteku, ngu ngandilo:

Kambayeloyingo mande. 1:1-9.

Longge sambi telo, ngulo usowoolo ngu, oni simoo bale nowoondoyemo hamoo teyingo ngu kewooloyemo ooloote. 1:10–4:21.

Mela ngalo damoni, ngundo ngu nowoondoye hamoo teyingo, oni simoo bale ngulo ingonduduye yowonggori. 5:1–6:20.

Kamebale teweloyi ngulo mande. 7:1-40.

Noole nowoondonayi elaya ma oluwa. Noole ngu komo Kristusno nowoondonayimo hamoo tetoni oluwato. 8:1–11:1.

Yambo mande teweloyi, ngulo damoni oowooyingga ngu nowoondoyemo hamoo teyingo oni simoo bale. 11:2–14:40.

Kristus ngu ko ootookoowolo. Ngundilo nangge, oni simoo bale nowoondoyemo hamoo teyingo ngu ko ootookoowanggo. 15:1-58.

Pol enengo ingonduduni ngulo eyingo, kambayeloyingo mande, ko, mande gumgum ngu ingoweloyi mande. 16:1-24.

Korin Kristen Simoo Balelo Polndo So Uyi Koletelo Nakangowolo

1 No Pol, Anut enengombo negonelolo, noyolo, Yesus Kristuslo Aposel sunggi yowolo. Nondo nga so uyingga nga nakangootoowe, ko noolengo doboonayi Sositenis nguya hooloowenelowolo.

2 Ye Korin endemo Anutlo simoo bale yoyetoni oolootenggoku, ngulo nakangolo yunooteloku ngu, Yesus Kristus ngundo tetoni, ye kundingiyi tunootetoyi, enengo oolengo sunggi yetoni oolootenggo. Ngundilo nangge, mela bidodomo oni onendo Yesus Kristusno yemboongelo kundingiyi oolootenggoku, ngulo nguya nakangootelo. Yo, noolengo Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, oni gidalega nguya Sembuye.

3 No Anutno yemboongeteno. Noolengo awanayi Anut ko noolengo Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus, gedo sumangengge ko gengo nowoondoge imakeyingongga ngu, gengo Kristen simoo bale yunolo yemboongewolo.

Polndo Anutno Esetewolo

4 Yesus Kristuslo koni, ngunonggo Anutndo ye sumange ayibini ngu, ye yunowoku, ngulo no suwoo suwoo Anutno yengo yemboongelo eseteteno.

5-6 Ngundilo ngulo, ye Kristus Yesuslo mandeni, oo bidodo noolendo yeno wesiyolo ewootoku, ngu yengo nowoondoyemo kuli yanggango ooloote. Ngunonggo Anutndo ye yoyeni, enengo damoni gome oolengo ingolo, enengo mande wesiyoweloyi ngulo gome ingowanggo. Ngundilo telo, ye mete enengo mandeni ngu oni gidalegano gome wesiyolo etoyi, ene nguno yanggango yowanggo.

7 Ngundilo ngulo, ataga nga naluno ngano, ye nguya noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Yesus Kristus ombulo tunooteweloyi, ngu sobowooya oliyi. Nguno ye Yuka Kundingiyi ngulo sumangeni, ngundo enengo koni teweloyim ingoyingo oowooyingga ye kingo duwoo yunooteku, ngulo ye ma wenonowanggo.

8 Kini, Yesus Kristus, ngundo ye yanggango yunootoni, ye nguno yanggango ootoolo oode, yengo nalu kini teyingo naluno, ye weti biyomi gula noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus, ngu doongeyimo ma tunootewa.

9 Anutndo ye negoyelowoku ngu, ye enengo Nangoni Yesus Kristus, noolengo Oo Bidodo Sembuliga nguya nowoondoye goboolo yetoyi, ene suwoo suwoo yeya oluwanggo. Anutndo newende hamoomonggo oo bidodo teweloyim eyingo ngu, ene komo hamoo oolengo ngundilo temukowa.

Korin Kristen Simoo Bale Usowoolo Sungo Sungo Tewonggori

10 Ngulo ngu, ye Kristen konebane, nondo ye noolengo Yesus Kristus Oo Bidodo Sembuli
Sembunayi, ngulo oowooyimo, no ye ngu damoningga ngu teyi, elo eririyelooteno. Ye
bidodo mande gulanangge elogo, ngulo yengo simoo bale ngu ususowoolo ma oluwelo.
Ye komo hamoo goobooya ingondudu gulanangge yeya, nowoondoye nguya goboolo yeya
siyeya oliyi.
11 Yo, nolo Kristen konebane, Kolowi, ngulo keyimo oni, ngundo yengo etoyi ingowono.
Yengo nangge, kewooloyemo longgeyi telo oolootenggo.
12 Nondo ngulo eteno. Ye bidodo yengomo yengomo mande ngandilo oowooyingga
etenggo. Gidalegado etenggo. No ngu Pollo mandeni keyooteno. Etoyi, gidalegado
etenggo. No Apoloslo mandeni keyooteno. Etoyi, gidalegado etenggo. No ngu Pitalo
mandeni keyooteno. Etoyi, gidalegado etenggo. No Kristuslo mandeni keyootenolo
etenggo.
13 Ngu ndatelo? Kristus usowooyingomu, sosi sungo sungo bine? Ngundi no Polndo, de
mombimo ye hoolooweyelowelo kumoowonowo, bine? Ngundi, ye no Pol oowooyimo,
sono kundingiyimbo sonoyeloyingo, bine? Hamoo oolengo, ngundilo nguya kini.
14 No nowoondonemonggo Anutno esetetenoku ngu, nondo ye gula ma
sonoyelowonowo. Kini, nondo ngu Krispus, Gayiyas elaga, ngu nangge ngu ye
kewooloyemonggo, nondo sono (kundingiyi) ngundo sonoyelowonowo.
15 Ngundilo ngulo, ye kewooloyemo nguno, gulado ngu, no Pol oowooyimo sono
kundingiyi gemuyingolo ma ewanggo.
16 Nondo ngu, Sepanas enengo baleyi simoongododo sonoyelowono. Gidalega nguya
sonoyelowonomu, no ngu ma ingooteno.
17 Kristusndo ngu, no oni sono kundingiyimbo oni sonoyelowelo, ma sulenelowolo.
Kini, no Anut enengo mande gome mesalango ngulo damoni ngu nangge wesiyolo
eweloyimbolo sulenelowolo. Nondo ingondududodo onindo mande elo wesiyootenggoku, ngundilo ma tewano. Kini, Kristusndo noolengo mbumbuwalo de mombimo
kumooyingongga ngulo mandeni ngu, nondo Anutlo yanggangoni, ngulo nangge eteno.

Kristus Ngu Anutlo Yanggangoni

18 Oni ene oonateweloyi, ngundo Yesusndo noolengo mbumbuwalo kumooyingo
mandeni, ngulo bulibali etenggo. Ene noole Anut, enengo simoo bale ko uliyelolo yoyoyingo, ngundo noole ngandilo ingooteto. Yesusndo noolengo mbumbuwalo kumooyingo
mandeningga, ngundo Anut yanggangoni, ngu etuyelootoni ingooteto.
19 Yo, Anutlo mandeno ete.

Nondo ingondududodo onilo ingoyingo ngu yombuliyolo yunowano. Nondo oni ingoyingoyemonggo ingoyingo oowooyingga ingootenggoku, ngu andangeyunowanolo ewolo. *Ayisaya 29:14*

20 Mela ngano ingondududodo oni, Skulno ingoyingo ulungga oolengo ingootenggoku
oni, ko oni mande gome wilikolo ingootenggoku, ngu oni doongeyemo nangge, ene
oowooyidodo. Ngu oni ngulo noole ndatelo ewato? Ene Anut doongeyimo, ngu oni ngu,
enengo ingoyingoye ngu, kingo oo ngundilo tete.
21 Mela ngalo oni ngu, ene Anutlo ingoyingoni ngu, enengo ingonduduyemonggo, ma
ingolo yowanggo. Kini, Anut enengombo simoo bale ko yoyowelo ingowoku, nguno
enengo ko onindo mandeni wesiyolo etoyi, oni ingolo nowoondoyemo hamoo tetenggo.
Ene oni mande ngu ingolo, nowoondoyemo hamoo ma teteku, ngundo nga ngu kingo
mande, elo ingootenggo.
22 Ene Yuda onindo ngu, damoni sungo gula onindo ma teweloyi ngu tetoyi, kenolo
ngu, noole mete nowoondonayimo hamoo tewalo etenggo. Oni sowe gidalegado ngu
oni ingoyingo ulungga oolengo, ngulo ingonduduni ingolo ngu, noole nowoondonayimo
hamoo tewalo etenggo.
23 Ene noolendo ngu Kristus de mombimo dowoolo sanggaweyingo, ngulo mande
damoni, elo wesiyolo etetoku, ngu Yuda oni nowoondoyemo hamoo ma tete. Oni sowe
gidalegado mande nga ingootoyi, kingo mande ngundilo tete.
24 Ene noole Anutndo sunggi yeyingo ngu ingowootoku, ngu noole Yuda oni, ko oni
sowe gidalega nguya noole ingooteto. Kristusno Anutndo noole yanggangoni, ingoyingoni
nguno etuyelowolo ingowolo.
25 Ene Anutndo simoo bale ko yoyowelo ingondudu teyingongga, ngu mela ngalo onindo
ingonduduye ulungga ngu dagayelowolo. Ngundilo nangge, Anutlo yanggangongga,
ngundo Kristusnonggo, noole ko yoyowelo teyingongga, ngundo mela ngano onilo
yanggangoye ulungga oolengo ngu, hamoo oolengo dagate.

26 Yo, Kristen konebane, ye ingondudu teyi. Kuli Anutndo ye negoyeloyingomo
nguno ye nowoondoyemo hamoo tewonggoku, ngu mela ngalo oni doongeyemo, ye
kewooloyemo nguno ingoyingo oni, yanggangoyedodo oni, ko oowooye bingamiyedodo
oni oowooyingga nguya kini.
27 Yo, Anutndo enengo ingoyingo, ngunonggo ene oni ngundilo ingoyingoye, ko
yanggangoye kini ngu yeni, ingoyingo yanggangoyedodo tete. Ene ngundilo telo, enengo
yanggangoni, ngu mela ngalo oni ingoyingoye, ko yanggangoyedodo etenggoku ngu
etuyelootoni, ngu kenolo, ingolo, ene oyumo yootenggo.
28 Anutndo mela ngano oni oowooye bingamiye kini ngu yolo, onindo oo oowooye
biyomi etenggoku, ngu yeni, oowooyidodo tunootewa. Yo, Anutndo oni ingoyingoye kini
ngu yoyootoni, ngundo oni ingoyingoyedodo ngu yowoongootoyi oonatewanggo.
29 Ngundilo teweloyi, ngulo mela ngano oni simoo bale gula, Anut doongeyimo,
enengombo oowooye bingamiye elo okooweloyi, ngu ereremo kini.
30 Yo, Anutndo ye Yesus Kristusdodo goboolo oluweloyimbolo yoyewolo. Anutndo
Kristus ngu, noolengo ingoyingo ngulo Sembuli telo, oluweloyimbolo yewolo. Yesus
Kristusndo nangge, ngu ene noole yoyeni, gome nenengo oolengo kundingiyi endeyolo
oluweloyi, ngundo nangge, ene noole uliyelolo, ko yoyowolo.
31 Ngundilo ngulo, Anutlo mandeno ngandilo ete.

Oni gula ene oowooyi bingami okoowelo ngu, ene komo Anutlo oowooyi bingami eya
okoonilo ewolo. *Yeremayiya 9:24*

2

Polndo De Mombilo Mandeni Yootunololo Etuyeloote

1 Ye Kristen konebane, no nguya kuli ye tanggeyemo nguno ombuwonoku, nguno no
Anutlo mande keda gome mesalango ingoyingo ulungga oolengo, ngunonggo ma elo
wesiyolo ye etuyelowonggori. Ene nondo wesiyolo eweloyi nguya ereremo kini, ene no
Anutlo mande ngu gome nenengo oolengo, elo etuyelowono.
2 Nowoondonemonggo no mande gosiyowonoku, no ngu naluno, ye kewooloyemo
oluwonoku, nguno no oo gulalo ma ingondudu telo, Yesus Kristuslo ingolo, ko de
mombimo udooyi kumooyingongga, ngulo nangge no ingondudu tewono.
3 Kuli no yedodo oluwootoku, ngu naluno ngu, no yanggangone kini. No sosolelo
soliyokolo ulungga oolengo telo oluwooto.
4 Nondo mande gome elo wesiyolo etuyelowonoku ngu, no damoni nenengo in-
gonduduye yanggango teweloyi mande ma elo etuyelowono. Kini, no Yuka Kundingiyi
ngulo yanggango ngu nangge, ye etuyelowolo.
5 Ngundilo tewonoku ngu, ye onilo ingonduduye ngulo nowoondoyemo hamoo ma
tewelo elo, ngundilo tewono. Kini, ngu Anutlo yanggangoni ngu nangge yeni tunoote-
wonggori.

Anutlo Yuka Ngundo Ingoyingo Noole Yunoote

6 Hamoo, oni ene Anutlo mande damonimo ene yanggango tunootetenggoku ngu,
noolendo ene ingoyingo ngu logoyimo mande elo etuyelooteto. Ene ngu ingoyingongga
ngu mela ngalomu kini. Mela nga sobosobo oni tabango, ngulo ingonduduye ingoyingoye
nguya, ene kinitewa.
7 Ngulo ngu noolendo ngu Anutlo ingoyingoni yootunolo eteto. Nga mandega nga ngu,
ene kuli kombitelo oluwolo. Anutndo mela oo bidodo ma yeyingomo, ene noolengo ngu
yanggango dulidaliningga ngu yunowelo, elo sunggi yewolo.
8 Mela ngalo sobosobo oni tabango gulado, ene nga mandega ngalo damoni ngu, ene
kuli ma ingowonggori. Ene Anutlo ingoyingo ngu bidodo ingolo ngu, asa, ene Oo Bidodo
Sembuli dulidalinidodo ngu, ene ma dowoolo, de mombimo sanggawelo uleyi kumoowa.
9 Anutlo mandeno ngandilo nakangowolo.

Anutndo ndawuga oni ene nowoondoye inootenggoku, ngulo yomosiyootoni oolooteng-
goku ngu, ene oo doongeyimbo kuli ma kenoyingo, ko sodeyibo ma ingoyingo, ngu
onilo ingonduduno nguya ma tunootewolo ewolo. *Ayisaya 64:4*

10 Nga mandega nga ene kuli kombiteyingo oodoni, Anutlo Yukani ngundo ko telo yeni
nooleno yootunolo, etuyelootoni tunootewolo. Anutlo Yukani ngundo oo bidodo ingolo
kenolo, Anutlo ingonduduni kombiteyingomu nguya ingoote.
11 Oni onendo ngu, ene oni gulalo ingonduduni ngu ingowa? Oni ngundilo kini. Ngu
oningga ngulo newendemonggo nangge ingoote. Ngundilo nangge, oni gula Anutlo
ingonduduni, ngu ma ingoote. Anut enengo Yukani ngundo nangge, ene Anutlo
ingonduduni ngu ingoote.

12 Ene noole mela ngalo ingoyingo ngunonggo ma yowootowo. Kini, noolendo Yuka
Kundingiyingga yoyingongga ngu, Anutnonggo ombutoni yowootowo. Ngungga ngu,
Anutlo sumangeni, ngundo enengo Yuka Kundingiyi noole yunootoni, ngundo Anutlo
ingonduduni gomengga, ngu kingo duwoo etuyelootoni ingooteto.
13 Nga kingo oo duwooga, ngalo noolendo mandeni yootunolo etetoku ngu, ene
noolendo oninonggo kuli ma yowootoku, ngunonggo eteto. Kini, Yuka Kundingiyimbo
kuli etuyelootoni, ingowootoku, ngu eteto. Ngulo ngu, noole Yuka Kundingiyi ngulo
mande ngu oni Yuka Kundingiyidodo, nguno elo etuyelooteto.
14 Ene oni Anutlo Yuka Kundingiyi kini ngu, ene Anutlo Yukani ngulo mande ngu ma
ingolo yootenggo. Ndatelo ngulo, ene ngandilo ingootenggo. Mande nga nenengo kini,
elo ingootenggo. Nga mandega noolendo Anutlo Yukanonggo, yootetokungga nga ngu,
oni ene Anutlo Yukani kini ngu, ene hamoo oolengo Anutlo ingonduduni ingolo teweloyi
nguya, ereremo kini.
15 Oni ene Anutlo Yukanidodo ngu, ene mete oo bidodo kenolo wilikowa. Ene oni
Anutlo Yuka kini, ngundo oni Anutlo Yukanidodo oningga, ngulo ingonduduni ingolo
wilikoweloyi nguya ereremo kini. Ndatelo ngulo, Anutlo Yukani eneno kini.
16 Ene noole ngu Anutlo Yukani nowoondonayimo ootoolo, ngundo Kristuslo in-
gondduningga ngu nooleno etuyeloote. Anutlo mandeno mande, ngundilo elo ooloote.
Oni onendo Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngulo ingonduduni ingolo, ene mete
ene ingonduduni ngu soweyolo mande inowa? Oni gulado ene mande inoweloyi
kinilo ewolo. *Ayisaya 40:13*

3

Kristen Onilo Ko Oni Ngu Anutlo Ko Oni

1 Ye Kristen dobooguline, nondo yeno mande elo yunowonomu, ngu Anutlo Yukanidodo
nguno mande ngundilo, ma ewono. Kini, no oni mela ngalo oolo ingondudu tetenggoku,
ngundilo ewono. Ndatelo ngulo, ye Kristuslo mande damonimo ngu, ye simooye owita
bobodi ngundilo oluwonggo.
2 Nondo ngu, kuli ye nono nangge yunolo muwooyelowono. Oowali yanggangomu ngu
Anutlo ingoyingo yanggango ngu, no ye ma yunowono. Ngu naluno, ye oowali yanggango
ngundilomu nguya ereremo kini. Ataga nguya ye ma mete tewonggo.
3 Ngulo ngu, ye ngu ingondudu kulimingga, ngulo damonimo oolootenggo. Ye
nowoondoyemo dobooguliyeboya boguwoolo longge sambi teweloyi damoningga, ngu
telo, mande gumgum elo oolootenggo. Yengo endeyoyingo ngu, oni Kristuslo damoni ma
keyootenggoku, ngu ngundilo endeyootenggo.
4 Ngulo ngu, ye ngandilo etenggo. Oni gulado ewa. No Pollo oni. Etoni, oni gulado ewa.
No ngu Apoloslo oni. Etoni, ngundilo damoninggano nguno, ye mande damoni gome
nenengo ngu ma keyootenggo. Kini, ye mela ngalo damoni ngu keyootenggo.
5 Ngulo ye gome ingoyi! Apolos ngu ndawu oningga? No Pol, no ngu ndawu
oningga? Noole elayaga nga ngu, ko oni nangge. Noolengo konale nguno, ye Anutno
nowoondoyemo hamoo tewonggoku ngu! Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunayi,
ngundo noole ko sungo sungo yunowolo.
6 Ngundilo ngulo, no Polndo, ngu oo yuwooyi imiwonoku ngu, Apolosndo ngu ulu
dowoolo komoongootoni, ene Anutndo yeni oolelo ulungga yewolo.
7 Ngundilo ngulo, oni oo yuwooyi imitekungga ngu, ko oni oo komoongootekungga
nguya ene oowooyali bingamiyalidodo kini. Ene oo tetoni ooletekungga, ngu Anut
enengombo nangge, ene ulungga oowooyi bingaminidodo oolengo.
8 Oni oo yuwooyi imiteku ngu, ko oni oo komoongooteku nguya ngu koyali gulanangge,
ereremo oolengo. Enengo ela elaya enengomo enengomo ko tewoliku, ngulo uliyi
nenengo ngundilo yowali.
9 Hamoo, noole ngu Anutya, ko goboolo teteto. Ye ngu Anutndo enengo koni, ko enengo
yani, ngundilo melako ngano oolootenggo.

Kristen Onilo Ko Oni Ngu Ya Yeyingo Oni Ngundilo

10 Yo, ye Anutlo ya ngundilo. Anutlo sumange ngu no nunootoni, nguno no ya yeyingo
oni tabango ngundilo telo, no ya osiyi kuli imiwono. Ngundilo tetoowe, ene oni gulado
ngu ya osiyingga, ngu sanganimo ya yewolo. Ene oni bidodo gome ingondale teya ngu,
ene ngu ya osiyingga, ngu sanganimo ya gome oolengo ngu nangge yeyi. Ya ngu Anutlo
Kristen oni simoo bale.
11 Ye ingootenggo. Hamoo, ya osiyi gagiwi melako oolootenggoku ngu yalo damoni,
elo ingootenggo. Yesus Kristus ngundo nangge yalo osiyi gagiwi melako oolooteku, ngu
damoni ngundilo. Damoni yanggango gula kini.

12 Anutlo ko oni, ngundo Anutlo mandeni, ngu nenengo oolengo oni etuyelowaku ngu,
ngu ene ya gome yanggango yeteku ngundilo. Ene ko oni gula Anutlo mandeni gome
nenengo ma etuyelowaku ngu, asa, ene ya biyomi yeteku ngundilo.
13 Ariya, Kristen oni bidodo koye ngu, kootusina engge nenengo ngundilo nangge
tunootewa. Ngulo mandeni wilikoyingo naluni tunootetoni ngu, de gookingo ngundilo.
Ngu de gookingongga, ngundo oni bidodo koye sungomo sungomo tewooyelolo wil-
ikoyelowa. Nguno oni enengo koye kenolo ingowanggo. Oni ngulo koni tewoku, ngu
metemi, ngundi kini, elo ingowanggo.
14 Ene Kristusndo oni gulalo koni wilikootoni, gome nenengo tetoni ngu, asa, ngu
oningga ngu ene ulini gome oolengo ngu yowa.
15 Ene Kristusndo oni gulalo koni wilikootoni nenengo kinitetoni ngu, asa, ngu oningga
ngulo ulini nguya ma yowa. Ene enengo keda oluweloyiga ngu ma oonatewa. Oni ya delo
oo sitowini bidodo demukootoni, kingo kande oolelo toongeteku ngundilo.

Kristen Oni Simoo Bale Ngu Anutlo Ya Kundingiyi

16 Ye Kristen oni simoo bale, ye nangge ngu Anutlo ya kundingiyi. Anutlo Yuka ngu ye
nowoondoye newendemo nguno oolooteku ngu! Ye bine ngu ma ingootenggo?
17 Yo, ye ngu Anutlo ya oolootenggo. Oni gulado Anutlo ya ngu yombuliyootoni ngu,
asa, Anutndo ngu oningga nguya yombuliyowa. Ndatelo ngulo, Anutlo ya ngu kundingiyi
oolengo, ngu ye nangge, Anutlo ya.

Noole Oni Gula Oowooyi Ma Okoowato. Anut Doongeyimo, Ngu Kingo Oo Ngundilo.

18 Ye oo ngandilo ngu ma kapengo yewelo. Ye kewooloyemo nguno oni gulado ene
mela ngalo damonimo endeyolo oode, ngunonggo ewa. No ingondudune ingoyingone-
dodolo ewa. Ene komo mela ngalo damoni ngu yokoya yowoolengoya ngu, ene mete
ingonduduno ingoyingonidodo Anutndo inootoni tunootewa.
19 Ndatelo ngulo, mela ngalo ingondudu damoni ngu, Anut doongeyimo ngu, damoni
biyomi wenonoyingo ngundilo. Anutlo mandeno nakangoyingomu, ngu ngandilo
ooloote.
Anutndo ingondududodo oni enengo ebe ganagana damoniye oowooyingga ngundo
gosiyelooteku ngu, onindo sepa bowelano nusago yootenggoku ngundilo ewolo.
Yob 5:13
20 Anutlo mandeno ngandilo nguya ete.
Anut Oo Bidodo Sembuli Ulungga, ngundo onilo ingoyingo ingonduduye ngu ingootoni,
ngu engge kini tetelo ewolo. *Sam 94:11*
21-22 Ngulo ngu, oni gula enengo oowooyi bingami ma elo okoowelo. Pol, Apolos, Pita
ngundo yengo tabango oni ootoolo hoolooweyeloweloyimbolo yoyetenggo. Melangga
nga bidodomo gome oolootenggoku, ngu bidodo ye hoolooweyelowelo oolootenggo. Oni
keda oluweloyi; oni kumooweloyi; oo bidodo ataga oolootenggoku nga; ko oo kootusina
tunootewaku, ngu oo ngu bidodo ye hoolooweyelootenggo.
23 Yo, ye ngu Kristuslomu, Kristus ngu Anutlomu.

4

Oo Bidodo Sembuli Ulungga, Ngundo Enengo Ko Oni Ngu Wilikoyelowa

1 Onindo noole yeyolo ingootenggoku ngu, noole Kristuslo ko oni, ene hoolooweyingo
oni, oolooteto. Noolendo Anutlo mandeni kuli kombitelo oluwokungga ngu yootunolo
eweloyi, ngulo ko oni yoyeteto.
2 Ko oni, ngulo mamana mande ngandilo: ene komo ko gome sobowoolo ko tewanggo.
Ngu ene ingondudu gulanangge ingolo, ngunonggo ko gome tetenggoku, ngu enengo
sobosobo oni, ngu etungowanggoku, ngu ko oni ngu gome nenengo.
3 Yendo bine, ngundi oni gulado, nolo damonine kone nguya wilikolo kenowelo
tewoonelowaku ngu, nondo ngu ooga ngu ingootoowe, kingo oo ngundilo tewa. Yo, no
nenengombo nenengo damonine, kone nguya wilikolo, ma kenolo ingooteno.
4 Hamoo, no nenengo biyomine gula ma kenolo ingooteno. Ngulo ngu, no nenengombo
ngandilo ma ewano. No oni gome nenengo oolootenolo ma ewano. No wilikoneloweloyi
ngu, Oo Bidodo Sembuliga, ngundo nangge wilikoneloote.
5 Ariya, yendo eriri telo, oni sodedo ma wilikowelo. Ndatelo ngulo, Yesus ombuweloyi
naluwo ngu ma tunootete. Oo Bidodo Sembuli Yesus, ngundo ombuyago wilikoni. Ngu
naluno nguno, enendo oo ngu bidodo ooleliko oongootoni oolooteku, ngu yolo solu
himimo tunoo watayewa. Onindo nowoondoyemonggo nangge, mande ingootenggoku,
ngu bidodo yootunootoni tunootewa. Ngu naluno, Kristen oni gulanangge nangge
Anutndo bingamiye, elo okoowa.

Korin Oni Simoo Baledo Enengo Bingamiye, Elo Okoowonggori

6 Ye Kristen konebane, nga mandega nga nondo, noole Apolosdodo bungomo sunggi
yetenggo. Ene nga mandega nga ye mete nooleno ingoya, ye ngunonggo Anutlo mande
damoni nenengo ngu yoya gome oliyi. Yendo oni gula bingami, elo okoolo, oni gula
oowooyi ma wongooyi uwelo.
7 Onendo ge goyolo oni ulungga goyewo? Anut nangge. Hamoo, ge Anut kandeyi-
monggo, oo bidodo kuli yolo ngu, asa, ndawugalo ngulo, gengo oowoongge bingamingge
nangge elo okoote?

8 Yo, ye ngandiya ingondudu teyi, yengo nowoondoye Yuka Kundingiyimbo hangetoni,
ngulo ye Anutlo mande damoni ngu bidodo kuli yomukowonggo. Ngundilo nguya kini.
Yo, ye ingoyingo yoyi, yengo ootootooye damoniye ngundo ngandilo ingootenggo. Kris-
tusndo ombulo, simoo bale soboyelolo oodoni, ye eneya goboolo simoo bale soboyelolo
oluwelo elo ingolo ngu, asa, noolendo ye koye telo soboyeloweloyi, ngu ma ingowelo.
Ngu hamoo tetoni ngu, asa, noole Kristen oni bidodo simoo bale soboyeloweloyi koyi,
ngu tewato. Ene yendo ingoyingo yootenggokungga, ngu nenengo kini.
9 Nondo ngandilo ingooteno. Anutndo noole Aposel yoyewoku, ngu oni kootusina
oolootenggoku ngundilo. Anutndo oni bidodo, ko Engel oni nguya doongeyemo noole
sunggi yewoku, oni yuleyi kumoowelo tetenggoku ngundilo.
10 Oni gidalegado nooledodo ngandilo ingootenggo. Noole Kristuslo oni oolootetoku,
ngu wenonoyingo onilo ingootenggo. Ene yengombo ngu ngandilo ingootenggo. Noole
Kristusnonggo ingoyingo ulunggadodo, yanggangonayidodo, oowoonayidodo oolootetolo
ingootenggo. Ene yendo nooledodo nguya ngandilo ingootenggo. Ene yanggangoye
oowooyedodo nguya kini, elo ingootenggo.
11 Kulimonggo mayelo, nga naluno ngano nguya noole oowalilo kumoolo, sonolo ha-
hangelo, towi kumbalo ingolo wenonootooye, kandeye oondookelo yutolo oweyelootoyi,
noole nenengo bibitelo oluweloyi musinayi kini.
12 Noolengombo kandenayimbo ko yanggango teteto. Oni noole yumooyunolo mande
etenggoku ngu, noolendo ene hoolooweyelolo Anutno yemboongetooye, kumanadodo
tetoyi, ngundilo yemboongeteto. Oni noole yombuliyelootenggoku ngu, noolendo kowuli
ngu koolowooteto.
13 Ene nooledodo mande biyomi oolengo ngu etenggoku ngu, ene noolendo ngu ayibi
mande olengomonggo eneno gumi eteto. Noole ngu mela bidodo kitikata, ngundilo
oolengo telo oolooteto. Noole oni bidodo sugabo ngundilo teteto. Noole kulimimonggo
ngundilo oodooye ombulo, ataga oolooteto.

Korin Oni Simoo Bale Ene Komo Pollo Damoni Ngu Nangge Keyoyi

14 Nondo nga mandega nakangootenoku, ngando ye oyumoyeloni elo kini. Kini, ye nolo
simoone, ngulo ye nowoondoyi elolo ngulo, nondo yengo ingonduduye ngu yanggango
yunowelo nakangooteno.
15 Yengo sobosobo oni ngu ma kandangeweloyi, oowooyingga oolengo, ngu Kristuslo
mande damonimo soboyeloweloyi, ene yengo Awaye oowooyingga kini. Ene Yesus
Kristuslo damonimo ngu, nondo nangge yengo awaye oolooteno. Yo, nondo Anutlo
Mande Keda Mesalango, ngu yeno koletelo wesiyolo etoowe, ye nowoondoyemo hamoo
tewonggoku, ngulo no yengo awaye.
16 Ngulo ngu, no ye eririyelootenoku ngu, ye nolo damonine, ngu yoya kenoya,
ngundiya teyi.
17 Ngundilo ngulo, nondo Timooti ngulo gome ingootenoku, ngu nenengo nangone
ngundilo suleyootoowe, ye tanggeyimo ooloute. Ngu ene Ulungga Oo Bidodo Sem-
buliga, ngulo newendemo hamoo tewolo. Ngundo Kristuslo mande damoni nondo
etuyelowonoku, ngu soweyolo etuyelowa. Etuyelootoni, nguno yengo nowoondoye
ngu yokutuwootoni, ye ngunonggo nondo Kristuslo oole damoningga keyootenoku,
ngalo ingondudu telo ngu keyowanggo. Nondo Kristen oni simoo bale ende bidodomo
etuyelootenoku, Timootilo damoni nguya ngundilo.

18 Oni gidalegado ye kewooloyemo ene ngandilo ingootenggo. Pol, nooleno ombuwelo
ma ingoote. Ngundilo ingolo, ngulo ene ootookoolo, windawinda telo endeyootenggo.
19 Ene no yeno sodedo oolouweloyi ngu, Oo Bidodo Sembuli ngundo ingootoni ngu,
asa, no ye tanggeyemo sodedo oolouwano. Ngu naluno nguno, oni windawinda telo
endeyootenggoku oni ngulo mandeye wilikowano. Enengo mandeye ngu enggedodo
bine, ngundi kingo mande nangge? No ene kewooloyemo oode ngu, asa, ngu enengo
mande ngu wilikowano.

20 Ene Anutlo mande damoningga, ngundo oni simoo bale enengo soboyelooteku, ngu
kingo mande nangge kini. Anutndo enengo oni simoo bale yanggango yunootoni, ngulo
ene mete enengo oo tewelo ingooteku, ngu nangge keyootenggo.
21 Ye ndatelo damoningga, ngulo ingootenggo? Nondo ombulo, yeno manggalu telo,
ngunonggo mamanayelowano, bine, ngundi nowoondone imakeyingo ayibidodo damoni
ngulo Yukadodo oolouwano, bine? Ye yengombo ngandiya ingoyi.

5

Bosebalese Damoni Biyomi Ngu Korin Kristen Kewooloyemo Oluwo

1 Mande binga ngandilo ingowono. Ye kewooloyemo nguno, elambalisa oluweloyi
damoni ngu yombuliyootoyi ingowono. Ngu damoningga ngu, oni sowe gidalega
kewooloyemo, ngu damoningga ngu kini. Ngu ngandilo: Oni gulado, enengo eweyi ngulo
baleyi kootungga ngu woosoolo yowolo.
2 Ngulo, ye mande konokono telo oolootenggo! Ye komo mela utolo windawinda
tetenggoku, damoningga ngu yokoya, nowoondoye yowoolengoya, mbumbuwa ye ke-
wooloyemo oolooteku, ngulo sendo mogulu teya oliyi. Ye komo oni ngundilo damoni
biyomi tetekungga, ngu owetoyiga toongeni, ene yeya ma gooboolo oluwelo!
3 Hamoo, no yeya ma oolooteto. Ene nolo nowoondone ngu yeno oolooteku, nguno
oni ngundo damoni biyomingga tewoku, ngulo mandeni ngu no kuli kenolo wilikolo
ingowono.
4-5 No kuli ngandilo ewono. Ye Oo Bidodo Sembuli Yesus oowooyimo ko enengo
yanggangonimo goobootenggoku naluno ngu, nolo ingondudune nguya yeya oluwa.
Ngundilo ngulo, ye ngu oningga ngu yolo, komo Setanlo kandeyimo yeyi. Ngulo ngu,
enengo mbumbuwalo damoni ngundo yombuliyowa. Ngundilo tetoni ngu, asa, Ulungga
Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Yesus, ngulo nalunimo gaboyi yowa.

Korin Kristen Onindo Oni Biyomi Komo Oweyi

6 Yendo mela biyomi utolo windawinda tetenggo. Ngu damoni gome nenengo kini. Ngu
ngandilo: Ene oni gula mbumbuwa telo oluwaku ngu, ngundo ngu ye Kristen bidodo
nowoondoye yombuliyomukowa.
7 Ngundilo ngulo, ye komo mbumbuwa ye kewooloyemo oolooteku, ngu andangeya
yokoyi. Ye ngundilo telo, nowoondoye metemi nenengo oluwanggo. Ndatelo ngulo,
Anutlo Sipsip ngu, Kristus ngundo kuli woolo yelo, noolengo mbumbuwadodo ku-
moowooto.
8 Yudalo kundingiyi ngu kenoweloyi naluno ngu, ene Yis yano oolooteku andangelo
yokolo, ene oomanongoyingo kingo katenggo. Ngundilo nangge, noole nguya komo
noolengo mbumbuwa kewoolonayimo oolooteku, ngu bidodo andangelo yokowato.
Noole ngundilo telo, asa, noole mete Kristusdodo siyelo enengo damoni gomemu
keyowato.
9 So uyi gulano, no kuli yengo nakangowonoku ngu, ngandilo ewono. Ye oni bosebalese
damoni biyomi tetenggoku, nguya ma siyelo, dobooye telo goboolo ma oluwelo ewolo.
10 Ene oni bidodo mela ngalo, oni ene bosebalese damoni ngu oo kenolo kenomayin-
gootenggoku, oni ganayelolo kingo oo duwoo yoweloyi, oni ene mela yuka biyomi
nguno yambo mande telo ngu keyootenggoku, ye yoyokolo sungo oluweloyi elelemo kini.
Hamoo, ye oni bidodo ngundilo damoni biyomi ngu hamoo yokolo ngu, asa, ye komo nga
melangga nga hamoo oolengo yokowanggo.
11 Ene nondo mandega nakangowonoku, ngulo damoni ngandilo. Ye oni gulado Kristen
doboonelo etoni, ene ngu oningga ngulo damoni biyomi ngu ngandilo: bosebalese
damoni ngu telo; oni gulalo oo kenomayingolo; mela yuka biyomi nguno yemboongelo;
oni gidalegaya kootuyesina mande elo; ene biya sono ulungga nelo wenonolo endeyolo;
oni gulalo oo ngu kingo woosoolo yooteku ngu, ngu oningga nguya yeya ma siyelo
oluwelo. Kini, ye ngundilo oni nguya, oowali goboolo ma newelo.
12 Oni Kristuslo damoni ma keyootenggoku ngu, wilikoyeloweloyi kongga ngu nolomu
bine? Kini, Anut enengo ko nangge. Ene oni yengo kewooloyemo Kristen damonimo
oolootenggoku ngu, yengombo koyi teya wilikoyeloyi.
13 Yo, oni Kristuslo damoni ma keyootenggoku ngu, Anutndo wilikoyelowa. Ene Anutlo
mandeno ngandilo ete.

Ye kewooloyemo oni ngundilo biyomi ngu andangeya yokoyilo ewolo. *Dutoronomi 17:7; 19:19; 22:21,24; 24:7*

6

Kristen Dobooyi Yolo, Nggawono Ma Wilikowa

1 Ye kewooloyemo nguno oni gulado Kristen dobooyi gulaya bine mandedodo tetoningga ngu, ene Gabmanno oololo nggawo (Koot) ma tewelo. Kini, ene komo Kristen onilo goobooyingomo dobooyiboya mandeyali ngu yomosiyoli.
2 Wilikoweloyi nalu sosowoomo nguno, noole Kristen simoo bale ngundo mela bidodomo oni simoo bale bidodo mandeye wilikowato. Ye bine, ngu ma ingootenggo? Yo, hamoo, ngundilo teweloyi tetoni ngu, asa, ye mete mande bobodi ngundilo ngu wilikoyi.
3 Wilikoweloyi nalu sosowoomo nguno, noolendo Engel onilo mandeye ngu wilikoyelowato. Ye ngu ma ingootenggo, bine? Yo, ngu hamoo tetoni ngu, asa, ye mete mande bobodi ye kewooloyemo oolooteku, ngu wilikoyi.
4 Ngulo ngu, Kristen oni gula ene bingami kini, ngundo nguya ene mete mande bobodi ngundilo ngu wilikoweloyi ingoyingonidodo. Ndawugalo, ye ngu mande ngu yolo Gabmanno ooloutenggo?
5 Nondo nga mandega etenoku nga ngu, oyumoyelonilo eteno. Ndatelo ngulo? Ye kewooloyemo nguno oni gula, ene mande wilikoweloyi ma ooloote, bine? Ngundo dobooguliye elayaga ngulo mandeyaliga tunootewoku, ngu ma wilikolo yomosiyowa, bine?
6 Ene ye ngu damoningga nguno nangge, Kristen dobooye gulado, Kristen dobooyi yolo, oni Kristusno nowoondoyemo hamoo ma tetenggoku, doongeyemo mande wilikoyingo onino ooloutenggo.
7 Ingoyi. Ye Kristen oni dobooguliye yoyolo, Gabmanlo mande wilikoyingo onino yoyetenggoku ngu, ye Kristen onindo yengo kewooloyemo damoni nenengo ma telo etuyelootenggo. Ene oni gulado ye yombuliyelootoni, ye ngulo ma ingowelo, ngundi oni gulado yengo oo yomukootoyi, ye ngulo gumi ma tewelo. Ngu damoningga ngundo ngu, oni nggawono mandeni wilikoweloyi ingooteku damoningga ngu dagate.
8 Ene yengombo ngu, damoni biyomi telo, oni gidalegalo oo kingo udayelolo yootenggo. Yo, yengombo yengo kewooloyemo Kristen dobooguliye oolengo, nguno nguya ngu damoningga ngu tetenggo.
9-10 Oni ene damoni biyomi tetenggoku ngu, ene Anut Oo Bidodo Sembuliga, ngundo endega enengo oni simoo balelo sobowooteku, ngu ma yowanggo. Ye bine, ngu ma ingootenggo? Kinitetoni ngu, yengombo yengo nowoondoye kingo ganangootenggo. Oni ene bulibali bosebalese telo endeyootenggo; oni ene mela yuka biyomi nguno yemboongetenggo; oni ene elambalisa damoni yombuliyootenggo; simoondo enengo nangge, simoo dobooyeboya ebe kolokolo telo endeyootenggo; simoondo oyumo mande, ngu oni gulano tetenggo; yakaka onindo damoni biyomi tetenggo; oni gulalo oo kenomayingootenggo; oni biya sono gome gome nelo, ngulo mboolombo yoyoote; oni dobooyi yomooyunolo kootuyesina mande ete; oni ene dobooyi oo kingo woosoolo yoote; ngu oni ngundilo ngu bidodo Anut Oo Bidodo Sembuliga, ngundo endega, enengo oni simoo balelo sobowooteku, ngu ma yowanggo.
11 Ye gidalega kuli ngu oni ngundilo oluwonggo. Ene yengo mbumbuwaye nowoondoyemo ngu sonowoolo andangeyunootoni, ye oni nenengo kundingiyi tunootenggo. Anutndo ye ngu enengo soleyelolo, kumana yunolo yootunoyelowonggori. Noolengo Anutga, ngundo Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Yesus Kristus, ngulo oowooyimo, ko Anutlo Yukanimo nguya oni nenengolo ewolo.

Noolengo Gowenayi Kundingiyi

12 Hamoo, ene oo gidalega Anutlo mande ma yombuliyooteku ngu, ngu oo ngu no bidodo mete teweloyi ingooteno. Ene oo gidalegado hooloowenelowelоyi kini, ngu yokootoowe, ngundo ma sobonelowa.
13 Oni gidalegado etenggo. Oowali ngu useyemboolo, useye ngu ene oowalilomu. Ene ngundilo elo simoo bale etuyelootoyi, ene bosebalese damoni biyomi ngu mete teweloyi elo, ngu nangge tetenggo. Ene oowali oo ngu goweyega, ngalo sodedo kinitewa. Ene Anutndo goweyega ngu damoni biyomi teweloyi ngulo ma yewolo. Kini, ene goweye ngu Oo Bidodo Sembuliga, ngu enengo nangge.
14 Anutlo yanggangoni, ngundo ene kuli Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngu melenonggo yokutuwootoni ko keda ootookoowolo. Ngu yanggangongga ngundo nangge, noole nguya yokutuyelowa.
15 Ye Kristen oni ngu ye Kristusdodo gulanangge. Ye bine ngu ma ingootenggo? Ngu hamoo ngulo ye mete goweye yolo bosebalese damonimo yewanggo, bine? Kini, ye nowoondoye Kristus inolo, ko goweye yolo, bosebalese damoni nguno yeweloyi nguya kini.

16 Oni ene ooleko ooleko bale ngu dowoolo boogomoolo welewaliku ngu, ene goweyali
ngu yeli gulanangge tewa. Ye bine, ngu ma ingootenggo? Anutlo mandeno ngandilo
nakangowolo.
Ngu simoo bale elayaga ngu goweyali gulanangge tunootewalo ewolo. *Yenesis 2:24*
17 Ene oni gula Oo Bidodo Sembuli nguya gooboolo oluwaliku ngu, ene nowoondoyali
gulananggemo oolooteli.
18 Ye komo bosebalese damoni ngu sodedo yokoya sayi! Mbumbuwa gumi bidodo
onindo tetenggoku, ngu goweye sanganimo tetenggoku ngu biyomi. Ene bosebalese
damoni, ngu goweye newendemo ngu yeyi biyomi yete. Ngu damoningga ngu, Anut
doongeyimo ngu biyomi oolengo.
19 Ye bine, ma ingootenggo? Yengo goweye ngu Yuka Kundingiyi ngulo ya. Anutndo
ngu ene Yuka inolo, enengombo ngu nowoondoyemo ulo, nguno ooloote.
20 Ngundilo ngulo, ye ngu yengomu kini. Anutndo uli ulungga oolengombo, ye uliyelolo
yoyowoku, ngulo komo yengo goweyega ngu Anut inootoyiga, Anutlo bingami eya okooni.

7

Elambalisa Teweloyi, Ngulo Mande Damoni

1 Ataga, no yendo mandega nakangolo nunowonggoku, ngulo gumi nakangolo
yunooteno. Ngu ngandilo: oni gula ene bale ma yoyingongga ngu, ene gome.
2 Ene bosebalese damoni biyomi ulungga ooloote. Ngundilo ngulo, oni simoo enengomo
enengomo baledodo telo oluwanggo. Ngundilo nangge, bale nguya ene kamesumooye-
dodo telo oluwanggo.
3 Simoo goweyi ngu, enengo baleyibolo, kameyimbo ngu ma solengowelo. Ngundilo
nangge, baleyi goweyi ngu kameyimbolo, baleyibo ngu ma solengowelo.
4 Bale goweyi ngu enengo nangge kini, ngu kameyimbolo nguya. Simoo goweyi ngu,
bale nguya.
5 Yali elambalisa teya ngu, gulado gula ma kootu inolo, goweyi ma solengowelo. Yo,
yalingo ela elaya nowoondoyali gulanangge yelo, nalu bodaga nangge kundingiyi ootoolo,
nguno Anutno yemboongewelo, ngu mete. Nguno ngu, yali Anutno yemboongewali. Ene
kootusina, yali goweyali ko goboolo yelo gooboowali. Yali ko ma goboolo oodoli, nguno
goweyali gome sobowooweloyi ereremo kini tetoli, nguno Setando tewooyelowa.
6 Ene yendo elambalisa teweloyi damoningga, ngulo nono sumoo ewonggoku, ngulo
nondo ngandilo eteno. Nga ngu mamana mande oolengo kini.
7 Nondo ngandilo ingooteno. Simoo bale bidodo ngu nondo bale kini oolootenoku,
ngandiya oliyilo ingooteno. Ene Anutndo ngu simoo bale gidalega yanggango yunooteku
ngu, ene mete kosiyi ootoolo goweyi solengolo, ene elambalisa teweloyi, ngulo ene ma
ingowa. Ene simoo bale gidalega ngundilo ingonduduye yanggango kini ngu, asa, ene
elambalisa teyi.
8 Asa, oni elambalisa ma teyingo ngu, ko bale kameyi kuli kumooyingo, ngulo nondo
ngandilo eteno. Ene nondo kosiyi oolootenoku, ngandilo oluwanggoku ngu, ene gome.
9 Ene yengombo nowoondoye goweye ma sobowooweloyi, ingolo ngu, ene mete
kamebale tewanggo. Yo, ye mete elambalisa teyi. Kinitetoni ngu, doongeye ulu teyingo
damoni biyomi ngundo yengo goweye sobowoowalo eteno.
10 Oni elambalisa telo oolootenggoku, ngulo no nga mamana mandega nga, elo
yunooteno. Nga ngu, nolo mamana mande kini, nga ngu Oo Bidodo Sembuli Sembunayi,
ngulo mamana mande ngu eteno. Bale ngu, ene komo kameyi ma yokowelo.
11 Ene baledo kameyi yokolo ngu, ene komo kingo olini. Yo, ene kosiyi oluwa bine,
ngundi ene ko enengo kameyimo ko oolouya nowoondoyali goboolo yeya olili. Simoondo
nguya, ene baleyi owelo ma yokowelo.
12 Nga mandega nga, Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngulo mande kini, nondo
nangge ngandilo ingolo eteno. Ene Kristen doboonayi gula baleyi Kristusno newendemo
hamoo kini, ngundo Kristen doboonayi gulaya oluwelo etoni ngu, asa, ngu simoongga
ngundo enengo baleyi yowoku ngu ma owelo yokowelo.
13 Ene bale gula kameyi ngu Kristusno newendemo hamoo kini, ngundo baleyi
yokowelo ma ingootoni ngu, asa, baleyibo ngu simoongga ngu ma yokowelo.
14 Ye ingoyi! Simoo ene newendemo hamoo kini ngu, ene baleyi newendemo hamoo
teyingo nguya woologongolo ngu, ene kumanadodo yootunootoni tunootete. Ndatelo
ngulo, enengo baleyi ngu newendemo hamoo teyingo. Ngundilo nangge, bale ene
newendemo hamoo kini, ene kameyi newendemo hamoo teyingo nguya woologongolo
oolooteliku, nguno ene kumanadodo yootunootoni, tunootete. Ene ngundilo ma telo ngu,

enengo simooye nguya, ene kumanadodo ma tunootewanggo. Ene nowoondoye hamoo
tetenggoku ngulo, enengo simooye, ngu Anutndo kumanadodo yoyeni tunootetenggo.
15 Ene onendo newendemo hamoo kini, ngundo elambalisa damoni ngu yokowelo
tetoni ngu, ye ma soleyelowelo, nguno yokoyi. Ngu simoongga, ngu toongewelo tetoni
ngu, asa, enengo Kristen baleyiga ngu ma solengowelo. Ngundilo toongetoni, Kristen
balega ngu, ene mete kosiyi olini, eneno kowuli kini. Ngundilo nangge, ngu bale
toongewelo tetoningga ngu, asa, enengo Kristen kameyingga ngu ma solengowelo. Kini,
Anut doongeyimo, ene mete yokootoningga toongeni. Anutndo noole nowoondonayi
imakeyingo damonimo oluweloyi, nguno negoyelowolo.
16 Bale ge ndatelo telo, kamengge Kristen damonimo yowa? Simoo ge ndatelo telo, ge
Kristen damonimo balege yowa?

Noole Komo Anutndo Damoningga Kuli Yunoyingongga, Nguno Nangge Oluwato

17 Asa, ene Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo ingoyingo sungo sungo,
ko sungo sungo bayetelo yunolo, nguno negoyelowoku, ngu gome dowooya teyi. Ye
elambalisa tetenggoku, ngundi kosiyi oolootenggoku ngu, yengo damoniyengga Anutndo
elo yunowoku, nguno nangge oliyi. Ngulo, no ende bidodomo Kristen oni simoo baleno,
nga mamana mandega nga nangge, elo etuyelooteno.
18 Ene oni gula moondeyi yomosiyoyingo sunggidodo, Anutndo ngu negongolo yoyingo
tetoni ngu, asa, ene ngu sunggi ngu goweyimo oolooteku, ngu ma andangelo yokowelo.
Ngundilo nangge, oni gula moondeyi ma yomosiyoyingo ngu, Anutndo ngu negongolo
yoyingo tetoni ngu, ene ngu sunggiga ngu goweyimo yeweloyimbolo ma ewelo.
19 Moondeye yomosiyoyingo sunggiga ngu, ko moondeye ma yomosiyoyingo nguya, ngu
kingo oo ngundilo. Ene Anutlo mamana mandeni ngu keyoweloyi, ngu gome nenengo
oolengo.
20 Oni gula ko gulano oodoni, Anutndo ngunonggo negongolo yootoni ngu, ene komo
ngu kongga, nguno nangge olini.
21 Ge kingo sulena ko nangge telo oodoyi, Anutndo ngunonggo negogelootoningga ngu,
asa, ge ngulo nowoondoge ma kowuli yewelo. Ene ge oole gulano kingo sulena ko
teweloyi, ngu yokoweloyi oole kenoya ngu, ge mete ngundiya teya, ngu oolega ngu keyo.
22 Ngu ngandilo: ene sulena oni gula oowooyi kini oodoni, Anutndo ngunonggo
negongolo yootoni ngu, ene Anut doongeyimo oowooyidodo tunootewa. Ngundilo
nangge, oni gula oowooyi bingamidodo oodoni, Anutndo ngunonggo negongolo yootoni
ngu, ene Kristuslo sulena oni tunootelo oluwa.
23 Anutndo enengo ulini ulungga oolengombo ye ko uliyelolo yoyowolo. Ngulo ye oni
gidalega yoyokootoyi, ngundo yengo ingonduduye ngu sobowoolo, ngunonggo biyomimo
yunowelo. Kini, Anutndo yengo ingonduduye ngu nangge sobowooni.
24 Ye Kristen dobooguline, kono ngundilo nguno oodoyi, Anutndo ye negoyelolo yoyingo
ngu, ye komo ngu konggano ngundilo oodoyi, Anutndo ye hoolooweyelowa.

Oni Kamebale Ma Teyingoku, Ngulo Mande

25 Ene, ye bale kosiyi simooya ma weleyingo, yengo mamana mandega Oo Bidodo
Sembuli Ulungga, ngunonggo ma yowonggo. Ene nondo nenengo ingondudune ewano.
Anutndo nolo sumange tenunoyingo ngundilo, ye nguya nolo mandene nga nowoondoye
hamoomonggo ingoyi.
26 Nondo ngandilo damoningga ingootenoku, ngu metemi. Ataga, nga naluno ngano
kowuli ulungga tunootete. Ngundilo ngulo, ye ataga oolootenggoku, ngundiya nangge, ye
bidodo gome oliyi.
27 Ge baledoya goboolo oolooteli, bine? Ngundilo tetoningga ngu, ge bale ngu yokowelo
ingondudu ma tewelo. Ge bale ma yoyingo, bine? Ngu mete ge baledolo ma ingondudu
tewelo.
28 Ngundilo ngulo, ge bale yowaku ngu, mbumbuwani kini. Ene bale kosiyi, ene
kameyidodo tewaku nguya, ngu wetini kini. Ene simoo bale elambalisa tewanggoku
ngu, ene mela ngano kowuli ulungga yowanggo. Nondo ngundilo kowulingga yeno
tunooteweloyi ngulo eteno.
29 Ye Kristen konebane, nondo ngandilo eteno. Nalu ootutete. Nga nalu bodaga, ngalo
ye ngandiya teyi. Ene ye baledodo ngu, ataga ngano ngu, ye komo Anutlo ko nangge teya,
kosiyi ngundiya oliyi.
30 Oni sendootenggoku ngu, ene komo ingowanggo. Ngu sugi ma oluwa, eya ingoyi. Oni
ene oni oni tetenggoku ngu, ene komo nguya ingoyi. Ngu sugi ma oluwalo ingootenggo.
Oni oo uliyootenggoku ngu, ene komo nguya ingoyi. Ngu kingo oo ngundilo, elo
ingootenggo.

31 Oni ene mela ngalo oo ngulo koyi tetenggoku ngu, ene komo mela ngalo oo ngu gome
ma dowootoyi, sugi ma oluwa. Ndatelo noole ingooteto. Nga melangga ngalo, oo ngu
kinitemukowalo ingooteto.
32 Nondo ngu ye oo oowooyinggado ingonduduye ma yombuliyowelo, elo ingooteno.
Oni ene bale ma yoyingongga ngu, ene Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngulo damoni,
ngulo ingondudu ulungga tete. Ene Oo Bidodo Sembuli Ulunggado ingooteku, ngundilo
tewelo ingoote.
33 Ene oni baleyidodo telo ngu, ene mela ngalo oo ngulo ingondudu ulungga tete.
Yo, nalu gumi ene Anutlo koni ngulo ingondudu telo, ko nalu gumi ene mela ngalo oo
ngulo ingondudu tete. Yo, ene baleyibo damoningga ingooteku, ngundilo tewelo ingoote.
Ngundilo ngulo, enengo ingonduduni elaya tunootete.
34 Bale kosiyi ma kameteyingo ngu, ene Oo Bidodo Sembuli Sembunayimbolo damoni,
ngulo ingondudu ulungga telo, ngulo ingonduduni newende bidodo ene inoni. Ene bale
kameyidodo ngulo ingonduduni ulungga ngu, ene ndatelo damoningga tetoni, nguno
kameyi oni oni teweloyi, ngulo ingoote.
35 Nondo nga mandega etenoku nga ngu, ye hoolooweyelootoningga, gome oliyilo ngulo
eteno. Nga mandega nga, ye soweyelolo kini. Nondo ngu ye gome nenengo ootooya,
ngunonggo suwoo suwoo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngulo koni ngu nangge teyi. Ye
oo gula gulano yengo ingonduduye nguno ma yewanggo.
36 Ene oni gulado enengo bale gula solengootoyi oodoni, ene ngu sobowoolo enengo
goweyi solengolo, ma oluweloyi tetoningga ngu, asa, ene mete sodedonangge baleyiga
ngu yoya goboolo olili. Ngu Anut doongeyimo, mbumbuwa kini. Ene enengo baleyi
sodedo ma yolo, nguno enengo balega solengoyingo nguya tolige endeyolo ngu, asa, Anut
doongeyimo, ene mbumbuwa tewa.
37 Ene oni gulado enengo newendemonggo yanggango ingootoni, oo gulado ene ma
eriringootoni ngu, ene mete enengombo enengo ingonduduni ngu sobowooweloyi, ngu
ene mete bale ngu yokooteku ngu, ene metemi oolengo.
38 Ngundilo ngulo, oni gulado ngu bale buniyoku yolo baleyi tewaku, ngu damoni gome
tewa. Ene oni gulado bale ma yowaku ngu, damoni gome nenengo oolengo tewa.
39 Ene bale gula kameyidodo telo oodoni, ngu balega ngu ene kameyimboya goboolo
oode oode oololo, kameyi kumooteku nguno wenga. Ene kameyi kumootoni balega ngu
kingo ootoolo ngu, asa, ene mete simoo gula yowa. Ene kame tewelo ngu, ene komo
Kristen simoongga yoni.
40 Ene nondo ngandilo ingooteno. Ene balega ngu kameyi kumootoni kingo oolooteku
ngu, ene mete oni oni teya kingo olini. Anutlo Yukani ngundo mandega nga etunelootoni
bine, ngunonggo eteno.

8

Mboolo Ebe Ganagana Nguno Nusago Kalo Woolo Yeyingo

1 No ataga nusago mboolo ebe ganagana nguno kalo woolo yelo yemboongetenggoku,
ngulo mande damoni ewelo. Noole ingooteto. Noole ingoyingo ulungga moole, ete.
Ene ngu ingoyingo ulungga ngundo yoyeni oni gidalegano windawinda teweloyi damoni
tewonggorilo ingooteto. Ene oni gidalegano nowoondoyi teweloyi damoni yunolo
hoolooweyelootooye ngu, oni mete ngu Anut gome yanggango keyowanggo.
2 Ene oni gulado enesu nangge oo gulalo ingolo, no oo ngu teweloyi no bidodo watayi
ewaku ngu, ngu nenengo kini. Kini, ene mete ngulo ingondudu ulungga gula yowa.
3 Ene oni gulado newende Anut inootoni ngu, ariya, ngu oningga ngulo Anutndo gome
ingoote.
4 Asa, mboolo ebe ganagana nguno nusago kalo woolo yelo yemboongelo netenggoku
damoningga, ngulo nondo ngandilo eteno. Noole ingooteto. Anut oolengo gulanangge,
ngundo nangge oolooteku ngu! Anut gula hamoo oolengo kinilo ingooteto.
5 Oni gidalega ingootenggo. Hamoo, oomboolo oowooyingga, ngu melako ngano,
Sambono nguya ngu anut, elo ingolo, ngulo ene oo bidodo sembulilo etenggo.
6 Ene noolengo Anut ngu gulanangge oolengo ooloote. Ngu noolengo Awanayi noole
enengo oolengo. Ngulo oo bidodo enenonggo tunootewolo. Anutndo Oo Bidodo Sembuli
Sembunayi, ngu Yesus Kristus yeni, ngundo oo bidodo yelo, nooleno keda oluweloyi
yunootoni, ngulo noole mete Anutya goboolo oolooteto.
7 Ene oni gidalegado suwoo suwoo oomboolo ebe ganagana ngulo, damoningga ngu
keyolo, ngulo ingondudu tetenggo. Ngundilo ngulo, Kristen onindo ngu nusago songgiwi
ngu, ene kuli oomboolo ebe ganagana, nguno woolo yeyingo ngu netenggoku, ngulo

nowoondoyemonggo elaya ingootenggo. Ngulo nowoondoyemo ingootenggoku, ngu mbumbuwa tetenggo.
8 Hamoo, oowalimbo yoyolo Anut tanggeyimo ma oolouwato. Noole oowali nelo, ngundi ma nelo nguya, ngundo Anut doongeyimo ma hoolooweyelootoni, noole nenengo tunootewato.
9 Ene ye ingondale teyi! Yendo nga oowali nga yengombo mete neweloyi ingootenggoku, ngundo oni yanggangoye kini, ngulo nowoondoye yombuliyelootoyi ngu, ngundo yeni ene tootogiyelootoni soletoyi, ariya, ngu damoni ngu nenengo kini.
10 Ene ge Anutno nowoondogemo hamoo telo, ngunonggo ge ingowa. No oo bidodo mete newano. Ngundilo ingolo, ge ebe ganagana anut ngulo yemboongeyingo yano ulo, nguno ge bibitelo oowali nete. Ge netoyi, oni gula ene newende yanggango kini, ngundo ge geyolo, ene nguya newendemonggo ebe ganagana anutlo oo kalo yeyingo ngu newaku ngu, asa, gedo ene yeyi biyomi yete. Ndawugalo ngulo, enengo newendemo ingoyingo elaya ingoote.
11 Ye kenoyi! Yengo ingoyingo ulungga nguno, noole mete oo bidodo nemukowatolo ingootenggo. Ye ngundilo tetenggoku ngu, ngundo ngu oni newendemo hamoo yanggango kiningga, ngu yendo ene yombuliyoote. Ngu doboonayingga yendo newende yombuliyootenggoku, ngulo Kristusndo ene nguya ko yowelo kumoowolo.
12 Ene Kristen doboogulinayi gidalegalo nowoondoye ma himi yetoni, ngulo ene yanggangoye nguya kini, yendo ngu mbumbuwaga ngu tetoyi, nguno ngu enengo ingoyingo sangala telo yombuliyelootenggo. Ngundilo damonimo nguno ngu, ye Kristusno mbumbuwa tetenggo.
13 Ngundilo ngulo, oowali ngundo tetoni, doboone ene mbumbuwano utoni ngu, ariya, nondo nusago songgiwi ko ma newano. Nalu bidodomo nguya, no doboone newende yewe mbumbuwano uwaku, ngulo ngu ma telo newano.

9

Anutlo Ko Oni Ene Ndawuga Mete Tewanggo

1 Oni gidalegado noya etenggo. Ene oowooyidodo kini, ko ene Kristuslo Aposel nguya kini, etenggo. Ngu mandega ngu hamoo kini. No enengo Aposel oolengo. No nenengo doongenembo Yesus noolengo Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunayi ngu kenowono. Ngulo nondo Ulunggalo mandeni yeno wesiyolo etoowe, ye ngu ingolo nowoondoyemo hamoo tetenggoku ngu! Ngulo ngu, ye nolo konemo oowali enggeteku ngundilo.
2 Ene oni gidalegado noya ngandilo ingootenggo. Pol ngu Aposel kini. Ngundilo ingootoyi, ene yendo noya Aposel oolengo eya ingoyilo ingooteno. Nondo Oo Bidodo Sembuliga enengo mandeni eweloyi logonelootoni, no Aposel ko tewonoku, ngulo sunggi ngu, ye Anutlo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu.
3 Oni gidalegado no noyolo, mande wilikoyingo onino noyetoyi, ngulo mandeye gumi ngandilo ewono.
4 Aposel oni gidalega ene Anutlo mande wesiyolo eweloyi ko tetoyi, ngulo onindo oowali, sono nguya, yunootoyi netenggo. Ngulo ngu, noole nguya mete oowali sono oo ngu yunootoyi newato.
5 Aposel gidalega, Oo Bidodo Sembuli Yesus ngulo dobooguliyi, ko, Sipas, oowooyi gula Pita nguya baledodo ko telo endeyootenggo. Noole nguya baledodo ko telo ma endeyoweloyi, bine? Kini, mete baledodo ko teweloyi.
6 Noole Banabasdodo ngu Anutlo mandeni elo ngulo koyi teteloku, ene nalu gumingga ngu, nenengo kandenembo no bobeye yoweloyi koyi tetenoku, ngunonggo oowali yolo netelo. Ene Aposel oni gidalegado ngu, enengo kandeyebo ko telo, ngunonggo oowali ma yootenggo. Ngulo ngu, noole nguya mete ye kandeyemonggo oowali yolo newalo.
7 Ndawu oninggado ene me oni telo, ngunonggo enengombo oowali erewelo nelo endeyowa? Kini, enengombo oowali erewelo ma yolo newa. Ngundilo nangge, ndawu oninggado ene oowali koyi telo, ngunonggo engge ma yolo newa? Kini, oowali koyi teteku, ngulo engge yolo newa. Ndawu oninggado, ene bulmakau boga ngu sobowoolo, ngulo koyi teteku, ngundo ene nonowo winggoolo ulumi yolo ma newa, bine? Kini, ene bulmakau ngulo nonowo winggoolo, mete newa.
8 Nondo bine, onilo ingondudu ngu keyolo mande ngandilo eteno? Kini, mamana mandeno, ngundilo mayete.
9 Mosesndo mamana mandeno ngandilo nakangowolo.
Bulmakau ngu nggile oowali ngu wongootoni, pesooweloyi naluno, ngu manggowo ma ukingowelo ewolo. *Dutoronomi 25:4*

Anutndo ene bulmakau elo nangge ngulo nowoondoyi teyingo, bine? Kini, noolengo
ewonggori. Ngu naluno nguno, noole Anutlo koni tetooye ngu, asa, yengo ko ngu oowali
sono nguya noole yunootoyi newato.
10 Mosesndo noole nguya bine, ewolo? Yo, nga mandega nakangoyingongga nga ngu,
noolengo ewolo. Oni ene ko telo, ene oowali imiteku ngu, ngulo engge ngu kootusina
gidalega enengo neweloyimbolo yowa.
11 Ariya, noolendo Yuka Kundingiyi ngulo oo yuwooyi, ngu ye kewooloyemo kuli
imiwootoku ngu, yebana gowenayi ngalo oo ngundo noole hoolooweyelolo yunoweloyi
ngu mete.
12 Oni gidalegado yeno hoolooweyeloyingo, oo yowelo sumoo etenggoku ngu, asa, noole
nguya oo ngu, komo mete yoweloyi. Ene oo ngu kuli noolendo ma yooteto. Kini, noolendo
kowuli bidodo ngundilo ngu koolowoolo oolooteto. Noolendo Kristuslo mande gome
ngalo oole ma doongoowato.
13 Oni ene Yudalo goobooyingo ya oowooyi Tempel nguno ko tetenggoku, ngundo ngu, ene
Tempel, ngulo oowali ngulomu yolo newanggo. Ene oni Anutno woolo yeweloyi nombono
ko tetenggoku ngu, ene woolo yeweloyi nusago gumingga yolo newanggo. Ye bine, ngu
ma ingootenggo?
14 Ngundilo nangge, Anut Oo Bidodo Sembuli Ulungga, ngundo ewolo. Oni ene
mande keda gome mesalango, ngu wesiyolo elo etuyelootenggoku, ngunonggo goweye
hoolooweyelootoni oluweloyi nguya yowanggolo ewolo.
15 Nondo eteno. No oo gula ngundilo ma yowono. Ataga nguya, nondo oo ngu
yowelo mande nga ma nakangooteno. No Kristuslo koni ngu kingo teweloyi ngulo gome
ingooteno. Ene no kumootoowe, nguno ngu mete oni gidalegado, ene nolo bingamine
elo okoowanggo. Pol ene Anutlo mande ngu kingo telo, oni etuyelowoku, ngunonggo ene
oowali ma yowolo, elo ingowanggo.
16 Ngu ngandilo: No Anutlo mande nga elo, ngulo no oni oni tetenoku, ngulo nangge
eloluwano. No nga kongga nga nangge telo oluwanoku, ngundo bingamine okooweloyi
ma teteno. Kini, Anutndo koni ngu teweloyi, ngulo logonelootoni, ngulo no komo ko ngu
tetenoku ngu! No mande gome ngu ma elo ngu, no biyomi oolengo telo oluwano.
17 No nenengombo, nga kongga nga telo ngu, no mete ko uliyi yowano. Ene Anut
enengombo nga kongga nga nondo teni, elo logonelowoku, ngulo no ko teteno.
18 Ngulo uliyi, ndawuga yowano? Ngu ngandilo: No ngu Anutlo mande kedaga wesiyolo
elo endeyootenoku, ngulo uli ma yowano. Ngu hamoo, no kingo ko tetenoku, ngu
Anutndo oni oni teweloyim ko teteno.

Pol Ngu Oni Simoo Balelo Ko Oni Oluwo

19 Ngu ngandilo: No ye kandeyemonggo oo gula ma yootenoku, ngulo no oni gulalo ko
oni ma telo oolooteno. Ene no nenengombo elo, ngulo no oni bidodo ko oni telo ootoolo,
ngunonggo no oni simoo bale oowooyingga nguya yoyootoowe, Kristusno ombuwanggo.
20 Ngundilo ngulo, Yuda oni doongeyemo ngu, no Yuda oni ngundilo telo oluwono.
Nguno ngu, no mete Yuda oni yoyowelo ngundilo tewono. Oni oowooyingga mamana
mande ngu newendemo oolootenggoku, ngu doongeyemo, no mamana mande ngu
newendemo ootoowoodingowono. Ngu hamoo, no ngu mamana mande newendemo ma
oolooteno. Ene nondo oni hoolooweyelootoowe, Kristusno nowoondoyemo hamoo tetoyi
ngu, asa, no mamana mande ngu newendemo mete uwano.
21 Oni sowe gidalegano Moseslo mamana mande kini, ngu doongeyemo, no nguya
mamana mande kini ngundilo tunootewono. No nguno ngu, no mete oni mamana mande
kini, ngu Kristuslo yoyoweloyi. Ene no Anutlo mamana mande ngu yokolo kini. Kini, no
Kristuslo mamana mande ngu newendemo ootoolo, ngunonggo oni mamana mande kini
ngu yoyowelo, ngundilo tewono.
22 Oni nowoondoyemo hamoo teyingo ngu, yanggangoye kini, nguno no nguya oni
yanggango kini ngundilo tunootewonoku ngu, no mete oni yanggangoye kini ngu
yoyoweloyimbolo ngundilo tewono. No kuli oni bidodo damoniye yomukowonoku,
nguno no oole bidodo tewoongolo, ngunonggo oni simoo bale gidalega yoyowano.
23 No ko nga bidodo Anutlo mande keda ngalo tetenoku, ngu Yuda onino ko oni sowe
gidalegano wesiyolo etenoku, ngulo no enedodo kumana goboolo yowato.

Noole Yanggango Kendutelo Oololo, Uli Yowato

24 Ye bine kuli ingootenggo? Oni oowooyingga ebe dagadaga telo, kendutetenggoku ngu,
ene oni gulananggebo yanggango yelo, bidodo dagayelolo, uliyi yowolo. Asa, ye nguya
komo ko yanggango Anutndo ingooteku, ngundiya teya ngu, asa, ye ngulo uliyi hamoo
yowanggo.

25 Oni ene dobooyiboya ebe dagadaga telo ngu, oni enengo goweyimbolo ingonduduni
ngu andangelo yokolo, ene komo dobooyi dagaweloyi ngulo nangge newende ingolo, ngu
tete. Ene ngundilo telo, nguno uliyi yowoku, ngu oo sodedo biyomi yewa. Ene noolendo
uliyingga yoweloyi, ngu biyomi yeweloyi kini. Ngu sugi sugi oluwa.
26 No nenengombo ebe dagadaga nguno kendutetenoku ngu, no doongene sungo sungo
toongetelo, ma kenduteteno. Kini, no Anutndo logoga yeyingo, nguno nangge no nenengo
kenduteteno.
27 No gowenengga nga yokootoowe, ngundo no ma sobonelowa. Kini, nenengombo
gowene sobowoolo, ngunonggo Anutlo mande wesiyolo onino ewano. No onino mande
wesiyolo etenoku, ngundo Anutnonggo ene uliyi gome ngu yowanggo. No komo
ingondale telo, no nguya nenengo kendutelo, ngulo no uli gome yowano. No ko ngu ma
telo ngu, asa, no ko ngulo ulini ma yowano.

10

Noole Tewootewoo Soleweloyi, Ngulo Ingondale Tewato

1 Ye dobooguline, nondo ngu ye komo ingoyilo eteno. Iserel oni Igip mela yokoyingo,
nguno noolengo osi sambanayi ngu, ene goboole newendemo oodoyi, goboole ngundo
oole etuyelowonggori. Ene bidodo Mosesdodo keyembo yade yade ooloutoyi, wendeyi
kewoolo wesowootoni, gide gide tetoni, nguwoole ulelewonggori. Yo, oo ngu oni
etuyelooteku ngu Moseslo keyimo oni.
2 Ngu oni ngu bidodo Moses keyolo, goboole newendekuli yade oololo, ko, wendeyino
nguya, sono (kundingiyi) ngu yowonggori.
3-4 Ene bidodo Anutlo Yukambo oowalingga Sambononggo yunoyingongga, ngu
newonggori. Ene bidodo enengo Yukambo sonongga diginonggo yunoyingongga, ngu
neloluwonggori. Anut enengombo digi newendemonggo sonongga ngu yeni tunootewolo.
Ngu digiga ngu, Kristus. (Ngundilo nangge, Kristusndo ngu hoolooweyeloote).
5 Ene Anutndo ngu oni ngulo damoniye biyomi ngulo ma ingootoni, ngulo oniku kingo
melako oluwonggoku, nguno oni oowooyingga kumoomukowonggori.
6 Yo, ene kuli kumooyingo ngu, ndawugalo ngulo, ene oo biyomi ngu kuli kenomayin-
gowonggori. Ngu bidodo gaboyi ngundilo tunooteyingo, nguno noole kenolo ingolo, noole
oo biyomi ngulo ma hahangelo koyi tewato.
7 Ene osi sambanayi kewooloyemo oni gidalegado, ebe ganagana anut ngulo damoni
keyowonggori. Ye komo ebe ganagana anut ngulo damoni ngu ma keyowelo. Anutlo
mande ngundo eneya ngandilo nakangowolo.
Oni simoo bale ene bibitelo, oowali sono nguya newelo yokolo, ene ootookoolo, yambo
kunobulo telo, nguno bosebalese damoni biyomi nguya tewonggorilo ewolo.
Eksodas 32:6
8 Ene kewooloyemo oni gidalegado kuli bosebalese damoni biyomi teyingo, ngundilo
ngulo, oni simoo bale ulungga oolengo (23,000) kumoowonggori. Noole ngundilo damoni
biyomi, ngu komo ma keyolo tewato.
9 Kuli oni gidalega ene kewooloyemonggo, Anut tewoongolo, mbumbuwa oowooyingga
tetoyi, ngulo Anutndo gumi yunolo, sile yeni tunootelo, ngundo yokitoni, kumoowong-
gori. Ngundilo nangge, noole nguya Anut tewootewoongolo, mbumbuwa tetooye, ene
ngulo gumi yunowa, bine, ngundi kini.
10 Kulimi oni gidalega, ene kewooloyemonggo Anutya sanggili mande elo bogubogu-
wootoyi, ngulo Engel onindo ngu oniku yuleweloyimbolo ombulo, yudoyi kumoowong-
gori. Ngundilo nangge, ye Anutdodo sanggili mande mande elo ma boguboguwoowelo.
11 Nga oo nga bidodo eneno kuli tunooteyingo, ngu oo gaboyi nangge, nguno
noole kenowato. Nga mandega nga ngu, Anutlo mandeno nakangoyingo, ngu noole
etuyelooteku, nguno osi sambanayimbolo damoniye biyomi, ngu ma keyowato. Ndatelo
ngulo, noole nalu kini teweloyi namoko tetoni, nguno oolooteto.
12 Ngulo ngu, oni enengombolo ingoya nguno yanggango dikaya, ene komo ingondale
teyi! Ene yanggango ma dikalo ngu, ene mbumbuwano solewa.
13 Tewootewoo ngu kuli yeno tunootewoku ngu, ngu guladilo kini. Ngu tewootewoo
ngundilo, ngundo oni bidodomo tunootete. Ene Anutndo sumange yunolo, newende
hamoo oolengo yunooteku, ngulo ngu tewootewoo gula ombulo, ngundo noolengo
yanggangonayi ngu ma dagalo, uleni uwa. Kini, ene tewootewoo yeno tunootetoni ngu,
Anutndo ye hoolooweyelowelo oole yeni tunootetoni, ye tewootewoo nguno yanggango
dikawanggo.

Noole Anut Ko Yuka Biyomi Ngudodo Ma Keyowato

14 Ngulo ngu, ye nolo dobooguline oolengo, ye komo ebe ganagana anut nguno
yemboongeweloyi damoningga, ngu kootu inoya sayi!
15 Ye ingonduduyedodo ngulo, no yeno eteno. Yengombo komo nolo mandene nga
wilikoya ingoyi.
16 Nga Wayin tobaga nga ngu noolendo nelo ngu, noole komo Kristuslo dalowo
yunowoku, ngundo noolengo mbumbuwa andangeyunootoni, ngulo Anutno esetelo
ingooteto. Noolendo oomanongoyingongga nga nelo ngu, noole komo Kristuslo goweyi
nguya goboolo gooboongooteto. Noole ngundilo telo, ngunonggo noole oni etuyeloote-
toku ngu, noole Kristusno nowoondonayi hamoo telo, enedodo gooboongooteto.
17 Ngulo ngu, noole gowenayi guladilo guladilo, ene noole oomanongoyingo gulanangge
ngu netetoku, ngulo noole Kristusdodo gowenayi gulanangge tunooteteto.
18 Ye Iserel onilo damoniye ingoyi. Oni ene Anutno woolo yelo, ngulo ooyi nelo ngu, ene
ngu nomboga nguno Anutdodo gooboongoowonggori.
19 Nondo ndawu oo galo eteno? Ebe ganagana anut ngu, Anut hamoo bine, ngundi ebe
ganagana anutno woolo yeyingo ngulo oowali ngu yanggango, bine? Kini, no ngundilo
ma eteno.
20 Kini, no ngandilo eteno. Oni sowe gidalegado hamoo oono woolo yetenggoku ngu,
ene oomboolo biyomimo woolo yetenggo. Ene Anut hamoo nguno woolo ma yetenggo.
Ngulo ye nguya oo yuka biyomi nguno ma gooboongoowelo, elo ingooteno.
21 Ye Anut Oo Bidodo Sembuli ngulo tobano sono nelo, ngunonggo oo yuka biyomimbolo
tobano sono nguya neweloyi nguya ereremo kini. Ngundilo nangge, ye Anut Oo Bidodo
Sembuli ngulo oowali nelo, ko oo yuka biyomimo woolo yeyingo ngulo oowali nguya
gooboongoolo neweloyi, ereremo kini, elo ingooteno.
22 Noole bine, Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi ngulo newende yeyi, nooledodo
sanggili teni, elo tetenggo, bine? Noolengo yanggangonayi, ngundo enengo yanggangoni
ngu dagateto, bine? Hamoo oolengo kini.

Suwoo Suwoo Noole Anutlo Bingami Okoololuwato

23 Ngu oni gidalega ngundo etenggo. Oo bidodo noole mete tewato, etenggo. Ene oo
gidalega ngundo Kristen oni hoolooweyelolo, nowoondoye yanggango ma yunowa.
24 Oni gulado, enengo nangge gome oluweloyimbolo, ma ingowelo. Kini, ene komo oni
gidalegalo ingondudu teyi.
25 Oo nusago Stuwa yanonggo uliyolo, yolo mayetenggoku, ngu mete neyi. Yengo
ingondudu ulungga ingoyingo sangala telo, sumoo sumoo ma ewelo.
26 Anutlo mandeno ngandilo ete.
Nga melanggano ngano, ko oo bidodo melako ngano oolootenggoku ngu, Anut Oo Bidodo
Sembuli Sembunayi, ngulomu nanggelo ewolo. *Sam 24:1*
27 Ene oni gula Anutno newendemo hamoo kini, ngundo yeya oowali newelo, ye
negoyelootoyiga ngu, ye mete eneya oolouya, ndawu oowalingga yengo yeteku, ngu
bidodo nemukoyi. Ye oowali ngulo ingoyingo sangala telo, sumoo sumoo ma ewelo.
28 Ene oni gulado yeno elo, nga nusago songgiwi nga ngu, ebe ganagana anutno
woolo yeyingomu, etoningga ngu, asa, ye komo ma newelo. Ndatelo ngulo, ngu
oningga ko ye nguya kuli ingootenggo. Nga oowalingga nga, onindo ngu ebe ganagana
anutno yemboongeyingo, elo ingootenggo. Ngu oni, ngulo ingoyingoni sangala teweloyi,
ngundilo ngulo, ye komo oowali ma newelo.
29 Nondo yengo ingoyingoye sangala teweloyi, ngulo ma eteno. Kini, nondo oni sungo
gulaga ngulo ingoyingoni sangala teweloyi, ngulo eteno. Ndatelo telo, oni gidalegado
nondo damonine tetenoku ngu, enengo ingonduduyemonggo wilikootenggo? Kini.
30 Ene no Anutno esetelo, oo ngu newano. Ndawugalo oni gulado nondo oo tewonoku,
ngulo kootunesina mande biyomi ewa? Ngu damoni nenengo kini.
31 Ene ye oo nelo sono nelo, nguno oo tetenggoku, ngu bidodomo, ye Anutlo oowooyi
bingami dulidalinidodo teyinoyi.
32 Ye komo Yuda oni, oni sowe gidalega, ko Kristen oni simoo bale nguya nowoondoye
ma yeyi, ene bulibali ingolo, ene mbumbuwano solewanggo.
33 Oo bidodomo no ko tetenoku, ngu oni bidodo, nolo damonine, ngulo gome ingoyilo
teteno. No nenengo yomosinelowelo kongga ma teteno. Kini, no oni bidodo yomosiyelow-
elo ko tetenoku, nguno Anutndo ene ko yoyowa. Yo, ye nolo damonine ngu keyootoyi,
nondo Kristuslo damoni keyootenoku, ngandiya teyi!

11

Baledo Tabaye Doobengoweloyi, Ngulo Mande Damoni

1-2 Ye suwoo suwoo nolo ingondudune ingolo, mande elo yunowonoku, ngu gome yolo
dowoolo keyootenggo. Ngundilo ngulo, no yengo oowooye bingamiye, elo okooteno.
3 Ene nondo ye nga mandega nga ingoyilo ingooteno. Oni bidodobolo tabango ngu
Kristus; baledolo tabango ngu enengo kamesumooye; Kristuslo tabango ngu Anut.
4 Simoondo tabaye doobengolo ngunonggo yemboongewelo, ngundi, Anutlo mande
wesiyolo elo ngu, asa, enengo Ulungga Anutlo bingami ma okoolo etenggo.
5 Ngundilo nangge, bale gulado enengo tabango ma doobengolo, ene goobooyingo yano
yemboongewelo, ngundi, Anutlo mande wesiyolo ewaku ngu, ngundo enengo kameyi
oyumo inowolo. Ene tabango uyi toongooyingo ngundilo oyumododo tewa.*
6 Ene bale tabango ma doobengoyingo ngu, asa, ene komo tabango uyi ngu toon-
gootoningga ootuteni. Ene balega ngu enengo uyi toongootoni, ootuteweloyi, ngulo
oyumongootoningga ngu, ene komo tabango doobengoni.
7 Simoondo ngu ene tabango ma doobengowa. Ndatelo ngulo, simoo ngu Anut
kilalongo, ngu Anutlo dulidalini. Bale ngu enengo kameyimbolo dulidalini, ngulo ene
tabango doobengowa.
8 Yo, Anutndo simoo yeyingo ngu, bale goweyi gumimbo ma yewolo. Kini, bale ngu
simoo goweyi gumimbo yewolo.
9 Anutndo bale yelo ngulo ingolo, simoondo hoolooweni, elo simoo ma yewolo. Kini,
Anutndo simoo yelo, ngulo ingolo, ene baledo simoo hoolooweni, elo yewolo.
10 Ngundilo ngulo, bale ngu ene komo tabangomo sunggi yelo tabango doobengolo, oni
simoo bale etuyelooteku, ngu ene kameyi newendemo ooloote. Ngu damoningga nguno
ngu, Sambono Engel, onindo nguya sunggiga ngu kenolo ingowanggo.
11 Ene Ulungga Oo Bidodo Sembuli Yesus, ngulo damonimo ngu, baledo simoo
hooloowelo oodoni, ko simoondo bale hooloowelo oluwa.
12 Kulimi, Anutndo bale ngu simoononggo yewolo. Ene ataga ngu, simoo ngu
balenonggo tunootetenggo. Ene oo ngu bidodo Anut Oo Bidodo Sembuliga, ngunonggo
tunootete.
13 Yengombo nga mandega nga wilikoyi. Ene baledo tabango ma doobengolo Anutno
yemboongelo etoni, ngu damoni metemi, bine?
14 Noole oni simoo bale ngalo damoninayi ngu, oni enengombo ye etuyelooteku, ngu
ngandilo: Oni ene uyi soloyi, ngu gome nenengo kini.
15 Ene bale uyi soloyingga ngu, enengo dulidalini gome oolengo. Ndatelo ngulo?
Anutndo tabango uyi soloyi inootoni, ngundo tabango doobengonilo inowolo.
16 Ene oni gulado baledo tabaye doobengoweloyi mande nga gumi ewelo elo ngu, ene
ingoni. Noole Anutlo Kristen simoo baleno nguya damoni gula kini, nga damoningga nga
nangge.

Ye Anut Ingonduduwoolo Oowali Nelo Ngu, Ye Damoni Nenengo Ma Tetenggo

17 Asa, no mamana mande ye yunowelo tetenoku nga, ene nondo yengo oowooye
bingamiye, ma elo okoowano. Ndatelo ngulo, yengo goobooyingomo yambo mande
kundingiyi tetenggoku, nguno damoni gome nenengo ma tunootete. Kini, ye damoni
biyomi ngu tetenggo.
18 Koletelo, no ngulo ewelo. Ye Kristen goobooyingomo, ye usowoolo wata sungo sungo
tetenggo. No mande ngundilo ingowonoku, ngu mande gumi hamoo ko gumi hamoo kini,
bine.
19 Yo, hamoo, oni ene damoni nenengo keyootenggoku, ngundo oni damoni biyomi
tetenggoku nguya goboolo ma gooboongoolo oluwelo. Ndatelo ngulo, ene komo sungo
tunoo ootooya, ngunonggo damoni nenengo ngu dobooguliye etuyeloyi.
20-21 Ye gooboongootenggoku naluno, ye bidodo oowali nelo, Anut Oo Bidodo Sembuli
Sembunayimbolo ingondudu teweloyim, ye Anutno hamoo ma ingootenggo. Kini, ye
bidodo sungo sungo sodedonangge yengo oowali yoya neyi. Ngundilo ngulo, gula ene
oodoolo kumoolo oodoni, gulado ngu ene Wayin sonoyi gome gome nelo, ngulo wenonolo
oolootenggo. Yengo damoniye ngu nenengo kini.
22 Ye bine, yengo yaye kini, ye nguno oowali sono oo ngu neweloyi ngu kini, bine?
Ngundi ye bine, ingootenggoku, Anutlo oni simoo bale ene oo kini, ngu yendo oyumo ma
yunowanggo? Nondo ndatelo ewano? Nondo oo ngulo ye oowooye bingami, eya okoowe?
Kini, ngu oo ngulo nondo ye oowooye bingamiye, ma elo okoowano. Hamoo oolengo kini!

Oo Bidodo Sembuli Yesus, Ngundo Oowali Kundingiyi Ngu Yunowolo

---

* **11:5:** Ye Korin yengo damoniyemo ngu baledo goobooyingo yano ulo, bibiteteku ngu kameyi newendemo oolooteku oni gidalega etuyelooteku, ngulo ene tabango doobengoni.

23-24 Nga mandega nga ye kuli yunowonoku ngu, nondo Oo Bidodo Sembuliga,
ngunonggo yolo ye yunowono. Ngu mandega ngu ngandilo: suwoono Yudasndo Yesus
me oni kandeyemo yewolo. Ngu suwoonggano nguno, Oo Bidodo Sembuli Yesus, ngundo
oomanongoyingo yolo dowoolo, Anutno esetelo, oosowoolo ewolo. Nga ooga nga ngu,
nenengo gowene. Nondo ye hoolooweyeloyingo yunooteno. Ye ngundilo telo ngu, ye
komo nolo ingondudu teloluwanggolo ewolo.
25 Oowali nemukolo, asa, Wayin sono tobagaku yolo dowoolo ewonggo. Nga tobaga nga
ngu, Anutya sunggi mande keda elo nolo dalone ngundo gosiyooteno. Ye suwoo suwoo
ngandiya neya ngu, ye komo nolo ingondudu teloluwanggolo ewolo.
26 Ngu ngandilo: ye suwoo suwoo nga oomanongoyingongga nga nelo, ko nga tobaga
ngano sono nelo, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi kumooyingo, ngulo mandeni elo
wesiyolo ingolo eloluwanggo. Ye ngundilo nangge telo, suleyolo yade oololo, ene
ombuweloyi nalunggano, nguno nangge wenga kinitewa.

Anut Oo Bidodo Sembuli, Ngulo Oowali Yombuliyolo Ngu, Ene Gumi Ogingoyingododo

27 Asa, oni gula enengo ingonduduni ma yomosiyolo, ene ngunonggo oomanongoyingo
nga nelo, ngunonggo sono tobaga nga kingo yolo nelo ngu, ene Oo Bidodo Sembuli
Sembunayi Yesus, ngundo enengo kumooyingo, ngulo ingondudu ma telo ngunonggo
neteku, asa, ene mbumbuwadodo tete.
28 Oni ene komo enengo newende gome wilikoya ingoya yomosiyoya ngu, asa, ene mete
oomanongoyingo nga neya, sono nguya nga tobagano ngano neni.
29 Ndatelo ngulo, oni ene oo neweloyi naluno, oni ene oomanongoyingo ngu sono
tobaga nguya nelo, nguno ene Yesus Oo Bidodo Sembuli, ngulo goweyi, daloni noolengo
yunoyingo ngulo ma ingolo neteku ngu, asa, nguno ngu, Anutndo ene kowuli inowa.
30 Ngu damoninggano nguno nangge, simoo bale oowooyingga ye kewooloyemo nguno
yanggangoye kini, ene sayidodo telo, oni oowooyingga kuli kumoomukowonggo.
31 Ene noolengombo nowoondonayi koletelo gome wilikolo yomosiyolo ngu, asa, ngu
naluno, Yesus noolengo kumooyingo ngu ingolo, noole sono oowali nguya newatoku ngu,
nooleno biyomi gula ma tunootewa.
32 Ene Oo Bidodo Sembuli, ngundo noolengo damoninayi wilikolo, noolengo weti gumi
biyomi, ngulo mamanayelolooteku ngu, noole yooneneyeloote. Ndawugalo ngulo, nalu
sosowoomo nguno, noole mbumbuwadodo oni nguya ma oonatewato.
33 Asa, ye Kristen konebane, ye Yesus ngulo oowali kundingiyi ngu newelo gooboon-
goolo ngu, asa, ye komo dobooguliye soboyeloyi.
34 Ene oni gula oodoolo kumooya ngu, ene komo enengo yano oowali neni. Kinitetoni
ngu, yengo goobooyingo ngundo yombuliyelowa. Asa, no mande gumi ooloote. Ene
kootusina, ndondo yeno mayelo, nguno oo gidale mande elo yomosiyolo yunowano.

12

Anutlo Yuka Kundingiyi Ngundo Oo Duwoo Gula Gula Yunoote

1 Ye Kristen oni dobooguline, no ngandilo ingooteno. Yendo Yuka Kundingiyimbo oo
duwoo yunooteku, ngu yanggangoni guladilo guladilo oni ko teweloyim yunoyingo, ngulo
ye ma kapengo yewelo. Nondo ye komo Yukalo mandeni nga hamoo ingoyilo ingooteno.
2 Ye ingootenggo. Ye kuli Kristen ma teyingomo, ngu naluno nguno, ebe ganagana
oomboolo mandeye kini, ngundo ye yowoosoolo ooloutoyi, ye ngu keyelolo, damoni
biyomimo endeyowonggori.
3 Ariya, nondo ye nenengo ingoyilo eteno. Ene Anutlo Yuka Kundingiyi oni gulano
oodoni, ngu oningga ngundo ene sanggili telo, Yesus yombuliyowelo mande biyomi
hamoo ma ewanggo. Ngundilo nangge, oni ene Anutlo Yuka Kundingiyi kini ngu, ene
ngandilo ma elo ewa. Yesus ngu ene Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, eweloyi nguya
ereremo kinilo ewolo.
4 Yuka Kundingiyimbo kingo oo duwoo yunooteku, ngu yanggangoni guladilo guladilo,
oni ko teweloyim yunoote. Ene Yuka Kundingiyingga ngu gulanangge ooloote.
5 Noole oni hoolooweyeloweloyi koyi tetetoku, ngu ooleyi guladilo guladilo. Ene Oo
Bidodo Sembuli Sembunayi, ngu gulanangge ooloote.
6 Ko teweloyi ingoyingo oowooyingga, ngu Anut gulananggega, ngundo nangge oni
yanggango yunootoni, ene ngunonggo Kristuslo koni bidodo mete temukololuwanggo.
7 Anutlo Yuka Kundingiyi, ngundo Kristen oni bidodo yanggangoye guladilo guladilo
ko teweloyim yeni tunootetoni, ngulo ene mete Kristen dobooguliye bidodo gome
hoolooweyelowanggo.
8 Yo, ngu Anutlo Yukangga, ngundo oni gula yanggango ko teweloyim yunootoni,
ene ingoyingo ulungga oolengo yolo, ngunonggo ene mete onino mande wesiyolo gome

etuyeloote. Ngu Anutlo Yukangga, ngundo nangge oni gula Anutlo ingoyingoni ulungga
inootoni, ngulo Anutndo ndawu ooga tewoku, ko tewaku nguya, ngu mete gome oolengo
ingoote. Ngu, Anutlo Yukani gulananggega, ngundo nangge yanggango, ngundilo ngu,
oni yunoote.
9 Ngundilo nangge, oni gula ngu Anutlo Yukangga, nguno ene newende hamoo
teyingongga, ngu yanggango yoote. Ngu Yukangga, nguno nangge, oni gulado ngu ene
sayi oni yomosiyeloweloyi, ngulo ingoyingo ngu yoote.
10 Ngundilo nangge, oni gulado ngu ene damoni sungo oolengo gula, onindo ma
teweloyi, ngu teweloyim ingoyingo yoote. Gulado ngu, ene Anutlo mande elo wesiyolo
eweloyimbolo ingoyingo yoote. Gulado ngu, ene Yuka oowooyingga wilikoweloyi, Anutlo
Yukani ngundi mela ngalo yuka biyomi, ngulo ingoyingo yoote. Gulado ngu, ene mande
bungeyi gulano mande eweloyi ngu yoote. Gulado ngu, mande bungeyi gulano mande
ingolo, yowoolengowelo damoni eweloyi, ngu ingoote.
11 Ngu Yuka Kundingiyi gulananggega, ngundo nangge, ngu ko oo ngu bidodo yeni
tunootete. Enengo oo teweloyi ingooteku, ngundo oni hoolooweyeloweloyimbolo, ko
ngundilo sungo sungo bayetelo, enengo oni simoo bale duwoo oolengo ngundilo yunoote.

Noole Kristen Oni Ngu Gowenayi Gulanangge

12 Onilo goweyi gulanangge nangge oolooteku ngu, ene sosi sosi oowooyingga
oolootenggo. Noole Kristen oni oowooyingga oolengo, ene noole bidodo Kristusno ngu
wata gulanangge.
13 Yo, ngu noole oni oowooyingga. Noole Yuda oni gidalega, oni sowe gidalega, kingo
sulena oni gidalega, ko noole oni gidalega enengombo enengo sobowoolo oolootetoku
ngu. Ene onindo noole sono (kindingiyimbo) sonowooyingo ngu, Anutndo noole
yoyeni, wata gulanangge tunootewooto. Yo, Anutndo enengo Yukani, noole eneno
nowoondonaye hamoo teyingomu, ngudodo yunowolo.
14 Noole ingooteto. Goweyi sosi gulanangge kini. Kini, goweyi sosi sosi ngu oowooy-
ingga oolengo.
15 Ene oni keyimbo, ewa. No kandeyi kini, ngulo no goweyi sosi kini, elo sungo ma
oluwa, ewolo. Kini, ene komo goweyiboya gulanangge ooloote.
16 Ngundilo nangge, sodeyibo, ewa. No doongeyi kini, ngulo no goweyi sosi kini, elo
sungo peselo ma oluwalo ewolo. Kini, ene komo goweyiboya gulanangge ooloote.
17 Ene goweyi ngu bidodo doongeyi nangge ngu, ene ndatelo telo, mande ingowa? Ene
goweyi ngu sodeyi nangge, ngu ndatelo telo, oo ndindingo ngu ingowa?
18 Ene ngundilo nguya kini. Anut enengo oo teweloyi ingooteku, ngunonggo goweyi
sosi sosi sungo sungo, enengo musiyomo musiyomo yetoni, dowoolo, nguno nangge
oolootenggo.
19 Sosi gulanangge goweyimo oluwaku ngu, asa, ngulo goweyi ndano? Ngu goweyi kini.
20 Ngu ngandilo: Goweye sosi sosi oowooyingga, ene sosi ngu gooboongootoyi, goweyi
gulanangge tunootete.
21 Doongeyimbo, kandeyiboya ngandilo hamoo ma ewa. Doongengge ma oodoyi ngu,
noso nangge mete gome oodoowe, ewolo. Tabangombo keyimboya ma ewa. Ge ma
oodoyi, ngu noso nangge mete gome ootoowelo ewolo.
22 Ene ngandilo nguya kini. Goweyi sosi oowooyingga ngu yanggangoni kini, ene komo
enengo ko tetenggo. Kinitetoyi ngu, asa, goweyi nguya metemi kini oluwa.
23 Goweyi sosi gumi onindo ngulo ma ingooteku, ene nguya ko tetenggo. Goweyi sosi
oni doongeyimo oyumododo, ngulo ene gome doobengoote.
24 Goweyi sosi oni doongeyimo tunoo oolooteku, ngulo ma ingoote. Ene Anutndo
goweyi ngu bidodo yemukoyingo, ngu sosi gidega ngu oowooyi bingamini kini ngu,
Anutndo yeni bingamiyedodo tunootete.
25 Anutndo ngundilo yoyewolo. Ngulo goweyi ngu, oososowoolo ma sawanggo. Kini,
goweye sosi ngu bidodo ebe sobosobo telo, koye gulanangge tewanggo.
26 Ngundilo ngulo, goweyi gumisina ogingoyingo ingootoni ngu, goweyi sosi ngu bidodo
ogingoyingo ingowanggo. Ngundilo nangge, sosi gula oowooyi bingamidodo tetoni ngu,
goweyi sosi sosi ngu bidodo, ngulo oni oni tewanggo.
27 Ngulo ngu, ye bidodo ngu Kristusdodo goboolo oolootenggoku, ene ye bidodo koye
guladilo guladilo telo, nguno Kristen dobooguliye enengo nowoondoye hamoo teyingo
ngu yanggango yunoweloyimbolo.
28 Anutndo enengo oni simoo bale ngandilo hoolooweyeloyingo ko elo yunowolo.
Koletelo ngu, Aposel koyi; elayayiga ngu Anutlo ingondudu eyingo oni, ngulo koyi;
kabusayi ngu oo nakangolo etuyeloyingo oni, ngulo koyi; kootu ngu damoni sungo gula
onindo ma teweloyi ngu teweloyi, ngulo koyi; sayi oni yomosiyeloyingo oni, ngulo koyi;

hoolooweyeloyingo oni, ngulo koyi; ko bidodo sobowooweloyi, ngulo koyi; ko wenga
Anutndo ngu mande bungeyi gula gulano mande eweloyi onino yunowolo.
29-30 Ene ngu bidodo Aposel oni, bine? Ngundi ene bidodo Anutlo mande wesiyolo
eweloyi oni, bine? Ngundi ene bidodo oo nakangolo etuyeloyingo oni, bine? Ngundi
ene bidodo onindo oo ma teweloyim ngu teweloyi yanggangoyedodo, bine? Ngundi ene
bidodo sayi oni yomosiyelowelo yanggangoyedodo, bine? Ngundi ene bidodo mande
bungeyi gula gulano mande eweloyi oni, bine? Ngundi ene bidodo mete mande ingolo
yowoolengolo eweloyi oni, bine? Ngundilo nguya kini.
31 Ene ye komo hoolooweyeloweloyi ko oo duwoo yanggangonidodo ngu yowelo ngu, ye
komo hahangelo ngu yowanggo. Ene nondo oole gome gula, oole gidega dagayelooteku,
ngu etuyelowano.

13

Dobooguliye Nowoondoyi Teweloyi, Ngulo Mande Damoni

1 Ene oo koleteyingo oolengo ngu oni sungombolo nowoondoyi teweloyi. Yo, nondo
onilo mande bungeyi gula gulano mande ewanoku ngu, Engel onilo mande nguya elo ngu,
ene no nowoondoyi teweloyi damoningga, ngu nono kini ngu, no kingo sogulu, gilamo
manggowo ngguyi ulungga uteku, ngundilo tewano.
2 Ngundilo nangge, no Anutlo ingonduduni yootunolo eyingo oni, ngundilo mande
elo, ngunonggo Anutlo ingonduduni kombiteyingo mande, ngu bidodo wesiyolo elo,
no ingoyingone nguya, ulungga tetoni ngu; ngundi no nowoondonemo hamoo teyingo
ngu yanggangonedodo tetoni ngu, no mete yanggangonedodo teteno. Ngunonggo mela
puli wenggelemootoowe, andusina anduno ooloutoni ngu, ene nondo onilo nowoondoyi
teweloyi damoningga ngu nono ma oodoni ngu, asa, no ngu kingo goweyi nangge
ngundilo tewano.
3 Ngundilo nangge, nondo nenengo oo bidodo owoolongo oni bayetelo yunomukolo
yokolo ngu; ngundi no mande wesiyolo etenoku, ngalo me onindo sanggili telo, gowe-
nengga nga kayi ewanggoku ngu, ene nondo onilo nowoondoyi teweloyi damoningga ngu,
nono kini tetoni ngu, asa, no ngulo uliyi ma yowano.
4 Oni ene newendemo nowoondoyi teweloyi damoni ngu oodoni ngu, ngu ngandilo:
ngu oningga ngu, ene oni sungomboya siyelo gome ootoolo, ene sanggili sodedo ma
tewa. Dobooguliyibo ko nenengo ma tetoyi ngu, ngulo gumi ma elo, ene hoolooweyelowa.
Ene oni bidodo nowoondoyi telo hoolooweyeloluwa. Ene oni sitowiyedodo ngulo oo ma
kenomayingolo, ngulo newende biyomi ingoweloyi nguya kini. Ene enengo oowooyi
bingami elo okoolo, ko enengombolo ingootoni, yanggangonidodo ma tewa.
5 Yo, oni ene newendemo nowoondoyi teweloyi damoni, ngu oodoni ngu, ngu ngandilo:
oni ene oni bidodo doongeyemo damoni nenengo kini, ngu nguno ma tewa. Ene enengo
oo ngulo nangge gome ma ingowa. Ene sodedo boguwoolo sanggili ma tewa. Enengo
kowuli oni sungombo teyinoyingo, ngulo sugi ma ingolo dowoololuwa.
6 Yo, oni ene newendemo nowoondoyi teweloyi damoni ngu oodoni ngu, ngu ngandilo:
oni ene damoni biyomi onindo teyingomu, ngulo ma oni oni tewa. Kini, ene damoni gome
nenengo hamoo, ngulo nangge oni oni tewa.
7 Yo, oni ene newendemo nowoondoyi teweloyi damoni ngu oodoni ngu, ngu ngandilo:
oni ene oni sungombo biyomi teyinolo, mande biyobiyomi eneya etoyi, ene ngulo gumi
ma ewa. Ene oo bidodomo newendemo hamoo tewa. Ene oo gome metemi ngulo
doongetelo, sobowoolo oluwa. Ene ko bidodomo ngu yanggango telo oode temukowa.
8 Nowoondoyi teweloyi damoni ngu hamoo oolengo ma kinitewa. Anutlo ingonduduni
eweloyi damoningga ngu kinitewa. Mande mebuyi oowooyingga nguya kinitewa.
Ingondudu telo, ingoyingo yoweloyi nguya kinitewa.
9 Ngu ndatelo: ataga ngu, noole ingoyingo nguya, ko Anutlo mandeni gumi nangge
ingolo, Anutlo mandeni ngulomu gumi nangge, elo wesiyooteto.
10 Ene Anutndo kootusina oo bidodo metemi yeni tunootemukoweloyi naluwo ombu-
toni ngu, asa, ngu naluno nguno ye oo bidodo tunoo oolengo ingomukowanggo.
11 Ngundilo nangge, kulimi no simooye bodaga oode, ngu naluno, no simooyembolo
mande eteku, ngundilo elo, ko ingoyingo nguya simooye bodagado ingooteku, ngundilo
tewono. Ene no oni ulungga teyingo naluno, no buniyombolo ingondudu damoni ngu
yokowono.
12 Yo, ataga Anutndo nooleno ndawuga yunowaku, noole nenengo oolengo ma in-
gooteto. Ngundilo nangge, noole oo gabogaboyi biyomimo kenolo ingootetoku ngu,
gabonayi nenengo kini. Ene Anutndo oo bidodo yeni kiniteweloyi naluno ngu, asa, ngu
naluno, noole oo bidodo ingomukowatoku, ngundilo nangge, ataga Anutndo noolengo

damoninayi kenolo ingomukoote. Ene kootusina ngu, noole Anut omukumundoongo ngu
nenengo oolengo kenowato.
13 Ene suwoo suwoo nga oo kabusaga nga oolootenggoku, ngu ngandilo: nowoon-
doyemo hamoo teweloyi damoni, Anut sobowoolo oluweloyi damoni, ko nowoondoyi
teweloyi damoni, nga oo kabusaga ngalomu gula koleteyingo ngu onino nowoondoyi
teweloyi damoningga, ngundo dagayelolo koletelo ooloote.

14

Yuka Kundingiyimonggo Oo Duwoo Ombute

1 Ye komo yanggango yeya oni simoo baleno nowoondoyi teweloyi damoningga, ngu
yoya teyi. Ngundiya teya, ngunonggo yengo nowoondoye ngu Yuka Kundingiyimbolo
mande damoni kingo duwoo yoweloyi, ngulo nowoondoye bidodo hahangeya oliyi. Ene
kingo duwoo yoweloyi oo koleteyingo, ngu Anutlo ingonduduni wesiyolo eweloyiga,
ngulo koyi yanggango teweloyi.
2 Yo, Yuka kundingiyimbo mande gula oni gulano inootoni, ene ngunonggo mande
eteku, ngu oni sungomo ma elo, ene Anutno mande ete. Ngulo ngu, oni gulado enengo
mandeni ngu ma ingootenggo. Yuka kundingiyimbolo yanggangoni, ngunonggo ene
mande kuli kombiteyingo oluwoku, ngu ete.
3 Ene oni Anutlo mande elo, wesiyolo etuyelooteku oningga, ngulo mandeni, ngundo
oni nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yeni yanggango yete. Mande ngundo oni
nowoondoye yoyeni, gome oni oni telo, nowoondoye yeni imakelo oolootenggo.
4 Oni ene Yuka Kundingiyimonggo bungeyi gulano mande eteku, ngu oni sungo ma
ingootenggoku mandega, ngundo enengo newende yeni yanggango yete. Ene oni Anutlo
ingonduduni wesiyolo eteku, ngundo Anutlo oni simoo bale yoyeni, yanggango yetenggo.
5 Nondo yeya ngandilo ingooteno. Nondo ye bidodo Yukambo mande bungeyi
yunooteku, ngunonggo mande eyi, elo ngulo ingooteno. Ene Anutlo ingonduduni
wesiyolo etuyeloweloyi kongga ngu, nondo ye komo ngu teyi, elo ngulo gome ingooteno.
Oni ene mande bungeyi gulano mande elo, ene mandega ngu ma yowoolengowaku
ngu, asa, Kristen oni simoo bale mande, nguno yanggango ma yowanggo. Ene Yuka
Kundingiyimbo mande bungeyi yunooteku, nguno Anutlo mande wesiyolo etoni, oni
gulado Anutlo mandega ngulo damoni yowoolengolo ewaku, ngu gome. Ene oni Anutlo
ingonduduni yootunolo eteku oningga, ngundo Yukambo mande bungeyi gula inootoni
eteku, ngu dagayeloote.
6 Ye Kristen dobooguline, ene no yeno oololo, Yuka Kundingiyimbo mande bungeyi
gulanonggo mande ewanoku, nguno Anutlo damoni mande keda ngu ma etuyelolo,
ingoyingododo teweloyi, ko oo oowooyingga nguya, ma etuyelowanoku ngu, ndawugano,
ye hoolooweyelowano? No ye ma hoolooweyelowano.
7 Sumbi mboolo nggusi mboolo yambo uleweloyi ngu oni bungeye kini, ene onindo
mete uwooweloyi. Ngundilo oo ngundo ngguyi nenengo ma utoni ngu, asa, ndatelo telo,
noole oo dogi, debu ngulo ngguyi nenengo oolengo ingowato? Noole nenengo ma tewato.
8 Gilamo utolo sawawa nenengo ma udoyi ngu, onendo me idi sangga telo yomosiyowa?
Ngu metemi kini.
9 Ye nguya ngundilo nangge, mande bungeyi sungo gula oni ma ingootenggoku,
ngunonggo Anutlo mandeni wesiyolo ewanggoku ngu, ndatelo telo, mandega ngulo
damoni gome nenengo oolengo ingowanggo? Kini, gengo mandegega ngu kingo ngguyi
nangge.
10 Ngu hamoo, mande bungeyi oowooyingga mela nga bidodomo oolootenggo. Mande
ngu bidodo damonidodo ooloote.
11 Asa, no oni gulalo mandeningga eteku, ngulo damoni ma ingootoowe ngu, ene
mandeni gula etenolo ingowa. Ngulo no ngudodo ingowano. Nga oningga nga ngu, ende
gula oni ngundi mela gula oni, elo ingowano.
12 Ye ngudodo ngundilo nangge. Ye Yuka Kundingiyi, ngulo oo kingo duwoo yoweloyiga,
ngulo hahangelo ingootenggoku, nguno ngu, ye komo Yuka Kundingiyi sumoo inootoyi,
ye kingo oo duwoo ngu yunootoni, ngundo Kristen oni simoo bale ngu hoolooweyelootoyi,
nowoondoyemo hamoo teyingo ngu yanggango tunootewanggo.
13 Ngundilo ngulo, oni gula Yuka Kundingiyimbo mande bungeyi sungo inootoni, eteku
ngu, ene komo Anutno yemboongetoni ngu, Anutndo yanggango inootoni, ene ngunonggo
mande ngu yowoolengolo, damoni nenengo wesiyolo ewa.
14 No Yuka Kundingiyi mande bungeyi gulalo Anutno yemboongewanoku ngu, nolo
nowoondone, ngundo yemboongeteku ngu, ene nolo ingondudune, ngundo ndatelo
nowoondonemo eteku, ngu ma ingoote.

15 Ngundilo ngulo, no ndatelo tewano? Nolo nowoondonemonggo yemboongetoni ngu,
komo ingondudune nguya yemboongewa. Nolo nowoondonemonggo yambo udoni ngu,
komo ingondudune nguya yambo ulewa.
16 Ndawu nalunggano, gengo Yuka Kundingiyi ngundo mandega, nguno nangge Anutno
esetetoni, oni gulado ngu mandega gedo Anutno esetewoku, ngu ingolo ngu, ndatelo telo,
enendo hamoo elo ewa? Ene ereremo kini. Ndatelo ngulo, gedo mande bungeyingga
eteku ngu, ene ma ingowolo.
17 Gedo Yukambo mande Anutno eseteteku ngu mete, ene oni gulaga, ngulo newende
ngu, gedo yanggango ma teyinowo.
18 Nondo ye bidodo dagayelolo, Yuka Kundingiyimonggo mande bungeyi gula gulano
mande eteno. Ngulo, no Anutno eseteteno.
19 Ene Kristen oni simoo balelo goobooyingomo ngu, no mande bungo bodaga
nangge ewelo ingondudu telo oolootenoku, nguno oni gidalega etuyelootoowe, oni gome
ingootenggo. Yo, oni mande bungeyi ingootenggoku, nguno mande ootuwoo etenoku,
ngundo bungeyi gulano mande pelungga simoo bale ma ingootenggokuno etenoku, ngu
dagate.
20 Ye Kristen dobooguline, yengo ingonduduyemonggo simooye bobodi ngulo in-
gondudu, ngundilo ma ingolo oluwelo. Kini, yengo ingonduduye ngu, ye komo oni
ulungga teya oliyi. Ene ye buniyo bobodi ngulo ingoyingo gulananggega ngu keyoyi. Ngu
ngandilo: ene damoni biyomi ngu tewelo ma ingootenggoku, ngulo ye nguya ngu keyoyi.
21 Anutlo mamana mandeno ngandilo nakangowolo.
Nondo mande sungo eyingo oni ngundo, manggoyebo nga oni simoo bale nga mande
elo etuyelowano. Ene nolo manggone ma keyolo, mandene ma ingowanggo. Oo
Bidodo Sembuli, ngundo ngundilolo ewolo. *Ayisaya 28:11,12; Dutoronomi 28:49*
22 Ngulo ngu, noole ingowato. Yukambo mande bungeyi sungo gulano mande eweloyi,
ngu oni nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu ma etuyeloote. Kini, ngu mande da-
moningga, ngundo ngu, oni nowoondoyemo hamoo ma teyingo, ngu oni nguno Anutlo
yanggangoni etuyeloote. Ene Anutlo mande damoni wesiyolo eweloyi, ngu oni nowoon-
doyemo hamoo kini, ngu ma etuyeloote. Kini, oni Anutlo nowoondoyemo hamoo teyingo,
ngu mande damoni nenengo etuyeloote.
23 Ngulo ngu, Kristen oni simoo bale bidodo gooboongoolo ngu, ye bidodo Anutlo
Yukano mande sungo sungo etoyi ngu, oni amana gula, ngundi oni ene Anutlo newen-
demo hamoo ma teyingo nguno mayelo, mande bungeyi oowooyingga ingolo ewanggo.
Ye bine, mboolombo yoyoote? Ngundilolo ewonggo.
24 Ene ye bidodo Anutlo ingonduduni wesiyolo etenggoku, nguno oni gula newendemo
hamoo kini, ngundi, oni Anutlo mande gome ma ingooteku, ngundo ye kewooloyemo
ulo yengo mande ingolo oodoni, yengo mandeyega etenggoku, ngundo ngu oni ngulo
mbumbuwani etungootoni, nguno enengo biyomini ngu, bidodomo tunoo oolengo
ingomukowa.
25 Ngundilo ingolo, mande damoni biyomi bidodo ngu newendemo kombitelo
oolooteku, ngu yeni tunootetoni, ngulo ene yowoolengolo, Anutno boodoo oondookelo,
Anut bingami elo okoolo ewa. Hamoo oolengo, Anut ye kewooloyemo oolooteku nga! Elo
ewa.

Anutno Yambo Mande Tewelo, Ngu Nenengo Oolengo Teweloyi

26 Ngulo ngu, ye Kristen konebane, ye komo ndatelo tewanggo? Ye goobooyingo
telo ngu, ye bidodo koyedodo. Oni gulado yambododo, gulado ngu mande onino elo
etuyeloweloyi, oni gulado ngu, Anutlo damoni keda yootunolo eweloyi, oni gulado
ngu, Anutlo Yukano mande bungeyi sungomonggo mande eweloyi, oni gulado ngu,
mandega ngu damoni yowoolengolo eweloyi oluwanggo. Ko nga bidodomo, ye komo
hoolooweyelootoyi, ngulo Kristen oni simoo bale ngu nowoondoyemo hamoo teyingo ngu
yanggango tunootewanggo.
27 Ene oni gidalega, Yuka Kundingiyimbo mande bungeyi gula gulano mande ewelo
ngu, mete oni elaya, ngundi kabusa nangge mande ewanggo. Oni gulado koletelo
etoningga ngu, asa, oni gulado komo mandeni yowoolengoya eni. Mande emukootoni
ngu, asa, oni elayaga, ngu enebana mande etoni, asa, oni gulado mandeni yowoolengoya
eni. Ngundilo nangge, oni kabusayi ngu enebana ngu keyoya ngundiya teni.
28 Ene oni gulado oni gula mande sungo eweloyiga, ngu oni gulado mandeni ma
yowoolengoweloyi tetoni ngu, asa, ene simoo balelo goobooyingo no mande ma ewelo.
Kini, ene komo neneteya ootooya, enengo ingonduduno nangge Anutya mande eli.
29 Oni Anutlo mande yunowoku, ngu elo wesiyolo etuyeloweloyi oni ngu, oni elaya
ngundi kabusa ngu mete mande ewanggo. Oni gidalega ngu, ene mande etenggoku, ngu

wilikolo ingowanggo. Mande ngu Anutlo mande bine, ngundi enengo mande kini bine
etenggo? Elo wilikoyelowanggo.
30 Ene oni gula bibitelo oodoni, Anutndo mande gula etungootoni ngu, asa, oni koletelo
mande elolooteku, ngu ene komo nenetelo bibitetoni, oni kootungga Anutndo mande
inowoku, ngu enebana mande eni.
31 Ngundilo damoninggano nguno, ye bidodo sungo sungomo, mete Anutlo mandeni
wesiyolo ewanggo. Ngundilo damoningga, nguno ye bidodo ingoyingo yolo, asa, ye
yanggangododo tewanggo.
32 Anutndo mande gula wesiyolo eweloyi oni gula, newendemo yetoningga ngu, asa,
ngu oningga ngundo enengo naluno mandeni mete eni. Ene enengombo, enengo naluni
ngu wilikoya sobowooni.
33 Yo, Anutndo enengo ko ngu bidodo nenengo oolengo tete. Ene ko oo bulibali ma
tete. Ngundilo nangge, noole nguya nowoondonayi gulanangge yelo, ko goboolo metemi
nenengo tewato.
34 Bale ngu Kristen onilo goobooyingo bidodo nguno, ene komo neneteya oliyi. Ene
mande gula ma ewelo. Mamana mandeno ngundilo eteku ngu, bale ene tabango oni
nowoondoyemo oliyilo ewolo.
35 Bale ene mande gula gome ma ingolo ngu, asa, enengo yano enengo kamesumooyemo
sumoo etoyiga, nguno damoni etoyi ingowanggo. Ene baledo Kristen simoo balelo
goobooyingomo, mande eweloyi ngu nenengo kini.
36 Ye bine ngandilo ingootenggo? Noolendo Anutlo mande ngu sembuli telo, ko,
noolendo nangge mande ngalo damoni bidodo ingomukooteto. Elo ingootenggoku, ngu
hamoo oolengo kini.
37 Ene oni onendo Anutlo mandeni nga wesiyolo eweloyi, ngundi enendo Yuka
Kundingiyimbo kingo oo duwoo yowoku, ngundo ene komo ingoyi. Nga mandega nondo
nakangootenoku nga ngu, Oo Bidodo Sembuli, ngulo mamana mandeni.
38 Ene oni gula Anutlo mamana mande ma ingolo, keyowaku ngu, asa, ye nguya enengo
mandeni ma ingowelo.
39 Ariya, ye Kristen konebane, ye komo Anutlo mandeni nga wesiyolo elo, etuyeloweloyi
kongga, ngalo hahangeya, yanggango teyi. Ngundilo nangge, ye Anutlo Yukani ngulo
mande bungeyi gula gulanonggo mande eweloyi damoningga, ngulo loogu ma tewelo.
40 Ye Anutno yambo mande tewelo ngu, ye komo oo bidodo teya, gome yoonenengoya
yeya, ngunonggo ye ko ngu enengo nalunimo teyi.

15

Kristus Kumoolo Ko Ootookoowolo

1 Ye Kristen dobooguline, no yengo ingonduduye, ko yokutuyelooteno. No Anutlo
mande keda gome nenengo kuli etoowe, ingolo yowonggoku, ngu nowoondoyemo
yanggango ooloote.
2 Ene nondo Anutlo mande gome kedaga nga yeno ewonoku, ngu gome dowoowang-
goku, ngundo ye yoyoote. Ene ye mande ngalo nowoondoyemo hamoo ma tetenggoku
ngu, asa, ye oonatewanggo.
3 Nondo mande ye kuli yunowonoku ngu, ndawugalo ngulo, no komo ye tunoo oolengo
ingootenggoku, ngu ingowelo ngandilo elo etuyelowono. Anutlo mande nakangoyin-
gomo ngandilo ete. Kristusndo noolengo bidodo mbumbuwanayi andangeweloyimbolo
kumooyingo, elo nakangowolo.
4 Kristus Yesus kumootoni, bingo yolo, meleno melengoowonggori. Ene Anutlo mande
so uyi nakangoyingomo ngu keyolo, nalu kabusagomo ko yokutuwootoni ootookoowolo.
5 Ootookoolo, Pita, oowooyi gula Sipas, ngu doongeyimo tunootelo, kootusina, enengo
sulena oni kande elaya kegidembolo elayaga (12), ngu doongeyemo nguya tunootetoni
kenowonggori.
6 Kootusina, Yesus Kristusndo, Kristen oni doboogulinayi ulungga oolengo (500) dagalo,
ngu doongeyemo tunootetoni kenowonggori. Ngu Kristen oni doboogulinayi ngulomu
gidale oodoyi, gidale kuli kumoowonggori.
7-8 Ngu naluno nguno, Yesus Kristusndo, Yems doongeyimo tunootelo, kootusina, Aposel
oni bidodo doongeyemo nguya tunootewolo. Kootusina, no doongenemo nguya, tunoote-
wolo. Ene nono ngu sodedo oolengo tunootetoni, kenolo, nowoondone yowoolengootoni,
enengo ko oni tewono.
9 No, ngu Aposel oni, ngulo kewooloyemo oni owoolongo bodaga. Onindo noya Aposel
eweloyi nguya kini. Ndatelo ngulo, nondo kuli Anutlo Kristen oni simoo bale yutolo
yowoosoolo, yombuliyelolo oluwono.

10 Ene Anutlo sumangenimo, no ataga oolootenoku damoningga nga ngu, no komo
ngundilo oluwano. Anutndo sumangengga nunowoku ngu, nono engge ulungga
tunooteteku ngu, nguno no komo ko yanggango telo, Aposel oni gidalega dagayelolo ko
tewono. Ene ko ngu nondo ma teteno. Kini, Anutlo sumange ngu noya oodoni, ngunonggo
no ko ngu teteno.
11 Nondo Anutlo Mande Keda Mesalango yeno wesiyolo ewonoku, ngundi Aposel oni
gidalegado ewonggoku ngu, ngu noole bidodo Anutlo mande keda gomengga nga nangge
yootunolo ewootoku, nguno ye kuli nowoondoyemo hamoo tewonggo.

Kootusina Oni Kumooyingo, Ngu Bidodo Ko Ootookoowanggo

12 Yo, noolendo suwoo suwoo Kristus ngu kumoononggo, Anutndo ko yokutuwootoni,
ko keda ootookooyingolo eteto. Ndawugalo ye kewooloyemo, ngunonggo oni gidalegado
ngandilo etenggo. Oni kumoolo ko ma ootookoowanggo. Ndawugalo ene ngundilo
etenggo?
13 Ene oni kumoononggo ko ma ootookooweloyi, ngu hamoo tetoni ngu, asa, Anutndo
Kristus nguya, melenonggo ko ma yokutuwoolo yeni ootookooweloyilo ewolo.
14 Ngundilo nangge, kuli Anutndo Kristus hamoo ma yokutuwooyingo ngu, asa,
nga mandega, noolendo elo koyi tetetoku, nga nguya ngulo enggeni kini. Yengo
nowoondoyemo hamoo teyingongga nguya enggeni kini.
15 Ngundilo tetoni ngu, ariya, noolendo Anutlo mande etetoku nga, ngu ebe ganagana
mande. Ndatelo ngulo, noolendo ngu kuli tunoo oolengo ngandilo ewooto. Kristus
ngu, Anutndo kuli melenonggo yokutuwootoni, ko ootookooyingolo ewolo. Ngu hamoo
Anutndo oni kumooyingo ngu ma yokutuyeloweloyi ngu, asa, Anutndo Kristus nguya ma
yokutuwootoni ootookoowa.
16 Yo, Anutndo oni kumooyingo ngu hamoo ma yokutuyeloweloyi ngu, ariya, noole
komo ngundilo ewato. Anutndo Kristus nguya melenonggo ma yokutuwootoni,
ootookooyingo, ewatolo ewolo.
17 Ene Anutndo kuli Kristus melenonggo hamoo ma yokutuwooyingo ngu, asa, yengo
nowoondoyemo hamoo teyingongga, ngu kingo tetenggo. Ye ngu ataga yengo mbum-
buwayemo nguno oolootenggo.
18 Asa, oni Kristusno nowoondoyemo hamoo telo kumoowonggoku ngu, ene nguya
oonatelo kinitewanggo.
19 Noole Kristusno nowoondonayimo hamoo tetoni, Kristus sobowoolo ootoolo,
ngunonggo noole mela ngalo oo nguno keda oluweloyiga, nguno nangge oluwatoku ngu,
asa, oni bidodo nowoondoyi ulungga oolengo, noolengo yunowanggo.
20 Ngundilo nguya kini. Ngu hamoo oolengo! Kristus ngu kumootoni, Anutndo
kuli yokutuwooyingo! Yesus Kristus ngundo oni kumooyingo ngulo koleteyunolo
ootookoowolo. Ngu ngandilo: Yesus ngu kono oowali koletelo enggelo mandoni yeteku,
ngundilo tewolo. Yesus koletelo ootookooyingo, ngundilo oolengo Kristen oni nguya,
kootusina hamoo oolengo ootookoowanggo.
21 Yo, oni gulado kuli kumoo damoningga, ngu yeni tunootewolo. Ngundilo nangge,
oni gulado, ngu oni kumooyingo ngu yoyeni, ko ootookooweloyi damoningga, ngu yeni
tunootewolo.
22 Ngu ngandilo: Adamnonggo, ngu oni bidodo kumootenggo. Ngundilo nangge,
Kristusnonggo, ngu enengo Kristen oni bidodo, ko keda ootookoowanggo.
23 Ngundilo telo, noole bidodo noolengo naluno sungo sungo ootookoowato. Koletelo,
Kristusndo ombutoni, ngu keyolo, Yesus Kristus Sambo endemonggo ko ombuteku
naluno, enengo oni simoo bale nguya ko keda ootookoowanggo.
24 Ngu nalunggano nguno, oo bidodo kinitemukootoni ngu, asa, ngu naluno, Kristusndo
ngu Gabman tabango Anutdodo mundi tetenggoku, ngu bidodo melako ngano oolootenggoku, ngu bidodo woongooni umukowa. Ngundilo telo, asa, Yesusndo enengo oni simoo
bale sobowooteku damoningga, ngu eweyi Anut kandeyimo yewa.
25 Ndatelo ngulo, Kristusndo, ngu komo Oo Bidodo Sembuli Ulungga oolengo oluwa.
Ngundilo telo oode, oololo, enengo me oni bidodo yoyeni kinitemukowa.
26 Yesus Kristusndo me oni ngu yeni kinitemukootoni, asa, kootu wenga kumoo
damoningga nguya yeni kinitewa.
27 Anutlo mande so uyi nakangoyingomo nguno ete.
Anutndo oo bidodo yeni Kristus tanggeyimo yetoni, ngundo sobowoowalo ewolo. *Sam 8:6*
Ndatelo ngulo, Anut enengombo oo bidodo Kristus tanggeyimo wata yewa. Ngulo ngu,
noole kuli ingooteto. Anut enengombo ngu Kristus newendemo ma oluwa. Ene oo sungo
bidodo ngu Kristus newendemo yemukowolo.

28 Ngundilo yemukolo, asa, ngu nalunggano nguno, Anut Nangoni Yesus enengombo
ngu, ene oololo, oo bidodo kuli yeni tunooteyingo, Anut ngu keyi damonimo ulo oluwa.
Ngundilo telo, Anut enengombo ngu oni oo bidodo tabango ulungga oolengo oluwa.

29 Oni gidalegado kuli ngandilo ewonggori. Anutndo oni kumooyingo ngu, ko
yokutuyelootoni ma ootookoowanggolo ingootenggo. Ngundilo mande hamoo tetoni
ngu, ndatelo ngulo, oni gidalegado oni kumoowonggoku, ngulo ingondudu telo, ene ngu
musiyemo sono (kundingiyi) ngu sonowootenggo? Ene oni kumooyingo ngu ko hamoo
ma ootookooweloyi tetoni ngu, asa, ndawugalo, oni gidalegado oni kumooyingo, ngulo
ingondudu telo, oni ngu hoolooweyelowelo sono (kundingiyi) ngu gemutenggo? Hamoo
oolengo, Anutndo ngu oni kumoononggo ko yokutuyelowa.

30 Yo, ngu hamoo tetoni ngu, asa, ndawugalo ngulo, noolendo suwoo suwoo mande,
ngulo damoni wesiyolo elo, ngulo ko yanggango tetooye, ngulo onindo noole yutolo
yombuliyelowelo telolootenggo?

31 Ye Kristen dobooguline, ngu hamoo eteno. Nondo Kristuslo oowooyi wesiyolo
etenoku, ngulo ngu, nalu bidodomo oni nuleyi kumoowa. Ngu nguya hamoo oolengo,
nondo yengo noolengo Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Yesus Kristus, nowoon-
doyemo hamoo teyingo, ngulo no yengo oni oni ulungga teteno.

32 Ene oni kumoononggo ko ma ootookooweloyi tetoni ngu, asa, nondo ko yanggango
telo, Epesas endemo, Kristuslo me oni ngulo yanggangoye yewe imakeyingo, ngu nondo
kingo ko ngundilo tewono. Nga mandega nga hamoo tetoni ngu, asa, Anutlo mandeno
eteku ngandilo tewano.

Noole oowali sono oo ngu nelo kingo oode, ndatelo ngulo, yangeni kumooweloyilo
ewooto. *Ayisaya 22:13*

33 Ene mande ewonggoku ngu hamoo kini. Ye kingo ganaganayelootenggo. Ye mande
ngalo ma wenonowelo, nga mande ngano ngu ngandilo: Noole oni damoniye biyomim-
boya endeyootetoku, nguno enendo noolengo damoninayi ingoyingonayi metemingga,
ngu sodedo yombuliyowanggolo ewooto.

34 Ye komo damoni biyobiyomi ngu yokoya, ingondudu metemi yoya ngu, ye mbum-
buwa ko ma tewelo. Ye ingoyi. Oni gidalega ye kewooloyemo nguno, ene Anutlo
nowoondoyemo hamoo elo ma ingootenggo. Ondo nga mandega etenoku nga, ngu ye
oyumoyelonilo eteno.

Goweyi Ko Ootookooweloyi, Ngu Guladilo Oolengo

35 Oni gulado ngandilo sumoo ewa. Oni kumooyingo ngu, ndatelo telo ko
ootookoowanggo? Ene ndatelo goweyega yolo, ko ombuwanggo? Elo sumoo ewa.

36 Ge wenonoyingo oni! Ge nggile yuwooyi imiteku ngu, ene mbongeyi keda ooletoni,
ngu ene koletelo yuwooyingga ngu, buwoo yete.

37 Ngu oo yuwooyingga imitenggoku ngu, oo yuwooyi ngu, wembuyi mbonge oo
ngundilo kini. Ngu kingo tanggooli nangge imitenggo. Ngundilo oo ngu, Rayis, nggile,
ngundi oo yuwooyi gula bine, ngu nangge imitenggo.

38 Ene Anut enengo tewelo ingooteku, ngunonggo oo yuwooyi oowooyingga, ngu sungo
sungo goweye guladilo guladilo yunowolo.

39 Enengo goweye bidodo ngu gulanangge ngundilo kini. Kini, Anutndo goweye
oowooyingga yunowolo. Ene oni simoo balelo goweye ngu guladilo, se, bo, kare goweye
ngu sungo, nu goweye ngu sungo, wendeyino iso ngulo goweye ngu sungo yunowolo.

40 Sambo melalo oo goweyali, sungo sungo oolooteli. Sambolo oo dulidalini ngu
guladilo, ko melalo oo dulidalini nguya guladilo.

41 Sa ngu ene dulidalini sungo, kombo ngu ene dulidalini sungo guladilo, dootu
ngulo dulidalini sungo guladilo nguya. Dootu kewooloyemo nguya dulidalini ngu sungo
guladilo guladilo ooloote.

42 Oni kumooyingo ngulo ootookooyingo nguya ngundilo nangge. Goweyi noolendo
melengootetoku, ngu buwoo yete. Ene goweyi keda yokutuwootoni ootookooteku, ngu
hamoo oolengo ko ma buwoo yewa.

43 Yo, goweyi noole melengoowootoku ngu, ene oowooye bingamini ko yanggangoni
nguya kini. Ene goweyi ko keda yokutuwootoni ootookootekungga ngu, ene oowooye
bingami ko yanggangonidodo.

44 Ngundilo nangge, goweyi noole melengoowootoku, ngu mela ngalomu. Goweyi
melenonggo ko yokutuwootoni ootookootekungga ngu, Sambolo goweyi. Yo, mela ngalo
goweyi nguya oodoni, ko Sambolo goweyi nguya ooloote.

45 Anutlo mandeno nguya nakangolo ewolo.

Oni koletelo gogolo, Adam ngu enengo keda oluweloyiga Anutndo inootoni tunooteyingolo ewolo. *Yenesis 2:7*

Ene Adam kootu wenga tunooteyingongga, ngu Kristus. Anutndo Kristus ngu keda oluweloyi guladilo inowolo. Ngundilo nangge, Kristusndo oni enengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu enengo kedaga sugi sugi oluweloyi ngundilo yunowa.
46 Ene sambolo goweyi keda oluweloyiga, ngu koletelo ma tunootewolo. Kini, ene mela ngalo goweyi keda oluweloyiga ngu koletelo tunootewolo. Sambolo goweyi keda oluweloyiga ngu, ene kootu oolengo tunootewolo.
47 Oni koleteyingo ngu, mela ngalomu, Anutndo mela ngando oni yewolo. Ene oni kootungga ngu, Anutlo Sambo endega, ngulo oni.
48 Noole mela ngalo oni bidodo ngu, oni mela ngando yeyingongga ngundilo. Oni bidodo Sambo endemo ngu, noole bidodo Sambo ende oningga ngundilo tunootewato.
49 Ataga ngano ngu, noole mela ngalo oni kilalongo oolooteto. Ngundilo nangge, kootusina, noole Sambo ende oningga ngu kilalongo tunootelo oluwato.
50 Kristen dobooguline, no yeno nenengo oolengo eteno. Mela ngalo oni ngu, ene mete Anutlo endega nguno enengo oni simoo bale sobowooteku, nguno ma ulo oluwanggo. Ndatelo ngulo, noolengo gowenayi ngu mela ngalomu nangge. Ngundilo nangge, noolengo gowenayi kumoolo biyomi yeweloyi, ngundo Sambo ende kumoolo ma biyomi yeweloyi musiyongga, nguno hamoo oolengo ma oolewato.
51-52 Ye ingoyi! No mande kombiteyingo gula yeno elo etuyelowelo. Noole gidalega bidodo ma kumootooye, ene noole bidodo komo gowenayingga nga, ngu yowoolengootoni, sambolo goweyi tunootewa. Yo, nalu wenga tetoni, unggu uwootoni, ngguyi utoni, oni kumooyingo ngu ootookoolo, goweyi kedaga ngu yolo, ngulo ene ko ma kumoowanggo. Ngu nalungga nguno, noole sodedo doonge palelo ngundilo nangge kenootooye, noole bidodo gowenayi yowoolengootoni, ene sambolo goweyi ngu yolo tunootewa.
53 Ngu naluno nguno, noolengo melako, ngano gowenayi buwoo yeweloyi ngu yokolo ngu, sodedonangge, noolengo gowenayi keda ma buwoo yeweloyi ngu yolo, sambolo gowenayi keda tunootewato. Yo, noolengo sambolo gowenayi kedaga ngu ko ma kumoolo buwoo yewa.
54 Asa, ngu nalungga ngu tunootetoni, oo kumoolo kiniteweloyi ngu yokolo, ene oo suwoo suwoo sugi keda oluweloyi ngu yolo nenggulongootoni, nguno Anutlo mande so uyi nakangoyingomo ngu, engge tunootewa. Anutlo mandeno ngandilo ewolo.
Anutlo yanggangoni ngundo kumooweloyi damoningga ngu yeni kiniteyingolo ewolo. *Ayisaya 25:8*
55 Anutlo mande so uyi nakango gula ngundilo ete.
Kumoo, gengo yanggangongge ndatelo? Kumoo, ge ogingoyingo gula teweloyi yanggangongge kini. Ewolo. *Hoseya 13:14*

Hamoo oolengo, ngu naluno Anutndo kumooweloyi damoningga ngu yeni kinitewa.
56 Kumooweloyi ngulo sosoleteku ngu ngandilo: Oni enengo mbumbuwa tewonggoku, ngulo gumi ogingoyingo yowanggoku, ngulo sosoletenggo. Ndatelo ngulo, oni melako ngano oluwonggoku ngu, ene Anutlo mamana mande ma keyowonggo!
57 Ene noole Anutno esetetooye, noolengo Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus, ngulo yanggangoni, nguno noole yoyeni, mbumbuwa teweloyi damoni, ko kumooweloyi damoni, ngu bidodo dagalo, yanggango yowato.
58 Ariya, ngundilo ngulo, ye nolo Kristen dobooguline oolengo, ye komo nenengo yanggango dikaya oliyi. Ngundiya teya ngu, Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus, ngulo koni ngu suwoo suwoo yanggango teyi. Ye ngandiya ingoyi! Ye Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus, ngulo koni tewonggoku, ngu kingo tuwoo ma yokowanggo.

16

Beye Gooboongoolo, Ngundo Anutlo Oni Simoo Bale Hoolooweyeloweloyi

1 Nondo ataga beye gooboongoolo Anutlo oni simoo bale Yerusalemno oolootenggoku, ngu yunowelo mande eteno. Nondo kuli ngu kongga ngu telo, Galesiya melako, Kristen simoo bale etuyelowonoku ngu, ye ngudodo komo ngundiya teyi.
2 Sande nalu bidodomo, ye bidodo sungo sungomo, ye komo ngulo ingondudu teya, yengo bobeye usowooya, gumi gula yengo yano yetoyiga, nguno olini. Ngundilo telo oodoyi ngu, kootusina, no tanggeyemo nguno toongetoowe, ye ngulo koyi eririnonggo telo, digi ma erewewanggo.

3 Kootusina, no nguno mayetoowe, yengombo oni gidalega logoyelootoyi, nondo so uyi
nakangolo oni ngu yunootoowe, ngundo yengo beye oo kingo duwoo esetelo yetenggoku,
ngu yolo, Yerusalemno oololo yunowanggo.
4 Ene nondo enedodo oolouwelo ingolo ngu, asa, no enedodo oolouwato.

Pol Ene Korin Melako Oololo, Kristen Oni Simoo Bale Yeyowelo Endeyowa

5 No ngu koletelo, Masedoniya mela ngu kewoolo oolengo usowoolo, yade yade oololo,
asa, no ye yeyowelo oololo tunootewano. Yo, no komo Masedoniya mela kewoolo
oolengowoole oolouwano.
6 No ngu yeya nalu gidega oluwato, bine, ngundi medugu nalu ngu bidodomo yeno
oluwano, bine? No watayi kini. Ene kootusina, no ndano toongewelo tetoowe ngu, ye
mete digi oo gidalegado hooloowenelootoyi, no toongewano.
7 Ye ingootenggo. No ataga, ye yeyolo yoyokolo, sodedo ko toongeweloyi nguya kini.
Kini, Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Yesus, ngundo ma solenelootoni ngu, asa,
no yedodo nguno nalu pelungga oluwelo ingooteno.
8 Ene no Epesas endemo ngano oodoowe, Yuda onilo nalu kundingiyi, oowooyi Pentikos
ombuyingo, ngulo naluwo tunootewa.
9 Ndatelo ngulo, oni simoo bale ulungga Anutlo mande ingoweloyi sobonelootenggo.
Ngulo ngu, Anutndo ene nowoondoye yeni tango yetoni, ngulo no ngano ootoolo, enengo
mande keda mesalango ngu wesiyolo etuyelowano. Ene oni oowooyingga nolo mundi
telo, oolene ukingowelo telo oolootenggo.
10 Kootusina ngu, Timooti ye tanggeyemo nguno mayetoningga ngu, yendo komo gome
sobowoolo kawararangootoyi ngu, asa, Timooti ene newende metemi imakeyingo ingolo,
ene ye kewooloyemo nguno yedodo gome oluwanggo. Ye ingoyi. Timooti ngu, ene
Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Yesus, ngulo koni gome nondo ko tetenoku, ene
nguya ngundilo ko tete.
11 Ngundilo ngulo, ye gulado ngandilo ma ingowelo. Timooti ngu ko gome ma tewa,
elo ma kootu inowelo. Kini, ye komo ene yeyiga newende imakeyingo sumangedodo teya
oodega, kootusina yoya ooleko yokootoyiga, ene nono ko ombuwa. Nondo ngu eneya
Kristen dobooguline gidalega, enedodo ombuweloyi ngulo soboyelooteno.
12 Noolengo Kristen doboonayi Apolos, ngulo mandeni ngu ngandilo: Nondo nalu
ulungga Apolos eriringowonoku, ene Kristen oni doboogulinayi gidalega nguya, ye
tanggeyemo nguno ye yeyowelo oolouweloyimbolo. Ene Apolos ngu, nga naluno ngano
oolouweloyi ngu yokoote. Ene kootusina oole gula kenolo ngu, asa, ene yeno oolouwa.

Mande Gumi Gidalega

13 Ye komo gome doongedoongoodoongoo teya, yengo nowoondoyemo hamoo ngu
gome sobowooya yanggango teya, ye sosolelo ma oluwelo. Kini, ye komo yanggangoye-
dodo teya oliyi.
14 Yengo oo tetenggoku, ngu bidodomonggo, ye komo nowoondoyi teweloyi damonimo
nguno teyi.
15-16 Ye Kristen dobooguline, ye Stepanas simoongololo ingootenggo. Enendo koletelo,
Akayiya melako Kristen tetenggo. Ngundilo telo, enengo ingondudunonggo, ene Anutlo
oni simoo bale hoolooweyeloweloyi, ko, ngu tetenggo. No ngu oni ngundilo mande
damoniye gome tetenggoku, nguno ye nguya ene keyeloya, ye ngundiya teyilo ingooteno.
Yo, nondo ye yokutuyelootenoku, ngu ye oni ngundilo ngu keyelolo, ko, ndawu oninggado
oni bidodo hoolooweyelolo tetenggoku, ngu keyootenggo. Ye ene nowoondoyemo uya,
ngunonggo yanggango dikaya teyilo ingooteno.
17 Stepanas, Pootunetas, Akayikas, galo ngu, ene no tanggenemo mayetoyi, yeyolo,
ngulo no enengo oni oni ulungga tewono. Ndatelo ngulo, ye ngano ma ombuweloyi kini,
ngulo enendo ye hoolooweyelolo, nono ombuwonggo.
18 Yo, nga oni kabusaga ngando nolo nowoondone yeyi imaketeku, ngandilo ye
nowoondoye yeyi imakewoku, ngundilo tewonggo. Ngulo ngu, ye komo oni ngundilo
ngu bingamiye, eya okooyi.
19 Anutlo Kristen oni simoo bale Esiya melako oolootenggoku, ngundo ye kam-
bayelootenggo. Akuwila ko Prisila elambalisa, ngulo yano Kristen simoo bale suwoo
suwoo mayelo, gooboongoolo oolootenggoku, ngu bidodo nguya Oo Bidodo Sembuli
Sembunayi Yesus, ngu oowooyimo nguya ye kambayelootenggo.
20 Kristen doboogulinayi ngano, ngu bidodo ye kambayelootenggo. Ye bidodo sungomo
sungomo, Kristen dobooguliye sumangenonggo kandeye dowooyi.
21 No, Polndo nenengo kandenembo, nga kambayeloyingo mandega nga nakangooteno.

22 Oni gula ene Yesuslo ma ingolo, nowoondoye Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, nguno
ma yelo ngu, asa, Anutndo ene kumana biyomi inowa. Noolengo Oo Bidodo Sembuli, ge
ombu!
23 No Oo Bidodo Sembuli Yesus, nguno yemboongetoowe, gedo sumangengge ngu, ene
kuduwooyunootooga oliyilo yemboongeteno.
24 Kristus Yesus oowooyimo, no nowoondone ye bidodo yunooteno. Ngu hamoo.

2 Korin
2 Korin Mande Tabango

Ngu naluno, Polndo so uyi gula nakangolo, Korin oni simoo bale ngu endemo oolootenggoku, ngu yunowolo. Ene ngu mela gumisina nguno oluwolo. Ngu melangga ngu oowooyi Masedoniya. Korin endega ngu Giris mela gumisina nguno ooloote. Ngu endega ngu, ene hamoo oowooyi bingaminidodo ngu oni simoo bale, ene ngu mela gumisina nguno oolootenggo.

Mande gumgum ngu, nga so uyimo ngandilo ooloote.

Kambayeloyingo mande elo, ko, oni oni teya, Anut oowooyi bingami okooyi. 1:1-11.

Korin oni simoo baledo, Pol kowuli inootoyi, ene Polndo ngulo gome ingolo, eneya nowoondoye gulanangge yelo, oluwelo gome ingowolo. 1:12–2:13.

Pol, enengo koni oolengo ngu ngandilo. Enendo ngu, mande kedaga Anutndo elo gosiyolo, oni simoo bale yunowoku ngu, Polndo yootunolo eweloyi oni tunootewolo. 2:14–6:10

Polndo enengo newendemonggo oo ngu, Korin oni simoo baleno kowuli ingolo, ngundilo ewolo. 6:11–7:16.

Oniya mande elo, ko enengo ingoyingoyemonggo nguya ete. Ene nowoondoye gulanangge yelo, bobeye gooboongootoyi ngu, oni simoo bale gidalega yunowelo. 8:1–9:15.

Polndo ngu oo ngu, oowooyingga sulena onindo ko tetoyi tunooteyingomu, ngulo mandeni ewolo. 10:1–12:21.

Pol enengo newendemonggo ngu ete. Yengo ingonduduye ngu yanggango yunolo kambayelooteno. 13:1-14.

Polndo Korin Kristen Ngulo So Uyi Kootungga Nga Nakangowolo

1 No Pol, Kristus Yesus ngulo Aposel. Anut enengo ingondudunonggo no noyolo, enengo
Aposel noyewolo. Noolengo Kristen doboonayi Timooti, ngundo hooloowenelootoni, nga
mandega nga nondo yengo nakangooteno. Yo, nga ngu ye Anutlo simoo bale Korin
endemo, ko Giris melako, Kristen oni oolootenggoku, ngulo nguya nakangooteno.
2 Nondo Anut, ngu noolengo Awanayi, ko Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Ulungga, Yesus
Kristusno yemboongeteno. Gedo gengo sumange ayibige ngu ene yunootooga, nguno
nowoondoye imakeyingomo oliyilo ngulo yemboongeteno.

Anutndo Pol Hooloowelo, Ngulo Esetewolo

3 Noole Anut oowooyi bingami elo okoowato. Ene ngu Anut, ene Oo Bidodo Sembuli
Sembunayi, Yesus Kristus, ngulo eweyi. Ene ngu nowoondoyi teweloyi ngu bidodo
Sembuli Ulungga. Ene ngu oni simoo bale kowulidodo oolootenggoku, ngulo nowoondoye
bidodo yeni ayibidodo tetoni hoolooweyeloweloyi ngulo Anut.
4 Yo, kowuli ogingoyingo bidodomo nooleno tunootetoni ngu, Anutndo noole nowoon-
donayi yeni, imakelo ooloote. Nguno ngu, noole nguya mete oni kowuli ogingoyingo
guladilo guladilo, eneno tunooteteku, ngu hoolooweyelolo nowoondoye yeyi imakewa.
Yo, Anutndo noole nowoondonayi yeni imaketeku, ngulo noolendo nguya, mete oni
oowooyingga ngundilo hoolooweyelowato.
5 Yo, ogingoyingo ngundilo ngu, Kristusndo ngu kuli koolowooyingo, ngulo Anutndo
ene hooloowetoni, newende imakewolo. Ngundilo nangge, ngu kowulingga, ngu nooleno
nguya, ulungga oolengo tunootetoni, ngulo Kristusndo ngu noole nowoondonayi yeni,
gome imakeyingo oolengo tunootete.
6 Noolendo yeno mande keda gome mesalango, ngu yeno wesiyolo elo, nguno ogin-
goyingo kowuli oowooyingga koolowootooye, ene Anutndo nowoondonayi yanggango
teyunolo ngu, enengo ayibini sumangeni, ngundo yeni imakewolo. Imaketoni, asa,
ye ngu kenolo ingootenggo. Ngundilo damoningga, ngundo nooleno tunooteteku ngu,
ye etuyelooteku, ngundilo nangge, yendo kowuli ogingoyingo yeno tunootetoni ngu,
Anutndo ye nguya hoolooweyelowa. Yo, Anutndo ngu yengo kowuli koolowootenggoku, naluno nguno, ene hamoo oolengo hoolooweyelootoni, nowoondoye ngu yeni, imakeyingo yanggangoyidodo teyunowa.
7 Noolendo, ye Kristuslo konimo, ngu hamoo yanggango dikatenggoku, ngulo noole
nowoondonayimo hamoo yanggango ingooteto. Ye ngu noole goboolo dikalo, nguno ngu,
noole hoolooweyelolo kowuli goboolo nooledodo koolowooweloyi. Ngundilo nangge,
ye nooledodo sumange ayibi imakeyingongga, Anutnonggo ombuteku ngu, nooledodo
goboolo yowato.

8 Yo, ye Kristen dobooguline, Esiya mela ulungga, nguno kowuli nooleno tunootewoku
ngu, ye nguya ingoyi, elo ngulo eteto. Kowuli ulungga oolengo nguno noole wiliyelowong-
gori. Ngundo ngu, noolengo yanggangonayi, ngu bidodo, ngu hamoo oolengo dagawolo.
Ngundilo telo, noolendo ngu kumoowatolo ingowooto.
9 Yo, noolendo noolengo ingonduduno, ngu ngandilo ingowooto. Noole ngu mande
wilikoyingo oni, ngundo ngu, kuli nooledodo ewolo. Ye komo hamoo kumoowanggoku
ngu! Elo ingowono. Noole komo ngundilo ingowooto. Ngu noolendo, noolengo yanggang-
onayi, ngundo ma yeni mete tewa. Ngundo noole etuyelooteku, ngu noole komo noolengo
yanggangonayimo Anutlo koni hamoo ma tewato. Kini, Anutndo enengo yanggangoni,
ngundo Yesus Kristus melenonggo yokutuwooyingo yanggangongga, ngudodo noole
komo koni tewato.
10 Ngu ooga, ngundo noole yuleni kumoowelo tewolo. Ene ngu oo biyomi oolengo, ene
Anutndo kuli ene noole yoyowolo. Kootusina nguya, ene noole ko yoyowa. Yo, noolendo,
ngu noole nowoondonayimo hamoo tetetoku, ngu ene komo hamoo oolengo kowuli gula,
noole wiliyelowelo tetoni ngu, asa, ene noole ko yoyootoni gome oluwato.
11 Ye nguya komo noole Aposel oni hoolooweyeloya, Anutno yemboongeyi. Ngundilo
tetoyi ngu, Anutndo oni simoo bale oowooyinggalo, yemboongeyingo ngu ingolo, ene
noole hoolooweyelowa. Oni simoo bale ulungga oolengo, ene nooleno ingolo, ene Anutno
ngulo esetewanggo.

Polndo Korin Oni, Ngu Kuli Ma Ganayelowolo

12 Noolendo ngu ooga, ngulo oni oni telo eteto. Noole nowoondonayimonggo ngu
yootunolo etoni, ngu damoni nenengo Anut doongeyimo, ko ye doongeyemo nguya, gome
nenengo oolengo oluweloyi, ngulo gome ingooteto. Nga damoni gomengga nga, ngu
Anutndo noole yunowolo. Mela ngalo oni, ngulo ingoyingoni ngundo, damoningga ngu
nooleno ma yeni tunootewolo. Kini, Anutlo sumangeni ngundo nangge, ene noole kuli
hoolooweyelootoni, noole ngandilo endeyootetoku nga!
13-14 Nga mandega nga, ngu nondo yengo nakangootenoku, ngalo damoni ngu ma
kombiteyingo. Kini, yengombo kandangelo ngulo damoni gome ingowanggo. Kuli ye
noolengo damoninayi ko mandenayi bidodo gome ma ingowonggori. Ene kootusina
ngu, ye noolengo damoninayi bidodo ingomukowanggoku, ngulo gome ingooteno. Ye
ngundilo ingomukootoyi ngu, asa, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus, ko ombuyingo
nalunimo nguno, yendo noolengo oni oni tetoyi, ko noolendo nguya yengo oni oni tewato.
15-16 Nondo ngu, ye kuli ingonduduye gomengga ngulo nowoondonemo hamoo telo,
ngundilo ngulo, kuli no yeno koletelo oolouwelo ingolo ewono. No yeno Korinno,
koletelo oololo, ngunonggo ye yoyokolo ngu, no Masedoniyano oolouwano. No Mase-
doniyanonggo ngu, no ye ko tanggeyemo ombuwanolo ingowono. Nguno ngu, no tambu
elaya, yeno ooloutoowe, ye ngulo nowoondoye metemi ingolo, oni oni tewanggo. Asa,
no ngundilo yeno ko ombulo, nguno nondo oo gula gulalo wenonootoowe, yendo mete
hoolooweneloło, sulenelootoyi, Yudiya melako oolouwano.
17 Ndatelo ngulo? Nondo yeno ombuwelo mandega, ewonoku ngu, no ingondudu
bulibali ingolo ma ewono. No kingo nga mandega nga, ngu ma eteno. Kini, no
nenengo ingoyingo koletelo, ngu yokolo, no komo ombulo, ye tambu elaya yeyolo, nguno
nowoondoye yanggango yunowelo ingooteno. No mela ngalo, damoni ngu ma keyolo,
nguno eteno. Oni oo gulalo ewelo ngu, oni ngandilo etenggo. Yo, elo, ko, oni gulano ngu
kinilo etenggo. Hamoo oolengo, no ngundilo damoni, ngu no ma tewano.
18 Noole Anut doongeyimo, noolendo mande ye yunootetoku, ngu komo hamoo oolengo.
Ngu ebe ganagana ma eteto.
19 No, Sayilas ko Timooti, noolendo kuli ye kewooloyemo nguno mande nga elo
etuyelowooto. Nga ngu Anut Nangoni, Kristus Yesus, ngulo mandeni ngu ye ingootenggo.
Yo, enengo mandeni eyingo, ngu hamoo oolengo nangge, ebe ganagana mande kini.
20 Yo, Anutlo sunggi mande elo gosiyoyingo, ngu oowooyingga oolengo tetoni, ene
Kristusndo ngu bidodo keyolo temukowa, ngu ingooteto. Ngulo ngu, noole Anut
bingamini, elo okoolo, noole nguno hamoo oolengo eteto.
21-22 Anut enengombo nangge noole, ye nguya yoyeni, Kristusdodo nowoondonayi
goboolo gulanangge yeteto. Ngundo nangge, ene noole logoyelolo yoyolo, enengo konimo,
ngano nangge yoyewolo. Yo, enengombo, ngu nooleno enengo sunggi kundingiyi ngu
yelo yunolo, enengo Yuka Kundingiyi, ngu noole nowoondonayimo yelo yunowolo. Yuka
ngu Anutlo oo koleteyingo, ngu gumi kootu yunoweloyimbolo, ngu yunowoku, ngu
noole ngandilo ingooteto. Hamoo oolengo, ene kumana bidodo kootu, noole yunowalo
ingowolo.

23 Ene nondo, Anut doongeyimo, no hamoo oolengo eteno. Nondo yeno sodedo ko ma
ombuyingo ngulo damoni ngandilo. Nondo ye kowuli yunowelo, yokootenoku ngu!
24 Noolendo yengo nowoondoyemo hamoo teyingongga, ngulo tabango ma oolooteto.
Kini, yengo nowoondoyemo hamoongga, ngu kuli yanggango dikalo oolooteku ngu!
Ngulo ngu, noolendo yedodo, ko goboolo telo, nguno yengo oni oni teyingongga, nguno
yengo nowoondoyemo hamoo, ngu yanggango yunowa.

2

1 No nenengo nowoondonemonggo ngandilo usowoolo ingooteno. No yeno ogingoyingo
kowulidodo, ngulo no ko ma oolouwano.
2 Kini, nondo ye nowoondoye ogingoyingoweloyi kowuli, ngu ye yunootoowe ngu,
onendo ngu ye nowoondoye yeni oni oni teweloyi, ngu yunowa? Ene nondo yengo
nowoondoye yewe ogingoyingododo kowuli yewoku ngu, ko, oni gulado no nowoondone
yeni, oni oni ma tewano.
3 Ye ngu nolo oni oni tenunoweloyi oni. Ngundilo ngulo, no yeno oololo, nowoondone
ogingoyingo kowulidodo yolo oluwelo ma ingooteno. Ngulo ngu, no kuli so uyingga
nakangowonoku ngu, nondo ye bidodo, ngu hamoo ingowono. Nondo oo gulalo
nowoondonemonggo oni oni tewanoku ngu, ye bidodo nguya, ngu ooga ngulo oni oni
teyilo ingooteno.
4 Yo, no kuli yengo so uyi nakangowonoku, ngu naluno ngu, nowoondone kowuli
ulungga nunootoni, ogingoyingo nguya ingolo, ngunonggo ko no sendolo biyomi oolengo
teteno. Ene nondo, nga so uyingga nga ngu, nowoondoye kowuli ingolo elo, ma
nakangooteno. Kini, nondo nga so uyingga, nga yengo nakangootenoku, ngu damoni
ngandilo. Nondo yengo nowoondoyi ulungga yunolo, ngulo nga so uyingga nga
nakangolo yunooteno.

Oni Mbumbuwa Tetoningga Ngu, Ngu Biyomi Tewoku Ngulo Komo Andangeyunoya Kapengoyeyi

5 Oni ene ngu kowuli ogingoyingongga, ngu yeyi tunooteteku ngu, no nangge ogin-
goyingo ngu ma telo nunoote. Kini, ngu ogingoyingongga, ngu yeno, oni gidalega nguya,
ogingoyingo ngundilo yunoote. No ngulo mande yanggango ma ewano. No mande gumi
bodaga nangge etenolo ewolo.
6 Ene oni damoni biyomi tewoku ngu, ngulo gumi ngu oni simoo bale ulungga
doongeyemo, gumi ngundilo mamana mande inootenggoku, ngu mete.
7 Ngundilo ngulo, ataga, ngu ye damoni gula teyinoyi. Ye enengo mbumbuwa tewoku,
ngulo ma ingowelo. Ye enengo newende yanggango teyinoya, newende yeyiga imakeni.
Ngundilo ma tetoyi ngu, asa, kowuli ulungga newendemo oodoni, ngundo ngu oningga,
ngu yeni yombuliyowa.
8 Ngulo ngu, nondo yengo nowoondoye ngu yokutuwoolo, ngandilo etuyelooteno. Ye
komo ngu oningga, ngulo nowoondoyi teyinoya, tanggeyimo oolouya, mande gome ngu
eya ingoya, nguno ene ko yowanggo.
9 Ngulo, nondo so uyi nakango kuli nakangolo, ye tewooyelowono. Ye bine oo bidodomo
no manggone keyolo tetenggo, ngundi kini, no ngu kenolo ingoweloyimbolo.
10 Yendo oni gula biyomini tewoku, ngu kapengoyelo, ngulo ko ma ingolo, nowoondoyi
teyinowanggoku ngu, asa, no nguya Kristus doongeyimo, biyomini tewoku, ngu kapen-
goyelo, ngulo ko ma ingowano. Ene ngu nolo ko kini, ngu yengo Kristen oni yengombo
mete kowuli, ngu yomosiyowanggo.
11 Yo, noole komo kewoolonayimo oo biyomi oolooteku, ngu sodedo yomosiyowato.
Ngundilo ma tewatoku ngu, asa, Setando ombulo, noole ganaganayelolo yombuliyelowa.
Noole Setanlo ingonduduni kuli ingootetoku ngu.

Kristusndo Enengo Ko Oni Ngu Yanggango Yunoote

12 Kuli no Trowas endemo mayelo, nguno Kristuslo mande keda mesalango, ngu
elo etuyelowelo ombutoowe ngu, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Ulungga, ngundo oni
nowoondoye kuli yomosiyootoni, mande gome ingowelo sobowoowonggo.
13 Ene nolo nowoondone, ngu ma imakewolo. Ndatelo ngulo, nenengo doboone Tayitas,
nguno ma kenolo, ngulo no Trowas oni kambayelolo, no Masedoniya melako oolouwono.
14 Ene, no ataga, Anutno eseteteno. Ndatelo ngulo, Kristusndo noole yanggango
yunooteku, ngundo noole Setanlo yanggangoni, ngu wongooye uwolo. Yo, noole
Kristusdodo woologongolo, nguno enengo yanggangoni, ngunonggo endeyooteto. Nguno
ngu, mela bidodomo Anutndo noole suleyelootoni satetoku, nguno Oo Bidodo Sembuli
Sembunayi, ngulo mande keda mesalango, ngu wesiyolo eteto. Ngu mandega etetoku
ngu, ndindingo gome ngundilo, mela bidodomo oololo logowoote.

15 Yo, noole Kristuslo ko oni ngu, Kristusndo yoyolo woolo ndindingo gome ngu,
Anutno yete. Ngungga ngu, kuli woolo yeyingo onindo Anutno woolo ndindingo yeyingo
ngundilo. Yo, ngu ndindingongga ngu enengo mande keda mesalango, ngu oni simoo
baleno, wesiyolo eteto. Ene gidalegado gome ingolo keyootoyi, ko, oni gidalegado, ngu
yokootenggokulo, ene oonatewanggo.
16 Ene ngu oni gidalega ngu mande gome ingoloode, ene sowe kiniteteku, ngu
oonateweloyi musiyomo uwelo tetenggo. Ene oni gidalega mande gome ingolo yolo
dowootenggoku ngu, ene oni oni teweloyi Sambo endega, nguno uwelo tetenggo. Ene
onendo, nga kongga nga mete tewa?
17 Oni gidalega Anutlo mande nguno ene bobeye yoweloyi koyi tetenggoku, ene noole
ngundilo ma teteto. Kini, noole nowoondonayi gome nenengo, hamoomonggo, noole
Anutlo koni, nga yolo, koyi teteto. Noole nowoondonayi gulanangge, Kristusdodo goboolo
yelo, ngunonggo Anut doongeyimo noole mande elo yootunolo eteto.

3

Sunggi Mande Keda Elo Gosiyowoku, Ngulo Ko Oni

1 Ye ndatelo ingootenggo? No bingamine ngandilo okoolo, ko eteno. No Anutndo
logonelolo oni nenengo, yeno sulenelootoni ombuwono, ngundi, nondo nangge Anutlo
mande hamoo, ngu oni simoo baleno, wesiyolo eteno, bine? Nga ngu nolo ingondudune
kini.
2 Kini, oni gidalegado, ye nenengo endeyootenggoku, nguno kenolo ingootenggo. Nondo
Anutlo mandeni, yeno wesiyolo etenoku, ngu ingolo keyootenggo. Ngulo ngu, noolendo
yengo gome ingooteto.
3 Yo, nondo Kristuslo mandeni wesiyolo, etoowe ingowonggoku, nguno ye oni simoo
bale, etuyelootenggoku ngu, ye oni nenengo. Ngulo ngu, noolendo yengo so uyi
nakango gula ma nakangolo soweyowato. Ndatelo ngulo, Anutlo Yuka Kundingiyi, ye
nowoondoyemo oolooteku, ngu oni simoo bale bidodo ene tunoo oolengo kenowanggo.
4 Nga mandega ngalo damoni ngu ngandilo; Kristusndo ngu noole nowoondonayimo
hamoo teyingongga, ngu yeni tunootewolo. Ngulo ngu, noole Anutno hamoo ingolo, ngulo
noole mande, nga eteto.
5 Ngu hamoo, noolengombo ko mande nga, elo ma teteto. Ngulo ngu, noolendo ngandilo
ma ewato. Noolengombo oo ngu kuli tewootolo ma ewato. Kini, Anutndo nangge noole
yanggango yunootoni, noole enengo koni mete teteto.
6 Enengombo, noole yoyeni, noole kuli sunggi mande keda gosiyowooto. Ngulo oni
wesiyolo, ko teteto. Ngu sunggi mande keda gosiyoyingongga, ngu mamana mandeno
elo nakangoyingomo, ngundilo kini. Ngu Anutlo Yukalomu oo nangge. Yo, Anutndo
kuli mamana mande inowoku, ene oni enengombo keyoweloyi, ngu ereremo kini, ngulo
ene oonatewanggo. Ene sunggi mande keda gosiyoyingongga, nguno Yuka Kundingiyi,
ngundo oni nowoondoye yanggango yunootoni, ngulo ngu, oni ene mete Anutlo mande,
ngu keyolo, ngunonggo ngu suwoo suwoo keda oluweloyiga, ngu yowanggo.
7-8 Anutndo kuli nga mandega ngalo mamana mandeni ngu, digi bungomo nakan-
gowolo. Ngu mamana mandega, Mosesndo oni yunooteku, ngundo kumoo yeni
tunootete. Ndatelo ngulo, oni simoo bale bidodo, mamana mande yunowoku, ngu
keyoweloyi, ene ereremo kini. Ene nga kongga, nga Anutlo solu himi dulidalinidodo,
ngundo Moseslo omukumundoongo, ngu solu himidodo tunootewolo. Iserel oni simoo
bale Moses omukumundoongomo doongeteweloyi nguya, ereremo kini. Ene kootusina,
ngu solu oo ngu kinitewolo. Ene sunggi mande keda Yuka Kundingiyi yunoweloyi, elo
gosiyoyingo, ngulo dulidalini ngundo ngu, mamana mande kulimingga, ngulo dulidalini
ngu dagate.
9 Yo, ngu mamana mandega, Anutndo kuli oni yunowoku, ngu gome. Ene sunggi
mande keda, elo gosiyoyingongga, ngundo mande kulimingga ngu hamoo oolengo
dagate. Ndatelo ngulo, Anutndo Yukani oni simoo bale yunooteku, ngundo oni
hoolooweyelootoni, ene mete nenengo oluwanggo.
10 Hamoo, ngu mamana mandega ngu, ngu ene kuli dulidalinidodo. Ene ataga, Yuka
Kundingiyi dulidalinidodo yunowokungga, ngando kulimingga, ngu dagalo, ene ulungga
oolengo.
11 Yo, hamoo ngu mamana mande kulimingga, ngulo dulidalini ngu, suwoo suwoo
ma oluwa. Ene kinitewa. Ene ngu sunggi mande keda elo, Yuka Kundingiyi, ngundo
gosiyooteku dulidali gomengga nga ngu, awuno oolengo sugi sugi oluwa.
12 Ariya, noole ngu nowoondonayimo hamoo oolengo tetoni, nga Yuka Kundingiyi,
ngalo dulidalini ngu sugi sugi oluwa. Ngulo ngu, noole Kristuslo mandeni, yootunolo

ewelo, ma sosoleteto. Kini, noole Yuka Kundingiyimbolo yanggangonimo, ko yanggango teteto.

13 Noole, Mosesndo oo tewoku ngundilo ma teteto. Anutlo dulidalini ngu Moses omukumundoongomo, solu himidodo oluwoku ngu, ene towimbo omukumundoongo doobengolo oluwolo. Ndatelo ngulo, Iserel oni simoo baledo, ene omukumundoongomo solu himi ngu kenoweloyi sosolewonggori. Mosesndo ngundilo damoningga teyingo ngu, Anutndo dulidalini solu himingga towi newendemo nguno kinitetoni ngu, asa, Iserel oni ngu, ene mete Moses omukumundoongo ko kenowanggo.

14 Yo, Iserel oni, enengo ingonduduye ngu gome ukingowonggori. Ngulo ngu, nalu bidodomo kulimi mande, elo gosiyoyingo ngu kandangelo, ene ngulo damoni nenengo ngu ma ingowonggori. Ngu ngundilo, towi sosowoongga omukumundoongomo ngu oodoni, ngulo ene doongetelo ma kenolo ingowa. Ngu ooga ngu, ngundilo oodoni ombulo, ataga, nga nguya ooloote. Ene Kristusndo nangge, ngu towi sosowoongga ngu andangelo yokolo, hoolooweyelowa.

15 Yo, nalu bidodomo Moseslo mandeni kandangetenggoku ngu, towi sosowoombo ingonduduye nowoondoye nguya, doobengowolo. Ngundilo telo oode oode ombulo, ataga nga.

16 Ene oni ene newende yowoolengootoni, Oo Bidodo Sembuli nguno oolouteku ngu, ariya, Oo Bidodo Sembuli, ngundo towi sosowoongga ngu mete andangeyinootoni, ene nguno ingonduduye himi yetoni ingowanggo.

17 Oo Bidodo Sembuli, ngu ene Yuka. Ene Oo Bidodo Sembuli, ngulo Yukani, ngu oni gula newendemo oluwaku ngu, asa, mamana mande koyi teweloyi, mbumbuwa ngulo damoni, kumooweloyi damoningga, ngundo oningga, ngu ko ma ukingowa.

18 Noole Kristen bidodo ngu, oo gulado omukumundoonayi, wiliyoweloyi nguya kini. Ngundilo ngulo, Oo Bidodo Sembuli, ngulo solu himini dulidalini yanggangonidodo, nooleno ombute. Anutndo noole ngu solu himingga, ngu yeni tunootetoni, oni sungomo oolouwa. Suwoo suwoo, noole ngu dulidaliningga, nguno oode oololo, nooleno ulungga oolengo tunootewa. Ngundo noole yowoolengoyelootoni, noole Oo Bidodo Sembuli Ulungga, ngu kilalongo tewato. Oo Bidodo Sembuli Sembunayi ngu, ene Yuka, ngulo oo ngundilo tete.

4

Aposel Oni Ngu Ene Nogo Kumbe Ngundilo

1 Anutndo Aposel oni, noolengo nowoondoyi sumange yunolo, ene nga kongga, nga noolendo teyi, elo yunowolo. Ngulo ngu, noole ko, ngalo sulekinikini ma teteto.

2 Kini, noole Aposel oni oyumo yoweloyi, damoni kombiteyingo, ngu kuli kootu inowootowo. Noole mande ebe ganagana eweloyi damoni, nguno ma endeyolo, Anutlo mandeni ngu ma yowoolengooteto. Kini, noole hamoo mande, ngu tunoo oolengo wesiyolo eteto. Nguno ngu, oni bidodo, ene nowoondoyemonggo gome ingowanggo. Ene noolengo Aposel konayi ngu, Anut doongeyimo ngu gome nenengo oolengo, kenolo ingowanggo.

3 Nga Anutlo mande keda gomengga, noolendo elo wesiyootetoku nga ngu, ene oni ene nowoondoyemo hamoo ma tetenggoku ngu, doongeyemo ngu kombitewonggori. Yo, ngu oni ngu, ene mande nga ma keyootenggoku, ngulo ene oonateweloyi ooloootenggo.

4 Setan, ngu mela ngalo mboolo ebe ganagana. Ngundo ombulo oni gidalega nowoondoye hamoo ma teyingo, ngu ganaganayelootoni, ngulo ngu, doongeye ingonduduye ngudodo ukingoyunoote. Ngundilo ukingootoni, ngulo ene Kristuslo hamoo mande gome, ngalo solu himi, yanggangoni, dulidalini ngu nowoondoyemo, ingonduduyemo nguya, ma ulo bibitewonggori. Ngulo ngu, ene Anutlo Nangoni ngu Anut enengo kilalongo oolengo, ngu ma kenolo ingootenggo.

5 Ngu ngandilo: noolendo noolengo mandenayi elo, ma wesiyolo eteto. Kini, noole ngandilo mande tunoolo yootunooteto. Kristus Yesus, ngu Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo noole ko yoyowoku, ngulo noole yengo ko oni telo oolootetolo ewolo.

6 Kulimi, Anutndo ewolo. Ooleli newendemo solu himi mete tunootewalo ewolo. Anut, enengo solu himi ngu nooleno ombulo, ngundo noole nowoondonayimo himi yewa. Nga solu himingga ngando ngu, noole nowoondonayimo Anutlo dulidalini, ngulo gome ingooteto. Ngu solu himingga, ngundo Kristus omukumundoongomo himi yeteku, ngu Anutlo kilalongo ngundilo.

7 Ene noolendo enengo mandeni wesiyolo eweloyi yanggangoningga ngu, ngu noole nowoondonayimo oolooteku, ngu gowenayi yanggango kini, ngu newendemo ooloote. Yo,

noole gowenayi, ngu nogo kumbe yanggangoni kini ngundilo. Ngu oni bidodo ngu kenolo
ingootenggoku, yanggango ulungga nga ngu, Anutlo yanggangoni, nga noolengomu kini.
8-9 Mela bidodomo, onindo ngu kowuli noole yunootenggoku, ene ngundo noole
ma yombuliyeloote. Setando ingoyingo oowooyingga, ngundo noole ingondudunayi
yombuliyooteku, ene mete noolengo ingondudunayi ma gosiyoote. Onindo noole
yombuliyelowelo oweyelootenggoku, ene Anutndo noole ma yoyokoote. Ene noole yuleyi
soletetoku, ene noole nguno biyomi ulungga ma yolo oonateteto.
10 Yesus uleyi kumooyingo, ngundilo nangge, onindo noole nguya yuleyi kumoowelo
tetenggo. Ene noole keda oolootetoku, ngundo oni etuyelolo, Yesus nguya keda ooloote.
11 Yo, noolendo Yesuslo koni tetetoku, ngulo nalu bidodomo, onindo noole yuleyi
kumoowelo tetenggo. Yesuslo keda yanggangoningga ngu, noole gowenayimo yanggango
kiningga, ngano oodoni, ngunonggo yootunootoni, oni gidalega doongeyemo endesina
tunoo oolengo tete.
12 Ngulo ngu, Korin Kristen, yendo noole yeyootenggoku, noole kumooweloyimbolo
meyelo, ngulo nga kongga nga teteto. Noole ngundilo telo, ngulo ye hoolooweyelootooye,
ye Yesusno keda oluwanggo.
13 Anutlo mande nakangoyingomo ngandilo ete.
No Anutlo nowoondonemo hamoo telo, ngulo no yootunolo ewonoku ngulo ewolo. *Sam 116:10*
Ngundilo nangge, no nguya nowoondonemo hamoo telo, ngulo no mande, nga tunoo
oolengo yootunolo eteno.
14 Noole kuli ingooteto. Anutndo Oo Bidodo Sembuli, Yesus, ngu melenonggo yoku-
tuwootoni keda ootookoowolo. Yesusndo yokutuyelowolo. Anutndo noole, ye nguya,
ngundilo nangge yoyootoni, enengo tanggeyimo enedodo goboolo sugi sugi oluwatolo
ingowooto.
15 Yo, nga oo nga bidodo ngu, ye hoolooweyelowelo tunootete. Anutlo sumangeni, ngu
yeno nguno suleyootoningga, ulungga tunooteni. Ngundo ngu, oni simoo bale ulungga
oolengo, yoyolo ooloutoni, ngundo Anutno esetewelo yi, ko enengo oowooyi bingami elo
okooweloyi, ngu ulungga oolengo tunootewa.
16 Ngundilo ngulo, noole kolo ma kiyayi yeteto. Ngu hamoo, gowenayingga nga, ngu
dogoni yelo oowiwi yootoni, ene Anutndo noolengo nowoondonayi ngu nalu bidodomo
yanggango teyinolo yoonenengootoni, ngu gome keda tunootete.
17 Ngu ngandilo: nooleno kowuli ulungga, melako ngano tunooteteku, oo ngu ene nalu
ootuwoo bodaga nangge oluwa. Ene Anutlo dulidalini ulungga, noolendo yolo, suwoo
suwoo keda oluweloyi, ingootetoku nguno, oo kowuli gowenayimo tunooteweloyi ngulo
ma ingooteto. Ngu kingo oo ngundilo.
18 Oo melako, ngano doongenayimbo kenootetoku, ngu kini tewa. Ene Anutlo Sambono
dulidalini oolooteku ngu, noole doongenayimbo ma kenoweloyi ngu, ene sugi sugi oluwa.
Noole oo ngundilo ngu kenowelo hahangeteto.

5

1 Yo, noole kuli ngandilo ingowooto. Nga towimbo tookoododo yangga, (gowenayi)
ataga melako ngano oolooteku ngu, ene biyomi yetoni ngu, asa, noole ya gula Anutndo
Sambo endemonggo, noole yunowa. Ngu yangga ngu onindo kandeyebo ma yewonggori.
Kini, Anutndo nangge yetoni, ene Sambo endemo oolooteku, ngu sugi sugi oluwalo
ingooteto.
2-3 Ngu hamoo, noole ngu yanggano, nguno ootoolo, ngunonggo noole sendolo
oolootetoku, ngulo noolengo ya Sambo endemo oolootekungga, ngulo gome gome ingolo
hahangeteto. Noole gowenayingga nga ngu, towi nenggulo ngundilo yolo, nengguloyi
tewelo teteto. Ngulo ngu, noole melako nenggulo telo oolootetokungga, nga wiliyowelo,
ngu sambolo nengguloga, ngu yolo, sanganimo teweloyi ingolo hahangeteto. Ngundilo
telo, noole kingo gowenayi nangge ma oluwato.
4 Yo, noole nga gowenayi ngano oolootetokuno ngu, noole kowuli ingolo sendolo
oolooteto. Noolendo gowenayi kulimingga, nga kumoonilo ma ingooteto. Kini, Kristus
ko ombuweloyi nalunggano, nguno ombuya, noolengo gowenayi kulimingga nga nangge,
yowoolengootoningga, keda tunootenilo gome ingooteto.
5 Anutndo kuli, noolengo sambolo gowenayi kedaga, ngu yunoweloyimbolo, yoonenen-
gootoni ooloote. Ngulo ene kuli Yuka Kundingiyi, ngu noole yunowolo. Yo, Anutndo
koletelo ngu Yuka Kundingiyi, noole yunolo etuyelooteku ngu, hamoo oolengo, kootusina
Sambolo gowenayi kedaga nguya yowato.

6 Ngulo ngu, noole suwoo suwoo nowoondonayi yanggango telo oluwato. Noole
ingooteto. Ataga, nga melako ngano ngu keda oolootetoku ngu, noole Ulungga Oo Bidodo
Sembuli Sembunayi ngudodo, enengo endemo enedodo goboolo mete ma oolooteto.
7 Kini, ataga, ngu noole enengo nowoondonayimo hamoo tetoni, endeyolo ootoolo, ene
noole Yesus hamoo oolengo ma kenooteto.
8 Ene nondo kuli ewonoku, noolengo nowoondonayimo hamoo teyingo, ngu yanggango
oluwato. Gowenayingga, nga noole ngano yokolo, noole oololo, Ulungga Oo Bidodo
Sembuli Sembunayi ngudodo, ende damonimo gome bibitelo oluweloyi, ngulo gome
oolengo ingooteto.
9 Ngulo ngu, noole enedodo Sambo endemo ootoolo ngu, ngundi noole ene melako
ngano ootoolo bine, ene komo noole Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo oo mande
damoni ingooteku, ngu nangge yanggango oolengo teloluwato.
10 Noole ingooteto. Noolengo bidodo komo Kristusndo wilikoyeloweloyi naluno, nguno
tunoo dikawato. Noole nga gowenayingga, ngano ootoolo, ngunonggo mande damoni
gome nenengomo tewooto bine, ngundi noole kuli damoni biyomi teyingo bine. Ngulo
ngu, noolengo bidodo sungo sungo, noolengo damoninayi bidodo ulini, ngundilo nangge
yowato.

Noole Kristusdodo Nowoondonayi Goboolo Yelo, Oni Keda Tunootewato

11 Ariya, noolengo konayi, ngu Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo wilikoweloyi
ngulo noole sosoleteto. Ngundilo ngulo, noole oni simoo baleno ko telo, nowoondoyemo
hamoo teyi, elo yokutuyelooteto. Ene Anutndo, ngu noolengo damoninayi ngu bidodo
kenolo ingoote. Yo, enendo noolengo damoninayi bidodo ingooteku, ngundilo nangge,
yendo nguya, noolengo ngundiya ingoyilo gome ingooteto.
12 Nga mandega ngano, noolengo oowoonayi bingaminayi, elo ma okootooye, nguno
ye noolengo elo ingootoyi ngu, oni gome nenengolo ingootenggo. Kini, noolendo nga
mandega, nga yengo nakangootetoku, nguno ngu, ye oni sungo doongeyemo, noolengo
damoninayi, ngulo oni oni tewanggo. Ye ngundilo telo ngu, asa, ye mete onindo, noole
gowenayi sanggawelo, mande kootunayisina etenggoku, ngulo mande gumi ewanggo. Yo,
ngundilo oni ngu, ene oni goweyi sanganimo oo ngu nangge kenolo wilikootenggo. Oni
newendemo damoni nenengo, ngu mete ma wilikolo ingootenggo.
13 Oni gidalegado nooledodo wenonoyingo onilo ingootenggo. Ngu hamoo, tetoni ngu,
noole Anutlo ko ngu kingo telo, nguno noole wenonolo oluwato. Ene noolendo ingondudu
gome nenengo ingolo ngu, ariya, noole nguno ye hoolooweyelolo ko tewato.
14 Kristuslo ayibiyini, ngundo nangge, noole nowoondonayi yokutuwooteku, ngu
enengo koni tewelo. Yo, noole hamoo oolengo ngandilo ingooteto. Oni gulananggebo
ene noole bidodo hoolooweyelolo, noolengo mbumbuwalo kumoowolo. Ngundilo
ngulo, noolengo mbumbuwa biyomi teweloyi hahangeyingo damoni, ngu kuli ene
woologongolo, eneya goboolo kumoowolo.
15 Yo, enendo kuli kumootoni, Anutndo melenonggo, ko keda yokutuwootoni, nguno
ngu, oni eneno nowoondoyemo hamoo teyingo, ngundo enedodo sugi sugi oluwanggo.
Ngundilo ngulo, noolengombo nangge ootoolo endeyootetolo ma ingowelo. Kini, noole
Kristusndo oni oni tewelo, ingooteku, ngu nangge noole ingondudu telo, endeyolo
oolooteto.
16 Ngundilo ngulo, ataga, noole Kristusno nowoondonayimo hamoo telo, nguno noole
ingondudu kulimingga, melako ngano oolooteku, ngu ma keyowooto. Ngunonggo, noole
oni gulalo damoni, ngu ma wilikooteto. Hamoo, kuli ngu noole ingondudu kulimi, ngulo
damoni, ngu keyolo, ngunonggo Kristus ngundilo wilikowolo. Ene ataga ngu, noole ngu
damoningga, ngu ma keyowooto.
17 Ngundilo ngulo, oni gula, ene Kristusdodo goboolo oodoli ngu, asa, Anutndo ene yeni,
oni keda tunootewa. Mbumbuwa biyomi, ngu tewelo hahangeyingo damoni kulimi, ngu
bidodo kinitewolo. Ye gome ingoyi! Kristuslo damoni keda ngu nooleno kuli tunootete.
18 Anut enengombo ngu oo ngu bidodo Sembuli. Kulimi ngu, noole Anutlo me oni telo
oluwooto. Ene Anutndo, Kristus suleyootoni, ngundo noolengo kawarara oni tunootelo,
noole yoyeni, Anutdodo nowoondonayi goboolo siyeteto. Ngundilo ngulo, ene nga
kongga, nga noole yunootoni, noole oni gidalega kawararayelolo hoolooweyelootooye,
ngulo ene nguya Anutdodo goboolo siyewanggo.
19 Noolengo mande ngandilo, ko eteto. Kristus ko tetoni, nguno Anutndo oni bidodo
damoni biyomiye yokolo, ene goboolo siyelo, nowoondoye enedodo gulanangge yeyi,
elo ingowelo ingoote. Yo, ngundilo tetoyi ngu, asa, Anutndo kuli onilo damoni biyomi
telo, mbumbuwa tewonggoku, ngulo ma ingondudu telo, kapengo yewolo. Ene nga
kongga, nga noole yunootoni, noolendo nga mandega, nga mundi mundi onino wesiyolo

yootunolo eteto. Anutndo ingowelo, enengo mundi mundi oni, ngu eneya, goboolo siyelo, nowoondoye gulanangge yewanggo, ngundilo elo ingoote.
20 Ngundilo ngulo, noolendo Kristuslo mandeni manggowoomonggo, ngu yolo, enengo mandeni nga yootunolo eteto. Yo, noole manggonayimonggo, Anutndo Kristus oowooyimo, oni bidodo negoyelo ngandilo ete. Ye komo damoni biyomi teweloyi, ngu yokoya, ombuya, nododo gobooya siyeya oliyi! Anutndo ngandilo ewolo.
21 Kristus ngu, ene mbumbuwani kini. Ene Anutndo oni noolengo mbumbuwa bidodo gooboongoolo, Kristusno yetoni, enendo koolowoowolo. Enendo ngundilo tetoni, nguno noole Anutya goboolo siyelo oluwato. Yo, Kristuslo yanggangoni, nguno noole Anutlo oni nenengo tunootewootowo.

6

Yesuslo Aposel Oni Ngundo Kolo Kowuli Ulungga Koolowootenggo

1 Noole Anutdodo ko goboolo telo, ngulo noole mande yanggango, yeya ngandilo eteto. Ye kuli Anutlo sumangeni ngu yolo, nguno endeyootenggoku, ngu kingo ma yombuliyowelolo ewolo.
2 Anutndo ewolo.
Ataga ngu no yengo nowoondoyi yunoweloyi naluwo, ngulo yengo manggoye ingowono.
Oni simoo bale ko yoyoweloyi naluno, no kuli ye hoolooweyelowonolo ewolo.
Ayisaya 49:8
Ingoyi! Ataga ngu, ye Anutlo sumangeni, newendemo ombulo, oluweloyi nalu gome. Ingoyi! Ataga nga nalungga nga ngu, ye komo nowoondoye yowoolengolo, Anutno nowoondoyemo hamoo teweloyi, ngulo naluwo, yoyoweloyi naluwo, ngu tunooteteku nga!
3 Onindo noolengo konayi ngalo mandeni biyomi eweloyi kinilo ingooteto. Ngulo ngu, noole Anutlo mande keda mesalango, ngu nangge, wesiyolo eteto. Ndatelo ngulo, noole doboogulinayi ingoyingoye, nowoondoye nguya ma yombuliyelowato.
4 Kini, noole Anutlo ko oni telo oolooteto. Ngulo ngu, noole suwoo suwoo damoni gome, oni bidodo etuyelootetoku, ngulo ko yanggango oolengo, ngandilo teteto. Yo, onindo kowuli oowooyingga noole yunootoyi, noole ngu bidodo koolowoolo, Anutlo yanggangonimo endeyooteto.
5 Ene noolengo me onindo noole yutolo, yoyolo ya biyomimo nguya yoyetenggo. Me onindo noole oweyelolo, nooledodo meno manggalu biyomi tetenggo. Noole ko yanggango oolengo telo, nalu oowooyingga, oowalilo kumoolo biyomi telo, nguno noole nenengo ma weleteto.
6-7 Ene ngu kowulimo, nguno noole oni simoo bale bidodo doongeyemo, damoni gome nenengo ngu telo, oo ingonduduno, Anutlo mandeni gome ingoweloyi, ngu noole gome dowooteto. Noole oni gidalegaya sodedo sanggili ma telo, oni simoo baleno nowoondonayi yunolo, hoolooweyeloweloyimbolo. Nooleno Yuka Kundingiyi ngulo yanggangoningga, ngudodo noolendo ngu nowoondoyi teweloyi damoningga, ngu hamoo teteto. Noole manggonayimonggo ngu hamoo mande nangge, wesiyolo eteto. Ngulo ngu, noole Anutlo yanggangoni nguno ko telo, nguno oni noole gowenayi, sanggawelo mande biyomi etenggoku, ngu gumi mande metemi yunooteto. Yo, hamoo, Anutlo yanggangonimo noole manggonayi yanggango oolengo, simoo baleno mandeni wesiyolo ewelo ma sosoleteto.
8 Oni gidalegado ngu noole bingaminayi, elo okootoyi, oni gidalegado noole kootunayisina mande biyomi etenggo. Oni gidalegado, ngu oni gidalegano, nooledodo etenggo. Enendo damoni gomemo ko nenengo tetenggolo etenggo. Ene oni gidalegado nooledodo ebe ganagana onilo etenggo. Ene ngundilo etoyi, ene hamoo oolengo ngundilo kini. Noolendo ngu hamoo mande ngu nangge teteto.
9 Oni gidalegado, ngu nooledodo ene ma ingootenggolo etenggo. Ene oni ene bidodo, noole gome yeyolo ingootenggo. Oni oowooyinggado, ngu nooledodo kumooyingo elo etenggoku, ene noole keda oolooteto. Oni gidalegado, ngu ingootenggo. Yo, hamoo, oni gidalegado, yutolo gisaluyelowonggoku, ene ngu oni ngundo, noole ma yuleyi kumoowootowo.
10 Noole kowuli koolowootetoku, naluno ngu, Anutndo nowoondonayi yeni imaketoni, noole suwoo suwoo oni oni telo oolooteto. Ngu hamoo, mela ngano oni doongeyemo ngu, noole owoolongo oni. Yo, hamoo, noole digi ulungga, ko oo oowooyingga nguya kini. Ene noole Anutlo mande keda gome mesalango, ngu simoo baleno wesiyolo etooye, Anutndo ene yunowelo eyingo, ngu bidodo yowanggo. Ngundilo nangge, Yuka Kundingiyi, ngulo yanggangonimo ngu, Anutndo oo bidodo logoyimo noole yunoote.

11 Ye Korin doboogulinayi, noolendo yeno mande tunoo oolengo etetoku nga! Noolendo
yengo nowoondonayi ulungga oolengo telo, nowoondonayi bidodo ye yunooteto.
12 Noolendo ye ma yoyokooteto. Kini, noolendo yengo nowoondoyi yunootooye, ene
yendo nowoondoyemonggo, nooledodo goboolo ma siyetenggo.
13 Ataga, nondo yeno etenoku ngu ngandilo: eweyimbo nangoni mande inooteku
ngundilo nondo yeno eteno. Nondo nowoondone ye yunootenoku, ngundilo nangge,
yendo nguya, nowoondoye nonunoyilo ingooteno.

Damoni Kulimi, Ngundo Anutlo Damoni Nguya Ma Siyewali

14 Ye Kristen onindo oni Kristusno nowoondoyemo hamoo ma tetenggoku nguya,
ma siyelo goboolo ma oluwelo. Ndatelo ngulo, oni Anutlo nowoondoyemo hamoo ma
tetenggoku, ngulo damoniye ko yengo damoniye ene gula. Yendo damoni gome nenengo
ngudodo, damoni biyomi ngudodo, gooboongooweloyi ereremo kini. Ngulo ngu, ye
ngudodo, goboolo siyelo ma endeyowelo.
15 Kristus ngu, Setandodo, nowoondoyali goboolo yelo siyeteli bine? Ngundilo nangge,
oni nowoondoyemo hamoo teyingo, ko oni Anutlo nowoondoyemo hamoo kini nguya
ingondudu gulanangge ingooteli, bine? Ngu ereremo kini.
16 Ndatelo telogo, Anutlo ya kundingiyi nguya, ko yuka biyomi ngulo ya ngudodo
gooboongoolo oluwali? Ye ingootenggo. Noolengombo ngu, noole Anut kundingiyi
oolengo ene suwoo suwoo keda oolootekungga, ngulo yanilo ingooteto. Kulimi Anutndo
ewolo.
No ene nowoondoye newendemo ulo ootoolo, ngunonggo, no ene kewooloyewoole
endeyolo oluwano. No ngu enengo Anut oodoowe, enendo ngu nolo oni simoo bale
oluwanggolo ewolo. *Yenesis 2:24*
17 Oo Bidodo Sembuli Sembunayi nguyalo ewolo.
Ye Kristen oni, yengo ingonduduye damoniye ngu oni nowoondoyemo hamoo ma teyingo,
ngulo damoniye biyomi nguya, ma gooboongoowelo. Yengo damoniye ngu komo
ngu sungo guladiya tunooteni. Ye komo Kristuslo damoni, ngu nangge keyoyi. Ye
ingondale teyi! Mela ngalo biyomi ngu, ye komo yokoyi! Ye ngundilo yokootoyi
ngu, asa, nondo ye yoyowanolo ewolo. *Ayisaya 52:11*
18 Ye ngundilo telo oodoyi, ariya, nondo yengo awaye telo oluwano. Ye nguno ngu,
nolo nangosumoone, ko nambosumoone telo oluwanggo. Oo Bidodo Sembuli
Sembunayi ngu, ene yanggangonidodo, ngundo ngandilo ewolo. *2 Samuwel 7:14*

7

1 Ye nolo Kristen doboogulinе oolengo, noole ngu sunggi mandega Anutndo elo
gosiyoyingo, ngulo noole komo mela ngalo damoni biyomi, Anut doongeyimo ngu
nenengo kini, ngu yokowato. Noole komo Anutlo sosolelo, ngulo noolengo damoni
ingondudunayi ngu, Anutndo ingolo eteku, ngu nangge keyooteto.

Korin Oni Anutno Nowoondoyemo Hamoo Tetoyi, Ngulo Polndo Oni Oni Tewolo

2 Ye komo nowoondoyemo noolengo nowoondoyi teyunoyi. Ndatelo ngulo, noolendo
oni gula kuli ma yombuliyolo, biyomi teyinowootowo. Noolendo oni gula ganangolo,
enengo oo woosoolo ma yowootowo.
3 Nondo ye yombuliyelowelo mande nga ma eteno. Kini, nondo ngu kuli ngandilo
ewono. Noolendo ngu yengo nowoondoyi yunooteto. Noole kumoowatokuno, ngundi
keda ootoolo, nguno nguya, noole yengo nowoondoyi yunowato.
4 Nondo tunoo oolengo yeno eteno. Nondo yengo oni oni ulungga oolengo teteno.
Nooleno kowuli bidodo tunootetoni, ene nondo ngu yengo ingonduduyelolo oolooteno.
Ngundo ngu, nolo nowoondone yeni imakelo oode, nguno oni oni ulungga oolengo teteno.
5 Yo, kuli noole yade mayelo, Masedoniya melako tunooteyingo nguya, ngu mela
gumisina, nguno noole gowenayi ngu ma kengelo imakewootowo. Kini, kowuli oowooy-
ingga, nooleno tunootewolo. Nguno ngu, noolengo ingondudunayimo ngu bulibali telo,
nowoondonayimbo ngu sosolewelo ingowootowo.
6 Ene oni kowuli yolo, ngulo ogingoyingo ingootoyi ngu, Anutndo ngu oni ngu
nowoondoye imakeyingo yunoote. Yo, Anutndo, Tayitas suleyootoni, nooleno mayelo,
ngundo noole nowoondonayi yeni imakewolo.
7 Yo, Tayitasndo nooleno mayelo, noole nowoondonayi yeni imakewolo. Ngundilo
nangge, yendo nguya Tayitas newende yeyi imaketoni, ngundo ngu, yolo mayelo, ngundo
noole nowoondonayi, Anutndo yeni nguya imakewootowo. Tayitasndo nooleno etoni
ingowooto. Yendo noole komo yeyowelo gome gome ingootenggo. Yengo nowoondoye
nguya sendolo, ngunonggo, nooledodo nowoondonayi gulanangge yelo, oluwelo gome

ingootenggolo etoyi ingowono. Ngundilo ngulo, no yengo oni oni ulungga oolengo tewono.

8 No ingooteno. Nolo so uyingga, ngundo yengo nowoondoye yeni biyomi yetoni, ngu ene nondo ngulo ma kowuli ingowano. Yo hamoo, kuli, no ngulo nowoondone kowuli yewono. Ene ataga, ngu kini. Ndatelo ngulo, no ingooteno. Nga so uyingga ngando ngu, ye nowoondoye kowuli yunooteku ngu, ngungga ngu nalu ootuwoo bodaga nangge.

9 Ataga, ngu no oni oni tetenoku, ene nondo yengo nowoondoye kowuli ingootenggoku, ngulo ma oni oni teteno. Kini, nondo ngu, yendo kowuli, nguno ye kuli nowoondoye yowoolengowonggoku, ngulo no oni oni teteno. No ingooteno. Anut enengombo ngu nowoondoye kowulingga, ngu yeni yeno tunootewolo. Ngundilo ngulo, noolengo mandenayi ngundo, ye ma yombuliyelowolo.

10 Kini, nowoondoye kowuli, yelo oyumo yoweloyi ngu, Anutndo yeni tunooteteku, ngundo oni nowoondoye yeni yowoolengoote. Ene ngu damoninggano nguno, Anutndo noole ko yoyoote. Ngundilo ngulo, noole nowoondonayi ko yowoolengowelo, ma kowuli tewato. Ene mela ngalo damonimo nowoondoye kowuli yeweloyiga, ngundo ngu, ene oni yeni, Setanlo endenimo oonatewa.

11 Yo, ye komo gome ingondudu teyi! Ngu nowoondoye kowulingga, Anutndo kuli ye yunoyingo, ngundo nangge, ene damoni gome gomemu oowooyingga yeni, yeno tunootewoku, ngundo ye eririyeloote. Ye nguno ootookoolo, yengo mandeye ngu yoonenengootoyi, metemi tete. Nguno ngu, Anutndo ye yokutuyelootoni, enengo sosolelo, ngulo yendo oni damoni biyomi tewoku, ngu mamanayelolo etenggo. Yengo nowoondoye ngu, noole yeyowelo hahangetenggo. Oningga, oo biyomi tewoku, ngu yomosiyowelo, ko yanggango tetenggo. Ye ko bidodo tetenggoku ngu, nga mandega nga yomosiyowelo, ko tetenggo. Yengo damoniye ngu tunoo endesina oolengo, ngu ngandilo: ye biyomiye gula kini.

12 Ngu hamoo, nondo so uyi, yengo nakangolo yunowonoku, ene nondo oni biyomi telo mbumbuwa tewoku, ngulo nangge, no ma nakangolo yunowono. Ko nondo oni sungombolo nguya ma ingoyingo, ngulo oni ngundo nangge, ene kuli biyomi eneno tewolo. Kini, yendo noolengo gome ingootenggoku ngulo, nondo nga so uyingga, nga nakangooteno. Yo, Anutndo nolo mandega nakangolo yunowonoku, nguno nowoondoye yokutuwootoni, ngunonggo yengo damoniye, ngu tunoo endesina tunooteni. Yo, nolo mandene keyowonggoku, nguno tunoo etuyeloote. Ye nolo nowoondoyi tetenggo.

13 Yengo damoniyengga, ngundo nowoondonayi yeni, imakeyingo ootoolo, nowoondonayi oni oni telo oluwooto. Yo, noole ingolo oni oni tetooye, yendo Tayitas gome kalalangootoyi, ene ngulo newende gome yewo.

14 Kuli nondo yengo damoniye gome ngulo Tayitasno elo, oowooye bingami okoowono. Okoolo, no ngulo oyumo gula ma yowono. Yo, mande bidodomo, nondo yeno ewonoku, ngu hamoo oolengo. Ngulo ngu, nondo yengo damoni gome ngulo Tayitasno ewonoku, ngu nguya hamoo oolengo.

15 Tayitas ngu, ene yeno nguno mayetoni ngu, ye ngulo ingolo soliyokolo sosolelo yoyingo, ene ye bidodo, Tayitaslo manggowo gome ingolo keyootenggo. Tayitasndo ngu kenolo ingolo, enengo newende, ngu yengo nowoondoyi oolengo telo, newende bidodo yengo ingondudu yunowelo, gome ingoote.

16 Ataga no nowoondonemo hamoo teyingongga, ngu yengo ingooteno. Yendo ngu mande damoni gome nenengo ngu bidodo gome tetenggoku, ngulo no oni oni teteno.

8

Kristen Onilo Damoni Ngu Dobooguliye Hoolooweyeloyi

1 Ye Kristen dobooguline, noolendo nga mandega nga yeno ewelo. Anutlo sumange, Masedoniya oni simoo bale yunowoku, ngulo eteto.

2 Ngu hamoo, kowuli ulungga, eneno tewooyelootoni, nguno ene oni oni telo, Anutlo koni tewonggo. Ngu hamoo ene oo sitowiye oowooyingga kini, ene Anutndo nowoondoye yokutuyelootoni, ngunonggo ene bobeye ulungga, nga Kristen kongga, nga hoolooweyeloweloyimbolo yewonggo.

3 Nondo kenolo ingolo, ngulo no yootunolo tunoo eteno. Ene enengo ingonduduye ngu keyolo, ene ngu bobeye ngu yewonggori. Ene oo yeweloyi logoga, ngu dagalo awuno oolengo yewolo.

4 Ene nooleno mande yanggangolo etenggo. Noolendo nga kongga, ngalo mete elo etoyi ngu, ene Kristen dobooguliye gidalega nguya gooboongoolo, Anutlo oni simoo bale Yudiyano ngu hoolooweyelowelo, ko tewanggolo ingootenggo.

5 Yo, ene ngundilo telo, ene nondo ingowonoku, ngundilo ma tewonggo. Kini, ene logo
ngu dagalo ulungga oolengo yewonggo. Ndatelo ngulo, koletelo ngu, enengo nowoondoye
ngu Anutno yelo, Anutlo ingondudunі, ngu keyolo, ngunonggo ene nowoondoye noole
yunowonggo. Yunolo, ngunonggo ene ngundilo damoningga, ngu tewonggo.
6 Ngulo ngu, noolendo, Tayitas nguya, ene ye kewooloyemo, nguno nguya sumangelo,
ko ngu temukoni elo, ngulo eriringooteto. Ndatelo ngulo, Tayitasndo koletelo yengo
nowoondoye yokutuwootoni, Yudiyano simoo bale hoolooweyeloweloyi kongga, ngu
damoni yelo tewonggo. Ngulo ngu, ene komo yeno oolouya ngu kongga, ngu temukoni.
7 Oo bidodo yendo tetenggoku, ngu damoni gome nenengo oolengo. Yengombo Anutlo
nowoondoyemo hamoongga tetenggoku, ngu yanggango ngulo. Ye ngunonggo ngu,
Anutlo koni, ngu yanggango tetenggo. Ye ingoyingoye ulungga oolengo. Ngundilo ngulo,
ye Anutlo ko tewelo ye oni oni telo, ootookoolo ko tetenggo. Yendo nowoondoye ulungga
noole yunootenggo. Ariya, ngundilo ngulo, ye komo sumangelo kongga, ngalo yanggango
teya, bobeye, ngundo oni oowalilo wenonootenggoku, ngu hoolooweyeloyi.
8 Nondo yengo mamana mande, ngundilo ma teteno. Kini, nondo ngu oni gidalega,
ene hamoo ootookoolo, ene oni wenonootoyi hoolooweyelowelo ko gome tetoyi, ngulo
eteno. Ngu damoninggano nguno, nondo yengo nowoondoyiga ngu tewooyelowono. Nga
ngu, ye ingolo, ye nguya oni gidalegado, nowoondoyi tetenggoku, ngundilo nowoondoyi
tewanggo bine, ngundi kini? Elo ye tewooyelowono.
9 Yo, noolengo, Oo Bidodo Sembuli, Yesus Kristus, ngundo enengo dulidalini bingamini,
oo ngu Sambo endemo oolooteku, ngu yokolo, enengo nowoondoyiningga, ngunonggo,
ene melako ngano ombulo, ene owoolongo oni tunootewolo. Ene owoolongo oni
tunootelo, ngunonggo, noole simoo bale, ko yoyowelo ombuwolo. Ngundilo telo,
ngunonggo, enengo Yukani yunootoni, noole Kristen oni simoo bale yanggangododo
telo, nenengo oluwanggo. Ngunonggo, Kristen doboogulinayi, hoolooweyelootooye,
nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggangododo tunootelo, enedodo keda oluweloyi
sugi sugi, ngu yowanggo.
10-11 Ataga, nondo nenengo ingondudune, ngu ye etuyelooteno. Nondo bobeyebo
yeweloyi kongga, ngalo ngandilo ingooteno. Mooma gula ameno yokowootoku, nguno
ye damoni, yelo ko ngu tewonggo. Yendo ko ngu kingo ma tewonggo. Kini, ye ko ngu
tewelo, gome ingolo, ngulo tewonggo. Ngulo ngu, ataga ye ko ngu tewonggoku ngulo
komo temukoyi. Ene yendo hahangelo sodedo ko ngu tewelo tewonggoku, ngundilo
nangge, ataga nguya ye ko ngu temukowelo hahangeya, ko ngu yengo logoyimo oolengo
teya temukoyi.
12 Oni gula, ene koletelo oo nowoondoyi telo, oni bobeye yunootoni ngu, asa, ene
Anutndo ngu damoningga, ngulo gome ingowa. Ngu oningga, ngulo logoyimo oo digi
yunoweloyi telo ngu, asa, Anutndo oo ngulo gome ingoote. Anutndo ngu oni oo kini,
nguno ma ingolo wilikoyeloote.
13 Nondo ngu, oni gidalega, imakeyingomo oodoyiga, ko yendo ngu ko biyomi oliyilo
ma eteno. Kini, nondo ngu ye bidodo ereremo loogu gulananggemo oliyilo ingooteno.
14 Ataga, nga nalunggano, ngano ngu yengo oo oowooyingga, ngundo oni sungo oo
ngulo wenonootenggoku, ngu yunootoyi, ene ngu yolo metemi ingowanggo. Ngundilo
nangge, kootusina, ye oolo wenonootoyi ngu, asa, oni sungombo, ene ngu ooku yeno yeyi
mayetoni, ye mete yowanggo. Ngu damoninggano nguno ngu, ye mete ereremo logono
oluwanggo.
15 Ngu Anutlo mande nakangoyingomo nguya ngandilo ewolo.
Oni ene oowali ulungga yowoku ngu, ene gumi ulungga ma yowa. Ngundilo nangge,
oni ene oo bodaga nangge yowoku ngu, ene oowali oolo ma wenonowalo ewolo.
Eksodas 16:18

Tayitasndo, Anutlo Ko Oni Gidalegaya, Korin Endemo Oolouwonggori

16 Nondo Anutno esetetoowe, Anutndo, Tayitaslo newende yokutuwootoni, ene oni oni
sanganimonggo, noole ngandilo telo, ye hoolooweyelowelo gome ingowoku ngu.
17 Yo, ene ngu noolengo mande ngu keyowolo. Ene nguya nga kongga, ngalo gome
ingolo, ngulo enengo ingondudunonggo, ene yeno oolouteku ngu.
18 Noolendo Kristen doboonayi, gula nguya suleyootooye, enedodo oolouteli. Ende
bidodomo Kristen simoo bale doboogulinayi, ngundo oni Anutlo mande keda gome, nga
wesiyolo eweloyi, ko enengo damoni, ngulo gome ingootenggo.
19 Ngu nangge kini. Kini, ene Kristen endeni endeni, ngundo ene nooledodo endeyow-
eloyi, ene sunggi yelo ewonggo. Ene ngu nooledodo endeyolo, Anutlo sumange mandega,
ngalo koyi teweloyi. Noolendo nga kongga, tetetoku nga ngu, Oo Bidodo Sembuli
Sembunayi, ngulo oowooyi bingamimbolo ko teteto. Ngundilo telo, oni etuyelootooye, ene

nguno hamoo ingowanggo. Hamoo, Aposel ene nowoondoyemonggo oo duwoo yeweloyi
kongga, ngulo hahangetenggolo ingowanggo.
20 Noolendo ngulo ma ingootooye ngu, oni gulado noolengo damoninayi, ngalo kingo
oo duwoo ulungga yetetoku, nguya mandeni biyomilo yombuliyowa. Ngundilo ngulo,
noolendo nga Kristen doboonayingga, nga suleyootooye, enedodo oolouteli.
21 Noolendo ngu damoni hamoo gome nenengo telo, ngulo ingondudu teteto. Oo Bidodo
Sembuli Sembunayi, ngulo doongeyimo nangge kini. Kini, oni simoo bale doongeyemo
nguya, komo gome metemi tunootewa.
22 Noolendo ngu, noolengo Kristen doboonayi gula suleyootooye, ene elayaga nguya
ooloutenggo. Nalu ulungga, noole enengo ko oo teteku tewoongootooye, ene ko nenengo
yanggango tewolo. Ataga, enengo newendemo hamoo teyingo, ngu yanggango, ngulo
yendo bobeye yoweloyi kongga, nga damoni gome nenengo nguno tewanggo. Ngundilo
ngulo, ene ko nga yanggango oolengo tewelo ingondudu tete.
23 Tayitaslo ngu ye ngandiya ingoyi. Ene ngu nolo doboone, noya ko goboolo tetelo.
Noolengo doboogulinayi elayaga, ngulo ye ngandiya ingoyi. Ene Kristen oni simoo balelo
ko oni. Ene Kristuslo bingami, yeli tunootewa.
24 Ngulo ngu, ye komo nga oni, ngalo nowoondoyi yunootoyi, nguno Kristen onindo
suleyelowonggoku, nguno yengo damoniye tunoo oolengo kenolo, gome ingowanggo.
Noolendo yengo damoniye ngulo mande gome, eneno ewootoku, ngu hamoo nenengolo
ingowanggo.

9

Oo Kingo duwoo Anutlo Kristen Oni Simoo Bale Hoolooweyeloweloyi

1 Ye kuli ingootenggo. Ngu oo kingo duwoo Anutlo oni simoo bale hoolooweyeloweloyi
ngu, ngulo ngu, nondo ngulo mandeni pelungga ma nakangowano.
2 No kuli ingooteno. Yengo nowoondoye ngu nga kongga nga tewelo ingowonggo. Elo
ingootoowe, ngulo ngu, nondo suwoo suwoo, yengo bingamiye oowooyi, Masedoniya
Kristen simoo bale doongeyemolo okooteno. Nondo ngandilo yeno ewono. Ameloko
moomangga yokowootoku, nguno ngu, Giris melako, Kristen simoo bale, ene kuli
bobeye gooboongooweloyi kongga, nga telo, damoni yelo tewonggolo ewono. Ene yengo
mandega nga ingootoyi, ye ko nga tewelo yanggango yetoyi, ngulo Masedoniya, Kristen
oni oowooyingga oolengo nguya ootookoolo, ko nga tetenggo.
3 Ene nondo ngu, noolendo ye oowooyi bingamiye, elo okootetoku, mandega ngu
kingo ma yokowelo, elo ingooteno. Kini, ye ngu komo yoonenengoya oliyi, nondo
kuli yengo ewonoku ngundilo. Ngulo ngu, nondo ngandilo ingolo, ngulo dobooguline
suleyelootoowe, yeno ooloutenggoku ngu.
4 No ngu yengo damoniye, ngulo hamoo ingooteno. Ngulo ngu, nondo ngandilo
ingooteno. Masedoniya oni noya, yeno ooloutooye, ye oo ma yomosiyolo oodoyi, nguno
yeyootoyi ngu, noolendo yengomboya oyumoyelowalo ingooteno.
5 Ngundilo ngulo, nondo ingolo ngulo, no komo dobooguline eririyelootoowe, ene
sodedo ye tanggeyemo ko oolouwanggo. Enendo oo yendo kingo duwoo yunowelo elo,
mande gosiyolo ewonggoku, ngu yomosiyomukowanggo. Ngu oo kingo duwooga ngu,
ene komo hamoo oo kingo duwoo oolengo. Oo ngu, noolendo ye kandeyemonggo kingo
woosoolo yoweloyi nguya kini.
6 Ye mande yamonggawo ngalo gome ingondudu teyi. Oni gula, ene oo yuwooyi bodaga
nangge imiwoku ngu, ene engge nguya ngundilo bodaga nangge yowa. Ene oni gula oo
yuwooyi ulungga imiwoku ngu, ene engge nguya, ngundilo ulungga yowa.
7 Ye bidodo sungo sungo, ngulo komo ingonduduyemo, ko nowoondoyemo nguno ngulo
gome ingoya ngu, ngu nangge keyoya, ye bobeye yunoyi. Ene kini tetoyi, oni gula
newende kowuli ingolo, ngunonggo oo ngu yewa; ngundi onindo mande yanggango,
eneno elo eriritetoyi, ngulo nangge bine yewa. Ngundilo damoni ngu biyomi. Ndatelo
ngulo, Anutlo ingondudu ngu, oni ene oni oni sanganimonggo oo eneno inonilo ingoote.
8 Anutndo ene mete kingo oo duwoo ngu bidodomo enengo sumangeno, ye yunootoni,
yeno nguno ngu hangelo oolelo oluwa. Ngundilo telo, nalu bidodomo, yeno ngu oo bidodo
gome oolengo tunootetoni, ye ngunonggo ko bidodo mete temukowanggo.
9 Ngu Anutlo mandeno ngandilo elo nakangowolo.

Anutndo ngu oo ulungga owoolongo oni, bayetelo yunololoote. Enengo damoni gome
metemingga, ngu sugi sugi oolootelo ewolo. *Dutoronomi 25:4*

10 Anutndo oo yuwooyi imiweloyi oni inootoni, ngundo ngu oo ngu oolelo enggetoni,
ngu onindo yolo, neweloyi tunootete. Ngundilo nangge, Anutndo oo yuwooyi imiweloyi,

ngu nangge, ye yunolo, ene tetoni ngu oowalingga, ngu yeni ulungga oolengo tunootewa.
Enendo yengo damoniye gome ngu yomosiyootoni, ngulo engge ulungga tunootewa.
11 Anutndo ye oo ulungga ye yunooteku, ngulo ngu, ye mete oni dobooguliye,
hoolooweyelolo, kingo oo duwoo nguya, ulungga yunowanggo. Noolendo yengo bobeye,
Kristen doboogulinayi, hoolooweyelowelo ewonggoku, ngu yolo oololo yunootooye,
ngulo ene Anutno esetewanggo.
12 Yo, yendo ko ngundilo telo, ngunonggo, Anutlo oni simoo bale hoolooweyelowanggo.
Ngu damoninggano, nguno yendo oni oolo wenonootenggoku ngu, ene yolo, ene nguya,
logoyimo telo, ngulo ngu, ene Anutno ese ulungga tetenggo.
13 Nga kongga Kristen doboogulinayi hoolooweyelowelo tetenggoku ngu, yeno tunoo
endesina tunootewa. Nguno ngu, Kristen dobooguliye bidodo ngu kenolo ingowanggo.
Yendo ngu Anutlo mande gome keyolo, ngunonggo Kristuslo mande keda gome ngu
wesiyolo, elo ingootenggo. Ene ye yeyootoyi ngu, ene yendo oni oolo wenonootenggoku,
ko oni gidalega nguya, kingo oo duwoo ulungga yunootenggo. Yo, ye ngundilo tetoyi,
ngulo ene Anutlo oowooyi bingamilo okootenggo.
14 Ngundilo telo, ene ingootenggo. Anutlo sumangeni, ngu yeno ulungga oolengo
oolootelo ingootenggo. Ngulo, ene komo ye yeyowelo gome ingolo, ene Anutno yemboon-
gelo oolootenggo. Nguno ngu, Anutndo, ye kumana ulungga yunowa.
15 Anutndo kingo oo duwoo ulungga oolengo noole yunowoku, ngu enengo Nangoni
gulanangge, ngundo noole ko yoyoweloyimbolo yunowolo. Ngulo noole Anutno ese
ulungga oolengo teweloyi!

10

Onindo Polya Mande Biyomi Etenggoku Ngu Andangewonggori

1 No Pol, nenengombo Kristuslo damoni imakeyingoni, ngu yengo ingonduduye yoku-
tuyelolo eteno. Kristusndo enengo newende ayibinonggo, oni simoo balelo, imakeyingo
damoni ngu teyunowolo. Ene oni gidalegado, no gowene sanggawelo mande ngandilo, elo
etenggo. Pol enengombo, noole doongenayimo, oluwoku ngu, ene imakeyingo ooloote.
Ene, yowoko ootoolo ngu, ene mande yanggango nangge, elo yunooteku ngu! Elo ewolo.
2 Nondo yengo mande yanggango ngandilo eteno. Kootusina, no yeno nguno
oolouwanoku nguno, no ye mamanayelolo mande yanggango ewelo, ma ingooteno. Ene
oni gidalegado, nooledodo ngandilo ingootenggo. Pol, galo ene mela ngalo damonimo
endeyootenggo, elo ingootenggoku, ngulo no oni, nguno mande yanggango ewanoku ngu!
3 Hamoo, noole mela ngalo, oni ngundilo endeyooteto. Ene noolendo ebe ma uleteto,
mela ngalo onindo tetenggoku, ngundilo kini.
4 Noole ebe uleweloyi oo dowootetoku, ngu mela ngalo oo kini. Ngu oo ngu,
Anutlo yanggangoni, ngundo mela ngalo yanggangoni biyomi, ngu uleni uweloyimbolo
dowooteto.
5 Noolendo mela ngalo oni windawinda tetenggoku, ngulo ingonduduye ngundo oni
Anutlo mande damoni, ingoweloyi tetoyi, ngulo ooleye ngu goodoowelo tetenggoku, ngu
noolendo enengo ingonduduyega, ngu andangelo yokowelo mamanayelooteto. Ngundilo
telo, nguno noolendo Anutlo mande nga etooyega, ene ngu ingoya, ngunonggo ene
Kristuslo mandeni, ngu keyowanggo.
6 Ene noole ye soboyelolo oodooye, yendo noolengo mande, gome nga ingolo key-
owanggoku ngu, asa, ngu naluno nguno, noolengododo gooboongoolo, oni mande
yokootenggoku, ngulo mande yunolo mamanayelowato.
7 Ye komo ngulo ingondudu teyi! Oni gula newendemo hamoo teyingo, ngu yanggango
tetoni ngu, enengombo ngu, ene Kristusno ooloote. Ngu oningga ngu, ene ngandiya
newendemonggo ingondudu teni. Nondo ngu, Kristuslo oni, ngundilo nangge, noole
nguya Kristuslo oni oolootetolo ingowato.
8 Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Ulungga, ngundo yanggango, noole yunoyingo, noole
ngunonggo nga kongga, nga teweloyim. Nguno ngu, noolendo yengo nowoondoyemo
hamoo teyingongga, ngu yanggango teyinootooye, nguno ye ma biyomi yewanggo. Ene
Anutndo kongga, no nunootoni, enengo mandeni wesiyolo eweloyi ngalo oyumo ma
yowano.
9 Ene nondo ye sosoleyi elo, so uyi ma nakangooteno.
10 Ngu hamoo, oni gidalegado, nono ngandilo etenggo. Yo, enengo mande nakangoyingo
ngu kowuli, yanggango oolengo. Ene enengombo noolengomo tunootetoni, kenootetoku,
ngu yanggango kini kiyayi, enengo mandeni, wesiyoweloyi nguya kingo oo ngundilo
ewolo.

11 Oni ngundilo mande etenggoku ngu, ene komo gome ingondudu teya, ngandiya
ingoni. Noolendo yeya goboolo ootoolo ngu, asa, noole mande damoni ngundilo
gulanangge, noolendo nakangoyingomo nakangootetoku, ngundilo tewato.
12 Oni enengo bingamiye elo okootenggoku ngu, noolendo noolengo damoninayi nguya
enengo damoniye nguya, goboolo ma wilikoweloyi. Kini, ngundilo oni ngundo, enengo
damoniye, ngu ene logono tetenggo. Ngulo logogano, nguno enengo damoniye ngu
wilikootenggo. Oni ngundilo tetenggoku ngu, ene nowoondoyemo ingoyingo nguya kini.
13 Ene noolendo damoninayi logono, ngu logowootooye, ulungga awuno ooletoni, ene
noolengo bingaminayi, elo okoowelo yokooteto. Kini, noole Anutno ingooteku logoga,
ngu nangge keyowato. Noole ngu nangge keyolo, yade oololo, yeno nguno oolouwootoku
ngu!
14 Yo, Anutndo noole logoyelowoku, noole yeno Kristuslo mande keda mesalango, we-
siyolo eweloyimbolo. Ngulo noole Anutndo logo yewoku, ngu ma kalongowootowo. Kini,
noole yeno koletelo ombulo, Kristuslo Mande Keda Mesalango, wesiyolo yunowootowo.
15 Yo, Anut enengombo ko noolendo teweloyi logoga ingowoku, ngu kuli yeyunowolo.
Ngulo ngu, noole enengo logo, noolengo yeyingo, ngu ma kalongolo oni gidalegado,
Kristuslo koni tetenggoku, ngulo ma wesiyolo eteto. Kini, noolendo ngu ngandilo
ingondudu yanggango teteto. Yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggangododo
tunooteya tunooteya oolenilo ingooteto. Ye ngundilo tetoyi ngu, asa, noolengo konayi ngu,
ye kewooloyemo, nguno ulungga nguya tunootewa.
16 Ngundilo tetoni, noole Kristuslo mande keda gome ngu yolo, ye kootuyesina, melako
oni simoo bale, nguno nguya, elo yootunolo yunowato. Noolendo oni gulalo koni, nguno
ma kalongolo, ulo, nguno ko gidalega, ngu oni, ngundo kuli temukowonggoku, ngulo
noole oowoonayi kingo elo ma okoowato.
17 Anutlo mandeno ngandilo ete.
Oni ene oni oni tewelo ngu, ene, komo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngulo nangge oni
oni tenilo ewolo. *Yeremayiya 9:24*
18 Noole ingooteto. Oni enengo oowooyi bingami elo okooteku ngu, ene Anut doongeyimo
ngu, ene oowooyi bingami kini. Ene Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo oni gula
oowooyi, elo okoowaku ngu, asa, ngu oningga ngu nangge, ene oowooyidodo oolengo
oluwalo ingooteto.

11

Polndo Oni Ebe Ganagana Mande Etenggoku Oni, Ngulo Damoniye Yootunolo Ewolo

1 Nondo kingo wenonoyingo mande gula etoowe, yendo ngulo ingondudu ulungga ma
ingowelo. Ye kingo no sodeye nunootoyiga, nga mandega nga ewe.
2 Ndatelo ngulo, yengo nowoondoye, ngu bidodo Anut inoyi elo, nowoondone bidodo
yengo ngundilo ingooteno. Yo, yengo ootootooye damoniye ngu gome nenengo ngundilo
oode ngu, asa, kootusina, ngu damoniye gomengga, ngu kingo duwoo inowanggo. Yo, ngu
damoni ngu ngandilo: bale kosiyi gula newende gome oolengo ootoolo, ene simoo gulaya
ma endeyolo oode, asa, ene nenengo kame teteku ngundilo.
3 Kuli, damonimo silendo ebe ganagana eweloyimbolo, ingondudu telo, ene Ewa
ganangowolo. Ngundilo nangge, nondo ngu damoningga, ngu yeno tunooteweloyi, ngulo
no sosoleteno. Yo, ye ngu damoningga, ngu telo ngu, ye damoni nenengo gome metemi
Kristuslo, ngu yokowanggolo ngulo no sosoleteno.
4 Ndatelo ngulo, oni gidalega yeno mayelo, Yesus gulalo mandeni, wesiyolo yeno elo
ngu, ngu mandeye etenggoku ngu, noolendo Yesusga, ngulo mandeni etetoku, ngulo
mandeni ngundilo kini. Ngundilo damoningga nguno, ye kuli Yuka Kundingiyingga,
Anutnonggo ombutoni, yoyingongga, ngundilo kini, ye yuka gula yootenggo. Ye mande
keda gome gula ngu, noole manggonayimonggo, ye kuli ma ingolo yowonggoku, ngu
yootenggo. Ene oni gula ye kewooloyemo, ngunonggo, ngu damoningga, ngu tetoni ngu,
yendo enengo damoni biyomi, nguno ma uwelo.
5 Ye Korin oni ingoyi! Ngu Aposel oni yendo oowooye, elo okootenggoku, ngundo no
ma daganelootenggo.
6 Ngu hamoo, no mande wesiyolo eweloyi logono kini, ene Anutndo enengo mande keda
mesalango, ngulo ingoyingo ulungga nunowoku, ngulo no wenonoweloyi kini. Ngulo
ngu, noolendo mande kedaga ngulo damoni gome oolengo wesiyolo, tunoo oolengo ye
etuyelowootoku ngu!
7 Ye ingootenggo. Nondo kuli Anutlo mande gome kedaga, ngu yeno wesiyolo
ewonoku, ngulo nondo ulini ma yowonolo ingowonggori. Ngu damoninggano, nguno no
nenengombo ayibiyi imakeyingomo ootoolo, no yengo bingamiye nangge elo okoowono.

Ndatelo ngulo, nondo ngu damoningga tewonoku, ngu mbumbuwa, bine? Kini, ngu
nenengo kini.
8 Nondo ngu ende gidalegalo, Kristen oni, ngulo bobeye oo ngu yolo, ngunonggo, yeno
ko telo, ye hoolooweyelowono. Ngundilo damoningga nguno, nondo enenonggo bobeye
oo ngu kingo duwoo yowono.
9 No kuli yeya ootoolo ngu, no oolo wenonowonoku, ngu naluno, no oni gulano oolo
ma sumoo inowono. Kini, nolo dobooguline Masedoniya mela yokolo, Korinno mayetoyi,
nguno ngu, no oolo wenonowonoku ngu bidodo nunomukowonggo. Nondo oo bidodo
gome sobowoolo, ngunonggo, ye kowuli bodaga ma yunowono. Ngundilo nangge, nondo
suwoo suwoo oo sobowoololuwano.
10 Kristuslo mande hamoo oolengo, ngu nono ooloote. Ngulo ngu, hamoo oolengo,
Giris mela gumi bidodomo, oni gulado, nondo Kristuslo koni tewelo oni oni tetenoku,
damoninengga ngalo, ooleni doongooweloyi nguya kini.
11 Nondo ndawugalo ngulo, ngandilo eteno? Nondo bine yengo ma nowoondoyi
yunooteno? Kini, Anutndo ngu, ene kuli ingooteku ngu, nondo yengo gome gome
nowoondoyi yunooteno.
12 Ene oni gidalegado enengo oowooye bingamiye elo okooweloyimbolo, oole
erewetenggo. Ene noolendo ko tetetoku, ngandilo oni simoo bale doongeyemo, ene nguya
ngundilo tunoo ko teweloyim ingootenggo. Ene hamoo ma ko tetenggo. Yo, nondo ngu
enengo ebe ganagana damoniyengga, ngulo ooleye doongooyunololuwano.
13 Ngu ngandilo: ngu Aposel ebe ganagana oningga ngu, ene ebe ganagana mande ngulo
ko oni tewonggori. Yo, enengo damoniye ebe ganagana ngu simoo bale doongeyemo
yowoolengootoyi, onindo kenolo ingootenggo. Ene, Kristuslo Aposel oni hamoolo
ingootenggo.
14 Ene ye ngulo ma soliyokowelo. Ndatelo ngulo, noole ingooteto. Setan enengombo
enengo damoni ebe ganaganalo ngu imangoolo, ene Anutlo Sambono Engel oni dulidalin-
idodo ngundilo goweyi yolo, simoo bale ganayelowelo tunootete.
15 Ngulo ngu, Setanlo ko oni nguya enengo damoniye ebe ganaganalo ngu yowoolen-
gootoyi, oni simoo bale doongeyemo ngu mande damoni gome nenengo, ngulo ko oni
ngundilo tunootetenggo. Asa, noole ngulo ma soliyokowato. Ndatelo ngulo, kootusina,
ene ngulo ulini gumi ngu, enengo koye tewonggoku ngundilo yowanggo.

Polndo Aposel Kongga, Ngulo Kowuli Ulungga Koolowoolo Ko Tewolo

16 Nondo ko eteno. Oni gula noya wenonoyingo oni ingoyingoni kinilo ma ewelo.
Ene noya wenonoyingo oni, eya ingoya ngu, asa, ye komo noyokootoyiga, no nguya, no
nenengo oowoone, mete nalu bodagalo okoowano.
17 Nondo mandega etenoku nga, ngu Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo nono
etoni ma eteno. Kini, nondo ngu wenonoyingo onindo kapengoyelo mande etenggoku,
ngundilo elo, no nenengo bingamine, elo okooweloyi, ngulo mande yanggango eteno.
18 Oni oowooyingga oolengo ngu, ene mela ngalo damoni ngu keyolo, enengo oowooye
bingamiye okootenggo. Ngundilo ngulo, no nguya ngu damoningga, ngu keyolo, no
nenengo oowoone bingaminelo okooteno.
19 Ye ingoyi! Ye ngu ingonduduye gome oolengododo, ngundilo ngulo, ye komo
oni wenonoyingo, ngulo mandeye ingowelo gome ingolo, ye yoyokootoyi, yengo ke-
wooloyemo ombulo, wenonoyingo mande etenggo.
20 Yo, oni gulado ye yoyolo, enengo koni biyominggano nguno yoyetoni; ngundi enendo
yengo oo yeni kinitetoni; ngundi enendo mandeni ebe ganaganalo, nguno ye yoyootoni;
ngundi yeno damoni biyomi tetoni; ngundi ene oowooyidodo tunootelo, ye yowoongooni
utoni; ngundi yengo gagiyemo oolongooya yudoningga ngu; asa, ye ngulo mande gula ma
ewelo. Nguno yokootoyiga, ene komo yeno ngundiya teni.
21 Ngu hamoo, noolendo ngu damoningga, ngu teweloyi yanggangonayi nguya kini!
Ngundilo ngulo, no oyumonelootoni, ngulo no nga mandega, nga eteno! Ene oni gulado
enengo damoni, ngulo mande yanggango yootunolo ewelo, ewaku ngu, ariya, no nguya
nenengomu, ngu ewelo yanggango yelo ewano. Ataga ngu, no oni wenonoyingo ngulo
mande ngundilo eteno.
22 Ene Hiburu mande ete, bine? No nguya Hiburu mande eteno. Ene ngu Iserel oni,
bine? No nguya Iserel oni. Ene Ebarahamlo sowe, bine? Ngu no nguya Ebarahamlo
soweni.
23 Ataga ngu, nondo oni wenonoyingombolo mandeye ngundilo oolengo eteno. Ene
Kristuslo ko oni, bine? Nondo Kristuslo konimo ngano ngu, ene dagayelooteno.
Nondo Kristus oowooyimo, ko yanggango oolengo telo, nguno noyolo ya biyomimo
noyetoyi, nguno nalu oowooyingga oluwono. Nalu oowooyingga me onindo gome gome

nulewonggo. Ngu oo nguno, nondo ene bidodo dagayelowono. Nalu bidodomo, no kumooweloyi oolengo teloluwono.
24 Yuda onindo tambu kandegula, uto gisaluyibo nutoloodoyi, oololo, tambu onibiga kandegula gidembolo namolaya (39), ngu tewonggori.
25 Tambu kabusagomo, tulimbo nuleyingo; tambu gulanangge, digibo nuleyingo; tambu kabusa, wanggo biyomi yetoni, no wendeyino oonatewelo telo, nguno no suwoo gula, ko sa gula nguya, no wendeyi sanganimo awooneloloodoni oluwono.
26 Nalu ulungga oolengo, no Kristuslo mande keda, ngu wesiyolo elo etuyelowelo, oole yowoko toongewonoku, nguno no sono tuwino oonatewelo telo; yakaka onindo oo udayelolo yootenggoku, ngu kandeyemo nono biyomi telo; Yuda oni dobooguline, ko oni sowe gidalegado nguya, yombulinelowelo tewonggo. Ende ululumo nguya, ko oni kini kingo melako nguya, wendeyino nguya, no kowuli ulungga yowono. Ebe ganagana oni dobooguline kandeyemo nguya no kowuli koolowoowono.
27 Nondo kuli ko biyomi guladilo guladilo oolengo tewono. Nalu ulungga no suwoo ko telo, no ma welewono. No yowoko ootoolo, nguno sonolo oowalilo nguya biyomi tewono. Nalu ulungga, no oowali yokolo, doogo dokikino sosolelo biyomi telo, moondene doobengoweloyi oo ngu erewewono.
28 Ngu nangge kini. Kini, nalu bidodomo, kowuli ulungga oolengo ombulo, ngundo no wilineloote. Ngu ngandilo: nondo Kristen oni simoo bale ende bidodomo, ngulo ingondudu ulungga ingootoowe, ngundo kowuli nulewolo.
29 Oni gula yanggangoni kini bine, asa, no nguya yanggangone kini. Oni gula weti mbumbuwano, solelo utoni ngu, no ngulo nowoondone kowuli yete.
30 Oole kini ngu, no komo nenengo oowoone bingamine nangge okoowano. Nguno ngu, no mete ngandilo ewano. No yanggangone kini elo, ngunonggo, no nenengo oowoone bingamine okoowano.
31 Anut ngu, Yesus Kristus, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Ulungga, ngulo eweyi. Ene suwoo suwoo, ene sugi sugi keda oolooteku, ngu nangge oowooyi bingamidodo oolooteku, ngundo ingootoni eteno. No ebe ganagana ma etenolo ingoote.
32 Damaskas ende, ngulo oo sobosobo koleteyingo oni, oowooyi Aretas, ngulo Kiyap, ngundo me oni yoyolo yoyetoni, endega ngulo sisipawayi ngu yamakoni sobowoowolo. Ndatelo ngulo, ene no noyolo ya biyomimo noyewelo ngundilo tewonggori.
33 Ene Kristen konebane gidalegado, no noyolo, siko silinelolo, noyolo doogolo wituwoole noyeyi, ende ngulo sisipawa damonimo, noyokootoyi ulo, ngulo no ende yokolo toongewono.

12

Gabono Anutndo Ko Mande Oo Ulungga, Pol Etungootoni, Kenowolo

1 Oole gula nguya kini, no ngu komo nenengo oowoone bingamine okoowelo. Hamoo, ngu damoningga ngundo noole ma hoolooweyelowa. Ngundilo ngu yokoya, nondo gabono oo mande gidalega Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo kombiteyingo ngu yootunolo etunelowoku, ngulo ewano.
2 Kuli mooma kande elaya kegidembolo namolaya (14) yokolo, Anutndo noyolo, Sambo ende awu sanganimo nguno oolewono. No bine gowene nga bidodo, ngundi gowene yokolo gabonembo nangge oolewono, ngu no watayi kini. Anutndo nangge ene ingoote.
3-4 Yo, no ko eteno. No bine gowene nga bidodo, ngundi gowene yokolo gabonembo nangge oolewonoku, ngu no watayi kini. Anutndo nangge ene ingoote. Sambono, Paradayis endemo nguno, no mande kundingiyi oolengo ingowonoku ngu, ene guladilo oolengo, onindo mande ngu yootunolo eweloyi nguya kini. Nondo mande ngu yootunolo onino eweloyi, ngu loogu oolengo tenunowonggo.
5 No ooga ngulo yootunolo ewanoku, ngu ene no nenengo oowoone bingamine, ngu ma okoowano. Nondo ngu ngandilo mete ewano. No yanggangone kini, ngundilo nangge eloluwano.
6 Hamoo, nondo nenengo oowoone bingamine elo okoowanoku ngu, no oni wenonoyingo, ngundilo ma tewano. Kini, no ngu hamoo oolengo eteno. Ene nondo nenengo oowoone bingamine, ma elo okooteno. Kini, oni gulado, nolo ingootoni, oni gome oolengo elo ingoweloyi, ngu no yokooteno. Nondo ngu, yendo nolo damonine tetenoku ngu kenoya, ko nondo mande elo yunootenoku, ngu ingoya, ngunonggo, ye nolo damonine ngu gome oolengo ingowanggo.

Disi Oo Ngundilomundo, Pol Goweyi Sanggawewolo

7 Anutndo oo etunelootoni kenowonoku, ngu sungo guladilo ene komo ulungga oolengo. Ngulo nondo nenengo oowoone okooweloyi, tetenoku ngu, Anutndo ngulo ma ingoote.

Ngundilo ngulo, ene gowenemo sayi ogingoyingo nonunowoku ngu, disibo gowene
sanggaweteku ngundilo. Ngungga ngu, Setanlo ko oni, ngundo yombulinelootenggoku
ngundilo. Ngundo ngu, nodowoolo nowoosootoni, ngulo no nenengo gowene okooweloyi
nguya ereremo kini.
8 No tambu kabusa, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, nguno nono ooga nga andangeni
elo, ngulo solengoyelo, yemboongewono.
9 Solengoyelo, yemboongetoowe, Anutndo nono gumi ngandilo ewolo. Kini, nondo
gengo sayinggega, ngu ma andangelo yokowano. Ndatelo ngulo, nolo sumangene ngu
geno mete oluwa. Yo, nolo yanggangone, ngu oni yanggangoye kini, nguno ko gome
metemi tunootewalo ewolo. Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo ngundilo
ewolo. Ngundilo ngulo, no nowoondone yanggangoni kini elo, ko ma kowuli ingowano.
Kini, no ko ngalo oni oni ulungga oolengo telo, ko teteno. Ndatelo ngulo, Kristuslo
yanggangoni noya ooloote.
10 Ngundilo ngulo, Kristuslo konimo ngano ngu, no yanggangone kini. Onindo
yombulinelootenggokuno, kowuli gula gulado noyootekuno, onindo nutolo yombu-
linelootenggoku, nguno ngu, no nowoondone gome metemi ayibidodo tunootete. Yo,
no yanggangone kiniteteku naluno, nguno nguya, Kristusndo enengo yanggangoni ngu
nunootoni, nguno no yanggango oolooteno.

Polndo Korin Oni, Ngulo Nowoondoyemo Hamoo Teyingo, Ngu Yanggango Teyunowolo

11 Nondo nga mandega, etenoku nga, ngu wenonoyingo mandega eteno. Ene yendo
no yokutunelootoyi, ngulo nondo ngundilo eteno. Yendo ngu nolo damonine, gome ngu
yootunolo eweloyi mete elo, ene ye ngundilo ma tewonggori. Hamoo, no ngu kingo oni
ngundilo, ene yengo, Aposel oni ebe ganagana ululu, ngundo no ma daganelootenggolo
ewolo.
12 Nondo ngu, Anutlo koni, ngalo nowoondone bidodo, ngu tewelo hahangelo, ngulo
no ye hoolooweyelolo, ko biyomi ulungga tewono. Anutndo yanggango nunolo,
hoolooweneloot oni, ngulo no yeno Aposel onilo, sunggi oowooyingga, ngu damoni sungo
oowooyingga, onindo ma teweloyi, ko ngu ye kewooloyemo nguya tewono. Nguno ngu,
Anutlo koni, ngulo yanggangoni ngu telo etuyelootoowe, oni ngu kenolo, ene ingootenggo.
Yo, hamoo, Pol ngu Anutlo Aposel oni oolengolo ingootenggo.
13 Yo, nondo Kristuslo mande damoni yeno tewonoku, ngundilo Kristen oni sungomo
nguya, ngundilo nangge etuyelowono. Ene oo gula ye kewooloyemo nguno ma telo
etuyelowonoku, ngundilo Kristen oni sungomo nguya, telo etuyelowonggori. Yendo no
oowali oo nunoweloyi damoningga ngu, no ye ma etuyelowono. Ngu hamoo, nondo
damoni biyomi tewonoku, ngulo ye ma ingondudu tewelo, kapeteya, yokoyi!
14 Ariya, ataga ngu, no yeno tambu kabusayi ngu oolouwelo, tetenoku ngu, nondo
nguno yengo oo gula ma yowano. Ene ye ingoyi! Yengo nowoondoye ngu nangge
nonunootoyi, no yeya ko goboolo teweloyi, ngulo nangge ingooteno. Ye ingootenggo.
Buniyo ngu, ene awa namoye, ma soboyelootenggo. Kini, awa namoyembo nangge,
enengo simoo namboye soboyelootenggolo ingowonggori.
15 Ngulo no nenengombo, ngu gowene, ingondudune, yanggangone, oo bidodo ye
hoolooweyelowelo, gome ingooteno. Nondo yengo nowoondoyi ulungga oolengo, teteno.
Ndatelo ngulo, yendo nguya nolo nowoondoye, ngundilo ma tenunowanggo? Nondo nga
mandega etenoku nga ngu, ye nowoondoye yokutuwoowelo eteno.
16 Ene oni gidalegado, nono ngandilo elo etenggo. Hamoo, ene noolengo oo gula tunoo
ma yootoni, ene ngu ganayeloweloyi oni. Enengo ebe ganagana damoningga, ngundo ene
noole ganayelolo yoyoyingo, elo etenggolo ewolo. Ene ngu mandega, etenggoku ngu, ngu
hamoo ma etenggolo ewolo.
17 Ariya, nondo kuli oni gidalega, suleyelootoowe ngu, yeno nguno oololo, ye ganayelo,
kandeyemonggo, yengo oo gula yowo, bine?
18 Nondo Tayitas, yewe ootookootoni, eriringootoowe, ene ootookoolo, yeno oolouyingo
ngu. No doboone gula nguya, suleyootoowe, eneya oolouwoli. Tayitasndo bine
ganayelolo, yengo ooga woosoolo yoyingo? Noolendo ingondudu gulanangge, siyelo
bine, ma endeyooteto? Noolendo oole gulananggemo bine, endeyooteto? Ngu yengombo
wilikoya ingoyi.
19 Nondo ngu, ye bidodo nga mandega nga kandangeya ingoyilo ingooteno. Noolendo
mandenayi, nga ye doongeyemo yomosiyoweloyi, ngulo mandega nga nakangooteto. Ene
ngundilo nguya kini. Kini, noole ngu Kristuslo oni oolooteto. Noolendo nga mandega,
etetoku nga, ngu Anut doongeyimo, eteto. Nolo Kristen dobooguline, noolendo nga
mandega etetoku nga, ngu yengo nowoondoyemo hamoo teyingongga ngu, yanggango
yunowelo eteto.

20 Nondo nowoondonemo kowuli bodaga ingolo, ngunonggo ngandilo eteno. Kinitetoni
ngu, no yeno nguno oololo tunootelo, no ye yeyootoowe ngu, ye mande damoni sungo
guladilo telo oodoyi yeyowelo, ma ingooteno. Ko yendo nguya, no neyootoyi, nga mande
damonine tetenoku, ngandilo nenengo neyoweloyi, ngundilo ma neyowanggo. Ngulo
ngu, no yeno ombulo ngu, yengo damoni biyomi, ngundilo ngu kenowelo yokooteno.
Ngu ngandilo: Ngu longge sambi mande teweloyi; dobooguliyeboya boguwoolo mande
eweloyi; nowoondoye biyomi yeweloyi; sanggili teweloyi; nowoondoye siyelo oluweloyi,
damoni ngu toongooweloyi; kootuyisina mande eweloyi; onilo mande konokonoyi telo,
yumooyunoweloyi; windawinda teweloyi; damoni gome metemi, ngu yombulibaliy-
oyingo; ngu oo ngu bidodo kenowelo ma ingooteno.
21 Ene yendo damoniye biyomi tewonggoku, bosebalese teweloyi damoni, ko nowoon-
doye ulu teweloyi damoningga, kuli yendo telolootenggoku, ngu ma yokowanggoku
ngu, asa, no ye kewooloyemo ombutenoku, naluno, ngu noolengo Anutga ngundo no
nowoondone yeni kowuli yetoni, sendowelo tewano.

13

Korin Oni, Ene Komo Enengo Nowoondoyemo Hamoo Teyingo, Ngu Gome Sobowooyi

1 Ataga, no yeno oolouwelo tetenoku nga ngu, tambu kabusayigaku. Anutlo mandeno
ngandilo ete:
Oni biyomi tewokungga ngu, oni elaya, ngundi kabusa, ngundo kenowonggoku, ngundo
oningga, ngulo mande gulanangge etoyi ngu, ariya, ngu nangge yomosiyowatolo
ewolo. *Dutoronomi 19:15*
2 No yeno tambu elayayiga oololo, yeya nguno oluwonoku, nguno ngu, oni ene mbum-
buwa kuli tetoyi, ko ye oni sungo gidalega nguya, nondo mande yanggango oolengo yeno
ewono. Ye komo yengo damoniye biyomi tetenggoku, ngu kootu inoya, nowoondoye
yowoolengoyilo ewono. No ataga yowoko ootoolo, ngunonggo nguya ngundilo yeno
eteno. No yeno ko ooloutoowe ngu, oni gula enengo weti mbumbuwani kulimi, ngu ma
andangeyingo ngu, asa, ngulo no komo yanggango oolengo ene mamanayelolo sodeye
andangewanolo eteno.
3 Ye hamoo ingoweloyi ngu, Kristusndo no manggonemonggo, mande ete bine, ngundi
kini bine? Asa, yengombo mete kenoya ingoyi! Kristus ngu ene yengo suleyo ma
kiniyewa. Kini, ene ye kewooloyemo, nguno ko yanggango oolengo telo etuyeloote.
4 Hamoo, kuli Yesus ngu ene yanggangoni kinitetoni, yolo de mombimo sanggawelo
ulewonggori. Ene Anutlo yanggangonimo nguno, ene ataga, keda ooloote. Hamoo, noole
nguya, eneno woologongolo, ngulo noole yanggangonayi kini. Ene Anutlo yanggangoni
nguno ngu, noole nguya, enedodo, keda goboolo ootoolo, ye hoolooweyeloweloyimbolo.
5 Yengombo komo yengo nowoondoye suwoo suwoo, tewoongoya, gome kenoya ingoyi,
yengo nowoondoye ngu hamoo teyingo mete bine, ngundi kini bine? Yengombo, yengo
wilikoyeloya ingoyi. Ye kuli ingootenggo. Yesus Kristus, ene ye nowoondoyemo oolootelo
ingowonggo. Kinitetoni ngu, asa, ye eneno nowoondoyemo hamoo, ma tetenggo.
6 Nondo ngu hamoo ingooteno. Yendo, ngu nooledodo, ingootenggoku, ngu noolendo
Kristuslo koni, ngu nenengo oolengo keyolo tetetoku, ngu ingootoyi, ngulo no gome
ingooteno.
7 Noolendo ngu Anutno yemboongeteto. Yendo ngu ene hoolooweyelootoyi, ene nguno
damoni biyomi gula ma tewelo, elo yemboongewooto. Noolendo noolengombo komo
noole ko oni metemi tunootetetolo ma ewato. Kini, noolendo ngu, yendo mande damoni
gome nenengo ngu teyilo gome ingooteto. Yo, ye noolengo ma ingootenggoku, ngulo
kowuli kini. Ene yengombo ngu komo Anutndo ingooteku damoni ngundilo nenengo
telo oluwanggoku, ngu gome oolengo.
8 Ye ingootenggo. Noolendo ko yanggango telo, ngunonggo hamoo mande nga ma
wiliyowato. Kini, noole komo ngu ko gome telo, ngunonggo Anutlo mande hamoo nga
gome nenengo wesiyolo oni etuyelowato.
9 Yo, noole yanggangonayi kini ngu, ko yendo ngu yanggangoyedodo. Nguno ngu,
noole oni oni teteto. Ngulo noole suwoo suwoo, Anutno yemboongeteto. Gedo Korin,
Kristen oni hoolooweyelootooga, ene nowoondoye ngu yanggango oolengo tunooteyilo
ngulo yemboongeteto.
10 Ataga ngu, no yeya yowoko ootoolo, ngunonggo, no nga oo naka, nga yengo mande
nakangooteno. Nga damoningga ngalo nangge nakangooteno. Nondo oololo yeya nguno
ootoolo, nguno Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo kolo yanggangongga nunowoku,
ngu yengo damoniye, ngulo mamanayelowelo ngu, asa, Anutndo ene ayibinonggo
nowoondoyi teweloyi damoningga, ngundo yeya goboolo oluwanggo.

11 Ariya, nolo konebabagalo, akeyo. Ye komo ko yanggango teyago, Anutlo damoni,
ngu bidodo keyoyi. Ye komo nolo mande nga ingoyi! Ye komo ingondudu gulanangge
dowooya, nowoondoye imakeyingo oliyi. Ye ngundilo tetoyi ngu, asa, Anutlo nowoondoyi
teyingo, ko, enengo newende imakeyingo, ngu yeya oluwa.
12 Noole Anutlo oni simoo bale ngulo damoninayi ngu, ye bidodo sungomo sungomo,
dobooguliyeboya nowoondoyi teya, ebe yenggunangguna teya, goboolo siyeya oliyi.
Anutlo oni simoo bale bidodo, ye kambayelootenggo.
13 No Anutno ngandilo yeya yemboongeteno. Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunayi,
Yesus Kristus, gedo ene sumange yunowa. Anut, gengo nowoondoge ene yunowa.
Yuka Kundingiyi, gedo ene bidodo nowoondoyemo, ulo dowoomomoolo, nguno enedodo
goboolo oluwanggolo yemboongewooto. Ngu hamoo.

Galesiya
Galesiyalo Mande Tabango

Polndo nga so uyingga nga nakangolo soweyootoni, oni simoo bale oowooyingga nowoondoyemo hamoo teyingo, oni ene Galesiya etenggoku mela gumisina nguno oolootenggoku, ngulo nakangolo yunowolo.

So uyi ngalo mande gumgum ngandilo.

Kambayeloyingo mande, ko ingondudu hamoomonggo ngu mande keda gome. 1:1-10.

Polndo ngu ete, no ngu naluno nguno, no sulena oni tunootewolo. 1:11–2:21.

Nowoondoye hamoo teyingo, ngulo oole ete. Ene Anutndo ngu noole hoolooweyelootoni, noole gome nenengo tunootelo ngu, ko mela ngalo mamana mande oo ngu keyoweloyi, ngu hamoo oolengo, kondibo kini. 3:1–4:31.

Kristusndo ngu ene noole mela ngalo damoni biyomi, ngundo soboyelowolo. Ene noole ngu Yuka Kundingiyi ngulo ingonduduni ngu keyowato. 5:1–6:10.

Kambayeloyingo mande elo ngu, ingonduduye yokutuwoolo, nguno mandeye nga so uyi newendemo ooloote. 6:11-18.

1 No Polndo, Yesus Kristuslo suleyeloyingo Aposel oni gula. Oni gulado no ma negonelolo, kono ngano noyewolo. Ngundilo nangge, oni gidalegado mande elo, yanggango nga ma nunootoyi, nguno Aposel ko nga teteno. Kini, Yesus Kristus, ko, Anut Awanayi nguya sulenelowoli. Anutndo Yesus melenonggo kuli yokutuwootoni, ootookooyingo, ngundo nga konggano ngano no logonelolo noyewolo. Ngulo nondo nga so uyingga nga, ngu ye Kristen oni Galesiya ende bidodobolo nakangoyunooteno.

2 Nolo Kristen dobooguline noya oolootetoku ngaya, nga so uyingga nga, ye Galesiyano Kristen oni simoo bale oolootenggoku, noolendo bidodo yengo soweyoyunooteto.

3 Nondo noolengo Awanayi Anut, ko, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Yesus Kristusno, ngandilo yemboongeteno. Anut, gedo mete gengo Galesiya Kristen simoo bale oolootenggoku, ngu sumangengge ene yunolo, nguno nowoondoye yoyeni, imakelo oluwanggolo yemboongeteno.

4 Kristusndo ngu, ene noolengo Awanaye Anut, ngulo ingonduduni ngu keyolo, enengombo noolengo mbumbuwanayi andangeyunolo kumoowolo. Ene ngundilo telo, melako ngano damoni biyomi oolooteku, ngunonggo ene noole uliyelolo, andangeyelolo, ko yoyowolo.

5 Ngundilo ngulo, noole mete suwoo suwoo, Anut oowooyi bingami elo, okoolo oluwato. Ngu hamoo oolengo.

Anutlo Mande Keda Ngu Gulanangge Ooloote

6 Yendo ngu damoningga tetenggoku, ngulo no soliyokooteno. Anutndo, Kristuslo sumangenimo, ye negoyelowoku, ene yendo sodedonangge ene yokolo, ye mande damoni keda gulalo ingolo, ye ngu keyootenggo.

7 Hamoo oolengo, mande keda gome gula nguya kini. Ene ebe ganagana eweloyi oni gidalegado, yengo ingonduduye yombuliyolo, Kristuslo mande keda gome nguya yowoolalingowelo tetenggo.

8 Ene noolendo bine, ngundi, Sambono Engel onindo yeno mande gula etuyelowatoku ngu, kuli noolendo Anutlo Mande Keda Mesalango yeno wesiyolo ewootoku, ngundilo kinitetoni ngu, ariya, oni ngundilo damoni tetenggoku ngu, Anutndo suleyelootoni, Setanlo ende biyomi de nombo ma kumooweloyi, nguno oolongooyelootoni uwanggo.

9 Kuli noolendo ewootoku, ko, no ataga nguya eteno. Oni gulado mande gula yeno wesiyolo etuyelowaku, ngu nondo kuli Anutlo mande elo etuyelootoowe ingowonggoku, ngundilo kinitetoni ngu, asa, ngu oningga ngu Anutndo suleyootoni, Setanlo ende biyomi de nombo ma kumooweloyingga, nguno oolongootoni uwa.

10 Nga mandega etenoku nga, yendo ingoya, ngulo oni no oowoone bingami okooyilo eteno, bine? Hamoo oolengo kini. Nondo nga kongga tetenoku nga ngu, Anutndo nolo oni oni teni, elo ngu nangge teteno. Ene nondo kongga nga, onindo oni oni teyi, elo telo ngu, asa, no Kristuslo ko oni oolengo telo, ma oluwano.

Polndo, Yesuslo Aposel Oni Kilalongo Tunooteyingo, Ngulo Mandeni

11 Ye Kristen dobooguline, no yeno nenengo oolengo etenoku nga, kuli Anutlo Mande Keda Mesalango yeno wesiyolo etoowe, ingowonggoku, ngu oni gulado yeni, ma tunootewolo.

12 Kini, nondo oni gula kandeyimonggo, nga mande keda gomengga nga, ngu ma
yowono. Ngundilo nangge, oni gulado nguya nga mandega nga, no ma etunelowolo.
Hamoo oolengo kini, Yesus Kristus enengombo nangge, nga mandega nga etunelowolo.
13 No kuli Yuda onilo damoni keyolo, nguno damoni biyomi tewonoku, ngu ye kuli
ingowonggori. Nondo Yesuslo nowoondoyemo hamoo teyingo oni ngu yoyolo, yutolo,
yombuliyelolo, yulewe kumooweloyimbolo yanggango yewono.
14 Nondo Moseslo mamana mande nguno ngu, nenengo dobooguline gidalega nododo
ulu teyingo, ngu dagayelolo, nondo Yuda onilo damoniye, ngu ulungga oolengo yowono.
Nondo osi sambanembolo damoniye nguya, ngu bidodo gome keyowono.
15 Ene kuli namondo no ma yomooyingomo, nguno Anut enengombo ene kuli no
logonelowolo. Kootusina, Anut enengo sumangenonggo enengo nalungga yewokuno, ene
no negonelowolo.
16 Ngu naluno, Anut enengombo enengo Nangoni yootunolo, no etunelowoku, ngulo
ngu, nondo oni sowe gidalega Yuda oni kini, ngu kewooloyemo nguno, Mande Keda
Mesalango ngu, elo etuyelowono. Yo, ngu naluno, no oni gula tanggeyimo oololo, ngulo
ingonduduni ngulo ma sumoo elo ingowono.
17 Kini, Yesus enengombo no etunelootoni, ngulo ngu naluno, oni gidalega ene
koletelo Aposel tunooteyingo ngu, Yerusalemno oliyingoku, no nguno oololo, enengo
ingonduduye ngu ingolo, ma yowono. Kini, no ootookoolo, Arebiya melako oololo oode,
kootusina, no Damaskas endemo ko ombuwono.
18 Kootusina, mooma kabusa yokolo ngu, no Yerusalem oolelo, Sipas (Pita) oningga
nguya mande elo ingolo, nguno sa nalu kande elaya kegidembolo namolaya (14) eneya
oluwono.
19 Ngundilo telo, ene no Aposel gidalega ngu, ene ma yeyowono. Yems, noolengo Oo
Bidodo Sembuli Sembunayi ngulo koneyo, enesu nangge kenowono.
20 Nga mandega yengo nakangootenoku nga ngu, Anutndo neyolo ingootoni,
ngunonggo eteno, no ye ma ganayelooteno.
21 Ngu naluno nguno, no Pitando Yems yokolo, kootusina, no Siriya ko Silisiya melako
nguno oololo, Anutlo mandeni oni simoo bale yunowono.
22 Ene ngu naluno, oni simoo bale Kristusno nowoondoyemo hamoo telo, Yudiya
melako oolootenggoku, ngundo no omukumundoone ma kenowonggori.
23 Ene nododo mande ngandilo ingolo oluwonggo. Kuli ngu oningga, ngundo noole
yuleni kumoowelo telo oluwoku ngu, ene ataga, Anutlo Mande Keda Mesalango Yesuslo
oni simoo baleno wesiyolo, elo etuyeloote. Kuli, ene Kristen oni simoo bale nga
nowoondoyemo hamoo teyingongga nga yombuliyelowoku, ene ataga, Anutlo koni tetelo
ewonggori.
24 Ene Anutndo nono oo tewoku, ngulo mandeni bidodo ingolo ngu, asa, ene Anut
oowooyi bingami elo okoowonggori.

2

Polndo Aposel Oni Gidalegadodo, Nowoondoye Goboolo Yewonggori

1 No mooma kande elaya kegidembolo namolaya yokolo ngu, ngu naluno nguno, noole
Banabasya Yerusalemno ko oolelo, nguno oni gula oowooyi Tayitas nguya yolo, nooledodo
oolewooto.
2 Ngulo ngu, Anut enengombo ngu ingonduduga ngu nunolo, gedo komo Kristen oni
tabango Yerusalemno oolootenggoku, nguno oolou, elo etunelootoni, ngulo no oolewono.
Ngu naluno, ene Kristen tabango oni nangge enengo yano nguno gooboongoolo ootoolo,
Anutlo Mande Keda Mesalangongga, ngu oni sowe gidalegano elo etuyelowonoku, ngu
eneno elo etuyelowono. Ndatelo ngulo, nondo Kristen oni tabango Yerusalemno, nondo
kongga nga ataga tetenoku nga, ko kuli tewonoku nguya, ngu ingolo, enengo nowoon-
doyemonggo nododo nowoondonayi goboolo gooboongooweloyimbolo ingooteno. Nondo
Kristuslo koni tetenoku nga, ngulo damoni kini, ngundilo ma tewano.
3 Yo, oni tabango Yerusalemno oolootenggoku, ngundo nolo mandene gome in-
gowonggo. Ngundilo ngulo, ene Tayitas, Girik oningga nooledodo oolootetoku, ngu
enengo moondeyi yomosiyonilo ma eriringootenggo.
4 Ene oni gidalega Yesusno nowoondoyemo hamoo ma teyingo, goweyi sanganimonggo,
ngundo Kristen kewooloyemo tolige oololo, ngu Girik oningga ngu moondeyi yomosiy-
oweloyi damoningga, ngu newendemo unilo etenggo. Ndatelo ngulo, ene ngandilo
ingootenggo. Kristen oni, ngundo Kristus Yesuslo mandeni, ko, Moseslo mamana
mande bidodo nguya keyootenggo, ngundi kini bine, elo ngulo ingowelo. Yo, ngundilo

ebe ganagana oni, ngundo Kristen oni simoo bale yoyeni, Moseslo mamana mande
newendemo ulo, ngu bidodo nguya keyowanggolo ingootenggo.
5 Ene noolendo enengo mandeye ngu ma keyowooto. Ngulo ngu, noole Tayitas
moondeyi ma yomosiyowono. Ndatelo ngulo, nga hamoo mande keda gomengga nga,
yeno nenengo oolengo sugi sugi olini, elo, ene ngulo ngundilo teteto.
6 Oni gidalega tabango oni ululu oowooyedodo, ene ndatelo oowooyengga, ngu nono
ngu kingo oo ngundilo tewa. Anut doongeyimo, oni oowooyedodo ko oowooyedodo kin-
imu nguya, ene ereremo oolengo. Kristen tabango onindo, no Mande Keda Mesalango oni
sowe gidalegano wesiyolo etuyelootenoku, nguno mande gula soweyolo ma ewonggori.
7 Ene ingootenggo. Anutndo Pita sunggi yelo suleyootoni, Yuda onino mande keda
gome nga, wesiyolo ewelo soweyowonggori. Ngundilo nangge, Anutndo Pol nguya
logowooyingo, ngu enengo Mande Keda Gome nga ngu, oni sowe gidalegano wesiyolo
eweloyi, ngulo soweyowonggorilo ingowolo.
8 Yo, Anutndo Pita yanggango inolo, ene Yuda oni kewooloyemo enengo Mande
Keda Mesalango nga wesiyolo eweloyimbolo sunggi yewolo. Ngundilo nangge, Anut
enengombo no yanggango nunowoku, ngu oni sowe gidalega kewooloyemo, Yesuslo
Aposel ko ngu teni, elo no logonelowolo.
9 Kristen tabango oni, Yems, Pita, Yon, Kristen simoo balelo nowoondoyemo hamoo
teyingo yanggango yunoweloyi oniku, ngundo kuli nolo ingootenggo. Anutndo nolo
sumange tenunolo, nga kongga nga no nunowo, elo ingootenggo. Ngundilo ngulo, ene
noole Banabasya kandenali dowoolo ewolo. Yali noolengo doboogulinayi goboolo. Noole
mande ngulo nowoondonayi gulanangge yelo, ko tewato. Yali mete oni sowe gidalega
kewooloyemo ko tetoli, ko, noolendo ngu Yuda oni kewooloyemo ko tewatolo ewonggo.
10 Ene mande gula nguya soweyolo, nooleno ewonggori. Yali komo noolengo owoolongo
onindo oolo wenonootenggoku, ngu hoolooweyeloweloyi, ngulo ye ma kapengoyewelolo
ewonggo. No owoolongo oni hoolooweyeloweloyi kongga nguya, yanggango tewelo
hahangeteno.

Polndo Pita Mamanangowolo

11 Pita, oowooyi gula Sipas, ngundo Antiyok melako ombutoni, nondo Pita enengombo
damoni elaya tewoku, ngulo enengo doongeyimo, ko Kristen kewooloyemo nguya,
nenengo yootunolo, mamanangolo ewono.
12 Ngu ngandilo. Kuli, Yemslo oni gidalega ma ombuyingomo, ngu naluno nguno,
Pita ene Kristen oni sowe gidalegaya bibitelo, oowali newolo. Ngundilo tetoni, ene
ngu naluno, Yudalo Kristen oniku moondeye yomosiyoweloyi damoningga, ngulo gome
ingootenggoku, nguno ombutoyi ngu, ene ngulo sosolewolo. Ngundilo ngulo, ene Kristen
oni sowe gidalegaya bibitelo, oo neyingo ngu yokolo, enedodo ko ma
bibitewolo.*
13 Yudano Kristen oni gidalega nguya, Pitando damoni biyomingga tewoku, ene nguya
tewonggori. Ngu damoningga, ngundo Banabas nguya woosootoni, ngu keyolo tewolo.
14 Ngundilo ngulo, no ene yeyootoowe, Anutlo hamoo mande keda gome, ngu gome
nenengo ma keyootoyi, ngulo nondo Pita simoo bale kewooloyemo kenolo ngu, no
ngandilo mamanangolo ewono. Ge Yuda oningga, ene gedo ngu, oni sowe gidalega ngulo
damoniye ngu keyooteku, Yuda onilo damoniye ngundilo kini. Ge ndatelo ngulo, ge komo
oni sowe gidalegado Yuda onilo damoniye ngu keyoyi, elo, yanggango yelo eririyeloote?
Elo ewolo.

Oni Yesusno Nowoondoyemo Hamoo Tewaku ngu, Anutndo Oni Gome Nenengolo Ewa

15 Hamoo, Pita, ge nooledodo ngu Yuda oni nenengo. Noole oni sowe gidalegaya,
mbumbuwadodo oni ngundilo kini.
16 Ene noole ingooteto. Anutndo oni Moseslo mamana mande keyootenggoku nguya,
oni nenengo, elo ma ewa, elo ingowato. Kini, oni Kristus Yesusno nowoondoyemo hamoo
tetenggoku, ngulo Anutndo oni gome nenengolo ete. Noole kuli, Kristus Yesusno nowoon-
donayimo hamoo tewootoku, Anutndo ngu nowoondonayimo hamoo teyingongga, ngu
kenolo, ngulo ene oni gome nenengolo ete. Ndatelo ngulo, oni gulado Moseslo mamana
mande gome oolengo keyolo, ko tetoni, Anutndo ngulo oni gome nenengolo ma ewa.
17 Noole Kristusdodo goboolo siyelo ootoolo, nguno Anut doongeyimo, oni gome
nenengo tunootewelo ingooteto. Ene Yuda onindo noolendo Moseslo mamana mandeni
ngu ma keyootooye, ngu kenolo, ene mbumbuwadodo oni, elo ingootenggo. Ngu Yuda oni
ngundo ngandilo ingootenggo. Kristusndo ene yoyeni, Moses mamana mande yokolo,

* **2:12:** Yo, Yesuslo damonimo ngu Kristen dobooguliye sungomboya siyelo oo goboolo mete neweloyi. Ene Pitando ngundilo damoni gome ngu damoni yelo, telo, ko yokolo Yuda oni enengo damoniye nguno ko oolouyingo.

mbumbuwa tetenggolo ingootenggo. Ngu hamoo ngundilo, bine? Hamoo oolengo, ngundilo nguya kini.
18 Ene nondo ko oololo, Moseslo mamana mande kuli yokowonoku, ngu owelo ngu, asa, no mbumbuwa tewano.
19 Nondo Moseslo mamana mandeni ngu yokootoowe, ngundo ma sobonelowa. Moseslo mamana mandeni, ngundo no noyeni, Anut doongeyimo, oni nenengo tunooteweloyi, nguya elelemo kini. Ngundilo ngulo, nolo mbumbuwane ngu Kristusndo yolo, de mombimo sanggawelo yokowolo. Ngulo ngu, no ataga Anut doongeyimo, oni nenengo, elo ingolo, neyootoni oolooteno.
20 No Anut Nangoni ngulo nowoondonemo hamoo teyingo, ngunonggo nolo yanggangone ingondudune ngu bidodomo, ngu nenengombo sobowoolo, ma endeyooteno. Kini, Kristusndo no nowoondonemo ootoolo, ngunonggo nolo ootootoone nguya sobowootoni, ngunonggo no enengo yanggangonimo, nguno endeyooteno. Ngulo no melako ngano keda oolootenoku, nguno no mete Anutndo damoni nenengo nondo teni elo ingooteku, ngundilo tewano. Ndatelo ngulo, enengo Nangoni, ngundo no hooloowenelooote. Yo, hamoo, Yesus nolo gome ingolo, ngulo enengombo de mombimo no hooloowenelowelo-yimbolo kumoowolo.
21 Nondo Anutlo sumangeni ngu yewe, kingo oo ngundilo ma tewa. Ene Moseslo mamana mande, ngundo mete damoni nenengo yeni, tunootetoni ngu, ariya, Kristusndo de mombimo noolengo mbumbuwalo kumooyingongga, ngu kingo ngundilo tewolo ewolo.

3

Moseslo Mamana Mande, Ko Nowoondoye Hamoo Teyingo, Ngulo Damoni

1 Ye Galesiya oni wenonoyingo! Onendo yengo ingonduduye yeni wenonootenggo? Yengo ingonduduye ngu nenengo kini! Ye ngu kuli Yesus Kristus de mombimo kumoowoku, ngu noolendo ye etuyelootooye, yengo doongeyembo goweyi kenootoyi kumooyingo, ngundilo ingowonggo.
2 No ye sumoo yunootoowega ngu, ye nono nenengo etoyi ingowano. Ye Anutlo Yuka Kundingiyi yowonggoku ngu, ye bine, mamana mande keyolo, ngunonggo yowonggo, bine; ngundi, ye bine, Anutlo Mande Keda Gome ngu ingolo, nowoondoyemo hamoo tetoni, ngunonggo Yuka Kundingiyi yowonggo? Yo, hamoo, koletelo ye Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo, ngundilo ngulo, Anutndo enengo Yuka Kundingiyi yengo hooloweyeloweloyimbolo suleyowolo.
3 Ye ndatelo wenonootenggo? Ye Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu damoni yelo, Yuka Kundingiyimbolo yanggangonimo nangge, nguno endeyowonggori. Ene ye Yuka Kundingiyimbolo yanggangoni, ngundo ye hooloweyeloweloyimbolo oole gome, ngu yokolo, ngulo ngu, ye ataga yengo yanggangoyemo nangge oolootenggo, bine?
4 Ye Yesus oowooyimbolo kowuli kuli ye yunootoyi, ngu kingo koolowoowonggo, bine? Hamoo oolengo, nondo ingootenoku ngu, ye kingo ma koolowoowonggori.
5 Ye Moseslo mamana mande keyootoyi, nguno Anutndo ye yeyolo, ngulo ye Yuka Kundingiyi yunolo, damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyi ngu, ye kewooloyemo nguno ma tete. Hamoo oolengo, ngundilo nguya kini! Ye Anutlo mande keda gome ngu ingolo, ngulo ye nowoondoyemo hamoo tetoni, ngulo nangge, Anutndo enengo Yuka Kundingiyi suwoo suwoo ye yunolo, ko, damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyi, ngu ye kewooloyemo, nguno tete.
6 Anutlo mande nakangoyingomo, ene ngandilo ete. Ebaraham ngu Anutno newendemo hamoo teyingo, ngulo Anutndo Ebaraham enengo newendemo hamoo teyingongga, ngu kenolo, ngulo ene oni gome nenengolo ewolo.
7 Ngundilo ngulo, ye komo ngandiya ingoyi! Simoo bale, ngundo Anutlo mande keda gome ngu ingolo, ngulo ene nowoondoyemo hamoo tetenggoku ngu, Anut doongeyimo, ngundilo simoo bale, ngundo Ebarahamlo osisembeni oolengo tunootewanggo.
8 Yo, kulimi Anutlo mandeno, Anutndo ewolo. Nondo oni sowe gidalega yoyewe, nolo mande keda gome ingolo, nono nowoondoyemo hamoo tewanggo. Ngulo nolo doongenemo, ngundilo oni ngu gome nenengo tunootewanggolo ewolo. Yo, Anutndo Yesus ma suleyoyingomo, ngu naluno, Anutndo Ebarahamno ngandilo ewolo.
Ebaraham, genonggo oni simoo bale mela bidodomo, ngu kumana yowanggolo ewolo.
Yenesis 12:3
9 Ngundilo ngulo, oni nowoondoyemo hamoo teyingo ngu, ene Ebarahamlo newendemo hamoo teyingongga nguya, goboolo kumana yololuwanggo.
10 Ene oni gidalegado ngundilo ingootenggo. Noole Moseslo mamana mande keyootetoku, ngulo Anutndo oni gome nenengo, etoni, tunootelo oluwatolo ingowonggori.

Ene enengo ingonduduye, ngu nenengo kini. Anutlo mande nakangoyingomo, Moseslo
mamana mandelo bukno, ene ngandilo ete.
Oni gula mamana mande nakangoyingo, ngu bidodo ma keyolo tewaku ngu, asa, Anutndo
ngundilo oni, ngu kumana biyomi inowalo ewolo. *Dutoronomi 27:26*
11 Ataga ngu oni mamana mande keyootoyi, Anutndo ngulo oni gome nenengo eweloyi,
oole gula nguya kini. Anutlo mande nakangoyingomo, ene ngandilo ete.
Oni ene nowoondoyemo hamoo tewanggoku, ngulo Anutndo eneya oni gome nenengo
oolengo etoni, tunootewanggo. Yo, hamoo, ngu oni, ngundo Anutdodo siyelo,
goboolo keda oluwanggolo ewolo. *Habakak 2:4*
12 Ngulo ngu, oni simoo bale gome ingowanggo. Oni mamana mande keyootoni, nguno
ngu, Anutndo ngu oningga, ngu gome nenengo, ma ewalo ingowanggo. Kini, Anutlo
mande nakangoyingomo, ene ngandilo ete.
Oni ene mamana mande bidodo keyootenggoku ngu, ene mamana mande nguno nangge
keda oluweloyi, ngu yowanggolo ewolo. *Lewitikas 18:5*
13 Ene noole mamana mande bidodo keyoweloyi, ngu ereremo kini. Ngundilo ngulo,
Kristusndo noole ko uliyelowoku ngu, Anutndo kumana biyomi noole yunowelo tetoni,
Kristus enengombo noolengo kumana biyomi, ngu bidodo yowolo. Yo, Anutlo mande
nakangoyingomo, ene ngandilo ete.
Oni gula ene deno boolowoowanggoku ngu, Anutndo ngu oningga nguya, kumana biyomi
inowalo ewolo. *Dutoronomi 21:23*
14 Yo, Ebaraham newendemo hamoo tetoni, ngulo Anutndo ene kumana inowolo. Ngu
kumana ngundilo Anutndo noole bidodo Kristusno oolootetoku, Yuda oni, ko, oni
sowe gidalega nguya yunowolo. Ariya, ataga noole ingooteto. Noole Kristus Yesusno
nowoondonayimo hamoo tewatoku, ngulo ngu, Anut enengo Yuka Kundingiyi kuli
yunowelo elo, mande gosiyoyingo ngu, noole yunowalo ingowolo.

Moseslo Mamana Mande, Ngundo Anutlo Mande Ebarahamno Elo Gosiyoyingo, Ngu Ma Andangewa

15 Ye dobooguline, no ataga oni noolengo mande damoninayimo sanggawelo eteno.
Ngu ngandilo. Oni gulado kumoowelo ingolo, enengo oo sitowi ngu simoongo bayetelo,
yunowelo ingolo ngu, ariya, ene mande ngandilo elo gosiyolo nakangowolo. Mande ngu
gosiyowoku, oni gulado enengo mande ma toongoolo, mande gula nguya soweyolo, elo
ma ukingowa.
16 Ngu sunggi mande elo gosiyoyingongga, ngu Anutndo Ebaraham ko enengo sembeni
gulanangge, ngulo ewolo. Anutlo mande so uyi nakangoyingomo, ngundo enengo
osisembeni bidodobolo ma ewolo. Kini, enengo sembeni gulanangge ngulo ewolo. Ngu
sembeni gulananggega ngu Kristus.
17 Nolo mandene ngulo damoni ngandilo. Koletelo, Anutndo sunggi mandega Ebara-
hamdodo elo gosiyoyingo ngu, ko kootu mooma oowooyingga (430) yokolo oode ngu,
ariya, Moseslo mamana mande ngu tunootewolo. Ngundo Anutndo Ebarahamdodo
sunggi mande elo, ngu tunoo etuyelowolo. Mamana mande ngu yade yade oololo
ngu, Ebaraham sembeni oolengo, Yesus Kristus, Anutndo mande gosiyoyingo, ngundilo
tunootewolo. Ngu Anutndo enengo mamana mandega, ngu Engel oni yunowolo.
Ngundilo yunootoni, Engel ngu manggoyemonggo, kawarara teyingo oni, Moses, enengo
kandeyimo yetoni, ngundo mamana mande ngu oni simoo bale yunowolo.
18 Ene noole mamana mande keyolo ngu, ariya, noole Anutlo oo sitowi goweyibolo ko
gaboyibolomu nguya noolengolo elo ewolomu, ngu noole mete yowato. Ene ngu oo ngu
yowatoku, ngu mamana mande keyolo kini. Kini, Anutndo enengo sumangenino, ngu oo
ngu, Ebarahamno sunggi mandeno yewolo.
19 Ngu ndatelo ngulo, mamana mande ooloote? Ariya, ngu ngandilo: Anutlo ingondudu
ngu mbumbuwalo damoni ngu yeni tunootweloyimbolo, ngulo mamana mande sowey-
ootoni, ombuwolo. Yo, Anutlo mamana mande oodoni, kootusina, Ebaraham osiyi gula
(Yesus), Anutndo kuli mande gosiyoyingomu, ngu tunootetoni ngu, ariya, mamana mande
kulimi, ngu kini tewo. Anutndo mamana mande ngu Engel onino yunootoni, Moses
inowonggori. Inootoyi, Moses, ngu kewooloko oningga, ngundo oni simoo baleno elo
yunowolo.
20 Ene ngu naluno, Anutndo Ebarahamdodo mande elo gosiyolo inowelo ngu, ene
kawarara teyingo oni, Moses, Sambono Engel onindo manggoyemo, elo ma yunowolo.
Kini, Anut enengombo nangge, mande elo gosiyolo yunowolo.

Anutlo Mamana Mande, Ngulo Koni

21 Mamana mande, ngundo Anutlo mande kuli elo gosiyoyingo nguya wesowootoni,
elaya tewa, bine? Hamoo oolengo, ngundilo nguya kini. Anutndo mamana mande gula

yunolo, nguno Anutndo nooledodo oni gome nenengo etoni, tunootetooye ngu, nguno ngu, mamana mande keyoweloyi damoni, ngundo noole yoyeni, oni nenengo oolengo tunooteweloyi tewato.
22 Ene Anutlo mande nakangoyingomo, ngundo ete.
Mbumbuwa, ngundo simoo bale oni bidodo pawayelootoni, ngu newendemo oolootenggolo ewolo.
Ene oni Yesus Kristusno nowoondoyemo hamoo tetoyi, nguno ngu, Anutndo oni nenengo elo, ngunonggo ooga yunowelo, elo mande gosiyowoku, ngu yunowa.
23 Kuli Yesus Kristus ngu ma tunooteyingo naluno, nguno noole mamana mande ngundo ya biyomimo oni soboyelooteku, ngundilo soboyelowolo. Yo, mamana mande noole ngundilo soboyelootoni, oodooye, ombulo, Yesus tunooteyingo naluno nguno, noole eneno nowoondonayimo hamoo teweloyi damoningga, ngu tunoo oolengo tewooto.
24 Yo, Moseslo mamana mande ngu noolengo soboyeloyingo awanayi ngundilo. Ene ngundo yoyolo, Kristusno ombutoni, noole mete Anutlo mande keda gome ngu ingolo, nowoondonayi hamoo tetoni, ngulo Anutndo nooleya, oni nenengolo, ewa.
25 Ataga, Yesusno nowoondonayimo hamoo teyingo ngu tunootetoni, ngulo noole (mamana mande) soboyeloyingo awanayi gula, newendemo ko ma oluwato.

Nowoondonayi Hamoo Teyingo, Ngundo Yoyeni, Anutlo Simoongo Tunooteteto

26-27 Ye bidodo Kristus Yesusno nowoondoyemo hamoo tetoyi, ngu nowoondoye hamoo teyingongga, nguno ngu, ye Anutlo simoongo telo oolootenggo. Ngundilo nangge, ye Kristusdodo sono (kindingiyimbo) sonowoowonggori. Ngulo ngu, ye Kristusdodo nowoondoye goboolo yelo, ngunonggo ye enengo damoni ngu keyolo, enedodo goboolo oluwanggo.
28 Ngundilo nangge, ngu Yuda oni kini, oni sowe gidalega kini, kingo sulena oni kini, oni enengombo enengo sobowooweloyi kini, simoo ko bale kini, ene ataga ngu, ye bidodo Kristus Yesusdodo gulanangge oolengo gooboongoolo oolootenggo.
29 Ye Kristuslo oni ootoolo ngu, ariya, ye Ebarahamlo osisembeni telo oolootenggo. Ngundilo ngulo, ye Anutndo oo kuli Ebaraham inowelo, elo gosiyoyingongga ngu yowanggo.

4

Anutlo Simoongo Ngulo Mande

1 Nolo mandene ngu ngandilo. Simooyengga eweyimbolo oo sitowi bidodo yoweloyingga, ngu ene owita simooye bodagano ngu, ene sulena oni ngundilo oode, oololo, simoo ulungga telo ngu, asa, ene eweyimbo oo sitowi ngu bidodo yowa.
2 Yo, ene simooye bodagano ngu, ene komo enengo sobosobo eweyingga, ngundi, enengo sobosobo oni ngulo mandeni, ngu gome keyolo oodoni, oololo, ngu ene eweyimbo nalungga sunggi yewoku, nguno tunootewa.
3 Noole nguya ngundilo. Noole simooye ngundilo ootoolo, ngu naluno, noole mela ngalo yuka biyomi oo ngundo pawayelootoni, noole ngu newendemo ulo, ko biyomi telo oluwooto.
4 Ene Anut enengombo kulimi nalu sunggi yeyingoku, oololo kinitetoni ngu, asa, Anut enengo Nangoni suleyootoni ombuwolo. Bale gulado Yesus yomootoni, ene mamana mande ngu newendemo ulo oluwolo.
5 Ene ngundilo telo, ngunonggo noole simoo bale mamana mande newendemo oodooye, enendo ko uliyelolo, yoyootoni ngu, noole Anutlo simoongo tunootewootowo.
6 Ataga ngu, ye Anut enengo simoongo tetoyi, ngulo Anutndo enengo Nangonimbolo Yukani nooleno suleyootoni, kuli ulo oodoni, ngunonggo noole oni oni telo, meno eteto, Awa, Awanayi! Elo ewolo.
7 Ngulo ngu, Anutndo ye logoyelootoni, enengo simoongo tunootelo, nguno ye kingo sulena oni kini. Kini, ataga, ye enengo simoongo oolengo ootoolo, ngulo ye Anutlo kandeyimo, ye oo bidodo elo gosiyoyingo, ngu yowanggo.

Polndo Galesiya Oni Simoo Balelo Nowoondoyi Tewolo

8 Kuli ye Yesuslo ma ingowonggoku naluno nguno, ye oni sowe gidalega melamboolo ebe ganagana anut, ngulo mamana mandeni, ngu keyowonggori. Ngundilo nangge, ye Yuda onindo ngu Moseslo mamana mande ngu keyowonggori. Ngundilo tetoyi, ngu oo ngundo yengo nowoondoye ingonduduye nguya sobowootoni, nguno oluwonggo.
9 Ene ataga ye Yesuslo ingootenggo. Ngundi no ngandilo ewano? Yesusndo yengo nguya ingoote. Ndatelo ngulo, ye Moseslo mamana mandeni ngu yanggango kini nguno ko oololo, ngulo sulena teyinowelo ingootenggo? Yengo ingoyingoyengga ngu, metemi kini.

10 Yo, ye Moseslo mamana mande ko keyolo, ngulo nalu ulungga nguno, ye Anutno
yambo mande tetenggo. Ye ngundilo telo, kombo nalu, mooma nalu kedamo nguya,
ye yambo mande tetenggo. Ndatelo ngulo, yendo ngundiya tetooyega, Anutndo yeyoya,
gome metemi, eya ingonilo tetenggo.
11 No yengo damoniye ngu ingolo, nowoondone kowuli yetoni sosoleteno. No nalu
oowooyingga ye kewooloyemo nguno ko teloluwonoku, ngu kingo kinitewa, bine? Elo
ngulo ingooteno.
12 Ye Kristen dobooguline, no yeno solengoyelo, sumoo yunooteno. No kuli Moseslo
mamana mande ngu keyolo oode, ko, ataga no Kristuslo damoni ngu nangge keyolo,
nguno no mamana mande ngu yokowono. Ye nguya komo ngundiya teyi! No yeno
tunootewonoku naluno nguno, ye no gome sobonelolo, nguno ye biyomi gula ma
tenunowonggori.
13 Ye ingootenggo. No koletelo no yeno tunootelo, nguno Anutlo mande keda gome ngu
wesiyolo ewonoku naluno ngu, no yanggangone kini, elo ingowonggori.
14 Hamoo, no sayidodo telo oluwonoku naluno nguno, ye nolo ma suleyokini yetoni,
noya kootunesina mande ma ewonggori. Kini, ye no sobonelowonggoku, ngu Anutlo
Sambono Engel oni, ngundi, Kristus Yesus sobowooweloyi, ngundilo tewonggo.
15 Ariya, kuli yendo nolo oni oni tewonggoku, ngu ataga ndano? No hamoo oolengo,
yengo damoni gomengga ngulo eteno. Ene ngu nalungga nguno, ye mete tetoningga ngu,
ariya, yengo doongeye ngu andangelo, no nunoweloyi.
16 No hamoo mande ngu yeno etenoku ngu, ndatelo ngulo, ye nododo mundi tetenggo,
bine?
17 Hamoo, oni gidalegado ye ganayelolo, yowoosoolo, damoni biyomi teyi, elo ko
yanggango telo yowoosootenggo. Ene ye hoolooweyeloweloyi nguya kini. Kini, yendo
ene oowooye bingamiye nangge okooweloyimbolo, ngulo tetenggo.
18 Oni sungombo yeno ingoyingo metemi gula tewelo etoyi, ye ngulo mandeni ingootoyi
ngu, ngu mete. Ene oni ngulo newende ngu hamoomonggo, ye hoolooweyeloweloyimbolo
tetoni ngu, asa, ngu mete. No yedodo oolootetoku naluno, ko, yeya ma oolootetoku naluno
nguya, ye damoni ngundilo nangge tetenggo.
19 Ye Kristen simoone oolengo, no ko ogingoyingo koolowootenoku nga ngu,
baledo simoo yomoowelo ogingoyingo ingootenggoku ngundilo. Ogingoyingo ngundilo
koolowoolootoowe, Kristuslo damoni ye nowoondoyemo nguno ulo, angelo oodoni,
ngunonggo ye Anutlo simoongo oolengo tunootetoyi, asa, ogingoyingo ngu kinitewa.
20 No nenengo kowuli so uyino nakangowelo ma ingooteno. No yengo damoniye ngulo
kowuli ingolo ngu, no yeno ombulo, hoolooweyeloweloyimbolo hahangelo oolooteno.

Hega, Sera Elaga, Ngulo Mande Yamonggawo

21 Ye simoo bale ngu Moseslo mamana mande keyolo, ngu newendemo oolootenggoku,
ene ye ngulo damoni oolengongga, ngu ye gome ma ingootenggo.
22 Anutlo mande nakangoyingomo, ene ngandilo ooloote. Ebaraham ene nango-
sumoongo elaya oluwoli. Gula ngu sulena balega ngu nangoni, oowooyi Ismayel, ko,
nangoni gula, ngu enengo baleyi oolengongga ngulo nangoni, oowooyi Ayisaklo ewolo.
23 Kingo sulena baleyiga, ngu oowooyi Hega. Hegando nangoni ngu mela ngalo
damonimo yomoowoolo. Ene Anutndo Ebarahamya mande, elo gosiyoyingo, ngulo ngu,
enengo baleyi nenengo oolengo, oowooyi Sera, ngundo nangoni yomootoni tunootewolo.
24-25 Nga hamoo mande oolengongga nga ngu, mande yamonggawo ngundilo
etuyeloote. Ngu bale elayaga, Sera ko Hega, ngundo oo gabogaboyi ngundilo
etuyelooteku, ngu Anutlo sunggi mande elo gosiyoyingo elayaga, ngu Anutndo oni simoo
bale yunowolo. Ngu sunggi mande koleteloga, Anutndo Sayinayi pulimo, Arebiya melako,
enengo mamana mande ngu Moses ko Iserel oni simoo bale yunowolo. Iserel oni simoo
bale Moseslo mamana mande keyootenggoku, ngundo ngu mamana mande ngulo kingo
sulena bale, Hega ngundilo tunootetenggo. Yo, Hega ngu kingo sulena bale oodoni, Iserel
oni simoo bale Yerusalem endemo oolootenggoku, ngundo Moseslo mamana mande,
ngulo kingo sulena oni ngundilo telo oolootenggo.
26 Yerusalem ende kedaga Sambo endemo oolooteku, ngundo oni simoo bale Kristusno
nowoondoyemo hamoo teyingo, ngundo Sera, Ebaraham baleyi nenengo, ngu simoongo
ngundilo.
27 Anutlo mandeno, Selaya ngandilo ewolo.

Ge bale ninggootelo ootoolo, simoo ma yomooteku ngu, ge meno yanggango eya,
oni oni te. Ngundilo ngulo, no simoongge oowooyingga oolengo gunowano.
Gengo simoongge, ngundo kingo sulena balega kamenggebo oweyingongga, ngulo
simoongo dagayelowalo ewolo. *Ayisaya 54:1*

28-29 Ebaraham nangoni koleteyingo, oowooyi Ismayel, ngu onilo damonimo tunootewolo. Ene nangoni kootungga, Anutndo mande elo gosiyoyingongga, ngu Yuka Kundingiyimbo yeni tunootewolo. Ye Kristen dobooguline, ye ngu Anutlo mande elo gosiyoyingo, ngulo simoongo, Ayisak, ngundilo tunootetenggo. Kuli, Ayisaklo naluno, kingo sulena balega ngu nangonimbo Ayisak yumooyinolo mande biyomilo inowolo. Ngu damoningga ngu, ataga nguya, oni nowoondoyemo hamoo kini, ngundo Kristen oniya damoni biyomi ngundilo tetenggo.

30 Anutlo mandeno, ndatelo eyingo? Ngu ngandilo.

Kingo sulena balega ngu nangonimboya oweyelootooga sali! Ndatelo ngulo, Ebaraham enengo baleyi nenengo ngulo nangonimbo, ko kingo sulena balega ngulo nangoni nguya, awayalimbolo oo sitowiga ngu goboolo ma yowalilo ewolo. *Yenesis 21:10*

31 Ngulo ye Kristen dobooguline, noole ngandilo ingowato. Noole kingo sulena balega ngulo simoongo kini. Kini, noole enengo baleyi nenengongga, ngulo simoongolo ingowooto.

5

Noole Mamana Mande Newendemo Ko Ma Oolooteto Kini, Noole Kristusno Keda Oolooteto

1 Kristusndo Moseslo mamana mande temukowokulo, ngulo noole ataga ngu mamana mande kulimingga, ngu newendemo ko ma oolooteto. Yo, ye komo yengo Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo, nguno yanggango dikayi. Ye oni gula yokootoyi, ngundo ye yoyeni, ngu mamana mande kulimingga, ngu newendemo ma uwelo.

2 No Polndo, yeno eteno. Ye komo gome ingoyi! Ye ngu mamana mandega ngu keyolo, goweyi doongooweloyi damoningga ngu tetoyi ngu, asa, Kristusndo nguno ma hoolooweyelootoni, yanggango yowanggo.

3 No mande yanggango oolengo, yeno eteno. Ye ingondale teyi! Ye oni yoyokootoyi, ngundo goweye doongootoyi ngu, asa, ye komo Moseslo mamana mande, ngu bidodo keyoyi.

4 Ene ye mamana mande bidodo keyootooyega, nguno Anutndo yeyoya, oni nenengo eni, elo ngu, asa, ye Kristuslo koni ngu yokolo, ngunonggo ye Anutlo sumangeni, ngu yombuliyolo yokootenggo. Ene mamana mande ngundo yoyeni, oni nenengo ma tunootewanggo.

5 Anutlo Yuka Kundingiyi ngulo yanggangoni, ngunonggo noole Anutno nowoondonayi hamoo tetoni, ngulo sobowoolo, hahangelo oluwato. Nguno Anutndo noole hoolooweyelolo oodoni, kootusina, noole oni nenengo oolengo tunootelo, enedodo goboolo oluwato.

6 Oni ene Kristus Yesusno newendemo hamoo telo oolooteku, ngu komo oo ulungga oolengo. Oni gula ene goweyi doongooweloyi damonimo ulo, ngundi, ngu damoningga nguno ma utoni ngu, oo ulungga kini. Ene nowoondoye hamoo teyingo, ngundo oni nowoondoye yokutuwootoni, ngundo oni nowoondoye yunootenggoku, ngu oo ulungga oolengo.

7-8 Yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, nguno yanggango dikalo, mande hamoo oolengo, ngu keyowonggo. Onendo yengo oole gomengga ngu goodootoni, ye damoni gomengga tewonggoku, ngu yokowonggo? Ngu damoni biyomingga ngu, Anut ye negoyelowokungga, ngunonggo ma ombuwolo.

9 Ye ingondale teyi! Ngu ingondudu kedaga, ye kewooloyemo mayelo, tunootelo etuyelootenggoku, yendo ngu bodaga nangge, elo ingootenggo. Ene ngundo ngu ootookoolo, yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu hamoo oolengo yombuliyowa.

10 Oni gulado yengo nowoondoyemo hamoo ngu yombuliyolo, ingondudu biyomi oowooyingga yunoote. Ngundilo oningga ngu, Anutndo ogingoyingo ulungga oolengo, ene inowa. Nondo yengo Anutno sumoo elo yemboongetoowe, yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango inolo hoolooweyelootoni, ngunonggo ye ngu oni ngulo ingonduduni biyomi, ngu ma keyowanggo.

11 Ye dobooguline, nondo oni goweye doongooweloyi damoningga, ngu etuyelootoowe ngu, asa, ndatelo ngulo, Iserel onindo no nulewelo tetenggo? No ngundilo mande ngu elo ngu, asa, nondo Kristus Yesuslo koni de mombimo kumooyingo, ngu wesiyolo eweloyi, ngulo kowulini kini.

12 Ngundilo oni, ngundo yengo ingonduduye yombuliyootenggoku, ngulo ene komo enengo goweye doongooweloyi gumingga, ngu bidodo doongooya, oomboongeya yokoyi.

Yuka Kundingiyi Ngulo Yanggangonimo Nangge Endeyoweloyi

13 Yo, ye dobooguline, Anutndo ye mamana mande kulimi, ngunonggo andangelo
yoyootoni, ngulo ye Anutlo damoni metemi, ngu keyoyi. Yo, ataga ye Anutlomu, ngulo
ngu, ye mande kulimi newendemo ko ootoolo, ye mete ko biyomi oowooyingga, ngu ma
tewelo. Kini, ye dobooguliye nowoondoye yunoya, ye komo ngulo ko oni teyi.
14 Moseslo mamana mande bidodo, ngu mande gulanangge newendemo oolootenggo.
Ngu ngandilo. Ge komo gengombolo ingooteku, ngundilo nangge, oni tanggegemo
oolooteku, ngulo gome ingolo ewolo.
15 Ngulo ngu, ye ingondale teyi! Ye kewooloyemo, longgesambi ebe utolo ngu, asa,
yengombo yengo yombuliyelowanggo.

Yuka Kundingiyi Ngulo Damoni, Ko, Nowoondoye Kulimi, Ngulo Damoni

16 No yeno eteno. Suwoo suwoo, yengo endeyoyingo damoniye, ngu bidodo Yuka
Kundingiyimbolo yanggangonimo endeyoyi. Ye ngundilo telo ngu, asa, ye nowoondoye
kulimimbolo damoni, nguno ma endeyolo oluwanggo.
17 Noole ingooteto. Nowoondoye newendemo ingonduduye kulimimbolo damoni, ko,
Yuka Kundingiyi ngulo damoni nguya, ene ebe utolo, ebe dagadaga telolootelilo in-
gootenggo. Ngundilo telo, Yuka Kundingiyi, ngundo yowoosoolo, damoni metemi nguno
yoyetoni, ko, nowoondoye kulimi, ngundo yowoosoolo, damoni biyomi teweloyi, nguno
yoyeloloote. Ngu damoningga, ngundo nowoondoyemo ootoolo, ngundo yowoosootoni
ngu, asa, oo gome teweloyi ingootenggoku, ngu ma tetenggo.
18 Ye Yuka Kundingiyimbolo yanggangonimo endeyolo ngu, asa, ye Moseslo mamana
mande, ngu newendemo ko ma oluwanggo.
19-21 Nowoondoye kulimi ngulo damoni, ye kuli ingootenggo. Ngu ngandilo. Bosebalese
teweloyi damoni; nowoondoye yeyi biyomi yeweloyi; ingonduduye biyomi yeweloyi;
nowoondoye ulu tetoni, ene oo damoni biyomi oolengo, ngulo ingondudu teweloyi;
oomboolo biyomi ngu anut ebe ganagana keyoweloyi; kosonggi teweloyi; mundi mundi
oluweloyi; oni simoo baleya nowoondoye goboolo siyeyingo kini, ngulo damoni; oni
gulado oo gomemu tetoni, kenomayingolo ngulo nowoondoye biyomi yeweloyi; sanggili
sodedo teweloyi; oni enengo ingondudu nangge keyolo, enengo ingootoyi ulungga
teweloyi; longgesambi telo, oni simoo bale usowoolo, sungo sungo teweloyi; oo keno-
mayingolo teweloyi; sono yanggango biya neweloyi; oowali oowooyingga neweloyi; ko,
damoni oowooyingga ngu bidodo nowoondoye kulimimbolomu nangge. Ye damoni
ngundilo telo ngu, asa, ye Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo enengombo
endega oni simoo bale soboyelooteku, nguno ma uwanggo.
22-24 Ene Yuka Kundingiyimbo oo engge gome ngandilo yeni tunooteteku, ngu ngandilo.
Nowoondoye ebe ino ino teweloyi; oni oni teweloyi; nowoondoye imakeyingo; onindo
damoni biyomi yeno tetoyi, ngulo gumi ma teweloyi; oni hoolooweyeloweloyi; suwoo
suwoo, nenengo endeyoweloyi; hamoo mande eweloyi; tolige oluweloyi; oni enengo
endeyoyingo ngu gome sobowooweloyi; ngu bidodo Yuka Kundingiyimbolomu. Mamana
mande gulado ye ma gosiyelootoni, nga damoni metemi nga telo endeyowonggori. Yo,
nga damoni oo kenomayingoweloyi, yengo ingonduduye nangge keyoweloyi, ko damoni
biyomi oowooyingga, nowoondoye kulimingga oolooteku, ngu bidodo Kristusdodo de
mombimo gooboongoolo, sanggawelo udoyi kumoowolo.
25 Yo, Yuka Kundingiyimbo, noole Yesusno keda oluweloyi, ngu yunowolo. Ngundilo
ngulo, noole komo Yuka Kundingiyi yokootooyega, ngundo nangge, noolengo endey-
oyingo, ko keda oluweloyi, ngu bidodo sobowooni.
26 Ngundilo ngulo, noole komo oowoonayi bingaminayi ma elo okoolo, doboogulinayi
kootuyesina mande biyomi, ma elo goweye sanggawelo, enengo oo sitowini, ko enengo
ingoyingo gomemo oo gome teteku ngu kenolo, ngulo ma ingowato.

6

Noole Komo Doboogulinayi Hoolooweyelolo, Kowuliye Koolowoowato

1 Ye Kristen dobooguline, ye oni gula kenootoyiga, mbumbuwa tetoningga ngu, asa,
ye Yesusno nowoondoyemo hamoo telo, Yuka Kundingiyidodo oolootenggoku, ngundo
eneno oolouya, nowoondoye inoya, hooloowetoyiga, ene ngu damoni biyomingga tewoku
ngu yokoya, Anutno yanggango dikani. Ene ye yengombolo ingondale teyi! Setando ye
nguya tewooyelootoni, mbumbuwa tewanggoku, ngulo ingondale teyi!
2 Ye komo oni dobooguliye hoolooweyeloya, ngulo kowuliye koolowooyi. Ngu damon-
inggano nguno ngu, ye Kristuslo mamana mande, ngu mete logoyimo tewanggo.
3 Oni simoo bale Anutlo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngundo Anut doongeyimo,
ngu ene logo gulanangge. Ngulo ngu, oni gula ngu kewooloyemonggo enengo oowooyi

ingootoni, ulungga oolengo oni kandeyimonggo yooteku, ngu komo enengo etuyeloyingo
oni ngu oo gomengga gumi ngu wendangeya inoyi.
4 Oni simoo bale gulanangge nangge enengo damoni ko teteku, ngu wilikoya kenoyi.
Ngu mete nggundi kini, bine? Oningga ngundilo telo ngu, asa, enengombolo ke oni oni
teni. Enengo damoni ngu yolo, dobooyimbolododo ma wilikolo kenowelo.
5 Ndatelo ngulo, oni gulanangge nangge enengombo enengo kowuli teteku, ngu komo
koolowoowa.
6 Oni Anutlo mandeni ingolo yowoku, ngu enengo oo sitowi gome gomemu, ngu
kewoolo wesowooya, gumi Anutlo ko oningga, ngundi etuyeloyingo oni, ngu ingoweloyi.
7 Yengo ingonduduye, ngundo ye ma ganayelowelo. Oni gula ene Anut ganangoweloyi
nguya, ereremo kini. Hamoo oolengo, oni gula oo yuwooyi imiteku ngu, ene ngu
oowalingga ngu nangge, engge tunootetoni yowa.
8 Ngu mandega ngu ngandilo. Oni newende kulimingga ngulo damoni keyolo, endey-
owaku ngu, asa, ngulo enggeni ngu ngandilo. Setando ngu oningga ngu yombuliyolo,
yolo, enengo ende biyomi nguno suwoo suwoo oluwali. Ngundilo nangge, oni gulado
Yuka Kundingiyimbolo yanggangoni damoni ngu keyolo, oluwaku ngu, asa, ngulo
enggeni, ngu ngandilo. Ene Yesusno keda oluweloyi ngu yolo, eneno suwoo suwoo sugi
sugi oluwa.
9 Ngulo ngu, noole damoni mete teweloyi, ngulo ma sulenayi kiniyewa. Noole ngundilo
damoningga, ngulo ko yanggango telo ngu, asa, kootusina, ngulo enggeni gome metemi
oolengo, ngu yowato.
10 Ariya, ye oni bidodo komo damoni gome oolengo teweloyi, ngulo ko yanggango teyi.
Ngundiya teya ngu, ye komo Anut simoongo Kristusno oolootenggoku, ngu gome oolengo
soboyeloya hoolooweyeloweloyi.

Noole Komo Yesus Kristus Oowooyi Bingami Nangge Okoololuwato

11 Nga so uyi ulungga nga, ngu nenengombo so uyino nakangootenoku, nga kenoyi.
12 Ebe ganagana oni gidalegado ye yoyeyi, moondeye doongooweloyi damoningga, ngu
newendemo uwelo tetenggo. Ndatelo ngulo, Yuda onilo damoniye gumi nguya Kristus
de mombimo noolengo mbumbuwalo kumooyingo, ngulo mandeni nguya gooboongoolo,
oni simoo bale etuyelootenggo. Ngulo damoni ngandilo. Yuda onindo ngundilo damoni
ngu kenoya, ngulo ene oni oni teya, kowuli ma yunoyilo ngundilo tetenggo.
13 Yuda oni, ngundo ene moondeye doongooweloyi damoningga, ngu newendemo
utenggoku ngu, ene Moseslo mamana mande ngu bidodo keyoweloyi, nguya ereremo
kini. Ene ye nguya yowoosoolo, moondeye doongooweloyi damoningga nguno yoyelo,
ngulo ene bingami okooweloyimbolo tetenggo.
14 Ene ngundilo tetoyi, ene nondo ngu oo gula oowooye bingami, elo ma okoowano.
Kini, no komo Yesus Kristus oowooyi bingamini nangge, elo okoololuwano. Ene de mom-
bimo noolengo mbumbuwalo kumoowoku, ngulo nangge, no oni oni teteno. Mela ngalo
damoni biyomi oolooteku, ngu no ma keyowano. Kini, ngu ingondudune kulimingga ngu,
Kristusdodo de mombimo kuli kumoowolo. Melako oni nga doongeyemo, nolo damonine
biyomi kuli oluwonoku, ngu ataga ene ko ma kenowanggo.
15 Oni moondeye doongooweloyi damoningga tetenggoku, ngu kingo oo ngundilo. Ko
oni moondeye ma doongooyingo nguya, ngu kingo oo ngundilo. Ene Anutndo oni yeni,
nenengo keda tunooteteku ngu, ene hamoo oo ulungga oolengo!
16 Oni simoo bale ngundilo ingonduduga keyolo ngu, asa, Anutndo enengo sumangeni,
ko enengo imakeyingo damoningga, ngu oni ngu yunolo, ko oni eneno nowoondoyemo
hamoo oolengo tetenggoku nguya, ngu bidodo yunowa.
17 No mande wenga yunowelo. No onindo kowuli gula ko nunoyilo ma ingooteno.
Ndawugalo ngulo, no Yesusno nowoondone hamoo telo keyowonokulo, ngulo kuli
oni oowooyingga ngundo nulewonggoku, ngulo mambu doongoo oowooyingga, ngu
moondenemo ooloote.
18 Ye Kristen dobooguline, nondo Anutno yemboongetoowe, noolengo Oo Bidodo
Sembuli Sembunayi Yesus Kristus, ngulo sumangeni yeya olinilo ewolo. Ngu hamoo
oolengo.

Epesas
Epesaslo Mande Tabango

Pol, ngu Romno ya biyomimo oluwoku, ngu naluno ngu, ene so uyi nga nakangowolo.
Nga so uyingga ngano, mande gumgum ngu ngandilo.
Kambayeloyingo mande. 1:1-2.
Anutndo noolengo nowoondoyi ulungga oolengo telo, enengo newende noolengo bidodo yunowolo. Ngulo noole, Kristusdodo goboolo siyelo, wata gulanangge. 1:3–3:21.
Ngu gome oolengo. Nowoondoyemo hamoo teyingo, oni simoo bale ngu, ene ingonduduye goboolo gulanangge yelo oluwanggo. 4:1-16.
Ngu gome oolengo. Nowoondoyemo hamoo teyingo, oni simoo bale ngu, ene damoni biyomi ngu kootu inolo ngu mete. 4:17–5:20.
Ngu gome oolengo. Ene nowoondoyemo hamoo teyingo, oni simoo bale ngundo, ene nowoondoyi teweloyi damoningga nguno, ene nowoondoyi oolengo telo, nguno nowoondoyemo hamoo teyingo, oni gidalega nowoondoyi teyunoweloyi ngu, gome oolengo. 5:21–6:10.
Nowoondoyemo hamoo teyingo oni simoo bale, ngundo ene Setanlo oni ngu mete dagayelowanggo. Ene Kristus yootoyi, nowoondoyemo yanggango oodoni, nguno ene mete tewanggo. 6:11-20.
Akeyo, elo kambayelowolo. 6:21-24.

1 No Pol, no ngu Kristus Yesuslo suleyeloyingo Aposel oni gula. Anutndo enengo ingondudunonggo nangge, ene no noyolo, Aposel kongga, ngalo sunggi yenunowolo. Ngulo nondo ye Anutlo simoo baledo Kristus Yesusno nowoondoyemo hamoo telo, Epesasno oolootenggoku, ngulo nondo nga so uyingga nga, yengo nakangooteno.
2 Nondo ngu noolengo Awanayi, Anut, ko noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus, nguno sumoo eteno. Gengo sumange yolo, gengo simoo bale yunolo, nguno enengo nowoondoye yeyi, imakeyingomo oluwanggolo yemboongewolo.

Kristusnonggo, Anutndo Kumana Bidodo Noole Yunoote

3 Noole Anutlo bingami okooweloyi ngu, noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus, ngulo eweyi. Yo, noole Kristusdodo goboolo oolootetoku, ngulo Anutndo Sambo endebolo damoni gome nenengo ngu bidodo, noole nowoondonayimo yelo yanggango yoweloyimbolo yunowolo.
4 Kulimi oolengo, Anutndo mela nga ma yeyingo naluno nguno, ene kuli Kristus, nooledodo goboolo oluweloyi ngulo sunggi yewolo. Ngundilo sunggi yenunootoni, noole Kundingiyi oodooye, nguno enengo doongeyimo biyomi gula ma oluwa.
5 Anutndo kulimi, newende noole yunoyingo ngu, noole enengo simoongo elo sunggi yewolo. Ndatelo ngulo, Kristus Yesus, ngundo noole yoyootoni, ngulo noole mete enengo simoongo telo oluwato. Ngu Anut enengo ingondudunimonggo, ngundilo tewolo.
6 Anutndo enengo nangoni ngulo gome ingootekungga, ngu oowooyimonggo, ene noolengo sumange ulungga oolengo kingo duwoo yunowolo. Ngundilo ngulo, noole komo Anutlo oowooyi bingami elo okoowato.
7 Kristuslo sumangeningga, ngu ulungga oolengo, ngulo Kristus kuli kumoolo, ngunonggo ene noole uliyelolo, ko yoyowolo. Yo, hamoo, enengo dalowobo noolengo biyominayi bidodo andangeyunolo kapengoyeyunowolo.
8 Yo, enengo ingoyingoni, ngu bidodo oolengo, ngunonggo ene noolengo mbumbuwa teyingo, ngu andangeweloyimbolo kumoowolo. Ngulo ngu, ene suwoo suwoo enengo sumangeningga ngu ulungga oolengo, ngu noole etuyelolo yunowolo.
9 Kulimi, Anutndo ngu oo ngulo Kristuslo konimo, nguno tewelo, ene kuli ewolo. Ngundo enengo ingoyingongga kuli kombitelo oluwokungga, ngu tunoo noole etuyelooteku nga.
10 Enengo ingoyingongga ngu ngandilo. Ene komo oo bidodo yoonenengoweloyi nalungga ngu, ene kuli sunggi yewoku, nguno ngu, Sambo ende oo, ko mela ngalo oo yewoku nguya, ngu bidodo Kristuslo keyi damonimo watayewa. Ngundilo yemukootoni, enendo ngulo tabango ulungga telo, sobowoolo oluwa.
11 Enengo ingonduduni ngu, ene kuli noole Yuda oni simoo bale ngu enengo sunggi yeyunootoni, nguno Kristusdodo goboolo oluweloyi sunggi yewolo. Yo, Anutndo ingoyingo ngu oo gula tewelo ngu, asa, oo ngu tetoni tunootewa.

12 Koletelo, noole Yuda oni, ngundo Kristuslo ingondudu telo sobowoolo oluwooto. Yo,
nalu bidodomo noole Anut enengo oowooyi bingami dulidalinidodoga ngu okoowato.
13 Ye oni sowe gidalega nguya, Anutlo mande keda mesalango hamoo ingootoyi, ngundo
ye ko yoyowolo. Yo, ye kuli Kristusno nowoondoyemo hamoo tetoyi ngu, asa, Anutndo
ngu Yuka Kundingiyi ye yunowelo mande elo gosiyoyingo, ngu yunowolo. Yo, ngu Yuka
Kundingiyi ngu Anutlo sunggi yeno yewolo.
14 Yuka Kundingiyi ngu, Anutndo oo kootusina noole yunowelo ingoyingongga ngulo
sunggiyi. Yo, Anutndo enengo simoo bale kuli uliyelolo, ko kootusina ene noole ko
yoyootoni, noole enedodo sugi sugi oluwato. Oo ngu Anutndo noole yunowelo mande
kuli elo gosiyoyingo sunggiga, ngu Yuka Kundingiyi ngundo oo kootusina yunoweloyi
etuyelooteku, ngu hamoo yunowa. Ngulo noole enengo oowooyi bingami ulungga elo
okooteto.

Polndo Anutno Epesas Oni Ingoyingo Yunoni, Elo Yemboongewolo

15 Ngundilo ngulo, nondo yengo mande ingowonoku ngu, yendo Oo Bidodo Sembuli,
Yesusga, ngulo nowoondoyemo hamoo tewonggo. Yendo Anutlo oni simoo bale, ngu
bidodo nowoondoye yunootenggo.
16 Ngulo ngu, no suwoo suwoo Anutno yengo elo esetelolooteno. Nenengo yem-
boongeyingo naluno, no ye ma yoyokooteno. Kini, nondo suwoo suwoo yengo ingondudu
telo, Anutno yemboongelo oolooteno.
17 Nondo Anutno yemboongetenoku ngu, noole Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngu
Kristus Yesus, ngulo eweyi ene dulidalinidodo. Nguno yemboongetenoku ngu, enendo
ingondudu gome metemi ngu ye yunowa. Nguno ngu, enengo mande damoni, ngu
yeno yeni tunootetoni, nguno ye enengo gome oolengo ingowanggo. Elo ngundilo
yemboongeteno.
18 Nondo ngu, Anutndo yengo ingonduduye, ngu yeningga himidodo tenilo ngulo
ingooteno. Nguno ngu, ye mete enendo ooga ye yunowelo negoyelowoku, ngulo
ingondudu yanggango telo, oni oni telo, hahangelo, sobowoolo oluwanggo. Yo, nondo
ngu Anutndo yengo nowoondoye yokutuyelootoningga, enengo oo dulidalinidodo, oni
simoo bale yunowelo sunggi yeyingo, ngu yunoyalinilo ngulo ingooteno.
19-20 Ye komo nguno ingoyingo yanggango telo, enengo yanggangoni ngu suwoo
suwoo, noole enengo simoo bale, enengo nowoondonayimo hamoo teyingo, ngu
hoolooweyeloote. Ngungga ngu, ulungga oolengo, ngu noolendo ngu wilikoweloyi
nguya kini. Anutlo yanggangoni ngundo kuli Kristus melenonggo ko yokutuwootoni
ootookootoni, yolo, Sambo endemo oolelo, enengo kandeyi koondosina yetoni, bibite-
wolo. Ngu yanggango ulungga ngundo nangge, nooleno nguya ko tete.
21 Ataga ngu, Kristusndo tabango oni bidodo sambo, ko, melako ngano ngu bidodo
dagayeloote. Oni koleteyingomu ngu bidodo, oni yanggangododomu, oni ululu ngu
bidodo nguya dagayeloote. Enendo nangge oni oowooyedodomu nga sanganiyemo, ataga
nga nalunggano, ngano ootoolo oode, oololo, kootusina nguya, ngundilo oluwa.
22 Anutndo, ene kuli oo bidodo Kristus keyi damonimo wata yetoni, enendo nangge
tabango ulungga oolengo telo, Kristen oni simoo bale bidodo tabangoye ulungga ooloote.
23 Kristuslo simoo bale ngu Kristuslo goweyi, ngundo Kristus bungomo woologongolo
ndindi tewolo. Kristusndo ngu oo bidodomo woologongolo, ndindi telo soboyeloote.

2

Anut Doongeyimo, Mbumbuwa Telo Ngu Noole Oonatewato

1 Kulimi ngu, ye mbumbuwalo biyomi ngulo damoni gulano gulano oluwonggo. Mbum-
buwa tetenggoku, ngundo Anut doongeyimo, ye oonatewelo yoonenengolo oolootenggo.
2 Ngu naluno ngu, ye kuli mela ngalo damoni biyomimo nguno endeyolo oluwonggo.
Yo, ye ngu oo yuka biyomi, Sambono oolooteku, ngulo tabango oningga ngu keyolo
oluwonggo. Ataga, nga naluno ngano ngu, yuka biyomingga ngulo tabangongga ngu, oni
Anutlo mande keyowelo yokootenggoku, ngu nowoondoyemo nguno ko telo ooloote.
3 Kulimi ngu, noole bidodo ngu, oni Anutlo ma ingootenggoku, ngundilo oluwooto.
Yo, noole nenengo ingondudu biyomi ngu keyolo, nowoondonayi kulimingga, nguno
oluwooto. Kuli, noolengo gowenayimbo oni oni teweloyi ngu nangge keyowootowo.
Ngulo ngu, noole oni gidalegado, Anutlo Mandeni ma keyoyingo ngu, noolendo oole
nguno yade oololo, Setanlo ende biyomimo Anutndo ngulo gumi ogingoyingo yunoweloyi,
nguno oolouwootowo.
4-5 Hamoo, noolengo biyominayi ngundo kuli yuleni kumoowootowo. Noole komo
oni kumooyingo, ngundilo oolengo telo oluwooto. Ene Anutlo sumangeni, ngu nooleno
ulungga hangelo ooloote. Anutndo ngu noolengo nowoondoyi oolengo yunolo, newende

noole yunowolo. Ngulo ngu, enendo noole yoyeni, Kristusdodo goboolo keda oolooteto.
Yo, Anutlo sumangeni ngundo nangge, ene noole ko yoyowolo.
6 Enendo ngu, noole Kristus Yesusdodo goboolo ko yokutuyelootoni, ootookoolo, noole
Sambo endemo oololo, Kristusdodo goboolo oo bidodo sobowoowato.
7 Ene ngundilo teyingongga, nguno ngu, enengo sumangeni ulungga oolengo oni bidodo
doongeyemo, naludodomo, ko kootusina nguya, enendo ngu sumangengga, ngu noolengo
etuyelowolo. Yo, Kristus Yesuslo koni nooleno tewoku, nguno Anutndo enengo ayibiyi,
ngu noole etuyeloweloyimbolo tete.
8 Ngu ngandilo. Ye Kristusno nowoondoyemo hamoo tetoningga ngu, Anutlo suman-
geningga, ngunonggo ye ko yoyowonggori. Ngungga ngu, yengo ko tewonggoku ngu kini.
Hamoo oolengo kini. Anutndo kingo duwoo oolengo ye yunowolo.
9 Ngungga ngu, yengombo ko tetoyi, ngulo ulini kini, ngulo ngu, oni gulado, enengo
oowooyi bingami elo okooweloyi, nguya kini. Hamoo oolengo kini.
10 Anut, enengombo noole yoyewolo. Kristus Yesusndo noole yomosiyelolo yoyeni,
oni keda tunootewolo. Nguno ngu, noole damoni gome nenengo tewato. Kulimi,
Anutndo ngu mande damoni gomengga ngu noolengo yoonenengoyingo, noole mete
nguno endeyolo oluwato.

Kristusndo Oni Wata Elayagaku Yoyeni, Wata Gulanangge Tewolo

11 Ngulo ye simoo bale sowe gidalega, ye ingondudu teyi. Yuda onindo yeya etenggo.
Oni goweyi ma yomosiyoyingo, etenggoku, ko, Yuda onindo enengomboya ngandilo
etenggo. Noole moondenayi yomosiyowootolo etenggo. (Ngulo damoni ngandilo. Ene
moondeye yomosiyoyingo ngu Anutlo simoo bale elo etuyeloote.) Ye Kristen oni sowe
gidalega, ye ngulo ma wenonolo kapengoyewelo. Kuli, ye nguya Anutno nowoondoyemo
hamoo ma tewonggori.
12 Ngu naluno nguno, ye Kristuslomu kini. Ye Anutndo enengo simoo bale sunggi
yewoku, ngundilo nguya kini. Ye eneno sungo yowoko oluwonggo. Anutndo eneno sunggi
mande Yuda onino elo gosiyoyingongga, ye nguno goboolo enedodo ma oluwonggo.
Nguno ye oo gome gula kootu tunooteweloyi, ngulo ma doongetelo sobowoowonggori.
Ye Anutlo nguya ma ingowonggori.
13 Yo, hamoo, kulimi ngu ye yowoko oolengo oluwonggo. Ene ataga, ngano ngu,
Kristuslo dalowo ngundo ye yomosiyelolo, yoyolo ombutoni, ngulo ye Anutya goboolo
oolootenggo.
14 Kristusndo, ngu nowoondoye imakeyingomo oluweloyi damoningga, ngulo sembuli.
Kulimi, Yuda oni sowengga ngundo oni sowe gidalegaya ngu, longge telo oluwonggo.
Ngu sanggili longgega, ngundo ngu, oonggoo sisipawa ngundilo kewooloyemo tewolo.
Ene, Kristus ngu oonggoo sisipawa ngu toongootoni, ye oni sowe elayaga, ngu yoyolo
goobooyelootoni, oni wata gulanangge tunootewolo.
15 Ngulo ngu, ene de mombimo kumoolo, ngunonggo mamana mande ngu bidodo
andangelo yokowolo. Ene ngundilo teyingongga nguno ngu, noole oole damoni keda
etuyelowolo. Ngunonggo wata elayaga, ngu goobooyelootoni, oni keda amana wata gu-
lanangge tunootewolo. Yo, ngu damoninggano nguno, ene noole yoyeni, nowoondonayi
gulanangge goboolo tunootelo oolooteto.
16 Yesus, de mombimo kumooyingo ngu, oni wata elayaga ngu, ngulo Anutno kawarara
telo, yoyootoni, wata gulanangge telo, Anut tanggeyimo yoyewolo. Yo, Yesus kumooyin-
gongga ngundo ngu, Yuda oni, ko oni sowe gidalegaya, longge teyingo damoningga, ngu
kuli andangewolo.
17 Enendo ombulo tunootelo, mande keda gome ngu yootunolo, ngandilo ewolo. Ataga
ngu, ye nowoondoye gulanangge oliyilo ewolo. Enendo ngu mande keda gomengga ngu,
ye oni sowe gidalega yowoko sungo oluwonggoku, ko Yuda oni tanggeyimo oluwonggoku
nguya, goobooyelolo, mande ngu imakeyingo damoningga ngu wesiyolo etuyelowolo.
18 Mande Keda Gomengga ngu ngandilo. Kristusno ngu, noole oni wata elayaga ngu,
noole Yuka Kundingiyi gulanangge ngundo noolengo oole goosooyunootoni, nguno ngu,
noole mete Awa tanggeyimo, tunootewato.

19 Ariya, ye yuto oni ngundilo ma ootootenggo. Ye melaye nguya kini oolootenggo.
Kini, ye ngu Anutlo oni simoo baledodo goboolo ootoolo, enengo simoongo oolengo,
tunootetenggo.
20 Ye ngu, ya ngundilo Anutndo yoyewolo. Aposel oniya, Anut, enengo ingondudu
eyingo oniya, ngu yangga ngulo osiyi; Kristus Yesusndo ngu yangga ngulo ungoombolo
osiyi kewooloko ulungga; ko noole nguya, enengo ya ngulo gumi.

21 Kristus, noolengo Sembunayi, ngundo ngu yangga ngulo wembuyi ngu bidodo
dowootoni, ngulo oo bidodo ngu gome yanggango ndindi telo, enengo Tempel ya
kundingiyi tunootete.
22 Ye nguya Kristusno woologongowonggori. Yo, Anutndo ye nguya yoyolo, Kristen
onidodo soweyootoni, ye nguya Anutlo ya oolengo tunootewanggo. Yo, hamoo, Anutndo
ngu yangga yewoku, nguno Yuka Kundingiyi, ngundo yeya goboolo oluwanggo.

3

Pol, Oningga Ngu Ene Oni Sowe Gidalegano, Mande Gome Ngu Yootunolo Eweloyi Oni

1 Yo, Anutndo ye Yuda oni simoo bale, ko, simoo bale sowe gidalega nguya goo-
booyelowolo. Ngu damoningga ngunonggo, no Polndo Kristus Yesus oowooyimo, ya
biyomimo ngano oolooteno. Nguno ngu, nondo ye oni sowe gidalega ye hoolooweyelow-
eloyimbolo.
2 Nondo ngu, ye kuli ingowonggolo ingowono. Anutndo nolo sumangetelo, nga kongga
nga teni, elo sungginunootoni, ngulo no mande nga ye hoolooweyelowelo elo yunooteno.
3 Nga mandega nga, ngu kuli kombiteyingo oluwoku, ene Anutndo nono yootunolo elo,
etunelootoni, no ingowono. Ngulo ngu, no yengo mande ootuwoo bodaga nangge, kuli
nakangolo yunowonoku ngu.
4 Ye nga mandega nga kandangelo ngu, asa, ye komo nguno ye ingowanggo, nolo
ingondudune ngu Anutlo mande kombiteyingo ngu bidodomo, ngu Kristus tunootetoni,
nguno nondo ingowonolo ingowanggo.
5 Kulimi, Anutndo nga mande kombiteyingongga, nga ma yootunolo tunoo ewolo. Ene
ataga ngano ngu, Yuka Kundingiyimbo Anutlo mande kombiteyingo ngu, enengo Aposel
oni kundingiyi nguno, ko, enengo ingondudu eyingo onino nguya, yootunolo, tunoo
oolengo etuyeloote.
6 Nga mandega nga, ngu ngandilo. Mande gome kedaga ngano ngu, ye oni sowe
gidalega, ko, noole Yuda oni nguya, Kristus Yesusno, nowoondoyemo hamoo teyingongga,
ngulo noole gowenayi gulanangge, ko, wata gulanangge telo gooboongooteto. Nguno
ngu, noolengo bidodo gooboongoolo, Kristus Yesusndo imakeyingo damoningga ngu
sumangenonggo noolengo elo sunggi yeyunowoku, ngu yowato.
7 Anutndo no ngu noyolo, mande gome kedaga, nga elo yootunoweloyi, ngulo ko oni
noyewolo. Enengo sumange ngu no nunolo, enengo yanggangoni nguya, no nunowoku,
ngundo ngu, nga kongga ngano no yanggango tenunoweloyimbolo.
8 No ngu komo Anutlo oni simoo bale gidalega ngu bidodo nowoondoyemo, no oowoone
bodaga oolengo. Ene ngu sumangengga, ngu no nunowoku ngu, ene no noyolo, oni sowe
gidalegano mande gome keda, ngu elo etuyeloweloyi noyewolo. Nga Mande Gome Kedaga
nga ngu, Kristuslo damoni gome oolengo etuyeloyingo nga, ngu bidodo ingoweloyi, ngu
ereremo kini.
9 Anutndo kuli oo bidodo yemukoyingo, ngu ingondduningga, ngu kulimi nalu
bidodomo oongootoni, kombitelo oluwolo. Ene, ataga, ngano ngu, ene mande keda gome
nga onino ngano yootunowolo. Ngu mandega ngu wesiyolo oni simoo bale bidodomo
eweloyi, ngulo Anutndo no sunggi nunowolo.
10 Kulimi ene oongooyingoku ngu, ene ataga ngano ngu, enengo oni simoo baledo
yootunoya eyilo yunowolo. Enengo oni ngundo, Anutlo ingoyingo gome oowooyingga,
ngu enengo tabango Engel onidodo, ko, enengo koleteyingo onidodo Sambo endemo
kundingiyi oolootenggoku, ngundo nguya enengo ingoyingo kombiteyingo ngu tunoo
etuyelowolo.
11 Kulimi oolengo, Anutndo oo tewelo ingolo gosiyoyingo ngu Kristus Yesus, noolengo
Oo Bidodo Sembuli Sembunayingga, ngundo oo ngu yeni tunootewolo.
12 Noole Kristus nowoondonayimo hamoo telo, goboolo oluwatoku, Kristusndo oo
tewoku, nguno ngu, noole mete Anutno nenengo oolouwelo, ngulo ma sosolewato.
13 Ngulo ngu, no yeno eteno. Nondo yeno mande keda mesalangongga, ngu yeno
wesiyolo elo etuyelootenoku, ngulo no ya biyomimo, noyetoyi ogingoyingo koolowooteno.
Nga ogingoyingongga, nondo ye hoolooweyeloweloyimbolo koolowootenoku, ngalo in-
gondudu biyomi yolo kiyayi ma yewanggo. Kini, nga ogingoyingongga ngano ngu, ye
hoolooweyelootoni, ye Anutdodo goboolo oluwanggo.

Epesas Oni, Ngu Komo Kristusno Nowoondoyiningga, Ngu Gome Ingowanggo

14 Awando oo bidodo tetoni, ngulo no Awano boodoo oondookelo, yambo mande teteno.
15 Ndatelo ngulo, Anutndo noole oni sowe bidodo Sambo endemo oolootenggoku, ko
melako nganoku, nguya ngu bidodo, enengombo yoyeni, keda oluweloyi, ngu yunoote.

16 Nondo Anutno ngandilo yemboongeteno. O Anut, gengo dulidalige ulungga oolengo
Sambono ooloote. Ngunonggo, gengo Yuka Kundingiyi, ngundo enengo nowoondoyemo,
nguno hangelo oolelo, ngundo ene yoyeni, yanggango oolengo yewanggo.
17 Ngulo, ene yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, nguno ngu, Kristus ene nowoon-
doyemo nguno ulo oluwa. Yengo nowoondoyi teyingo damoninggega, ngundo simoo bale
bidodo yoyeni, yanggango dikawanggo. De ulimbo mela nogo yanggango dowootoni, de
yanggango dikateku, ngundilo dikawanggo.
18 O Anut, gengo yanggangongge oni bidodo yuno. Nguno ngu, ene Kristusno
nowoondoyiningga, ngu gome ingowanggo. Enengo nowoondoyiningga ngu ulungga
oolengo, pelu ndandayingo oolengo, ene awuno oolengo, mela newendemo amuno
oolengo nguya.
19 Yo, ge simoo bale yanggango yunootoni ngu, asa, ene mete Kristusno nowoondoyin-
ingga, ngu hamoo oolengo, gome ingowanggo. (Ene ngulo nowoondoyiningga, ngundo
noolengo ingoyingo bidodo dagate.) O Anut, ene hoolooweyelootooga, ngunonggo ene
Kristusno nowoondoyi yunoyingongga, ngu gome oolengo ingowanggo. Gedo gengo
damoninggega, ngu nangge tetooga, ene nowoondoyemo uya, nguno olini.
20-21 O Anut, gengo yanggangongge ngundo noolengo nowoondonayimo, ko ulungga
teloloote. Gedo oo teteku ngu noolengo ingondudu ngu dagalo, ngu ulungga oolengo.
Ngulo noole ngu yanggangonggega, nguno ko teteto. Ngulo noole gengo simoo bale ngu,
gengo oowoongge bingamingge okoolo, ko Kristus Yesuslo oowooyi nguya elo okoolo,
yambo mande tewato. Yo, hamoo, noole, ko kootusina osi sambanayimbo nguya, gengo
oowoongge okoololuwato. Ngu hamoo oolengo.

4

Noole Kristen Oni Noole Ngu Kristuslo Goweyi

1 No ngu, Oo Bidodo Sembuliga, ngulo koni ngu tetoowe, ngulo no ya biyomimo ulo
ootoolo, ngunonggo nondo ye eririyelootenoku ngu ngandilo. Yengo damoniye ngu
gome nenengo, Anutndo yeno sunggi enengomu yelo ingooteku, ngundiya tunootenilo
ingooteno.
2 Ye komo oni bidodo, nowoondoyemo ayibiyidodo oliyi. Ye komo oni sungo soboyelolo
sodedo ma sanggili tewelo. Ye komo dobooguliye nowoondoyi teya, kowuliye ngu ye
yunootenggoku, ngu koolowooya hoolooweyeloyi.
3 Yuka Kundingiyi, ngundo nowoondoye yeni nowoondoyemo siyelo, goboolo
oolootenggo. Ngu damoningga ngu, uto ngundilo gosiyelootoni, ye Kristuslo oni wata
gulanangge tunootelo oolootenggo. Ngulo ngu, ye komo ngu damoningga, ngu gome
yanggango dowooya oliyi.
4-6 Goweyi ngu gulanangge; ko, Yuka Kundingiyi ngu gulanangge, ngulo ngu,
Anutndo ye negoyeloyingo ngu, yengo ingondudu no ene gome dowoolo, ngunonggo
ye oo gulanangge sobowoolo oluwanggo. Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngu gu-
lanangge; nowoondoyemo hamoo teyingo gulanangge, sono (kundingiyi) sonowooyingo
gulanangge; Anut gulanangge nguya, ngu noolengo bidodo Awanayi. Enendo nangge oni
bidodo dagayelolo, awuno oolengo ooloote. Enendo nangge oni bidodo kewooloyemo
koye telo ooloote. Enendo nangge oni bidodo nowoondoye newendemo ulo, nguno
ooloote.
7 Ngulo ngu, Kristusndo kingo oo tuwoo noole sungo sungo yunooteku, ngundo noole
enengo koni, enengo simoo baleno ko teteto. Yo, Kristusndo ngu oo kingo duwoo
yunooteku, ngu noolengo yunowelo sunggi yewoku, nguno yunoote.
8 Nondo oo etenoku, ngundilo nangge, Anutlo mande nakangoyingomo oolooteku ngu
ngandilo.
Ene ya biyomimonggo oni simoo bale ulungga oolengo yoyolo, awuno oolewolo. Ene
kingo oo duwoo ngu simoo bale yunootelo ewolo. *Sam 68:18*
9-10 (Nga mandega nga ngu, awano oolewoku, ngulo damoni ngu ndatelo? Ene koletelo
awuno ma ooleyingo kini. Kini, koletelo ene mela newendemo amuno mela oolooteku,
nguno ene uwolo. Ngu oningga, ngundo nangge, ene koletelo mela newendemo ameno
ulo, ko awuno nguya oolewolo. Ene nguno ngu, oo bidodomo, enendo nangge oo yeni
oolelo tunootewolo.)
11 Yo, Anut enengo simoo bale oo kingo duwoo, enengo ko teweloyim yunooteku, ngu
ngandilo: Oni gidalega ngu Aposel, ko ngu yunolo; oni gidalega ngu Anutlo ingondudu
eweloyi ko yunolo; oni gidalega, ngu mande gome ngu elo etuyeloweloyi ko yunolo;
oni gidalega ngu Kristen oni soboyeloweloyi ko yunolo; oni gidalega ngu oo nakangolo
etuyeloweloyi, ko ngu yunowolo. Ko ngundilo sungo sungo yunootoni, telo oolootenggo.

12 Yo, Anutndo kingo oo duwoo ko teweloyim ngundilo, enengo simoo bale, noole
hoolooweyelolo yunooteku, nguno ngu, doboogulinayi bidodo Kristusno nowoondoyemo
hamoo teyingongga nguya, ebe hooloowe hooloowe tetooye, damoni gome tunootewa.
13 Yo, noole komo suwoo suwoo Anutndo oo kingo duwoo yunowoku, ngulo koni
teweloyim hahangelo koyi tewato. Nguno ngu, noole goboolo ootoolo, nowoondonayi
hamoo oolengo telo, ngunonggo Anut Nangoni, ngulo yanggangoni, ngu noole nowoon-
donayimo hamoo ingowato. Ngundilo tewatoku ngu, noole Kristuslo damoni ngundilo
tunootewato.
14 Ngundilo telo ngu, asa, noole simooye bobodi ngundilo ko ma oluwato. Ebe ganagana
oni biyomi, ngundo mete buniyo bobodi mande gula gulano etuyelolo ganayelootoyi,
ngulo ene nowoondoye bulibali ingootenggo. Ngungga ngu, wendeyi dookelo, ngundo
wanggo yolo yowoolalingooteku ngundilo.
15 Kini, noole komo nowoondonayi hamoomonggo, oni sungombolo nowoondoyi
tewato. Noole hamoo mande, ngu nangge ewato. Ngundilo telo ngu, noole komo Kristen
simoo bale yanggango tunootelo, Kristusdodo goboolo oluwato. Kristus ngu noolengo
tabango oolengo.
16 Ngu Kristus noolengo tabangongga, ngundo ngu, noole yoyeni, noole bidodo,
kandenayi, kenayi, doongenayi, oo gowenaye ngu, mete ko logono logono yelo sungo
sungo ko tetenggo. Ngulo ngu, noole gowenaye, ngulo gumi ngu, noole mete ebe hooloowe
hooloowe telo, bidodo enedodo, gowenaye gulanangge gooboowato. Ngu damoninggano
nguno, goweyi ulungga telo, yanggangododo telo, nowoondoyi teweloyi damoni ngu
tetenggo.

Kristen Oni Ngu Ene Komo Oole Kedamo Endeyoyi

17 Ngulo, nondo, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngu oowooyimo, yeno mande yang-
gango ngandilo ewelo. Ye oni biyomi endeyootenggoku sowengga, ngulo damoniyemo
ko ma endeyowelo. Ene kingo oo nguno ingonduduye bulibali yelo, nguno nangge
oolootenggo.
18 Enengo ingoyingoye ngu oolelidodo oolootenggo. Ene ingoyingoye gome nenengo
kini, enengo nowoondoye ngu ukingoyingo. Ngundilo ngulo, ene ingoyingo kedaga oni,
Anutno nowoondoyemo hamoo tetoyi yunootekungga, ngu eneno kini.
19 Ene damoni biyomi teweloyi ngulo oyumo ma yowanggo. Kini, ene oololo, bosebalese
damoni biyomi teweloyi, ko damoni biyomi oowooyingga tewelo, ingondudu ulungga
oolengo telo, hahangelo oolootenggo.
20 Ene ye ngu kuli Kristuslo damonimo nguno, ngundilo mande damoningga ngu ma
yowonggori.
21 Kini, nondo ngu ngandilo ingooteno. Ye ngu kuli, Kristuslo mandeni ingowonggori.
Ye ngu Yesuslo hamoo mandega ngu kuli yowonggo.
22 Ngu mande hamoongga etuyeloyingo, ngu ngandilo. Kulimi ngu, ye nowoondoye
kulimingga ngulo mande damonimo endeyolo oluwonggo. Ngu nowoondoye kulimi da-
moni ngu ebe ganagana, ko oo kenomayingoweloyi, ngundo nowoondoye yombuliyoote.
Ngundilo ngulo, yengo nowoondoye kulimingga, ngulo damoni ngu komo oweya yokoyi!
23 Yengo ingonduduye damoningga ngu, ko, nowoondoye nguya yowoolengoya, ye
komo keda tunooteyi!
24 Ye komo oni keda tunooteya oliyi! Yo, hamoo, ngu oni kedaga ngundo ngu, ene komo
Anutlo damoni nangge keyoyi! Anutlo damoni ngu nenengo kundingiyi oolengo, ngulo
oni kedaga, ngulo damoni nguya gome nenengo kundingiyi oolengo oluwa.
25 Ariya, ye komo ebe ganagana mande ngu yokoyi! Ye bidodo komo hamoo mande ngu
nangge, oni sungomo eyi! Ndatelo ngulo, noolengo bidodo sungo sungo ngu, Kristuslo oni
ngulo gumi.
26 Ene yengo nowoondoye sanggili teweloyi, ngulo ingondale teyi! Kinitetoni ngu,
ye sanggili tetenggoku nowoondoyega ngu, ngundilo oodoyi oololo, sa nemimo ulo
suwootetoni, ye mbumbuwa tewanggo. Ngulo ye komo ingondale teyi!
27 Kinitetoni ngu, Setando ombulo, nowoondoyemo ulo tewooyelowa.
28 Yakaka oni ngu, ene yakaka ko ma tewelo. Ataga ngu, ene komo kandeyibo ko
gome ngu tetoyi, engge tunootetoni, ngunonggo ene oo yolo, oni wenonootenggoku, ngu
bayetelo, yunolo hoolooweyeloyi.
29 Ye mande biyomi gula manggoyemonggo ma tunootewelo. Kini, mande gome metemi
ngu nangge etoyiga tunooteni. Ngundo ngu, oni kiyayi ngu yanggango yunowanggo.
Ngunonggo ngu, oni yengo mande gome ingootenggoku ngu, Anutlo sumangeni nguno
oni yengo mande ngu ingolo, yanggango yewanggo.

30 Ye Anutlo Yuka Kundingiyi ngulo newende kowuli ma inowelo. Ndatelo ngulo,
Anutndo yengo nowoondoyemo Yuka Kundingiyi yeyingo, ngu enengo sunggi yelo, sunggi
yewoku ngu, nalu sosowoomo enengombo ko yoyowa.
31 Ye ngu komo nowoondoye biyomi yeweloyi damoni biyomingga, ngu andangeya
yokoyi. Sanggili, nowoondoye kowoo yeweloyi, nowoondoye gookingo yeweloyi, longge-
sambi teweloyi, oni kootuyesina mande elo yomooyunoweloyi mande biyomi damoni,
ngu bidodo, ye komo andangeya yokoyi.
32 Yo, hamoo, damoni ngundilo ngu yokoya, ye komo mande damoni ngu ayibinonggo
dobooguliye nowoondoyi teyi. Anutndo Kristus oowooyimo, yengo mbumbuwaye
andangeyunowoku, ngundilo nangge, yendo nguya komo dobooguliye mbumbuwaye
ngu andangeyunoyi.

5

Noole Komo Solu Himimo Endeyowato

1 Anutndo ngu ye, enengo simoongo, ngulo gome oolengo ingoote. Ngulo ye Anut
kilalongo oliyi. Yo, ye komo enengo mande damoni ngu keyoya, ngu nangge teyi.
2 Kristusndo noolengo nowoondoyi telo, enengo kedaga, ngu yokolo, ngundo noole
hoolooweyelolo, Anutno woolo kundingiyi ndindingo gome oolengo, ngu yewolo.
Ngundilo ngulo, ye nguya yengo kedaga ngundo oni sungo hoolooweyelowelo ko teyi.
3 Bosebalese, ko damoni biyomi, oo kenomayingolo doongeye ulu teweloyi damoni
biyomi ngu, ye kewooloyemo nguno bodaga ma tunootewelo. Noole Anutlo oni simoo
bale, ngundo damoni biyomi, ngulo mande ma elo ingowelo.
4 Ye mande biyomi sugabododo, ko kingo mande ebe ganagana, kingo koondoonge
mande ebe ganagana ngu biyomi, ngundilo mande, ngu metemi kini. Kini, ye Anutno
ese mande ngu nangge tewanggo.
5 Yengombo ngu ingootenggo. Bosebalese tetenggoku damoni, ko, damoni biyomi
sugabododo, oo kenomayingoweloyi damoni ngu, oni ngundilo damoni tetenggoku, ngu
ene ebe ganagana anutga ngu owetenggo. Ngundilo oni ngu, ene Kristus Anut elagalo,
endega, enengo oni simoo bale soboyelooteku, nguno ma uwanggo.
6 Ye damoni biyomi ngulo komo ingondale teyi! Kinitetoni ngu, ebe ganagana onindo,
ye yowoosoolo, oololo, mande damoni biyomi nguno utoyi, ye ngu keyowanggo. Hamoo
oolengo, ngundilo mande damoni ngulo damoni Anutndo sanggili ulungga telo, oni
ngundilo tetenggoku, ngu ogingoyingo yunowa.
7 Ngulo ngu, ye enedodo goboolo ma endeyolo oluwelo.
8 Kulimi ngu ye ooleliko oodoyi, ene ataga ngu, Oo Bidodo Sembuli, ngundo ye yoyolo,
solu himimo yoyetoni oolootenggo. Ye komo ngu solu himimo oni ngundilo endeyoya
oliyi.
9 Solu himi, ngundo ngu mande, damoni gome metemi ngu bidodo, damoni gome
nenengomu, ko hamoo mande damoni ngu yeni tunootete.
10 Ye ngu komo ndatelo mande damoningga, Oo Bidodo Sembuli, ngundo ngulo
ingooteku, ngu yoweloyi, ngulo ko yanggango teyi.
11 Ye ngu, oni ooleli, ngulo mande damoni biyomi tetenggoku, nguya ma siyelo goboolo
oluwelo. Ngundilo mande damoni, ngundo engge gomemu ma yeni tunootete. Kini, ye
komo onindo, damoni biyomi tetenggoku, ngu damoni biyomi eya, oni bidodo etuyeloyi.
12 Nondo mande damoniye kombitelo tetenggoku, ngulo damoni ma yootunolo ewano.
Kini, nondo ngulo mandeni elo ngu, asa, no oyumonelowa.
13 Ene solu himi yetoni ngu, asa, oo bidodo himimo tunootete.
14 Oo bidodo ngu tunoo oolooteku, ngu solu himi oo ngundilo. Ngulo ngu, nga mandega
nga ooloote.
Ge oni ataga ge weleteku, sodedonangge ge ootookoo! Ge melenonggo ootookootoyi,
Kristusndo ngu solu himi yeni, geno ombuwalo ewolo. *Ayisaya 26:19; 60:1*
15 Ye komo yengo endeyoyingo, ngulo ingondale teya, ye endeyoyi. Ye oni ingonduduye
kini onindo endeyootenggoku, ngundilo ma endeyowelo. Kini, ye ngu oni ingonduduye-
dodobo endeyootenggoku, ngundiya endeyoyi.
16 Ene ataga nga ngu, nalu biyomi oolooteku nga. Ngundilo ngulo, ye Kristen oni simoo
bale, nga nalungga ngano ngu, ye ko oo gomengga, oni sungomo tewelo teya ngu, asa, ye
komo ngu sodedo teyi!
17 Ariya, ye wenonoyingo damoni ngu, ma tewelo. Kini, ye ngu komo Anutndo oo ngulo
ingooteku, ngu gome oolengo ingoya teyi!

18 Ye sono kowoo gome gome ma nelo kapengo yelo oluwelo. Kini, ngu damoningga,
ngundo ye yombuliyelooteku ngu. Ye komo Anutlo Yuka Kundingiyi ngu yokootoyiga,
ngundo yengo nowoondoyemo uya soboyeloni.
19 Ye komo dobooguliyeboya mande eya ngu, Iserel onilo yambo, ko yambo gidalega,
Anut bingami elo okooweloyi ngu utoya, nguno yengo nowoondoyemo ngu yanggango
teyi. Suwoo suwoo ye komo Ulungga Oo Bidodo Sembuli, ngulo yamboni ngu manggoye
nowoondoye ngu nguya, utoya oliyi.
20 Nalu bidodomo, ye komo Anut Awanayi ngu, ko noolengo, Oo Bidodo Sembuli
Sembunayi, Yesus Kristus, ngu oowooyimo oo bidodo eseteya, bingami okooyi.

Oni Kamebale Teyingo Damoningga, Ngulo Mandeye

21 Ye komo Kristus newendemo ulo ootoolo, ngunonggo dobooguliye nowoondoyemo
nguya uya oliyi.
22 Ye bale galo, Oo Bidodo Sembuli, ngulo mandeni keyootenggoku, ngundilo nangge,
ye komo kamesumooyembolo mandeye, ngu gome keyoyi.
23 Ndatelo ngulo, simoo ngu baleyibolo sobosobo, tabango oni ngu, Kristusndo, Kristen
onilo tabango oolooteku, ngundilo. Kristen oni, ngu Kristuslo goweyi. Kuli, Kristusndo
ene uliyelolo ko yoyowolo.
24 Kristen oni ngu Kristuslo manggowo keyootenggo. Ngundilo nangge, ye bale
nguya, suwoo suwoo ye komo yengo kamesumooye, ngulo manggoye keyoya, ngu
nowoondoyemo oliyi.
25 Ye simoo galo, Kristusndo Kristen onilo nowoondoyi telo enengo kedaga ngu
yokootoni, ngundo oni hoolooweyelowolo. Ngundilo nangge, ye komo balesumooye
nowoondoye yunoyi.
26 Yo, Kristusndo, Kristen oni nowoondoye sonowoolo yowoolengootoni, nguno ene
oni gome metemi tunootewonggo. Ngu sono gemuyingongga ngu, enengo mande
keda mesalango. Ngu damoninggano nguno ngu, enengo oni ngu, Kristusndo enengo
soleyelolo, sunggi yewolo.
27 Ene enengo simoo bale ngu gome nenengo oolengo tunootetoyi, ngu enengo oo
sumangeyi, elo ingoote. Yo, enengo simoo bale ngu biyomi gula, ko soolo oo biyomi gula,
eneno ma tunootewelo, elo ingoote. Kini, ene kundingiyi oodoyi, nguno goweyemo oo
biyomi gula, ma olinilo ingoote.
28 Ngundilo nangge, ye simoo galo, yengo balesumooyembolo nowoondoyi yunoyi.
Yendo yengo goweye nowoondoyi telo, ingootenggoku, ye ngundiya balesumooye
nowoondoye yunoyi. Yo, oni ene baleyibolo gome ingooteku ngu, enengo goweyibolo
ingooteku ngundilo.
29 Noole ingooteto. Oni gulado enengo goweyi ngulo mundiyi ma tete. Kini, ene oowali
gomemu inolo, ngu gome sobowoote. Kristusndo enengo oni simoo bale soboyelooteku
ngundilo.
30 Ndatelo ngulo, noole ngu Kristuslo kekandeyi, doongeyi, goweyimo oolooteku nga.
31 Anutlo mandeno ete.
Ngulo ngu, simoo ngu eweyi nemi yoyokolo, ene baleyiboya ebe dowoodowootelo,
goboolo oolooteli. Ene ngu goweyali elaya kini. Kini, ene goweyali gulanangge
tunootetelo ewolo. *Yenesis 2:24*
32 Ngu mandega, ngulo damoni ngu sungo gula. Ene nondo ngu ngandilo eteno. Ngu
Kristusndo, enengo simoo baledodo goboolo oolootenggoku, ngulo ete.
33 Ene ye sungo sungomo nguya, ye komo yengo balesumooyembolo nowoondoyi yunoyi.
Yengo goweyebolo ingootenggoku, ngundilo enengo nguya nowoondoyi yunoyi. Bale, ye
komo yengo kameyembolo oowooye bingami eya okooyi!

6

Simooyembolo Mande Ko Awanamoyembolo Mandeye

1 Ye simooye galo, ye Ulungga Oo Bidodo Sembuliga, ngulo nowoondoyemo hamoo
tetoningga, ngunonggo ye komo Awanamoyembolo manggoye ngu keyoyi. Ngu damon-
ingga ngu nenengo.
2 Anutlo mandeno ete.
Ge komo gengo awanangge manggoye keyolo ewolo. *Eksodas 20:12*
Ngu mamana mandega ngu, ene koleteyingo, ngu ene sunggi mandenidodo.
3 Sunggi mandeni ngu ngandilo.
Ye Awanamoyembolo manggoye keyootoyi ngu, asa, ye gome ootoolo, ye melako ngano
nalu pelungga sugi oluwanggolo ewolo. *Dutoronomi 5:16*

4 Ye simooyembolo awa awaye, yengo simooyembolo nowoondoye yeyi ma biyomi
yelo sanggili tewelo. Kini, yendo ngu komo gome soboyeloya, Oo Bidodo Sembuli ngulo
mandeni ngu eya etuyeloyi.

Kingo Ko Onilo Mandeye, Ko Sobosobo Onilo Mandeye Nguya

5 Ye kingo ko oni galo, ye ngu komo yengo sobosobo onilo manggoye ngu keyoya, ngu
nowoondoyemo oliyi. Yengo sobosobo ngulo sosoleyi. Kinitetoni ngu, ye nowoondoye
ela elaya ko tewanggo. Ye ngu komo yengo sobosobo oni ngulo manggoye ngu keyoya,
Kristuslo mandeni keyootenggoku ngundilo.
6 Kinitetoni ngu, asa, ye kingo ene doongeyemo ko tetoyi, enendo kenootoyiga, gome
teni elo, kingo ko tewanggo. Ngundilo damoningga ngu, nenengo kini. Kini, ye ngu
Kristuslo ko oni teya ootooya, ngunonggo Anutndo ingooteku, ngundiya ko teyi. Ndatelo
ngulo, yengo nowoondoye, ngu kuli Anut inowonggori.
7 Ye ngu komo yengo koye ngulo oni oni teya, nowoondoye gomemonggo ko teyi. Ye
onilo ko ma tetenggo. Kini, ye ngu Ulungga Oo Bidodo Sembuliga, ngulo ko tetenggo.
8 Ye ingoyi. Anut doongeyimo, kingo ko oni, ko, oni enengombo enengo soboyelooteku
nguya, Anutndo oni ngu bidodo ko gome tewonggoku, ngulo uliyi gome nenengo yunowa.
9 Ye ko onilo sobosobo oni galo, yendo nguya komo kingo ko oniya, damoni gome
nenengo, ngu nangge eneno teyi. Yendo ngu yengo ko oni sosoleyingo ma yunowelo.
Ndatelo ngulo, Oo Bidodo Sembuli, Sambo endemo oolootekungga, ngu yengo Ulungga,
ko, kingo ko onilo Ulungga nguya, ooloote. Hamoo oolengo, kingo oni, ko, oni enengombo,
enengo soboyelootenggoku nguya, Anutndo oni wata elayaga ngu damoni gulananggemo
soboyeloote.

Kristen Oni Ngu Me Oni Ngundilo

10 Ariya, nondo mande nga wenga yokowelo mande ngandilo eteno. Ye ngu komo Oo
Bidodo Sembuli, ngulo wembuyi yanggangonimo nguno yanggango oolengo oliyi.
11 Ye ngu komo Anutlo me ebe uleweloyi, me idi sanggalo nenggulo oo ngu yolo telo,
ngunonggo ngu, ye yanggango yolo, Setanlo me ebeni oo biyomi ebe ganagana, ngu utolo
andangewanggo.
12 Ye ingoyi! Noole oniya ebe ma uleteto. Kini, noole ngu yuka biyomi awuno
oolootenggoku, ngulo tabango onidodo, ko, enengo koleteyingo oni ululu nguya ebe
uleteto. Ngundo, ooleli nalungga nga sobowootoyi, nguno oolooteto.
13 Ngulo ngu, ye komo Anutndo me ebe uleweloyi oo yunowoku, me idi sangga, ngu
bidodo yoya dowooya oliyi. Ngundilo telo ngu, nalu biyomimo ye mete yanggango dikalo,
ebe ulewanggo. Me ebe ngu kinitetoni, nguno nguya, ye yanggango dikalo oluwanggo.
14 Yo, ye ngu komo ngundiya dikayi. Yendo ngu hamoo mande ngu yoya, ngu
wanggayemo nguno utoo kimbona ngundilo gosiyoyi. Mande damoni gome ngu yoya,
Ayen nengguloyi ngundiya, nomoye doobengoyi.
15 Ye ngu komo Anutlo Mande Keda Gome ngu onino elo etuyelolo, nguno nowoondoye
goboolo gulanangge, oni simoo bale nguno yelo oluwanggo. Ye ngu komo ngu damon-
ingga, yowanggoku ngu, keyembolo keye goweyi (Su) ngundilo yolo ukingowanggo.
16 Ye komo ngu damoningga ngu bidodo yomukolo, ngunonggo ngu nowoondoyemo
hamoo tetenggoku ngu, yengo kondimu ngundilo. Ngu kondimungga ngundo ngu, oni
biyomi, Setanlo nasa, dedodo pisingootoni, ombuteku, ngu bidodo utolo, andangelo
wemoowanggo.
17 Anutndo ngu, ye kuli yoyoyingo ngu. Ngu ingonduduga ngu yengo Ayen tomoku,
ngundilo tabayemo yeya oliyi. Anutlo mandeni, ngu duge ngundilo. Yuka Kundingiyimbo
mandega yunooteku, ngu nangge gome dowooya, ko teyi!
18 Yuka Kundingiyi ngulo yanggangoni, nguno ngu, ye komo Anutno yemboongeya
oliyi. Oo bidodo teweloyi ngu, ye Anutno yemboongeyago oo ngu teyi. Suwoo suwoo,
ye doongedoongoodoongooteya, sobowooya oliyi. Ye kengelo kingo ma oluwelo. Kini,
suwoo suwoo, ye komo Anutlo oni simoo bale ngu hoolooweyelolo, Anutno yemboongeya
oliyi.
19 Yendo ngu komo no hoolooweneloya, Anutno yemboongeyi. Nondo ngu, yendo
ngandiya yemboongeyilo ingooteno. Anutndo enengo mandeni ngu no manggonemo
yetoningga, nolo sosoleyingongga ngu yokoya, no enengo mande keda gome mesalango,
kuli kombiteyingongga ngu yootunolo, elo etuyelowano.
20 No ngu Anutlo mande keda gome ngu elo etuyeloweloyi oni. Ngundilo ngulo,
no ya biyomimo oolooteno. No ngu Anutlo mande keda gome nga eweloyi, ngulo ko
oni. Ngulo ngu, ye Anutno no hoolooweneloya, ye komo yemboongeyi. Nguno ngu,
nenengo sosoleyingonengga ngu kinitetoni, no Anutlo mande kedaga ngulo yanggango
yelo, mande ngu simoo baleno elo yootunolo, etuyelowano.

Mande Gumi Gidalega Ngu Mande Wenga

21 Tikikasndo ngu nondo ko oo tetenoku, ngulo mandeni bidodo yeno emukowa. Tikikas
ngu noolengo Kristen doboonayi oolengo. Ene ngu Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngulo
ko oni oolengo.
22 Nondo ene suleyootoowe, ene yeno oolouteku, ngulo damoni ngu ngandilo. Noole
ndadilo oolootetoku, ngulo mande ngu gome nenengo oolengo, mande damoni, ngu
ingowanggo. Nguno ngu, yengo nowoondoye yanggango teyinowanggo.
23 Anut Awanayi nguya, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Kristus Yesus nguya, ngundo
ene mete Kristen doboogulinayi nowoondoye yoyeni, imakelo oluwanggo. Enendo ngu
oni sungombolo nowoondoyi teweloyi damoningga, ngu yunolo, ko, yengo nowoon-
doyemo hamoo teyingo, ngu yanggango yunowa.
24 Oni bidodo, ngu noolengo Sembunayi Oo Bidodo Sembuli, Yesus Kristusno nowoon-
doyi ulungga teyingo damoningga, ngu suwoo suwoo teloodoyi ngu, asa, Anutndo ene
bidodo sumange yunootoni, eneno sugi sugi oluwanggo. Ngu hamoo.

Pilipayi
Pilipayilo Mande Tabango

Ngu naluno, Pol ngu Rom endemo, nguno ya biyomimo ootoolo, ngunonggo nga so uyingga nga nakangowolo. Nga so uyingga nga ngu, Pilipayi oni simoo bale nowoondoyemo hamoo teyingo, ngulo soweyootoni oolouwolo.

So uyi ngalo mande gumgum ngandilo:

Kambayeloyingo mande. 1:1-2.

Pilipayi simoo bale nowoondoyemo hamoo teyingo, ngundo ene nowoondoye goboolo gulanangge oolengo yewonggori. 1:3-11.

Ene oo telo nguno bibiteweloyi, ngulo mande ewolo. 1:12-26.

Nowoondoyemo hamoo teyingo oni simoo bale ngulo damoniye gome metemingga ngulo ewonggori. 1:27–2:18.

Polndo, ngu Timooti Epaporodayitus elaga, ko yunowelo ewolo. 2:19-30.

Noole Kristuslo mandeni, ngulo ooleni, nguno ebe dagadaga teweloyi, ko ngulo mandeni gome nenengo oolengo, ngulo ooleni, ngulo ewolo. 3:1–4:9.

Polndo ngu simoo baledo bobeye gooboolo simoo bale gidalega hoolooweyelootenggoku, ngulo esetelo, ngulo ewolo. 4:10-20.

Okeyi eyingo ngulo mandeni. 4:21-23.

1 Pol Timooti elaga, ngu Kristus Yesuslo ko oni. No Polndo nga so uyingga nga nakangooteno. Noolendo Timootidodo ye Pilipayi oni yunootelo. Nga so uyingga nga ngu, ye Anutlo simoo bale ko, Kristus Yesuslo, nguno Pilipayi, endemo oolootenggoku, ngu ye bidodo. Ye yambo yalo sobosobo oni, ye ko oni Kristen oni hoolooweyelolo ko tetenggoku, ngulo ye bidodo nguya nakangooteno.

2 Nondo Anutno ngandilo yemboongeteno. Anut noolengo awanayi, nguya noolengo, Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus, ngundo ngu ene mete ye sumange yunolo, yengo nowoondoye ngu yeni imakeyingo, ayibidodo yunootoni oluwanggolo yemboongewolo.

Polndo Anutno Esetewolo

3 No yengo ingootenoku naluno ngu, no nenengo Anutno esetelo oolooteno.

4 No yengo Anutno yemboongetenoku naluno ngu, no suwoo suwoo oni oni sanganimonggo telolooteno.

5 No nenengo Anutno esetetoowe, ndawugalo ngulo, yendo oo oowooyingga hoolooweneloowonggoku, ye Yesus Kristuslo mande keda mesalango, kongga wesiyolo etenggoku ngu, ye ngu nododo ko goboolo teteto. Yo, ye koletelo, Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu naluno, ngu oodooye, yade ombulo, ataga nga nalungga, ngano nguya, ko ngu teteto.

6 Nondo ngu kuli ngandilo hamoo ingowono. Anutndo yeno hamoo kongga ngu damoni yelo tewokungga, ngundo ye yoyeni, oni gome tunootetenggo. Ene nga kongga, nga yeno yanggango telo, yade yade oololo, Yesus Kristus ko ombuweloyi nalunimo, ngu wenga kinitewa.

7 Yo, ngu mete nondo ngu yengo bidodo ngandilo ingondudu ulungga telo, ndawugalo ngulo, no yengo gome ingooteno. Ngu ngandilo: No ya biyomimo oluwonokuno ngu, ko no mande wilikoweloyi, musiyomo oluwonokuno ngu, ngu naluno no mete enendo noya, mande sanggaweloyi etoyi, nondo gumgum elo, Yesuslo mande keda mesalango nguya, eneno wesiyolo ewonoku ngu, yendo nguya hoolooweneloolo Anutno yemboongetoyi, ene no yanggango nunoni, elo hoolooweneloowolo. Ye bidodo nododo, ko goboolo tewonggoku, Anutndo sumangenimonggo, no sunggi yenunootoni ko teteno.

8 No Anut doongeyimo hamoo oolengo yeno eteno. Yesus Kristusno nowoondoyi teyingongga, ngundo yokutunelootoni, no ye bidodo yeyowelo nowoondone hahangelo oluwono. No ye bidodobolo gome ingooteno, Kristus Yesusndo, yengo ingooteku ngundilo.

9 Nondo ngu suwoo suwoo Anutno yeya ngandilo yemboongewono. Yengo Anut, ko oni simoo bale gidalega nowoondoyi yunoweloyiga, ngu komo oololo ulungga tewa. Nguno ngu, Anutndo enengo damoni gomemu ngu yeno tunoo oolengo, yeni tunootewa. Nondo Anutno yemboongetoowe, ngu ene, yengo ingonduduye ngu tetoni, oo nenengo wilikoweloyi damoningga ngu yeni yade yade oololo, ulungga tewa.

10 Nguno ngu, ye oo damoni ngu bidodo wilikolo, ingolo gome ewanggo. Ngundilo telo, ye oni gome nenengo oolengo oodoyi, ngulo ngu oni gidalegado yeno oo biyomi gula ngu

ma kenowanggo. Nondo Anutno yemboongetoowe, ngu yengo damoniye metemingga,
ngu ataga, ko kootusina, ngu yeni oololo, Kristus ko ombuweloyi nalunggano nguno ngu
kinitemukowa.
11 Ngundilo tetoyi, Anut ko Yesus Kristuslo damoni gome nenengongga ngu yeno yeni
tunooteteku, ngundo yengo damoniye gomengga, ngundo Anutlo damoni gome oolengo
teteku, ngu yeno oo gaboyi ngundilo tewa. Ngundilo tetoni ngu, asa, oni gidalega,
yengo damoniye gomengga ngu kenolo, ngulo ngu, ene Anut oowooyi bingami elo,
okoololuwanggo.

Pol, Ngu Ya Biyomimo Ootoolo, Ngunonggo Mande Gome Kedaga, Nga Yanggango Inowolo

12 Ye Kristen oni dobooguline, ye ingoyi! Nondo ngu ye gome oolengo, watayi teyilo
ingooteno. No gowenemo oo biyomi tunooteteku, ngundo Yesuslo mande kedaga, ngulo
ooleni ngu gosiyowo, bine? Kini, ngu oo ngu yeni simoo bale oowooyingga, ngundo
Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingongga ngu yeni ulungga tete.
13 Oo biyomingga nono tunootewokungga, ngulo ngu, me oni bidodo mela sobosobo oni
koleteyingo, ngulo ya sobowootenggoku ngu, ene nolo ingootoyi, ko, oni sungo gidalega
nguya, eneyo ingootenggo. No ngu Kristus oowooyimbolo ya biyomimo oolooteno.
14 Dobooguline, namoko ngu bidodo, ngundo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngulo
nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ene ingootenggo. No ya biyomimo oolootenokungga,
ndawugalo ngulo, no Yesus Kristusno, nowoondone hamoo teteno. Ngulo enengo
nowoondoye nguno ngu yanggango yootenggo. Ene sosoleyingo ngu yokolo, ene
yanggango dikalo, ene Anutlo mande, ngu yootunolo etenggo.
15 Hamoo, oni gidalegado, ngu Anutlo mande wesiyootenggoku, nguno ene nowoon-
doye boguboguwoolo, ngunonggo ene no oowoone yombulinelowelo telo, nolo kone
wongooyi uwelo. Ene oni gidalegado ngu, ene nowoondoye ingonduduye gome metemi-
monggo, Anutlo mande elo, Kristuslo oowooyi bingami okoowelo tetenggo.
16 Oni gumingga ngando ene nolo gome ingolo, ene watayi: No ngano ya biyomimo
oolootenoku nga, ngundilo telo ngulo ngu, no simoo bale tunoo oolengo etuyelowelo, nga
Yesuslo mandega nga, ngu hamoo nangge.
17 Ene oni nondo kuli yeya ewonoku, ngu enengo oowooyi bingamiye nangge, yeyi
tunooteweloyimbolo ko telo, ngunonggo ene Kristuslo mandeni ngu elo, ko tetenggo.
Enengo nowoondoyemo ingoyingo gome metemi gula kini. Kini, ngundilo oni, ngundo
no ya biyomimo oluwonokuno, ngu oni, ngundo nono kowuli oowooyingga, sanganimo
yelo, soweyolo, nunootenggo.
18 Ngundilo oo ngu biyomi. Ene Anutlo mandeni keda gome, ngu nowoondoyemo,
ingoyingoyemo, gome kini, ngulo tetenggo, ngundi, nowoondoye ingonduduye gome
metemimonggo, ko tetoyi ngu, nguno ngu, nondo oo ngu ulungga ma ingooteno. Kini,
nondo tewelo ingootoowe, Kristuslo mandeni wesiyolo eweloyi, ngundilo ingooteno. Ngu
metemi nangge. Nguno ngu, no oni oni teloluwano.

No Keda Ootoolo Ngu, Asa, No Kristusdodo Goboolo Oolootelo

19 Yo, no suwoo suwoo ngundilo oni oni teloluwanoku, ndatelo ngulo, no kuli ingooteno.
Yendo suwoo suwoo no hooloowenelolo yemboongetoyi, ko Yesus Kristuslo Yukani,
ngundo ngu, no hooloowenelolo yanggango nunoote. Ngulo, no kuli ingooteno. Nondo
wilikoweloyi musiyomo oluwanokuno ngu, Anutndo no yanggango nunowaku, ngulo
nondo enengo mandeni gomengga, elo wesiyoweloyiga, ngulo ma sosolewano.
20 Ngulo no nowoondone gowene, ngu bidodo yanggango yeteku, ngu enengo konimo
soleweloyi, ma teteno. Nguno no oyumo bodaga ma yowano. Kini, nguno no Yesuslo
mandeni keda mesalangongga, ngu yanggango yootunolo ewano. Mande damoni suwoo
suwoo tewonoku, ngundilo nangge, ataga nguya, ngu nangge tewelo ingooteno. Ngu
ngandilo: No keda ootoolo bine, ngundi, enendo nudoyi kumootoowe ngu, gowenembo
ngano, ngu Kristuslo oowooyi bingami, ngu hamoo oolengo endesina tunoo oluwa.
21 Yo, nolo ingoyingonemo, ngundilo ingooteno. Ene no keda oluwanoku ngu, nondo
Kristuslo koni teloluwano. Ene no nudoyi, kumoolo ngu, asa, ngu mete, ngulo no
Kristusdodo goboolo oluwalo.
22 Ngu hamoo, nondo kumoolo ngu Kristusdodo ootoolo ngu, ngu gome oolengo. Ene
no melako ngano keda oluwanokuno ngu, ngu nondo Anutlo koni tetenokungga ngu, ngu
gome enggewa. Nguno ngu, no keda oluwano, ngundi kumooweloyi, bine? No watayi
kini.
23 Ngulo ngu, no ingondudu elaya ooloote. Ene no hamoo oolengo Kristusno oololo,
nguya goboolo oluweloyi, ngulo gome ingooteno.

24 Ene no melako ngano ootoolo ngu, nguno ngu, no mete ye hoolooweyelowanoku,
ariya, ngu gome oolengo.
25 Ngulo ngu, oo ngu, no kuli hamoo oolengo gome ingooteno. Nondo yeya melako,
ngano oluwanokuno, nguno ye hoolooweyelootoowe, yengo nowoondoyemo hamoongga
ngu mete yanggango tewanggo. Ngundilo nangge, yengo nowoondoyi teyingomu, ngu
yanggango tewanggoku, nguno ngu, ye oni oni tewanggo.
26 Ngulo no yeno oololo, ko tunootetoowe ngu, ye oni oni ulungga oolengo telo, Kristus
Yesus, oowooyi bingami ulungga oolengo elo okoowanggo.

Pilipayi Oni Ngu, Ene Poldodo Anutlo Ko Goboolo Tewonggori

27-28 No oololo, ye yeyowano bine, ngundi kini, bine? Ngundi no yowoko ootoolo, yengo
mande damoniye, ngu nangge, ingowano bine? Ngu oo ngu, no watayi kini. Ene oo
ulungga ngandilo: yengo endeyoyingo nguno ngu, ye komo gome endeyoya, ngunonggo,
ye oni simoo bale gidalega etuyelolo, ye Kristuslo mandeni keda mesalangongga, ngu
keyoyi. Ye oo ngundilo tetoyi ngu, asa, nguno ngu, no ngandilo ingowano. Ye bidodo
Kristuslo Mandeni Keda Mesalango wesiyoweloyi, ko goboolo tetenggolo ewolo. Ye
komo nowoondoye gulanangge goboolo yetoyi, oni gidalega, ngundo Anutlo mandeni
yombuliyowelo tetoyi ngu, asa, ngulo, ye bidodo yanggango dikayi. Ye yanggango dikalo,
ebe hooloowe hooloowe teya, Yesuslo mande keda mesalango ngu wesiyoya eya, ngulo
ma sosolewelo elo ingooteno. Ene ye ma sosoletoyi ngu, yengo me oni ngu, ene ngandilo
etuyelowanggo. Anutndo enengo oni simoo bale kawararayelolo soboyelootoni, ngulo
ene gome metemi oolootenggo. Ene noole, ngu Anutndo ogingoyingo ulungga yunowa.
29 Anutndo ngu ye mande damoni gome metemi ngu ye yunootoni, ngundo ye
yoyeni, Kristuslo koni, ngu tewanggo. Ene ngu Kristusno nowoondoyemo hamoo
teweloyi damoningga, ngulo nangge kini, ye nguya ngulo ogingoyingo koolowooweloyi
damoningga, ngu ene oowooyimo nguya yowanggo.
30 Kuli no Pilipayino oluwonokuno, ngu nolo me onindo no nulewelo tetoyi, ye
kenowonggoku ngu, ko ataga Rom endemo, ngano nguya ye ingootoyi, no Kristus
oowooyimo, no ogingoyingo ulungga, ko kowuli ulungga koolowoolo oolooteno. Ngundilo
nangge, ye nguya enengo oowooyimbolo ye ogingoyingo koolowootenggo.

2

Noole Komo Imakeya Ayibinonggo Ootooya, Ngunonggo Ngu Doboogulinaye Nowoondoyi Yewato

1 Ariya, no yeno mande gula nguya yeno wesiyolo etoowe, nowoondoyemo hamoo
teyingongga, ngu sanganimo yanggango dikayi. Ngu ngandilo. Yengo nowoondoye, ngu
Kristusno yanggango yootenggo, bine? Ye bine Kristusno nowoondoyiningga, ngulo ye
nowoondoye imakelo oolootenggo, bine? Ye bine Yukalo kedaga ngu nowoondoyemo
oodoni, ngulo ye Kristusdodo goboolo ko tetenggo, bine? Ye bine yengo nowoondoye,
ngu onilo nowoondoyi telo, nowoondoye oni yunootenggo bine? Ye oo ngundilo tetoyi
ngu, asa, no yengo oni oni teteno.
2 Ene ye komo nolo oni oni tetoyiga ulungga tunooteni, ngu ngandilo. Ye komo
ingonduduye goboolo teya, nowoondoyi teweloyi damoningga, ngu dobooguliyeboya
nangge, nowoondoyi teweloyi, ngu oni bidodo yunoya, nowoondoye goboolo oni gidalega
yunoyi.
3 Ye ngu yengombolo nangge ma ingolo, ngunonggo yengo oowooye bingami nangge
okoowelo. Kini, ye komo oni gidalegado damoni gome ngundo yengo damoningga ngu
dagate.
4 Yendo ngu yengo oo ngu nangge, ma sobowoolo koyi tewelo kini. Ye komo oni
sungombolo oo nguya, gome sobowooya, ene oo sitowilo wenonootoyiga ngu, asa, ye
komo ngu hoolooweloyi.

Kristusndo Ngu Enengombo Imakeyingo Oodoni, Ngulo Anutndo Bingami Elo Okoowolo

5 Ye ngu komo Kristus Yesusndo ingonduduga teyingo, ngundilo ingondudu teyi. Ene
ingondudu ngandilo tewolo.
6 Yesus, ngu Anut oolengo. Enengo yanggangoni ngu Anutlo yanggangoni ngundilo.
Ene hamoo oolengo, ene Anut eweyi ngundilo, ene ingoyingomu ngu, ene Anut eweyi
ngu newendemo oluwelo ingowolo.
7 Enesu nangge ingondudunimo mande gosiyolo, ngulo ene oo bidodo sobowooweloyi
damoningga Anutndo telo Sambono oolooteku, ngu yokolo, ene melako ngano ombulo,
oni kilalongo ko oni ngundilo tunootelo, oni simoo bale hoolooweyeloweloyimbolo
ombuwolo.

8 Onindo kenoyingomu, ngu oni oolengo ngundilo tewolo. Ene ngu oni, nowoondoyemo
owoolongo ootoolo, ngunonggo ngu ene Anutlo manggowo, ngulo mandeni, ngu nangge,
suwoo suwoo ngu keyolo, ko tewolo. Yo, ene oo ngundilo telo, ngulo ene meyelo, de
mombimo oyumo koolowoolo mete kumoowolo.
9 Ngu damoni tewoku, ngunonggo Anutndo Yesus oowooyi ngu okoolo awuno oolengo
yewolo. Nguno ngu, Anutndo oowooyi gula inowoku, ngu oni oowooyi bidodo dagalo,
oowooyi ulungga oolengo inowolo.
10 Yo, Anutndo ngu Yesus yeni sobosobo koleteyingo yewoku, ngulo ene Sambo endemo
oni, melako oni, oni kuli kumooyingo, enengo musiyomo oolootenggoku, ngu nguya
sobowoote. Ngu oo bidodo, Yesus oowooyi bingami elo, ene keyi damonimo bodo
oondookelo suwoo suwoo oowooyi okoololuwanggo.
11 Yo, Anutndo Yesus oowooyi yeni ulungga tunootetoni, ngulo suwoo suwoo, oni simoo
bale bidodomo, oowooyi okoolo ngu, ene oowooyi damoni yootunolo ewanggo. Yesus
Kristus, ngundo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, elo ewanggo. Ene Yesus oowooyi elo
okoolo ngu, ene eweyi Anut oowooyi nguya okoowanggo.

Noole Ngu Solu Himi Ngundilo, Oni Kewooloyemo Oluwato

12 Ariya, ye Kristen dobooguline oolengo, Anutndo ye kuli ko yoyowoku ngu, ngundilo
ngulo, no kuli yeno oluwonokuno, ngu nalu nguno, ye suwoo suwoo, Yesus Kristus
manggowo keyowonggoku, ngundilo nangge, no ataga, yowoko oolootenoku, ngano
nguya, ye komo, ngu damoningga ngu suwoo suwoo ngundiya teyaliyi. Ngulo ngu, ye
komo ingootenggo. Yengombo nangge yanggango ma telo, ye mete Anutlo, ko ngu telo,
enengo damoni keyoweloyi, ngu ereremo kini. Ene Anutndo yeno yanggango yunooteku
ngu, asa, ye mete enengo koni gome telo, yade yade oololo, Yesus yeno ko ombuweloyi
naluno, ngu temukowa.
13 Noole ingooteto. Anutndo ye kewooloyemo nguya ko teteku ngu, enengombo ye
yanggango yunolo, enengo mandeni keyoyi, elo yokutuyelowolo. Yokutuyelootoni, ye
nguno ngu, Anut enengombo ingooteku, ngundilo ko tetenggo.
14 Oo bidodo yendo tetenggoku ngu, ye komo yengo ebe, sanggiliyega, longge sambi
damoningga, ngu bidodo yokoya, ye ko nangge teyi.
15-16 Ye ngu komo ngundiya teya ngu, ngulo ngu, ye mete gome nenengo ootoolo, yeno
biyomi gula ma oodoni, nguno ngu, ye Anutlo simoongo telo oluwanggo. Nguno ngu,
yeno oo biyomi gula nguya kini. Ene oni ye kewooloyemo, ngunonggo mande damoni
biyomi telo, endeyootenggo. Ene yengo endeyoyingo damoniye ngu nenengo nangge
keyootenggo. Ye ngu Yesuslo Mande Keda Mesalango ngu yolo, gome dowootoyi, ndindi
tetoningga ngu, ye mela ngalo oni simoo bale, ngu kewooloyemo ngano oolootenggoku
ngu, ye solu himi oolengo suwoo ooleliko oolooteku, ngu ngundilo. Ngulo ngu, Yesus
Kristus ko ombuweloyi, naluno ngu, no yengo oni oni tewano. No nguno ingowanoku: No
kingo ko telo, yanggangone kingo ma yombuliyowono. Kini, ye Kristuslo mande damoni
gome, nguno endeyootoyi, ngu engge gome tunootetelo ingowano.
17 Ene ataga, nondo oo ingootenoku ye nguya ingoyi. Yengo nowoondoyemo hamoo
teyingongga ngu, yengo woolo Anutno yetenggoku ngundilo. Anutndo enengo woolo
yeyingo oni, ngulo woolo yeweloyi tetoyi, ngulo ene oni oni telo, ngundilo nangge, ene
yengo nowoondoyemo hamoo teyingo nguya, kenolo, oni oni tewolo. Kuli, Anutlo woolo
yeyingo oni, ngundo woolo yeweloyi elaya ngu Anutno yewonggori. Gula ngu woolo
yeweloyi, ko gula ngu Wayinmbo woolo yeweloyi. Yengo nowoondoyemo hamoo teyingo
ngu woolo yeweloyi ngundilo. Rom me oni, ngundo no nuleyi kumootoowe ngu, asa, no
dalone ngundo Anutno Wayin woolo yeweloyi, ngundilo tewa. Ngundilo tetoni ngulo, no
mete oni oni tewano. Ngungga ngu ngandilo: no ngu yeya Anutno woolo, ngundilo inolo,
ngulo noole oni oni teteto.
18 Ngulo ngu, ye ngu nododo goboolo oni oni tewato.

Timootilo Mandeni

19 Ene, Oo Bidodo Sembuli, Yesus ngundo etoni ngu, asa, nalu bodaga nangge yokolo,
no Timooti suleyootoowe, yeno oololo, nalu bodaga yeno oodego, ko ngano ombuwa.
Ene ko ombulo, ngundo yengo mandeye, ngu nono etoni ingowano. Nguno ngu, nolo
nowoondone ngu yengo oni oni ulungga oolengo tewano.
20 Nolo oni gula, Timooti ngundilo kini, ene ngu noya nowoondonali gulanangge.
Enengo newende ngu, ye hoolooweyelowelo gome oolengo ingondudu tete.
21 No oo ngundilo yeno etenoku, ndawugalo, no oo ngu watayi ngulo: Oni sungo
gidalega ngu, enengo oo ngu sobowoowelo nangge ingootenggo. Ene Yesus Kristus, ngulo
koni ngu sobowoolo teweloyi, ngulo gome ma ingootenggo. No ngundilo elo ingowono.

22 Ene yendo Timootilo, ngu ingootenggoku ngu, ene oni gome oolengo. Enendo ngu
no hooloowenelolo, mande keda gome, ngalo koyi tetelo, simooyembo awa awaye kono
hoolooweyelootenggoku, ngundilo.
23 Nono oo bidodo tunootewaku ngu, ingomukolo ngu, ngu naluno, no ene suley-
ootoowe, ene yeno, nguno sodedo oolouwa.
24 Nondo ngu hamoo oolengo ingooteno. Oo Bidodo Sembuli, ngundo oole yomosiy-
ootoni ngu, asa, no nguya, nalu bodaga, yeno nguno oolouwanolo ngundilo ingooteno.

Ipaporodayitaslo Mandeni

25 Nondo ngu, no komo Ipaporodayitas, suleyootoowe, yeno nguno oolounilo in-
gooteno. Ene ngu noolengo doboonayi, ene ngu noya ko goboolo telo, nguno ene no
hooloowenelolo, Kristuslo Mande Keda Mesalango, nguya wesiyolo ewolo. Kuli yendo,
yengo ko oni suleyootoyi, nono ombuwolo. Enendo ngu no hooloowenelolo oodoni, asa,
no ene suleyootoowe, yeno ko oolouwa.
26 Enengo newende ngu, ye yeyoweloyimbolo hahangelo, elo ooloote. Ndatelo ngulo,
yendo ene sayidodo, elo ingootenggoku, mandega ngu ingolo, ngulo ene newende kowuli,
ingolo, ooloote.
27 Hamoo, kuli ngu ene sayi telo, kumoowelo tewolo. Ene Anutndo enengo nowoondoyi
telo, Ipaporodayitas, yeni, ene mete tewolo. Yo, Anutndo, enengo nowoondoyi teyinolo,
no nguya, tenunoote. Anutndo ene yeni mete tewoku, ngu nangge no nguya, kowuli
gulado no wilinelowalo ma ingooteno.
28 Ngundilo ngulo, no ene suleyootoowe, yeno nguno oolounilo hahangeteno. Nguno
ngu, ye ene ko kenolo, nowoondoye oni oni tetoyi, nguno ngu, nolo kowuline, ngu bodaga
imakelo uwa.
29 Ngulo ngu, Oo Bidodo Sembuli, ngu oowooyimo, ye ene yoweloyimbolo nowoondoye
oni oni teyi. Ye ngu komo oni oowooyingga ngundilo, ngulo oowooye bingamiye eya
okooyi.
30 Ipaporodayitas ngundo Kristus Yesuslo konimo ngano kumoowelo tewolo. Enendo
ngu keda oluweloyiga ngulo ingondudu ulungga ma tewolo. Kini, ene ngu, ko nga yendo
ma teweloyi, ngulo ene ngu telo, no hooloowenelolo ngu tewolo.

3

Oni Ene Kristusno Newendemo Hamoo Tewaku Ngu, Ene Oni Gome Nenengo Oolengo

1 Ye Kristen konebane, no nga mandega nga wenga yokowelo ngandilo eteno. Ye
ngu, Oo Bidodo Sembuli, ngulo simoongo, ngulo ngu, ye oni oni teyi. Nondo nga
mande oni etuyeloyingombolo, mande ebe ganagana etenggoku, ngulo nondo yengo
ko nakangowelo, nowoondone kowuli ma ingooteno. Ndatelo ngulo, nga mandega
nga, ngu ye hooloowyelootoni, enengo mande biyomi etenggoku, yendo ngu kootusina
yunowanggo.
2 Ye oo ngulo ingondale teyi! Ngu ngandilo: Etuyeloyingo oni ebe ganagana,
ngundo ganayelolo etenggo. Ye oni, yengo goweye doongoolo yomosiyowaku ngu, Anut
doongeyimo, ngu damoni nenengo, elo ngundilo etenggo. Ngu oni ngundilo etenggoku,
ngundo ye ganayelolo, ko biyomi tetoyi, ngulo ye ingondale teyi! Ngu oni, ngu se goki
biyomimbo, ye yokitenggoku ngundilo. Ndatelo ngulo, enendo mande etenggoku, ngu
ebe ganagana mande nangge. Ngundo ye Kristusno nowoondoyemo hamoo teyingo,
oni simoo bale ingootenggoku, ngu yoyeni hamoo mande yokolo, enengo mande ebe
ganagana, ngu nangge, keyowanggo. Ngulo ene ngundilo ingowelo.
3 Yuda onindo goweyi doongoolo yomoosiyoweloyi sunggiga, ngundo ene oni simoo
bale etuyelolo, ene Anutlomu. Ene ye enendo mande ebe ganagana etenggoku, ngu
ingootoyi, nowoondoyemo hamoo ma tewelo! Ngu oni, ene goweye doongootoyi ngu,
nguno ngu Anutndo oni nenengolo ma ewa. Kini, noole komo Anutlo nowoondonayi
hamoo teyingo oni. Noole ko oo tetetoku, ngunonggo Anutndo noole oni nenengolo
ma ete. Kini, goweye doongooweloyi sunggi hamoo ngu ngandilo: Noolendo Anutlo
Yukanimo, ngu yambo mande telo, Kristus Yesuslo, oowooyi bingami nangge elo okooteto.
4 No nguya, no mete damoni oowooyingga telo, ye etuyelowanoku, ngulo oni simoo
baledo, kenolo, etenggo. Nga oningga nga ngu, ene oni nenengo nangge, elo ingootenggo.
Yo, hamoo, no oo gome oowooyinggado, no hooloowenelowelo moole.
5 Ngu ngandilo: nolo nalune, kandegula gidembolo kabusagomo ngu, Yudalo tabango
oninggado, no gowene doongoolo yomosiyowolo. No osisambaye, Iserel, ngulo nangoni,
Beniyaminlo sowe. No ngu Hiburu mande eteno. No ulungga teyingo naluno, no ngu
Parisi oni, ngulo mamana mande, ngu hamoo gome keyoyingo oni, tunootewono.

6 Kuli, no Kristen oni yombuliyeloweloyi koyi, ngu yanggango tewono. Ene oni
sungombo nono mamana mande, nondo keyootenoku, ngulo no wilikonelowonggoku,
ngu ene biyomi gula, nono ma kenowonggori.
7 Kuli, nondo oo ngu ngundilo elo ingowonoku ngu, ene nolo ingondudune, ngu Anut
doongeyimo, ngu nenengo kini. Ngundilo ngulo, ataga, nondo ingondudune kulimi
inowonokungga, ngu kootuyinolo, ko Kristuslo ingoyingo yooteno. Ngundilo ngulo, oo
ngu bidodomo yowonoku ngu, kingo oo ngundilo tete.
8 Ngu hamoo, oo bidodo no kuli, ngundo no hooloowenelowalo ingowonoku, ngu ataga,
no mete yokowano. Hamoo oolengo, no oo ngu tewonoku, ngulo no hamoo ingooteno.
Kristus Yesus, ngundo nolo, Oo Bidodo Sembuli Sembune, ingowono. Ngundo oo bidodo
dagate. Ngunonggo ngu, oo ngu tewonoku ngu, kuli yokowono. Ooku kandangetoowe,
ngu kingo oo ngundilo temukootoni, ngulo ngu, Kristuslo damoni yanggango dowoowelo
ngulo nangge ingondudu teteno.
9 Ngundilo ingowelo, ingondudu telo, no eneya sugi sugi oolootelo. Nondo mamana
mande, ngano oni gome nenengo oolengo ootoolo, ngulo mande damoni ngu gome keyolo,
oluweloyi nguya kini. Kini, no Kristusno nowoondonemo hamoo tetoni ngu, Anutndo ngu
nowoondonemo hamoo teyingongga, nguno ngu, oni gome nenengo oolengolo ewa.
10 No ngu Kristuslo hamoo oolengo ingoweloyi ingootenoku, ngulo no enengo damoni,
no mete watayi, ingowelo teteno. No ingowono, Kristus melenonggo, ko, keda ootookoow-
eloyi nalu, nguno enengo yanggangoni yowoku ngu, nondo oo ngundilo, ngu yowelo
ingooteno. No ataga, Kristusdodo ko goboolo telo, ngulo enendo noolengo ogingoyingo,
koolowoowoku, no nguya, ngundilo koolowoowelo ingooteno. Yo, onindo nowoondone
hamoo teyingo, ngulo nuleyi kumooweloyingga ngu, no ngulo, nguya meyeteno.
11 Yo, nondo kumoowanoku, naluno ngu, nondo ngundilo ingooteno. Anutndo ene mete
noyeni, ko keda tewanolo ingooteno.

Polndo Yanggango Oolengo Kendutelo Oolouwolo

12 Nondo ngandilo ma ingowono. Nondo ngu kuli Kristuslo mande damoni, ngu
bidodo yowonolo ingolo, no komo mete bidodo tetenolo ingootenoku, ngu kini. Kini,
no suwoo suwoo Kristuslo mandeni damoni nenengongga, nondo ngu yowelo, ngulo
no tewootewoongooteno. Ngundilo ngulo, Kristus Yesus, enengombo no kuli sunggi
yenunowoku, ngulo no ngundilo ingooteno. Kristusndo, nono oo tetoni tunooteweloyiku
ngu, kootusina, bidodo nono tetoni tunootewalo ingooteno.
13 Ye Kristen konebane, nondo ngu enengo mande damoningga, ngu kuli
yomukowonolo ma ingooteno. Ene, no oo gulananggembolo ingooteno. No oo
koleteyingo yowonoku, ngu bidodobo, kuli kapengoyelo, no oo kootusina, Kristusndo oo
nunoweloyi, ngulo koyi yanggango teteno.
14 Anutndo no Kristus Yesuslo, elo negonelowoku ngu, enengo damoni, gome nenen-
gongga ngu, no tewoongolo keyolo, nguno ngu, no ko yanggango telo, enengo damoni,
ngu nangge, keyolo, yade yade oololo, Anut enengombo noyolo, Sambo endemo oolelo,
enengomboya oluwalo.
15 Noole Kristen oni simoo bale, onendo Anutlo damoni nenengo teweloyi, ngu gome
watayi ngu, noole ngu damoningga, ngu nangge, keyolo oluwato. Ene ye ingondudu
sungo gula moole tetoni ngu, Anutndo ngu yowoolengootoni, ye gome kenolo, tunoo
ingowanggo.
16 Ene noole mande ataga, yootetokungga nga, ngu komo gome dowoolo keyolo,
yade yade oololo, noolengo damoninaye, ngu nenengo oolengo tunootetoni, nguno ngu
kinitewa.
17 Ye Kristen konebane, ye bidodo, ngu komo nolo mande damonine, nga kenoya,
ngundiya nangge teya keyoyi! Ye, Pilipayi Kristen oni simoo bale gidalega, ngundo
Kristuslo damoni, ngu gome keyootoyi ngu kenoya, ko nondo damonine tetoowe, yeno
tunootewoku, ngu naluno, no yeya oluwonokuno, ye komo noolengo damoninayi, ngu
gome kenoya, ngu nangge keyowanggo.
18 Nalu oowooyingga no yeno ewono. Ngu oni onendo, ngundilo etenggo. Noole
Kristen oni elo etoyi, ene enengo endeyoyingo, ngu biyomi oolengo nangge, elo ewono.
Ngu oni, ngulo endeyoyingo biyomiye ngu, oni gidalegano tunoo etuyeloyingo, ngu ene
Kristuslo me oni. Ngundilo oni, ngu Kristusndo, enengo mbumbuwa andangeyunowoku,
ngulo nowoondoyi, ma tetenggo. Ngundilo ngulo, sendo solewelo tetoni, no ko yeno
eteno. Ngano ngu, oni oowooyingga oolengo, ngu Kristuslo me oni oolootenggo. Yo, ene
suwoo suwoo mbumbuwadodo tetoyi, nguno ngu, ene oni gidalega tunoo etuyelolo, ene
Kristuslo mande hamoo ngu ma keyootenggo.

19 Ngundilo oni ngu, ene Setanlo ende biyomi nguno ulo, suwoo suwoo oonatewanggo.
Ngu oni ngu Anut enengombo elo oo tetoni tunooteweloyi, ngu ma tetenggo. Kini,
ene enengo goweye, ngulo oni oni teweloyim, ngu nangge tetenggo. Ene ngundilo oo
mande damoni biyomi oowooyingga tewonggoku, ngulo oni gidalegaya, mande mande
oowooyingga elo, ene ngulo oyumo kini. Ene, mela ngalo, oo nggilinggala, ngulo nangge
ingootenggo.
20 Ngundilo ngulo, ene noolengo ende hamoo, ngu Anutndo Sambo endega oolooteku
ngu, nguno noolengo ingondudunayi oolooteku ngu! Noolengo, Oo Bidodo Sembuli
Ulungga, Yesus Kristus, ngundo endega yokolo, melako ngano ombulo, ngu noole ko
yoyowa. Ngundilo ngulo, noole enengo ko ombuweloyi, naluningga, ngulo noole
hahangelo sobowoowato.
21 Ngu naluno nguno, ombutoni, enengombo oo bidodo Sembuli telo, sobowoolo
ootoolo, ngunonggo, ene noole gowenayi biyomingga nga, ngulo yanggango kini, nga
tetoni, ngu Kristus, enengo goweyi ngundilo dulidalinidodo tunootewa. Enengombo ngu
yanggangododo telo, ngunonggo, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, enengombo oo bidodo
yeni, enengo keyi damonimo ombuwa.

4

Oni Ene Komo Nowoondoye Goboolo Yelo, Oni Oni Telo, Ingondudu Gome Metemi Yootenggo

1 Ariya, ye Kristen oni konebane, nondo yengo nowoondoyi telo, nowoondone ye
yunooteno. Nondo yengo suwoo suwoo oni oni yunootoowe, ye nolo kone teyingo, ngu
digi beye uliyoweloyi ngundilo. No mande gidalega yeno ewelo. Ngu mande bidodo, nga
yeno nakangowonoku, ye komo ngu oo ngu gome ingoya keyoyi. Ngundilo nangge, ye
komo Oo Bidodo Sembuli Ulungga nguno yanggango dikayilo ngulo eteno.
2 Yuwodiya ko Sinitiki, yali bale elaga, no mande bodaga yalino ewelo. Yali ngu, Oo
Bidodo Sembuli Sembunayi, enengo namboni elaga, bine? Mete yali, ngu Oo Bidodo
Sembuli Ulungga, nguno yanggango dikaya, nguno ingonduduyali ko nowoondoyali
gulanangge goboolo yeli.
3 Ge, Sudayigos, ge oni gidalegaya, ko goboolo teweloyi gome ingoote. Ngulo ngu, no
geno sumoo eteno. Gedo bale elayaga, nguno oolouya, hoolooweyelootooga, ko siyeli,
elo sumoo gunooteno. Enendo ngu ene noya mande keda gome, ngalo nododo goboolo
dikalo, ko tewooto. Ngundilo nangge, elayaga, ngu Kelemen, ko, oni gidalega nguya, ko
telo, enengo bidodo, nolo ko goboolo nguya tewonggori. Ngu oni ngu bidodo enengo
oowooye ngu suwoo suwoo keda oluweloyi bukga, nguno ooloote.
4 Suwoo suwoo ngu, ye komo oni oni teyi! Ndawugalo ngulo, ye, ngu Oo Bidodo Sembuli,
ngulomu nangge. Nguno ngu, nondo ko eteno. Ye ngu komo oni oni teyi!
5 Oni bidodobo ngu, ene komo yengo ingootenggo. Ye oni imakeyingo ayibiyi oni
oolootenggolo ingootenggo. Ye komo meyelo, oni gidalegalo mande damoni etenggoku,
ngu gome gome wilikolo ingowanggo. Ye oo ngu teyi, ndatelo ngulo, Oo Bidodo Sembuli,
ngu nooleno ko ombuweloyi naluno nguno, ngu namoko ooloote.
6 Ye oo gulalo gulalo ingondudu ulungga ma telo, nowoondoye biyomi ma ingowelo.
Kini, oo bidodo ngu, ye komo Anutno oo ngulo etenggo. Ye oo gula gulalo wenonolo
kowuli oowooyingga, yolo, oolootenggoku ngu, ariya, Anutndo oo ngu hoolooweyeloni,
elo ngu sumoo eya yemboongeyi. Ye oo ngundilo yemboongetoyi, ye komo eneno
esetetoyi, Anutndo, yeno oo hoolooweyelolo, oo yunoweloyiga, ngulo eseteyi.
7 Oni simoo bale, ngundo Anutlo imakeyingoni ayibini damoni, enengo oni yunooteku,
ngu gome watayi kini. Yo, Anutndo yengo nowoondoye imakeyingo yeni, ngundo yengo
ingondudu ulungga, ngulo nowoondoye biyomi yetoni, kowuli ingootenggoku, ngundo ye
ma soboyelowa. Kini, ye Yesus Kristus nowoondoyemo hamoo telo, eneno ingootoyi ngu,
asa, nowoondoye imakelo ngu, biyomi ko ma yowa.
8 Ye Kristen konebane, nalu bidodomo nga oo ngalo ingoyingo yoyi. Ngu ngandilo:
mande damoni bidodo hamoo oolengo, ko ingondudu gome, damoni gome nenengo
teyingo; Anut doongeyimo, oo biyomi gula kini; oo gome oolengo nangge; oo ngu mete
bingami okooweloyi mete; asa, ngu ingolo, ngu nangge, gome dowooyi.
9 Mande damoni bidodo nondo yeno elo etuyelootoowe, kuli yowonggoku ngu, ko
nolo mandene ingolo, damonine ngu kenolo, ingowonggoku nguya, ngu ye komo ngu
bidodomo ngundiya teyi. Ye ngundilo tetoyi ngu, asa, Anutlo imakeyingo damoni, ngu
yunootoni, yeya oluwa.

Pilipayi Onindo Oo Kingo Duwoo Soweyootoyi, Ngulo Pol Oni Oni Tewolo

10 Ataga yendo nolo ingolo, nowoondone ko yokutuwootoyi, ngulo ngu, no oni oni
oolengo telo, ngulo no Oo Bidodo Sembuliga nguno eseteteno. Hamoo, kulimi, ngu ye
nolo ingondudu tewonggoku, ene ye, yowoko oluwonggokuno, ngulo ye no oowooyingga
hooloowenelowelоyi, ye ereremo kini.
11 No yeya ngandilo oo ngalo ma ewono. No oo gulalo wenonoyingo telo, ngulo no
ma ewono. Kini, no kuli ingootenoku ngu, oo gula, nono ombuwaku ngu, no ngulo ma
boguwoowano. Ngu mete nangge.
12 Nalu gidalegano, no owoolongo oni oode, no nalu gidegano, oo oowooyingga oolengo
yolo, dowoowono. Nondo ngano oode, ngundi musiyo gulano oode bine, nowoondone
ngu imakeyingo nangge, ngulo no kuli watayi. Ngundilo ngulo, nalu gulano, no oowali
ulungga neweloyi, ngu ingolo ngu, ngundi nalu gulano, no oowalilo nguya, kumoolo
bine; nalu gulano, no oo ulungga dowooweloyi ngu, ngundi nalu gulano ngu oolo
wenonoweloyi nono tunootetoni ngu, asa, ngu bidodo mete nangge, elo ingooteno.
13 Ngulo ngu, no, Kristus yanggangonimo, no oo bidodo mete temukooteno.
14 Ene yendo komo ngu damoni gome oolengo telo, ye nododo goboolo dikalo, no
hooloowenelolo kowuli, koolowoowonggori.
15 Ye Pilipayi oni simoo bale, ye yengombo ngu ngandiya watayi teyi. Kulimi ngu, no
damoni yelo, mande keda gome mesalangongga, nga elo etuyelowonoku, no Masedoniya
mela yokowonomu, ngu naluno ngu, ye Kristen simoo bale, yendo nangge nododo,
goboolo dikalo, nowoondoyi teweloyi damoningga ngu tewonggori. Ye ngundilo telo,
ngunonggo ye oo kingo digi tuwoo no nunowonggoku, no elo ingowono.
16 Yo, no Tesalonayika melako oluwonoku, ngu nalunggano nguya, yendo nangge nalu
oowooyingga, no digibo hooloowenelolo no nunowonggori.
17 Yendo ye oo kingo duwoo gidalega no nunoyi, ngulo elo ma ingooteno. Kini, nondo
ngandilo ingowono: Yengo damoniye gome, ngundo Anut doongeyimo, ngu komo engge
gome oolengo tunooteni, ngulo hamoo Anutndo oo ulungga yeno gumi yunowa, ngu elo
ingowelo ingooteno.
18 Yendo digi kingo, Ipaporodayitasno, suleyowonggoku ngu, no logoyimo ulungga
oolengo no daganelowoku ngu yowono. Anutndo ye digi beye soweyolo kingo nunoyingo
ngulo oni oni telo, ngundilo, woolo ndindingo gome metemi Yuda onindo eneno
teyingomu, ngulo nguya ene gome ingoote.
19 Nolo Anutga ngu, ene oo bidodo, ngulo Sembuli Sembunayi. Yengo Kristus
Yesuslo nowoondoyemo goboolo siyeyingomu, ngunonggo yendo oolo wenonootenggoku,
Anutndo oo yunowa.
20 Anut noolengo awanayi, noolendo suwoo suwoo enengo oowooyi bingami okoowato.
Ngu hamoo oolengo.

Kambayeloyingo Mande

21 Nondo ngu Kristus Yesuslo oni simoo bale bidodo kambayelolo eteno. Ye Kristen oni
konebane, nododo goboolo oolootetoku, ngudodo ye kambayelolo etenggo.
22 Anutlo oni simoo bale ngu bidodo ye kambayelolo etenggoku, ngu gidalega ngu mela
ngalo oo sobosobo oni oowooyi Sisa ngulo yano ko tetenggoku, ngundo nguya yengo
kambayelolo mande nga soweyootenggo.
23 Nondo Anutno yemboongeteno. Oo Bidodo Sembuli, Yesus Kristus, gengo suman-
gengge ngu ene yunoya, goboolo ootooya, yanggango yunoni, ngundilo elo yemboonge-
wono.

Kolosi
Kolosilo Mande Tabango

Pol ya biyomimo oluwoku, ngu naluno, nga so uyingga nga, oni elaya kandeyalimo yewoliyo. Ngulo oowooyali ngandilo: Tikikas, ko Onesimas. Nga oni elayaga ngando nga so uyingga nga yolo, oololo, Kolosi simoo baleno yunowoliyo.

Nga bukga ngalo mandeni gumgum ngandilo.

Polndo kambayeloyingo, mandeni. 1:1-2.

Polndo Kolosi oni simoo baleno esetelo, oowooye bingamiye elo okoowolo. Ngulo nguya ewolo. 1:3-14.

Kristuslo yanggangoni ngulo mande elo, ene koni ngulo nguya ewolo. 1:15-23.

Polndo enengo koni simoo bale guladilo guladilo, nguno ko tetoni, ene nowoondoyemo hamoo teyingo, ngulo ewolo. 1:24–2:5.

Polndo Kolosi, simoo bale ngundo ene komo gooboongooya, Kristusdodo ootooya, nguno ngu, ene komo ebe ganagana oni, etuyeloyingo oni ngu oweyeloyilo, ewolo. 2:6–3:4.

Oole gome nenengo, ko nowoondoyemo hamoo teyingo, oni simoo balelo damoniye. 3:5–4:1.

Ingoweloyi mande yanggango oolengo, ko akeyo elo, kambayeloyingo ngulo mande. 4:2-18.

1 No Polndo, no ngu Kristus Yesuslo Aposel. Anut enengo ingondudunonggo nangge ene
no noyolo, Aposel noyewolo. No nga so uyingga nga yengo nakangootoowe, nolo doboone
Timooti nguya nga mandega nga kandangelo, ingolo, ene metelo, ewolo.
2 Nondo nga so uyingga nga ngu, ye Anutlo oni simoo bale noolengo doboogulinayi
Kolosi endemo oolootenggoku, ngundo Kristusno nowoondoyemo hamoo telo keyootenggoku, ngulo nakango yunooteno. Noolengo Awanayi Anutndo ngu sumange yunolo,
yengo nowoondoye ngu yeni, imakelo oluwanggo.

Kolosi Onindo Kristus Nowoondoyemo Hamoo Tewonggori

3 Noolengo yemboongeyingo naluno ngu, suwoo suwoo, noolengo ela eliya ngu
noolengo Sembunaye Oo Bidodo Sembuli Yesus Kristus, ngulo eweyi Anutno yengo
esetetelo.
4-6 Yo, noole Anutno esetetelo, ndatelo ngulo, noole ngu yengo mande ngandilo kuli
ingowolo. Kuli hamoo Mande Keda Mesalango nga ngu yeno tunootetoni, ye kuli ingolo,
ngulo ye Kristus Yesusno nowoondoyemo hamoo tewonggori. Ngulo ngu, ye Anutlo oni
simoo bale bidodo nowoondoyi teyunootenggo. Ngulo ye Anutndo oo Sambo endemo
oo ngu yunowelo ewokungga, ngu sobowoolo oolootenggo. Yo, Epaparasndo yeno
Mande Keda Mesalango yunooteku, ngundilo nangge, mela bidodomo nga Mande Keda
Mesalangongga nga simoo bale ulungga oolengo, suwoo suwoo ngu ingolo, keyootenggo.
Yo, ene damoni gome nenengo ngu keyolo, nguno engge gome oolengo yeyi tunootete.
Ngundilo nangge, yeno nguya ngundilo damoningga, ngu ulungga tunootete. Yo, ye nguya
damoni yelo, ngunonggo ngu Mande Keda Mesalango nga ingolo, ombulo, ataga ngano
nguya Anutlo sumangeni hamoongga nga kuli ingootenggo.
7 Epaparasndo ye kuli, nga Mande Keda Mesalangongga, nga ngu ye etuyelootoni, ye
kuli ingowolo. Epaparas, noolengo ko goboolonayi, ngu Kristuslo ko oni gome metemi.
Ene ye hoolooweyelolo, Kristuslo koni, ngu tete.
8 Yo, Epaparasndo nooleno etoni ingowoloku, ngu ngandilo. Yuka Kundingiyi ngundo
ye nowoondoye yeni, Anutlo simoo balelo nowoondoyi teweloyi damoningga, ngu gome
tetenggolo etoni ingootelo.

Polndo Kolosi Onilo Anutndo Yanggango Yunoni, Elo Yemboongewolo

9 Ngulo ngu, noole yengo mande koletelo ingolo, ngu nalunggano nguno, noole damoni
yelo oololo, ataga, nga naluno nguya, noole suwoo suwoo Anutno ye hoolooweyelolo,
ngandilo yemboongetelo. O Anut, gengo Yuka Kundingiyingge, ngundo gengo ingoyingo
gome metemi, ngu ene yunoya, yoyega, ingonduduye gome himimonggo oo gedo
ingooteku, ngu bidodo ingomukowanggo.
10 O Anut, ge ene hooloyelootooga, oo gedo ingooteku, ngundiya teyi. Ene ngundilo
tetoyi, enengo endeyoyingo, ngundo gengo simoo bale, ngu etuyelowanggoku, ngu ge
enengo Oo Bidodo Sembuli. Gedo ene hoolooweyelootooga, gengo damoningge nenengo,
ngu nangge, keyoya, ko nguya, ge hoolooweyelootooga, enengo ko bidodomo, ngu

engge gome nangge, enggewa. Ene ngundilo tetoyi ngu, asa, ngu gedo oo ingooteku,
ingoyingongga ngu ulungga oolengo tunooteloluwa.
11-12 O Anut, gengo yanggangonggedodo ene yuno. Ngundilo yunootoyi, ene nguno
mete yanggango dikalo, ngunonggo, kowuli oowooyingga koolowoolo ootoolo, ene ma
boguwoowanggo. Kini, ene mete nowoondoye, Awa geno oni oni telo, esetewanggo.
Ndatelo ngulo, gedo ene yooneneyelolo, nguno oo gedo ene yunowelo logowootoyi,
Sambo endemo himidodo oolooteku, ngu gengo simoo bale nguya bidodo yowanggo, elo
yemboongeteno.
13 Yo, Anut, noolengo Awanayi, ngundo Setanlo oolelini ngulo yanggangonimonggo
andangeyelolo, ko yoyowolo. Yo, ene noole yoyolo, enengo Nangoni ngulo gome
ingooteku, ngundo oni simoo bale soboyelooteku, ngu kewooloyemo yoyewolo.
14 Anut Nangoni, ngundo noole uliyelolo, ko yoyolo, noolengo weti mbumbuwanayi
andangeyunolo kapengoyewolo

Kristuslo Damoni, Ko Enengo Koni Nguya

15 Anut Nangoni gogolo gulanangge oolengo, Kristus ngundo Anutga noole ma kenow-
eloyingga, ngu kilalongo oolengo. Enendo ngu Anutndo oo bidodo yemukoyingongga,
ngu bidodo tabango ulungga oolengo ooloote.
16 Anut Nangonimbo ene oo bidodo Sambono, ko, melako oolootenggoku, ngu bidodo
yemukowolo. Yo, oo melako ngano noole tunoo kenootetoku, ngulo sembuli. Ngundilo
nangge, Sambono oo oolootenggoku, ngu noole ma kenootetoku nguya, enendo nangge
ngu bidodo yetoni oolootenggo. Yo, oni ululu, ko, yuka ngulo yanggangoye ulungga
oolengo, Sambono, melako ngano nguya oolootenggoku, ngu bidodo sembuye. Oo
yeyingo ngu bidodo, enengo oowooyi bingaminidodo tunooteweloyi, ngulo ene yewolo.
17 Ene oo ma yeyingo naluno nguno, ene oluwolo. Enengo yanggangoni, ngunonggo,
nangge oo bidodo yewoku, musiyemo musiyemo sunggidodo oolootenggo.
18 Enengombo ngu, enengo oni simoo bale gooboongoolo oolootenggoku, ngulo taban-
goye ulungga. Enengo, oni simoo bale ngu, enengo goweyi, ko, enengombo ngulo sem-
buye oolengo. Enengombo ngu, ene koletelo oolengo melenonggo ko ootookooyingongga,
ngundilo ngulo, ene oo bidodo tabango koleteyingo ulungga ooloote.
19 Anutndo, ngu enengo ingonduduni damoni, ngu bidodo, enengo nangonimo nangge
olinilo gome ingoote.
20 Anutndo ngu mela ngalo oo bidodomo, ko, Sambo ende oo bidodomo nguya,
eneno nangge nowoondoye enedodo goboolo gulanangge yewelo, elo ingoote. Ngundilo
ngulo, Anutndo Kristuslo dalowo de mombinonggo wendoni ombuyingo, ngundo noole
yoyolo, Anutdodo goobooyelowolo. Nguno ngu, Kristusndo, noole Anutdodo kewooloko
kawararayelolo, mundi telo oluweloyi damoninayingga, ngu andangeyunowolo.
21 Kulimi ngu, ye Anut tanggeyimo kini, yowoko sungo oluwonggo. Ndatelo ngulo,
yengo ingonduduye, ngundo eneya mundiyi oluwonggoku, nguno ngu, ye damoni biyomi
telo oluwonggo.
22 Ene Kristus de mombimo kumooyingo damoningga, nguno ngu, ye Anutdodo
nowoondoye goboolo gulanangge yelo oolootenggo. Ndatelo ngulo, Anutndo ngandilo
ingoote. Ene ye gome metemi oolengo, kundingiyi ene tanggeyimo ootoolo, nguno enengo
doongeyimo, sugabo oo biyomi gula kini, ngu gome nenengo oolengo ootoolo, nguno
enengo tanggeyimo oluweloyi, ngulo gome ingoote.
23 Ene ye komo nowoondoyemo hamoo teyingongga, ngu gome yanggango dowooya,
nguno yanggango dikaya oliyi. Kinitetoni ngu, oo biyomi gulado ye yodowoolo,
yowoosoolo yoyowa. Nguno ngu, ye kuli nga mande gomengga, nga ingolo, yolo,
nguno nowoondoye hamoo teyingo yanggango tetoyi, nguno Anutndo ko yoyoweloyi, ngu
yokowanggo. No Pol, nondo kuli nga mande gomengga, ngalo ko oni tewonomu, ngundo
eteno. Noolendo ngu Mande Keda Mesalango nga elo, oni mela bidodomo ewootomu ngu.

Polndo Kolosi Oni Hoolooweyelowolo

24 Kristus enengo goweyi, ngundo ogingoyingo ulungga oolengo, enengo oni simoo
bale goobooyingo, ngundo hoolooweyelowolo. Ene no sunggi yenunoyingo ngu, ogin-
goyingo nguya koolowoolo, ngunonggo simoo bale nowoondoyemo hamoo teyingo,
ngu hoolooweyelowano. Ngundilo ngulo, nondo ataga, ye hoolooweyelolo, kowuli
koolowooweloyimbolo oni oni teteno.
25 Anutndo no enengo koni teweloyim sunggi yenunowoku, ngu no enengo simoo bale
hoolooweyeloweloyimbolo, ko oni tunootewono. Ene no ngu, enengo mandeni hamoo
ngu bidodo, elo yootunoweloyimbolo, logonelowolo.

26 Kulimimonggo, nga mandega nga, ngu nalu bidodo osi sambanayi doongeyemo ngu
kombiteyingo oluwolo. Ene ataga, ngano ngu, Anutlo oni simoo bale doongeyemo kuli
endesina tunoo oolengo tunootete.
27 Anutndo nga mande gome oolengongga nga, ngu kombitelo oluwoku, ngu oni sowe
gidalega Yuda oni kini, ngu kewooloyemo nguya, tunoo etuyelootoni, kenolo ingowanggo.
Nga mande kombiteyingongga nga, ngu ngandilo. Kristusndo ngu yeya goboolo ooloote.
Ngulo ngu, yendo oni oni telo, ene sobowootoyi, ombulo, ko yoyowa. Yo, ngu naluno,
Anutndo ngu yengo oowooye bingamiyedodo yunootoni, enedodo goboolo sugi sugi
oluwanggo.
28 Noolendo ngu koletelo Anutnonggo, ingoyingo gome oolengongga yolo, ngunonggo,
noole Kristuslo Mandeni Keda Mesalango, ngu oni bidodomo yootunolo, elo etuyelooteto.
Yo, noolendo komo mande yanggango elo, mamanayelolo biyomi ma tewelo, elo, ko, oole
mande gome nenengo ngu komo teyilo etuyelooteto. Ndatelo ngulo, noolendo ngu oni
simoo bale sungo sungo gulanangge nangge bidodo yoyolo, Kristusno ombutooyega, ene
komo Kristuslo oni oolengo teya oliyilo ingolo, ko teteto.
29 Ngulo ngu, Kristuslo yanggangoni ulungga no nunootoni, no ngu yanggangongga,
ngu bidodo, enengo koni nga teteno.

2

Oni Ene Komo Nowoondoyemo Hamoo Teyingo, Ngu Yanggango Teya, Ene Ebe Ganagana Mande Ngu Andangeyi

1 Nondo ngu ye ngandiya ingoyilo ingooteno. Nondo ngu ye, ko, Leyodisiya endemo,
Kristen oni nguya, hoolooweyelolo, ko yanggango oolengo teteno. Ngu hamoo, ye nguya,
Kristen oni simoo bale gidalega nguya, no ma neyoyingo, ene nondo ngu ye bidodo
hoolooweyeloweloyimbolo, ko yanggango oolengo teteno.
2 Nondo ngu ko yanggango oolengo telo, ndatelo ngulo, yengo nowoondoye ngu
yanggangododo tunooteya, ngunonggo ngu ye nowoondoyi teweloyi damoningga nguya,
ye woologoyelonilo ingooteno. Nguno ngu, yengo ingonduduyemo, Anutlo mande
kombiteyingo, ngu tunoo oolengo ingowanggo. Ngu mande kombiteyingo ngulo damoni,
ngu Kristus nangge.
3 Yengo nowoondoye Kristusno yelo ngu, asa, Anutndo ye hoolooweyelootoni, nguno
enengo mande kombiteyingo ululu oolengo oolooteku, ngu ingonduduyemo tunoo
oolengo ingowanggo.
4-5 Nondo ngu ngandilo ingooteno. Oni gulado ebe ganagana mande gula ye ganayelolo
ma yoyowelo elo, ngulo nondo mandega, nga eteno. Ngu hamoo, nondo yeya goboolo
ma oolootetoku, ene nolo ingondudune, ngundo ngu, nalu bidodomo yeno ooloote. Nga
naluno ngano, no yengo oni oni oolengo teteno. Ndatelo ngulo, no yengo mande, ngandilo
ingowono. Ye Kristusno nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ngu yanggango oolengo,
nguno yengo dobooguliyeboya nowoondoye, goboolo gulanangge yetenggo.

Ye Komo Kristusno Woologongoyago, Ye Keda Oluweloyiga Ngu Yowanggo

6 Yo, ye ngu Oo Bidodo Sembuli, Kristus Yesus, ngu kuli yowonggo. Ngulo ngu, ye komo
eneya goboolo endeyoya oliyi.
7 Ye ngu komo eneno yanggango dikaya ootooya, de ngu mela nogono yanggango dikalo
ooleteku, ngundiya dikayi. Ngundilo nangge, ya nguya, ngu ene samanga sanganimo
yanggango dikatoni, ngunonggo yetenggoku, ye ngundiya dikayi. Ngulo ngu, ye komo
noolendo mande gome mesalango yeno, elo etuyelowootoku, ngulo nowoondoyemo
hamoo tetoningga, ye nguno yanggango dikaya oliyi. Ngundilo ootoolo, ngunonggo, ye
suwoo suwoo, Anutno esetelo, yanggango teweloyi, ngulo hahangeya oliyi.
8 Ye komo ingondale teya oliyi! Kinitetoni ngu, oni gulado kingo ebe ganagana mandega
yeno elo ganaganayelowa. Oni ngundilo, ngundo ene osi sambaye kingo mata mande
mande damoni engge kini, ngulo elo, ngunonggo, mela ngalo mande damoni ngulo
nangge etenggo. Ene Kristuslo mandeni hamoo, ngu ma elo keyootenggo.
9 Ye ingootenggo. Kristus ngu oni noole ngandilo. Ngu hamoo, ene Anutlo keda
oluweloyiga, ngu bidodo Kristus newendemo hangelo, oolelo ooloote.
10 Kristusndo nangge Sambono melako sobosobo tabango oni oolootenggoku, ngu
bidodo tabangoye ulungga. Yo, hamoo, Anutlo damoni nenengo, ngu eneno nangge
hangelo oolooteku, ngu yeno nguya hangelo, oolelo oluwa.
11 Ye eneya woologongolo, nguno Kristusndo yengo goweye yomosiyoyingo damoni
hamoongga, ngu tewonggori. Ngu ooga ngu goweyemu kini. Kini, Kristuslo damonimo,
ngu noole nowoondonayimbolo ingondudu kulimingga, ngu andangelo yokowonggori.
Ngungga, ngu goweye yomosiyoyingo, ngulo damoni hamoonggaku ngu.

12 Sono kundingiyimo ngu, ye Kristusdodo woologongootoyi ngu, Anutndo yengo
nowoondoye kulimingga, ngu yolo, meleno Kristusdodo meleyelowolo. Ye ngu Anutlo
yanggangoni, ngulo nowoondoyemo hamoo tetoyi, enengo yanggangonimbo nangge,
Anutndo kuli, Kristus melenonggo yokutuwootoni, ko keda ootookoowolo. Ngundilo
nangge, ye kuli sono (kindingiyimbo) sonowooyingo naluno nguno, ene ye nguya
yokutuyelootoni, oni keda tunootewonggo.
13 Kuli ngu, ye mande damoni biyomi guladilo guladilo teloluwonggo. Ye nguno
nowoondoye ingondudu kulimingga ngu telo, keyolo oluwonggo. Nguno ngu, ye Anut
doongeyimo, kuli kumooyingo. Ene Anutndo ye yooneneyelootoni, ye Kristusdodo
goboolo keda oolengo tunootelo oolootenggo. Yo, hamoo, Anutndo noolengo biyominayi
ngu bidodo kuli andangeyunolo kapengoyewolo.
14 Anutlo mamana mande nakangoyingo nguno, noolendo oo teweloyi Anutndo
ingooteku, nguno ooloote. Nalu bidodomo, noolendo biyomi tetetoku, ngundo yoyolo,
mande wilikoyingomo yoyewelo tewolo. Ene Anutlo sumangeni, ngunonggo, ene
noolengo biyominayi ngu andangelo, yolo, de mombimo Kristusdodo booloyelolo yosang-
gayewonggori.
15 Enendo oo yuka biyomi bidodo, ko, ngulo sobosobo tabango onikudodo yanggangoye
nguya andangewolo. Yo, de mombinonggo, Anutndo enengo yanggangoye dagayelolo
yoyokootoni, oni doongeyemo, oomboolo bidodo ngu kingo oni ngundilo tunootetoyi,
Anutndo nangge yanggangonidodo ooloote.

Noole Ngu Kristusdodo Goboolo Kuli Kumoowolo

16 Ngulo ngu, ye kuli Kristusdodo goboolo oodoyi, ngulo ngu, ye oni gula yokootoyi,
ye goweye sanggawelo mande gula yeno oowali neweloyi, ngundi, sono neweloyi ngulo
mamana mandeni yeno ma ewelo. Ngundilo nangge, oni gula yokootoyi, ngundo nalu
ulunggalo, kombo keda amana mayetoni, nguno yambo mande teweloyi; ngundi, Sabat
naluno yambo mande teweloyi, ngulo nguya ye goweye sanggawelo mande gula ma
ewelo.
17 Ngu oo ngu kootusina oo tunooteweloyi, ngulo kingo gaboyi nangge. Ene Kristusngga,
ngu hamoo oo engge oolengo.
18 Oni gulado ene gaboya gaboya oo kuli kenolo, ngulo ingoyingo yolo ete. No
ingondudune ulungga oolengo oni sungo dagayelootenolo ingoote. Ye ngundilo oni ngu
yokootoyi, ombulo, ngundo ye goweye sanggawelo mande ngandilo ma ewelo. Yengo
Anutndo oni oni teni, eya ngu, asa, ye komo Engel, onino yambo mande teya, oni
nowoondoyemo oliyilo ewa. Ngundilo oni ngulo ingonduduye ngu nowoondoye kulimi
damoningga, nguno windawinda telo endeyootenggo.
19 Ngundilo oni, ngundo Kristus yolo, dowootoni, ma ndindi tete. Ene Kristus ngu
noolengo tabangonayi oolengo. Nga Kristusngga ngando ngu, ene goweyi ngu bidodo
oowali inootoni, ngulo ngu wembuyi sowe sowe, sinami utoyi, oo goweyimo ngu bidodo
dowoolo woologongootoni, yanggango ooloote. Ngulo ngu, ene goweyi ngu Anutlo
yanggangonimo ulungga oolengo tunootete.
20 Ye ngu Kristusdodo goboolo kumoolo, nguno ngu, ye mela ngalo damoni biyomi
engge kini, ngu kuli yokowonggo. Ndawugalo ngulo, ye ataga, mela ngalo mamana
mandeni, newendemo ko utenggo?
21 Yo, ngu ganayeloyingo oni, ngundo ngandilo etenggo. Ge komo oo ngu ma dowoow-
elo, ma tewoongolo newelo, gengo kande dibigebo ma ikakowoowelo, elo etenggo.
22 Ngundilo mamana mande ko oo ngu, noole ngu tetooye, ngu sodedo biyomi yete. Ngu
onilo ingondudunonggo nangge, mamana mande ngu yelo, noolendo komo ngu keyoyilo
etuyelootenggo.
23 Ene hamoo, ye komo ngundilo ingondudu biyomi, ngu ma keyowelo. Ndatelo ngulo,
ngu mamana mandega etenggoku, ngu ingondudu kulimingga, ngunonggo, ombute. Yo,
hamoo, ngundilo oni, ngundo enengombo ingootoyi, ene ingoyingododo tetoni, nguno
noole yowoosootoyi, enendo yambo mande tewelo ingootenggoku, ngundilo tetetolo
ingootenggo. Yo, ene ngundilo telo, nguno nowoondonayimo hamoo teyingongga,
ngu woongooni utoni, yoyeni, noole kingo oni ngundilo tunootelo, noolengo gowenayi
ogingoyingo yunoyilo ingootenggo. Ene ngundilo mamana mande, ngundo noole
hoolooweyelolo, damoninayi kulimingga, ngu ma woongooni uwa. Hamoo oolengo kini.

3

Anutndo Ngu Ye Kristusdodo Goboolo Kuli Yokutuyelowolo

1-2 Anutndo ngu ye Kristusdodo kuli goboolo yokutuyelowolo. Ngulo ngu, yengo
nowoondoye ingonduduye bidodo oo Sambono awuno, Anutndo ye yunowelo, ngulo

hahangeya oliyi. Sambo endemo, Kristus ngu, enengo yaba bingamidodo, bibiteteku, ngu
Anut kandeyi koondosina bingamidodo ootoolo, ngunonggo, ene oo bidodo sobowoow-
eloyi kongga, ngu telo ooloote. Ngulo ngu, yengo nowoondoyi ngu Kristuslo damoni, gome
nenengo, ngulo nangge nalu bidodomo ingondudu teya, keyoya oliyi. Ye mela ngalo oo
ngulo ma ingondudu ulungga telo oluwelo.
3 Yo, yengo nowoondoye kulimingga, ngu kuli kumoowolo. Yengo kedaye hamoo
oolengongga, ngu Kristusdodo goboolo, Anut tanggeyi oolengomo kombitelo oolootenggo.
4 Kristusndo ngu noolengo kedaga, suwoo suwoo oluweloyiga, ngulo sembuli. Koo-
tusina ene tunooteweloyi nalunggano, nguno ngu, Anutndo ye nguya bingamiyedodo
Kristusdodo goboolo yunowa.

Noole Simoo Bale Keda Tunooteteto

5 Ngulo ngu, ye komo nowoondoye kulimingga, ngu enengo mande damoni biyomi
ngu bidodo andangeya yokoyi! Ngu oo biyomi ngu ngandilo: bosebalese mande damoni
biyomi teweloyi; mande damoni sugabododomu teweloyi; nowoondoyemonggo bale
sungombolo ingolo yoweloyimbolo; nowoondoye bidodo damoni biyomi nangge teweloyi
ngulo hahangeweloyi; oni gulalo oo kenomayingoweloyi.*
6 Yo, hamoo, Anutndo ngu damoni biyomi bidodo, ngu sanggili ulungga telo ooloote.
Ngundilo ngulo, oni ene Anutlo mandeni ma keyootenggoku, ngulo gumi biyomi ulungga
yunowa.
7 Kulimi ye nguya, ngu oni biyomi ngudodo goboolo endeyolo oluwonggo. Ye nguya
ngu mande damoni biyomi, ngu bidodo tewonggori.
8 Ene ataga ngu, ye komo ngundilo mande damoni biyomi, ngu bidodo andangeya
yokoyi! Ngu ngandilo: sanggili teweloyi damoni, nowoondoye biyomi yelo boguwoow-
eloyi damoni; oniya kootuyesina mande damoni biyomi teweloyi; oniya kootuyesina
mande elo yomooyunoweloyi; yengo manggoyemonggo, mande sugabododo biyomi ngu
eweloyi damoni ngu tewonggori. Ye komo ngundilo mande damoni biyomi ngu bidodo
andangeya yokoyi!
9 Ye komo dobooguliye ma ganayelowelo. Ndatelo ngulo, yengo nowoondoye damoni
kulimingga, ngu bidodo kuli andangelo yokowonggori.
10 Nguno ngu, ye oni keda kuli tunootewonggori. Yo, Anutndo ngu, ene kuli oni kedaga,
ngu yeni tunootewolo. Ene suwoo suwoo, ene ko yanggango telo, ye hoolooweyelootoni,
enengo damoni, ye komo gome gome ingololootenggo. Ndatelo ngulo, yengo damoniye,
ngu komo enengo kilalongo tunootenilo ingoote.
11 Ngundilo ngulo, ataga, noole Kristusno oni wata gulanangge oolooteto. Ngu ngandilo:
noole oni sowe gidalega Yuda oni kini; Girik oni kini; oni goweye yomosiyoyingo
ngu kini; oni goweye ma yomosiyoyingomu nguya kini; mande bungeyi oowooyingga,
ko damoniye oowooyingga, ngulo nguya kini; kingo sulena oni kini; oni enengombo
soboyelolo oolootenggo; ngundilo, oni ngu bidodo, Kristusndo yoyeni, wata gulanangge
tunootewolo. Yo, Kristus enengombo oni bidodo nowoondoyemo ulo, nguno ooloote.

Noole Komo Nowoondoyi Teweloyi Damoni, Ngu Yowato

12-13 Ngundilo ngulo, Anutndo ngu ye kuli sunggi yeyunootoni, ye enengo oni simoo
bale oodoyi, ene yengo nowoondoyi yeloote. Ngulo ngu, ye komo mande damoni ngandilo
ngu yoyi. Ye komo oni bidodo nowoondoyi yunoya, gome yomosiyeloyi. Ye komo yengo
oowooye okooweloyi ngu yokoya, imakeyingomo ootooya, ngunonggo oni sungomo
mande damoni imakeyingo, ngu teyi. Oni sungombo yeno biyomi gula tetoyiga ngu, ye
ngulo suwoo suwoo, ene hoolooweyelootoyiga, damoni nenengo ngu tewanggo. Ene ye
kewooloyemo nguno, oni gulano, mande gula dobooyibo eneno biyomi gula teyinoyingo
tetoningga ngu, asa, ene komo nguno yokoya, enengo mbumbuwani ngu andangeya
kapengo yeyunoni. Ndatelo ngulo, Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo ngu, noolengo
mbumbuwanayi kuli andangelo kapengo yeyunoyingo, ngulo ngu, noole nguya komo oni
gulado nooleno biyomi teyunootoni ngu, noole nguya ngu andangelo yokowato.
14 Nowoondoyi teweloyi damoningga, ngundo ngu damoni sungo gome gidalega ngu
bidodo dagayeloote. Ngundilo ngulo, nowoondoyi teweloyi damoningga, ngundo oo
damoni gome bidodo gooboolo wetumoolo, ngundo oni gidalega nowoondoyemo hamoo
teyingo, ngu yanggango yunowa.
15 Kristusndo ngu yengo nowoondoye imakeyingo, ngu yunoote. Ngu nowoondoye
imakeyingongga, ngundo yengo nowoondoye gome oolengo sobowooya olini. Yo,
Anutndo ene ye kuli negoyelowolo. Nguno ngu, ye goweye gulanangge ootoolo, nguno

* **3:5:** Ngungga ngu, ebe ganagana anutga, ngulo damoni ngu keyootenggo.

ye nowoondoye imakeyingongga, ngu yowolo. Ngundilo ngulo, ye komo Anutno suwoo
suwoo esetelo luwanggo.
16 Yo, Kristuslo mandeni, ngu komo ye nowoondoye newendemo, nguno hamoo uya
olini. Ngulo ngu, yendo ngu komo dobooguliye etuyeloya, nguno ingoyingo gome gome
gula gulano gome yomosiyeloyi. Ye ngu komo Anutno ngu, nowoondoyemonggo eseteya,
Anutlo yambo bukno yambo ngu utoya, yambo mande teweloyi yambo ngu utoya, ko,
yambo Yuka Kundingiyimbo nowoondoyemo yeni tunooteteku, ngu nguya uleyi.
17 Oo bidodo yendo telo, ngulo mandeno kono nguya tetenggoku, ngu bidodomo, ngu
Oo Bidodo Sembuli Yesus oowooyimo, nguno ye komo teyi. Ene oowooyimo, ngunonggo,
ye komo Anut Awaye nguno eseteyi.

Kristen Simoongo, Ngulo Mandeni

18 Ye bale, ye ngu komo kamesumooye nowoondoyemo oliyi. Ngu damoningga ngu, Oo
Bidodo Sembuli, ngu doongeyimo, gome nenengo oolengo.
19 Ye simoo, ye ngu komo balesumooyembolo nowoondoye yunoya, yendo ene nowoon-
doye yeyi, ma biyomi yewelo.
20 Ye simooye galo, ye komo oo bidodomo, awanamoyembolo manggoye gome oolengo
keyoyi. Ndatelo ngulo, Oo Bidodo Sembuli, ngundo damoni ngundilo, ngulo ingoote.
21 Ye simooyembolo awa awaye, ye komo yengo simooyembolo damoniye, ngu sunggino
nangge yoonenengoyeloyi. Ye ngu sunggiga ngu dagalo ngu, asa, ye enengo nowoondoye
yeyi, boguwoolo nowoondoye yeyi biyomi tewanggo.

Ko Onilo Mande, Ko Sobosobo Onilo Mande

22 Ye Kristen kingo ko oni, yendo ngu komo yengo sobosobo oni, ngulo mandeye ngu
bidodo keyoyi. Kinitetoni ngu, ye nguno kingo ko ngulo nakayayi nangge teloluwanggo.
Ko hamoo tete, eyilo ma telo oluwelo. Kini, ye ngu komo, Oo Bidodo Sembuli, ngulo
sosoleya, ngunonggo yengo nowoondoyemonggo nangge komo, ko gome nenengo teyi.
23 Yendo ndawu oo kongga tetenggoku nguno, ye komo nowoondoye bidodo ko ngulo
ingoya, ko teyi. Ngu yendo onilo ko ma tetenggo. Kini, yendo ngu Oo Bidodo Sembuli,
ngulo koni, tetenggo.
24 Ye ingoyi! Kootusina ngu, Oo Bidodo Sembuli, ngundo yengo ko tewonggoku, ngulo
ulini yunowa. Ngu ko uliyingga, ngu ye yunowelo sunggi yetoni ooloote. Ye ngu Kristus,
ngulo ko oni telo oolootenggo.
25 Oni ene oo biyomi teteku ngu, ene biyomingga tewoku, ngulo ulini gumi ngundilo
yowa. Yo, hamoo, Anutndo ngu oni simoo bale bidodo damoniye, ngu damoni gulanangge
nenengo oolengo, nguno wilikoyelowa.

4

1 Ngundilo ngulo, ye ko onilo sobosobo oni galo, ye komo nguya damoni gome nenengo
oolengo, ngu yengo ko onino teyi. Ye komo nguya ingoyi. Yengo sobosobo oolengo ngu
Sambo endemo oolootelo ingootenggo.

Yanggango Yemboongelo, Nguno Gome Nenengo Endeyowato

2 Ye ngu komo yemboongeweloyi damoningga, ngu gome dowooyi. Yengo yem-
boongeyingongga ngu, ye komo gome nenengo ingondudu teya, ngunonggo Anutno
eseteyi.
3 Ye komo Anutndo, noole hoolooweyeloni eya, nguya yemboongeyi. Enendo mete
noolengo oole yoonenengootoni, noole nguno Kristuslo mandeni, kuli kombiteyingongga,
nga yootunolo, elo, oni etuyelowato. Nga mandega, ngalo no noyolo, ya biyomimo
noyewonggo.
4 Ye komo nolo yemboongetoyi, nguno Anutlo mande kombiteyingo nga yootunolo,
wesiyolo onino eweloyi ngu, Anutndo ngu, nondo oo teweloyi ingooteku, ngundilo no
komo nenengo tewano.
5 Yendo oni Kristus nowoondoyemo hamoo ma teyingo, ngu kewooloyemo ootooya ngu,
asa, ye komo Kristuslo Mande Keda Mesalango, nga oolengo eya etuyeloyi. Ye ko teweloyi
nalu gula, kingo ma yombuliyowelo.
6 Yengo mandeye ngu suwoo suwoo, gome nenengo sumangeyi oolengo etoyi, oni
gidalega nowoondoyemo gome oni oni sanganimonggo, ingowelo ingootenggo. Oni ye
sumoo yunolo, ingoweloyi etoyi ngu, asa, mande nenengo gumi ewanggo.

Polndo Tikikas, Onesimas, Elaga Suleyelowolo

7 Tikikasndo ngu nondo ko tetenoku, nga bidodo mandeni yeno ewaku ngu. Ene ngu
noolengo Kristen doboonayi oolengo, Oo Bidodo Sembuli ngulo ko oni, ko, ene nooledodo
konayi goboolo.

8 Nondo ene nga oo ngalo suleyootoowe, yeno oolouteku ngu, nguno ngu, ye mete
noolengo ingowanggo. Noolendo ndatelo oolootetoku ngu, enendo yengo nowoondoye
ngu yeni, yanggango yewa.
9 Onesimas ngundo Tikikas, noolengo Kristen doboonayi oolengo, ngu yolo, yeno
ombuwaliku ngu. Ndatelo ngulo, Onesimas ngu yengo dobooyega, enendo ngano oo
bidodo tunooteteku, ngalo mande mandeni ngu bidodomo etoli, ye ingowanggo.*

Polndo, Kolosi Oni Kambayelolo Mande Soweyowolo

10 Aristakasndo ngu noya ya biyomimo goboolo ulo oolooteloku, ngundo ye kam-
bayeloote. Mak nguya, Banabas bulibaliyi, elaga nguya, ye kambayelolo mande
soweyooteli. Ene yeno oolouya tunootetoningga ngu, ye komo ene yoya, sobowooya
kawararangoyi. Ngulo ngu, nondo yengo mande soweyooteno.
11 Yesus, ngu oowooyi gula Yasitas, enendo nguya ye kambayelolo mande suleyoote.
Ngu Yuda oni sowengga, ngulo nga oni ngando, ene noya ko goboolo teteto. Yo, ene nolo
ko goboolo oni, kewooloyemo ko telo, Anut ngundo simoo bale soboyelooteku damon-
ingga, ngu simoo baleno wesiyolo etenggo. Yo, hamoo, ene no gome hoolooweneloot oyi,
no nowoondone imakewolo.
12 Epaparasndo nguya, ye kambayelolo ete. Ene nguya, ngu yengo oni gula, ene
Kristus Yesuslo ko oni. Enendo suwoo suwoo, ye hoolooweyelolo, ko yanggango
telo, yemboongelo ooloote. Enendo yengo Anutno yemboongeteku, ngu Anutndo ye
yoyeningga, enengo damoni, nenengo ngulo ingooteku, nguno yanggango dikayi, elo koyi
teloloote. Yengo nowoondoyemo, ngunonggo, Anutlo ingonduduni damoni ngu bidodo
hamoo oolengo ingowanggo.
13 Nondo enengo damoni, ngu kenolo, ngulo oni oni telo, ngulo yeno eteno. Enendo
yengo ko yanggango oolengo telo, ye hoolooweyelolo, ngunonggo, simoo balelo nguya ko
telo, ngunonggo ene Leyodisiya, Hirapolisno, simoo bale oolootenggoku, ngulo koyi tete.
14 Noolengo doboonayi, Luk, ngu noolengo yomosiyeloyingo oni gome oolengo (Dokta
gome), ko, Dimas nguya ye kambayelolo mande eteli.
15 Yendo nolo kambayeloyingo mandene nga, ngu nolo dobooguline Leyodisiya endemo
oolootenggoku, ngu nguya yunoyi. Nimba, Kristen balega nguya, ko, Anutlo simoo
bale enendo yano gooboolo yambo mande telo oolootenggoku, ngu nolo mande nga
yunootoyiga, ene nguya kandangeya ingoyi.
16 Yendo mandene nga kandangeya, ingoya ngu, asa, ye komo soweyootoyiga, Ley-
odisiyano, Kristen simoo bale oolootenggoku, nguno nguya, ooloutoningga ngu, ene
nguya kandangelo ingowanggo. Ngundilo nangge, nolo so uyi Leyodisiya simoo bale
yunootoowe ngu, ye nguya kandangelo ingowanggo.
17 Yendo Akipasno ngandiya eyi. Ge komo ingondale teya, Oo Bidodo Sembuli, ngulo
koningga, nguno ge sunggiyowoku, ngu gome nenengo oolengo teya, temuko, eya eyilo
ewolo.
18 No Pol, no nenengombo, ngu ye kambayelolo mande nga nakangolo, yengo sowey-
ooteno. Ye ngu komo nolo ingondudu teyi! No ngu ya biyomimo oolootenoku nga! Anutlo
sumangeni, ngu yeya olini. Ngu hamoo.

* **4:9:** Onesimas ngu Palimonlo kingo ko oni.

1 Tesalonayika
1 Tesalonayikalo Mande Tabango

Pol, ngu, ene Korin endemo nguno oluwoku, ngu naluno nguno, ene nga so uyingga nga ngu, oni nowoondoyemo hamoo teyingo oni simoo bale, Tesalonayikano oluwonggoku, ngulo nakangolo yunowolo. Tesalonayika ngu, Masedoniya melako nguno ende ulungga oluwoku, ngu wendeyi tanggeyimo. Pollo endeyoyingo tambu elaya, nguno ene Anutlo mande gome keda ngu elo wesiyowolo.

Nga bukga ngalo mande gumgum ngandilo:

Kambayelowolo mande. 1:1.

Ene Anutno ngu simoo bale ngulo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngulo esetewolo. 1:2–2:12.

Pollo damoni, ngulo mandeni ko Polndo Tesalonayika simoo bale kewooloyemo oluwoku, ngulo mandeni. 2:13–3:13.

Damoni gome nenengo oolengo, ngu simoo bale nowoondoyemo hamoo tewonggori. 4:1-12.

Yesus ko ootookoowolo, ngulo mandeni. 4:13–5:11.

Mande gidalega ko okeyilo kambayelowolo. 5:12-28.

1 No Polndo nga so uyingga, nga Sayilas ko Timooti elaga nguya, hoolooweneloot oyi nakangooteno. Nga so uyingga nga ngu, Awa Anut, Oo Bidodo Sembuli, Yesus Kristus, ngulo simoo bale Tesalonayika endemo, nguno Kristen goobooyingomo oolootenggoku, yengo noolendo nga mandega, nga nakangoyunolo soweyoyunooteto.

Noolendo, yengo Anutno yemboongeteto. O Anut, gengo sumangengge, ko, gengo imakeyingo damoninggega, eneno yunoyilo yemboongeteto.

Tesalonayika Simoo Bale Yesusno Nowoondoyemo Hamoo, Ngu Yanggango Tewonggori

2 Nalu bidodomo yemboongetetokuno, noole ye bidodobolo, Anutno esetelo yemboongeteto.

3 Yo, yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngunonggo ko gome teweloyi damonimo ko tetenggoku, ngu noolendo ingolo, ngulo Awa Anutno esetete to. Yendo ngu dobooguliye sungo nowoondoye yunolo, ko, yengo nowoondoye yanggango telo, ngunonggo ye Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus, ngu sobowoolo, suwoo suwoo hahangelo oolootenggo. Ngundilo ngulo, noolendo naludodomo, ngundilo oo ngulo ingolo, ngulo noole Awa Anutno yengo yemboongelo oolooteto.

4 Ye Kristen dobooguline, Anutndo yengo gome ingoote. Ngulo ngu, noole kuli ingooteto. Anutndo ye enengo oolengo sunggi yewolo ingooteto.

5 Ndatelo ngulo, noole ye kewooloyemo tunootelo ngu, Anutlo Mande Keda Mesalango nga ngu, noolendo yeno kingo ma wesiyolo ewootowo. Kini, noole Yuka Kundingiyimbolo yanggangoni, ngundo noolengo nowoondonayimo hamoo teyingo, ngu yeni, yanggango tetoni, ngunonggo Anutlo Mande Keda Mesalango ngu yolo, ye kewooloyemo ombuwootowo. Yo, hamoo, kuli noolendo damoni gomemu, ngu ye kewooloyemo hoolooweyeloweloyimbolo ko tewootoku, ngu ye kuli ingootenggo.

6 Ye noolendo damoni gomengga, ngu kenolo keyolo ngu, asa, ye Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngulo damoni nguya keyowonggori. Ene kowuli oowooyingga oolengo, ngundo wiliyelootoni ngu, ye ngulo kowuli ulungga ma ingowonggori. Ndatelo ngulo, Yuka Kundingiyimbo ye yoyeni, Anutlo Mande Keda Mesalango, ngu ingolo, oni oni tewonggori.

7 Ngundilo ngulo, yengo damoniye gomengga ngu, Masedoniya mela, Akayiya (Giris) melako simoo bale, Yesusno nowoondoye hamoo teyingo, ngu etuyelowonggori.

8 Ye Anutlo Mande Keda Mesalango, ngu yanggango wesiyolo etoyi, gilamo ngguyi ulungga ngundilo tunootewonggori. Mande ngu yengo nowoondoyemo hamoo tewolo, ngu Masedoniya mela, Akayiya melako, nguno tunootelo, ko, mela bidodomo nguya, tunootetoni ingowonggori. Ngundilo ngulo, oni kuli ingowonggokulo, noole ngulo ko ma ewato.

9 Ndatelo ngulo, noole kuli yeno oolouwootoku nguno, oni simoo bale yendo ndatelo ooga ene doongeyemo tewonggoku, ngulo mandeni ngandilo ewonggori. Yendo yengo oo yuka biyomi yokolo, ye nowoondoye yowoolengolo, ye Anut hamoo suwoo suwoo keda oolootekungga, ngulo nowoondoyemo hamoo telo, ngulo ye enengo ko oni tunootelo oolootenggo.

10 Ngundilo telo, ye Anut Nangoni, Yesus, Sambononggo, ko ombulo, yoyoweloyi,
ngu sobowootenggo. Ndatelo ngulo, kuli Yesus, de mombimo noolengo mbumbuwalo
kumootoni, Anutndo melenonggo ko yokutuwootoni, keda ootookoowolo. Ngundilo telo,
ngunonggo ene noolengo mbumbuwa biyomi ngu bidodo uliyowolo. Ngundilo ngulo,
kootusina, noole Anutlo sanggilini tunooteweloyi, ngu ma yowato.

2

Polndo Tesalonayika Onino Ko Tewolomu, Ngulo Ewolo

1 Ariya, ye Kristen dobooguline, ye yengombo kuli ingowonggoku, noolendo ko ye
kewooloyemo ko tewootoku, ngu kingo ma tewootowo.
2 Kini, ye nga kowulingga, nga nguya, ingootenggo. Kuli noole ye Tesalonayika
onino ma ombuyingo naluno, noole Anutlo Mande Keda Mesalango Pilipayi endemo
oni ngu yunowootowo. Ene noolendo ngundilo tetooye ngu, Pilipayi melako oni,
ngundo kowuli oowooyingga, noole yunolo, kootunayisina mande biyomi oowooyingga
nooledodo ewonggori. Yo, ene ngundilo tetoyi, ene Anutndo yanggango noole yunootoni,
ngulo noole mete yeno ombulo, Anutlo Mande Keda Mesalango ngu wesiyolo yeno
ewooto.
3 Ngu naluno nguno, noole ye kewooloyemo ombulo, nga mandega, nga wesiyolo
ewootoku ngu, noole ebe ganagana mande ma elo, ngundi, mande damoni biyomi gula
telo, nguno ye ma ganayelowootowo.
4 Kini, Anut enengombo noole sunggiyelo, ombulo, yeno, enengo Mande Keda
Mesalango ngu wesiyolo yunooteto. Ye kewooloyemo ombulo, mande keda gome
wesiyolo, etetoku kongga nga, yendo kenoya, oni oni teyilo kini. Kini, noole Anutndo
yeyoya, oni oni tenilo, ngulo ko teteto. Ndatelo ngulo, Anutndo noolengo ingondudunayi,
nowoondonayi nguya wilikolo, kenolo ingoote. Noolendo, mete enengo koni nga teweloyi,
Anutndo ngulo ingoote.
5 Hamoo oolengo, Anut watayi telo, ko, ye nguya, kuli ingootenggo. Nga mandega
yeno wesiyolo etuyelootetoku nga ngu, ye ganayelolo, yengo oo kenolo ngulo ingolo,
yoweloyimbolo mande gome nga, ma eteto.
6 Kini, noole ye kewooloyemo mande wesiyolo etetoku nga ngu, yendo simoo bale
gidalega nguya, mande nga ingoya, ngulo ye noole bingaminayi okooyi, elo kini. Hamoo
oolengo kini!
7 Hamoo, noole ye kewooloyemo, Kristuslo Aposel oni, oolooteto. Ngundilo ngulo, noole
mete yeno etooye, yendo ngu komo noole hoolooweyelowanggo. Ene noolendo yeno
ngundilo ma eyingo. Kini, noole Anutlo mande hamoo, ngu yeno olengomonggo wesiyolo
ewootoku, ngu baledo, enengo simoongo gome soboyelooteku damoningga, ngundilo
noolendo yeno tewooto.
8 Noole yengo gome oolengo ingooteto. Ngundilo ngulo, noole Anutlo Mande
Keda Mesalango, ngu wesiyolo yunolo, noolengo kedaga nga yokolo, ngundo ye
hoolooweyelowelo meyeteto. Ndatelo ngulo, ye kuli noolengo dobooguliniayi oolengo
tunootewonggo.
9 Dobooguliniayi, ye kuli ingootenggo. Noole ye kewooloyemo Anutlo Mande Keda
Mesalango wesiyolo, etooye ngu, yendo noole soboyeloyi, elo, kowuli ye ma yunowooto.
Kini, noole Mande Keda Mesalango, nga yeno wesiyolo elo, ko, suwoo suwoo nguya, no
kandenembo ko yanggango telo, noolengo oowali yoweloyimbolo tewono. Ndatelo ngulo,
noole kowuli ye yunoweloyi nguya kini.
10 Ye kuli ingootenggoku, ngu Anut nguya ngandilo ingoote. Noole yedodo Kristusno
nowoondoyemo hamoo teyingo, simoo bale kewooloyemo oluwootoku, nguno noole
damoni kundingiyi, nenengo nangge telo, oo biyomi gula yeno ma tewootowo.
11-12 Ye ingootenggo. Melako ngano, awaye gulado enengo simoongo gome
soboyelooteku, ngundilo nangge, noolendo yeno nguya, ngundilo tewonggori. Ngu
ngandilo. Noolendo yengo ingonduduye yokutuwoolo, nowoondoye yanggango yunolo,
eririyelootetoku ngu, Anutndo damoningga, ingooteku ngundiya teyi, elo, ngulo yeno
yootunolo eteto. Ndatelo ngulo, yengo nowoondoyemo hamoo yeyingongga, Anutno
ingootenggoku, ngu yanggango oolengo teya oliyi. Ye ngundilo oodoyi, asa, Anutlo
endeningga, enengo simoo bale soboyelooteku, ngulo dulidalinidodoga, nguno uweloyilo
negoyelowoku, nguno uwanggo.

Kristen Oni Ene Komo Yanggango Dikaya, Kowuli Koolowooyi

13 Ye Anutlo Mande Keda Mesalango ngu noolendo etooye, ye ngu ingolo, nowoon-
doyemo hamoo tewonggoku, ngu ye kuli ingootenggo. Ngu mandega ingowonggoku
ngu, ye onilo mande, elo ma ingowonggori. Kini, yendo ngu Anutlo mande hamoo

oolengo, ngu elo ingowonggori. Ngundilo ngulo, hamoo mande, ngu Yuka Kundingiyimbo
nowoondoyemo ko tetoni, ngunonggo engge gome oolengo tunootewonggori. No ngu
kenolo, ngulo suwoo suwoo Anutno esetelo yemboongelolooteno.
14 Ye Kristen dobooguline, Kristen oni simoo bale Yesus Kristusno nowoondoyemo
hamoo teyingo, Yudiya melako oolootenggoku, nguno kowuli tunootewolo, ngundilo yeno
nguya, tunootete. Ene Yesusno nowoondoyemo hamoo tetoyi, ngulo Yuda melako oni
gidalegado, kowuli oowooyingga ene yunootoyi koolowoowonggori. Ngundilo nangge,
ataga, yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngulo Tesalonayika endemo oni, ngundo
kowuli ulungga ye ngudodo yunootoyi, koolowootenggo.
15 Yo, kulimi, Yudiya melako, Yuda onindo, noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi
Yesus, ko, Anutlo ingondudu eyingo oni oowooyingga nguya, yuleyi kumoowonggori. Ene
ngundilo damoni biyomi ngu telo, ngunonggo noole nguya, oweyelootoyi sawootowo.
Enendo oni bidodoboya, mundi mundi telo oodoyi, Anutndo enengo damoniyengga ngulo
ma ingooteku ngu!
16 Ene oni sowe gidalega Anutlo Mande Keda Mesalango, nga ma ingowelo, elo
ingootenggo. Ngundilo ngulo, noolendo toongelo, Yesuslo Mande Keda Mesalango,
nga wesiyolo eweloyi oolenayi goodootenggo. Ndatelo ngulo, enendo ngu ngandilo
ingootenggo. Oni sowe gidalega, ngundo Yesusno nowoondoyemo hamoo ma tewelo,
elo ingootenggo. Ene ngu damoni biyomingga, ngu telo oodoyi, ngulo enengo weti
mbumbuwaye ulungga oolengo ooletoni, ngulo Anutlo sanggili ulungga oolengo, kuli
eneno tunootewolo.

Polndo Tesalonayika Oni Ngu Yeyoweloyimbolo Hahangewolo

17 Ye Kristen dobooguline, Yuda onindo ye kewooloyemo, ngunonggo noole
oweyelootoyi sawootowo. Ene noolendo, ye ngu ma kapeyelooteto. Kini, suwoo suwoo
noolengo ingondudunayimo, ngu sodedo yeno ko ombulo, yeyowelo hahangelo oolooteto.
Ene Setando, noolengo oolenayi goodooyunoote.
18 Yo, hamoo, nalu ulungga nguno, noole yeno ko ombuwelo ingooteto. No Pol, nondo
nguya, yeno ombulo yeyoweloyimbolo ingooteno. Ene Setando noolengo oole suwoo
suwoo ukingolo ooloote.
19-20 Kootusina, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus, ko ombulo noole
yoyoweloyi, naluno nguno, noole ndawuga ngu sobowoolo, oni oni tewato? Ndawuga
ngu noolendo kongga tewootoku ngulo uliyi? Ye Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo
oni Tesalonayikano oolootenggoku ngu, ye ngu noolengo uliyi! Yo, hamoo, ye nooledodo
Yesusno dikawatoku nguno ngu, yendo ngu noolengo dulidalinayi, ko, yendo ngu
noolengo oni oni teyingo ulungga!

3

Polndo Timooti Suleyootoni, Tesalonayikano Oolouwolo

1-3 Asa, ye Kristen dobooguline, noole yengo nowoondoye hamoo teyingo, ngulo enggeni
nalu pelungga ma ingolo, ngulo noole mandeni ingowelo hahangewooto. Ngundilo ngulo,
noole Atens endemo ootoolo, ngunonggo noole Timooti suleyootooye yeno oolouwong-
gori. Timooti ngu Anutlo ko oni, noolengo Kristen doboonayi, ene nooledodo Kristuslo
Mande Keda Mesalango, oni simoo baleno wesiyolo eweloyi oni nooledodo ko teteto. Ene
yeno oololo, ye hoolooweyelootoni, nowoondoyemo hamoo teyingo ngu yanggangododo
telo, nguno yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu ma yokowanggo. Ndatelo ngulo,
ye kuli ingowonggo. Noolendo yeno ewootoku ngu, noole Yesusno nowoondonayimo
hamoo tetooye, ngulo me onindo, noole kowuli yunootoyi, koolowoolo oluwatolo etooye
ingowonggori.
4 Yo, hamoo, ye kuli ingowonggori. Kuli, noole ye kewooloyemo ootoolo, nguno
noole Yesuslo Mande Keda Mesalango, wesiyolo etooye, ngulo mbumbuwadodo onindo
kootunayisina mande elo, kowuli oowooyingga yunootoyi, noole yeno mande ngundilo
ewootoku, ataga oo ngundilo tunootete.
5 Ngundilo ngulo, no Timooti suleyootoowe, oolouwoku ngu, ngulo damoni ngandilo.
No yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu ingoweloyimbolo. No nowoondone
kowuli ingowonoku ngu, Setando, ye tewooyelolo, ganayelolo yowoosoolo, enengo oole
biyomingga, nguno yoyewakulo, ngulo kowuli ingowono. Ene ngundilo tetoni ngu, asa,
noole yeno ko yanggango tewootoku, ngu kingo kinitewa.

Timootindo Mande Gome Yolo, Polno Ko Ombuwolomu, Ngulo Mande

6 Gome oolengo! Ataga Timooti ko ombulo, yengo nowoondoyemo hamoo teyingo,
ngulo mande gome etoni, ingooteto. Yengo nowoondoye hamoo teyingo, ngu yanggango

yelo, Kristen dobooguliye bidodo nowoondoye yunootenggoku, ngulo etoni ingooteto.
Ene ngandilo elo, ye noole ingondudu yelolo, nowoondoye noolengo gome telo, ye noole
yeyowelo hahangetenggo. Noole nguya, ye yeyowelo hahangeteto.
7 Ngundilo ngulo, ye Kristen dobooguline, noole yengo mande gome ingootooye,
ngundo yengo nowoondoye hamoo teyingo, ngu yanggango oodoni, ngulo ngu, ngundo
noole nowoondonayimo hamoo teyingo, yanggango yunoote. Ngu mandega, ngundo ngu,
noolendo kowuli koolowootetoku, nguno gome hoolooweyeloote.
8 Ataga noole ingooteto. Yendo Oo Bidodo Sembuli, ngulo nowoondoyemo hamoo
teyingo, ngu yanggango oodoyi, ngunonggo noolengo nowoondonayi hamoo teyingongga
ngu nguya yanggango yunoote.
9 Ngulo ngu, Anut doongeyimo, noole yengo oni oni telolooteto. Ngundilo telo, noole
suwoo suwoo, yengo Anutno esetelo yemboongelolooteto.
10 Yo, nalu bidodomo yemboongetetokuno, noole nowoondonayi bidodomo, ye yeyow-
eloyimbolo yemboongelo oolooteto. Noole ye kewooloyemo ko ootoolo ngu, asa, noole
mete yengo nowoondoye hamoo teyingo, ngu yanggango yunowato.
11 O Awa Anut, ko, noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus, nondo enengo
ngandilo yemboongeteno. Gedo noolengo oole, eneno oolouweloyi ngu yoonenengootoyi,
noole mete eneno oolouwato.
12 Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, gedo ene nowoondoye yeyi, Kristen simoo bale, ngu
enengo kewooloyemo, ko, oni gidalega bidodo nguya, nowoondoye ebe ino ino tewanggo.
Gengombo ngu damoningga, ngu tetooga, ngundo yeningga, eneno nguya ulungga
oolengo tunooteya olini. Gedo ene hoolooweyelootooga, enendo Kristen dobooyi, ko,
simoo bale gidalega nguya, newende inoni, noolendo nowoondonayi ene yunootetoku,
ngundiya teyi.
13 O Awa Anut, ge enengo nowoondoye yega, yanggango yetoningga, ngunonggo ene
mete, ge doongenggemo, kundingiyi oolengo telo, nguno biyomi gula, eneno ma oluwa.
Ngundilo hoolooweyelootoyi oodoyi, nguno gengo Nangongge Oo Bidodo Sembuli, Yesus,
ngundo enengo keyimo, oni ngudodo ombulo naluyemo nguno, yanggango dikawanggo.
Ngulo no geno yemboongeteno.

4

Anut Doongeyimo Nenengo Endeyoweloyi, Ngulo Mande

1 Ye Kristen dobooguline, nga so uyingga ngalo mande wenga ngandilo. Anutndo da-
moni gome yendo teyilo ingooteku, ngu nondo etuyelowonoku, ngu ataga ye keyootenggo.
Ngu gome oolengo. Ene noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus oowooyimo,
no ye soleyelolo, ngulo sumoo mamanayelootetoku, ye komo kootusina nguya, nalu
bidodomo, ngundiya nangge keyoya tetoyiga, ngu oolouya yeningga, ulungga tunooteya
oliyi.
2 Ye kuli ingootenggo. Noolendo mande etuyelolo yunowootoku ngu, Oo Bidodo
Sembuli Sembunayi, Yesus, ngulo yanggangonimo, oowooyimo nguya yunowooto.
3 Anutlo ingondudunimo ngu, ye komo ngandilo damoni ngu teyilo ingoote. Ye bidodo
komo damoni kundingiyi oolengo, ngu nangge keyoyi. Ye bidodo bosebalese bulibali
teweloyi damoni biyomingga, ngu ma keyowelo.
4 Ye bidodo komo ingonduduye, nowoondoye, gome sobowooya, ngunonggo bale-
sumooyemboya damoni gome, Anutndo ngulo ingooteku, ngu teya, kundingiyi oliyi.
5 Ye simoo, onilo bale gula ma kenomayingowelo. Ngundilo nangge, ye bale nguya,
simoo gula ma kenomayingowelo, Anut watayi kini, onindo tetenggoku, ngundilo ma
tewelo.
6 Ye komo dobooguliye ganayelolo, ngulo oo gula ma yombuliyowelo. Ye ngundilo
tewanggoku ngu, asa, Oo Bidodo Sembuliga, ngundo kowuli ulungga oolengo, ye gumi
yunowa. Ngulo noolendo yeno mandega kuli ewootomungga, ngulo ingondale teyi!
7 Ndatelo ngulo, Anutndo noole bosebalese damoni biyomi ngu keyoyilo ma ne-
goyeloyingo. Kini, Anutndo nooledodo damoni nenengo kundingiyi oolengo, ngu keyoyilo
negoyelowolo.
8 Ngundilo ngulo, oni ene nga mandega, nga etuyelowonoku, ngu kootu inolo yokowaku
ngu, asa, ene onilo mande ngu ma kootu inowa. Kini, ene Anutlo mande kootu inowa. Yo,
hamoo, Anut enengo Yuka Kundingiyi, onilo ingonduduyemo yelo inowolo, ngu ene kootu
inoote.

Noole Komo Damoni Nenengo Nguno Ko Tewato

9 Yo, Anut enengombo oni nowoondoye yunoweloyi damoningga, ngu kuli etuyelowolo.
Ngundilo ngulo, no ngulo mande gula ma nakangowano.

10 Hamoo oolengo, ye Masedoniya melako oni Kristen simoo bale bidodo ngu nowoondoye yunootenggo. Ngulo ngu, no ye nowoondoye ko yokutuwootoowega, ye komo ngu damoningga tetoyiga, ulungga yeni, elo ngulo eririyelooteno.
11 Ye komo yengo koye, nguno nowoondoye yeya, nguno imakeyingo damoningga nguno yengo ko ngu teya oliyi. Ye komo yengo kandeyebo ko ngu tewanggoku, ngundo yengo hoolooweyelowa. No mande ngundilo elo, ye etuyelowono.
12 Ye ngundilo tewanggoku ngu, asa, ye oo gulalo ma wenonowanggo. Ngundilo tetoyi ngu, asa, oni Anutlo mande ma keyootenggoku, ngundo yengo damoni gomengga, ngu kenolo, nowoondoyemonggo, yengo bingamiye okoowanggo.

Kristen Oni Simoo Bale Kumoolo Ko Ootookooweloyi, Ngulo Mande

13 Ye Kristen dobooguline, no yendo gome ingoyi, elo ingootenoku ngu, ndawuga Kristen oni kumooyingomu, nguno tunootewa. Ye ngulo nowoondoyemo bulibali ingowelo ngu, oni Anutno nowoondoyemo hamoo kini, ngundo kowuli ingootenggoku, ngundilo ma tewelolo ingooteno.
14 Noole ngu, Yesus melenonggo ko yokutuwootoni, keda ootookoowolo, ngulo nowoondonayi hamoo teni. Ngundilo ngulo, noole ingooteto. Yesuslo yanggangonimo, Anutndo Kristen oni kuli kumooyingomo, ngu yokutuyelootoni, ootookoolo, Yesusdodo ko ombuwanggo.
15 Anutlo mandeni ngu, noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo ngandilo elo etuyelowolo. Kootusina, Yesus ko ombuteku nalunimo, noole Kristen keda oolootetoku, ngundo Kristen oni kuli kumooyingomu yoyokolo, koletelo ma oolouwato. Kini, Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo oni kuli kumooyingomu, ngundo koletelo, Yesusno ooloutoyi, asa, noole nowoondonayi hamoo teyingo, simoo bale keda oolootetoku, ngu nguya kootu ene keyelolo oololo, eneya gooboongoowato.
16 Yo, hamoo oolengo, Anutlo Sambono Engel oni koleteyingongga, Anutndo ene mande inootoni, ngunonggo ene meno yanggango elo, Anutlo unggu uwoowa. Ene ngguyi ulungga utoni ngu, asa, ngu naluno, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, enengombo Sambo ende yokolo, ko ombuwa. Ngu naluno, Kristuslo oni kuli kumoowolo, ngundo koletelo ko ootookoowanggo.
17 Ngundilo ootookootoyi ngu, asa, noole Kristen oni keda oolootetoku, ngu naluno nguno, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo noole ko Kristen simoo bale kuli kumooyingomu ngudodo yoyootoni, enedodo Sambono goboole musiyomo gooboowato. Ngundilo gooboolo, noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi nguya, sugi sugi oluwato.
18 Ariya, nga mandega ngando, ye komo Kristen dobooguliye nowoondoye yanggango yunootoyi, nguno ene ngundilo kowuli, ngulo ingonduduye ulungga ma tewanggo.

5

Noole Komo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Ko Ombuweloyi, Ngu Sobowoolo Oluwato

1-2 Ye Kristen dobooguline, no yengo so uyi nakangolo, Yesus ko ombuweloyi, ngulo nalu mandeni ma etoowe ingowanggo. Ndatelo ngulo, ye kuli ingootenggo. Ye yakaka onindo suwoono tolige mayeweloyi ngulo nalu ma ingootenggoku, ngundilo nangge, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ko ombuweloyi nalu nguya, ye ma ingootenggo.
3 Ngu naluno, oni simoo bale ngandilo elo ingootenggo. Nga nalu gome oolengo, noole gome bibitetetoku nga, elo, ingolo oolootenggo. Ngu nalunggano nguno, sodedonangge kowuli ulungga oolengo ombulo yombuliyelowa. Yo, ngundilo kowulingga, ngu ombulo, baledo simoo yomoowelo naluno, koletelo ogingoyingo kowuli sodedo ingootenggoku, ngundilo nangge, kowuli ogingoyingongga sodedo ombuteku, ngu hamoo oolengo, dagaweloyi kini.
4 Ye Kristen dobooguline, ye ngu oni Setanlo ooleliko oolootenggoku, ngundilo ma oolootenggo. Ngulo ngu, nalungga ngu, yeno sodedo tunooteweloyi, ngu yakaka onindo yeno tunootetoyi, soliyokootenggoku, ngundilo ma tunootewa.
5 Ye Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo oni, ye Yesuslo damoni keyootenggoku ngu, ye enengo solu himimo endeyolo, yengo ko gome ngu sano tetenggo. Ngundilo ngulo, ye damoni biyomi oowooyingga suwoono mela kombiteyingo tetenggoku, ngu ma tewelo.
6 Ngulo ngu, noole oni simoo bale nowoondoyemo hamoo ma telo, gaboye wetololootenggoku, ngundilo ma tewato. Kini, noole komo noolengo endeyoyingo gome sobowoolo, Yesusndo ko ombulo yoyoweloyi, ngulo hahangelo, yanggango doongedoongoo telo, sobowoolo oluwato.
7 Noole kuli ingooteto. Oni nowoondoyemo hamoo ma tetenggoku ngu, enengo gaboye ngu oni suwoono weletenggoku, ngundilo wetololootenggo. Yo, ngu oni ngu, ene sono

kowoo yanggango (Biya) netenggoku damoningga, nguno ootoolo, ko, damoni biyomi
oowooyingga nguya telo oolootenggo.
8 Ene noole Yesusno nowoondonayi hamoo teyingo oni ngu, noole Yesuslo damonimo
endeyootetoku ngu, noole ngu oni biyomi ngundilo kini. Kini, nowoondonayi hamoo
teyingo, ngundo hoolooweyelootoni, nguno noolengo endeyoyingo gome sobowoolo, do-
boogulinayi nowoondonayi yunootooye, ngundo nowoondonayi yanggango yunowong-
gori. Ngulo ngu, Setando tewooyelooteku naluno, noole kuli meyelo oolootetokulo, ngulo
Setando noole ma yoyowa. Ngu ngandilo: noole koondimu yanggango ulungga, ebe
uleweloyimbolo u moole. Noole Anut sobowootooye, ombulo ko yoyoweloyi damoningga,
ngundo ingondudunayi tomoku yanggangonggado tabanaye doobengooteku, ngundilo
doobengootoni, ngulo noole ma yombuliyelowa.
9 Yo, Anutndo nooledodo, enengo sanggilininga ngu yoyi, elo ma sunggi yeyunoyingo.
Kini, ene Yesus Kristus, noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, noole ngulo sunggi
yetoni, ngundo ombulo, noole eneno nowoondonayi hamoo teyingongga, ngu ko yoyowa.
10 Noole Yesusno nowoondonayi hamoo teyingomu oni, kuli kumooyingomu, ngundi,
keda oolootetoku nga, Yesusndo hoolooweyelowelo kumoowolo. Ngundilo ngulo, noole
enedodo suwoo suwoo keda oluwato.
11 Ariya, ye komo nga mande gomengga, nga dobooguliye bidodomo wesiyoya eya,
enengo nowoondoye yanggango yunoya, ko, nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yang-
gango yunoyi. Yendo ataga ingolo tetenggoku, ngundiya teya soweyoyi.

Ye Komo Anutndo Damoni Gome Ingooteku, Ngu Keyoyi

12 Ye Kristen dobooguliyayi, noolendo ye soleyelolo, sumoo eteto. Ye komo yengo
Kristen tabango oni kewooloyemo, ko yanggango telo, hoolooweyelolo, yengo endey-
owolo ngu yoonenengootenggoku, ngulo ye enengo oowooye bingamiye okoolo, enengo
mandeye ngu keyoyi. Ndatelo ngulo, noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo
yengo Kristen tabango oni sunggi yeyunowolo.
13 Yo, ene ye hoolooweyelolo, ko yanggango tetenggoku ngu, ye ngulo komo nowoon-
doye yunoya, ngulo oowooye bingami okooyi. Ye bidodo komo simoo bale kewooloyemo,
nguno nowoondoye imakeyingo damoninggano, nguno oliyi.
14 Ye Kristen dobooguliyayi, noole yeno mande yanggango eteto. Ye komo oni ko tewelo
sulekinikini tetenggoku, ngulo endeyoyingo, ngu yooneneyeloyi. Oni sosoletenggoku,
ngu hoolooweyeloya, nowoondoye yanggango yunoyi. Oni Yesusno nowoondoyemo
hamoo teyingo ngu yanggango kini, ngu ye nowoondoye yanggango yunoyi. Ye komo
oni bidodomo, imakeyingo damoni nangge eneno teyi.
15 Onindo damoni biyomi yeno tetoyi ngu, yebana ngulo biyomi, ngu gumi ma tewelo.
Kini, yendo damoni gome, ngu nangge eneno teyi. Yo, nalu bidodomo, ye komo Kristen
dobooguliye, simoo bale sungomo nguya, nowoondoye yunoya, damoni nenengo ngu
eneno ko yanggango teyi.
16-18 Ye komo suwoo suwoo, oni oni teweloyi damoni ngu teyi. Ye komo nalu bidodomo,
Anutno yemboongeyaliyi. Ye komo oo biyomi, ko, gomemu yeno tunooteteku, ngu bidodo
Anutno eseteyaliyi. Ye ngu Kristus Yesuslo oni simoo bale, Anutndo ngundilo damoni ngu
teyilo ingoote.
19 Ye Yuka Kundingiyimbolo koni, oni kewooloyemo oolooteku, ngu ma gosiyolowelo.
20 Onindo Anutlo Mande Keda Mesalango yeno wesiyolo elo, ngundi, Anutndo oni
nowoondoye sanggawelo ingonduduyemo mande gidega ngudodo yunootoni, ngu we-
siyolo etoyi ngu, asa, ye Anutlo mande ngu ma kootu inowelo.
21-22 Ye komo mande oo bidodo yeno tunootetenggoku, ngu gome wilikoya, oo gome
Anutnonggo ombuteku ngu, ngu nangge teya, oo biyomi damoni oowooyingga ngu bidodo
andangeya yokoyi.
23 Ngulo ngu, nondo Anutno yengo ngandilo yemboongeteno. O Anut, gedo nowoon-
doge imakeweloyi, ngulo sembuli. Ngundilo ngulo, gedo ene yoyega, ene kundingiyi
oolengo tunootewanggo. O Anut, gedo enengo ingonduduye nowoondoye ngu bidodo
gome soboyeloya, hoolooweyelootooga, enengo endeyoyingo damoniye, ngu bidodo
kundingiyi oliyi. Ene ngundilo tetoyi ngu, asa, gengo nangongge, Yesus Kristus, noolengo
Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo ene ko yoyowelo ombutekuno ngu, asa, enengo
endeyowolomo, ge oo biyomi gula ene bungomo ma kenowalo yemboongeteno.
24 Yo, Anutndo ye enengo simoongo tunooteyi, elo negoyelowoku, ngulo hamoo oolengo,
yeno oo bidodo tewelo, gosiyowoku, ngu hamoo yunowa.
25 Ye Kristen dobooguliyayi, ye komo Anutno yemboongetoyi, ngundo noole mete
hoolooweyelolo, yanggango yunowa.
26 Ye Kristen dobooguliye yeyoya ngu, asa, ye enedodo oni oni teya, kandeye dowooyi.

27 No Oo Bidodo Sembuli Sembunayi oowooyimonggo, no yeno mande yanggango
eteno. Ye komo nga so uyingga nga, Kristen dobooguliye bidodomo kandangetoyiga
ingoyi.
28 No Anutno yengo yemboongeteno. O Anut, gedo yoyega, noolengo Oo Bidodo Sembuli
Sembunayi, Yesus Kristuslo sumangeni, ngundo yedodo oluwalo yemboongeteno. Ngu
hamoo.

2 Tesalonayika
2 Tesalonayikalo Mande Tabango

Pol ngu Korinno oluwoku, ngu naluno nguno, ene so uyi elayaga nga nakangolo, Tesalonayika oni simoo bale nowoondoyemo hamoo teyingo, ngulo soweyowolo.

Nga bukgano ngano ngu, mande gumgum ngu ngandilo ooloote:
Pollo kambayelowolo mande. 1:1-2.
Anutno esetelo, nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango yunolo, ko, oo gidega ngu oni simoo bale onendo eneya mundi tetenggoku, nguno tunooteweloyi, ngulo ewolo. 1:3-12.
Ngu oninggano nguno mande etoyiga, ingoni, ngundo ngu, Anutya hamoo mundi tewa. Ngundilo ngulo, Yesus ko ombuweloyiga, ngulo mande eneno eyi. 2:1-17.
Mande yanggango, ko gome teweloyi, ngulo ewolo. 3:1-15.
Kambayelolo akeyolo ewolo. 3:16-18.

1 No Polndo nga so uyingga nga nakangootoowe, Sayilas, Timooti, ngundo
hooloowenelootoli, ye Tesalonayika goobooyingomo oolootenggoku, ngulo soweyoyunooteto. Yo, no nga so uyingga nga, ye noolengo Awanayi Anut, ko, noolengo Oo
Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristusno, nowoondoyemo hamoo teyingo oni simoo
bale, ngulo nakangoyunooteno.
2 Noolengo Awanayi Anut, ko, noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kris-
tus, noolendo geno enengo yemboongetooye, gedo gengo sumangengge, nowoondoge
imakeyingo damoningga, ngu eneno yeyi ombuwa.

Tesalonayika Kristen Oni, Kowuli Koolowoowonggori

3 Ye Kristen doboogulinayi, yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango
oolengo yelo, ko, Kristen dobooguliye nowoondoye yunoweloyi damoningga, ngu sungo
sungomo ulungga oolengo yeyi, elo, ngulo noole komo nalu bidodomo Anutno yengo
esetelo yemboongeteto.
4 Ene ye Yesusno nowoondoyemo hamoo tetoyi, ngulo Tesalonayika melako oni gidale-
gado, ye kowuli oowooyingga ogingoyingo nguya yunowonggori. Ene ye yunootoyi, ene
yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango dowoolo, ngunonggo kingo kowuli
ogingoyingo yunootoyi, ngu yanggango koolowoolo dikatenggo. Ngundilo ngulo, noole
yengo damoniye gome, ngu Kristen goobooyingo ende gidalegano ngu wesiyolo etooye,
ene ngu ingolo, ngunonggo, enengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango
teyilo eteto.

Anutndo Noolengo Damoninayi Nenengo, Nguno Wilikoyelowa

5 Yo, ye Kristus oowooyimo, ngu kowuli koolowootoyi, ngundo yoyeni, nowoondoyemo
hamoo teyingo, ngu yanggango oolengo tunootetenggo. Ngungga, ngulo nangge, ye
tunoo etuyelootoyi, Anutndo enengo damoni ye wilikoyeloweloyi ngu nenengo oolengo.
Yo, Anutndo ngu kowuli ngu yokootoni, yeno ombulo, ngundo yanggango yunowolo.
Ngundilo ngulo, ye mete Anutlo endeningga, enengo simoo bale soboyelooteku, nguno
ulo oluwanggo.
6 Yo, Anut ngu Kundingiyi oolengo, ngulo ene oni bidodo damoniye wilikoyeloweloyi
ngulo logo gulanangge. Ngundilo ngulo, ene oni kondibo damoni biyomi yeno tewong-
goku, ngulo ogingoyingo ulungga gumi yunowa.
7 Yo, hamoo, oni kowuli ye yunootenggoku ngu, Anutndo ngu wendangelo, kowuli gumi
ulungga ene yunowa. Ye kowuli oolengo koolowoowonggoku, ngulo Anutndo ye, noole
nguya, kengeweloyi musiyo gomemu yunowa. Noolengo, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi,
Yesus, ko enengo Sambono Engel oni yanggangododomu, ngu Sambo ende yokolo, mela
ngano, noolengo doongenayimo tunoo oolengo ombuwanggo. Yo, ngu naluno, Yesus de
solu ulungga oolengo nguno ombuwa.
8 Ngu naluno, oni ene Anutno nowoondoyemo hamoo ma telo, noolengo Oo Bidodo
Sembuli Sembunayi Yesuslo Mande Keda Mesalango, ngu ma keyootenggoku ngu, asa,
Anutndo, ngulo uli biyomi ulungga, yunowa.
9 Yo, hamoo, ngundilo oni ngu, Anutndo suleyelootoni, Setanlo ende biyomi de nombo
ma kumooweloyingga, nguno ulo, sugi sugi oluwanggo. Yo, Anutndo enengo oole ngu
goodootoni, ngulo ene Anutno ko ma ombulo, Anutlo dulidalini yanggangonidodo, ngu
kenoweloyi ereremo kini.

10 Anutndo kuli nalu sunggi yewoku nguno, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi dulidalinidodo, ko ombuteku naluno, Anutlo simoo bale bidodo Yesusno nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ngu kenolo, soliyokolo, nguno ngu, ene oowooyi bingami oolengo, elo okoowanggo. Yo, hamoo, ye nondo Anutlo mandeni ye kewooloyemo ewonoku, ngu nowoondoyemo hamoo tewonggoku, ngulo ye nguya ngu oni nguno gooboongoolo, Anut oowooyi bingami elo okoololuwanggo.
11 Nga mandega ngalo damoni, nondo Anutno yengo yemboongetoowe, Anutndo yanggangonidodo, ene mete ye hoolooweyelolo yoyeni, oo damoni gomengga teyi, elo negoyelowoku, ko, yengo nowoondoye hamoomonggo, Anutndo ingooteku nguya, ye mete bidodo tewanggo.
12 Noole ngu Anutno yengo yemboongetetoku, ngulo damoningga ngu ngandilo. Simoo bale yengo oo gome tetenggoku ngu kenolo, ngulo ene, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus, ngu suwoo suwoo oowooyi bingami okooyaliyi. Nguno ngu, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo yengo oowooye bingamiye nguya, elo okoololuwa. Noolengo Anut, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristuslo sumangeni, ngundo oo bidodo yeno yeni tunootemukowa.

2

Anutlo Mamana Mande Toongooyingo Oni

1 Ye Kristen dobooguline, noolengo, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus, ko ombuwakuno, noole enedodo gooboongooweloyi, ngulo no yeno solengoyelo, sumoo etenoku nga, ngu ye nga mandega ngalo ingondale teyi!
2 Oni gidalegado noolengo, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ko ombuweloyi nalu kuli tunooteteku nga, elo ganayelolo ngu, yeno mande ngandilo yunolo, ngulo ene yeno elo, Anut enengombo nga mandega, nga noole yunolo elo; ngundi, Polndo nga so uyingga nakangootoni, noolendo yeno wesiyolo yunootetolo ewolo. Ye ngundilo mande ngu ingolo, ngulo soliyokolo, nowoondoyemo hamoo ma tewelo. Hamoo oolengo kini.
3 Ye oni gula yoyokootoyi, ngundo ngundilo tewootewoo, nguno ma ganayelowelo. Kootusina, Yesus noole Kristen oni simoo bale, ngulo ko ombuweloyi naluwo ngu ma tunooteyingomo, ngu koletelo oo ululu elaya tunootewali. Ngu ngandilo. Koletelo ngu oni oowooyingga tunootelo, winda winda telo, Anut kootu inowanggo. Ngundilo kootu yunootoyi, ko, ngu naluno ngu, Setanlo oni oowooye, Anutlo Mamana Mande Toongooyingo oni nguya, tunootewa. Ngu oningga ngu kootusina, Setanlo ende biyomi de nombo ma kumooweloyi, nguno ulo oonatewa.
4 Anutlo Mamana Mande Toongooyingo oni, ngundo oni simoo bale ebe ganagana anut, ko, simoo bale Anutno yambo mande tetenggoku, nguya mundi oolengo tewa. Ndatelo ngulo, ene enengo oowooyi bingami nangge, elo okoolo, simoo bale bidodo eneno nangge yambo mande teyilo ingowa. Ngundilo telo, kootusina, ene oololo, Yudalo goobooyingolo ya ulungga, oowooyi Tempel, musiyo kundingiyi oolengo nguno bibitelo, ngandilo ewa. No nangge Anut oolengo, ngulo ye komo nono nangge yambo mande teyilo ganayelowa.
5 No kuli yeya ootoolo, nguno nga mande nga no yeno ewono. Ye ngu ma kapengo yewelo.
6 Ene ataga, oo gulado Anutlo Mamana Mande Toongooyingo oni, ngulo ombuweloyi oole goodooyinoote. Eme Anutndo sunggi yewoku naluno, enengo koni ngu yeni tunootewa.
7 Anutlo mande kootu ingoweloyi damoningga, ataga, ngu kombitewolo ko telo oolooteku, ene kootusina, Anutndo oni biyomingga, ngulo oole andangeyinootoni, nguwoole enengo damoni biyomingga, ngu hamoo yeni tunootewa.
8 Ngu naluno, Anutlo Mamana Mande Toongooyingo oni yanggangongga, ngu hamoo tunootewa. Ene, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus, kootusina, enengo dulidalinidodo ko ombuteku naluno, nguno enengo yukani, ngundo ngu oni biyomingga, ngu uleni kumoowa.
9-10 Yo, ndawu nalunggano, Anutlo Mamana Mande Toongooyingo oni, yanggangongga ombuteku naluno ngu, Setanlo yanggangoni ngundo yeni tunootewa. Ngundilo tunootelo, ene ebe ganagana sunggi oowooyingga telo, ko, damoni sungo oolengo gula, onindo ma teweloyi ngu tewa. Ngundilo telo, nguno ebe ganagana mande damoni biyomi ulungga telo, nguno oni Anutlo mandeni kootu inootenggoku, ngu ganayelolo yoyowa. Ndatelo ngulo, simoo bale, Anutndo yoyowelo mande ewoku, ngu ingolo, yokowolo. Ngundilo ngulo, ngu oni ngu ene Setanlo endeni biyomingga, nguno ulo oonatewanggo.
11 Yo, ndatelo ngulo, oni simoo bale, Anutlo oole ma keyowelo ingootenggoku ngu, Anutndo enengo ingoyingoye ngu tetoni wenonowanggo. Ngundilo ngulo, ene Anutlo

Mamana Mande Toongooyingo oningga, ngulo ebe ganagana mandeni ngu ingolo, nguno
ene nowoondoye hamoo tewanggo.
12 Ngundilo ngulo, ene Anutlo mande hamoo, ngu nowoondoyemo hamoo ma telo,
ene damoni biyomi nangge keyolo, teweloyim ingolo, ngulo oni oni tewanggo. Ngundilo
damoni biyomi ngu telo oodoyi, wilikoyeloweloyi naluno, ene oonatewanggo.

Anutndo Ye Ko Yoyoweloyimbolo Kuli Logoyelowolo

13 Ye Kristen dobooguline, Anutndo yengo gome ingootoni, ngulo yemboongewelo
naluno, noole komo Anutno yengo esetelo yemboongelolooteto. Ndatelo ngulo, Anutndo
kulimi oolengo, ye ko yoyoweloyimbolo logoyelowolo. Ye enengo hamoo mande, ngulo
nowoondoyemo hamoo tetoyi ngu, Yuka Kundingiyimbo, yengo nowoondoye ko damoni
biyomiye sonowootoni, ataga, ye enengo oolengo tunootelo oolootenggo.
14 Yo, Anutndo, ye enengo Mande Keda Mesalango, no yeno wesiyolo ewonoku, ngulo
nowoondoyemo hamoo teyi, elo logoyelowolo. Anutndo ngundilo telo, nguno Oo Bidodo
Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus, ngundo noole enengo dulidalinimo oliyilo ingoote.
15 Ngundilo ngulo, asa, ye Kristen dobooguline, ye nga mandega, nga gome ingoya, ma
kapengoyewelo! Yengo, Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo, nguno komo yanggango
dikayi. Anutlo mande bidodo so uyino, ko manggomo etuyelowonoku ngu, ye komo ngu
bidodo oolengo gome keyoyi.
16 Noolengo, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus, ko, Awa Anut, ngundo
noolengo gome oolengo ingooteli. Ngulo ngu, enengo sumangeni, ngundo noolengo
nowoondonayi yeni, gome oluwa. Ene ngundilo telo, ene noole hoolooweyelootoni,
nowoondonayimo hamoo telo, Anut sobowootooye, ngundo ene noole ko yoyowa.
17 Noole Anutno yemboongetooye, Anutndo yengo nowoondoye yeni, yanggango
yetoni, ngunonggo ye hoolooweyelootoni, ye mande damoni ngu bidodo gome nenengo
keyolo tewanggo.

3

Ye Komo Anutndo Noole Hoolooweyeloni, Eya Yemboongeyi

1 Nolo so uyinggano, mande wenga, no ngandilo mande, yeno ewelo. Ye Kris-
ten dobooguline, ye komo Anutno yemboongetoyiga, enendo noole hoolooweyelolo,
ngunonggo, Oo Bidodo Sembuli, ngulo mandeni ngu mela bidodomo logowooweloyi ngu
yeno oololo tunootewoku, ngundilo eneno nguya tunootetoni, ngu keyowanggo.
2 Oni gidalega Anutlo mande ingolo, ene nowoondoyemo hamoo, ma tetenggo. Ngulo,
no ye sumoo yunootoowe, ye komo Anutno yemboongetoyiga, Anutndo mbumbuwadodo
oni damoni biyomi oolengo tetenggoku, ngu ma yoyokootoni, ngundo noole yombu-
liyelowelo.
3 Setando tewooyelowelo ingootekuno ngu, noolengo, Oo Bidodo Sembuli, ngundo
mete ye pawayelolo, yanggango yunootoni, nguno Setando ye ma yoyowa. Ndatelo
ngulo, noole kuli ingooteto. Oo Bidodo Anutndo tewelo ewoku ngu, ene komo ngundilo
temukowa.
4 Noole, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, nguno nowoondonayi hamoo tetetoku, enendo
hoolooweyelootoni, nondo mande no damoni bidodo etuyelowonoku ngu, ataga teten-
ggoku, kootusina nguya, ngundilo tewanggo.
5 Noolendo Anutno yengo ngandilo yemboongeteto. Oo Bidodo Sembuli Sembunayi,
gedo enengo ingonduduye yoonenengootoyi, nguno ngu, ene gedo gengo simoo balelo,
nowoondoyi teteku, damoninggega ngu, ene nguya, ngulo gome ingowanggo. Nguno,
ene Kristusno yanggango dikalo, kowuli koolowoowolo ngundilo, ene nguya, ngundilo
koolowoowanggolo ingooteto. Hamoo.

Oni Bidodo Komo Ko Teyi

6 Ye dobooguline, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus oowooyimo, noole
mande yanggango, yeno ngandilo eteto. Kristen dobooye gula ye kewooloyemo, nguno
ene kingo bibitelo ootoolo, ngunonggo, noolendo mande yeno ewootoku, ngu ma keyolo,
ko gula ma tetoningga ngu, asa, ye ngu oningga, ngu tanggeyimo ma oluwelo. Ndatelo
ngulo, ene noolendo mande etuyelowootoku, ngu ma keyowonggori.
7 Noole ye kewooloyemo oluwootoku naluno ngu, noole ko tewelo sulenayi, ma kini
yewootowo. Kini, noolengo damoninayingga, ngu ye kuli ingowonggo. Ngulo ngu, ye
komo ngundiya, keyoya ko teyi.
8 Yo, hamoo oolengo, noole ye kewooloyemo oluwootokuno, suwoo suwoo ko yang-
gango telo, bobeye yolo, noolengo oowali uliyolo neloluwooto. Noole yeno oowali kingo

yolo, ma newootowo. Kini, noole ngu kongga tewootoku, ngulo ye kowuli yunowelo ma
ingowootowo.
9 Ngu hamoo, Anutlo ko oni ngu Kristen simoo bale kandeyemonggo, oowali yoweloyi
ngu Anutlo mamana mandeno ooloote. Ene noolendo yeno oo ngulo ma yemboonge-
wootowo. Kini, noole ngu damoninggano ko tewootoku ngu, oo gaboyi ngundilo nangge
etuyelowootoku, ye ngu kenoya, ngundiya teyi.
10 Noole kuli ye kewooloyemo oluwootoku nguno, noole yeno mamana mande ngandilo
ewooto. Oni gula ene ko gula ma tetoni ngu, asa, ene oowali ma newalo ewolo.
11 Ene noole yengo mande binga ingowootoku ngu, oni gidalega, ye kewooloyemo
oolootenggoku, ene ko ma telo, kingo oolootenggo. Ngulo ngu, ene oni sungombolo ko,
ngulo mande mande oowooyingga kingo telo oolootenggo. Ene oni sungombolo ko, ngu
enengo oo kini.
12 Ngundilo ngulo, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus oowooyimo, noole
mande yanggango, ye yunooteto. Oni ngu, ene komo enengo endeyoyingo gome ngu
sobowooya, enengo balesumooye ko simooye nguya ko yanggango teya, ngunonggo
oowali yoya neyi.
13 Ngulo ngu, ye Kristen dobooguline, ye komo damoni gome nenengo, ngu tewelo ma
suleye kiniyewelo.
14 Oni gula ye kewooloyemo nguno, ene noolengo mande so uyimo nakangootetoku,
nga ma keyootoningga ngu, asa, ye ngu, oningga, ngu gome kenoya, ye ngu tanggeyemo
ma oluwelo. Nguno ngu, enengombo damoni biyomi tewoku ngulo oyumo yowa.
15 Ene noolendo ngu ngandilo ma eteto. Yendo ngu oningga, nguya me oni ngundilo
teyilo ma eteto. Kini, ene yengo dobooye, ngulo ye ene mamanangoya mande gome inolo
hooloowetoyi, ene nguno yanggango yolo, damoni nenengo oolengo ngu tewa.

Mande Wenga

16 Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, enengombo nangge, nowoondoye imakeyingo
damoningga, ngulo sembuli. Nondo Anutno yemboongetoowe, ene ye suwoo suwoo oo
bidodo nowoondoye imakeyingo damoningga, ngu yunowa. Nondo, Oo Bidodo Sembuli
Sembunayi, nguno yemboongetoowe, ene yeya suwoo suwoo oluwanggo.
17 No Pol, nondo nangge, nenengo kandenembo kambayelowolo mande, nga yengo
nakangooteno. Nga ngu nenengombo so uyi bidodo nakangootenoku, nguno ngu, nolo
sunggi, ngu ngandilo nakangooteno.
18 No Anutno yengo yemboongetoowe, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus,
ngulo sumangeni ngu ye bidodoboya olini. Ngu hamoo.

1 Timooti
1 Timootilo Mande Tabango

Timooti oningga ngu, ene Esiya mela etenggoku, ngu gumisina ngunonggo mayewolo. Enengo eweyi ngu ene Girik oni, ko, enengo nemi ngu Yuda bale. Polndo kootu endeyoyingongga, nguno ene Timooti nguya yootoni, ngundo Pol hooloowelo, telo ngu, enengo ko goboolo oni tunootelo endeyoweloyi, ngulo sunggi tewolo. (Aposel 16:1-3). Kootusina, Polndo ene Timootino ngu Epesasno nowoondoyemo hamoo teyingo oni simoo bale, ngu soboyelonilo sunggi yewolo.

Nga so uyingga, ngalo mande gumgum ngu ngandilo.

Polndo ngu ese mande ewoloku, ngu ene Timooti yolo hooloweweloyi, ngulo ewolo. 1:1-2.

Etuyelowolo mande nenengo, ngulo mandeni. 1:3-20.

Yemboongeweloyi damoni ngulo mande, ko, simoo balelo damoniye gome nenengo ngulo mande. 2:1-15.

Kristen simoo balelo tabangoye, ngulo damoniye. 3:1-16.

Ingoweloyi mande, ngu Timooti ene komo enengo damoni ngu gome sobowooya, enengo mandeni etuyeloyingo ngu nguya, gome sobowoonilo ewolo. 4:1-16.

Timootilo koni ngulo mande ingoni elo, ko nowoondoyemo hamoo teyingo simoo bale, ngundo gome hoolooweyeloya ko tenilo, mande ewolo. 5:1–6:21.

1 No Pol, no Aposel, Kristus Yesuslo sulena oni. Anutndo noole ko yoyootoni,
Kristus Yesus kenowelo sobowootetoku, ngundo no sunggi yenunolo, enengo Aposel oni
yootunonelowolo.
2 Timooti, ge Kristusno nowoondogemo hamoo teyingo, ngulo ge nolo nangone oolengo.
Nondo nga oo naka nga ngu, gengo nakangooteno. Awa Anut, ko noolengo Oo Bidodo
Sembuli Sembunayi Yesus Kristus, enengo sumangeni, ayibiyini, imakeyingo ngu mete
geya olili.

Noole Mande Ebe Ganagana Ngu Bidodo Wongooye Uwa

3 No kuli Masedoniya oolouwelo yade oololo, ooleko geno etoowe, ingowolo, ngundilo
nangge, ataga nguya no geno eteno. Ge komo Epesas endemo nguno ootoo, ngunonggo
oni gidalegado mande ebe ganagana simoo baleno elo etuyelootenggoku oni, ngu gedo
mamanayeloya e! Ye komo ngundilo ebe ganagana mande ngu simoo baleno ma
etuyelowelo! Ewolo.
4 Yo, hamoo, ngu oni ngundo kingo mata oowooyingga suwoo suwoo elo, ko enengo
osi sambaye oowooye ngulo mande gumgum elo woosoolo etenggo. Ngundilo mande
mande ngu etoyi, ngundo simoo bale wesowootoni, sungo sungo telo, nguno enengo
nowoondoyemo hamoo teyingomu, ngu yombuliyootenggo. Yo, ngundilo mandega
ngundo oni simoo bale ma hoolooweyelootoni, Anutlo koni tetenggo.
5 Ene nondo, ataga nga mamana mandega ge gunootenoku nga keyolo ngu, ariya,
Anutlo mamana mande nowoondogemo oolooteku, ngundo ge oo biyomi gula tewolo,
elo ma ete. Nguno, ene Yesusno nowoondoye hamoo teyingomu, ngu gome ingootenggo.
Ngu mande damoningga ngu bidodobo nowoondoye yokutuwootoni, ene ngunonggo
nowoondoyi teweloyi, damoni gome ngu tewanggo.
6 Nga etuyelowolo oni ebe ganagana ngando, ene damoni nenengo ngu yokolo, ene
wenonolo kingo mande, nguno nowoondoye yetenggo.
7 Yo, ene Anutlo mamana mande ngu simoo bale etuyelowelo elo, ngandilo ingootenggo.
Noolengo mande nga ngu, hamoo oolengo, elo ingootenggo. Ene mandega, ngulo damoni
nguya, ma ingootenggo.
8 Noole ingooteto. Anutlo mamana mande ngu gome nenengo. Anutlo mamana man-
dega, ngulo damoni ngu ngandilo. Onindo endeyolo oluweloyiga, ngu yoonenengoote.
9-10 Noole nguya ngu ingooteto. Mamana mande ngu oni nenengomu yomosiyoweloyi,
ngulo kini. Kini, mamana mande ngu, oni mamana mande kalongootenggoku; ko, ene
tabango oni manggoye nguya, ma keyolo, utolo oolongoolo oolootenggoku; windawinda
tetenggoku, ngulo mamana mande. Nga ngu oni Anut kootu inolo, ene mbumbuwa
tetenggoku ngu; oni ene Anutlo mande kootusina elo, ene mela ngalo damoni biyomi ngu
owetenggoku, ngulo mamana mande. Nga ngu oni awanamoye yuleyi kumootenggoku;
ko, oni gidalega nguya yuleyi kumootenggoku; oni simoo bosebalese telo, ooleko ooleko
endeyootenggoku; oni ngu ene Sodom ende onilo damoniye biyomi keyolo tetenggoku;
oni ene yakakayi oni yolo yoyeni, enengo kingo ko oni tetenggoku; ebe ganagana mande

ebe ganagana tetenggoku oni; oni ene ebe ganagana elo, no hamoo oolengo ulungga
awundilo elo etenggoku oni; mande damoni biyomi gidalega, ngundo mande metemi
nguya longge telo, yombuliyooteku, ngu nguya yomosiyoweloyi mamana mande, ngulo
damoni.*
11 Ngu oo ngundilo ngu, Anutlo mande keda mesalango nguno oolooteku, ngu
Anutndo no logonelowoku, ngu simoo baleno wesiyolo eweloyimbolo. Nga Mande Keda
Mesalangongga nga ngu, Anutlo dulidalinidodo, ko, enengo oowooyi bingami okooweloyi
damoningga, ngu simoo baleno etuyeloote.

Anutndo Pollo Nowoondoyi Tewolo Ngulo Esetewolo

12 No Kristus Yesus, noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo yanggango no
nunootoni, enengo koni nangge telo oluwano. Ene nolo damonine gome ngu ingootoni,
no mete enengo koni teweloyi ingolo, ngulo enengo sunggi ngu nono yelo, noyolo, enengo
koni nga teweloyim logonelowolo. Ngundilo ngulo, no eneno eseteteno.
13 Hamoo, kulimi no enengo oowooyi yumooyinolo, ngulo no Anutlo oni simoo baledoya
sanggili telo, yutolo yombuliyelowonggori. Ndatelo ngulo, no ooga tewonoku, ngulo
damoni ma ingolo, ko, Yesus ngu ene ndawu oningga, ngu no kuli watayi ma tewonowo.
Yo, hamoo no ngundilo teloodoowe, ene Yesusndo nowoondoyi newolo.
14 Noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Kristus Yesus, ngundo sumange ulungga
oolengo, nono yelo, nowoondoyi teweloyi damoni ngu Kristusno nowoondone hamoo
teyingo ngu, yeni tunootewolo. Ngunonggo ngu, Yesus Kristusno nowoondoyemo hamoo
teyingo, oni bidodo nondo nowoondoyi teyunooteno.
15 Nga mandega nga ngu, hamoo oolengo, oni simoo baledo ingolo, nowoondoyemo
hamoo teweloyi. Ngu ngandilo. Yesus Kristus, ene melako ngano oni simoo bale, noole
mbumbuwanonggo andangeyelolo, yoyowelo, ombuwolo. Nondo ngu weti mbumbuwa
teweloyi, oni koletewonowo.
16 Yo, hamoo oolengo, kuli nondo ngu mbumbuwa teweloyi oni koletewonowo. Ene
Kristus Yesus enengo sumangeni, ngu bidodo yeni koletelo nono ombuwolo. Ngu
sumangeningga, ngulo gaboyi, ngu simoo bale etuyelowolo. Nguno ngu, oni simoo bale
no neyowanggoku, ngu Yesusndo nododo ma boguwoowolo. Ngulo kootusina, oni simoo
bale nguya neyolo ingolo, nguno ene Kristus Yesuslo, nowoondoyemo hamoo telo, suwoo
suwoo keda oluweloyi ngu yowanggo.
17 O Anut, nondo gengo nowoondoyige ulungga, no nunootoyi, ingolo, ngulo no komo
geno yemboongetenoku nga! Ge suwoo suwoo oo bidodo sobowooweloyi, ngulo Sembuli!
Ge ma kumoowa; ko onindo geyoweloyi nguya kini! Gedo nangge, ge Anut oolengo! Ge
nangge oowoongge ulungga oolengo, ngulo gengo dulidalige sugi sugi oluwa! Ngu hamoo!
Elo ewolo.

Polndo Timooti Ko Inowolo

18 Nangone, Timooti, no Anutlo mamana mande nga ge gunooteno. Nga mandega
nga ngu, nolo ingoyingonemonggo, geno ma eteno. Kini, kuli Anutlo ingondudu eyingo
onindo, geno oo tunooteweloyi mandega ngu, enendo nguya ngundilo ewolo. Ngu mande
gomengga ewoloku, ngu yanggango dowooya, ngunonggo ge mete me onidodo yanggango
ebe uleyi.
19 Ngu ebega nguno ngu, ge nowoondogemo hamoo teyingo ngu gome dowooya,
damoni gome metemi, Anutlo mamana mande, ge nowoondogemo oolooteku, ngu nangge
te. Oni gidalega ngu damoni metemingga, enengo nowoondoyemo oolooteku, ngu yokolo,
kootu inootenggoku, nguno enengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu sono tuwi telo
mela yombuliyooteku, ngundilo tetenggo.
20 Hayimeniyas, ko Aleksanda elaga ngundilo tetoli, ngulo nondo ene yoyolo, Setan
kandeyimo yoyewonowo. Ene ngunonggo ingondudu metemi yoya, Anut oowooyi ko ma
yombuliyolo yumooyinowali.

2

Yemboongeweloyi Ngulo Damoni

1-2 Ariya, koletelo nga kongga nga no ye eririyelootoowega, ngu nangge teyi. Ngu
ngandilo. Ye Anutno yemboongetoyiga, enendo oni simoo bale bidodo, oni ululu, oo
sobosobo oni nguya, Gabman oni nguya hoolooweyelowanggo. Ye komo Anutno ngu
oni ngulo eseteyi. Ye Anutno ngundilo kila tetoyi ngu, asa, noole bidodo nowoondonayi

* **1:9-10:** Oni Sodom ende ulungga nguno oluwonggoku, ngundo ngu baledoya kini, simoondo enengo nangge ebe kolokolo damoni biyomi ngu tewonggori. Anutlo Mande Kulimimo, ngu Stat/Yenesis 18:16-33 gumi, ko, gumi 19:1-29 mandega, ngu kandangeya ingoyi.

imakeyingo ootoolo, ngunonggo Anutlo mandeni, ko, damoni metemi gome nenengo, ngu
nangge keyowato.
3 Kila ngundilo teweloyi ngu, Anut doongeyimo gome metemi. Yo, noole ko yoyowolo
Anutga ngundo, ngulo gome ingoote.
4 Yo, Anutndo oni simoo bale bidodo yoyoweloyimbolo ingoote. Ngundilo ngulo,
Anutndo oni simoo bale yoyeni, mande hamoo ngu damoni gome nenengo oolengo
ingowanggo.
5 Noole ingooteto. Anut gulanangge ooloote. Anut, ko oni simoo bale nguya,
kewooloyemo kawarara tewoloku, oni gulananggedodo ooloote. Ngu oningga ngu Kristus
Yesusga, ngundo nangge. Enengo goweyi, ngundo oni simoo bale bidodo uliyelowolo.
6 Nga kongga ngalo naluni tunootetoni, oni Yesus Kristus enengombo enengo kedaga
ngu oni simoo bale bidodo uliyeloweloyimbolo yelo, ngundo ko uliyelowolo. Ngu
damoningga nguno, Yesusndo Anutlo ingondudu yeni tunootewolo. Ngu ngandilo.
Anutndo oni simoo bale bidodo yoyowelo.
7 Ngulo ngu, Anutndo noyolo, Aposel kono ngano noyewolo. Nolo kone ngu, enengo
mandeni ngu wesiyolo eweloyi. No hamoo oolengo elo, ebe ganagana mande ma eteno.
No ngu oni sowe gidalegalo etuyelowolo noyewoku, nguno ene nguya, nga hamoo
mandega ngalo nowoondoyemo hamoo tewanggo.
8 Nondo ngu ngandilo ingooteno. Ende bidodomo, oni simoo bale ngu, ene komo
Anutno kandeye okooya, enengo oowooyi bingami eya yemboongeyilo ingooteno. Ene
ngundiya teya ngu, ene nowoondoye gookingo yetoni, sanggili teweloyi damoni ngu
yokoya, ene kundingiyi ootooya, ngunonggo ene Anutno yemboongeya oliyilo ingooteno.

Baledolo Mande

9 Nondo ngu ngandilo ingooteno. Bale galo ngu ene komo towikumba goweye
logonono teyi. Goweyimo ma woologongolo ndindi tewelo. Towikumba metemi logonono
ngu nangge teyi. Bale galo, nguno goweye nakangolo, nguno uye, moondeye, ma
nakangowelo. Beye goyayi nangge penggolo, towikumba gome gomemu ngu ulini
ulungga, ngu ma yolo, goweye nakangowelo.
10 Kini, bale galo ngu, ene Anutlo nambosumoongo ootooya, ene ngunonggo Anutlo
kongga tetenggoku, ngundo nangge enengo nakaya oolengo.
11 Bale ngu, ene komo neneteya, tolige bibiteya, ngunonggo mande ingoya, ene
newende gome imakeyingomo ootooya, manggoye ukingoyi.
12 No bale gula yokootoowe, ngundo oni etuyelowolo ma oluwa. No, baledo simoolo
tabango ma oluwa. Bale galo ngu, ene komo manggoye ukingoya, ene komo mande ngu
nangge ingoyi.
13 Ngu ngandilo. Anutndo ngu ene Adam koletelo yelo, kootusina, Ewa balega ngu
yewolo.
14 Adam enengombo mande ebe ganagana ngulo newendemo hamoo ma tewolo. Kini,
balega ngundo ebe ganagana mande ngulo newendemo hamoo tetoni, mbumbuwa
tewolo.
15 Bale ene Kristusno nowoondoyemo hamoo telo, ngunonggo nowoondoyi teweloyi
damoningga, nguno ootoolo, ngunonggo ene towikumba gome, goweyi logonono telo,
ootoolo, ngunonggo Anut doongeyimo damoni gome nenengo telo oode ngu, asa, Anutndo
sunggi mande ngandilo elo, gosiyowolo. Bale simoo yomooweloyi naluno ngu, Anutndo
ene gome hooloowetoni, yanggango yolo, ene simoo mete yomoowa.

3

Kristen Simoo Balelo Sobosobo Koleteyingo Ngulo Mande

1 Nga mandega nga, ngu hamoo oolengo. Oni gula Anutlo simoo bale bidodo soboyelolo
tabango koleteyingo oluwelo ingooteku ngu, asa, ene komo ko gome teweloyi, ngulo gome
ingoni.
2 Ariya, sobosobo ngu gome nenengo oolengo oodoni, oni simoo baledo eneno biyomi
gula ma kenowanggo. Ene komo bale gulanangge ngulo kameyi oolengo olini. Ene
komo sono kowoo logono nangge neya, enengo oo bidodo teteku ngu logono nangge
teni. Enengo ingonduduni, goweyi ngu bidodo gome sobowooya, imakeweloyi damoni
ngu keyoya, damoni gome nenengo ngu bidodo teni. Ene oni bidodo enengo yano
ombutenggoku, ngu gome soboyeloni. Ene komo oni bidodo etuyeloweloyi, oni gome
ingondududodo olini.
3 Ene sono kowoo ulungga nelo wenonolo, oni sungomboya sodedo sanggili telo ebe ma
ulewelo. Kini, ene oni sungomo imakeweloyi damoni gome, ngu nangge teni. Ene bobeye
oo ngulo nangge hahangelo, ingondudu ulungga ma tewelo.

4 Ene enengo baleyi simoongo ngu gome soboyelolo, ngunonggo enengo simoongo nga
yoyeni, enengo mandeni gome keyolo, tolige bibitetenggo.
5 (Oni enengo baleyi simoongo gome ma soboyelolo ngu, asa, ene Anutlo oni simoo bale
soboyeloweloyi nguya, ngu ereremo kini.)
6 Oni Kristen keda tewoku, ngundo sobosobo oni telo, ma oluwelo. Ndatelo ngulo, ene
windawinda tewaku ngu, asa, Anutndo ngu oningga, ngu goweyi sanggawelo mandeni
wilikoweloyi ngu, Setan goweyi sanggawelo mandeni wilikowolo, ngundilo tewa.
7 Endemo simoo bale kewooloyemo, nguno oni oowooye gome nenengo, oni gome
etenggo. Ene oowooye gome metemi kini ngu, asa, ngu oningga ngundo oyumo yowaku,
Setanlo soolo bowela nguno solewa.

Kristen Simoo Balelo Tabango Oni Ngulo Mande

8 Ngundilo nangge, simoo bale kewooloyemo, endemo Kristen tabango onidodo nguya,
ene komo ingonduduye nenengo oolengo ingoya, ngunonggo enengo koye gome teyi.
Ene manggoye elaya ma tewelo. Ene sono kowoo nelo ma wenonowelo. Ene oni
dobooguliyebolo bobeye kingo yowelo ma ingowelo. Endemo oni doongeyemo nguya,
ene komo oni gome nenengo tunooteya olini.
9 Ene komo ngandilo ingootenggo. Ene Anut doongeyimo mamana mande nowoon-
doyemo oolooteku, ngundo oo biyomi gula tewolo, elo ma ete. Ngulo ene komo mande
hamoo ngu nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu gome ingoya, gome dowooyi.
10 Koleteya ngu, enengo koye ngu tewooyeloya yeyoyi. Ene koye gome metemi tetoyi,
nguno oni gulado damoni biyomi gula eneno ma kenowanggoku ngu, ariya, ene mete
Kristen simoo baleno ko oni gome telo oluwanggo.
11 Ngundilo nangge, endemo simoo bale ngundo ko oni ngulo bale sumooye nguya
yeyootoyi, ene ingonduduye gome nenengolo etenggo. Ene kootusina, mande kono kono
ngu ma ewelo. Ene sono kowoo netenggoku, ko oo bidodo teteku nguya, ngu ene komo
logono nangge telo, suwoo suwoo damoni gome nenengo, ngu nangge teyi.
12 Yo, hamoo, Kristen simoo balelo ko oni ngu, ene komo bale sumooye gulanangge
nangge oluwanggo. Ene komo enengo baleyi simoongo nguya, gome soboyelowanggo.
13 Oni ene Kristen simoo balelo ko oni telo oluwelo ngu, ene ko gome metemi tetoyi,
enengo oowooye nguya gome metemi oolengo oluwanggo. Ngundilo telo ngu, ene mete
Kristus Yesus ngulo mandeni, ngu yanggango oolengo wesiyolo ewanggo.

Anutlo Mande Ngulo Damoni

14 Hamoo, no geno sodedo oolengo oolouwelo ewonoku, ene ataga nga mandega nga
nakangolo gunootenoku nga.
15 Ngulo ngu, no sodedo geno nguno ma ooloutoowega ngu, asa, ge mete nga mandega
nga kenoya ingo. Nguno ngu, Anutlo simoo bale ngundo mande damoni gome nenengo
Anutndo ngulo ingooteku, ngu tewanggo. Ndatelo ngulo, ngu Anutlo simoo bale ngu,
ene ya osiyi yanggango dikalo, ngunonggo ya koolowooteku ngundilo. Yo, hamoo, ngu
Kristen, ngundo Anutlo hamoo mande ngu yolo, simoo bale gidalegano wesiyoya eyi.
16 Yo, Anutlo mande damoni ngu, ene ulungga oolengo. Onindo nga mandega nga, yeni
biyomi yeweloyi nguya kini. Ngu ngandilo:
Ene oni kilalongo oolengo tunootewolo. Yuka Kundingiyimbo, enengo damoni yeni
tunootewolo ngu, ene noolengo Sembunayi oolengo ngu etuyelowonggori. Engel
onindo ene kenowonggori. Enengo mandeni ngu oni sowe bidodomo ooloute. Mela
ngano, oni simoo bale oowooyingga eneno nowoondoyemo hamoo tewonggori.
Ngundo ene Sambo endemo oolelo, ene ngu Anutdodo goboolo oolooteli.

4

Ebe Ganagana Onilo Mande

1 Yuka Kundingiyi, ngundo mande yootunolo ngandilo ete. Kootusina, oni gidalega
nowoondoyemo hamoo tewolo ngu yokowanggo. Yo, ene Setanlo keyimo oni ngundo
ganaganayelolo, noole Anutlo ingondudu eyingo oni, elo etoyi, ene ngulo mandeye
ingolo keyowanggo. Ene oo yuka biyomi, ngulo damoni biyomi ngu etuyelootoyi, nguya
keyowanggo.
2 Ngu naluno, ebe ganagana oni, ngundo ebe ganagana damoni sungo ngu
etuyelowanggo. Ndatelo ngulo, nowoondoyemo hamoo teyingo ngu yokolo, nguno
enengo ingonduduye nenengo gula ingoweloyi nguya kini. Ngundilo ngulo, enengo
mbumbuwaye ngu, ene ma ingootenggo.
3 Ngundilo oni, ngundo ene simoo bale ngandilo etuyelootenggo. Ene komo elam-
balisa teweloyi damoni ngu yokoya, oowali oowooyingga nguya yokoya, loogu teyi, elo

etuyelowonggori. Ene Anutndo ngu oo ngu ye yunowolo. Yo, noolendo enengo hamoo
mandeni ngu ingootenggoku, ene mete oowali yolo, Anutno esetelo newato.
4 Noole ingowato. Anutndo oo bidodo yemukoyingo ngu oo gome oolengo. Ngu
noole oolongooye uweloyi kini. Kini, ngu noole yolo, ngunonggo Anut bingami okoolo
eseteweloyi.
5 Ndatelo ngulo, Anutlo mandeni, ko, Anutno yemboongengga ngudodo goobootoni, oo
ngu yeni, kundingiyi tunootete.

Timooti Ngu Komo Kristuslo Ko Oni Gome Olini

6 Ge nga mandega nga dobooguligemo elo etuyelolo ngu, ariya, ge Kristus Yesuslo ko
oni gome oluwa. Yo, hamoo, ge bodaga oluwoku oololo, ataga nguya, ene ge mande gome
etunggelooteku, nguno ge yanggango ulungga yolo, nowoondogemo hamoo teyingo,
mande gomengga ngu keyolo ooloote.
7 Ene bale dogodogonimbo ngu, ene kingo mata mande ngu etenggoku, ko, kingo
mande, Anutlo mande ma keyooteku, ngu bidodo kootu ino! Ge komo Anutlo mande
damoni, nguno gengo yanggango yoweloyi ngulo ko yanggango te!
8 Ge ingooteku ngu, noole gowenayi yanggango yeweloyi ngu, asa, tewoongolo, ko
yanggango ko tetooye, ngundo noole hoolooweyelowa. Ene Anutlo mande damoningga,
ngu keyoweloyi, ngulo tewoongolo keyowatoku, ngundo ataga ngano hoolooweyelootoni
oode, kootusina nguya, gome oolengo hoolooweyelowa.
9 Nga mandega nga ngu, hamoo oolengo. Nga mandega nga ngu, oni simoo bale bidodo
gome ingolo, keyolo, nowoondoyemo hamoo teweloyi, ngu gome oolengo.
10 Anutndo oni simoo bale bidodo yoyowelo koyi teteku ngu, noole enengo oni
nowoondonayimo hamoo teyingo ngu, ene hamoo yoyowolo. Noole Anut suwoo suwoo
keda oluweloyiga, ngulo nowoondonayimo hamoo telo, noole enendo yoyoweloyiga,
ngu sobowoowato. Yo, hamoo, ngu damoningga ngulo nangge, noole suwoo suwoo
tewoongolo, ko yanggango oolengo telo, enengo damoni keyowato.
11 Ge komo nga mamana mande, nga oni simoo baleno, eya, gome etuyelootooga, ene
komo ngu keyoyi.
12 Ene ge geyolo, simoo kosiyi, ngundo kingo oningga, elo ma ingowelo. Kini, ge
komo oni etuyeloyingo oni kilalongo tunootelo oodoyi, nguno ngu, Kristen oni simoo
bale, ge geyolo kenggelowanggo. Ngu ngandilo. Gengo mande eyingomo, gengo endey-
ootekuno, ko, gengo nowoondoge dobooguligе yunootekuno, nowoondogemo hamoo
teyingo nguno, ko, Anut doongeyimo ootootoongge, damoningge gome nenengo, ngu
bidodo kenolo, ene ge kenggelowanggo.
13 Nga nalungga ngano, ge no soboneloya ootooya, nguno ngu, ge komo suwoo suwoo
Anutlo mande, ngu oni simoo baleno kandangeya, mande ngulo damoni gome wesiyoya,
eya, etuyeloya ootoo.
14 Kuli Kristen onilo tabango, onindo kandeye ge tabagemo yeyingo naluno, nguno
ene ge Anutlo ko oni goyewonggori. Yo, enendo ge sunggi yelootoyi, nguno Yuka
Kundingiyimbo Anutlo ko teweloyim kingo oo duwoo gula ge gunowolo. Ngu naluno
nguno, oni gulado, gedo kootu ko teweloyi, ngulo ingondudu telo ewonggori. Ngulo ngu,
ge ngu oo kingo duwooga, ngulo koni tewelo wembuge ma kiyayi yewelo.
15 Nalu bidodomo, ge komo ngu kongga ngu sobowooya teya, nguno nangge ootoo. Ge
ngundilo tetoyi ngu, asa, oni bidodo, gengo kongge, ngu tunoo oolengo kenootoyi, ulungga
oolengo tunootewa.
16 Gengo damoninggega teteku ngu, komo gome sobowooya, simoo baleno oo
etuyelooteku nguya gome sobowoolo. Oni etuyeloyingo koyi ngu, ge suwoo suwoo ngu
kongga ngulo koyi yanggango te! Ge ngundilo tewaku ngu, asa, ge goyolo, ngunonggo oni
simoo bale gengo mandege ingolo, nowoondoyemo hamoo tetenggoku, nguya Anutndo
yoyowa.

5

Timootindo Oni Simoo Bale Yeyolo, Enengo Soweni Nenengo, Elo Ingowa

1 Ge oni dogodogoni nguya ma boguwoolo yeyolo ewelo. Kini, ge komo mande
olengomonggo eya, gengo awangge yomosiyooteku, ngundiya ene yomosiyelo. Ge gengo
konedobooge yomosiyelooteku, ngundilo nangge, simoo kosiyi gidalega nguya, ngundiya
yomosiyelo.
2 Gengo nangge yomosiyooteku, ngundilo ge komo bale dogodogoni, ngu gome
yomosiyelo. Ge bale kosiyi gidalega komo gome yomosiyelo, gengo kuwoongge yomosiy-
ooteku ngundilo. Yo, hamoo, Anut doongeyimo damoni gome nenengo, nguno gengo
kuwoongge yomosiyooteku, ngundiya ene yomosiyelo.

Bale Nggami Ngulo Mande

3 Bale nggami gula kameyi kumootoni, enesu nangge oodoningga ngu, ariya, ge ngu
balega ngu gome sobowooya yomosiyo.
4 Ene bale ngundilo ngu ene simoongododo, ngundi osi osiyidodo bine, ariya,
ene ngandilo gome ingowanggo. Anut doongeyimo, enengo ko koletelo ngu enengo
awanamoye osi osiye nguya soboyelowanggo. Ndatelo ngulo, enendo kuli ene soboyelolo
ko tewonggoku, ngulo gumi ngundilo tewanggo. Yo, Anutndo ngundilo damoningga ngulo
gome ingoote.
5 Ene bale nggami gula enesu nangge oodega ngu, ariya, ngu balega ngu ngandiya teni.
Ene Anutno newendemo hamoo tetoningga ngu, suwoo suwoo naludodomo, ene komo
Anutndo hoolooweneloni, eya yemboongeya olini.
6 Ene bale nggami gula, enesu nangge telo, ene ingonduduni bulibali ingolo, goweyi
damonimo oolooteku ngu, asa, Anut doongeyimo, ene kuli kumooyingo ngundilo ooloote.
7 Ge komo bale nggami, ko, enengo simoongo ngudodo mamanayelootooga, ene nga
mandega nga keyoya, damoni nenengomo oodoyi ngu, asa, oni sungombo ene goweyi
sanggawelo mande gula, eweloyi kini.
8 Oni enengo dobooguliye gome ma soboyelolo, oni enengo dalo sowe oolengo, ko,
bale nggami eneno oolootenggoku, ngu gome ma soboyelowaku ngu, asa, ngu oningga
ngu, ene newendemo hamoo teyingo ngu, ene kuli yokowoku ngu, ngulo ene oni biyomi
oolengo. Oni Anutlo ma ingootenggoku, ngundo damoni biyomi ngundilo ngu ma
tetenggo.
9-10 Bale nggami oowooyi oolooteku, so uyinggano, nguno ge ngundilo bale, ngu
oowooyi nguno nakango. Bale ene mooma onibi kabusa (60) yokoyingo ngu, ene simoo
gulanangge baleyi. Ngundilo bale ngu, ene ko oowooyingga teweloyi, oowooyi gome
metemi. Ene kuli, enengo simoongo gome soboyelowolo. Ene ende sungo oni mayetoyi,
oo kalo yunolo yomosiyelowolo. Ene ko oowooyingga Kristen oni simoo baleno teweloyi,
ngulo meyelo oolootenggo. Ene oni kowuli yolo oodoyi, ngu hoolooweyelolo, ko metemi
oowooyingga tewolo. Bale ngundilo damoni teyingo ngu nangge oowooyi nakango.
11-12 Ene ge bale nggami oole oolootenggoku, ngu oowooyi ma nakangowelo. Ndatelo
ngulo, enengo goweyi ingonduduga, ngundo soboyelootoni, ene ko kame tewelo in-
gowanggo. Yo, enengo goweyega, ngundo ingonduduye sobowootoni, ngundo Kristuslo
ingolo koni teweloyi, ngu dagate. Ngulo ngu, ene kuli, Kristuslo koni tewelo mande,
elo gosiyoyingo ngu yokootenggo. Ngundilo ngulo, ene Anut doongeyimo, mbumbuwa
tetenggo.
13 Ene damoni gula nguya, ngandilo tetenggo. Ene suleye kiniyetoni, ene ya bidodomo
oololo, ene oni sungombolo mande yakakayi yolo, koolowoolo, oololo ombulo tetenggo.
Ene mande biyomi oowooyingga noole ma teweloyi, ngu elo endeyootenggo.
14 Ngundilo ngulo, nondo ngandilo ingooteno. Nggami bale oole oolootenggoku, ngu
ene ko kametelo, ene simoo yomoolo, enengo ya gome sobowoowanggo. Ene ngundilo
tetoyi ngu, ariya, oni Anutlo nowoondoyemo hamoo kini, ngundo mande biyomi gula,
noole gowenayi sanggawelo ma ewanggo.
15 Ye kuli ingootenggo. Bale nggami gidalega, ene oole metemi ngu kuli yokolo, ene
Setanlo damoni ngu keyootenggo.
16 Ene Kristen bale gulado enengo soweni nguno nggami bale gidalega oodoyiga
ngu, asa, ene komo gome soboyeloyi. Ngundilo tetoni, nguno ngu, endemo Kristen
simoo baledo nggami bale soboyeloweloyi, ngu kowuli kini. Ene nggami enesu gu-
lanangge nangge, hooloowewelo yi gula kini, ngu Kristen simoo bale watangga, ngundo
hoolooweyelolo soboyelowanggo.

Tabango Onilo Mande

17 Kristen tabango oni ko gome oolengo tetoyingga ngu, ye goobooyingo simoo bale
ye bingamiye okooya, oowooye metemi eya, ngulo uliyi bobeye yunowanggo. Ndatelo
ngulo, ene ko yanggango telo, Anutlo mandeni ngu simoo baleno elo gome wesiyolo
etuyelootenggo.
18 Noole ingowato. Anutlo mande ngundo ngandilo ete.
Ge Bulmakau manggowo ma doobengootoyi, Wit Rayis oo ngu wongoowelo ewolo.
Dutoronomi 25:4
Anutlo mandeno nguya ngandilo ete.
Ko oni ngu ene mete kolo uli yowanggolo ewolo. *Luk 10:7*
19 Oni gulado, ngu tabango oningga ngu biyomi tewa, etoni ngu, ariya, ge ngu mandega
ngu ma ingowelo. Ene oni elaya, ngundi oni kabusa bine, ngu mandega ngu etoyiga ngu,
asa, ge mete ngulo mandeye ngu ingo.

20 Ene Kristen tabango oni gula, mbumbuwa tetoningga ngu, ariya, ge mete Kristen oni
doongeyemo mandeni, ngu tunoo yomosiyoyi. Ngundilo tetoyi ngu, tabango oni gidalega
ngu kenolo sosolewanggo.
21 Anut doongeyimo, Kristus Yesusno, ko, Anutlo oni Engel oni doongeyemo nguya,
no nenengo geno eteno. Ge komo mande bidodo gunowonoku, ngu bidodo keyo! Ge
mande gula damoni ma kenolo ingolo ngu, ariya, ge ngulo nowoondogemonggo sodedo
ngandilo ma ewelo. Kini, nolo mandene bidodo keyo. Ge komo oni bidodomo mande
damoni gulanangge te. Ge kisikosononggo dobooguligemo mande elo, oni gidalegano ma
yoyokowelo.
22 Ge sodedonangge eririnonggo, oni gula sobosobo teweloyi ngulo kandege tabangomo
ma yewelo. Ge oni gidegado mbumbuwa tetenggoku, ngu ge ngudodo, gooboolo ma
oluwelo. Kini, gengombo ngu Anut doongeyimo nenengo oolengo ootoo.
23 Ge komo kingo sono nangge ma newelo. Ge mete Wayin bodaga nangge sonono
wendoya, ngudodo nowoondoge hooloweweloyimbolo ne. Ngundo ngu, sayingga suwoo
suwoo geno tunooteteku, ngu andangetoni kinitewa.
24 Oni gidalegalo mbumbuwa ngu tunoo ooloote. Ngundilo ngulo, mandeni wilikow-
eloyi ngu kowuli kini. Ene oni gidalegalo mbumbuwa ngu kombiteyingomo ooloote.
Kootusina, tunootetoni wilikowanggo.
25 Ngundilo nangge, damoni gome gidalega ngu tunoo oodoni, ko damoni gome
gidalega, ngu kombiteyingomo ooloote. Ene kootusina damoni gome ngu bidodo tunoo
oolengo tunootewa.

6

Ko Onilo Mande

1 Kingo ko oni bidodo, ene Kristen tetoni ngu, ene komo ngandiya ingondudu yoyi.
Noolengo sobosobo tabango oni ngu metemi, ngulo noole enengo oowooye bingamiye
okoowato. Ngundilo tetoyi ngu, sobosobo tabango onindo Anut oowooyimbolo mande
biyomi elo, ko Kristen damonimbolo nguya, mande biyomi eweloyi kini.
2 Kingo ko onilo sobosobo oni ngu, ene Kristen oodoni ngu, asa, ko onindo ngandilo ma
ingowelo. Ene nenengo doboone, ngulo no mete enengo manggowo unggalangoowanolo
ma ingowolo. Kini, ene komo ngandilo ingoni. Ene Kristen oni, ngulo no koni gome
tewanolo ingoni. Ndatelo ngulo, ene nolo Kristen doboone, ngulo no koni gome tewanolo
ewolo.

Etuyeloyingo Onilo Mandeye Nenengo Kini

Suwoo suwoo, ge simoo bale damoni ngandilo teweloyi, ngulo gome etuyelo, ge komo,
eya, yokutuyelootooga teyi. Ngu ngandilo.
3-4 Noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus, ngundo ngu, Anutlo damoni
ngu gome etuyelowonggori. Ene oni gulado, ngu Yesuslo hamoo mandega ngu yokolo,
mande gulano etuyelowaku ngu, asa, noole ngu mete ingowato. Ngu oningga ngu,
kingo windawinda telo, ene oo bodaga ma ingoote. Ene ingonduduni ngu damoni
biyomi teweloyi, ngulo hahangelo ooloote. Ene mande gumgum eweloyi damoni, ngulo
mande ebe uto uto tete. Ngundilo mande, ngundo damoni ngandilo yeni tunootete.
Oni gidalegaya, nowoondoye biyomi yelo, ko ebe utolo, kootusina yumooyinolo mande
biyomi elo, ko, dobooyiboya ingondudu biyomi ingoweloyi, ngulo tunootetenggo.
5 Ngundilo telo, suwoo suwoo sanggili tetenggo. Ngundilo oni, ngundo ingonduduye
ngandilo suwoo suwoo ingootenggo. Ene hamoo mande ngu, gome ma ingolo,
dowootenggo. Kini, ene ngandilo ingootenggo. Anutlo mande damoni, ngu oo sitowi
yoweloyi oole, elo ingootenggo.
6 Ene oni, ene Anutlo mande damoni ngu keyootoyi, Anutndo nowoondoye yanggango
yunolo, kumana ulungga yunoote. Ngu damoningga, ngunonggo Kristen oni, ene oo
bidodomo Anutndo logoyimo yunootoni, ngulo ene oni oni tetenggo.
7 Noole ingooteto. Namonayimbo yoyomootoyi, noole melako tunootewootoku, ngu
naluno, noole oo gula ma yolo ombuyingo. Kootusina nguya, noole mela nga yokowatoku,
ngu naluno, noole oo gula ma yolo oolouwato.
8 Noole oowali towikumba logoyimo tetoni, nguno ngu, asa, noole mete ngandilo ewato.
Nga oo nga, noole mete, ewatolo ewonggori.
9 Ene oni bobeye oo sitowi ulungga yowelo hahangeteku, ngu damoningga ngundo on-
ingga yeni, damoni biyomi gulano gulano solelo oonatewa. Yo, hamoo, ene oonateweloyi,
ngu nusago meleno solelo kumootenggoku ngundilo. Yo, ngu damoningga, ngundo
nowoondoye sanggawetoni, ngulo ene biyomi oolengo tetenggo.

10 Beyelo gome ingoweloyi damoni ngu, damoni biyomi bidodo damoni. Oni gidalega
ngu ene beyelo gome ingootenggoku damoningga, ngundo ene yowoosootoni, enengo
nowoondoyemo hamoo teyingongga, ngu kuli yokolo, kowuli ulungga koolowootenggo.

Noole Suwoo Suwoo Keda Oluweloyiga, Ngu Gome Dowoowato

11 Ene ge Anutlo oni, ge ngu oo ngu kootu inoya, ge sungo toonge. Ge komo
damoni nenengo ngu yoweloyimbolo koyi teya; Anutlo damoni nenengo ngu keyoya;
nowoondoyemo hamoo teyingo damoningga ngu teya; dobooyi nowoondoyi teweloyi
damoningga ngu teya; yanggango dikalo kowuli ogingoyingo bidodo koolowooweloyi
damoningga teya; ngunonggo simoo baleno imakeyingomo mande damoni, ngu teyi.
12 Oni ene Kristus newendemo hamoo teyingo ngu, enengo koni ngu, oni ene ebe
dagadaga telo, kendu tetenggoku ngundilo. Yo, oni ene ko yanggango telo, ebe da-
gadagano ulo, uliyi yootenggoku ngu, ge nguya ngu kongga ngu teloode, oololo, wengamo
yokowa. Ge ngundilo telo ngu, asa, Anutndo suwoo suwoo keda eneya oluweloyi,
ngu ko uliyi gunowa. Yo, ge nowoondogemo hamoo telo, ngunonggo ge simoo bale
gidalegano wesiyolo eteku, ngu naluno nguno, Anutndo keda sugi sugi oluweloyi mande,
elo gosiyoyingongga, ngu gunowa.
13 Anutndo ene oo bidodo keda oluweloyi, ngu yunoote. Kristus Yesus ngundo ngu,
Pontiyas Payilat doongeyimo damoni, enengombo, nenengo damoni yootunolo ewolo.
Ngu Anutga ngu doongeyimo, ko, Kristus Yesusno nguya, no geno mande yanggango
gunooteno.
14 Ge komo Anutlo mande ngu bidodo gome keyo. Ge ngundilo tetoyi ngu, asa, sugabo
nguno ma oodoni, ko, onindo nguya ngulo mandeni biyomi eweloyi kini. Ge komo
ngundilo sobowoolo oodoyi, oololo, noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus
Kristus, tunooteyingo naluno, nguno wenga kinitewa.
15 Yo, hamoo, Anutndo Kristus ko ombuweloyi naluningga sunggi yeyingo, ngu
yeni tunootewa. Anut gulanangge, ngulo noole komo enengo oowooyi bingamini elo
okoololuwato. Ene gulanangge yanggangonidodo oolengo. Ene gulanangge mela ngalo oo
sobosobo oni ululu ngulo Ulungga. Oni ululu ngulo soboyeloyingo oni ulungga oolengo.
16 Ene gulanangge, ene ma kumoote. Ene solu himi ulunggano oolooteku, ngulo noole
ene tanggeyimo oolouweloyi nguya kini. Kuli oni gulado nguya ene ma kenoyingo, ko,
ataga nguya, oni gulado kenoweloyi nguya, ereremo kini. Enengo oowooyi ulungga ko
yanggangoni, ngu suwoo suwoo ngundilo oluwa. Ngu hamoo.

Oni Oo Oowooyinggadodo Ngulo Mande

17 Oni mela nga oo sitowi oowooyinggadodo nguno eyi. Ene enengo bobeye oo ulungga
ngulo ma oni oni telo, ene yeni mande unggalangoolo windawinda tewelo. Ndatelo ngulo,
oo ngu bidodo sodedo biyomi yeweloyi, ngulo nowoondoyemo hamoo ma tewelo. Kini,
ene komo Anutlo nowoondoyemo hamoo teyi. Enengombo nowoondonayi gome oni oni
teweloyi, oo gome ngu ulungga oolengo, noole yunoote.
18 Oni oo sitowi ulunggadodo nguno eyi. Ene komo mete ko gome metemi ngu
bidodo teyi. Ene komo oni oni sanganimonggo oni gidalega oolo wenonootenggoku, ngu
hoolooweyeloyi.
19 Ene ngundilo telo ngu, ariya, ene oo gome gome oowooyingga teyingo, ngundo
kootuyisina, enengo hoolooweyeloyimbolo gooboongoowanggo. Ngundilo telo ngu, ene
mete keda oluweloyi keda hamoo oolengongga, ngu yowanggo.

Ge Komo Gengo Kongge Ngu Gome Sobowo

20 O Timooti, ge komo ko Anutndo kuli gunowoku, ngu gome sobowoo! Kingo mande
Anutlo damoni ma keyooteku, ko, oni enengo ingoyingoyemonggo mande etenggoku, ngu
nguya ge kootu ino. Ndatelo ngulo, Anutndo kingo mande mande onilo ingoyingoye-
monggo etenggoku, ngulo sanggili tete.
21 Oni gidalegado etenggo. Noole ingondudu oni, noole oo bidodo logoyimo elo etenggo.
Ene ngundilo etoyi ngu, asa, ngu naluno, ene damoni yelo, Anutlo nowoondoyemo hamoo
teyingo ngu yombuliyootenggo.
Anutlo sumangeni ngu mete yeya olini. Ngu hamoo.

2 Timooti
2 Timootilo Mande Tabango

Nga so uyi elayayiga nga ngu, Timootilo. Polndo nga so uyingga nga, ene Rom ya biyomimo ootoolo, ene ngu naluno so uyi nakangowolo.

Nga so uyinggano ngano ngu, mande gumgum ngandilo ooloote.

Polndo Timooti kambawolo. 1:1-2.

Polndo Timooti ingootoni newendemo hamoo tetoni, ngulo Anutno esetewolo. 1:3-7.

Ngundilo elo ngu gome oolengo, Timooti ge yanggango dikaya, ko ngu gome eni. 1:8–2:13.

Sunggi oowooyingga ngu eneno tunootewa. Ngundilo tunootetoni, nguno kenolo, ingolo ngu, onendo ngu hamoo oolengo, Anutlo ko oni simoo bale kosiyingo telo oolootenggo. 2:14-26.

Nalu wenga ngu namoko tunootetoni ngu, oni simoo balelo mbumbuwa ngu komo ulungga oolengo tunootewa. 3:1-9.

Ko yanggango teyinoweloyi, ngulo mandeni, ko, oo biyomi Timootilo kono tunooteweloyi, ngulo ingondale teni. 3:10–4:5.

Pollo ingonduduni newendemo ingooteku nguya, inolo ewolo. 4:6-18.

Polndo oni gidalega kambayelolo ngulo mande soweyowolo. 4:19-22.

1 No Pol, no Kristus Yesuslo Aposel oni. Anutndo no logonelootoni, no keda oluweloyi
mandega ngu oni simoo baleno wesiyolo eweloyimbolo oni. Oni simoo bale, ene Kristus
Yesusno nowoondoyemo hamoo telo ngu, ngu sugi sugi keda oluweloyiga, Kristusndo
sunggi yeyingo, ngu yowanggo. Ngu kongga ngu no nunowolo.
2 Timooti, ge nolo Kristen nangone oolengo. No nga so uyingga nga, gengo nakan-
gooteno. Awa Anut, noolengo ulungga Kristus Yesus, ngundo enengo nowoondoyimo,
ene ge sumange tenggunowa. Ene ge nowoondoge yeni, imakeyingomo oluwa.

Noole Mande Keda Mesalango, Ngalo Ma Oyumoyelowa

3 Nolo osisambane ngu, ene Anutlo damoni ngu keyoyingo, ngulo no nguya ngu
keyooteno. Nowoondonemonggo ingootenoku ngu, nga damoningga, nondo tetenoku,
ngu nenengo oolengo. Nenengo yemboongeyingo naluno, no suwoo suwoo nguya,
Anutno gengo esetelo yemboongeteno.
4 No gengo doongengge sonoyi ombuyingongga, ngu ingootenoku, ngulo no komo ge ko
geyolo ngu, asa, no oni oni tewano.
5 No gengo nowoondogemo hamoo teyingo ngu ingooteno. Ngu ebe ganagana kini.
Nowoondoyemo hamoo ngundilo ngu, ombige Lowisno, ko, nangge Yunisno nguya
ngundilo oluwoliyo.
6 Ngundilo ngulo, no ingonduduge ngu yokutuwooteno. Ge Anutndo ko teweloyim oo
kingo duwoo, ge gunootoni oolooteku, ngulo ingo. Kuli nondo kandene ge tabagemo
yetoowe, ge ngu oo kingo ngu yowolo. Ataga ngu, ge ngu oo kingo duwooga, gunoyingo
koyi tetooga, ulungga tunooteni. Onindo de uwootoyi de ulungga dedeku ngundilo, gengo
oo kingo duwoo yoyingongga, ngu koyi tetooga, ulungga tunooteni.
7 Ge ingooteku, Anutndo sosoleyingo damoningga, ngu noole ma yunowolo. Kini,
ene noole yanggango oluweloyi damoningga, ngu yunolo; ko, nowoondoye ebe ino ino
telo, nowoondoyi teweloyi damoni yunolo; noolengo gowenayi, ingondudunayi gome
sobowooweloyi damoningga, ngu bidodo, noole hoolooweyeloweloyimbolo yunowolo.
8 Ngundilo ngulo, ge noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngulo mandeni, wesiyolo
ewelo ngulo oyumo ma yowelo, ko, no ya biyomimo oolootenoku ngalo nguya, oyumo ma
yowelo. Kini, ge komo Anutlo yanggangoni ngu yoya, ngunonggo ge nododo kowuli nga
goboolo koolowoolo, nguno mande keda gome, nga wesiyolo eweloyi, koyi ngu tewalo.
9 Anutndo kuli negoyelolo ko yoyowoku, noole enengo oni simoo bale oluwato. Noole
damoni gome metemingga tetooye, ngulo ma negoyelolo yoyowolo. Kini, enengo
ingondudunonggo, enengo sumangeningga, ngundo negoyelowolo. Kulimi oolengo,
Anutndo mela nga, ma yeyingo naluno, Kristus Yesusndo ngu sumangengga, ngu
noolengo yunowolo.
10 Ataga, nga nalunggano ngano ngu, Kristus Yesus, noole ko yoyoweloyi oningga,
ngu kuli tunoo oolengo tunootewolo. Yo, ene kumoolo yanggangoningga, ngu oon-
dookelo, Mande Keda Mesalango, ngu yunolo, nguno suwoo suwoo keda oluweloyi ngu
etuyelowolo.

11 Anutndo no logonelootoni, ngu Mande Keda Mesalango, ngu wesiyolo eweloyi oni
oolooteno. No ngulo Aposel oni, ko, enengo mandeni, oni simoo baleno etuyeloyingo oni
oolooteno.
12 Ngu damoninggano nguno, no kowuli koolowooteno. Ene, no ngulo oyumo ma
yooteno. Kini, no kuli ingooteno. No ngu oningga, ngulo nowoondonemo hamoo teyingo.
No ngulo damoni, hamoo ingootoowe, ene nga kongga, no kandenemo yewoku nga
sobowootoni, sugi sugi oodoni oololo, ngu nalu ulungga ngu tunootewa.
13 Nga mande hamoongga nga, ge no manggonemonggo ingowoku, ngu oo gaboyi
ge etunggelowonoku, ngu oni etuyeloyingo damoni gome. Ngundilo ngulo, ge Kristus
Yesusno nowoondogemo hamoo teyingo, ngu yanggango teyinoya, ngunonggo Kristus
Yesus nowoondoge ino! Ngu damoningga, nguno ngu, ge nga mandega nga gome dowoo!
14 Anutndo ge kandegemo oo gomengga yewoku ngu, ge gome sobowoo! Yuka
Kundingiyi, noole nowoondonayimo oolooteku, ngundo ngu, nga kongga teteku, ngano
hooloowenggelowa.
15 Ge kuli ingoote. Esiya oni bidodo, Piselas ko Hemosenis nguya, ene no kuli
noyokowonggo.
16 No, noolengo Sembunayi, nguno yemboongeteno. Gedo, Onesiporas ko enengo
simoongolo nowoondoyi yunonilo yemboongeteno. Ndatelo ngulo, nalu oowooyingga,
Onesiporasndo no nowoondone yeni, imakelo ooloote. Ene no ya biyomimo oolootenoku,
ngulo ma oyumo yoote.
17 Kini, ene Romno ombuwoku ngu, ene no erewenelolo, ko biyomi telo oode, kootusina,
no neyowolo.
18 Ge ngandilo ingoote. No Epesasno oluwonoku ngu, Onesiporasndo no gome ulungga
hoolooweneloweku ngu. Ngulo no noolengo Sembunayi, nguno elo yemboongeteno.
Gedo, wenga nalu ulunggano nguno, gengo sumange Onesiporas inolo yemboongeteno.

2

Ge, Kristus Yesuslo Me Oni Gome Oluwa

1 Ariya, nenengo nangone, suwoo suwoo noole ge nguya, Kristus Yesusya goboolo
oodooye, nguno ge komo enengo sumangenimonggo yanggango dika!
2 No mande bidodo oni simoo bale ulungga doongeyemo wesiyolo etoowe, ge ingowoku
ngu. Ngu mandega ngu nangge, ge komo oni kuli yomosiyelowoku, ngundilo oni, ngu
mandeningga, ngu kandeyemo yetoni, ngundo mete oni gidalegano, mande ngu gome
wesiyolo, elo etuyelowanggo.
3 Ge komo Kristus Yesuslo me oni oolengo gome ootooya, ngunonggo noole me oni
gidalegaya, nga ko ngalo kowuli koolowoowato.
4 Oni, ene me oni koyi telo ngu, ene ko oowooyingga, ma dowoolo tewa. Kini, ene me
oni koyi gome tewa. Ngundilo tetoni, enengo me onilo tabango, ngundo enengo koni, ngu
kenomayingoni elo, ko tete.
5 Ngundilo nangge, oni ene ebe dagadagano, kendutewelo ngu, ene komo ebe dagadaga
teweloyi, ngu ma telo ngu, ene nguno oowooyidodo ma tewa.
6 Oni ko yanggango telo, oo kono imilo sobowooteku ngu, enengombo ngu kongga,
ngulo engge koleteyingo, ngu koletelo yowa.
7 Ge komo nondo mandega etenoku, ngalo ingondudu te! Noolengo Sembunayi, ngundo
ingonduduye yeni, himi yewa. Ge ngunonggo, nga mandega, ngalo damoni bidodo tunoo
ingowa.
8 Suwoo suwoo ge komo Yesus Kristuslo ingondudu te! Ene ngu Dewitlo soweni,
Anutndo ene melenonggo yokutuwootoni, ko keda ootookooyingo, nondo mande etenoku
ngundilo.
9 Nondo nga mande metemingga nga wesiyolo eteno. Ngulo oni ngando noya oni biyomi
elo ingolo, kowuli oowooyingga nunootenggo. Yo, ngulo nodowoolo ya biyomimo nguya
noyetenggo. Ene Anutlo mande, ngu ya biyomimo ma oluwa.
10 Ngundilo ngulo, no nenengombo nowoondone yanggango inolo, kowuli bidodo
koolowooteno. No oni simoo bale bidodo hoolooweyelootenoku, ngu Anutndo enengo
solengolo sunggi yewokulo, no ngandilo ingooteno. No ngundilo tetoowe ngu, asa,
ene nguya, Kristus Yesusno keda oluweloyi, ko dulidalidodo suwoo suwoo sugi sugi
oluweloyiga, ngu yowanggo.

Noole komo nga mandega ngalo nowoondonayimo hamoo teni.

11 Hamoo, noole enedodo kumoolo ngu, noole enedodo keda oluwato.

12 Ene noole yanggango telo, kowuli bidodo koolowoolo ngu, ariya, noole enedodo oo
bidodo sobosobo oluwato. Ene, noole ene kootu inootooye ngu, asa, ene nguya, noole
kootuyunowa.
13 Ene noole ene keyowelo elo yokolo, ko noole mandega ngu ma keyolo ngu, ariya, noole
ngu yokootooye ngu, ene enengombo enengo mandeni, ngu komo keyowa. Ndatelo ngulo,
ene mandeni ngu ma yowoolengowa. Hamoo oolengo kinilo ewolo.

Ko Oni Oolengo Ngu Anut Doongeyimo Ngu Oni Nenengo

14 Suwoo suwoo, ge nga mandega, ngano oni simoo bale ingonduduye yokutuyeloya,
Anut doongeyimo ge mande yanggango e! Ngu ngandilo. Ene komo mande gula gulalo
ma ebe ulewa. Ngu damoningga, ngundo oni gula nguya, ma hooloowewa. Kini, ene oni
ngundilo mande, ngu ingootenggoku, ngundo yombuliyoote.
15 Ge komo ko yanggango teyadega, ge ko oni oolengo tunootete. Nguno ngu, Anutndo
gengo kongge, ngulo ingowa. Ngundilo telo, ge mande nenengo yoonenengolo wesiyolo
elo, ge Anut doongeyimo nguya, oyumo ma tewa.
16 Ge komo kingo mande oowooyingga engge kini, ngulo ge sosoleya gome meye.
Ngundilo mande, ngundo oni oowooyingga oolengo, yowoosootoni, Anut kootu inoyingo
ooleyimo oolouwanggo.
17 Enengo mandeye ngu yombuliyowonggori. Mande ngundilo, ngundo ngu, ulungga
oolengo tunootelo, tawumba mambu ngundilo yewa. Hayimeniyas Payilitas elaga nguya,
ene longgesambi mande teweloyi oni.
18 Ngundilo oni ngu, ene hamoo mande, ngu yombuliyoyingo oni. Ene ngandilo
etenggo. Noole kuli ko ootookooyingo, ko ma ootookoowato, ewonggori. Ngu mandega,
ngundo oni gidalegalo nowoondoyemo hamoo ngu yombuliyootenggo.
19 Ene Anutndo ya osiyi yanggango oolengongga kuli imiwolo. Ngungga ngu, dikalo
ooloote. Ngu osiyingga, ngulo so uyi nakangomo ngandilo oolete. Oo Sembuli Sembunayi,
enengo oni simoo bale ngu gome yeyolo ingoote, ewolo. Nakangoyingomo, ngandilo
nguya ooloote. Oni simoo bale bidodo, Oo Sembuli Sembunayi, oowooyi yootunolo
etenggoku, ngu ene komo damoni biyomi ngu kootu inoya yokoyilo ewolo.
20 Ya ulunggano koondo oo ngu oo yowaliyoyingo (Gol Siluwa), ngundo telo yeyingo,
koondo gidalega, ngu debo koondo teyingo, ko gidalega ngu nogombo koondo tewolo.
Gidalega ngu kundingiyi ko metemi, gidalega ngu ko gula gulalomu.
21 Ngulo oni gula, ngundilo damoni biyomi ngu andangelo yokolo ngu, ene gome
metemi nenengo oluwaku ngu, asa, ene ngu ko metemimbolo koondo ngundilo
kundingiyi oluwa. Ene mete enengo sobosobo ngu hooloowewaku ngu, ko bidodo metemi
ngu tewelo yoonenengowa.
22 Suwoo suwoo ge komo simoo kosiyilo ingondudu biyomingga, ngulo ge sungo
toongeya ootoo! Ge ingondudu metemi, ngu yoweloyimbolo koyi yanggango te! Yo,
hamoo, ge komo ngu yoweloyimbolo ko yanggango teya, ngulo ge nowoondogemo hamoo
teya, dobooge nowoondoyi teya, damoni ko imakeyingomo oluweloyi, ngu bidodo te!
Yo, hamoo, oni ene newende gomemonggo, Oo Sembuli Sembunayino, meno etenggoku,
ngundilo ngu, ge nguya te!
23 Ge mande mande gidalega mboolombo yoyingombo ingoyingo kini onindo eteng-
goku, ngu kootu ino. Ge ingoote. Ngundilo mande, ngundo ngu, ebe yeni tunootete.
24 Oo Sembuli Sembunayilo ko oni ngu, ene komo ebe ma ulewa. Kini, ene komo oni
bidodoboya ngu, ene imakeyingomonggo mande elo tewa. Ene ngu etuyeloyingo oni
metemi gome telo, sanggilini imaketoni, onindo biyomi gula eneno teyinootoyi ngu, ene
ngulo mete ngu kowulingga, ngu koolowoowa.
25 Ene ko imakeyingomonggo telo, ngunonggo oni mande utolo oolongootenggoku,
ngulo ingonduduye yomosiyelowa. Ene ngundilo tetoni ngu, asa, Anutndo bine
hoolooweyelootoni, oni nowoondoye ingonduduye hamoo ngu ingowanggo.
26 Kulimi Setando ene yoyolo, enengo manggowo keyoweloyimbolo gosiyelowolo. Ene
hamoo mande ngu ingolo ngu, asa, ene ingonduduye ko himi yetoni, nguno ngu, ene
Setanlo utongga, ngu oomboongelo ombuwa.

3

Nalu Sosowoomo Damoni Biyomi Gula Gula Tunootewa

1 Ge komo ngandiya ingo! Nalu sosowoomo, ngu oo biyomi oowooyingga kowuli
ulungga oolengo tunootewa.
2-5 Yo, nalu sosowoomo ngu, onindo ngu ngandilo tewanggo. Ene enengombolo
nangge ingoweloyi; beyedolo nangge ingolo; enengo bingamiye nangge okoolo; oni
enengombo oo oowooyingga telo, ngulo oni oni telo; oniya kootuyisina mande, elo

yumooyinolo; awanamoyembolo mande unggalangoolo; ene Anutlo, onino nguya, ma
esetelo, ngunonggo ene damoni gome nenengo, ko nowoondoyemo hamoo teyingo
damoningga nguya, yokolo oluwanggo. Enengo oni soweni nguya siyelo ma oluwanggo.
Ene oni sungombo eneno damoni biyomi tetenggoku, ngulo sanggili teweloyi damoni ngu
ma yokowanggoku; mande kootusina elo endeyowanggoku; goweye ingondudu ngu ma
sobowoowanggoku; oni yombulibaliyelowanggoku; damoni metemi gome nguya yokolo,
kootu inowanggoku; ene dobooguliye yoyolo, oni sanggili kandeyemo yewanggoku; ene
sodedonangge enengo ingonduduye biyomi ngu keyowanggoku; oni enengo ingootoyi,
ene oni ululu tewanggoku; ene goweye oni oni teyinoweloyi damoni gula gula, ngulo
gome ingowanggo. Yo, hamoo, ene oo ngu telo, ene Anutlo ma ingowanggo. Ene kingo
goweyemonggo nangge Anutlo ko telo, ene Anutlo mande damoni yanggangoni, ngu
kootu inowanggo. Ge komo ngundilo oni ngu tanggeyemo ma bibitewelo, ge sungo ootoo.
6 Ebe ganagana etuyeloyingo oni ngundilo telo, ene tolige tolige baledolo yano
utenggoku, bale ingonduduye metemi kini, ngu mande oowooyingga ingonduduye
ganayeloweloyimbolo yowoosoowonggori. Yo, baledo enengo ingonduduye, ngu mbum-
buwa tewonggoku, ngulo ene kowuli ulungga ingowonggori. Enengo nowoondoye ngu
oo gula gulalo ingootoyi, ngundo yowoosoolo, oololo ombulo tete.
7 Ngu bale ngu, ene suwoo suwoo mande oowooyingga ingowelo yootenggo. Ene hamoo
mande ingoweloyimbolo kini.
8 Kulimi, Yanis, Yambiris elaga, ene Mosesya sanggili teyingo, ngundilo nangge, nga oni
nga nguya, hamoo mande ngalo sanggili tetenggo. Enengo ingonduduye biyomi bulibali
yeyingo, ene nowoondoyemo hamoo kini. Kingo goweye nangge.*
9 Nalu ootuwoo nangge Yanis Yambiris elagalo, ene damoniyali oowooyingga onindo
ma teweloyi ngu tewoliyo. Ene oo ulungga Mosesndo tewoku, elagado ngu teweloyi,
ereremo kini. Ngu ebe ganagana etuyeloyingo oni ngundilo. Oni enengo ebe ganagana
ngu kenolo ngu, ene gome watayi. Ngu oni ngu ebe ganagana nangge, elo ingowanggo.

Ge Komo Anutlo Mande Gome Ingoya Dowoo

10-11 Ene, ge kuli nolo mande wesiyolo etuyeloyingo, ngu ingowolo. Nenengo
ootootoone damonine bidodo ingoote. Ge oo ngandilo ingooteku: no Anutlo hamoo
ingootenoku, ngu hamoo yanggango oolengo, ingooteku; suwoo suwoo no nenengombo
nowoondone yanggango teyinolo, no ngunonggo onidodo sanggili ma teyingo ingooteku;
no oni nowoondoyi yunoyingo ingooteku; no yanggango telo kowuli koolowooyingo
ingooteku; oo biyomi bidodo onindo nono tetoyi, ge ngu kenolo ingowolo. No ogin-
goyingo bidodo, Antiyokno, Ayikoniyamno, Listarano nunootoyi koolowootoowe, ge no
gowenemo, ngu bidodo kenowolo. Ene Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo ngu
kowulinggano, ngunonggo, no andangenelolo noyowolo.
12 Yo, oni bidodo Kristus Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo eneya siyelo oodoyi,
Anutlo mande damoni tewelo etoni keyootoyi, melako oni ngulo boguwoolo sanggili telo,
ogingoyingo ulungga yunowanggo.
13 Yo, oni biyomi ko ingondudu ebe ganagana oni, ngundo suwoo suwoo oni simoo bale
ganaganayelowanggo. Enengo damoni, ngu biyomi oolengo tunootewa. Ene oni gidalega
ganaganayelootoyi, ko, oni gidalegado ene nguya ganaganayelowanggo.
14 Ene ge kuli ingowolo. Noole oni simoo bale ge nguya, nga mande keda mesalango,
nga etuyelowooto. Ngundilo ngulo, ge ngu, nga hamoo mandega nga, ge kuli yolo, ngulo
nowoondogemo hamoo tewoku, ngu gome dowoo.
15 Yo, hamoo, kuli ge bodaga oode, ngunonggo ge damoni yelo Anutlo Mandeno
ingowolo. Ngu so uyingga, ngundo mete ge ingondudu gomemu gunowa. Nguno ngu,
ge Kristus Yesusno nowoondogemo hamoo tewaku, ngulo Anutndo ge ko goyowa.
16-17 Anutndo enengo Buk nguno mande ngu bidodo yeni, oni Anutlo ingonduduni
ingolo, mandeni nakangootoyi, ngu tunootewolo. Ngu mandega, ngundo ene mete
noole damoni nenengo noole etuyelolo; noolengo mbumbuwa tunoo etuyelolo; noolengo
endeyoyingo ngu yooneneyelowa. Ngundilo ngulo, Anutlo Mande, ngundo noole, enengo
ko oni yanggangododo yoyeni, noole ko gome metemi, ngu bidodo mete tewato.

4

Ge Komo Anutlo Mandeni Ngu Wesiyoya E

* **3:8:** Kulimi, Igip melako, ngu tabango oni koleteyingo oowooyi Pelo, ngu oluwolo. Yanis, Yambiris elaga, ngundo Pelo, enengo kosonggi oni. Anutlo Mandeno enengo mandega ngu buk Kisim Bek/Eksodas 7:22; 9:11 nguno oolooteku, ngu kandangeyi.

1 Kristus Yesusndo oni simoo bale keda oolootenggoku, ko kuli kumooyingomu nguya
wilikoyelowa. Ngulo no Anut doongeyimo ko Kristus Yesus ngu doongeyimo nguya,
no mande yanggango geno ngandilo eteno. Kristus Yesusndo, oni simoo bale bidodo
doongeyemo, tunoo ko ombuwakuno, ene noolengo oo bidodo sobosobo koleteyingo sugi
sugi oluwa.
2 Ngundilo ngulo, no geno mande yanggango elo eriringgelootoowe, ge komo nga
mandelo ingondudu teya, mande nga wesiyoya e! Oni simoo bale mande ingowelo tetoyi,
ngundi, ene ngulo ma ingootoyi ngu, ge komo suwoo suwoo ko yanggango teya, Kristuslo
mande, wesiyoya e! Ge komo nowoondoye sanggayeya, mande yanggango wesiyoya e!
Ngundo nowoondoye yokutuwootoni, nowoondoye yowoolengowanggo. Ge komo Anut
keyoweloyi mande, damoni wesiyoya e! Ngundo mete nowoondoye yanggango yunowa!
Ge suwoo suwoo ko olengomonggo, eneno teya, mande gome etuyelo!
3 Ndatelo ngulo, kootusina ngu, oni mande gome nenengo ngu ingolo yowelo
yokowanggo. Ene ngundilo telo, enengo ingondudu sodeye, ngu nangge, keyolo, ene
etuyeloyingo oni gidalega nguya yoyowanggo. Yoyootoyi, ngundo mande gidalega kingo
etoyi, ngu oni ngulo gome ingowanggo.
4 Ene mande hamoo ngu kootu inolo, ene kingo mande mande oowooyingga ingowelo
sodeyewanggo.
5 Ene gengombo suwoo suwoo tunoo ingondudu tewaku ngu, ge komo kowuli
koolowoowaku, ngu ge komo mande metemi ngu koyi teya, mandega nga wesiyoya e!
Gengo kongga ngu Anutlo Mande Keda Mesalango wesiyolo eweloyi. Nga kongga, no ge
gunowonoku nga ngu, komo bidodo te!

Ataga, Nolo Ko Ngu Kinitewelo Tete

6 Anutno woolo yeweloyi oni nguno Anutno Wayin sono wendootenggoku, ngundilo
nangge, nolo gowene nguya Anutno inootoowe, woolo yeweloyimbolo. Yo, nolo nalune,
ngano ngu kinitetoni, no toongewelo namoko teteno.
7 No ebe dagadagangga, nguno koletelo dagayelowono. Ataga, no logogakuno tunoote-
wono. No kuli, Kristusno nowoondonemo hamoo ngu gome dowoowono.
8 Ngu pawanggakuno, nguno koletelo dagayelolo, ngulo no oo yoweloyiga ngu
sobowooteno. Ngu ooga ngu ngandilo. Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, noolengo
wilikoyeloyingo oni nenengo gome, ngundo nododo ewaku, ge oni nenengo ewaku, ngulo
ene no ko gumi nunowa. Yo, nalu wenga nguno, ene ngu ooga ngu no nunolo, ko, oni
bidodo Yesus kenowelo hahangetenggoku, ngu nguya yunowa.
9 Ge komo sodedonangge nono ombu!
10 Dimas, ene mela ngalo oo ngulo gome ingooteku, ngulo ene kuli no noyokowoku,
Tesalonayika endemo oolouwolo. Keresenis ngu, ene Galesiya melako ooloutoni,
Tayitasndo Dalumesiya melasina toongewolo.
11 Luk enesu nangge, nododo oolootelo. Ngulo ngu, ge komo Mak yoya, geya ombuli.
Ene no hooloowenelolo, ko teweloyi oni gome.

Mande Sosowoo Gidalega

12 No Tikikas suleyootoowe, Epesas endemo kuli oolouwolo.
13 Ge ombuwelo ngu, ge komo nolo nenggulo pelungga, Trowas endemo, Kapasndo yano
yokootoowe oolooteku, ngu yoya, buk nguya yoya ombu. Buk gidalega nusago goweyibo
teyingo, ngu nguya komo yoya ombu.
14 Aleksanda, oo Ayen yowalimu teweloyi oni, ngundo ene biyomi ulungga tenunowolo.
Kootusina noolengo Sembunayi, ngundo enengo ko damoni, ngulo gumi teyinowa.
15 Ge nguya ngu oningga, ngulo ingondale te! Ene noolengo ko mande nga yombu-
libaliyoote.
16 Nolo wilikoyingo nalu koletelo nguno, noso nangge mande wilikoyingo onino
mandeni ewono. Ngu naluno, oni gulado no hooloowenelolo dikalo, mande ma ewolo.
Kini, oni bidodo no noyokowonggori. No Anutno yemboongelo ngandilo ewono. O Anut,
gedo enengo biyomi nono tewonggoku, ngulo ma ingowelo, elo yemboongewono.
17 Ene noolengo Sembunayi, ngundo no sobonelolo yanggango nunowolo. Ngundilo
ngulo, no mande keda mesalango, wesiyolo eweloyi, ngu gome etoowe, oni sowe gidalega,
ngu mande ngu gome ingowonggo. Ngulo Anutndo yoyokootoni, ngundo no nuleyi, ma
kumooyingo.
18 Mande damoni biyomi no tenunootoyi, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngunonggo,
andangenelolo, noyolo, oolelo, enengo Sambo endega enengo oni simoo bale
soboyelooteku, nguno noyewa. Ngundilo ngulo, nondo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi
enengo oowooyi suwoo suwoo sugi sugi bingaminidodo okoololuwano. Ngu hamoo.

19 Ge komo nododo Prisila, Akuwila, elambalisa, Onesiporas ko enengo simoongolo ngu
bidodo kambayelo.
20 Erasitas ngu Korin ende nguno oodoni, Taropimas ngu sayidodomu yokootoowe,
Mayilitas endemo, nguno ooloote.
21 Ge komo nono sodedo ombu! Ndatelo ngulo, ge bodaga oluwaku ngu, asa,
doogo nalu biyomi tunootewa. Yubuyulas, Payudenis, Layinas, Koloodiya, ngu Kristen
doboogulinayi, ngu bidodo, ge kambagelootenggo.
22 Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo gedodo oluwa. Enengo sumangeni ngu, ye
kewooloyemo nguno mete olini. Ngu hamoo.

Tayitas
Tayitaslo Mande Tabango

Tayitas, ngu Yuda oni kini, Tayitas ngu Polndo Mande Keda Mesalango ngu wesiyolo etoni, ngu ingolo, ene newende yowoolengootoni, ngulo ene Yesus Kristuslo hamoo oolengo ingowolo. Polndo endeyolo Mande Keda Mesalango ngu wesiyolo etoni, nguno ngu, Tayitas ene Polya endeyolo, ngunonggo Pol hooloowelo ko tewolo.

Nga bukga ngalo mande gumgum ngu ngandilo:

Polndo Tayitas kambayingo, ngulo mande. 1:1-4.

Nowoondoyemo hamoo teyingo, ngulo tabango oni, ngulo mandeye. 1:5-16.

Nowoondoyemo hamoo teyingo, ngulo yambo mande guladilo guladilo teweloyi, ngulo mande ingoweloyi, ngulo mandeni. 2:1-15.

Damoni gome nenengo ngu guladilo guladilo oolooteku, ngu ingowelo ewolo. 3:1-11.

Pollo mande kinitetoni, Polndo akeyolo ewolo. 3:12-15.

1 No Polndo nga so uyingga, ge Tayitas, ngulo nakangooteno. Anutndo no sunggi yenunootoni, ngulo no ngu Anutlo ko oni. No ngu Yesus Kristuslo sulena oni Aposel. Anutndo no sulenelowoku ngu, nondo Anut enengo simoo bale enengo oolengo kuli sunggi yewoku, ngulo nowoondoyemo hamoo teyingongga, ngu nenengo teyinowelo. Nondo nga kongga tetenoku, ngundo ene hoolooweyelootoowe, ene Anutlo Mande Keda Mesalango nga yolo gome ingolo, ngunonggo ene Anutlo mande damoni gome ngu keyowanggo.

2 Oni Anutlo damoni ngu gome keyolo ngu, asa, ngulo ingonduduni gosiyolo, Anutdodo suwoo suwoo keda sugi sugi oluweloyiga, ngu sobowoolo oluwanggo. Kulimi oolengo, Anutndo oo gula ma tetoni, tunooteyingomo nguno, ene kuli nga mande keda sugi sugi eneya oluweloyiga, ngu noole yunowelo, mande gosiyolo ewolo. Ene mande ebe ganagana ma ewa.

3 Asa, kootusina, ngu nalu sunggi yeyingongga, ngu tunooteyingo, Anutndo oni gidalega yootunoyelootoni, ngundo ene Yesuslo mande elo, oni etuyeloweloyi tunootewolo. Ngu damoninggano nguno ngu, Anutndo enengo keda sugi sugi oluweloyiga, ngulo mande yeni, tunoo oolengo tunootewolo. Enengo ko oni manggoyemo, Anutndo enengo mandeni, ngu wesiyolo etuyelowolo. No nguya Anutndo, ngu mandega ngu logonelootoni, onino wesiyolo eteno. No kingo ko oni kini. Kini, Anut enengombo, noole ko yoyoweloyi kongga, ngulo no enengo mandeni wesiyolo ewonoku, ngulo no logonelowoku ngu!

4 Tayitas nondo nga so uyingga nga, ngu gengo nakangolo gunooteno. Gengo Anutno nowoondogemo hamoo teyingo, ngu nondo nowoondone hamoo teyingo, ngu siyewolo. Ngulo, ge ngu nolo nangone ngundilo. Nondo Anutno yemboongeteno. Anut, Awanayi, ko noolengo ko yoyoweloyi oni, Yesus Kristus, ngundo sumange ge suwoo suwoo gunolo, ngundo nowoondoge yeni, imakelo ayibidodo teya, imakeyingomo ootoo! No ngulo yemboongeteno.

Oni Kristus, Nowoondoyemo Hamoo Teyingo, Ngulo Tabango Onilo Mandeye

5 Nondo ge kuli goyokootoowe, ge Krit meladonimo oolooteku ngu, ngu damoni ngu ngandilo: Nondo ngu ngandilo ingooteno. Ge komo ko bidodomo ko gumgum ngu nenengo kini, ngu yoonenengootooga, gome metemi tunootenilo ingooteno. Ge ende bidodomo, Kristen onilo tabango oni Anutlo goobooyingo yano sunggi yetooga oliyi. Kuli, nondo gedodo ewonomu, ngundilo.

6 Ye komo Anutlo goobooyingo yano tabango oni damoniye ngu, ngundilomu ngu sunggi yeyi inoyi. Oni gula ene goweyimo biyomi gula oni simoo bale doongeyemo kini ngu, ene oni gome nenengo. Ngu oningga ngu, ene komo baleyi gulanangge yolo, bale gulaya ma endeyowa. Enengo simoongo ngu ewe nemi nowoondoyemo imakeyingo damonimo oluweloyi. Ene oni doongeyemo damoni biyomi bulibali ngu ma telo, ene awanamoyembolo manggoye ma toongootenggo.

7 Ge ingoote. Kristen onilo sobosobo, ngundo ngu, ene Anutlo koni ngu sobowoolo kawararangowa. Ngulo ngu, ene komo gome nenengo oolengo endeyoni. Ngundilo tetoni ngu, oni simoo baledo, ene goweyimo kingo oo biyomi gula, ma kenowanggo. Ene windawinda sodedo ma telo, ene sanggili sodedonangge ma tewelo. Ene sono kowoo nelo, mela ma utolo endeyowelo. Ene, oni kingo kingo ma yutolo endeyowelo. Ene bobeye oo ulungga yoweloyimbolo doongeyi, ma ulungga tewelo.

8 Ene, ngundilo damoni biyomi ma tewelo. Kini, ene komo oni ende sungomonggo amana mayetoyiga, ngu yomosiyeloni. Ene komo meyelo oni gome hoolooweyelowa.

Enengo ingondudunimo ndawuga ngu biyomi, ngundi metemi, ngu ene gome watayi.
Ene komo damoni gome teweloyi ngu nangge keyoya teni. Enengo endeyoote damoni
gomengga, ngu oni etuyelootoni, ene Anutlo oni gome etuyelowolo. Ene komo enengo
goweyi ingoyingoni, ngu nangge gome sobowooni.
9 Ene ngu komo Yesuslo Mande Keda Mesalango, elo etungowonoku, ngu gome
yanggango oolengo dowooni. Ngundilo telo ngu, ene komo ngunonggo oni Anutno
nowoondoye hamoo teyingo, ngu yanggango yunoweloyi mande, ngu gome nenengo
oolengo etuyelootoyi, ngu keyowanggo. Asa, ene mete Kristen oni Anutlo mande
tootoongootenggoku, nguya mande yanggango mamanayelootoni, nguno ngu, oni ngu
ingootoyi, biyomi yetoni, ene gome oolengo ingolo, ko yowoolengowanggo.

Krit Meladoni Ebe Ganagana Oni Oowooyingga Oolengo, Ngulo Ingondale Teyi!

10 Yo, Kristen oni kewooloyemo, oni oowooyingga ene mande gome nenengo ma ingolo
keyootenggo. Ene kingo mande mande elo, onilo ingonduduye yombuliyolo, kingo
ganaganayelootenggo. Yudano, Kristen oni oowooyingga, ngundo ko biyomi ngundilo
tewonggori.
11 Oni ngundilo ngu, ene damoni biyomi ngu telo, ene Kristen onilo bobeye oo ngu
woosoolo yootenggo. Ngundilo telo, ene damoni biyomi, ngu noolendo ma teweloyi
ngu telo, ene etuyelootenggo. Ngu damoninggano, nguno ngu, ene oni gidalegalo
ingonduduye yombuliyolo, ngunonggo enengo bale sumooye, simoo namboye nguya
ingonduduye yombuliyelootenggo. Ngulo ngu, ge, ko yambo yalo sobosobo oniku, nguya
komo ngundilo oni ngulo manggoye ngu gosiyo yunoyi.
12 Kuli, Krit oni gula ngu, enengo ingondudu gome eyingo oni, ngundo ngandilo ewolo.
Ngu Krit oni, ngu ebe ganaganadodo oni oolootenggo. Ene oowali ulungga oolengo
newelo ingolo, ene ko tewelo nguya sulekinikini ulungga tetenggo. Ene se goki biyomi,
ngundo mayelo, oni yokitoni ogingoyingooteku ngu oni ngundilo ewolo.
13 Nga mandega, nga ingondudu eyingo oni, Krit meladonimonggo, ewonggoku ngu
hamoo oolengo, ngulo ge komo oni nowoondoye hamoo telo, oole nenengomu yokootenggoku, nguno mande yanggango oolengo mamanayelowa. Ngulo ene ingowanggoku, ngu
oolega ngu, ngu nenengo kini. Ngulo ngu, ene ingonduduye yowoolengolo hamoo mande,
ngu keyowanggo.
14 Oni ene Anutlo hamoo mande keyolo ngu, asa, ene Yuda onilo mata mande kingo
kingo, ngulo sodeye ma yelo, onindo mande ebe ganagana etenggoku ngu nguya ma
ingowanggo. Ngundilo oni ngu, ene Anutlo mande hamoo ngu kuli kootu inowonggori.
15 Anut doongeyimo, onilo ingonduduyemo nowoondoyemo ngu gome nenengo ootoolo
ngu, asa, ene mete oowali bidodo newanggo, ngulo loogu kini. Ene oni gula enengo ingonduduni newendemo, sugabododo telo, Yesusno newendemo hamoo ma teyingongga,
ngundilo oningga ngu, ene oo biyomi ngundi metemi teweloyi, ene ngundilo teweloyi
watayi kini. Ene oo biyomi telo, ngu ingootoni oo biyomi elo ma ingowa, ngundilo
ingowolo.
16 Enengo manggoyemonggo ngu, ene ngandilo etenggo. No Anutlo ingolo keyootenolo
ewolo. Ene ngundilo etoni, ene endeyoyingomo, ngu oo biyomi oowooyingga tetenggo.
Ngu damoninggano, nguno ngu, oni simoo baledo tunoo oolengo yeyootenggoku, ene
Anut kootu inootenggo. Anutndo ngu damoni biyomingga, kenolo, ngulo biyomi ulungga
ingoote. Ngu oni ngundilo, ene Anutlo mandeni ma keyolo, oo metemi gula ma tewanggo.
Kini oolengo.

2

Oni Simoo Bale Dogodogonimbolo Mande

1 Ene Tayitas, ge ngu komo hamoo mande gome nenengongga, nguno ingoyingo gome
yoyingongga, ngunonggo mande damoni gome nenengo, nguno oni simoo bale Anutlo
nowoondoye hamoo teyingomu, ngulo mande gome teweloyi, ngu eya etuyeloya ngu, ge
ngandiya e!
2 Oni dogodogoni ngu, enengo logoyimo oo nangge teyi. Sono kowoo oowooyingga, ma
newelo, ngulo ene mete ingondudu damoni gomemu nangge ingolo, ngunonggo enengo
goweye ingonduduye ngu gome sobowoowolo. Oni simoo baledo damoni gomengga,
ngu tetoyi kenolo, ngu oowooyi bingamini okootenggo. Ene ngu komo nowoondoye
yanggangomonggo, Yesuslo mande nenengo nangge, nguno gome oliyi. Oni dobooguliye,
nowoondoyi teweloyi mande damonimo, nguno teyi. Enengo kowuli bidodo koolowoolo,
yanggango dikaweloyi damonimo, nguno oliyi.
3 Ngundilo nangge, gedo bale dogodogoni nguya, ene komo Anutlo damoni, ngu
keyoya, kundingiyi endeyoyi, ngundiya etuyeloyi. Ene oni dobooyiboya, kootusina, kingo

mande ma ewelo. Ene ngu sono kowoo yanggangongga, ngu ingootoni, ngundo ene ye ma sobowoowelo. Ene komo bale kosiyi mande damoni gome nenengo nangge, ngu etuyeloyi.

4 Bale dogodogoni, ngundo bale oole galo ngu, ene komo enengo kamesumooye ko enengo simoonamboye, ngulo nowoondoyi yunoyi.

5 Ene komo enengo goweye ingonduduye, ngu gome sobowooya, ngunonggo bosebalese damoni biyomingga, ngu ma tewelo. Ngunonggo ngu, enengo yano oo ngu gome oolengo sobowoolo, ngulo ene kamesumooye, ko simoo namboye gome hoolooweyeloyi. Ene komo kamesumooye nowoondoyemo ootooya, ngulo manggoye keyoyi. Ene komo ngu damoningga, ngu bidodomo tetoyi ngu, asa, onindo, ngu kenolo, Anutlo mandeni ngulo kootuyisina mande elo, ma yumooyinowanggo.

Simoo Kosiyi Galolo Mandeye

6 Ngundilo nangge, ge komo simoo kosiyi ngu ingonduduye yokutuyeloya, mande gome yunootooga, ene nguya enengo goweye ingonduduye, ngu gome sobowooyi.

7 Tayitas, ge komo damoni bidodo mete teteku, ene gengombo, ngu ge komo oo gaboyi gome ngundilo oodoyi ngu, asa, simoo kosiyi ge geyolo, ene ge kenggelowanggo. Oni etuyeloweloyi ko ngu, ge komo mande nenengo ngu nangge, etuyeloya e! Etuyeloya etooga, onindo ngu ingolo, ene hamoo ingowanggo. Enengombo nguya, ingootoni, hamoo tetelo ingowanggo. Ge komo suwoo suwoo ngu, ge gome ingondudu teyago, ngunonggo oni gidalega, oo kenolo ingowanggo. Ge oni nenengo, elo ngulo oowoongge bingami okoowanggo.

8 Ge komo hamoo mande nenengo, ngu nangge teya, etuyelootooga ngu, onindo geno biyomi gula ma kenowanggo. Ngulo ngu, onindo Yesuslo mande ma keyootenggoku, ngundo ngu oyumo mande biyomi, noole Kristen onisina, ngu ma ewanggo.

Kingo Ko Onilo Mandeye

9 Ye ngu komo Kristen kingo ko onino, ngandiya etuyelolo eyi! Oo bidodomo ngu, ene komo enengo sobosobo, ngulo mandeye ingoya, ngu nowoondoyemo oliyi. Ene komo ko gome teyi. Ko onindo, enengo sobosobo oniya mande biyomi ma elo, manggoye ma toongoowanggo. Ene ngundilo oo gome tetoyi ngu, asa, enengo sobosobo ngundo kenolo, ngu oni metemi, elo ingowa.

10 Ko onindo enengo sobosobo ngulo oo ngu gumi yakakayi ma yowanggo. Kini, ene komo enengo damoniye gome ngu tunooteni. Ngulo sobosobo oni enengo damoniye, ngu gome kenolo, ngu oni gome nenengo, elo ingowa. Kristen ko onikundo, Anut, enengo ko yoyoweloyi oni, nowoondoyemo hamoo teyingo, nguno ngu, enengo endeyoweloyi gome nguya, noole tunoo etuyelowonggori. Yo, enengo endeyoyingo gomengga, ngu noole etuyelooteku ngu, Anutlo mandega nga, ngu komo hamoo nangge! Elo ingolo, ngulo ingondudu ulungga tewonggori.

Noole Komo Metemi Nenengo Ootoolo, Ngunonggo Kristuslo Nalungga, Ngu Sobowoowato

11 Ge komo oni simoo bale, Yesus Kristusno, nowoondoyemo hamoo teyingo ngu, mande yanggango yunolo, enengo endeyoyingo ngu gome nenengo nangge tetoyi etuyelowonggori. Ndawugalo ngulo, noole ingootetoku, Anutlo sumangenimo, Anutndo kuli Kristus Yesus suleyootoni, ene melako ngano ombutoni, ngulo Anutndo mete oni simoo bale, mbumbuwa bidodo andangeyunolo, ko yoyowalo ingowolo.

12 Ngu Anutlo sumangenggano, ngu noole Anut kootu inootetoku damoningga ngu, yootunolo etuyeloote. Mela ngalo goweyimbolo oni oni teweloyi damoni biyomingga, ngu yokolo kootuyinolo, asa, noole ingondudunayi, gowenayi gome sobowoowato. Noole Anut doongeyimo, damoni nenengo nangge, keyolo, ngundilo nangge, ataga, yade oololo kumoowato.

13 Ngu Anutlo sumangenggano, Anutndo noole etuyelolo, noole nowoondonayimo hamoo teyingo, ngu yanggango yunootoni, ngulo noole oni oni teweloyiga, ngu Yesus Kristus, ko ombuweloyi nalungga ngu sobowoolo oluwato. Ene noolengo Anut yanggango oolengo, noolengo hoolooweyeloyingo oni.

14 Kristusndo ngu, enengo kedaga ngu yokolo, ngundo noole oo biyomi teyingomu uliyelolo, ko yoyowonggori. Yo, Kristusndo, noolengo kumoolo, ngulo ngu, noolengo mbumbuwanonggo andangeyelolo, ko yoyowolo. Kristusndo kumootoni, ngulo ngu, nowoondonayi, ngu nomboyi oolengo tunootewolo. Ene noole yoyeni, enengo oni simoo bale tunootelo, ngulo ngu, noole Anutlo damoni gomengga ngu keyowelo hahangeteto.

15 Ariya, ge komo suwoo suwoo nga mandega nga nangge Kristen onino eya etuyeloya,
enengo damoni biyomi yomosiyoyuno! Ge komo ene yokutuyelootooga, ene nga man-
dega, nga nangge, keyoya oliyi. Ge komo Kristen oni simoo bale, Anutlo mande nenengo
ma keyootenggoku, ngu mande yanggango mamanayelo. Onindo komo ge owoolongo oni
oolootelo, ma ingowelo. Kini, ge kingo owoolongo oni kini, Anut enengombo geno sunggi
yetoni, nga kongga nga tete.

3

Noole Komo Damoni Gomemo Nguno Yanggango Dikalo Oluwato

1 Ge komo nalu bidodomo, Kristen simoo balelo ingonduduye ngu yokutuwootooga,
ene komo Gabman sobosobo onidodo ko tabango oniku, ngulo manggoye keyoya, ngu
nowoondoyemo oliyi. Ene komo ko bidodo gome teweloyi, ngulo nangge, meyeya, teyi!
2 Ge komo mande ngundiya, Kristen oni simoo bale etuyelo. Ene oni gulaya mande
biyomi ma ewelo, ene ebe longge mande, ma tewelo. Ene komo oni gidalega, nowoondoye
yunowolo. Ene suwoo suwoo ngu, ene komo mande damoni gome imakeyingo, ngu
nangge, oni simoo bale bidodo yunoyi, ngundiya etuyelo.
3 Yo, nondo ngu damoningga ngu etuyelootenoku, yendo komo simoo bale gidegalo
nowoondoye ngu ngandilo: Ge ingooteku kulimi ngu, noole nguya ingondudunayi gome
metemi kini. Nguno ngu, noole mande toongootoongo, ngu teloluwooto. Setando
noole ganaganayelootoni, noole wenonolo endeyolo oluwooto. Noole damoni biyomi
oowooyingga, nowoondoye ulu teweloyi, goweyega, nga oni oni teyinoweloyi, ngulo
nangge hahangelo suwoo suwoo tewootowo. Noole oni sungomboya nowoondoye
biyomi yeweloyi, onilo oo kenomayingoweloyi. Ngunonggo ngu, onindo nooledodo,
nowoondoye biyomi ingootoyi, noolengo kewoolonayimonggo, me oniya, longge gumi
teweloyi damoni, nguno oluwooto.
4-5 Ene noole mbumbuwa damonimo oodooye, Anutndo sumange yunolo, noole
nowoondoyi yelolo, Yesus, noole ko yoyoweloyi oni, ngu suleyootoni, ombulo, noole ko
uliyelolo yoyowolo. Enendo ngu noolengombo mande damoni gome nenengo oolengo
gula tetooye, ngu kenolo ingolo, nguno ene noole ko uliyelolo ma yoyoyingo. Kini, enengo
nowoondoyiyeloyingo, ngundo nangge, ene noole ko uliyelolo yoyowolo. Anutndo
Yuka Kundingiyi suleyootoni, noole sonoyelootoni ngu, noole enengo doongeyimo,
nowoondonayi nomboyi oolengo yewolo. Yo, ene noole nomboyi oolengo yelo, ngulo
noole keda tunootewootowo. Baledo abu keda yomooteku, ngundilo nangge, noole keda
tunootewootowo.
6 Ngu ngandilo: Yesus Kristus noolengo mbumbuwanonggo ngu uliyelolo ko yoyoyingo
oni, ngundo noolengo Yuka Kundingiyi suleyowolo. Ngundilo ngulo, Anutndo Yuka
Kundingiyi yeni, nowoondonayimo yanggango hangewolo.
7 Ene ngundilo telo, ngunonggo, Anut doongeyimo, ene nooledodo oni gome nenengo
eyunowolo. Ngu Anutlo sumangeningga nguno ngu, Anutndo noole sunggi yeyunowoku
ngu, suwoo suwoo keda oluweloyiga, ngu yowato. Ngulo ngu, noole ngu ooga, ngu
sobowoolo oluwato.
8 Nga mande ewonoku nga, ngu hamoo nangge. Ngulo nondo ingootenoku, ge
komo nga mandega, nga ge ngulo mande yanggango, eneno elo etuyelootoyi ngu, oni
Anutno nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ngundo ene mete nowoondoyemonggo,
ngulo ingondudu telo, nga kongga ngalo yanggangoni, ngulo damoni gomengga, nguno
yanggango dikalo oluwanggo. Ngundilo telo, nga kongga, nga ngu gome tetoyi, ngundo
oni bidodo hoolooweyelowa.
9 Oni simoo bale ngundo kingo mande gula gula elo, ngulo ene kingo sumoo elo
endeyootenggoku; osi sambaye oowooyembolo mande mande elo, ngulo sanggili telo,
Moseslo mamana mande, ngulo kingo longge sambi tetenggoku ngu, ngu oo ngu bidodo ge
komo dagaya endeyo. Ge ingooteku, ngundo ngu noole ma hoolooweyelolo, ngulo engge
gome ma tunootewa.
10 Etuyeloyingo oni, ene Kristen oni gidalega, ganayelolo, Anutlo mande nenengo kini,
ngu etuyelootoni ngu, asa, Kristen tabango oni, ngundo komo ebe ganagana oni ma-
manangowa. Ebe ganagana oningga, ngu ingonduduni ma yowoolengolo, tabango onilo
mande ma keyootoni ngu, asa, tabango oni, tambu elayayiga, ene ko mamanangowa. Ene
ngundilo mamanangootoyi, ene ngu ma keyootoningga ngu, asa, Kristen tabango oni, ene
komo ebe ganagana oni loogu tetoyi, ene ko ma etuyelowa. Ngu oningga ngu, ene komo
nenetelo tolige oluwa.
11 Ge ingooteku, oni ngundilo ngu, ene oole gome metemi, ngu kuli yokowolo. Ngulo
ngu, enengo mbumbuwani ngundo ngu, ene kuli yombuliyowoku ngu! Elo ingowa.

Wenga Mande

12 Kootusina ngu, nondo Atemis, ngundi, Tikikas elaga gula suleyootoowe, geno nguno
oolouwali. Ene Krit meladoni, nguno mayetoni ngu, ngundo gengo ko nguno yowa. Ene
geno, nguno tunootetoningga ngu, asa, ge komo sodedonangge, Nikopolis endemo, nguno
nono ombu. Ge ingooteku, nondo ngandilo kuli ewonoku, wendeyi biyomi yeyingo, doogo
ulungga naluwo ngu, no Nikopolis nguno oluwano.
13 Yo, ge komo Moseslo mamana mandelo ingoyingododo oningga, oowooyi Sinas, ko
Apolos nguya, ngu gome hoolooweyeloya soboyelo. Ge komo eneya saweloyimbolo,
nguno oo gome yunoya, hoolooweyelo. Ngundilo tetoyi ngu, ene saweloyi oo ngulo, ma
wenonowali.
14 Noolengo, Kristen simoo bale ngu, ene komo oni oolo wenonootoyi, hoolooweyelow-
eloyi mande damoningga, ngulo gome ingondale yanggango dikalo, ngunonggo, ene oni
hoolooweyeloweloyi, ngulo koyi gome tewanggo. Kini tetoni ngu, ene kingo oodoyi ngu,
ene Anutlo mande damoni, ngu engge kini telo oluwa.
15 Mande wenga no geno eteno. Oni simoo bale noya oolootetoku, ngundo ge
kambagelolo mande, yengo Krit onino soweyootenggo. Ge nguya, ge komo nolo
kambageloyingongga, ngunonggo, oni simoo bale, ngu noolengo doboogulinayi, ngu
Yesus Kristusno nowoondoye hamoo telo oolootenggoku, nguya yowanggo. Ngulo
no yemboongetoowe, Anutlo sumange ngu ye bidodoboya olini. Polndo ngundilo
yemboongewolo.

Palimon
Palimonlo Mande Tabango

Palimon oningga ngu ene bobeyedodo, ngu newendemo hamoo teyingo. Ngundo ende gula oowooyi ngu, Kolosi ngunonggo ombuwolo. Palimondo ngu, kingo sulena oni gula ngu yoyingo, ngu oowooyi Onesimas. Ene kootusina, Onesimas ngu Palimonlo ko ngu bidodo yokolo toongewolo. Ngu naluno nguno, oni damoniye ngu ngandilo. Oni ene mete simoo bale gidalega uliyolo, se bo uliyolo, ngundilo uliyowolo. Simoo bale uliyowonggoku, ngu komo enengo sembuli ngu suwoo suwoo kingo ko telo oluwonggo. Ngulo ngu, kingo sulena gulado ngu enengo sembulini, ngu biyomi ingolo, toongetoni ngu, enengo sembuli ko oni ngu ko yowaku ngu, asa, ene mete uleyi kumoowa.

Onesimas ngu toongelo, oololo, Pol ya biyomimo kenolo ngu, ene ngu naluno Polya nguno oluwolo. Polndo ngu eneno mande elo ete. Etoni ingolo, Onesimas newende yowoolengolo, Yesus Kristus nowoondoyi hamoo teyingo. Pol, Onesimas, elaga ngu enengo elayadodo nalu bodaga pelungga oluwoli. Ene Polndo ngu ingondudu ngu gome yolo, Onesimas ngu ko oololo, sobosoboga Palimon ngu newendemo oluwa. Ngu damoninggano ngunonggo Polndo nga so uyingga nga nakangolo, Palimonno suleyowolo. Polndo ngu Palimonno mande elo, ngulo gome ingolo, ene oni oni teya, Polndo ngu Onesimas ngu naluno eneno ombuyingo, ngulo hamoo kambawolo. Ngu ingootoyi, kingo sulena ma tewa. Kini, ngulo oni oni teya, ene kambayeloya ngandiya eyi. Ene ngu, Yesus Kristus ngulo oni simoo bale nowoondoyemo hamoo teyingo, nguya gooboongoowolo.

Nga bukga ngano ngu, mande gumgum ngandilo ooloote:

Polndo, Palimon ngu kambawolo. 1:1-3.

Polndo, ngu Palimonlo Anutno esetewolo. 1:4-7.

Polndo, ngu Palimonlo gome ingolo, enendo ngu Onesimaslo oni oni teya olini. 1:8-22.

Polndo akeyolo ewolo. 1:23-25.

1 No Pol, no ngu Kristus Yesuslo koni tewonoku, ngulo ya biyomimo oolooteno. Nondo
nga so uyingga nga ngu, Palimon, gengo nakangooteno. Ge ngu noolengo Kristen
doboonayi oolengo, konayi nguya goboolo gulanangge, ngulo nondo noolengo Kristen
doboonayi, Timootiya ge kambagelootelo.
2 Noolendo ngu noolengo Kristen kuwoonayi Apiya; Arkipus ngu nooledodo nga kongga
ngalo me oni telo, ebe utolo oolootetoku; ko, Kristen simoo bale Palimonlo yano ombulo
goobootenggoku, ngulo nguya so uyino mande nga soweyootelo.
3 Noolengo Awanayi Anut nguya, Oo Bidodo Sembuli Yesus Kristus, ngundo ye sumange
yunoya, nowoondoye yeningga, imakeya olini.

Palimonlo Newende Ngu Oo Bidodo Sembuliga, Ngu Inowolo

4 Ge nolo doboone, Palimon, nondo gengo ingondudugelolo ngu, nenengo yem-
boongeyingo naluno, no suwoo suwoo, ngu nenengo Anutga nguno gengo esetelo
yemboongeteno.
5 Ndatelo ngulo, suwoo suwoo no gengo mande ingootenoku ngu, gengo nowoondoge,
ngu Oo Bidodo Sembuli, Yesus inolo, ngulo nowoondogemo hamoo teyingongga, ngu
yanggango telo ooloote. Ngundilo telo, ngunonggo ge Anutlo simoo bale bidodo
nowoondoyi telo, nowoondoge ene yunootelo etoyi ingowono.
6 Ge nooledodo nowoondonayi goboolo yelo, Kristusno nowoondonayimo hamoo teteto.
Ngulo ngu, nondo gengo nowoondogemo hamoo teyingongga, ngu Anutndo yeningga,
gome yanggango tenilo, Anutno yemboongelo oolooteno. Ngulo nondo ngandilo in-
gooteno. Anutndo ingoyingo, gome nenengo ge gunolo, ngunonggo oo bidodo gome
oolengo, ngu geno tenggunooteku, ngu gome oolengo ingowalo ingooteno. Ndatelo ngulo,
ge Kristusno nowoondogemo hamoo telo, nguya goboolo oolooteli.
7 Yo, doboone, gedo Kristen simoo bale bidodo nowoondoyi yunooteku damoninggano,
nguno, ge enengo nowoondoyemo hamoongga, ngu yanggango yunoote. Ngulo ngu, no
oni oni ulungga oolengo teteno. Gengo damoninggega teteku, ngundo nolo nowoondone
yeni, imakelo ooloote.

Palimondo Ngu Ene Komo Onesimas, Ngu Ko Yoya, Dobooyi Teni

8-9 Ngulo ngu, nondo Kristus oowooyimo, nga mande yanggangongga nga, no mete geno
ewano. Ge komo nga ooga nga te, elo mete ewano. Ene nondo ngulo ngandilo ma ewano.
Kini, nowoondoyi teweloyi damoningga, ngundo noole geya goboolo gosiyelooteku,
ngulo nondo nga mandega, nga geno olengomonggo sumoo eteno. Yo, no Polndo,

no kulimimonggo, Kristus Yesuslo ko oni telo oodoowe, ngulo me onindo noyolo, ya
biyomimo noyetoyi oolooteno.
10 Ngulo nondo ngandilo sumoo eteno. Ge ngu nolo nangone, Onesimas, ngulo
gome ingolo eteno. Ndatelo ngulo, nondo ya biyomimo ootoolo, ngunonggo Kristusno
newendemo hamoo teyingongga, ngu etungowono. Ngu damoninggano nguno ngu, ene
nolo nangone oolengo ngundilo tunootete.
11 Kuli, ene gengo kingo sulena oni oluwoku, nguno ngu, ene ge hooloowenggelolo, ko
gome ma tewolo. Hamoo oolengo kini. Ene ataga ngano ngu, enengo ingonduduni gome
himi yetoni, ngulo ene mete noolengo ela elaya gome hoolooweyelowelo, ko gome metemi
tewa.
12 Ngundilo ngulo, nondo Onesimaslo gome ingootenoku, ngulo no ataga, ene suley-
ootoowe, geno ko oolouteku ngu!
13 Nondo ngu Kristuslo mande keda mesalango nga elo yootunoweloyi, koyi, ngu
yewonoku, ngulo ngu, ene no noyolo, ya biyomimo noyewonggo. Ngundilo ngulo,
Onesimasndo ge musingge yolo, ya biyomimo ngano no hoolooweneloweku ngu, asa, no
oni oni ulungga tewano.
14 Ene gedo mete elo ma etoyi ngu, asa, nondo Onesimas ma solengowano. Ene nondo,
ngulo mande yanggango, geno ma ewano. Kini, nondo ge Onesimaslo nowoondoyi teyino,
ko, yo, elo ingootenoku, ene gengombo nangge.
15 Anutndo bine, ene newende yokutuwootoni, ngulo sa nalu gidalega nangge, ge
goyokolo toongewolo. Ngulo ngu, ene gengomboya ngu nalu bidodomo oluwali.
16 Ataga ngu, gengo, kingo ko oningga ngu, enengo damoni yowoolengootoni, keda
tunooteteku, ngulo ngu, ataga ene noolengo Kristen doboonayi oolengo. Yo, ene nolo
doboone oolengo, elo ingolo, ngulo no nowoondoyi teyinooteno. Ge nguya, mete enengo
nowoondoyi teyinoya, ingootooga, Kristen doboone oolengo, eya ingo.
17 Ngu hamoo, gedo ngu ge komo nolo gome ingooteku ngu, Kristuslo konimo, ngano
no gengo dobooge oolengo, elo ingooteku ngu, asa, ngundilo nangge, ge komo Onesimas
nguya, no noyooteku, ngundilo ene nguya ko yoya olili.
18 Ene, enendo gengo oo yombuliyowoku, ngundi, enendo oo gula gumimbolo weti
yoyingo, tetoningga ngu, asa, ge komo enengo oowooyi ngu toongooya yokoya, ngu
musiyomo, ge no oowoone nakango.
19 No Polndo, nga so uyingga nga, ngu nenengo kandenembo nakangooteno. No
nenengombo, ngu wetingga, ngu gumi wendangewanolo nakangooteno. (Ene hamoo
oolengo, ge ngu nono weti moole, ngu gengo kedaga ngu!) Ene nondo ngulo ma ewano.
20 Yo, doboone, Oo Bidodo Sembuliga, ngu oowooyimo, ge mete nolo oni oni tenuno.
Noole geya, Kristuslo oni, ngulo ge mete no hoolooweneloweku ngu, asa, ge nolo
nowoondone yega, gome imakeyingo tunooteni.
21 Nolo nowoondonemo hamoo teyingo, ngu yanggango ingooteno. Gedo nolo mande
nga keyowalo, ngulo no nga so uyingga nga, gengo nakangooteno. No kuli ingooteno.
Gedo ataga nondo mande damoningga nakangolo gunolo, etenoku nga ngu, gedo ngu
dagalo, damoni hamoo gome ngu soweyolo tewalo ingooteno.
22 Ene nondo mande gula nguya soweyolo ewano. Nondo ngandilo ingooteno. Yendo
Anutno nolo yemboongewonggoku, ngulo Anutndo noyokootoni bine, yeno ombulo
yeyowano. Ngundilo ngulo, gengo ya gumi, ngu gula nolo yomosiyoya, yokonunootooga
olini. Nguno ngu, no gedodo nguno goboolo oluwalo.

Kambayeloyingo Mande Gumingga

23 Epaparasndo ge kambageloote. Ene ngu nododo ya biyomimo, Kristus Yesuslo yoyolo,
ya biyomimo yoyetoyi oolootelo.
24 Nga oni nga nododo ko goboolo teyingo: Mak, Aristakas, Dimas, Luk, ngundo nododo,
ge kambagelooteto.
25 No noolengo Sembunayi Oo Bidodo Sembuli Yesus Kristusno, ngandilo yem-
boongeteno. O Anut, gedo gengo sumangenggega, ene inolo, enedodo goboolo oluwalilo
yemboongeteno. Ngu hamoo.

Hiburu
Hiburulo Mande Tabango

Nga so uyingga nga ngu, Yuda oni onendo newendemonggo, Yesus Kristusno newendemo hamoo oolengo teyingo, ngulo nakangolo, soweyootoyi oolouwolo. Yuda onilo mande ngu oowooyi Hiburu, noolendo ene goweye sanggayelo ngu, noole ngundilo eteto. Nga so uyingga nga ngu, noole watayi kini, onendo nakangowoku, ngu oni simoo bale ngu Yesusya mundiyi telo, ene nowoondoyemo hamoo teyingo oni simoo bale kowuli ulungga oolengo yunowonggori.

Nga bukga ngalo mande gumi ingoweloyi ngu ngandilo.

Nga so uyingga nga nakangoyingo oningga, ngundo kambayeloyingo mande ngu, Yuda oni simoo bale yunowolo. 1:1-3.

Engel oni ngu oo ulungga kini, ene Yesus ngu oo Ulungga oolengo. 1:4–2:18.

Yesusndo hamoo oolengo Moses dagalo, ko mande yanggango oni simoo nowoondoyemo hamoo ma teyingo, ngulo ewolo. 3:1-19.

Anutlo oni simoo bale ngulo kengeyingo ngu guladilo. 4:1-13.

Kristus ngu noolengo woolo yeyingo ngulo tabango koleteyingo, ngu awuno oolengo. Woolo yeyingo oni gidalega ngu Kristus newendemo. 4:14–7:28.

Yesusndo ngu noolengo oole keda gula goosoowolo. Ngu oolegano nguno noole Anutno oolouweloyi. Ngu oolega ngu, oole kulimingga ngundilo kini. Oole kedaga ngu gome oolengo. 8:1–9:28.

Yesuslo dalowo ngu noolengo wendonuwoolo, ngu gome oolengo. Anutno woolo gidalega yetenggoku, ngundilo kini. 10:1-31.

Kulimi oni simoo bale nowoondoyemo hamoo teyingo, ngulo mande yanggango yolo oluwonggori. Mande gula ngu ngandilo, enengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu komo suwoo suwoo yanggango dowooya ulungga tunooteya oliyi. 10:32-39.

Ene ngandilo ewolo, noole ngu komo nowoondonayimo hamoo teyingo ngu, oni koletelo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu, keyowato. Oni onendo kulimi oolengo, ene Anutlo nowoondoyemo hamoo tewolo. 11:1–12:29.

Mande oowooyingga, ko noolengo mande nga telo, ngu temukoweloyi, ngulo ngu gome, nguno mande eweloyi. 13:1-25.

Anut Nangoni, Ngundo Noole Mande Yunoote

1 Kulimi oolengo, ngu naluno, Anutndo enengo ingondudu eyingo onino etoni, ngundo
noole Yuda onilo osi sambanayimo, enengo mande wesiyolo ewolo. Nalu sungomo
sungomo, ingondudu eyingo onilo mandeye gula gulano nakangoyingo, ko enengo
damoniye oowooyingga teyingo, ngundo osi sambanayimo, ngu Anutlo ingonduduni
etuyelowonggori.
2 Ngundilo nangge, ataga nalu wengamo ngano, enengo Nangonimbo, nooleno mandeni
wesiyolo ete. Kulimi oolengo, Nangoni kandeyimo, Anutndo mela melanimo, oo bidodo
melako Sambono nguya yewolo. Ngundilo melangga etoni ngu, Anutndo, enengo
Nangoni, sunggi yewolomu ngu, nalu sosowoomo, ngundo oo sitowi bidodo yowa.
3 Enengo Nangoni, ngundo Anutlo yanggangoni dulidalini, ngu noole etuyeloote.
Ene Anut ngundilo oolengo ootoolo, ngulo enengo mandeni ngu yanggango oolengo.
Ngundo ngu, oo bidodo sambono melako nguya oolootenggoku, ngu yanggango telo
yunootoni oolootenggo. Ene noolengo mbumbuwanayi andangeyunolo, ngunonggo ene
noolengo oole yeyunolo, Sambono oolewolo, Sambo endemo, ene Anutlo kandeyi metemi
bingaminidodoga ngusina bibiteloloote.

Anut Nangoni Ngulo Yanggangonimbo Sambono Oni Ngulo Yanggangoye, Ngu Dagate

4 Anut Nangoni, ngundo Sambono Oni ngu bidodo dagayeloote. Anutndo Nangoni
oowooyi ulungga bingaminidodo inootoni, ngundo ngu, Sambono Oni oowooye nguya
dagayeloote.
5 Noole ingootetoku, Anutlo mandeno, Anutndo Sambono Oni, nguno mande ngandilo
ma ewolo. Kini, enengo nangonimboya ewolo.
Ge nangge nolo nangone. Ataga no gengo awangge tunooteteno. *Sam 2:7*
Anutndo Sambono Oniya ngundilo ma ewolo. Kini, enengo nangonimboya ewolo.
No enengo eweyi oodoowe, enendo nolo nangone oluwa ewolo. *2 Samuwel 7:14*
6 Anutndo enengo Nangoni oolengo, ngu melako ngano soweyowelo ingootoni, ko
ombuweloyimbolo, ngulo mandenimo, ngandilo ko ewolo.

Nenengo Sambono sulena oni ngu bidodo, komo eneno yambo mande teyaliyilo ewolo.
Dutoronomi 32:43
7 Anutlo mandeno, ene Sambono sulena onidodo ngandilo ewolo.
Anutndo enengo Sambono Oni yoyeni, doogo ngundilo ngu oololo ombulo teteku tunootewolo. Anutndo enengo Sambono, oni ene de solu ulungga delo, imakelo dedeku, ngundilo yoyeni tunooteyingo, elo ewolo. *Sam 104:4*
8 Ene Anutndo Nangonimbododo ngandilo ewolo.
Anut, gengo yanggangongge ko oo sobowooteku, ngulo damoni ngu sugi sugi oluwa. Gengo oni simoo bale sobowooteku ngu, ge mande damoni nenengo nangge wilikoote.
9 Ge oni simoo baledo damoni gome tetenggokungga, ngu kenolo, ngulo ene gome oolengo ingoote. Ngundilo ngulo, ge oni simoo baledo damoni biyomi tetenggokungga, ngu gome ma ingolo yokoote. Ngungga ngulo, mande damoni, nondo no gengo Anut, no gengo sunggi yenggunolo, gengo oowoongge bingami oolengo okooteno. Ngundilo ngulo, gengo oowoongge, ngundo oni gidega oowooye ngu dagayeloote. Ngulo ngu, ge oni oni tewalo ewolo. *Sam 45:6,7*
10 Anutlo mandeno, Anutndo mande gula nangonimo ewolo.
Kulimi oolengo, ge Oo Sembuli Ulungga, gedo mela bidodo yetoyi, yanggango ooloote. Sambo nguya kandegebo yewolo.
11 Ene eme sambo mela yombuliyelootoyi, towi soloyi kulimi, ngundilo tunootewa. Ene ngundilomu, gedo nangge sugi sugi oluwa.
12 Onindo towikumba kulimi andangelo yokolo, metemi yemutenggoku ngundilo, ge sambo mela nguya, ngundilo andangelo yokolo, gula yewa. Ene ge guladilo ma tunootewa. Nalu bidodo, gedo nangge sugi sugi ngundilo oluwalo ewolo. *Sam 102:25-27*
13 Anutndo Sambono Oni nguya ma eyingo, ene nangonimboya ngandilo ewolo.
Ge no kandene koondosina musiyo yanggangododo, nguno bibitelo oode, kootusina, gengo me oni ngu yoyeyi, ge nowoondogemo uwanggolo ewolo. *Sam 110:1*
14 Anutlo Sambono Oni, ngu oone? Sambono oni ngu bidodo yuka nangge. Ene Anutlo ko telolootenggo. Anutndo ngu soweyelootoni, oni simoo bale hoolooweyelootoyi, Anutlo nowoondoyemo hamoo teyingo tunootewanggoku ngu, Anutndo ene ko yoyowa. Ngundilo ngulo, Anut Nangonimbo Sambono Oni bidodo hamoo dagayeloote.

2

Anutndo Noolengo Mbumbuwa Andangelo, Ko Yoyoweloyi, Ko Ngu Ulungga Oolengo. Ye Gome Ingondale teyi!

1 Ngundilo ngulo, Anut nangonimbolo hamoo mandega nga, noole gome dowoolo, mandeni ingowootoku, ngu ingonduduwoolo keyowato. Ngundilo ma telo ngu, noole Anut yokolo, sungo sungo toongelo oonatewelo oluwato.
2 Noole ingootetoku, ngu kulimi oolengo, Anutndo enengo mamana mande Sambono Oni nguno etoni, ngundo Mosesno ewolo. Oni gulado nga mandega nga ma keyolo ingolo ngu, oo biyomi tewoku, ngulo uliyi ngundilo yowolo. Ene oni simoo bale kuli ingowonggo. Nga mandega nga Anutlo Sambono Oni ngundo ewonggoku, ngu hamoo oolengo.
3 Ene ngandilo, noole Anutndo yoyoweloyi mandega ngu ingolo yokolo, yolo nowoondonayimo gome ma yowatoku ngu, ariya, Anutndo ngulo gumi ulungga oolengo yunowa. Anut enengombo noole ko yoyoweloyimbolo oole yeyunowoku kongga, ngu ulungga oolengo. Oo Bidodo Sembuli, ngundo ko yoyoweloyi oolega, ngu oni simoo baleno koletelo wesiyolo ewolo. Ngundilo tetoni, oni oowooyingga enengo mandeni ingolo, nowoondoyemo hamoo tewonggori. Ngundilo ngulo, noole ingootetoku ngu, mandega nga hamoo oolengo ewootowo.
4 Ene Anutlo mande ingootoyi, ngu naluno, Anutndo enengo mandegaku yeni yanggango yetoni, oo damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyim telo, ko gula gulano nguya, enengo yanggangoni etuyelowolo. Ene enengo ingondudunonggo Yuka Kundingiyimbolo yanggangoni, Kristen oni simoo bale kingo yunooteku, ngu ebe dagadaga yunololoote. Ngundo Kristen oni simoo bale nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango yunowelo. Ngundilo ngulo, noole ingootetoku, ngu mandega nga hamoo oolengo.

Yesusndo Noole Ko Yoyoweloyimbolo Oni Koleteyingo Melako Ngano Tunootewolo

5 Nondo ataga, mela gula kootusina tunooteweloyi, ngulo mande eteno. Anutlo Sambono Oni, ngundo ngu mela kedaga ngu sobowooyi elo, ma sunggi yetoni, ngundo sobowoowanggo.
6 Anutlo mandeno kuli oni gulado ngandilo ewolo.

Noole oni simoo bale oowoonayidodo kini. Ndawugalo, ge noolengo ingolo, gome soboyeloote?
7 Anutndo nalu ootuwoo bodagano, ge Sambono Oni, ngulo oowooye ngu, oni simoo
balelo oowooye ngundo ene dagayeloote. Ngu hamoo. Ngundilo ngulo, ge oni simoo
balelo oowooye bingami okoowolo. Oni oowooyidodo inooteku damonimo, nguno ge
oowooyi bingami okoote.
8 Gedo ngu kuli oo bidodo, enendo sobowooni elo, sunggi yewololo ewolo. *Sam 8:4-6*
Yo, Anutndo oo bidodo oni nowoondoyemo yewolo. Hamoo oolengo, oo bidodo oni
nowoondoyemo oolootenggo. Ngundilo ngulo, ataga nga nalungga ngano, noole oni ma
yeyootooye, oo bidodo sobowootenggo.
9 Noole ingooteto. Yesus ataga oo bidodo enendo sobowoote. Nalu ootuwoo bodaga,
Anutndo Yesus melako, ngano soweyootoni ombulo, ene ngu naluno, enengo oowooyi
Sambono oni nowoondoyemo oluwolo. Anutndo newende noole yunolo, ene Yesus
melako, ngano soweyootoni ombulo, oni bidodo mbumbuwa andangeyunowelo ku-
moowolo. Ngundilo ngulo, ene noolengo ogingoyingo ulungga koolowoolo, kumootoni
ngu, asa, ataga, ene dulidalini oowooyidodo ulungga ooloote.
10 Anut Oo Bidodo Sembuli ootoolo, ene oo bidodo yewolo. Ene enengo simoongo
nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ngu bidodo yoyolo, Sambo endemo oolelo, eneya
gome oolengo goboolo oluwanggo. Ngundilo ngulo, ene Yesus yokootoni, ngu ogingoyingo
koolowoolo kumoolo, noolengo woolo gome oolengo yeyunolo, ko kondibo temukowolo.
Anut enengombo ngu kongga ngu teni elo, Yesusno sunggi yewolo. Ngu damoningga ngu
metemi oolengo. Yesus enengombo noole ko yoyolo, Anutno oolouweloyi ngulo sembuli.
11 Ene onilo mbumbuwa sonowootoni, oni nowoondoye namboyi oolengo
tunootetenggo. Ngundilo oni ngu, Yesusdodo awaye gulanangge. Ngundilo ngulo,
Yesusndo enedodo konedoboonelo ewelo, ngulo oni oni tete.
12 Anutlo mandeno, Yesusndo Anutno ngandilo ewolo.
No konedoboonemo, oo bidodo gedo tewoku ngu, wesiyolo ewano. Ene yambo mande
tewelo gooboongootoyi, ngu oowoongge bingami okoowanolo ewolo. *Sam 22:22*
13 Ene mande gumi gula nguya ewolo.
No nowoondone hamoo teyingo, ngu bidodo Anutno yewanolo ewolo. *Ayisaya 8:17*
Ene mande gula nguya ewolo.
No oni nowoondoye hamoo teyingo ngu, gedo nunoyingongga ngadodo, nooledodo ngano
oolooteto. Ngundilo oni ngu, nolo simoonelo ewolo. *Ayisaya 8:18*
14 Noole enengo simoongo, oni nenengo tunootelo, melako ngano oolooteto. Ngundilo
ngulo, Yesus nguya oni ngundilo tunootewolo. Ngundilo telo ngu, ene kumoolo, Setanlo
yanggangoni, noole yombuliyeloweloyi, ko kumooweloyi, ngu andangewolo.
15 Oni simoo bale bidodo kumooweloyi, ngulo sosolewolo. Suwoo suwoo, ene melako keda
oolootenggoku, ene kumooweloyi ngulo sosolelo oolootenggo. Ngu damoningga ngulo,
Yesus ombulo kumoolo, ngu sosoleyingongga ingondudunayimo ngu andangetoni; ngulo
ngu, noole nowoondonayi oni oni telo, imakeyingomo oolooteto.
16 Ene Sambono Oni hoolooweyeloweloyimbolo ma ombuwolo. Kini, ene noole melako
oni hoolooweyeloweloyimbolo ombuwolo. Anutlo mandeno eteku ngundilo.
Ene Ebaraham osi sembeni ngu hoolooweyelowelo ombuwolo. (Ebarahamlo osi sembeni
oolengo ngu, oni Yesuslo nowoondoye hamoo teyingo.) *Ayisaya 41:8-9*
17 Ngulo, Yesus ngu oni oolengo noole ngandilo tunootewolo. Ngundilo ngulo, Yesusndo
noolengo kowuli koolowoolo ingootetoku, ene ngu bidodo ingoote. Ene ngundilo telo,
Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo sobosobo koleteyingo telo, Anutlo ko tete.
Ene oni simoo balelo nowoondoyi teweloyi oni, ko hamoo nenengo teweloyi oni nguya.
Ngundilo ngulo, ene mete oni simoo balelo mbumbuwa andangeweloyi, ngulo nguya
woolo kundingiyi yewolo. Nga naluno ngu, oni ene nenengo ootoolo ngu, ene mete
Anutya goboolo siyelo oluwali.
18 Setando, Yesus tewoongootoni, nguno Yesus ogingoyingo ingowolo. Ngulo ngu, oni sun-
gombo, nooleno tewootewoo tunootetoni ngu, asa, Yesusndo mete noole hoolooweyelolo,
yanggango yunowa.

3

Yesuslo Oowooyi, Ngundo Moses Oowooyi Ngu Dagate

1 Ye Kristen dobooguline, Anutndo noole logoyelowoku ngu, noole enengo nowoon-
donayimo hamoo tetoni, eneya Sambo endemo oluweloyimbolo. Noole komo Yesuslo
ingonduduni keyolo, ngulo ingondandangelo yootunolo ewato. Ene Anutlo woolo

yeyingo oni kundingiyi, ngulo tabango ulungga, soweyootoni, ombulo, ngundo noolengo
nowoondonayi hamoo teyingo, ngulo tabango ooloote.
2 Anutndo enengo ko, ngulo Yesusndo sunggi yetoni, newende bidodo nguno yelo ngu
keyowolo. Ene kuli Mosesndo newende bidodo Anutlo ko, ngulo nguno yelo, Iserel simoo
baleno ko tewoku ngundilo.
3-4 Ene Yesuslo oowooyi bingami, ngundo Moses oowooyi bingami ngu dagate. Ngu
ngandilo, oni gulado ya keda gomengga yetoni ngu, onindo kenolo, ya sembuli oningga,
ngulo oowooyi bingami ewanggo. Noole ingootetoku ngu, ya bidodo ngu sembulidodo.
Ngundilo nangge, Anutndo Oo bidodo sembuli. Moses, ene Anutno newendemo hamoo
teyingo oni gulanangge.
5 Anutlo ko oni, Moses, ene oni simoo baleno Anutlo ko tewolo. Anutndo ene Moses ko
gome teweloyi, ngu ene ingowolo. Moseslo ko ulungga ngu Anutlo mande wesiyolo etoni,
kootusina, Yesusno ngu mandega Mosesndo ewoku, ngu engge tunooteweloyimbolo
ewolo.
6 Ene ngundilomu, Yesus, Anut Nangoni, Anutndo eneno sunggi yetoni, Anutlo oni
simoo bale soboyeloote. Yesusndo Anutlo mande hamoo keyolo, Anutlo ko tewolo. Nalu
bidodomo, noole nowoondonayi hamoo yanggango yelo, oni oni telo, Yesuslo hahangelo
sobowoolo ngu, asa, noole Anutlo oni simoo bale oluwato.

Noole Anut Mande Kootuyinolo Ngu, Noole Enedodo Ma Kengewato

7-8 Ye enengo mande kuli ingowonggoku, ngundilo nangge, ataga nguya, Yuka
Kundingiyimbolo mande ingoyi. Anutlo mandeno, ene ngandilo ewolo.

Ye Anutlo mande ataga ingolo ngu, yengo ingondudu nowoondoye yanggango ma
gosiyowelo, osi sambayebo teyingo, ngundilo ma tewelo. Ene kingo melako
oluwonggoku nguno, ene Anutlo mande kootu inolo ma keyowonggori. Ngu
naluno, ene Anutlo yanggangoni tewoongolo kenowonggori.

9 Mooma onibi elaya (40) nguno, nondo ene hoolooweyelolo soboyelootoowe neyoyingo,
ngulo ngu naluno, ene nolo yanggangone tewoongowolo.
10 Ngundilo ngulo, no ngu oni simoo bale nguya, nowoondone sanggili ulungga telo
ewonggori. Ene no kootu nunolo, nolo mande ma keyootoyi ngulo nondo ewonowo.
11 Ngundilo ngulo, no enedodo sanggili ulungga telo, mande hamoo oolengo solumi-
monggo, elo gosiyowono. No melako musiyo kengeweloyiga yunowelo ingowonoku, ngu
yoyokootoowe, nguno ma uwanggolo ewolo. *Sam 95:7-11*
12 Ene ye Kristen dobooguline, ye ingondale teyi! Ye ngulo ingondale ma tewanggoku
ngu, asa, ye kewooloyemo, nguno Kristen dobooyegado newendemo ingondudu biyomi,
ngundo enengo newende hamoo teyingo ngu yokolo, Anut keda oolootekungga, ngundo
mete uli biyomi gumi yunowelo ene yanggangododo oolooteku, ngu kootu inolo yokowa.
13 Setando kewoolonayimo oni gula ganangolo ngu, newende yanggango gosiyootoni,
Anut kootu inolo yokowaku, ngulo ngundilo ma tewelo. Kini, nalu bidodomo, noole ko
yanggango telo, Kristen doboogulinayi gidega hoolooweyelolo, nowoondoye yanggango
yunowato. Noole komo nalu gulanangge nanggemo, ngundilo telo oodoowe oololo, nalu
sosowoo tunootewa.
14 Noole Kristusdodo ko tewelo ngu, noole komo nowoondonaye hamoo teyingongga ngu
yanggango dowoolo, ngundilo nangge, oode oololo kumoowato.
15 Anutlo mandeno ngandilo ewolo.

Ye Anutlo mande ataga ingolo ngu, yengo ingonduduye nowoondoye yanggango ma
gosiyootoyi, osi sambayebo teyingo, ngundilo ma tewelo. Ngu naluno, ene Anutlo
mande kootu inolo, ma keyowonggorilo ewolo. *Sam 95:7-8*

16 Oni kuli Anutlo mande ingolo, kootu inoyingo, ngu onendo? Ngu oni ngu Mosesndo oni
yoyolo, Igip mela yokolo sayingo, ngu oni ngundo nangge tewolo.
17 Anutndo mooma onibi elaya nguno ooneya sanggili ulungga teyingo? Ene oni simoo
bale mbumbuwa tetenggoku nguya, sanggili ulungga tetoni, ngulo oni kini melako, nguno
kumootoyi, bingoye nguno oluwonggori.
18 Ngu naluno, Anutndo mande hamoo oolengo elo gosiyoyingo, ngu ngandilo ewolo.

No mela musiyo kengeweloyiga, yunowelo ingowonoku, ngu yoyokootoowe, ene nguno
ma uwanggo.

Ngu mandega ngu wesiyolo elo, ene ooneya ewo? Ngu oni simoo bale enengo mande
kootu inolo, ma keyowonggori. Oni ngulo ngundilo ewolo.

19 Oni simoo bale nowoondoye hamoo ma teyingo, ngu damoningga, ngunonggo ene
Anutlo musiyo kengeweloyiga, nguno ma uwanggolo ewolo.

4

Anutlo Oni Simoo Bale Kengeweloyi

1 Noole nowoondonayi hamoo teyingo, ngundo nguya, Anutndo kuli ngu musiyo
kengeweloyiga ewokungga nguno oolouwato. Ngu Anutlo mande yanggango gosiyoyin-
gongga ngu, ataga nguya hamoo oolengo ootoolo, ene ngandilo ewolo.
Ye mete nolo musiyo kengeweloyiga, nguno oolouwanggo.
Asa, noole komo ingondale telo, Anut tanggeyimo oluwato. Noole nguya nowoondonayi
hamoo teyingo, ngu yokolo ngu, noole ngu musiyo kengeweloyiga, nguno ma oolouwato.
2 Noole Anutlo mande keda mesalango, ngu ingootetoku ngu, kuli Yuda oni, ngu
Igip mela yokolo, oni kini melako oolouyingo, ngundo nguya, ngundilo ingowonggori.
Anutlo mandega ingoyingo, ene nowoondoyemo hamoo ma tetoyi, ngundo ene ma
hoolooweyelowolo.
3 Noolengo nowoondonayi hamoo telo ngu, asa, noole mete enengo kengeweloyi musiy-
ongga, noole damoni yelo, nguno oolouteto. Kuli, Anutlo mandeno, ene ngandilo ewolo.
No eneya sanggili ulungga telo, mande hamoo oolengo elo, gosiyowono. No musiyo
kengeweloyiga, yunowelo ingowonoku, ngu yoyokootoowe, nguno ma uwanggolo
ewolo. *Sam 95:11*
Amana damoni yeyingo naluno, Anutndo oo bidodo yemukolo yokowolo.
4 Anutlo mandeno, sa kandegula gidembolo elayaga nga, ngulo onindo ngandilo ewolo.
Sa kandegula gidembolo gulanangge, nguno Anut, enengo ko oo bidodo temukolo, sa
kandegula gidembolo elayaga, nguno kengewololo ewolo. *Yenesis 2:2*
5 Anutlo mandeno, mande gula nguya ewolo. No musiyo kengeweloyiga yunowelo
ingowonoku, ngu yoyokootoowe, nguno ene ma uwanggolo ewolo.
6 Yuda oni koletelo Anutlo mande keda mesalango ingoyingo, ene nowoondoyemo
hamoo ma telo keyowonggori. Ngundilo ngulo, ene ngu kengeweloyi musiyongga nguno
ma oolouwonggori. Ene Anutndo kengeweloyi musiyongga, nguno oni gidalega nangge
uwanggo. Oni nowoondoye hamoo tetenggoku, ngundo nangge mete ngu musiyongga,
nguno uwanggo.
7 Ngulo, Anutndo ingolo, ene nalu gula ko sunggi yewolo. Ene nalu kedaga, ngu ataga,
elo ewolo. Kulimi, mooma oowooyingga yokolo, Anutlo mandeno, Anutlo Yukani, ngundo
Dewitya ngandilo etoni nakangowolo.
Ataga ye Anutlo mande ingowelo ngu, ye ingonduduye nowoondoye yanggango ma
gosiyowelolo ewolo. *Sam 95:7-8*
8 Kuli, Yosuwando kengeyingo yunootoni ngu, asa, kootusina, Anutndo sa gula ma elo
yunowolo.
9 Ngulo ngu, Anutlo oni simoo bale kootusina, ngu kengeweloyi nguno oluwanggo.
Anutndo enengo ko temukolo yokolo, sa kandegula gidembolo elayaga, nguno ene
ngundilo kengewolo.
10 Oni simoo bale Anutlo kengeweloyi musiyomo oololo ngu, enengo ko bidodo yoko-
mukowanggo. Kuli, Anutndo, enengo ko kinitetoni ngu, ene nguya kengewolo.
11 Ariya, noole ngu kengeweloyi musiyongga, nguno oolouweloyimbolo ngulo hahangelo,
ko yanggango telo oololo, nguno kengeweloyi musiyomo uwato. Ye komo ingondale
teyi! Ye Anutlo mandeni ma kootu inowelo, Yuda onindo kuli mandeni ma keyoyingo,
ye ngundilo ma tewelo. Ye ngundilo telo ngu, Anutlo kengeweloyi musiyongga, nguno
ma uwanggo.
12-13 Anutlo mande ngu yanggango oolengo, ene mete noolengo mande damoninaye biy-
omi ngu yowoolengootoni, keda tunootete. Noole ingootetoku, duge pelungga kuningo,
gide gide, ngundo oo gome doongooweloyi. Ene ngundilo, Anutlo mandeni, ngundo duge
pelungga kuningo, ngu dagate. Anutlo mandeni, ngundo mete noolengo nowoondon-
ayi, ingondudunayi, newende oolengo ngu sanggawete. Ene ngundilo sanggawetoni,
noolengo ingondudunayi bidodo, ko noolengo damoninayi tetetoku, ngu wilikolo bidodo
tunootemukowa. Noole ngu hamoo oolengo, oo gula Anut doongeyimo ma oongoowato.
Kini, oo bidodo melako ngano oolooteku ngu, ko noole moondenayimo oolooteku, ngu
nguya, Anut enengombo ngu bidodo ingomukoote. Ngundilo ngulo, emegogo Anut
enengombo noolengo mande damoni tetetoku, ngu bidodo enendo wilikoyelowa.

Yesus Ngu Noolengo Anutno Woolo Yeyingo Oni Kundingiyi, Ngulo Tabango Ulungga

14 Ariya, noole Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo tabango ulungga ootoolo,
ene Sambo ende newendemo oolelo, Anut tanggeyimo, nguno ooloote. Ngu oningga
ngu, Yesus Anut Nangoni. Ngundilo ngulo, nowoondonayi hamoo teyingo mandega, ngu
wesiyolo elolootetoku, ngu yanggango dowoowato.

15 Ngu Anutno Woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo tabango ulungga, ootoolo ngu,
ngundo mete noolengo kowuli koolowootetoku, newendemo ingolo, noolengo nowoon-
doyi yunololoote. Tewoo oowooyingga nooleno tunooteteku, ngundilo nangge, eneno
nguya melako oluwokuno, tewoo oowooyingga ngundilo tunootewolo. Ngundilomu, ene
mbumbuwa ma tewolo.
16 Ngundilo ngulo, noole Anut Sembunayi, tanggeyimo oolouweloyimbolo ma sosole-
wato. Anut, enengo ayibiyini ko sumangeni noole yunoweloyi, ngulo ngu, noole komo
eneno oololo, ngu oo elayaga ngu yowato. Ngundilo telo ngu, noole kowuli yolo oodooye
ngu, enengo nowoondoyi, ngundo hoolooweyelowa.

5

Noolengo Anutno Woolo Yeyingo Oni Kundingiyi, Ngulo Tabango Ulungga, Ngundo Noole Ko Yoyowa

1 Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi ngulo tabango ulungga, ngu sunggi yeweloyi,
ngulo damoni ngandilo. Anutndo oni sunggi yelo, enengo kono yoyetoni, oni simoo
bale hoolooweyeloyimbolo, oo oowooyingga kingo Anut inolo, ene woolo kundingiyi,
noolengo mbumbuwa andangeweloyi, eneno yewolo.
2 Ngundilo oningga ngu, ene Anutno newende hamoo teyingo, nalu gula yanggango
kini ngulo, ene mande damoni biyomi tewolo. Ngundilo ngulo, ngu oningga, ngundo
oni mande damoni biyomi telo, metemi elo ingootenggoku, ngulo ene mete nowoondoyi
teyunowa.
3 Ngundilo nangge, ngu oningga ngu, ene nguya mbumbuwa tetoni, ene komo koletelo,
enengo mbumbuwa ngu andangelo Anutno woolo yelo yokolo, asa, oni simoo balelo weti
mbumbuwaye, ngulo Anutno woolo kootu yewa.
4 Oni gula enengombo enengo oowooyi okoolo, ngunonggo Anutno woolo yeyingo oni
kundingiyi ngulo tabango ulungga, ngulo kongga ngu, enengombo sunggi yeweloyi, ene
ereremo kini. Anut enengombo, ndawu oninggado ngu kongga tewelo ingooteku, ngu
sunggi yete. Ene kuli, Eron oningga, woolo yeweloyi oni kundingiyi ngulo tabango
ulungga sunggi yeyingo ngundilo.
5 Ngulo ngu, Kristus nguya, enengombo oowooyi okoolo, Anutno woolo yeweloyi
kongga, enengombo ma sunggi yewolo. Kini, Anutndo Yesus oowooyi okoolo, ngandilo
ewolo.
Ge nenengo nangone, ataga, no gengo awangge tunootetenolo ewolo. *Sam 2:7*
6 Anutlo mande bungonggano, ene Kristus oowooyi bingami okoolo nguya, ngandilo
ewolo.
Suwoo suwoo, ge Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi, sugi sugi oodoyi, kuli no
Mekisedek sunggi yetoowe, ko tewoku ngundilolo ewolo. *Sam 110:4*
7 Yesus melako oluwokuno, ene Anutno kila yanggango elo sendolo, sumoo inolo nguya
tetoni, ngulo Anutndo ngu kumoongga nguno yanggango inowolo. Ene enengombolo
ingowoku, ngu ene Anut newendemo oodoni, ngulo Anutndo enengo kila teyingo, ngu
ingolo ene hooloowetoni, ene kumooweloyi, ngulo ma sosolewolo.
8 Ene Anut Nangoni oolengo. Ngu hamoo. Ene melako oluwokuno ngu, ene ogingoyingo
ingolo, ene kumoowolo. Ndatelo ngulo, Anutndo sunggi yeyinolo, ene ngundiya
kumoonilo ewolo. Ngulo enengo mandeni keyoweloyi damoningga, ngu etungowolo.
9 Yesusndo Anutlo ko sunggi yelo inoyingoku, bidodo temukolo ngu, ene oni ne-
nengo oolengo tunootetoni, oni simoo bale enengo mande ingolo keyootenggoku, ngu
hoolooweyelolo, ko yoyowa.
10 Ngulo ngu, Anutndo Yesus woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo tabango ulungga,
sunggi yelo, ene kuli Mekisedek sunggi yeyingo ngundilo ewolo.

Noole Kristusno Nowoondonayi Hamoo Teyingo Ngu Ma Yokowato. Ngulo Ingondale Tewato!

11 No ingondudu oowooyingga Mekisedek, ngulo mande yeno wesiyolo elo nakangow-
elo. Ngundilo mandega ngu yeno tunoo wesiyolo eweloyimbolo, no ngulo oole erewelo
ko biyomi tetoowe, ngundilo, nalu oowooyingga ye sodeyebo nangge mande ingolo, yolo
nowoondoyemo ma yootenggo.
12 Nalu pelungga, ye Anutlo mande damoni ingootoyi, ngulo nowoondoyemo hamoo ma
tewonggori. Yo, yendo oni gidalega Anutlo mande damoni etuyelootoyi, watayi tewong-
gori. Ene ye enengo mande damoni ngulo oni gidalega gome nenengo etuyeloweloyi
nguya ereremo kini. Ngundilo ngulo, oni gidalegado ye etuyelowanggo. Ngu ngandilo.
Ye oowali yanggango ma nelo, ngulo ye nono nangge mete nelolootenggo.

13-14 Oni gula oowali ma nelo, ene nono nangge neteku ngu, ene oni buniyo bodaga
nonono ngundilo. Buniyo bodaga, ngundo ene oo biyomi, metemi teweloyi, ene watayi
kini. Oni kuli ulungga telo ngu, ingondudunimo oo biyomi metemi nguya, wilikolo
ingoweloyi nguya, ulungga tewa. Ngundilo ngulo, oni enengo newendemonggo ndawu
ooga ngu biyomi, ko metemi teweloyi, ngu wilikolo gome ingootenggo.

6

Noole Nowoondonayi Hamoo Teyingo, Ngulo Ko Yanggango Telo, Yanggango Dowoowato

1-2 Ariya, nalu bidodomo, noole Yesuslo mande damoni nangge, ngu ma eloluwato.
Ngu ngandilo. Nowoondoye yowoolengolo damoni bidodo, oni ma hoolooweyeloweloyi,
ngu bidodo kootu inoweloyi, ngulo damoni, Anutlo nowoondoye hamoo teweloyi, ngulo
mande damoni; sono kundingiyi gemuweloyi oowooyingga, ko kandeye Kristen oni
tabayemo yetoyi kumana yoweloyi, ngulo damoni; oni kumooyingo, ngulo damoni; oni
mbumbuwadodo Anutndo wilikoyeloweloyi, ngulo damoni; ngu bidodo Anutlo mande
damoni nangge. Nguno ngu, noole ngu ingonduduwoolo wesiyolo, nalu bidodomo, ma
ewato. Kini, noole komo Kristen oni simoo bale nenengo tunootelo, nowoondonayi
hamoo teyingo, ngu yeyi yanggango yelo, Anutlo oowali nenengo yanggango yunoweloyi,
ngu newato.

3 Yo, ye ngu oo ngu kuli ingootenggo. Ngundilo ngulo, ye komo meyeya, Anutndo oo
gidalega ye etuyelowelootetoni, ye ngu gome oolengo ingolo ngulo ingondudu tewanggo.

4 Kristen oni yowoolengolo, enengo nowoondoye hamoo teyingo, ngu yanggango
dowooyingo, ngu ooga ngu kootu inootoyi ngu; ariya, ndawu oolega oodoni, ngundo
hoolooweyelootoni, enengo mbumbuwa ngulo ingolo, ko newende yowoolengowa?
Kulimi, oni nowoondoye hamoo telo, ngu Anutlo mande ingolo ngu, nowoondoyemo
ingootoyi hamoo oolengo tetoyi ngu, Anutndo enengo Yukani, bayetelo yunowolo.
Anut kootu inolo, ko Yuka Kundingiyimbo oo bayetelo yunoyingoku, ngu bidodo kootu
inootoyi, ngulo ogingoyingo ulungga yunowa.

5 Ngundilo, oni ngu nowoondoyemo ene kuli ingootenggoku ngu, Anutlo mande
ngu gome oolengo. Oni ene Yuka Kundingiyimbo sunggi oowooyingga etuyelootoni
kenootenggoku, nalu wengamo, Anutndo oo bidodo sobowooweloyi nalungga, ngulo
etuyelowolo. Ene Yuka Kundingiyimbolo yanggangoni nowoondoyemo kuli ingowonggo.

6 Ngundilo oni ngu, nowoondoye hamoo teyingo ngu yokolo, Anutlo mande kootu
inootoni ngu, asa, ene ko ombulo nowoondoye yowoolengoweloyi, ooleni gula kini. Kini,
ene ngundilo damoni tetoni ngu, ene Anutlo Nangoni yolo, de mombino sanggawelo
ko uleyi kumooweloyi ngundilo. Ene Yesus yolo de mombino boolowootoyi, onindo
yumooyinolo mande kootuyisina ko etenggoku ngundilo.

7 Oni simoo bale ene mela ngundilo. Sono ombulo kono simoo baledo oowali
imiwonggoku, nguno solelootoni ngu, asa, Anutndo ngu kono melanggaku, kumana inolo
yeni, oowali gome enggewolo.

8 Kono ngu, so biyomi sanggilidodo, ngu nangge ooletoni ngu, ngu ngandilo, Anutndo
kumana biyomi inolo, ngulo toongoolo kawa.

9 Ye nolo Kristen dobooguline oolengo, no nga mandega nga yengo nakangootenoku,
nga ingoya, ye ingondale teyi! Ene noole yengo nowoondoye hamoo teyingo, ngulo kowuli
ma ingooteto. Ye mela gomenggano oowali gome ooleteku ngundilo. Yengo nowoondoye
hamoo teyingo, ngundo nguya, ngundilo gome enggewa. Noole ingootetoku, Anutndo ye
hoolooweyelolo, ko yoyowa.

10 Ene Anutndo mande damoni nenengo nguno, oni simoo bale bidodo wilikoyeloote.
Ngulo ngu, yendo ko yanggango telo, nguno Kristen oni simoo bale hoolooweyelolo,
nowoondoyi yunowonggoku, ko ataga ngudodo yunololootenggoku, ngulo nguya Anut-
ndo ma kapengo yewa.

11 Nowoondone bidodo yanggango yetoowe, yengo nowoondoye hamoo teyingo, ngu
komo yanggango dowooya, ngulo ko yanggango teya, Anut ombulo ko yoyoweloyi, ngulo
hahangeya sobowooya oliyi. Ye komo ngundilo nangge telo, oololo nalu wengamo.

12 Nowoondone bidodo yanggango yetoowe, nowoondoye hamoo teyingo, ngu yang-
gango yeya, Anutlo ko teweloyi, Anut ombulo ko yoyoweloyi, ngulo hahangeya
sobowooyi. Nondo ye nga oningga, ngalo damoni gome tetenggoku, ngandilo tunooteyi
elo ingooteno. Ye ngundilo telo ngu, ariya, Anutndo oo bidodo yunowelo mandeno elo
gosiyoyingo, ngu yowanggo.

Hamoo Oolengo, Anutndo Mandeni Elo Gosiyoyingo, Ngundilo Teyingo

13-17 Onindo oni gulaya hamoo oolengo mande gosiyowelo ngu, ene Anut oowooyi yolo
ngu elo tewonggori. Ngundilo telo ngu, asa, oni mande gosiyoyingonggaku, enengo
mandeninggaku yeni oololo yanggango yetoni, oni gulado mandega, ngu uleni uwa.
Kuli, Anutndo noole, enengo simoongo, hoolooweyeloweloyimbolo mande ewolo. Ene
nooleno mande sunggi yeyingo ngu, ma toongoowa. Ngulo ngu, enengo mande ngu
yanggango inolo, hamoo oolengo, solumi ngundilo ewolo. Anutndo Ebarahamno mande
elo gosiyoyingo ngu, enengo oowooyimonggo hamoo oolengolo ewolo. Ngundilo ngulo,
oni gula oowooyimbo Anut oowooyi dagaweloyi ereremo kini. Anutlo mandeno, Anut
Ebarahamya ngandilo ewolo.

No geno mande gosiyoyingo, ngu ngandilo. Hamoo oolengo, no ge kumana gunolo, osi
sambage nguya oowooyingga gunowanolo ewolo. *Yenesis 22:17*

Ngulo ngu, Ebarahamndo Anutlo mande gosiyoyingo, ngulo ene tolige ootoolo, ma
suleyokini yewolo. Ngundilo ngulo, Anutndo eneno mande elo gosiyoyingo ngu
temukowolo.

18 Anutndo hamoo mande solumimonggo elo, noolengo nowoondonayi yanggango
teyinowelo, ngulo oni oo elaya yunowoku ngu ma yowoolengolo yokowa. Ngu ngandilo:
solumimonggo nguya ewolo. Ene kumana yunowelo ewoku, ngu hamoo oolengo. Anut
ene kundingiyi oolengo, ene ebe ganagana nguya, ma ewa. Ngundilo ngulo, noole
kendutelo Anut tanggeyimo sodedo ooloutooye, ene hoolooweyelowelo sunggi mande
ewoku, ngu sobowoolo tolige oodooye, oo bidodo yunowelo ewoku ngu, enengo naluno,
engge ngundilo nangge, noole telo yunowa.

19-20 Ngu ngandilo, osiyi ngu, osiyi gula woologongolo yangga ngu yanggango inoote.
Ngundilo nangge, noole Anut sobowoolo, tolige ootoolo, enendo sunggi mande noolengo
ewoku, ngulo nowoondonayimo hamoo tetoni, yanggango teyinowa. Ngundilo ngulo,
Yesus, noolengo mbumbuwalo kumoowoku, ene noolengo Anutno woolo yeyingo oni
kundingiyi, ngulo tabango ulungga tunootelo, ngulo ene musiyo kundingiyi oolengo
Sambono ooloote. Ene nguno ulo, noole kawararayelootoni, noole Anut tanggeyimo
oolouwato. Ene noolengo Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo tabango ulungga
tunootelo, sugi sugi ngundilo ko telo oluwa. Ngu Mekisedek oningga, Anutno woolo
yeyingo oluwoku ngundilo.

7

Mekisedek Ngu Anutlo Woolo Yeyingo Oni Kundingiyi Ngulo Tabango Ulungga, (Het Pris)

1 No Mekisedek, Anutno woolo yeweloyi oningga, ngulo mande gidalega yeno ewelo in-
gooteno. Mekisedek ngu, Selam ende, ngulo ende oni sobosobo koletewolo. Anutlo mande
damoni gome oolengo, ngundo oni bidodo damoniye dagate. Anut enengombo Mekisedek
sunggi yetoni, enengo woolo yeyingo oni Kundingiyi, ngulo tabango koleteyingo, nguno
tunootewolo. Kulimi oolengo, Ebarahamndo enengo oniya, ende namolaya ngulo oni
sobosobo koleteyingo, enengo oni oowooyingga nguya ebe utolo, yutolo yowoowetoni
satoyi, ene yade yade, ende oolouwelo ooloutoyi, asa, Mekisedek oololo, Ebaraham kenolo
kumana inowolo.

2 Ngu naluno, Ebarahamndo ebeno oo sitowi bidodo yomukoyingoku, ene wata kande
elaga ngu teyingo, ngulomu wata gulanangge, Mekisedek inowolo. Mekisedek oowooyi
ngulo damoni ngandilo, ko nenengo gome teweloyi, ngulo tabango. Selam oowooyi ngulo
damoni ngandilo, imakewolo. Ngundilo ngulo, Mekisedek Selam ende ngulo tabango
koleteyingo oluwolo. Ngulo ngu, ene nowoondoye yeyi ayibiyi ingoweloyi, oni tabango.

3 Anutlo mande nakayano, Mekisedek ewenemi, osi sembeni nguya, ngulo yomoowoolo
naluni, ene ma nakangowolo. Ngundilo ngulo, noole nguya watayi kini. Ngulo ngu, noole
Mekisedek nemimbo yomoowoolo nalu, ko enengo kumooyingo nalu nguya, noole watayi
kini. Ene Anutlo Nangoni ngu, ngundilo ootoolo, ngunonggo suwoo suwoo, ene Anutno
woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo tabango ulungga ooloote.

4 Ataga noole ingootetoku, Mekisedek oni ulungga Ebaraham, oni ulungga oolengo,
noolengo sambanayi, ngundo ebe uleyingo naluno, ene oo sitowi gome gomemu
yomukolo, siyakiyolo ombuyingoku, ngulomu kande elaya wesowoolo, ngulomu gu-
lanangge Mekisedek inowolo.

5 Moseslo mamana mandeno, Anutndo Liwayi, ko enengo osisembeni gidega sunggi
yetoni, Pris, woolo yeyingo oni tunootewolo. Iserel oni bidodo enengo oo sitowiyeku
wata kande elayagaku tetoyi, oolooteku, ngulomu gulanangge nangge, Pris onindo Liwayi
sembeni wesowoolo, gide ene yunowolo. Iserel oni bidodo Ebarahamlo osisembeni

oolootenggoku, ngundo ene komo oo ngu wesowoolo, Liwayi oni nalu bidodomo, ngu yunololuwanggo.
6 Liwayi ngu Mekisedek osiyi kini. Ngulo ngu, Mekisedek ene oo kande elaya ngulomu gulanangge, Iserel onindo yetenggoku, ngu gumi yoweloyi, nguya kini. Ngu hamoo. Ene Ebarahamndo ebe uleyingo naluno, enengo oo sitowi wata kande elaga teyingoku, yomukolo ombuyingoku, ngulomu ene wata gulanangge Mekisedek inowolo. Ngundilo tetoni ngu, Mekisedek, ngundo Ebaraham kumana inowolo. Ebaraham, ene Anutlo mande elo gosiyowoku, ngu yoyingo oni, ngulo ene oowooyidodo ooloote. Ngu hamoo, Mekisedekndo ene kumana inowolo.
7 Oni kumana yooteku, ngulo oowooyi ngu ameno. Ene noole ingootetoku ngu, Mekisedek oowooyi, ngundo Ebaraham oowooyi dagate.
8 Liwayi, ko, enengo osisembeni Anutlo woolo yeyingo oni oolootenggo. Ene nguya kumooweloyi oni, oni sungo kumootenggoku, ngundilo oolootenggo. Ngulo ngu, ene Iserel onilo oo sitowi wata kande elaya tetenggoku, ngu gulanangge yootenggo. Ene Mekisedek nguya, ngulo oo sitowi gulanangge yowoku ngu, Anutlo mandeno ene ngandilo eyingo, ngulo ene keda oolootelo ewolo.
9-10 Liwayi ma tunooteyingo naluno, nguno Ebarahamndo oo gumi Mekisedek inowolo. Ngu naluno, ene kuli ngu oo kande elayaga, ngulomu gula Mekisedek inoyingo ngu, ene kuli Liwayi oowooyimo inowolo. Liwayi ngulo suleni, ngundo Anutno woolo yeweloyi kongga ngu kootu hamoo tunootewa. Ngu damoningga ngu, ngundilo telo, yade yade oololo, Liwayi onilo naluno nguya, ngundilo tewonggori.

Yesus, Ngu Anutlo Woolo Yeyingo Oni Kundingiyi, Ngu Mekisedek Ngundilo Tunootewolo

11 Kuli oni simoo bale Moseslo mamana mande ngu yootoyi, ngu mamana mande ngundo ngandilo ewolo. Liwayi osisembeni ngu Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi ngu kongga ngu dowoolo tewonggo. Ngulo ngu, Liwayi osisembeni oni, ngulo Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi kongga, ngundo oni simoo bale yoyeyi, Anut doongeyimo, ene gome tunootewanggoku ngu, asa, ndatelo ngulo, Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi ngu kootu tunootelo, Mekisedek ngundilo, ko Eron ngu ngundilo kini? (Eron ngu Liwayi ngulo osiye).
12 Ngundilo nangge, Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo ko mande damoni kulimi ngu yowoolengolo, woolo yeweloyi damoni keda tunootetoni ngu, asa, mamana mande Anut doongeyimo nenengo tunooteweloyi, ngulo damoni nguya yowoolengolo keda tunootewa.
13-14 Noole bidodo kuli ingootetoku, noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Yesus, ngundo Yuda oni sowenimonggo tunooteyingo, Liwayi sowenimonggo kini. Ngulo ngu, Mosesndo kuli ingowoku, ngu Anutndo Liwayi sowenimonggo nangge, ngu Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo koyengga ngu sunggi yewolo.

Yesus, Anutlo Woolo Yeyingo Oni Kundingiyi, Ngu Mekisedek Ngundilo

15 Asa, nga mande damoningga nga, noole tunoo ingooteto. Ataga, Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi keda gula tunootewoku (ngu Kristus), ngundo Mekisedek ngundilo tunootewolo.
16 Moseslo mamana mandeno ngu loogu ma tetoyi, Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi ngu ma tunootewolo. Kini, Keda sugi sugi oolooteku, ngulo yanggango (Anut), ngundo yeni, Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi, tunootewolo.
17 Anutlo mandeno ene nangonimo, ngandilo ewolo.

Suwoo suwoo, ge Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi oluweloyi, ngu Mekisedek ngundilolo ewolo. *Sam 110:4*

18-19 Moseslo mamana mande kulimi ngu yanggango kini, ngulo engge gome ma tunootelo, oni simoo bale hoolooweyelootoni, nenengo ma tunootewonggori. Ngulo ngu, Anutndo andangelo yokowolo. Anutndo noolengo oole gula goosooyunowoku, ngu gome oolengo. Ngu Moseslo mamana mande ngu dagatoni, ngu oolegano, nguno noole Anut tanggeyimo, mete oolouwato.
20 Ene ataga ngu, noolengo oole keda gula tunootete. Anutndo Yesus woolo yeyingo oni kundingiyi sunggi yelo ngu, mande hamoo oolengo ewolo. Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi, kulimi ngu ngundilo kini. Anutndo mande hamoo oolengo solumimonggo kuli ma etoni, ngundo enengo woolo yeyingo oni kundingiyi, ngu yeni tunootewonggori.
21 Ngundilo ngulo, Anut enengombo mande hamoo oolengo solumimonggo elo, Yesus woolo yeyingo oni kundingiyi yetoni, tunootewolo. Anutndo Yesusya, ngandilo ewolo.

No, Anut Oo Bidodo Sembuli, geno mande hamoo oolengo gosiyoyingo, ko nondo oo gula
ma tewano. Ge, Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi, sugi sugi oluwalo ewolo.
Sam 110:4
22 Ngundilo ngulo, noole ingowato. Yesuslo sunggi mande keda gosiyoyingongga, ngu
hamoo oolengo, Yesusndo sunggi mande gosiyoyingo ewoku, ngu bidodo temukowa.
Ngundo mande kulimi gosiyoyingongga, ngu dagate.
23 Kuli, oni Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi oowooyingga oluwonggori. Oni
kumooweloyi damoni ngu eneno oluwoku, ngulo ene sugi sugi ko teweloyi nguya kini.
24 Ene Yesusndo ngu kedaga, nguno sugi sugi oluwa. Enengo koni nguya sugi sugi oluwa.
Oni gulado Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi, Yesus ngundilo, ma tunootewa.
25 Ene ngundilo ngulo, ataga, ko kootusina nguya nalu bidodomo, Yesus ene mete oni
simoo balelo mbumbuwa andangemukolo yokolo, ene ko yoyowa. Ataga, Yesusndo
suwoo suwoo Sambono ootoolo ngu, ene Anutlo oni simoo bale hoolooweyeloni elo,
kilano elo, yenggonangolo oodoni ngu, oni simoo bale Yesuslo nowoondoye hamoo
teyingo ngu, ene mete Anut tanggeyimo ombulo, enedodo sugi sugi oluwanggo.

Yesus Anutlo Woolo Yeyingo Oni Kundingiyi Noole Hoolooweyeloweloyimbolo

26 Ene Yesus noolengo Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo tabango ulungga.
Ngundo noolengo kowuli oowooyingga ngu bidodo hoolooweyeloweloyimbolo, Yesus ene
kundingiyi ootoolo, ngunonggo ene mbumbuwa gula ma telo, enengo newendemo oyumo
ma ooloote. Ene melako oni mbumbuwadodo nga ngundilo kini. Kini, mbumbuwa ngulo
damoni, ngundo ene ma dowoote. Ene Sambo endemo oolelo, Anut tanggeyimo ooloote.
27 Kuli nalu bidodomo, sa nalu gulanangge nangge, Anutno woolo yeyingo oni
kundingiyi, ngulo tabango ulungga, ngundo koletelo enengo mbumbuwa, ngulo Anutno
woolo yelo, ko kootu oni simoo balelo mbumbuwa andangewelo woolo yewonggori.
Yesus ene ngu oni ngundilo kini. Kini, Yesusndo noolengo mbumbuwanayi teyingoku,
ngulo enengombo enengo goweyi yolo, Anutno noolengo woolo yewolo. Ngu woolo
yeyingongga ngu, Yesusndo nalu gulananggemo yewolo. Nalu gulananggemo, woolo yelo
teyingongga, ngundo nalu bidodo nguya tewonggori.
28 Kuli Moseslo mamana mande, ngundo oni sunggi yetoni, Anutlo woolo yeyingo oni
kundingiyi, ngulo tabango ulungga, ngu tunootewolo. Ngundilomu, ene melako oni,
ngulo nowoondoye hamoo teyingo ngulo yanggangoye kini. Anutndo Moseslo mamana
mande kuli sunggi yetoni, tunootewolo. Ene kootusina, enengo nangoni kilalongo
ngu hamoo oolengo, mande solumimonggo elo gosiyootoni eneno woolo yeweloyi oni
kundingiyi, ngulo tabango ulungga tunooteyingo, ngundo biyomi gula ma teyingo, ngulo
ene sunggi yewolo. Ngulo ngu, ene mete noolengo Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi
ngulo tabango ulungga, sugi sugi oluwa.

8

Yesus Noolengo Anutno Woolo Yeyingo Oni Kundingiyi Ngulo Tabango Ulungga

1 Asa, nga mandega ngalo ewonoku, ngulo damoni ngandilo. Ataga, noole Anutno
woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo tabango ulungga, ngu Yesus. Ene Sambo endemo
ootoolo, ene ataga Anutlo dulidalini, ngu tanggeyimo, bibitelo ooloote. Ene Anut kandeyi
koondosina oowooyi bingamidodo teweloyi musiyongga, nguno ooloote.
2 Ataga, Yesusndo Anutlo musiyo kundingiyi oolengo, nguno Anutno woolo yeyingo
oni kundingiyi, ngulo tabango ulungga, ngulo koni ngu tete. Onindo yambo ya
kundingiyingga ngu ma yetenggoku ngu, Anut enengombo yewolo.
3 Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo tabango ululu bidodo, ngundo oni-
nonggo, oo oowooyingga kingo yolo mayelo, Anutno inolo woolo yeyingo, ngulo koye
ngundilo tewonggori. Noolengo Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo tabango
ulungga, Kristus, ene nguya, komo Anutno woolo yewolo.
4 Ndatelo ngulo, Yesus ene Liwayilo sowenimonggo ma tunootetoni ngu, Moseslo
mamana mandeno, woolo yeweloyi, ko ngulo eteku ngundilo, Yesusndo melako ngano
ootoolo ngu, ene woolo yeyingo kongga ngundilo, ngu ma tewa. Ndatelo ngulo, ene
melako ngano Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi oowooyingga, Moseslo mamana
mande keyolo, Anutno woolo yelo, oo gula gula Anut inowonggori.
5 Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi, melako ngano oolootenggoku, ngulo koye ngu
namoko Yesuslo koni, yambo ya hamoo Sambo endemo oolootеku, ene ngundilo kini.
Noole nga mandega ingootetoku, ngu hamoo, ndatelo ngulo, Mosesndo towimbo Anutlo
yambo ya kundingiyi yetoni ngu, Anutndo eneya ngandilo ewolo.

Ge ingondale te! Ge towimbo yambo ya kundingiyi yewelo ngu, ge pulimo oluwoku naluno ya gaboyi etunggelowonoku, ge komo ngundiya ye! Elo ewolo. *Eksodas 25:40*

6 Ene Yesusndo Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo ko tewolo. Enengo koningga, ngundo melako ngano, Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo koye, ngu hamoo oolengo dagayeloote. Ndatelo ngulo, Yesusndo melako simoo bale nguya, Anutya kewooloyemo, kawarara telo ooloote. Nguno ngu, Anutndo sunggi mande keda elo gosiyolo noole yunoyingongga, ngundo sunggi mande kulimingga, elo gosiyoyingo, ngu hamoo oolengo dagate.

Sunggi Mande Keda Gosiyoyingo, Ngundo Sunggi Mande Kulimi Gosiyoyingongga, Ngu Dagate

7 Sunggi mande kulimi, ngundo oni hoolooweyeloweloyi, ngulo yanggango kini, ngulo ene Anutndo oo telo ewoku, ngundilo gome ma enggewolo. Ngundilo ngulo, Anutndo ngu kenolo, ingolo yokolo, oni simoo bale melako, ngano oolootenggoku, nguno ene sunggi mande keda elo gosiyolo yunowolo.

8 Sunggi mande kuliminggakuno, Anut ene ingooteku, Yuda oni simoo bale enengombo ngu keyoweloyi kini. Ngulo ngu, Anutndo ene bungomo mande sanggawelo ewolo. Anutndo oni simoo bale sunggi mande kedaga yunowelo ingowolo. Anutlo mandeno, ngandilo elo nakangowolo.

Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo ewolo. Nga mandega nga, ye gome ingoyi! Kootusina nalu gulano, no Iserel osisembeni, ko Yuda osisembeni, ngulo sunggi mande kedaga elo gosiyolo yunowano.

9 Sunggi mande kedaga elo gosiyootenoku nga ngu, sunggi mande kulimingga gosiyoyingo, ngu Iserel osi sambaye yunoyingo, ngundilo kini. Kulimi, ene Igip mela yokootoyi ngu, nondo hoolooweyelolo, yodowoolo, oole etuyelowolo. Ngundilo tetoowe, ene nolo sunggi mande elo gosiyoyingongga, ngu ma keyowonggori. Ngundilo ngulo, no ene kootuyunolo yoyokooteno. Oo Bidodo Sembuli ngundo mande, ngundilo ewolo.

10 Oo Bidodo Sembuli ngundo mande gula ewolo. Kootusina, sunggi mande koleteloga kinitetoni ngu, no Iserel osisambaye, Yuda osisambaye, ngulo mande elo gosiyoyingo, ngu yunowano. Nondo nenengo mamana mande, ngu enengo ingonduduyemo yelo, nowoondoyemo nguya nakangowano. Ngundilo tetoowe ngu, asa, nowoondoye ngu metemi ingolo keyowanggo. Nondo enengo Anut ootoowe, ene nono yambo mande teloluwanggo. Ene nolo simoo bale tunootetoyi, nondo ene hoolooweyelowano.

11 Ngundilo ngulo, yengomo yengomo dobooguliye konebaye ma etuyelowanggo. Ye komo Anutlo damoni ngu ingoyi. Kootusina, ngu naluno, nolo oni bidodo oowooyedodo, ko, oni oowooye kini, ngundo nolo damoninayi ngu gome oolengo ingowanggo.

12 Nondo nowoondoyi yunolo, enengo sumange yunolo, mbumbuwaye andangeyunolo yokolo, enengo damoni biyomi tetenggoku, ngu kapengoyeyunowanolo ewolo. *Yeremayiya 31:31-34*

13 Anutno sunggi mande kedaga elo gosiyoyingo ngulo etoni, ngu naluno, ene sunggi mande gula kuli elo gosiyoyingo ngu, ataga, ngu kuli biyomi ngundilo tunootete. Ngundilo ngulo, ngu sunggi mande kulimingga elo gosiyoyingo, ngu kulimi oolengo tunootewolo. Ngundilo ngulo, nalu bodaga nangge oode, ene kinitewa.

9

Melako Nguno Yambo Mande Teweloyi Ngulo Damoni, Ko Sambo Endemo Yambo Mande Teweloyi, Ngulo Damoni

1 Sunggi mande koletelo elo gosiyoyingo nguno, Anutndo oni simoo bale yambo mande gidalega teweloyi, ngulo mamana mande yunowolo. Ene towimbo yambo ya yeweloyi, ngulo damoni nguya etuyelowolo.

2 Anutndo ngundilo etoni, Mosesndo towimbo yambo ya oo ewoku, ngundo ngundilo yewolo. Ngu towimbo yambo yangga yeyingo, nguno towi elayagobo pawangoyingo, ngu newendemo yewonggori. Towimbo yambo yangga ngu newendemo utoyi ngu, gumi koleteloga ngu oowooyi, ya gumi kundingiyi ewolo. Ngu ya gumi kundingiyimo, solu himi musiyomo ootoolo, ko yaba gula ngu sanganimo oomanangoyingo kundingiyi, Anutno woolo yeweloyi, ngulo musiyo oluwolo, ewolo.

3 Ya gumi newendemo nguno towi pelunggado boolowoowolo. Ya gumi newendemo ngu oowooyi, musiyo kundingiyi oolengolo ewolo.

4 Ngu musiyo kundingiyi oolengongga, nguno woolo yeweloyi nombo kundingiyi musiyo, ngu oluwolo. Ngu nomboga oo yowaliwali gomemu (gol), ngundo doobengoyingo, ngu musiyonggano, Anutno ndindingododo woolo gome yewonggori. Ngu

musiyo kundingiyi oolengo, nguno Anutlo sunggi mande elo gosiyoyingo, ngulo Pawus kundingiyi nguno oluwolo. Pawus kundingiyingga oo yowaliwali gome (gol), ngundo doobengowonggori. Pawus kundingiyi newendemo oo gidega nguno oolooteku: (gol) kumbega ngu newendemo oowali kundingiyi Sambononggo ombuyingo, ngu oowooyi Mana ngu oodoni; Eronlo usutoko dowootoni, ngunonggo didani ooleyingonggaku nguno oodoni; ko digi sosi elayaga, nguno Anut enengombo mamana mande nakangoyingo ngu; oo ngu bidodo Pawus kundingiyi ngu newendemo oluwolo.

5 Sunggi mande elo gosiyoyingo, ngulo Pawus kundingiyi, ngu sanganimo Anutlo Sambono Oni gaboyali elaya, wileyali ebe dowoodowootelo, Anutlo dulidalini etuyelolo oluwoli. Sambono Oni gaboyi musiyongga ngu newendemo, Anutndo onilo mbumbuwa andangeweloyi ngulo oo musiyo. Ene no ngu, oo ngulo damoni wesiyolo tunoo eweloyi, anangu ereremo kini.

6 Ene towimbo yambo ya kundingiyi yeyingo, ngu gumi elaya, nguno oo ngu bidodo, enengo musiyomo musiyomo logono oodoni ngu, ariya, nalu bidodomo Anutlo woolo yeyingo oni, yambo ya gumi koleteloga, nguno enengo ko teloluwonggo.

7 Ngulo ngu, Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo tabango ulungga, ngundo mooma gulanangge nanggemo, tambu gulanangge towimbo yambo ya ngulo musiyo kundingiyi oolengo, nguno uwolo. Ngu naluno, woolo yewelo nusago uleyingo, ngulo dalowo yolo, musiyo kundingiyi oolengo nguno ulo, koletelo enengo mbumbuwa tewoku, ngu andangeweloyimbolo, ngulo Anutno woolo yelo, ko kootusina onilo oo biyomi ma ingolo tewonggoku, ngulo ene ngundilo woolo yewonggori.

8 Yudalo goobooyingo yano yambo mande teweloyi naluno, nguno yuka kundingiyi, ngundo gaboyi noole etuyeloyingo, noole oole gulano musiyo kundingiyi oolengo, nguno nenengo ulo, Anutno yambo mande teweloyi, ereremo kini.

9 Towimbo goobooyingo yangga ngulo mandeni damoni, ngu ataga nalu ngalo oo gaboyi ngundilo. Kuli, towimbo goobooyingo yano nguno ene Anutno oo oowooyingga kingo inolo, ko woolo gula gula nguya, eneno yewonggori. Ngulo ngu, oni Anutno yambo mande tewelo ngu, ngu damoni kulimingga, ngundo oni nowoondoye gome namboyi oolengo, yeyi ma tunootewa.

10 Kini, ngu mamana mande kulimingga ngu goweye sobowooweloyi nangge. Ngu ngandilo. Nga mamana mande kulimingga nga ngu, ene oni simoo bale hoolooweyelow-eloyimbolo, Anutndo yunowolo. Asa, kootusina, ene oole gome oolengo kedaga etuyelootoni, eneya nowoondoye goboolo yelo oluwanggo. Oowali ko sono mete neweloyi ngulo damoni, ene goweye sobowooweloyi ngulo mamana mande; ko gome namboyi oolengo, Anut doongeyimo tunooteweloyi damoningga, ngulo mande nguya ooloote.

Kristusndo Enengo Dalowobo Noolengo Anutno Woolo Yewolo

11 Ene ataga Kristus ene noolengo Anutno, woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo tabango ulungga, ene kuli ombuwolo. Ene melako ngano oo gome gome tunooteyingo, ngulo woolo yeyingo oni tabango ulungga. Ene ataga, Anutlo towimbo goobooyingo ya nenengo oolengo, nguno noolengo ko teloloote. Ngu yambo ya nenengongga, onindo ma yetoyi, ko melako ngano ma ooloote. Sambo endemo, Anutlo yambo yangga oolooteku, ngundo melako, ngano yambo ya oolooteku, ngulo damoni ngu bidodo dagayeloote.

12 Kristus ene Sambo endemo yambo ya kundingiyi hamoo oolengo, nguno ulo, musiyo kundingiyi oolengo, nguno oololo, ataga nguya, nalu bidodomo ooloote. Ene noolengo mbumbuwa andangeweloyimbolo woolo yewoku ngu, ene bulmakau, meme ngulo dalowo, ngundo ma tewonggori. Kini, enengo dalowo nenengo wendolo, ngundo noolengo Anutno woolo yewolo. Ngundilo telo, noole yoyootoni, nowoondonayi hamoo teyingo oni ngu, enedodo suwoo suwoo sugi sugi oluwato.

13 Kuli, onindo enengo goweye sobowooweloyimbolo, ngulo mamana mande toon-gootoyi, Anut doongeyimo, ene oni nenengo kini ootoolo, yambo mandeno ma ombuwolo. Ngundilo oni ngundo, Anutlo woolo yeyingo oni, ngundo meme dalowo yolo; ko bulmakau simoongo dalowo yowonggori. Ene Anutno woolo yeweloyi digi yawasa nguno yelo, bulmakau duliyo yolo, nguno yelo, katoyi, delo kinitetoni, ngu nombononggo ngu beluwo yolo, ko, nusago dalowo nguya gooboongoolo, oni sanganimo sogi yunowonggori. Ngulo ngu, oningga, ngu ene Anut doongeyimo ko namboyi tunootelo, ene mete yambo yano ko oololo, Anutno yambo mande tewa.

14 Kulimi ngu, bulmakau, meme ngulo dalowo, ngundo oni yoyeni, Anut doongeyimo namboyi tunootewonggori. Ngu hamoo. Ariya, Kristuslo dalowo wendootoni, ngundo noolengo woolo yeyingo, ngundo kulimi oolega, ngu dagate. Yesus melako ngano oluwokuno, enengo endeyoyingo ngu nenengo oolengo ootoolo, ene oo biyomi gula ma tewolo. Ngundilo ngulo, Anutlo Yuka Kundingiyi yanggangododo nalu bidodomo

oolootekungga, nguno Yesusndo enengombo enengo keda oluweloyi ngu inolo, noolengo Anutno woolo yeyunowolo. Ngundilo ngulo, enengo dalowo, ngundo gowenayi yomosiyolo, nowoondonayi ingondudu ngu bidodo sonowoolo, ko, oyumo oo biyomi teyingo, ngu nowoondonayimo oolooteku, ngu bidodo andangeyunowolo. Ngundilo tetoni ngu, noole, Anut doongeyimo, oni nenengo tunootelo, noole Anut yanggangonidodo oolooteku, enengo ko telo oluwato.

Kristuslo Dalowo, Ngundo Sunggi Mande Kedaga Elo Gosiyoyingo, Ngu Yanggango Inoote

15 Ngundilo ngulo, Kristusndo noolengo hoolooweyelolo kawarara yunootoni, noole Anutya goboolo sunggi mande kedaga elo gosiyoyingo ngu tunootewolo. Ene kuli kumoolo, oni simoo bale ko yoyolo, enengo mbumbuwa bidodo andangeyunolo, kuli sunggi mande gosiyowoku, ngu ene sugi sugi oluweloyi, ngulo kumana yunowolo. Ene ngundilo telo, onindo damoni biyomi teyingo, ngulo sunggi mande kulimingga, nowoondoyemo oluwoku, ngu bidodo andange yunowolo.

16 Onindo kumooweloyi ingolo ngu, oni enengo oo sitowi ngu, yowelo ingolo ngu, asa, ene ngu mandega so uyimo sunggi mande ngandilo nakangowa. Ngundilo nangge, ngu oningga ngu simoongombo ngu sunggi mandega ngu keyolo, awayembolo oo sitowi yowelo ngu, onindo ngu komo gome ingootoyigo, hamoo oolengo ngu oni ngu kumoowonggori.

17 Oni kuli kumooyingo, kuli enengo sunggi mande elo gosiyoyingongga, ngu yanggango oolengo. Oni kuli sunggi mande elo gosiyoyingo, ngu keda oodoni ngu, ariya, ngu sunggi mandega ngu kingo oluwa.

18 Damoni ngandilo ngulo, ene oo nusago utolo, ngu dalowo moondolo, ngundo woolo yetoyi ngu, sunggi mande kuliminggaku yanggango yewonggori.

19 Mosesndo Iserel onino, Anutlo mamana mande bidodo wesiyolo yunowolo. Ngundilo telo, ene bulmakau simoongo, Meme ngulo dalowo yolo, sonododo gooboongoowonggori. Sipsip uyi seleyingo yolo, degunonggo so uyi nakango oowooyi Hisop, ngudodo gooboongoolo gosiyolo, dalo sonono nguno yelo, dowoolo, Anutlo mandeno (Buk) ko Iserel oni simoo baleno nguya, sogi oolongoowonggori.

20 Ene ngundilo telo, ewolo. Ngu dalowoga, ngundo Anutlo sunggi mande eyingongga, ngundo Anutlo mande yanggango inootoni, oni simoo bale ngu komo keyootenggolo ewolo.

21 Ngundilo ngulo, Mosesndo dalowoku, Anutlo towimbo yambo yano sogi oolongoolo, ko yambo yalo oo teweloyi, yambo mande teweloyi, ngu bidodomo, ngundilo tewolo.

22 Anutlo mamana mandeno, namoko oo bidodo komo dalobo sogi yunootoyi, ene Anutlo doongeyimo, gome nenengo tunootetenggo. Ngulo ngu, Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi, ngundo dalobo ngu woolo ma yetoyi ngu, asa, Anutndo onilo mbumbuwa ma andangewolo.

Kristusndo Woolo Yeyingongga, Ngundo Noolengo Mbumbuwa Andangewolo

23 Towimbo goobooyingo ya melako ngano oluwokungga, nguno oo bidodo yeyi namboyi yeweloyi damoni tewonggoku, ngu Sambo endemo oolooteku, ngulo gaboyi ngundilo tewolo. Ene Anutndo woolo keda yanggango (Yesus) yeyingongga, ngulo sunggi yetoni, Sambo endemo oo ngu namboyi tunooteweloyimbolo.

24 Yambo ya melako ngano, oni enengo kandeyebo yetenggoku, ngu gaboyi nangge, yambo ya hamoo oolengo ngu, Sambo endemo ooloote. Ngulo ngu, Kristus ngu Sambo endemo yambo ya oolengongga oolooteku, nguno ooloote. Ngundilo ngulo, ene Anut tanggeyimo ootoolo, suwoo suwoo ene onilo kawarara teweloyim, Anutya ootoolo, ngunonggo noole hoolooweyeloweloyimbolo.

25-26 Mooma gulanangge nanggemo, tambu gulanangge Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo tabango ulungga, yambo ya ngulo gumi kundingiyi oolengo newendemo ulo, oo nusago dalowo yolo, Anutno woolo yewonggori. Ene onilo weti mbumbuwa andangeweloyimbolo mooma bidodomo, ngundilo teloluwonggori. Ene Yesus ngu woolongga nalu oowooyingga, ngundilo ma tewolo. Kini, ene ataga Sambo endemo ngulo musiyo kundingiyi oolengo, nguno ootoolo, ene oowooyingga ma yewolo. Ene ngundilo suwoo suwoo telo ngu, ene ogingoyingo nguya suwoo suwoo koolowoolo oodoni, Anutndo amana sambo mela yeyingomo ombulo, ko ataga nguya. Ngundilo kini. Ataga ngu, nalu namoko wenga kini teweloyim, nguno Kristus tambu gulanangge melako, ngano tunootelo, enengombo Anutno noolengo mbumbuwa andangeweloyimbolo, enengombo woolo yewolo.

27-28 Oni simoo bale bidodo, tambu gulanangge kumootoyi, kootusina Anutndo oni ko wilikoyelowa. Ngundilo damonimo, Kristus tambu gulanangge oni bidodo, mbumbuwa

andangeweloyimbolo, ene kumoolo, oni simoo bale Anutno woolo yeyunowolo. Nalu wengamo ombutekuno, ngu ene noolengo mbumbuwa andangeweloyimbolo ko ma tewa. Kini, kootusina, tambu elayagaku tunootelo ngu, ene oni nowoondoye hamoo teyingo ngu, Yesus sobowoolo oodoyi, ombulo yoyowa.

10

Nalu Gulananggemo Kristus Enengombo Anutno Woolo Yeyingongga, Ngu Nalu Bidodo Yewolo

1 Yuda onilo mamana mande ngu oo gome kootusina tunooteweloyi, ngulo gaboyi nangge. Ene Anutno woolo yeyingo kulimingga ngu Anutlo woolo yeweloyi oni ngundo ngu mooma logowoolo simoo balelo mbumbuwa andangewelo woolo yeloluwonggo. Ene ngu woolo yeyingongga, ngundo onilo nowoondoye yeni, ma mete tewa. Hamoo oolengo kini.

2 Ene mamana mande kulimingga, ngundo oni nowoondoye yeyi, gome metemi tunootetoyi, ko, onilo nowoondoye oyumo oo biyomi ingooteku, ngu andangeweloyi mete tetoni ngu, asa, woolo gula yeweloyi koni gula nguya kini.

3-4 Ngundilo kini, mooma gulanangge nanggemo woolo ngu yetoyi, enengo mbumbuwa teyingo, ko ingololuwanggo. Bulmakau simoongo, ko meme dalowo, ngundo noolengo oyumo oo biyomi teyingo, ngu ma andangewa.

5 Ngundilo ngulo, nalu namoko Kristus ngano onilo mbumbuwa woolo yeweloyi ngulo ombuweloyimbolo, ene Anutno ngandilo ewolo.

Ge onilo woolo kulimingga ngu, ko oo kingo duwoo gunoyingongga, ngulo ge ma ingoote. Ngulo ngu, ge no gowene yeyi guladilo tunootetoni, melako oni goweyi ngundilo tunootewano.

6 Anutno woolo yeweloyi digi yawasa, nguno nusago kalo, ko oo kingo duwoo inoweloyi gula nguya, onilo weti mbumbuwa andangeweloyi, ngulo woolo yetoyi, ge ngulo gome ma ingowa. *Emos 5:21-22*

7 Ngundilo ngulo, Anutno mandeno oni nakangoyingoku, Kristusndo Anutno ewolo.

O Anut, no ngano oodoowe, gengombo ko te, elo nunootoni, ngu no kongga ngu mete tewano. No gengo mandeno kuli nolo nakangoyingo, ngundilo tewanolo ewolo. *Sam 40:6-8*

8 Yesusndo mande ewoku, ene Anutno ngundilo ko ewolo.

Gengombo oni mamana mandeno woolo yeweloyi, ngulo damoni yunootoyi, ngundilomu, ge enengo woolo yeyingo ngu, geno yelo, ko oo kingo duwoo ge gunootoyi, ge ngulo gome ma ingolo, ngu teweloyim ma ingoote. Ene, gengo onindo, oo nusagobo woolo yeweloyi digi yawasa, nguno kalo, onilo mbumbuwa andangewelo woolo yetoyi ngu, ngulo nguya, ge ma ingootelo ewolo.

9 Ene mande gumi gula ko ewolo.

O Anut, no ngano ootoolo, no ko gengombo teni elo, nunowaku ngu, no mete tewanolo ewolo.

Ngundilo ngulo, Anutndo woolo kulimingga ngu yokolo, ngulo musiyomo woolo keda ene Yesusndo yewolo.

10 Ngundilo ngulo, Anutndo woolo kulimi yeyingongga, ngulo damoni yanggangoni andangelo yokootoni, Kristus enengombo woolo yeyingongga, ngundo woolo gulaga ngulo musiyo yowolo. Ngundilo ngulo, Yesus Kristus, ene Anutlo ingondudu ngu keyolo, enengo goweyibo woolo nalu gulanangge, nalu bidodo yewolo. Ngu woolo yeyingongga, ngundo nowoondonayi sonowootoni ngu, namboyi oolengo tunootetoni, ngundo noolengo oyumo bidodo tewootoku, ngu andangelo yokootoni ngu, ataga, noole nenengo ootoolo, noole mete Anutno yambo mande teloluwato.

Kristus Enengombo Woolo Yeyingongga, Ngundo Mete Noolengo Mbumbuwa Andangewa

11 Kuli, Yudalo woolo yeyingo oni, ngundo nalu gulanangge nanggemo, ene dikalo, enengo ko woolo yeweloyi ngu teloluwonggo. Ene ngundilomu, woolo kulimingga yeyingo, ngundo onilo nowoondoye kulimingga, ngundo hahangelo mbumbuwa teteku, ngulo damoni hamoo ma andangewa.

12 Ene Kristusndo nalu gulananggemo, noolengo woolo yeyingo ngu, nalu bidodo mbumbuwa andangewelo tewolo. Enengo woolongga yeyingo, ngu temukolo ngu naluno, ene Sambo endemo oolelo, Anut tanggeyimo kandeyi metemi bingamidodosina bibitelo ooloote.

13 Ene nguno ootoolo, Anut sobowootoni, ngundo enengo me oni yoyeni, ene newendemo ulo oluwanggo.

14 Ngulo woolo gulanangge yelo, ene nowoondonayi hamoo teyingo, ngulo mbumbuwa
nalu bidodo andangeyunolo, nowoondonayi sonowootoni, noole enengo tunooteteto.
Asa, ataga noole oyumo oo biyomi tetetoku, ngulo ma ingowato. Ataga Yesusndo nalu
bidodomo, Anut doongeyimo, noole nowoondonayimo namboyi oolengo yeloloote.
15-16 Anutlo mandeno, Yuka Kundingiyi, ngundo noole etuyelootoni, Anutndo noole
enengo logoyelolo, enengo oni simoo bale kundingiyi oliyi. Yuka Kundingiyimbo nguya
ngundilo ewolo.

Oo Bidodo Sembuli, ngundo ewolo. Ngu nalungga tunootewakuno ngu, asa, no eneno
sunggi mande gula elo gosiyoyunowanoku ngu ngandilo. No nenengo mamana
mande ene nowoondoyemo yetoowe keyootoni; ko enengo ingonduduyemo nguya
nakangoyunootoowe, gome ingowanggolo ewolo. *Yeremayiya 31:33*

17 Ene mande gula ko ewolo.

No enengo mbumbuwa bidodo teyingo ngu, andangeyunolo yokolo enengo oo biyomi
tewonggoku ngu, no kapengo yeyunowanolo ewolo. *Yeremayiya 31:34*

18 Ene ngundilo nangge, Anutndo noolengo mbumbuwa andangeyunolo, kapengo yetoni
ngu, mbumbuwa woolo yeweloyi koni kinitewolo.

Noole Nowoondonayi Hamoo Teyingo, Ngu Yanggango Yelo, Anut Tanggeyimo Oolooteto

19 Ariya, ye Kristen dobooguline, Yesus enengombo kuli woolo yeyingo, enengo dalowo
wendootoni, ngulo, noole mete Anutlo musiyo kundingiyi oolengo, ene oolooteku nguno
uwelo oni oni telo, ma sosolewato.
20 Yo, Yesusndo, enengo goweyi noolengo mbumbuwanayi andangeweloyi yunoyingo,
ngulo woolo yelo ngu, ene noolengo oole keda yeyunootoni, noole mete nenengo
Anutno oololo, musiyo kundingiyi oolengonggano, nguno oolouwato. Yo, Yesusndo,
noolengo woolo yeyunowoku ngu, ene oo gaboyi Yudalo goobooyingo yano, ngulo musiyo
kundingiyi oolengo, ngu towimbo pawangoyingo, ngu ngundilo. Enendo ngu towingga
oomboongelo, noole yoyokootoni, noole mete newendemo ulo, Anutno yambo mande
nenengo telo oluwato.
21 Ngundilo ngulo, ataga, noole Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo tabango
ulungga, oolengo ooloote. Ene Sambo endemo oolooteku, ngundo noole Anutlo oni simoo
bale nowoondonayi hamoo teyingo, ngu soboyeloloote.
22 Yesusndo enengo dalowo noole nowoondonayimo wendolo, sonowootoni, namboyi
yetoni, ngundo noolengo oyumo ingootetoku andangeyunowa. Ngundilo ngulo, nowoon-
donayi Anutno goboolo yelo, oo bidodo enendo teweloyim mande elo gosiyoyingo ngu,
noole nowoondonayi hamoo tetetoku ngu, ene komo ngundilo tewa.
23 Noole Yesusno nowoondonayimo hamoo teyingo, ngu wesiyolo elo, ngulo komo yang-
gango dowoolo sobowoolo, ootoolo, ngulo ingonduduye ela elaya ma yowato. Ndatelo
ngulo, noole hamoo oolengo ingootetoku, Anutndo oo tewelo mande elo gosiyoyingo ngu
ingolo, ngu tewa.
24 Noole komo doboogulinayimbolo nowoondoyi yunolo, hoolooweyelowelo ko yang-
gango telo, enengo ingondudu yokutuyelootooye ngu, asa, ene nguya oni gidegalo
nowoondoyi yunolo, mande damoni metemi ngu tewanggo.
25 Noole Kristen doboogulinayi nguya, gooboongooweloyi damoni, ngu ma yokowato.
Oni sungombo tetenggoku, ngundilo kini, noole ingooteto. Kristusndo ombuweloyi, nalu
ngu namoko ombute. Ngundilo ngulo, noole doboogulinayi nowoondoye yanggango
yunolo, ngulo ko yanggango tewato.

Noole Ingondale Tewato, Anut Nangoni, Ngu Ma Kootu Inowato

26 Ene noole Anutlo mande hamoongga kuli ingolo, nowoondonayimo hamoo
tewootoku ngu, kootusina, noole ingondudunonggo endeyolo, nalu bidodomo mbum-
buwa tewatoku ngu, asa, mbumbuwa andangeweloyi woolo gula kini.
27 Ngundilo telo ngu, ngundo Anutlo me oni ootoolo, asa, noole nalu bidodomo,
Anutndo ndatelo uli biyomingga wilikoyeloweloyi naluno yunowaku, ko de nombo ma
kumooweloyingga, nguno nalu bidodomo yoodeweloyi naluno, ngulo nguya sosolewato.
28 Oni gulado, Moseslo mamana mande kootu inootoni ngu, oni elaya ngundi kabusa,
ngundo kenolo, ngulo ene bungomo mande sanggawelo elo, asa, ngu oningga, ngulo
nowoondoyi ma tetoyi, ngu komo uleyi kumoowa.
29 Ngulo ngu, oni ene Moseslo mamana mande ngu kootu inolo ngu, ene komo ngulo
gumi kumoowaku ngu. Asa, oni ene ndawu oo damoningga, nguno woolo yeweloyi
ngu Anut Nangoni Yesus, ngundo noolengo mbumbuwa ngu kuli andangelo, kootu inolo,
ngulo ngu, sunggi mande keda elo gosiyoyingo ngu. Yesusndo ngu noole yoyeni, oni keda
gome nenengo oolengo kundingiyi, Anut doongeyimo yoyeyingo, ngulo ngu, ene Anutlo

sumangeni Yuka Kundingiyimbo inowoku, ngu kootu inowaku ngu, asa, oniyooge, ngulo
gumi ndatelo biyomi oolengongga ngu yowa? Hamoo oolengo, ogingoyingo ulungga sugi
sugi yololuwa!
30 Anutlo mandeno, noole kuli ingootetoku ngu, Anutndo ngandilo ewolo. Damoni
biyomi onindo tetenggoku, ngulo gumi yunoweloyi ngu, nolo ko nangge ewolo. No
nenengombo uli biyomi, ngu gumi yunowano. Anutndo mande gula nguya ewolo.
No nenengo oni simoo bale wilikoyelowanolo ewolo. *Dutoronomi 32:35*
31 Anut yanggangonidodo keda oolooteku, ngundo noole wilikoyeloweloyi, ngu oo
ulungga oolengo. Ngundilo ngulo, noole komo sosoleyingo ulungga tewato.
32 Ye koletelo Anutlo mande keda gome ingolo, nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu
ko ingoyi. Ngu naluno, ye nowoondoye hamoo teyingo, ngulo bine kowuli ulungga
yunootoyi, koolowootoyi, ene ye yanggango dikatenggo.
33 Ngu naluno, ye oni simoo bale ye kewooloko dikalo, yengo nowoondoye hamoo
teyingo, ngundilo ngulo, ene ye mande biyomi yunolo, kowuli ulungga ngudodo
yunootenggo. Nalu gidegano, nguno oni gidalegado, Kristen oni kowuli yunootoyi ngu,
ye kenolo, Kristen dobooguliye yeyolo, oololo hoolooweyelowolo.
34 Ye oni simoo bale, Yesuslo nowoondoye hamoo teyingo, ngulo ya biyomimo oliyingo,
ngu yeyolo, ngulo nowoondoyi yunowonggori. Nalu gidegano oni nowoondoye hamoo
ma teyingo, ngundo yengo oo sitowi kingo udayelo yootoyi ngu, ngulo ye nowoondoye
imakeyingomo oliyi. Ndatelo ngulo, ye kuli ingowonggoku, yengo oo sitowi hamoo
oolengo ngu, Sambo endemo sugi sugi ooloote.
35 Ngundilo ngulo, ye Anutno nowoondoye hamoo teyingo yanggangongga ngu ma
kootu inowelo. Kini, ene yengo nowoondoyemo hamoo gome dowoololuwanggoku ngu,
asa, ngulo uliyi ngu ulungga oolengo.
36 Ene ye nowoondoye, Anutndo ko elo yunowoku, ngu tewelo hahangelo temukolo ngu,
asa, oo bidodo Anutlo mande elo gosiyolo yunoyingo, ngu yowanggo.
37 Anutlo mandeno, ene ko yoyoyingo oni Mesayiya, ngulo ngandilo ewolo.
Nalu ootuwoo bodaga oode, oni melako ngano ombuweloyiga, ngu ombuwa. Ene nalu
pelungga ma sobowoowa.
38 Anutlo mandeno, Anutndo ngandilo ewolo. Nolo oni gome nenengo ngu, nolo
newendemo hamoo telo keda oluwa. Enengo newendemo hamoo ngu, woosoolo ko
oolouwaku ngu, asa, no ngulo nowoondone biyomi yewalo ewolo. *Habakak 2:3-4*
39 Ene ngandilo ngulo, oni Anutno nowoondoye elo inootoni, yombuliyelowoku, noole
ngundilo oni kini. Kini, noole oni nowoondonayi hamoo telo keda oluweloyi, ngu sugi
sugi yowato.

11

Nowoondoye Hamoo Teyingo, Ngulo Mande Damoni

1 Anutno nowoondoye hamoo teyingo, ngulo mande damoni ngandilo. Noole
nowoondonayi, Anutndo oo yunoweloyi ngu sobowoolo, nowoondonayi yanggango
dowoowanggo. Oo doongenayimbo ma kenootetoku ngu, nowoondonayimbo gome
oolengo watayi telo, ingootooye ooloote.
2 Oni kuli oluwonggoku, ngu Anutlo nowoondoye hamoo tetoyi ngu, ngulo Anut oni oni
tewolo ewolo.
3 Noolengo nowoondonayi hamoo teyingo, nguno kuli ingooteto. Kuli Anutndo etoni,
oo Sambono ngu tunootewolo. Ngu naluno, ngu oo ngu ma tunooteyingomo, ene ngu oo
ngu yetoni tunootetoni, ataga noole kenooteto.

Ebel, Inok, Ko Nowa

4 Ebel, Anutno newende hamoo tetoni, ngulo ene Anutno woolo gome yewolo. Ngu
woolongga yeyingo, ngundo Keyinlo woolo yeyingo, ngu dagalo gome tunootewolo. Yo,
Ebel newende hamoo tetoni, ngulo Anutndo enengo woolo yewoku, ngulo oni oni telo, ene
oni nenengo elo ewolo. Ebel ngu kuli kumooyingo, ene enengo newende hamoo teyingo,
ngundo ataga nguya, noole etuyeloote.
5 Inok, Anutno newende hamoo tetoni, ngulo Anutndo ngu yolo Sambo endemo
ooletoni, ene ma kumoowolo. Anutndo, kuli ngundilo yootoni ngulo, oni erewelo ma
kenowonggori. Kuli, Anutndo Inok yolo Sambono ma ooleyingo naluno, Inok, ene Anutlo
ingonduduni keyootoni, ngulo Anutndo, ene kenolo oni oni ulungga tewolo.
6 Ene oni Anutno newende hamoo ma teteku ngu, ene Anutlo ingonduduni nenengo
ma keyootoni, ngulo ngu, Anutndo ma oni oni tewa. Ndatelo ngulo, oni Anut tanggeyimo
oolouwelo ingolo ngu, asa, ene komo Anut keda oolootekungga, ngulo newendemo hamoo

teya ngu, enengo ingonduduni bidodo, newendemo nguya bidodo, nguno dowoomo-
mooni. Ngundilo tewaku, ngulo Anutndo kumana gome metemi inowa.
7 Anutndo Nowano oo kootusina tunooteweloyi ngulo etoni, ingolo, ngulo ene newen-
demo hamoo teyingo. Ngundilo ngulo, ene wanggo ulungga oolengo telo, nguno,
enengo baleyi simoongo tengaguliyi nangge yoyolo, wanggo newendemo ulo, nguno
gome oodoyi, sono tuwi ulungga, ngundo ma yombuliyelowolo. Yo, Nowa ngu Anutno
newendemo hamoo tetoni, ngulo Anutndo Nowaya oni nenengo ewolo. Yo, Nowalo
newendemo hamoo teyingongga, ngundo simoo bale bidodo mbumbuwaye, ngu Anutndo
ngu yootunowolo.

Ebaraham

8 Ebaraham Anutno newendemo hamoo tetoni, Anutndo negongootoni, ene ende
damoni yokolo, mela gula inowelo elo inootoni, nguno toongewolo. Ebaraham ngu
Anutndo mande ewoku, ngu keyolo, enengo mela yokolo, yade yade toongeyingo ngu,
ndawu melanggano toongeweloyi ngu, ene ma ingowolo.
9 Ene newendemo hamoo tetoni, Anutndo melangga inowelo mande elo gosiyowoku,
nguno oolouwolo. Ene mela sungo oni ngundilo, ene towimbo tookoododo ya nangge yelo
ootoolo, mela gulasina gulasina, oololo ombulo telo oluwolo. Ene ngundilo oluwoku, ngu
mete, ene Anutndo mande elo gosiyowoku, ngulo newendemo hamoo teyingo, kootusina
ene mela ngu, ene ko enengo soweni nguya, ngu mela ngu enengo oolengo yunowa. Ngulo
ngu, nangoni Ayisak, ko osiyi Yekob nguya, ngu melako nguno ngundilo telo oluwonggo.
10 Ene ngundilo ootoolo, ngulo ene kuli ingowoku, Anut enengombo ngu ende ulungga
ngu teweloyim ooleni ingolo tewoku, ngu sugi sugi oluwa. Ebaraham ene ende ulungga
ngu newendemo uweloyimbolo, enengo nalu sobowoolo oluwolo.
11 Anutndo Seladodo nangonggega yomoowa, elo, mande gosiyowolo. Ngundilo etoni,
ene, Sera simoo yomooweloyi naluni, ngu kuli kinitewolo. Ene, Anutndo mande ewoku,
ngu ingolo, ene newende hamoo teyingo. Ngundilo ngulo, Anutndo Sera yanggango
inootoni, ene nangoni simoongga yomoowoolo.
12 Ngundilo ngulo, oni gulanangge Ebaraham, ngu kuli dogoni yeyingo, ngulo kumoow-
elo namoko tewoku, ene oni bidodo osisembeni tunootetoni, enengo osisembeni ngu Sam-
bono dootu ngundilo tunootelo, wendeyino kelidi ngundilo nguya, tunooteloluwanggo.
Onindo nguya, ngu kandangeweloyi ereremo kini.
13 Ngu oni simoo bale nowoondoyemo hamoo telo, ene kuli kumoowonggo. Ene
melako oluwonggokuno oo gomengga, Anutndo yunowelo mande, elo gosiyoyingo, ngu
ma yowolo. Kini, ene nowoondoyemo hamoo telo oodoyi, kootusina, Anutndo mande
elo gosiyowoku, ene ngundilo tewa. Ene kuli nga melangga, ngano oni sungombolo
mela ngundilo ootoolo, mela bidodomo, oololo, ombulo teloluwolo. Ndatelo ngulo, nga
melangga nga enengo mela oolengo kinilo ewolo.
14 Oni ngundilo mande etenggoku, ngu noole ingowato. Ene enengo mela hamoo
Sambono, ngu erewweloyimbolo ingootenggo.
15 Ngundilo nangge, enengo nowoondoye ngu, enengo ende kuli oluwonggoku nguno,
ko ombuwelo ingootoyi ngu, ngulo ingolo, asa, ene mete ko nguno yowoolengolo
oolouweloyi, ngulo oole moole.
16 Ene ngundilo ma tewolo. Kini. Enengo nowoondoye kuli mela gulano oolouwoku,
ene ngu melangga ngu gome oolengo, ngundo nga melangga nga dagate. Ngundilo ngulo,
Anut ene ngu oni, ngundo mande eyingo, ngulo ma oyumo yowonggori. Ge noolengo
Anut, elo ewolo. Ene Anutndo ngu oni nowoondoyemo hamoo teyingo, noole ingootetoku,
Anutndo ngulo ende yomosiyootoni oololo oluweloyimbolo yomosiyoyunowolo. Ngu
ende gomengga ngu Sambo ende.
17-18 Ebarahamndo Anutlo sunggi mande yowoku ngu, ngu ngandilo, Anutndo Ayisaklo
osisembeni oowooyingga oolengo inowa. Ngundilo nangge, Ebaraham Anutlo newende
hamoo tetoni, ngulo Anutndo Ebarahamya ewoku naluno, ene nangoni gulanangge,
Ayisak, ngu yolo eneno woolo yewolo. Ene ngu ingolo, ene Anutlo mandeni keyowelo
mayewolo. Anutlo mandeno, Anutndo Ebarahamno ngandilo ewolo. Ayisaklo soweni
ngunonggo gengo osisambage tunootewanggolo ewolo.
19 Ene ngandilo ingondudu tewolo. Ayisak kumootoni ngu, Anutndo mete yokutu-
wootoni, ko ootookoowa elo ingowolo. Ngundilo ngulo, hamoo oolengo, ngulo mande
yamonggawo ngu ngandilo, Ebarahamndo nangoni melenonggo ko yowololo ewolo.

Ayisak, Yekob Ko Yosep

20 Ayisakndo Anutno newendemo hamoo telo, ngulo ene Yekob, Isoo elaga, kumana
yunowolo. Ngu kumanangga, nguno oo kootusina tunooteweloyi, ngulo ewolo.

21 Yekob Anutno newendemo hamoo telo, ene kumoowelo nalu namoko tetoni ngu,
enengo nangoni, Yosep simoongo simoo elayaga, ngu kumana yunowolo. Ngundilo telo
ngu, ene enengo usutoko sosowoomo penggootelo, Anutno yambo mande tewolo.
22 Yosep Anutno newende hamoo telo, ene kumooweloyimbolo namoko telo ewolo.
Kootusina, Iserel onindo Igip mela yokolo saweloyi ngulo elo, enengo wembuyi yolo,
oololo, enengo melako melengooweloyi, ngulo nguya ewolo.

Moses

23 Moses eweyi nemi, Anutno nowoondoyali hamoo teyingo, ngulo Moses nemimbo
yomoolo kenootoli, nangoyali gome oolengo tetoni, yolo, oongoolootoli, kombo kabusa
oluwolo. Ene Igip mela oni sobosobo koleteyingo, ngulo mamana mandeni, ngu ngandilo
ewoku, ngulo enengo me oni Iserel onilo simoo buniyo bobodi, ngu bidodo uleyi
kumoomukowanggo, ngulo ene ma sosolewonggori.
24 Mosesndo, Anutno newendemo hamoo teyingo. Ene kuli oni ulungga tetoni ngu,
onindo enedodo Igip mela, ngulo oni sobosobo koleteyingongga ngulo namboni ngu
nangoni, etoyi, ingoweloyi ngu yokowolo.
25 Kini, ene Anutlo Iserel oni nguya, kowuli yowelo ingowolo. Ene mela ngalo damoni
nalu bodaga nangge oluweloyi, ngu keyowelo ma ingowolo.
26 Onindo ene bungomo mande sanggawelo, kowuli inootoyi; Mosesndo ngu kowuli
ngu bidodo koolowoowolo. Ngungga ngu, Kristus, noole ko yoyoweloyi oningga, ngundo
noolengo kowuli koolowoowolo. Ngundilo ngulo, ene newendemonggo ingowoku ngu,
kowuli koolowoowoku kongga, ngundo bobeye oo gome gome Igip melako oolooteku,
ngu bidodo dagayeloote. Ngundilo telo ngu, ene kootusina, Anutndo uli metemi Sambono
oolooteku, inoweloyi, ngulo ingowolo.
27 Moses Anutno newende hamoo telo, ngulo ene ootookoolo, Igip mela yokolo
oolouwolo. Ene mela ngulo oni sobosobo koleteyingo, ngulo sanggilinimbolo ma
sosolewolo. Kini, ene newende yanggango ootoolo, Anutndo ko sunggi yelo inowoku,
ngu kongga ngu teloluwolo.
28 Mosesndo Anutlo newendemo hamoo tetoni, ngulo ene Anutndo oo ewoku, ngu
keyowolo. Ene Iserel oni simoo baleno etoni, Sipsip yutolo, dalowo yolo, yamako
kembesesina, sogi oolongootoyi, ngulo ngu, Sambo endemo onindo oni yuleyi kumoow-
eloyimbolo ombulo ngu, Anutlo sunggi yamakono oodoni kenolo ngu, asa, simoo gogolo
ngu yano oolootenggoku ngu dagayelolo, ene ma yuleyi kumoowonggori.

Iserel Oni Oowooyingga Oolengo Yanggango Nowoondoye Hamoo Teyingo

29 Iserel oni Anutlo nowoondoyemo hamoo tetoyi, ngulo Anutndo Wendeyi Seleyingo
ngu toongootoni, mela ariyetoni, nguwoole ulelewolo. Ene Igip me onindo Iserel
oni yoyowelo, kendutelo, ene nguya sono koongeyingo musiyongga, nguwoole ene
tewoongolo, oololo, ene sono nelo kumoomukowonggori.
30 Iserel oni Anutlo nowoondoyemo hamoo tetoyi, ngulo Yeriko endemo digibo oonggoo
pawa teyingo, ngu sa kandegula gidembolo elaya, ngu pawangolo endeyoloodoyi, asa,
digibo oonggoo pawa teyingo ngu, dookelo solewonggori.
31 Yeriko endemonggo, ooleko ooleko bale oowooyi Rehap, ngu ene hamoo ingoyingo,
Anutndo hoolooweneloWa. Ngundilo ngulo, ene Iserel onilo, oni windoga tolige endemo
mayelo, oo bidodo kenowelo mayetoli ngu, ene hoolooweyelowolo. Ngundilo ngulo, ene
oni simoo bale nowoondoyemo hamoo ma teyingo nguya, ma oonatewonggori.
32 Ngundilo ngulo, nondo ataga, ndatelo mandega soweyolo ewano? Kini. No Gidiyon
Barak, Samson, Yepita, Dewit, Samuwel, ko Anutlo ingondudu eyingo onilo nguya, mande
eweloyi, nalu kini.
33 Ngu oni ngu, ene Anutlo nowoondoyemo hamoo tetoyi, ngulo ene mela oni sobosobo
koleteyingo oni ululu oowooyingga, ngulo me oni nguya oowooyingga oolengo, ngulo me
ebeye dagawonggori. Ene, Iserel oni simoo bale yanggango soboyelolo mande hamoo
nenengo, elo oluwelo tewonggori. Ngulo ngu, ene Anutndo oo yunowelo mande, elo
gosiyowoku, ngu yowonggori. Oni gidalega nusago goki oowooyi Layon, ngu manggowo
ukingootoyi, ngundo ene ma yulewonggori.
34 Ene Anutlo nowoondoyemo hamoo telo ngu, oni gidega de nombo ulungga ngu
wemoolo, woosoolo sodedo satoyi, ngulo me onindo dugebo ma yulewonggori. Oni
gidalega kiyayi yeyingo ngu, ko yanggango yolo, ene yanggango ebe uleweloyi oni
tunootewonggori. Ene oni gidalegalo me oni, mela gulanonggo ngu keyoyelowonggori.
35 Oni gidalega kuli kumooyingo, ngu ko keda ootookootoyi, nanamoyembo ko yoy-
owonggori. Ene nowoondoyemo hamoo teyingo, oni gidalega ngulo me oni, ngundo
yoyolo, ya biyomimo yoyelo ngu, ogingoyingo ulungga oolengo goweyemo yunolo,
ngundo yoyeni, mande etoyi, noole nowoondonayimo hamoo teyingo, ngu yokolo, Anut

kootu inoyingolo ewolo. Ngundilo etoyi ngu, asa, ene ogingoyingo yunootenggoku, ngu yokootoyi, kingo sawanggo. Ene oni oowooyingga enengo nowoondoye hamoo teyingo ngu yanggango dowoolo, ngulo kumoowonggori. Ndatelo ngulo, ene ingoyingo, kootusina, ene keda ko ootookoolo, Anutdodo Sambo endemo gome oluwanggo.

36 Anutlo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngulo oni gidalega enengo me onindo kowuli yunolo, yumooyunolo mande elo, gisaluyelolo, yoyolo, ya biyomimo uto yanggango gagiwibo gosiyelolo, yoyewonggori.

37 Oni gidalega Anutlo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngulo me onindo digi yolo ngundo moondeyemo oolongoolo yulewonggori. Me onindo oni gidalega, ene de toongooweloyi duge oowooyi Soo, ngu yolo, ngundo kewoolo yootoongooyelootoyi, goweye gumgum tunootetoyi, duge pelungga gula yolo, ngundo yodoongootoyi kumoowonggori. Nowoondoyemo hamoo teyingo ngulo, oni gidalegado bo gula oowooyi sipsip, ko bo gula oowooyi meme, ngulo goweyi yolo ngundo ngu moondeye towi ngundilo doobengolo, ene oololo, ombulo, telo, ngulo ene goweye oo ngulo ingolo wenonootoyi, onindo kowuli yunolo damoni biyomi oolengo ngu tewonggori.

38 Ngundilo ngulo, ene oni kini melako nguno salo, nguno endeyolo, yadoyi, gumimbo pulimo oolelo, nguno kombitewonggori. Oni gidalegado ngu mele digi wowu nguno nguya kombitetoyi, gumimbo mela mele newendemo nguno nguya ulo kombitemukowonggori. Ngu oni ngu, ene oni simoo bale mande damoniye gome nenengo, melako oni ngano oluwonggoku, ngulo mande damoniye dagayeloote.

39 Ngu oni simoo bale ngu bidodo, Anutlo nowoondoyemo hamoo telo, Anut doongeyimo oowooye metemi yowonggori. Ngundilo oni ngu, ene Anutndo kuli oo gomengga yunowelo elo, mande gosiyoyingoku, ma yowonggori. Kini, nalu wengangga ngu sobowoolo nguno yowanggo.

40 Ndatelo ngulo, kulimi oolengo, Anutndo noolengo sunggi mande elo gosiyoyingo kedaga tewoku, ngundo sunggi mande kulimingga, ngu dagawolo. Ngulo mande damoni ngandilo. Nowoondoyemo hamoo teyingo oni kuli kumooyingo, ko, noole nowoondonayimo hamoo teyingo oni ataga nguya, Anutndo hoolooweyelootoni, kootusina nalu gulananggemo, noolengo bidodo gooboongootooye, Anutndo noole yoyeni, oni nenengo oolengo tunootewato.

12

Noole Komo Yesuslo Doongetelo, Enengo Nowoondonayi Hamoo Tewato

1 Kulimi Anutlo nowoondoyemo hamoo teyingo oni oowooyingga oolengo, ngundo enengo nowoondoyemo hamoo teyingo damoni gome ngu, noole yanggango etuyelootoyi, Anutndo oo nooledodo teyi elo ingolo, sunggi yeyingo kongga ngu tewato. Nowoondoye hamoo teyingo, oni kulimi, ngulo gaboyi ngu noole pawanggelooteku ngu, goboolebo ombulo, mela bidodo doobengowonggori. Ngundilo ngulo, noole komo oo kowulingga, nowoondonayimo hamoo teyingo, ngu yombuliyootoni, ngu yokowato. Ngundilo nangge, noole komo mbumbuwa tewelo ingootetoku nguya bidodo yokolo, nowoondonayi yanggango yelo, ebe dagadaga teweloyiga, Anutndo sunggi yeyunowoku, nguno yanggango kendu telo oolouwato.

2 Ngundilo ngulo, noole ingondudunayi bidodo komo Yesusno yewato. Yesus, noolengo nowoondonayi hamoo teyingo ngu yeni tunooteweloyi, ngulo sembuli, ngundo noole nowoondonayi yanggango yunootoni, ngulo nalu bidodomo, noole, Anutlo nowoondonayi hamoo teyingo oolooteto. Yesus melako ngano oluwokuno, ene Sambo endemo ko oolewelo ingolo, ene oni oni telo, nguno ngu ene mete de mombino kumoolo, ngulo oyumo koolowoowolo. Ataga, enengo ebe dagadaga ngu kinitetoni, ene Anut kandeyi koondosina bingamidodo oolengo musiyomo, nguno bibitelolluloote.

Anutndo Noole Kowuli Yunowaku, Ngu Yooneneyeloweloyimbolo

3 Ye gome ingoyi. Kuli mbumbuwadodo oni, ngundo Yesusdodo mundiyi telo, kowuli ulungga oolengo inowonggori. Ngundilo telo, ene yanggango oolengo dikawonggori. Kowuli yeno tunootetoningga ngu, ye Yesuslo ko ingonduduwooya, ye ma kiyayi yelo nowoondoye biyomi ma yewelo.

4 Ngundilo nangge, mbumbuwa teweloyi damoningga, ngundo suwoo suwoo ye yowoosootoni, eneya ebe utolo, nguno enendo ye yuleni ma kumoowonggori.

5-6 Ye Anutndo mandega nowoondoye yanggango yeweloyiga ewoku, ngu ma kapengo yewelo. Enendo yeya nenengo simoone oolengolo ewolo. Anutlo mandeno, ene ngandilo ewolo.

Nenengo Nangone, ene Oo Bidodo Sembuli, ngundo mande damoni gula ge yoonenenggelowelo tetoni ngu, ge ngu ingootoyi, kingo oo ngundilo ma tewelo. Ngundilo

telo, oni gulaya ewa. Enendo ge yoonenenggelowelo kowuli gunootoni ngu, ariya, ge nowoondoge biyomi ma yewelo. Ndatelo ngulo, ge ingoote. Anutndo oni gulalo, gome ingolo ngu, asa, ene ngulo damoni yoonenengololoote. Ngundilo nangge, enendo nangone, elo ngu, asa, eneno enengo damoni biyomi, ngu yomosiyowalo ewolo. *Poroweb 3:11-12*

7 Anutndo gedo mande damoni biyomi tewoku, ngulo yoonenenggelootoni ngu, ariya, damoni metemi ngu keyo elo etunggelootenggo. Anutndo ngu damoningga, yeno teteku ngu, enengo nangonimo tewoku, ngundilo tete. Oni gula enengo simoongo oolengo, ngundo damoni biyomi tetoyi ngu, ene simoongo yooneneyeloote.

8 Kuli, Awa awaye bidodo melako ngano oolootenggoku, enengo simooye mande damoni biyomi tetenggoku, ngulo gumi yunootenggo. Ngundilo nangge, ge awanggebo ma yoonenenggelootoni ngu, ge enengo simoongo oolengo ngundilo kini. Ngu gengo awangge goyeni tunooteteku, ngundilo kini.

9 Awa, awanayi melako, ngano oolootenggoku, ngundo yooneneyelootoyi ngu, noole enengo oowooye bingami okootetoku ngu, ariya, awanayi Sambo endemo oolootekungga ngu nguya, noole komo ngu newendemo ootoolo, nguno ndatelo teyinowato? Asa, hamoo oolengo, noole nowoondonayi bidodo, ene inolo, noole keda oluwato.

10 Awa, awanayi melako, ngano oolootenggoku, ngundo nalu bodaga nangge, nguno noolengo mande damoni biyomi tetetoku, ngulo gumi enengo ingondudunonggo yooneneyelootenggo. Ene Anutndo yooneneyelooteku, ngulo damoni ngandilo. Ene ngundilo telo, noole mande damoni metemi keyoweloyi ngu etuyelootoni, noole enengo damoni kundingiyi oolengo ngu yowato.

11 Awa Anutndo kowuli noole yunolo, yooneneyelootoni ngu, ngu naluno, noole kowuli ingolo, ngulo oni oni ma teteto. Kini, nowoondonayi kowuli ingololooteto. Ene noole kuli yooneneyelootoni ngu, nowoondonayimo gome enggeloluwa. Enengo mande damoni metemi, nguno yooneneyelootoni, nowoondonayi imakeyingomo ootoolo, damoni nenengo tewato.

Ye Ingondangeya Teya, Mandega Nga Ingoya, Yanggango Dikayi!

12-13 Ene ye Anutlo mandeni ingonduduni ngu yowoko oolootenggo. Kini, ye komo nowoondoye yanggango yedodo, Anutlo ko dowoolo tewanggo. Ye komo Anut tanggeyimo ko ombulo, nowoondoye hamoo teyingo ngu yanggango inolo, ye mete oni gidalega nowoondoye hamoo teyingo ngu yanggango yunowanggo.

14 Ye komo oni bidodoboya nowoondoye imakeyingo oluweloyi damoni ngu keyoweloyi, ngulo ko yanggango teyi. Ye komo mande damoni kundingiyi ngu keyowelo, ngulo ko yanggango teyi. Oni ngundilo damoni kundingiyi kini ngu, ene Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngu ma kenowa.

15 Ye komo ingondale teyi! Kini tetoni ngu, ye kewooloyemo, nguno oni gulado Anutlo sumangeni ngu kootu inolo, ene mbumbuwano soletoni Anutndo kootu inolo yokootoni, ene de tanggooli kowoo ngundilo tunootelo ngundo ye kowuli yunowa. Ngundilo tetoni, ngundo ye toongooyelootoni wata oowooyingga tewanggo. Mande damoni biyomi ngundilo tetoyi ngu, asa, Anut doongeyimo ye biyomi sugabododo tunootewanggo.

16 Ye ingondale teyi! Oni gula ye kewooloyemo nguno yokootoyi, ooleko ooleko oni, ngulo damoni ma keyowelo. Ye ingondale teyi, Anut ma kootu inowelo, kuli Isoondo teyingo ngundilo, ma tewelo. Enendo nangoni koleteloga ngulo eweyi, nguno ngu, eweyimbo kumana ulungga inoweloyi. Oowalilo ulungga kumoolo, ngulo koneyo kandeyimonggo, oowali tambu gulanangge neweloyi, ngulo enengo kumana ngu nangoni gogolo ngundilo, ngundo uliyolo newolo.

17 Ye nga mandega nga watayi. Kootusina, ene eweyimo ngu kumananggaku yoweloyimbolo ingootoni ngu, ene oole ngundilo erewelo, sendolo biyobiyomi tewolo. Enengo eweyimbo kumana ene inoweloyi, ngu ereremo kini. Ndatelo ngulo, ene nangoni kootungga ngu kuli inowolo.

Sunggi Mande Kedaga, Ngulo Damoni, Ngundo Sunggi Mande Kulimingga, Ngu Dagate

18-19 Ye Iserel oni simoo bale ngundilo kini. Ene Sayon puli damonimo oolelo, ene puli sanganimo de ulungga delo, gookingo ulungga yelootoni, ngu kenolo; ooleli oolengo nguya kenolo; doogo ulungga oolengo ombulo, puli pawangootoni, ngu ingootoyi, ene gilamo ngguyi ngundilo ingolo; ko Anutlo manggowo nguya ingowonggori. Oni simoo baledo oo ngguyi ngu ingolo, sosoleyingo ulungga telo, Mosesya ngandilo ewonggori. Noole komo ngu ingowelo, ma ingootetolo ewonggori.

20 Ene ngundilo ewonggokulo, ndawugalo ngulo, ene sosoleyingo ulungga Anutndo mamana mandega ewoku, nguno ene gome ma ingowonggori. Enengo mamana mande

ewoku, ngu ngandilo. Ene oni simoo bale, ngundo oo nusago damoni yelo, pulimo
ooletoyi; ariya, ye digi yoya, yuleyiga kumooyilo ewolo.
21 Ene ngu oo ngu kenolo, sosoleyingo ulungga oolengo tetoyi, Mosesndo nguya
ngandilo ewolo. No nguya, sosolelo, mboolombo noyootoni teteno. Ene ngundilo ewolo.
22 Ye ngundilo oo nguno ma tunooteyingo, kini, ye Sayon pulimo oolewatoku, ngu
tunootetoyi, Anut keda oolooteku, enengo ende ulungga oowooyi Yerusalem, ngu Sambo
endemo ooloote. Ngu musiyonggano nguno, Anutlo Sambono oni oowooyingga oolengo
ootoolo, Anutlo oowooyi bingami okootenggo. Onindo ma kandangeweloyi nguno
oolootenggo.
23 Ye Sambo endemo oolewanggoku, nguno ngu, ye Anutlo oni simoo bale ene nowoon-
doyemo hamoo teyingo, ngu bidodo kuli kumooyingo, ngu yedodo gooboongoowanggo.
Ngu oni nguya, ene Anutndo kuli oowooye enengo bukno nakangowolo. Ene kuli melako
oluwonggoku nalungga nguno, ene Anutlo oni simoo bale nenengo oluwonggo. Ariya,
ataga Sambo endemo ngu, Anutndo enengo koyemo wilikoyelolo, enengo oni ngu komo
gome nenengo oolengo yoyeni, nowoondoyemo oo biyomi gula ma ooloote.
24 Yesus ngu Anutya kawarara oni, ngundo sunggi mande kedaga ngu tewoku,
enengo dalowo yeno wendootoni ngu, sunggi mandega ngu yanggango yeweloyimbolo.
Ebel beyibo uleni kumootoni ngu, Ebel dalowobo beyi sanggilini nguno wendowolo.
Ngundilo ngulo, Yesusndo enengo dalowo wendootoni, ngundo noole hoolooweyelootoni,
kundingiyi tunootewato.

Anutndo Mela Bidodo Yeni, Kinitetoni, Sambo Ende, Ngundo Nangge Oluwa

25 Ye ingondale teyi! Yengo nowoondoye ingonduduyemonggo Anutndo mande
yanggango eyunowoku, ngulo nowoondoye ma ukingowelo. Kulimi, Mosesndo ene Iserel
oni mande yanggango yunootoni, ene ngulo manggowo utolo oolongoolo, kootu inolo, ene
ngulo gumi biyomi yowonggori. Ene ngundilo biyomi mela ngano tunootetoni ngu, asa,
ene noole Sambono Anutga ngundo mande yanggango yunooteku, ngu kootu inootooye,
ngulo gumi biyomi ndatelo yunowa? Oniyooge, noole ngulo ogingoyingo ulungga oolengo
yowato.
26 Kuli, Iserel oni Sayon puli damonimo oluwonggoku, Anutlo manggowoobo meno
yanggango etoni, pulimo mela ngu imimi ulungga yowolo. Ene ataga Anutndo noolengo
mande elo gosiyololo ewolo. Kootusina, nalu gulananggemo, sambo mela bidodo nguya
imimi ulungga yetoowe, nguno tunootewalo ewolo.
27 Nga mandega nakangolo, nalu gulanangge eyingo, ngulo damoni nenengo ngandilo
etuyeloote. Oo bidodo Anutndo melako ngano yeyingo, ngu oo bidodo Anutndo imimi
tetoni, ngu bidodo kinitetoni ngu; asa, oo Sambono, ngundo nangge sugi sugi oluwa.
28 Ngundilo ngulo, noole simoo baledo Anutlo endega enengo simoo balelo
soboyelooteku, nguno uweloyi. Nguno oni gulado noole andangeyeloweloyi nguya kini.
Ngulo ngu, noole komo Anutno esetelo, eneno yambo mande enengombo, ngulo gome
ingooteku, ngundilo telo, enengo oowooyi bingami nguya elo okoolo, ngulo sosolelo
oluwato.
29 Noole, Anutlo mande elo gosiyoyingo, ngu yanggango ma dowoolo ngu, asa, debo oo
yombuliyooteku ngundilo, Anutndo noole nguya ngundilo yombuliyelowa.

13

Kristen Oni Gome Endeyoweloyi, Ngulo Damoni

1 Ye Kristen oni simoo bale bidodo, Kristen dobooguliye gome ingondudu teloluwanggo.
2 Yowoko oni mayetoyiga ngu, yendo oni ngu yoyolo, yengo yano ulo, gome
yomosiyelolo soboyelootenggoku damoningga ngu gome. Ye ingootenggoku ngu, kuli
onindo mande damoni ngundilo tewonggoku ngu oni gidalega yowokonggo mayewong-
goku ngu, Anutlo Sambo oni nenengo. Ene oni ndanonggo mayetenggoku, ngu watayi
kini.
3 Kristen oni ya biyomimo oolootenggoku ngu, nowoondoyi yunoya hoolooweyeloya,
ye nguya ya biyomimo ootoolo, ngundilo ingootenggoku, dobooguliniayimbo
hoolooweyeloyi, elo ingootenggoku ngundilo. Oni gulado ye Kristen oni nowoondoyemo
hamoo ngu gula, ye ene kenootoyi, oni gulaya kootuyisina yumooyinolo mande elo,
kowuli ene ingootoningga ngu, asa, ye oolouya, dobooyega ngulo nowoondoyi teyunoya,
hoolooweya, ingonduduni yanggango yunoyi. Ndatelo ngulo, ye kuli ingootenggo.
Enengo kowuli koolowoowoku ngu, ye goweyemo nguya ngundilo tunootetoni
ingootenggo.
4 Ye komo ingoyi! Bale kame teweloyi damoni, ngu gome oolengo. Simoo, ngundo
enengomo enengomo bale nenengo nguya nangge, oni oni teya oliyi. Bale, ngundo

enengomo enengomo kameyi nenengo nguya nangge, oni oni teya oliyi. Ene bulibali ma
telo endeyowelo. Ye ingootenggoku, ngu kootusina, Anutndo uli biyomi oni bosebalese
telo, kamebale toongootenggoku, ngu yunowa.
5 Ye bobeye nangge yololuwelo, nowoondoyebo ma kenomayingowelo. Oo yeno
oolooteku, ngu nangge mete. Ye oo dowootenggoku ngu, ye komo ngandiya ingoyi ewolo.
Ngulo Anutlo mandeno, kuli Anutndo ngandilo ewolo. No ge ma goyokowano. Nondo
sobowoolo oode kootu ma gunowano. Hamoo oolengo kinilo ewolo. *Dutoronomi 31:6*
6 Ngundilo ngulo, Anutndo ngundilo etoni ngu, noole nowoondonayi yanggango yelo, ma
sosoletooye, Anutlo mandeno ewolo.
Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo hooloowenelolоote. Ngundilo ngulo, no onindo
kowuli oowooyingga nunootoyi, ngulo ma sosolewanolo ewolo. *Sam 118:6*
7 Kuli, yengo Anutlo yambo yano gooboongooweloyi, ngulo oni tabango, ngundo Anutlo
mande yeno wesiyowonggo. Ye enengo endeyoyingo gome, nowoondoyemo hamoo
teyingo gome, ko, enengo damoni gome teyingo, ngu gome ingoyi. Ngundilo nangge,
yengo endeyoyingo, nowoondoyemo hamoo teyingo, ko damoniye gome ngu, ngulo
Anutno nowoondoye hamoo teyingo, ye nguya ngundiya teyi!
8 Yesus Kristuslo damoni nalu bidodomo ngundilo. Ene kuli ngundilo, ataga nguya,
kootusina nalu bidodomo ngudodo, ngundilo nangge.
9 Ene ye mande gula gula Anutlo mandeno ma oolooteku, ngu ma ingolo, keyowelo.
Ngundilo telo ngu, ene ye yowoosootoni, ye Anutlo oole yokowanggo. Ngundilo nangge,
noolengo nowoondonayi Anutlo sumangeni, ngulo komo yanggango yootoni, ngu gome
oolengo. Nguno ngu, noole oowalilo mamana mande ngu oowooyingga ma keyolo,
ngunonggo nowoondonayi yanggango ma yootooye, ngulo mamana mande ngundo oni
simoo bale ma hoolooweyelootoni, gome endeyootenggo.

Woolo Gome Ngundilo Ngulo Anutndo Ngulo Gome Ingoote

10 Yesuslo dalowo ngu noolengo woolo yeyingo, ngulo de nombo musiyo. Ene woolo
yeyingo oni kulimingga ngundo towimbo yambo yano woolo yewonggori. Ngundilo
ngulo, ene ereremo kini.
11 Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo tabango ulungga, ngundo bo gula
oowooyi sipsip, ko bulmakau, ngu dalowo yolo, ya gumi kundingiyi oolengo nguno ulo,
mbumbuwalo woolo yewolo. Yerusalem endesina musiyonggano, nguno nusago bingo
kenolo yolo, ngu musiyonggano nguno kalolootenggo.
12 Yerusalem endesina musiyomo, Yesus nguya nguno ogingoyingo koolowoolo, ku-
moolo, oni simoo bale enengo dalowobo yoyeni, kundingiyi tunooteweloyimbolo tewong-
gori.
13 Ngulo ngu, noole Yesusno nowoondonayimo hamoo teyingo ngu, noole komo damoni
kulimi, ngu bidodo yokowato. Oni nowoondoyemo hamoo kini, ngundo yumooyunolo,
kootunayisina mande elo, kowuli oowooyingga kingo yunootoyi ngu; asa, noole komo
kowuli ngu oni oni telo koolowoowatoku, ngu Yesusndo de mombino, noolengo oyumon-
gootoni, ngu ene komo ngu koolowooyingo, ngundilo koolowoowato.
14 Noole ngundilo telo, ngulo ingootetoku, nga melanggano ngano, ende gulano sugi
oluweloyi nguya kini. Kini, noole ngu ende ulungga kootusina tunooteweloyiga, ngu
erewelo sobowoolo oluwato.
15 Ngundilo ngulo, noole komo Yesuslo ko noolengo tewootoku, ngulo oowooyimo,
suwoo suwoo, Anut oowooyi bingami okoololuwato. Noole ngundilo telo ngu, ko oni
kewooloyemo, noole Yesus noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi elo, wesiyolo etetoku
ngu, asa, ngu noolengo Anutlo woolo nenengo yeteto.
16 Anutndo nga woolongga ngalo ingooteku, ene noolendo woolo gidalega nguya
yeyi, elo ngulo gome ingoote. Ene ngandilo ingooteto. Noole komo doboogulinayi
nowoondonayi yunolo, damoni nenengo eneno telo, ene oo gaboye, goweye oolo ngu
wenonootoyiga ngu; asa, noole ene hoolooweyeloyi, ngu Anutndo, ngulo oni oni tewa.
17 Ye komo yengo Kristen oni tabango, manggoye keyoya ngu nowoondoyemo oliyi.
Ndatelo ngulo, ene yengo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu gome sobowootenggo. Koo-
tusina ene melako, ngano ko tewonggoku, ngu bidodo Anutno wesiyolo emukowanggo.
Ngundilo ngulo, yendo ene nowoondoye kowuli ma yunowelo. Kini, ene ye enengo
mande ma keyootoyi ngu, asa, yendo enengo ko yeyi yanggango tunootetoni, ene ye gome
hoolooweyeloweloyi nguya kini.

Nondo Yeno Anutno Yemboongetoyiga, Hoolooweneloni, Ingolo, Gome Ingooteno

18 Anutndo ye hoolooweyelootoni, noolengo ingolo ngu, yendo noolengo yemboon-
geloluweloyi, ngu ma kapengo yewelo. Noole Anut doongeyimo nowoondonayi nenengo

ingolo, ngulo noole suwoo suwoo nenengo endeyowelo, gome ingooteto. Ngulo damoni,
noolendo ye sumoo yunootooye, noole hoolooweyelolo yemboongeyunowanggo.
19 No nowoondone bidodo ingootenoku ngu, yendo komo Anutno nolo yemboongetoyi,
ngundo no hoolooweneloootoni, no yeno sodedo ko ombuweloyi, nguno oo gulado, nolo
oole ma doongoonunowa.

Anutndo Kumana Ye Yunowelo

20-21 No ngandilo yemboongetenoku ngu, Anutndo nowoondoye imakeyingo ngu
yunootoni, ye gome oluwanggo. Yesuslo dalowo wendolo, ngunonggo noolengo
mbumbuwalo kumoowolo. Ngu daloga ngundo woolo yewoku, ngu Anutno sunggi
mande kedaga ngu ene nooledodo gosiyootoni, ngu sugi sugi oluwa. Ndatelo ngulo,
Anutndo noole ko yoyolo, ene noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Yesus, ngu
melenonggo yokutuwootoni, ko ootookoolo, ataga, ene keda sugi sugi dulidalinidodo
oluwa. Ngundilo ngulo, ene ataga, noole nowoondonayi hamoo teyingo oni, noole enengo
Sipsip soboyelolo, ngulo tabango oni ooloote. No Yesus Kristus oowooyimo, Anutno
yemboongetoowe, Anutndo noolengo nowoondonayi hamoo teyingo ngu yanggango
yunootoni, noole mete ko bidodo telo, Anutndo sunggi yeyunowoku, ngu tewato.
Ngundilo ngulo, noole komo Yesus oowooyi bingami suwoo suwoo okoololuwato. Ngu
hamoo. Nondo ngundilo elo, yemboongewonowolo.

Mande Wenga

22 Nolo Kristen dobooguline, nondo nga so uyimo mande ootuwoongga nakan-
gootenoku, ngulo damoni ngandilo. Nondo ye ngundiya teyilo ingooteno. Yendo
nga mandega nga ingoya, nowoondoyemo siliyoya, ngulo oni oni teya, keyolo, ingolo,
nowoondoyemo, ngulo hahangeyi.
23 No yeno mande gula soweyowelo. Nolo Kristen doboone, Timooti, me onindo, ene
ya biyomimo yokootoyi toongete. Ene nono sodedo ombutoni ngu, no ye yeyowelo
ombuwanoku nguno, asa, no enedodo ombuwalo.
24 Yengo Kristen tabango bidodo, ko Anutlo oni simoo bale bidodo, noolengo kam-
bayeloyingo mandega yunoyi. Kristen doboogulinayi, Itali melakonggo ombuyingo,
ngundo yengo kambayeloyingo mande soweyoyunootenggo.
25 Anutlo sumangeni ye bidodoboya olinilo yemboongeteno. Ngu hamoo.

Yems
Yemslo Mande Tabango

Oni nga so uyingga nga nakangoyingo oningga ngu, ngu oowooyi Yems. Ingoyingo oni oowooyingga, ngundo ngandilo ingootenggo. Yems oningga ngu, ene Yesuslo koneyo kootu bodagaku elo etenggo. Enendo nga so uyingga nga nakangolo, oni simoo bale nowoondoye bidodo hamoo Yesuslo inootenggoku, ngulo so uyi nakangolo yunowolo.

Nga buk nga, ngalo mande gumgum ngu ngandilo, ooloote:

Kambayeloyingo mande. 1:1.

Noole ngu komo oni oni telo, kowuli koolowootooye, nguno noolengo nowoondonayi hamoo teyingongga, ngu yanggango tunootewa. 1:2-8.

Oni simoo bale sitowiye oowooyingga ngulo mande, ko simoo bale sitowiye kini, owoolongo oni ngulo mande. 1:9-11.

Noole tewootewoo ombutoni, dagaweloyi ngulo oole. 1:12-18.

Ene mande nga ma ingoweloyi nangge, kini, noole komo hamoo oolengo mande ngu keyowato. 1:19-27.

Noole ngu, simoo balelo goweye, ko, nakayaye, ngu ma wilikowato. 2:1-13.

Noolengo nowoondonayimo hamoo teyingo, ngulo koningga, ngunonggo nangge kini noolengo nowoondonayi hamoo teyingo konayingga, ngunonggo nangge enggewa. 2:14-26.

Noole ngu komo membunayingga, ngalo ingondale tewato. 3:1-18.

Noolendo ngu, mela ngalo ingonduduni, ko, mela ngalo damoni biyomi, ko Setanlo ingondudu damoni biyominingga ngu, noole mete komo wongooye uwa. 4:1–5:6.

Noolengo nowoondonayi hamoo teyingo, yanggangongga, ngunonggo nangge, noole mete yanggango dikawato. 5:7-20.

1 No Yems, nondo Anut, Oo Bidodo Sembuli Yesus Kristus, ngulo ko oni. Nondo nga so
uyingga nakangootenoku nga ngu, ye Yuda oni ngu Kristuslo simoo bale, yengo nga so
uyingga nga nakangooteno. Yengo Yuda me onindo ye oweyelootoyi ngu, ye yengo ende
damoni yokolo, mela gulano gulano sungo sungo salo, nguno oolootenggoku, nondo ye
kambayelooteno.

Tewoo Gula Gula, Ngundo Noole Yanggango Yunoote

2 Ye nolo Kristen dobooguline, tewoo guladilo guladilo, ye goweyemo tunootetoningga
ngu, asa, ye ngandiya ingoyi. Kowuli nga ngu, oni oni teweloyi nangge.
3 Ndatelo ngulo, ye ingootenggo. Oni gidalegado ootookoolo, yengo nowoondoyemo
hamoo ingootenggoku ngu tewooyelootoyi ngu, ngundo ngu, ye hoolooweyelootoni, ye
yanggango dikalo, kowuli koolowooweloyi ngu yeni tunootete.
4 Ariya, nalu logono, ye komo yanggango dikaya, kowuli koolowooyi. Ye ngundilo
damoningga ngu telo ngu, asa, ye nguno yanggango ootoolo, engge metemi tunoote-
wanggo. Nguno ngu, ye gome ootoolo, ye Anutlo mande damoni gome ngu, gulalo
ma wenonowanggo. Kini, ye komo mete Anutndo ngu yendo oo teyilo ingooteku, ngu
tewanggo.
5 Oni gula ye kewooloyemo ene ingondudu metemimbolo wenonoya ngu, ariya, ene
Anutno ngulo yemboongetoni ngu, Anutndo ingondudu metemi inowa. Ndatelo ngulo,
Anutndo oo ulungga oolengo oni yunowelo oni oni telo, oo yunoote. Anutndo oni gula
hooloowelo ngudodo, ene ma sanggili tete. Hamoo oolengo, kini.
6 Ene ngu oningga ngu komo Anutno newendemo hamoo teya, ngunonggo eneno
yemboongeni. Ene newendemo bulibali ingolo, ngandilo ma ingowelo. Anutndo ngu oo
ngu nunowa, ngundi kini, bine? Elo ma ingowelo. Ndatelo ngulo, oni ene ingonduduni
elaya, doogobo iloo umamingooteku ngundilo.
7 Ngundilo oni ngu, ene ngandilo ma ingowelo, Oo Bidodo Sembuli, ngundo oo gula
nunowalo ma ingowa.
8 Ndatelo ngulo, ngu oningga ngulo ingonduduni ngu elaya. Enengo damoni teteku ngu
bidodomo, ene oole gulanangge ma keyoote.

Owoolongo Oni, Ko, Sitowidodo Oni, Ngulo Mande

9 Kristen doboone oni ene owoolongo ngu, ene oni oni tewa. Ndatelo ngulo, Anut
doongeyimo ene ataga oowooyidodo telo, ngulo ene komo oni oni tete.
10 Ene Kristen doboone sitowinidodo ngu, Anutndo tetoni, enengo sitowini kinitetoni,
ngunonggo ene mete oni oni tewa. Ndatelo ngulo, ene ngu so ilosala nungo ariyelo,

makoolo solelo kumooteku ngundilo, Kristen oni sitowinidodo, ene ngudodo ngundilo kumoowa.
11 Noole ingooteto. Sa nalu ulunggano, so oolelo, ulu so oo bidodo kumoolo aliyeteku, ngundilo ngulo, oo ngu ariyelo, kumooni yete. Ngulo ilosalani ngu biyomi yete. Ngundilo nangge, oni sitowinidodo ngu, enengo digi beye yoweloyi koni telo oode ngu, ene kumoowa.

Tewoo Oo Ngundo Oni Tewooyelooteku, Ngulo Mande

12 Oni ene yanggango dikalo, tewoo gula gula kowuli ngu bidodo koolowoowaku ngu, ariya, ene oni oni tewa. Ndatelo ngulo, Anutndo suwoo suwoo keda oluweloyi mandega elo gosiyoyingo, ngulo enggeni inowa. Ngu ooga ngu, oni ene Anutno nowoondoye bidodo yetenggoku, ngulo uliyi ngu yunowa.
13 Oni gula enengombo oo kenomayinolo tewoongootoni, ngu kenolo, ngulo ene oo biyomingga nguno mbumbuwa telo ngu, asa, ene ngandilo ma ewelo, Anutndo noyolo, nga ooga nga telo etoni teteno. Elo ma ewelo. Kini, mbumbuwa, ngundo Anut ma woosoowa. Ngulo ngu, Anutndo ngudodo mbumbuwa teyi, elo, oni ma suleyelowa. Hamoo oolengo kini.
14 Ene noole bidodo nowoondonayi sungo sungomo oo ngundo nowoondonayi yokutu-wootoni, oo teteto. Yo, noolengo ingondudunayi biyomingga, ngundo ganaganayelootoni, ngulo noole mbumbuwa teteto.
15 Ariya, ngu ingondudu biyomingga oni nowoondoyemo tunooteteku, ngu ngandilo, ene useyidodo telo ooloote. Kootusina, mbumbuwa oowooyingga simoongo ngundilo yomootoni, mbumbuwa ulungga yetoni, ngu keyolo, kumoo tunootewa.
16 Ye Kristen dobooguline, ye mande ngundilo damoningga, ngulo ingondale teyi!
17 Kingo oo duwoo gome oolengo, nguno biyomi gula kini yoweloyi, ngu bidodo, Anutlo ende Sambononggo tunootelo ombute. Yo, Anutndo sa, kombo, dootu ngu bidodo yeyingo, ngundo kingo oo duwoo gome nangge, noole yunoote. Ngu Awanayingga ngu, ene damoni ma yowoolengoote. Ene sano oo gaboyi pelungga yelo, ko ootutelo tunooteteku, ngundilo kini.
18 Kini, enengo ingondudu ngu nangge keyolo, ene noolengo Awanayi tunootewolo. Yo, hamoo, Anutndo enengo ingonduduni ngu keyolo, ngulo ene noole yoyeni, enengo Mande Keda Mesalango elo ingolo, eneno nowoondonayimo hamoo tunootewolo. Ndatelo ngulo, noole enengo simoo bale, oo bidodo yeyingo ngu kewooloyemo ngu, noole koleteyingo oluweloyi, ngulo Anutndo gome ingoote.

Noole Komo Anutlo Mande Ingolo, Hamoo Oolengo Keyowato

19 Ye nenengo dobooguline, ye komo mande nga gome ingoyi! Ye bidodo komo sodedonangge sungo sungomo mande nga ingoyi. Ene ye mande sodedo ma ewelo. Ngundilo nangge, ye sodedo sanggili ma tewelo.
20 Ndatelo ngulo, onindo sanggili mande tetenggoku, ngundo Anutlo mande damoni gome nenengongga ngu yeni, ma tunootewa.
21 Ngundilo ngulo, mande damoni biyomi bidodo melako ngano oolooteku, ngu ye komo andangeya yokoyi. Ye komo enengo mandeni yengo nowoondoyemo yewoku, ngu ingolo keyowanggo. Nga mandega ngando ngu, ene mete ye ko yoyowa.
22 Ene ye nga mandega nga ingowonggoku ngu, ye komo keyoyi! Ye kingo ingolo, ma yokowelo. Ye ngundilo telo ngu, asa, yengombo yengo ganayelowa.
23-24 Oni gula Anutlo mande nga kingo ingolo, ngu ma keyolo ootoolo ngu, ene oo gabogaboyimo (Galas) enengo gaboyi kenooteku ngundilo. Enengo omukumundoongo kenondadangelo yokolo, toongelo, ene sodedo kapengoyelo, enengo omukumundoongo ngundilo ngu, elo ene ko ma ingowa.
25 Oni gula nga mamana mande ngalo damoni kenolo, gome ingolo, keyootoni ngu, asa, Anutndo yeni, enengo koni oo ngu bidodo gome tunootewa. Yo, Anutlo mamana mandega ngu nenengo oolengo oolooteku, ngundo mbumbuwalo yanggangoni, ngunonggo noole ko andangeyelolo yoyowolo. Yoyootoni, ngunonggo noole oni gome tunootewootowo. Yo, hamoo, ngu oningga, ngundo Anutlo mande ngu kingo ma ingolo yokowelo. Kini, ene komo gome keyoni.
26 Oni gula bine ngandilo ingoote. No Anut doongeyimo, oni gome nenengo, elo, no Anutno yambo mande tetenolo ingowaku ngu, ene ko enengo manggowo mebuyi ma sobowoolo ngu, ngu enengombo enengo ganangoote. Enengo newendemo hamoo teyingo, ko, yambo mande teteku ngudodo, ngu kingo tete.
27 Yambo mande hamoo teweloyi damoningga, ngulo Anutndo gome ingooteku, ngu ngandilo. Kristen onilo damoniye nenengo oo biyomi gula eneno ma oolooteku, ngu noolengo Awanayi Anutndo ngulo gome ingooteku, ngu ngandilo. Noolendo

simooye bobodi awanamoye kumootoli, koogewa telo oolootenggoku, ko, bale kameyi kumootoni, nggami telo oolooteku, noole ngu hoolooweyelolo, kowuliye koolowoowato. Oo gula ngudodo, noole noolengo oololo, ombulo, teyingonayi, ingondudunayi, ngu gome sobowoowato. Noole ngundilo telo ngu, asa, mela ngalo mande damoni, ngundo nowoondonayi yeni, sugabo ma yunowa.

2

Noolendo Ngu Komo Oni Bidodoboya Damoni Gulanangge Tewato

1 Ye Kristen dobooguline, ye noolengo Oo Bidodo Sembuli Yesus Kristus dulidalinidodoga, ngulo nowoondoyemo hamoo teni. Ngulo ngu, ye komo oni oowooyidodo, sitowiyedodo ngu yomosiyelolo, ko, oni oowooye kini, owoolongo oni ngu kootuyinoweloyi ngudodo, ngu ma tewelo.

2 Oni gula bine, ene towikumba gome gome telo, moondeyi nakangolo, yemutoni, owoolongo oni gula ngu towikumbani biyomi sugabododo soloyimu yemulo, ngu oni elayaga ngu ombulo, yengo yambo yano uwali.

3 Ngundilo utoli, ye bine oni towikumba metemi gome gome moondeyi nakangowakungga ngudodo elo, ge mete yaba gome metemingga ngano bibitelo ewanggo? Ngundi, ye bine owoolongo oninggaku ngudodo ewanggo. Ge sungo anduno toongeya, dikalo; ngundi, ge oolouya, melako anduno bibitelo ewanggo?

4 Ye ngundilo telo ngu, ariya, ye ngu damoninggano nguno yengombo dobooguliye, yengo ingonduduyemonggo wilikoyelootenggo. Ye oni nenengo ma wilikootoyi, damoniye gulanangge ngundilo tewonggori. Kini, ye yengo ingondudunonggo oni biyomi wilikoyeloyingo, ngundilo tunootetenggo.

5 Ye nolo dobooguline, ye ingoyi! Owoolongo oni simoo bale, Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo, melako ngano oni bidodo doongeyemo, ngu owoolongo oni. Ene Anut doongeyimo, ene beye sitowiyedodo. Kulimi ene mande ngundilo elo gosiyowolo. Oni ene nowoondoye, Anutno yelo oode ngu, asa, Anutndo endega enengo simoo bale soboyelooteku, nguno yoyetoni oluwanggolo gosiyowolo.

6 Ene yendo ngu owoolongo oni oyumo yunolo yoyokootenggo. Ye ngandiya ingoyi! Bobeye sitowidodo oni, ngundo ngu, ye yombuliyelolo, kowuli ye yunootenggo. Yo, ngu oni, ngundo nangge, ye yoyolo, mande biyomi wilikoyingo onino yoyetenggo.

7 Anutndo Kristus oowooyi gomengga ngu yeno yewolo. Ngu oni onendo, ngu oowooyingga ngu mandeni biyomi elo yumooyinootenggo? Ngu oo sitowiyedodo oni ngundo ngundilo tetenggo.

8 Noolengo oni ulungga, oo bidodo sobowooweloyiga, ngundo Anutlo mamana mandeno ngandilo nakangowolo.
Gengombolo ingooteku, ngundilo nangge, ge komo oni sungombolo ngudodo nowoondoyi yuno! *Lewitikas 19:18*
Ye nga mamana mandega nga hamoo keyoya ngu, ariya, ye damoni gome nenengo teyi.
9 Ene ye oni gula gome yoonenengolo yomosiyolo, ko, oni gula kootu inolo, ma yomosiyolo ngu, asa, ye weti mbumbuwa tetenggo. Yo, nga mamana mandega ngando ye nowoondoye sanggawete. Ye nga hamoo gome ingoyi. Ye mamana mande kalokandingoyingo oni.
10 Oni gula ene mamana mande gidalega bidodo keyolo, ene mamana mande gula kalongolo ngu, ene mamana mande bidodo kalongolo, weti tewa.
11 Noole ingooteto. Anutndo ngandilo ewolo.
Ge oni gulalo baleyi ma tewelo, elo ewolo. *Eksodas 20:14*
Mande gula ngu ngandilo ngudodo ewolo.
Ge oni gula ma uleyi kumoowelolo ewolo. *Eksodas 20:13*
Asa, ge oni gulalo baleyi ma dowoolo telo, ene ge oni uleyi kumoowaku ngu, ariya, ge mamana mande ngu kalongolo yombuliyoote.
12 Anutndo yengo sumangeyi telo, ngunonggo ene yendo oo tewonggoku wilikoyelowa. Ngulo ngu, ye komo suwoo suwoo mande damoniye ngu nenengo telo, oni gidalega etuyelootoyi, ye Anutlo mamana mande ngu newendemo oolootenggo.
13 Hamoo, oni gula ene oni gulalo ma nowoondoyi tetoni ngu, asa, Anutndo ene wilikoweloyi naluno, ngu oningga ngulo ma ingowa. Ngundilo nangge, oni gula oni gulalo nowoondoyi tewaku ngu, ene mete wilikoweloyi naluno, Anutndo mande metemi, etoni, ene keda oluwa.

Nowoondoyemo Hamoo Teyingo, Ko, Onilo Damoniye

14 Ye nolo dobooguline, oni gulado bine ewa. No Kristusno nowoondonemo hamoo tetenolo ewa. Ene mande ngundilo elo, ene damoni gome metemi ma telo ngu, asa, ngu

oningga, ngulo newendemo hamoo teyingoni, ngu engge kini. Ngundilo newendemo hamoo teyingo, ngundo enengo hooloowetoni, Anutndo ene ko yowa, bine? Hamoo oolengo kini.

15-16 Konegenengga, ngundi kuwoonengga towikumba biyomi soloyi, ngundi, oowali kini, kenolo ngu, ge bine eneno elo ewa. Ge sumangeno mete oolou. De kaya bodaga yokoya, gowege gookingo yetoningga, oo neya usengge bakini yenilo ewolo. Ge ngundilo elo, ene ge de ma kalo, oowali ngudodo ma inolo hooloowelo ngu, ariya, gengo mandega ngundo ndatelo telo, ngu hooloowewa? Ene ma hooloowewa.

17 Nowoondoyemo hamoo ngudodo ngundilo, ngu ene kingo oode, ngundo damoni gomengga ma yeni tunootewaku ngu, ariya, nowoondoyemo hamoo teyingo ngu engge kini, kingo songo nangge.

18 Oni gulado bine, elo ewa, ge nowoondogemo hamoo teyingo, ko, nondo ngu damoni gome metemi teteno, ewaku ngu, ariya, no mande ngandilo gumi ewano. Gedo gengo nowoondogemo hamoo teyingo ngu, ngulo enggeni gome metemingga, ngu ma yootunolo etunelootoyi, asa, nondo nenengo damonine gomengga nga telo, ngundo nolo nowoondonemo hamoo teyingo, ngu ge etunggelootenolo ewano.

19 Gengo nowoondogemo hamoo teyingo ngu ngandilo. Anut gulanangge oolootelo ewolo. Ngu hamoo oolengo. Ene mela yuka biyomi ngudodo, nowoondoyemo hamoo ngundilo telo, sosolelo, soliyokolo oolootenggo. Yo, melamboolo nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ene Anutlo mandeni ngu ma keyootenggo.

20 Ge ingondudu teweloyi oni kini, ge kingo nowoondogemo hamoo teyingo. Ge komo Yesusno nowoondogemo hamoo telo, ko, gengo endeyoyingo gome nenengo ngudodo gulanangge tewa. Ge ngulo damoni ingowelo, bine? Asa, nga ingo!

21 Kulimi noolengo osinaye, Ebaraham, ngundo, enengo nangoni Ayisak, gosiyolo, nombo sanganimo yelo, Anutno woolo yewelo tewolo. Ngu naluno nguno, Anutndo Ebarahamlo ootoo ootoo damoningga ngu kenolo, nguno ene, ge oni nenengo gome oolengolo ewolo.

22 Ge gome ingo! Enengo newendemo hamoo teyingongga, ngundo enengo ootoo ootoo damoningga ngudodo ko gulanangge tewolo. Ngu damoningga, ngundo enengo newendemo hamoo teyingongga, ngu yeni, mete enggedodo tunootewolo.

23 Kulimi Anutlo Mandeno ngu ngandilo ete.

Ebaraham ngu Anutno newendemo hamoo teyingo, ngulo Anutndo enengo newendemo hamoo teyingongga ngu kenolo, ngulo ene, oni nenengo oolengolo ewolo. *Yenesis 15:6*

Anutndo Ebarahamya ngandilo ewolo. Ene nolo doboonelo ewolo.

24 Ariya ataga ye ingootenggo. Kingo nowoondoyemo hamoo telo, ootoo ootoo damoni ngudodo, nenengo kini ngu, Anutndo oni gome metemi nenengolo ma ewa. Kini, oni ene damoni ootoo ootooni, gome metemimonggo, Anutno newendemo hamoo tewaku ngu, ariya, Anutndo oni gome metemi oolengolo, ewa.

25 Ngundilo nangge, Yosuwando oni suleyelootoni mayetoyi, ooleko ooleko bulibali bale Rehapndo gome kawararayelootoni oode, ko suleyelootoni, oole gula keyolo, nguwoole sawonggori. Ngundilo ngulo, Anutndo, Rehapya bale gome nenengolo ewolo.

26 Noole ingooteto. Moondeyi ngu yukadodo kini, ngu kuli kumoowolo. Ngundilo nangge, oni ene kingo Anutlo newendemo hamoo telo, damoni gome nenengongga, ngu ma yeni tunootewaku ngu, asa, ngundilo oni ngulo newendemo hamoo teyingongga, ngu kuli kumooyingo.

3

Noole Komo Manggonaye Gome Sobowoowato

1 Ye nolo dobooguline, oni oowooyingga ngu komo oo etuyeloyingo oni, ngu ma tunootewanggo. Ndatelo ngulo, kootusina, Anutndo simoo bale bidodo enengo damoniye ngu wilikoyelowa. Ngu hamoo, ene Anutndo oo etuyeloyingo, simoo bale enengo damoniye, ngu yanggango wilikoyelowa.

2 Nalu oowooyingga, noole oo bidodo oowooyingga yombuliyooteto. Ene oni gula enengo mandeni, nguno oo biyomi gula ma eteku ngu, asa, ene oni gome mesalango. Ngundilo ngulo, ene mete enengo goweyi moondeyi gome sobowoowa.

3 Ingoyi! Noole Ayen bodaga Hos manggowoomo gosiyootoyi, nguno ngu, ene onilo ingondudu ngu nangge keyootenggo. Ngu Ayenga, ngundo Hos goweyi ngu bidodo sobowootoni, ene yowoolengowa.

4 Ngundilo nangge, ye wanggono ngudodo ingoyingo teyi. Wanggo ngu oo ulungga,
doogo yanggango ulungga mayelo, ngundo oomoolo oolongootoni, wendeyi sangani-
woole kendutelo ooloute. Ene wanggo ngu, nenengo oolouni, elo utoyi, ooga ngu ulu
kini, bodaga. Wanggo ngu gulasina yowoolengoya oolouni, elo, ngu wanggo sobosobo,
ngundo ngu utoyi oo bodaga ngu yowoolengootoni, wanggo ulunggaku engge bidodo
yowoolengolo, ngusina oolouwa.
5 Ngundilo nangge, mebunaye ngu gowenayingga, ngalo gumi bodaga, ene ngundo
meno manggalu ulungga oolengo telo, enengo oowooye bingami elo okoowa.

Ye ingootenggo. De dobini bodaga, ngundo de ulungga tunootelo, ene mete deguno ulu
mela de oo bidodo demukowa.
6 Yo, mebunayi ngu gowenayi ngalo sosi bodaga. Ene ngu oo bodaga ngundo ene
oo bidodo yombuliyelooteku ngu de ngundilo tete. Yo, mebunaye, ngundo ngu, ene
oo damoni biyomi oowooyingga yeni tunootete. Ngundo gowenayi, nowoondonayi ngu
bidodo yombuliyelooteku ngu, de ulungga delo, oo demukooteku, ngundilo tunootete.
Setan, enengombo ngu dega ngu mebunayimo yeni tunootete. Ngu dega ngu, Setanlo
ende biyomi, ngunonggo ombute.
7 Onindo ene deguno nusago goki bidodo kuli yoyowonggo. Nu, sile, ko, oo bidodo
wendeyi newendemo oolootenggoku, ngu oni yanggangoyemo, kapengo yetenggo. Ataga
ngudodo, oni simoo bale ngundiya teyi.
8 Yo, ene oo ngu ngundilo telo, ene oni enengo mebuyi yeni imaketoni, enengo
ingondudu nangge ma keyolo oluwa. Kini, suwoo suwoo ene mande biyomi ulungga
oolengo yeni tunootete. Ene oni uleni kumooweloyi kosonggi biyomi ngundilo.
9 Ngu mebunayingga, ngundo ngu noolengo, Oo Bidodo Sembuli, noolengo Awanayi,
oowooyi bingami elo okooweloyi. Anutndo noole bidodo oni yoyewoku ngu, noole enengo
kilalongo oluweloyi. Ene mebunayingga, ngando mande biyomi simoo bale gidalega
yombuliyelolo eteto.
10 Anut bingami elo okooweloyi mande, ko, mande biyomi ngudodo mande ela elaya
manggonayi gulananggemonggo nangge eteto. Ye nolo dobooguline, noole ngundilo
tetetoku ngu, damoni nenengo kini.
11 Sono omungo gulanangge ngundo wendeyi ko sono omungo ngudodo ma gooboon-
goolo, oolelo ombute. Hamoo oolengo kini.
12 Ye nolo dobooguline, dimoo ngundo domu kowoongga ngu ma enggewa. Ngundilo
nangge, domu kowoo, ngundo dimoo ma enggewa. Dago oonggu, ngundo dago seleyingo
ma enggewa. Ngundilo nangge, sono omungo ngulo nenggulo, ngundo wendeyi kowoo
ma tunootewa.

Ingondudu Metemi Anutnonggo Ombute

13 Ye kewooloyemo nguno oni gulado bine ngu ewa. Nondo ingondudune ngu gome
oolengo, etoni ngu, asa, enengo damoni endeyoyingo ngudodo gome oolengo teteku,
ngundo ngudodo, enengo ingonduduni gome metemi tunoo etuyeloote. Ngu ngandilo.
Ene sanggilini moole kini, oni neneteyingo. Enengo ootoo ootooni ngudodo gome, ngundo
ngu, ene oni gumingga ngudodo enengombo teteku, ngu gome nenengo etuyeloni.
14 Ene ye bine oni gidalegaya nowoondoye biyomi ingolo, yengo nowoondoyemonggo
damoni oowooyingga yengo oowooye bingamiyembolo ingoweloyi, tetoningga ngu, ariya,
ye yengo damoniye ingonduduyemo ebe ganaganayengga, ngulo ma oni oni tewelo.
Ndatelo ngulo, yengo damoniye, ngundo ye ingoyingo gome ngu oni ma etuyeloote.
15 Ngundilo mande damoni ngu Sambo endemonggo ma ombute. Kini, ngundilo mande
damoni ngu mela ngalomu nangge. Ngungga ngu, nowoondoye kulimi, ngu mande
damoni ngulo eweyi ngu Setan.
16 Oni gidalega oni gulaya newende biyomi ingolo sanggili teyinolo, ko, ene damoni
oowooyingga telo, enengo oowooye bingamiye nangge okoowelo, elo tetenggoku ngu,
ariya, oni ngundilo ngu, ene nenengo ma bibitetenggo. Kini, ene damoni biyomi
oowooyingga bidodo tetenggo.
17 Ene onindo ngu ingonduduga Anutnonggo ombutoni, yootenggoku ngu, ene ngandilo
tetenggo. Ene damoni gome mesalango ngu ingondudu teya keyoyi. Ene oni gidalegaya
nowoondoye goboolo siyelo, mande olengomonggo eya teyi. Ene oni gidalegalo mande
ingootenggo. Ene ngulo nowoondoyi telo, damoni gomemu teyi. Ene mande damoni
nenengo keyootetolo, ebe ganagana ma ewanggo.
18 Ene noole nowoondonayi goboolo siyelo oluwatoku, ngu ngandilo. Ene oni gula
oo yuwooyi kono imilo, gome sobowoolo yomosiyowaku ngu, asa, kootusina, ene engge
gome yowa. Ngundilo nangge, oni gula enengo simoongo gome soboyelolo, damoni gome

nenengo ngu etuyelolo, ngunonggo enengo damoni gome nenengo ngudodo tewaku ngu, asa, enengo simoongo ngudodo damoniye gome nenengo tunootewanggo.

4

Anutndo Mela Ngalo Damoni Biyomi Ngudodo Mundiyi

1 Ndawugado ngu longge mande, sanggili ye kewooloyemo, ngulo mande damoni? Nowoondoye ulu teweloyi damoni, ngundo ngu, yengo goweye moondeye bidodo kewooloko ootoolo, ngundo ebe utolo oolootenggo. Ngu damoningga, ngundo nangge ebe longge yeni tunootete. Ngundilo, kini bine?

2 Ye oo gulalo gulalo gome ingootenggoku, ngu ye ngu ma yootenggo. Ngundilo ngulo, ye oni uleyi kumooweloyimbolo nangge telo, ye oo ngu kenomayingootenggoku, ene ye yoweloyi ngudodo kini. Ngundilo ngulo, ye sanggili telo, ebe yeyi tunootete. Ndatelo ngulo, ye Anutno oo ngu yowelo ma kila elo, ngulo ye oo ngu ma yootenggo.

3 Ye oo yowelo kila elo, ye ma yootenggo. Ndatelo ngulo, yengo ingondudu ngu gome nenengo ma yolo, ngunonggo Anutno yemboongetenggo. Ye oo yolo nowoondoye goweye oni oni teweloyi, ngulo nangge ingolo, Anutno yemboongetenggo.

4 Ye Anut yokootenggoku ngu ngandilo. Simoo gulado baleyi yokolo, bale gulano oolouweloyi ngundilo. Simoo bale ene mela ngalo ngulo hahangelo endeyooteku, nguno ene Anutya mundiyi tete. Yo, hamoo, oni ene mela nga damoni ngulo hahangewelo telo ngu, ariya, ngu oningga ngu, Anutlo me oni telo oluwa.

5 Anutlo mande so uyimo nakangoyingo, ngundo ngandilo ete. Yuka Kundingiyi ngu Anutndo noole nowoondonayimo yelo yunoyingo, ngundo yuka gidalega eneya gooboongoolo oluweloyi ngu yokolo, ngulo ene boguwoote. Ngu ingoyi. Ngu kingo mande bine? Kini.

6 Yo, simoo bale, ene mela ngalo oo ngulo hahangelo endeyootenggoku, damoningga ngu yanggango oolengo. Ene Anutlo sumange ulungga ngundo mela ngalo yanggangoni, ngu dagate. Ngundilo ngulo, Anutlo mande bukno, ngu ngandilo ete.

Oni mande toongoolo, oo yombulibali tetenggoku, Anutndo ngulo ma ingoote. Ene oni tolige imakeyingomonggo oolootenggoku, Anutndo sumange ngu oni ngu yunootelo ewolo. *Poroweb 3:34*

7 Ariya, ye komo nowoondoye imakeyingomonggo Anutno oolouya, newendemo oliyi. Ye Setan, ngu utolo owetoyi ngu, asa, ene ye yoyokolo toongewa.

8 Ye komo Anut tanggeyi oolengomo ombutoyi ngu, asa, enendo ye tanggeyemo ngudodo ombulo oluwa. Ye mbumbuwadodo oni, ye komo yengo nowoondoye yowoolengootoyiga, gome metemi tunooteni. Oni kandeyi sonowootoni, gome namboyi tunooteteku ngundilo, yengo nowoondoye yowoolengootoyiga, namboyi tunooteni. Ye ingonduduye elayaga, ye komo ngu gula biyomi ngu andangeya yokoya, Anutnonggo ingondudu metemingga, ngu nangge gome dowooyi.

9 Ye mbumbuwadodo oni, ye komo oo biyomi tewonggoku, ngulo nowoondoye kowuli biyomi ingoya, gome gome sendoyi. Yo, hamoo, ye komo yengo oni oni tetenggoku, ngu yowoolengoya, nowoondoye kowuli yetoningga sendoyi.

10 Ye Anut newendemo oodoyi ngu, asa, Anutndo yengo oowooye bingami okoowa.

Noole Dobooguliniayimboya Kingo Mande Elo, Ene Yosanggawelo Mande Ma Ewato

11 Ye dobooguline, ye Kristen dobooguliye gidalega, kootuyesina mande biyomi ma ewelo. Ndatelo ngulo, oni dobooyi goweyi sanggawelo mande kootuyisina biyomi eteku, ngundo ene Anutlo mamana mande ngudodo mande biyomi elo wilikoote. Ene mamana mande ngu goweyimo kingo mande ewaku ngu, ariya, ene mamana mande ngu ma keyooteku, ngulo ene mamana mande wilikoyingo oni tunootete.

12 Ene Anut gulanangge, ngundo mamana mande yeni tunootete. Enengombo nangge, mande wilikoyingo oni ngudodo ooloote. Ene gulanangge ene mete oni ko yoyolo, ngundo nangge, oni ko yombuliyowa. Ngulo ngu, ge onendo kingo mande oni dobooguliige bungomo mande ete?

Noole Windawinda Ma Tewato

13 Ye oni gidalegado ngandilo etenggo. No ngu komo ngandilo tewano. Ataga bine ngundi yangeni, noole ngu endemo nguno salo, nguno beye koyi telo, mooma gulanangge yokolo ko ombuwatolo ewanggo. Ngulo no yeno ngandilo eteno.

14 Ye ngundilo elo, ma ingootenggo. Ndawuga yangeni tunootewalo; ngundi, noolengo keda oluweloyi, ngu ndatelo, elo ma ingowelo. Kini, ye komo yengo keda oluweloyi, ngulo ngandilo ingoyi. Ye ngu de woolo ngundilo oolelo, bodaga oode kiniteteku, ngundilo kinitewanggo.

15 Ngundilo ngulo, ye komo ngandiya eyi. Oo Bidodo Sembuliga, ngundo etoni ngu,
noole keda ootoolo ngu, noole nga kongga nga bine, ngundi, ko gula bine tewato, eya eyi.
16 Ye meno manggalu telo, yengo oowooye bingamiye nangge okootenggo. Yengo mande
toongoo toongoo damoniye ngundilo, ngu biyomi oolengo.
17 Ye gome ingondudu teyi! Oni ene oo gome metemi teweloyi ingooteku, ngu ene ma
telo ngu, asa, ene ngulo mbumbuwa tete.

5

Oni Oo Sitowidodo Ngulo Mande

1 Ataga no, ye sitowidodo oni, ye mande yunooteno. Oo kowuli ulungga yeno ombuwelo
teteku, ngulo ingondale teyi! Ye komo ngulo sendo mogulu ulungga tewanggo.
2 Ye oo sitowi oowooyingga melako ngano oolootelu ngu, kinitemukowaku, ngulo
nowoondoyemo hamoo tewonggori. Yo, hamoo, yengo oo sitowiye nakayaye ngudodo
kinitemukowa. Yengo towikumbaye ngudodo toowumbo kimingootoni, soloyi yewa.
3 Yo, yengo beye, semeto, oo ngu bidodo yombuliyowa. Wilikoyingo nalu sosowoomo,
yengo oo yombuliyoweloyi ngu, Anutndo wilikoyeloweloyi, ngulo sunggiyi. Ndatelo
ngulo, ye yengo sitowiye melako ngano kiniteweloyi, nguno nowoondoyemo hamoo
telo, nguno ngu, ye Anutlo nowoondoyemo hamoo ma tewonggori. Ngundilo ngulo, ye
yengombolo nangge ingolo, ngulo ye bobeye ngu yolo oolo lo, gooboongootoyi, oo sitowi
ulungga tunootete. Ngulo ngu, Anutndo ogingoyingo ulungga ye yunowa.
4 Gome ingoyi! Ko onindo yengo kononggo oowali engge setoyi, yendo ngu ganayelolo,
ye ngulo uliye yolo, yengo solengowonggo. Yengo ko oni ngulo meno ngu Oo Bidodo
Sembuli yanggangonidodo oolengongga, ngu doongeyimo, kuli tunootewonggori.
5 Nalu bidodomo, ye melako ootoolo, ye oo gome gomemu nangge yolo watayelo.
Ngunonggo yengombolo ingolo, oni oni telo oluwonggo. Ye oo gome gome nelo,
woongooye ndindi telo oluwonggo. Ngundilo ngulo, Anutndo kootusina, ye wilikoyelowa.
6 Oni nenengo oolengongga, ngundo yeno biyomi gula ma telo, ebe ngu gumi wendan-
gelo, ngu ma yulewonggo. Ene yendo kingo yoyolo, mande wilikoyingo onino yoyelo,
yuleyi kumoowonggori.

Noole Komo Nowoondonayi Yanggango Telo, Kowuli Koolowoowato

7 Ngulo ngu, ye dobooguline, ye komo nowoondoye gome yanggango yeya, kowuli
bidodo koolowooya, Oo Bidodo Sembuli ko ombuweloyiga, ngu sobowooyi. Onindo Oo
Bidodo Sembuliga, ngu ko ombuweloyiga, ngu sobowootoyi, ngu ngandilo. Ko sembuli
ngu, ene kono oo engge gome metemi enggeni, elo sobowoote. Yo, enengo newende
yanggango teyinolo, ene sono medugu nalu, sa nalu elayaga ngu sobowoote. Ngundo
ko telo yokootoli ngu, asa, ene oowali engge yowa.
8 Ngulo ngu, ko sembuli newendemo yanggango inoya, ye komo ngudodo nowoon-
doyemo yeya, ye komo kowuli bidodo koolowooyi. Ndatelo ngulo, Oo Bidodo Sembuli,
ko ombuweloyi naluni, ngu namoko oolengo tete. Ngundilo ngulo, yengo nowoondoye
ngu komo yanggango oliyi.
9 Ye dobooguline, ye Kristen dobooguliyeboya sanggili telo, mande kootuyisina ngu-
dodo, ma ewelo. Kinitetoni ngu, Anutndo yengo damoniye biyomi ngu wilikoyelowa. Ye
ingoyi! Wilikoyeloyingo oni, ngu yengo yamakono dikateku, awe.
10 Ye dobooguline, kuli Anutlo ingondudu eyingo onindo, Oo Bidodo Sembuli, ngulo
mandeni wesiyolo etoyi, ngulo oni gidegado sanggili telo, ene yutolo yombuliyelowolo.
Ye ngulo ingondudu teyi. Ene ngu nowoondoye yanggango teyinolo, kowuli ngu
koolowoowolo. Ngundilo nangge, ye ngudodo komo enengo damoniye ngu kenoya,
ingoya, ngunonggo ko ngundiya teya, oliyi.
11 Ye ingoyi! Noole ngandilo ewato. Oni ene kuli nowoondoye yanggango yelo, kowuli
bidodo koolowooyingo ngu, noole enengo oowooye bingamiye, elo okoowato. Ye Yoplo
mandeni ingootenggo. Ene newende yanggango telo, kowuli bidodo eneno tunooteyingo,
ngu koolowoowolo. Kootusina Anut Oo Bidodo Sembuliga, ngundo damoni gome oolengo
ngu eneno tewolo. Yo, noole ingowato. Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo
noolengo nowoondoyi ulungga yunolo, enengo sumangeni ulungga suwoo suwoo noole
yunoote.
12 Ene ye dobooguline, ye oo koletelo ngu komo ma tewelo. Ngu ngandilo. Ye komo
Sambo ende oowooyimo, ngundi, mela oowooyimo, ngundi, oo gula oowooyimo hamoo
oolengo elo, kandeye sambosina oolongoolo, mande yanggango ma ewelo. Ye mande
gulalo elo, yo, elo ewanggoku, ngu mete. Ene, kini, elo ewanggoku ngudodo mete. Ye
mande ebe ganaganangga ngulo hamoo oolengo Sembunayimonggo, ngundi, oowooyi
gulanonggo ewanggoku ngu, asa, Anutndo ngulo gumi biyomi ye yunowa.

Oni Newende Gulananggemonggo Yemboongeteku, Ngu Yanggangonidodo

13 Ye kewooloyemo nguno dobooye gula kowuli koolowoolo ooloote, bine? Ariya, ene
Anutno kowulini ngulo yemboongeni. Ngundi dobooye gula oni oni telo ooloote, bine?
Ariya, ene mete Anutno yambo mande ngu teya, Anut bingami eya okooni.
14 Ye kewooloyemo nguno dobooye gula sayidodo bine? Ariya, ene mete Kristen
simoo balelo tabango oni ngu negoyelootoningga, ngundo Oo Bidodo Sembuli, Yesus
oowooyimo, bo ulumi moondeyimo yeya yemboongeyi. Ye ngundilo tetoyi ngu, asa,
Anutndo ngu oningga ngu yeni, ko mete tewa.
15 Ene Anutno nowoondoye hamoomonggo yemboongewanggoku ngu, asa. Anutndo
ngu sayi oningga ngu hamoo yeni, mete telo ootookoowa. Ene mbumbuwa gidalega
ngudodo teyingo tetoni ngu, asa, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo weti ngu bidodo
andangelo kapengoyeyinowa.
16 Ngundilo ngulo, ye komo yengo mbumbuwaye ngu Kristen dobooguliye gidalegano
yootunoya eyi. Ngundiya teya, ye dobooguliye hoolooweyeloya, Anutno yemboongeyi.
Ngundogo ngu, Anutndo ye yomosiyelootoni, ko mete tewanggo. Oni nenengo ngulo
yemboongeweloyi ngu yanggangonidodo. Ene mete oni gidalega gome hoolooweyelowa.
17 Ilayiya oningga ngu noole ngandilo. Ene Anutno yanggango oolengo, sono ma
ombuni, elo, newende hamoomonggo yemboongewolo. Ngundilo yemboongetoni ngu,
asa, melako ngano mooma kabusa, ko, kombo kandegula gidembolo gulanangge, sono
ma ombuwolo.
18 Kootusina, Ilayiya Anutno sono ombuni, elo, ko yemboongetoni ngu, asa, Sam-
bononggo sono ko ombuwolo. Ngundilo tetoni, kono oowali oo ngu ko oolelo, oo
tunootewolo.

Oni Oole Kuli Yokoyingo Ngu, Noolendo Ko Yolo Ombuwato

19 Ye nolo dobooguline, ye kewooloyemo, nguno Kristen dobooye gula ene Anutlo
hamoo mande ngalo oole yokootoni ngu, asa, Kristen dobooyi gulado ngu komo
dobooyiga ngu yoya, ko ombuni.
20 Ariya, ngu dobooyiga, ngundo ngandiya gome oolengo ingoni. Oni gulado, oni
gula mbumbuwanonggo woosoolo, andangelo, yowaku ngu, ene dobooyi ko yootoni, ene
Setanlo ende de ma kumooweloyi, nguno ma uwa. Ngu damoninggano nguno, Anutndo
ngu oningga ngulo mbumbuwani, ngu bidodo andangelo kapengoyeyinowa. Ngu hamoo.

1 Pita
1 Pitalo Mande Tabango

Pitando nga so uyingga nga nakangolo, oni simoo bale nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu ende gulano gulano, ko sungo sungo oolootenggoku, ngulo so uyi nakangolo soweyoyunowolo.

Nga bukga ngalo mande gumgum ngu, ngandilo ooloote:

Kambayeloyingo mande. 1:1-2.

Anutlo kono ngunonggo enengo ingonduduye ngu, yokutuwooyunolo, simoo balelo mbumbuwaye ngu andangeyunowolo. Ngundilo telo, enengo pawa newendemo yoyolo ombuwolo. 1:3-12.

Damoni nenengo ngulo mande, ko noolengo sobosobo oni ngu manggoye komo keyowato. 2:11–3:7.

Noole hamoo Kristuslo gaboyi ootoolo ngu, noole ngu komo kowuli koolowoowato. 3:8–4:19.

Mande oowooyingga ngu, oni simoo bale nowoondoyemo hamoo tewonggori. 5:1-11.

Akeyo mande ewolo. 5:12-14.

1 No Pita, no Yesus Kristus ngulo Aposel. Nondo nga mandega nga, ye oni simoo
bale Anutndo enengo logoyelowoku, ngulo no so uyingga nga yengo nakangooteno. Yo,
Yuda oni gidalegado ye Yuda oni Kristusno nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ngu
keyoyelootoyi, yengo ende damoni kuli yokolo, mela sungomo salo, Pondas melako,
Galesiyano, Kapadosiyano, Esiyano, ko, Bitiniyano nguya oolootenggoku, ngulo nga so
uyingga nga, yengo nakangooteno.*
2 Kulimi oolengo, Awa Anutndo yengo ingolo, ene ye logoyelolo soleyelootoni, ye enengo
oni tunootelo oolootenggo. Yuka Kundingiyimbo ye yoyeni, ye kundingiyi oolootenggo.
Ene ngundilo tetoni, ngunonggo ye mete Yesus Kristus, ngulo manggowo keyootenggo. Yo,
Yesus enengo daloni, ngundo ye sogi yunootoni, nguno ye oni nenengo tunootewonggori.
Nondo Anutno yemboongetoowe, enendo ye sumange ayibini ngu, ko, nowoondoye
imakeyingo damoni ngu yeno hangelo ooletoni oluwanggo.

Keda Oluweloyi Gomengga Ngu Sambo Endemo Soboyelolo Ooloote

3 Ngulo ngu, noole komo Anut ngu Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Yesus Kristus,
ngulo eweyi ngu oowooyi bingami elo okoololuwato. Ngundo ngu, noolengo nowoon-
doyi ulungga telo, ene sumange yunolo, Yesus Kristus, melenonggo ko yokutuwootoni
ootookoowolo. Nguno ngu, Anutndo noole yoyeni, oni keda tunootewootowo. Noole
nguno keda oolengo ootoolo, noole Anut sobowootooye, ene ombulo, noole ko yoyowa.
4 Ngulo ngu, Anutndo noole enengo logoyelowoku ngu, noole enendo yoyootoni, ngulo
noole Anutndo oo gome noole yunoweloyi, ngu yowato. Ngu oo gomengga ngu ngandilo.
Noole enedodo Sambo endemo noole suwoo suwoo keda oluwato. Yo, sugi sugi keda
oluweloyi ngu gome oolengo, biyomi gula eneno kini. Ngu ooga ngu, ye soboyelolo, Sambo
endemo ooloote.
5 Ye Anutlo nowoondoyemo hamoo tetoyi, nguno ngu, enengo yanggangoni, ngundo ye
gome soboyelootoni, ngulo ye gome oolootenggo. Ene nalu wenga nguno tunootelo, ko
yoyoweloyi oole, ene kuli yoonenengootoni ooloote.
6 Ye Anutndo ko yoyoweloyi ngu ingolo, ngulo ye oni oni tetenggo. Ene ataga bine ngu
nalu ootuwoo bodaga nangge, nguno ngu, ye tewoo oowooyingga yeno ombuwa.
7 Ngu kowuli oowooyingga yeno ombuteku, ngundo yengo nowoondoyemo hamoo
teyingongga, ngu tewoongoote. Tewoongooteku ngu, yengo nowoondoyemo hamoo
teyingongga, ngu yanggango, ko, nenengo tete, ngundi kini, bine? Noole ingooteto. Beye
goyayi gol oo ngu, ene biyomi yeweloyi. Ene gol ngu de nombono tewoongolo katoyi,
oo kakawu ngu delo kinitetoni, gol oolengo nangge oluwa. Ngundilo nangge, kowuli
ngundilo, ngundo yengo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu tewoongoote. Nguno ngu,
yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngundo gol beye oo ngu dagalo, ene gome oolengo
tunootewa. Ngulo ngu, yengo nowoondoyemo hamoo teyingongga ngu yanggango
oodoni, oololo, kootusina, Yesus Kristus tunoo oolengo tunooteweloyi naluno ngu, asa,
ene yengo oowooye bingamiye dulidaliyedodo yunowa.
8 Ye ene ma kenoyingo, ene ye nowoondoye ene inolo, ngulo nowoondoyemo hamoo
telo, ye ngulo oni oni ulungga tetenggo. Yengombo ngu oni oningga tetenggoku ngu, mela

* **1:1:** Ngu me oni ngu Yuda oni gidalega, ene Anutlo nangge ingootenggo. Ene Yesus Kristus ngu Anut Nangonilo ma ingootenggo.

ngalo oni oningga ngu dagate. Yo, hamoo, yengo oni oni tetenggoku ngu ulungga oolengo,
ngulo yengo manggoyebo, elo yootunoweloyi nguya kini.
9 Yo, Anutndo ataga ye yoyooteku, ngulo ye oni oni ulungga tetenggo. Ndatelo ngulo,
yengo nowoondoyemo hamoongga ngulo enggeni tunootete. Yo, yengo nowoondoyemo
hamoongga ngulo enggeni, ngu ngandilo. Anutndo ye ko yoyoote.
10 Anutlo ingondudu eyingo onindo nga sumangengga ngalo mandeni yeno yootunolo
ewonggorimu, ngu ataga yeno tunooteteku nga. Ene Anutlo mandega ye ko yoyowa, ngu
mandega ngulo sumoo sumoo elo erewelo, koyi yanggango tewonggo.
11 Kristuslo Yuka Kundingiyi ngu Anutlo ingondudu eyingo oni nowoondoyemo ulo,
ootoolo, ngundo ngu, kowuli oowooyingga ngu Kristusndo koolowoolo, ko, kootusina
ene oowooyi bingamidodo tunooteweloyi, ngu eneno yootunowolo. Ngulo mandeni ngu
enendo kuli yootunolo ewoku, ngu Anutlo ingondudu eyingo oni, ngulo sumoo sumoo elo
ewonggori. Ndawu nalunggano, ene ombuwa? Ndatelo ooga ngu naluno tunootewa? Elo
sumoo ewonggori.
12 Ene Anutndo ene kuli etuyeloyingo, enengombo ngu mandega nguno enengo
hoolooweyeloweloyi nguya kini. Kini, ene ye hoolooweyelowelo, ko ngu tewolo.
Ngundilo nangge, Yuka Kundingiyi Sambononggo ombuyingo, ngundo oni newende
yokutuwootoni, ngundo Mande Keda Mesalango nga yeno elo etuyelootenggo. Yo,
hamoo, Anutlo Sambono Engel oni nguya, ene nga mande gomengga nga ingowelo
hahangetenggo.

Anutndo Noole Negoyelowoku, Ngulo Noole Kundingiyi Oluwato

13 Yo, Anutndo ataga ye yoyooteku, ngulo ye komo yengo ingonduduye yoonenen-
goya, gome sobowooya oliyi. Ye ngunonggo Yesus Kristus ngu tunooteweloyi, ngulo
doongedoongoodoongoo teya, sobowooya oliyi. Ye ngundilo telo oodoyi ngu, asa, enengo
sumangeni ngu yeno ombuweloyi, ngulo ye nowoondoyemo hamoo oolengo teyi.
14 Ye komo manggoye keyoyingo simooyengga ngundiya teya oliyi. Kuli ngu, ye Kristus
nowoondoyemo hamoo ma teyingo naluno, ye Anutlo damoni ngu ma ingowonggori.
Ngulo ngu, ye nowoondoye ootookooweloyi damoni biyomi nguno oluwonggo. Ene ataga
ngu, ye ngu damoni biyomingga nguno oololo, ngu ma keyowelo.
15 Kini, Anutndo ye kuli negoyeloyingo ngu kundingiyi. Ngundilo ngulo, ye nguya komo
kundingiyi oliyi. Yo, yengo oololo, ombulo tetenggoku, ngu bidodomo ngu Anutlo damoni
kundingiyi nguno endeyoyi.
16 Ndatelo ngulo, Anutlo mandeno, Anutndo ngandilo ete.
No kundingiyi oolootenoku, ngulo ye komo nguya kundingiyi oliyilo ewolo. *Lewitikas 11:44-45*

Anutndo Uli Ulungga Oolengombo Noole Uliyelolo, Ko Yoyowolo

17 Yendo ngu Anut negongolo, ngu etenggo. Awa, elo etenggo. Ngu Awanayingga
ngundo, ene oni noolengo oowoonayi, ko, noolengo ootootoonayi, bingaminayi nguno ma
wilikoyeloote. Kini, ene noolengombo damoni tetetoku, nguno wilikoyeloote. Ngundilo
ngulo, Anut doongeyimo, noole komo ingondudu gome ngu telo, gome nenengo endeyolo,
mela ngano oluwato. Nga melangga nga, ngu noolengo mela oolengo kini.
18 Noole ingooteto. Ye kuli Kristusno nowoondoyemo hamoo ma teyingo naluno, ye
damoni biyomimo oluwonggoku, nguno ngu, yengo osisambayebo damoni biyomingga
yunoyingo, nguno oluwonggo. Ene Anutndo ye kuli ngu damoningga, ngunonggo
uliyelolo yoyowolo. Enendo mela ngalo gol beye oo biyomi yeteku, ngundo ma uliyelolo
yoyowolo.
19 Kini, ene Kristuslo dalowobo ye ko uliyelowolo. Ngu daloga ngu ulini ulungga awuno
oolengo. Kristus ngu, ene Sipsip nangoni duliyo gome oolengo moondeyimo mambu
dongo biyomi gula nguya kini, woolo yeweloyi ngulo ngundilo tunootewolo.
20 Anutndo mela ma yeyingomo, ene Kristusndo ngu kongga ngu tenilo sunggi yewolo.
Ene nalu sosowoomo nguno, ye hoolooweyeloweloyimbolo yootunootoni tunootewolo.
21 Ene ye hoolooweyelootoni, ye nguno Anutno nowoondoyemo hamoo tetenggo. Ngu
Anutga ngundo nangge, ene kuli melenonggo Kristus yokutuwootoni, keda ootookootoni,
ene oowooyi bingamidodo inowolo. Ngundilo ngulo, ye nguya Anutlo nowoondoyemo
hamoo teya, ye ngulo oni oni teya, sobowooya oodoyiga, ene ombulo, ko yoyowa.
22 Ye komo nga mandega nga hamoo oolengo keyoyi. Ngu damoningga nguno
ngu, yengombo yengo nowoondoye ngu gome yomosiyootoyi oluwa. Ngundilo ngulo,
yendo yengo dobooguliye ngu nowoondoyi yunootenggo. Ariya, ataga ngu, ye komo
dobooguliye nowoondoyi teweloyi damoningga, ngu bidodo koyi yanggango teya, do-
booguliye nowoondoyi yunoyi.

23 Yo, Anutndo ye yoyeni, ye enengo Mande Keda Mesalango oni keda oluweloyi
yunoyingoku, ngu ingolo, nowoondoyemo hamoo tewonggori. Ngunonggo ngu, ye oni
keda tunootelo, buniyo bodaga owita nemimbo yomooteku, ngundilo tunootewonggori.
Yo, Anutlo Mande yanggangonidodo, ngundo ye yoyeni, keda tunootewonggori. Ngulo
ngu, ye Anutdodo sugi sugi oluwanggo.
24 Anutlo mandeno ngandilo ete.
Oni simoo bale bidodo ngu, ene so ilosala ngundilo. Onilo dulidaliye ngu so ilosala ariyelo,
nungo makoolo melako uteku ngundilo.
25 Ene Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngulo mandeni ngu, ene suwoo suwoo sugi sugi
oluwalo ewolo. *Ayisaya 40:6-8*
Nga mandega nga, ngu Mande Keda Mesalango ngu yeno elo etuyeloyingongga ngu.

2

Oo Bidodo Sembuli Ulungga, Ene Ya Ungoombolo Osiyi Keda Ooloote

1 Ariya, ye komo damoni biyomi bidodo yokoyi; ebe ganagana mande; ebe ganagana
damoni gidalega bidodo; oni sitowiyedodo nguya nowoondoye biyomi yeweloyi; oni
kootuyisina mande eweloyi, ngu bidodo yokoyi.
2-3 Ndatelo ngulo, ye ngu kuli Oo Bidodo Sembuli, ngu damoni ngu kenolo ingowong-
goku, ngu damoningga ngu gome nenggulo oolengo. Ngundilo ngulo, noole ingooteto.
Buniyo bodaga owita nemimbo yomooteku ngu, ene nonolo nangge gome ingoote.
Ngundilo nangge, ye komo nono gome oolengo Anutnonggo ombuteku, ngu yoya neyi.
Ngu nonongga nguno oo biyomi gula ma ooloote. Kini, ene yengo nowoondoyemo hamoo
teyingo, ngu yanggango yunoote. Ngundo ye yoyeni, ululu telo, ye Anutndo ko yoyoyingo,
ngundilo oluwanggo.
4 Ye komo Yesusno ombuyi. Ene ngu ya ungoombolo osiyi suwoo suwoo keda oolooteku
ngu. Ene oni simoo baledo ngu ingootoyi, ngu ene biyomi yetoni, ngulo ene keyolo
yokowonggori. Ene Anutndo ene sunggi yelo, ngulo gome ingowolo.
5 Ye nguya ngu ya osiyi suwoo suwoo keda oolootekungga ngundiya oliyi. Anutndo
ye yootunoyelootoni, ye Yuka Kundingiyi ngulo ya tunootewonggori. Ngundilo ngulo, ye
ngu Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi tunootelo, nguno ye eneno yambo mande telo,
enengo oowooye okooweloyi ngu Anutno woolo yetenggoku ngundilo. Ye ngundilo tetoyi
ngu, Anutndo Yesus Kristusno ingolo, nguno ene yengo woolo yetenggoku, ngulo gome
ingowa.
6 Anutlo mandeno nguya ngandilo nakangowolo.
Ingoyi, nondo kuli Sayonno (Yerusalemno) ya mundumimbolo osiyi yanggango oolengo
(Kristus), ngundo ngu, ene mete ya yanggango teyinoweloyi gome oolengo. Ataga
no ene yolo, Sayonno imitoowe ooloote. Ngulo ngu, oni enengo nowoondoyemo
hamoo tetenggoku ngu, ene oyumo ma yowanggolo ewolo. *Ayisaya 28:16*
7 Ye kuli nowoondoyemo hamoo teyingo oni galo, ya mundumimbolo osiyi yanggango
oolengongga (Kristuslo) ngu, ene gome oolengolo ingootenggo. Ene onindo ngulo
nowoondoyemo hamoo ma tetenggoku ngu, ya yeweloyi oni ngundilo. Anutlo Mandeno,
ngandilo ete.
Ya yeweloyi onindo ya mundumimbolo osiyi andangelo, mandeni biyomilo yokowong-
gori. Ene ataga ngu ya mundumi ngulo osiyi yanggango oolengo teyinowelo
oolootelo ewolo. *Sam 118:22*
8 Anutlo Mandeno, mande ngandilo ete.
Oni nowoondoyemo hamoo ma teyingo ngu, ene oni keye tootogiyeloweloyi digi (Kristus)
ngundilo tunootewonggori. Ngu digi ulungga, ngundo tootogiyelootoni, ukelo
uwalo ewolo. *Ayisaya 8:14-15*
Ene Anutlo Mande Keda Mesalango ngu andangelo yokolo ngu, ene keye tootogiyelootoni,
ene ukelo uwanggo. Yo, onindo oo teweloyi ngu kuli Anutndo eyingo, ngundilo tetenggo.
9 Ene Anutndo ye enengo simoo bale kuli logoyelowolo. Ye ngu Anutlo woolo yeyingo
oni sobosobo ulungga ngulo keyimo oni oluwanggo. Ye enengo oni simoo bale sowe
kundingiyi. Ye ngu Anutlo oni simoo bale nenengo oolengo oluwanggo. Ye nguno ngu,
enendo damoni gome nenengo yeno tewoku, elo yootunowanggo. Ngu ngandilo. Enendo
ye negoyelootoni, ye kuli suwoo ooleli biyomi ngu yokootoyi, enendo ye yoyolo, ombulo,
enengo solu gome himimo yoyewolo.
10 Kuli ngu, ye oni simoo bale sungo sungo oluwonggo. Ene ataga ngano ngu, ye Anutlo
simoo bale kosiyingo tetenggo. Kuli ngu, ye Anutlo sumangengga ngu ma yowonggori.
Ene ataga ngano ngu, ye Anutlo sumangengga ngu kuli yowonggo.

Noole Ngu Komo Anutlo Ko Oni Telo Oluwato

11 Ye Kristen dobooguline, ye ngu ende sungombolo oni ngundilo. Ye ngu, nga
melanggano ngano ngu, nalu ootuwoo bodaga nangge oluwanggo. Asa, nondo ngandilo
yeno eteno. Ye komo ingonduduyemo ingoyingo kulimingga ngu yokoya, kootu inoyi.
Ngu damoningga ngundo gaboyeboya ebe biyomi uleteli.
12 Ye komo oni Anutlo mande ingolo yokootenggoku, ngu kewooloyemo nguno gome
nenengo oolengo endeyoyi. Ene yeya mande biyomi elo ngandilo etenggo. Ye damoni
biyomi tetenggolo ngu, ene kootusina, yengo koye gomengga ngu kenolo, ene Kristus ko
ombulo wilikoyeloyingo naluno, ngu Anutlo oowooyi bingamilo okoowanggo.
13 Ye ngu komo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngulo ingonduduni, ko, mamana
mandeni ngu nangge keyoyi. Ngulo ngu, ye komo mela ngano Gabman koleteyingo oni,
Parayim Minista, ngulo manggowo keyoyi.
14 Ye komo Gabman oni sobosobo bidodo manggoye nguya keyoyi. Parayim Minista,
ngundo ngu, Gabman oni sobosobo oni yoyetoni oolootenggoku, ngulo oni damoni biyomi
tetenggoku, ngulo gumi ogingoyingo yunolo; ko, oni ene damoni metemi tetenggoku,
ngulo oowooye bingamiye elo okootenggo.
15 Yendo damoni gome nangge ngundiya teyi, elo, Anutndo ngulo gome ingoote. Ye
ngu damoni gome tetoyi ngu, asa, oni yeya mande biyomi eweloyi ooleyi gula ma kenolo
ingowanggo.
16 Ye Kristen oni, ye Setanlo damonimo ma oolootenggo. Kini, ye ngu yengombo
yengo soboyelolo oolootenggo. Ene yengo damoniye gomengga nguno oolootenggoku,
ngunonggo tolige tolige damoni biyomi ngu ma tewelo. Kini, ye komo Anutlo ko oni
oolengo teya oliyi.
17 Ye komo oni bidodo oowooye bingamiye eya okooyi. Yengo Kristen dobooguliye,
ngulo nowoondoyi yunoyi. Ye komo Anutlo sosoleyi. Ye komo mela ngano sobosobo oni
koleteyingo ngu oowooye bingami, eya okooyi.

Noole Komo Kristus Keyolo, Ogingoyingo Kowuli Koolowoowato

18 Ye ko oni, ko oo bidodomo, ye komo yengo kono soboyelootenggoku ngu, enengo
manggoye keyoya, ko ngu gome teya, ngu eneno nowoondoyemo nangge oliyi. Sobosobo
oni biyomi, ko, sobosobo metemi nguya, ngulo ye komo manggoye keyoyi.
19 Yo, ye Anutlo ingondudu telo endeyootoyi, nguno ene kingo oolengo ogingoyingo
ye yunowanggo. Ye ogingoyingo ngundilo koolowoowanggoku ngu, ariya, Anutndo
ngundilo damoni ngulo gome ingoote.
20 Ene yendo damoni biyomi tetoyi, ngulo oni sungombo ye yudoyi ngu, asa, ngu
yengo damoni biyomiyengga tewonggoku, ngulo gumi yootenggo. Ene yendo mande
damoni gome metemingga tetoyi, ngulo enendo ye yutolo ogingoyingo yunootoyi,
koolowooweloyi damoningga ngulo Anutndo gome ingootelo ewolo.
21 Anutndo ye kuli negoyelowoku ngu, ye ngundilo damoningga ngu keyoyilo ewolo.
Ndatelo ngulo, Kristusndo kuli ye hoolooweyelolo ogingoyingo koolowoowolo. Ngulo
ngu, ene kuli ngu damoningga ngu ye etuyelowolo. Nguno ngu, ye nguya enengo keyi
ngu keyowanggo.
22 Anutlo Mande ngundo Kristuslo ete.
Ene nguno mbumbuwa gula ma tewolo. Ene manggowoomo mande ebe ganagana gula
ma ewololo ewolo. *Ayisaya 53:9*
23 Me onindo Kristus yumooyinolo mandeni biyomi etoyi, ene mande ngulo gumi gula ma
ewolo. Kini, ene kingo ogingoyingo nangge koolowoolo, ene sanggili mande gumi gula
ma ewolo. Kini, enengombo enengo yolo, oni mande oo bidodo nenengo wilikoyingo oni
(Anut) kandeyimo yewolo.
24 Enengo goweyibo noolengo mbumbuwanayi ngu koolowoolo, de mombimo oolewolo.
Ngundilo ngulo, noole sugi sugi oluweloyi kedaga ngu yolo, damoni gome nenengo
ngu keyowato. Yo, me onindo Kristus utolo, yombuliyoyingongga, nguno ene noole
yomosiyeloweloyimbolo tewolo. Ngulo ngu, noole weti mbumbuwalo damoni biyomi ngu
bidodo yokowooto.
25 Kulimi ye Sipsiplo oole yokoyingo ngundilo. Ene ataga ngu, ye ko yowoolengolo,
yengo sobosobono ombuwonggo. Ngulo ngu, Sobosobo ngundo yengo endeyoyingongga
ngu gome soboyeloote.

3

Elambalisa Teweloyi, Ngulo Mandeni

1 Ngundilo nangge, ye bale kamesumooyedodo, ye komo kamesumooye ngu nowoon-
doyemo nangge oliyi. Ene kamesumooye gidalega ene Anutlo mande ngu ma keyootoyiga
ngu, asa, ye balesumooyembolo damoniye gome nenengo ngu kenolo, ngunonggo ene

nowoondoye yowoolengowanggo. Mande nangge eloluweloyi nguya kini. Kini, yengo damoniye gome nenengo endeyootenggoku, ngundo ene hoolooweyelootoyi, nowoondoye yowoolengowanggo.
2 Ndatelo ngulo, ene ye bale ye yeyootoyi, yengo kamesumooyembolo oowooye bingamiye okoolo, ngunonggo gome nenengo endeyootenggo. Nguno ngu, ene mete nowoondoye yowoolengowanggoku ngu.
3 Ye goweye sanganimo nangge ma so uyi nakango teyinowelo. Yengo uye pitoolo yomosiyolo, nguno ilosala oowooyingga nguno palalo, ko, beye goyayi oo ngu pengolo nguno towikumba gome gomemu telo, ngundo goweye nakangoweloyi damonimo nguno nangge ma oluwelo.
4 Kini, ye komo nowoondoyega ngundiya nakangoyi. Nowoondoye so uyi nakango teyinootenggoku ngu, ene biyomi yeweloyi oo nguya kini. Nowoondoye imakeyingomo kengelo oluweloyi damoningga ngu, Anut doongeyimo, gome nenengo oolengo. Ngungga ngu yengo ilosala nenengo olini.
5 Kulimi ngu baledo Anutno nowoondoyemo hamoo telo, ene kundingiyi oluwonggorilo. Ene ngundilo telo, ngunonggo ene kamesumooye nowoondoyemo oluwonggo. Ngu damoningga ngu enengo nakayaye.
6 Serando ngu ene damoni ngundilo tewolo. Ene Ebarahamlo manggowo keyolo, kameyimboya, oni ulungga, ewolo. Ene yendo ngu damoni gome ngundilo ngu telo, ye oo gulalo ma sosolewanggoku ngu, ariya, ye ngu Seralo nambosumoongo oluwanggo.
7 Ye simoo, balesumooyedodo, ye komo ingondudu gome metemi ngu yoya, ngunonggo balesumooyemboya gome oliyi. Bale moondeyi ngu yanggango nguya kini. Ngundilo ngulo, yendo gome yomosiyeloyi. Yendo komo enengo ingootoyiga, ene nguya suwoo suwoo oluweloyi kedaga ngu yowanggo. Ngundilo ngulo, yendo ngu damoningga ngu keyowanggoku ngu, asa, yengo yemboongeyingo naluno, Anutndo yengo yemboongetenggoku, ngu ingowa.

Ye Komo Nowoondoye Goboolo Yeya Oliyi

8 Ataga no nga mandega nga wenga yokoweloyimbolo ngandilo eteno. Ye bidodo komo nowoondoye gulanangge yeya, goboolo oodega, ye oni bidodo nowoondoyi teyi. Ye komo Kristen dobooguliye nowoondoyi ulungga yunoya, sumange yunoyi. Ye komo windawinda damoni biyomi ngu yokoyi.
9 Ene oni sungombo yeno damoni biyomi yunootoyiga ngu, asa, ye ngu gumi mande damoni eneno ma tewelo. Ngundilo nangge, onindo yeya mande biyomi etoyi ngu, asa, yendo mande biyomi gumi ma ewelo. Kini, yendo ngu gumi ngandiya teyi. Anutndo kumana yunoni eya, Anutno yemboongeyi. Ngundilo teweloyi, ngulo Anutndo ye negoyelowoku ngu, ene mete kumana ye yunowa.
10 Ngulo ngu, noole ingowato. Anutlo Mandeno, ngandilo ete.
Ene oni enengo kedaga ngu gome tunootetoni elo, ko nalu gome metemimbolo ingooteku ngu, ariya, ene komo manggowo ngu loogu telo, ene ebe ganagana mande biyomi gula ma ewa.
11 Ene komo damoni biyomi ngu kootu inolo, damoni gome ngu nangge tewa. Ene nowoondoye imakeweloyi damoni ngu erewelo yolo, ene ngu damoningga ngu keyolo oluwa.
12 Ndatelo ngulo, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngu doongeyimbo ngu oni gome nenengo ngu yeyolo hoolooweyeloote. Ene suwoo suwoo onindo yemboongetenggoku, ngulo sodeyete. Ene Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo ngu oni mande damoni biyomi tetenggoku, ngu doongetelo, yeyolo, ene ngulo gumi biyomi nguya yunootelo ewolo. *Sam 34:12-16*

Noole Damoni Gome Nenengo Telo, Ngulo Kowuli Nguya Koolowoowato

13 Ene ye damoni nenengo ngu keyowelo yanggango yewanggoku ngu, onendo ene mete ngu damoningga yeno ngu yombuliyowa? Hamoo oolengo kini.
14 Ene yendo damoni gome nenengo ngu telo, ngulo gumi ogingoyingo ngu koolowoowanggoku, nguno ngu, ye oni oni teyi. Ene onindo ye sosoleyi elo oo tetoyiga ngu, ye ngu oo ngulo ma sosolewelo. Yengo nowoondoye ngu ma soliyokowelo.
15 Kini, yengo nowoondoyemo nguno ngu komo Kristus nangge yetoyiga, enendo yengo endeyoyingo ngu bidodo soboyeloni. Onindo yengo Kristusno nowoondoyemo hamoo teyingo gomengga, ngulo damonimbolo yeno sumoo etoyiga ngu, asa, ye komo mande olengomonggo damoni nenengo wesiyolo eweloyi, ngulo meyeya oliyi.
16 Ene yendo onilo mande gumi eweloyi naluno nguno, ye komo nowoondoye hamoomonggo mande olengomonggo gumi eyi. Ye ngundilo etoyi ngu, asa, yengo nowoondoyemo ingootenggoku, no oo biyomi gula ma teyingo, elo ingootenggo. Ene

yendo Kristuslo mande damoni gome ngulo etoyi, ngulo oni ene yumooyinolo mande
biyomi etenggoku ngu, asa, ene oyumo yowanggo.
17 Ene Anutndo etoni ngu, noole mande damoni gome nenengo tetetoku, ngulo
ogingoyingo yoweloyi, ngu mete. Ene mande damoni biyomi ngulo ogingoyingo yoweloyi,
ngu biyomi oolengo. Ndatelo ngulo, noole oo biyomi tewootoku, ngulo gumi nangge
yowato.

Kristus Ngu Noolengo Mbumbuwa Andangewelo Kuli Kumoowolo

18 Noole Kristuslo nguya ingooteto. Ene tambu gulananggemo noolengo mbum-
buwanayi andangeyunowelo kumoowolo. Ene ngu oni gome nenengo oolengomu, ene
noole oni biyomi nga hoolooweyeloweloyimbolo kumoowolo. Yo, enengo goweyi ngu
kumooyingo, ene Anutndo Kristus ko yokutuwootoni, keda ootookooyingo nalungga
nguno ngu, enengo Yukani keda ootookoowolo.
19 Ngundilo telo, enengo yukani, ngundo oololo, oni kumooyingo ngulo musiyemo ulo,
nguno ene Anutlo mande wesiyolo, elo etuyelowolo.
20 Yo, Yesus ene oololo, oni kumooyingomu ngu Nowalo naluno, ene Anutlo mandeni
ngu, ene yombuliyolo toongooyingo, nguno Anutlo mandeni wesiyolo yunowolo. Ene
Anutndo ngulo gumi biyomi sodedo ma yunowolo. Kini, Anutndo ene soboyelolo oodoni,
ngu naluno Nowa ene wanggoga ngu temukoyingo, oni kandegula gidembolo kabusa
nangge ngu oni ngu kewooloyemo metemi oluwonggori Ngu oni ngu nangge, ene wendeyi
nelo ma kumoowonggori.
21 Ngu sonongga ngu, sono (kundingiyimbo) sonowootenggoku, ngulo gaboyi ngundilo.
Ngundo ngu, ye ko yoyooteku ngu. Ngundo goweyemo sugabo ngu sonowootoni ma
kinitewa. Kini, ngundo ngu, sunggi mande gulanangge Yesus Kristus keyowelo, elo
gosiyootenggo. Yo, hamoo, Yesus Kristus ene kuli melenonggo ko ootookooyingongga
ngundo ene ye yoyolo, Anut tanggeyimo ombuwolo.
22 Yo, hamoo, Kristusndo kuli Sambo Endemo oolewolo. Ene Anut kandeyi koondosina
bingaminidodo musiyomo bibitelo oodoni, Anutlo Sambono Engel oni, ko oo yanggan-
goyedodo ngu bidodo, Yesus yanggangoni ngu newendemo oolootenggo.

4

Oni Ene Kristus Keyolo Ngu, Ene Kowuli Yowa

1 Ariya, Kristus ngu goweyimbo ogingoyingo koolowoowolo. Ngundilo ngulo, ye nguya
ingonduduye ngu Kristusndo ingondudu telo, ogingoyingo koolowooyingo, ngundiya
yoya dowooyi. Ndatelo ngulo, oni ene Kristuslo koni ngu telo, nguno goweyebo
ogingoyingo koolowoowaku ngu, asa, mbumbuwalo yanggangoni, ngundo ene ko ma
soboyelowa.
2 Ngundilo ngulo, oni keda oolootenggoku, nguno nowoondoye kulimingga ngu ma
keyootoyi, ngundo ye ko ma soboyeloote. Kini, Anutlo ingonduduni ngu nangge
keyootoyi, ngundo ye soboyeloote.
3 Kuli ye damoni oni sowe gidalegado damoni biyomi gula gula tetenggoku, ye
nguya kuli tewonggo. Ngu damoningga ngu ngandilo: bosebalese teweloyi damoni;
nowoondoye ulu teyingo damoni biyomi; sono kowoo yanggango ngu gome neweloyi
damoni; oo simbo ulungga kalo, nelo, nguno sono kowoo yanggangomu gome gome nelo,
ngunonggo wenonolo oololo, bosebalese damoni biyomi teweloyi damoni; ebe ganagana
anut nguno yambo mande telo, nguno enengo bingamiye elo okooweloyi damoni, ngu
bidodo tetenggo.
4 Ene ataga ngu, ye ngu damoni biyomingga ngu enedodo ma tetenggo. Ngundilo ngulo,
ene ataga soliyokolo, ngulo yeya mande biyomi etenggo.
5 Ene kootusina ngu, enengombo komo enengo damoniye wilikoyingo oni ulungga
nguno yootunolo ewanggo. Ene onilo damoniye wilikoyelowelo meyelo ooloote.
Yo, hamoo, ene oni kuli kumooyingo, ko, keda oolootenggoku nguya wilikoyelowelo
soboyelolo ooloote.
6 Kulimi, Kristusndo Mande Keda Mesalangongga, ngu oni kuli kumooyingomo nguya
wesiyolo elo yunootoni ingowonggori. Ngulo damoni ngu ngandilo. Ene oni simoo bale
enengo mbumbuwa telo kumootenggoku, ngundilo kumoowonggori. Ene Anutlo Mande
Keda Mesalango ingolo, ngulo enengo gaboyega ngu, ene keda oluweloyi, ngu Anut keda
oolooteku ngundilo.

Anutndo Oo Kingo Duwoo Yunooteku, Ngulo Koyi Tewato

7 Oo bidodo kiniteweloyi naluwo, ngu kuli namoko tete. Ngulo ngu, ye komo gome
ingondudu teya, yengo ingonduduye himi yetoningga, nguno ye mete suwoo suwoo
Anutno yemboongeya oliyi.
8 Ye komo Kristen dobooguliye nowoondoyi teweloyi damoningga, ngu gome dowooyi.
Ngu damoningga ngundo damoni gidalega ngu bidodo dagayeloote. Ndatelo ngulo,
nowoondoyi teweloyi damoningga, ngundo mbumbuwa ulungga andangelo yokoote.
9 Ye komo dobooguliye yeno mayelo oolootenggoku, ngu gome soboyelowanggo. Ye
nga kongga nga tewelo nowoondoye biyomi ma ingowelo. Kini, ye komo oni oni teya
hoolooweyeloyi.
10 Ye bidodo sungo sungo Anutlo oo kingo duwoo hoolooweyeloyingo koyi, ngu kuli
yowonggo. Ngulo ngu, oo kingo duwooga ngulo ye komo ko teya, Kristen dobooguliye
hoolooweyeloyi. Ngu damoningga nguno ngu, ye Anutlo sumangeni oowooyingga
bayeteweloyi, ko oni tunootelo oluwanggo.
11 Ene oni gulado Anutlo mande wesiyoya etoningga ngu, asa, ene komo Anutlo mande
nenengo oolengo wesiyoya eni. Ngundilo nangge, oni gula ene oni sungo hoolooweyelow-
elo ngu, ene komo ngu kongga ngu Anutndo yanggango inootoni tetekungga, ngu teni.
Ndatelo ngulo, simoo bale ene yengo ko gome ngu kenolo, nguno ene Yesus Kristusndo
eneno oo tewoku, ngulo ene Anutlo oowooyi bingami ulungga elo okoowanggo. Yo,
hamoo, O Anut, gengo yanggangongge dulidaligedodoga, ngu suwoo suwoo tunootelo,
sugi sugi oluwa. Ngu hamoo.

Ye Kristusdodo Ogingoyingo Goboolo Koolowooweloyi, Ngulo Mandeni

12 Ye Kristen dobooguline oolengo, yeno Kristuslo konimo nguno tewootewoo gulano ye
tewooyeloweloyi, ngu de gookingo ngundilo yeno ombuwelo teteku ngu. Ene ye ngandilo
ma ingowelo, ngu ooga ngu ene sungo oo guladiloga nooleno ombuwelo tete, elo, ye ma
soliyokowelo.
13 Kini, ngu tewootewoongga nguno ngu, ye Kristusdodo ogingoyingo goboolo
koolowoowonggori. Ngulo ngu, ye komo oni oni teyi. Ye ngundilo tetoyi ngu, enengo
dulidalini yeno tunooteteku naluno ngu, asa, ye mete oni oni ulungga telo, ye nowoon-
doye metemi gome ingolo oluwanggo.
14 Ye ngu Kristuslo oowooyimo ko tetoyi, ngulo oni yeya mande biyomingga etoyiga
ngu, ye komo mete ngulo oni oni teyi. Ndatelo ngulo, Anutlo Yuka Kundingiyi ngulo
yanggangoni, ngu yeno ooloote.
15 Ye komo ingondale teyi! Ye kewooloyemo ngunonggo oni gulado ene oni uleni
kumoowa; ngundi, oo yakakayi tewa; ngundi, ene damoni biyomi oowooyingga tewa;
ngundi, oni gula koni yombuliyowa; oni gula ngundilo damoni ngu tetoni ngu; asa, ngulo
ogingoyingo gumi ene inootoyi, oyumo yowa.
16 Ene oni ngu Kristen ngulo ogingoyingo ngu koolowoowaku ngu, asa, ene ngulo oyumo
ma yowa. Kini, ene komo Anutlo oowooyi bingami elo okoowa. Ndatelo ngulo, ene
Kristuslo oowooyimo ko tete.
17 Anutndo wilikoyeloweloyi naluni ngu namoko ombute. Koletelo Anutndo enengo
simoo bale bidodo wilikoyelowa. Yo, koletelo ene noole wilikoyelolo, nguno ngu, ene
simoo bale eneno nowoondoyemo hamoo ma tetenggoku, ngu ndatelo ene teyunowa?
Hamoo oolengo, ene biyomi tewonggoku, ngulo gumi biyomi ulungga yowanggo.
18 Anutlo Mandeno ngandilo ete.
Ene ko yanggango telogo oni gome nenengo ngu ko yoyoweloyi. Ariya, oni ene Anutlo
mande kootu inolo, ene mande damoni biyomi tetenggoku, ngu ndatelo tewanggo?
Elo ewolo. *Poroweb 11:31*
19 Ngulo ngu, Anutlo ingonduduni enengo oni gidalega yoyokootoni, ogingoyingo
koolowoolo ngu, ene komo enengo kedaga suwoo suwoo oluweloyiga ngu Anut kandey-
imo yetoyiga olini. Yo, hamoo, Anutndo kuli noole yoyewolo. Ngundilo ngulo, ene suwoo
suwoo noole gome oolengo soboyelootoni oolooteto.

5

Ye Tabango Oni Ngu, Ye Komo Anutlo Sipsip Ngu Gome Sobowooyi

1 No ataga ye Kristen onilo tabango oni, yeno mande ngandilo ewelo. No nguya tabango
oni. No nenengo doongenembo kuli Kristus kenootoowe, ene ogingoyingo koolowoowolo.
No nguya, noole ngu dulidaliga kootu tunooteweloyiga, ngu yowato. Ngulo ngu, no nga
kongga ngalo nowoondoye samangayingo mande elo, ye yunooteno.
2 Ye komo Anutlo oni simoo bale ngu gome soboyeloyi. Ene ngu sipsip ngundilo
ye kandeyemo oolootenggoku ngu. Onindo ye eririyelootoyi, nguno ko ngu teweloyi
kini. Kini, yengombo Anutlo manggowo ngu keyoya, ko ngu teyi. Ko ngulo bobeye

yoweloyimbolo nangge ko ma tewelo. Kini, yengo nowoondoyebo ko ngu tewelo
hahangeya teyi.
3 Yengombo yengo bingamiye nangge okoolo, Anutlo simoo bale ulungga ye kandeyemo
yewoku ngu, ma yowongowelo. Yengo ootootooye ngu komo gome nenengo oolengo
oodoyi, Anutlo Sipsip, ngundo ye yeyolo, nguno ene yengo damoniye, mandeye nguya
gome keyowanggo.
4 Ngundilo tewanggoku ngu, yengo Sobosobo Koleteyingongga (Kristus) ngu tunoo
oolengo tunooteyingo naluno ngu, ye ngu sunggi gula dulidalinidodoga ngu suwoo suwoo
sugi sugi oluweloyi, ngu yowanggo. Ngungga ngu ma biyomi yewa.

Noole Komo Imakeyingo Damonimo Ulogo, Noole Ingondudu Gome Nenengo Tewato

5 Ngundilo nangge, ye simoo kosiyi galo, ye komo nguya yengo tabango oni ngu
nowoondoyemo ootooya, ngulo manggoye keyoyi. Ye komo bidodo yengo damoniye ngu
yeyiga imaketoningga, ye komo Kristen dobooguliye manggoye keyoyi. Noole ingooteto.
Anutlo Mandeno ngandilo ete.

Anutndo oni enengo bingamiye elo okootenggoku ngu, ngulo ma ingoote. Ene ngu oni
gome newende imakeyingomo oni sungo nowoondoyi yunooteku oningga, ngu
Anutndo ngu oni ngulo gome ingootelo ewolo. *Poroweb 3:34*

6 Ngundilo ngulo, ye komo yengo ingonduduye, damoniye ngu andangeya yokoya, ye
ombuya, Anut yanggangonidodoga ngu newendemo uya oliyi. Ye ngundilo tetoyi ngu,
asa, Anut enengo nalunimo ngu, ye bingamiye okoolo yunowa.
7 Anut enengombo ye gome soboyelowa. Ngulo ngu, yengo kowuliye bidodo, ene
kandeyimo komo yetoyiga olini.
8 Ye ngu komo ingondale teya, gome sobowooya oliyi! Yengo me oni ngu Setan, ene ngu
Layon ngundo yanggango kiyelo eteku ngundilo. Ene kombitelo mayelo, oni gidalega
ereweyelolo yeyolo, yutolo, yooneweloyimbolo endeyoote.
9 Ye komo nowoondoyemo hamoo yanggango teya, ngunonggo ene owetoyiga toongeni.
Ye ingoyi, yengo Kristen dobooguliye mela bidodomo oolootenggoku, ngu nguya yendo
ogingoyingo koolowootenggoku, ngundilo koolowootenggo.
10 Yo, yendo ngu ogingoyingo nalu ootuwoo bodaga nangge koolowoolo ingowanggo.
Kootusina ngu, enengombo ye yooneneyelolo, yengo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu
yanggango yunootoni, ye nguno yanggango dikalo oluwanggo. Anut ngu sumange bidodo
sembuli. Yo, ye Kristuslo keyimo oni, ngulo Anutndo yengo gome ingoote. Ngulo ngu, ene
ye negoyelootoni, ye enedodo enengo dulidalini nguno sugi sugi oluwanggo.
11 Eneno nangge yanggango bidodo oolengo oolooteku, ngu suwoo suwoo sugi sugi
ngundilo oluwa. Ngu hamoo.

Kambayeloyingo Mande

12 Nondo nga mande ootuwoo bodaga nga nakangolo, yengo Sayilas kandeyimo ye
yunooteno. Nondo ngu Sayilas ngu ingootoowe, noolengo doboonayi oolengo tete.
Nga so uyingga ngano ngu, nondo ye yanggango yunootoowega, ye ngunonggo Anutlo
sumangengga nondo ngulo ewonoku, ngu yoyi, elo nakangooteno. No nenengombo
kuli ingolo, ngulo no yootunolo, tunoo eteno. Yo, ye mande nga ma kapengo yewelo.
Kowuli yeno tunooteteku naluno, Anutlo sumangeni, ngundo ye yoyeni, yanggango
dikalo oluwanggo.
13 Anutlo oni simoo bale Babilon (Rom) endemo oolootenggokuya, yeya ngu Anutndo
kuli yedodo logoyelowoku, ngundo noya ye kambayelooteto. Nolo nangone, Mak
ngudodo kambayeloote.
14 Ye bidodo komo Kristen dobooguliyeboya kandeye dowooya, nguno ebe nowoondoyi
nowoondoyi teya oliyi. Ye Kristusdodo goboolo ootooya, ye nguno nowoondoye imake-
toningga oliyi. Ngu hamoo.

2 Pita
2 Pitalo Mande Tabango

Pitando nga so uyi elayayiga nga nakangolo, oni simoo bale nowoondoyemo hamoo tetoni, sungo sungo oolootenggoku, ngulo suleyoyunowolo.

Nga bukga ngalo mande gumgum oolooteku, ngu ngandilo:

Kambayeloyingo mande. 1:1-2.

Anutndo ngu noole enengo elo logoyelootoni, eneya oluweloyi, ngulo enendo ngu yoyokootoyiga tunootewolo. 1:3-15.

Ingondudu eyingo oni, ngulo mandeye (Propet), ko, Anutlo sulena oni Yesus Kristusndo ngu, hamoo oolengo ete. 1:16-21.

Etuyeloyingo oni ebe ganagana, ngulo ingondale teyi. 2:1-22.

Yesus ko ootookooyingo, ngulo mandeni. 3:1-18.

Kambayeloyingo Mande

1 No Sayimon Pita, Yesus Kristus, ngulo Aposel, enengo sulena oni kilalongo. Nondo nga mandega nga nakangolo, ye Yesus Kristusno nowoondoyemo hamoo teyingo oni simoo baleno yunooteno. Yesus Kristus, ngu yengo Anut, ko ene Anutndo suleyootoni, yengo mbumbuwayemonggo ko yoyoweloyi oni ngu! Yesusndo enengo ingonduduni, gome nenengo, ngundo ngandilo ingowolo. Yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, gome ngu tetoyi, ngu noolengo nowoondonayimo hamoo teyingo, eneno tetooye, ngu ngundilo nangge, no elo ingowolo.

2 No Anut, ko Yesus, noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, nguno yemboongetoowe, Anutndo oni simoo bale hoolooweyelootoni, gengo ingonduduge damoningge nowoondoyemo ngundo yeni hangetoni, ngulo ene gome oolengo ingolo, yade yade oololo, ulungga tunootewa, ngundilo yemboongewolo. Ene ngundilo tetoyi ngu, asa, Anut enengo sumangeni ayibini ngu suwoo suwoo ye yunootoni, yengo nowoondoyemo yeni, hangelo oolewa.

Anutndo, Noole Enengo Logoyelowo

3 Yo, Anut, ngulo yanggangonidodo, ene enengo ingondudu gome oolengo noole yunolo, ko ene noole sugi sugi keda oluweloyi yunowoku ngu, nguno noole Anutlo damonimo oluwato. Enengo dulidalini ko enengo damoni nenengo, ngunonggo, ene noole negoyelolo, noole enengo elo yoyeni tunootewolo.

4 Yo, Anutndo enengo yanggangoni ulungga, nguno ngu, ene kumana gomengga noole yunowelo elo gosiyowolo. Ene noole hoolooweyeloyimbolo mande gosiyowoku ngu, noole sugi sugi keda oluweloyi yolo, ko enengo damoni nenengo ngu yowato. Noole oo ngundilo yootooye, asa, noole enengo damoni gome, ngu keyolo yade yade oololo yomukowato. Ngulo ngu, noole mete oo kenomayingoweloyi damoni biyomi, ko nowoondonayi mbumbuwano soleweloyi damoni nguno, oni simoo baledo melako, ngano tetenggoku, ngu dagawato.

5-7 Ngundilo ngulo, ye kuli, Kristus Yesus nowoondoyemo hamoo tewonggoku, ngulo damoniye gome telo, ngunonggo suleyolo, windawinda damoni, ngudodo kini. Damoniye gomengga, nguno ngu, Anutlo damoni gomengga, ngulo ingondudu ulungga yolo soweyowanggo. Enengo ingondudu ulungga yoweloyi damoningga ngu, ngundo goweye gome sobowooweloyi damoningga ngu soweyowanggo. Goweye gome sobowooweloyi damoningga, nguno ngu yanggango dikalo, kowuli koolowooweloyi damoningga, ngu soweyowanggo. Yanggango dikalo, kowuli koolowooweloyi damoningga, nguno ngu, ye damoni nenengo ngu Anutndo yeya teyilo ingooteku, ngu damoningga ngu soweyowanggo. Anutlo damoni elo keyoweloyi damoningga, nguno ngu doboo yeweloyi damoningga, ngu soweyowanggo. Doboo yeweloyi damoningga, nguno ngu, oni gidalegano nowoondoyi teweloyi damoningga, Anutndo yengo nowoondoyi yunowoku, ngu damoningga, ngundilo suleyowanggo. Nga oo nga, ngu bidodomo, ye komo ko yanggango telo, keyowanggo.

8 Ngu damoni gome, ngu yengo nowoondoyemo oodoni, ngu damoningga, ngu yengo endeyoyingomo ulungga tunootetoni ngu, asa, ngundo ngu nowoondoyemo etuyelolo, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristuslo damoni, ngu gome watayi telo ingowanggo. Ndawugalo ngulo, yengo endeyoyingo, ngu engge gome oolengo enggete.

9 Ngu oni gula, ene damoni gome, ngu eneno ma oodoni ngu, asa, enengo endeyoyingo damoni biyomi, ngundo ngu, oni simoo bale etuyelolo, ngu oningga ngu, ene Yesusno newendemo hamoo ma tewolo, elo ingowanggo. Yo, ngundilo oningga ngu, ene

Yesusndo ko ulungga, enengo mbumbuwa teyingo, ngu andangeyunolo, yeni namboyi
tunootewoku, ngu ene kapengo yewolo. Ngundilo oni ngu, ene doongeyi kilingo yeyingo
ngundilo, ngulo ngu, ene oole gome ma kenolo, nguno solewelo ngundilo.
10 Ariya, ye Kristen dobooguline, ye damoni biyomingga, ngundilo ma tewelo. Kini, ye
komo ngandiya teyi: Anutndo ye kuli negoyelowoku ngu, ye enengo elo soleyelolo, sunggi
yewolo. Ngundilo ngulo, ye komo Anutlo damoni suwoo suwoo keyolo, ngundilo nangge,
ye enengo mandeni, hamoo ngu nowoondoyemo hamoo teyi. Ene yendo damoni metemi
bidodo ewonoku, ngu ngundilo tewanggoku ngu, asa, ye mbumbuwano ma solewanggo.
11 Ene yendo ngu damoni gome ngu keyootenggoku, ngulo Anutlo oole gome, nguno
oliyi. Oode, kumoowanggoku naluno nguno, ye ngu Sambo endega, ngu noolengo Oo
Bidodo Sembuli Sembunayi, ko noole ko yoyoyingo oni, Yesus Kristus, ngundo endega
enengo oni simoo bale sobowooteku, ye nguno ulo, sugi sugi oluwanggo. Yo, ye Anutlo
Sambo endemo, ooletoyi, Yesus enengombo, yeya oni oni telo ewa. Gowugowulongo! Ye
ngano ombuya, noya oliyi! Elo ewa.
12 Ariya, ngu hamoo, ye komo ngu oo ngulo kuli ingolo, ngulo ngu ye mande hamoo ngu
kuli yolo, ko yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, nguno yanggango dikawonggori. Ene
nondo nalu logowoolo, yengo ingonduduye ngu ko yokutuwoolo, yanggango yunowelo ko
eteno.
13-14 No ingootenoku ngu, nalu bodaga nangge ngu, no gowenengga nga, ngu yokowano.
Noolengo, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus, ngundo ene, nono ngu ooga
yeni tunootetoni, ngulo kuli ingowono. Ngulo nondo ingowelo, no nga gowenengga,
ngano ootoolo ngu, no ngu damoni ngu metemi gome, ngu yengo ingonduduye yoku-
tuwootoowe, ngulo ye oo ngu nakangowonoku, ye ingondudu ulungga tewanggo. Ngulo
ngu, no nalu bidodomo ngu, no ko ewano.
15 Ngundilo ngulo, nalu bidodomo, no ko yanggango telo, yeno eteno. Ngundilo telo, no
kumoowanoku ngu, ye mete nga mande, nga nakangowonoku ngulo, ye ingondudu telo,
nalu bidodomo mandega nga, ngu ingolo oluwanggo.

Noolendo, Ngu Kristuslo Solu Dulidalini Kenoyingo

16 Noolendo yeno etooye, ye ngu kuli ingolo, ngulo yanggangoni ngu kenolo ingolo, ngu
noolengo, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus, ngu ko ombuweloyi, ngulo ye
kuli ingowonggori. Yo, ye oo ngu ingowonggoku, ene Kristuslo mandega nga, ngundo
kingo mata mande oo gula, noolendo elo keyolo, yeno ma eteto. Kini, noolendo ngu,
enengo solu dulidalini ngu doongenayimbo hamoo kenowootowo. Ngulo ngu, noole yeno
ngu eteto.
17 Yo, noole Yesusdodo pulimo oluwootoku ngu naluno nguno, Awa, Anut ngundo
enengo Sambo endega dulidali gomengga, ngunonggo meno elo Yesus oowooyi
bingamini, elo okoolo, ewolo. Nga, ngu nenengo nangone. No enengo gome oolengo
ingooteno. Nenengo nowoondone, ngu enengo gome tetelo ewolo.
18 Ngu naluno nguno, noole enedodo mela puli kundingiyi, nguno ootoolo, nguno ngu,
noole noolengombo, Anutlo manggowooga ngu ingootooye, Sambononggo ngundilo etoni
ingowootowo.
19 Noole ngu mandega, Anutlo ingondudu eyingo onindo nakangoyingongga, ngu
nooleno oolooteku, ngu mande ngu bidodo hamoo nangge. Ye komo gome ingoya, ngu
keyoyi! Yo, oo enendo nakangoyingo, ngundo ye hoolooweyelootoni, nguno ngu, ye
mande ataga, tunooteteku, ngu wilikowanggo. Ngu hamoo, ngundi kini, bine? Solu himi
gula ooleliko oolooteku ngu, oni ngu, enengo oole ngu gome kenolo nguwoole oolouwa.
Ngundilo nangge, Anutlo ingondudu eyingo onikundo mande ewonggoku, ngu solu himi
ngundilo. Ye Anutlo ingondudu eyingo onikundo mande ewonggoku, ngu komo gome
ingoya, keyoya, ingoya, yade yade oololo, Yesus Kristus, noolengo Oo Bidodo Sembuli
Sembunayi, ngu ko ombuwaku nalunimo, ngu oo bidodo kini temukowa. Ngu naluno,
Yesusndo ye hoolooweyelootoni, ye Anutlo damoni, ngu tunoo oolengo ingowanggo. Yo,
ngu ngandilo tunootewa: Suwoono ooleli ngu kinitetoni ngu, asa, ngu sengetoni oolelo,
suwoononggo dootu Sambono oodoni, ngu gome kenowanggo. Ngundilo nangge, Kristus
ko ombuweloyi naluni, ngu ngundilo tunootewa.
20-21 Ye komo ngungga, ngu koleteya ingoyago, Anutlo ingondudu eyingo oni ngu,
enengo ingondudunonggo, nga mande nga ma nakangoyingo. Kini, kulimi oni gulado,
enengo ingondudunimonggo, ene oo kootu tunooteweloyi, gula ma ewolo. Kini, Yuka
Kundingiyi enengombo, oni yokutuyelootoni, mande Anutndo yunooteku, ngu yootunolo
ewonggori.

2

Ebe Ganagana Eyingo Oni, Ngulo Damoniye Biyomi

1 Ene kulimi, Iserel oni kewooloyemo ingondudu eyingo oni ebe ganagana, ngudodo tunootewonggori. Ngundilo nangge, ataga, ngudodo yeno oo etuyeloyingo oni ebe ganagana, ngundo mande ebe ganagana, elo oluwanggo. Ene tolige kombitelo, ngunonggo, ene mande ebe ganagana guladilo guladilo oni yombuliyelowelo ewanggo. Oo Bidodo Sembuli, Yesus Kristus, onilo mbumbuwalo kumoolo, ngunonggo, ene ko uliyelolo yoyoyingo, ene ngu kootu inowanggo. Ene ngundilo tetoyi ngu, Anutndo sodedo oolengo oo gumi biyomi yunootoni, oonatewanggo.

2 Ngundilo ngulo, oni ulungga oolengo, ngu enengo etuyeloyingo oni ebe ganagana, ngulo damoniye biyomi oolengo, ngu kenolo keyowanggo. Ene ngundilo tetoyi, ngulo ngu, oni oowooyingga, oo biyomi ngu kenolo, ingonduduyemo ngu wilikolo, ngulo ene Kristuslo mande damoni hamoo gomengga, ngulo mande biyomi ewanggo.

3 Ngu oni ngu, ene oo kenomayingoweloyi oni oolengo. Ngundilo ngulo, ene mande ebe ganagana ulungga elo, ngunonggo, onilo bobeye ulungga woosoolo yowanggo. Kulimi oolengo, Anutndo ombulo, onilo mande, damoni ngulo wilikoyelowelo eyingo, ngulo ngu, oni ebe ganagana ngu, ene komo oonatewanggo.

4 Yo, noole kuli ingootooye, Anutndo oni ebe ganagana elo, oo biyomi teyingomu ngu wilikoyelolo, gumi biyomi yunowalo ingowonggori. Ndawugalo ngulo, ene kuli, oo ngandilo teyingo: Kulimi, Anutlo Sambono Engel oni gidalega ngudodo, weti mbumbuwa teyingo, ngulo Anutndo ene mele ulungga biyomi nguno ya biyomimo yoyetoni, oolootenggo. Ngu melengga ngu ooleli biyomi oolengo. Ataga, ene ya biyomimo oolootenggokuno, ngu wilikoyeloyingo nalungga, ngu sobowoolootenggo.

5 Oni simoo bale kulimi ngudodo, ene kuli, Anut kootu inolo, ene damoni biyomi ma yokowonggori. Kini, ene damoni biyomi, ngundilo tetoyi, Anutndo sono tuwi ulungga tetoni, nguno oonatewonggori. Ene, Nowando ngu, Anutlo mandeni damoni gome nenengo, ngu oni simoo baleno wesiyolo ewolo. Ngundilo ngulo, Anutndo Nowa sobowoolo, ngunonggo Nowa ko simoo bale kandegula gidembolo elaya, ngundo nangge, ene gome oluwonggo.

6 Anutndo Sodom Gomora endemo oni ngudodo, damoniye biyomi oolengo teyingo, ngulo ngu, ene wilikoyelootoni, oni simoo bale bidodo yombuliyelowolo. Ende ululu elaya, ngu Anutndo debo yokawolo. Ngu ende elayaga ngu kingo nomboyi beluwo nangge tewolo. Ngulo enengo mbumbuwayali, ngulo gumi biyomi kowuli yunootoni, ene biyomi telo oonatewonggori. Ngundilo ngulo, kootu onindo, Anut kootu inolo ngu, ene komo kulimi onindo biyomi telo, ngulo ogingoyingo gumi yowonggori. Ngulo ingondudu teyi! Ngungga ngu, Anut yokolo kootu inolo, ngulo kowuli gumi komo kootusina yoweloyi ngulo gaboyi.

7 Ene Anutndo ngu oni nenengo, Lot oningga, ngu yootoni, ene ma biyomi yelo oonatewolo. Lotndo oni, ngulo bosebalese damoniye biyomi, ngulo newende kowuli ingowolo.

8 Yo, ngu oningga ngu, ene oni gome nenengo, ene oni biyomi ngu kewooloyemo oluwolo. Lotndo suwoo suwoo onilo damoniye biyomi ngu kenolo, ko nalu bidodomo ngu, ene mandeye biyomi, ngu ingolo, nguno ngu, ene newende ogingoyingowolo.

9 Nguno oo bidodo, noole oo elaya ingooteto. Oni Anut keyootenggoku, ngulo tewootewoo eneno tunooteteku ngu, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo ene ngu tewootewoo ngu mete andangewa. Noolendo gula ngudodo ingootetoku, Oo Bidodo Sembuli, ngundo ngu oni biyomi, ngulo damoniye biyomi ngu, ene kuli kenolo ingowolo. Ngulo ngu, ene wendangelo, gumi biyomi wilikoyeloyingo nalunggano nguno, nalu wenga yunoweloyi ngu sobowoote.

10 Oni gidalega ngu, ene kowuli ulungga oolengo yowanggo. Ngu oni ngu, ene oo kenomayingolo nowoondoye ulu teteku, damoni biyomi sugabododo oolengo ngu keyolo, bosebalese telo, ene ingootoyi, Oo Bidodo Sembuli, ngulo manggowo ngu kingo oo ngundilo tete. Ene windawinda telo, enengo ingondudu nangge keyootenggo. Ene Anutlo Sambono Engel oni, ngulo ma sosolelo, eneya kootuyisina elo yumooyunootenggo.

11 Anutlo Sambo endemo, Engel oni yanggangoye, ngundo etuyeloyingo oni ebe ganagana biyomi, ngu hamoo oolengo dagayelootenggo. Yo, hamoo, Sambo endemo Engel oni ngu, ene yanggangoye ulungga oolengo, ene Oo Bidodo Sembuli doongeyimo, ngulo eneno yosanggaweloyi mande ma ewanggo.

12 Ngu etuyeloyingo onilo mande ebe ganagana, ngu nusago goki, ngulo ingonduduye kini ngundilo. Ene oo ngu ma ingootenggoku, ngulo koyi telo, mandeni biyomi etenggo.

Ngundilo ngulo, Anutndo, oni ngu yutomukowa. Nusago goki ngundilo, ene nga melako
tunootetoyi, onindo yodowoolo yutomukootenggoku ngundilo.
13 Ene damoni biyomi guladilo guladilo tetenggoku, ngundilo ngulo, Oo Bidodo Sembuli
Sembunayi, ngundo enengo damoniye biyomi ngu wendangelo, ogingoyingo gumi
yunowa. Sa naluno, ene bosebalese damoni biyomi telo, yeya oo netenggoku, naluno
ngu, ene sono kowoo oowooyingga oolengo nelo, oowali oo oowooyingga netoyi, ngulo,
ye oyumo yowonggori. Ngu ebe ganagana oni, ngundo ngundilo damoni tewelo, ngu oni
oni tetenggo.
14 Enengo doongeye, ngu suwoo suwoo bosebalese teweloyi, ngulo endeyoweloyi,
ngulo doongetetenggo. Enengo doongeye ngu, ene damoni biyomi mbumbuwa, ngu
ma yokootenggo. Hamoo oolengo kini. Ene suwoo suwoo oni nowoondoye yanggango
kini ngu ganaganayelolo ngu yowoosootoyi, ngulo ene ngudodo damoni biyomi nguno
mbumbuwa tetenggo. Enengo nowoondoye ngu, ene kuli oni oo kenomayingoweloyi
damonimo nguno kumoowolo. Ngundilo ngulo, Anutndo ngundilo oni ngu, hamoo
oolengo, ngu ogingoyingo ulungga gumi yunowa.
15 Ngu oni ngu, ene Anutlo oole nenengo ngu, kuli yokowolo. Ngundilo ngulo, ene oololo
kapengoyelo oolootenggo. Enengo damoni biyomi ngu, Belam, Biyo nangoni ngundilo.
Ene damoni biyomi telo, ngulo uliyoweloyimbolo tewolo.
16 Ngundilo ngulo, Anutndo Belam mamanangolo tewolo. Belamlo Hos gula oowooyi
Donki, Anutndo yeni, mande elo Belam mamanangowolo. Yo, ngu Donkingga, ngundo
oni manggowo ngundilo, ngu oningga ngu mamanangolo, ngulo damoni biyomi, ngu
gosiyowolo.
17 Ngu ebe ganagana oni ngundo, ene oni simoo baleno ewolo. Noolendo ye
hoolooweyelolo etuyelootooye, ye Anutlo mande damoni nenengo, ngu gome ingolo
keyowanggo. Ene ngundilo elo, ene oo ewonggoku, ngu ma tewolo. Ngu oni ngu, ene
sono mele kuli dikoolo, kingo meleyi nangge ngundilo. Ene ngu goboole doogo ulunggado
oomootoni, toongelo, sono kini teteku ngundilo. Anutndo ene ende gula yomosiyoyingo,
ngu suwoo ooleli biyomi oolengo, nguno ngu, ngundilo oni, ngu ulo, Anut yokolo, yowoko,
oluwanggo.
18 Ngu oni ngu, ene kingo meno manggalu telo, hamoo mande nenengo kini ngu elo
endeyolo, ko bosebalese teweloyi damoni biyomi, ngulo oni sungo ganaganayelootoyi,
ene ngudodo damoni biyomi ngu tetenggo. Nguno ngu, nowoondoye sanggawe-
toni, ootookoolo, doongeye ulu teweloyi damoni guladilo guladilo goweyemo, ngu
tetenggo. Ngu damoningga nguno, ene oni nowoondoyemo hamoo teyingo, oni keda ngu
yowoosootoyi, ene ataga, ene oololo, ngu damoni biyomingga ngu ko keyelolootenggo.
19 Ngu ebe ganagana oni, ngundo oni simoo bale mande ebe ganagana, elo ewonggo.
Yengo ingonduduye nangge keyoyi. Etoyi, ene oo damoni biyomi melako ngano
oolooteku, ngundo ngu, ebe ganagana oni ngu soboyeloote. Ndawu damoninggado ye
soboyelootoni, ye ngu newendemo ootoolo, ye ngulo kingo sulena oni telo oolootenggo.
20 Kuli ene nowoondoye yowoolengolo, ene noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi,
Yesus Kristus, noolengo yoyoweloyi oningga, nguno nowoondoye hamoo tewolo. Ngulo
ngu, ene melako ngano, ene damoni biyomi kootu inowolo. Ene ataga, Yesuslo damoni
gome, ngu kootu inolo, ko damoni biyomingga, ngu ko tetenggo. Koletelo ngu, ene damoni
biyomi teyingo ngu woologongolo, ene biyomi oluwonggo. Ene kootusina ko oololo,
damoni biyomi teyingo, ngu ko woologongolo ngu, asa, ene biyomi oolengo oluwa.
21 Ngu oni, ene Anutno newende hamoo ma telo ngu, ngu hamoo biyomi. Ene oni
Anutno newende hamoo telo, ngunonggo, ene kootu inolo, ene mbumbuwa ko teteku
ngu, asa, ngu hamoo biyomi oolengo.
22 Ngu damoningga, ngu eneno tunootewolo. Ngungga ngu, hamoo mande ngandilo:
sebo mindelo yokowaku ngu, ene ko oololo newalo ewolo. Mande gula ngudodo ngandilo
ete. Bo ngu, ene kuli sono gemulo yokolo ngu, ene ko oololo, mela nogolu biyomi oolengo,
ngu ko gemulo oolootelo ewolo. Ngu ebe ganagana oni ngu, ene ngundilolo ewolo.

3

Hamoo Oolengo Oo Bidodo Sembuli Ngu Ko Ombuwa

1 Ye Kristen dobooguline oolengo, nga so uyingga nga, ngu so uyi, elayagaku nakangolo
ngu, no ye yunooteno. Nga so uyi ngano ngu, nondo yengo nowoondoye yokutuwoolo
ngu, yengo ingonduduye yoonenengootoyiga, metemi tunooteni, elo ngulo nakangooteno.
Ngulo ngu, ye mande ngu ko ingonduduwoolo oluwanggo.
2 Nondo ngu, yendo ngandiya ingoyi elo ingooteno. Oo kootusina tunooteweloyi, ngulo
ye ngu ingondudu teyi! Nga ngu, Anutlo ingondudu eyingo oni kundingiyi, ngundo kuli

yootunolo ewonggo. Oo Bidodo Sembuli, noole ko yoyoweloyi oni, ngundo ngudodo, nga
enengo ko ombuweloyi mande Aposel oni manggoyemonggo kuli yunootoyi, ingowonggo.
Ngu ngudodo ye komo ngulo ingondudu teyi!
3 Koleteya ngu, ye komo nga ingoyago nalu sosowoomo ngu, oni kootuyisina yu-
mooyunolo, mande eyingo oni ngu ombulo, enengo ingonduduye biyomi ngu keyolo, ene
Yesus ko ombuweloyi ngulo yumooyinolo ewanggo.
4 Ene Yesus ko ombuweloyi kuli eyingo ngu, ene ko ombuwa bine? Ariya, ene ndano
ooloote? Ene ngano kini. Kulimi osisambaye kumootoyi meleyelowonggori. Enengo biye,
ngu ko keda oolootenggo bine? Ataga, nga oo bidodo kulimimonggo, Anutndo oo yeyingo,
ngundilo oodoni, ombulo ataga nga. Ngungga ngu ebe ganagana oni ngundo ngundilo
ewolo.
5 Ene mande ngundilo ewonggoku, ngu hamoo kini. Anutndo oo kuli yeyingo ngu,
ene mete yowoolengolo, gula yewolo. Ngu ebe ganagana etuyeloyingo oni ngundo
gome ingowonggoku, ene mande hamoo unggalanggala telo, ataga, ene oo ngu ingowelo
yokootenggo. Kuli kulimi oolengo, Anutndo etoni, sambo ko mela tunootewolo. Yo,
etoni, mela ngundo sono newendemonggo tunootewolo. Anutndo ngundilo telo, sono
wesosoowoolo, mela tetoni, tunootewolo.
6 Ko ngudodo, kootusina naluno ngu, Anutndo etoni, sono ngundo mela bidodomo, sono
tuwi telo, ngundo oo bidodo yombuliyowolo.
7 Yo, Anutndo kuli etoni, ngu oo ngu tunootewolo. Ngundilo nangge, ene mande
gula ngudodo etoni, sambo ko mela, ngano oolooteku ngu ngundilo oode, yade oololo
wilikoweloyi naluno, ngu kinitemukowa. Ngu naluno nguno, Anutndo sambo mela kuli
yewolo. Ataga, kenootetoku, nga ngu demukootoni, ko oni, ene kootuyinootenggoku, ngu
wilikoyelootoni oonatewanggo.
8 Ene, ye Kristen dobooguline, nga oo nga gula ye komo ma ingolo yokowelo. Oo Bidodo
Sembuli Sembunayi, doongeyimo ngu, ngu ngandilo: Nalu gulanangge ngu ene ingootoni,
1,000 mooma ngundilo tete. 1,000 mooma ngu enendo ingootoni, sa nalu gulanangge
ngundilo. Enengo sa ngu noolengo sa ngundilo kini.
9 Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo mande gulanangge elo gosiyolo ngu, ene
ko oolengo ma tewa. Oni gidalegado ene ko tewelo ingondudu telo, ene ko oolengo
tetenggoku, ngundilo kini. Kini, nalu logoyimo ewoku, tunootetoni ngu, ngu naluno
nguno, ene komo ko ombuwa! Ene ataga ene oni simoo bale soboyelootoni, nowoondoye
yowoolengolo, eneno hamoo teweloyim, ngulo soboyeloote. Anutndo oni oonateyilo ma
ingoote. Ngundilo ngulo, ene soboyeloote.

Sambo Mela Nga Ngu Kinitewali

10 Ene Oo Bidodo Sembuli, ngundo ko ombuweloyi, naluningga ngu, yakaka onindo
suwoono tolige ombutenggoku ngundilo. Noolendo yakaka oni ombuweloyi nalu, noole
ma ingootetoku, ngundilo nangge, Oo Bidodo Sembuli ko ombuweloyi naluni, ngu ma
ingooteto. Ngu nalunggano nguno ngu, sambo pokomelo ngguyi ulungga ulo, nggolongelo
ombuwa. Ngulo sa, kombo, dootu ngu bidodo de delo, ngundo demukootoni kinitewa.
Melako ngano, oo bidodo yetoni, oolootenggoku, ngu oo ngu bidodo de delo, ngundo
demukowa.
11 Yo, ngu oo ngu bidodo, Anutndo komo temukowa. Ene oo tewelo ewoku, ngu
hamoo tetoni ngu, asa, ene ye ngu komo ndatelo telo oluwanggo? Ye ngu komo damoni
gome nenengo, nguno oolouya ombuya teya, ye oo bidodo teweloyi, ngulo Anut oowooyi
bingami okooyi.
12 Ye komo Yesus ko ombuweloyi nalungga, Anutndo nalungga sunggi yewoku, ngulo
hahangeya sobowooyi. Ndatelo ngulo, ngu naluno nguno nangge sambo delo kinitetoni,
de gookingo oolengo, ngundo ngu bidodo demukolo, yowoolengolo sonoyi yemukowa.
13 Ene Anutndo kuli eyingo, ene sambo keda, mela ngudodo keda ko yeni tunootewalilo
ewolo. Ngu musiyo keda nguno, oni simoo bale bidodo, Anutno nowoondoye hamoo
telo, damoni nenengo nangge nguno telo oluwanggo. Noole ngu ooga ngu nangge
sobowoowato.

Noole Komo Ingondale Oolengo Telogo, Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Ngu Sobowoowato

14 Ariya, ye Kristen dobooguline, yendo nga ooga ngalo sobowoolo oolootenggo. Ye
komo ko yanggango teya, gome nenengo oliyi. Oo biyomi gulalo, yengo nowoondoye
yeyi ma biyomi yewelo. Ye komo Anutdodo nowoondoye goboolo siyelo oodoyi, Anutndo
kootusina ye ngundilo gome oodoyi yeyololuwa.
15 Oo Bidodo Sembuli, ngundo ngu ene noole oolengo soboyeloloote. Ndawugalo ngulo,
ye komo enendo ko yoyoweloyi ngu damoni ngu gome ingoyilo ingoote. Anutndo ene

kuli ingoyingo gome ngu, noolengo doboonayi oolengo, Pol inowolo. Nga mande damoni
ngandilo nakangolo, ye yunowonggori.
16 Yo, enengo so uyi nakangowoku bidodo ngu, ene nga oo ngalo nangge, elo
nakangoote. Ngu hamoo, so uyi nakangowoku nguno, mande gidalega ngu tunoo oolengo
ma tunootewolo. Ngu oo ngu etuyeloyingo oni ebe ganagana, ngu ingonduduye kini telo,
Anut doongeyimo, enengo endeyoyingo, ngu nenengo kini, ngundo ngu, Pollo mandeni
nenengo nakangowoku, ngu yowoolengolo, ngu damoni nenengo yombuliyowolo. Ene
ngundilo telo, ko Anutlo mande gidalega ngudodo, enengo bukno oolooteku, ngu
yombuliyootenggo. Ngulo ngu, ene oonatewanggo.
17 Ariya, ye Kristen dobooguline oolengo, ye ngu kuli ingowonggo. Nga oo nga kootusina
tunootewelоyi, ngalo ye kuli ingowonggori. Ngundilo ngulo, ye komo ngulo ingondale
teyi! Kinitetoni, ngu mande hamoo andangelo yokootenggoku, ngulo ebe ganagana oni,
ngundo ye ganayelootoyi, ngulo ye ingonduduye bulibali telo, yanggango ma ootoolo,
tewootewoono solewanggo.
18 Ye ngu, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngulo sumangeni, ko noolengo ko yoyoyingo
oni, Yesus Kristus, ngu ye ingootenggokungga ngudodo oliyi. Ngundilo tetoyi ngu,
Kristus, yengo nowoondoyi telo, sumange ulungga yunolo, yade oololo, ulungga oolengo
tunootewa. Ye nguno ngu, Kristuslo gome oolengo ingololuwanggo. Yesuslo nangge,
noole enengo oowooyi bingami okoowato. Yo, noole ataga, ene oowooyi bingami okoolo,
yade yade oololo, sugi sugi oluwatoku, noole ngulo ingowelo. Ngu oo ngulo, no Anutno
yeya, ngundilo yemboongewonowo. Ngu hamoo.

1 Yon
1 Yonlo Mande Tabango

Yon ngu kuli dogoni yeyingo, ngu naluno nguno, ene nga so uyi koleteloga, nga nakangolo, Esiya melako oni simoo bale nowoondoyemo hamoo teyingo, ngulo soweyoyunowolo. Ngu nalungga ngu, Yon ene Epesas endemo nguno oluwolo.

Nga buk ngalo mande gumgum ingoweloyi, ngu ngandilo ooloote:

Hamoo ingondudu oolengo ngu, nga so uyingga ngano ooloote. 1:1-4.

Solu himi ngulo mande damoni, ko ooleli ngulo mande damoni, ngu ngandilo elo ingowanggo. 1:5–2:17.

Ene komo Kristuslo mundi tetenggoku simoo bale, ngulo ingondale teyilo mande ewolo. 2:18-29.

Nooledodo eyingo, noole mete Anut nangoni ngu wilikolo, ko Setanlo nangoni nguya wilikowato. 3:1–4:6.

Anutndo ngu nowoondoyi teweloyi damoningga, ngulo sembuli oolengo. Ngu damoningga ngu gome oolengo, ngulo noole ngudodo ngundilo nangge, doboogulinayimbolo nowoondoyi yunolo, ngulo ingowato. 4:7–5:5.

Oo kabusagobo mande eyingo, Yesus Kristus oowooyi bingami elo okooweloyi, ko suwoo suwoo sugi sugi keda oluweloyi, ngulo mande. 5:6-21.

Suwoo Suwoo Keda Oluweloyi Ngulo Mande

1 Nga mandega suwoo suwoo keda oluweloyiga ngu, noolendo wesiyolo elo etuyelootetoku ngu. Nga oo nga kulimi oolengo oluwoku, ngu noole ingolo, doongenayimbo nguya kenowootowo. Noole kandenayimbo nguya dowoolo kenowootowo.*

2 Ngu Suwoo Suwoo Oluweloyi Kedaga ngu, tunoo oolengo endesina tunootetoni, noolendo ngu kenowootowo. Ngundilo ngulo, ngu Suwoo Suwoo Keda Oluweloyiga, ngulo mandeni, yeno wesiyolo, elo etuyelooteku ngu. Ngu ene kulimi enengo eweyi Anut tanggeyimo oode, ngunonggo, ene nooleno tunootetoni, noolendo ene kenowootowo.

3 Noolendo ene kenolo, mandeni nguya kuli ingolo, ngulo noolebana, yeno nguya, ngulo mandeni elo etuyelootetoku ngu. Nguno ngu, ye nguya enengo mandeni ngu ingolo, nooleno ombutoyiga, nooledodo nowoondonayi gulanangge yewato. Ngunonggo, noolengo bidodo nowoondonayi gulanangge Awanayimo yelo, ko, enengo Nangoni, Yesus Kristusdodo, goboolo oluwato.

4 Noole mande nga nakangootetoku, ngulo noolengo oni oni tetetokungga, ngu gome oolengo tunooteni.

Noole Komo Solu Himimo Oluwato

5 Anut Nangoni, ngundo mande, nga etoni, ingowooto. Ngulo noolebana yeno elo etuyelooteto. Ngu ngandilo: Anut ngu solu himi oolengo, hamoo oolengo, Anutno ooleli bodaga kini.†

6 Ene noolendo ngandilo ewato. Noole Anutdodo nowoondonayi goboolo gulanangge elo ngu, ko, noole suwoo ooleliko endeyowatoku ngu, ariya, noolengo mandega etetoku, ngu ebe ganagana oolengo eteto. Yo, noole ngundilo elo ngu, asa, Anutlo mandeni damoni, hamoongga ngu nowoondonayimo, nguno ma ooloote.

7 Ene, Anut, enengombo solu himi oolengo. Ngulo ngu, noole enengo solu himimo endeyolo, ootoolo ngu, asa, noole doboogulinayimboya nowoondonayi goboolo gulanangge siyelo oluwato. Nguno ngu, Anut Nangoni, Yesus, ngulo dalo dalowo, ngundo noolengo mbumbuwa bidodo sonowoolo, andangewoku, ngunonggo noolengo nowoondonayi gome metemi namboyi tunootete.

8 Noole mbumbuwa kini, elo ewatoku ngu, asa, noolengombo noolengo nowoondonayi ngu ganangolo, ebe ganagana eyinooteto. Nguno ngu, hamoo mande ngu nowoondonayimo hamoo oolengo kini.

9 Noolengo mbumbuwa teyingo ngu, suwoo suwoo, Anutno noolengo biyominayi ngu yootunolo ewatoku ngu, asa, Anutndo newende hamoomonggo, noolengo mbumbuwa andangelo yokolo, ene noole ma yoyokowa. Kini, Anutndo enengo damoni gome nenengo, ngunonggo, nooleno damoni oo biyomi ngu bidodo sonowooyunolo yoyeni, noole oni gome metemi oolengo tunootewato.

---

* **1:1:** Suwoo Suwoo Keda Oluweloyi Mandega ngu, Yesuslo ngundilo ete.

† **1:5:** Anut enengo mandeni damoni, ngu nenengo oolengo ngu, solu himi ngundilo.

10 Noole mbumbuwa ma tetetolo ewatoku ngu, asa, noole Anutdodo ebe ganagana
oni, elo oowooye biyomi ewato. Yo, ngundilo etooye ngu, asa, enengo mandeni, noole
nowoondonayimo hamoo ma ooloote.

2

Kristus Ngu Noolengo Hoolooweyeloyingo

1 Ye nenengo Kristen simoone, no nga mandega, yengo nakangoyunootenoku nga
ngu, ye mbumbuwa ma tewelo, elo nakangooteno. Ene oni gula mbumbuwa tewaku
ngu, noolengo hoolooweyeloyingo oni, ngu Awanayi, Anut tanggeyimo, eneya goboolo
oolooteli. Ngu oni gome nenengongga, ngu Yesus Kristus.
2 Ngu Yesus Kristusngga, ngundo noolengo mbumbuwanayi, ngulo kowuli ulungga
koolowoolo, wetinayi andangewolo. Yo, ene noolengo mbumbuwa ngu andangelo, ko,
mela bidodomo oni simoo balelo mbumbuwaye nguya, ngu bidodo andangeyunolo
hoolooweyelowolo.

Oni Anut Hamoo Ingooteku Ngu, Ene Anutlo Damoni, Ngu Keyoote

3 Ene noole Anutlo mamana mande ngu keyowatoku ngu, asa, noolengombo Anutlo
damoni, ngu gome oolengo ingowato.
4 Ene oni gulado ewa, no Anutlo gome ingootenolo, ene Anutlo mamana mandeni ngu
ma keyolo ngu, asa, ene ebe ganagana oni. Ngundilo ngulo, Anutlo hamoo mande ngu,
ene newendemo nguya kini.
5-6 Ene oni gula Anutlo mande ngu gome ingolo, keyolo ngu, asa, ene newende bidodo
Anut inolo oolootekungga, ngu hamoo noole ingooteto. Ndatelo ngulo, noole enedodo
Anut newendemo ulo oolooteto. Ene oni gulado ewa, no Anutdodo oolootelo, elo ewaku
ngu, asa, ene Yesus Kristusndo gome nenengo endeyoyingo, ngundilo oolengo nenengo
endeyowa.
7 Ye Kristen dobooguline, nondo mamana mande nga keda, amana gula, yengo ma
nakangolo yunooteno. Kini, nga mamana mandega nga, ngu yendo kulimi oolengo nga
mamana mandega nga yolo, kandangelo ingowootowo.
8 Ene nga mamana mandega, ataga nondo yengo nakangootenoku nga, ngu mamana
mande keda gula. Noole ingooteto. Nga ngu, Yesus Kristus, enengo koni, ngundo
nowoondonayimo ko tete. Ngundilo ngulo, noole gome oolengo nowoondonayimonggo
hamoo ingooteto. Nga mamana mande kedaga nga, ngu ene hamoo oolengo, elo
ingooteto. Yo, Anutndo Setanlo ooleli, yeni kinitewelo telo, ngunonggo solu himi yeni,
tunootewelo tete.
9 Ene oni gulado ewa. No solu himimo oolootenolo, ene dobooyi gulaya sanggili telo,
boguwoowaku ngu, ariya, ene komo ooleliko ulo ooloote.
10 Ene oni dobooyi nowoondoyi teyinooteku ngu, ene Anutlo solu himimo ooloote. Solu
himimo endeyolo oode, ene meleno ma solewa.
11 Ene oni gula dobooyiboya newende biyomi ingolo, oolootekungga ngu, ene ooleliko
ooloote. Yo, ooleli ngundo ene newende doobengootoni, nguno ene oole erewelo,
wenonolo ooloote. Ndatelo ngulo, ooleli ngundo doongeyi kuli doobengolo yokowolo.
12 Ye nolo simoone ngu, Anutndo Kristus oowooyimo, yengo mbumbuwaye kuli andan-
geyunowolo. Ngundilo ngulo, nondo nga mandega nga, yengo nakangolo yunooteno.
13 Ye awa awaye, ye ngu oningga (Kristus), ngu kulimi oo ma tunooteyingomo oluwolo.
Ene oode ombulo ataga, ngudodo oolooteku ngu, ye ngulo damoni ingootenggo. Ngundilo
ngulo, nondo nga mandega nga yengo nakangolo yunooteno.
Ye simoo kosiyi, nondo nga mandega nga yengo nakangolo yunooteno. Ndatelo ngulo,
ye Setanlo yanggangoni ngu, ye kuli dagawonggoku, ngulo no mande nga nakangolo
eteno.
14 Ye simooye galo, nondo yengo nga mandega, nga nakangolo yunooteno. Ndatelo
ngulo, ye Awalo damoni, gome oolengo ingootenggo.
Ye awa galo, ye ngu oningga ngu kulimi oo ma tunooteyingomo oluwoku, ombulo ataga,
nguya oolooteku ngu, ye ngulo damoni ingootenggo. Ngundilo ngulo, no nga mandega,
nga yengo nakangooteno.
Ye simoo kosiyi galo, ye yanggangoyedodo, Anutlo mande ngu yengo nowoondoyemo
nguno oolooteku, ngundo ye Setanlo biyomi ngu, ye kuli dagawonggori. Ngundilo ngulo,
no nga mandega, nga yengo nakangolo yunooteno.
15 Ye mela ngalo damoni biyomi oowooyingga oolooteku, ngulo nowoondoyemo ma
hahangelo oluwelo. Oni gula, ene mela ngalo damoni biyomi, ngulo hahangelo oolooteku
ngu, ariya, ene newendemonggo, Awalo nowoondoyi teweloyi damoningga, ngu eneno
kini.

16 Noole ingooteto. Mela ngalo oni ngulo damoni bidodo ngu; goweye ngalo nowoon-
doye ulu teweloyi; oo kenomayingoweloyi; enengo oo sitowi ngu kenolo, ngulo oni oni
teweloyi damoni, ngu bidodo Awanonggo, ma ombute. Kini, ngu melako oni nganonggo
tunootete.
17 Mela ngano oo oolooteku, ngu meladodo kinitemukowa. Yo, hamoo, onilo nowoon-
doye ulu teweloyi ngulo damoni, ko, doongeye gome teweloyi damoni nguya kinitewa.
Ene oni gula, Anutlo manggowo keyolo oolooteku ngu, ene sugi sugi oluwa.

Kristus Yesuslo Me Oni Ngu Kuli Tunootewonggo

18 Ye nenengo Kristen simoone, nga nalungga nga ngu, nalu wenga namoko tete. Kuli,
ye Kristuslo me oni gula tunootewloyi, ngulo mande ingowonggo. Ene ataga, Kristuslo
me oni oowooyingga oolengo oolootenggo. Ngulo ngu, noole ingooteto. Nalu wenga, ngu
namoko tunootewelo teteku nga, elo ingooteto.
19 Yo, ngundilo oni ngu, noole kewoolonayimonggo, noole yoyokolo satenggo. Ndatelo
ngulo, ngundilo oni ngu, noolengo oni nenengo kini. Yo, hamoo, ngu oni ngu noolengo
oni tetoyi ngu, ene suwoo suwoo nooledodo oluwato. Ene noole kuli yoyokoyingo, ngulo
noole ingooteto. Ngundilo oni ngu, bidodo noolengo oni kinilo ingooteto.
20 Ye kuli, Yuka Kundingiyi yoyingo, ngulo ye bidodo enengo hamoo mandeni ngu
ingootenggo.
21 Ye bine, hamoo mande, ngu ma ingootenggoku, no nga mandega, nga yengo
nakangooteno? Kini, ye hamoo mande ngu kuli ingootenggo. Ene ye ingoyi! Hamoo
mande ngu ebe ganagana mande nguno tunooteweloyi ereremo kini. Ngundilo ngulo, no
nga mandega nga yengo nakangoyunooteno.
22 Oni oone, ngu ebe ganagana oni? Ngu oni gidalegado ngandilo etenggo. Yesus ngu
ene Anutlo simoo bale ko yoyoweloyi oni kinilo etenggo. Ngundilo oni ngu, ene Kristuslo
me oni telo, Anut ko enengo Nangoni, Yesus ngudodo, kootu inootenggo.
23 Oni gula ene Anut Nangoni kootu inolo yokowaku ngu, ene eweyi Anut ngudodo
kootu inolo yokowa. Ene oni gula ene Nangonimbolo newendemo hamoo tewaku ngu,
ene eweyimbolo nguya newendemo hamoo telo oluwa.

Yuka Kundingiyimbo Hamoo Mande Ngu Etuyeloote

24 Ye kuli mande ingowonggori. Ngu nowoondoyemo, nguno gome dowootoyiga, sugi
sugi ingonduduwooya oliyi. Ye mande kuli ingowonggoku, ngu sugi ingonduduyemo
gome dowoolo oluwanggoku ngu, Ariya, Yesusndo, eweyi Anutdodo ye soboyelolo, gome
yodowootoli, ye eneya oluwanggo.
25 Kristusndo noolengo sunggi mande, ngandilo elo gosiyowolo. Ene sugi sugi keda
oluweloyiga, ngu yunowelo, Kristusndo ngundilo ewolo.
26 Nondo nga mandega yengo nakangootenoku nga ngu, oni ye ganayelolo, ye yoyolo,
damoni biyomimbolo oole, ngu ye etuyelootenggo elo, ngulo nakangolo yunooteno. Ngulo
ngu, ye komo ingondale teyi!
27 Kristusndo Yuka Kundingiyi ye yunootoni, yoyingo, ngu yeya oolootenggoku ngu.
Ngundilo ngulo, yengo ingonduduye ngu ma wenonoowelo. Kini, Yuka Kundingiyi,
ngundo suwoo suwoo, oole oo gome ngu etuyelowa. Yuka Kundingiyi, ngulo mandeni
ngu hamoo mande oolengo, ngu ebe ganagana kini. Ngundilo ngulo, ye komo Kris-
tusno nowoondoyemo hamoo yanggango tetoyiga, ngunonggo, Yuka Kundingiyimbo oo
etuyelooteku ngudodo, ngundiya nangge keyoyi.
28 Yo, ye nolo Kristen simoone, ye komo Kristusdodo nangge oliyi. Ngundilo telo ngu,
asa, ene kootusina, tunooteweloyi naluno, noole ene doongeyimo yanggango dikalo,
oyumo ma yowato.
29 Yendo ngandilo ingootenggo. Kristus, ngu oni gome nenengo oolengo, elo ingootenggoku ngu, ariya, ye ngandiya ingoyi. Oni ene damoni gome nenengo oolengo ngu telo, ene Anutlo simoongo.

3

Ataga, Noole Anutlo Simoongo Oluwato

1 Ye komo gome ingoyingo yoyi! Ndatelo ngulo, Awanayi Anutndo noolengo nowoon-
doyi oolengo telo, ene newende noole yunowolo. Yo, Anutndo nooledodo nolo simoonelo
ete. Hamoo oolengo, noole Anutlo simoongo! Mela ngalo oni ngundo Anutlo ma
ingootenggo. Ngundilo ngulo, noolengo ngudodo ma ingootenggo.
2 Ye Kristen dobooguline, ataga nga ngu, noole Anutlo simoongo telo oolooteto. Ene
kootusina, ndatelo oluwatoku, ngu ma tunootewolo. Ene noole ingooteto. Kootusina,

Kristus ko ombuteku naluno ngu, noole hamoo oolengo kenolo, noole ene ngundilo
oolengo tunootewatolo ingooteto.
3 Oni bidodo, Kristuslo doongetelo, sobowoolo, doongedoongoodoongoo telo oolootenggoku, ngu sungo sungomo nowoondoye gome oolengo yomosiyololootenggo. Kristus,
enengombo gome oolengo oolooteku, ngundilo telo oluwanggo.
4 Oni ene mbumbuwa telo endeyooteku ngu, ene Anutlo mamana mande ngu tootoongolo, ma keyoote. Ndatelo ngulo, mbumbuwa teweloyi damoningga, ngundo Anutlo
mamana mande ngu tootoongoote.
5 Ye ingootenggo. Kristus ngu oni simoo bale bidodo mbumbuwaye andangeyunowelo
tunootewolo. Ene Kristus bungomo, mbumbuwani gula ma oliyingo, elo ingootenggo.
6 Oni gula, newendemo Kristuslo ingolo oolootekungga ngu, ene mbumbuwa damonimo ma oluwa. Ene oni gula mbumbuwa, ngulo damonimo oluwaku ngu, asa, noole tunoo
ingowato. Ngu oningga, ngu hamoo oolengo, Kristus ma kenolo ingoyingo, elo ingowato.
7 Ye nolo Kristen simoone, ye ingondale teyi! Kinitetoni ngu, oni gulado ye
ganayelowanggo. Ye ingoyi, Kristus, ene oni gome nenengo oolengo. Ngulo ngu, oni ene
damoni gome nenengo teteku ngu, ene ngudodo oni gome nenengo.
8 Kulimi oolengo, Setando mbumbuwa telo oluwoku, ngundilo nangge, ombulo, ataga,
ngudodo mbumbuwa tete. Ngundilo nangge, oni simoo bale weti mbumbuwa tewelo,
hahangelo tetenggoku oni, ngu Setanlomu. Ngundilo ngulo, Anut Nangoni, ngundo
ombulo, Setanlo damoni, koni biyomi ngu toongoolo, yokowelo ombulo, tunootewolo.
9 Oni gula, ene Anut Nangoni telo ngu, ene mbumbuwa damoni biyomi ngu ma telo
endeyolo oluwa. Ndatelo ngulo, Anutlo mande damoni ngu ene newendemo oolooteku
ngulo. Ngundilo ngulo, ene mbumbuwalo damonimo ma oluwa. Ndatelo ngulo, ene Anut
Nangoni oolengo.
10 Ndawu oningga ngu, Anut simoongo, elo noole ingowelo ngu, ko, ndawu oningga,
ngu Setanlo simoongo, elo ingowelo ngu, ariya, noole ngandilo ingowato. Oni ene
mande damoni gome nenengo ngu ma keyootekungga ngu, ene Anutlomu kini. Ngundilo
nangge, oni ene dobooyi ma nowoondoyi tetekungga ngu, ene Anutlo oni ngudodo kinilo
ingowato.

Oni Dobooyi Nowoondoyi Teyinoweloyi, Damoni Oolengo

11 Kulimimonggo, ye mande ngandilo ingowonggori. Noole komo doboogulinayimbolo
nowoondoyi yunowato.
12 Noole Keyinlo damoni, ngundilo ma tewato. Ndatelo ngulo, Keyin ngu ene Setanlo
oni telo oode, ngulo ene koneyo Ebel, uleni kumoowolo. Ndatelo telo ngulo, ene koneyo
uleyingo? Keyinlo damoni, ngu biyomi, koneyo Ebello damoni, ngu gome nenengo
oolengo.
13 Ye Kristen dobooguline, mela ngalo oni biyomimbo, yeya mundi tetoyiga ngu, ariya,
ye ngulo ma soliyokowelo.
14 Noole ingooteto. Noole doboogulinayi, nowoondoyi teyunootetoku, ngulo noole
kumoo, ngulo damoni ngu kuli yokolo, noole ataga, keda oluweloyimbolo tunootelo
oolootetolo ingooteto. Oni ene dobooyi ma nowoondoyi tewaku ngu, ene kumoo, ngulo
damonimo ooloote.
15 Oni ene dobooyiboya sanggili telo, newende biyomi yeteku, ngu ngandilo. Anut
doongeyimo ngu, ene newendemonggo dobooyi uleni kuli kumoowo. Ye ngu ingootenggo. Oni, ene oni gula, uleni kumoowaku ngu, ene newendemo suwoo suwoo keda
oluweloyiga ngu Anutnonggo ombuteku, ngu eneno kini.
16 Yesusndo enengo keda oluweloyiga ngu yokolo, noole hoolooweyelowolo. Noole
nguno ingooteto. Yesusndo, noolengo nowoondoyi telo kumooyingo, ngu nowoondoyi
teweloyi damoni, ngundo noole etuyeloote. Ngulo ngu, noole ngudodo doboogulinayi,
hoolooweyelowelo, meyelo oode kumoowato.
17 Oni gula ene mela ngalo oo moole, ene dobooyi gula kenootoni oo kinitetoni, ngulo
ene ma nowoondoyi telo, oo ngu gula ma inolo ngu, asa, noole kuli watayi. Anutno
nowoondoyi teyingongga, ngu ene newendemo ma oolootelo ingowato.
18 Ye, nolo Kristen simoone, noole mandeno ko manggonayimbo nangge, doboogulinayimbolo ma nowoondoyi telo ewato. Kini, noole komo nowoondonayi hamoomonggo
ngudodo nowoondoyi yunolo, ko gome telo hoolooweyelowato.

Anutno Nowoondoye Hamoo Telo Ngu, Anutlo Ma Sosolewanggo

19 Anutndo newende noole yunootoni, nguno noolendo enengo mandeni hamoo
oolengo, ngu keyooteto. Ngundilo ngulo, noole enedodo nowoondonayi goboolo yelo,
enengo imakeyingo damonimo oluwato.

20 Ngundilo nangge, noole biyomi gula tetooye, nowoondonayi ngundo ngulo wilikoyelowaku ngu, asa, noolengo nowoondonayi, ngu imakeyingomo oluwa. Ndatelo ngulo, Anutno nowoondoyiningga, ngundo noolengo nowoondonayingga ngu dagate. Yo, hamoo, Anutndo ngu oo bidodo nowoondonayimo oolooteku, ngu ingomukoote.
21 Ye Kristen dobooguline, ene noolengo nowoondonayi, ngundo ma wilikoyelootoni ngu, ariya, noole Anut doongeyimo yanggango dikawato.
22 Ngulo noole oo gulalo Anutno sumoo elo yemboongewatoku ngu, asa, ene oo ngu yunowa. Ndatelo ngulo, noole enengo mamana mande ngu keyolo, ngunonggo ngu noolendo oo teweloyi Anutndo ingooteku, ngu teteto.
23 Enengo mamana mande ngu ngandilo. Noole komo, enengo Nangoni Yesus Kristusno nowoondonayimo hamoo telo, ko, noole komo oni dobooguliinayimbolo nowoondoyi yunowato. Enengombo kuli ngundilo ewolo.
24 Ene oni gula, Anutlo mamana mande ngu keyowaku ngu, asa, ene Anutdodo goboolo oodoli, Anutndo ngu oningga ngudodo, newendemo ulo oolooteli. Anut enengo Yuka Kundingiyi, noole yunootoni, noole Yukani ngundo etuyelootoni, ingooteto. Anut noole nowoondonayimo oolootelo ingooteto.

4

Anutlo Yukani, Ko, Yuka Biyomi

1 Ye, nolo Kristen dobooguline, mela nga bidodomo, ingondudu eyingo oni ebe ganagana oowooyingga tunootelo endeyootenggoku, ngulo ngu, ye ngulo mande ngulo nowoondoyemo hamoo ma tewelo. Ngu oni ngundo, yeno ombulo ewanggo. Noole Anutnonggo Yuka Kundingiyi yunootoni, ngunonggo yeno etetolo ewanggo. Ene ye yuka bidodo nowoondoyemo hamoo ma tewelo. Kini, ye komo yuka bidodo, tewooyeloya kenoyi. Ene Anutnonggo, bine ombute, ngundi, kini bine.
2 Ye mete Anutlo Yuka Kundingiyi, ngu ngandilo ingowanggo. Oni bidodomonggo ewanggo, Yesus Kristus ngu kuli oni kilalongo tunooteyingo etenggoku oni ngu, Anutlo Yuka Kundingiyingga, ngudodo oolootenggo.
3 Ngundilo nangge, oni bidodo, Anutndo Yesus melako, ngano ma suleyoyingo, elo etenggoku oni nguno, yuka gula eneno ooloote. Ene Anutlomu kini. Ngundilo oni ngu, Kristuslo mundimundi oni ngulomu. Kuli, ye Kristuslo me oni ombuwalo etoyi ingowonggori. Ene kuli ombulo, ataga, melako ngano oolooteku nga.
4 Ye nolo Kristen simoone, ye ngu Anutlomu, ngulo yendo ngu ingondudu eyingo oni ebe ganagana, elo etuyeloyingo ngu, ye kuli wongooyi uyingo. Ndatelo ngulo, Yuka Kundingiyingga, ye nowoondoyemo oolooteku, ngulo yanggangoningga, ngundo Setanlo yanggangoni melako ngano oolooteku, ngu kuli dagate.
5 Ngu oni ngu, ene mela nogo ngalo oni. Ngundilo ngulo, enengo mande biyomiye ngudodo, mela ngalomu nangge. Ngulo ngu, mela ngalo oni biyomi, ngundo ngu, enengo mande biyomi etenggoku, ngu ingootenggo.
6 Noole ngu Anutlomu. Oni ene Anut ingootenggokungga, ngundo ngu, ene noolengo mande ngudodo ingootenggo. Ene Anutlo oni kini ngu, ene noolengo mande ngudodo ma ingowanggo. Ngu sunggigano nguno, noole ingooteto. Hamoo mande yukani, ko, ebe ganagana mande yukani, ngu nenengo oolengo wilikolo ingowato.

Nowoondoyi Teyingo Damoningga, Ngu Anutndo Ngulo Sembuli

7 Ye Kristen dobooguline, noole komo dobooguliinayimbolo nowoondoyi tewato. Ndatelo ngulo, oni dobooyi nowoondoyi teyingo damoningga, ngu Anutlo damoni oolengo. Oni ene nowoondoyi teweloyi damoningga, ngu keyowaku ngu, ene Anutlo nangoni telo, ko, ene Anutlo damoni ngudodo, gome watayi tewa.
8 Ene oni dobooyi ma nowoondoyi tewaku ngu, ene Anutlo damoni ngudodo, ma ingoote. Ndatelo ngulo, Anut ngu ene nowoondoyi teyingo damoningga, ngulo sembuli oolengo.
9 Anutndo ngu noolengo nowoondoyi telo, enengo Nangoni gulanangge yeni, ene melako ngano ombulo, noole enengo kedaga, ngu yunowelo ombuwolo. Noole nguno ingooteto. Hamoo oolengo, Anut ene noolengo nowoondoyi ulungga oolengo tewolo, elo ingooteto.
10 Noole koletelo, Anutno nowoondoyi ma teyinowootowo. Kini, koletelo Anutndo noolengo nowoondoyi yunowolo. Ndatelo ngulo, Anut enengombo nangge, newende noole yunolo, enengo Nangoni yeni, melako ngano ombulo, ngundo noolengo mbumbuwanayi andangelo yokowelo ombuwolo.

11 Ye Kristen dobooguline, ngu damoninggano nguno, Anutndo noolengo nowoondoyi
yunoyingo ngu etuyeloote. Ngundilo ngulo, noole ngudodo komo doboogulinayimbolo
nowoondoyi teyunowato.
12 Oni gulado ene Anut kuli ma kenowolo. Ene noole doboonayi nowoondoyi
yunowatoku ngu, asa, Anut nooledodo oluwa. Yo, Anutno nowoondoyi teyingongga ngu,
nooleno gome nenengo enggedodo teloluwa.
13 Anut enengombo, enengo Yuka Kundingiyi yunoyingongga, nguno noole ingooteto.
Noole enedodo oodooye, ene ngudodo nooleno oluwalo ingooteto.
14 Noole enendo oo tewoku ngu kenolo, ngulo mandeni wesiyolo ngandilo elo
etuyelooteto. Awando enengo Nangoni yeni, mela ngalo oni simoo bale bidodo, ko
yoyowelo ombuwolo.
15 Oni gulado ngulo mandeni elo ewa, Yesus ngu Anut Nangoni, elo ewaku ngu, ariya,
Anutndo ngu oningga, ngu newendemo ulo, ngudodo oodoli, ko Anutndo ngu oningga
ngudodo, goboolo oolooteli.
16 Ngundilo ngulo, noole hamoo ingooteto. Anutndo noolengo nowoondoyi teyin-
gongga, ngu ingolo, noole ngulo nowoondonayimo hamoo tewa. Anut ngu nowoondoyi
teyingo damoni, ngulo sembuli oolengo. Oni ene nowoondoyi teyingo damoningga,
nguno oolootekungga ngu, asa, ngu oningga ngu, ene Anutdodo oodoli, Anutndo ngu
oningga ngudodo newendemo ulo ngudodo oluwali.
17 Nowoondoyi teyingo damoningga ngu, nooleno gome nenengo oolengo tunootewaku
ngu, asa, noole mela ngano oolootetokuno, ngundilo damoningga, yanggango ulungga
tunootelo, nguno noole Kristus enengo kilalongo oolooteto. Ngundilo ngulo, noole
kootusina, wilikoyeloyingo nalu ulungga nguno ma sosolewato.
18 Oni ene dobooyi nowoondoyi telo oolootekungga ngu, ene dobooyiboya ngu ma
sosolewa. Kini, ene nowoondoyi teweloyi damoningga, ngu gome oolengo tetoni
tunooteteku ngu, asa, ngundo sosoleweloyingga, ngu keyolo andangetoni toongewa.
Sosoleyingo, ngulo damoni ngu ngandilo. Oni ene mbumbuwani tewoku, gumi biyomi
yoweloyimbolo ingondudu telo, ngulo sosolete. Yo, hamoo, oni sosoletoyiga ngu, noole
ingooteto. Nowoondoyi teweloyi damoningga ngu, eneno gome nenengo oolengo ma
tunootetoni, ooloote.
19 Anutndo koletelo oolengo, noolengo nowoondoyi yunootoni, ngulo noolebana
doboogulinayimbolo, ngudodo nowoondoyi yunowato.
20 Ene oni gulado ewa, no nowoondone Anut inootenolo, ene dobooyiboya newende
biyomi yewaku ngu, asa, ngu oningga, ngu ene ebe ganagana ewolo. Ndatelo ngulo, oni
gula ene dobooyi kenolo, ngulo ene nowoondoyi ma teyinowaku ngu, asa, ene Anut ma
kenoweloyingga, ngu ngudodo, newende inoweloyi, ngu ereremo kini.
21 Nga mamana mandega nga ngu, noole Kristusnonggo yoyingo, ngu ngandilo. Oni
gula, ene newende Anut inolo ngu, asa, ene komo dobooyi ngudodo newende inoni.

5

Anutlo Nowoondoyemo Hamoo Teyingo, Ngundo Mela, Ngalo Yanggangoni Dagatenggo

1 Oni bidodo, Yesus, Anutlo Nangoni, ene oni Anutndo noole ko yoyowelo elo
sunggi yeyingo, ngulo nowoondoyemo hamoo telo, ene Anutlo simoongo oolengo telo
oolootenggo. Yo, hamoo, oni bidodo ngu, enengo nowoondoye ngu awaye ngu inolo,
ngunonggo, enengo simoongo ngudodo nowoondoye yunootenggo.
2 Ngundilo nangge, noole nowoondonayi, Anut inolo, ngunonggo, noole enengo
mamana mande ngu keyolo ngu, asa, noole ngu damoningga, nguno ingooteto. Noole
Anutlo simoongo, ngulo ngudodo nowoondoyi yunooteto.
3 Ene noole Anutlo mamana mandeni ngu keyowatoku ngu, ariya, noolengo nowoon-
donayi ngu Anut inolo, ngulo enengo mamana mandeni, ngu keyoweloyi, ngu kowuli
kini.
4 Oni bidodo Anutlo simoongo telo ootoolo, ene mela ngalo damoni biyomi ngu
andangelo yokowonggori. Noole Anutno nowoondonayimo hamoo tetetoku damoningga,
ngunonggo, noole ebeno yanggango telo, mela ngalo damoni biyomi ngu dagateto.
5 Onendo, ene ebeno yanggango telo, ene mela ngalo damoni biyomi ngu dagawo? Oni,
ene Yesus ngu Anut Nangoni, ngulo newendemo hamoo tewokungga, ngundo ene mela
ngalo yanggangoni, ngu dagawa.
6 Yesus Kristus ene sono (kundingiyi) sonowooweloyi, ngulo damonimo ngudodo
ombulo, ko, enengo dalowo de mombinonggo wendootoni, ngudodo ombuwolo. Ene
sonolo damoni, ngunonggo nangge, ma ombute. Kini, ene sonolo damoni, ko, dalolo
damonimo ngudodo ombuwolo. Yuka Kundingiyi ngu, ene mande hamoo nangge

eweloyi, ngulo sembuli. Yo, Yuka Kundingiyi, ngundo ngu Kristuslo damoni, wesiyolo
elo noole etuyeloote.
7-8 Ngundilo ngulo, mande kabusa ngu bidodo Yesuslo elo yootunoote. Ngu ngandilo:
Yuka Kundingiyi, sono, dalo ngu oo kabusaga, ngundo Yesuslo damoni, nenengo tunoo
etuyeloote.
9 Onindo mande elo wesiyootoyi, noole ingooteto. Ene Anutndo mande, elo wesiy-
ooteku, ngundo ngu, onindo mande etenggoku, ngu hamoo oolengo dagate. Anutndo nga
mandega ewoku nga, ngu ene enengo Nangonimbolo mande ewolo.
10 Oni, ene Anut Nangoni, ngulo newendemo hamoo teteku ngu, asa, ngu oningga
ngu, ene Anutndo mandega wesiyolo ewokungga, ngu ene kuli newendemo ingowolo.
Ene, oni Anutno newendemo hamoo ma teyingo ngu, ene Anut Nangoni, ngulo mandeni
hamoongga Anutndo eteku, ngulo newendemo hamoo ma tete. Ngu damoningga nguno,
enengo newendemo hamoo, ngu andangelo yokootoni, ngulo ene Anutdodo ngandilo
ewa, Anutndo ebe ganaganalo ete.
11 Ngu hamoo mandega Anutndo elo wesiyooteku, ngu ngandilo. Anutndo ene kuli
suwoo suwoo keda oluweloyiga, ngu yunowolo. Ngu kedaga, enengo Nangonimo
oolooteku, ngu Anutndo noole yunoote.
12 Oni, ene Anut Nangoni, ngu woologongolo ngu, ene ngu keda sugi sugi oluweloyiga
ngu yowa. Ene oni Anut Nangoni, nguno ma woologongolo ngu, asa, ene ngu kedaga ngu
ma yowa.

Noole Ingooteto. Noole Suwoo Suwoo Keda Oluweloyiga Ngudodo Oolooteto

13 Nondo nga mandega nga, yengo nakangolo yunooteno. Ndatelo ngulo, ye Anut
Nangoni, ngulo ingootoyiga, nowoondoyemo hamoo tetoni, ye nguno hamoo ingootenggo.
Ye ngu suwoo suwoo keda oluweloyiga, ngu kuli yowonggolo ingootenggo.
14 Ngulo ngu, noole Anutlo ingondudu ngu keyolo oode, ngunonggo noole oo gulalo
Anutno yemboongewatoku ngu, ariya, Anutndo noolengo yemboongengga ngu hamoo
ingowa. Ngundilo ngulo, noole Anutlo ma sosolewato. Kini, noole mete Anut tanggeyimo
oolouwato.
15 Nguno noole ingooteto. Ene noolengo yemboongeyingongga, ngu bidodo ene ingowa.
Ngundilo ngulo, noole ngu ingooteto. Noole eneno oo gula yunoni, elo yemboongewatoku
ngu, asa, ene oo ngu noole yunootoni yowatolo ingooteto.
16 Oni gulado dobooyi gula ngu mbumbuwa tetoni, kenolo ngu, ene Anutno ngu
oningga, hooloowelo yemboongetoni, ngulo Anutndo enengo mbumbuwani andangelo
yokolo, enengo keda oluweloyi ngu inowa. Ene oni ene mbumbuwa tewelo hahangelo
oolooteku, oningga ngu, hooloowelo yemboongeweloyimbolo ma eteno. Ngundilo weti
mbumbuwa, ngulo oni kumoolo, Setanlo ende de nombo ma kumooweloyingga, nguno
uwelo teteku, ngulo yemboongeyilo ma eteno.
17 Damoni bidodo nenengo kini, ngu damoni, ngu bidodo mbumbuwa. Ene weti
mbumbuwa gidalega, ngundo oni yoyeni, Setanlo ende de nombono ma uwanggo.
18 Noole ingooteto. Oni bidodo, Anutlo simoongo telo oolootenggoku ngu, ene mbum-
buwalo damoni, ngu ma keyolo oolootenggo. Ndatelo ngulo, Anut Nangoni enengombo
enengo simoongo gome soboyeloote. Ngundilo ngulo, Setando kandeyi, ngu onino nguno
yelo ma yodowoowalo ingooteto.
19 Noole ingooteto. Noole ngu Anutlo simoongo oolooteto. Ene oni mela bidodomo ngu,
Setando ngulo tabango telo oolootelo ingooteto.
20 Yo, hamoo, noole tunoo ingooteto. Anutlo Nangoni, ngu kuli ombuyingongga ngu,
ene noole ingondudu gomemu yunoweloyimbolo ombuwolo. Ngunonggo ngu, noole ngu
Anutga, ngu hamoo oolengo gome watayi. Noole Anut hamoongga ngudodo, enengo
Nangoni Yesus Kristus, ngudodo goboolo oolooteto. Hamoo oolengo, ene Anut oolengo,
ene keda sugi sugi oluweloyi, ngulo sembuli.
21 Ariya, ye nenengo Kristen simoone, ye komo ebe ganagana anut ngulo yengombo,
yengo gome soboyeloyi! Ngu hamoo oolengolo eteno.

2 Yon
2 Yonlo Mande Tabango

Nga bukga ngalo mande gumgum ingoweloyi ngu, ngandilo ooloote:
Kambayeloyingo mande. 1:1-3.
Nowoondoye hamoo oolengo dobooguliye yunoyi. 1:4-6.
Etuyeloyingo oni ebe ganagana, ngulo ingondale teyi. 1:7-11.
Akeyo elo mande ewolo. 1:12-13.

1 No Kristen oni, ngalo tabango koleteyingo, nondo yengo nga so uyingga nga nakan-
golo, ge bale ulungga, gedodo simoonggeboya yunooteno. Anutndo geya simoonggeboya,
ngu enengo elo, ye soleyelolo sunggi yewolo. No hamoo mande elo, nowoondone ye
yunolo, ngunonggo nakangolo yunooteno. Yo, noolendo oni bidodo hamoo mande
keyootetoku, noole bidodo yengo nowoondoyi yunooteto.*
2 Ndatelo ngulo, Anutlo hamoo mandega, ngu noole nowoondonayimo oolooteku, ngu
nooleno suwoo suwoo oluwa. Ngulo ngu, noole ye nowoondoyi yunooteto.
3 Anut Awanayi ngudodo Yesus Kristus, Awalo Nangoni, ayibiyini ngunonggo sumange
yunolo, nowoondoye yeni, imakeyingo tunootete. Yo, hamoo, Anutlo kumanangga nga,
noole enengo hamoo mande keyootetoku, ngundo noole simoo bale sungo nowoondoyi
yunowato.

Noole Nowoondonayi Teweloyi Damoningga, Ngu Komo Keyowato

4 Yengo simooye gidalega, Anutlo hamoo mande ngu keyootenggoku, ngulo no oni
oni oolengo teteno. Yo, ngu simoongge Awando mamana mande yunoyingo, ngu gome
nenengo keyootenggo.
5 Ngundilo ngulo, ataga, ge bale ulungga, no gedodo ngandilo eteno. Noole simoo bale
sungo sungo, noole bidodo komo dobooglinayimbolo nowoondoyi tewato. Nga nondo
mamana mande keda gula elo, ma yunooteno. Kini, kulimi oolengo, noole mamana
mande, nga Anutnonggo yowootowo.
6 Nowoondoyi teweloyi damoni, ngu ngandilo. Noole komo Anutlo mamana mande ngu
keyowato. Kulimi oolengo, ye mamana mande ngandilo ingowonggori. Ye komo simoo
bale sungo, ngulo nowoondoyi teweloyi damoningga ngu keyoya, endeyoya oliyilo ewolo.

Kristuslo Me Oni, Ngulo Ingondale Teyi!

7 Oni oowooyingga, noole ganayelowelo, ende bidodomo endeyootenggo. Ene ngandilo
etenggo. Yesus Kristus, ene oni kilalongo tunooteyingo, elo nowoondoyemo hamoo ma
tetenggo. Ngundilo etenggoku, oni ngu, ene ebe ganagana oni ngu, ene Kristuslo me oni
oolengo.
8 Ngundilo ngulo, ye yengombolo ingondale teyi! Ye Anutndo ko yoyowoku ooga ngu
duwoo ma yokowelo. Noolendo ko yanggango telo, ye etuyelowootoku, ngulo ooga ngu,
ye komo ngu bidodo gome yanggango dowootoyi, oo ye yunowelo ewonggoku, ngu bidodo
yowanggo.
9 Ene oni gula, Kristuslo mande gome yanggango ma dowoolo, ene ngunonggo mande
gulano oolouwaku ngu, asa, Anutndo ngu oningga, ngudodo ma oluwali. Ngundilo
nangge, oni gula ene Kristuslo mande yanggango dowoolo keyowaku ngu, ariya, Awa
Anut enengo Nangonimboya, ngu oningga, ngudodo goboolo oluwanggo.
10 Ene oni gula, ene Kristus oni kilalongo, tunooteyingo mandega, ngu ma yolo, ene
kingo yeno ooloutoningga ngu, asa, ye ene kandeyi dowoolo, yolo, yengo yano ma uwelo.
11 Ndatelo ngulo, oni gulado, oni ngundilo ngu kandeyi dowoolo ngu, asa, ene ngu
oningga ngulo ingonduduni biyomingga ngudodo suleyowa.

Mande Wenga

12 No mande oowooyingga yeno eweloyimbolo, ene no mande nga nakangowelo ma
ingolo, ngulo no yokooteno. Kini, no nenengombo tanggeyemo toongelo, yeyolo, yedodo,
nguno noolengo nangge goboolo bibitelo, mande elo ingolo, oni oni ulungga oolengo
tewatolo ingooteno.

---

* **1:1:** Kristen oni tabango koleteyingo, ngundo Kristen pawa oowooyinggalo soboyelowolo. Ngundo Kristen simoo bale, pawa gulano tabango oni ngudodo, goboolo nakangolo yunowolo. Ngu ngandilo: bale ulungga ngu, Kristen tabango oni, simooye ngu Kristen simoo bale, pawa ende gulano oolootenggoku, ngulo ewolo.

13 Anutndo yengo gumooye kuli yootunolo, enengo soleyeloyingo, ngulo simoongombo
ngudodo, ye kambayelootenggo. Ngu hamoo.†

† **1:13:** Gumooye, ngu simoongombo, ye kambayelootenggoku, ngu ngandilo. Gumooye ngu Kristen simoo bale pawa gulalo tabango. Simoongo ngu tabango ngulo Kristen simoo bale.

3 Yon
3 Yonlo Mande Tabango

Nga so uyi kabusayi nga ngu, Yondo nakangolo ngu, enengo oowooyi so uyino ma nakangowolo.

Nga bukga ngalo mande gumgum ingoweloyi ngu, ngandilo ooloote:

Kambayeloyingo mande. 1:1-4.
Gayiyaslo oni oni teyi. 1:5-8.
Yondo Diyootirepis bungomo sanggili mande ewolo. 1:9-10.
Dimitiriyaslo mande gome. 1:11-12.
Akeyo elo, mande ewolo. 1:13-15.

1 No Kristen oni, ngalo tabango koleteyingo, nondo Gayiyas gengo nga so uyingga,
nga nakangooteno. Ge komo nenengo Kristen doboone oolengo, no gengo nowoondone
hamoomonggo, ge gunooteno.
2 Ge nolo Kristen doboone oolengo, nondo Anutno yemboongeteno. Gedo Gayiyasndo
ko teteku, ngu yega, gome metemi tunooteweloyimbolo, ko, enengombo ngudodo gome
metemi olinilo, gengo yemboongeteno. No kuli ingooteno. Gayiyas, gengo nowoondooge
hamoo teyingo, ngu gome yanggango, elo ingooteno.
3 Kuli dobooguline gidalega, nono mayelo elo, gedodo ngandilo ewonggo. Gedo Anutlo
mande hamoo damoningga, ngu keyolo endeyootelo etoyi, ingolo, ngulo no gengo oni oni
ulungga oolengo tewono. Ndatelo ngulo, gedo Anutlo mande nenengo keyooteku, ngulo
ngundilo eteno.
4 Yo, no nenengo simoonembolo mandeye, ingolo ngu, simoonembo hamoo mande
damoni ngu keyootoyi, no ngulo oni oni ulungga telo, oolooteno. Yo, hamoo, ngu oni
oni tetenokungga, ngundo nolo oni oni gidalega tetenoku, ngu dagate.

Gayiyasndo Ko Gome Tewolo

5 Ge nolo Kristen doboone, gedo Anutlo ko oni gome soboyelolo kawararayelooteku,
ngu kewooloyemo ko oni gidalega ngu amana tunootewonggoku ngu, ge watayi kini. Ene
geno mayetoyi, gedo ene ngudodo gome hoolooweyeloote. Ngundilo mande, ngu gome
oolengo.
6 Yo, Anutlo ko oni gidalegado, ene Kristen simoo bale doongeyemo, gengo nowoon-
doyiga teteku, ngu yootunolo ewonggo. Ngu hamoo, gedo oo teteku ngu mete, ene Anutlo
ko oni ootookoolo, gengo ya yokolo, Anutlo koni tewelo satoyiga ngu, asa, gedo oo gidalega
ngudodo ene hoolooweyeloya yunootooga, yoya sayi. Ngundilo damoningga, teteku ngu,
asa, Anutndo, ngulo gome ingowa.
7 Ene nga kongga, ngalo oololo, ene Yesus oowooyi bingami elo okooweloyi ngu
tetenggo. Ene oni gidalega, Yesuslo nowoondoyemo hamoo ma teyingo, ngu kandeye-
monggo, oo gula ma yowelo.
8 Ngundilo ngulo, noole komo oni ngundilo ngu hoolooweyelowato. Ngundilo damon-
ingga ngulo, noole Anutlo hamoo mandega ngalo koni nga goboolo gooboongoolo tewato.

Diyootirepis, Ene Damoni Biyomi Tewolo

9 Nondo Kristen, simoo balelo, mande gidalega nakangolo yunowono. Ene Diyootirepis
ngu enengo koleteyingo oluwelo ingolo, ngulo ene noolengo mande ma ingoote.
10 Ngundilo ngulo, no oololo, yeno toongelo ngu, no enendo mande teteku, ngulo mande
yootunolo ewano. Enendo nooledodo mande biyomi oowooyingga elo, konokono telo
endeyoote. Ene ngu nangge ma teyingo, kini, enengombo Anutlo ko oni yoyolo, enengo
yano ulo, ene ngudodo ma yomosiyeloote. Oni sungo gidalegado, ko oni yoyolo, enengo
yano ulo, yomosiyelowelo etoyi ngu, enendo ngu soleyelolo, ene Kristen oni simoo bale
kewooloyemonggo, ngudodo oweyeloote.

Dimitiriyasndo Damoni Gome Tewolo

11 Ge, nolo Kristen doboone oolengo, ge mande damoni biyomingga, ngu ma keyowelo.
Kini, ge komo mande damoni gomengga, ngu nangge keyoya ko te! Hamoo, oni ene
mande damoni gome teteku ngu, ene Anutlo oni. Ngundilo nangge, oni ene mande
damoni biyomi teteku ngu, ene Anutlo oni kini.
12 Oni bidodo, ngu Dimitiriyas, oowooyi bingami elo okootenggoku ngu. Ene ngu Anutlo
hamoo mandega, ngu gome keyootoni, ngulo Anutndo enengo oni oni tetoni, nondo
ngudodo eneyo oni oni teteno. Ge ngu ingoote, nondo mandega etenoku nga ngu, hamoo
oolengo.

Mande Wenga

13 Nondo gengo mande oowooyingga, ewelo ingootenoku, ene nondo ngu so uyimo
nakangowelo ma ingooteno.
14 Ndatelo ngulo, no sodedonangge, no geno nguno oololo, gedodo goboolo bibitelo,
mande elo ingoweloyi, ngulo ingooteno.
15 Gengo nowoondoge ngu ayibinonggo olini. Gengo, Kristen doboogulige, ngundo
ge kambagelooteto. Ngulo ngu, ge komo oolouya, noolengo Kristen doboogulinayi, ngu
bidodo sungo sungo kambayelo. Ngu hamoo.

Yud
Yudlo Mande Tabango

Yems koneyo bodaga ngu oowooyi Yud. Ngundo nga so uyingga nga nakangowolo. Ene ngu Yemusga ngu, ene Yerusalemno oni simoo bale nowoondoye hamoo telo oluwonggoku, ngulo tabango oluwolo.

Mande gumgum nga bukno ingoweloyi ngu, ngandilo ooloote:

Kambayeloyingo mande. 1:1-2.

Etuyeloyingo oni ebe ganagana, ngulo ingondale teyi. Ngundo mande etoyi ingoweloyi, ngulo damoniye, ko ngulo mamana mande yombuliyolo ngu, ngulo ogingoyingo suwoo suwoo yolo oluwanggo. 1:3-16.

Oni simoo bale nowoondoye hamoo teyingongga, ngunonggo nangge yanggango dikayi. 1:17-23.

Yesus Kristus, ko Anut, enengo oowooyi bingami, ngu nangge okoolo oluweloyi. 1:24-25.

1 No Yud, no Yesus Kristuslo ko oni. No ngu Yems koneyo. Nondo nga mandega nga, so uyimo nakangolo ye yunooteno. Ye simoo bale Anutlo menongga ngu ingolo keyootenggoku, Awa Anut ngundo yengo nowoondoyi yunootoni, ko Yesus Kristusndo ye soboyelootoni, oolootenggo.

2 No Anutno yemboongeteno. Anut, gedo nowoondoge ene yunoya, sumangengge imakeyingo, ngu eneno yetooga olini. Nguno ngu, enengo nowoondoyi teweloyi damoningga yunootooga, ngu eneno oololo, ulungga oolengo tunootelo oluwalo yemboongeteno.

Oo Etuyeloyingo Ebe Ganagana Onilo Mandeye, Ngulo Ye Ingonda Teyi!

3 Ye nolo Kristen dobooguline, koletelo no yengo Anutndo, noole ko yoyoweloyi kongga ngulo mande nakangolo, ye yunowelo ingondudu ulungga tewono. Ene ataga no ngandilo ingolo, ngulo no komo nga mandega nga, ngandilo nakangooteno. Yengo me oni gidalegado tewooyelootoyiga ngu, ye komo yengo nowoondoyemo hamoo teyingongga, ngu yanggango dowooyi. Ndatelo ngulo, nalu gulananggemo nangge, Anutndo enengo oni simoo bale nowoondoyemo hamoo teyingo damoningga, ngu yunowolo.

4 Nondo nga mandega yengo nakangootenoku, ngulo damoni ngandilo: Oo etuyeloyingo oni ebe ganagana gidalega, tolige tolige, ye kewooloyemo ombulo, ene Anutlo Kristen damoni nenengo, ko enengo ayibiyi, yunoweloyi damoningga ngu yowoolengolo, toligemangge ene mande oowooyingga etuyelowelo ombuwolo. Ngundilo ngulo, ene tolige ye kewooloyemo ombulo, bosebalese damoni biyomi, ko damoni biyomi oowooyingga ngudodo, ngu telo etuyelootenggoku, ngu ye ngudodo, ngu mete tewanggolo tetenggo. Yo, ngundilo oni ngu, ene Yesus Kristus nangge ngu onilo tabangoye koletelo, ngu noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, nguno nowoondoyemo hamoo ma tetenggo. Yo, ngundilo oni ngu Anutndo enengo damoniye biyomi ngu kuli wilikoyelowoku, ene ngulo oonatewanggo.

5 Ye ngu oo ngu kuli ingootenggoku ngu, ene no yengo ingondudu ko yokutuwooteno. Ngu ngandilo: Kulimi Oo Sembuli Ulungga, ngundo Iserel oni Igipnonggo yoyootoni, sawonggori. Ene kootusina, oni simoo bale enengo ma ingolo, nowoondoyemo hamoo ma tetoyi ngu, asa, ene ngu yuleni kumoowonggori.

6 Ngundilo nangge, kulimi Sambono Engel oni gidalega ngudodo, enengo koye Anutndo yunoyingo, ko ulungga ngu nenengo ma telo, ngulo enengo Sambo ende damoni ngu yokolo sawonggori. Ngundilo satoyi, asa, ngu naluno nguno, Anutndo yoyolo ya biyomimo yoyelo, nguno uto yanggango (sen), ngundo gosiyelolo yoyetoni, nguno suwoo suwoo sugi sugi ooleliko biyobiyomi ingolo oolootenggo. Ngundilo oodoyi, oololo, Anutndo wilikoyeloweloyi nalu ulungga, ngu sobowoolo oolootenggo.

7 Ngundilo nangge, kulimi oolengo, Sodom Gomora ende elayaga ngudodo, ko ende gidalega namoko oluwonggoku ngudodo ngundilo, ene Engel onindo tewonggoku, ngundilo tewonggori. Ene bosebalese damoni biyomi ngu keyolo, ko simoondo simoo dobooguliyiboya, baledoya, weletenggoku ngundilo tewonggori. Ngundilo tetoyi, ngulo Anutndo ngu ende elayaga ngu kamukowolo. Ngu ooga tewoku, ngu oo gaboyi tunoo, noole etuyelooteku, ngu noole Anutlo mandeni ma keyowatoku ngu, asa, ngundilo kowuli, ngu nooleno ngudodo tunootewa. Yo, noole Anutlo mandeni nenengo, ma keyowatoku ngu, asa, noole ngudodo Anutndo yoyolo, Setanlo ende de nombo ma kumooweloyi nguno oolongooyelowa.

8 Ngu ebe ganagana oni, ataga oolootenggoku nga ngu, ene ngundilo nangge telo, enengo gabo biyomi oowooyingga kenolo, ngunonggo ene goweye damoni biyomi

oolengo ngu tetenggo. Ene noolengo, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngulo manggowo
toongoolo, ene windawinda biyomi telo, ene Sambono Engel oni ngudodo mande
kootuyisina etenggo.
9 Ene kulimi, Anutlo Engel onilo tabango koletelo, oowooyi Mayikel, ngundo Setandodo
yumooyinolo, kootuyisina mande biyomi ma ewolo. Kini, ene Moseslo bingo onendo
yowalo, Setandodo mande gumgum elo longge nangge telo, nguno ene Setandodo mande
kootuyisina ma ewolo. Kini, ene ngandilo ewolo. Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Anut
enengombo nangge ngu geyolo elo, mamananggelowa! Ewolo.
10 Ene nga ebe ganagana oni ngando ngu, ene oo bidodo damoni ma ingolo, ngulo
mande biyomi etenggo. Ene mande damoni ingootenggoku ngu, ene nusago ingonduduye
kini, ngulo damoniye ngundilo tetenggo. Ngundilo damoningga ngundo hamoo oolengo
yombuliyelootenggo.
11 Yo, ngu etuyeloyingo oni ebe ganagana ngu, ene komo ingondale teyi! Ndatelo
ngulo, ene kuli, Keyinlo newende boguboguwoolo, tetenggoku damoningga, ngundilo
endeyootenggo. Yo, ene ulilo nangge ingondudu tetenggoku, ngulo enengo goweye ngu
yolo, Belamlo damoni keyoweloyimbolo inowonggo. Ene Anutlo mande ngu yokolo,
Korando, oni gidalega ngudodo windawinda tewonggoku, ngundilo tewonggo. Ngu
damoninggano nguno, Kora, enengo ko oni ngudodo hamoo oolengo oonatewonggo.
12 Nalu bidodomo, ye gooboongoolo Anutlo ko dobooguliye ngudodo nowoondoyi telo,
oowali simbo katenggo. Ene ngu ebe ganagana oni ngu yengo goobooye ngu yombuliyolo
biyomi tetenggo. Yo, ene sono oowali logono kini ngu netenggoku, nguno ene enengo
oowali ngu sobowooweloyi, ngulo ma sosoletenggo. Kini, ene enengombolo nangge
ingolo, oni sungo oodoolo wenonootenggoku, ngu hoolooweyelowelo ma ingootenggo.
Ebe ganagana oni ene goboole Sambono sono kini doogobo yolo, sungo sungo kingo
sateku, ngundilo. Ene de tanggooli nalunimo, ma enggeteku ngulo. Ene de kumooni,
onindo damonidodo gumootenggoku ngundilo.
13 Yo, ebe ganagana oni ngundo oyumo yoweloyi mande damoni ngu tetenggo. Nguno
ngu, ebe ganagana oni, ngulo damoniye biyomi sono tuwi ulungga ombulo, koodoyi
nogolu digi bungomo yeteku ngundilo. Ene Sambono dootumbo enengo musiye oolengo
yokolo, sungo sungo satenggoku ngundilo. Ngu oni, ngulo ooleli, iliyo oolengo, Anutndo
sungo yeyunootoni, sugi sugi oluwanggo.

Ene Ngulo Uliyi Biyomi Oolengo Yowanggo

14-15 Inok ngu, Adamlo soweni oololo, kandegula gidembolo elayaga, nguno ene
tunootewolo. Anutlo mandeno, Inok Anutlo ingonduduni elo, ngu ebe ganagana onino
ngulo ewolo. No kenootoowe, Anut Oo Bidodo Sembuli, nga enengo Engel oni ulungga
oolengo, ngu ma kandangeweloyi, ngu enedodo goboolo ombutoyi yeyooteno. Ene
oni bidodo biyomi tewonggoku, ngu andangelo wilikoyeloweloyimbolo ombute. Yo,
oni Anutlo mande ingolo, ngu ma keyootenggoku ngu, enengo damoniye biyomi telo
oluwonggoku, ngu bidodo kenolo ingowanggo. Yo, mbumbuwadodo oni ene hamoo
oolengo Anut kootu inootoyi, ngundilo ngulo, Anutndo, enengo mande damoniye biyomi
oolengo enedodo tewonggoku, ngulo gumi ogingoyingo ulungga yunowelo ombuwalo
ewolo.
16 Ngu oni ngu, ene Anutdodo kootuyisina mande elo, ko oo bidodo eneno tunootewoku,
ngulo nowoondoye biyomi ingootenggo. Ngundilo ngudodo, enengo nowoondoye ulu
teweloyi damoningga ngu telo, keyolo endeyootenggo. Ene meno manggalu telo, enengo
bingamiye elo okoolo, ngunonggo ene oni gidalega ngudodo, oowooye bingamiye okoolo
ganaganayelolo, ngulo oo kingo woosoolo yoweloyimbolo.

Ye Komo Nowoondoyemo Hamoo Teyingo, Ngu Gome Dowooyi

17 Ene ye nolo Kristen dobooguline, ye Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus,
ngulo Aposel onilo mandeye kuli ewonggoku, ngu ingondudu teya ingoyi.
18-19 Ene yeno ngandilo ewolo. Kootusina nalu wengamo, oni gidalega Anutlo mande
damoni ngudodo, yumooyinolo, Anut kootu inolo, nowoondoye ulu teyingo damoni
biyomi ngu telo oluwanggo. Ene ngundilo telo, Anutlo Kristen oni simoo bale, ngu
kewooloyemo ulo ganaganayelolo, yoyeni, ene usowoolo sungo sungo tetenggo. Yo, ngu
oni biyomi nguno Anutlo Yuka Kundingiyi eneno kini. Ngulo ene mela ngalo damoni,
ngulo nangge ingondudu tetenggolo ewolo.
20 Ene ye nolo Kristen dobooguline, ye bidodo komo suwoo suwoo yengo nowoon-
doyemo hamoo teyingo kundingiyingga, ngu yengomo yengomo yanggango teyinoya
oliyi. Ye komo suwoo suwoo, Yuka Kundingiyi, ngulo yanggangoni, ngunonggo Anutno
yemboongeyi.

21 Anutndo yengo gome ingootoni, ngulo yengo endeyoyingo damoningga ngu tunoo
etuyelolo, ye enengo ingondudu nangge keyoyi. Ye ngundilo tetoyi ngu, asa, Anutndo ye
kumana ulungga yunowa. Ye komo ngu nalungga, ngu sobowooya, noolengo, Oo Bidodo
Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus, ngulo ayibiyini ngu ye keda sugi sugi oluweloyi ngu
yunowa.
22 Ye komo oni gidalega enengo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu bodaga yokowong-
goku, ngulo nowoondoyi teyunoya hoolooweyeloyi.
23 Kristen oni gidalega, ngundo biyomi tetoyiga ngu, asa, ye komo sodedonangge, ene
hooloowetoyiga, Anutlo oole metemi nguno ko oolouyi. Yo, ye oni ngundilo nowoondoyi
teyunolo, hoolooweyelolo ngu, asa, ye komo ngulo ingondale teyi! Kinitetoyi ngu, asa,
ye ngudodo mete mbumbuwa tewonggokulo ngulo ye solewanggo. Ene ingondudu
kulimi ngulo damoniye, ngu towi soloyi sugabododo oolengo ngundilo. Ye komo damoni
ngundilo ngulo, sosoleya sungo saya oliyi.

Anutno Eseteweloyi

24 Anutndo ene mete ye soboyelolo kawararayelootoni, ngulo ye mela ma wongosogu-
lumoolo yulewa. Enengo dulidalinimo ombuteku, naluno nguno, Kristusndo ye yoyolo,
ngandilo ewa, yeno biyomi gula kini. Ene ngundilo etoni, ye ngulo oni oni ulungga
oolengo tewanggo.
25 Ngu Anut gulananggega, ngundo nangge, noole ko yoyoyingo, ngu Yesus Kristus
ngulo koningga, nguno noolengo, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, noole ngulo bingami
elo okoowato. Ene nangge noolengo sobosobo koleteyingo ulungga ooloote. Ene
yanggangonidodo dulidalinidodo oolengo. Ene oo bidodo sobosobo tabango ooloote. Ene
kuli ooluwolo. Ngundilo nangge nalu bidodomo, kootusina ngudodo oluwa. Ngu hamoo
oolengo.

Oo Tunooteweloyi (Rewelesen)
Oo Tunooteweloyilo Mande Tabango

Ngu naluno nguno, Yesus ene kumoolo, Sambo endemo ooletoni, nguno ngu, mooma onibi kandegula gidembolo gulanangge, ko mooma kandegula nguya, (65) yokowolo. Ngundilo mooma yokolo, nguno ngu, Yondo nga so uyingga nga nakangowolo. Ngu naluno nguno, Yesuslo nowoondoyemo hamoo teyingo, Simoo bale ngundo kowuli ulungga koolowoowonggori. Ngundilo telo, nguno oowooye biyomi oolengo elo yutolo yombuliyelowonggori. Ngundilo tetoyi ngulo, Yondo so uyi nga nakangolo ewolo. Ene komo Yesusno koleteya ingondudu teya, nguno yanggango dikaweloyi, ngulo damoningga ngu, nga so uyingga nga nakangowolo. Ngu Yesuslo konimo, nguno ngu, Anut ene nguno yanggango oolengo yelo, enengo me oni Setanlo keyimo oni, ngu dagawonggori. Nguno oo gome gome ulungga tewonggori. Oni simoo bale onendo Anutlo mande damoni ngu gome oolengo keyootenggoku, ngulo nakangowolo. Yondo ene kuli mande damoni ngundilo ngu, nga so uyino ngano nakangowolo.

1 Nga so uyingga nga, Yesus Kristusndo oo bidodo kuli etuyelowolo. Ngu oo bidodo nalu
bodaga nangge tunooteweloyi ngu, Anutndo Kristus etungootoni, ngundo enengo ko oni
etuyelowolo. Asa, Anutndo enengo Sambono oni suleyootoni, ngundo nono ombulo, no,
Yon, enengo ko oni oo ngu tunoo etunelowolo.
2 Nondo Anutlo mande, ko, Yesus Kristuslo mande ngu bidodo ingolo kenowonoku oo
ngu bidodomo, nga so uyinggano ngano nakangowono. Mande nga hamoo oolengolo
ewolo.
3 Nga mandega nga, nondo nakangowonoku ngu, Anutndo oo kootusina tetoni
tunooteweloyiga, ngulo mandeni nga ngu, oni kandangelo, ingolo, keyootenggoku ngu,
Anutndo ye gome soboyelowa. Ndawugalo ngulo, ene ingootenggo. Ngu nalungga ngu
namoko tetoni, nguno Anutndo oo bidodo tewelo ingowoku, ngu bidodo temukowa
ingowolo.

Kristusndo Mande Soweyootoni, Kristen Oni Goobooyingo Kandegula Gidembolo Elaya (7) Nguno Oolouwolo

4 No Yondo, nga so uyingga nakangolo, ye Kristen goobooyingo kandegula gidembolo
elaya, Esiya melako nguno oolootenggoku, ngulo nakangoyunooteno. No Anut kuli keda
oluwoku, ataga nguya keda oolooteku, ko, kootusina ko ombuweloyi, nguno yemboonge-
toowe, enendo mete sumangeni nowoondoye imakeyingo damoni ngu yunowa. Yuka
Kundingiyi ngulo koye ngu kandegula gidembolo elaya telo, Anut tanggeyimo dikalo
oolooteku, ngundo nguya sumange nowoondoye imakeyingo damoni, ngu mete yunowa.
5 Yesus Kristus oningga ngu, ene Anutlo mande nenengo wesiyolo eteku, enendo nguya
sumange nowoondoye imakeweloyi, ngu yunowa. Yesus koletelo melenonggo ko keda
ootookoolo, mela oni sobosobo koleteyingo ulungga, ngulo sobosobo tabango ooloote.
Ene newende noole yunolo, enengo dalowobo noolengo mbumbuwa andangeyunowolo.
6 Ngulo ngu, noole enengo nowoondonayimo hamoo teyingongga, nguno ulo, Eweyi
Anutlo woolo yeyingo oni telo oluwato. Yesus Kristus ngu sugi sugi noolengo sobosobo
oluwa. Ngulo ngu, noole komo suwoo suwoo enengo oowooyi dulidalini yanggangoni
oolooteku, ngulo bingami elo okoowato! Ngu hamoo oolengo!
7 Gome ingoyi! Yesus goboole kewoolokuli ombuwa! Ngundilo ombutoni ngu, oni
bidodo enengo doongeyembo kenowanggo. Ngundilo telo, oni kuli ene sanggawelo
uleyingoku nguya kenowanggo. Oni simoo bale melako ngano oolootenggoku, ngundo
ngu, Yesusndo ko teyingo ngu ingolo, ngulo nowoondoyi ulungga tewanggo. Oo ngu
hamoo oolengo ngundilo tunootewa!
8 Oo Bidodo Sembuli, Anut, ngundo ngandilo ewolo. Nondo nangge no kuli amana
damonimonggo ko wengamo nguya nondo nangge oolootenolo ewolo. Ngu hamoo Oo
Bidodo Sembuli ngu kuli oluwoku, ko, ataga nguya oolooteku, kootusina ko ombuwa.
Ene Anut yanggangoni ulunggadodo.

Yondo Gabono Kristus Kenowolo

9 No Yon, no yengo Kristen dobooye, noolengododo Kristusno nowoondonayimo hamoo
teyingo ngulo ngu noole goboolo, kowuli koolowoolo, tewoolo yanggangoni nguya gob-
oolo ootoolo, noole Anut mande damoningga ngundo enengo simoo bale soboyelooteku,
nguno ulo ootoololuwato. Nondo Anutlo mande oni simoo baleno yootunolo wesiyolo elo,

ko, Yesusndo oo hamoomu etunelootoni nguya, eneno etuyelootoowe ngu, asa, ngulo oni
no noyolo, Patmos meladonimo, ngano ya biyomimo ngundilo noyokootoyi oolooteno.
10 Sande naluno, Yuka Kundingiyimbolo yanggangoni, ngundo nono tunootetoni,
kootunesinanggo manggowo gula yanggango etoni, no ingootoowe, unggu ngguyi
ngundilo ingowono.
11 Ngu manggowooga, ngundo ngandilo ewolo. Ge oo bidodo kenooteku ngu, ge komo
so uyimo nakangoya, soweyootooga, Kristen goobooyingo kandegula gidembolo elayaga
Epesas, Smerna, Pegamum, Tayatara, Piladelpiya, Sardis, Leyodisiyano suleyootooga
oolounilo ewolo.
12-13 Asa, no ngundilo ingolo, yowoolengolo, ngu oningga mande nono ewoku ngu
kenootoowe, solu Lam gol kandegula gidembolo elaya oodoni, Lam ngu kewooloko oni
gula oluwolo. Ngu oningga ngu, Anut Nangoni Oni Kilalongo kenowono. Ene towi
pelungga kuduwootoni, keyimo utoni, Let gol kosingeyiwoole kowoolo gosiyowolo.
14 Enengo tabango uyi namboyi ngu gooboolembale ngundilo. Doongeyi ngu de solu
dedeku ngundilo.
15 Keyi ngu solu oolengo degido ngundilo. Enengo manggowo ngguyi ingootoowe, sono
tuli ngguyi ngundilo.
16 Ene kandeyi koondosina ngu dootu kandegula gidembolo elaya dowoolo, ko mang-
gowoomo duge kuningo gide gide oluwolo. Enengo omukumundoongo ngu sa kewoolo
yanggango oolengo yeteku ngundilo.
17-18 No ngu oo ngu kenolo soluyokolo, keyi damonimo ukelo, ulo, oni kumooyingo
ngundilo tewonowo. Ngundilo tetoowe, ene kandeyi koondosinanggo nodowoolo ewolo.
Ge ma sosolewelo. Nondo nangge, no kuli amana damonimonggo ko wengamo nguya,
nondo nangge oolooteno. Kulimi no kumoowonomu, ko ataga keda ootoolo, yade
oololo, kootusina nguya sugi sugi oluwano. Noso nangge oni kumooweloyi logo teweloyi
ngulo sobosobo, ko, nondo yanggangododo oni suleyelootoowe, Setanlo ende biyomimo
uweloyi ngulo nguya sobosobo.
19 Ngulo ngu, ge komo oo ataga tunooteweloyi, ko kootusina tunootewaku, ngu bidodo
kenowoku, ngu nakango.
20 Ge kandene koondosina dootu kandegula gidembolo elaya kenolo, ko, gol solu lam
kandegula gidembolo elaya kenowoku, ngu mande yamonggawo, ngulo damoni ngu
ngandilo: Dootu kandegula gidembolo elaya ngu Sambono oni Kristen goobooyingo
kandegula gidembolo elaya ngulo sobosobo; solu lam kandegula gidembolo elaya ngu,
Kristen goobooyingo kandegula gidembolo elaya ngu. Ngundilo ewolo.

2

Epesas Kristen Oni Watangga Oolootenggoku, Ngulo Mande Soweyowolo

1 Kristusndo ewolo. Yon, gedo nga mandega nga nakangoya soweyootooga, Sambono
oni Engel Epesas goobooyingo sobowoolo oolooteku, nguno oolouni. Nga mandega nga
ngandilo. Nga mandega nga Yesus kandeyi koondosina dootu kandegula gidembolo elaya
dowoolo, ene gol lam solu kandegula gidembolo elaya ngu kewooloko oodoni, ngunonggo
no nga mandega nga yeno soweyooteno.
2 No kuli ingooteno. Ngu ye Epesas oni simoo bale nowoondoyemo hamoo teyingo
yengo damoni, ko, kowuli tetenggoku nguya kuli ingowono. Yengo nowoondoyemo
hamoo teyingo nguno yanggango dikalo, ngunonggo oni damoni biyomi tetenggoku, ngu
yoyokootenggo. Ngundilo oni, ngundo ye ganayelolo etenggo. Noole Anutlo Aposel oni
kilalongo nangge etenggo. Ene yengombo damoniye kenolo wilikolo ingootenggoku, ngu
nguya Anutlo Aposel oni kini. Ene ebe ganagana oni nangge.
3 Yo, no ingootenoku ngu, ye no oowoonembolo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu
yanggango telo, ngunonggo kowuli ulungga koolowoolo, ye ma kiyayi yetenggo.
4 Ene ngundilo ngulo, no ye yeyondandangelo, ngulo oo gula no kowuli ingooteno.
Ye amana nowoondoyemo hamoo teyingo nguno ngu, nowoondoye bidodo nguno
yewonggo. Ene ataga ngu damoni metemingga ngu yokowonggo.
5 Ye kuli damoni gomemu teyingo, ngulo ingondudu teyi. Ye ngu damoningga ngu
bidodo yokolo, ye kuli sungo yowoko salo oolootenggo. Ngundilo ngulo, ye komo nga
mbumbuwa tetenggoku nga yokoya, nowoondoye yowoolengootoningga, damoni gome
kuli tewonggoku, ngu ko teyi. Ngundilo ma tetoyi ngu, asa, no yeno nolo solu lam (Yuka
Kundingiyi) oolooteku ngu andangelo yootoowe, ye oleliko oluwanggo.
6 Ene damoni metemi telo oolooteku, ngu ngandilo. Ye ngu noya Nikoletiyan oni
watangga, ngulo damoniye biyomi oolengo nguya longgeyootenggo.

7 Ariya, oni sodeyidodo ngu, ene komo mande nga ingoni! Yuka Kundingiyimbo Kristen
oni goobooyingo, ngu elo etuyelolo ewolo. Ene oni enengo newendemo hamoo teyingo,
nguno yanggango dikalo oode ngu, asa, ene mete Sambo endemo kongga nguno oolelo, de
tanggooli gome Anut doongeyimo keda sugi sugi oluweloyi oolooteku, ngu newanggolo
ewolo.

Smerna Kristen Oni Watangga Oolootenggoku, Ngulo Mande Soweyowolo

8 Nga mandega nga nakangoya soweyootooga, Sambono oni Engel Smerna goobooyingo
sobowoolo oolooteku, nguno oolouni. Nga mandega nga, ngu Yesusnonggo ombute.
Ngundo nangge, kuli amana damonimonggo ko wengamo nguya, ngundo nangge ooloote.
Ene kuli kumoowoolomu, ko ataga ene keda oolooteku, ngundo nga mandega nga yeno
soweyoote.
9 No yeno kowuli ogingo oo tunootetoni ingootenggoku, ngu no ingooteno. Ngulo ngu,
no ingootenoku ngu, ye melako ngano keda oluweloyi oo sitoyi ulungga kini, bodaga
nangge yootenggo. Ene Anutndo ye hoolooweyelolo, kumana ulungga yunoote. Ene
ngu oni watangga ngundo noole Yuda oni Anutlomu elo etenggo. Ngundilomu, ene ye
yumooyinolo mande biyomi etenggoku, ngulo ene nolomu kini, ene Setanlo keyimo oni
nangge.
10 Nalu bodagano, nowoondoyemo hamoo teyingo ngulo tewooyelolo, ogingo
yowanggo. Ene ye ngulo ma sosolewelo. Ye kewooloyemo oni gidalega Setando
tewooyelolo, enengo ya biyomimo yoyetoni, nalu kande elaya oluwanggo. Ene ye
komo ngu nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango dowoolo, yade oololo ku-
moowanggo. Ye ngundilo tetoyi ngu, nondo keda sugi sugi oluweloyi ngu kingo oolengo
duwoo yunowano.
11 Asa, oni sodeyidodo mande nga gome ingoweloyi ngu, ene komo mande gome Yuka
Kundingiyimbo Kristen oni goobooyingomo eteku, ngu gome ingoyi! Oni ene newendemo
hamoo ngu yanggango dowoolo oolooteku ngu, ngundo Setanlo ende biyomimo nguno
ma oolouwa. Hamoo oolengo kini! Elo ewolo.

Pegamum Kristen Oni Watangga Oolootenggoku, Ngulo Mande Soweyowolo

12 Nga mandega nga nakangoya, soweyootooga, Sambono oni Engel Pegamum goo-
booyingo sobowoolo oolooteku, nguno oolouni. Nga mandega nga, Yesus ene duge
pelungga gulanangge ngu kuningo gide gide, ngunonggo suleyootoni ombute.
13 No kuli ingootenoku ngu, yengo ende ngu Setanno yambo mande ulungga telo
oolootenggoku, ngulo musiyo. Ene ye nolo oowoone gome dowoolo, ngulo nowoon-
doyemo hamoo teyingo, ngulo no oowoone ma oongootenggo. Ene kulimi oni oowooyi
Antipas, ngu yengo endemo nguno oodoni ngu, enengo newendemo hamoo teyingo ngulo
uleyi kumoowolo. Ndadilo ngulo? Yengo ende ngu Setanlo musiyo. Nga naluno nguya,
ye ngu nolo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango ootoolo, ngulo no oowoone
ma oongootenggo.
14 Ngundilo ngulo, nondo oo gidalega yendo tetoyi, kenowonoku, no ngulo kowuli
ingooteno. No mande oo ngulo yeno ewelo. Oni gidalega Pegamum nguno oolootenggoku
ngu, ene mboolo ebe ganagana oowooyi Belam, ngulo damoni yanggango dowoolo,
ngunonggo ene oni oowooyi Belak etungowolo. Ngundo ngu, Iserel oni simoo bale
ganaganayelolo yoyootoyi, mbumbuwa telo, yuka biyomi nguno woolo yeweloyi oowali
ngu nelo, ene bosebalese damoni biyomi nguya tetenggo.
15 Ngundilo ngulo, oni gidalega ye kewooloyemo oolootenggoku, ngundo Nikoletiyan
galo damoniye biyomi etuyeloyingongga, ngu nangge keyootenggo.
16 Ngulo ngu, ye komo nowoondoyemo hamoo teya, yowoolengoya, ngu damoni
biyomingga ngu yokoyi. Ngundilo ma tewanggoku ngu, asa, no sodedonangge yeno
tunootelo, ombulo, duge pelungga gulanangge ngu kuningo gide gide manggonemo
oolooteku, ngando ngu, oni nguya ebe ulewato.
17 Ariya, oni sodeyidodo ngu, ene komo mande nga Yuka Kundingiyimbo Kristen
goobooyingomo eteku nga, gome ingoni. Oni ene newendemo hamoo teyingo ngu
yanggango dowoolo, dikalo oode ngu, asa, nondo ngu oningga ngu Sambono oowali, ene
kuli ma kenoyingomu, ngu inootoowe newa. Ene nguya digi namboyi bodaga inowanoku,
nguno oowooyi keda nakangoyingo oolooteku, oni digi yowokungga, ngundo nangge
kenolo, oowooyi keda ngu ingowalo ewolo.

Tayatara Kristen Oni Watangga Oolootenggoku, Ngulo Mande Soweyowolo

18 Nga mandega nga nakangoya soweyootooga, Sambono oni Engel Tayatara goo-
booyingo sobowoolo oolooteku, nguno oolouni. Anut Nangoni ngundo nga mandega

nga yeno suleyoote. Enengo doongeyi ngu de solu ngundilo. Enengo keyi ngu Ayen
koolongguyi yowali ngundilo gome oolengo.
19 No yengo damoniye tetenggoku, ngu bidodo kuli ingomukooteno. Yengo nowoon-
doyemo hamoo teyingo, ko, oni sungombolo nowoondoyi teyingo damoningga ngu,
no kuli ingowonowo. Ye ko telo, nolo oowoonemonggo oni hoolooweyelootenggoku,
ngulo onindo kowuli ye yunootoyi, ye nguno yanggango dikalo, kowuli koolowootenggo.
Ngundilo damoni gome ngu koletelo tewonggoku ngu, ataga ngu dagalo ulungga oolengo
tetoyi tunootete.
20 Ene no ye yosanggawelo mande gula ewano. Ye bale oowooyi Yesebel, ngu yokootoyi,
yeya ooloote. Ngu balega, ngundo ngandilo ete. No Anutlo ingondudu eyingo bale.
Ngundilo ewoku ngu, ene ebe ganagana mande nangge ewolo. Ngu balega ngundo nolo
ko oni damoni biyomi oolengo etuyelootoni, ene bosebalese damoningga ngu keyolo, telo,
ngunonggo ene yuka biyomi ngulo woolo yeweloyi oowali nusago ngu netenggo. Nelo,
ngulo ene mbumbuwa tetenggo.
21 Nondo ene newende yowoolengoweloyimbolo nalu inootoowe oode, ene enengo
bosebalese damoni biyomingga ngu ma yokolo, ene newende yowoolengowolo.
22 Ngundilo ngulo, ene damoni biyomi ma yokootoni ngu, asa, nondo sayi ogingododo
ulungga ngu balega ngu inolo, ko, oni eneya endeyootenggoku ngu, ene nowoondoye ma
yowoolengowanggoku ngu, nondo ene nguya sayi ogingododo ulungga, ene yunootoowe
yowanggo.
23 Ngulo ngu, nondo enengo simoongo nguya ulewe kumoowanggo. Asa, ngundilo
tetoowe ngu, Kristen oni simoo bale bidodo nguno kenolo ingowanggo. Ingootoyi, onilo
ingonduduye nowoondoye newendemo ngu bidodo wilikolo ingooteno. Ingootoowe, oo
biyomi bidodo ye tewanggoku, ngu sungo sungo ngundilo gumi teyunowano.
24-25 Ene ataga Kristen oni simoo bale gidalega Tayatarano oolootenggoku, ye ngu
balega ngulo mande damoni biyomi nguno ma ulo, ko Setanlo damoni biyomi kom-
biteyingo ngu bidodo ingondudu ma telo tetenggo ewolo. Ye ngu oni ngulo, yeno ngandilo
eteno. Ye komo Yesuslo nowoondoyemo hamoo teyingongga, ngu komo yanggango
dowoolo, yade yade oolo, no ko tunooteyingo naluno, ngu nangge dowoolo, oodoyi ngu,
asa, no kowuli gula ye ma yunowano.
26 Oni enengo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu yanggango dowoolo, dikalo ootoolo,
ngunonggo nolo ko logo oo telo yunowonomu, ngu telo, keyolo oodoyi ngu, asa,
nalu wenga oolengomo ngu, no ngu oni ngu nolo yanggangone ulungga yunowano.
Yunootoowe ngu, oni simoo bale mela bidodo tabango oniye tunootelo, ngundo
soboyelowanggo.
27 Anutlo mandeno eneno ngandilo ewolo.

Ngu oni ngundo oni simoo bale yanggango soboyelootoyi, onindo oni gula usutoko
Ayen dowoolo, ngundo yudoyi, ngundilo yanggango soboyelowanggo. Ngundilo
soboyelolo, oni bidodo wilikoyelowaku ngu, nogo kumbe usosowootoyi sosolango
yeteku ngundilolo ewolo. *Sam 2:9*

Awane Sambo endemo oolooteku, ngundo ko no (Yesus) nunowolo. Ngundilo nangge,
ngu oni nguya no hooloowenelolo, ko ngundilo nangge tewanggo.
28 Ngu oni ngu nondo suwoononggo dootu boyi ooleteku ngu yunowano. Ngu damoni
ngandilo: Ene Yesusya sugi sugi oluwanggo.
29 Asa, oni ene sodeyidodo mande ingoweloyi tetoningga ngu, ene komo nga mandega
nga Yuka Kundingimbo Kristen oni simoo baleya eteku nga ngu, ene komo gome ingoni!
Elo ewolo.

3

Sardis Kristen Oni Watangga Oolootenggoku, Ngulo Mande Soweyowolo

1 Nga mandega nga nakangoya soweyootooga, Sambono oni Engel Sardis Kristen
goobooyingo ngu sobowoolo oolooteku, nguno oolouni. Oningga (Yesus), ene Anutlo
Yuka Kundingiyi kandegula gidembolo elaya dowooteku ngu, ko ene dootu kandegula
gidembolo elaya dowoolo oolooteku, ngundo yeno mande ngandilo suleyootelo ewolo. No
kuli ingooteno. Ye no oowoonemo ko tetenggoku, nguno kuli ingowono. Oni oowooyingga
ngu ingondudu tetenggoku, ngu yendo nolo ko gome oolengo tetenggolo ingootenggo. Ene
ngu hamoo oolengo kini. Ye kuli hamoo mande ngu yokowonggori.
2 Ye ootookooya ingoyi! Yengo Kristen damoniye ngu kinitewelo teteku, ngulo ye komo
yanggango teyunoyi. Yengo damoniye bidodo tetenggoku, ngu nondo kenootoowe, nolo
Anut doongeyimo nenengo kini.
3 Ye kuli Anutlo Mande Keda Mesalango ngu ye kuli ingolo yowonggo. Asa, ye
mandeni ngu komo ingonduduyemo ko ingondudu teya, gome sobowooya, nowoondoye

yowoolengoya, Anutlo mande ngu keyoyi. Ye wetolo oode ma ootookootoyi ngu, asa, no
yeno yakaka oni ngundilo windoga tunootewano. Nolo nalune wilikoyeloweloyiga ngu,
ye ma ingootenggo. Ye nowoondoye ngu towikumba sugabododo ngundilo.
4 Ngulo ngu, Sardis Kristen oni gidalega ye kewooloyemo oolootenggoku, ene ngundilo
nguya kini. Ngu oni ngu, enengo nowoondoye hamoo teyingo ngu namboyi oolengo.
Nowoondoye ngu towi nenggulo namboyi oolengo, ngu ngundilo. Ngu oni ngu, noya
endeyolo oluwato.
5 Oni ene nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango oolengo dowoolo, dikalo
oolootenggoku ngu, asa, nondo kumba namboyi ngu, ene yunolo, ko, nondo enengo
oowooye Sambo endemo so uyimo simoo bale keda oluweloyi oowooye nakangootenoku,
nguno oluwa. No enengo oowooye ma toongoowano. Kini, nondo enengo oowooyi nolo
Awanemo, ko, enengo Sambono Engel oni nguya, ngu tunoo yootunolo ewano.
6 Asa, oni sodeyedodo mande ingoweloyi gome ngu, ye komo Anutlo Yukanimbo Kristen
simoo bale goobooyingo musiyo bidodomo mande eteku nga, gome ingoyi! Elo ewolo.

Piladelpiya Kristen Oni Watangga Oolootenggoku, Ngulo Mande Soweyowolo

7 Nga mandega nga nakangoya soweyootoowega, Sambono oni Engel Piladelpiya
Kristen goobooyingo ngu sobowoolo oolooteku, nguno oolouni. Ngu ngandilo: Nondo
kundingiyi oolengo (Yesus), ko, no oo teweloyi etenoku ngu, ngu no hamoo temukooteno.
Nondo Yerusalem ende kedaga Sambono oolooteku, ngulo sobosobo koleteyingo
oodoowe, kuli Dewitndo oluwoku ngundilo. Nondo yamako goosootoowe ngu, oni gulado
mete ko ma goodoowa. Ngundilo nangge, no yamako goodootoowe ngu, oni gulado mete
yamako ngu goosooweloyi nguya kini. Yesusndo nga mandega nga elo nakangowolo.
8 Yendo no oowoonemo ko bidodo tetenggoku ngu, no kuli ingowono. Ngulo no yengo
hoolooweyelootoowe, ngunonggo oni gidalega nguya yedodo nowoondoyemo hamoo
tewanggoku, nguno ombuwanggo. Oni gulado ngu mete yengo ko ngu ma gosiyelowa.
Yengo watangga nguno, ye oni simoo bale oowooyingga kini, ene ye oni kewooloyemo,
no oowoone yootunolo, ewelo ngu, ene ma sosolewolo.
9 Ngulo ngu, ye ingootenggoku ngu, Yuda oni watangga ngu Setanlo mandeni keyolo,
ngunonggo ngandilo etenggo. Noole Yuda oni ngulo soweni. Ngundilo etenggoku, ene
Anutndo ene ko yoyoweloyi oningga sunggi yeyingo, nguno nowoondoyemo hamoo ma
teyingomu, ngulo hamoo oolengo, ene Yuda oni kini. Ene ebe ganagana oni nangge.
Ngulo ngu, ye ingoyi! No ngu oni ngu yoyewe, ene ombulo, yengo oowooye bingami ngu
okoowanggo. No yengo gome ingootenolo ewolo.
10 Ye ngu nolo mandene gome dowoolo, keyolo, ngunonggo yanggango dikalo, kowuli
bidodo yeno ombutoni koolowoowonggo. Ngundilo ngulo, nalu sosowoomo Setanlo
tewootewoo oni simoo bale melako ngano oolootenggoku, ngu tewootewoongga ngu yeno
ma tunootewa.
11 Ngulo ye gome ingoyi! No yeno sodedonangge tunootewano. Ngulo yengo
nowoondoyemo hamoo teyingongga oolooteku, ngu gome yanggango dowootoyi, ngulo
oni gulado ngu ooga ngu ma yombuliyowa. Ye ngundilo tetoyi ngu, asa, yengo suwoo
suwoo keda oluweloyiga, ngu kingo oo duwoo yoweloyi ngundilo yowanggo.
12 Asa, oni ene newendemo hamoo teyingo ngulo yanggango dowoolo, dikalo oodoni
ngu, nondo ene yanggango yewe, nolo Anutga, ngulo goobooyingo ya Tempel ngulo osiyi
ngundilo yewe dikawa. Nguno ngu, ene suwoo suwoo oluwa. Ngu oningga ngu, ene
Anutlomu, ko ene Yerusalem ende kedaga sambononggo ombuyingomu, nguno sugi sugi
oluwa. Nolo oowoone keda nguya ngu oningga inowano.
13 Asa, oni sodeyedodo mande ingoweloyi gome ngu, ye komo Anutlo Yukanimbo
Kristen simoo bale watangga ngu bidodomo mande eteku nga, gome ingoyi! Elo ewolo.

Leyodisiya Kristen Oni Watangga Oolootenggoku, Ngulo Mande Soweyowolo

14 Nga mandega nga nakangoya soweyootooga, Sambono oni Engel Leyodisiya Kristen
watangga ngu sobowoolo oolooteku, nguno oolouni. No (Yesus) hamoo mande ngalo
Sembuli. Nondo ngu Anutlo mande ngu nenengo suwoo suwoo yootunolo eteno. No ngu,
oo bidodo Anutndo yeyingo ngulo Sembuli. Ngulo ngu, nondo nga mandega nga yeno
soweyolo eteno.
15-16 No yengo damoniye tetenggoku, ngu kuli ingootenoku ngu, ye nowoondoye gingo
kini (nowoondoye hamoo ma teyingo oni ngundilo); ko, yengo nowoondoye gookingo
oolengo nguya kini (oni nowoondoyemo hamoo teyingo oolengo ngundilo). Yo, ye
yanggango no ma kenelolo, nolo ko nguya yanggango ma dowoolo tetenggo. Kini, ye
ngu wata elagano ngu kewoolokono oolootenggo. Ngundilo ngulo, nowoondone kowuli
ulungga ingolo, ngulo no mindeweloyi teteno.

17 Ye ngandilo ingondudu telo, etenggo. Noolengo wembunayimo nangge, noole
bobeye, sitoyi ulungga yolo, Anut doongeyimo no oni nenengo oolootetolo ingootenggo.
Ngulo noole oo gulalo ma wenonolo, elo ingootenggo. Ngundilo ingolo, ngulo ye
yengombo oowooye bingamiye okootenggo. Ene ye ma ingootenggo. No doongenemo
ngu, ye howoolongo oni oolengo telo, doongeye kilingo yelo, mbilimbili oolootenggoku
ngundilo.
18 Asa, ataga no yeno yootunolo ewelo. Ye nolo nowoondoyemo hamoo teyingo
yanggango yetoyi ngu, hamoo gol ngundilo. Ye ngundilo tetoyi ngu, nolo Yukane
ngundo ye gome soboyelowa. Ye sitoyiyedodo tewelo ngu, asa, ye komo nolo gol
hamoongga kuli kalo, yomosiyoyingongga ngu uliyoyi. Asa, ye mete kumba namboyi
(nowoondoye namboyi) ngu uliyolo, kuduwoolo yemulo ngu, ye mbilimbili ootoolo, ma
oyumo yowanggo. Ye mete doongeyembolo Marasin uliyolo doongeyemo yetoyi, mete
tetoni, gome doongetewanggo.
19 Oni gidalega no nowoondone ene yunolo ngu, asa, nondo enengo damoniye
biyomingga, ngulo mamanayelolo, yoyolo yoonenengoyelowano. Ngulo ngu, ye komo
yengo damoniye biyomi ngu bidodo wilikoya, ingoya ngu, nowoondoye yowoolengoyi.
20 Ye gome ingoyi! No yengo nowoondoyebolo yamakoyi ngu dabemimo ootoolo,
ngunonggo no yengo nowoondoyemo ombuwelo, ngulo no kakasa telo oolooteno. Oni
gulado ngu nolo manggone ingolo, no negonelootoni ngu, asa, no yani newendemo
(nowoondoye newendemo uweloyi) ulo, eneya oowali goboolo nelo, ene no eneya goboolo
oluwato.
21 Kristen oni ene Setanlo tewooni nguno yanggango dikalo, dagalo ngu, asa, ene mete
nolo sobosobo yaba bibiteweloyi, ngusina bingaminidodo nguno goboolo bibitewato. Kuli
no nguya Setanlo tewootewoo ngu yanggango yelo, dagatoowe, ngulo Awanembo yaba
bingaminidodo bibiteweloyi musiyosina, no nunootoni bibitetelo.
22 Asa, oni sodeyedodo mande ingoweloyi gome ngu, ye komo Anutlo Yukanimbo
Kristen simoo bale watangga ngu bidodomo mande eteku nga, gome ingoyi! Elo ewolo.

4

Sambo Endemo Yambo Mande Teweloyi, Ngulo Gaboyi

1 Nga nalu ngalo mande kinitetoni ngu, asa, Sambo ende yamakoyi goosootoni,
nguwoole no Yon oo gaboya gaboya kenowono. Ngundilo kenootoowe, ngunonggo mang-
gowo gula kuli ingowonoku manggowoogaku, unggu ngguyi ngundilo etoni ingootoowe
ewolo. Ge ngano ooletooga, nondo oo bidodo kootu tunooteweloyi, ngu etunggelowelo
ewolo.
2 Sodedonangge Anutlo Yukani nono ombulo, yanggango nunootoni, nguno Sambo
ende ngulo sobosobo yaba gomengga kenootoowe, nguno oni gula bibitewolo.
3 Oni yaba bingamidodoga nguno bibitewokungga, ngu no kenootoowe, enengo goweyi
ngu digi nakanakangoyingo oo yowali yoyingo oowooyi Yaspa, ko, digi gula seleyingo
oowooyi Koniliyon ngundilo kenowonowo. Wowo ngundo ngu, digi gome titoyingga
oowooyi Emelal ngundilo, ngundo enengo yaba gomengga ngu pawangolo oluwolo.
4 Yaba bingamidodo ngu, onibiga ko namolaya nguya (24) bibiteweloyi, ngundo Anutlo
yaba dulidalinidodo kewooloko ulungga oolooteku, ngu pawangolo oodoyi, ko, oni
tabango onibiga ko namolaya nguya (24) ngundo ngu sanganimo bibitewonggori. Ngu
tabango oniku ngu, ene nenggulo namboyi oolengo telo, ko gome tewonggoku, ngulo gol
tomokuyi ngu tabayemo kuduwoowonggori.
5 Yaba bingamidodo ngunonggo gusilo ngguyi ingolo, ko yowali nguya telo, toongetoni
kenowonowo. Ngundilo tetoni, ngu ingowono. Yaba omukumundoongosina nguno solu
himi kandegula gidembolo elaya oluwonggoku, ngu Anutlo Yukani ngulo koni kandegula
gidembolo elaya ko teyingo ngulo gaboyi.
6 Yaba bingaminidodo bibiteweloyi omukumundoongosina oo gula nguya oluwolo.
Ngungga ngu, sono koongeyingo ulungga ngu oo gaboyi kenoweloyi ngundilo gome
himi oolengo. Oo namolaya keda oolootenggoku, Anutndo Sambo endemo yewoku,
ngundo yaba bingaminidodo ngu pawangowonggori. Ngu Oo Keda oolootenggoku, ngu
kootuyesina, nomoyesina nguya doongeye oowooyingga oolengo oolootenggo.
7 Oo keda namolaya oolootenggoku, ngulo koleteloga ngu layon ngundilo; elayayiga
ngu, bulmakau ngundilo; kabusayi ngu, oni omukumundooye ngundilo; namolayayiga
ngu, punggi ulungga ngundilo ululumelo ooloote.
8 Oo Keda Oolootenggoku namolayaga ngu, ene sungomo sungomo, wiliye kandegula
gidembolo gulanangge oolootenggo. Ngu wiliye bidodomo ngu, sanganisina newendesina

nguya doongeyedodo nangge oolootenggo. Suwoo suwoo, nalu bidodo, ene yambo ngandilo Anutno utololootenggo. Ene ngundilo telo ma kengetenggo.

Ge noolengo Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi. Ge Oo Bidodo Sembuli ngulo oni bidodo bingamingge elo okootenggoku ngu, ge yanggangonggedodo oolengo. Ge Kundingiyi, Kundingiyi, Kundingiyi oolengo! Ge kuli oluwoku, ataga nguya ooloote. Ngundo nangge, kootusina ko ombuwalo ewolo.

9 Anut suwoo suwoo keda oolootekungga, ngundo enengo yaba bingaminidodo nguno bibitetoni, Oo Keda Oolootenggoku namolayaga, ngundo naludodomo Anut oowooyi bingami dulidalinidodo, ngu elo okoolo, eneno esetewonggori.

10 Ngundilo tetoyi, ngu tabango oni onibiga ko namolaya nguya (24), ngu enengo yaba bingamidodo nguno bibitelo, ene Anutno yambo mande telo, keyi damonimo boodoo oondookelo, enengo gol tomoku ngu yolo, Anut suwoo suwoo keda oolootekungga, keyimo yelo, ngulo bingamini, elo okoolo, ngu ngandilo etenggo.

11 Ge noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Anut ulungga oolengo! Ge Oo Bidodo Sembuli, ngulo noole mete oni bidodo nowoondonayi ngu, komo gengo dulidalige oowoongge, ngu elo okoowato. Ndatelo ngulo, ge yanggangonggedodo oolengo! Gengo ingondudunonggo nangge oo bidodo yemukootoyi oolootenggoku, ngulo Sembuyelo ewolo.

5

Oo Kootusina Tunooteweloyi Ngu Bukno Oodoni, Ngulo Loogootelo Gosiyowolo

1 Anut enengo yaba gomemo bibitelo, kandeyi koondosina nguno, buk wagayingongga oodoni, nondo Yon kenowono. Buk ngu newendesina sanganisina nguya nakangoyingomu ngu oodoni, ngu sunggi kandegula gidembolo elaya yelo, sunggi yelo gosiyoyingo, ngulo onindo buk newendemo mete ma kandangewanggo.

2 Ngundilo oodoni, no Sambono Engel oni yanggangonidodoga kenootoowe, ene manggalu telo ewolo. Oni onendo ene mete ngu buk wagayingongga, ngu sunggidodo ngu mete oomboongewa? Elo ewolo.

3 Ngundilo etoni, ene oni gula Sambo endemo oolooteku, oni melako ngano oolooteku, ko, oni mela newendemo kumootoyi meleyelootoyi oolooteku, ngundo mete buk wagayingongga, ngu sunggidodo oomboongelo, wesiyolo, newendemo mande ngu kenoweloyi oni gula ma ooloote.

4 Ngundilo ngulo, oni gulado ngu bukga ngu kenondandangelo, wesiyoweloyi ngulo sembuli nguya ma kenolo, ngulo no sendolo biyobiyomi tewono.

5 Ngundilo tetoowe, tabango oni gulado nono ewolo. Ge sendo yokoya, gome ingo! Yuda soweno, ngunonggo oni soboyeloyingo oni (Yesus) tunootewoku, ngu Dewitlo osiyi. Ngundo ene Setanya ebe yanggango oolengo utolo, enendo Setan dagawokulo, ngulo ene mete ngu buk wagayingo sunggi ngu oomboongelo wesiyowalo ewolo.

6 Ngu naluno, no Yesus kenootoowe, dikalo oluwoku, ngu Sipsip nangoni udoyi kumooyingo ngundilo. Ene Oo Keda Oolootenggoku namolayaga, ko, tabango oni ngu kewooloyemo dikawonggori. Ngu Sipsip Nangoningga ngu nggamaliyo kandegula gidembolo elaya, ko, doongeyi kandegula gidembolo elaya oluwolo. Ngungga ngu, Anutlo Yukani ngulo ko kandegula gidembolo elaya, ngulo koye gula gula ngu gaboyi. Anutndo ngu kongga ngu mela bidodomo suleyootoni oolouwolo.

7 Sipsip Nangoningga, ngundo Anut enengo yaba bingamidodo nguno bibitetoni, ngu kandeyi koondosina buk wagayingongga oolooteku, ngu yowolo.

8 Enendo yootoni, Oo Keda Oolootenggoku namolayaga ngu, ko, tabango oni onibiga ko namolayaga, ngudodo Sipsip Nangonimo penggootelo, yambo mande tewonggori. Tabango oni ngu bidodo sungo sungo Gita gula oowooyi Harup, ngu yolo, ko, koondo gol yowali yoyingo oolengo woolo kundingiyi ndindingododo, ngu koondomo hangelo oluwolo. Ngu woolo gome kundingiyi ndindingododoga, ngu ngandilo: oni simoo bale Anutno nowoondoyemo hamoo teyingo, ngulo yemboongewonggori.

9 Ene yambo kedaga ngandilo ulewonggori.

Hamoo oolengo, ge komo nga buk wagayingongga nga, enengo sunggi bidodo ge mete oomboongelo yolo wesiyowa. Ndadilo ngulo, onindo ge gudoyi kumoolo, ngunonggo gengo dalogebo onilo weti mbumbuwa ngu uliyelolo ko yoyootoni, ngulo Anut doongeyimo oni nenengo tunootewonggori. Yo, ge oni simoo bale melako ngano oolootenggoku, ngu oni sowe bidodo, ko, mande bungeye bidodo, ko, goweye gula gula bidodo, ngu uliyelowonggori.

10 Gedo oni simoo bale geno nowoondoye hamoo teyingo ngu tetoyi, noolengo Anutga
nguno woolo yeyingo oni watangga tunootewolo. Ngundilo telo, ene melako oni ngalo
sobosobo nguya telo oluwanggolo ewolo.
11-12 Ariya, no ko doongetelo, Sambono Engel oni oowooyingga oolengo ma kandan-
geweloyi, ngu yeyowonowo. Ngu Sambono Engel oni, ko, Oo Keda Oolootenggoku
namolayaga, ko, tabango oni ngu bidodo Anutlo yabani bingamidodo, ngu pawayelolo
meno mogulu ulungga telo, yambo yanggango uleyingo ngu ingowonoku, ngu ngandilo:
Sipsip Nangoningga nga ngu, kuli onindo utoyi kumoowolo. Ngundilo ngulo, ene komo
mete yanggango bidodo yolo, ko, oo gome gomemu, ingoyingo gome nguya ko
yanggango ulungga oolengo yowa. Yo, ene mete oni bidodobo Sipsip Nangoni
bingami elo okoolo, ko, dulidalinimbolo nguya yootunolo elo, eseteyinootenggolo
ewolo.
13 Ngu naluno, no oo bidodo Anutndo yewoku ngu Sambo endemo, melako ngano, ko,
mela newendemo ameno, wendeyino nguya oolootenggoku, ngulo nowoondoye bidodo
eneno yambo utolo, etoyi, ingowonoku, ngu ngandilo:
Noolendo Anut enengo yaba bingaminimo bibitetoni, ko, Sipsip Nangoni (Yesus) nguya
enengo oowooyali bingamiyali, elo okooteto. Suwoo suwoo dulidalidodo ko
yanggango ngu bidodo, ngu enengomu nangge! Elo ewolo.
14 Ngu Oo Keda Oolootenggoku namolayaga, ngundo ewolo. Ngu hamoo oolengo, etoyi,
asa, tabango onidodo ngu nguno penggootelo, yambo mande tetenggo.

6

Sipsip Nangonimbo Buk Wagayingongga Ngulo Sunggidodo Kandegula Gidembolo Elaya, Ngu Oomboongewolo

1 Ngu naluno nguno, no Yon Sipsip Nangoni kenootoowe, ngundo ngu bukga sung-
gidodo kandegula gidembolo elayagado gosiyoyingongga, ngu dowoolo, sunggi ko-
letelogaku oomboongetoni kenowono. Ene ngundilo tetoni, Oo Keda Oolootenggoku
namolayaga, ngulomu gulado manggalu telo, mande etoni, ngu ngguyi gusilo ngundilo
etoni ingootoowe ngu, ge ombulo ewolo.
2 No ngundilo ingolo doongetelo, oni gula, ngundo Hos nombo salayingga ngu sangan-
imo bibitewolo. Ene idi nasa dowoolo, tomokuni gol tabangomo oodoni kenowono. Ene
ebe utolo, dagayeloweloyimbolo oolo, enendo kuli dagayeloyingo ngundilo.
3 Ngundilo tetoni ngu, asa, Sipsip Nangoni, ene sunggidodo elayayiga, ngu oom-
boongetoni, ingootoowe, Oo Keda Oolootenggoku namolaya, ngulomu elayayiga ngundo
manggalu telo ewoliyo. Ge ombu! Ewoliyo.
4 Ngundilo etoni, Hos gula seleyingo oolengongga tunooteyingo, ngu sanganimo oni
bibitewolo. Anutndo ngu oningga yanggangoni inowoku, ngulo ngu oningga, ngundo
onilo nowoondoye ayibi damoni ngu andangelo yokowolo. Yokootoni, ngulo oni
ene nowoondoye ebe ulewelo damoni ngulo hahangelo, ebe uleweloyi nangge ingolo
tetenggo. Oni Hos sanganimo bibitelo oolooteku ngu, ene duge pelungga, ngundo ebe
uleweloyi kongga, ngulo dowoowolo.
5 Ngundilo kenootoowe, Sipsip Nangoningga, ngu buk ngulo sunggidodo kabusayi, ngu
oomboongewolo. Ngundilo oomboongetoni, ingootoowe, asa, oo keda oluweloyi ngulo
kabusayigakundo ewolo. Ge ombulo ewolo. Ngundilo etoni, no doongetelo, Hos iliyongga
kenowono. Hos sanganimo oni gula bibiteyingo, ngu kandeyimo oo kowuli wilikoweloyi
(Skel) gula dowoowolo.
6 Asa, ngu naluno, no ingootoowe, Oo Keda Oolootenggoku namolayaga, ngu ke-
wooloyemo manggalu telo ewonggori. Onindo sa gulanangge ko uliyi ngulo beyeyi bidodo
yolo, ngundo oowali bobodi nangge yolootenggo. Ene onilo oo ulumi ko Wayin ngu ma
yombuliyowelo! Elo ewonggori.
7 Sipsip Nangoni, ngundo buklo sunggidodo namolayayiga ngu oomboongetoni, ngu
ingootoowe, Oo Keda Oolooteku namolayayiga, ngundo ewolo. Ge ombu! Elo ewolo.
8 Ngundilo etoni, no doongetetoowe, Hos goweyi mandoniyi gula tunootewolo. Hos
sanganimo, oni gula bibiteyingongga ngu oowooyi Kumooweloyi, oni gula oowooyi
Setanlo Ende Biyomingga, ngundo kootu kootu dowoowelo ombuwolo. Anutndo ngu
oni elayaga ngu yanggango yunowolo. Ngulo ngu, duge sanggayi, ko sayi gula gula,
ko, oowali kumooyingombo, nusago gokimbo nguya mela bidodomo gumi namolaya,
ngulomu gulananggebo yombuliyelolo yulewali.
9 Ngu naluno, ene buklo sunggidodo kandegulayiga ngu oomboongetoni, doongetelo,
Kristen oni enengo nowoondoyemo hamoo tetoni yuleyingomu, ngulo gaboye Anutno
woolo yeweloyi yaba ngu newendemo oolootenggoku, ngu yeyowonowo. Kulimi, ngu

oni ngu Anutlo mandeni gome dowoolo, ngunonggo onino mande wesiyolo etuyelootoyi,
ngulo me onindo yutoyi kumoowonggori.
10 Kristen oni kumooyingo ngulo gaboye, ngundo meno manggalu telo, ngandilo
ewonggori. Ge Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, yanggangonggedodo kundingiyi oolengo,
gengo damoningge mandege ngu hamoo oolengo. Nalu ndadi ge noolengo dalonayi
wendoyingongga, ngulo me oni simoo bale melako ngano oolootenggoku, nguno gumi
wilikoyelolo wendangewa? Elo ewonggori.
11 Ngundilo etoyi ngu, ariya, Anutndo kumba namboyi pelu pelungga, ngu oniku
kuduwooyunolo ewolo. Ye nalu bodaga nangge kengetoyiga, yengo dobooguliye ko
gobooloye ngu, Yesuslo sulena oni ngulo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu nguya
kumootoyigo, nondo sunggi elo ewonoku kinitetoni ngu; asa, no gumi wendangelo
yunowanolo ewolo.
12 Ngu naluno nguno, no kenootoowe, ene buklo sunggidodo kandegula gidembolo
gulanangge oomboongetoni, ngulo mela nga bidodomo imimi ulungga oolengo yowolo.
Ngu naluno, sa ngu ooleli iliyo oolengo, ya gabuyi ngundilo tunootewolo. Kombo nguya
seleyingo oolengo dalo ngundilo tunootewolo.
13 Ngu naluno, dootu bidodo melako soleyingo, de koonda tanggooli doogo yanggango
ulunggado umamingootoni, pitilo sisoleteku ngundilo.
14 Sambo nguya oololo, wagalo kinitetoni, towi wagatenggoku ngundilo tewolo. Mela
pupulidodo ko meladonidodo nguya, enengo musiye oolengo ngu yokolo, woosoolo,
oololo ombulo tewonggori.
15 Ngundilo tetoyi ngu, mela nga sobosobo koleteyingo oniku, oni oowooyedodomu,
me onilo tabango oniku, beye sitoyiyedodo oni, yanggangoyedodo oni, kingo sulena
oniku, ko, oni bidodo kingo oolootenggoku ngu bidodo, melako ngano oluwanggoku,
ngundo salo oololo, mela pulimo oolelo, digi kowu newendemo kombitelo, ko digi ululu
kootuyesina nguya kombitewonggori.
16-17 Ene sosoleyingo ulungga oolengo telo, mela pupuli, ko, digi ululu nguno meno
manggalu telo ewonggori. Anut enengo yaba bingaminimo bibiteteku, ko, Sipsip
Nangoni nguya nooledodo sanggili ulungga tewonggori. Ngulo mela pupuli, digi ululu,
yendo ombuya, noole wiliyeloya oongooyeloyi! Ndadilo ngulo, ngu nalu ulungga
oolengo, nguno elayaga, ngundo sanggiliyali ulungga oolengo, ngu nooleno gumi ulungga
oolengo tunootewolo. Onendo nguno dikalo, yanggango yewa? Hamoo oolengo, noole
yanggangonayi eneya eneya kinilo ewolo.

7

Anutndo Iserel Oni 144,000 Logoyelootoni, Enengo Ko Teweloyimbolo

1 Ngu naluno nguno, no Yon Sambono Engel oni namolaya, mela ulungga nga bidodo
wenga wengamo dikalo, oodoyi kenowonowo. Kenolo, ene mela ngalo doogo namolayaga
ngu yodowootoyi, ngulo doogo ngu mela, wendeyi, ko, de nguya ngu uwootoni, ma
oomoowolo.
2 Anutndo ngu Engel oni namolayaga, ngu yanggango oolengo yunolo, ngu koo-
tusina mela sambo ngu yombuliyeloweloyimbolo yoyewonowo. Ngu naluno ngu, sa
ooletekusina nguno Sambono Engel oni gula tunootewolo. Anut keda oolooteku, ngundo
ngu Engelngga, ngu kongga ngu teni, elo sunggi yewolo. Ngundilo ngulo, ngu Sambono
Engelngga, ngundo Engel namolayaga nguya meno manggalu telo ewonggori.
3 Ye mela, de, wendeyi nguya sodedo ma yombuliyelowelo. Noolendo koletelo Anutlo
ko oni kembawasayemo, Anutlo sunggi yelo, yokootooye ngu, asa, kootusina ye mete oo
ngu yombuliyoyilo ewonggori.
4 Ngu naluno, oni ndadilo Anutndo logoyelowoku, ngu no ingowono. Ene Iserel oni
sowengga ngu bidodomo (144,000) logoyeloyingo, ngu ngandilo.
5-8 Yuda sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo tewonggori.
Ruben sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo tewonggori.
Gad sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo tewonggori.
Aser sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo tewonggori.
Naptalayi sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo tewonggori.
Manasa sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo tewonggori.
Simiyon sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo tewonggori.
Liwayi sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo tewonggori.
Isakar sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo tewonggori.
Sebulan sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo tewonggori.
Yosep sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo tewonggori.

Beniyamin sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo tewonggori.

Kristen Oni Oowooyingga Oolengo Sambono Oolootenggoku, Ngu Ma Kandangeweloyi, Ngulo Mandeye

9 Ngu naluno nguno, no doongetelo, oni simoo bale ulungga oolengo ma kandangeweloyi, ngu gooboongoolo oodoyi yeyowonowo. Ngu oni simoo bale ngu oni sowe bidodo, oni mela bidodomonggo, oni goweyi gula gula bidodo, ko, mande bungeye gula gula bidodo, ngu oni bidodo, ene Anutlo yaba bingamimo bibiteteku ngu doongeyimo, ko, Sipsip Nangoni doongeyimo nguya dikawolo. Ene kumba namboyi oolengo yemulo kuduwoolo, kandeyemo toonggoo uyi dowoowolo.

10 Ngundilo dowoolo, dikalo, meno manggalu telo, ngandilo ewolo. Noolengo Anut, enengo yaba bingamidodo nguno bibitetoni, ko, Sipsip Nangoni ngundo noole ko yoyoyingo! Elo ewolo.

11 Sambono Engel oniku Anutlo yaba bingami nguno pawangolo, dikatoyi, ko tabango oniku, ko Oo Keda Oolootenggoku oo namolayaga nguya pawayelowonggori. Ngu bidodo Anut tanggeyimo omukumundooyesinanggo penggootelo, yambo mande telo ewonggori.

12 Ngu hamoo oolengo! Noole gengo oni oni telo, bingamingge okoolo, gengo dulidali eteto. Ge nangge ingoyingonggedodo, yanggangonggedodo, ngulo ngu, noole geno esetelo, bingamingge okoowato. Ge nangge noolengo Anut, suwoo suwoo sugi sugi ootoolo, oololo oluwa! Ngu hamoo oolengo! Elo ewonggori.

13-14 Ngu naluno ngu, tabango oni gulado no sumoo nunolo ewolo. Ngu simoo bale kumba namboyi kuduwoolo, oolootenggoku, ge ingooteku ngu onendo? Ge kuli ingooteku, ene ndanonggo mayelo oolootenggo? Etoni, nondo gumi ewono. Kini, oni ulungga, gedo etooga ingowelo etoowe, ariya, oni ulungga ngundo ngandilo ewolo. Ngu oni ngu, nalu wengamo, Setanlo tewoo wenga oolengongga, nguno enengo nowoondoyemo hamoo teyingongga, nguno yuleyi kumoowonggori. Ngu kuli Sipsip Nangoningga ngulo dalowo, ngundo enengo nowoondoye towikumbaye nguya sonowootoni, namboyi tunootewolo.

15 Ariya, ene Anut doongeyimo dikalo oolootenggo. Nguno ngu, suwoo suwoo, ene Anutya goboolo ootoolo, koni teyinootenggo. Ngundilo tetoyi, Anutndo enengo yaba bingaminidodo nguno bibitelo, ngunonggo ene gome soboyeloote.

16 Ngundilo soboyelolo oodoni, ene oowalilo, sonolo, ko ma ingowanggo. Sa gookingo, oo gulado nguya, goweye ko ma yoodewa.

17 Ndadilo ngulo, Sipsip Nangonimbo ene Anutlo yaba bingaminidodo tanggeyimo ootoolo, ngunonggo ene gome soboyelolo ooloote. Ene ngunonggo yoyolo, sono omungo gomengga suwoo suwoo ngundilo oolelo, noole keda oluweloyi ngu yunootoni, oolooteku, nguno oni yoyolo ombuwa. Anutndo oni enengo kowuliye bidodo andangeyunootoni, ene ko ma sendowanggolo ewolo.

8

Sipsip Nangonimbo Buklo Sunggiyi Kandegula Gidembolo Elayayigaku Oomboongewolo

1 Ngu naluno nguno, Sipsip Nangoni ene buklo sunggiyi kandegula gidembolo elayayiga ngu oomboongewolo. Ngundilo tetoni ngu, Sambono oo oolootenggoku ngu bidodo, ali mogulu kini oololo, nalu bodaga (1/2 Awuwa) nenetelo oluwonggori.

2 Ngu naluno, no Yon Sambono Engel oni kandegula gidembolo elaya Anut doongeyimo dikatoyi, Anutndo unggu gulanangge nangge Engel oni ngu yunootoni yeyowono.

3 Ngundilo tetoni ngu, Sambono Engel oni gulado, Anutlo woolo yeweloyi nombo tanggeyimo ombulo dikawolo. Nguno dikalo, ene woolo yeweloyi gol koondoyi yowali yoyingo oolengo ngu dowootoni, Anutndo Sambono Engel oni de situmi ngundo woolo kundingiyi ndindingododo oolelolu woku, ngu oowooyingga inowolo. Engel onindo ngundilo dowoolo, Kristen simoo balelo yemboongetenggoku ngulo wooloyi nguya gooboongoolo, dowoolo, Anutlo yaba bingaminidodo ngu omukumundoongosina nguno woolo yewolo.

4 Ngu woolo kundingiyi, ndindingododo ngu, ko Kristen onilo yemboongeweloyidodo ngu bidodo gooboongoolo, Engelndo dowootoni, ngunonggo Anut doongeyimo oolewolo.

5 Ngundilo telo, asa, Engel onindo gol koondo yowali yoyingo oolengo nguno woolo kundingiyi ndindingododomu oolooteku, ngu yolo, ene woolo yeweloyi musiyomo, ngunonggo de dogoni yolo, gol koondoyimo yetoni, hangelo ooletoni, yolo, melako oolongootoni uwolo. Utoni ngu, nguno gusilo ngguyi ulungga utoni, ngguyi gula gula, yowali ulungga solu ooletoni, ko, mela imimi yowolo.

Sambono Engel Oni Unggu Uwoowolo

6 Ngu naluno, Sambono Engel oni kandegula gidembolo elaya, ene kandeyemo unggu
kandegula gidembolo elaya uwoowelo tewonggori.
7 Engel koleteloga, ngundo ungguga ngu uwoowolo. Uwootoni, asa, Ayis sambononggo
ko de dogoni dalobo yowoolengoyingomu, ngu oo kabusaga ngu yolo, melako oolon-
gootoni uwonggori. Mela, de ngu bidodo logowootoni sosi kabusa tunootetoni, ngulomu
sosi de gulanangge mela gulanangge demukowolo. Ngundilo telo, so keda nguya ngu
bidodo demukowolo.
8-9 Sambono Engel koleteloga ngulo koni kinitetoni ngu, asa, ko Sambono Engel oni
elayagakundo, enengo unggu uwoowoli. Uwootoli ngu, asa, mela puli ulungga dedeku
ngundilo tunootetoni, Engelndo yolo, wendeyino oolongootoni, wendeyi koongeyingomo
uwolo. Ngundilo tetoni ngu, wendeyino wesowootoni, sosi kabusa tunootetoni, ngulomu
wendeyi sosi gulanangge dalo tunootewolo. Ngu sononggano ngu dalo tunootetoni,
nguno oo keda ooloo tenggoku ngu bidodo kumoomukootoyi, nguno wanggo ooloo tenggoku ngu bidodo yombuliyelootoni, biyomi yemukowolo.
10-11 Engel elayayiga ngulo koni kinitetoni ngu, asa, Sambono Engel oni kabusayiga,
ngundo enengo unggu uwoowolo. Uwootoni ngu, asa, dootu ulungga ngu oowooyi kowoo,
ngundo solu oolengo delo, sambononggo, melako, sonono, ko sono omungo nguno nguya
solewonggori. Ngundilo soletoni ngu, asa, sono bidodo ko sono omungo bidodo ngu
usowooyelootoni, ngulomu sosi kabusa tunootetoni, ngulomu sono sosi gulanangge, ko
sono omungo sosi gulanangge nguya, ngu sono kowoo tunootewolo. Ngundilo tetoni ngu,
oni simoo bale sono kowoo tunootewoku, ngu nelo ngu, sodedonangge kumoowonggori.
12 Sambono Engel kabusaga ngulo koni kinitetoni ngu, asa, Sambono Engel oni
namolayayiga, ngundo enengo unggu uwoowolo. Uwootoni ngu, asa, sa, kombo, dootu
ngu bidodo wesowootoni, sosi kabusa tunootetoni, ngulomu sa sosi gulanangge, ko
kombo sosi gula, ko dootu sosi gula ngu bidodo yombuliyootoni, ooleli tewolo. Ngundilo
ngulo, sa gumi gula himi kini. Suwoo gumi gula nguya suwoono himi kini.
13 Sambono Engel namolayayiga ngulo koni kinitetoni ngu, asa, no doongetelo punggi
ulungga sambolili ululumelo oololo ombutoni kenootoowe, ene ki ulungga elo ewolo.
Gowugowulongo! Gowugowulongo oolengo! Ye simoo bale melako ooloo tenggoku, ngu
gowugowulongo! Ndadilo ngulo, Sambono Engel kabusagobo enengo unggu uwoowelo
tunootewa. Uwootoyi ngu, asa, kowuli ulungga oolengo simoo baleno tunootewa! Elo
ewolo.

9

1 Ngu naluno, Sambono Engel oni kandegulayiga, ngundo enengo ungguga ngu
uwoowolo. Uwootoni, nguno dootu, no Yon kenootoowe, ene sambononggo melako
solewolo. Anutndo ngu dootungga ngu mele goya oolengo wenga kiningga, ngu
goosooweloyi ki inowolo.
2 Ene mele ulungga ngu goosootoni ngu, ngunonggo woolo iliyo oolengo oolelo, duli
katoyi iliyo ooleteku ngundilo. Ngu woolo iliyo ulungga ngu mele ulungganonggo oolelo,
ngundo sa ko sambo nguya doobengootoni ooleli tewolo.
3 Ngu woolo iliyo ulungga, ngunonggo munga katu ulungga melako ombutoyi, Anutndo
yanggango ulungga yunootoni, ngulo ene mete oni yokiweloyi yanggangonidodo, ngu
budegoolo ulungga ngundilo.
4 Anutndo ngu munga katu nguya ewolo. Ye de so oo bidodo mela nganonggo ooleteku,
ngu ma yombuliyelowelo. Kini, ye ngu oni simoo bale Anutlo sunggi kembawasayemo
kini ngu nangge yokiyi.
5-6 Ngulo yengo marasin biyomi ngu oni yokitoyi, ngu ogingo ulungga oolengo
ingololuweloyi nangge, ene yendo oni ma yuleni kumoowanggolo ewolo. Ngundilo
etoni, asa, munga katu ngundo oni yokitoni ngu, ogingo ulungga ingolo oodoyi, kombo
kandegula ogingo ulungga oolengo oluwa. Ogingo nguno kumooweloyi ngu, kingo ogingo
nangge ingolo oluweloyi.
7 Katu munga ngu, ene Hosmbo me ebe ulewelo yoonenengolo, ooloo tenggoku
ngundilo. Enengo tabayemo ngu gol tomoku ngundilo, ko omukumundooye ngu oni
omukumundooye ngundilo.
8 Enengo tabaye uye ngu bale uye ngundilo, ko enengo metooye ngu bo metoyi
wageyoyingo ngundilo.
9 Enengo nomoye ngu Ayen nengguloyi ngundilo, ko enengo wiliye ngguyi ngu, digi
kembe ulungga ombuteku ngguyi ngundilo.

10 Enengo koondoongeliyemo ngu, budegoolo metoyi koondoongelimongga ngundilo.
Nguno ngu, Anutndo yanggango yunowoku ngu, oni yosanggawelo nguno enengo situmi
(Marasin) biyomi, ngundo oni ogingo yunoweloyi. Ogingo ngu kombo kandegula oluwa.
11 Enengo tabangoye koleteyingo ulungga ngu, ngu Engel ngu mele ulungga wenga
kiningga, ngulo sobosobo. Hiburu mandeno ngu oowooyi Abadon, ko Girik mandeno
ngu oowooyi Apoliyon, ngulo damoni ngandilo: Oo yombulibali oni.
12 Nalu koleteloga kowuli ulungga oolengo, ngu kinitewolo. Ayiyo. Ene kowuli ululu
oolengo elaya namoko ombuwali.
13-14 Ariya, Sambono Engel oni kandegula gidembolo gulananggeyiga ngundo enengo
unggu uwoowolo. Uwootoni ngu, manggowo gula woolo yeweloyi gol yabayi Anut
doongeyimo oluwoku, ngu mundumisinanggo etoni ingowono. Ngu manggowooga
ngundo Engel oni kandegula gidembolo gulananggeyiga unggu dowooyingongga nguno
ewolo. Ge Sambono Engel namolayaga biyomi Yupaletis sono dabemimo Anutndo
gosiyelootoni oolootenggoku, ngu komo uto wesiyo, ewolo.
15 Ngu nalunggano nguno, ngu Sambono Engel namolayaga ngu yoyokoyingo ngu,
oni simoo bale melako ngano oolootenggoku, ngu sosi kabusa watayelo, ngulomu sosi
gulanangge yuleyi kumooweloyimbolo. Ngu Engel ngu, nalu enengo Anutndo sunggi
yeyingongga, ngu sobowoolo oluwonggoku, nguno nangge ko teweloyim oolootenggo.
16 Me oni ngu Hos sanganimo bibitetoyi, ngu ma kandangeweloyi. 200,000,000 oni, ene
no etoni ingowonowolo.
17 Nondo gaboya gaboya ngundilo doongetelo, Hos oni nguya bibitetoyi yeyowono.
Enengo damoniye ngandilo: oni Ayen nengguloyi ngu dulidalinidodo yowali yeyingo,
ngulo goweye ngu seleyingo oolengo, ulinggi oolengo, ko koolongguyi nguya. Hos
tabaye ngu, nusago goki layon tabango ngundilo. Manggoyemonggo de dogoni, woolo
ngulo ndindingo oolengo, nu mindiyo buwoo (digi Salpa) ndindingo ngundilo manggoye-
monggo ombuwolo.
18 Ngu oo kabusaga biyomi oolengo manggoyemonggo tunootewoku, ngu biyomi
oolengo, ngunonggo de dogoni ko delo woolo, ko digi ndindingo biyomi oowooyi Salpa.
Ngu oo kabusangga ngu Hos manggoyemonggo tunootetoyi, ngundo ngu, oni simoo bale
wata kabusaga logoyelolo, ngulomu oni wata gulanangge yuleyi kumoowonggori.
19 Hos ngulo yanggangoye ngu manggoyemo, ko koondongeliyemo ooloote. Enengo
koondoongeliye ngu sile tabango ngundilomu, ngundo oni ngu yombuliyelowolo.
20 Oni wata elaya keda oolootenggoku, ngundo ene oo biyomi oolengo oni gidalegano
tunootewoku, ngu kenolo, ngulo ene oo biyomi enengombo tetenggoku, ngu ma kootu
inolo yokowolo. Kini, ene oo yuka biyomimo yambo mande telo, enengombo oo gaboyi
tewonggoku, ngu Gol, Siluwa, Ayen koolongguyi, digi, de, ngundo anut ebe ganagana ngu
gabogaboye tetenggo. Ngu anut ebe ganagana ngu mande eweloyi kini, doongeteweloyi
kini, oololo ombulo teweloyi nguya kini. Nguno yambo mande tetenggoku, ngu ma yokolo
yowoolengowonggori.
21 Ngu oni ngu, ene yuleyi kumooweloyi damoningga ngu, kosonggi teweloyi damon-
ingga ngu, bosebalese teweloyi damoningga ngu, yakaka teweloyi damoningga ngu, ngu
damoni ngu bidodomo ene nowoondoye ma yowoolengootoni, oo biyomi damoni ngu ma
yokowonggori.

10

Sambono Engel Onindo Buk Bodaga Wagayingomu Dowoowolo

1 Ngu naluno, no Yon doongetelo Sambono Engel oni gula yanggango Sambononggo om-
butoni kenowono. Enengo nenggulo goboolebo doobengolo, tabangomo ngu wowombo
nguno pawangolo oluwolo. Enengo omukumundoongo ngu sa ngundilo, ko keyi ya osiyi
delo gidoleteku ngundilo.
2 Ene kandeyimo buk wagayingo bodaga gula kandeyimo dowootoni, ngu buk wa-
gayingo bodaga ngu goosooyingo ooloote. Ene keyi koondosina ngu wendeyi sanganimo
yelo, ko, keyi dedaleyisinangga ngu nogo sanganimo yewolo.
3 Ngunonggo kenootoowe, ene meno manggalu ulungga oolengo se goki oowooyi layon,
ngundo sendooteku ngundilo tewolo. Ene ngundilo meno manggalu tetoni ngu, ariya,
gusilo kandegula gidembolo elaya ngundo ewonggori.
4 Ngu gusilo kandegula gidembolo elaya, ngundo ngguyilo nggawo telo yokootoyi ngu,
nondo bukno nakangowelo tewonowo. Ngundilo tewelo tetoowe ngu, asa, Anutndo
Sambononggo ingootoowe ewolo. Nga mandega nga gusilo kandegula gidembolo
elayagakundo ngguyilo etenggoku, ngu ge komo gengo ingoyingomo nangge olini. Ge
bukno ma nakangowelolo ewolo.

5-7 Ngu naluno no ngu Sambono Engel oninggaku kuli kenootoowe ngu, keyi wendeyi
sanganimo ko melako dikawolo. Ene kandeyi koondo sambosina okoolo, ngandilo ewolo.
No hamoo oolengo solumimonggo, Anut suwoo suwoo keda oolootekungga, ngundo
sambono, melako, ko, wendeyino nguya oo oolootenggoku, ngu bidodo yeyingo ngulo
oowooyimonggo nangge, no hamoo mande gosiyolo eteno. No nalu ko ma ukingowano.
Kini, Sambono Engel oni kandegula gidembolo elayayiga, ngundo unggu uwooweloyi
nalungga nguno, ngu ooga kombiteyingomu, ngu enengo ingondudu eyingo ko oni,
ngundo elo oni etuyelowonggoku, ngu nalunggano nguno yeni, kini temukowalo ewolo.
8 Asa, ngu manggowooga sambononggo etoni ingowonoku, ngundo meno ko ewolo.
Ngu Engelngga keyi wendeyino, melako nguya kewoongolo oolootekungga, nguno ooloya,
ge kandeyimo buk wagayingongga wesiyolo, dowoolo oolootekungga, ngu yolo ewolo.
9 Ngundilo etoni, ngulo no eneno oololo ewonowo. Ge buk bodaga ngu nonuno elo
etoowe, enendo gumi ewolo. Ge yoya ne. Netoyi ngu, manggogemo nenggulo ngu siso
mindiyo sonoyi nenggulo, ngundilo tunootetoni, ene usenggemo oo ngu kowoo yelo
tunootewalo ewolo.
10 Ene ngundilo etoni ngu, no ngu buk bodaga ngu kandeyimonggo yolo newono.
Netoowe, manggonemo ngu siso sonoyi nenggulo ngundilo ingolo yokowe, usenemo
utoni, ngunonggo kowoo tunootetoni ingowonowo.
11 Ngundilo buk nelo, ingootoowe, asa, manggowo gula nono ewolo. Ge komo
Anutlo mande oo kootu eneno tunooteweloyi, oni simoo bale mela bidodomo, oni sowe
bidodomo, enengo mande bungeye gula gula bidodomo, ko sobosobo oni koleteyingo ngu
bidodomo nguya, ko wesiyoyalo ewolo.

11

Anutlo Ko Oni Elayaga, Ngundo Anutlo Mande Wesiyolo Ewoli

1 Ene Anutndo usutoko gula nunowoku, ngu oo sunggi yeweloyi, ngu usu dowoolo
saweloyi ngundilo. Ngundilo nunolo ewolo. Ge ootookooya, nolo ya kundingiyi (Tempel),
ko woolo yeweloyi musiyo nguya logowooya, ko, oni simoo bale nguno nolo yambo
mande tetenggoku, ngu kandangeya, ngundiya logowolo.
2 Ene ge nolo ya koneyo gumi endesina, ngu ma logowoowelo. Ndadilo ngulo, ngu
ya koneyo gumingga ngu, nondo oni sowe gidalega Yuda oni kini, ngulo kuli logowolo
yokowonggori. Ngu kombo onibi elaya ko kombo elaya, (42) (ngundilo mooma kabusa
gumi) ngundilo Yerusalem ende kundingiyi ngu yombuliyowanggo.
3 Ene ngundilo tetoyi, ene nolo oni elayaga logoyelowonoku, no nguno yanggango
elaga yunootoowe, ngunonggo ene kootusina nolo mandene ko oo tunooteweloyi, ngu
oni simoo bale elo etuyelolo oluwolo. Elagado ngu nalu (1,260) (mooma kabusa gumi)
ngundilo oluwali. Nolo oni elagado ene towikumba ngu, Kopi Si ngulo towi ngundilo ngu
telo, kuduwoolo oluwaliku, ngu onilo kowuliye ngulo gaboyi ngundilo tewali. Anutndo
ewolo.
4 Ngu oni elayaga ngu de Olib elaya, ko, lam solu elaya ngundilo, ngundo mela bidodo
Sembuli Ulungga, ngu doongeyimo dikalo oluwali.
5 Ene mundi mundi onindo ngu oni elayaga ngu yombuliyelowelo tewanggoku ngu,
enengo manggoyalimonggo de katetoku ngundilo tunootelo, ngundo enengo mundi
mundi oni ngu yoodemukowa. Yo, hamoo, oni ngu elayaga ngu yombuliyelowelo
tewanggoku, ngulo ene komo kumoowanggo.
6 Ene Anutlo mande yootunolo eweloyi naluno nguno, Anutndo enengo yanggangoyali
yunowoku, ngulo ene mete sambo sono ombuweloyi, ngu ukingowaliku ngu, ko ela-
gado sono omungo oolelo, melako ngano oolootenggoku, ngu yowoolalingootoli, dalo
tunootewa. Elagado ene mete oo biyomi gula gula oni simoo bale melako oolootenggoku,
ngu yombuliyeloweloyi ngu, enengo ingondudunonggo nangge tewali.
7 Anutlo ko oni elayaga ngulo koyali kinitemukootoni ngu, ngu naluno nguno, mele goya
oolengo gumi kini, ngunonggo Nusago Goki ululu gulado oolelo, Anutlo ko oni elayaga ngu
yuleni kumoowali.
8 Anutlo ko oni elayaga ngulo biyali, ngu enengo Sembuyali uleyingo ende ulungga
ngundilo endega, ngu (Yerusalem ende) ooleyimo yoyokootoni oluwali. Ngu Yerusalem
oowooyi yamonggawo ngu Sodom, ngundi Igip ngundilo. Ndadilo ngulo, endemo simoo
baledo Anutlo mandeni ngu ma keyowelo ingowonggori.
9 Oni goweye gula gula mela bidodomo, ko mande bungeye bidodomo, ko oni sowe
bidodomonggo, ene oni elayaga ngu biyali nalu kabusa, ko nalu gula gumingga nguno
yeyolo, oni gumimbo meleyelowelo elo ma ingowolo.

10 Oni simoo bale melako ngano oolootenggoku, ngundo Anutlo ko oni elayaga
kumooyingo, ngulo ene oni oni ulungga telo, ngulo ene yamboboolo telo, oo simbo kalo
nelo, dobooguliyeboya kingo oo duwoo bayetelo oluwanggo. Ndadilo ngulo, elagado ene
mete oo biyomi gula gula oni simoo bale melako oolootenggoku, ngu yombuliyeloweloyi
ngu, enengo ingondudunonggo nangge tewaliku ngu!
11 Ene nalu kabusa gumingga nguno ngu, Anutndo ngu oni elayaga ngu yoyeni, ko keda
yanggangododo ootookoolo, melako dikawoli. Ngundilo ko keda ootookootoli ngu, asa,
oni elayaga ngu yeyolo, soluyokoyingo ulungga oolengo tewoli.
12 Ngu naluno nguno, Anutndo Sambononggo meno manggalu ulungga telo, enengo
ko oni elayagano nguno ewolo. Yali ngano ooleli ewolo. Ngundilo etoni, asa, elayagaku
sambononggo goboole ombutoni, ngu newendemo ulo, ooletoli, enengo me onikundo
elayagaku yeyootoyi oolewoliyowo.
13 Ngundilo nangge, ngu naluno nguno, melako ngano imimi ulungga oolengo
Yerusalem endemo ombuwolo. Nguno ende gumi sosi kande elaya ngulomu sosi
gulanangge yombuliyowolo. Ngu imimi ulungga nguno (7,000) oni simoo bale ku-
moomukowonggori. Oni endemo ma kumooyingomu, ngu bidodo sosoleyingo ulungga
telo, ngulo ene Anut Sambono oolootekungga ngu oowooyi bingami elo okoowonggori.
14 Asa, nalu elayayiga ngulo kowuli ulungga oolengo ngu kinitewolo. Ene ingondale
teyi! Nalu bodaga nanggemo ngu, ngu kowuli ulungga oolengo tambu kabusayi ngu
tunootewa.

Sambono Engel Oni Kandegula Gidembolo Elayayiga, Ngundo Unggu Uwoowolo

15 Ngu naluno, Sambono Engel oni kandegula gidembolo elayayiga ngu enengo unggu
uwootoyi, Sambononggo manggoye gidalegado meno elo ewonggori. Noolengo Oo Bidodo
Sembuli Sembunayi Kristus, ngu Anutndo noole yoyowelo sunggi yeyingo oni, ngundo
oni simoo bale bidodo melako oolootenggoku, ngu sobowooweloyi yanggangongga ngu
ataga ooloote. Ngulo ngu, enendo suwoo suwoo sugi sugi sobosobo oluwaku ngu! Elo
ewonggori.
16 Ngu naluno, tabango oni onibiga namolaya (24) enengo yaba bingamiyedodo, ngu
Anut doongeyimo bibitelo, ene Anutno penggootelo, yambo mande telo ewonggori.
17 Ene ngandilo elo ewonggori.

Oo Anut, ge noolengo oo bidodo Sembuli Sembunayi Anut yanggangonggedodo! Ge ataga
keda oode, kulimi oolengo nguya keda oluwolo. Noole geno esetetooye, gengo
yanggangonggega ngu yeyi tunootetoni, ngunonggo ge damoni yelo, ge oni simoo
bale oo bidodo soboyelowelo ko tetelo ewonggori.

18 Oni ene gengo nowoondoyemo hamoo ma teyingo, ngundo geya sanggili ulungga
telo, ndadilo ngulo, ene ingootenggo. Gengo sanggilingge ulungga naluwo ngu eneno
tunootetoni, ngu ingowonggori. Ngu nalungga ngu, oni kumooyingomu ngu ootookoolo,
wilikoyeloyingomo ngu ombulo, ko nalungga nguya ombuteku, ene uliye gumi gengo
ko oni; gengo ingondudu eyingo oniku; oni simoo bale geno nowoondoye hamoo
teyingomu, oni oowooyedodomu, oni oowooye kinimu nguya, oni gengo oowoongge
bingamingge okootenggoku, ngu bidodo yunootoni, geya goboolo sugi sugi oluwanggoku,
ngulo nalungga. Oni ene oo biyomi telo, mela bidodomo yombuliyootenggoku, ngu oni
ngu no Setanlo ende biyomi musiyonggano nguno suleyelootoowe, oololo oluwanggoku,
ngulo nalungga nguya! Elo ewonggori.
19 Ene ngundilo mande ngu elo yokootoni ngu, ariya, Anutndo Sambo endemo
ya kundingiyi oolootekungga ngu Tempel ngu goosoowolo. Tempel goosootoni ngu,
sunggi mande elo gosiyoyingo pawusga, ngu kundingiyimu, ngu tunoo oolengo oodoni
kenowonowo. Ngu gaboyi damoni ngandilo: Yesus noole ko yoyoyingomu, ngundilo
ngulo, oni simoo bale eneno nowoondoyemo hamoo teyingomu, ngu ataga noole mete
Anutno nenengo oololo, eneno yemboongeteto. Nondo Yon pawus kenootoowe, asa,
sambononggo yowaliwalilo soluyi oolengo ooletoni, gusilo ngguyi ulungga utoni, mela
yokutuwoolo, imimi yootoni, ko, Ayis oolengo melako solewonggori.

12

Balegaya Oliwa Seleyingo Ulungga Nguya, Ngulo Mandeyali

1 Ngu naluno, no Yon kenootoowe, Sambono oo gaboye gula ulungga tunootewolo. Ngu
oo gaboyiga ngu ngandilo. Bale gula ngu enengo nengguloni ngu sa himi ngundilo; ko keyi
wateyi newendemo ngu kombo oodoni; ko tabangomo ngu tomoku bingaminidodomu
nguno dootu kande elaya kegidembolo elaya ngundilo oluwolo.
2 Ngu balega ngu useyidodo oode ngu, ene abu yomoowelo tewolo. Ngundilo
yomoowelo telo, ngulo ene ogingo ulungga ingolo meno ewolo.

3 Asa, Sambono gaboyi gula tunootewolo. Ngu oo gaboyiga nguno Oliwa seleyingo
ulungga oluwolo. Ngu Oliwangga ngu tabango kandegula gidembolo elaya oodoni,
ngu tabangomo ngu sobosobo oni ululumbolo tomoku kandegula gidembolo elaya
kutuwootoni; ko, nggamaliyo kande elaya nguya oluwolo.
4 Koondoongelimbo ngu, dootu bidodo ngu usowoolo, sosi kabusa yeyingo, ngulomu
dootu sosi gula siyakiyootoni, melako solewonggori. Ngu soletoni ngu, ngu Oliwangga
ngu ene bale tanggeyimo dikalo sobowootoni, balegaku nangoni simoongonggaku
yomootoni, ngulo ene simoongga ngu uleni kumootoni newelo tewolo.
5 Ngundilo telo oodoni, balegaku nangoni simoongga yomoowoolo. Ngu simoongga,
ngundo kootusina ene oni simoo bale sowe bidodo yanggango soboyelowaku, oni enengo
simooye damoniye biyomi teyingomu, ngu mamanayelolo, usutoko yolo, yoonenen-
goyingo ngundilo. Ariya, balegaku nangoni yomoolo yokootoni ngu, sodedonangge
Anutndo nangoninggaku yolo, awuno Sambo endemo oolewolo.
6 Ngu balega ngu, ene oni kini kingo melako kendutelo toongewolo. Ngu
melangga ngu Anutndo enengo yomosiyowoku nguno toongetoni, Anutndo oowali inolo,
kawararangowelo sa nalu 1,260 ngu mooma kabusa gumi ngundilo kinitewolo.
7 Ngu naluno, Sambo endemo me ebe ulungga oolengo nguno tunootewolo. Anutlo
Engel oni ngulo tabangoye gula oowooyi Mayikel, ngundo Anutlo Engel onikudodo, ko
Oliwa enengo Engel biyomidodo ebe ulungga ulewonggori.
8 Oliwando keyimokuya ebe yanggango utolo, ene Anutlo Engel oni dagayeloweloyi
elelemo kini. Ngundilo ngulo, ene Sambo Endemo oluweloyi kini, ngulo keyoyelootoyi,
salo, melako uwolo.
9 Yo, Mayikel ngundo Oliwa Ulungga, ko, enengo Engel biyomi bidodo ngu Sam-
bononggo keyoyelolo melako ngano oolongoowolo. Oliwa Ulungga enengo oowooyi ngu
Setan, ko, oowooyi gula ngu Oomboolo Biyomilo ewolo. Ngundo oni simoo bale ngu mela
bidodomo oolootenggoku, ngu ganaganayeloweloyimbolo oluwolo.
10 Ngundilo tetoni ngu, Sambononggo meno manggalu ngguyi ulungga etoni ingowono.
Ataga noolengo Anut, ngundo noolengo mbumbuwanayi uliyolo, yoyoweloyimbolo
naluwo, ataga tunootete. Anutndo enengo yanggangoni ngu tunoo oolengo
etuyelowolo. Noolengo Anut Oo Bidodo Sembuli, ngundo nalu enengo oni simoo
bale soboyelooteku, ngu ataga tunootete. Ngulo ngu, enengo Kristus, Anut-
ndo noole yoyowelo sunggi yeyingo oni, ngundo yanggangoni ulungga oolengo
etuyelowolo. Yo, Setan oningga ngu kuli ene noolengo Kristen doboogulinayi
yosanggawelo mande biyomi Anutno suwoo suwoo ewoku, ataga Anutndo ene
yolo, melako ngano oolongootoni soleyingolo ewolo.
11 Noolengo Kristen doboogulinayi, ngundo Sipsip Nangoni dalowobo, enengo ku-
mooyingo ene ko yoyoyingomu, ko, Anutlo mandeni gome wesiyolo suwoo suwoo oni
etuyeloyingo damoningga, ngu damoni elayaga ngu nangge, ngundo Setan dagawolo.
Kristen oni enengo nowoondoyemo hamoo teyingo, nguno ene meyelo, kumoowelo
tetenggo.
12 Yo, Setan ngu, Anutndo Sambo Endemonggo keyoyelowoku, ngundilo ngulo, ye Sambo
endemo ooletenggoku, ye komo oni oni ulungga oolengo teyi! Ye oni simoo bale melako
oolootenggoku, ko, wendeyino oo keda oolootenggoku, ye bidodo ingondale oolengo
teya oliyi! Kowuli ulungga oolengo yeno ombuwa. Ataga Setan yeya melako nguno
oolootenggoku ngu, ene yeya sanggili ulungga oolengo telo ooloote. Ndawugalo ngulo,
ene kuli ingooteku ngu, enengo ko teweloyi nalu ngu ootuwoo bodaga nanggelo ingowolo.
13 Ngu naluno, Anutndo Sambo Endemonggo Setan owetoni, ngano ombulo ngu, asa,
Setando ngu balega simoo nangoningga yomoowoolo, ngu yulewelo keyololuwolo.
14 Ngulo ngu, Anutndo punggi ulungga ngundilo wileyo elayaga, ngu balega ngu
inootoni, ngulo ene mete Anutndo musiyongga yomosiyowoku melangga ngu oni kini
kingo melako, nguno ululumelo, nguno toongewolo. Ene nguno Anutndo bale gome
sobowootoni, mooma kabusa bidodo gula gumi oluwolo. Ngulo ngu, Setando ene
yombuliyeloweloyi nguya kini.
15 Ngu naluno nguno, Oliwa Ulunggaku, ene sono mindetoni, sono bingo ulungga
ngundilo balegaku sumoolo, ngulo yuleni kumoowelo keyelolo uwolo.
16 Ene Oliwando sonongga mindewoku ngu, Anutndo balega ngu hooloowelo, ngulo ene
mele ulungga goosootoni, sono bingonggaku nguno ulo kinitewolo.
17 Anut ngundilo tetoni, ngulo Oliwa Ulungga, ngundo balega nguya sanggili ulungga
oolengo tewolo. Ngulo ene oololo, balega ngu simoongo bidodo yoyeni, me ulungga
tewelo ebe ulewelo tewolo. Yo, ene oni simoo bale bidodo Anutlo mamana mande
keyootenggoku, ko, Yesuslo nowoondoyemo hamoo telo, ngulo mandeni hamoongga
onino wesiyolo elo ngu keyootenggoku, ngu yulewelo me yeni tunootewolo.

13

Oliwa Ulungga, Ngundo Nusago Goki Yanggango Nguno Inowolo

1 Ngu naluno nguno, Oliwa Ulunggaku wendeyi tamako dikatoni, nguno no sono
koongeyingomo, Nusago Goki gula ooletoni, no Yon kenowonowo. Nusago Gokingga
tunootelo, ngulo tabango kandegula gidembolo elaya oodoni, ko nggamaliyo kande elaya
oodoni, nggamaliyo ngu sanganimo gol tomoku bingamiyidodo kande elaya oluwonggori.
Ngu Nusago Gokingga ngu tabango ngu bidodomo, ene Anut yumooyinolo mande
kootuyisina elo, nguno nakangoyingomu ooloote.
2 Ngu Nusago Gokingga ngu enengo moondeyi ngu, lepod ngundilo, ko keyi ngu beya
keyi ngundilo, ko enengo manggowo ngu layon manggowo ngundilo. Oliwa Ulungga
ngundo enengo yanggangoni ngu nusago goki ngu nangge inowolo. Enengo yabanimo
yetoni bibitetoni, ngu nguya inowolo. Inootoni, ngulo Setanlo yanggangonimo, Nusago
Goki ene mete oni simoo bale sobowoowa.
3 Nusago Gokingga ngu tabango gulano ngu, onindo uleweloyimbolo mambu ulungga
oluwoku, ngulo ene kuli kumoowolo. Ene tabangomo ngu, ene kuli muleyingomu,
ene ataga mambuningga ngu tootelo mete tete. Ene mete tetoni, oni simoo bale mela
bidodomo ngu kenolo ngu, ene soluyokolo, ene bingami elo okoolo ene keyowonggori.
4 Oliwa Ulungga ngundo Nusago Goki Ulungga ngu yanggangoni ulungga inootoni ngu,
oni simoo bale nguno Oliwano, ko enengo Nusago Gokikuno nguya yambo mande telo,
bingamiyali okoolo ewonggori. Oone ngu Nusago Goki ngundilo? Onendo mete me ebe
utolo dagayingo? Elo sumoo ewonggori.
5 Anutndo ngu Nusago Gokingga ngu yokootoni, ngulo ene mete enengo ko teweloyi
telo, ngulo ene Anutya yumooyinolo mande kootuyisina biyomi elo, enengo yanggangoni
ngu oni etuyelolo oluwolo. Ene ngundilo telo, kombo onibi elaya ko kombo elaya gula
(ngundi mooma kabusa bidodo yokolo gula gumi) kinitewa.
6 Nusago Goki ulungga ene ko ngundilo telo, ene manggakelo ngu, Anut yumooyinolo
mande kootuyisina elo, Anut oowooyi yeni biyomi yelo, ko Anut enengo endeni oowooyi
biyomi elo, ko oni Sambo endemo oolootenggoku nguya mandeye biyomi elo yumooyi-
nowonggori.
7 Yo, Anutndo Nusago Gokingga yokootoni, ngulo ene me yeni ootookootoni, ngundo
Kristen oni simoo baleya ebe utolo yulewonggori. Ene ngu yanggangoningga, nguno
ngu, ene ko biyomi oolengo telo, oni bidodomo goweye gula gula bidodomo, ko mande
bungeye gula gula bidodomo, mela bidodomo oolootenggoku, ngu soboyelowonggori.
8 Oni simoo bale melako ngano oolootenggoku, ngu Yesuslo nowoondoyemo hamoo
ma tetenggoku, ngundo Nusago Gokingga nguno yambo mande tewonggori. Kulimi,
Anutndo sambo mela oo bidodo yeyingo naluno nguno, Sipsip Nangoningga onindo uleyi
kumooyingongga, ngulo buk nguno oni simoo bale bidodo enengo nowoondoyimo hamoo
tewanggoku ngu, oowooye bidodo ngu bukgano nakangoyingomu ooloote. Oni oowooye
ngu bukno kini ngu, ene Nusago Gokingga nguno yambo mande tetenggo.
9 Oni ene sodeyi mande gome ingoweloyi tetoningga ngu, ene komo mande nga gome
oolengo ingoni.
10 Anutndo oni gula ya biyomimo yewelo etoni ngu, asa, ngu oningga komo ya biyomimo
oluwa. Anutndo oni gula dugebo doongoolo uleni kumoowa etoni ngu, asa, ngu
oningga ngu oni sungombo komo dugebo doongoolo uleni kumoowalo ewolo.
Ngundilo nalu biyomi ngu tunootetoningga ngu, Kristen simoo bale ene nowoondoyemo
hamoo teyingongga, ngu gome dowooya, suwoo suwoo ngundiya teyaliyi. Ngundilo
ngulo, Kristen oni simoo bale ngundo komo Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo ngu
yanggango dowoolo, kowuli ingootenggoku ngu koolowootoyi ngu, Yesus ko ombuweloyi
nalunimo, ngundo oni oo biyomi eneno tewonggoku, ngu gumi ulungga yunowaku, ngulo
sobowootenggo.

Setanlo Ingondudu Eyingo Oni Ebe Ganagana Ngu Ene Nusago Goki Ngulo Kingo Sulena Oni Tewolo

11 Ngu naluno nguno, no Nusago Goki Kootu gula mela newendemonggo tunootelo
ooletoni kenowonowo. Ene nggamaliyo elayadodo, ngu Sipsip nangoni nggamaliyo
ngundilo, ko enengo mandeni ngu Oliwa Ulunggalo mandeni eteku ngundilo.
12 Ngu Nusago Goki Kootungga ngu, ene Koletelo Nusago Gokingga ngulo yanggango-
ningga, ngu bidodo oolengo Kootungga ngu yolo inootoni, ngu mela bidodomonggo simoo
bale bidodomo yoyeni, Koletelo Nusago Gokingga nguno yambo mande tewonggori. Ngu
Koletelo Nusago Gokingga ngu tabango gulano, onindo uleweloyimbolo mambu ulungga
oluwoku, ngulo ene kuli kumoowolo. Ene tabangomo ngu, ene kuli muleyingomu, ene

ataga mambuningga ngu tootelo mete tetoni, nguno oni simoo baledo yambo mande
tewonggori.
13 Nusago Goki Kootungga, ngundo ene damoni sungo gula onindo ma teweloyi ngu
tewonggori. Ene simoo bale doongeyimo sambononggo de soludodo ngu yetoni, ngu
melako ngano solelo ombuwolo.
14 Nusago Goki Kootungga, ngundo Koleteloga ngu doongeyimo, ene onindo oo
ma teweloyi ngu guladilo guladilo telo, ngunonggo oni simoo bale mela bidodomo
ganaganayelowonggori. Ganaganayelootoni, ngulo simoo bale Nusago Koleteloga ngu
gaboyi digi de oobo ngu telo, ngulo oowooyi bingami okooweloyimbolo tewonggori. Ene
ngundilo tetoyi, ndadilo ngulo, ngu Nusago Koleteloga ngu, ene tabangomo dugebo kuli
doongoolo wesowooyingomu, ene ataga ko keda oolootelo ewolo.
15 Anutndo Nusago Goki Kootungga ngu yokootoni, ene mete Nusago Goki Koleteloga,
ngulo gaboyiga nguno yukani yetoni, ngulo ene gaboyi yeni yanggangododo teyinolo,
keda ootookoowolo. Nusago Goki Koleteloga ngulo gaboyiga keda ootookoolo, ngulo ene
mete mande mande elo ingowolo. Ngundilo telo, oni eneno yambo ma tetenggoku, ngu
yuleni kumoowonggori.
16 Ngu Nusago Goki Gaboyi ngundo tetoni, enengo sunggi gula oni simoo bale
bidodo, kandeye koondosina ngundi kembayemo nguno yewa. Yo, oni simoo bale
oowooyedodomu ko oowooyedodomu kini; sitoyiyedodomu, owoolongo onidodo, oni
enengombo enengo goweyi sobowoolo oolootenggoku, ko kingo sulena oni nguya, ngu
bidodomonggo komo enengo sunggiyega ngu yetenggo.
17 Ngulo ngu, oni ene ngu sunggiga ngu Koletelo Nusago Gokingga ngulo oowooyi
sunggidodo ngu. Ariya, oni ngu sunggiga ngu kini ngu, ene oo uliyoweloyi ko oo uliyolo
beye yoweloyi koyi ngu ma tewanggo.
18 Noole komo ngulo ingondudu gome tewato. Oni ene ingoyingododo ngu, ene komo
Nusago Kokingga ngulo sunggiga, ngu gome kandangeya ingoyi. Ngungga ngu, Koletelo
Nusago Goki ngulo sunggi ko onilo sunggi, nguya ngu. Ngu sunggiga ngu ngandilo 666.

14

Sipsip Nangoni Ko Oni 144,000 Yambo Mande Keda Tewonggori

1 Ngu naluno, no Yon doongetelo, Sipsip Nangoni kenootoowe, Yerusalem melako Sayon
pulimo dikatoni, ko ene oni 144,000 ngudodo dikawonggori. Ngu oni ngu Anutndo Sipsip
Nangoni oowooyi, ko enengo oowooyi nguya kuli kembayemo nakangowolo.
2 Asa, no ingootoowe, ngguyi gome gula Sambo endemonggo ombuwolo. Ngu ngguyiga
ngu sono tuli ulungga ngguyi ngundilo, ko gusilo ulungga ngguyi ngundilo. Nondo ngu
ngguyiga ngu ingootoowe, ngu gusimbolo ngundilo. Ngu ngguyiga ngu onindo Gita Musik
gula oowooyi Harup, oo uwootenggoku ngundilo.
3 Ngu 144,000 oni, ngundo Anut doongeyimo, oo keda oolootenggoku namolaya nguno,
ko tabango onikudodo ngu bidodomo, 144,000 oni, ngundo dikalo, Anutno yambo
mande keda ulewonggori. Oni simoo bale Yesusndo enengo mbumbuwa kuli andangelo
uliyoyingomu, ngu oni ngundo nangge, ene mete yambo keda ngulo damoni ingootenggo.
4-5 Ngu 144,000 oni, ngu Anutndo kuli kembayemo yeyingo, ngundo ene baledoya
ma wetolo endeyoyingo, ko nowoondoyemo nguya ene gome metemi namboyi oodoyi,
nguno ene ebe ganagana damoni biyomi gula eneno kini. Ene Sipsip Nangoni ngulo
mande damoni gome ngu nangge keyowonggori. Ngundilo oni yengo melako ngano
oolootenggoku, ngundo yengo Anutno woolo yeyingo ngundilo koleteyingo oolootenggo.

Sambo Engel Kabusaga, Ngundo Wilikoyeloweloyi Nalu, Ngu Ataga Tunootetelo Ewonggori

6 Ngu naluno, Sambono Engel gula kenootoowe, ene ululumelo oolelo, ngunonggo ene
Anutlo mande ngu oni simoo bale mela nga bidodomo oolootenggoku, nguno ngandilo
wesiyolo; oni goweyi gula gula bidodo; ko mande bungeyi gula gula bidodomo nguno,
meno elo ewonggori.
7 Anutndo oo bidodo wilikoweloyi nalungga ngu tunootete. Ngulo ngu, ye komo
sosoleya Anutndo enengo oowooyi bingami okooya, ye komo yambo mande teya, Anut
sambo, mela, wendeyi, sono mele oo bidodo yeyingongga, nguno nangge yambo mande
teyilo ewolo.
8 Sambono Engel elayayiga, ngundo Engel koleteloga ngu keyolo ombulo ewolo. Babilon
ende ulungga ngu kuli yombuliyowo! Yo, ngu hamoo yombuliyowo! Ngu Babilon
endemo oni, ngundo ene bosebalese damoni biyomingga ngu keyolo, ngunonggo ene
mela gidalegano oni ngu bidodo yowoosoolo yoyolo etuyelootoni, ngu damoni biyomi

ngu tewolo. Ngu damoningga ngu, Wayin sonoyi yanggango oolengomu ngundilo neyingo
ewolo.
9-10 Sambono Engel oni kabusayi, ngundo Engel koletelo elayaga ngu keyelolo ombulo,
menolo ewolo. Ngu oni ngundo ene Nusago Goki nguno, ngundi enengo gaboyimo
yambo mande telo, ngundi enengo sunggini kembayemo ko kande koondosina yetoni
ngu, ariya, ene Wayin sonoyi yanggango oolengo netenggoku ngundilo. Ngu Wayin sono
yanggangongga ngu Anutlo sanggilini ulungga oolengo. Sipsip Nangoni ko Sambono
Engel onikudodo doongeyemo, ngundilo oni ngu Anutndo ngu digi koolongguyi oowooyi
Salpa, ngu solu oolelo, ngu pokomelo, moondeyemo oolelo yoodetoni, ogingo ulungga
oolengo sugi sugi oolengo yunowa.
11 Ngu dega ngulo wooloyi oolelo, ngundo ogingo ulungga suwoo suwoo ulungga awuno
oolengo yunolo oluwa. Ngu oni ene Nusago Goki, ko ngulo gaboyimo yambo mande
tetenggoku ngu, ko ngulo sunggiyi kembayemo ko kandeyemo yelo oolootenggoku ngu,
ene suwoo sa ngu ma kengewanggolo ewolo.
12 Ngundilo damoningga ngu tunootetoningga ngu, ye Anutlo mamana mande keyolo,
ko Yesuslo nowoondoyemo hamoo tetoni, enengo mandeni keyolo oolootenggoku ngu, ye
yanggango dikaya, yengo damoniye gomengga ngu gome dowooyi.
13 Ngu naluno ngu, no ingootoowe, sambononggo manggowo gula meno elo ewolo. Ge
mande ngandiya nakango. Oni ene Oo Bidodo Sembuliga ngulo nowoondoyemo hamoo
tetoni, ngulo kumooyingomu ngu ataga ngundi kootusina bine, ngu oni kumooyingomu
ene mete oni oni tewanggolo ewolo. Anutlo Yukani ngundo nguya ete. Yo, hamoo,
ngu Kristen oni kumooyingo ngu, enengo koye yanggango tewonggoku ngu yokolo ngu,
ene gome kengewanggo. Ene kumoowonggokuno, ene kingo ma oolouwonggori. Kini,
Anutndo onilo damoniye gome nenengongga melako ngano tewonggoku, ngu kenowololo
ewolo.

Anutlo Sanggilini Ngu Engge Tunootewa

14 Asa, no ko doongetetoowe ngu, goboole namboyi ngu oodoni, ngu sanganimo
Anut Nangoni Oni Kilalongo, ngu goboolega ngu sanganimo bibitelo oluwolo. Ngu ene
tabangomo gol tomokuyi gula kuduwoolo, ko kandeyimo duge kuningo oolengongga
dowoowolo.
15 Ngu naluno, Sambono Engel oni gula ene Tempel ya kundingiyi ngu yokolo, oolelo,
ngu oni gobooleno bibiteyingongga, nguno menolo ewolo. Ataga ngu, oo engge melako
ngano oolootenggoku, ngu engge kuli mandoni yemukowoku, ngu yoweloyi naluwolo.
Ngundilo ngulo, ge ataga duge kuningo oolengo ngu yoya, oo engge mandoni ngu
toongooya yo! Ewolo.
16 Asa, ngu oningga gobooleno bibiteyingongga, ngu mande ngundilo ingolo, ene
dugega kandeyimo dowooyingongga ngundo oowali mandoni ngu toongoowolo.
17 Ngundilo tetoni ngu, Sambono Engel oni gula Sambono Tempel ya kundingiyi yokolo,
ende oolewolo. Ngu Engel oningga nguya ene duge kuningo oolengo gula dowoowolo.
18 Sambono Engel oni gula nguya ene Anutno woolo yeweloyi nombo ngu yokolo
oolewolo. Ngu ene de nombolo sobosobo, ngundo Engel oni duge kuningo oolengo
dowooyingongga, nguno meno elo ewolo. Wayin engge ngu wembuyimo oolooteku, ngu
kuli mandoni yemukowolo. Ngundilo ngulo, gengo duge kuningo oolengongga ngu yoya,
Wayin engge koondeyo melako oolooteku, ngu bidodo toongooya, gooboongooya, wata
yetooga olinilo ewolo. Wayin enggega ngundo oni simoo bale mbumbuwa tetoyi, Anutndo
oo ngu wilikoyelowelo tetelo ewolo.
19 Sambono Engel oningga duge dowooyingongga ngu ingolo, ene dugeningga Wayin
engge koondeyo ngu bidodo toongoolo wata yetoni, ngunonggo engge ngu yolo, sonoyi
winggooweloyi digi koondoyi ulungga nguno oolongoowolo. Ngu koondoyiga ngu Anutlo
sanggilini ngundilo ulungga oolengo.
20 Ngu digi koondoyi ulungga ende ulungga ngu dabemimo oolooteku, nguno ene
Wayin sonoyi winggoowolo. Wayin winggootoyi ngu, asa, dalo koondono koongelo, oolelo
wendootoni uyingomu ngu 300 Kilomita oololo ulo, koongelo ooleyingo, ngu Hos dikatoni,
kumundoongomo nguno oolelo, elelemo tewolo.

15

Sambono Engel Oni Kandegula Gidembolo Elayaga, Ngundo Oo Kowuli Ulungga Oolengo Dowoowonggori

1 Asa, no Yon Sambono oo eme tunooteweloyi, ngu gaboyi ulungga gula kenowonowo.
No oo kandegula gidembolo elaya biyomi oolengo oni yombuliyeloweloyimbolo, ngu
Engel oni kandegula gidembolo elaya, ngundo dowootoyi, kandeyemo kenowonowo. Ngu

oo biyomi oolengo kandegula gidembolo elayaga ngu temukolo yokootoni ngu, Anutlo
sanggilini biyomingga nguya ngu kinitemukowa.
2-3 Ngu naluno, no doongetelo oo gula kenowonoku, ngu oo sono wendeyi koongeyingo
ulungga ngu, ookombo ngundilo ngu de gido ngudodo gooboongoowolo. Ngu Kristen
oni simoo bale nowoondoyemonggo. Nusago Goki, ko enengo gaboyi nguno ma yambo
mande telo, ko enengo sunggiyi kembawasayemo kandeye ma yeyingo oni ngu, wendeyi
dabemimo dikawonggori. Ngu oni ngu, Anutndo Gita gula oowooyi Harup yunootoni,
dowoolo utolo, Moses Anutlo ko oni ngulo yamboni utolo, ko Sipsip Nangoni ngulo
yamboni ngu, ngandilo elo ulewolo.
Ge Oo Bidodo Sembuli Ulungga, Anut ge yanggangongge ulungga. Gengo kongge bidodo
ngu gome oolengo. Gengo damoningge ngu hamoo oolengo nguno biyomi gula kini.
Ge oni sowe bidodo sobosobo oni koleteyingo ulungga.
4 Ge Oo Bidodo Sembuli Ulungga, oni bidodo gengo sosoletenggoku, ngulo ngu, oni bidodo
gengo oowoongge bingami elo okoowonggo. Ge nangge ge kundingiyi. Mela bidodomo,
oni simoo bale ngu bidodo ombulo, geno yambo mande tewanggoku, ndawugalo ngulo,
gengo kongge damoningge nenengo ngu kuli tunoo oolengo tunootelo oolootelo ewolo.
Ene yambo ngundilo ulewolo.
5 Yambo mande kinitetoyi ngu, asa, no doongetelo, Sambono Tempel ya gumi
kundingiyi oolengo ngulo yamako goosootoni, no Anut oolooteku musiyoni kenowonowo.
6 Ngu naluno, Sambono Engel kandegula gidembolo elaya yeyootoowe, ngundo oo
biyomi oolengo oni yombuliyeyoweloyi, ngu kandegula gidembolo elaya dowoolo,
Tempel ya kundingiyi newendemonggo endesina oolewonggori. Ene kumba gome
oolengo metemimu soludodomu yemulo, let oo yowali yoyingo gol, ngundo nomoyewoole
gosiyowonggori.
7 Ngu naluno, Oo Keda Oolootenggoku namolayaga, ngulomu gulanangge koondo
gol Engel kandegula gidembolo elaya ngu yunowolo. Anut suwoo suwoo keda
oolootekungga, ngundo enengo sanggilininga koondo gol nguno hangelo oolewolo.
8 Anutndo enengo yanggangoni, dulidalini, ngundo ngu woolo yeni ya kundingiyi
Tempel ndindi tewolo. Ngundilo tetoni, oni gula kundingiyi ya ngu newendemo
uweloyi nguya kini, ngundilo oololo Sambono oni kandegula gidembolo elaya, ngulo
koye ngu temukowanggoku, ngu naluno nguno, ene mete Tempel kundingiyi nguno ko
oolouwanggo.

16

Anutlo Sanggilini Ngu Koondo Kandegula Gidembolo Elaya

1 Ngu naluno, no Yon Anutndo Tempel ya newendemonggo meno ulungga etoni
ingootoowe, ene ngandilo ewolo. Ye komo ooloya, nolo sanggilinengga koondo kandegula
gidembolo elayagano oolooteku, ngu yoya, oni simoo bale melako ngano oolootenggokuno, ngu wendootoyiga uni! Anutndo ewolo.
2 Asa, ene ngundilo etoni ngu, Engel oni koleteloga, ngundo oololo, Anutlo sanggilini
koondoga ngu wendootoni, melako uwolo. Wendootoni ngu, oni simoo bale ene Nusago
Goki ulunggaku ngulo sunggi, ko enengo gaboyi nguno yambo mande tetenggoku ngu,
Engel oningga ngundo Anutlo sanggilini ngu ombulo, moondeye yeni, mambu tawomba
ululu ukayidodo utoni, ogingo ulungga biyomi ingowolo.
3 Ngundilo tetoni ngu, asa, Engel elayayiga ngundo Anutlo sanggilini koondo elayaga
ngu yolo, wendeyino wendowoliyo. Ene ngundilo wendootoni, wendeyino ngu yowoolengootoni, oni kumooyingombolo dalo ngundilo tunootewolo. Ngulo ngu, ngu wendeyino
Oo Keda Oolootenggoku ngu kumoomukowonggori.
4 Engel elayayiga, ngu koni kinitetoningga ngu, asa, Sambono Engel kabusayi, ngundo
Anutlo sanggilini koondo kabusayi yolo, sono bingomo ko mele sono omungo nguya
sonono wendootoni, ngu sono ngu bidodo yowoolengolo dalo tunootewolo.
5 Ngu naluno, no ngu Sambono oni sonolo sobosoboga ngu ingootoowe, ene ngandilo
ewolo.
O Anut, ge ataga keda oode, kuli nguya keda oluwolo. Ge kundingiyi oolengo. Gengo
wilikoweloyi konggega ngu oni biyomimu nenengo oolengo wilikoyelowa.
6 Ngu oni biyomi ngu ene gengo oni nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ko gengo
ingondudu eyingo oni yuleyi kumooyingo, ngulo ngu, ene Kristen daloye wendowonggori. Ngundilo ngulo, gedo oni biyomi ngu dalo eneno yunootoyi, ene dalo
ngu sono ngundilo newanggo. Ngu oo ngulo ulini nenengo oolengo, Engel ngandilo
elo ewolo.

7 Ngundilo etoni ngu, no manggowo gula Anutno woolo yeweloyi musiyongga, ngunonggo
ene meno elo, etoni ingowonowo.
Yo, ngu hamoo. Ge Anut noolengo Oo Bidodo Sembuli, ge yanggangongge ulungga
oolengo. Ge oni wilikoweloyi naluno ngu, ge damoni nenengo oolengo nangge
tetelo ewolo.
8 Ngundilo tetoni ngu, asa, Sambono Engel oni namolayayiga, ngundo enengo koondo
namolayayiga ngu sano wendootoni, sa ngu gookingo ulungga tunootelo, ngundo oni
moondeye de gookingo ngundilo goki hahangewonggori.
9 Yo, ngu sa ulungga de gookingoyingga, ngundo goweye gooki hahangetoyi, ngulo
ngu, ene Anut kootuyisina mande biyomi oolengo elo ingowonggori. Anutndo ngu oo
gookingo biyomi ngundilomu yeni, eneno tunootewonggori. Ene ngu damoningga ngu,
ene ingoyingomu, ene nowoondoye ma yowoolengootoyi, Anutlo oowooyi bingamini, elo
ma okoowonggori.
10-11 Ngu naluno, Sambono Engel oni kandegulayiga, enengo koondo kandegulayiga ngu
yolo, Nusago Goki ngulo yabanimo, ko enengo oo sobowooteku, nguno nguya wendowolo.
Ngundilo wendootoni ngu, ooleli oolengo tunootetoni, Nusago Goki ngulo oniku, Anutno
sanggili oolengo telo, mawukimboongelo, enengo mambu ogingo ngulo, ko suwoo ooleli
ngulo nguya, sa gookingombo yoodeyingongga ngulo bidodo, Anutya sanggili tewonggori.
Ene mande biyomi oolengo ma elo yokolo, nowoondoye ma yowoolengowonggori. Kini,
enengo damoni biyomi tewonggoku, ngu ma yokowonggori.
12 Asa, ngu naluno, Sambono Engel oni kandegula gidembolo gulananggega, ngundo
enengo koondoga ngu Yuparetis sono bingo ulungga nguno wendootoni, ngu sonongga
ngu dikoolo, kingo nggootootewolo. Ngundilo tetoni, mela ngalo oo sobosobo oni
koleteyingo ngulo oole yeyunootoni, ene nguwoole sa ooletekusina ulelewolo.
13 Ngundilo tetoni, ngu naluno, yuka biyomi kabusa yeyootoowe, gido dooko ngundilo.
Ngundo Oliwa Ulungga ngu manggowoomonggo, ko Nusago Goki Ulunggaku mang-
gowoomonggo, ko Setanlo ingondudu eyingo oni ebe ganagana, ngu manggowoomonggo
nguya tunootewolo.
14 Ngu yuka biyomi kabusagaku, ngundo ene mete oo damoni onindo ma teweloyi,
ngu damoni guladilo guladilo tetenggo. Oo biyomi kabusagakundo ngu sobosobo oni
koleteyingo ululu, ngu mela ngalomuno tunootelo, ngundo me yeni ootookoowonggori.
Ene ngundilo tetoni, sobosobokundo ootookoolo gooboongoolo, ngulo Anut yanggango-
nidodoga nguya enengo naluno ebe ulewelo tewanggo.
15 Ariya, ingoyi! No yeno ombuwelo ngu, yakaka onindo suwoono tolige mayetenggoku,
ngundilo ombuwano. Ngulo ngu, ye komo ma welewelo. Kini, ye komo nolo ko
ombuweloyi naluni, ngu gome meyeya sobowooyi. Ye ngundilo tetoyiga ngu, asa, ye
oyumo ma yowanggo.
16 Oo yuka biyomimbo ngu mela ngalo oo sobosobo oni tabango yetoyi, ngundo Hiburu
mandeno ngu oowooyi Amagedon ngu musiyongga nguno ombuwonggori.
17 Asa, Sambono Engel oni kandegula gidembolo elayayiga, ngundo enengo koondoga
ngu wendootoni, doogono uwolo. Ene ngundilo tetoni ngu, asa, Tempel kundingiyi
ngu newende Anutlo yaba bingamini, ngunonggo Anutndo meno ulungga ewolo. Nolo
sanggiline ngu ataga kiniteteku nga! Ewolo.
18 Ene ngundilo etoni ngu, ariya, yowali yootoni, gusilo ngguyi ulungga utoni, imimi
ulungga oolengo yowolo. Ngu imimi ulungga oolengo ngu kuli oni melako ngano
oluwonggoku, nguno imimi gula ulungga ngundilo ngu bidodo dagayelowolo.
19 Ngu imimi ulungga nguno ngu, ende ululu ngu imimimbo wesowootoni, gumi
kabusa tunootewonggori. Oni bidodo ende ululu mela bidodomo oolootenggoku, ngu
nguya yombuliyelowa. Ene Anutndo ngu Babilon ende ulungga, nguno oni simoo bale
ngundo bosebalese damoniye biyomi ngu ingolo, ngulo Anutndo tetoni, ene Wayin sonoyi
yanggango oolengo ngu newolo. Ngu Wayin sonoyi yanggango ngu enengo sanggilini
ulungga oolengo.
20 Ngu naluno nguno, meladoni bidodo, ko mela pupuli bidodo, ngu kinitelo yombu-
liyelowa.
21 Ayis wande wande, sono ngundilo sambononggo melako ombuwa. Ngu Ayis
wande gulanangge, ngulo kowulini ngu 25 kilo Rayis si elaya ngulo kowuli ngundilo.
Ngu Ayis wande wande ngu, sambononggo oni bungomo solelo, ngundo oni yutolo
yombuliyelowa. Ngundilo tetoni ngu, onindo ingowonggoku ngu, Anutndo ngu Ayis oo
biyomi ngu enenonggo ombute, elo ingowanggo. Ene ngundilo ingolo, ngulo ene Anutya
kumundooye boolowootoni, sanggili ulungga oolengo telo, ngulo ene mandeye biyomi
kootuyisina nangge, Anutya ewolo.

17

Bosebalese Balega, Ngundo Ogingo Ulungga Yowolo

1 Sambono Engel oni kandegula gidembolo elaya ngulomu gulanangge enengo gol koondo kuli oo wendowoku, koondoyigaku yolo, ombulo, nono ewolo. Ge ombuya keno! Ngu ooleko ooleko balega yanggangongga, ngu sono bingo gidalega ngu sanganimo bibitelo oolooteku, ngu ngulo gumi biyomimu inootoningga keno! Ombuya, nondo ngu Anutndo bale biyomingga ogingo ulungga gumi inowaku, ngu ge etunggelowano.

2 Mela ngalo oo sobosobo oni koleteyingo, ngundo ko oni gidalega melako ngano oolootenggoku nguya, ngundo ngu ooleko ooleko balega nguya bosebalese damoni biyomi ngu telo, ngulo enengo ingonduduye damoni biyomi ngundo nangge hangetoni, ene sono kowoo nelo mboolombo yoyooteku, ngundilo kapengo yetenggolo ewolo.

3 Ngu naluno, Anutlo Yukani, ngundo yanggano nunootoni, Anutlo Engel no noyootoni, oni kini melako nguno oololo oode, nguno no balega kenootoowe, ene Nusago Goki seleyingongga ngu sanganimo bibitewolo. Ngu Nusago Goki seleyingongga, ngu ene tabango kandegula gidembolo elaya, ko nggamaliyo kande elaya, nguno ngu, oowooye biyomi oolengongga nguno nakangootoyi ooloote.

4 Ngu balega ngu enengo nengguloni ngu nakanakangoyingo, ngu seleyingo oolengo. Enengo nengguloni ngulo nakayani, ngu Gol ko digi so nakaya gula gula gome gomemu, ko beye goyayi oolengo ulini ulunggamu, ngu goweyimo tewolo. Kandeyimo ngu Gol sono toba teyingomu, ngu dowooyingomu ngu newendemo enengo damoni biyomi ko bosebalese damoni biyomi buwoo ngu bidodo toba ngu hangewolo.

5 Enengo oowooye gula gula kembawasangoomo nakangootoni oolooteku, ngu ngandilo:

Babilon Ende Ngulo Mande Yamonggawo, Bosebalese Damoningga Tetenggoku Ngu Bidodo Namoye, Mela Ngano Mande Damoni Biyomi Oolengo Tetenggoku Ngu Bidodo Namoyelo nakangowolo.

6 No ngu balega ngu kenootoowe, ene Yesuslo oni simoo bale nowoondoyemo hamoo telo, enengo mandeni wesiyolo ewonggoku, ngu yudoni kumoomukowonggori. Ngundilo yudoni kumootoyi ngu, ene ooga tewoku, ngulo ene oni oni ulungga oolengo tete.

Ene ngundilo tetoni no kenolo ngu, asa, no soluyokolo mboolo nulewolo.

7 Ngu naluno, ngu Sambono Engel oni gulado nono ewolo. Ge ndadilo telo, soluyokolo, ngulo ingondudu ulungga tete? Nondo balega ngulo damoni, ko Nusago Goki nggamaliyoni kande elayayiga, ko tabango kandegula gidembolo elayaga, ngulo damoni nguya yootunolo ewano. Ngu balega ngu Nusago Goki sanganimo bibitewolo.

8 Ge ngu Nusago Gokingga kuli kenowoku, ko ataga ene keda ma ooloote. Ene kootusina Nusago Gokingga ngu mele gumi kiningga ngu yokolo, oolelo, ene kondibo oonatelo kinitewa. Anutndo mela oo bidodo yeyingo naluno nguno, ene mela ngalo oni onendo Yesuslo nowoondoyemo hamoo tewanggoku, ene keda oluweloyi bukno kuli oowooye nakangowolo. Oni oowooye ngu bukno kini, ngundo ngu Nusago Goki kuli kenolo, ko ataga ngu kini. Ene kootusina ko kenolo, ene ngulo soluyokolo mboolo yulewanggolo ewolo.

9-10 Sambono Engel onindo ko ewolo. Oni ingonduduni gome metemingga ngu, ene komo oo ngalo gome ingoni. Nusago Goki tabango kandegula gidembolo elaya, ngundo puli kandegula gidembolo elaya, nguno balega ngu sanganimo bibiteyingo ngulo gaboyi. Nusago Goki tabango kandegula gidembolo elayaga, ngu mela ngalo oo sobosobo oni koleteyingo kandegula gidembolo elaya, ngulo gaboyi nguya. Sobosobo oni koleteyingo kandegula ngu kuli kumooyingo, ko ataga sobosobo oni koleteyingo gula keda oodoni, ko kootusina gula koleteloga ombulo, ngu nalu bodaga nangge oluwa.

11 Ngu Nusago Gokingga ngu, ene kuli ngu mela ngalo oo sobosobo oni koleteyingo kandegula gidembolo elaya, ngulomu gula oluwolo. Kootusina ene kumoowoku, ko keda ootookoolo, ngu mela ngalo oo sobosobo oni koleteyingo kandegula gidembolo kabusayi, ngu tunootewa. Ene kootusina, ene hamoo oolengo oonatewa.

12 Ge kuli nggamaliyo kande elaya kenowoku, ngu gaboyi ngundilo: oni sobosobo koleteyingo kande elaya, ngundo enengo ko simoo bale soboyeloweloyi ko ngu ma tewolo. Kootusina oni koletelo kande elaya, ngundo yanggango yolo, Nusago Goki nguya nalu ootuwoo bodaga ko goboolo telo, simoo bale soboyelowanggo.

13-14 Ngu oo sobosobo oni koleteyingo ngu bidodo ingonduduye goboolo gulanangge ngu gooboongoolo, ko enengo yanggangoye ngu bidodo Nusago Goki ngu inowelo ingootenggoku, ngu bidodo Nusago Goki inootoyi, ndawugalo ngulo, ene Sipsip Nangonimboya ebe uleweloyimbolo. Ene ngundilo tetoyi ngu, Sipsip Nangoni ngundilo, ko enengo

nowoondoyemo hamoo teyingo oni Anutndo kuli logoyelowoku, ngu nguya gooboon-
goolo, ene ngu ebegano nguno enendo Nusago Goki, ko enengo oni ngu yanggango yelo
dagayelowanggo. Ndadilo ngulo, Sipsip Nangoni ngu oni tabango bidodo tabangoye
ulungga, ko mela ngalo oo sobosobo oni koleteyingo, ene ngulo tabangoye ulungga ngu!
Elo ewolo.
15 Ngu naluno, Sambono Engel oni ngundo nono ewolo. Ge ngu balega sono bingo
gidalega sanganimo bibitetoni kenooteku, ngu sonongga ngundo oni simoo bale mela
bidodomo, oni goweye moondeye gula gula, ko mande bungeye sungo sungo ngu bidodo
gaboyi.
16 Ngu Nusago Gokingga, nggamaliyo kande elayaga ge kenooteku ngu, ene bidodo
ooleko ooleko balega nguya mundi tewanggo. Ngundilo telo, yombuliyolo yokolo, enengo
towi nengguloni, ko nakayani bidodo andangelo yokolo, enengo goweyi songgiwi nelo,
okoolo de nombono kagisokowanggo.
17 Ngundilo tetoyi, ndawugalo ngulo, Anutndo ingondudu nowoondoyemo Nusago Goki
yelo, ngu yanggango oni simoo bale soboyeloweloyi yunootoni, ngunonggo ene ngu
kongga ngu telo oololo, Anutndo nalungga sunggi yewoku, nguno wenga kinitewa.
18 Ngu balega ngu kenowoku, ngundo ngu ende ulungga ngulo tabango koleteyingo,
ngu mela ngalo oo sobosobo oni koleteyingo bidodo ngu soboyelooteku, ngulo oo gaboyilo
ewolo.

18

Babilon Ende Kuli Yombuliyowolo

1 Ngu naluno nguno, no Yon Sambono Engel oni gula kenootoowe, Sambo endemonggo
ombuwolo. Ene Anutndo yanggangonidodo, dulidalinidodo ulungga oolengo inootoni,
ngulo ene mela ngano ombutoni, soluyi mela bidodo himi oolengo yewolo.
2 Ene meno ulungga elo ewolo. Babilon ende ulunggaku ngu yombuliyoote! Ngu hamoo
oolengo, ngu yombuliyooteku ngu! Ataga ngu oo yuka biyomimbolo musiyo telo
ooloote. Yo, oomboolo biyomi nguno oodoyi, ko nu oo buwoo biyomi netenggoku,
ngu musiyonggano nguno oolootenggo.
3 Ndadilo ngulo, oni mela bidodomo, ene ngu balega nguya bosebalese damoni biyomi
telo, nowoondoye ngulo nangge ingondudu telo, ngu onindo sono Wayin yanggango nelo
ingootenggoku ngundilo. Mela ngalo oo sobosobo oni koleteyingo, ngu bosebalese mande
damoni biyomingga nangge nguya tewolo. Mela ngalo ene beye koyi nangge teweloyi oni,
ngu endega ngulo damoni biyomi gula gulano, ko oo gome gomemu enendo suwoo suwoo
yowelo ingooteku, ngulo sitoyi beye koyi teweloyi onindo, ene oo sitoyi ulungga yoyingolo
ewolo.
4 Ngu naluno, no manggowo gula Sambo endemonggo tunootetoni ingowono. Ene
ngandilo ewolo. Ye nolo Kristen oni simoo bale, ye komo ngu endega ngu yokoya
sayi. Kinitetoni, asa, ye nguya ngu endega ngulo mbumbuwaye, ngu ye nguya
koolowoowanggo. Ye ngu endega ngu yokolo ngu, asa, nondo ogingo biyomi ulungga
enengo wetiye ngulo yetenoku, ngu ye ma yowanggo.
5 Enengo mbumbuwaye ngu ulungga oolengo watayetoyi, Sambono oolete. Anutndo
ngu biyomiyengga ngulo ingondudu tete.
6 Ye ngu ooleko ooleko balega ngundo biyobiyomi tewoku, ngu yendo eneno ngu komo
gumi elaya wendangeyi. Ndadilo ngulo, ngu balega ngundo oo kowuli ulungga oni
yunoweloyi yetoningga, ngulo yendo ngu elayagomo kowuli ngundilo ene ko inoyi.
7 Ngu balega ngundo enengo oowooyi bingami okoolo, enengomo so nakaya
nakanakangoyingo gome gomemu, ngu nangge telo watayetoningga ngu, ngulo yendo
komo ogingo gumi ngundiya teyinoyi. Ene balega ngu newendemonggo, ene enengo
biyomi okoolo ewolo. No ngu mela ngalo oo bidodo sobosobo bale ulungga oolengo. No
nggami bale kini, ngulo ngu, no ma sendowelo ingowano. Hamoo oolengo kini, ewolo.
8 Ariya, newendemonggo ngundilo ingootoni, ngundilo ngulo, kowuli guladilo guladilo
ngu naluno nangge eneno ombuwa. Ngu ngandilo: Sayi guladilo guladilo ngundo ombulo
yuleni kumootoyi, oni simoo bale sendo mogulu ulungga tetoyi, ko oowalilo kumooyingo
naluwo ulungga oolengo nguno tunootewa. Nguno ngu, debo Babilon endega ngu delo
gisokowa. Yo hamoo oolengo, Anut Oo Bidodo Sembuli yanggangonidodoga, ngundo
enengo damoni wilikolo, kenolo, ogingo nangge oolengo inowalo ewolo.
9 Mela ngalo oo sobosobo oni koleteyingo bidodo nguya oo biyomi goboolo tewonggoku,
endemo woolo ulungga ende dedoni, ngu kenolo, ene sendo mogulu ulungga tewanggo.
10 Onindo ngu endega ngu dedoni, yowoko dikalo, ngunonggo ngu endemo oni ngundo
enengo mbumbuwaye, ngulo ogingo ngundilo koolowootoyi, kenolo, kiyelolo ewolo.

O gowugowulongo Babilon, ye ende ulungga yanggangonggedodo! Nalu ootuwoo bodagano sodedonangge, yengo mbumbuwaye ngulo gumi yengomo tunootetoni koolowootenggoku ngu! Elo ewolo.

11 Beye koyi teweloyi oni mela nga bidodo, ngulo ingonduduye, ngulo kowuli ingolo sendowanggo. Ndadilo ngulo, ene musiyo gulano enengo sitoyi uliyoweloyi nguya kini ngulo.

12-13 Yo, ngundo Babilon endega nguno beye koyi teweloyi oni, ngundo oo ngandilo suleyoote. Gol, Siluwa, digi nakanakangoyingomu, beye goyayimu, towi namboyi gome gomemu, towikumba seleyingo gome gomemu, towi nakanakangoyingo gome imakeyingomu, de gula gula ndindingo gomemu, Elepan nggamaliyo, ko debo Ayen koolongguyibo, ko Ayen oobo digi gagiwi gome nakanakangoyingombo, ngundo oo gome gomemu teyingo, suwe oo nengguloni gula gula, ko woolo gome ndindingomu yeweloyi, ulumi gula gula ndindingo gome gomemu, Wayin, oo kaweloyi bo ulumi gomemu, oomanongoyingo kaweloyi oo kiki uleyingo, sipsip ko bulmakau, hos ko hos yawasanidodomu, kingo sulena oni bidodo, ngu oo sitoyi ngu bidodo uliyowelo suleyowonggori.

14 Beye koyi teweloyi oni, ngundo sendowelo telo ewanggo. Oo gome gomemu bidodo, ngulo ye gome ingootenggoku, ngu oo ngu ataga kinitete. Yo, yengo oo sitoyi bidodo kini temukootoni, gula ngudodo kinilo ewolo.

15-16 Ngu beye koyi teweloyi, oni ene kuli Babilon ende oo sitoyi uliyolo, ngulo beye yowonggoku, ngundo endemo oni simoo bale kenootoyi, ngulo mbumbuwaye ngulo ogingo ulungga oolengo ingootenggoku, ngulo ene kenolo, sosoleyingo ulungga telo, yowoko anduno ootoolo, nowoondoyemo kowuli ulungga ingolo sendolo ewolo.

O Babilon ende ulungga gowugowulongo! Ngu hamoo oolengo gowugowulongo! Kuli gengo nenggulo namboyi ngu gome gomemu, ko nenggulo seleyingo oolengo, yemulo oluwolo. Gengo so nakaya gol yowali gome gomemu, ko digi nakanakangoyingomu gomemu, ko beye goyayi nguno tewonggori.

17-18 Ngu nalu ootuwoo bodagano, sodedonangge gengo oo sitoyi ulungga oolengo, beye nguya, ngu bidodo kinitemukoyingo! Elo ewolo. Ngundilo ngulo, wanggono oni sobosobo, ngudodo enengo ko onidodo, oni simoo bale wanggono sawelo ingootenggoku, ko wanggobo beye koyi teweloyi oni, ngu bidodo endemo onilo kowuli oolengo ingootenggoku, ngu kenolo, yowokono dikalo, endemo ngulo wooloyi ooleteku, ngu kenolo ewolo. Ende ulungga gulado ene Babilon ende ngundilo oowooyidodo oodoni, ngundo Babilon endega ma dagalo oowooyidodo oodoni, ma kenowato! Ewolo.

19 Ngundilo ngulo, ene kowuli ulungga ingolo, ngulo ene tabayemo gugukakawu oolongoolo, sendo mogulu telo ewonggori.

O ende ulunggaku, gowulongo! Gengo ende nguno wanggo wendeyino oolootenggoku, ngulo sobosobo oni, ngundo gengo oo sitoyi geno suleyowonggoku, ngulo ene bobeye ulungga oolengo yoyingo! Ene nalu ootuwoo bodagano nangge, sodedonangge ene oonatemukoote! Ewonggori.

20 Ene ngundilomu, ye Sambo endemo oolootenggoku, ye enengo nowoondoyemo hamoo teyingo oni, ye Anutlo ingondudu eyingo oni bidodo, ye Yesuslo suleyeloyingo Aposel oni, ye bidodo komo oni oni ulungga oolengo tetenggo. Ndadilo ngulo, weti mbumbuwa ye teyingomu, ngu wilikolo, ngulo Anutndo ene Babilon mbumbuwa damoni biyomingga yeno tewonggoku, ngu wilikolo, ogingo ulungga oolengo yunoyingolo ewolo.

21 Ene ngundilo mande yokootoyi, ngu naluno nguno, Sambono Engel oni yanggangonidodo nguno digi ulungga oolengo, onindo ma okooweloyimbolo ngu okoolo yolo, wendeyino oolongoolo ewolo.

Ngundilo damoningga nguno nangge, ngu Babilon ende ulungga ngu yolo oolongootoni, utoni, onindo ko ma kenowanggolo ewolo.

22 Gita oowooyi Harup, ko sumbimboolo ngguyi gula gula, ko nggusimbolo, ko unggu ngulo ngguyi nalu gulano, oni ma ingowanggo. Oni ene ingonduduye gula gulano ko teweloyi nalu gulano, ngundilo oni gula ngu ma oluwa. Wit oo kiki uleweloyi ngulo kiki ngguyi, nalu gulano, oni ma ingowanggo.

23 Solu himi, nalu gulano, onindo ma kenowanggo. Oni ene bale yoweloyi nalu nguya kinitewa. Kulimi beye koyi teweloyi oni, ngundo ene mela nga bidodomo ene oowooyidodo ootoolo, ene ngunonggo oni mela bidodomo ganaganayelootoyi, kosonggi gula gula oni yombuliyelowelo teyingolo ewolo.

24 Anutndo ene Babilon endega ngu kenootoni, ene biyomi telo, enengo ingondudu eyingo oni, ko enengo oni simoo bale nowoondoyemo hamoo teyingo mela bidodomo oluwonggoku, ngu yudoyi kumootoyi, ngu kenowonowo. Ngundilo damoningga ngulo kowulingga bidodo Babilondo yoyingolo ewolo.

19

Sambo Endemo Oni Bidodo Oni Oni Tewonggori

1 Babilon ende ulungga ngu delo yokootoni, ngu naluno, no Yon ingootoowe, Sambo endemonggo, simoo bale oowooyingga oolengo moguluwoolo ewonggori.
Noole komo Anutlo oowooyi bingami elo okooteto! Ngu noolengo Anut, ene nangge gulanangge, ngundo noole ko uliyelolo yoyowolo. Ene oowooyidodo, dulidalinidodo, ko yanggangonidodo oolengo ooloote.
2 Anutlo wilikoweloyi koni ngu damoni nenengo oolengomo oni wilikoyelowa. Ngu ooleko ooleko bale ulungga, ngu enengo damoni biyomingga, nguno oni simoo bale mela bidodomo yombuliyelolo, ngundo Anutlo ko oni yuleni kumoowonggori. Ngundilo ngulo, Anutndo ngulo gumi biyomi oolengo inoyingolo ewolo.
3 Asa, ngu naluno no ingootoowe, ene mogulu ulungga telo, meno ko ewolo. Noole gengo oowoongge bingamingge elo okooteto! Babilon ende ulungga delo, wooloyi oolewoku, ngundilo suwoo suwoo delo, woolo oolelo oluwalo ewolo.
4 Sambono tabango oni onibiga namolaya ngudodo, ko Oo Keda Oolootenggoku namolayaga, ngudodo Anut doongeyimo penggootelo, yambo mande telo, meno ewonggori. Hamoo oolengo! Noole gengo oowoongge elo okooteto! Elo ewonggori.
5 Ngu naluno, Anutlo yaba tanggeyimonggo meno gula ewolo. Ye Anutlo ko oni, oowooyedodomu ko oowooyedodomu kini, ye bidodo komo noolengo Anutga ngu oowooyi bingami elo okootetolo ewolo.
6 Ngu naluno, no ingootoowe, mande mogulu ulungga simoo balenonggo ngguyi utoni ingootoowe, sono ululu ngguyi ngundilo uyingo, ko gusilo ngguyi ngundilo ingootoowe, ene ngundilo meno ulungga ewolo. Noole gengo oowoongge bingamingge, elo okooteto! Ge noolengo Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi! Ge yanggangonggedodo, ge oo bidodo sobosobo koleteyingo oolengo!
7 Ngulo ngu, noole oni oni ulungga oolengo telo, oowoongge bingamingge okooteto! Ndadilo ngulo, Sipsip Nangoni bale yoweloyi naluwo tunootete. Enengo baleyi ngu kuli oo yomosiyowolo. (Enengo baleyi ngu oni simoo bale eneno nowoondoyemo hamoo teyingo ngu.)
8 Anutndo ngu baleyi inowoku ngu, ene nenggulo namboyi oolengo yowali kendilo, pelungga soluyidodo ngu inootoni yemuwolo ewolo. (Ngu nenggulo salayingga ngu Kristen oni damoniye gome nenengo ngulo gaboyi.)
9 Ngu oo ngu tunootetoni kenootoowe, Engel oni gula nono ewolo. Ge nga mandega nga nakango. Ngu oni simoo bale ngu Anutndo negoyelootoni, Sipsip Nangoningga ngundo baleyi yoweloyi oo simbo kayingongga, nguno ombuwelo sumoo yunowoku, ngulo ene oni oni ulungga tetenggo. Ewolo. Ngu mandega ngu Anutlo mande hamoo oolengolo nono ewolo.
10 Asa, Engelndo mande elo yokootoni, no ene keyi damonimo penggootelo, yambo mande tewelo tewonowo. Ngundilo tetoowe, ene sodedonangge nono ewolo. Ge nono yambo mande ma tewelo! Ndadilo ngulo, no geya konale gulanangge, Kristen doboogulige Yesuslo mandeni nowoondoyemo hamoo telo oolooteto. Ye komo Anutno nangge yambo mande teyi! Noole ingowato. Yuka Kundingiyi ngundo Anutlo ingondudu eyingo oni nowoondoye yokutuwootoni, ngundo ene onino Yesuslo mande wesiyolo ewolo. Ngundilo wesiyolo etoyi, ngunonggo enengo mandeni ngundo oni sungo nowoondoye yokutuwootoni, ngulo ene nguya Yesuslo mande wesiyolo etenggolo ewolo.

Onindo Hos Namboyinggano Bibitewolo

11 Ngu naluno, no Sambo endemo kenootoowe, nguno Hos gula salayimu oodoni, ngu sanganimo oni gula bibitelo oluwolo. Ngu oningga ngu oowooyi ngandilo: Oni Enengo Koni Gome Sobowoolo Teyingo ko Oni Ene Damoni Gome Nenengomu Nangge Teyingo, oowooyi ngu ngandilo. Ene simoo bale wilikoyeloweloyi bine, ngundi ene ebe uleweloyi tetoningga ngu, ene komo mande damoni gome nenengo ngu nangge keyolo ngunonggo tewa.
12 Enengo doongeyi ngu de solu ngundilo solu ooletoni, ene tabangomo Gol tomokuyi oowooyingga nguno ooloote. Enengo goweyimo oowooyi gula ooloote. Ene ngu oowooyingga ngu enengombo nangge damoni ingoote.
13 Enengo nengguloni tewoku, ngu dalowobo sonowoowolo. Onilo oowooyi ngu ngandilo, Anutlo Mandenilo ewolo.
14 Sambo ende me oni ngudodo ene hos nomboyimu sanganimo bibitelo, ene Yesus keyolo oolouwonggori. Ene towikumba tewonggoku, ngu namboyi gome oolengomu nangge telo oolouwonggori.

15 Enengo manggowoomo duge kuningo oolengo ngunonggo oolelo, mela ngalo oni
simoo bale eneno nowoondoye hamoo ma teyingo ngu yuleweloyimbolo. Anutndo ewolo.
Enengo usutokoni Ayenmbo teyingo, ngundo ene oni simoo bale gome soboyelowalo
ewolo. Ene Wayin sonoyi winggooweloyi digi koondoyigano, nguno Wayin winggoowolo.
Ngu Wayin sonoyi ulungga ngu, Anut yanggangonidodoga ngulo sanggilini ulungga
oolengo ngulo gaboyi.
16 Enengo oowooyi ngu nenggulonimo, ko keyi begowoomo nguya nakangoyingomu,
ngu ngandilo:
Mela Ngano Oo Bidodo Sobowooyingo Koleteyingo Ngulo Tabangoye Ulungga Oolengo.
Ene Sobosobo Oni Bidodo Sembuye Ulungga, ngundilo nakangowolo.
17-18 Ngundilo tetoni, no Sambono Engel oni gula kenootoowe, sano dikalo, meno
manggalu telo, nu sambolili ululumelo ombutenggoku, nguno ewolo. Ye ombuya,
Anutndo oo simbo kawokuno, ngano gooboongooyi. Ye ombuya, nguno ye ngu mela ngalo
oo sobosobo oni tabango, ko me onilo tabango, ko oni yanggangoyedodo, hos, ko oni hos
sanganimo bibiteyingo, ko oni simoo bale oolootenggoku, ko kingo sulena oni, ko oni
oowooyedodomu, ko oni oowooyedodomu kini ngu bidodo songgiwini neyilo ewolo.
19 Ngu naluno nguno, no Nusago Goki ko mela ngalo sobosobo oni koleteyingo ngudodo,
ko enengo me onidodo nguya yeyootoowe gooboongoowonggori. Ene gooboongoolo,
ngundo oningga Hos nomboyingga ngu sanganimo bibiteyingongga nguya, ko enengo
me oni ngudodo ebe ulewelo tewonggori.
20 Ene ngundilo tetoyi ngu, asa, oningga Hos nomboyingga ngu sanganimo bibiteyin-
gongga, ngundo Nusago Gokingga ko Setanlo Ingondudu Eyingo Oni Ebe ganagana, ngu
yoyolo, meleno de nombo ko digi koolongguyi, oowooyi Salpa, nguya gooboongoolo, sugi
sugi delolooteku, nguno oolongooyelowolo. Ene ngundilo tetoyi, ndadilo ngulo, ngu
Setanlo Ingondudu Eyingo Oni Ebe Ganaganangga, ngundo Nusago Goki doongeyimo,
oo amana onindo ma teweloyim ngu tetoyi, ngulo oni simoo bale bidodo oo ngu kenolo
nguno mayelo, gooboongoolo, Nusago Goki ngulo gaboyimo yambo mande tewonggori.
21 Ngu oningga Hos nomboyingga ngu sanganimo bibiteyingongga, ngundo duge
manggowoomo oolootekungga, ngundo Nusago Goki Ulunggaku ngulo me oni bidodo
dugebo yuleni kumoowonggori. Kumootoyi, ariya, nu bidodo ombulo, enengo songgiwiye
bidodo nemukolo useye ndindi tewonggori.

20

Mooma 1,000 Setan Biyomimo Oluwa

1 Ebe kinitetoni, ngu naluno, no Yon Sambono Engel oni gula no kenootoowe, ene
Sambo ende yokolo ombuwolo. Enengo kandeyimo ngu mele ulungga gumi kiningga ngu
goosooweloyi ki, uto ulungga nguya oowooyi Sen, ngu dowoowolo.
2 Ngu Oliwa Ulungga ngu dowoolo, uto yanggango Sen, ngundo dowoolo gosiyolo, mele
gumi kini ulunggano oolongoowolo. Nguno ngu, ene mooma 1,000 oluwa. Ngu Oliwa
Ulungga ngu oowooyi gula ngandilo: Sile Kulimingga ngu, Oomboolo Biyomi, ko Setan
ewolo.
3 Sambono Engel oningga, ngundo Oliwa Ulungga ngu dowoolo, mele gumi kininggano
nguno oolongoolo, mele manggowo wetu oo ngu gome ukingolo, goodoolo gosiyowolo.
Ngundilo teyingo, ngulo ene mete oni mela bidodomo, ngu mooma 1,000 nguno ko ma
ganaganayelololuwa. Mooma 1,000 ngu kinitetoni ngu, kootusina, ene mele goosootoyi,
nalu bodagano nangge, Setan ngundo mete oolelo, oololo ombulo tewa.
4 Ngu naluno, no ngu oni gidalega Anutndo oni wilikoyeloweloyi ko ngu kuli sunggi
yewoku, ngu onikundo yaba bingamidodo ngu sanganimo bibitetoyi kenowonowo.
Ngu bibitelo, ngunonggo ngu oni oo tewonggoku, ngu wilikoyelowelo bibitewonggori.
Ngundilo telo, oni ululu oolengo gaboye kenootoowe, ngu ene Yesusno nowoondoyemo
hamoo teyingo ngulo, enengo oowooye oni gidalegano yootunootoyi, ngunonggo ene
nguya Anutlo mandeni yanggango dowoowonggori. Dowootoyi, ngulo ngu, me onindo
bungeye toongootoyi kumoowonggori. Ngu Kristen oni ngu, ene Nusago Gokino ko
ngulo gaboyimo nguya ma yambo mande teyingo, ko ngulo sunggi ngu kembayemo ko
kandeyemo nguya ma yowonggori. Ngu oni ngu, ene ko keda ootookoolo, ene Kristusya
goboolo mooma 1,000 oololo, ngu oni ngu soboyelolo oluwanggo.
5 Ngu Kristen oni ngu, ene wata koleteyingo ngundo melenonggo ko keda
ootookoowonggori. (Kristen Oni kumooyingo gidalega ngu mooma 1,000 nguno ma
ootookoowanggo.)
6 Oni ene melenonggo tambu koletelo ootookootenggoku ngu, ene komo oni oni telo,
kundingiyi oluwanggo. Ngu oni ngu, ene Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi telo,

ene Kristusya mooma 1,000 oni simoo bale melangga nga ngu sobowoolo oluwanggo.
Ngundilo onikundo ene Setanlo ende biyomimo ngu ma oolouwanggo. Kini, ene suwoo
suwoo Anutya oluwanggo.

Anutndo Setan Yombuliyowolo

7 Mooma 1,000 ngu kinitetoni ngu, Anutndo mele gumi kini ulunggaku ngu manggowo
goosootoni, Setan ya biyomi yokolo toongewolo.
8 Yo, Setan ngu mele yokolo, oolelo, oni simoo bale mela bidodomo, ganaganayeloweloy-
imbolo ko tewa. Ene ngundilo telo, yade yade oololo, Gok ko Megok ngu sowe elayaga
Kristuslo mundi mundi oolootenggoku, ene goobooyelootoni, me oni ulungga oolengo
yeli tunootewa. Ngu me oni goobooyelootoni, ngu wendeyi sono dabemimo digi kelidi
ngundilo tewa.
9 Setando mela bidodomo, me oni goobooyelolo, yade yade oololo, Anutlo simoo
bale oolootenggoku musiyo pawangolo, ngunonggo Anutndo ende ulungga (Yerusalem)
ngulo gome ingooteku, ngu pawangowanggo. Ngundilo tewanggoku ngu, ene Anutndo
Sambononggo de soludodo yokootoni, ombulo, ngundo ngu, Setanlo me oni ngu yoode-
mukowa.
10 Ngundilo tetoni ngu, Anutndo ebe ganagana oni Setanngga, ngu dowoolo, mele
gumi kiningga digi koolongguyimu delo oolooteku, nguno oolongoowolo. Oolongootoni,
Setando ulo, nguno ene Nusago Goki ko enengo ingondudu eyingo ebe ganagana oni
nguya kabusayi telo, sugi sugi ogingo ulungga oolengo koolowoolo oluwanggo.

Wilikoyeloyingo Nalu Ulungga Tunootete

11 Ngundilo tetoni nguno, no yaba namboyi ulungga bingaminidodo ngu kenootoowe,
oni gula ngu sanganimo ngu bibitewolo. Bibitetoni, ngu naluno, mela ko sambo nguya
satoli, musiyalimo kinitewolo.
12 Ngundilo tetoni, no kenootoowe, oni kuli kumooyingomu ngu oowooyedodomu, ko
oowooye kinimu nguya, enedodo ngu yabaga bingaminidodo ngu tanggeyimo dikawolo.
Ngundilo dikatoyi, oni yaba bingaminidodo bibiteyingongga, ngundo buk gidalega
dowoolo wesiyolo, ko buk gula nguya wesiyowolo. Ngu bukga ngu Yesusndo oni keda
oluweloyi ngulo buk. Ngu buk gulaga nguno oni simoo bale mela ngano oo damoni
tewonggoku, nguno ooloote. Oo ngu buk nguno oolootenggoku, ngu Anutndo ngu oni
bidodo kumooyingomu ngu wilikowolo.
13 Ngu naluno, wendeyi koongeyingo bidodomo, oni kumooyingo ngu ooletoyi; ko
oni meleno meleyeloyingo ngu ooletoyi; ko oni kumoolo Setanlo ende biyomimo
oolootenggoku, ngu nguya Anutno mayelo gooboongoowolo. Gooboongootoyi, Anutndo
enengo koye tewonggoku, enengomo enengomo wilikoyelowolo.
14 Oni Yesusno nowoondoyemo hamoo ma tetoni, kumoolo musiyo sungo sungomo,
ko Setanlo ende biyomimo nguya oluwonggoku, ngu bidodo Anutndo goobooyelolo,
wilikoyelolo, ko oolongooyelootoni, mele de nombododo ulunggano, nguno ulo yood-
etoni, suwoo suwoo ogingo ingolo oluwanggo. Nguno oodoyi, Anutndo ewolo. Ataga
kumooweloyi damoningga ngu kinitetelo ewolo.
15 Ene wilikoyeloyingo oningga, ngundo oowooyi Yesusndo oni keda oluweloyi bukga
nguno oowooye kini ngu, ariya, ngu oni ngu, Anutndo ngu yoyolo oolongooyelootoni, de
nombododo ngu ma kumooweloyi mele ulungga oolooteku nguno uwonggori.

21

Sambo Ko Mela Keda

1 Ariya, ngu naluno, no Yon sambo mela keda kenowonowolo. Sambo koletelo, ko mela
koletelo, ko wendeyi nguya ene kinitewolo.
2 Ngundilo kinitetoyi ngu, no ende kundingiyi ngu Yerusalem keda kenootoowe, ene
sambononggo Anutndo suleyootoni ombuwolo. Anutndo ende kedaga ngu kuli gome
metemimu yelo yomosiyoyingomu, ngu bale kameyi yowelo naluwo, nguno enengo oo
kuli gome metemimu nangge, ngu yomosiyoyingo ngundilo.
3-4 Ngu naluno, no manggowo ngguyi Anutlo yaba bingaminidodo ngu tanggeyisina,
ngunonggo manggalu telo etoni ingowonowo. Ataga Anutndo oniya oolootenggo.
Ene oniya oluwanggoku, nguno ngu, enengo oni simoo bale oluwanggo. Anutndo
enesu nangge oni simoo baleno nguno ootoolo, ene onilo Anut oluwa. Ngu naluno,
Anutndo onilo kowuliye ngu bidodo andangeyunootoni, ngulo ene nalu gulano, ngu ma
sendowanggo. Kumooweloyi damoningga nguya kini; kowuli bidodo ko sendo mogulu
teweloyi damoningga ngu, ko ogingo ingoweloyi damoningga ngu, oo ngu bidodo nguya

kinitemukowa. Mela ngalo damoninggano tewanggoku, ngu bidodo kinitemukowalo ewolo.

5 Ngu naluno ngu, onindo Gol yaba bingaminidodo ngu sanganimo bibiteyingongga ngundo ewolo. Ingo! Ataga oo ngu bidodo keda tunootete, ewolo. Ene mande gula nguya ewolo. Ge nga mandega nga nakango. Ndadilo ngulo, nga mandega nga ngu nenengo oolengo, ngulo oni ene ngulo nowoondoyemo hamoo tewanggolo ewolo.

6 Asa, ene mande gula ewolo. Nolo kone temukooteno. Nondo ngu oo ngu bidodobolo koletelo oolengo oolooteno. Nondo nguya, ngu oo ngu bidodo wengamo oolooteno. Oni ene sonolo kumoowaku ngu, nondo sono keda oolooteku, sono omungo ngu sono kingo tuwoo ene inootoowe newa.

7 Oni ene newendemo hamoo tetekungga ngu yanggango dowoolo, yade oololo kumoowaku ngu, asa, ene komo Setanlo tewootewoo, ngu dagate. Oni ngundilo tetekungga ngu, nondo enengo Anut oodoowe, ene nolo nangone oluwa.

8 Ene oni nolo kone metemi teweloyi ngu sosolelo yokowanggoku; oni ene Yesuslo nowoondoyemo hamoo ma tewanggoku; ko oni ene dobooyi uleni kumootenggoku, ene bosebalese damoni biyomi ngu tetenggoku; oni ene idi kosonggi damoni biyomingga ngu tetenggoku; oni ene oomboolo ebe ganagana biyomi nguno yambo mande telo nguno yemboongetenggoku ngu; ko oni bidodo ebe ganagana mande etenggoku; ngundilo oni ngu bidodo, ene de nombododo mele ulungga digi Salpa delo gidolelo oolooteku, nguno ulo oluwanggo. Ngu musiyongga ngu biyomi oolengo, nguno ene ulo, sugi sugi oluwanggoku, ngu kumooweloyi kootunggaku ngundilo ewolo.

Yerusalem Ende Keda

9 Ngu naluno, Sambono Engel gula nono ombuwolo. Ngu Engelngga ngu Engel kandegula gidembolo elayaga ngulomu gula, ene kandeyimo koondo kandegula gidembolo elaya, Anutndo oni yombuliyoweloyi oo biyomi ngu koondomo yetoni hangewolo. Ngulomu Sambono Engel gula, ngundo ombulo nono ewolo. Ge ombutooga, nondo Sipsip Nangoni ngulo baleyi keda ngu etunggelowanolo ewolo.

10 Ngundilo etoni, Anutlo Yukani, ngundo yanggango nunootoni, Engel ngundo noyolo, puli ndandayingo oolengo sanganimo nguno oolewolo. Ngu musiyongga nguno, ene Yerusalem ende keda etunelootoni, kenootoowe, ngu endega ngu sambononggo Anutndo suleyootoni ombuwolo.

11 Ngu ende kedaga ngulo soluni ngu Anutlo dulidalini. Ngu endega ngulo soluni ngu, ene digi oowooyi Yaspa, ngulo ulini ulungga oolelo ngulo yowali himi oo kombo ngundilo.

12 Ngu ende keda ulungga ngulo oonggoo pawani ngu, awuno sambolili oolengo tewolo. Ngu endega ngulo yamakoni kande elaya kegidembolo elaya oodoni, nguno Sambono Engel oni kande elaya kegidembolo elaya yamako sobowoolo dikawonggori. Ngu yamako ngu, Iserel onilo sowe kande elaya kegidembolo elayaga, ngulo oowooye nguno nakangowonggori.

13 Ngu endega ngulo ende mundumi namolaya oodoni, nguno yamako kabusa kabusa yeyingomu ooloote.

14 Ngu endega ngulo digi osiyi kande elaya kegidembolo elaya ende yanggango inootenggoku, ngulo digiyi ngu Sipsip Nangoningga ngulo suleyeloyingo Aposel oni kande elaya kegidembolo elayaga, ngulo oowooye nakangowonggori.

15 Ngu Sambono Engel ngundo oni Gol usutokoyiga dowoolo, ngulo endega, ngulo yamako, oonggooyi nguya logowoowolo.

16 Ngu Sambono Engel onindo ene usutoko ende logowooweloyimbolo ngu dowoolo, ngundo ngu endega ngu logowoowolo. Ngu endega ngulo wanggangoni ko dabemi ngu, ko oonggoo pawani dubuli ooleyingo nguya logowooyingo, ngu gulanangge elelemo oolengo tewolo. Ene 2,400 Kilomita ngundilo.

17 Ene oonggoo pawani nguya logowootoni, ngu oonggoo pawa nenengo ngu 60 Mita ngundilo logowoowolo. Ngulo logoga ngu onindo oo logowootenggoku ngundilo, ngundo logowoowolo.

18 Ngu endega ngulo pawani ngu, Anutndo digi oowooyi Yaspa digiga ngu telo, ko endega ngu Gol ngu Galas yowali ngundilo yewolo. Ngu oo gabogaboyi ngundilo yowali kendilo tewolo.

19-20 Ende ngulo digi osiyi ngu Anutndo endega ngulo oonggoo pawayi yanggango teyinolo, digi nakanakangoyingo, ngundo nakangowolo. Ngu digi ngu ngandilo; digi koleteloga ngu Yaspa; digi elayayiga ngu Sapayira, ngu ulinggiyi; digi kabusayi ngu Aget, ngu namboyi; digi namolayayiga ngu Emelal; digi kandegulayiga ngu Sadonikis, ngu seleyingo ko namboyi nguya goobooyingo; digi kandegula gidembolo elayayiga, ngu Koniliyon ngu digi seleyingo; digi kandegula gidembolo elayayiga ngu Kirisolayit

ngu koolonggu nangge, digi kandegula gidembolo kabusayi ngu Beril ngu titoyi; digi
kandegula gidembolo namolayayiga ngu Topas, ngu koolonggu nangge; digi kande
elayayiga ngu Kirisopales, ngu titoyi koolongguyi nguya goobooyingo; digi kande elaya
kegidembolo gulananggega ngu Hayiyasin, ngu ulinggi nakayi gula; digi kande elaya
kegidembolo elayayiga ngu Ametis, ngu digi seleyingo gula.
21 Endega ngulo yamakoyi kande elaya kegidembolo elayaga, ngu beye goyayi kande
elaya kegidembolo elayaga ngu namboyi oolengo ulini ulungga, ngundo tewonggori.
Ende ngulo yamako gulanangge nanggemo, Anutndo beye goyayi ulungga oolengo ngu
gulanangge ngundo nangge tewolo. Ngu endega ngulo ooleni ngu Gol oolengombo
nangge teyingo, ngu oo kombo ngundilo yawaliyi kendilo.
22 Ngu endemo, nguno gooboongoo ya kundingiyi, Tempel, ngu no ma kenowonowo.
Anut Oo Bidodo Sembuli Ulungga ko Sipsip Nangoni, ngundo nangge ende ngulo Tempel
oolooteli.
23 Ngu endega nguno ngu, sa kombo ngulo himi kini. Kini oolengo, Anutlo dulidalini,
ngundo nangge, ende ngu himi inootoni, ko Sipsip Nangoni ngu ende ngulo solu oolengo.
24 Kristen oni bidodo mela bidodomonggo ende nguno mayewanggoku ngu, ene Anutlo
solu himimo endeyolo oolootenggo. Mela ngalo Kristen oni sobosobo koleteyingo, ngulo
oo sitoyi gome gomemu, ilosalaye oododo, enengo oowooye bingamiye ngu bidodo yolo,
Anutno kingo duwoo inowanggo.
25 Ngu endega nguno ngu, ene suwoo kini. Ngulo ngu, ene sa nangge oodoni, ende ngulo
yamakoyi nalu bidodomo ma goodootenggo.
26 Mela bidodo melako ngano oluwonggoku, ngulo oo sitoyi gome gomemu, bobeye
nguya, ko bingamiye ngu bidodo yolo, ngu kingo duwoo Anutno yewanggo.
27 Ngu endemo nguno oo biyomimu, ko mande damoni biyomi oyumododomu, ko
ebe ganagana mande eweloyi damoni biyomi, ngu hamoo oolengo oni ngundilo mande
damoni tetenggoku ngu, ene ngu endegano nguno ma uwanggo. Oni oowooyi Sipsip
Nangonimbolo bukga nguno oowooye oolootenggoku, ngundo nangge, ene mete ngu
endemo nguno uwanggo.

22

Endega Nguno Sono Bingo Keda Oolooteku Ngu

1-2 Ngu naluno ngu, Sambono Engel onindo ene no Yon etunelootoni, sono bingo keda
oolooteku, ngu namboyi oolengo oo kombo ngundilo kenowonowo. Ngu sono bingo
gome gomemu ngulo omungo, ngundo Anutlo yaba bingaminidodo ngunonggo, ko Sipsip
Nangoni nguya ngunonggo ombulo, yade yade ombuwolo. Sono bingo ombulo, ngu
endega ngulo ooleni ulunggaku ngu, kewoolokuli yade oolouwolo. Sono bingongga ngu
dabemi gide gide, de ngudodo keda oluweloyi yunootenggoku, ngu dikatenggo. Ngu de
ngu mooma gulananggemo engge tanggooli ngu, tambu kande elaya kegidembolo elaya
enggewolo. Yo, hamoo oolengo, kombo gulanangge gulananggemo, de tanggooli gome
gomemu enggetenggo. De uyi ene nguya gome neweloyi oodoni, ngunonggo oo kowuli,
ko sayi mambu ngu bidodo oni melako ngano oluwonggoku ingootoyi, ngu de uyi onindo
netoyi, oo ngu biyomi kinitemukowa.
3 Yo, hamoo oolengo, Sambo ende kedanggano nguno oo kumana biyomi gula ma
ootoolo, ngundo oni ma gosiyelootoni, Anut ko Sipsip Nangoni nguno nangge yambo
mande telo, eneno yemboongewanggo. Yo, Anutlo yaba bingamini ko Sipsip Nangoni
nguya ngu endemo nguno oodoli, ngu musiyo nguno enengo ko oni, enengo koyali
tewanggo.
4 Ngu endega gome nguno Kristen oni bidodo Anutlo omukumundoongo kenolo,
kembayemo enengo oowooyi nguno oluwa.
5 Ngu endega nguno suwoo ko ma tewa. Nguno ngu, solu Lam ngulo himi ko solu himi
nguya kini. Ndadilo ngulo, Anut Oo Bidodo Sembuliga ngu enengombo himi yunootoni,
nguno Anutlo ko oni suwoo suwoo Anutya sobosobo tabango telo oluwanggo.

Yesus Ngu Nalu Bodagano Ngu Ko Ombuwa

6 Ngu naluno, Sambono Engel ombulo, nono ewolo. Nga mandega nga, ngu hamoo
oolengo. Ngundo ngu, ene oni bidodo nowoondoyemo hamoo tewanggo. Anut Oo
Bidodo Sembuli, ngundo enengo Yukani, ngundo enengo ingondudu eyingo oni ngu
ingondudu yunootoni, ene ngunonggo enengo mande wesiyolo etenggo. Anutndo enengo
Engel suleyootoni, ombulo, ngundo enengo ko oni, ngundo nalu bodagano oo bidodo
tunooteweloyi, ngu etuyelowololo ewolo.

7 Yesusndo ewolo. Ye gome ingoyi! No yeno nalu bodagano ko ombuwano. Oni
gidalega ene Anutlo mandenimo oo tunooteweloyi nga bukgano oolooteku, ngu ingolo
keyootenggoku ngu, ene mete oni oni tewanggolo ewolo.
8 No, Yon, oo ngu ingolo kenowonowo. Yo, nondo mandega nga ingolo, ko oo gaboyi
kenowonoku ngu, no Engelngga oo ngu etunelowoku ngulo keyimo penggootelo, yambo
mande tewelo ingowonowo.
9 Ene Engel oni gulado nono ewolo. Ge nono yambo mande ma tewelo! No geya, ko
gengo Kristen dobooguliige, ko Anutlo ingondudu eyingo oni nguya, ko oni nga bukno
mande oolooteku, nga keyootenggoku nguya konayi goboolo teteto. Ngundilo ngulo, ge
ngu komo Anutno yambo mande te! Elo ewolo.
10 Ngundilo, ene ko nono ewolo. Nga Anutlo mandega oolooteku nga ngu, kootusina
oo tunooteweloyi ngulo naluni namoko tete. Ngundilo ngulo, nga bukga ngano mande
oolooteku, ngu ma gosiyolo ukingowelo.
11 Ngulo ngu, nowoondoye yowoolengoweloyi naluwo pelungga kini. Ngulo ngu, oni
ene damoni biyomi telo bosebalese mande damoni biyomi tetenggoku, ngu suleyolo,
ngundilo nangge teloluwanggo. Ngundilo nangge, oni ene mande damoni gome nenengo
ngu nangge telo, kundingiyi damoningga nguno oolootenggoku ngu, ene komo ngundilo
nangge teloluwanggolo ewolo.
12 Yesusndo ewolo. Ye gome ingoyi! No nalu bodagano ko ombuwanoku, nguno oni
bidodobolo uliye yolo ombulo yunowano. Nondo uli gumi yunowelo ngu, oni bidodo
enengo damoniye oo tewonggoku, ngu sungo sungomo wendangelo, ngundilo oolengo
gumi yunowano.
13 No kulimi oo bidodo yemukolo, nguno oluwonoku, ombulo, oo bidodo kinitetoni, ngu
naluno, nguya nondo nangge oluwano. No damoni yelo oluwonoku, ngunonggo ombulo
oo bidodo kini teweloyi naluno, nguno nguya oluwano.
14 Oni nono nowoondoyemo hamoo telo oolootenggoku, ene mete ende kedanggano
nguno ulo, ene de tanggooli gomemu keda oolooteku yunoweloyimbolo, mete nelo, ngulo
ene oni oni tewanggo.
15 Oni ene idi kosonggi tetenggoku; bosebalese bulibali tetenggoku; oni ene oni yuleyi
kumootenggoku; oni ene oomboolo ebe ganagana nguno yambo mande tetenggoku; ko
oni bidodo ene ebe ganagana mande eweloyi ngulo ingolo keyootenggoku; ngu oni ngu
bidodo enengo endeyoyingo ngu sebo endeyootenggoku ngundilo. Ngundilo oni ngundo
Anutlo ende kedaga nguno ma ulo, ene endesina nangge oluwanggo.
16 No Yesus, nolo Sambono Engel oni, ye Kristen gooboongoo ya nguno nga mandega nga
suleyolo yunooteno. No ngu, Dewitlo soweni oolengo. No ngu suwoononggo sengewelo
tetoni dootungga dedeku ngu oolengolo ewolo.
17 Anutndo ko Sipsip Nangoni baleyi, ngundo Yesusno ngandilo ewolo. Ge ombu! Etoli,
ngu oni mande ingowanggoku, ngundo nguya ewanggo. Ge komo ombu! Ewolo. Oni ene
sonolo ingooteku ngu, ene komo ombuya, ngu oni newelo ngu, ene komo ngu sonongga
keda oluweloyiga yoya neni. Nga sonongga nga ngu, Anutndo kingo duwoo yunoote.
18 No Yondo, mande yanggango oolengo yeno eteno. Ye komo ingondale teya! Nga
bukno mande oo tunooteweloyi oolooteku nga soweyowanggoku ngu, ariya, oo biyomi
oolengo nga bukga ngano elo nakangootoni oolooteku, ngu bidodo Anutndo ngu oningga
ngu bungomo wata yewa.
19 Ngulo ngu, oni gulado nga bukgano Anutlo mande nakangoyingo, ngu gumingga
onindo andangelo yokolo ngu, asa, Anutndo ene nguya andangetoni ngu, ene ngu ende
kundingiyingga nguno ma ulo, de tanggooli suwoo suwoo keda oluweloyiga ngu ma newa.
Ngu ende kedaga, ko de suwoo suwoo keda oluweloyiga, ngulo gaboyi nga bukga ngano
ngundilo nakangolo ewolo.
20 Oni (Yesus) nga mandega nga yeno oo bidodo etekungga, ngundo ataga ete. Hamoo
oolengo, no solumimonggo eteno. No ngu komo nalu bodagano ko ombuwano! Etoni
ngu, noolendo mande gumi ewootowo. Hamoo oolengo! Noolengo Oo Bidodo Sembuli
Sembunayi, Yesus ge hamoo ombu! Ewootowo.
21 Yondo ene Anut sumoo inolo yemboongewolo. Yesus Oo Bidodo Sembuli Sembunayi,
gedo gengo sumangengge ngu suleyelootooga, ene gengo oni simoo bale bidodoboya
goboolo oliyi. Ngu hamoo oolengo, elo yemboongewolo.

Read the New Testament daily

January

date	Scripture
1	Matiyu 1:1–2:12
2	Matiyu 2:13–3:6
3	Matiyu 3:7–4:11
4	Matiyu 4:12-25
5	Matiyu 5:1-26
6	Matiyu 5:27-48
7	Matiyu 6:1-24
8	Matiyu 6:25–7:14
9	Matiyu 7:15-29
10	Matiyu 8:1-17
11	Matiyu 8:18-34
12	Matiyu 9:1-17
13	Matiyu 9:18-38
14	Matiyu 10:1-23
15	Matiyu 10:24–11:6
16	Matiyu 11:7-30
17	Matiyu 12:1-21
18	Matiyu 12:22-45
19	Matiyu 12:46–13:23
20	Matiyu 13:24-46
21	Matiyu 13:47–14:12
22	Matiyu 14:13-36
23	Matiyu 15:1-28
24	Matiyu 15:29–16:12
25	Matiyu 16:13–17:9
26	Matiyu 17:10-27
27	Matiyu 18:1-22
28	Matiyu 18:23–19:12
29	Matiyu 19:13-30
30	Matiyu 20:1-28
31	Matiyu 20:29–21:22

February

date	Scripture
1	Matiyu 21:23-46
2	Matiyu 22:1-33
3	Matiyu 22:34–23:12
4	Matiyu 23:13-39
5	Matiyu 24:1-28
6	Matiyu 24:29-51
7	Matiyu 25:1-30
8	Matiyu 25:31–26:13
9	Matiyu 26:14-46
10	Matiyu 26:47-68
11	Matiyu 26:69–27:14
12	Matiyu 27:15-31
13	Matiyu 27:32-66
14	Matiyu 28:1-20
15	Mak 1:1-28
16	Mak 1:29–2:12
17	Mak 2:13–3:6
18	Mak 3:7-30
19	Mak 3:31–4:25
20	Mak 4:26–5:20
21	Mak 5:21-43
22	Mak 6:1-29
23	Mak 6:30-56
24	Mak 7:1-23
25	Mak 7:24–8:10
26	Mak 8:11–9:1
27	Mak 9:2-29
28	Mak 9:30–10:12

date	Scripture
1	Mak 10:13-31
2	Mak 10:32-52
3	Mak 11:1-26
4	Mak 11:27–12:17
5	Mak 12:18-37
6	Mak 12:38–13:13
7	Mak 13:14-37
8	Mak 14:1-21
9	Mak 14:22-52
10	Mak 14:53-72
11	Mak 15:1-47
12	Mak 16:1-20
13	Luk 1:1-25
14	Luk 1:26-56
15	Luk 1:57-80
16	Luk 2:1-35
17	Luk 2:36-52
18	Luk 3:1-22
19	Luk 3:23-38
20	Luk 4:1-30
21	Luk 4:31–5:11
22	Luk 5:12-28
23	Luk 5:29–6:11
24	Luk 6:12-38
25	Luk 6:39–7:10
26	Luk 7:11-35
27	Luk 7:36–8:3
28	Luk 8:4-21
29	Luk 8:22-39
30	Luk 8:40–9:6
31	Luk 9:7-27

date	Scripture
1	Luk 9:28-50
2	Luk 9:51–10:12
3	Luk 10:13-37
4	Luk 10:38–11:13
5	Luk 11:14-36
6	Luk 11:37–12:7
7	Luk 12:8-34
8	Luk 12:35-59
9	Luk 13:1-21
10	Luk 13:22–14:6
11	Luk 14:7-35
12	Luk 15:1-32
13	Luk 16:1-18
14	Luk 16:19–17:10
15	Luk 17:11-37
16	Luk 18:1-17
17	Luk 18:18-43
18	Luk 19:1-27
19	Luk 19:28-48
20	Luk 20:1-26
21	Luk 20:27-47
22	Luk 21:1-28
23	Luk 21:29–22:13
24	Luk 22:14-34
25	Luk 22:35-53
26	Luk 22:54–23:12
27	Luk 23:13-43
28	Luk 23:44–24:12
29	Luk 24:13-53
30	Yon 1:1-28

date	Scripture
1	Yon 1:29-51
2	Yon 2:1-25
3	Yon 3:1-21
4	Yon 3:22–4:3
5	Yon 4:4-42
6	Yon 4:43-54
7	Yon 5:1-23
8	Yon 5:24-47
9	Yon 6:1-21
10	Yon 6:22-40
11	Yon 6:41-71
12	Yon 7:1-29
13	Yon 7:30-52
14	Yon 7:53–8:20
15	Yon 8:21-30
16	Yon 8:31-59
17	Yon 9:1-41
18	Yon 10:1-21
19	Yon 10:22-42
20	Yon 11:1-53
21	Yon 11:54–12:19
22	Yon 12:20-50
23	Yon 13:1-30
24	Yon 13:31–14:14
25	Yon 14:15-31
26	Yon 15:1-27
27	Yon 16:1-33
28	Yon 17:1-26
29	Yon 18:1-24
30	Yon 18:25–19:22
31	Yon 19:23-42

date	Scripture
1	Yon 20:1-31
2	Yon 21:1-25
3	Aposel 1:1-26
4	Aposel 2:1-47
5	Aposel 3:1-26
6	Aposel 4:1-37
7	Aposel 5:1-42
8	Aposel 6:1-15
9	Aposel 7:1-29
10	Aposel 7:30-50
11	Aposel 7:51–8:13
12	Aposel 8:14-40
13	Aposel 9:1-25
14	Aposel 9:26-43
15	Aposel 10:1-33
16	Aposel 10:34-48
17	Aposel 11:1-30
18	Aposel 12:1-23
19	Aposel 12:24–13:12
20	Aposel 13:13-41
21	Aposel 13:42–14:7
22	Aposel 14:8-28
23	Aposel 15:1-35
24	Aposel 15:36–16:15
25	Aposel 16:16-40
26	Aposel 17:1-34
27	Aposel 18:1-21
28	Aposel 18:22–19:12
29	Aposel 19:13-41
30	Aposel 20:1-38

date	Scripture
1	Aposel 21:1-16
2	Aposel 21:17-36
3	Aposel 21:37–22:16
4	Aposel 22:17–23:10
5	Aposel 23:11-35
6	Aposel 24:1-27
7	Aposel 25:1-27
8	Aposel 26:1-32
9	Aposel 27:1-20
10	Aposel 27:21-44
11	Aposel 28:1-31
12	Rom 1:1-17
13	Rom 1:18-32
14	Rom 2:1-24
15	Rom 2:25–3:8
16	Rom 3:9-31
17	Rom 4:1-12
18	Rom 4:13–5:5
19	Rom 5:6-21
20	Rom 6:1-23
21	Rom 7:1-14
22	Rom 7:15–8:6
23	Rom 8:7-21
24	Rom 8:22-39
25	Rom 9:1-21
26	Rom 9:22–10:13
27	Rom 10:14–11:12
28	Rom 11:13-36
29	Rom 12:1-21
30	Rom 13:1-14
31	Rom 14:1-23

date	Scripture
1	Rom 15:1-21
2	Rom 15:22–16:7
3	Rom 16:8-27
4	1 Korin 1:1-17
5	1 Korin 1:18–2:5
6	1 Korin 2:6–3:4
7	1 Korin 3:5-23
8	1 Korin 4:1-21
9	1 Korin 5:1-13
10	1 Korin 6:1-20
11	1 Korin 7:1-24
12	1 Korin 7:25-40
13	1 Korin 8:1-13
14	1 Korin 9:1-18
15	1 Korin 9:19–10:13
16	1 Korin 10:14–11:1
17	1 Korin 11:2-16
18	1 Korin 11:17-34
19	1 Korin 12:1-26
20	1 Korin 12:27–13:13
21	1 Korin 14:1-17
22	1 Korin 14:18-40
23	1 Korin 15:1-28
24	1 Korin 15:29-58
25	1 Korin 16:1-24
26	2 Korin 1:1-11
27	2 Korin 1:12–2:11
28	2 Korin 2:12-17
29	2 Korin 3:1-18
30	2 Korin 4:1-12
31	2 Korin 4:13–5:10

date	Scripture
1	2 Korin 5:11-21
2	2 Korin 6:1-13
3	2 Korin 6:14–7:7
4	2 Korin 7:8-16
5	2 Korin 8:1-15
6	2 Korin 8:16-24
7	2 Korin 9:1-15
8	2 Korin 10:1-18
9	2 Korin 11:1-15
10	2 Korin 11:16-33
11	2 Korin 12:1-10
12	2 Korin 12:11-21
13	2 Korin 13:1-14
14	Galesiya 1:1-24
15	Galesiya 2:1-16
16	Galesiya 2:17–3:9
17	Galesiya 3:10-22
18	Galesiya 3:23–4:20
19	Galesiya 4:21–5:12
20	Galesiya 5:13-26
21	Galesiya 6:1-18
22	Epesas 1:1-23
23	Epesas 2:1-22
24	Epesas 3:1-21
25	Epesas 4:1-16
26	Epesas 4:17–5:2
27	Epesas 5:3-33
28	Epesas 6:1-24
29	Pilipayi 1:1-26
30	Pilipayi 1:27–2:18

date	Scripture
1	Pilipayi 2:19–3:6
2	Pilipayi 3:7–4:1
3	Pilipayi 4:2-23
4	Kolosi 1:1-20
5	Kolosi 1:21–2:7
6	Kolosi 2:8-23
7	Kolosi 3:1-17
8	Kolosi 3:18–4:18
9	1 Tesalonayika 1:1–2:9
10	1 Tesalonayika 2:10–3:13
11	1 Tesalonayika 4:1–5:3
12	1 Tesalonayika 5:4-28
13	2 Tesalonayika 1:1-12
14	2 Tesalonayika 2:1-17
15	2 Tesalonayika 3:1-18
16	1 Timooti 1:1-20
17	1 Timooti 2:1-15
18	1 Timooti 3:1-16
19	1 Timooti 4:1-16
20	1 Timooti 5:1-25
21	1 Timooti 6:1-21
22	2 Timooti 1:1-18
23	2 Timooti 2:1-21
24	2 Timooti 2:22–3:17
25	2 Timooti 4:1-22
26	Tayitas 1:1-16
27	Tayitas 2:1-14
28	Tayitas 2:15–3:15
29	Palimon 1:1-25
30	Hiburu 1:1-14
31	Hiburu 2:1-18

date	Scripture
1	Hiburu 3:1-19
2	Hiburu 4:1-13
3	Hiburu 4:14–5:14
4	Hiburu 6:1-20
5	Hiburu 7:1-19
6	Hiburu 7:20-28
7	Hiburu 8:1-13
8	Hiburu 9:1-10
9	Hiburu 9:11-28
10	Hiburu 10:1-18
11	Hiburu 10:19-39
12	Hiburu 11:1-16
13	Hiburu 11:17-31
14	Hiburu 11:32–12:13
15	Hiburu 12:14-29
16	Hiburu 13:1-25
17	Yems 1:1-18
18	Yems 1:19–2:17
19	Yems 2:18–3:18
20	Yems 4:1-17
21	Yems 5:1-20
22	1 Pita 1:1-12
23	1 Pita 1:13–2:10
24	1 Pita 2:11–3:7
25	1 Pita 3:8–4:6
26	1 Pita 4:7–5:14
27	2 Pita 1:1-21
28	2 Pita 2:1-22
29	2 Pita 3:1-18
30	1 Yon 1:1-10

date	Scripture
1	1 Yon 2:1-17
2	1 Yon 2:18–3:2
3	1 Yon 3:3-24
4	1 Yon 4:1-21
5	1 Yon 5:1-21
6	2 Yon 1:1-13
7	3 Yon 1:1-14
8	Yud 1:1-25
9	Rewelesen 1:1-20
10	Rewelesen 2:1-17
11	Rewelesen 2:18–3:6
12	Rewelesen 3:7-22
13	Rewelesen 4:1-11
14	Rewelesen 5:1-14
15	Rewelesen 6:1-17
16	Rewelesen 7:1-17
17	Rewelesen 8:1-13
18	Rewelesen 9:1-21
19	Rewelesen 10:1-11
20	Rewelesen 11:1-19
21	Rewelesen 12:1-18
22	Rewelesen 13:1-18
23	Rewelesen 14:1-20
24	Rewelesen 15:1-8
25	Rewelesen 16:1-21
26	Rewelesen 17:1-18
27	Rewelesen 18:1-24
28	Rewelesen 19:1-21
29	Rewelesen 20:1-15
30	Rewelesen 21:1-27
31	Rewelesen 22:1-21

Mande Gula Gula, Ngulo Damoni

Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Enengo Simoo Bale Soboyeloote. (Kingdom Bilong God)

Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Enengo Simoo Bale Soboyelooteku ngulo damoni kabusa oolootenggo. Ngu ngandilo:

1. Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, **ngundo nalu** enengo simoo bale soboyelooteku, ngu 'Kingdom Bilong God' gula.
2. Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo **endega** enengo simoo bale soboyelooteku, ngu 'Kngdom Bilong God' gula.
3. Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi ngulo damoni, ngundo **enengo simoo bale** soboyelooteku, ngu 'Kingdom Bilong God' gula.

Anutno Woolo Yeyingo Oni (Pris)

1. **Yudalo Pris** ngu Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi.
2. **Yudalo Bik Pris** ngu Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo oni sobosoboku.
3. **Yudalo Het Pris** ngu Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo sobosobo oni koleteyingo.

Anutlo Ingondudu Eyingo Oni

Anutlo Propet ngu Anutlo ingondudu eyingo oni.

Anutlo Mundi Oni

Nalu wengamo, Setanlo ko oni, ngundo Anut, ko, Anutlo keyimo simoo bale nguya mundiyi tewa. Ndadilo ngulo, Setando simoo bale eneno nangge yambo teweloyi, ngulo ingoote.

Anutlo Goobooyingo/Yambo Ya

Yudalo Goobooyingo Ya oowooyingga Anutno yambo mande teweloyimbolo oolootenggo. Ene Yuda Anutlo Goobooyingo Ya ulungga, ngu oowooyi Tempel. Enengo Tempel ngu gulanangge nangge. Ngu Yerusalemno oode, nguno Anutlo woolo yeweloyi oni, ngundo bulmakau, ngundi sipsip, oo biyomi gula eneno kini, ngu utolo, woolo yeweloyi digi yawasa yelo, Anutno woolo yeweloyimbolo tewolo. Enengo Goobooyingo Yano nguno, Yudalo simoo bale, ngundo Yisasno yambo mande ma tetenggo. Kini, ene Anut nangge nguno yambo mande tetenggo.

Ene Kristen Yambo Yano nguno, simoo bale ngundo Anut, ko, Yisas nguya ngu yambo mande tetenggo.

Aposel

Aposel ngu damoni ngandilo. Anutndo suleyeloyingo oni. Yo, Anutndo ngu Aposel oni suleyelootoni, ene enengo Mande Keta Mesalango ngu simoo bale bidodomo wesiyolo eweloyi.

Goweyi Toongooweloyi Mande Damoni

Oni Goweyi Toongooweloyi Damoni ngu ngandilo. Yuda onindo enengo nangosumooye buniyo keta ngu bidodo sa nalu kandegula gidembolo kabusa oodoyi, enengo iye goweye toongootenggo. Ndadilo ngulo, ngungga ngu Yuda onilo sunggi Anutndo enengo logo teyunowolo.

Krayis/Mesaiya

Krayis/Mesayiya ngulo mande damoni ngu ngandilo. Anutndo simoo bale Ko Yoyowelo Sunggi Yeyingo Oni. Anutndo Yisas suleyootoni, Yuda onino ombutoni, ene ngulo ma ingowonggoli. Ndadilo ngulo, ene ngulo ma ingoyingo? Ngu ngandilo: Anutndo ngu Krayisndo ko teweloyi ingooteku, ngulo ene wenonoyingo. Yo, ene ngandilo ingoyingo. Krayisndo ko telo, Rom oni oweyelootoni sawanggo. Ngundilo telo, nguno Yuda oni enengombo mela bidodo sobowoolo koleteyingo oluwelo, elo ingootenggo. Ene hamoo, Anutndo Krayis suleyootoni, ombulo, noolengo weti mbumbuwa ngulo uliyi ogingo koolowooweloyi, ngulo ombuyingongga ngu, ngulo Yuda oni ene wenonoyingo. Ngundilo wenonolo, ngulo ene Yisas Krayis mande biyomi elo, kootu inowonggori.

Kristen Tunooteweloyi, Ngulo Mande Damoni

Kristen tunooteweloyi damoni ngu ngandilo: Koletelo oni komo ingootoni ene weti mbumbuwa teweloyi oni, ngulo kowuli ingowa. Ngulo ngu, ene komo nowoondoyi yowoolengolo, Yisasno sumoo elo yemboongetoni, O Anut, gedo nolo weti mbumbuwa tewoku, ngu andangelo yokoya, newendemo ombuya sobonelowa, elo yemboongete. Ene ngundilo yemboongetoni ngu, asa, ngu nalu nangge nguno, Yisasndo onilo mbumbuwa tewoku ngu andangelo, onilo newendemo ulo, sugi sugi oluwa. Ngundilo ngulo, ngu oni ngu keta oolengo tunootewa. Ndadilo ngulo, Anutndo onilo weti

mbumbuwa hahangewelo damoni, ngulo yanggangoni ngu toongooyingo. Yo, hamoo, ene toongootoni, ngulo ngu oningga ngundo Anutlomu.

Onilo Nangoni

'Pikinini Bilong Man' ngu Anutlo Nangoni Oni Kilalongo. Ene Yisasndo enengombo eteku naluno nguno, no Onilo Nangoni mandelo ewo. Ndadilo ngulo, Yisas elo, no Onilo Nangonilo ewo? Ngu ngandilo: Yisasndo mande nenengo elo, No Anutlo Nangoni Oni Kilalongo, yootunolo etoni ngu, ingowonggoku ngu, asa, Parisi onindo sanggili ulungga telo, ngulo ene Yisaslo mandeni gula, ngu ma ingowelo. Ngundilo ngulo, Yisasndo enengombo eteku naluno nguno, ene ewolo. No Onilo Nangoni mandelo ewolo.

Parisi

Moseslo mamana mande sobowooyingo oni galolo oowooye Parisi.

Pasowa Nalu

Pasowa Nalu ngu Anutlo Sunggi Kenolo, Dagayingo Naluwo Kundingiyi ngu. Ngu ngandilo: Kulimi Yuda simoo bale ngu Igip melako oluwonggoku naluno nguno, Anutndo ingootoni, enengo Yuda simoo bale Igip mela ngu yokolo, Kenan mela ko oolouwanggo. Ene Igip oni sobosobo koleteyingo, oowooyi Pero, ngulo ma ingowo. Ngundilo ngulo, Anutndo eyingo. Ye Yuda oni simoo bale, suwootetoni, ye komo sipsip nangoni ngu utolo, enengo daloni ngu yolo, yamako kembemo ko dabemimo yewanggo. Suwoo ooleliko, nolo Sambono Engel oni ngundo ombulo, ya yamako sipsip daloni nguno ma oodoni kenolo ngu, asa, nolo Engel onindo ngu yangga ngu sembulibolo nangoni gogolo ngu yuleyi kumoowanggo. Ene nolo Engel onindo ngu sipsip ngulo daloni ngu kenolo ngu, asa, yangga ngundilo ene dagayelolo, enengo nangoni gogolo, ngu ma yuleyi kumoowanggo. Ngundilo ngulo, dagoma gulanangge nangge tambu gulanangge nguno, Yuda simoo bale oo ngundilo ingolo, Anut esosootelo, yambo tetenggo. Ngu enengo nalu kundingiyi oolengo.

Sabat

Sabat ngu Yuda onilo yambo mande teweloyi nalu. Enengo Sabat nalu ngu Sarere. Yo, enengo Sabat nalu nenengo ngu Prayide 7 Klok suwoono nguno, enengo Sabat nalu ngu ootoogelo, oololo, Sarere nalu 7 Klok suwoono nguno, ngu kinitewa.

Sadisi

Sadisi galolo ngu kumoomonggo ma ootoogewa, elo ingoyingo Yudalo oni. Ndadilo ngulo, ene oni kumoolo ko keta ootoogewa, elo, ngulo nowoondoyemo hamoo ma teyingo? Ngu ngandilo: Hamoo oolengo, Yuda oni gidalega oowooye Sadisi, ngundo ngu oni gaboyidodo, Sambono Engel oni, ko, yuka biyomi oolootenggo, elo ma ingootenggo. Ngulo ngu, oni kumoolo ngu kiniteteku nga, ko ma keta ootoogewanggolo ingootenggo. Ene Anutdo ngundilo ma eyingo. Hamoo oolengo kini. Anutlo Mandeni, ngundo noole ngandilo etuyeloote. Noole Anutlo Nangoni Yisas ngulo nowoondonayimo hamoo tewatoku ngu, asa, noole Anutya Sambo Endemo goboolo sugi sugi oluwato. Ene noole Yisaslo nowoondonayimo hamoo ma tewatoku ngu, asa, noole Setanya enengo ende biyomi nguno goboolo ootoolo, nguno suwoo suwoo ogingo ingolo oluwato. Ye komo Anutlo Mande ngu buk Mak 12:18-27 ngu kandangelo ingowanggo.

Samaria

Kulimi Samariya melako ngu Iserel ngulo mela gumi, ko, enengo simoo bale ngu Yuda oni nangge. Ene Yuda oni Sameriyano oluwonggoku, ngundo Anutlo mamana mande toongoolo, ngulo ene bale sowe gula Yuda bale kini, ngu yoyingo. Ngulo, Sameriya simoo bale, ngundo Anutlo mamana mande toogoowonggori. Ngundilo ngulo, Yudalo simoo bale ngundo Samariya simoo bale ma ingootenggo.

Sleb

Sleb ngu kingo sulena oni gula. Papuwa Nu Gini nguno, oni ngundilo ma ooloote. Kini, Yisaslo nalunimo, ko, ataga mela gidalegano nguya, onindo ngu simoo bale gidega ngu uliyelolo, ngulo simoo bale uliyelowonggoku, ngu enengomu oolengo. Ngulo ngu, simoo bale uliyelowonggoku, ngundo komo enengo sembuli manggowo ngu nangge keyootenggo. Yo, hamoo, ngundilo oni, ngundo enengo ingondudu keyolo endeyoyingo ngu sobowooweloyi, ngu ereremo kini. Kini, ngundo bo se enengo uliyooteku ngundilo.